

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

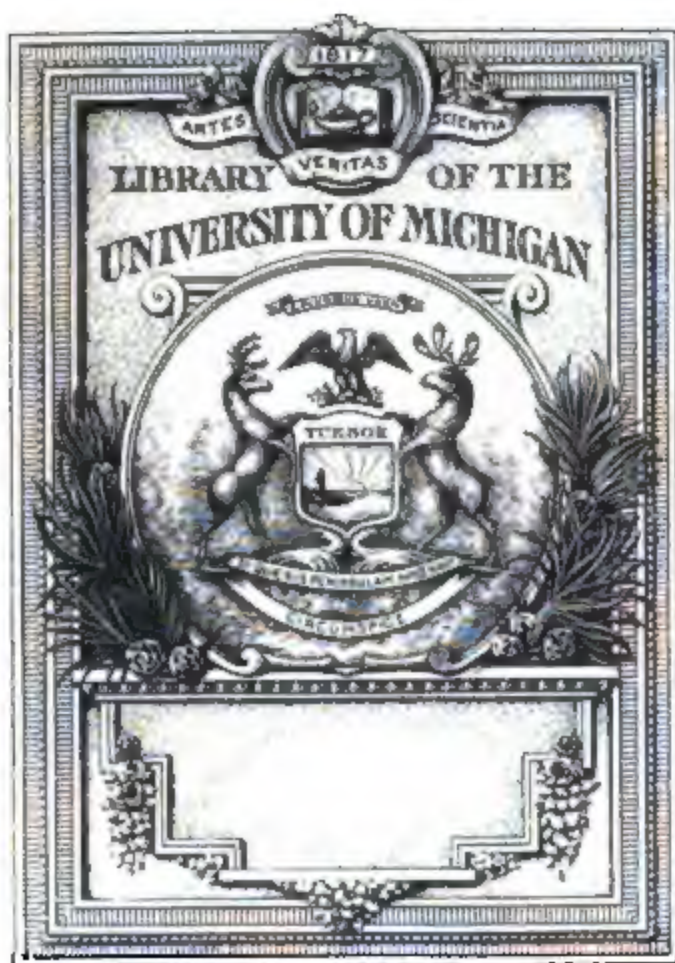
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

B

1,477,196

BR

60

271

876

37
60
091
1876

TATIANI

ORATIO AD GRAECOS.

AD OPTIMOS LIBROS MSS.
PARTIM DENUO COLLATOS RECENSUIT
SCHOLIIS PARISIENSIS NUNC PRIMUM INTEGRIS ORNAVIT
PROLEGOMENIS ADNOTATIONE VERSIONE INSTRUXIT
INDICES ADIECIT

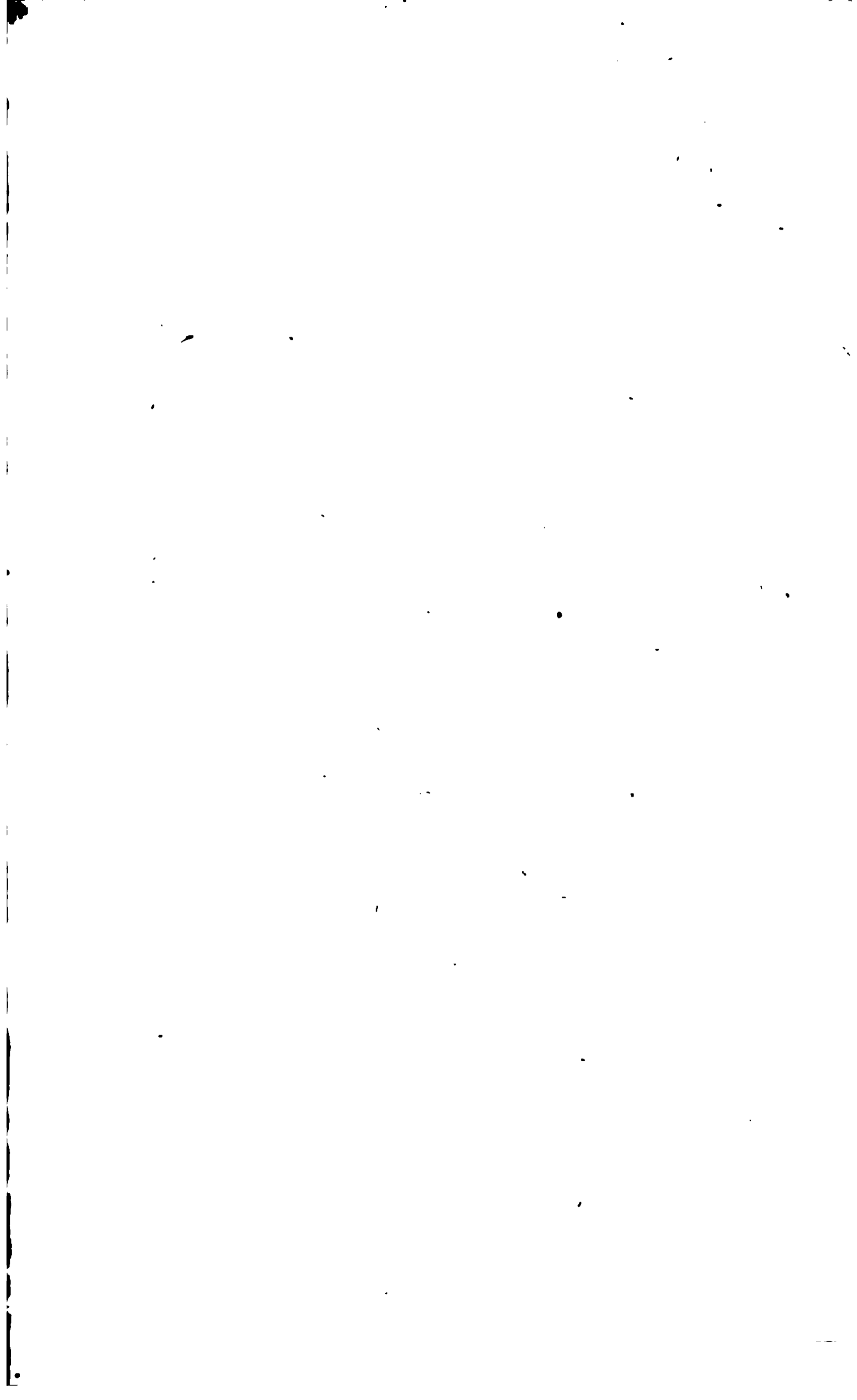
IOANN. CAROL. THEOD. OTTO

PHILOSOPHIAE ET THEOLOGIAE DOCTOR
THEOLOGIAE IN ACADEMIA IENENSI PROFESSOR P. E. SOCIETATIS
LATINAE IENENSIS SOCIETATIS HISTOR. - THEOLOGICAE LIPSIENSIS
SOCIETATIS HAGANAE PRO VINDICANDA RELIGIONE CHRISTIANA
SODALIS.

CUM SPECIMINIBUS DUORUM CODICUM PARISINORUM.

IENAE
PROSTAT APUD FRIDER. MAUKE.
MDCCCLII.

5
2

C O R P U S
APOLOGETARUM CHRISTIANORUM
SAECULI SECUNDI.

EDIDIT

IOANN. CAROL. THEOD. OTTO.

VOLUMEN VI.

TATIANUS ASSYRIUS.

Μάλιστα παρὰ πολλοῖς μνημονεύεται διαβόητος αὐτοῦ λόγος ὁ πρὸς Ἕλληνας, ὃς δὴ καὶ δοκεῖ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ κάλλιστός τε καὶ ὠφελιμώτατος ὑπάρχειν.

Eusebius.

IENAE
PROSTAT APUD FRIDER. MAUKE.
MDCCLII.

TATIANI

ORATIO AD GRAECOS.

AD OPTIMOS LIBROS MSS.
PARTIM DENUO COLLATOS RECENSUIT
SCHOLIIS PARISINIS NUNC PRIMUM INTEGRIS ORNAVIT
PROLEGOMENIS ADNOTATIONE VERSIONE INSTRUXIT
INDICES ADIECIT

IOANN. CAROL. THEOD. OTTO

PHILOSOPHIAE ET THEOLOGIAE DOCTOR
THEOLOGIAE IN ACADEMIA IENENSI PROFESSOR P. E. SOCIETATIS
LATINAE IENENSIS SOCIETATIS HISTOR. - THEOLOGICAE LIPSIENSIS
SOCIETATIS HAGANAE PRO VINDICANDA RELIGIONE CHRISTIANA
SODALIS.

CUM SPECIMINIBUS DUORUM CODICUM PARISINORUM.

IENAE
PROSTAT APUD FRIDER. MAUKE.
MDCCCL.

44

BR
60
.091
1870

VIRIS

EXCELLENTISSIMIS ILLUSTRISSIMIS

CHRIST. GUIL. SCHWEITZER

**SERENISSIMI MAGNI DUCIS SAXONIAE VIMARIENSIS
VERE INTIMO CONSILIARIO ET IN CIVITATE ADMINI-
STRANDA MINISTRO**

**ORDINUM MAGNIDUCALIS SAXONICI FALCONIS ALBI REGII SAXONICI VIE-
TUTIS CIVICAE ELECTORALIS HASSIACI LEONIS AUREI DUCALIS SAXO-
ERSTINI REGII LEONIS BELGICI SUMMIS INSIGNIBUS CONDECORATO
ORDINUM REGII BORUSSICI AQUILAE RUBRAE CLASSIS PRIMAE IMPERIA-
LITUM RUSSICORUM S. ANNAE CLASSIS PRIMAE ET S. VLADIMIRI EQUITI
etc. etc.**

ATQUE

CAROLO BENEDICTO HASE

**INSTITUTI FRANCIAE SOCIO PARISIIS SCHOLAE LIN-
GUARUM QUAE VIGENT ORIENTALIUM PRAESIDI IN
PARTE BIBLIOTHECAE NATIONALIS CODICES MANU-
SCRIPTOS COMPLECTENTE CONSERVATORI**

**ORDINIS FRANCICI LEGIONIS HONORIS PRAEFECTO ORDINUM IMPERIALIS
RUSSICI S. VLADIMIRI REGIONUM BORUSSICORUM MERITI IN LITERAS
ARTESQUE ET AQUILAE RUBRAE REGII GRAECI SALVATORIS REGII SAXO-
NICI VIRTUTIS CIVICAE EQUITI
etc. etc.**

GRATUM TESTIFICATURUS ANIMUM

HAEC STUDIA

IN EDENDO TATIANO POSITA

VULT SACRA ESSE

CAROLUS OTTO.

Papier-Verlag

Mann

5-10-35

30868

11-9

PRAEFATIO.

Quam diu sit ex quo S. Iustini Philosophi et Martyris operum quae feruntur omnium editionem anno 1842 inceptam absolverim: quae quidem viris in hoc studiorum genere excellentissimis — non in Germania solum, sed et in Anglia, Francia, Russia, aliis terris — probata est atque iterum (Corp. Apologg. christt. saec. sec. Voll. I — V) annis 1847 — 50 in lucem prodiit: Tatiani Assyrii apologiam pro causa christiana mihi licuit eodem tenore nunc demum edere. Nam et munus quo fungor academicum mea tempora occupavit, et ipse Tatianus moram interposuit; is scilicet, omnium longe difficillimus graecorum apologetarum, maxima obiecit impedimenta. Quam obscurum sit orationis genus quo utitur dici vix potest: quocirca fuere qui eum scite Heraclitum redivivum appellarent vel Tertullianum assyrium.

Caeteris apologetis, pariter graecis atque latinis, licet sit minime inferior: tamen post Worthum et Maranum, abhinc annos centum et quod excurrit, haud reperit qui opus ipsius apologeticum et emendaret et explicaret; nemo voluit negotium aggredi perquam difficile. Quodsi mea nunc opera qualiscunque quam

critica tum exegetica, quam in novam hanc editionem contuli, Deo iuvante effecerit ut rectius legatur Tatianus meliusque intelligatur, fructum me percepisse existimabo.

Depeculatus est quidam Anglus editor meam operum Iustini genuinorum editionem: valde opto ut istiusmodi facinus in Tatianum meum ne committat.

Dabam Ienae die Ascensionis Domini

a. MDCCCLI.

PROLEGOMENA
IN
ORATIONEM TATIANI AD GRAECOS.

- I. CONSILIUM HUIUS EDITIONIS.**
 - II. RECENSUS LIBRORUM MANUSCRIPTORUM.**
 - III. RECENSUS LIBRORUM IMPRESSORUM.**
 - IV. RECENSUS TRANSLATIONUM.**
 - V. DE TATIANEA DICTIONE.**
 - VI. ARGUMENTUM ORATIONIS.**
-

I. De huius editionis ratione.

Textus Orationis Tatiani Assyrii πρὸς Ἕλληνας a me petitus est ex antiquissimo optimae notae codice Parisino n. 174, graeca manu exarato ac meae editionis gratia rursus perlustrato. Minime vero caeteros neglexi codices inferiori aetate scriptos aut parvi aestimavi; plerumque enim unus eorum alterve testimonio suo auctoritatem Parisini primo loco positi magnopere auxit: interdum, fere quaterdecies, emendatiora suppeditarunt. Etiam fragmenta, quae Eusebius ex hac Oratione suae Praeparationi evangelicae inseruit, critica attulerunt subsidia: quibus passim, fere sedecies, a cunctis codicibus illis discessi. Non autem licet scriptorem coniecturis tentare nisi ubi summa corruptelae sit evidentia: ac tum demum, fere tricies, certam quamdam coniecturam sive ab aliis propositam sive a me ipso excogitatam absurdae omnium codicum lectioni praestuli; iustam enim audaciam, equidem non reprehendo, sed temeritatem censeo coercendam. Sic igitur factum est ut in constituenda textus recensione Parisinum vetustate et auctoritate praevalentem, auxilio aliorum codicum aequae ac fragmentorum Eusebianorum et coniecturarum adiutus, tantummodo sexaginta circiter locis derelinquerem, idque saepenumero propter

errores eius apprime minutos. — Interpunctionem ad maiorem quam in editis comparet simplicitatem revocavi. Capita orationis eadem (1 — 42) agnovi quae in exemplari Marariano exstant; margini autem apposui non modo numeros paginarum (141 — 174) et notas literarum (B. C. D) editionis Morellianae anno 1636 vulgatae, quacum usitatissima Coloniensis ex asse convenit, sed paragraphorum etiam numeros (1 — 64) in editionibus Gesneriana et Worthiana indicatos. — Fragmenta Tatiana Maranus tantum pauca publicavit: equidem omnia quae notuere in unum collegi ac digessi.

Adnotatio est critica et exegetica, quemadmodum in mea Iustini editione. Criticae ea ratio est ut et codicum manu exaratorum dissensionem et virorum doctorum measque coniecturas accurate indicet: unde quasi historia *ἱστορία* Tatianae clare perspicitur. In exegetica autem eam viam ingressus sum ut quicquid (aliquo modo dignum memoratu) ex editorum animadversionibus aliorumque scriptis *) hauriri posset studiose colligerem et cum novis meis notis ad interpretationem pertinentibus proponerem. Tatianus unus omnium Apologetarum graecorum difficillimus censetur: non ignota est sermonis quo utitur obscuritas. Equidem magnam me ab eruditis viris gratiam initurum esse cognovi, si difficultates, quibus interpretes excruciantur, expedire et sententias occultas in lu-

*) De Tatiano inter recentiores perquam erudite commentatus est Herm. Adalb. Daniel: *Tatianus der Apologet*. Hal. 1837. 8°. Eius vestigia persequitur Mich. Ledermann: *Examen des hérésies de Tatien*. Argentor. 1845. 4°.

Specimen Codicis Parisini 174.

 ἡ παρ' αὐτῶν προφητῶν μοῦ. τὸ δὲ ἀποκρίσθαι δὲ ἀπὸ τῶν διδασκόντων
 τῶν ἁγίων: — τὸ ἰσοπέδιον ἰσοπέδιον ἰσοπέδιον ἰσοπέδιον ἰσοπέδιον
 τὰ τῶν ἀποστόλων ἐλάλησεν: —

μη πάσης φιλίας ἀλλ' ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς
 ἀλλ' ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς
 πᾶσι δὲ ἡμεῖς ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς
 κτήσασθε τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης ἡ ἀγάπη οὐκ ἐστὶν ἐργασίον ἀλλ' ἀγαθὸν εἶδος ἀγαθῆς
 ῥημάτων τῶν ἁγίων: καὶ τὸ ἀγαθὸν ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς ἀγαθῆς

ἐποὺ δὲ τὸ
 πᾶσι δὲ ἡμεῖς
 ἀλλ' ἀγαθῆς
 τὰ ἁγία
 κὸν ἀγαθῆς
 ἀγαθῆς τῶν

cem proferre studuissem. Itaque id egi ut accurato commentario opus instruerem atque in iusto brevitatis studio nihil praetermitterem quod ad rem faceret. — Scholia praestantissimi codicis Parisini supra memorati, haud indigna omnino quae prodeant, nunc primum integra edidi.

Versio est Maraniana, permultis locis a me emendata; saepissime effeci ut nova fere compareret.

Indices verborum aut posteræ ætati aut Tatiano propriorum formularumque loquendi notatu dignarum, rerum memorabilium auctorumque memoratorum, locorum citatorum confeci quam diligentissime poterat fieri.

Denique, ut etiam hoc addam, ubi meas ad Iustini Phil. et Mart. Opera notas laudavi, usus sum editione altera.

II. De codicibus manuscriptis.

Reperiuntur hodie, quod sciam, sex Orationis Tatiani codices manu exarati: tres in Italia, duo in Francia, unus in Anglia; accedit septimus, qui ex oculis evanuit.

I. *Codex Parisinus CLXXIV* *), olim 1358 tum 2919, Parisiis in Bibliotheca Francogallorum Nationali asservatus, membranaceus formæ quadratæ, Fonteblandensis, foliorum 190, loco undecimo viginti folia complecte (fol. 112, a — 132, a) Orationem Tatiani præbet. Titulus præfigitur: *Τατιανοῦ πρὸς*

*) Harles in Fabricii Biblioth. gr. Vol. VII. p. 89 et Daniel Tatian. d. Apol. p. 78 hunc codicem perperam numero CLXXXI insigniunt.

Ἑλληνας. Is codex, quem in Opp. Iustin. Tom. II (= Corp. Apologg. Vol. III) Prolegg. p. XI sqq. descripsi, a Wortho (Praef. ad lect.) in saeculo undecimo reponitur; sed rectius a Montefalconio (Palaeogr. gr., Paris. 1708. Fol., p. 277 sq.) adiudicatur saeculo decimo. Est graecâ manu exaratus, et ut antiquitate sic praestantiâ eminet. In margine passim primâ manu (graece) et raro italâ ineuntis fere saeculi XVI (latine) suppeditat scholia grammatico-dogmatica. Variantes huius codicis lectiones protalit perpaucas Ducaeus, cui „ms. reg.“ dicitur; fere omnes autem primus Worthus repraesentavit, qui nonnulla quoque eius scholia luce donavit. Appellavit „Gall. 1“ et Maranus „Reg. 1.“ Equidem lectiones, quae editori Anglicano pariter atque Benedictino latuerunt, una cum caeteris scholiis, quae nunc primum prodeunt, acceptas refero humanitati Caroli Benedicti Hase, illustrissimi librorum mstorum illius bibliothecae conservatoris; is quippe egregium venerandae antiquitatis codicem, rogante me, denuo inspexit et quae ipse accuratissime enotavit edenda mihi concessit. — Vocavi eum „Par. 1.“

II. *Codex Mutinensis*, custoditus Mutinae in Bibliotheca Ducali, membranaceus decimi saeculi, sexto loco Orationem Tatiani suppeditat πρὸς Ἑλληνας. Cf. Opp. Iustin, l. c. p. XXIX. — In magna rerum perturbatione, quae proximo tempore Italiam obtinebat, non licuit variantes huius codicis lectiones arcesere; maxime autem, si coniecturae locus dandus, cum Par. 1 convenire videtur.

III. Codex Venetus CCCXLIII, Venetiis in Bibliotheca S. Marci conditus, membranaceus saeculi duodecimi, Orationem Tatiani complectitur. Refert Iac. Morellus (Biblioth. msta gr. et lat. Tom. I, Bassani 1802. 4°, p. 223) de eo sic: „Tatiani Oratio ad Graecos anno 1546 Tiguri primum edita est iuxta exemplar, quod Io. Frisius ab Arn. Arlenio Venetiis acceperat: non illud tamen ex codice hoc fuerat expressum; qui ad Etonensem, de Bononiensi Canonicorum S. Salvatoris sumptum et a W. Worth in editione Oxoniensi adhibitum, praesertim accedit.“ — Is codex Venetus, nisi egregie fallor, fons fuit primarius, unde Valerianus (in monasterio S. Antonii Venetiis) hausit: de cuius apographis iam agendum est.

IV. Codex Bononiensis, Bononiae in Bibliotheca Coenobii Canonorum Regularium S. Salvatoris in vigesimo secundo pluteo repositus et a Valeriano filio Albini Canonico Regulari S. Salvatoris anno 1533 scriptus duobus tomis, exhibet 1°. Eusebii Demonstrationem evangelicam, initio mutilam, 2°. Tatiani Orationem ad Graecos, viginti foliis comprehensam. Quod quidem praeter Possevinum in Apparatu sacro (Colon. 1608. Fol.) Tom. II. p. 449 Montefalconius in Diario italico (Par. 1702. 4°) p. 408 testatus est. — Ex hoc codice transcriptus est:

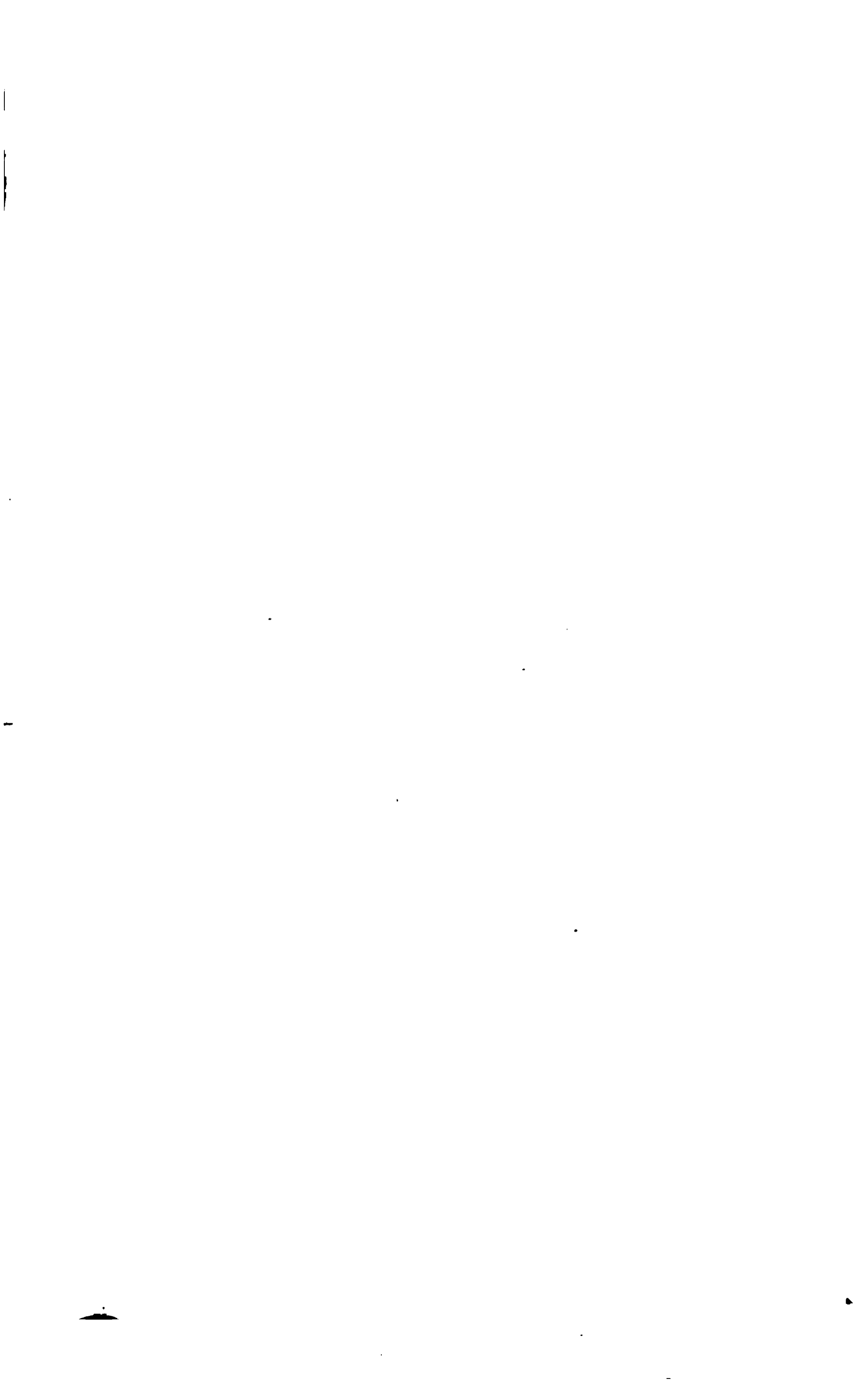
V. Codex Aetonensis MDCCCLXXXVI, in Bibliotheca Collegii Aetonensis sub arce Windesoria servatus: Τατιανοῦ πρὸς Ἕλληνας. ὅτι οὐδὲν τῶν ἐπιτηδευμάτων οἷς Ἕλληνες καλλωπιζονται ἑλληνικὸν ἀλλὰ ἐκ βαρβάρων τὴν εὐρησιν ἐσχηκός. Cf. Catalog. librorum

istorum Angliae et Hiberniae Tom. II (Oxon. 1697. Fol.) p. 48. Cum excusis accurate collatus est a Wortho in aedibus Henrici Godolphin, Collegii Aetoniae tunc Praesidis. „Est autem codex iste“, ut ille editor in Praef. ad lect. ait, „apographum [in fol.] transcriptum anno 1534 a Valeriano nescio quo Foro-Liviensi ex exemplari quodam in Bibliotheca Coenobii S. Salvatoris, illo ipso, ni fallor, Bononiae cuius meminit Possevinus in Apparatu sacro.“ — A Marano „Anglicanus“ in notis vocatus est; sed a me ut a Wortho „Aet.“

VI. *Codex Parisinus MMCCCLXXVI*, olim numeris 418. 446. 2167 notatus, in Bibliotheca Francogallorum Nationali asservatus, chartaceus, Fonteblandensis, quarto loco viginti foliorum (fol. 149, a — 169, b) Orationem Tatiani habet. Titulus literis rubris praefigitur: *Τατιανοῦ πρὸς Ἕλληνας. ὅτι οὐδὲν τῶν ἐπιτηδευμάτων οἷς Ἕλληνες καλλωπίζονται ἑλληνικὸν ἀλλὰ ἐκ βαρβάρων τὴν εὐρησίαν ἔσχηκός.* Ultima syllaba —ός atramento in —s mutata est, ut ἔσχηκε (debebat esse ἔσχηκεν) legeretur. Continentur praeterea (vid. Catalog. Bibliothecae Regiae P. II, ex typogr. regia 1740. Fol., p. 491) hoc codice: 1°. Asclepii; philosophi Tralliani, scholia in libros Nicomachi Arithmetices elementorum (fol. 1, a — 56, a). 2°. Nicomachi Geraseni Arithmetices elementorum libri duo (fol. 57, a — 101, b). 3°. Cleomedis De contemplatione orbium coelestium libri duo (fol. 103, a — 148, b). 5°. Gregorii commentatio De anima ad Tatianum (fol. 170, a — 172, b): *Γρηγορίου περὶ ψυχῆς πρὸς Τατιανόν.* Hunc Gregorii (Thaumaturgi)

Specimen Codicis Parisini 2576.

τωτηανου προς ελληνας. οτι ουκ ειν ^{ων} επι τω δευτερω ^{μα}
 ος ελληνας καλωπι ζων ελληνας αλλα εμ βαρ βαρβαροι εσσι ^α
 η παυλι φιλελεως διακ δευ προς τοις βαρβαροις
 ου αυδεγς ελληνας. μη δε φωνησθε τοις ουκ ελληνα.
 ον. ποιοντ επι τη αυμα δευτην τ αυγατην ο υμωτων
 βαρβαρων ωτοσδο; βαρβαρων ^{μα} οιδω ω ματατ, τ
 ελληνων ες εμαυτ. ωρματ τ αυ αυων περινωσιν. τη
 ος ο ενι δω φεδρε. κατισωρω οτ παρμα οτατ: ωματ (ιοι

libellum, septem tantum capitulis comprehensum, Nourrius in Apparatu ad Bibliothecam Maximam vett. Patrum etc. P. I (Paris. 1703. Fol.) p. 529 ineditum putavit; sed vide sis Thom. Ittigii Historiae eccles. sec. saec. selectt. capp. (Lips. 1711. 4°) p. 19 sq. et Io. Alb. Fabricii Biblioth. graec., cur. Harles., Vol. VII (Hamb. 1801. 4°) p. 257. 6°. Georgii Gemisti Plethonis De virtutibus liber (fol. 173, a — 179, a). 7°. Eiusdem Antirrheticus, adversus ea quae Scholarius pro Aristotele scripserat (fol. 179, b — 213, a). 8°. Bessarionis cardinalis Ad Georgium Gemistum Plethonem quaestiones quattuor (fol. 213, b — 215, b). 9°. Georgii Gemisti Plethonis Ad Bessarionem responsio duplex (fol. 215, b — 221, a). 10°. Eiusdem De iis in quibus Aristoteles diversum sentit a Platone (fol. 222, a — 236, b). 11°. Eiusdem Zoroastreorum et Platoniorum dogmatum summa (fol. 237, a — 239, b). Tum, post folium literis non impletum, 12°. Eiusdem Thessaliae chorographia (fol. 241, a — 249, b). 13°. Eiusdem e Polybio de Italiae figura excerptum (fol. 250, a — 251, b). In hoc codice tres librariorum manus saeculi decimi sexti conspiciuntur. Nourrius l. c. eiusque vestigiis Montefalconius l. c. p. 96 et Daniel Tatianus d. Apol. p. 78 eum memorant anno 1534 a Bessarione monacho in monasterio S. Antonii Venetiis exaratum esse. At Car. Ben. Hase in hoc codice, quem a me rogatus pervolutavit, refert se nomen illius monachi non reperisse; hanc tantummodo notam a scriba literis rubricatis praeberi fol. 236, b:

στηρίω τοῦ ἁγίου [sic, cum spir. leni] ἄντωνίου ἐνετίῃσι
 [= Venetiis] ἔπει τοῦ κυρίου ἡμῶν αφλθ. [= 1539]
 ψευδόμενος οὐδεὶς λανθάνει πολὺν χρόνον ♪ Unde patet
 codicem a Valeriano Foroliviensi Canonico Albini
 filio in monasterio S. Antonii Venetiis scriptum esse, qui
 codicem quoque Eusebii Demonstrationis evangelicae Pa-
 risinum (Regium) n. 1901 (nunc 473) confecit, ubi teste
 Montefalconio l. c. p. 88 (coll. p. 108) ad cal-
 cem haec habentur: Ὁ βαλεριανὸς φορολιβιεύς ὁ ἀλβίνου,
 κανονικὸς τῆς πολιτείας καλουμένης τοῦ σωτῆρος ἡμῶν
 [= Canonicus Capituli S. Salvatoris], ταύτην γε βίβλον
 ἐν τῷ τοῦ ἁγίου ἄντωνίου μοναστηρίῳ ἐνετίῃσιν [sic]
 ἔγραψε, ἔπει τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ αφμγ [= 1543]
 τετάρτη μηνὸς Σεπτεμβρίου ἰσταμένη. δόξα τῷ θεῷ ἡμῶν *).
 Idem igitur Valerianus et Demonstrationem Eusebii et
 Orationem Tatiani pluries descripsit; originem enim
 ab hoc librario ducunt codices Aetonensis et Bono-
 niensis (Dem. Eus.), quibus Frisianus haud dubie
 adnumerandus est. Linguam autem graecam parum
 cognitam habuit; nemo nimirum ortu Graecus ἐνετίῃσι
 (sine ν) scripsisset sed hiatum evitasset **). Scholia
 ad Tatiani Orationem calamo scriptorio exaratam non
 suppeditantur; tantummodo aliquot lectiones variae vel

*) Teste „Catalogue des Manuscrits grecs de la Bibliothèque de l'Escorial, par E. Miller“ (Par. 1848. 4°) p. 292, etiam codex Scor. 343 a Valeriano scriptus est, qui haecce praebet fol. 112, a: Ἐγράφησαν καὶ ταῦτα τοῦ Ἐὐκλείδου Λεδομένα ἦτοι τῆς Θεωνος ἐκδόσεως αφμβ [= 1542] Σεπτεμβρίου πρώτη διὰ χειρὸς μου Οὐαλεριανοῦ Φορολιβιεύς ὁ [sic] Ἀλβίνου ἐν τῷ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου μοναστηρίῳ μοναχοῦ.

**) C. B. Hase: „Oft habe ich von den Bauern in Attika und Kleinasien sagen hören οἱ νῶμοι statt οἱ ὄμοι, aller Orthographie zum Trotz.“

potius emendationes medio fere saeculo decimo sexto ad marginem coniectae sunt manu alicuius Graeci occidentalis. — Hunc codicem neque siglo Worthiano „Gall. 2“ neque Marariano „Reg. 2“ designavi, sed appellavi „Par. 2.“

VII. *Codex Frisianus*, qui Orationem Tatiani continet, a Ioanne Frisio anno 1545, quum in itinere italico ageret Venetiis, ex amici Arnoldi Arlenii Peraxyli libertate ad Tigurinos deportatus est. Is vero, si superest, ubi hodie asservetur equidem nescio *). Titulus: Τατιανοῦ πρὸς ἑλληνας. ὅτι οὐδὲν τῶν ἐπιτηδεύματων οἷς Ἕλληνες καλλωπίζονται ἑλληνικὸν ἀλλὰ ἐκ βαρβάρων τὴν εὐρησιν ἐσχηκός. In margine variantes comparent alius codicis lectiones vel emendationes. Hic codex, qui ab eodem illo Valeriano Foroliviensi Venetiis in monasterio S. Antonii videtur exaratus esse, in editione Tatiani principe (Tiguri 1546) diligenter typis descriptus est. Cf. Frisii Epist. dedic. in Edit. princ. p. 276. — A Wortho et Marano designatur per „Tigur.“; a me per „Fris.“

Equidem vero auctoritati antiquissimi praestantissimique Parisini 1, cui Martinensis videtur consimillimus esse, in textu constituendo quantum fieri potuit obsequendum censui. Caeteri codices, ab illo Valeriano quarto saeculi decimi sexti decennio confecti (potissimum, opinor, iuxta exemplar Venetum saeculi duodecimi), quamvis singuli interdum scripturas habeant

*) Daniel l. c. scribens: „Wahrscheinlich ist er später nach Venedig zurückgekommen und ist derselbe der in dem Cataloge der S. Markusbibliothek erwähnt wird“ — verbis Morelli supra (p. XV) allatis refellitur.

peculiares, ad unam tamen eandemque familiam pertinent: id quod ex permultis patescit indiciis, inprimis ex consensione lectionum creberrime conspicua: nimirum ex Bononiensi (a. 1533) effluxit Aetonensis (a. 1534) atque ex alterutro Parisinus 2 (a. 1539); utrum autem Frisianus (ex Veneto) prius quam exemplar Bononiense scriptus sit, nec ne, id non liquet.

Iam alia accedunt subsidia critica, quibus in mea editione usus sum. Etenim permulta ex opere Tatiano, cc. 31 et 36 -- 43, Eusebius episcopus Caesariensis in *Praeparationis evangelicae* lib. X. cap. 11 transscripsit, ita quidem, ut interdum interpretis aut emendatoris provinciam susciperet: in nonnullis librarii Eusebiani peccaverunt. Itaque mihi hoc curae fuit ut duas „Eusebii Pamphili Praeparationis evangelicae“ editiones sedulo conferrem, quae eodem fere tempore prodierunt: Heinichenianam et Gaisfordianam. Ac Heinichenus quidem, gymnasii Annaemontani prorector, illam Praeparationem evangelicam Lipsiae a. 1842 sq. (2 Tom.) edidit ad Vigerianam textus recensionem maxime conformatam; Gaisfordus vero, linguae graecae in academia Oxoniensi professor, eandem Praeparationem evangelicam Oxonii a. 1843 (4 Tom.) recensuit ad codices manuscriptos, quorum ope textum vulgatum saepe emendavit. Ex numero autem codicum integrorum, quippe qui librum etiam Praeparationis decimum (c. 11) complectantur, hinc sunt memorandi:

I. *Parisinus* Bibliothecae Nationalis n. 466 membranaceus, saeculo XIV exeunte pulcherrime scriptus. — Est Gaisfordo cod. C, mihi Eus. Par. 1.

II. *Parisinus* Bibl. Nat. n. 467 chartaceus, recens. — Gaisf. = D, mihi = E u s. P a r. 2.

III. *Parisinus* Bibl. Nat. n. 468 chartaceus, recens. — Gaisf. = E, mihi = E u s. P a r. 3.

IV. *Florentinus* Bibliothecae Mediceae plut. VI. 6 membranaceus, saec. XV. — Gaisf. = F, mihi = E u s. F l o r. 1.

V. *Florentinus* Bibl. Med. plut. VI. 9 chartaceus, saec. XIV. — Gaisf. = G, mihi = E u s. F l o r. 2.

VI. *Venetus* Bibliothecae Marcianae n. 341 chartaceus, saec. XV. — Gaisf. = I, mihi = E u s. V e n.

Praeter illos codices Gaisfordianos exstat:

VII. *Oxoniensis* Collegii S. Ioannis Baptistae, „liber melioris notae“ (Routh: Reliqq. sacrr. Vol. II, ed. 2. Oxon. 1846, p. 82), a Wortho collatus.

Codices Par. 1, Flor. 1. 2, Oxon. in plerisque concordant; Par. 3 ex Ven. descriptus videtur.

III. De codicibus editis.

Tatiani Oratio ad Graecos primum, una cum aliis veterum Patrum scriptis, Tiguri anno 1546 e prelo prodiit. Titulus editionis hic est: „*Ἐν τῇ παρούσῃ βίβλῳ ἔνεστι τὰδε· ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ ἐκ διαφορῶν τῶν τε καθ' ἡμᾶς καὶ τῶν θύραθεν βιβλίων τόμοι τρεῖς. ΜΑΞΙΜΟΥ κεφαλαίων περὶ τελείας ἀγάπης καὶ ἄλλων ἀρετῶν ἑκατοντάδες δ. ΘΕΟΦΙΛΟΥ πρὸς Αὐτόλυκον περὶ Θεοῦ καὶ πίστεως Χριστιανῶν βιβλία γ. ΤΑΤΙΑΝΟΥ Ἀσσυρίου λόγος κατὰ ἔθνῶν.* Hoc volumine continentur: Sententiarum sive capitum, theologiarum praecipue, ex sacris et profanis libris Tomi tres, per

Antonium et Maximum monachos olim collecti. Antonii Loci Melissa inscripti numero sunt 175, Maximi vero 71. Abbae Maximi, philosophi, confessoris et martyris, Aphorismorum seu capitum de perfecta charitate et aliis virtutibus christianis ad Elpidiam presbyteram centuriae III. Theophili sexti Antiochensis episcopi de Deo et fide Christianorum contra Gentes Institutionum libri tres ad Autolycom. Tatiani Assyrii, Iustini martyris discipuli, Oratio contra Graecos. Omnia nova et antea nunquam edita, praeter Maximi Centurias, nunc etiam castigatiores. Christophorus Froschoverus excudebat Tiguri, Anno M.D.XLVI. Fol. — Principem hanc Tatiani Orationis editionem (p. 277 — 291) Ioannes Frisius Tigurinus parandam curavit. Is enim codicem quem Venetiis a. 1545 nactus est (vid. supra p. XIX) civi suo CONRADO GESNERO tradidit, qui eum summa diligentia Tiguri a. 1546 typis vulgavit una cum scriptis antea memoratis et (p. 276) epistola Frisii dedicatoria ad Hieronymum Frick Bernatem. In margine editionis praebentur non lectiones tantum codicis Frisiani marginales, notulâ „al.“ vel obelisco vel stellulâ insignitae, sed etiam Conradi Gesneri, illius polyhistoris, coniecturae et emendationes, oculis „forte“ et „lego“ aliisve huiusmodi indicatae. Oratio divisa est in 64 paragraphos („portiones“). Animadversiones dedit Henricus Stephanus in calce huius libri: Iustini Phil. et Mart. Epistola ad Diognetum et Oratio ad Graecos, nunc primum luce et latinitate donatae; Tatiani, discipuli Iustini, quaedam. Par. 1592. 4°. p. 107 — 111.

Iterum Tatiani Oratio: prodit in hac collectione a IOANNE HEROLDO parata: „Orthodoxographa theologiae sacrosancta ac syncerioris fidei Doctores numero LXXVI“ etc. Basileae (per Henricum Petri) a. 1555. Fol. p. 189 — 220. — Textus graecus una cum notis marginalibus (tantum non omnibus) ex editione Tigurina (omissis paragraphorum numeris) repetitus est; in perpaucis ab ea aberrat. Accedit versio Gesneriana. Auctor editionis Oxoniensis (in Praef. ad lectorem) et Nourrius (l. c. p. 530) Orationem „haud semel“ inter Orthodoxographa prodiasse scribunt. Sed nulla post annum 1555 Orthodoxographam editio habetur, in qua illa seu graece seu latine exstet.

Eandem Tatiani Orationem in calce Operum Iustini Phil. et Mart., una cum Athenagorae, Theophili, Hermiae scriptis, edidit FEDERICUS MORELLUS Parisiis anno 1615 et, aliquot locis emendatis, denuo 1636. Fol. Append. p. 141 — 174. — Textum editionis Tigurinae absque notis exhibuit, ita tamen, ut coniecturas et emendationes Gesneri marginales in eum tacite admitteret. Praeterea versionem eiusdem Gesneri adiecit. Equidem altero Morelli exemplari usus sum. Quod quidem ex asse expressit editio quae COLONIAE seu potius Vitebergae anno 1686 lucem vidit, aucta Christiani Kortholti commentario, Kilonii antea a. 1675 Fol. publici iuris facto. Vide quae de his editionibus in Opp. Iustin. Tom. I (= Corp. Apologg. Vol. I) Prolegg. p. XXV sq. dixi.

Ex editione Tigurina FRONTO DUCAEUS (Le Duc) Tatiani Orationem cum versione latina inseruit

(quartae) Parisiensis Patrum Bibliothecae (a. 1624) auctario graeco-latino, h. e. „Bibliothecae veterum Patrum seu scriptorum ecclesiasticorum“ Tomo primo, Parisiis (per Sonnios fratres et Hieronymum Drovardum) M.DC.XXIV, cum privilegio Regis, Fol. p. 160 — 187. Cf. Thom. Ittig De Bibliothecis et Catenis Patrum (Lips. 1707) p. 92. — In eo tantum ab exemplari Tigurino abiit, quod emendationes coniecturasque Gesneri supra memoratas et interdum lectiones codicis Par. 1 cum silentio textui Orationis inseruerit. Ad calcem Tomi (p. 42 — 44) suas in Tatianum notas coniecit: quibus aut vitiosos aliquot locos ex Eusebio ac potissimum ex Par. 1 („ms. reg.“) correxit, aut nonnulla illustravit quae de quibusdam gentilibus viris et mulieribus scriptor memoravit.

Editionibus Iustini Phil. et Mart. ineunte saeculo decimo octavo Oxoniae prelo commissis (cf. Opp. Iustin. l. c. p. XXVI sq.) haecce conformis est: „*Τατιανου̅ προς̅ Ἑλληνας. Ἑρμίου διασυρμὸς τῶν ἔξω φιλοσόφων. Ἐκ Θεάτρον ἐν Ὀξονίᾳ, ἔτι Θεογονίας ἀψ'.* Alter titulus: „*Tatiani Oratio ad Graecos. Hermiae Irrisio gentilium philosophorum.* Ex vetustis exemplaribus recensuit, adnotationibusque integris Conradi Gesneri, Frontonis Ducaei, Christiani Kortholti, Thomae Galei, selectisque Henrici Stephani, Meursii, Bocharti, Cotelerii, utriusque Vossii, aliorum, suas qualescunque adiecit **WILHELMUS WORTH**, A. M. Oxoniae, e theatro Sheldoniano, An. Dom. MDCC. Impensis Ioannis Oweni.“ 8°. — Editor eruditissimus, archidiaconus Vigorpiensis, in dedicatoria ad episcopum suum epistola pronuntiat inter alia: „Cum omnes

atheismi machinas in hoc conversas viderem ut, impetitâ publice religione nostrâ omnique adeo divinitus revelatâ, sub specie *naturalis religionis* excolendae paganismo via sterneretur, incidebam forte in hanc Tatiani Orationem *πρὸς Ἕλληνας*. Avide autem perlectam ipsam ac penitus paulo introspectam cum pluribus de causis mirifice probarem, tum eo praesertim nomine quod luculentissime demonstrat *religionem* hanc omnem *naturalem*, quam dicimus, misellum quiddam esse, parumque admodum valere ad excolendum animum moresque informandos, nisi insuper legis christianae nostrae lumen accesserit. Tum vero ad hanc Orationem accuratius paulo adhuc examinandam me accinxi“ etc. *). In Praefatione ad lectorem dicit se ex editionibus superioribus Tigurinae summam habuisse rationem, „utpote in multis longe purioris et emaculatiois posterioribus, quae a textu Tigurino pro editorum arbitrio saepiuscule recessere“; quum tamen editionem (Morelli) Parisiensem maxime ac propemodum solam studiosorum manibus tritam videret, omnino consultam duxit ipsius in sua editione vestigiis insistere **). Quamquam in plurimis locis lectionem genuinam restituit, raro quidem in ipso textûs corpore, frequentius autem in notis textui subiectis. Nactus enim est codicem manu exaratorum omnino trium lectiones va-

*) Daniel l. c. p. 83: „Wollte man in unsern Tagen von ähnlichem Gesichtspunkte aus eine neue Ausgabe des Apologeten motiviren, so dürfte man darauf hinweisen, wie Tatian, ein völlig historisch gebildeter, mit skeptischem Misstrauen positive Thatsachen durchforschender Mann, an der historischen Grundlage des Christenthums, die er einer genauen Prüfung unterwarf, keinen Anstoss nahm.“

***) Usus est primâ Morelli editione (a. 1615).

riantes. „Duos suppeditavit Bibliotheca Regia Parisiensis: unum membranaceum, ante annos quod creditur sexcentos exaratum [= Par. 1], chartaceum alterum, seculo superiore sub Henrico II Galliarum Rege [?] scriptum“ [= Par. 2]. Horum collationes Michael Lequien Io. Millio transmiserat: qui editori tradidit. Tertium codicem, in Bibliotheca Collegii Aetonensis asservatum, ipse contulit. Orationem, iuxta editionem principem in paragraphos 64 distribuit, Gesneri versionem („paucis hinc inde, quod necesse erat, mutatam“) exhibuit, integras eiusdem pariter atque Ducae adnotationes repetiit, multa insuper quae a viris doctis in Tatianum reperit adnotata suis locis disposuit. His omnibus adiecit Tatiani sententiam de filii *τῷ συναιδίῳ* a Bullo in Defensione fidei nicaenae explicatam (p. 143 — 151), Kortholti adnotationes (p. 152 — 155), Pearsonii coniecturas ad oram libri sui notatas (p. 155), Frisii et Gesneri epistolas dedicatorias (p. 157 sq.), Nourrii dissertationem (p. 159 — 209), Cavei in Historia literaria de Hermia iudicium (p. 210 — 212), Hermiae Gentilium philosophorum irrisionem gr. et lat. (p. 213 — 229), indices rerum et auctorum (p. 230 — 252), denique [abbatis Ludovici du Four de Longuerue] dissertationem in Tatianum beneficio P. Halloixii acceptam, „nunc primum editam“ (p. I — XXVII) et postea a Ioanne Vogt in Bibliotheca historiae haeresiologicae Tom. I. Fasc. 2. (Hamb. 1723) p. 201 sqq. recusam. — Cf. Acta eruditorum anno 1701 publicata (Lips.) p. 268 sqq., Bernardi Nouvelles de la republ. des lettres, mois de Sept. 1701 (Amstel.) p. 317 sqq.,

Tentzelii Curieuse Bibliothec, Tom. I (1704) p. 226 sqq..

Novo posthac vestitu prodierunt opera Apologetarum graecorum curâ **PRUDENTII MARANI** Parisiis (Hagae Comitum) anno 1742. Fol. mai.. De hac editione in Opp. Iustin. l. c. p. XXX sq. pluribus egi. — Oratio Tatiani p. 243 — 276 legitur, in capita 42 bene distributa. Doctus ille presbyter et monachus Benedictinus e Congregatione S. Mauri nova codicum auxilia non comparavit: attamen textum passim sanavit, locos obscuriores interdum luce donavit, versionem Gesnerianam sic emendavit ut nova possit videri. Interdum cum Morello, cuius editionem typothetae tradidit, in vitiis graeci textus concordat. In Praefationis Parte III exponit p. XCVII sqq. de Tatiani studiis literarum et conversione (c. 10), de haeresi in quam lapsus est et de secta Encratitarum ab eo conflata (c. 11), de eius scriptis (c. 12). — Marani exemplar paginis paullulum immutatis recusum est Venetiis anno 1747 Fol. mai.. Oratio Tatiani p. 256 — 293 praebetur.

Ad hoc Venetum Marani exemplar Orationem eandem graece et latine edidit **ANDREAS GALLANDI**: Bibliotheca veterum Patrum antiquorumque Scriptorum ecclesiasticorum. Tom. I (Venet. 1765. Fol. mai.) p. 636 — 670. Doctus ille Congregationis Oratorii presbyter perpauca adnotationes Maranianis addidit. Prolegomena de Tatiano p. XCVIII sqq. praemisit. Ad textum graecum quod attinet, ea accurate notavi quae recedunt ab editione Marani; consulto Gallandius mutavit nusquam, sed interdum Veneto exem-

plari isto, quippe mendoso, in errores inductus est. — Absque notis secundum idem exemplar oratio graece et latine inserta est Opp. Patrum graecorum [cura F. N. OVERTHÜR] Vol. III (Wirceb. 1779. 8°) p. 24 — 103.

IV. De codicibus in alias linguas versis.

Eodem anno, quo editio princeps graece vulgata est, latina Tatiani translatio auctore CONRADO GESNERO prodiit. Index idem est quem supra (p. XXI) memoravi: „Hoc volumine continentur: Sententiarum sive capitum“ etc. „Christophorus Froschoverus exoudebat Tiguri, Anno M.D.XLVI.“ Fol. Cf. Ittig. l. c. p. 26 sq. — Haec versio Gesneriana Georgio Laeto, „Augustae Vindellicorum archigrammateo perfectissimo“ dicata et prolixis adnotationibus ornata est. Mendis minime vacat, ut ipse auctor in praefatione concedit: „Ubi rudis interpretatio occurret ignoscas; non enim licuit mihi variis negotiis intricatissimo, non dico ut vellem sed neque ut possem, stilum accuratius expolire.“ Tentzelius in Miscellann. ecclesiast. (Lips. 1708. 4°) P. I. p. 218 eam Conrado Clausero tribuit: quem quidem errorem iam Ittigius in Historiae eccles. sec. saec. selectt. capp. p. 16 refutavit. — Haec versio repetita est in editionibus Tatiani Heroldiana, Morellianis, Ducaeana, Worthiana, quas supra recensui. Etiam inserta est Bibliothecae SS. Patrum, a Margarino de la Bigne adornatae, edit. 1. Tom. VIII (Par. 1575. Fol.) p. 47 sqq., ed. 2. Tom. IV (1589) p. 1246 sqq., ed. 3. Auctar. (1610),

Magnae Bibliothecae veterum Patrum (Cölon. 1618. Fol.) Tom. II. nr. 5, Maximae Bibliothecae veterum Patrum (Lugd. 1677. Fol.) Tom. II. P. 2. p. 194 sqq., partim Francisci Rous Mellae Patrum etc. (Lond. 1650. 8) p. 66 sqq..

Novam fere translationem exhibuit PRUDENTIUS MABANUS in sua Tatiani editione (cf. supra p. XXVII), unde repetierunt non tantum Gallandius et Oberthürinus, sed etiam Caillau et Guillon in Collectione selecta SS. ecclesiae Patrum etc. Tom. II (Par. et Lips. 1829. 8) p. 5 — 42.

Praeterea translatio Orationis italica et germanica invenitur:

Orazione di Taziano ai Greci, e frammento del dialogo di Bardesane sul destino. Recate dal gr. in ital., c. prefaz. e note, da GIOVANNI BATTISTA GALLICCIOLI. In Venezia 1800. 8.

Sämmtliche Werke der Kirchen-Väter; aus dem Urtexte in das Teutsche übersetzt. Kempten, Kösel-sche Buchhandlung. 1830. 8. Tom. II. p. 139 — 192: „Tatian's Rede an die Heiden.“

Excerpta offerunt: germanice CHR. FR. RÖSSLER in Biblioth. Patrum eccles. Tom. I. p. 255 — 261; gallice MAR. NIC. SYLV. GUILLON in Biblioth. select. Patrum eccles. Tom. I. p. 327 — 335.

V. De Tatiana dictione.

Constat christianos apologetas saeculi secundi, Athenagora excepto, in scriptis suis plerumque incomto dicendi genere usos esse, id quod ipsi ingenue sunt

professi. Putaverunt enim christianam causam per se-
met ipsam ita viribus pollere ut ornatu orationis ad
eam defendendam haud esset opus; insuper comtam
dictionem dissuasit summa scriptorum sacrorum simpli-
citas: quae quidem inter alia effecit ut Tatianus no-
men Christo daret. C. 29: *Καί μοι πεισθῆναι ταύταις*
(h. e. γραφαῖς βαρβαρικαῖς) *συνέβη διὰ τε τῶν λέξεων τὸ*
ἄτυφον καὶ τῶν εἰπόντων τὸ ἀνεπιτήδευτον.

Ipsam audiamus Tatianum: in dicendo quis quon-
dam fuerit, arte rhetorica institutus, et qualis postea
optaverit esse, christiana disciplina imbutus *). Genti-
lium enim dictionem c. 1 perstrinxit sic: *Τὸ πάντων*
ἀτοπώτατον, τὰς μὴ συγγενεῖς ὑμῶν ἐρμηνείας τετιμήκατε,
βαρβαρικαῖς τε φωναῖς ἔσθ' ὅτε καταχρώμενοι συμφύρτην
ὑμῶν πεποιήκατε τὴν διάλεκτον. Τούτου χάριν ἀπεταξά-
μεθα τῇ παρ' ὑμῖν σοφίᾳ (h. e. ῥητορικῇ), κἄν εἰ πάνυ
σεμνός τις ἦν ἐν αὐτῇ. Κατὰ γὰρ τὸν κωμικὸν

Ταῦτ' ἔστιν ἐπιφυλλίδες καὶ στωμύλματα
Χελιδόνων μουσεῖα, λωβηταὶ τέχνης.

Αρτε adiiciuntur verba c. 26: Πάυσασθε λόγους ἀλ-
λοτριούς θριαμβεύοντες καὶ ὡσπερ ὁ κολοῖος οὐκ ἰδίους
ἐπικοσμούμενοι πτεροῖς. Ἐκάστη πόλις εἰάν ἀφέληται τὴν
ἰδίαν αὐτῆς ἀφ' ὑμῶν λέξιν, ἐξαδυνατήσουσιν ὑμῖν τὰ σο-
φίσματα. Patet igitur eum primo rhetoribus favisse
qui, velut graculus Aesopi, splendidis pennis undique
collectis orationem effecerunt pictam ac tumidam, et
magnam in .sophistico illo genere gloriam consecutum

*) Iam H. A. Danielis „Commentationis de Tatiano Apologeta Spe-
cimen“ (Hal. 1835. 8) p. 16 sqq. expositionem praebet. Equidem vero
interdum ab hoc specimine recessi: nempe iustis de causis quaedam omisi
vel emendavi, alia adieci.

esse. Neque ignarus fuit Atticorum sermonis *), quod quidem ex loco c. 26 intelligitur: *Τί γάρ, ἄνθρωπε, τῶν γραμμάτων ἐξαρτύεις τὸν πύλεμον; Τί δὲ ὡς ἐν πυγμῇ συγκρούεις τὰς ἐκφωνήσεις αὐτῶν διὰ τῶν Ἀθηναίων ψελισμῶν, θέον σε λαλεῖν φυσικώτερον; Εἰ γὰρ ἄττικίζεις οὐκ ὦν Ἀθηναῖος, λέγε μοι τοῦ μὴ δωρίζειν τὴν αἰτίαν. Πῶς τὸ μὲν εἶναι σοι δοκεῖ βαρβαρικώτερον, τὸ δὲ πρὸς τὴν ὁμιλίαν ἰλαρώτερον;* Tandem, simulac Christo nomen dedisset, has de candore et splendore sermonis sollicitudines negligere coepit. C. 27: *Τί δ' ἂν ὠφέλησαι λέξεις Ἀττικὴ καὶ φιλοσόφων σωρεία καὶ συλλογισμῶν πιθανότητες;... Τὸ γὰρ περὶ τοιαύτην ἀσχολεῖσθαι ζήτησιν νομοθετοῦντός ἐστιν ἔργον ἑαυτῷ τὰ δόγματα.* C. 35: *Χαίρειν εἰπῶν καὶ τῇ Ῥωμαίων μεγαλαυχία καὶ τῇ Ἀθηναίων ψυχρολογίᾳ **).* Et ipsam orationem prorsus alio dicendi genere composuisse fatetur c. 12: *Ταῦτα δὲ ἡμῶν λεγόντων οὐκ ἀπὸ γλώττης οὐδὲ ἀπὸ τῶν εἰκότων ἐννοιῶν, συντάξεως τε σοφιστικῆς, θειοτέρας δὲ τινος ἐκφωνήσεως λόγοις καταχρωμένων: eam dicit qua scripturae sacrae ἄτυφον et ἀνεπιτήδευτον (c. 29) imitando assequeretur ***).*

*) Inde, saltem quod attinet ad etymologicam grammaticae partem, atticum servat colorem. Duae dumtaxat comparent formationes ab Atticis reiectae: ὤνατο c. 8 pro ὠνητο (Phrynich. ed. Lobeck. p. 12: ὠνάμην, ὠνασο, ὠνατο· πάντα ἀδόκιμα) et ἐδεδίσσαν c. 34 pro ἐδέδισαν (Phrynich. p. 180: λέγει τετρασυλλάβως ἄνευ τοῦ ε).

***) C. 26: *Ἀρχὴ τῆς φλυαρίας ὑμῖν γέγονασιν οἱ γραμματικοί.* C. 27: *Τὰ δὲ τῶν ὑμετέρων λόγων ἐπιτηδεύματα κατὰ τὸν ἀμετροσπηθεσίτην γίνεται.*

***) Daniel Tatianus d. Apol. p. 73: „Wenn man bedenkt, wie innig eine gewohnte und liebe Schreibweise mit unserm ganzen geistigen Sein verwächst, so lässt sich vermuthen Tatian habe nicht sogleich und auf ein Mal sich seines rhetorischen Stiles entäussern können, er müsse noch oft aus der erwählten Einfachheit in seine frühere Schreibweise gerathen sein. Wirklich bietet die merkwürdige Diction der Apologie

Hoc sane extra omnem dubitationem positum est Tatianum, tametsi satis idoneis argumentis summoque ingenii acumine adversarios oppugnasse facile concedamus, tamen non omni quae par est in oratione literis mandanda usum esse diligentiam neque omnia limam prosecutum. Etenim turbat lectorem ordo rerum saepe neglectus et confusa descriptionis ratio; parem affert molestiam quod auctor passim sententias multas breviusculas coacervaverit et arte quadam neque disposuerit neque ornaverit; accedunt transitiones plane singulares et audaces, quibus ad alia non tam transire quam transilire videtur, ita ut oratio oriatur amputata et abscissa *). *Exempla habes c. 12 sq.: Χρήσασθε τοῖς δόγμασιν ἡμῶν, κἄν etc.. Καὶ τὰ μὲν προσηρημένα*

von diesem Schwanken ein getreues Bild, das Bild eines Mannes der mit einer gewissen saloppen Schreibweise kokettirt, der ein Bettlerkleid über ein reich gesticktes Gewand geworfen und nicht verhindern kann dass zwischen den Fetzen der Schimmer hindurchbricht.“

*) Sententiarum ordinem in universum servavit, ut „Argumentum Orationis“ infra exhibitum ostendit, quamvis interdum a proposito aberret neque transitus commodos faciat. — Daniel l. c. p. 61: „Was Inhalt und Anordnung der Apologie angeht, so ist Tatian vielfach völlige Planlosigkeit und ungeschickte Vertheilung des Stoffes zum Vorwurf gemacht. Allerdings lässt sich nicht verkennen dass unser Schriftsteller sich häufig durch Zwischengedanken von seinem Hauptgegenstande auf längere Zeit ablenken lasse und es ihm namentlich an passenden, allmählich überleitenden Uebergängen zu mangeln scheint; mehr lässt sich aber nicht zugeben und darthun. Nur wenn man an sein Werk einen logischen Maasstab anlegen wollte, der den Werken der antiken Literatur im Allgemeinen nicht zusagt, wird man sich zu jenem harten Urtheil hingezogen fühlen.“ Möhler *Patrologie oder christl. Literärgesch.*, ed. Reithmayr, Tom. I (Ratisb. 1840) p. 261: „Seine Apologie ist sehr beredt, mit grossem Witz und vieler Gelehrsamkeit geschrieben. Es fehlt nicht an einzelnen sehr treffenden Bemerkungen, aber wohl lässt sich oft die ruhige Entwicklung der angefangenen Gedankenreihen vermissen.“ Cf. Schoell *Geschichte d. griech. Litteratur* Tom. II (Ber. 1830) p. 678.

παραφύρων δαιμόνων ἐστὶν ἀντισοφιστεύματα, τὰ δὲ τῆς
 ἡμετέρας παιδείας ἐστὶν ἀναπέρω τῆς κοσμικῆς καταλήψεως.
 Οὐκ ἔστιν ἀθάνατος, ἄ. Ἐ., ἡ ψυχὴ καθ' ἑαυτήν, θνητὴ
 δέ. C. 25 sq.: Κρόνος τοὺς υἱοὺς ἀναλίσκει, καὶ ὁ Ζεὺς
 τὴν Μῆτιν καταπίνει. Παύσασθε λόγους ἀλλοτρίους θριαμβεύ-
 οντες καὶ ὥσπερ ὁ κολοῦς οὐκ ἰδίοις ἐπικοσμούμενοι πτεροῖς.
 Eadem in scribendo negligentia factum est ut multae
 sententiae laborent obscuritate sensuque admodum in-
 voluto excrucient interpretes; nam alia cursim et bre-
 viter attingit ipsoque brevitatis studio fit obscurus, alias
 de fidei dogmatis disputationes raro illustravit lumine,
 nec satis explicuit quae per se difficilia sunt intellectu.
 Quocirca non sine iusta causa alterius Heracliti instar
 obscuritatis famam apud viros doctos sibi contraxit.
 Nihilominus, quamquam Tatiani Orationem non ele-
 gantissime scriptam esse lubenter concesserimus, si non
 plurima at singula certe nitent, nec desunt loci qui
 eam in rhetorum umbraculis versatum esse prodant.
 C. 11: Βασιλεύειν οὐ θέλω, πλουτεῖν οὐ βούλομαι etc..
 C. 19: Τί γάρ ἐστι μαντικὴ etc.. C. 22 ubi in histrio-
 nem quemdam cavillatio est: Εἰδόν τινα πολλάκις etc..
 C. 23 ubi pugiles et gladiatores describuntur: Εἶδον
 ἀνθρώπους ὑπὸ τῆς σωμασκίας βεβαρημένους etc.. Lepide
 et facete Gentilianum errores castigat. C. 10: Καλὸς ἦν
 ὁ κύκνος, ὅτι μοιχὸς ἦν etc.. C. 21: Διὰ τί γὰρ οὐ κύνει νῦν
 ἡ Ἡρα; Πότερον γεγήρακεν —; At multa praeterea ex
 sophistarum more nove et velut paradoxa protulit,
 tamquam pristini sermonis, quem prorsus expellere non
 potuit, reliquias. C. 3: Διόπερ μὴ παρασυρῶσαν ὑμᾶς
 αἰ τῶν φιλοσόφων καὶ οὐ φιλοσόφων πανηγύρεις.
 C. 6: καὶ ἐν ποταμοῖς, καὶ ἐν θαλάτταις ἐκδραπνηθῶ.
 C. 19: Κρίσκησιν οὖν, ὃ ἐννεοτεύσας τῇ μεγάλῃ πύλει.

C. 34: ἐκίνησε τριάκοντα παῖδας... ἀκρασίας τὰ ἀπροθί-
νιαι. **C. 22** vocat histrionem quemdam δεισιδαιμονίας
ἐπιτομήν et θησαυρὸν μανίας. Item neminem fugit ver-
borum rariorum eum praebere farraginem, sophistarum
ingenio plane congruam *). Memoranda inprimis vi-
dentur haec, de quibus Stephani Thesaurum graecae
linguae ex editione Car. Bened. Hase adeas: αἵμα-
τεχνυσία, ἀβδητουργός, γραολογία, δοξομανία, ἐνάμαρτος,
ἐπικύσμημα, ἐπίμοχθος, ζώωσις, θνητότης **), κοροκόσμιοι,
λαρρογγιάω, μονομερής, παριστάω, πωγωνοτροφέω, ριναυ-
λέω ***) , σχηματουργία ****), σωμασκία, ψυχρολογία, ὄμο-
βορία. Singula Tatiano sunt propria: ἀβδηρολόγος c.
17, γλωττομανία c. 3, ἐντυφος c. 3, θεατροκοπέω c. 19,
καταβοθρούω c. 34, κορακόφωνος c. 15, ληστοτροφέω c.
23, ῥητολογία c. 40, στιχοποιός c. 24. Omnia vero in
citerioribus graeci sermonis saeculis nata sunt, quae,
quum subtilitas in sententiarum structura et particula-
rum usu paullatim evanesceret, magna in verbis pro-
dendis et componendis utebantur audacia: quo in-
vento id assequi studuerunt ut sententiam verba con-
sequerentur. Inde in multis huius aetatis vocabulis
portentosum quid et quasi libidinosum licet conspicere.
Neque ab hoc aevo absonum est poetarum verba ad-
miscere sermoni pedestri, quamquam iam antea huius

*) Cf. Pearson. praefat. ad Moerid. p. XXI sqq..

**) Multa de substantivis in στης desinentibus docuit Lobeck. ad Phrynich. p. 350.

***). **C. 22:** ριναυλοῦσι τὰ αἰσχροά. Clemens, Tatianum imitatus, spreta ista novata voce scripsit: διὰ ρινῶν ἐπιφοφῶντες.

****) Exstat c. 9. Occurrit haec vox praeter h. l. apud Eriphan. adv. haeres. p. 460. ed. Petav.; σχηματογραφία autem astrologis vox est propria de figuratione siderum, ut probat C. B. Hase ad Leon. Diac. Histor. VIII. c. 8. p. 478 sq..

consuetudinis exstant vestigia. In Tatiano conferas: ἀερόφοπος, ἀδύρην, ἀμετροεπής, διαπρύσιος, μαρμαρύττειν, ὀμήγυρις, σύμφυρτος, τεθρηπέναι, τερπιωλή. Alia, quae de eius dictione in medium proferri poterant, omnino omnibus qui sequiori graeci sermonis aevo scripsere sunt communia. Monere tamen volumus substantivum neutrale supra modum ab eo frequentatum esse: τὸ ἀδύνατον c. 20, τὸ ἀθάνατον cc. 7. 14. 15, τὸ αἷτιον c. 12, τὸ ἀλαζονικόν c. 3, τὸ ἀληθές c. 5, τὸ ἀμετροεπές c. 27, τὸ ἀναρχον c. 5, τὸ ἀνεπιτήδεον c. 29, τὸ ἀόρατον c. 4, τὸ ἄτονον c. 32, τὸ ἄσφον c. 29, τὸ ἀντεξούσιον cc. 1. 7. 11. 15, τὸ διαπτεπηγός c. 20, τὸ ἐκπυρον c. 20, τὸ ἐξαίσιον c. 29, τὸ ἐρῶμένον c. 32, τὸ εὐδαιμον c. 2, τὸ εὐκατάληπτον c. 29, τὸ λυπηρόν c. 14, τὸ μοναρχικόν c. 29, τὸ νωθές c. 32, τὸ προγνωστικόν c. 29, τὸ πρωτόγονον c. 7, τὸ ψυχρόν c. 20.

VI. Argumentum Orationis *).

Tatianus in exordio Orationis suae, paullo post Iustini Martyris mortem in urbe Roma compositae, Graecos exagitat quod de praeclaris artibus et disciplinis tantopere gloriantur: quum tamen eas non invenerint sed a barbaris mutuati sint, atque adeo iis perverse abutantur. Institutam enim esse rhetoricam ad iniustitiam, poeti-

*) Analysin etiam dederunt NIC. LE NOURRY l. c. p. 521 sqq. (coll. Werthi edit. Tat. p. 161 seqq.), PRUD. MARAN l. c. p. 241 sq. (unde Lumper Histor. theol. - crit. de vita, scriptis atque doctrina SS. Patrum etc. P. II, Aug. Vind. 1784, p. 339 sqq. et Permaneder Biblioth. patrist. Tom. II, Landsh. 1842, p. 166 sqq. repetierunt), Remy CAILLER Histoire générale des auteurs sacrés et ecclés. Tom. II, Par. 1730. 4°, p. 126 sqq., HERM. AD. DANIEL l. c. p. 62 sqq., I. A. MÖHLER l. c. p. 267 sqq..

cam ad morum corruptelam (c. 1); ipsos etiam philosophorum principes suis quemque erroribus et vitiis insignes esse (cc. 2. 3). Immerito igitur Christianos odio haberi, quod eiusmodi instituta spernant, quippe verum deum cognoscentes et colentes (c. 4).

Iam in priori parte dogmata christianae religionis interiora apertius exponit, ut praestantiam eius demonstret: itaque pluribus edisserit quid de deo et logo, quid de mundi creatione et corporum resurrectione, quid de hominis lapsu et de lapsus reparandi modo Christiani doceant. Tandem comparat haec instituta cum institutis gentilibus.

Deus primum quidem solus fuit, ita tamen, ut ab aeterno inde *λογικὴν δύναμιν* secum haberet: ex qua postea *λόγος* prodiit ut mundum crearet (c. 5). Haec autem de creatione doctrina confirmat fidem resurrectionis aliquando, post finem mundi, futurae iudicii causa. Ridetur haec doctrina; sed parvi pendunt Christiani, qui, quemadmodum creati sunt quum antea non essent, sic quamvis moriantur revicturos se aliquando confidunt, deo particulas corporum ex elementis colligente (c. 6). — Ut vero studia immortalitatis consequendae commoveantur, disserit scriptor quomodo homo et lapsus sit et ruinas possit sarcire. Ratiocinatio fere haec est. Logos coelestis creavit hominem, ita quidem, ut divini spiritus particeps ideoque immortalis esset; ante eum creavit angelos. Utrique libero arbitrio ornati sunt, ut pro meritis possent remunerari. Postquam autem homo primogenitum angelum secutus a lege divina discessit, mortalis factus est deserente eum spiritu divino. Primogenitus autem

ille angelus effectus est daemones; eiusque sectatores evaserunt daemones (c. 7). His peccati occasio homines fuerunt. Hominiibus enim positiones siderum monstrarunt et sic fatum introduxerunt, cuius ipsi moderatores sub deorum nominibus feruntur (co. 8. 9); deorum transformationes et hominum animaliumque improborum inter sidera consecrationes induxerunt (c. 10). Absurda est ista de fato sententia. Minime fato homines peccarunt sed libere: ab ipsis productum est malum, non a deo; qui vero produxerunt repudiare possunt (c. 11). Quomodo autem id assequantur sic exponit. Duo sunt spirituum genera: anima et spiritus divinus (c. 12). Nequit anima immortalis fieri nisi spiritui coniungatur. Per se enim immortalis non est, sed post mortem simul cum corpore perit et eum eodem resurgit in fine mundi, ita quidem, ut pia anima deinceps beate vivat et impia aeterno cruciatui tradatur. Itaque si degat solitaria, deorsum ad materiam vergit, una cum corpore moriens; cum spiritu autem copulata non caret auxilio, verum eo adscendit quo deducitur ab illo (c. 13). Malto satius est spiritum ducem sequi quam daemones, qui, etsi nunc non moriuntur ut homines, tempore tamen iudicii pari supplicio afficientur atque ipsorum sectatores (c. 14). Danda ergo opera ut animam cum spiritu coniungamus. Nequaquam, ut daemones, spe veniae careamus; sed victi rursus vincere possumus (c. 15). Si vero vincere volumus, cavendum est ne nobis illudant daemones, dum potentiam suam ostentant: vel mali aliquid infligendo, quod quidem potestate spiritus coelestis repellimus (c. 16), vel sanitatem per occultas

dissensiones et per mortuorum reliquias promittendo (c. 17), vel rebus permissis alias vetitas adiungendo; non enim sanant sed hominibus illudunt (c. 18). Pravae cupiditates, quae in ipsis philosophis dominantur, fidem conciliant opinatis daemonum curationibus et praedictionibus (c. 19). Etiam si materiâ adhibitâ curemur, gratiae ea propter deo agenda sunt, ac danda opera ut spretâ materiâ illas spiritûs alas recuperemus, quibus amissis angeli e coelo detrusi et homines e paradiso eiecti sunt (c. 20).

Comparat scriptor cum institutis christianis nugas Gentilium. Ac Christianos, dum deum dicunt in forma hominis natum, minime desipere declarat, sed ipsos Graecos, dum eiusmodi deos colunt qui aut mortales sunt et improbi, aut, si ad physiologiam trahantur, ad nihilum decidunt (c. 21). Tum argute exagitat mimos (c. 22), athletas, gladiatores (c. 23), alia spectacula (c. 24). Neque sales eius effugiunt philosophi, quorum habitum, iactantiam, dissensiones acutis naribus suspendit. Quaerit cur discordes concordibus Christianis ac multo praestantiora docentibus bellum indicant, et cur Thyestae coenae Christianis affingantur, quum eiusmodi facinora deorum exemplis comprobata sint (c. 25). Ridet etiam inanem Graecorum in quaestionibus inutilibus laborem et absurda grammaticae studia (c. 26). Quo tenaciores eiusmodi institutionum Graeci, eo magis vituperandi, dum multo praestantiora crimini vertunt Christianis. His vero mors frustra intentatur, ut suam religionem mentiantur aut nugas Graecorum probent (c. 27). Ne ipsae quidem Graecorum leges probandae, quae mirum in

modum variae sunt, quum eadem deberent ubique esse (c. 28). Addit se, quum haec perspexisset ac forte in sacros Christianorum (V. T.) libros incidisset, omnibus veritatis notis quibus hi libri signati sunt captam christianae religioni nomen dedisse (c. 29), quae sit thesaurus plane inaeestimabilis (c. 30).

Tum in altera parte demonstrat antiquitatem religionis christianae; philosophiam enim Christianorum longe antiquiorem esse Graecorum institutis. Id autem Homeri et Mosis, qui magno plane consensu antiquissimi omnium scriptorum habebantur, instituta comparatione probat.

De Homeri, inquit, aetate variae sunt opiniones; argumento est haec dissensio historias Graecorum recto talo non stare (c. 31). Apud Christianos vero ut nullam gloriae aucupiam ita nulla dissensio: ab eorum doctrina nulla aetas aut conditio excluditur (c. 32). Gentiles rident mulierculas et virgines christianae disciplinae addictas; sed prorsus immerito, quum ipsi meretricium discipuli sint et meretricibus (c. 33) improbisque hominibus statuas posuerint (c. 34). Et ne quis haec falsa esse obliciat, ipse has omnes statuas Romae suismet oculis se vidisse testatur (c. 35). Redit ad Mosen et Homerum, atque illum longe antiquiorem esse ostendit ex scriptoribus chaldaeis (c. 36) et phoenicibus, qui de Mose loquuntur (c. 37), et ex aegyptiis, qui eum tempore Inachi vixisse testantur (c. 38), hoc est annis ante bellum troianum quadringentis, ut patet ex serie regum Argivorum (c. 39). Ergo credendum est potius Mosi quam Graecis (c. 40). Immo scriptores Homero vetustiores superat Moses,

atque iis qui sapientes existimati sunt multo est antiquior (c. 41).

In conclusione (c. 42) declarat se in Assyria natum, primum institutis Graecorum imbutum, deinde rem christianam professum esse, cui se ita dicit adhaerescere ut eam abnegare nefas esse iudicet.

TATIANI ASSYRII
ORATIO AD GRAECOS.

APPENDIX: TATIANI FRAGMENTA.

¹ ΤΑΤΙΑΝΟΥ ΠΡΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ.

1. *Μή* ² πάνυ φιλέχθως διατίθεσθε πρὸς τοὺς βαρβάρους, ὧ ³ P. ἄνδρες Ἕλληνες, μηδὲ φθονήσητε τοῖς τούτων δόγμασι. ³ Ποῖον 141
§. 1

1. ΤΑΤΙΑΝΟΥ ΠΡΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ] Haec est inscriptio in antiquissimo Parisino primo. Caeteri codices inferiori aetate scripti (Aet., Par. 2, Fris.) addunt: ὅτι οὐδὲν τῶν ἐπιτηδευμάτων οἷς Ἕλληνες καλλωπίζονται ἑλληνικόν, ἀλλὰ ἐκ βαρβάρων τὴν εὐρησιν ἐσχηκός. *Quod nullum ex institutis quibus Graeci gloriantur graecum est, sed a barbaris inventum.* Vid. Prolegomena. Eadem verba editores quoque titulo adiunxerunt; solus Maranus expunxit: „non enim argumentum huius Orationis comprehendunt, ac instar scholii habentur [ad marg. exordii] in Regio [= Parisino] primo.“ Cum praestantissimo hoc codice Clemens Alex. Strom. I. c. 21. §. 101 et Eusebius Hist. eccl. IV. c. 16 (coll. IV. c. 29) consentiunt. Ab Origene c. Cels. I. c. 16 ὁ πρὸς Ἕλληνας λόγος laudatur. — Hieronymus in Catalogo scriptt. eccl. c. 29 reddidit „contra Gentes.“ Itidem, ut duos tantum nostrae aetatis viros afferam, Baumgarten-Crusius (*Lehrb. d. chr. Dogmengesch.* P. I. p. 148) et Neander (*Allg. Gesch. d. chr. Rel. u. Kirche* ed. 2. P. II. p. 1160): „Rede an die Heiden.“ Voce quidem Ἑλλή-

ων, latiori sensu (non de regione sed de religione) usurpata, alieni a vero unius dei cultu sive Gentiles designantur (cf. Suicer. s. v. Ἕλλην): quos omnes Oratio Tatiani respicit. Ita Hellenes Christianis opponuntur, humana sapientia divinae. C. 29: *Sacri Christianorum libri* θειότεροι ὡς πρὸς τὴν Ἑλλήνων πλάτην. Cf. Daniel Tatianus d. Apologet p. 59. Equidem malui „ad (Maran. „adversus“) Graecos“ transferre, quum barbari aperte opponantur. Βάρβαροι enim, ut ad Iustini Apol. I. c. 5. n. 10 iam observavi, vocantur qui non sunt natione Graeci (c. 21), ne Romanis quidem exceptis; qui quum graecas literas recepissent, de barbarorum (incultorum) numero se exemerunt. C. 30: Πρὸς δὲ ὑμᾶς τοὺς Ἕλληνας... μηδὲ εἰ βάρβαροι (exteri) λέγοντο etc.. Similiter c. 1 βαρβαρικά φωναί memorantur. C. 28: ὑπὸ βαρβάρων... ὑπὸ Ῥωμαίων. Cf. Gibbon *Gesch. d. Verf. u. Unterg. d. röm. Reichs*, übers. von Schreiter, P. XIV. p. 405 sq. et Pauly *Real-Encyclopaedie d. class. Alterthumswiss.* Tom. I (Stuttg. 1839) p. 1059 sq.. Itaque sub illo nomine intelliguntur

TATIANI ORATIO AD GRAECOS.

1. Ne infensum omnino animum gerite in barbaros, Graeci, neve invidete eorum placitis. Quod enim apud vos insti-

omnes populi orientales, ut Telmisenses, Cares, Phryges, Isauri, Cyprii, Babylonii, Persae, Aegyptii, Phoenices. C. 1: Ποῖον γὰρ ἐπιτήδευμα παρ' ὑμῖν τὴν σύστασιν οὐκ ἀπὸ βαρβάρων ἐκτήσατο; Τελμισίων μὲν γὰρ etc.. Cf. Sulzer. v. v. Βάρβαρος. Tum eo imprimis comprehenduntur Hebraei et, qui ex iis prodierunt, Christiani. C. 35: Τατιανὸς... καινοτομεῖ τὰ βαρβάρων δόγματα. C. 42: Ταῦτα ὑμῖν... ὁ κατὰ βαρβάρους φιλοσοφῶν Τατιανὸς συνέταξα. Sic Noster Iudaeorum et Christianorum doctrinam hoc nomine barbaram dicit. C. 35: Διόπερ χαίρειν εἰπὼν καὶ τῇ Ῥωμαίων μεγαλαυχίᾳ καὶ τῇ Ἀθηναίων ψυχρολογίᾳ... τῆς καθ' ἡμᾶς βαρβάρου φιλοσοφίας ἀντεκποιησάμην. Mosen c. 31 πάσης βαρβάρου σοφίας principem appellat. C. 12: μὴ ἀναξιοκαθήσητε παρὰ τοῖς βαρβαρικῇ νομοθεσίᾳ παρακολουθοῦσι παιδεύεσθαι. Cf. Keil Opuscc. acad. ed. Goldhorn (Lips. 1821) p. 451. Item τὰς βαρβαρικάς γραφάς c. 29 nominat libros Veteris Testamenti: ex quibus βάρβαρον σοφίαν, h. e. τὴν ἡμετέραν (christianam) φιλοσοφίαν (c. 31), re-

pudiatis religionibus se didicisse fateatur. Cf. Harles in Fabricii Biblioth. gr. Vol. VII. p. 88 sq.. Etiam Iustinus βαρβάρους (Iudaeos) opponit Ἑλλησιν, id quod Epist. ad Diogn. c. 5. n. 5 animadverti. Pariter Clemens Alex. Strom. II. c. 2. §. 5: Ἡ μὲν οὖν βάρβαρος φιλοσοφία, ἣν μεθέπομεν („d. i. die aus dem Judenthume hervorgegangene christliche Lehre: ἡ καθ' ἡμᾶς φιλοσοφία, wie er auf der folgenden Seite substituirt“), τελεία τῶ ὄντι καὶ ἀληθής. Cf. Redepenning *Origenes* P. I (Bonn. 1841) p. 149, coll. p. 95; idem alios locos p. 141 protulit. De alio vocabuli βάρβαρος usu c. 26. n. 17 adeas.

2. πάνυ] Par. 2 πάντως. — Mox idem δόγμασιν pro δόγμασι.

3. Ποῖον γὰρ... Ἄτοσσα δὲ ὄνομα αὐτῇ ἦν] Haec Clemens Alex. l. c. I. c. 16. §. 74—76 (coll. Euseb. Praepar. ev. X. c. 6) imitatus est. Incipit: Οὐ μόνως δὲ φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ πάσης σχεδὸν τέχνης εὐρεταὶ βάρβαροι. Simili modo Theodoretus De cur. Gr. affectt. lib. I non procul ab initio et Gregorius Naz. in Orat. 3 disputarunt. Cf. Redepenning l. c. p. 141. n. 4. — Kortholt: „Diogenes Laertius in

γὰρ ἐπιτήδευμα παρ' ὑμῖν τὴν σύστασιν οὐκ ἀπὸ ⁴ βαρβάρων ἐκτίσατο; ⁵ Τελμισέων μὲν γὰρ οἱ δοκιμώτατοι τὴν δι' ὀνείρων ἐξεῦρον μαντικὴν, ⁶ Κᾶρες τὴν διὰ τῶν ἄστρον πρόγνωσιν, ⁷ πτήσεις ὀρνίθων Φρύγες καὶ Ἰσαύρων οἱ παλαιότατοι, ⁸ Κύ- B
πριοι θυτικήν, ⁹ ἀστρονομεῖν Βαβυλώνιοι, ¹⁰ μαγεύειν Πέρσαι, γεωμετρεῖν Αἰγύπτιοι, τὴν διὰ γραμμάτων παιδείαν Φοίνικες. Ὅθεν παύσασθε τὰς μιμήσεις εὐρέσεις ἀποκαλοῦντες. ¹¹ Πόησιν μὲν γὰρ ἀσκεῖν καὶ ᾄδειν Ὀρφεὺς ὑμᾶς ἐδίδαξεν, ὁ δὲ αὐτὸς καὶ μυεῖσθαι. ¹² Τουσκανοὶ πλάττειν, ἱστορίας συντάττειν αἱ παρ' Αἰγυπτίοις τῶν χρόνων ἀναγραφαί. Μαρσίου δὲ καὶ Ὀλύμπου τὴν αὐλητικὴν ἀπηνέγκασθε. ¹³ Φρύγες δὲ οἱ ἀμφοτέρω τὴν ¹⁴²₂ διὰ σύριγγος ἀρμονίαν ἄγροικοι συνεστήσαντο. ¹⁴ Τυρρῆνοὶ σάλ-

prooemio, quod libris suis de vitis illustrium philosophorum praemisit, omnem movet lapidem ut philosophiam non a barbaris, sed Graecis, initium habuisse demonstrat." Immo Epicurus apud Clementem l. c. c. 15. §. 67 contendit μόνους φιλοσοφῆσαι Ἕλληνας δύνασθαι.

4. βαρβάρων] Par. 2 τῶν βαρβάρων.

5. Τελμισέων . . . μαντικὴν] Clemens: Τελμισεῖς τὴν δι' ὀνείρων μαντικὴν, scil. ἐξεπύνησαν. Cf. Pauly l. c. Tom. II (1842) p. 1121 et Tom. VI (1851) p. 1663. — Pro Τελμισέων, quod ex Par. 1. 2 reposui, caeteri codices msti (Aet., Fris.) et editi Τελμισσέων praebent. Utraque forma Graeci utebantur; cf. Aristophan. Fragm. ed. Bergk (Berol. 1840) p. 270 sqq..

6. Κᾶρες . . . πρόγνωσιν] In Par. 2 post Κᾶρες (sic) articulus τὴν excidit. — Clemens: Εἰσὶν δὲ οἱ Κᾶρες τὴν δι' ἀστέρων πρόγνωσιν ἐπινενοηκέναι λέγουσιν. Cf. Pauly l. c. Tom. II. p. 1137.

7. πτήσεις . . . παλαιότατοι] Clemens: Πτήσεις δὲ ὀρνίθων παρεφυλάξαντο πρῶτοι Φρύγες. . . Ἰσαυροὶ δὲ καὶ Ἀραβες ἐξεπύνησαν τὴν οἰωνιστικὴν. Cf. Pauly l. c..

8. Κύπριοι θυτικήν] Par. 2 πυθικὴν in textu et veram lectionem θυτικήν in marg. habet. Cyprii, ut Pausanias refert, suum exta inspicere et ex iis vaticinari primi omnium coeperunt. Colebant, teste Athenaeo, Iovem Ἐλλαπιναστήν τε καὶ Σπλαγχνοτόμον. Cf. Io. Meursi Cyprus (Amstel. 1675. 4°) p. 156 sq. — Maranus: „Illam θυτικήν videtur Gregorius [vid. n. 3] non haruspicinam sed victimarum immolationem intelligere. [Cf. Stephan. Thes. gr. ling. ed. Hase, Vol. IV. p. 468.] Ait enim: Τὸ θυεῖν δὲ οὐ παρὰ Χαλδαίων εἶτ' οὐν Κυπρίων; Sed leve est hoc discrimen; sive enim sacrificia in quibus exta inspicuntur, sive ipsa inspiciendorum artorum tribuatur Cypriis, perinde est. At illud mirum est quod Gregorius Chaldaeos hic obtrudat; iis

tutum non a barbaris originem accepit? Nam Telmisensium spectatissimi artem invenerunt per somnia divinandi, Cares praesagium per astra, auspicia Phryges et Isaurorum antiquissimi, Cyprii haruspicinam, astronomiam Babylonii, magiam Persae, geometriam Aegyptii, disciplinam per literas Phoenices. Quapropter desinito inventa dicere quae imitatione expressa sunt. Nam poesim colere et cantare Orpheus vos docuit, idem etiam initiari; Tuscani plasticen, historias conscribere commentarii temporum apud Aegyptios. Marsyae autem et Olympi tibiaram modulationem adscivistis: ambo Phryges, homines agrestes, fistulae concentum invenerunt. Tyrrheni tubam, fabricam aerariam Cyclopes,

praecipue astrologia tribuitur. Clemens nec Cypriis nec Chaldaeis inventae haruspicinae dedecus adiudicat, sed, ut alii fere omnes scriptores, Etruscis, qui huius disciplinae Tagetem monstratorem ferebantur habuisse. Καί, inquit, θουτικήν ἠκρίβωσαν Τοῦσκοι, Ἰταλλίαν γείτονες. Cf. Pauly l. c. p. 1157.

9. ἀστρονομεῖν Βαβυλώνιοι] Deest in Par. 1. 2 et Act. illud ἀστρονομεῖν, pro quo Par. 2 in marg. καὶ offert. Clemens Alex. Protrept. c. 6. §. 70: ἀστρονομίαν παρὰ Βαβυλωνίων, scil. μανθάνεις. Cf. Pauly l. c. Tom. I. p. 1035.

10. μαγεύειν Πέρσαι] Cf. Pauly l. c. Tom. IV (1846) p. 1395. — Clemens loc. n. 3 laud. (coll. Protr. l. c.) de Aegyptiis: γεωμετρίας τε αὐτὴ εὐρεταὶ γεγόνασι. Idem de Phoenicibus: Φοίνικας καὶ Σύρους γράμματα ἐπινοῆσαι πρώτους λέγουσιν.

11. Ποίησιν... μνεῖσθαι] Cf. Pauly l. c. Tom. V (1848) p. 992. 991.

12. Τουσκανοὶ πλάττειν] Cle-

mens: Ἐτι φασὶ Τουσκανοὺς τὴν πλαστικὴν ἐπινοῆσαι. Cf. Heini-chen ad Euseb. Praep. ev. X. c. 6. n. 2. — Annales Aegyptiorum etiam infra c. 38 memorantur; item in Clementis Epist. I ad Cor. c. 25, qui, post narratam de Phoenice fabulam, dicit: Οἱ οὖν ἱερεῖς ἐπισκέπτονται τὰς ἀναγραφὰς τῶν χρόνων καὶ εὐρίσκουσιν αὐτὸν πεντακοσιοστοῦ ἔτους πεπληρωμένου ἐληλυθέναι. Cf. Pauly l. c. p. 1556 sq..

13. Φρύγες δὲ οἱ ἀμφοτέροισι] Frustra Gesnerus et Worthus ad maiorem et minorem Phrygiam confugiunt, ut Tatianum explicent. Loquitur de Marsya et Olympo, ambobus Phrygibus et agrestibus. Μαρσάνης. — Clemens: Φρύγες (sc. ἐπενόησαν) αὐλόν· Φρύγες γὰρ ἦσαν Ὀλυμπός τε καὶ Μαρσύας. Cf. Pauly l. c. Tom. IV. p. 1598 et V. p. 928.

14. Τυρρῆνοι σάλπιγγα] Clemens: Τυρρῆνοι σάλπιγγα ἐπενόησαν. Vocabant eam λιγῶν. Cf. Pauly l. c. Tom. VI. p. 609 sq..

πιγγα, χαλκεύειν Κύκλωπες, ¹⁶ καὶ ἐπιστολάς συντάττειν ἢ Περσῶν ποτε ἠγησαμένη γυνή, καθάπερ φησὶν Ἑλλάνικος· Ἄτοσσα δὲ ὄνομα αὐτῇ ἦν. Καταβάλλετε τοιγαροῦν τοῦτον τὸν τύπον, μηδὲ προβάλλεσθε φημάτων εὐπρέπειαν, οἵτινες, ὑφ' ¹⁶ ὑμῶν αὐτῶν ἐπαινούμενοι, συνηγόρους τοὺς οἴκοι κέκτησθε. Χρῆ δὲ τοῦ νοῦν ἔχοντα τὴν ἀφ' ἑτέρων περιμένειν μαρτυρίαν, ¹⁷ συνάδειν τε καὶ ἐν τῇ τοῦ λόγου προφορᾷ. Νῦν δὲ μόνοις ὑμῖν Β ἀποβέβηκε μηδὲ ἐν ταῖς ὁμιλίαις ὁμοφωνεῖν· Δωριέων μὲν γὰρ οὐχ ¹⁸ ἢ αὐτῇ λέξις τοῖς ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς, Αἰολεῖς τε οὐχ ὁμοίως τοῖς Ἰωσι φθέγγονται. Στάσεως δὲ οὔσης ¹⁹ τοσαύτης παρ' οἷς οὐκ ἔχρην, ἀπορῶ τίνα με δεῖ, καλεῖν Ἑλληνα. Καὶ γὰρ τὸ ²⁰ πάντων ἀτοκώτατον, τὰς μὴ συγγενεῖς ὑμῶν ἐρμηνείας τιμήκατε, βαρβαρικαῖς τε φωναῖς ἔσθ' ὅτε καταχρώμενοι ²¹ συμφύρτην ὑμῶν πεποιήκατε τὴν διάλεκτον. Τούτου χάριν ἀπεταξάμεθα τῇ παρ' ²² ὑμῖν σοφίᾳ, κἄν εἰ πάνυ σεμνός τις ἦν ἐν αὐτῇ. Κατὰ γὰρ τὸν κωμικὸν

— De Cyclopiibus cf. Tom. II. p. 814 sq..

15. καὶ... ἦν] Codd. msti et editi συντάσσειν habent pro συντάττειν. Passim fluctuant illi in eiusmodi formis (sic paullo antea συντάττειν omnes praebent); quum vero pluribus locis non σσ sed ττ (cc. 4. 5. 10. 11. 12. 14. 15. 16. 17. 19 etc.) compareat, id constanter recepi. Tum Ἑλλανικός male (cf. Lobeck. ad Phryn. p. 670) exhibent pro Ἑλλάνικος. — Clemens: Καὶ πρώτην ἐπιστολάς συντάξαι Ἄτοσσαν, τὴν Περσῶν βασιλεύσασαν, φησὶν Ἑλλάνικος, nempe in Περσικοῖς. Fragm. histor. gr. ed. Müller (Par. 1841) p. 68. De Atossa cf. Creuzer. ad Herod. Hist. III. 68 (ed. Bähr.). Haec autem non modum epistolarum scribendarum prima docuit, qui quidem multo illa

regina est antiquior, sed (Galland.) tabularum epistolarum compaginandarum artem invenit, quo commodius a tabellariis deportarentur. Cf. Henr. Dodwelli-Exercitatt. de aetate Phalaridis et Pythagorae (Lond. 1704) p. VIII.

16. ὑμῶν] Sic Aet., Ducasus, Maranus; caeteri ἡμῶν. — Mox ad κέκτησθε Fris. in marg. κέχρησθε.

17. συνάδειν τε] Frustra Gesnerus et Worthus addendum putant τοὺς μάρτυρας: ac testes ipsos inter se consentire. Non testium in dicendo testimonio sed loquentium in sermonis pronuntiatione consensum requirit Tatianus. Hunc enim consensum opponit variis pronuntiandi modis inter Graecos vigentibus. Quamobrem negat eos iure sermonis elegantiam (φημάτων εὐ-

epistolas componere mulier quae Persis olim imperavit, ut ait Hellanicus; Atossa nomen ei erat. Deponite idcirco hunc fastum, neve ostentate verborum elegantiam, qui quidem, dum vos ipsos laudatis, domesticos adhibetis patronos. Oportet autem ut qui sapit aliorum exspectet testimonium, et in ipsa sermonis pronuntiatione cum aliis consentiat. Nunc vero vobis solis contigit ne in colloquiis quidem similes sonos edere; nam Doricorum non eadem dictio est atque Atticorum, neque Aeoles similiter ut Iones loquuntur. Quum autem tantum sit inter eos dissidium inter quos minime oportebat, dubito quem a me oporteat appellari Graecum. Etenim quod omnium absurdissimum est, dictiones vobis non affines in pretio habetis, et barbaris interdum vocibus utentes commixtam efficitis vestram linguam. Quamobrem valediximus vestrae sapientiae, quamvis omnino spectatus aliquis in ea essem. Nam secundum comicum

πρέπειαν) sibi vindicare: primo quidem quia aliorum exspectandum esset testimonium, deinde vero quia eadem pronuntiandi ratio inter Graecos adhibenda esset; aliis enim aliter pronuntiantibus iam statui non posse quinam sint Graeci. Maranus.

18. ἦ] Herold. emisit.

19. τοσαύτης] Aet. τοιαύτης.

20. πάντων] Sic Par. 1. 2 et Aet.; Fris. πᾶν, idque Gesner. (qui veram lectionem notavit) et Herold. praebent. — Monuit Maranum „vir eruditus D. D. de Monseury, Abbas Orbacensis, pro ἐπιμήκατε legendum esse ἠτιμήκατε, spernitis.“ Quam quidem legendi rationem ille necessariam esse non putat, „quia iam satis Tatianus exprobravit Graecis contemptum barbarorum, ut ea res legentium menti haereat, ac Graecos absurdissime facere intelli-

gant, qui non solum inter se variis dialectis discrepant, sed etiam a barbaris quos spernunt vocabula mutuuntur. Illud ergo absurdissimum videtur Tatiano, quod non solum se a suis dirimant Graeci sed etiam cum barbaris coniungant.“ — Clemens Alex. l. c. I. c. 21. §. 142: Φασὶ δὲ οἱ Ἕλληνες διαλέκτους εἶναι τὰς παρὰ σφίσι πέντε, Ἀτθίδα, Ἰάδα, Δωρίδα, Αἰολίδα καὶ πέμπτην τὴν κοινήν· ἀπεριλήπτους δὲ οὖσας τὰς βαρβάρων φωνὰς μηδὲ διαλέκτους ἀλλὰ γλώσσας λέγεσθαι.

21. συμφύρτην] Sic scribe pro vulg. συμφύρδην (Par. 1. 2, Aet. — Duc., Maran.) vel συμφέρδην (sic caeteri editt. ex Fris.).

22. ὑμῖν] Sic Par. 1. 2, Aet., Duc., Maran.; caeteri editt. ex Fris. ἡμῖν. — Max ἦν, quod omnes codd.

²³ Ταῦτ' ἔστιν ἐπιφυλλίδες καὶ σταμύλματα,

C

Χελιδόνων μουσεῖα, λωβηταὶ τέχνης.

²⁴ Λαρυγγιωσί τε οἱ ταύτης ἐφιέμενοι, καὶ κοράκων ἀφίενται φωνήν. ῥητορικὴν μὲν γὰρ ἐπ' ἀδικίᾳ καὶ συκοφαντίᾳ συνεστή-

²⁵ καὶ πολλάκις τὸ νῦν δίκαιον αὐθις οὐκ ἀγαθὸν παριστῶν-
τες. ²⁶ Ποιητικὴν δέ, μάχας ἵνα συντάττητε καὶ θεῶν ἔρωτας δ
καὶ ψυχῆς διαφθοράν.

2. Τί γὰρ ¹ σεμνὸν φιλοσοφούντες ἐξηλέγκατε; Τίς δὲ τῶν πάννυ σπουδαίων ἀλαξονείας ἔξω καθέστηκεν; ² Διογένης, πι- D
θάκνης καυχῆματι τὴν αὐτάρκειαν σεμνυνόμενος, πολύποδος ὠμοβορίᾳ πάθει συσχεθεὶς ἰλέφω διὰ τὴν ἀκρασίαν ἀποτέθηκεν. Ἀρίστιππος ἐν πορφυρίδι περιπατῶν ³ ἀξιοπίστως ἠσώτευσάτο.

msti agnoscunt, a Morello et Wortho male omissum est. Videtur hic Tatianus potissimum artem sophisticam respicere seu rhetoricam, quam statim memorat. Cf. c. 35. n. 1.

23. Ταῦτ' . . . τέχνης] Aristoph. Ran. 92 sq.. Comicus istis verbis, quibus alii quoque scriptores utuntur, inanes castigat poetas. Cf. quae Thiersch (1830) et Fritzsche (1845) ad ea observarunt. — Debebat Tatianus scribere Ἐπιφυλλίδες ταῦτ' ἔστι καὶ etc.. Particula καὶ in Aet. deest.

24. Λαρυγγιωσί . . . φωνήν] Haec verba omnes editores, Gesnero et Heroldo exceptis, ad normam versuum (Λαρ. . . ἐφιέμενοι, Καὶ . . . φωνήν) dederunt. Minime vero conveniunt metro. Neque sunt Aristophanis neque alius poetae comici sed ipsius Tatiani, id quod iam Worthus et interpres Campidonensis animadverterunt. — Ταύτης scil. τῆς σοφίας. Pariter Valckenar. in Steph. Thes. gr. ling. ed. Hase Vol.

V. p. 119 retulit. Pro ἀφίενται (frequentius act. ἀφιέναι φωνήν: Astil Lexic. Plat. Vol. I. p. 324) Par. 1. 2 et Aet. ἐφίενται habent. Infra c. 15 appellantur κορακόφωνοι.

25. καὶ πολλάκις etc.] Videtur alludere ad iustum et iniustum sermonem, cuius doctorem Socratem Aristophanes in Nebulis mentitur. Gesnerus. — Pro παριστῶντες Par. 2 παριστῶντες et in marg. παριστῶντες. Hesychius: παριστῶ ἀποδείκνυμι. Raro (c. 33) illud (pro παρίστημι) invenitur; cf. Steph. l. c. Vol. VI. p. 521.

26. Ποιητικὴν δέ] Par. 1 in marg.: κατὰ κοινοῦ τὸ συνεστήσασθε. Nempe συνεστήσασθε communiter (gemeinschaftlich) et ad ῥητορικὴν et ad ποιητικὴν pertinere. Cf. c. 4. n. 4. c. 8. n. 9. — Pro συντάττητε (cf. n. 15) codd. msti et editi συντάσσητε. Fris. in marg. συντάσσησθε. — Pro διαφθοράν Aet. διαφοράν.

1. σεμνόν] Par. 2 σοφόν.

*Haec sunt reiiculi racemi et loquacitas,
Hirundinum musaea, corruptores artis.*

Ac dilatato gutture clamitant istam affectantes, et corvorum emittant vocem. Rhetoricam enim ad iniustitiam et calumniam instituistis, mercede vendentes sermonum vestrorum libertatem et saepe id quod nunc iustum alias haud bonum repraesentantes. Poeticam vero, pugnas ut describeretis et deorum amores et animae corruptelam.

2. Quid enim praeclari philosophando protulistis? Quis ex iis qui praestantissimi fuerunt expers arrogantiae fuit? Diogenes, qui dolii ostentatione de continentia gloriabatur, quum polypum crudum vorasset, morbo correptus intestinorum propter intemperantiam periit. Aristippus, qui veste

2. Διογένης] Morell. Διογένους. Mox Gesner. et Herold. τὸν pro τῆν. Par. 2 ὀμορία pro ὀμοβορία, quod vero in marg. praebet. Galland. συσχεθεῖς pro συσχεθείς. Sic c. 3: ὕδρωπι συσχεθείς. Tu ἄλφ̄ scripseris pro ἄλεφ. Ἰλεος autem sive, id quod rectius se habere videtur, ἰλεὸς (alii εἰλεὸς dicunt) est morbus intestinorum: de quo plura videsis in Steph. Thes. gr. ling. ed. Hase Vol. III. p. 237. — Worthus: „De Diogenis Cynici morte variae feruntur sententiae. Hieronymus c. Iovin. II. c. 9 febre perisse eum scribit. Ipsius necessarii (quod notat Antisthenes in διαδοχαῖς apud Laertium) dixerunt eum spiritu continendo animam exhalasse. Sunt et qui comestione crudi pedis bevis, βόδος πόδα φάγοντα, interisse aiunt: Laert. de vitt. philos. VI. c. 2. §. 76. Sed ibi legendum πολύποδα Menagius observat. Et quidem eum ex polypo crudo devorato obiisse praeter Tatianum no-

strum testantur Athenaeus lib. VIII. c. 5 [eum inter ὄψοφάγους recensens] et Iulianus prope initium Orat. VI.“

3. ἀξιοπιστως] I. q. ἀξίως πιστως, ut persuasioni ipsius convenit. Pariter Daniel Tatianus d. Apolog. p. 69 videtur intellexisse, liberius reddens: „Aristippus in seipsum Purpurkleide wusste seine Schwelgerei in ein philosophisches System zu kleiden.“ Cf. Pauly Real-Encyclopaedie d. class. Alterthumswiss. Tom. I. p. 761. Worthus putat Tatianum ad hanc historiam respicere. Etenim narrat Laertius l. c. II. c. 8. p. 78 „iussisse aliquando Dionysium in convivio ut singuli in veste purpurea saltarent; renuisse id Platonem dicentem: Οὐκ ἂν δυναίμην θῆλον ἐνδύσαι στολήν. Sumta vero Aristippum se induisse, et cum saltare inciperet dixisse: Καὶ γὰρ ἐν βακχεύμασιν Οὐδ' ἦ γὰρ σώφρων οὐ διαφθαρήσται“ (Eurip. Bacch. 314 sq.). — Tertullianus

Πλάτων φιλοσοφῶν ὑπὸ Διονυσίου ⁴ διὰ γαστριμαργίαν ἐπιπράσκειτο. Καὶ Ἀριστοτέλης, ἀμαθῶς ὄρον τῆ προνοία θείας καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἐν οἷς ἠρέσκειτο περιγράψας, λίαν ἀπαιδευτῶς ⁵ Ἀλέξανδρον μὴ μεμνημένος μειράκιον ἐκολάκευεν· ὅστις ἀριστοτελικῶς πάνυ ⁶ τὸν ἑαυτοῦ φίλον διὰ τὸ μὴ βούλῃσθαι αὐτὸν ¹⁴³ προσκυνεῖν καθείρξας ὥσπερ ἄρκτον ἢ πάρδαλιν περιέφερε. Πάνυ γοῦν ἐπιθήτεο τοῖς τοῦ διδασκάλου δόγμασι, τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν ἀρετὴν συμποσίοις ἐπιδεικνύμενος, καὶ τὸν οἰκίον καὶ ⁷ πάνυ φίλτατον διακείρων τῷ δόρατι, καὶ πάλιν κλαίων καὶ ⁸ ἀποκαρτεροῶν προφάσει λύπης, ἵνα ὑπὸ τῶν οἰκείων μὴ μισηθῇ. Γελάσαμεν δ' ἂν καὶ τοὺς μέχρι νῦν τοῖς δόγμασιν αὐτοῦ ⁴ καταχρωμένους· οἳ τὰ μετὰ σελήνην ἀπρονοήτα λέγοντες εἶναι, προσγειώτεροι παρὰ τὴν σελήνην ὑπάρχοντες καὶ κατώτεροι τοῦ ταύτης δρόμου, προνοοῦσι τῶν ἀπρονοήτων· παρ' οἷς δὲ οὐκ ^B ἔστι κάλλος, οὐ πλοῦτος, οὐ ρώμη σώματος, οὐκ εὐγένεια, παρὰ τούτοις οὐκ ἔστι ⁹ παρὰ τὸν Ἀριστοτέλην τὸ εὐδαιμον. Καὶ οἱ ¹⁰ τοιοῦτοι φιλοσοφείτωσαν.

Apolog. c. 46 locum sic transtulit: „Aristippus in purpura sub magna gravitatis superficie nepotatur.“ Inde Gesnerus quoque istud ἀξιοπίστως reddidit: *utcumque graviter composito vultu*. Sed valde dubitat Maranus an Tatianeam mentem assecutus sit. Aristippus enim „non gravitatem inter voluptates sed iocum potius et lusum adhibebat, ut ex multis eius dictionibus apud antiquos memoratis perspicitur.“ Existimat igitur Tatianum ad dictum Aristippi respicere quod Lactantius Instit. div. III. c. 14 refert: „Illud inter me (sicebat Aristippus) et nepotes interest, quod isti percaro, ego gratis voluptates consequar.“ Unde editor ille censet ἀξιοπίστως idem valere apud nostrum scriptorem ac gratis apud Lactantium. „Locatur ergo in Ari-

stippum Tatianus, eumque libidines gratuito satiasse indicat, cum illum ἀξιοπίστως luxuriatum, id est pretii statim solvendi lege, veluti bonum aliquod nomen, immunem fuisse dicit.“ Sufficit hanc interpretationem memorasse.

4. διὰ γαστριμαργίαν] Herold. διὰ praetermisit. — Mendacium γαστριμαργίας Platonis adversarii protulerunt: repetiit Tatianus deceptus. Vestigiis eius Tertullianus quoque l. c.: „Plato Dionysio ventris gratia venditatur.“ Maranus: „Platonis famae nocuerunt sicalae dapes. Carpit etiam Gregorius Naz. Orat. III sicalam illius voracitatem, ob quam ipse venditur ac ne ab ullo quidem discipulorum, immo nec ab homine grassco redimitur.“ Cf. Ast Platon's Le-

indutus purpurea incedebat, persuasioni convenienter luxuriabatur. Plato philosophus a Dionysio propter heluationem venditus est. Atque Aristoteles, qui inscite terminum providentiae posuit et felicitatem iis rebus quibus delectabatur circumscripsit, nimis contra magistri officium Alexandro adlabatur oblitus adolescentulum eum esse; qui quidem prorsus aristotelice amicum suum, quod nollet ipsum adorare, inclusum instar ursi aut pardi circumferebat. Prorsus certe parebat magistri decretis, fortitudinem et virtutem in conviviis demonstrans, atque familiarem et valde carum hastili transfigens, ac postea plorans seque inedia macerans per simulationem doloris, ne odium familiarium sibi concitaret. Rideo equidem istius etiam nunc decretorum sectatores: qui, quum sublunaria negent providentiâ regi, viciniore terrae quam luna huiusque orbe inferiores, rebus a providentia desertis provident; quibus autem non adest pulchritudo, non divitiae, non robur corporis, non nobilitas, ab iis abest secundum Aristotelem felicitas. Ac tales homines philosophentur.

den u. *Schriften* (Lips. 1816) p. 26 sqq.

5. Ἀλέξανδρον μὴ μεμν.] Editi quemadmodum Par. 1. 2 et Fris. τε pro μὴ inepte habent. Act. Ἀλέξανδρον τε, omisso μεμνημένος. Par. 2 in marg. Ἀλεξάνδρον τιμημένος. Verba λίαν ἀπαιδέυτως vulgo ad περιγράφας referuntur. Πλάτωνα μὴ, quod pro vulg. τε dedi, firmat Tertullianus qui Nostrum libere imitatus l. c. dicit: „Aristoteles . . . turpiter [λίαν ἀπαιδέυτως: ut minime decet magistrum] Alexandro regendo potius [μὴ μεμν. μειράκιον] adulatur.“ — Cotelerius *Monum. eccl. gr.* Tom. III. p. 657 censet legendum τε μεμνημένος μειρ., h. e. furioso ado-

lescenti assentabatur, Maranus τε μὴ μεμνημένος μειρ., adolescentem esse oblitus.

6. τὸν ἑαυτοῦ φίλον] Callisthenem Olynthium.

7. πάνυ φίλτατον] Clitum.

8. ἀποκαρτερωῶν] Act. ἀποκαρτερωῶν.

9. κατὰ] Sic omnes codd. msti. Praepositio saepe ista ratione (= in *Uebereinstimmung*, *gemäss*) cum casu quarto struitur; cf. Pape *Handwörterb. d. gr. Spr.* Tom. II. p. 444. n. 4 et Weber ad Demosth. Or. in Aristocr. p. 521 sq.. Gesnerus vero coniecit κατὰ, idque Morell., Duc., Worth. textui temere inseruerunt.

10. τοιοῦτοι] Par. 2 in marg.

3. Τὸν ¹ γὰρ Ἡράκλειτον οὐκ ἄν ἀποδειξαίμην, ἑμαυτὸν ἐδι-
 ζησάμην εἰπόντα, διὰ τὸ αὐτοδίδακτον εἶναι καὶ ὑπερήφανον
 Οὐτ' ἄν ἐπαινέσαιμι κατακρύψαντα ² τὴν ποιήσιν ἐν τῷ τῆς Ἀρ-
 τέμιδος ναῶ, μυστηριωδῶς ὅπως ὕστερον ἢ ταύτης ³ ἔκδοσις γέ-
 νηται· καὶ γὰρ οἷς μέλον ἐστὶ περὶ τούτων φασὶν Εὐριπίδην
 τὸν τραγωδοποιόν, κατιόντα καὶ ἀναγινώσκοντα, διὰ μνήμης κατ' **C**
 ὀλίγον τὸ ⁴ Ἡρακλείτου σκότος σπουδαίως παραδεδωκέναι. Τούτου
 μὲν οὖν τὴν ἀμαθίαν ὁ θάνατος ⁵ διήλεγξεν· ὕδρωπι γὰρ συσχε-
 θείς, ⁶ καὶ τὴν ἰατρικὴν ὡς φιλοσοφίαν ἐπιτηδεύσας, βολβίτοις
 τε περιπλάσας ἑαυτὸν, τῆς κόπρου κρατυνθείσης, συνολκὰς τε
 τοῦ παντὸς ἀπεργασαμένης σώματος, σπασθεὶς ἐτελεύτησε. Τὸν **S**
 γὰρ ⁷ Ζήνωνα, διὰ τῆς ἐκπυρώσεως ἀποφαινόμενον ἀνίστασθαι
 πάλιν τοὺς αὐτοὺς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς, λέγω δὲ Ἄνυτον καὶ ⁸ Μέ-

μὲν addit. — Φιλοσοφ.: philosophos se esse gloriantur (Worth.).

1. γὰρ] Par. 2 in marg. δέ. — Mox codd. msti et editi ἑμαυτὸν ἐδιδαξάμην praebent. Sed probe Maranus observavit ἐδιζησάμην legendum esse: „tum quia insulsa prorsus esset et Tatiani salibus indigna haec tautologia: *Heraclitum non probaverim, dicentem Ego me ipsum docui, quia a se ipso doctus erat et superbus*; tum quia memorabile est imprimis illud Heracliti dictum, quod refertur a Iuliano Orat. VI: *Ἐδιζησάμην ἑμαυτόν.*“ Ab aliis quoque refertur, quos Schleiermacher *Museum der Alterthums-Wiss.* Tom. I (Ber. 1808) p. 530 laudavit. Laertius de vitt. philos. IX. c. 1. §. 5: *Ἡρακλέτης (Heraclitus) τε οὐδενός, ἀλλ' αὐτὸν ἑφ' ἑαυτὸν διζήσασθαι καὶ μαθεῖν πάντα παρ' ἑαυτοῦ.*

2. τὴν ποιήσιν] Hoc opus Περὶ φύσεως (postea Μοῦσαι) inscriptum fuit. Quum valde obscu-

rum esset, auctor iam a veteribus σκοτεινός cognominabatur. Tatianus quoque paullo post, ad opus illud respiciens, τὸ Ἡρακλείτου σκότος memorat. Cf. Brandis *Handb. d. Gesch. d. griech. - röm. Philosophie* P. I (Ber. 1835) p. 152 sq.. Euripides illud opus Socrati legendum dedit, cuius responsum Laertius retulit l. c. II. c. 5. §. 22. Locum Tatianeum recensuit Schleiermacher l. c. p. 323.

3. ἔκδοσις] Desideratur in Par. 1 et Aet.; sed margini illius adscriptum est prima manu. — Mox Aet. et Par. 2 pro οἷς μ. ἐ. π. τούτων habent οἷς μὲν λ' ἐστὶ περὶ τούτων. Ex quibus emendator in marg. Par. 2 haec fecit: *ἔτεσε τριάκοντα πρὸ τούτων.*

4. Ἡρακλείτου] Par. 1 et Aet. Ἡράκλειτον. Gesner. et Herold. ex Fris. Ἡρακλείτειον.

5. διήλεγξεν] Aet. συνήλεγξας.

6. καὶ etc.] Medicinam eodem modo ac philosophiam pertractasse

3. Heraclitum enim non probaverim, qui, quum esset a seipso doctus et arrogans, dicebat: *Iipse me investigari.* Nec laudaverim quod carmen in templo Dianae occultaverit, ut postea instar mysterii ederetur; etenim quibus ista curae sunt Euripidem tragicum dicunt, quum eo veniret et legeret, memoriae paulatim Heracliti tenebras diligenter tradidisse. Huius sane imperitiam mors redarguit; aqua enim intercute correptus, quum medicinam eodem modo ac philosophiam pertractasset, seque stercorebus boum circumlevisset, fimo indurato et totum corpus convellente dilaceratus interiit. Tum minime audiendus est Zeno, qui per conflagrationem pronuntiat eosdem rursus homines ad eadem resurgere, id est Anytum et Meletum ad accusandum, Bu-

dicatur Heraclitus, quia ab illis tenebris, quibus philosophiam demerserat, ne hydropicus quidem factus in consulendis medicis discedere voluit. Nam, ut ait Laertius [IX. c. 1. §. 3], τῶν ἰατρῶν αἰνιγματωδῶς ἐκυνθάνετο εἰ δύναιντο ἐξ ἐπομβρίας ἀνχμὸν ποιῆσαι. — Existimavit Worthus verba σπασθεὶς ἐτελεύτησε [interpres Campid.: kam in Zuckungen um] sic interpretanda esse: *dilaceratus a canibus interiit.* At nequaquam Tatianus dilaceratum a canibus Heraclitum dicit, sed ab illo bovis stercore quod totum corpus convellebat et dilacerabat. Sic etiam apud Tertullianum [ad martyr. c. 4] Heraclitus „se bubulo stercore oblitum exussisse“ dicitur. Idem testatur Hermippus apud Laertium [l. c. §. 4]; nempe Heraclitum, cum pueris iussisset ut se bovis stercore oblinerent, κατατεινόμενον δευτεροαῖον τελευτῆσαι καὶ ταφῆναι ἐν τῇ ἀγορᾷ. Fucum fecit erudite Anglo quod ait ibidem [§. 5] Nean-

thes Cyzicenus Heraclitum, μὴ δυναθέντα αὐτὸν ἀποσπάσαι τὰ βόλινα, μείναι καὶ διὰ τὴν μεταβολὴν ἀγνοηθέντα κυνόβρωτον γενέσθαι. Sed hoc Neanthis testimonium pugnat illud quidem cum Hermippo de Heracliti sepultura, nequaquam autem de mortis genere; siquidem uterque Heraclitum bovis stercore oblitum periisse memorat, verum alter postridie sepultum dicit, alter a canibus voratum propterea quod agnitus non fuisset. *Maranus.*

7. Ζήνωνα] Maran. Ζηνώνα. Mox pro ἀποφαινόμενον Morell. ἀποφαινόμενοι. — Sententia Stoicorum de conflagratione mundi cc. 6 et 25 accuratius exponitur.

8. Μέλιτον] Sic Par. 1. Caeteri codd. msti pariter atque editi Μέλιτον. Eundem errorem in Iustini Cohort. ad Gent. c. 20. n. 2 correxi. Cf. Stallbaum ad Plat. Euthyphr. p. 2. B. et Kaiser Histor. crit. Trag. graec. p. 285. — Mox

λητον ἐπὶ τῷ κατηγορεῖν, Βούσιριν δὲ ἐπὶ τῷ ξυνοκτονεῖν, καὶ Ἡρακλῆα πάλιν ἐπὶ τῷ ἀθλεῖν, παραιτητέον· ὅστις ὅ ἐν τῷ κα- D τὰ τὴν ἐκπύρωσιν λόγῳ κλείνας τοὺς μοχθηροὺς τῶν δικαίων εἰσηγείται, Σωκράτους ἐνός καὶ Ἡρακλέους, καὶ τινων ἄλλων τοιούτων γεγονότων ὀλίγων καὶ οὐ πολλῶν. Οἱ γὰρ κακοὶ ¹⁰ πάνυ κλείους εὐρεθήσονται τῶν ἀγαθῶν. ¹¹ Καὶ ὁ θεὸς κακῶν ἀποδειχθήσεται κατ' αὐτὸν ποιητής, ἐν ἀμάραις τε καὶ σκώληξι καὶ ἀρβητουργοῖς καταγινόμενος. Ἐμπεδοκλέους γὰρ τὸ ἀλαζονικὸν αἰ κατὰ τὴν Σικελίαν τοῦ πυρός ἀναφυσήσεις ἀπέδειξαν, ὅτι μὴ θεὸς ᾧν ¹² τοῦτο παρ' ὀλίγον εἶναι κατεψεύδετο. Γελῶ καὶ τὴν Φερεκύδους ¹³ γρασολογίαν, κατ' τοῦ Πυθαγόρου ¹⁴ τὴν περὶ τὸ δόγμα κληρονομίαν, καὶ τὴν τοῦ Πλάτωνος, κἄν τινες μὴ θέλωσι, τὴν περὶ τούτου μίμησιν. Τίς γὰρ ἂν ἐπι-

ἐπὶ ante τῷ ἀθλεῖν in Aet. omis- sum.

9. ἐν τῷ κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν λόγῳ] Nullus hic liber Zenonis περὶ τῆς ἐκπυρώσεως aut περὶ τοῦ ὄλου citatur (Worth., Daniel Tatian. d. Apol. p. 241), sed „quod ex illius de conflagratione sententia consequeretur id refellit Tatianus“ (Maran.). — Dein pro Ἡρακλέους Abbas de Monsoury (vid. c. 1. n. 20) existimavit Ἡρακλείτου reponendum esse. Non male. Iustinus Apol. I. c. 46: Καὶ οἱ μετὰ λόγου βιώσαντες Χριστιανοὶ εἶσι... οἶον ἐν Ἑλλησι μὲν Σωκράτης καὶ Ἡράκλειτος καὶ οἱ ὅμοιοι αὐτοῖς. — Tum pro τινων Daniel l. c. tacite τῶν scripsit. — Quod sequitur ἄλλων in Par. 2 excidit. — Denique pro ὀλίγων, quod Daniel l. c. omisit, Herold. ὀλίγον habet.

10. πάνυ] Hanc particulam, qua Tatianus libentissime utitur, Mara-

nus ex Par. 1 et Aet. reposuit. Reliqui editores cum Fris. praebabant πάλιν. Par. 2 in marg. πολύ.

11. Καὶ...καταγινόμε.] C. 4: Πνεῦμα ὁ θεός, οὐ διήκων διὰ τῆς ὕλης. Perstringit doctrinam Stoicorum quum de fato tum de ratione disseminata. Cf. quae ad l. c. notavi. Clemens Alex. Protrept. c. 5. §. 66: Οὐδὲ μὴν τοὺς ἀπὸ τῆς Στοᾶς παρελεύσομαι, διὰ πάσης ὕλης καὶ διὰ τῆς ἀτιμοτάτης τὸ θεῖον διήκειν λέγοντας, οἳ κατασχύνουσιν ἀτεχνῶς τὴν φιλοσοφίαν.

12. τοῦτο παρ' ὀλίγον] Codd. mssli et editi τοῦθ' ὅπερ ἔλεγεν. Quum vero sic sententia claudicet, Maranus levissima mutatione scribendum coniecit τοῦτο παρ' ὀλίγον. „Non enim dicebat Empedocles se deum esse, sed astu consequi voluit ut deus haberetur, ac ea mente in ardentem Aetnam desiluit.

siria ad hospites necandos, et Herculem ad repetendos certaminum labores; qui quidem in hac conflagrationis ratione plures improbos quam iustos inducit, quum unus tantum Socrates fuerit et unus Hercules, et quidam alii eiusmodi non multi extiterint sed pauci. Mali enim omnino plures inveniuntur quam boni. Deus quoque deprehenditur malorum secundum illum auctor esse, et in cloacis et vermibus et nefanda patrantibus versari. Empedoclis porro iactantiam ignis in Sicilia eruptiones coarguerunt, quia, quum deus non esset, parum abfuit quin se deum esse mentiretur. Rideo etiam Pherecydis aniles garritus, et Pythagorae placiti haereditatem, et Platonis, etiamsi nonnullis secus videatur, eius imitationem. Quis autem caninas Cratetis nu-

Quare nihil propius factum est quam ut evanuisse et in coelum translatus esse crederetur. Sed illud commentum nudaverunt crepidae, quas ignis erumpens reiecit." Cf. S. Karsten Philosoph. graec. vett. Heliog. Vol. II (Amstel. 1838) p. 36. n. 95.

13. *γενεολογία*] Scriptor hac voce non ad Pherecydis *Θεογονίαν* (Gesner., Worth.) respicit, sed, ut etiam Scheffer (De natura et constitutione philosophiae italicae ed. Schurzfleisch Vitemb. 1701. p. 12) et Sturz (Pherecydis Fragm., ed. 2. Lips. 1824, p. 14) consueverunt, ad *μετεμψυχώσεως* doctrinam quam ille ad Graecos transtulit. Dicit hanc de animarum migratione sententiam a Pherecyde Pythagoram accepisse et Platonem imitatione expressisse. Addit de Platone nonnullos aliter statuere. „Revera," ut Maranus animadvertit, „sic cla-

boravit Plato in hac illustranda sententia ut illius parens et architectus habitus sit." Idcirco Irenaeus adv. haeres. II. c. 33. § 2 de metempsychosi ac de Platone ita ait: „Ad haec Plato, vetus ille Atheniensis, qui et primus sententiam hanc introduxit, quum excusare non posset, oblivionis induxit poculum." Etiam Tertullianus, ad Platonem spectans, de anima c. 23: „Novum," inquit, „elaboravit argumentum, *μαθήσεως ἀναμνήσεως* [Phaed. p. 73. B], id est discentias reminiscencias esse." Utrumque locum Maranus protulit. Cf. Clausen Apologetae eccl. chr. ante-theodos. etc. (Havn. 1817) p. 179. — Articulum *τῆς* ante *περὶ τούτου* Maranus expunxit. Abest quidem ab Aet., sed in caeteris codd. comparet; neque inepte se habet. Sic iungas: *καὶ τῆς τοῦ III. μίμησιν τῆς περὶ τούτου scil. τοῦ δόγματος*. Cf. Matthiae Aesf. *griech. Grammat.* (ed. 2) p. 562.

μαρτυρήσαι ¹⁴ τῇ Κράτητος κυνογαμίᾳ, ¹⁵ καὶ οὐ μᾶλλον παραιτη-
 σάμενος τὴν ἔντυφον τῶν ὁμοίων αὐτῷ γλωττομανίαν ἐπὶ τὸ
 ζητεῖν τὸ κατ' ἀλήθειαν σπουδαῖον τρέψεται; Διόπερ μὴ παρα-
 συρέτωσαν ὑμᾶς αἱ τῶν ¹⁶ φιλοσόφων καὶ οὐ φιλοσόφων πανη-
 γύρεις, οἵτινες ἐναντία μὲν ἑαυτοῖς δογματίζουσιν· κατὰ δὲ ¹⁷ τὸ
 ἐπιελθὸν ἕκαστος ἐκπεφώνηκε. Πολλὰ δὲ καὶ παρ' αὐτοῖς ἐστὶ **Θ**
¹⁸ προσκρούματα· μισεῖ μὲν γὰρ ἕτερος τὸν ἕτερον· ἀντιδοξοῦσιν **B**
 δὲ ἑαυτοῖς, διὰ τὴν ἀλαζονείαν τόπους ἐπιλεγόμενοι τοὺς προῦ-
 χοντας. Ἐχρῆν δὲ μήτε ¹⁹ βασιλέας προλήμματι θεραπεύειν ἢ κο-
 λακεύειν τοὺς ἡγουμένους, περιμένειν δὲ μέχρις ἂν πρὸς αὐτοὺς
 οἱ μεγιστᾶνες ἀφίκωνται.

14. τῇ Κρ. κυνογαμίᾳ] Codd. msti et editi τῇ Κρ. κοινογαμίᾳ. Iam Worthus observavit κυνογαμίᾳ scribendum esse, duplici ratione ductus. 1°. Nusquam legimus Cratetem Cynicum κοινογαμίαν, communes nuptias, probasse; at Laertio teste meretrices nonnunquam convitiis insectatus est et unam uxorem Hipparchiam duxit. 2°. Crates ipse, id quod rem conficit, matrimonium suum κυνογαμίαν vocavit, ut Suidas s. v. Κράτης testatur: Γήμας δὲ Ἰππαρχίαν τὴν Μαρωνεῖτιν κυνογαμίαν τὸν γάμον ἐκάλεσε. Caninae autem nuptiae erant; nam, referente Theodoreto Graecc. affect. curat. p. 173, Crates τοῦ πάθους ἐπαναστάντος Ἰππαρχίαν τὴν Μαρωνεῖτιν δημοσίᾳ ἔγημε καὶ τὰ κυνογάμια ἐν τῇ Ποικίλῃ ἐτέλεσεν. Iisdem fere verbis Clemens - Alex. Strom. IV. c. 19. §. 123: Μέμνημαι καὶ Κυνικῆς τινος, Ἰππαρχία δὲ ἐκαλεῖτο ἢ Μαρωνίτις, ἢ Κράτητος γυνή, ἐφ' ἣ καὶ τὰ κυνογάμια ἐν τῇ Ποικίλῃ ἐτέλεστο. Editores, ipse Klotzius, hoc loco κυνογάμια vitiose legunt. Utraque

enim vocis forma occurrit: ἡ κυνογαμία (Suid.) et τὰ κυνογάμια. Pariter ἡ κοινογαμία et τὰ κοινογάμια: Steph. Thes. gr. ling. ed. Hase Vol. IV. p. 1717. Maranus: „Gregorius Naz. Orat. XXIII. p. 15 κοινογαμίαν exprobrat Crateti. Sed Elias Cretensis l. c. in suo codice κυνογαμίαν legit; hanc enim potissimum causam affert cur Crates ita noletur, quod in publica schola cum uxore sua corpus miscuerit.“ Ad eundem Cynicum Lactantius respicere videtur, Instit. div. III. c. 15 dicens: „Nam quid ego de Cynicis loquar, quibus in propatulo coire cum coniugibus mos fuit?“

15. καὶ οὐ μᾶλλον] Aet. et Par. 2 καὶ μᾶλλον. — Mox Aet. et Fris. τῶν ὁμοίων αὐτῶν αὐτῷ. Inde Gesner. (errorem notans) et Herold. τῶν ὁμοίων (αὐτῶν) αὐτῷ. — Postea vulgo γλωττομανίαν. Cf. c. 1. n. 15. C. 12 omnes codd. non γλώσσης sed γλώττης habent. — Tum pro ἐπὶ τὸ ζητεῖν τὸ (Par. 1) habet Par. 2 ἐπιζητεῖν ἐπὶ τῷ. In marg. ἐπιζητεῖν τὸ. Aet. ἐπιζητεῖν ἐπὶ τὸ. Fris. ἐπὶ

ptias testimonio suo probaverit, ac non potius, reiecto eius similibus arroganti linguae furore, ad id quod vere bonum est inquirendum se convertet? Quare non abripiant vos philosophorum qui philosophi non sunt coetus solemnes: qui quidem secum ipsi pugnant; ut quaeque res in mentem venerit ita eam quisque effutivit. Multae autem etiam apud eos sunt offensiones: odit enim alter alterum; aemulis inter se opinionibus certant, propter arrogantiam loca eligentes praestantia. Oportebat vero ut neque principes anticipatis officiis colerent neque proceribus assentarentur, sed expectarent donec magni ad eos veniant.

τὸ ζῆτεῖν ἐπὶ τὸ. Inde Gesner. et Herold. ἐπὶ τὸ ζῆτεῖν (ἐπὶ) τὸ. — Denique ad τρέφεται Fris. in marg. τρέφαι.

16. φιλοσόφων καὶ οὐ φιλοσόφων] Illud καὶ (et tamen, „und doch“) per se offensionem non habet. Marano delendum videtur, ne griphi deformetur elegantia. „Erit enim elegantius si legas ut apud Clementem Alex. ἀκουσὸν μῦθον οὐ μῦθον [de div. serv. §. 42] et ἄνδρες τινὲς οὐκ ἄνδρες“ [Protrept. c. 1. §. 3]. Inde a Daniele l. c. p. 44 praetermissum est. Magis vere placet quod Thirlbuis in edit. Iust. Apoll. et Dial. p. 120 proposuit: φιλοσόφων (eorum qui strepitus amant vel faciunt) καὶ οὐ φιλοσόφων. Id enim bene quadrat ad ἔργον γλωττομανίαν antea memoratam et ad verba quae sequuntur κατὰ δὲ τὸ ἐκλιθὸν ἕκαστος ἐκπεφώνηκε. Pariter Iustinus Apol. II. c. 3: ... ὑπὸ Κρίσκωντος τοῦ φιλοσόφου καὶ φιλοκόμου· οὐ γὰρ φιλόσοφον εἰπεῖν ἄξιον τὸν ἄνδρα. Caeterum Tatianus hic minime solum Crescentem (c. 19), ut Corp. Apoll. Vol. VI.

Worthus censet, sed generatim perstringit philosophos.

17. τὸ] Deest in Aet. — Deinde Fris. (cum eoque Gesner. et Herold.) ἐκπεφώνηκε et in marg. ἐκπεφώνηκε. Cf. c. 33. n. 14.

18. προσκρούματα] Morell. προσκρούματα. Par. 2 ἐπιπροσκρούματα. — Postea pro ἐαυτοῖς (Par. 1 et Aet.) editores, exceptis Ducaso et Marano, αὐτοῖς exhibent.

19. βασιλείας] Sic Par. 1 et 2; sic etiam Morell., Duc., Worth., Gesneri coniecturam secuti. Caeteri editores, ut Aet. et Fris., βασιλείας (imperia, h. e. imperantes). Fortasse τοὺς βασιλείας legendum est. Mox enim τοὺς ἡγουμένους et οἱ μεγιστᾶνες. Facile potuit excidere illud τοὺς ob similitudinem syllabae praecedentis. — Par. 2 et Fris. non προλήματι (Aet.; Morell., Duc., Maran.) sed προλήματι (sic reliqui editt.) habent. Veram lectionem Par. 1 indicavit, qui προσλήματι praebet. — Particula ἢ ante κολακυσίην in Aet. desideratur. — Vox μεγιστᾶνες (dialecto alexandri-

4. Διὰ τί γάρ, ἄνδρες Ἕλληνες, ὥσπερ ἐν πυγμῇ συγκρούειν βούλειθε τὰς πολιτείας¹ καθ' ἡμῶν; Καὶ εἰ μὴ τοῖς² τινῶν νομίμοις συγχρῆσθαι βούλομαι, τίνος χάριν καθάπερ μισρώτατος μεμίσημαι; ³ Προστάττει φόρους τελεῖν ὁ βασιλεύς; Ἐτοιμος παρέχειν. ⁴ Δουλεύειν ὁ δεσπότης καὶ ὑπηρετεῖν; Τὴν δουλείαν C γινώσκων. Τὸν μὲν γὰρ ἄνθρωπον ἀνθρωπίνως τιμητέον, φοβητέον δὲ μόνον τὸν θεόν· ὅστις ἀνθρωπίνους οὐκ ἔστιν ὀρατὸς ὀφθαλμοῖς, οὐ τέχνη περιληπτὸς. Τοῦτον μόνον ἀρνεῖσθαι κελυόμενος οὐ πεισθήσομαι, τεθνήξομαι δὲ μᾶλλον, ἵνα μὴ ψεύστης καὶ ⁵ ἀχάριστος ἀποδειχθῶ. ⁶ Θεὸς ὁ καθ' ἡμᾶς οὐκ ἔχει σύστασιν ἐν χρόνῳ, μόνος ἄναρχος ὢν καὶ αὐτὸς ὑπάρχων τῶν ὄλων ἀρχή. ⁷ Πνεῦμα ὁ θεός, ⁸ οὐ διήκων διὰ τῆς ὕλης, πνευμάτων δὲ ὑλικῶν καὶ τῶν ἐν αὐτῇ σχημάτων κατασκευαστῆς· ἀόρατός τε καὶ ἀναφής, αἰσθητῶν καὶ ἀοράτων αὐτὸς γεγονώς D

nae propria: Sturz De dial. maced. p. 182 et Lobeck ad Phryn. p. 197) spectat ad βασιλέας (qui dominium habent) et ad ἡγουμένους (qui auctoritate pollent).

1. καθ' ἡμῶν] Sic Maranus cum Par. 1. 2 et Aet.; idem iam Henr. Stephanus (in edit. Epist. ad Biogn. p. 111) coniecit. Caeteri editores cum Fris. καθ' ἡμᾶς.

2. τινῶν] Ita codd. msti. Gesnerus praeter necessitatem ὑμῶν coniecit legendum: id quod Morell., Duc., Worth. textui inseruerunt.

3. Προστάττει . . . παρέχειν] Iustinus Apol. I. c. 17: Φόρους δὲ . . . πειρώμεθα φέρειν, ὡς ἐδιδάχθημεν παρ' αὐτοῦ etc..

4. Δουλεύειν etc.] Par. 1 in marg.: κατὰ κοινοῦ [c. 1. n. 26] τὸ προστάττει. — Ad sententiam quod attinet, cfr. Iustinus I. c.: Ὅθεν θεὸν μὲν μόνον προσκυνου-

μεν, ὑμῖν δὲ πρὸς τὰ ἄλλα χαίροντες ὑπηρετοῦμεν. Theophilus ad Autol. I. c. 11: Τοιγαροῦν μᾶλλον τιμήσω τὸν βασιλέα, οὐ προσκυνῶν αὐτῷ ἀλλὰ εὐχόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ· θεῷ δὲ τῷ ὄντως θεῷ καὶ ἀληθεῖ προσκυνῶ, εἰδὼς ὅτι ὁ βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ γέγονεν etc.. Τὸν δὲ βασιλέα τίμα εὐνοῶν αὐτῷ, ὑποτασσόμενος αὐτῷ, εὐχόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ. Tertullianus ad Scapul. c. 2 et Apolog. c. 30 sqq.. — Ad verba Τὴν δ. γινώσκων animo supple ex praecedentibus δουλεύω καὶ ὑηρετῶ. De hoc participii usu disputarunt Hermannus ad Viger. (ed. 4) p. 768. 774 et Matthiae Ausf. gr. Gramm. p. 1093 sq.. Duo codd., Par. 2 et Fris., in marg. praebent emendationem γινώσκω, quae a Stephano (l. c. p. 110) probata et a Ducaeo in oratione posita est.

5. ἀχάριστος] Fris. ἀκάριστος

4. Carnam, Graeci, sicut in pugilatu vultis instituta [aliorum] in nos incitare? Ac si quorundam institutis uti nolo, cur tamquam scelestissimus odio habeor? Iubet tributa pendere princeps? Paratus sum solvere. Servire dominus et ministrare? Servitatem agnosco. Homo enim ut hominem decet colendus est, solus autem deus metuendus: qui quidem humanis non potest cerni oculis, non arte comprehendi. Hunc solum negare si iubeam non parebo, sed moriar potius, ne mendax et ingratus deprehendar. Deus noster non esse coepit in tempore, quum solus sine principio sit et ipse universorum principium. Spiritus est deus, non pervadens materiam, sed materialium spirituum et figurarum quae in materia sunt opifex: et visu et tactu indeprehensus, quippe quum ipse sensibilium et invisibilium ex-

(sic Gesner. quoque et Herold.) et in marg. ἀχάριστος.

6. Θεός . . . ἀρχή] Clemens Alex. Strom. IV. c. 25. §. 164: 'Ο θεός δὲ ἀναρχος, ἀρχὴ τῶν ὄλων παντελής, ἀρχῆς ποιητικός. Tertullianus c. Marc. I. c. 8: „Deus tam alienus ab initio et fine est quam a tempore, arbitro et metatore initii et finis.“

7. Πνεῦμα ὁ θεός] Coll. Ioann. 4, 24. — Fragm. Clementis ap. Galland. Biblioth. vett. Patr. Tom. III. p. 159: Τί θεός; Θεός ἐστίν, ὡς καὶ ὁ κύριος λέγει, πνεῦμα.

8. οὐ διήκων διὰ τῆς ὕλης] Pro διήκων (Par. 1. 2 — Duc.) Gesner. (ex Fris.), Herold., Maran. διήκων (sic) dederunt; Morell. et Worth. διήκων. Scholion in marg. Par. 1: Οὐ διήκων διὰ τῆς ὕλης, εἰσὲν κατ' ἐμφυσίαν, ἵνα ἢ μὲν ὕλη ἢ ἄτε σῶμα, τῆς δὲ ψυχῆς [ὁ θεός] λόγον ἐπέχη· ἀλλὰ

δημιουργικῶς πάντα συντάσσει καὶ διακοσμῶν. Non permeans materiam, per modum animationis, ut materia sit quasi corpus, deus vero rationem animae habeat; sed tamquam materiae opifex omnia gubernans et ordinans. C. 3 (n. 11): Καὶ ὁ θεός κακῶν ἀποδειχθήσεται κατ' αὐτὸν (Zenonem) ποιητής, ἐν ἀμάροις τε καὶ σκώληξι καὶ ἀρόη-τουργοῖς καταγινόμενος. Daniel Tatian. d. Apol. p. 177: „Peta- vius' Vorwurf (Theol. Dogm. de Deo I. c. 3. §. 5) „Deo certos limites constituit, dum illum materiam permeare negat“ ist ganz ungerecht. Der Apologet läugnet nicht die Allgegenwart und Allwirksamkeit Gottes, sondern streitet nur gegen die pantheistische Lehre des Stoicismus, nach welchem der λόγος, die bestimmende Vernunft in allen Naturgestalten verbreitet, der Wirksamkeit aller zum Grunde liegt.“

πατήρ. ⁹Τοῦτον διὰ τῆς ποιήσεως αὐτοῦ ἴσμεν, καὶ τῆς δυνά-
 μως αὐτοῦ τὸ ἀόρατον τοῖς ποιήμασι καταλαμβανόμεθα. Δη-
 μιουργίαν τὴν ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένην χάριν ¹⁰ἡμῶν προσκυνεῖν
 οὐ θέλω. Γέγονεν ἥλιος καὶ σελήνη δι' ἡμᾶς· εἶτα πῶς τοὺς
¹¹ἐμοὺς ὑπηρέτας προσκυνήσω; Πῶς δὲ ξύλα καὶ λίθους θεοὺς
 ἀποφανοῦμαι; ¹²Πνεῦμα γὰρ τὸ διὰ τῆς ὕλης διῆκον ἔλαττον
 ὑπάρχει τοῦ θειοτέρου πνεύματος· ὅπερ δὲ ψυχῇ παρωμοιωμέ-
 νον οὐ τιμητέον ἐπ' ἴσης τῷ τελείῳ θεῷ. Ἄλλ' οὐδὲ τὸν ἀνω-
 νόμαστον θεὸν δωροδοκητέον· ¹³ὁ γὰρ πάντων ἀνευδεής οὐ δια-
 βλητέος ¹⁴ὑφ' ἡμῶν ὡς ἐνδεής. Φανερώτερον δὲ ἐκθήσομαι τὰ
 ἡμέτερα.

5. ¹Θεὸς ἦν ἐν ἀρχῇ, τὴν δὲ ἀρχὴν λόγου δύναμιν παρει-

9. Τοῦτον . . . καταλαμβανόμεθα] Coll. Roman. 1, 20.

10. ἡμῶν] Par. 2 ὑμῶν. Caeterum nota usum voculae χάριν, quippe genitivo antepositae, ut cc. 6. 7. 19 (χάριν δὲ τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως). 21 (bis). 23 (bis). 34. Idem usus apud alios posterioris aetatis scriptores deprehenditur sequente infinitivo cum articulo. Cf. Justin. Dial. c. Tr. c. 65 et Polyb. V. cc. 64. 88. 103. Interdum vero etiam Tatianus vulgarem regulam servat, ut supra: τίς χάριν, et cc. 1. 18. 33. 34.

11. ἐμοὺς] Hanc vocem Ducaeus et Maranus ex Par. 1 apposuerunt: caeteri omiserunt.

12. Πνεῦμα . . . θεῷ] Scholion in marg. Par. 1: Πνεῦμα τὴν δημιουργικὴν ἐξιν ἀκουστέον νῦν εἰ-
 τουν δύναμιν, ἣν τῇ ὕλῃ ἐγκατα-
 σείρας θεὸς τὰς διαφόρους ἐν
 τῷ ὄρατῷ τούτῳ ἀπετέλεσε φύσεις,
 ζώων χειρσαίων, ἐνύδρων, πτηνῶν,
 ζωοφύτων, φυτῶν. Per spiritum
 intelligimus habitum creativum si-

ve potentiam, quā materiae insertā deus varias in hoc orbe visibilis produxit naturas, animalium terrestrium, aquatiliū, volatiliū, plantanimalium, vegetabiliū. — Pro ὅπερ δὲ Aet., Par. 2, Fris. (pariter Gesner. et Herold.) ὅπερ δὲ habent.

13. ὁ γὰρ . . . ἐνδεής] Coll. Actt. apostt. 17, 25. — Dii Gentilium c. 10 δωροληπτὰι vocantur. Cf. Daniel l. c. p. 147 sq..

14. ὑφ' ἡμῶν] Gesner., Herold., Worth. cum Fris. ὑφ' ὑμῶν. Aet. ὑφ' ἡμῶν.

1. Θεὸς ἦν ἐν ἀρχῇ etc.] Coll. Ioann. 1, 1 sqq.. — Scholion in marg. Par. 1: Ἐοικεν οὗτος ὁ ἀνὴρ μὴ πάνυ ἀπηλλάχθαι τῆς Ἀρειανικῆς ἐρεσχελλίας. Ὁργανικὸν αἰτιον ὑφιστά [sic — coll. c. 1. n. 25] τὸν υἱὸν ἐν οἷς φησι· Καθ' ὅσα δύν., ὁρ. τε καὶ ἀορ. αὐτ. ὑπ. ἦν ἡγουν οὐσίω-
 σις, σὺν α. τὰ πάντα· σὺν αὐτῷ διὰ λογ. δυν. αὐτ. κ. ὁ λόγος . . . τοῦ πατρὸς γί-

stiterit parens. Hunc ex iis quae creavit cognoscimus, et potentiam eius invisibilem ex operibus apprehendimus. Opus ab eo nostra causa factum adorare nolo. Sol et luna propter nos facta sunt: quomodo ergo meos ministros adorem? Quomodo ligna et lapides pronuntiem deos? Est enim spiritu diviniore inferior spiritus qui materiam pervadit: qui quidem, quum animae assimilatus sit, non eodem honore colendus est ac perfectus deus. Sed neque inenarrabilem deum muneribus afficere debemus; nam qui nullius rei indigus est non traduci debet a nobis tamquam egenus. Apertius autem nostra exponam.

5. Deus erat in principio, principium autem rationa-

νεται· τοῦτον Ἰ. τοῦ κ. τὴν ἀρχήν. Ἴδου γὰρ διὰ μὲν τοῦ ἀνωτέρου μικρὸν πρὸ τῆς ὀρατῆς κτίσεως μόνον εἰσάγει τὸν θεὸν ὄντα, ἔχοντα μέντοι ἐν αὐτῷ τὴν τοῦ κόσμου οὐσίωσιν, ὡσπερ δὴ καὶ τὸν υἱόν· ὃ καὶ αὐτὸ δόγμα Ἀρειανῶν. [Istam scholii particulam iam suppeditavit Longuerue in sua Dissertatione de Tatiano p. XII.] Φασὶ γὰρ οὗτοι τὸ Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος ἐν ἀρχῇ τὸν πατέρα φάσκουσιν τὸν εὐαγγελιστήν· οὗτος δὲ [scil. Tatianus] καὶ ἀσεβέστερον ἐκείνων διὰ τοῦ οὐσίωσιν ὀρατῶν τε καὶ ἀοράτων φάσκει τὸν υἱόν, ἦν οὐσίωσιν δύναμιν ἔδοξεν ὀνομάζειν. Προβαίνων δὲ οὐκ ἐρυθριᾷ ὁμοταγῇ τῆς κτίσεως ποιῶν τὸν υἱόν· εἰπὼν δὲ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα διὰ λογικῆς δυνάμεως ὑποστῆσαι τὸν θεόν, ἐπερμηνεύων [sic — pro ἐφερμ.] ἑαυτὸν τὴν λογικὴν βούλεται δύναμιν καλεῖν. Ἐπιφέρει· Τῷ δὲ θελήματι τῆς ἀπλ. αὐτοῦ ἐκπηδᾷ [sic —

nam in textu codicis est προπηδᾷ] λόγος· ὃν καὶ ἔργον πρωτότοκον τοῦ πατρὸς καὶ ἀρχὴν τοῦ κόσμου οὐκ ἐνάρκησεν εἰπεῖν. Εἶτα σαφέστερον τῇ βλασφημίᾳ χωρῶν, Γέγονεν, ἐπάγει, κατὰ μερισμόν, τῇ ποιήσει καὶ τὸ συναῖδιον τοῦ υἱοῦ ἀθετῶν, καὶ διὰ τὴν χρεῖαν τῆς κτίσεως ὑπὸ τοῦ πατρὸς προαγόμενος [expectabas: τοῦ διὰ τὴν χρεῖαν... προαγομένου], ὀργανικὴν διδοὺς τῷ υἱῷ τὴν αἰτίαν, ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἐτόλμησαν, ὡς ἔφημεν, εἰπεῖν οἱ ἄνθρωποι [leg. Ἀρειανοί], ἐκ τῶν τοῦ Πλάτωνος ὀρμηθέντες λήρων, ᾧς, ἐπειδὴ ὁ θεὸς ὑπὲρ πᾶσαν σωματικὴν ἐννοιάν ἐστι, καὶ φθορᾶς ἀπάσης ὑπερανестηκώς, καὶ αἰσθήσει ἀπροσπέλαστος, καὶ ἀρχῆς ἀπάσης ἐπέκεινα, ἀνάξιος καὶ ὁ ὑπὸ ἀρχὴν κόσμος τῆς τούτου προαγωγῆς. Εἰ γὰρ θεὸς προήγαγε τὸν υἱόν ὡς ἂν διὰ ὀργάνου προαγάγοι [leg. προαγάγοι] τόνδε τὸν αἰσθητὸν καὶ φθορᾷ

λήφαιμεν. Ὁ γὰρ δεσπότης τῶν ὅλων, αὐτὸς ὑπάρχων τοῦ παντός ἢ ὑπόστασις, κατὰ μὲν τὴν μηδέπω γεγενημένην ποίησιν μόνος ἦν· καθὸ δὲ πᾶσα δύναμις, ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων αὐτὸς ὑπόστασις ἦν, σὺν αὐτῷ τὰ πάντα· σὺν αὐτῷ διὰ λογικῆς δυνάμεως αὐτὸς καὶ ὁ λόγος, ὃς ἦν ἐν αὐτῷ, ὑπέστησε. Ὁ θελήματι δὲ τῆς ἀπλότητος αὐτοῦ προπηδᾷ λόγος· ὁ δὲ λόγος, οὐ κατὰ κενοῦ χωρήσας, ἔργον πρωτότοκον τοῦ πατρὸς γίνεται. Τοῦ- B

συνόμιλον κόσμον, ταύτη καὶ ὁ υἱός, ἄτε ἀρχὴν ἐσχηκώς, τὰ δευτερεῖα τῆς ἀκραιφνοῦς θεότητος ἀποφέρεται. — Tatianus verbis τὴν δὲ ἀρχὴν λόγου δύναντιν παρελήφαιμεν etc. et τοῦτον ἴσμεν τοῦ κόσμου τὴν ἀρχὴν etc. indicat se quamdam traditionem dogmaticam sequi. Sane doctrinam de logo quod attinet vestigiis insistit Iustini: quocum etsi non in verbis tamen ipsa re consentit. Clericus (Histor. eccles. duorum prim. saec. p. 736), „si tersior esset scriptor Tatianus,“ legendum censeret: Θεὸς ἦν ἀρχή, ἐν ἀρχῇ δὲ λόγου δύναντιν παρελήφαιμεν. Petavius (Theol. Dogm. de Trinit. I. c. 3. §. 5) et Clericus (l. c.) vocem ἀρχῆς bis initium s. originem rerum interpretati sunt; rectius Daniel (Tatian. d. Apol. p. 152 sq.) et Kahnis (Die Lehre v. heil. Geiste P. I. p. 237) illud ἐν ἀρχῇ, prout in Scriptura usurpatur, de tempore ante mundi creationem („Gott war in Anfang des Seins“) et τὴν ἀρχὴν proxime sequens de principio („das Princip des Seins war die λόγου δύναντις“) explicuere: ita quidem, ut λόγου δύναντιν ille statueret principium esse dei, hic mundi. Paulo infra de logo: Τοῦτον ἴσμεν τοῦ κόσμου τὴν

ἀρχὴν. Sic etiam Iustinus Dial. c. Tr. c. 62 ἀρχὴν πρὸ πάντων τῶν ποιημάτων vocat. Ibidem c. 61 (cf. n. 1): ἀρχὴν πρὸ πάντων τῶν κτισμάτων ὁ θεὸς γεγέννηκε δύναντιν τινα ἐξ ἑαυτοῦ λογικῆν. Denique λόγου δύναντις vel λογικὴ δύναντις Bullo (Defens. fid. Nic. sect. 3. c. 6), Nourrio (Appar. ad Biblioth. Max. vett. Patrr. P. I. p. 534), Marano idem sonat atque ipsemet λόγος. Is c. 7 ἢ τοῦ λόγου δύναντις dicitur (videsis sibi n. 11); coll. Iustin. l. c. c. 61. p. 284. C, c. 105. p. 332. C, c. 128. p. 358. C. Sed quum Tatianus doceat λόγον quidem e deo prodire, λογικὴν vero δύναντιν in deo remanere non minutam: Petavio, Clerico, Danieli est potentia s. facultas rationalis, secundum quam deus omnia producere potest, „die ewige Vernunftkraft Gottes.“ Baur (Die chr. Lehre von der Dreieinigkeit P. I. p. 167) reddidit „der Logos seiner ideellen Bedeutung nach;“ Kahnis (coll. Tholuckii Litter. Anz. f. chr. Theol. 1843. N. 38. p. 303): „die Potenz des Logos.“ Dicit enim Tatianus: Deus, ὑπόστασις universi (sive is per quem omnia subsistunt, „der immanente Grund alles Seins“), solus erat, quatenus logos nondum prodierat et mundus nondum actū

lem potentiam esse accepimus. Dominus enim universorum, qui ipse est universi-substantia, quatenus quidem creatura nondum erat facta, solus erat; quatenus autem omnis potentia eorumque quae videntur et non videntur substantia erat, erant cum eo omnia: cum eo per rationalem potentiam ipse etiam logos, qui erat in eo, substitit. Voluntate autem simplicitatis eius prosilit logos; logos autem, non frustra progressus, sit opus primogenitum patris. Hunc

erat extra ipsum (κόσμος αίσθητός); quatenus autem deus, qui omnia potest, ὑπόστασις universi erat (sive omnes res visibiles et invisibiles in se complectebatur), mundus una cum eo erat potentialiter („der Idee nach,“ „als Gedachtes“) per λογικὴν δύναμιν quae in ipso erat. Per hanc igitur δύναμιν omnia, et ipse λόγος, in deo primum potentia sola ac facultate exstiterunt; dein vero ex illa λόγος prodiit, ἔργον πρωτότοκον τοῦ πατρὸς, seu suā peculiari ὑπάρξει coepit existere, ut mundum conderet: τοῦτον ἴσμεν τοῦ κόσμου τὴν ἀρχήν.

2. Ὁ γὰρ... ὑπέστησε] Haec Tertullianus adv. Prax. c. 5 libere (ut assolet: cf. c. 2. n. 5) imitatus est: „Ante omnia deus erat solus, ipse sibi et mundus et locus et omnia. Solus autem, quia nihil extrinsecus praeter illum. Ceterum non tunc quidem solus; habebat enim secum quam habebat in semet ipso, rationem suam scilicet.“ — Pro γεγεννημένην Keil (Opusc. acad. ed. Goldhorn p. 486) et von Cölln (Münchener's Lehrb. d. chr. Dogmengesch. ed. 3. P. I. p. 172) incepto γεγεννημένην legerunt. — Gesnero et Heroldo exceptis editores, Morellum secuti, particulam γὰρ,

quae ab omnibus codd. mstis abest, verbis σὺν αὐτῷ adiecerunt. Maranus vero temere censuit haec omnia, σὺν αὐτῷ γὰρ, elicienda esse, ac reddidit: *quatenus...erat, omnia cum eo per rationalem potentiam sustentabat ipsum etiam illud Verbum, quod erat in eo.*

3. Θέλῃματι... γίνεται] Iustinus l. c. c. 100: πρὸ πάντων ποιημάτων ἀπὸ τοῦ πατρὸς δυνάμει αὐτοῦ καὶ βουλήν προσελθόντα. Coll. c. 128. Sic alii quoque patres: Semisch *Justin d. Märtyr.* P. II. p. 282. n. 4; cf. ibidem n. 1 de verbo προκηδᾶν. — Venema (*Institt. histor. eccl.* Tom. III. p. 423), Gesneri versionem (*Cum voluit autem ipse, Verbum ex eius simplicitate prosiliit*) secutus, pro τῆς ἀπλότητος legi maluit ἐξ ἀπλότητος: *ex simplici natura patris.* Eandem coniecturam Baur (l. c. p. 166: „aus dem einfachen Wesen Gottes“) tacite probavit. Quid? Lectio codicum si vera est, θέλημα ἀπλότητος dicitur pro θέλημα ἀπλοῦν. Ita iam Rössler *Biblioth. d. Kirchenw.* P. I. p. 257 interpretatus est. Etiam Möhler (*Patrologie*, herausgeg. von Reithmayr, Tom. I. p. 263): „Durch seinen einfachen Willen aber geht der Logos hervor.“ Sensus Daniel

τον ἴσμεν τοῦ κόσμου τὴν ἀρχήν. Ἐγένοντο δὲ κατὰ μερισμὸν, οὐ κατὰ ἀποκοπήν· τὸ γὰρ ἀποτμηθὲν τοῦ πρώτου κεχώριται, τὸ δὲ μερισθὲν οἰκονομίας τὴν αἴρεσιν προσλαβὸν οὐκ ἐνδεῖα τὸν

(l. c. p. 155) recte constituit sic: „Das Hervorgehen des λόγος aus Gott war für Gott keine Nothwendigkeit, sondern reiner, freier Willensact.“ — Verba οὐ κατὰ κενού̄ χωρήσας Worthus mirum in modum interpretatus est: non ex inani procedens. „Id enim sibi vult Tatianus: patrem ex hac productione λόγου non exinanitum vel exhaustum esse divinitate sua.“ Melius Maranus transtulit: in vacuum. „Verbum non progressum est in vacuum et inane, quia statim atque progressum est mundus e nihilo eductus.“ Sensum illustravit verbis Tertulliani l. c. c. 7: „At ego nihil dico de deo inane et vacuum prodire potuisse“ etc.. Adstipulatus est Daniel (l. c.), recte sic pronuntians: „Der göttliche λόγος ist nicht vergeblich, nicht ohne Ursach aus Gott hervorgegangen; er ging hervor, und sogleich entstand die Welt: τοῦτον ἴσμεν τοῦ κόσμου τὴν ἀρχήν.“ Nempe κατὰ κενού̄ adverbialiter dictum est, ut κατὰ κοινού̄ (c. 1. n. 26), καθ' ὅλου, κατὰ πατρός, et valet i. q. frustra. Exempla exhibet Steph. Thes. gr. ling. ed. Hase Vol. IV. p. 1433. — De formula ἔργον πρωτότοκον τοῦ πατρὸς coll. Coloss. 1, 15. Etiam a Iustino logos τέκνον πρωτότοκον τῶν ὄλων κτισμάτων (l. c. c. 125), πρωτότοκος πάσης κτίσεως (cc. 85 et 138), πρ. τῶν πάντων ποιημάτων (c. 84), πρ. τοῦ θεοῦ (c. 100) νο-

catur. Dicit Trypho Iudaeus l. c. c. 64: τοῦ θεοῦ τοῦ καὶ αὐτὸν τοῦτον (Christum) ποιήσαστος, neque refutatur. Caeterum pro τοῦ πατρὸς, quod Par. 1 firmatur, Gesnerus (ex Fris.) caeterique editores, praeter Ducaeum et Maranum, mendose τοῦ πνεύματος dederunt. Ita paullo post: ὁ λόγος προελθὼν ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς δυνάμεως. Et c. 7: λόγος γὰρ ὁ ἐπουράνιος πνεῦμα γεγυνώς ἀπὸ τοῦ πατρὸς. Pariter voces istae (πρὸς et πνε) in Iust. Dialogo c. 30 (n. 2) confunduntur. Similis error infra apud Tatianum deprehenditur: c. 39. n. 9.

4. Ἐγένοντο δὲ etc.] Scriptor vestigia Iustini persequitur. Dial. c. 61 (n. 6): Λόγον γὰρ τινα προβάλλοντες, λόγον γεννώμεν, οὐ κατ' ἀποτομήν, ὡς ἐλαττωθῆναι τὸν ἐν ἡμῖν λόγον, προβαλλόμενοι. Καὶ ὁποῖον ἐπὶ πυρὸς ὀρώμεν ἄλλο γινόμενον, οὐκ ἐλαττουμένον ἐκείνου ἐξ οὗ ἢ ἀναψις γέγονεν, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ μένοντος, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀναφθὲν καὶ αὐτὸ ὄν φαίνεται, οὐκ ἐλαττωσάν ἐκεῖνο ἐξ οὗ ἀνήφθη. C. 128: Ἐν τοῖς προειρημένοις (c. 61) διὰ βραχείων τὸν λόγον ἐξήτασα, εἰπὼν τὴν δύναμιν ταύτην γεγενῆσθαι ἀπὸ τοῦ πατρὸς, δυνάμει καὶ βουλῇ αὐτοῦ, ἀλλ' οὐ κατ' ἀποτομήν, ὡς ἀπομεριζομένης τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, ὅποια τὰ ἄλλα πάντα μεριζόμενα καὶ τεμνόμενα οὐ τὰ αὐτὰ ἐστὶν ἃ καὶ πρὶν τμηθῆ-

scimus esse mundi principium. Natus est autem per participationem, non per resectionem; quod enim resectum est a primo separatur, quod vero particeps factum est, assumptâ oeconomiae electione, non egenum reddit eum ex quo de-

σαι· καὶ παραδείγματος χάριν παρελήφθαι τὰ ὡς ἀπὸ πυρὸς ἀναπτόμενα πυρὰ, ἃ ἕτερα ὀρῶμεν, οὐδὲν ἐλαττουμένου ἐκείνου ἐξ οὗ ἀναφθῆναι πολλὰ δύναται, ἀλλὰ ταύτου μένοντος. — Transtulit Longueue l. c. p. XIII κατὰ μερισμὸν per partitionem (Abtheilung: Gesner. per divisionem, Theilung); magis vero accommodata ad mentem scriptoris Clericus l. c. p. 737, quum μερισμὸς a μερίζεσθαι, participem fieri (cf. Steph. Thes. s. v.), derivatum sit, per participationem (Theilhaftwerdung: Maran. per communicationem, Mittheilung). Sensus: Participat λόγος, peculiarem ἕκαστον nactus, λογικὴν δύναμιν patris, ut fax accensa lucem participat facis ex qua accenditur. Οὐ κατὰ ἀποκοπήν: scilicet λόγος a deo non tamquam resectus (abscissus, amputatus) est, sed deus integram sibi servavit suam λογικὴν δύναμιν, e qua absque eius imminatione λόγος prosiliit, sicut fax accensa non minuit flammam eius facis unde accenditur. Pro ἀποκοπήν expectaveris ἀποτομήν, quum Iustinus II. cc. hac voce utatur et Tatianus ipse statim dicat: τὸ γὰρ ἀποτομηθὲν etc.. Non muto. — Sed difficiliora sunt verba οἰκονομία τῆν αἰρεσιν προσλαβόν. Gesnerus οἰκονομίαν explicuit in universum de functione: quod vero dividitur, id functione donatum propriis, nihil imminuit illum

a quo vim suam sumpsit; Maranus autem et Mochlerus (l. c. p. 264) de administratione mundi: quod vero per communicationem progreditur, voluntariam administrationem suscipiens, [„derjenige aber der das Wesen gemeinsam hat und die freiwillige Verwaltung der Welt übernimmt“ etc.] id eum non imminuit ex quo desumptum est. Pariter Clericus: quod vero est particeps factum, creandi et gubernandi mundi partes in se suscipiens, non relinquit a quo desumptum est egenum; „nisi forte haec sit auctoris mens: Rationem (λόγον) voluisse humanam naturam accipere.“ De natura divina, „d. Natur des göttlichen Wesens,“ intellexit Daniel (l. c. p. 164), ut sensus sit: „Was durch Mittheilung entstanden ist, [τὸ μερισθέν, quod particeps factum est] wie das an einem andern Lichte entzündete Licht, das hat zwar an der Natur dessen woher es genommen Theil und ist desselben Wesens, macht aber das von dem es genommen ist an dieser Natur nicht ärmer.“ Ad hanc vocis significationem probandam laudavit locum Tertulliani adv. Prax. c. 2: „Custodiatur οἰκονομία sacramentum, quae unitatem in trinitate disponit, tres dirigens, patrem et filium et spiritum sanctum.“ Ad eundem locum respiciens Baur (l. c. p. 178) hocce modo interpretatus est: „Das

κάζουσι δὲ ἡμῖν οὐ Μίνως οὐδὲ ²Ραδάμανθους, ὧν πρὸ τῆς τελευτῆς οὐδεμία τῶν ψυχῶν ὡς μυθολογοῦσιν ἐκρίνετο· δοκιμα-146
στης δὲ αὐτὸς ὁ ποιητῆς θεὸς γίνεται. ³Κἄν γὰρ πάνυ φληνά-
φους καὶ σπερμολόγους ἡμᾶς νομίσητε, μέλον οὐκ ἔστιν ἡμῖν,
ἐπεὶ τούτῳ τῷ λόγῳ πεπιστεύκαμεν. Ὡσπερ γὰρ οὐκ ὦν πρὶν
⁴ἢ γενέσθαι τίς ἤμην οὐκ ἐγίνωσκον, μόνον δὲ ⁵ἐν ὑποστάσει
τῆς σαρκικῆς ὕλης ὑπῆρχον, γεγονῶς δὲ ὁ μὴ πάλαι διὰ τῆς
γενέσεως τὸ εἶναι πεπίστευκα· τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ γενόμενος
καὶ διὰ θανάτου μηκέτι ὦν, αὐθίς τε μηκέθ' ὁρώμενος, ἔσομαι
πάλιν, ὡσπερ μὴ ⁶πάλαι γεγονῶς εἶτα γεννηθείς. ⁷Κἄν πῦρ
ἐξαφανίσῃ μου τὸ σαρκίον, ἐξατμισθεῖσαν τὴν ὕλην ὁ κόσμος B
πεχώρηκεν· κἄν ἐν ποταμοῖς, κἄν ἐν θαλάτταις ἐκδαπανηθῶ, 10
κἄν ὑπὸ θηρίων διασπασθῶ, ταμείους ἐναπόκειμαι πλουσίου δεσπό-
του. Καὶ ὁ μὲν πτωχὸς καὶ ἄθεος οὐκ οἶδε τὰ ἀποκείμενα·

τελῶς, Maranus male in perperitum
vertit; cf. Iustin. De mon. c. 1. n.
11. Idem pro ἔσεσθαι (scil. σωμ.
ἀνάστασιν πεπιστεύκαμεν) vitiose
εἴσεσθαι edidit. Gesnerus vero
praepositione διὰ omissa coniecit le-
gendum esse μόνων τ. ἀ. τὴν
ἀνάστασιν ἔσεσθαι.

2. Ῥαδάμανθος] Worth. Ῥα-
δάμανθος, contra cunctos codd.
mstos et editos. Locus gemellus est
c. 25: ... κρίτας εἶναι Μίνω καὶ
Ῥαδάμανθον, ἐγὼ δὲ αὐτὸν τὸν
θεόν. Iustinus Apol. I. c. 8: Πλά-
των δ' ὁμοίως ἔφη Ῥαδάμανθον
καὶ Μίνω κολάσειν τοὺς ἀδίκους
παρ' αὐτοὺς ἐλθόντας· ἡμεῖς δὲ
τὸ αὐτὸ πράγμα φάμεν γενήσε-
σθαι, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ.
Tatianus non Christum sed ipsum
dicit deum futurum iudicem, ut
chiliasmum reliciat parusiae illius ad-
iunctum.

3. Κἄν . . . ἡμῖν] Coll. Actt.
apostl. 17, 18. Ibi Paulus a genti-

libus philosophis σπερμολόγος vo-
catus est, quod nuntium de Iesu et
resurrectione iis traderet. — Pro
μέλον Act. vitiose μέλλον. — Τού-
τῳ τῷ λόγῳ (vitiose Galland. τού-
τῳ λόγῳ et Worth. τ. τῷ λό-
γῳ): scil. qui affertur verbis proxi-
mo sequentibus Ὡσπερ γὰρ etc..

4. ἦ] A Par. 2 abest.

5. ἐν ὑποστάσει] *Hypostasis*
est prima materia, potentiâ solum
non actu. Argumentum tale vi-
detur: Quaedam potentiâ tantum
sunt, quaedam actu, quaedam neutro
modo et omnino nihil: sed corpo-
ris nostri materia, post primam ma-
teriam semel conditam, semper ex-
istens potentia, tandem in actum
producta est: sic etiam in corru-
ptione, cum non ad nihilum redi-
gatur, sed pristinam potentiam ser-
vet, qualem habuit antequam nasce-
retur, tam credibile est eam rursus ad
secundum actum redituram, quam cer-

nobis non Minos nec Rhadamanthus faciunt, quorum ante obitum nulla ut fabulantur anima iudicabatur; sed arbiter est ipse creator deus. Etiam si enim vobis omnino nugatores et blaterones videamur, parvi pendimus, quum hac ratione adducti crediderimus. Quemadmodum enim, quum non essem antequam nascerer, ignorabam quis essem, ac tantum in substantia carneae materiae existebam, natus autem qui olim non eram ex nativitate consecutus sum ut me existere non dubitem: eodem modo natus, et per mortem esse ac videri desinens, denuo existam, sicut quum olim non essem postea genitus sum. Etiam si mea caro igne evanescat, diffusam instar vaporis materiam mundus excepit; etiam si in fluminibus, etiam si in mari absumar, etiam si a feris dilanier, thesauris recondor divitis domini. Ac inopem quidem et atheum latent quae recondita sunt: deus autem

tum est in homine vivente eam praesentem habere actum. Cur enim quod semel factum est, conditione simili manente, non iterum quoque fiat? Atqui similis est conditio corporis corrupti et nondum geniti. *Gesnerus*. — Tertullian. l. c.: „Sed quomodo, inquis, dissoluta materia exhiberi potest? Considera temetipsum, o homo, et fidem rei invenies. Recogita quid fueris antequam esses: utique nihil; meminisses enim si quid fuisses. Qui ergo nihil fueras priusquam esses, idem nihil factus quum esse desieris, cur non possis esse rursus de nihilo eiusdem ipsius auctoris voluntate qui te voluit esse de nihilo? Quid novi tibi eveniet? Qui non eras, factus es; quum iterum non eris, fies. Redde si potes rationem qua factus es, et tunc require qua fies. Et tamen facilius utique fies quod fuisti aliquando, quia aeque non difficile factus

es quod nunquam fuisti aliquando.“ Cf. Semisch *Justin d. Mär.* P. II. p. 139.

6. *πάλαι*] Aet., Par. 2, Fris. *πάλι*. Ita etiam Gesner. et Herold.: quorum ille veram lectionem coniectura assecutus est.

7. *Κἄν πῦρ* etc.] Huc respexit Athenagoras De resurrect. c. 8: *Ἐνοῦται προσφυσῶς ἕκαστον ἐκάστῳ, κἄν πυρὶ καυσθῆ, κἄν ὕδατι κατασαπῆ, κἄν ὑπὸ θηρίων ἢ τῶν ἐπιτυχόντων ζώων καταδαπανηθῆ, κἄν τοῦ πάντος σώματος ἐκκοπὴν προδιαλυθῆ τῶν ἄλλων μέρων.* Cf. Daniel *Tatian. d. Apol.* p. 243. — Pro *μοῦ τὸ σαρκίον* (Par. 1 et Aet.) praebent editores (excepto Marano) pariter atque Par. 2 et Fris. *κἄν τὸ σαρκίον*. Mox Aet. et Fris. non *κόσμος* sed mendose *κόσμου* (sic etiam Gesner., qui genuinam lectionem in marg. notavit, et Herold.) habent.

θεός δὲ ὁ βασιλεύων, ὅτε βούλεται, τὴν ὄρατὴν αὐτῷ ⁸ μόνῃ ὑπόστασιν ἀποκαταστήσει πρὸς τὸ ἀρχαῖον.

7. Λόγος γὰρ ὁ ἐπουράνιος, ¹ πνεῦμα γεγονώς ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ λόγος ἐκ τῆς λογικῆς δυνάμεως, κατὰ τὴν τοῦ γεννήσαντος αὐτὸν ² πατρὸς μίμησιν εἰκόνα τῆς ἀθανασίας τὸν ἄνθρωπον ἐποίησεν, ἵνα, ὡςπερ ἡ ἀφθαρσία παρὰ τῷ θεῷ, τὸν ³ αὐτὸν τρόπον ³ θεοῦ μοῖραν ἄνθρωπος μεταλαβὼν ἔχη καὶ τὸ ἀθάνατον. Ὁ μὲν οὖν λόγος πρὸ τῆς τῶν ⁴ ἀνδρῶν κατασκευῆς ἀγγέλων δημιουργός γίνεται. ⁵ Τὸ δὲ ἐκάτερον τῆς ποιήσεως εἶδος ἀντιθέσιον γέγονε, τὰγαθοῦ φύσιν μὴ ἔχον, ⁶ ὃ πάλιν μόνον παρὰ τῷ θεῷ, τῇ δὲ ἐλευθερίᾳ τῆς προαιρέσεως ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐκτελειούμενον· ὅπως ὁ μὲν φαῦλος δικαίως κολάζεται, ⁷ δι' αὐτὸν γεγονώς μοχθηρός, ὁ δὲ δίκαιος χάριν τῶν ἀνδραγαθημάτων ἀξίως ἐπαινῆται, κατὰ τὸ ἀντιθέσιον τοῦ θεοῦ μὴ παραβὰς τὸ βούλημα. Καὶ τὰ μὲν περὶ τοὺς ἀγγέλους ^D καὶ ἀνθρώπους τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. Ἡ δὲ τοῦ λόγου δύ- ¹¹ ναμις ἔχουσα παρ' ἑαυτῇ προγνωστικὸν ⁸ τὸ μέλλον ἀποβαίνειν,

Dein Herold. κερῶρικεν fecit. Denique pro θαλάτταις vulgo θαλάσσαις (cf. c. 1. n. 15) legitur.

8. μόνῃ] Aet. et Fris. μόνην. Pariter Gesner. et Herold.; sed ille sinceram scripturam, Par. 1 et 2 probatam, indicavit. Argutius quam verius Barthius in Adversar. lib. LIV. c. 24 (Francof. 1624) p. 2565 legit μόνῃ λόγῳ, ut scriptor diceret „solo uno verbo deum illa efficere posse quae misellus homo impossibilia existimet.“

1. πνεῦμα] Recte Daniel (*Tatian. d. Apol.* p. 168): „Offenbar ist hier πνεῦμα generische Bezeichnung eines geistigen Wesens; es bezeichnet das Princip des hervorgegangenen λόγος.“ — De verbis λόγος ἐκ τῆς λογικῆς δυνάμεως c. 5. n. 1 adeas.

2. πατρὸς] Deest in Par. 2. — Cum verbis εἰκόνα τῆς ἀθανασίας coll. lib. Sapient. 2, 23: ὁ θεός ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσία καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας αἰδιότητος (cf. Grimm ad h. l.) ἐποίησεν αὐτόν.

3. θεοῦ μοῖραν] Par. 2 θεοῦ μοίρας. Hac dei portione non animam (ψυχὴν — Worth.) sed spiritum (πνεῦμα θεῖον cf. n. 12 — Keil Opuscul. acad. ed. Goldhorn p. 680) intelligit; quatenus is inhaerebat protoplastis, dei imaginem representabant: ab hoc spiritu anima illorum accepit immortalitatem. Cf. Daniel l. c. p. 205. n. 4.

4. ἀνδρῶν] Fortasse ἀνθρώπων. Nam illud convenit dictioni poeticae. Sic Homero Iuppiter saepe πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε νο-

regnator, quando vult, conspicuam sibi soli substantiam reducet in pristinum statum.

7. Logos enim coelestis, spiritus a patre natus et logos ex rationali potentia, ad imitationem patris, a quo genitus est, imaginem immortalitatis hominem fecit: ut, quemadmodum immortalitas est apud deum, sic homo, dei portio participans factus, habeat etiam immortalitatem. Logos sane quidem ante homines creatos angelorum fit opifex. Utraque autem creaturae species libera facta est, non habens naturam boni, quod iterum est dumtaxat apud deum, ab hominibus autem libera animi inductione perficitur: ut malus merito puniatur, ut qui sua culpa improbus factus sit, iustus autem ob recte facta iure laudetur, ut qui libero utens arbitrio voluntatem dei transgressus non sit. Atque ita quidem se habent quae angelos et homines spectant. Logi autem potentia quum in se praevideret quid esset

catur. Menda facile esse potest ex non animadverso scripturae compendio, quo *άνων* poni solet pro *άνθρωπων*. Cf. Iustin. Opp. Tom. II (= Corp. Apoll. Vol. III) Prolegg. p. XVI. Coll. similem errorem infra c. 39. n. 9. Non muto.

5. *Τὸ... γέγονε*] Iustinus Apol. II. c. 7: *Αντεξούσιον τό τε τῶν ἀγγέλων γένος καὶ τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀρχὴν ἐποίησεν ὁ θεός*. Cf. librum meum De Iustini Mart. scriptis et doct. p. 141.

6. *ὁ πάλιν*] Aet., Par. 2, Fris. *ὄπλην*. Sic etiam Gesner. et Herold. dederunt. Ille *πλήν* (pro *ὄπλην*) coniecit legendum, idque Merell. et Worth. in textu posuerunt. Duc. et Maran. ex Par. 1 *ὁ πλήν* obtulerunt. Par. 2 in marg.: *ὅπως μόνον κέρσει τῷ θεῷ*. Inde non male forsan legeris *ὅπερ* [scil. *τὸ ἀγαθόν*] *μόνον παρὰ τῷ θεῷ*. Sed

secundum vestigia codicis Par. 1 cum Daniele (l. c. p. 207) scribendum esse videtur *ὁ πάλιν μόνον παρὰ τῷ θεῷ*. Pariter *πλήν* et *πάλιν* in Aet. c. 12. n. 5 commutata sunt. Ita hoc commation respondet praecedenti: *ὡςπερ ἡ ἀφθαρσία παρὰ τῷ θεῷ*. „Inest deo immortalitas“ — „porro (*πάλιν*, *wiederrum*) τὸ ἀγαθόν.“ Id quidem deo φυσικῶς inest, ab hominibus vero *τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς προαιρέσεως* perficitur. Similiter docuit Origen. De princip. I. 5, 3.

7. *δι' αὐτόν*] Non opus est *δι' αὐτόν* (Worth. —; illud scripteri tribuas qui ex sua mente loquitur) aut *δι' αὐτοῦ* (Daniel l. c. p. 206 —; cf. Bretschneideri Lex. man. in N. T. ed. 3. p. 94) scribere.

8. *τὸ μέλλον*] Melius *τοῦ μέλλοντος*, ut observat Worthus. Maranus. — Statim Aet. *ὑποβαί-*

οὐ καθ' εἰμαρμένην, τῇ δὲ τῶν αἰρουμένων ἀντιξουσίῳ γνώμῃ, τῶν μελλόντων προὔλεγε τὰς ἀποβάσεις· καὶ τῆς μὲν πονηρίας καλυπτικῆς ἐγένετο δι' ἀπαγορεύσεων, ⁹ τῶν δὲ μενόντων ἀγαθῶν ἐγκωμιστικῆς. ¹⁰ Καὶ ἐπειδὴ τινι φρονιμωτέρῳ παρὰ τοὺς λοιποὺς ὄντι διὰ τὸ πρωτόγονον συνεξηκολούθησαν καὶ θεὸν ἀνέδειξαν οἱ ἄνθρωποι καὶ τὸν ἐπανιστάμενον τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ, τότε ἡ τοῦ λόγου δύναμις τὸν τε ¹¹ ἄρξαντα τῆς ἀπονοίας καὶ τοὺς συνακολουθήσαντας τούτῳ τῆς σὺν αὐτῷ διαίτης παρητήσατο. Καὶ ὁ μὲν κατ' εἰκόνα τοῦ θεοῦ γεγονώς, χωρισθέντος ¹⁴⁷ ἀπ' αὐτοῦ ¹² τοῦ πνεύματος τοῦ δυνατωτέρου, θνητὸς γίνεται·

νειν. Mox Herold. articulum τῶν ante αἰρουμένων praetermisit. Pro ἀντιξουσίῳ autem fortasse (Maran.) ἀντιξουσίῳ scribendum est; in errorem ducere poterat terminatio vocis praecedentis (—ων) et iota appositum (—σιωι).

9. τῶν δὲ μ. ἀ. ἐγκωμ.] Nourry in Appar. ad Biblioth. Max. velt. Patr. P. I. p. 542: *fructum autem, si homines boni permanerent, capiendum demonstrabat.* Daniel l. c. p. 208 verba respicere putat ad Gen. 1, 28 — 31, ideoque reddit: *bonorum autem, quae ipsis erant, exstitit laudator.*

10. Καὶ ἐπειδὴ etc.] Sic serpens φρονιμώτατος πάντων τῶν θηρίων dicitur Genes. 3, 1. Diabolus autem secundum Tatiani sententiam (dicit enim διὰ τὸ πρωτ. = ob primogenituram) πρωτόγονος (ita paullo infra vocatur) angelorum ideoque inter eos prudentissimus (φρονιμώτερος παρὰ τοὺς λοιπούς) fuit. Censuit Maranus scriptorem ad verba Iob. 40, 19 respexisse, quae de diabolo ve-

teres interpretes intellexerunt: τούτεστιν ἀρχὴ πλάσματος κυρίου. Daniel l. c. p. 188 illam sententiam iudicat inde natam esse, quod antiqui Christiani (cc. 9. 12 — Semisch *Justin d. Märtr.* P. II. p. 388. n. 3) deos Gentilium pro daemonibus haberent: quemadmodum inter deos Iuppiter antiquitate potentiâque caeteros superabat, ita antiquissimus ac potentissimus dicebatur diabolus, princeps daemonum. C. 8: οἱ δαίμονες αὐτοὶ μετὰ τοῦ ἡγουμένου αὐτῶν Διός. Hase (*Baumgarten-Crusius Compend. d. christl. Dogmengesch.* Tom. II. p. 216): „Die Vorstellung, dass Satan der Erstgeborne (bei Tatian), meint den Engelfürsten, der er gewesen.“ Coll. ibid. p. 200. Lactant. Div. institt. II. c. 8: „Deus... produxit similem sui spiritum, qui esset virtutibus dei patris praeditus; deinde fecit alterum, in quo indoles divinae stirpis non permansit“ etc. — Maranus verba συνεξηκολούθησαν et ἀνέδειξαν non ad protoplastos (Daniel l. c. p. 206) vult referri sed ad posteros eorum. Cf. Justin. Co-

eventurum, non quidem fato, sed libera eligentium voluntate: futurarum rerum eventus praedicebat, ac nequitiam interdictis vetabat, eos autem laudabat qui boni permanerent. At postquam homines unum aliquem praeter reliquos, propterea quod primogenitus erat, callidiores assectati sunt et eum, etsi legi dei obluctabatur, pro deo habuerunt: tam logi potentia et inceptorem temeritatis et eius sectatores a sua consuetudine exclusit. Atque is quidem qui ad imaginem dei factus erat, discedente ab eo potentiore spiritu, fit mortalis; ille autem primogenitus propter trans-

hort. ad Gent. c. 21. n. 7. — Particula καὶ ante τὸν ἐπανιστάμενον in Aet. omissa est. Pro τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ Par. 2 in marg. μόνῳ τῷ θεῷ.

11. ἄρξαντα] Fris. in marg. ἀρξάμενον. — Συνακολουθήσαντες τούτῳ (diabolo) non sunt angeli lapsi (Daniel l. c. p. 209. n. 2) sed protoplasti; nam paullo ante: τινὲς φρονιμωτέρῳ συνεξηκολούθησαν. Cf. n. 10. Cum verbis σὺν αὐτῷ (cf. n. 7) subaudias τῷ λόγῳ, quum praecedat ἢ τοῦ λόγου δύναμις. Cf. c. 5. n. 1. Illos autem a sua consuetudine exclusit logos, quatenus diabolus e caelo et protoplastos e paradiso eiecit. C. 20: Μιστριέθησαν οἱ δαίμονες, ἐξωρίσθησαν οἱ πρωτόπλαστοι· καὶ οἱ μὲν ἀπ' οὐρανοῦ κατεβλήθησαν, οἱ δὲ ἀπὸ γῆς μὲν ἀλλ' οὐκ ἐκ ταύτης, κρείττονος δὲ τῆς ἐνανθοῦ διακοσμήσεως. — Hase (l. c. p. 215): „Es liegt in dieser Ansicht, dass der Sündenfall des Teufels dem des Menschen unmittelbar vorausging, und steht nichts entgegen, dass sich

jener zunächst in der Verführung zu diesem äusserlich bethätigt habe, wie Justin (Tryph. c. 124) und Tattian (c. Graec. c. 7) es auffassen, letzterer jedoch die mosaische Erzählung hier nicht voraussetzend, sondern ein sich Anbetenlassen des erstgeborenen Engels als Gott, der dadurch zum Teufel ward.“ Praeivit peccato diaboli in homines commisso peccatum superbiae. Comp. Daniel l. c. p. 197.

12. τ. πνεύμ. τ. δυνατωτέρου] Scil. τῆς ψυχῆς. Infra c. 12 μείζον τῆς ψυχῆς dicitur. H. e. illa θεοῦ μοῖρα (n. 3), τὸ θεῖον πνεῦμα (c. 13), πν. τοῦ θεοῦ (c. 13), πν. τὸ οὐράνιον (c. 20) v. ἐπουράνιον (c. 16), πν. τὸ ἅγιον (c. 15), πν. τὸ τέλειον (c. 20). C. 12: Δύο πνευμάτων διαφορὰς ἴσμεν ἡμεῖς, ὧν τὸ μὲν καλεῖται ψυχὴ, τὸ δὲ μείζον μὲν τῆς ψυχῆς θεοῦ δὲ εἰκὼν καὶ ὁμοίωσις· ἐκάτερα δὲ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις τοῖς πρώτοις ὑπῆρχεν, ἵνα τὸ μὲν τι ὡσιν ὑλικοί, το δὲ ἀνώτεροι τῆς ὕλης.

διὰ δὲ τὴν παράβασιν ¹³ καὶ τὴν ἄγνοιαν ὁ πρωτόγονος δαίμων ἀποδείκνυται, ¹⁴ καὶ τοῦτον οἱ μιμησάμενοι, τούτου δὲ τὰ φαντάσματα, δαιμόνων στρατόπεδον ἀποβεβήκασιν καὶ διὰ τὸ αὐτεξούσιον ¹⁵ τῇ σφῶν ἀβελτηρίᾳ παρεδόθησαν.

8. ¹ Ἰπὸθεσις δὲ αὐτοῖς τῆς ἀποστασίας οἱ ἄνθρωποι γίνονται. ² Διάγραμμα γὰρ αὐτοῖς ἀστροθεσίας ἀναδείξαντες, ὡσπερ οἱ τοῖς κύβοις παίζοντες, τὴν εἰμαρμένην εἰσηγήσαντο λίαν ἄδικον. ³ Ὁ τε γὰρ κρῖνων καὶ ὁ κρινόμενος καθ' εἰμαρμένην εἰσὶ γεγονότες, καὶ οἱ φονεύοντες καὶ οἱ φονευόμενοι, καὶ οἱ πλουτοῦντες καὶ οἱ πενόμενοι, τῆς αὐτῆς εἰμαρμένης ὑπάρχουσιν ἀπογεννήματα. ⁴ πᾶσα τε γένεσις, ὡσπερ ἐν θεάτρῳ, ¹² τερπωλὴν παρέσχε τούτοις, παρ' οἷς, ὡς φησὶν Ὅμηρος,

13. καὶ τὴν ἄγνοιαν] Particula καὶ exegeseos caritas; παράβασιν enim cernebatur in ἀγνοία, ignorantiae veri dei, dum divinum sibi cultum primogenitus angelorum arrogaret. Praeter necessitatem Maranus mallet κ. τ. ἀπόνοιαν. Alius κ. τ. ἄνοιαν, h. e. propter dementiam (Thorheit, Frevel gegen Gott), coniecero.

14. καὶ τοῦτον οἱ μιμ., τούτου δὲ τ. φαντ.] Sic recte Par. 1 et 2; accedunt Aet. et Fris., nisi quod uterque τούτων mendose offert pro τοῦτον. Particula δὲ offensionem non habet; saepe enim ponitur ubi antecedentibus aliquid adiungitur quo illa explicantur. Notum est, ut unum tantummodo exemplum afferam, illud λέγω δέ, quo Tatianus cc. 3. 15 (λοιποῖς δὲ οὐδαμοῦ, λέγω δὲ τοῖς ψυχικοῖς) et alibi utitur; pariter Iustinus, e. g. Dial. c. Tr. cc. 69 et 120. Scholion in marg. Par. 1: συναξακουστέον τὸ δαίμονες, ἵνα ἡ καὶ τοῦτον οἱ μιμησάμενοι δαίμονες

ἀποδείκνυται [= sunt]. Sensus: ii ex angelorum numero, qui illum primogenitum imitati sunt, evaserunt (ἀποβεβήκασιν, h. e. facti sunt, sind geworden: Ast Lex. Plat. Vol. I. p. 228) daemonum exercitus. Cf. Keil l. c. p. 588. n. 26. — Sed aliter ac supra exstat in editis. Gesnerus enim, quem Herold. secutus est, ex Fris. καὶ τούτων οἱ μιμ. τούτου δὲ τ. φαντ. (sic etiam Daniel l. c. p. 187) exhibuit. Quum vero intelligeret vitium in illis verbis culpā librarium inesse, τούτων et δὲ uncis inclusit. Atque caeteri editores easdem voculas e textu prorsus elecerunt. Keil l. c. p. 587 ex δαιμόνων στρατ. tacite δαιμόνιον στρατ. fecit.

15. τῇ σφῶν ἀβελτηρίᾳ] Fris. in marg. τῆς ἀβελτηρίας. Etiam c. 12 τῇ σφῶν ἀβελτηρίᾳ. C. 16 χειμῶνι τῆς σφῶν ἀβελτηρίας. Pro ἀβελτηρίᾳ, si per codicum consensum liceret, ἀβαλταρίᾳ scripsissem. Sed istam formam, per η,

gressionem et ignorationem daemon fit; et qui hunc imitati sunt, huius videlicet inania visa, daemonum exercitus evaserunt ac propter arbitrii libertatem suae stultitiae traditi sunt.

8. Materia autem defectionis iis homines sunt. Nam quum iis tabulam positionis siderum ostendissent, velut qui tesseriis ludunt, fatum introduxerunt valde iniustum. Nam et qui indicat et qui iudicatur tales secundum fatum facti sunt, et qui occidunt et qui occiduntur, et divites et pauperes, eiusdem sunt fati effectus: ac tota genitura, tamquam in theatro, oblectamentum istis praebuit, apud quos, ut ait Homerus,

valde frequentant scriptores christiani, ut Hase ad Leon. Diac. p. 193. D (p. 409 ed. Bonn.) probavit.

1. Ἐπόθεσις... γίνονται] Iustinus Dial. c. Tr. c. 124 satanam magno casu cecidisse dicit διὰ τὸ ἀποκλαυῆσαι τὴν Εὐάν. Sic etiam (Maran.) Irenaeus adv. haer. III. c. 33. §. 8: „Serpens initium et materiam apostasiae suae habens hominem.“ — Sermo hic est de daemonibus, diis Gentilium (c. 7. n. 10). Propter homines defecerunt; nam superbi inflati, quemadmodum diabolus (c. 7. n. 11. 13), ideoque divinitatem affectantes (cc. 9. 12), studuerant illos a deo abducere ac sibi facere addictos: unde fatum (cum astrologiae-inventionem — cc. 8. 9) induxerunt.

2. Διάγραμμα γ. α. ἀστροθεσίας ἀναδ.] Astrologiam homines a daemonibus edoctos fuisse declarat Tertullianus De idololatria c. 9. [Adde Apolog. c. 35.] Maranus. — Sensus: Daemones hominibus mon-

strarunt siderum figuras, ex quibus ineluctabile cuiusvis posset fatum cognosci. Cum verbis ἄσπερ οἱ τοῖς κύβοις παίζοντες coll. c. 9: εὐαρεστοῦσι δὲ αὐτοῖς οἱ ἐπὶ κλαυῆται, ἄσπερ οἱ ἐν τοῖς περτοῖς ἀθύροντες. Ut tesserarum iactus dissimiles sunt, sic diversi inter se sunt siderum positus. Cf. c. 9. n. 6.

3. Ὁ τε γὰρ κρ. etc.] Ostendit hoc absurdum sequi, admissio fato, ut ab una eademque causa res contrariae efficiantur, cum aliae tum iustae et iniustae: quod partim fieri non potest, partim etiam impium est. Gesnerus.

4. πᾶσα τε γένεσις, ἄσπερ ἐν θεάτρῳ] Verbis πᾶσα γένεσις non designatur mundi inferioris natura [Gesner.], sed tota illa ut vocant astrologi genitura, quae ex tabula positionis siderum constituitur. Hinc ait Tatianus c. 9 iracundum et laboriosum, [animosum et lassum,] temperantem et intemperantem, „ab iisdem geniturae gubernatoribus ta-

⁵ Ἄσβεστος δ' ἄρ' ἐνώρτο γέλωσ μακάρεσσι θεοῖσιν.

Οἱ γὰρ τοὺς ⁶ μονομαχοῦντας βλέποντες καὶ θάτερος θατέρω σπουδάζων, καὶ ὁ γαμῶν καὶ παιδοφθορῶν καὶ μοιχεύων, γελῶν τε καὶ ὀργιζόμενος, φεύγων τε καὶ τιτρωσκόμενος, ⁷ πῶσ οὐχὶ θνητὸς εἶναι νομισθήσεται; Δι' ὧνπερ γὰρ ἑαυτοὺς ὁποῖοί τινες πεφύκασι τοῖς ἀνθρώποις πεφανερῶκασι, διὰ τούτων τοὺς ^C ἀκούοντας ἐπὶ τὰ ὅμοια προετρέψαντο. Καὶ μήτι γε οἱ δαίμονες αὐτοὶ μετὰ τοῦ ἡγουμένου αὐτῶν Διὸς ὑπὸ τὴν εἰμαρμένην πεπτῶκασι, τοῖς αὐτοῖς πάθεισιν ὥσπερ καὶ οἱ ἄνθρωποι πρατηθέντες; Καὶ ἄλλως δὲ πῶσ τιμητέον ⁸ τούτους παρ' οἷς δογμάτων ἐναντιότης ἐστὶ πολλή; ⁹ Ἦσαν μὲν γὰρ, ἦν οἱ ἀπὸ τῶν Φρυγίων ὄρων Κυβέλην φασίν, ἀποτμήσεις αἰδοίων νενομοθετημέναι διὰ τὸν ἐρώμενον ταύτης Ἄτιν· Ἀφροδίτη δὲ γάμου πλοκαῖς ἤδεται. ¹⁰ Μάγος ἐστὶν Ἄρτεμις, θεραπεύει ὁ Ἀπόλλων. Καὶ μετὰ τὴν Γοργοῦς κατατομίαν, τῆς Ποσειδῶνος ἐρωμένης, ἀφ' ^D ἧς Πήγασος ὁ ἵππος καὶ ¹¹ ὁ Χρυσάωρ ἀνέθορε, τὰς σταγόνας τῶν αἱμάτων ἢ Ἀθηνᾶ καὶ Ἀσκληπιὸς διενείμαντο. ¹² καὶ ὁ μὲν

les exstitisse.“ Et c. 11: Πῶσ οὐν γένεσιν τὴν καθ' εἰμαρμένην ἀποδέξομαι; [H. e. Quomodo igitur nativitate, s. genituram, a fato pendere concedam. Cf. Baumgarten-Crusius *Comp. d. christl. Dogmengesch.* P. II (ed. Hase) p. 111.] — Ad verba ὥσπερ ἐν θατέρω audiendus Clemens Alexandrinus. Eos qui deorum nuptias et liberorum procreationes et adulteria et convivia et risus induxerunt sic [Protrept. c. IV. §. 58] compellat: οἷ μοι τῆς ἀθεότητος· σκητὴν πεποιήκατε τὸν οὐρανόν. *Maranus.* — Pro τούτοις Fris. in marg. τοῖς τοιοῦτοις.

5. Ἄσβεστος... θεοῖσιν] Hom. Il. I. 599 et Od. VIII. 326.

6. μονομαχοῦντας] Gesner. μονομαχοῦντες errore. — Sic Parridem cum Menelao certantem Ve-

nus abripuit; Mars a Diomede vulneratus fugit. Caetera quae Tatianus diis exprobrat haud opus est exemplis probare. — Castigat etiam γαμοῦντας. Hic vero quum de nuptiis agat deorum, non patet quid, ubi haec scribebat, de hominum nuptiis statuerit: quas postea quidem certo reprobavit. Cf. Daniel *Tatian. d. Apol.* p. 259 sqq..

7. πῶσ οὐχὶ θνητὸς] Enallage numeri, pro θνητοὶ εἶναι νομισθήσονται. *Gesnerus.* — De daem nibus, qui sub deorum nominibus colebantur, quaerit Tatianus: quomodo non existimentur mortales? non quod eos mortales crederet, sed quia illos per totam vitam mori, ut ait c. 14, ac toties mori putabat quoties sectatores suos ad peccandum erudiunt. *Maranus.*

Inextinctus risus exortus est beatis diis.

Nam qui singulari certamine certantes spectant et alter alteri [certantium] favent, qui matrimonia init et pueros stuprat et moechatur, qui ridet et irascitur, qui fugit et vulneratur, quomodo non mortalis existimetur? Per quae enim se ipsi hominibus quales essent aperuerunt, per ea audientes ad similia facinora hortati sunt. Atque an non ipsi daemones cum duce ipsorum Iove sub fatum ceciderunt, iisdem ac homines cupiditatibus superati? Praeterea autem quomodo isti colendi sunt apud quos magna est opinionum dissensio? Nam Rheam, quam Phrygiorum montium incolae Cybelen dicunt, pudendorum exsectiones [dicunt] lege sancivisse propter Attin quem amabat; Venus conjugii complexibus delectatur. Magnus est Diana, medicus Apollo. Et post abscissum Gorgonis caput, quam Neptunus amabat, unde Pegasus equus et Chrysaor prosiluerunt, sanguinis guttas Minerva et Aesculapius partiti sunt: atque ex iis

8. τούτους] Fris. in marg. αὐ-
τούς.

9. 'Ρέα...Κυβέλην φασίν,...
νενομοθετημένοι] Ita codd. msti,
Gesner., Herold., Maran.; hic au-
tem comma ante φασίν posuit et
cum verbis ἦν...Κυβέλην subaudi-
vit καλοῦσιν. Par. 1 in marg.: κα-
τὰ κοινοῦ [c. 1. n. 26] τὸ φασίν.
H. e. φασίν non solum ad Κυβέλην
sed ad νενομοθ. etiam pertinere.
Gesnerus infinitivo νενομοθετημέ-
ναι censuit λέγεται addendum esse
vel νενομοθέτησε legendum; inde
Morell., Duc., Worth. receperunt:
'Ρέα (sic —: solus Duc. 'Ρέα)...
Κυβέλην φασίν, . . . νενομοθέτησε.
— Fris. ad ταύτης in marg. αὐ-
τῆς, ad Ἄτιν ibidem Ἄτιν. Herol-
dus Ἄτιν scripsit. De diversis
huius nominis formis videsis Hem-

sterhusium et Graevium ad Lucian.
Tom. II. p. 283 et IX. p. 832 at-
que Salmasium ad Solin. p. 50. De
Rhea et Atti (Ovid. Fast. IV. 223
sqq.) cf. Pauly *Real-Encyclopaedie*
d. class. Alterthumswiss. Tom.
VI. p. 405 sq. 408. Illius sacerdo-
tes erant eunuchi.

10. Μάγος ἐ. Ἄρτεμις] Dianam
magiae et veneficis praefuisse con-
stat: Lunam enim volunt Dianam
esse, quam veneficae suis carmini-
bus e coelo detrahere forebantur,
Gesnerus.

11. ὁ] Herold. omisit. Aet.
χρυσάορ, omisso articulo.

12. καὶ ὁ μὲν etc.] Aescula-
pius cruore Gorgonis (Medusae), ut
Apollodorus narrat, ad homines re-
suscitandos usus est. Cf. Pauly l.
c. Tom. I. p. 188. Minerva autem

ἀπ' αὐτῶν ἔσωζεν, ἣ δὲ ἀπὸ τῶν ὁμοίων λύθρων ἀνθρωποκτό-
 νος καὶ πολεμοποιὸς ἐγένετο. Ταύτην ¹³μοι δοκοῦσιν Ἀθηναῖοι **13**
 μὴ βουληθέντες διαβάλλειν καὶ τὸν ἀπὸ τῆς Ἥφαιστου μίξεως
 γινόμενον τῆ γῆ προσάπτειν, ἵνα μὴ νομίζηται καθάπερ ἡ
¹⁴Ἀταλάντη διὰ τὸν Μελίαγρον οὕτω καὶ ἡ Ἀθηνᾶ διὰ τὸν
 Ἥφαιστον τῆς ἀνδρείας ἐστερηῆσθαι. Ὁ γὰρ ἀμφιγυήεις, ὡς **148**
 εἰκός, ὁ πόρπας καὶ ¹⁵γναμπτάς Ἑλικας δημιουργῶν, τοῖς κορο-
 κοσμίοις ἠπάτησε τὴν ἀμήτορα παῖδα καὶ ὄρφανήν. Ποσειδῶν
 ναυτίλλεται, πολέμοις Ἄρης ἤδεται, καθαριστὴς ἔστιν ὁ Ἀπόλ-
 λων, Θηβαίοις Διόνυσος τυραννεῖ, Κρόνος ¹⁶τυραννοκτονεῖ.
 Ζεὺς καὶ ¹⁷θυγατρὶ συγγίνεται, καὶ ἡ θυγάτηρ ἀπ' αὐτοῦ κύει.
 Μαρτυρήσει μοι νῦν Ἐλευσίς καὶ δράκων ὁ μυστικὸς καὶ Ὀρ-
 φεὺς ὁ

¹⁸Θύρας δ' ἐπίθασθε βεβήλοις

λέγων. Ἄιδωνεὺς ἀρπάζει τὴν Κόρην, καὶ αἱ πράξεις αὐτοῦ

in scuto suo caput illius Gorgonis habebat.

13. μοι] Ita Par. 1, Aet., et Maranus. Caeteri codd. msti (Par. 2, Fris.) μὴ habent, sed in marg. Par. 2 μοι et Fris. ἦ, id quod debet esse ἦ (*sane*). Legunt Gesner. et Herold. μῆ, sed ille μοι rependum recte suspicatus est, Worth. cum Morello et Ducaeo ἦ (sic). — Ille ἀπὸ τῆς Ἥφαιστου μίξεως γινόμενος est Erechtheus, e terra natus (αὐτόχθων), de quo adeas Pauly I. c. Tom. III. p. 232.

14. Ἀταλάντη] Aet. Ἀτλάντη. — Mox ἀγνείας pro ἀνδρείας malet Worthus. At, ut Maranus scite monuit, ea vox omnino retinenda. „Propriam enim est Minervae τὸ ἀνδρμόν, ut ait Iustinus in Orat. ad Gent. c. 2, ut quae nihil proterans muliebri perageret. Quamobrem si ei Vulcanus virginitatem eri-

puisset, simul eam virilitate illa privasset.“ Cf. Wesseling Observatt. p. 180.

15. γναμπτάς] Par. 1. 2 et Aet. γναπτάς. — Vulcanus ap. Homer. Il. XVIII. 401: Apud Eurynomen et Thetin novennium fabricavi artificiosa multa, Πόρπας τε γναμπτάς θ' Ἑλικας, κάλυκας τε καὶ ὄρμους. — Minerva ἀμήτωρ παῖς καὶ ὄρφανῆ dicitur, quia ex Iovis tantum cerebro nata est.

16. τυραννοκτονεῖ] Gesner. interpretatus est crudeliter occidit, „ut qui filios sibi natos devesarit.“ Iam Ducaeus hanc interpretationem repudiavit. Neque placet Daviani (ad Cicar. de nat. deor. III. c. 21) coniectura τεκνοκτονεῖ. Recte Maranus: „Quid vetat Saturnum tyrannicidam dici ob patrem solio deturbatum virilibus exsectis?“ Itidem Iuppiter, exemplum patris secutus,

quidem hic salutem afferebat, illa autem ex eodem cruore homicida et bellorum auctor exstitit. Videntur mihi Athenienses, quum de huius fama detrahere nollent, filium ex Vulcani coitu natum etiam terrae attribuere, ne ut Atalanta per Meleagrum ita Minerva per Vulcanum virilitate existimetur privata esse. Hic enim utrimque claudus, fibularum et flexarum inaurium opifex, his, ut verisimile est, puellarum ornamentis orbatam matre et pupillam infantem decepit. Neptunus navigat, bellis Mars delectatur, citharoedus est Apollo: Thebanos Bacchus tyrannide premit, Saturnus tyrannum occidit. Iuppiter etiam cum filia miscetur, et filia ex eo concipit. Testes mihi nunc erunt Eleusis et draco mysticus et Orpheus

Portas occludite profanis

dicens. Pluto rapit Proserpinam, et facinora eius fiunt

τυραννοκτόνος a Gregorio Naz. Orat. III. p. 107 vocatur. Uterque Iustino Apol. I. c. 21 πατροφόντης audit.

17. θυγατρί] Intelligit Proserpinam: quae quidem, Iovis et Cereris filia, a patre sub draconis specie violata Dionysum genuit. C. 10: δράκων δὲ (στ) ὁ Ζεὺς διὰ τὴν Φερσεφάτταν. Athenagoras Supplic. p. Christ. c. 20: Φερσεφόνη τῇ θυγατρὶ ἐμίγη, βιασάμενος καὶ ταύτην ἐν δράκοντος σχήματι, ἐξ ἧς καὶς Διόνυσος αὐτῷ. Coll. ibid. c. 32. Clemens Alex. Protr. c. 2. §. 16: Μίγνεται δ' αὐθις ὁ γεννήσας οὐτοσὶ Ζεὺς τῇ Φερσεφάττη, τῇ ἰδίᾳ θυγατρὶ, . . . δράκων γενόμενος. Arnobius adv. nat. V. c. 21: „Quia nefarium videbatur satis patrem cum filia comminus uxoria coniugatione misceri, in draconis terribilem formam migrat.“ — Hinc δράκων ὁ μυστικός, quem

Tatianus statim inter filius rei testes affert. Certe, ut Worthus observavit, asserit Clemens l. c. §. 22 hunc draconem, in mysteriis Eleusiniis adhibitum (μυστικόν), extractum fuisse a sinu τελουμένων ad exprimendam Iovis incontinentiam, qui sub draconis specie filiam vitiaverat. Ἐλευσις autem designat sacra Eleusidos seu Eleusinia; cf. Iustin. Orat. ad Gent. c. 2. n. 4. Quod vix memorassem, nisi Nourrius in Appar. ad Biblioth. Max. vett. Patrum P. I. p. 548 rem perverse tractasset.

18. Θύρας . . . βιβήλοις] De hoc Pseudo-Orphei fragmento adeas Iustin. Cohort. ad Gent. c. 15. n. 3, ubi Lobeckius laudatur. — Lectio βιβήλοις omnibus codd. mstis firmatur: quamquam Morell., Duc., Worth. βέβηλοι, ut apud Iustinum aliosque, fecerunt.

γεγόνασι μυστηρια· κλαίει Δημήτηρ τὴν θυγατέρα, ¹⁹ καὶ τινες ἀπατῶνται διὰ τοὺς Ἀθηναίους. Ἐν τῷ τεμένει τοῦ ²⁰ Αἰτωλοῦ Β καλεῖται τις Ὀμφαλός· ὁ δὲ Ὀμφαλὸς τάφος ἐστὶν Διονύσου. Ἐπαινῶ σε νῦν, ὦ Δάφνη· τὴν ἀκρασίαν τοῦ Ἀπόλλωνος νικήσασα ἤλεγξας αὐτοῦ τὴν μαντικὴν, ὅτι μὴ προγνοὺς ²¹ τὰ περὶ σὲ τῆς αὐτοῦ τέχνης οὐκ ᾔνατο. ²² Λεγέτω μοι νῦν ὁ ἑκατη- **14** βόλος, πῶς Ἰάκινθον διεχρήσατο Ζέφυρος. Ζέφυρος αὐτὸν νενίκηκε· καί, τοῦ τραγωδοποιοῦ λέγοντος

²³ Αὔρα θεῶν ὄχημα τιμώτατον,
ὑπὸ βραχέας αὔρας νικηθεὶς ἀπώλεσε τὸν ἐρώμενον.

9. Τοιοῦτοί τινές εἰσιν οἱ δαίμονες· οὗτοι οὖν τὴν εἰμαρμένην ᾤρισαν. ¹ Στοιχεῖωσι δὲ αὐτοῖς ἢ ζώωσις ἦν. Τὰ γὰρ **C** ἐπὶ τῆς γῆς ἐρπετὰ καὶ τὰ ἐν τοῖς ὕδασι νηκτὰ καὶ τὰ ἐπὶ τοῖς ὄρεσι τετράποδα, μεθ' ὧν ἐποιοῦντο τὴν διαίταν ἐκβλητοὶ τῆς ἐν οὐρανῷ διαίτης ² γεγεννημένοι, ταῦτα τῆς ἐπουρανίου τιμῆς ἠξίωσαν, ἵνα τε νομισθῶσιν αὐτοὶ διατρέβειν ἐν οὐρανῷ ³ καὶ τὴν ἄλογον ἐπὶ γῆς πολιτείαν εὐλογον διὰ τῆς ἀστροθεσίας ἀποδείξωσιν. Ὡστε ὁ θυμικὸς καὶ ὁ ἐπιμοχθος, καὶ ὁ ἐγκρατευόμε-

19. καὶ ... Ἀθηναίους. Ἐν etc.] Sic Maranus recte interpunxit. Reliqui: ... θυγατέρα. καὶ ... Ἀθηναίους ἐν ... Αἰτωλοῦ. καλεῖται etc.. Ducasus διὰ τ. Ἀθ. vertit propter Athenienses. Sed supra quoque διὰ (vermittelst, per) τὸν Μελέαγρον et διὰ τὸν Ἡφαιστον. Cf. c. 7. n. 7. Maranus: „Ait Tatianus Ceres filiam luget et nonnulli per Athenienses decipiuntur, quia videlicet ex illo Cereris luctu originem mysteriorum repetebant, et, quos his mysteriis initiabant, iis multa quidem bona et, ut ait Cicero de legg. II. c. 14, spem meliorem moriendi promittebant: sed eos decipi pronuntiat Tatianus,

quibus inanissimae illae spes illudebant.“

20. Αἰτωλοῦ] Aet. et Fris. et ex hoc Gesner. Αἰτωλοῦ. — Ὀμφαλὸν scriptor non Delphos appellat (Worth.), sed locum in Apollinis (τοῦ Αἰτωλοῦ) templo ubi Bacchus sepultus est (Maran.). Scholion in marg. Par. 1: ὁ ἐν τῷ ναῷ τῷ ἐν Δελφοῖς Ὀμφαλὸς ὀνομαζόμενος τάφος ἦν Διονύσου.

21. τὰ περὶ σὲ] Coustat Daphnen, quum libidinem Apollinis fugeret, laurum induisse. — Antea Maranus absque necessitate legendum censuit ἢ τὴν ἀκρασίαν etc..

22. Λεγέτω etc.] Hic Apollinem misere destituebat ars illa,

mysteria: Ceres filiam luget, et quidam per Athenienses decipiuntur. In templo Latoidae est locus qui Omphalus dicitur: Omphalus autem sepulcrum est Bacchi. Laudo te nunc, o Daphne: victâ Apollinis intemperantiâ, convicisti eius divinationem, quippe quum rei tibi eventurae ignarus fructum ex arte sua non perceperit. Dicat mihi nunc eminus iaculans Apollo, quomodo Hyacinthum Zephyrus occiderit. Zephyrus eum vicit; et, quum tragicus poeta dicat
Aura deorum vehiculum pretiosissimum,
 ipse ab exigua aura victus perdidit quem amabat.

9. Tales sunt daemones; hi sunt qui fatum definiunt. Elementum autem iis fuit animalium in coelo collocatio. Nam animalia, quibuscum coelo eiecti degebant, in terris repentia vel in aquis natantia vel in montibus quadrupedes, coelesti honore dignati sunt, ut ipsi in coelo versari existimarentur et vitam in terra a ratione alienam rationi consentaneam esse per siderum positionem persuaderent. Itaque animosus et lassus, et temperans et intem-

quam sibi arrogabat, vaticinatrix. Si enim fatum Hyacinthi sibi adamati praescisset Apollo, neutiquam discum illam emisisset, quem Zephyrus flatu suo in caput Hyacinthi convertit, puerumque interemit. Eodem modo Apollinem perstringit Theophilus ad Aut. [I. c. 9] tanquam τὸν Ἰακίνθου μόρον ἀγνοῦντα. *Worthus.* — Cf. Pauly I. c. Tom. III. p. 1534.

23. Ἀῦρα... τιμιώτατον] Tragicum incerti fragmentum: Poetar. trag. graec. fragm. ed. Wagner, Vol. III (Vratisl. 1848) p. 238. Barnesius inter Euripidea retulit.

1. Στοιχίωσις] *Principium* (Worth.) cui fatidicam rem superstruebant. C. 17: τῶν φιλῶν αἰ

ποικίλαι etc. στοιχίωσις ἐστὶ τῆς τῶν δαιμόνων μοχθηρίας. Ζάωσις, *vivificatio* s. *animatio*, i. q. (Gesner.) situs vel figurae animalium in coelo. Cf. c. 8. p. 147. A.

2. γεγεννημένοι] Herold. γεγεννημένοι.

3. καὶ τὴν ἄλογον etc.] Daemones per siderum [in forma animalium] positionem perfecisse dicit ut vita a ratione aliena rationi consentanea videretur, quia scilicet per tabulam positionis siderum fatum induxerunt, et, sive quis virtutem colat sive vitiosus sit, ab iisdem geniturae gubernatoribus talis existit, non propria voluntate. Similia habemus paullo ante c. 8. *Maranus.* — Cf. c. 8. n. 4.

νος καὶ ὁ ἀκρατής, καὶ ὁ πτωχέων ⁴ καὶ ὁ πλουτῶν, ἀπ' αὐ-
 τῶν ἐστὶ τῶν νομοθετησάντων τὴν γένεσιν. Ἡ γὰρ τοῦ ζωδια-
 κοῦ κύκλου γραφὴ θεῶν ἐστὶ ποίημα. Καὶ τὸ ⁵ ἐπικρατῆσαν, ὡς D
 φασιν, ἐνὸς αὐτῶν φῶς τοὺς πλείονας παραβραβεύει· καὶ ὁ νι-
 κάμενος εἰς αὐθις νῦν ἐπικρατεῖν εἴωθεν. ⁶ Εὐαρεστοῦσι δὲ
 αὐτοῖς οἱ ἑπτὰ πλανῆται, ὥσπερ οἱ ἐν τοῖς πεττοῖς ἀθύροντες.
 Ἡμεῖς δὲ καὶ εἰμαρμένης ἔσμεν ἀνώτεροι, καὶ ἀντὶ πλανητῶν
 δαιμόνων ἕνα τὸν ἀπλανῆ δεσπότην μεμαθήκαμεν, καὶ οὐ καθ'
 εἰμαρμένην ἀγόμενοι τοὺς ταύτης νομοθέτας παρητήμεθα. **Λέγε** 15
 μοι πρὸς τοῦ θεοῦ, Τριπτόλεμος ἔσπειρε τοὺς πυρούς, καὶ με- 149
 τὰ τὸ πένθος εὐεργετεῖ τοὺς Ἀθηναίους; Διὰ τί δὲ ἡ Δημήτηρ
 τῆς θυγατρὸς μὴ ἴ ἀπολωλίας τῶν ἀνθρώπων εὐεργέτις οὐκ
 ἐγένετο; Κύων ὁ τῆς Ἡριγόνης ἐν οὐρανῷ δεικνυταὶ καὶ Σκορ-
 πῖος ὁ τῆς Ἀρτέμιδος βοηθὸς καὶ Χείρων ὁ Κένταυρος ⁸ καὶ ἡ
 ἡμίτομος Ἀργῶ καὶ ἡ Καλλιστοῦς ἄρκτος. **Εἶτα** πῶς πρὶν τού-
 τους περὶ τὰς προειρημένας πράξεις γενέσθαι ἀκόσμητος ἦν ὁ

4. καὶ ὁ πλουτῶν] Haec vulgo
 omissa sunt: adieci monitu Gesneri.
 C. 8, in eodem argumento afferun-
 tur καὶ οἱ πλουτουῦντες καὶ οἱ πω-
 νόμενοι. Facile illa excidere po-
 terant ob repetitum —ων. Worthus
 locum sic interpolandum censuit:
 ὧστε ὁ θυμικός [καὶ ὁ πρᾶξ],
 καὶ ὁ ἐπίμοχθος [καὶ ὁ σχολάζων],
 καὶ ὁ ἐγκρατενόμενος καὶ ὁ ἀκρα-
 τῆς, καὶ ὁ πτωχέων [καὶ ὁ πλού-
 σιος]. Wortho fucum fecit illud
 ἐπίμοχθος, quod Gesnero prae-
 eunte reddidit laboriosus. Sed op-
 ponitur praecedenti θυμικός. Inde
 Maranus reddidit: *iracundus et pa-
 tiens*. Ἐπίμοχθος vero, quod per-
 raro apud veteres scriptores legi-
 tur, idem valet quod valde frequen-
 tatum ἐπίκουρος, ut Pape (*Hand-
 wörterb. d. gr. Spr.* Tom. I. p. 795)
 recte monuit, h. e. *lassescens*:

quae quidem significatio Steph. Thes.
 gr. ling. ed. Hase Vol. III. p. 1744
 exemplis probatur. — Antea Ges-
 ner. et Herold. ἀκρατῆς cum Fris.,
 qui veram lectionem ἀκρατῆς in
 marg. suppeditat. Tum pro ἀπ'
 αὐτῶν, quod Par. 1 et Maranus
 recte habent, caeteri codd. msti et
 editores ἐκ' αὐτῶν dederunt. De-
 nique Aet., Par. 2, Fris. non νο-
 μοθετησάντων sed ὀνομοθετησάν-
 των (sic) exhibent. Nescio equi-
 dem cur Daniel (*Tatian. d. Apol.*
 p. 180) verbum ἐστὶ expunxerit et
 ὀνομαθετησάντων scripserit. Iam
 Gesner. cumque secutus Herold. in
 textu quidem ὀνομοθετησάντων in-
 epte posuerunt, sed νομοθετησάν-
 των, quod ille legendum coniecit
 et Par. 1 firmat, in marg. indica-
 runt: unde receperunt reliqui edi-
 tores.

perans, et pauper et dives, ab iisdem geniturae gubernatoribus tales exstiterunt. Nam zodiaci circuli descriptio deorum est opus. Quodsi dominetur (ita enim loquuntur) lux unius eorum, pluribus caeteris honorem praeripit: et qui alias vincitur hunc vincere solet. Delectantur autem iis septem planetae, velut qui tesseris ludunt. Nos autem et fato superiores sumus, et pro errantibus daemonibus unum dominum non errantem didicimus, et, quum fato non regamur, eius gubernatores reiicimus. Dic mihi per deum, fruges sevit Triptolemus, et post lactum beneficium in Athenienses contulit? Sed cur Ceres ante quam filiam amitteret bene de hominibus non merebatur? Canis Erigones in coelo ostenditur et Scorpins Dianae auxiliator et Chiron Centaurus et Argo dimidiata et Callistûs ursa. Quomodo igitur ante quam isti praedicta facinora ederent inornatum erat coe-

5. ἐπικρατῆσαν] Planetam dicit, qui plura habet testimonia fortitudinis, ut cum astrologis loquar. Hic ipsis dicitur thematis dominus sive gubernator. Sic geniturae dominus vocatur qui fortissimus est in natalitio themate seu figurâ coelesti sic dictâ. *Werthus.* — Paulo post Maranus voces εἰσαυθῆς (sic vulgo, non divise) οὖν iubet transponi. Non muta.

6. Ἐόπεστροῦς δὲ etc.] Male ista verba interpretati sunt Werthus de astrologia, qui in arte sua divinatrice oblectentur septem planetis, et Maranus de diis, qui septem planetis delectentur. Recte Gesnerus sic accepit ut septem planetae oblectentur zodiaci signis. Zodiacus enim est πείραξ θεῶν h. e. δαι-

μόνων: quo quidem opere daemones, quippe planetae (mox: ἀντιπλανητῶν δαιμόνων, pro planetis h. e. erraticis daemonibus) septem, etiam nunc delectantur. Daniel 1. c.: „Des Zodiacus freuen sich die sieben Planeten, die ihre Thiere in ihn versetzt: wohlgefällig wandeln sie zwischen ihnen hindurch, von einer Stelle zur andern rückend und verschiedene Stellungen gegen einander einnehmend, wie die Steine im Bretspiel.“ Cf. c. 8. n. 2. Caeterum constat multos patres planetas pro daemonibus habuisse. — Vulgo πεισοῖς. Cf. c. 1. n. 15.

7. ἀπολωλύας] Act., Par. 2, Fris. ἀπολωμίας. Etiam Gesner. et Herold.: sed ille verum adnotavit.

8. κατ] Vulgo desideratur.

οὐρανός; Τίτι δὲ οὐ γιλοῖον ⁹ εἶναι δόξει τὸ κατὰ μὲν τινὰς
 διὰ τὴν Σικελίαν ἀστροθετούμενον Δελτωτόν, κατ' ἐνλοῦς δὲ B
 τῆς τοῦ Διὸς προσωνυμίας πρωτότυπον στοιχεῖον; Διὰ τί γὰρ
 οὐχὶ καὶ ἡ Σαρδῶ καὶ ἡ Κύπρος ἐν ¹⁰ οὐρανῷ τετίμηνται;
 Τίτος δὲ ἔνεκεν οὐχὶ καὶ τῶν τοῦ Διὸς ἀδελφῶν, οἳ διενείμαντο
 τὰς βασιλείας, γραμμάτων ¹¹ σχηματουργίαι κατεστηρίχθησαν;
 Πῶς τε ὁ πεδηθεὶς Κρόνος καὶ τῆς βασιλείας ἐκβλητὸς γενό-
 μενος τῆς εἰμαρμένης οἰκονόμος καθίσταται; Πῶς τε ¹² βασι-
 λείας ὁ μηκέτι βασιλεύων δίδωσι; ¹³ Καταβάλλετε τοιγαροῦν τὸν
 λῆρον, καὶ μὴ διὰ τὸ μισεῖν ἡμᾶς ἀδίκως παρανομήσητε.

10. Μεταμόρφωσις ἀνθρώποις μεμυθολόγηται· μεταμορ- C
 φοῦνται δὲ παρ' ὑμῖν καὶ οἱ θεοί. ¹ Δένδρον ἢ Ῥέα γίνεται, 16
 δράκων δὲ ὁ Ζεὺς διὰ τὴν Φερσέφατταν, αἰγιοῖ αἱ τοῦ Φαέ-
 θοντος ἀδελφαί, καὶ ἡ Λητώ ζῶον εὐτελές, δι' ἣν Ὀρτυγία Δῆ-
 λος ἢ νῦν κέκληται. ² Θεὸς εἶπέ μοι κύκνος γίνεται, καὶ τὴν
 ἀετοῦ μορφήν ἀναλαμβάνει, καὶ δι' οἰνοχοῖαν τοῦ Γανυμήδους
 τῇ παιδεραστία σεμνύνεται; Τί μοι σέβειν θεοὺς δωρολήπτας,

9. εἶναι] Deest in Aet. et
 Par. 2. Mox hic ἀστροθετετούμενον.
 Galland. errore μετὰ μὲν pro κα-
 τὰ μὲν. — Δελτωτόν astrum trian-
 guli formam habet ut Δ; triangu-
 la species est Siciliae quoque, unde
 (Plin. Hist. nat. III. 8, 14) Tri-
 quetra dicebatur. Scholion ad h. l.
 in marg. Par. 1: Τινὲς δὲ διὰ τὸ
 ἐν Αἰγύπτῳ καλούμενον Δέλτα
 φασίν· οὐ [leg. ὄ] ποιούσιν ἄνω-
 θεν μὲν ὁ Νεῖλος, διίστάμενος
 ἀφ' ἐνός τοῦ ἑαυτοῦ ρεύματος
 εἰς δύο, κάτωθεν δὲ ἡ πρὸς Ἀλε-
 ξάνδρειαν θάλασσα, εἰς ἣν τὰ
 στόματα τοῦ Νεῖλου ἐκδιδοῖ.

10. οὐρανῷ] Fris. in marg.
 ολύμπῳ.

11. σχηματουργίαι] Vulgo σχη-
 ματουργία. Videlicet antiquiores

libri habebant — ΓΙΑΙ, quod esse
 potest non solum — γία (iota in
 dativo adscribebatur: c. 7. n. 8) sed
 etiam — γίαι. Inde error natus.
 Hac autem emendatione, iam a Ma-
 rano commendata, locus sanatur.
 Worthus minus recte censuit τὰ
 ὀνόματα ante τῶν τοῦ Διὸς ἀδελ-
 φῶν (h. e. Plutonis et Neptuni)
 deesse; pariter etiam Gesnerus (coll.
 Hase ad Leon. Diac. p. 478. ed.
 Bonn.) reddidit: Quare non alii
 quoque fratres Iovis... nominum
 suorum literis sideribus adscripti
 sunt?

12. βασιλείας] Pontanus de re-
 bus coel. VIII. c. 2 a Gesnero lau-
 datur: „Si geniturae gubernaculum
 accipienti Saturno, opportunoque in
 loco collocato, opportuno etiam ac

iam? Quis autem non rideat Deltotum illud propter Siciliam, ut quibusdam placet, vel, ut nonnullis, propter primam Iovis appellationis literam inter astra consecratum? Curnam non Sardiniae quoque et Cypro coelum concessum est? Quam ob causam non Iovis quoque fratrum, qui partiti sunt regna, literarum figurae in coelo fixae sunt? Quomodo vinctus Saturnus et regno eiectus fati moderator constituitur? Et quomodo regna donat qui non iam regnat? Proiicite igitur has nugas, neve iniusto in nos odio fas et iura violate.

10. Narratur fabulosa hominum transformatio: transformantur apud vos etiam dii. Rhea fit arbor, Iuppiter draco propter Proserpinam, populi Phaetontis sorores, et Latona vile animal, propter quam Ortygia vocata est quae nunc Delus est. Deus age fit cygnus, et aquilae formam suscipit, et dum Ganymedem a poculis habet de turpi puerorum amore gloriatur? Quid attinet deos colere munera

felici e loco beneficae stellae suffragium contulerint sitque diurna genitura: natus ille futurus est nobilis, praeclarisque in actionibus ac negotiis versabitur, honores, dignitates magistratusque eos consecuturus, quos signa, loca signorumque ipsorum domini eorumque configurationes pollicebantur."

13. Καταβάλλετε] Duc. καταβάλλετε. Act. et Par. 2 καββάλλετε. — Pro παρανομήσετε iidem codices παρανομίσετε.

1. Δένδρον etc.] Ovidius Metam. X [104] Attin puerum, Rheae delicias, in pinum arborem mutatam scribit; de ipsa autem Rhea nihil tale legi. Gesnerus. — De Iove sub draconis forma Proserpinam violante adeas c. 8. n. 17.

Vulgo *Φερσέφασσαν* (c. 1. n. 15) legitur. — Quod scriptor de Latona narrat id Apollodorus et Hyginus de Asteria, illius sorore, referunt: quae in coturnicem (*ὄρτυγα*) mutata se in mare demisit, ex eaque insula enata est, quae Ortygiae ac postea Deli nomen accepit. Cf. Pauly *Real-Encyclopaedie d. class. Alterthumswiss.* Tom. I. p. 876. Ducaeus: „Alii maluerunt Latonam ipsam sub tempus pariendi in coturnicem versam in insulam volavisse et sub ea forma latuisse Iunonem, unde postea Ortygiam insulam nominavit, quae eam exceperat. Vide Natalem Comitum Mythologiae lib. IX. c. 6.“

2. *Θσός* etc.] Iuppiter in cygnum mutatus est, ut Ledam vitia-

καὶ ὀργιζομένους ἂν ³ μὴ λάβωσιν; ⁴ Ἐχέτωσάν οὗτοι τὴν εἰμαρ-
 μένην· τοὺς πλανήτας προσκυνεῖν οὐ βούλομαι. ⁵ Τίς ἐστὶν ὁ
 Βερενίκης πλόκαμος; Ποῦ δὲ οἱ ἀστέρες αὐτῆς πρὶν τὴν προ- D
 ειρημένην ἀποθανεῖν; ⁶ Πῶς δὲ ὁ τεθνεὼς Ἀντίνοος μισράκιον
 ἐν τῇ σελήνῃ ὠραῖον καθίδρυσται; ⁷ Τίς ὁ ἀναβιβάσας αὐτόν,
 εἰ μὴ τις καὶ τοῦτον, ὡς τοὺς βασιλέας μισθοῦ δι' ἐπιτοκίας
 τις, τοὺς θεοὺς καταγελαῶν, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνεληλυθέναι φη-
 σας πεπίστευται, κατὰ τὸ ὅμοιον θεολογήσας τιμῆς καὶ δωρεᾶς
 ἠξίωται; Τί ⁸ μοι τὸν θεὸν σεσυλήκατε; Τί δὲ αὐτοῦ τὴν ποιη-
 σιν ἀτιμάζετε; Θύεις πρόβατον, τὸ δ' αὐτὸ ⁹ προσκυνεῖς· ταῦ-
 ρός ἐστιν ἐν οὐρανῷ, καὶ ¹⁰ τὴν εἰκόνα σφάτεις αὐτοῦ. Ζῶον

rot, et bis aquilae formam susce-
 pit, tum propter Asterien tum ut
 Ganymedem pocillatorem sibi futu-
 rum raperet. Gesnerus.— De vo-
 cabulo οἰνοχοῖα = οἰνοχοσία cf.
 Lobeck. ad Phryn. p. 493.

3. μὴ] In Par. 1 (prima manu)
 supra lineam scriptum est.

4. Ἐχέτωσαν... βούλομαι] C.
 9: Ἡμεῖς δὲ καὶ εἰμαρμένης ἐσμεν
 ἀνώτεροι, καὶ ἀντὶ πλανητῶν δαι-
 μόνων ἕνα τὸν ἀπλανῆ δεσπότην
 μεμαθήκαμεν.

5. Τίς etc.] Minime post mor-
 tem demum Berenices capillus eius
 inter astra consecratus est (Pauly
 I. c. p. 1098). Unde Is. Vossius
 (Observv. in Catull. p. 264) pro
 ἀποθανεῖν scribendum putavit ἀπο-
 ταμείν, scil. τὸν πλόκαμον. Non
 muto; nam interdum Tatianus a vul-
 gari traditione recedit: cf. n. 1.

6. Πῶς δὲ etc.] Cf. Iustini
 Apol. I. c. 29. n. 6.

7. Τίς... ἠξίωται] Ita, ut
 supra in textu, Par. 1 et 2: nisi
 quod εἰ μὴ τι pro εἰ μὴ τις et

κατὰ τὸν ὅμοιον pro κατὰ τὸ
 ὅμοιον habent; utramque coniectu-
 ram Marano debemus. Illud τὸν
 ὁμ. vix poteris defendere supplendo
 τρόπον. Formula κατὰ τὸ ὅμοιον
 cc. 12 et 24 reperitur. Cum co-
 dicibus Parisinis consentit Aelonen-
 sis; in eo differt quod αὐτόν prae-
 bet pro οὐρανὸν et θεολογήσαι
 pro θεολογήσας. Consentit cum
 illis etiam Frisianus, qui vero ἢ
 ante δι' ἐπιτοκίας exhibet et θεο-
 λογήσαι pro θεολογήσας. Hanc
 codicem secutus est Gesnerus. Cum
 eo Heroldus facit; sed τοὺς ante
 βασιλέας omisit. Faciunt cum eo-
 dem Morellus et Worthus; sed τε
 post εἰ μὴ expunxerunt et ille βα-
 σιλείας pro βασιλέας dedit. Ges-
 nerus: „Si legas κατὰ τὸν Ὅμη-
 ρον pro κατὰ τὸν ὅμοιον, id est
 Homericam Theologiam imitatus,
 clarior [!] sensus erit.“ Iude Du-
 caeus edidit: εἰ μήτι καὶ... ἢ δι'
 ἐπιτοκίας... πεπίστευται, κατὰ
 τὸν Ὅμηρον θεολογίας [sic] τι-
 μῆς etc.. Equidem nolui ab ista
 emendatione Maraniana recedere.

accipientes, ac nisi acceperint irascentes? Habeant illi fatam: stellas errantes adorare nolo. Quis est ille Berenices crinis? Ubi stellae eius erant ante quam ipsa moreretur? Quomodo mortuus Antinous adolescens formosus in luna collocatus est? Quis eo istum evexit: nisi forte, quemadmodum fidem invenit si quis reges mercede conductus in coelum adscendisse non sine periculo ac deorum irrisione affirmaret, aliquis etiam hunc in deos simili ratione referens praemio et manere affectus est? Cur deum spoliastis? Cur ea quae creavit dedecoratis? Mactas ovem, et eandem adoras: taurus est in coelo, et imaginem eius

Quamquam locus, sed minus convenienter, etiam sic constitui potest: ... εἰ μήτι καὶ τοῦτον, ὡς τοὺς βασιλέας [perinde ut reges], μισθοῦ δι' ἐπιτοκίας τις etc. φήσας πεπίστευται, καὶ [id pro κατὰ maluit Gisb. Cuperus: Apotheos. Homeri, Amst. 1683, p. 111] τὸν ὅμοιον [similem, h. e. hominem] θεολογήσας τ. κ. δ. ἡξίωται; — vel sic: ... καὶ κατὰ τὸ ὅμοιον [id. Worthus commendavit] θεολογήσας etc.; Grabijs (in Iustin. Apol. I edit. p. 42) pro τοὺς θεοὺς καταγυλῶν, „quia haud regit accusativum,” τ. θ. καταγυλῶν: reposuit. At interdum occurrit καταγυλῶν τινα. Euripides Bacch. 286: καὶ καταγυλῶς νιν. Cf. Pape Handwörterb. d. gr. Spr. Tom. I. p. 114. — De sententia audias Iustinum Apol. I. c. 21: Καὶ τί γὰρ τοὺς ἀποθνήσκοντας παρ' ἡμῶν ἀντοκράτορας, οὓς αἰεὶ ἀπαθανατίζεσθαι ἀξιοῦντες καὶ ὀμνύοντα τινα προάγεται ἐωρακέναι ἐκ τῆς πυρᾶς ἀνερχόμενον εἰς τὸν οὐρανὸν τὸν κατακαίοντα Καίσαρα;

8. μοι] Fris. in marg. μου. Casus dativus offensionem non habet. — Gentiles autem spoliabant deum, quod nomen eius ac cultum transferrent in res creatas. C. 18: Τί δέ μοι θεοποιεῖς τὰ ἐν κόσμῳ; Sic (Maran. in Add.) c. 12 daemones quoque vocantur ληστὰ θεότητος.

9. προσκυνεῖς] Duc. καὶ προσκυνεῖς. — Gesnerus: „Fortasse illud dicit propter Arietem, quo consensu Phryxus et Helle transfretarunt, inter sidera locatum: nam et proxime aliorum quoque coelestium signorum mentionem sublicit; tribuebant autem sideribus plerique Gentilium divinos honores. Aut forte quod Iuppiter Ammon Arietis specie in Lybia coleretur.“ Caeterum etiam Iustinus l. c. c. 24: Ὅτι γὰρ οὖν τὰ αὐτὰ παρ' οἷς μὲν θεοί, παρ' οἷς δὲ θηρία, παρ' οἷς δὲ ἱερεῖα νενομισμένα ἐστίν, ἀκριβῶς ἐπίστασθε.

10. τ. εἰκόνα] H. e. similem taurum, in terra.

πονηρόν ¹¹ ὁ ἐγγόνασι ἐκθλίβει· καὶ τὸν ἀνθρωποποιὸν Προμη-
 θεὰ καταφαγῶν ἀετὸς ¹² τετίμηται. Καλὸς ¹³ ὁ κύκνος, ὅτι μοι-¹⁵⁰
 χὸς ἦν· καλοὶ δὲ καὶ ¹⁴ οἱ ἑτεροήμεροι Διόσκουροι, τῶν Λευ-¹⁷
 κικπίδων οἱ ἀρπασταί. ¹⁵ Κρείττων ἢ Ἑλένη, τὸν μὲν καρήξαν-
 θον Μενέλαον καταλιποῦσα, τῷ δὲ μιτρηφόρῳ καὶ πολυχρύσῳ
 Πάριδι κατακολουθοῦσα. Δίκαιος καὶ ¹⁶ Σώφρων, ὁ τὴν ἐκπορνεύ-
 σασαν εἰς Ἡλύσια πεδία μετατεθεικῶς. Ἄλλ' οὐδὲ ¹⁷ ἢ Τυν-
 θαρὶς ἀπηθανάτισται· καὶ σοφῶς ὁ Εὐριπίδης ὑπὸ Ὀρέστου
 τῆς προειρημένης γυναικὸς τὴν ἀναίρεσιν παρσισηγάγε.

11. ¹ Πῶς οὖν γένεσιν τὴν καθ' εἰμαρμένην ἀποδέξομαι,
 τοιούτους αὐτῆς τοὺς οἰκονόμους θεωρῶν; Βασιλεύειν οὐ B

11. ὁ ἐγγόνασι] H. e. ὁ ἐν
 γόνασι καθήμενος ἀνὴρ (Hercu-
 les). Est signum in coelo: Inge-
 culatus (Vitruv. IX. 6) vel Inge-
 culus (Firmic. VIII. 17) vel Geni-
 culatus, scil. Hercules (Vitruv. l. c.).
 Gesnerus: „Est Hercules, qui,
 dextro genu nixus, sinistro pede ca-
 pitis Draconis dextram partem op-
 primere conatur.“ Scholion in marg.
 Par. 1, manu Itali circiter ineunte
 saeculo XVI scriptum, sic habet:
 „Δράκων ὁ τὰ ἐσπέρια μῆλα φυ-
 λάττων· de his Ovidius in Fastis.“
 Cf. Pauly l. c. Tom. III. p. 1169. —
 Gesner. et Herold. divise ὁ ἐν γό-
 νασι dederunt; sed tum, propter
 sequentem vocalem, debebat esse ὁ
 ἐν γάνασιν. Duc. male ὁ Ἐγγόνα-
 σις. Pro ἐκθλίβει Aet. et Par. 2
 θλίβει.

12. τετίμηται] Scil. haec aqui-
 la in coelo collocata est; itidem
 Prometheus. Plenius c. 9: ἐν οὐ-
 ρανῷ τετίμηται. — Paulo ante
 Galland. τὴν pro τὸν vitiose.

13. ὁ κύκνος] Cf. c. 10. n. 2.

Cygnus quoque inter sidera conse-
 cratus est. — Ironice Tatianus hic
 loquitur.

14. οἱ ἑ. Διόσκουροι] Pollu-
 cem ait Homerus concessisse Castori
 fratri dimidiam vitam, itaque alter-
 nis diebus eorum quemque lucere.
 Vide Hyginum. — Leucippi filiae
 tres fuerunt, quarum nomina recen-
 set Pausanias Messenic. c. 31; idem
 vim eis illatam a Dioscuris memo-
 rat Laconic. c. 17. 18. Gesnerus.

15. Κρείττων ἢ Ἑλένη] Hele-
 na, soror Dioscurorum, fuit non mi-
 nus libidine infamis quam fratres.
 De Helena stella [nautis invisā] vide
 Plinium Hist. nat. II. c. 37. Ges-
 nerus. — Illa autem ut dea ado-
 rata est a Graecis et Romanis, ut
 Selecta histor. et liter. (Regiom.
 1719) p. 205 sq. testimoniis pro-
 bant.

16. Σώφρων] Vulgo σῶφρων,
 „honestus.“ Censet Worthus (in
 Add.) Euripidem designari, fretus
 Theodoreti Therapeuticis Serm. III.
 p. 511: καὶ τὴν Ἑλένην δὲ...

trucidat. Is qui Engonasi vocatur premit animal noxium; et honore affecta est aquila opificem hominum Prometheus peredens. Praeclarus est cygnus, quoniam adulter erat; praeclari etiam sunt alternis diebus viventes Dioscuri, filiarum Leucippi raptores. Praestantior his est Helena, quae relicto flavicomo Menelao mitrigerum et abundantem auro Paridem secuta est. Aequus etiam exstitit Sophron, qui hanc meretricem in Elysios campos transtulit. Sed neque Tyndaris immortalitate donata est; ac sapienter Euripides hanc modo memoratam mulierem ab Oreste occisam tradit.

11. Quomodo igitur illam ex fato genituram probem, quum tales eius moderatores videam? Regnare nolo, di-

εις τὸν οὐρανόν (sed dicit Noster εις Ἠλύσ. πεδία), ἣ φησιν Εὐριπίδης, ἀνήγαγον. Daniel (*Tatian. d. Apol.* p. 68) ad Menelaum retulit, qui Helenam, quippe meretricem, in campos Elysios duxerit (μετατεθεικώς?). Equidem, Marano praeunte, vocem (in codd. mstis nomina propria minusculis literis exarantur) de Sophrone accipio, cuius ipse Tatianus c. 34 mentionem fecit. Celeberrimus is erat mimographus, de quo plura disputavit Bode *Gesch. d. dram. Dichtk. d. Hell.* Tom. III. P. II (Lips. 1840) p. 87 sqq.; adde Pauly l. c. Tom. V. p. 34 sq.. — Tantum abest ut placidam Helenae fruitionem Menelao relinquānt, ut Achillis etiam umbrae istam post fata in Elysio nupsisse non unus auctor narraverit. Cf. *Selectt. hist. et lit.* p. 201. Scholion in marg. Par. 1: Ἀχιλλεύς ἐν τοῖς Ἠλυσίοις συνοικεῖν λέγεται τῇ Μηδείᾳ καὶ τῇ Ἑλένῃ.

17. ἡ Τυνδαρίς] Clytemne-
Corp. Apoll. Vol. VI.

stram eo nomine indicatam esse Worthus existimat. Hanc Tyndarei filiam ab Oreste filio suo interfectam Euripides in *Oreste* narrat. Ad Helenam vero (scriptor partt. ἀλλ' οὐδὲ pergit) illam vocem referunt Gesnerus et Daniel (l. c.). Fabulatur Euripides l. c. 1361 sqq. insidias ei ab Oreste structas et tantum non vitam ereptam: cui tamen periculo a diis subrepta sit. Itaque Tatianus, ut interdum (cf. n. 5) solet, aliter tradidit: in eo tamen recte habet quod ista mortem oppotierit violentam. Plura de Helenae exitu in *Selectt.* p. 198 sq. exponuntur. — Pro ὑπὸ Ὀρ. Act. ἀπὸ Ὀρ.. Cf. praeterea c. 12. n. 20.

1. Πῶς... ἀποδέχομαι] Cf. c. 8. n. 4. Sensus: Non a fato pendet genitura; nam moderatores fati, sidera supra cc. 9 et 10 memorata, sub deorum nominibus molitione daemonum ex improbis hominibus et animalibus originem habent, ideoque nihil valent nec dominationem in

² θέλω, πλουτεῖν οὐ βούλομαι, ³ τὴν στρατηγίαν παρήτημαι, πορνεῖαν μεμίσηκα, ναυτίλλεσθαι διὰ τὴν ἀπληστίαν οὐκ ἐπιτηδεύω, στεφάνους ἔχειν οὐκ ἀγωνίζομαι, ⁴ δοξομανίας ἀπήλλαγμαί, θανάτου ⁵ καταφρονῶ, νόσου παντοδαπῆς ἀνώτερος γίνομαι, λύπη μου τὴν ψυχὴν οὐκ ἀναλίσκει. ⁶ Δουλος εἰάν ᾧ, δουλείαν ὑπομένω· κἂν ἐλεύθερος ὑπάρχω, τὴν εὐγένειαν οὐ σεμνύνομαι. ⁷ Τὸν ἥλιον ὄρω πάντων τὸν αὐτόν, ἓνα δὲ κατὰ πάντων τὸν θάνατον δι' ἡδονῆς καὶ ἐλαττώματος. Ὁ πλούσιος σπείρει, καὶ ὁ πένης τῆς αὐτῆς σπορᾶς μεταλαμβάνει· τελευτῶσιν οἱ πλου- C
σιώτατοι, καὶ οἱ μεταιτοῦντες τὴν αὐτὴν ἔχουσι τοῦ βίου περιγραφὴν. Πλειόνων χρήζουσιν οἱ πλουτοῦντες, καὶ ⁸ δι' ἀξιοπιστίας μετὰ τῆς δόξης γίνονται· πένης δὲ καὶ ὁ μετριώτατος τῶν καθ' ἑαυτὸν ἐφιέμενος εὐμαρέστερόν περιγίνεται. ⁹ Τί μοι καθ' 18
εἰμαρμένην ἀγρυπνεῖς διὰ φιλαργυρίαν; Τί δέ μοι καθ' εἰμαρμένην πολλάκις ὀρεγόμενος πολλάκις ἀποθνήσκεις; Ἀπόθνησκε τῷ κόσμῳ, παραιτούμενος τὴν ἐν αὐτῷ μανίαν· ζῆθι τῷ θεῷ, διὰ τῆς ¹⁰ αὐτοῦ καταλήψεως τὴν παλαιὰν γένεσιν παραιτούμενος.

homines exercent. Qui quidem, ut scriptor in iis quae sequuntur exponit, libera sua voluntate agunt. Itaque neutiquam fato peccarunt: non deus sed ipsi produxerunt malum; sed qui produxerunt fugere et repudiare possunt.

2. θέλω] Gesner. et Herold. θέλως.

3. τὴν στρατ. παρήτ.] Huc commode referri potest Tertulliani illud Apolog. c. 46: „Christianus nec aedilitatem affectat.“ *Worthus.* — Daniel (*Tatian. d. Apol. p. 16*): „Die Worte πλουτεῖν οὐ βούλομαι werfen einiges Licht auf seine äusseren Verhältnisse.“

4. δοξομανίας] Sic Par. 1. 2, Aet., Duc., Maran.; caeteri (ex Fris.) δοξημανίας. Cf. c. 19. n. 12. Illa vero forma praestantior

est, ut alia exempla docent: δοξοκαλία, δοξοκομπία, δοξολογία, δοξοσοφία. Reperitur etiam adiectivum δοξομανῆς apud Athenaeum, Iamblichum et Suidam. Cf. Stephan. Thes. gr. ling. ed. Hase s. v. (Vol. II). Alii utuntur voce δοξοκοπία, ut Lucian. in Peregr. 2; eodem sensu profert δοξοφαγία Polybius VI. c. 9. §. 7.

5. καταφρονῶ] Aet. καταφρονῶν.

6. Δουλος... ὑπομένω] Cf. 1 Cor. 7, 21.

7. Τὸν ἥλιον etc.] Hoc argumento infra [c. 26] §. 43 perstringit Graecos hosce, sibi solis sapientiae gloriam arrogantes. *Worthus.*

8. δι' ἀξιοπιστίας] Bona enim nomina existimantur. Pro καὶ... γίνονται Marano legendum videtur

tescere non lubet, praeturam recuso, scortationem odi, navigare ob insatiabilem avaritiam non cupio, de coronis consequendis non dimico, ab insano gloriae amore liber sum, mortem contemno, quovis morbi genere superior sum, moeror animum non peredit. Si servus sum, servitute sustineo; si liber sum, ingenuitatem non ostento. Solem video omnium eundem, et unam omnium mortem, sive in voluptate vivas sive inopiâ labores. Dives seminat, et pauper eadem semente perfruitur; moriuntur ditissimi, et eundem vitae exitum habent mendici. Pluribus rebus indigent divites, et ob fidem ipsis habitam gloriosi evadunt; pauper autem et moderatissimus ea quae sorti suae conveniunt desiderans facilius consequitur. Cur ex fato vigilas propter avaritiam? Cur, ex fato saepe appetens, saepe moreris? Morere mundo, repudians eius insaniam: vive deo, per ipsius cognitionem veterem originem repudians.

καὶ... γίνονται: „quamvis fides illis et honos habeatur.“ — Gesner. εὐμαρ. περιγίν. reddit: tranquillius vivit.

9. Τί μοι etc.] Tua, inquit, culpa, tua stultitia, non fatum, improbis et nimis acquirendi desideris te obstringit. Qui autem suae cupiditati vivit is deo moritur. Peccatum enim mortem trahit comitem: sic alibi [c. 14] daemones toties mori ait quoties hominem aliquem deceperint. Gesnerus. — Nota scriptoris breviloquentiam primo adspecta obscuram. Verba Τί... φιλαργυρίαν hoc significant: Qui fit ut admissio fato prae avaritia vigilas? Id nequit fieri. Quodsi non avarus esses, non vigilares. Ergo tu, utpote libere agens, in culpa es, nec fatum te ad vigilantiam impellit. Verba autem quae sequuntur, Τί... ἀποθνήσκεις, solvas sic: Quid est

cur, dum fatum in omnibus concupiscentiis tuis admittis, toties moriaris quoties concupiscas? Scilicet non fato sed tua sponte concupiscis. Ergo simul atque concupivisti tuâ culpâ spiritualiter mortuus es; cupiditati vivis, moreris deo. Verbum enim (ἀπο)θνήσκειν metaphorice de morte morali interpreteris, ut interdum reperitur: c. 13. p. 152. C et c. 14. p. 153. B. C. — Pro Τί μοι... Τί δέ μοι, cuius locutionis exempla c. 10. n. 8 (coll. c. 26) habes, male coniecit Gesnerus Τί μή... Τί δέ μή, eamque coniecturam Morellus et Ducaeus in oratione posuerunt.

10. αὐτοῦ] Codd. msti et editi αὐτοῦ, ut sensus sit (Gesner.): per comprehensionem, s. cognitionem, tui veterem statum (Worth.: veterem genituram s. veterem hominem) repudians. Sed Maranus

Οὐκ ἐγενόμεθα πρὸς τὸ ἀποθνήσκειν, ἀποθνήσκομεν δὲ δι' ἑαυ- D
τούς. Ἀπώλεσεν ἡμᾶς τὸ αὐτεξούσιον· ¹¹ δοῦλοι γεγόναμεν οἱ
ἐλεύθεροι, διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐπράθημεν. Οὐδὲν φαῦλον ὑπὸ
τοῦ θεοῦ πεποιήται, τὴν πονηρίαν ἡμεῖς ἀνεδείξαμεν· οἱ δὲ ἀνα-
δείξαντες δυνατοὶ πάλιν ¹² παραιτήσασθαι.

12. Δύο πνευμάτων διαφορὰς ἴσμεν ἡμεῖς, ὧν τὸ μὲν
καλεῖται ψυχὴ, τὸ δὲ μείζον μὲν τῆς ψυχῆς ¹ θεοῦ δὲ εἰκὼν καὶ
ὁμοίωσις· ἐκάτερα δὲ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις· τοῖς πρώτοις ὑπῆρ-
χεν, ἵνα τὸ μὲν τι ὄσιν ὑλικοί, τὸ δὲ ἀνώτεροι τῆς ὕλης. Ἐχει ¹⁵¹
δὲ οὕτω. Πᾶσαν ἔστιν ἰδεῖν τοῦ κόσμου τὴν κατασκευὴν, σύμ-
πασάν τε τὴν ποίησιν, ² γεγонуῖαν ἐξ ὕλης, καὶ τὴν ὕλην δὲ
αὐτὴν ὑπὸ τοῦ θεοῦ προβεβλημένην, ἵνα τὸ μὲν τι αὐτῆς ἄπο-
ρον καὶ ἀσχημάτιστον νοῆται. πρὸ τοῦ διακρισιν λαβεῖν, τὸ δὲ
κεκοσμημένον καὶ εὐτακτον μετὰ τὴν ἐν αὐτῇ διαίρεσιν. Ἔστιν ¹⁹
οὖν ³ ἐν αὐτῇ ὁ οὐρανὸς ἐξ ὕλης ⁴ καὶ τὰ ἄστρα τὰ ἐν αὐτῷ·
καὶ ἡ γῆ δὲ καὶ πᾶν τὸ ἀπ' αὐτῆς νοούμενον τὴν ὁμοίαν ἔχει
σύστασιν, ὡς εἶναι κοινήν πάντων γένεσιν. Τούτων δὲ οὕτως B
ὑπαρχόντων, διαφοραὶ τινες τῶν ἐξ ὕλης εἰσὶν, ὡς εἶναι τὸ μὲν

et Kahnis (*D. Lehre v. heil. Gei-
ste* P. I. p. 253) scite αὐτοῦ com-
mendarunt. Irenaeus adv. haer. V.
c. 12. §. 4: „Agnitio dei renovat
hominem.“ Haec dei cognitio est
pluris aestimanda quam munera quae
mundus praebet (c. 32); anima per
eam consequitur beatam immortali-
tatem (c. 13). Nullo modo fas est
eam cum istis conferre qui in ma-
teria et rerum corporearum amore
volutantur (c. 21).

11. δοῦλοι... ἐπράθημεν] Coll.
Roman. 7, 15.

12. παραιτήσασθαι] Aet. πα-
ραιτῆσαι. — C. 15: δυνατόν δὲ
πάντι τῷ νενικημένῳ πάλιν νι-
κᾶν.

1. θεοῦ δὲ εἰκὼν κ. ὁ.] Scho-

lion in marg. Par. 1 manu itala (cf.
c. 10. n. 11): „Signatum est su-
per nos lumen vultus tui, Domine.“
Haec petita sunt ex Vulg. Psalm.
4, 7. — Cf. de duobus hinc memo-
ratis spirituum generibus c. 7. n. 3
et 12. Utrumque genus, quorum
alterum animam vocat, alterum ani-
mā maius dei que imaginem referens,
protoplastis datum erat. Postquam ve-
ro peccarunt, posterius spiritūs genus
(τὸ θεῖον πνεῦμα), quod immorta-
litalis fons ipsis erat, ab iis disces-
sit (c. 7. p. 146. D. 147. A), ita
tamen, ut quasdam spiritualis virtu-
tis scintillas retinerent ipsorum po-
steri (c. 13. p. 152. D). Inde po-
test etiam nunc quisque eorum, dum-
modo velit, virtute colenda in eius
societatem redire et immortalitatem

Non facti sumus ut moreremur, sed morimur nostrâ culpâ. Perdidit nos libera voluntas: servi facti sumus qui liberi eramus, per peccatum venditi sumus. Nihil mali factum est a deo, nos ipsi improbitatem produximus: eam vero qui produxerunt denuo possunt repudiare.

12. Duo spirituum discrimina novimus, quorum alter vocatur anima, alter animâ praestantior dei imago et similitudo; uterque autem primis hominibus inerat, ut partim ex materia constarent, partim materiâ praestantiores essent. Res autem sic se habet. Universam patet mundi constructionem et universum opus ex materia esse factum, ipsam autem materiam a deo productam: ita ut partim rudis et informis intelligatur, antequam divisionem acciperet, partim ornata et digesta, post peractam in ea divisionem. Coelum igitur et stellae in eo ex materia constant; et terra ac quidquid ea continetur similem habet constitutionem, ita ut communis sit omnium origo. Quamvis autem haec ita se habeant, sunt tamen quaedam eorum quae ex materia con-

consequi (c. 15. p. 154. D, c. 20. p. 159, comp. c. 13. p. 153. A). In quo omnibus, ut ipsis contingat, studiose est elaborandum. C. 15: *Καὶ χρη̅ λοιπὸν ἡμᾶς ὅπερ ἔχοντες ἀπολωλέκαμεν τοῦτο νῦν ἀναζητεῖν, ζευγνῦναι τε τὴν ψυχὴν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ καὶ τὴν κατὰ θεὸν συζυγίαν πραγματεῦσθαι.* C. 20: *Καὶ χρη̅ λοιπὸν ἡμᾶς ἐπιποθήσαντας τὸ ἀρχαῖον παραιτήσασθαι πᾶν τὸ ἐμποδὼν γινόμενον.* — Similiter Irenaeus adv. haeres. V. c. 6 sqq. al. docuit. Cf. Baumgarten - Crusius *Compend. d. christl. Dogmengesch.* ed. Hase Tom. II. p. 225. — Pro τὸ μὲν ... τὸ δὲ Semler ad Baumgartenii *Untersuchung theol. Streitighk.* Tom. II. p. 78 sine ratione τῷ μὲν

...τῷ δὲ commendavit. Illa formula paullo post (bis) repetitur.

2. *γεγονῶσαν*] Sic Par. 1, Duc., Maran.; caeteri *καὶ γεγονῶσαν*. Putavit igitur Tatianus materiam non esse principii expertem (c. 5. p. 145. C) sed a deo creatam (tamquam rudem molem) ac postea (ut mundus existeret) formatam. Similiter Iustinus docuit. Cf. meum librum *De Iust. Mart. scriptis et doct.* p. 130.

3. *ἐν αὐτῇ*] Scil. *τῇ διαίρεσει*, qua ἡ τοῦ κόσμου κατασκευὴ effecta est.

4. *καὶ*] In Act. deest. Mox pro *ἐν αὐτῷ* Fris. (Gesner. et Herold.) *μὲν αὐτῷ*, sed veram lectionem in marg. habet. Idem pro ἡ *γῆ* offert *ἐν γῆ*, idque pariter Ges-

τι κάλλιον, τὸ δὲ καὶ αὐτὸ μὲν καλὸν ⁵ πλὴν ὑπὸ τινος κρείττο-
 νος ἔλαττούμενον. Ὡσπερ γὰρ ἡ μὲν τοῦ σώματος σύστασις
 μιᾶς ἐστὶν οἰκονομίας, περὶ δὲ ⁶ αὐτό ἐστι τοῦ γεγενῆσθαι τὸ
 αἷτιον· καὶ τούτων οὕτως ὄντων, διαφοραὶ τινὲς εἰσι δόξης ἐν
 αὐτῷ, καὶ τὸ μὲν ὀφθαλμὸς ⁷ τίς ἐστὶν, τὸ δὲ οὖς, τὸ δὲ τριχῶν
 διακόσμησις καὶ ἐντοσθίων οἰκονομία, μυελῶν τε καὶ ὀστέων καὶ
 νεύρων σύμπηξις· θάτερον δὲ θατέρου ὄν διάφορον, κατ' οἰκο-
 νομίαν συμφωνίας ἐστὶν ἁρμονία· παραπλησίως καὶ ὁ κόσμος, C
 κατὰ τὴν τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν δύναμιν ⁸ τὰ μὲν τοι φαυρό-
 τερα, τὰ δὲ τινα τούτοις ἀνόμοια κεκτημένος, θελήματι τοῦ δη-
 μιουργήσαντος ⁹ πνεύματος μετείληφεν ὑλικού. ¹⁰ Τὰ δὲ καθ' **20**
 ἕκαστα δυνατὸν κατανοῆσαι τῷ μὴ κενοδόξως ἀποσκορακίζοντι
¹¹ τὰς θειοτάτας ἐρμηνείας, αἱ κατὰ χρόνον διὰ γραφῆς ἐξελη-
 λεγμένοι πάνυ θεοφιλεῖς τοὺς προσέχοντας αὐταῖς πεποιήκασιν.
¹² Ὁμως δὲ οὖν καὶ οἱ δαίμονες (οὓς ὑμεῖς οὕτω φατέ), σύμ-
 πηξιν ἐξ ὕλης λαβόντες, κτησάμενοί τε πνεῦμα τὸ ἀπ' αὐτῆς,

ner. (qui genuinam scripturam con-
 iectura assecutus est) et Herold. re-
 ceperunt.

5. πλὴν] Aet. κάλιν.

6. αὐτό] Gesner. et Herold.
 (ex Fris.) αὐτῷ. Sed ille αὐτό
 vel ταυτό coniecit legendum esse:
 prius Par. 1. 2 et Aet. firmatur. —
 Caeterum egregia est a Tatiano hīc
 proposita comparatio mundi cum
 corpore humano.

7. τίς] Fris. in marg. τί.

8. τὰ μὲν τοι] Sic Par. 1 et
 2; sic Maranus quoque. Caeteri
 codd. insti et editores τὰ μὲν τι.
 Coniecetis τὰ μὲν τινα, quum τὰ
 δὲ τινα sequatur: qua quidem mu-
 tatione haud est opus. Cf. Epist.
 ad Diogn. c. 2. n. 4.

9. πνεύματος μετείλ. ὑλικού] Scholion in marg. Par. 1: πνεῦμα
 καὶ τὴν ἐν τοῖς οὖσιν ἀκουστέον

δημιουργικὴν δύναμιν καθ' ἣν
 ἕκαστον εἶδος· τοῖς ὑπ' αὐτὸ τὸ
 ὅμοιον τοῦ προαγαγόντος ὑφίστη-
 σιν. — Pearsonus argutius quam
 verius pro ὑλικού mallet ὀλικού.
 Est autem πνεῦμα ὑλικὸν i. q.
 (c. 4) πνεῦμα τὸ διὰ τῆς ὕλης
 διήκον. Haec mundi anima non
 eodem cum divino spiritu sed in-
 feriori potius loco habenda est;
 ἔλαττόν ὑπάρχει τοῦ θειοτέρου
 πνεύματος (c. 4). Inest in omni-
 bus creaturis: in stellis, angelis,
 hominibus, animalibus, plantis; et
 quamvis una in omnibus (quod qua-
 litatem eius attinet) eademque sit,
 diverso tamen modo singulis inhae-
 ret (infra: ἐν δὲ ὑπάρχον καὶ ταύ-
 τὸν διαφορὰς ἐν αὐτῷ κέκτεται):
 v. c. plus illius inest angelis quam
 hominibus, hominibus plus quam ani-
 malibus, animalibus plus quam plan-

stant discrimina, ita ut aliud quidem pulchrius sit, aliud vero pulchrum sed tamen ab alio praestantiori superatum; Quemadmodum enim corporis constitutio unius est descriptionis, et circa illud versatur nascendi causa; et quamvis haec ita se habeant, tamen quaedam sunt in eo dignitatis discrimina, et aliud est oculus, aliud est auris, aliud capillorum ornatus et intestinorum distributio, et medullarum et ossium et nervorum compages; et quum aliud ab alio differat, summus est in communi distributione concentus: similiter mundus, secundum auctoris sui potestatem quaedam splendidiora, quaedam his dissimilia continens, voluntate opificis spiritum accepit materialem. Haec autem singulatim perspicere potest qui non superbe respuit divina oracula, quae tempore procedente literis consignata omnino amicos deo eos fecerunt qui animum ipsis advertunt. Daemones igitur (ita enim appellatis), quum ex materia compacti essent, et spiritum ex ea traxissent, intemperantes

tis etc. — Prorsus aliter Stoici de anima mundi docebant: nempe eam non pro dei opificio sed pro ipso deo habebant, qui seipsum uniret partibus mundi. Cf. c. 4. n. 8.

10. Τὰ] Hoc Maranus ex Par. 1 pro vulg. τὸ reposuit.

11. τὰς θειοτάτας ἐρμηνείας] Quidam intelligat auctor noster versionem LXX interpretum, quam philosophis hisce, graecis scilicet, perlegendam proponit? Worthus. Contra Daniel (Tatian. d. Apol. p. 138): „Es sind wohl im Allgemeinen die Aussprüche der heiligen Autoren zu verstehen, welche als die ἐρμηνείαι des sich offenbarenden Gottes angesehen werden.“ — Pro διαγραφῆς (divise: sic Par. 1 et Act.) Gesner., Herold., Morell., Worth.

διαγραφῆς, ut est in Fris. et Par. 2.

12. Ὅμως . . . πολιτευόμενοι] De partt. ὅμως δὲ οὖν cf. Klotz. ad Devar. Vol. II. p. 679. Morellus pro οὕτως vitiose οὕτε dedit. Pro τε (ante πνεῦμα) tu forsitan τὸ scriperis: daemones, ex materia compacti, spiritu ex ea sumto intemperantes etc. Noli mutare. Gesner., Herold., Morell., Worth. non ἀπ' αὐτῆς (Par. 1, Act.) sed ὑπ' αὐτῆς (Fris., Par. 2) dederunt. Pro κ. τ. ὅμ. αὐτῇ Act. κ. τ. ὅμ. αὐτοί. — Ad verba σύμπηξιν ἐξ ὕλης λαβόντες (cf. c. 15. n. 12) est scholion in marg. Par. 1: δαίμονες [h. e. angeli boni et mali] σύνθετοι ἐξ ὕλης καὶ εἶδους. Cf. n. 9. Vocantur hoc loco (coll. c. 20) δαίμονες ut apud scriptores

ἄσωτοι καὶ λίχνοι γεγόνασιν, οἱ μὲν τινες αὐτῶν ἐπὶ τὸ καθα- **D**
 ρώτερον τραπέντες, οἱ δὲ τῆς ὕλης ἐπιλεξάμενοι τὸ ἔλαττον καὶ
 κατὰ τὸ ὅμοιον αὐτῇ πολιτευόμενοι. ¹³ Τούτους δέ, ἄνδρες Ἑλ-
 ληνες, προσκυνεῖτε, γεγονότας μὲν ἐξ ὕλης, μακρὰν δὲ τῆς εὐ-
 ταξίας εὐρεθέντας. Οἱ γὰρ προειρημένοι, τῇ σφῶν ἀβελτηρίᾳ
 πρὸς τὸ κενοδοξεῖν τραπέντες καὶ ἀφηνιάσαντες, ¹⁴ ληστὰὶ θεό-
 τητος γενέσθαι προεθυμήθησαν· ὁ δὲ τῶν ὄλων δεσπότης ἐν-
 τρυφᾶν αὐτοὺς εἴασε μέχρις ἂν ὁ κόσμος πέρας λαβῶν ἀναλυ-
 θῇ, καὶ ὁ δικαστὴς παραγένηται, καὶ πάντες οἱ ἄνθρωποι, διὰ
 τῆς τῶν δαιμόνων ἐπαναστάσεως ἐφιέμενοι τῆς ¹⁵ τοῦ τελείου **152**
 θεοῦ γνώσεως, τελειότεραν διὰ τῶν ἀγῶνων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως
 τὴν μαρτυρίαν λάβωσιν. Ἔστιν οὖν πνεῦμα ἐν φωστῆρσι, πνεῦ-
 μα ἐν ἀγγέλοις, πνεῦμα ἐν φυτοῖς καὶ ὕδασι, ¹⁶ πνεῦμα ἐν ἄν-
 θρώποις, πνεῦμα ἐν ζώοις· ἐν δὲ ὑπάρχον καὶ ταῦτὸν διαφο-
 ρὰς ἐν αὐτῷ κέκτηται. Ταῦτα δὲ ἡμῶν λεγόντων οὐκ ἀπὸ γλώτ- **21**
 τῆς οὐδὲ ἀπὸ τῶν εἰκότων ἐννοιῶν, συντάξεώς τε σοφιστικῆς,
 θειότερας δὲ τινος ἐκφωνήσεως ¹⁷ λόγοις καταχρωμένων, οἱ βου-
 λόμενοι μανθάνειν σπεύσατε. Καὶ οἱ τὸν Σκύθην ¹⁸ Ἀνάχαρσιν
 μὴ ἀποσκορακίζοντες καὶ νῦν μὴ ἀναξιοπαθήσητε παρὰ τοῖς βαρ- **B**
 βαρικῇ νομοθεσίᾳ παρακολουθοῦσι παιδεύεσθαι. Χρήσασθε τοῖς

classicos in universum numina su-
 periora, die höheren Wesen. Inde
 οὗς ὑμεῖς οὕτω φατέ. Cf. Baum-
 garten-Crusius l. c. p. 194. Pariter
 scholion ad verba οἱ μὲν τινες etc.
 in marg. Par. 1: τοῦτο πλατω-
 νικόν, εἰς δύο διαιροῦν εἶδη τοὺς
 δαίμονας, ἀῦλοτέρους καὶ ὑλικω-
 τέρους, καὶ τοὺς μὲν ἀῦλοτέρους
 ἀγαθοὺς εἶναι, τοὺς δὲ ὑλικωτέ-
 ρους πονηροὺς καὶ κακοποιούς.
 Minime autem, ut Worthus censuit,
 designantur angelorum liberi quos
 post lapsum ex humanis mulieri-
 bus procrearunt (Iust. Apol. I. c.
 5, II. c. 5), sed angeli isti quorum
 lapsus c. 7 (cf. ibid. n. 14) me-

moratur. Daniel (l. c. p. 188):
 „Selbst die Dämonen — was ihr
 darunter zu verstehen pflegt —
 welche von der Materie genommen
 und welche von der Weltseele be-
 lebt worden sind, wurden üppig
 und übermüthig. Zwar einige von
 ihnen wandten sich zum Bessern,
 die andern suchten sich einen nie-
 drigern Standpunkt in der materiel-
 len Welt und handelten demgemäss.“
 Inde c. 16: Τούτους δὲ νικᾶν ἂν
 τις θελήσῃ, τὴν ὕλην παραιτη-
 σάσθω.

13. Τούτους . . . προσκυνεῖτε]
 Adoratis hos daemones, quorum dux
 Iuppiter est. Cf. c. 7. n. 10.

et gulosi evaserunt, alii quidem ad puriorem materiam conversi, alii autem viliorem eligentes et ad eius similitudinem vitam instituentes. Hos adoratis, Graeci, factos quidem ex materia, longe autem a recto ordine remotos. Hi enim modo memorati, suâ stultitiâ ad inanem gloriam conversi, fraenis excussis latrones divinitatis fieri conati sunt; universorum autem dominus tamdiu illudere eos sivit dum mundus ad finem perductus dissolvatur, et iudex adveniat, et omnes homines, qui perfecti dei cognitionem, licet a daemonibus oppugnati, desiderant, perfectius propter certamina testimonium in die iudicii consequantur. Spiritus igitur est in stellis, spiritus in angelis, spiritus in plantis et aquis, spiritus in hominibus, spiritus in animalibus: quamvis vero unus et idem sit, habet tamen in se discrimina. Quumque haec disseramus non linguâ nec probabilibus rationibus aut sophistarum apparatu, sed diviniore cuiusdam vocis sermonibus utamur: qui discere vultis festinate. Et qui Scytham Anacharsin non respuitis etiam nunc ne indignemini ab iis erudiri qui barbaricam disciplinam sequuntur. Dogmata nostra adsciscite, saltem ut Babyloniorum di-

14. *λησται θεότητος*] Quippe superbia impulsus daemones, dii Gentilium, divinum sibi cultum arrogabant. Pariter de hominibus c. 10 (cf. ibid. n. 8): *Τί μοι τὸν θεὸν σεσολήκαται;*

15. *τ. τελείων θ.*] Vid. Daniel. l. c. p. 146.

16. *πνεῦμα ἐν ἀνθρώποις*] Scholion in marg. Par. 1 manu itala (cf. c. 10. n. 11): „Virgilius in VI°: *Spiritus intus alit totamque infusa per artus etc.*“ Aen. VI. 726. — *Διαφορὰς* animae mundi, quae statim memorantur, ad illius referas quantitatem in singulis materiae formis diversam; cf. n. 9. Ex

ἀνθρώπῳ (cf. c. 7. n. 7) Worthus effecit *ἀνθρώπῳ*.

17. *λόγοις*] Sic cum Par. 1 et Marano scripsi. Caeteri codd. msti et editores *λόγῳ*. — Mox pro *οἱ* Aet., Par. 2, Fris. (Gesner., Herold.) *οὗς οἱ*.

18. *Ἀνάχαρσιν*] Hunc Graeci valde admirabantur, ut eum inter septem sapientes numerarent. Cf. Pauly *Real-Encyclopaedie d. class. Alterthumswiss.* Tom. I. p. 452. — Pro *μὴ* Gesner. et Herold. καὶ dederunt ex Fris.; is vero in marg. genuinam lectionem, reliquis codicibus probatam, offert. Deinde in codd. mstis et editis non *ἀναξιο-*

δόγμασιν ἡμῶν, ¹⁹ κᾶν ὡς τῆ κατά Βαβυλωνίους προγνωστικῆ· κατακούσατε λεγόντων ἡμῶν, κᾶν ὡς δρυὸς μαντευομένης. Καὶ τὰ μὲν ²⁰ προειρημένα παραφόρων δαιμόνων ἐστὶν ἀντισοφιστεύματα, τὰ δὲ τῆς ἡμετέρας παιδείας ἐστὶν ἀνωτέρω τῆς κοσμικῆς καταλήψεως.

13. ¹ Οὐκ ἔστιν ἀθάνατος, ἄνδρες Ἕλληνες, ἡ ψυχὴ καθ' ἑαυτὴν, θνητὴ δέ. Ἄλλὰ δύναται ἡ αὐτὴ καὶ μὴ ἀποθνήσκειν.

παθήσητε („entrüstet euch nicht wie über etwas euch Unwürdiges,“ cf. Pape in Lex. s. v.) sed ἀξιόπαθήσητε inepte legitur, id quod Worthus ante me notavit. De βαρβαρικῆ νομοθεσίᾳ c. 1. n. 1 ad eas.

19. κᾶν] Gesner. et Herold. pariter atque Fris., Aet. et Par. 2 μὴ addunt. In Par. 1 μὴ supra lineam scriptum est a recentiori manu. Male editores ante Maranum distinxerunt sic: κᾶν... προγνωστικῆ κατακούσατε etc.: ita ut reponendum esset κᾶν- ὡς τῆς κ. Β. προγνωστικῆς, et claudo pede sequeretur κᾶν ὡς δρυὸς μαντευομένης. — Babylonios supra (c. 1. n. 9) astronomiae inventores esse dixit; sed etiam astrologiam colebant et ex sideribus futura divinabant. Verbis κᾶν ὡς δρυὸς μαντευομένης (Gesner.) „Dodonaecum oraculum insinuare videtur; atunt enim ex Aegypto geminas columbas advolavisse, utramque nigram, unam in Africam, alteram in Dodonam, quae fago insidens humana voce elocuta sit. Est autem fagus de genere quercuum.“

20. προειρημένα] Scil. ἡ κατά Βαβ. προγνωστικῆ et δρυὸς μαντευομένη. Perperam interpretes: quae supra recensuimus. Sic

paullo ante οἱ γὰρ προειρημένοι sunt daemones modo memorati; coll. c. 10 τῆς προειρ. γυναικός, c. 18 τοὺς προειρημένους (sc. δαίμονας), c. 41 τῶν προειρημένων (septem sapientium). Inde etiam patet verba τὰ δὲ τῆς... καταλήψεως non (cum Daniele l. c. p. 228) referenda esse ad dogma quod c. 13 exponitur, sed respicere potius ad ea quae antecedunt (Χρησασθε τοῖς δόγμασιν ἡμῶν — κατακούσατε λεγόντων ἡμῶν) et generalem sententiam inferre. Iustinus Apol. II. c. 15: Οὐκ ἔστι δὲ ἡμῶν τὰ διδάγματα κατά κρίσιν σώφρονα αἰσχροῦ, ἀλλὰ πάσης μὲν φιλοσοφίας ἀνθρώπειου ὑπέροτρα.

1. Οὐκ ἔστιν... πεποιημένη] Locus difficillimus est; inde variae extiterunt interpretationes. 1°. Scheliastes putavit Tatianum per mortalem animam intelligere vim illam qua animal consistat, animalibus cunctis communem, quae simul cum corpore pereat: non item rationalem facultatem (hanc enim excipi) a qua artes et disciplinae prodeant. Scholion in margine omnium codicum comparet: Ψυχὴ θνητῆ τὴν ζωογόνον [Fris. et Aet. ζωολόγιον mendose] λέγει δύναμιν, ἣτις κοινὴ πάντων ζώων ἐστίν,

vinationem; aurem nobis dicentibus accommodate, saltem ut quercui vaticinanti. Sunt haec quidem quae modo memoravimus furentium daemonum praestigiae, nostra autem disciplina sublimior est quam ut eam mundus possit comprehendere.

13. Non est immortalis, Graeci, anima per se, sed mortalis. Potest tamen eadem non mori. Moritur enim et

ἡ καὶ συμφθίρεται τοῖς σώμασιν [Fris. αἵμασιν]· οὐ μέντοι καὶ [haec vocula in Fris. et Aet. omissa est] ἡ λογικὴ δύναμις [scil. θνητῆ]· αὕτη γὰρ ἐξήρηται, ἀφ' ἧς αἱ τέχναι καὶ [Fris. et Aet. ἡ καὶ] ἐπιστήμαι προβάλλονται. Idem fere pronuntiavit Nourrius in Apparatu ad Bibl. Max. vett. Patrum P. I. p. 540. Iam Gesnerus contra scholiastam monuit: „Quamquam ipse Tatianus [c. 12] duo spirituum genera proponens alterum animam vocat, alterum animam praestantius ad imaginem dei factum esse dicit: hoc loco tamen animam a nobiliore mente non satis distinguere videtur. Nam si animam non rationalem intelligit, cur de eadem dicit: τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ θεοῦ πεποιημένη, quod solius rationalis est?“ 2º. Gesnerus censuit Tatianum hoc loco ψυχοπανουχίαν docuisse, h. e. animas post mortem dormire. Quam doctrinam Tertullianus De anim. c. 58 reprobavit: „Quid ergo fiet in tempore isto? Dormiemus? At enim animae nec in viventibus dormiunt; corporum enim est somnus.“ Cf. Hagenbach *Lehrb. d. Dogmengesch.* (ed. 2) P. I. p. 198. Sed obstant evidenter illi sententiae verba θνήσκει μὲν γὰρ καὶ λύεται μετὰ τοῦ σώματος. 3º.

Worthus opinatus est in dogmate de anima Tatianum cum Iustino facere, eumque non animae immortalitatem denegare ex dei voluntate pendentem, sed naturae ipsius animae tributam. Exposuit quidem Martyr animam beneficio dei, non per se, immortalem esse (Dial. c. Tr. c. 5. n. 5), id vero Assyrius suae menti convenienter excoluit; atque illo, ut alias differentias (Semisch *Justin d. Märt.* P. II. p. 464 sq.) mittam, animae et corporis discidium inducit, hic utramque hominis partem dicit (c. 15. n. 2. 9) arctissime consociatam esse. 4º. Ab editore Anglicano non dissidet Maranus, qui insuper contendit in toto hoc capite mortem animae non esse accipiendam de dissolutione sed de peccato ac vitioso rerum corporearum amore. At lubenter Tatianus (e. g. c. 14 — coll. c. 11. n. 9) voces θανάτου et (ἀπο)θνήσκεισιν significatione propria et metaphoricâ componit in una eademque enuntiatione; nec quidquam de verbis θνήσκει μὲν γὰρ καὶ λύεται μετὰ τοῦ σώματος editor Benedictinus curatius statuit. 5º. Morellus, Ducaeus (uterque in nota marginali), Oporinus (Histor. doctr. de immort. mort. p. 345), Tellerus (Fid. dogm. de resurr. cara. p.

Θνήσκει μὲν γὰρ καὶ λύεται μετὰ τοῦ σώματος μὴ γινώσκουσα C
τὴν ἀλήθειαν· ἀνίσταται δὲ εἰς ὕστερον ² ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ
κόσμου σὺν τῷ σώματι, θάνατον διὰ τιμωρίας ἐν ἀθανασίᾳ λαμ-
βάνουσα. Πάλιν τε οὐ θνήσκει, κἄν πρὸς καιρὸν λυθῇ, ³ τὴν
ἐπίγνωσιν τοῦ θεοῦ πεποιημένη. Καθ' ἑαυτὴν γὰρ σκότος ⁴ ἐστίν,
καὶ οὐδὲν ἐν αὐτῇ φωτεινόν. Καὶ τοῦτο ἔστιν ἄρα τὸ εἰρημέ-
νον· ⁵ Ἡ σκοτία τὸ φῶς οὐ καταλαμβάνει. Ψυχὴ γὰρ οὐκ αὐ- 22
τῇ ⁶ τὸ πνεῦμα ἔσωσεν, ἐσώθη δὲ ὑπ' αὐτοῦ, ⁷ καὶ τὸ φῶς τὴν
σκοτίαν κατέλαβεν. ⁸ Ἡ λόγος μὲν ἐστὶ τὸ τοῦ θεοῦ φῶς, σκό-

180) existimarunt Tatianum hoc
velle: post mortem animas piorum
gratiā dei mox immortales esse, im-
piorum vero exstingui; in fine
mundi cum corpore illas iterum co-
pulari, has resuscitari ad aeternos
cruciatu. Dicit quidem scriptor ani-
mam piā, quippe deum cognoscentem
(coll. c. 11. n. 10), οὐ θνήσκειν
κἄν πρὸς καιρὸν λυθῇ, sed illud
οὐ θνήσκειν indicat eam neutiquam
θάνατον διὰ τιμωρίας ἐν ἀθανασίᾳ
accipere, qui impiae obtingit.
Neque illud κἄν λυθῇ valet i. q.
etiamsi solvatur a corpore, sed
(Tatianae de anima sententiae con-
gruenter) est animo supplendum με-
τὰ τοῦ σώματος: *etiamsi dissol-
vatur* (pereat) *cum corpore*.
6°. Praeentibus Dodwello (Episto-
lary discourse that the soul is a
principle naturally mortal etc., Lond.
1706, p. 37), Daniele, Redepennin-
gio (*Origenes* P. II. p. 106) lo-
cum interpretor sic: Per se anima
immortalitatem non consequitur, ve-
rum est morti obnoxia. Dei autem
voluntate anima, quae ipsum cogno-
vit, post mortem quidem simul cum
corpore, cuius membris inerat, ad
tempus dissolvitur, sed eadem cum

corpore die iudicii resurgit ut de-
inceps nullo modo moriatur ac beate
vivat in aeternum. Improbi quoque
anima, quae divina veritate est de-
stituta, post mortem cum corpore
quidem dissolvitur, sed cum eodem
resurgit tempore iudicii ut in ipsa
immortalitate morti quippe perpetuis
suppliciiis (der ewigen unseligen
Fortdauer) tradatur. Tale quid secta
quaedam Arabica mediū saeculi ter-
tii (refutata ab Origene) docuit, teste
Eusebio Hist. eccl. VI. c. 37: τὴν
ἀνθρωπίαν ψυχὴν τέως μὲν κα-
τὰ τὸν ἐνεστῶτα καιρὸν ἅμα τῇ
τελευτῇ συναποθνήσκειν τοῖς σώ-
μασι καὶ συνδιαφθείρεσθαι, αὐτῆς
δὲ ποτε κατὰ τὸν τῆς ἀναστά-
σεως καιρὸν σὺν αὐτοῖς ἀναβιώ-
σασθαι. A Damasceno θνητοψυ-
χῆται vocantur. Cf. Baumgarten-
Crusius *Compend. d. christl. Dog-
mengesch.* ed. Hase, Tom. II. p.
378. — Daniel (*Tatian. d. Apol.*
p. 228 sq.): „Das πνεῦμα ἅγιον
und das πνεῦμα im Menschen sind
bei Tatian identisch; daher die Pa-
radoxie dass alle Menschen nach dem
Falle blos aus zwei Theilen, σῶμα
und ψυχὴ, bestehen [c. 12. n. 1]
und sich blos durch die articulirte

dissolvitur una cum corpore quae veritatem ignorat; resurgit autem postea in fine mundi una cum corpore, mortem per supplicia in immortalitate accipiens. Rursus autem non moritur, etiamsi ad tempus dissolvatur, quae dei cognitione instructa est. Per se enim nil est nisi tenebrae, nec quidquam in ea luminosum. Atque id ipsum est quod dicitur: *Tenebrae lucem non comprehendunt*. Non enim anima spiritum servavit, sed ab eo servata est, et lux tenebras comprehendit. Sane logos quidem est divina lux, tenebrae vero

Stimme von den Thieren unterscheiden [c. 15]. Nur in den Herzen der Frommen wohnt wie in einem Tempel Gott, *διὰ τοῦ πρεσβεύοντος πνεύματος* [c. 15]; der *διάκονος τοῦ κεκοιμηθέντος θεοῦ* [in fin. huius cap.] vereinigt sich mit der Seele, welche Gott erkannt hat, und macht sie der ewigen seligen Fortdauer fähig und gewiss. Dass aber die Seele des Frommen eben so wie die des Gottlosen auf eine Zeitlang sich auflöst, das liegt mit Nothwendigkeit in ihrer Natur gegeben und bedingt. Sie ist zu eng mit dem Körper, in dessen Gliedern sie als *πολυμερές τι* [c. 15] wohnt, verbunden als dass sie nicht jedes Schicksal mit ihm theilen müsste. Der Leib zerfällt, die Seele mit ihm: der Leib steht auf, ebenso die Seele: und nun verherrlicht sich die Kraft des himmlischen Gastes an der erleuchteten und frommen. Sie ist durch die Gemeinschaft mit ihm dem ewigen wahren Tode, der Quaal, entronnen und empfängt *ἐν ἀθανασίᾳ τὸ ἀθάνατον μετὰ ἀπολάσεως*, die Seele des Gottlosen dagegen *μετὰ ἀθανασίας τὸ λυπη-*

ρόν“ [c. 14]. — Caeterum in Aet. et Par. 2 verba κατ' ἐαυτῆς praetermissa sunt: quae praetermissio non probanda (Worth.) sed vituperanda (Maran. et Daniel l. c.) est.

2. *ἐπί συντελείᾳ τ. κόσμου*] Cf. c. 6. n. 1.

3. *τ. ἐπίγνωσιν τ. θεοῦ πεπ.*] Cf. c. 11. n. 10.

4. *ἐστίν*] Sic codices msti; editores, Gesnero et Heroldo exceptis, *ἐστί*.

5. *Ἡ σκοτία . . . καταλαμβάνει*] Ioann. 1, 5.

6. *τὸ πνεῦμα*] Scil. *τὸ θεῖον*. Cf. c. 7. n. 3. 12.

7. *καὶ τὸ φῶς τὴν σκοτίαν κατέλ.*] H. e. divinus illuminator (*πνεῦμα s. λόγος*) animam tenebricosam apprehendit.

8. *Ἡ*] Hoc Par. 1 et 2 suppeditarunt. Caeteri codd. msti pariter atque editi ó praebent. Scriptor autem híc non *πνεῦμα* (*θεῖον*) sed *λόγος* dixit, quod respiceret Ioannem prologum, ex quo locum paullo ante (n. 5) attulit. *Ἀνεπιστήμων* appellatur *ψυχή*, h. e. (ut verbis supra usurpatis utar) *μὴ γινώσκον-*

τος δὲ ἢ ἀνεπιστήμων ψυχῇ. ⁹ Διὰ τοῦτο μόνη μὲν διαιωμένη πρὸς τὴν ὕλην νεύει κάτω, συναποθνήσκουσα τῇ σαρκί· συζυ- D γίαν δὲ κεκτημένη τὴν τοῦ Θεοῦ πνεύματος οὐκ ἔστιν ἀβοήθη-
τος, ¹⁰ ἀνέρχεται δὲ πρὸς ἄπερ αὐτὴν ὁδηγεῖ χωρία τὸ πνεῦμα·
¹¹ τοῦ μὲν γάρ ἐστιν ἄνω τὸ οἰκητήριον, τῆς δὲ κάτωθεν ἐστιν ἢ γένεσις. ¹² Γέγονε μὲν οὖν συνδύαιτον ἀρχῆθεν τὸ πνεῦμα τῇ ψυχῇ· τὸ δὲ πνεῦμα ταύτην ¹³ ἔπεσθαι μὴ βουλομένην αὐτῷ καταλέλοιπεν. Ἡ δὲ ὡσπερ ἔναυσμα τῆς δυνάμεως αὐτοῦ κεκτημένη, καὶ διὰ τὸν χωρισμὸν τὰ ¹⁴ τέλεια καθορᾶν μὴ δυναμένη, ζητοῦσα τὸν θεὸν κατὰ πλάνην πολλοὺς θεοὺς ἀνεντύ- 153
πωσε, τοῖς ¹⁵ ἀντισοφιστεύουσι δαίμοσι κατακολουθήσασα. Πνεῦμα δὲ τοῦ Θεοῦ παρὰ πᾶσιν μὲν οὐκ ἔστι, παρὰ δὲ τισι τοῖς
¹⁶ δικαίως πολιτευομένοις καταγόμενον καὶ ¹⁷ συμπλεκόμενον τῇ ψυχῇ διὰ προαγορεύσεων ταῖς λοιπαῖς ψυχαῖς τὸ πεκρυμμένον ἀνήγγειλε· καὶ αἱ μὲν πειθόμεναι σοφίᾳ ¹⁸ σφίσιν αὐταῖς ἐφείλοντο πνεῦμα συγγενές, αἱ δὲ μὴ πειθόμεναι καὶ ¹⁹ τὸν διάκονον τοῦ πεπονθότος Θεοῦ παραιτούμεναι θεομάχοι μᾶλλον ἢ περ θεοσεβεῖς ἀνεφαίνοντο.

σα τὴν ἀλήθειαν, utpote spiritus divini consortio destituta.

9. Διὰ τοῦτο etc.] C. 20: Κόσμος γὰρ ἡμᾶς ἔτι καθέλκει, καὶ δι' ἀτονίαν τὴν ὕλην ἐπιζητῶ. Πτέρωσις γὰρ ἢ τῆς ψυχῆς τὸ πνεῦμα τὸ τέλειον, ὅπερ ἀποφύλασσα διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐπη ὡσπερ νεοττός καὶ χαμαιπετῆς ἐγένετο· μεταβάσα δὲ τῆς οὐρανόθεν σπουδῆς τῶν ἐλαττόνων μετουσίαν ἐπεπόθησεν.

10. ἀνέρχεται δὲ] Nempe anima cum spiritu divino coniuncta cognoscit coelestem veritatem et ita vitam consequitur.

11. τοῦ] Par. 2 τούτου. Spiritus divini sedes est sublimis: est enim θεοῦ μοῖρα (c. 7) vel εἰκὼν (c. 12. n. 1). Anima origo est in-

ferne: h. e. ex spiritu (anima) materiam permeante, qui in hominibus ψυχῇ vocatur (c. 12 et ibid. n. 9, c. 15. n. 2). — Scholion in marg. Par. 1: οἶονεὶ ἀπήχημα.

12. Γέγονε etc.] Cf. c. 12. n. 1. — Ἀρχῆθεν, in protoplastis.

13. ἔπεσθαι] Aet., Par. 2, Fris. ἔσεσθαι. Sic etiam Gesner. et Herold., qui insuper (cum Fris.) μὴ omiserunt. Ille vero lectionem genuinam, Par. 1 probatam, coniectura consecutus est.

14. τέλεια] Fris. (Gesner. et Herold.) τελεταί, sed in marg. τέλεια. Par. 2 τελευταῖα.

15. ἀντισοφιστεύουσι] Sic etiam supra [c. 12]-artes daemonum vocabat ἀντισοφιστεύματα. Maranus. — Ad κατακολουθήσασα Fris.

ignara anima. Quapropter sola degens deorsum ad materiam vergit, una cum carne moriens; cum divino autem spiritu copulata non caret auxilio, sed eo adscendit quo deducitur a spiritu: huius enim sedes est in supernis, istius origo est in inferioribus. Et initio quidem convivebat spiritus cum anima; spiritus vero hanc sequi nolentem deseruit. Illa autem quum eius virtutis quasdam veluti scintillulas retineret, sed ab eo separata intueri res sublimiores non posset, dum deum quaerit, opinionis errore multos deos effinxit, praestigias daemonum sequens. Porro spiritus dei non omnibus inest, sed apud quosdam iuste viventes devertens et cum anima eorum complicatus per praedictiones reliquis animabus res absconditas nuntiavit; et quae sapientiae quidem paruerunt cognatum sibi spiritum attraxerunt, quae vero non paruerunt et ministrum dei passi reiecerunt cum deo potius pugnare quam eum colere deprehensae sunt.

in marg. κατακολουσοῦσα. Gesner. errore κατακολουθήσατα, quod Herold. in κατακολουθήσαντα inepte mutavit.

16. δικαίως] Sic (cum Par. 1) Duc. et Maran.; caeteri δικαίως. Iam Gesnerus illud lectum voluit. Literae autem οι et ω saepe a librariis commutantur; cf. Iust. Dial. c. Tr. c. 17. n. 5. — Ad verba παρὰ δέ τισι etc. scholion in marg. Par. 1: τοῦτο οὐ καλῶς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸν Διονυσίου τοῦ πάνυ [Aeropagitae?] σκοπόν.

17. συμπλεκόμενον] Fris. in marg. περιπλεκόμενον. — De sententia c. 20: ἡμεῖς δὲ τὰ ὑφ' ἡμῶν ἀγνοούμενα διὰ προφητῶν μαθητήκαμεν, οἵτινες... τὰ ὅσα μὴ ἐγίνωσκον αἱ λοιπαὶ ψυχὰὶ προῦ- λγον.

18. σφίσιν αὐταῖς] Duc. male

σφίσιν αὐταῖς. — Πνεῦμα ψυχῆ συγγενές quid sit patet ex verbis supra pronuntiatis: Γέγονε μὲν οὖν συνδίαιτον ἀρχήθεν τὸ πνεῦμα τῇ ψυχῇ. Spiritus quidem ab anima discessit, ita tamen, ut spiritualis virtutis tamquam scintillulae remaneret.

19. τ. διάκονον τ. πεπονηθ. θεοῦ] Similiter infra c. 15 τοῦ πρεσβεύοντος πνεύματος fit mentio. — Appellationes Ἰησοῦς et Χριστός nusquam in Oratione deprehendantur; sed haud dubie orthodoxiae convenienter Tatianus de salvatore docuit. Pariter enim ut hic Christum θεολογεῖ c. 21: Οὐ μωραίνομεν... θεὸν ἐν ἀνθρώπῳ μορφῇ γεγονέναι καταγγέλλοντες. Huc Caius videtur respexisse, in fragmento apud Routh. Reliqq. sacr. (ed. 2) Tom. II p. 129, qui in li-

14. Τοιοῦτοί τινές ἐστε καὶ ὑμεῖς, ὧ Ἕλληνες, ρήμασι μὲν **2** σταμύλοι, γνώμην δὲ ἔχοντες ἀλλόκοτον, ¹ καὶ τὴν πολυκοιρανίην **I** μᾶλλον ἢπερ τὴν μοναρχίαν ἐξησκῆσατε, καθάπερ ἰσχυροῖς νομίζοντες δαίμοσι κατακολουθεῖν. Ὡσπερ γὰρ ὁ ληστεύων, ἀπάνθρωπος ὢν, διὰ τόλμης τῶν ὁμοίων ἐπικρατεῖν εἴωθεν, οὕτω καὶ οἱ δαίμονες, εἰς πολλὴν κακίαν ἐξοκείλαντες, τὰς ² μεμονωμένας παρ' ὑμῖν ψυχὰς δι' ἀγνοιῶν καὶ φαντασιῶν ἐξηπατήκασιν. ³ Οἱ θνήσκουσι μὲν οὐ ῥαδίως, σαρκὸς γὰρ ἀμοιροῦσι ζῶντες δὲ θανάτου πράττουσιν ἐπιτηδεύματα, τοσαυτάκις καὶ αὐτοὶ θνήσκοντες ὅσάκις ἂν τοὺς ἐπομένους αὐτοῖς τὰς ἀμαρτίας ἐκπαιδεύσωσιν. Ὡσθ' ὅπερ ἐστὶν αὐτοῖς περιττὸν ἐν τῷ νῦν, **C** μὴ ὁμοίως τοῖς ἀνθρώποις ἀποθνήσκειν, τοῦθ' ὁπότ' ἂν μέλλωσι κολάζεσθαι παρὸν αὐτοῖς· οὐ μεθέξουσιν αἰδίου ζωῆς, ⁴ ἀντὶ θανάτου ἐν ἀθανάτῳ μεταλαμβάνοντες. Ὡσπερ δὲ ἡμεῖς, οἷς τὸ **2** θνήσκειν ⁵ ῥαδίως ἀποβαίνει νῦν, εἰς αὐθις μετὰ ἀπολαύσεως ἢ

bris Iustini et Tatiani aliorumque patrum dicit Christum θεολογεῖσθαι. Temere Semler ad Baumgartenii *Untersuchung theol. Streitigkk.* Tom. II. p. 77 ex τοῦ πεπ. effecit εὐπεπονθότος. „Diess würde eine Beschreibung Gottes seyn, der mitleidig, geneigt gegen diese Seelen heisset.“ Kahnis (*D. Lehre v. heil. Geiste* P. I. p. 244): „Diener des leidenden Gottes ist der h. Geist, nicht [sic Möhler *Patrologie* ed. Reithmayr, Tom. I, p. 263 explicit] weil Christus durch sein Leiden die Mittheilung des h. Geistes uns verdient hat (denn es ist hier vom vorchristlichen Standpunkte die Rede), sondern als der grosse Prophet, welcher dem kommenden Heilande den Weg bahnt.“ — Scholion in marg. Par. 1 ad verba quae sequuntur: Ἀλλά γε καὶ Παῦλον τοῦ θείου ἀποστόλου τί τὸ Ἀπο-

καλύπτεται ὀργή τοῦ θεοῦ [Rom. 1, 18]... ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων βούλεται; Διότι, φησί, γνόοντες τὸν θεὸν [v. 21]... ἠὲ χαρίστησαν, καὶ τὰ τούτῃ ἐξῆς. Εἰ γὰρ μὴ εἶχον πνεῦμα θεοῦ, τί καὶ κατάκριτοι ἐπιδικρινῶ [in cod. ἐπὶ διακρινῶ] δυνάμει τοῦ ἐπὶ τὰ κρείττω ποδηγεῖν οἴου τε ὄντος; Τί δὲ καὶ ἢ ἐν ἀδικίᾳ τοῦ θεοῦ ἀλήθεια κατεχομένη;

1. καὶ τ. πολυκοιρανίην... μοναρχίαν] Vocem μοναρχίας veteres Christiani lubenter ad unitatem dei designandam adhibebant (cf. Iustin. De mon. c. 1. n. 1); opponitur hic πολυκοιρανία, deorum multitudo, pariter atque in Iustin. Cohort. ad Gent. c. 17, ubi ad illud Homeri Il. II. 204 respicitur: Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη etc.. Pro

14. Tales estis etiam vos, Graeci, verbis quidem disertis, mente autem absurdi: ac principatum multorum potius quam unius professi estis, dum statuitis daemones assectari quasi potentes essent. Quemadmodum enim latro, quum inhumanus sit, audaciâ solet similes sui domare, sic daemones quoque, ad magnam improbitatem progressi, solitarias apud vos animas ignoratione et inanibus visis deceperunt. Qui quidem non facile moriuntur, sunt enim carnis expertes; viventes vero mortis instituta profitentur, toties nimirum et ipsi morientes quoties ad peccandum sectatores suos erudiunt. Itaque quod nunc praecipuum iis est, ut similiter ac homines non moriantur, id iis adfuturum est quando suppliciis tradentur: [tunc] non erunt aeternae vitae participes, quae pro morte in immortalitate assumitur. Quemadmodum autem nos, quibus nunc facile mori contingit, postea vel immortalitatem cum voluptate vel dolorem cum

ἐξηγήσατε Gesner. et Herold., ut Fris. et Act., *ἐξηγηήσατε* dederunt. Princeps autem ille editor veram scripturam, Par. 1 et 2 firmatam, coniecit.

2. *μεμονωμένος*] Omnes editores (Maranum excipias) cum Fris. *μεμωμένος* (*fatuus*) exhibuerunt. Genuinam lectionem Par. 1. 2 et Act. offerunt. Anima *μεμονωμένη* quaenam sit, patet ex c. 13; est scilicet *μόνη διαιωμένη*, h. e. *μη κεκτημένη συζυγίαν τοῦ θείου πνεύματος*. Quum idcirco deum ignoraret, daemonum artibus decapta est multosque deos effinxit. Dicuntur daemones c. 7 diaboli *φαντάσματα* imitati esse. — Paullo ante Duc. vitiose *ἐξωκείλαντες*.

3. *Ὁὐ θνήσκουσι...ζῶντες δὲ θανάτου...θνήσκοντες*] Cf. c. 8. Corp. Apoll. Vol. VI.

n. 7 et c. 13. n. 1. — Pro *ἐκπαίδευσιν* Act. et Par. 2 *ἐκπαίδευσιν*.

4. *ἀντὶ θανάτου*] Maranus legi vult *ἀντιθανάτου* (sic). In errorem eum duxit breviloquentia Tatiana. Animo enim cum *μεταλαμβάνοντες* subaudias *ταύτην*. Verbis autem *ἀ. θαν. ἐν ἀθ. μεταλαμβ.* praecedentia *μεθέξουσιν αἰδ. ζ.* explicantur; negatio igitur ad totam sententiam pertinet.

5. *ῥαδίως*] Act. *ῥάδιον*. Morell. mox *ἀποβαίνειν*. Tum pro *εἰς αὐθις* (inde a die iudicii) vulgo *εἰσαῦθις* scribitur; itidem paullo post. Dein Gesner., Herold., Morell., Worth. non *ἀθανασίας* (Par. 1. 2) sed *ἀθανασίης* (Fris., Act.) dederunt, id quod abhorret a consuetudine Tatiani. Quomodo autem

τὸ ἀθάνατον ἢ τὸ λυπηρὸν μετὰ ἀθανασίας προσλαμβάνομεν, οὕτω καὶ οἱ δαίμονες τῇ νῦν ζωῇ πρὸς τὸ πλημμελεῖν καταχρό-
μενοι, ⁶ διὰ παντὸς καὶ διὰ τοῦ ζῆν ἀποθνήσκοντες, εἰς αὐθις
ἔξουσιν τὴν ⁷ αὐτὴν ἀθανασίαν, ὁμοίαν τῆς παρ' ὄν ἔζων χρό- D
νον, κατὰ δὲ τὴν σύστασιν ὁμοίαν ἀνθρώποις τοῖς κατὰ γνώ-
μην διαπραξαμένοις ἄπερ αὐτοῖς παρ' ὄν ἔζων χρόνον νενομο-
θετήκασιν. Καὶ μήτι γὰρ ⁸ τοῖς μὲν ἀνθρώποις ἐλάττονα τῆς ἁμαρ-
τίας ἐξανθοῦσι τὰ εἶδη διὰ τὸ μὴ πολυχρονίως βιωῦν, τοῖς δὲ
προειρημένοις δαίμοσι τὸ πλημμελεῖν μείζονως ἀποβέβηκε διὰ τὸ
ἄπειρον τῆς βιότητος;

15. ¹ Καὶ χρὴ λοιπὸν ἡμᾶς ὅπερ ἔχοντες ἀπολωλέκαμεν τοῦ-
το νῦν ἀναζητεῖν, ζευγνῦναί τε τὴν ψυχὴν τῷ πνεύματι τῷ
ἀγίῳ καὶ τὴν κατὰ θεὸν συζυγίαν πραγματεύεσθαι. ² Ψυχὴ μὲν
οὖν ἢ τῶν ἀνθρώπων πολυμερῆς ἐστὶ καὶ οὐ μονομερῆς· συν- 154
θετὴ γάρ ἐστιν, ὡς εἶναι φανερὰν αὐτὴν διὰ σώματος· οὔτε γὰρ
ἂν αὐτὴ φανείη ποτὲ χωρὶς σώματος, οὔτε ἀνίσταται ἢ σὰρξ χω-

τὸ ἀθάνατον (cc. 7. 15) et ἀθα-
νασία differant, bene ex hoc loco
cognoscitur. Ἀθανασία est immor-
talitas in universum, τὸ ἀθάνατον
bestia immortalitas (μ. ἀπολ.). De
sententia c. 13. n. 1 inspicias.

6. διὰ παντὸς κ. διὰ τ. ζῆν
ἀποθν.] H. e. welche immer selbst
während ihres Lebens sterben. Su-
pra: ζῶντες δὲ θανάτου πράττου-
σιν ἐπιτηδεύματα, τὸσαντάκις καὶ
αὐτοὶ θνήσκοντες ὅσάκις ἂν τοὺς
ἐπομένους αὐτοῖς τὰς ἁμαρτίας
ἐγκαιδεύσωσιν. Cf. n. 3. — Ma-
ranus praeter necessitatem, verbis
καὶ διὰ deletis, legi mallet διὰ
παντὸς τοῦ ζῆν ἀποθνήσκοντες.

7. αὐτῆς] Id ex Par. 1. 2 et
Aet. reposui. In editis desideratur.
— Mox pro τῆς post ὁμοίαν Da-
niel (Tatian. d. Apol. p. 196) τῇ
scripserit. Sed illud adiectivum in-

terdum genitivo struitur: Xenoph.
Anab. IV. c. 1. §. 17, Ioann. 8, 55.
Quodsi scriptor paulo post iungit
cum dativo, subtiliter egit. Cf. Bern-
hardy *Wissensch. Syntax d. griech.*
Spr. p. 140. Verba ὁμοίαν ἀν-
θρώποις τοῖς κ. γ. διαπραξαμέ-
νοις, pro ὁμοίαν τῇ ἀνθρώπων
τῶν κ. γ. διαπραξαμένων (*der Be-
schaffenheit nach aber eine eben
solche Unsterblichkeit wie diejeni-
gen Menschen sie erhalten welche
etc.*), simili modo pronuntiata sunt
atque illud Homeri II. XVII. 51:
κόμαι Χαρίτεσσιν ὁμοῖαι. Comp.
Xenoph. Cyrop. V. c. 1. §. 4. —
Pro κατὰ δὲ τὴν Aet. et Par. 2
κατὰ μὲν τὴν.

8. τοῖς μὲν ἀνθρώποις] Par. 1
et Fris. τοῖς ἐπομένοις (sic, c. spir.
leni) τοῖς, Aet. et Par. 2 τοῖς ἐσο-
μένοις τοῖς. Certissima emenda-

immortalitate percipimus, sic daemones quoque praesenti vitâ ad peccandum abutentes, perpetuo etiam in vita morientes, postea eandem immortalitatem habebunt, similem prioris dum viverent, conditione autem parem [immortalitati] istorum hominum qui sua sponte gesserunt quidquid viventibus [daemones] praescripserunt. Atque an non hominibus pauciores peccatorum species ob vitae brevitatem efflorescunt, praedictis autem daemonibus ob infinitum aevum magis peccare contingit?

15. Iam oportet ut quod habentes amisimus id nunc requiramus, et animam cum spiritu sancto copulemus et ad coniunctionem cum deo enitatur. Sane anima quidem hominum est multarum partium et non simplex; composita enim est, ita ut manifesta fiat per corpus: neque enim ipsa apparuerit unquam sine corpore, neque resurgit caro sine

lione Gesnerus τοῖς μὲν ἀνθρώποις restituit.

1. Καὶ ζῆ...πραγματεύεσθαι] Cf. c. 12. n. 1. — Verba ζευγνύουσαι etc. indicant quid sit quod homines antiquitus habuerint et nunc requirere debeant.

2. Ψυχὴ...ζώῳ ψυχῆς] Hic imprimis locus Orationis agit de relatione corpus inter et animam intercedente. Morellus pro συνθετῆ (sic omnes codd. mst) admisit συνθετῆ, quod quidem fortuito accidisse videtur, nimirum errore typographico; nam σ. γ. ἔστιν reddidit: *compositur enim*. Similiter in Epist. ad Diogn. c. 10. n. 4 erravit. Incepta autem scriptura in editionem Ducaeanam transiit; a Münstero (*Handb. d. alt. christl. Dogmen-Gesch.* Tom. II. P. I. p. 151) et Olshausenio (*Opuscc. theol.* p. 167)

temere probata est. Gesnerus et Heroldus (cum Fris.) non ἀπὲρ, ante φανεῖν, sed ἀπὲρ dederunt. — Πόλυμερῆς i. q. *multis partibus constans, viellheilig*. Hesychius: πολυμερῆς· εἰς πολλὰ μεριζόμενον. Μονομερῆς i. q. *unius partibus, simplex*. Cf. Steph. Thes. gr. ling. ed. Hase Vol. V. p. 1177. Itaque anima hominis non est simplex sed πολυμερῆς, non incomposita sed συνθετῆ, quia dispersita est per singula corporis membra; per eadem sese manifestat: omnino ita conexa est corpori ut ab eo separari non possit. Theophilus ad Aut. I. c. 5: διὰ τῆς κινήσεως τοῦ σώματος νοεῖται ἡ ψυχὴ. Sic Daniel quoque (*Tatian. d. Apol.* p. 204 sq.) et Ritter (*Gesch. d. chr. Philosoph.* P. I. p. 338) explicuere. Insuper ille, quo melius scriptoris

ρις ψυχῆς. Ἔστι γὰρ ἄνθρωπος οὐχ, ὡςπερ ³ οἱ κορακόφωνοι
 δογματίζουσιν, ζῶον λογικόν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν· δει-
 χθήσεται γὰρ κατ' αὐτοὺς ⁴ καὶ τὰ ἄλογα νοῦ καὶ ἐπιστήμης δε-
 κτικά. Μόνος δὲ ἄνθρωπος εἰκὼν καὶ ὁμοίωσις τοῦ θεοῦ· λέγω
 δὲ ἄνθρωπον οὐχὶ τὸν ὅμοια τοῖς ζώοις πράττοντα, ἀλλὰ τὸν
 πόρρω μὲν ⁵ ἀνθρωπότητος πρὸς αὐτὸν δὲ τὸν θεὸν κεχωρηκότα.
 Καὶ περὶ μὲν τούτου ⁶ ἐν τῷ περὶ ζώων ἀκριβέστερον ἡμῖν συν-
 τέτακται. Τὸ δὲ νῦν ⁷ συνέχον ρητέον ποταπὴ τίς ἐστὶν ἢ κατὰ ²⁵ B
 θεὸν εἰκὼν καὶ ὁμοίωσις. Τὸ μὲν ἀσύγκριτον οὐδὲν ἐστὶν ἕτε-
 ρον ἢ αὐτὸ ⁸ τὸ ὄν· τὸ δὲ συγκρινόμενον οὗτι ἕτερον ἢ αὐτὸ
 τὸ παρόμοιον. Ἄσαρκος μὲν οὖν ὁ τέλειος θεός, ἄνθρωπος δὲ
 σὰρξ· ⁹ δεσμὸς δὲ τῆς σαρκὸς ψυχῆ, σχετικὴ δὲ τῆς ψυχῆς ἢ
 σὰρξ. Τὸ δὲ τοιοῦτον τῆς συστάσεως εἶδος ¹⁰ εἰ μὲν ὡς ναὸς

sententia intelligatur, haec monuit:
 „Nach Tatian ist die menschliche
 Seele nur ein Theil des πνεῦμα
 ὑλικόν, welches jede Partikel der
 Materie durchströmt. Körper und
 Seele sind demnach so nothwendig
 mit einander vereinigt dass keines
 ohne das andere sein kann. Die
 Seele ist daher nicht in einem Theile
 des Leibes vorzugsweise, sie strömt
 in allen Gliedern.“

3. οἱ κορακόφωνοι] Quinam
 isti [cf. c. 1. n. 24] fuerint, haud
 liquet. Sextus Empiricus Pyrrhon.
 hypotyp. II. c. 5 inter varias homi-
 nis definitiones a philosophis factas
 et hanc quorundam fuisse dicit, ho-
 minem fuisse ζῶον λογικόν, θνη-
 τόν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν.
 Haud absimile vero est Stoicos hinc
 intelligi, celebres nimirum ob artem
 quam dixerunt ἐριστικὴν. Worthus.
 — Multi Patres hominem ζῶον λο-
 γικόν (Vernunftwesen) dixerunt, ut
 Iustinus Dial. c. Tr. c. 93, De re-
 surr. c. 8 (Τί γάρ ἐστιν ὁ ἄνθρω-

πος, ἀλλ' ἢ τὸ ἐκ ψυχῆς καὶ σώ-
 ματος συνεστὸς ζῶον λογικόν;),
 Tertullianus adv. Marc. II. c. 4
 („animal rationale intellectus et sci-
 entiae capax“), Lactantius Instit.
 div. II. c. 1.

4. καὶ τὰ ἄλογα] Vide Sextum
 Empir. I. c. I. p. 13. Worthus.

5. ἀνθρωπότητος] Iuxta Ta-
 tianum ἀνθρωπότης est (Worth.)
 omne illud in homine quod ipsi cum
 reliquis animalibus commune est.—
 Homo, quatenus spiritus ei inest
 divinus, est imago et similitudo dei
 (coll. c. 12) et differt a brutis; qua-
 tenus autem spiritus consortio de-
 stitutus est, praestat illis solâ voce
 articulata.

6. ἐν τῷ περὶ ζώων] Scholion
 in marg. Par. 1: Καὶ περὶ ζώων
 οὗτος ἀνὴρ ἔγραψεν. Ledermann
 Examen des hérésies de Tatien p.
 4: „D'après le sens du passage
 devait se rattacher à l'anthropolo-
 gie.“ Daniel I. c. p. 112: „Der

ánima. Est enim homo non, ut corvorum instar crocitan-tes decernunt, animal rationale, mentis et scientiae capax; nam secundum eos ipsae belluae mentis et scientiae capaces ostendentur. Solus autem homo imago et similitudo dei; hominem autem dico non eum qui similia belluis faciat, sed qui procul ab humanitate constitutus ad ipsum deum pervenerit. Atque id equidem in libro *de animalibus* accuratius disserui. Quod autem nunc ad rem maxime pertinet disserendum est: qualis sit illa secundum deum imago et similitudo. Quod comparari non potest nihil est aliud quam ipsum ens; quod autem comparatur nihil aliud quam quod simile est. Sane carnis quidem expers perfectus deus, homo autem caro; vinculum carnis est anima, animam continet caro. Talis quidem naturae species si se instar tem-

Verlust des Buchs ist namentlich deshalb zu bedauern, weil sein Inhalt wahrscheinlich über Tatian's Lehre von der Seele Licht werfen würde." Cf. c. 16. n. 3. — Morell. *μὲν* omisit.

7. *συνέχον*] Morell. *συνέχων* vitiose. Formulam *τὸ συνέχον* (*was die Hauptsache in sich hält, ausmacht*), repetitam c. 41 et interpretibus minus recte intellectam, Polybius frequentavit. — Pro *ποταπή τις ἐστίν* (duplex interrogatio coarctata: cf. Heindorf. ad Plat. Hipp. mai. p. 298. A) editi *ποταπή τις ἐστίν* —. De forma *ποταπὸς* adeas Lobeck. ad Phryn. p. 56 sqq..

8. *τὸ ὄν*] Summus deus. Cf. Justin. Cohort. ad Gent. c. 22. — Mox omnes codd. msti *οὔτε ἕτερον ἢ αὐτὸ τὸ παρόμοιον* offerunt: nisi quod Fris., quocum Gesner. et Herold. faciunt, male *ὄντι* pro *οὔτε* habet. Legendum coniecit Gesnerus: *... ὄντι ἕτερον ἢ αὐτὸ, πα-*

ρόμοιον δέ. Eamque coniecturam Morell., Duc., Worth. in textu perperam collocarunt. Laudavit Maranus similem Tertulliani sententiam adv. Marc. II. c. 9: „Imago veritati non usquequaque adaequabitur; aliud est enim secundum veritatem esse, aliud ipsam veritatem esse.“

9. *δεσμὸς . . . ἢ σάρξ*] Anima quidem vinculum carnis est, quia per eam connectuntur et firmantur omnes corporis partes. Gesnerus. — Verbis *σχετικὴ δὲ τῆς ψυχῆς ἢ σάρξ* id vult Tatianus: carnem [s. corpus] comprehensivam animae esse, si ita barbaramente loqui liceat, seu domicilium et habitaculum ipsius. Worthus. — Vox *σχετικὴ* est stoicae originis: Ritter I. c. p. 337.

10. *εἰ μὲν . . . πνεύματος*] Coll. 1 Cor. 3, 16. — Supra c. 13 (n. 19) nominavit spiritum sanctum *διάκονον τοῦ πατρὸς θεοῦ*.

ἢ, κατοικεῖν ἐν αὐτῷ βούλεται θεὸς διὰ τοῦ πρεσβεύοντος πνεύματος· τριούτου δὲ μὴ ὄντος ¹¹ τοῦ σκηνώματος, προὔχει τῶν θηρίων ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν ἑναρθρον φωνὴν μόνον, τὰ δὲ λοιπὰ τῆς αὐτῆς ἐκείνοις διαίτης ἐστίν, οὐκ ἔστιν ὁμοίωσις τοῦ C θεοῦ. Δαίμονες δὲ πάντες σαρκίον μὲν οὐ κέκτηνται, ¹² πνευματική δὲ ἐστὶν αὐτοῖς ἡ σύμπληξις, ὡς πυρός, ὡς ἀέρος. Μόνους ¹³ δὲ τοῖς πνεύματι θεοῦ φρουραμένοις εὐσύνοπτα καὶ τὰ τῶν δαιμόνων ἐστὶν ¹⁴ σώματα, τοῖς λοιποῖς δὲ οὐδαμοῦ, λέγω δὲ ¹⁵ ταῖς ψυχικοῖς. Τὸ γὰρ ἔλαττον κατάληψιν οὐχ ἰσχύει ποιῆσθαι τοῦ κρείττονος. Διὰ τοῦτο γοῦν ἡ τῶν δαιμόνων ὑπόστασις οὐκ ἔχει μεταβολῆς τόπον. ¹⁶ Τῆς γὰρ ὕλης καὶ τῆς πονηρίας εἰσὶν ἀπανγίσματα. ¹⁷ Τῆς δὲ τῆς ψυχῆς κατεξουσιάζειν ἠθέλησεν· καὶ ¹⁸ κατὰ τὸ ἀντεξούσιον οἱ μὲν θανάτου νόμους τοῖς ²⁶ ἀνθρώποις παραδεδώκασιν· οἱ δὲ ἄνθρωποι μετὰ ¹⁹ τὴν τῆς ἀθανάσιου ἀποβολὴν θανάτῳ τῷ διὰ πίστεως τὸν θάνατον νενικῆκασιν, καὶ διὰ μεταβολῆς κλήσις αὐτοῖς δεδώρηται κατὰ τὸν εἰπόντα λόγον· ²⁰ Ἐπειδὴ βραχὺ τι παρὰ ἀγγέλους ἠλαττώθησαν. Δυνατὸν δὲ παντὶ ²¹ τῷ νενικημένῳ πάλιν κινῆν, τοῦ θανάτου τὴν

11. τ. σκηνώματος] Cf. Epist. ad Diogn. c. 6. n. 7. Praeterea c. 13. n. 1 inspicias.

12. πνευματική etc.] C. 12 (n. 12) daemones σύμπληξιν ἐξ ὕλης λαβόντες dicuntur, h. e. qualis est ignis et aëris. Similiter Basilius de spir. sanct. c. 16. Cf. Baumgarten-Crusius *Comp. d. chr. Dogmengesch.* ed. Hase P. II. p. 201.

13. δὲ] Fris. in marg. γοῦν.

14. σώματα] Morell, Worth, Maran. σώματος, citra codd. auctoritatem. — Mox Duc. οὐδαμῶς sine causa.

15. τ. ψυχικοῖς] Non verendum est ne hanc vocem [repetitam c. 16] Tatianus eodem sensu usur-

pet ac Gnostici. Neque enim, ut illi, catholicos hac voce designat, sed eos tantum qui non ita vivunt ut in eis habitet spiritus sanctus. In quo quidem Tatianus auctorem habet apostolum qui ait 1 Cor. 2, 14: ψυχικός δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ. Maranus.

16. Τῆς . . . ἀπανγίσματα] Scholion in marg. Pag. 4: Διὰ τί δαίμοσιν ἐπιστροφὴ πρὸς τὸ κρείττον οὐκ ἐστίν; — Worthus: „Aperte [?] alludit ad Hebr. 1, 3, ubi Christus dicitur ἀπαύγασμα paternae gloriae. Sicut enim Christus eo nomine impeccabilis erat, sic ex adverso daemones, cum sint ὕλησιν ὅλης malitiae ἀπανγίσματα

pli habeat, lubenter id incolit deus per legatum spiritum; si vero tale non sit tabernaculum, praestat homo belluis sola voce articulata, caetera vero eiusdem est atque illae vivendi rationis, ut qui non sit similitudo dei. Porro daemones omnes nullam habent carnem, sed spiritualis est iis compages, ut ignis, ut aëris. Ii autem soli qui spiritu dei communiti sunt facile videre possunt etiam daemonum corpora, caeteri vero nequaquam, hoc est psychici. Nam praestantius ab inferiore comprehendi non potest. Propterea ergo daemonum natura non habet poenitentiae locum. Materia enim et nequitia in iis relucet. Materia autem potestatem in animam exercere voluit; ac secundum liberum arbitrium isti quidem leges mortis hominibus tradiderunt: homines vero post immortalitatis iacturam morte perfidem obeunda mortem superaverunt, et per poenitentiam vocatio iis concessa est secundum effatum quod dicit: *Quoniam paullulum inferiores angelis exstiterunt. Potest autem quisquis victus est rursus vincere, si mortis condi-*

[cf. Bretschneideri Lex. man. in libros Ni Ti p. 39]; continuo in peccatum feruntur, neque aliud agunt quam ut homines in peccatum ac mortem trahant.“

17. Ὅτι... ἠθέλησεν] Quod ait materiam animae imperare voluisse id explicat c. seq., ubi docet daemones adhibita inferiore ac viliori materia operam dare ut nos vincant. Unde hortatur ut materiam repudiet quisquis illos vincere volet. *Maranus.*

18. κατὰ τὸ] Fris. et Aet., Gesner. et Herold., τὸ κατὰ τό.

19. τὴν... ἀποβολήν] Par. 2 τὰς ἀποβολάς. — Mori per si-

dem (Gesner.) est deum sequi et a peccatis separari. C. 11: Ἀπόθνησκου τῷ κόσμῳ... ζῆθι τῷ θεῷ.

20. Ἐπειδὴ... ἠλατρώθησαν] Psalm. 8, 5. — De verbis κ. τ. εἰπόντα λόγον Iust. Dial. c. Tr. c. 87. n. 2 adeas. Maranus: „Est aliquid subintelligendum atque ex supra dictis eruendum, ita ut haec sit sententia: Per poenitentiam vocatio hominibus concessa, quia inferiores sunt angelis secundum scripturam quae dicit“ etc..

21. τῷ νενικημένῳ] Nimirum peccatis. Cf. c. 11. n. 12 et c. 12. n. 1. — Mox codd. msti et editi κήρατουμνον.

σύστασιν παραιτουμένω. Τίς ²² δέ ἐστὶν αὕτη, εὐσύνοπτον ἔσται τοῖς βουλομένοις ἀνθρώποις τὸ ἀθάνατον.

16. ¹ Δαίμονες δὲ οἱ τοῖς ἀνθρώποις ἐπιτάττοντες οὐκ εἰσὶν αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαί. Πῶς γὰρ ἂν γένοιτο δραστικά ² καὶ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν, χωρὶς εἰ μὴ ζῶν μὲν ὁ ἄνθρωπος ἀνόητος ¹⁵⁵ καὶ ἀδύνατος γένοιτο, νεκρὸς δὲ γενόμενος λοιπὸν δραστικώτερας πιστεύοιτο μεταλαμβάνειν δυνάμεως; Ἄλλ' οὔτε τοῦθ' οὕτως ἐστίν, ³ ὡς ἐν ἄλλοις ἀπεδείξαμεν. Καὶ χαλεπὸν οἶσθαι ⁴ τὴν ἀθάνατον, ὑπὸ τῶν τοῦ σώματος μερῶν ἐμποδιζομένην, φρονιμωτέραν, ἐπειδὴν ἀπ' αὐτοῦ μεταναστῆ, γίνεσθαι. Δαίμονες γάρ, τῆ σφῶν κακοηθείᾳ ⁵ τοῖς ἀνθρώποις ἐβρακχεύοντες, ποικίλαις καὶ ἐψευσμέναις δραματουργίαις ⁶ τὰς γνώμας αὐτῶν παρατρέπουσι κάτω νενευκυίας, ὅπως μεταρσιουῶσθαι πρὸς τὴν ἐν οὐρα- ^B νοῖς πορείαν ἐξαδυνατώσιν. Ἄλλ' οὔτε ἡμᾶς τὰ ἐν κόσμῳ λέ- ²⁷ ληθε, καὶ ⁷ ἡμῖν εὐκατάληπτον τὸ θεῖον τῆς ἀπαθανατιζούσης τὰς ψυχὰς δυνάμεως ἡμῖν προσελθούσης. Βλέπονται δὲ καὶ ὑπὸ ⁸ τῶν ψυχικῶν οἱ δαίμονες, ἐσθ' ὅτε τοῖς ἀνθρώποις ἑαυτοῦς ἐκείνων δεικνύντων, ἵνα τε ⁹ νομισθῶσιν εἶναι τινες, ἢ καὶ τε

22. δέ ἐστίν] Sic Par. 1. Ducaeus et Maranus ἐστίν omiserunt. Caeteri δὲ γάρ.

1. Δαίμονες... ψυχαί] Cf. Iust. Apol. I. c. 18. n. 7.

2. καὶ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν] Anima enim post mortem cum corpore perit, tempore iudicii ad immortalitatem revocanda: c. 13. n. 1. — Editores (c. Fris.) inepte sic habent: ... ἀποθανεῖν χωρὶς; εἰ μὴ ὁ ζῶν ἄνθρωπος μὲν, ἀνόητος δὲ, ἀδύνατος γένοιτο. Excipias Ducaeam et Maranum. Ille enim ante χωρὶς signum interrogandi collocavit, hic vero etiam verba quae sequuntur immutavit: χωρὶς εἰ μὴ ὁ ζῶν μὲν ἄνθρωπος ἀν. καὶ ἀδ. γένοιτο. Dedi equidem sicut in

Par. 1 et in marg. Fris. comparet. De formula χωρὶς εἰ μὴ (= ἐκτὸς εἰ μὴ, Ps.-Iust. Epist. ad Zen. et Ser. c. 7) Lobeck. ad Phryn. p. 459 disputavit. Nos: „Wie sollten die Seelen böser Menschen sogar nach dem Tode thatkräftig sein können? Man müsste denn annehmen dass der Mensch während seines Lebens thöricht und machtlos gewesen, durch den Tod aber eine wirksamere Kraft erhalten habe. Doch dies ist nicht der Fall.“

3. ὡς ἐν ἄλλοις ἀπεδ.] Amissum quendam hoc loco Tatianus librum designat, in quo fusius de natura daemonum se disseruisse testatur. Worthus. — Daniel Tatian. d. Apol. p. 114: „Allein ob-

tionem repudiet. Quae autem haec sit, facile perspicere poterunt homines qui immortalitatem concupiscunt.

16. Daemones autem qui hominibus imperant non sunt hominum animae. Quomodo enim efficaces fuerint etiam post mortem: nisi forte homo quamdiu vivit insipiens et invalidus fuerit, mortuus vero efficaciore credatur deinceps praeditus potestate? Sed neque hoc ita se habet, ut alibi demonstravimus. Ac difficile est existimare animam immortalem, quae corporis membris impeditur, sagaciorum, quum ex eo migraverit, fieri. Daemones enim, dum pro sua nequitia in homines debacchantur, deorsum vergentia eorum ingenia variis et fallacibus machinationibus pervertunt, quominus ad viam coelorum erigi possint. Sed neque nos ea latent quae in mundo sunt, et divinum facile a nobis comprehendi potest, si vis quae animas immortales facit ad nos accesserit. Videntur autem etiam a psychicis daemones, quum ipsi nonnunquam hominum aspectui se exhibent: vel ut existimentur aliquid esse, vel etiam

gleich Tatianus wirklich mit Vorliebe die Dämonenlehre behandelt, so können doch jene Worte der Apologie füglich auf die Schrift *περὶ ζώων* [c. 15. n. 6] bezogen werden, wo jener Gegenstand auch zur Sprache kommen musste.“ Pariter Maranus in Praef. p. CV statuit.

4. *τὴν ἀθάνατον*] Scriptor ironice (n. 2) id de anima pronuntiat. Caetera dicit hypothetice: „Si posset fieri animae a corpore separatio, vix credibile esset illam, quippe separatam, sagaciorum fore et efficaciorum.“

5. *τοῖς ἀνθρώποις*] Par. 1 et 2 in marg. *τοὺς ἀνθρώπους*.

6. *τ. γνώμας . . . κάτω νεν.*] C. 13: *μόνη μὲν διαιωμένη πρὸς*

τὴν ὕλην νενεῖ κάτω . . . συζυγίαν δὲ κεκτημένη τὴν τοῦ θείου πνεύματος οὐκ ἔστιν ἀβοήθητος etc..

7. *ἡμῖν . . . ἡμῖν*] Fris. et Aet., Gesner. et Herold., *ὑμῖν . . . ὑμῖν*. Iam princeps editor illam lectionem, Par. 1 et 2 firmatam, coniectavit. Priori *ἡμῖν* in Aet. *ἔστιν* additum est. Substantivum *δυναμείας* male deest in codd. editis et mstis. Designatur spiritus dei (n. 6).

8. *τ. ψυχικῶν*] Cf. c. 15. n. 15.

9. *νομισθῶσιν*] Aet., Par. 2, Fris., indeque Gesner. et Herold. *νομίζουσιν*, Par. 1 *νομίζωσιν*, magis accedens ad veram scripturam, quae reperitur in marg. Par. 2, unde Maran. quoque recepit; caeteri edi-

βλάβῃσι καθάπερ πολέμους φίλοι κακοὶ τὴν γνώμην ὑπέρχον-
 τες, ¹⁰ ἢ τιμῆς εἰς αὐτοὺς τοῖς ὁμοίοις αὐτοῖς τὰς ἀφορμὰς πα-
 ράσχουσιν. Εἰ γὰρ δυνατὸν αὐτοῖς, πάντως ἄν καὶ τὸν οὐρα-
 νὸν σὺν ἅμα τῇ λοιπῇ ποιήσει καθιέλκυσαν. Νῦν δὲ τοῦτο μὲν
 πράττουσιν οὐδαμῶς· ἀδυνατοῦσι γάρ· ὕλη δὲ τῇ κάτω πρὸς C
 τὴν ὁμοίαν αὐτοῖς ὕλην πολεμοῦσι. ¹¹ Τούτους δὲ νικᾶν ἄν τις
 θελήσῃ, τὴν ὕλην παρατησάσθω. ¹² Θώρακι γὰρ πνεύματος
 ἐπουρανίου καθωπλισμένος πᾶν τὸ ὑπ' αὐτοῦ περιεχόμενον σω-
 σαι δυνατὸς ἔσται. Εἰσὲ μὲν οὖν καὶ νόσοι καὶ στάσεις τῆς ἐν
¹³ ἡμῖν ὕλης· δαίμονες δὲ αὐτοὶ τούτων τὰς αἰτίας, ἐπειδὴν
 συμβαίνουσιν, ἑαυτοῖς ¹⁴ προσγράφουσιν, ἐπιόντες ὅποτεν κατα-
 λαμβάνη κάματος. Ἔστε δὲ ὅτε καὶ αὐτοὶ χειμῶνι τῆς σφῶν
 ἀβελτηρίας κραδαινουσι τὴν ἕξιν τοῦ σώματος· οἷον λόγῳ θεοῦ
 δυνάμεως πληττόμενοι· δεδιότες ἀπίσται, καὶ ὁ κάμωνν θερα- D
 πεύεται.

17. Περὶ γὰρ τῶν ¹κατὰ τὸν Δημόκριτον συμπαθειῶν τε 28
 καὶ ἀντιπαθειῶν τί καὶ λέγειν ἔχομεν, ἢ τοῦθ' ὅτι κατὰ τὸν
 κοινὸν λόγον ἀβδηρολόγος ἐστὶν ὁ ἀπὸ τῶν Ἀβδηρῶν ἄνθρω-
 πος; ²Ὡσπερ δὲ ὁ τῇ πόλει τῆς προσηγορίας αἴτιος, φίλος ὢν
 Ἰρακλέους ὡς φασιν, ὑπὸ τῶν Διομήδους Ἴππων κατεβρώθη,
 τρόπον τῷ αὐτῷ καὶ ὁ τὸν μάγον Ὀστάνην καυχώμενος ἐν ἡμέρᾳ

tores νομίζονται ex coniectura Ges-
 neri. Idem error deprehenditur c.
 40 (n. 5).

10. ἢ τιμῆς] Codd. msti et
 editi εἰ τοῖς, Fris. in marg. ἢ τῆς.
 Hic verbis εἰς αὐτοὺς adiungit θρη-
 σκαίας, et sic editi quoque. Ma-
 rani coniecturae debetur id quod
 posui in oratione. EI et H saepe
 a librariis commutantur: vid. Indd.
 edit. meae Iust. Tom. I. P. II. p.
 477, Tom. II. p. 281, Tom. III. P.
 II. p. 373. C. 8 de daemonibus,
 Gentilium diis: πῶς τιμητέον
 τούτους. Ex παράσχουσιν Morell.
 temere fecit παρέχουσιν. — Τοῖς

ὁμοίοις αὐτοῖς h. e. psychicis illis,
 hominibus spiritu divino destitutis.
 Inde infra; ὕλη δὲ τῇ κάτω πρὸς
 τὴν ὁμοίαν αὐτοῖς ὕλην πολεμοῦσι.

11. Τούτους . . . παρατησά-
 σθω] Cf. c. 12. n. 12 et c. 15.
 n. 17.

12. Θώρακι . . . ἔσται] Coll.
 Ephes. 6, 13. 14. 17.

13. ἡμῖν] Sic Par. 1 abā manu
 et Maranus. Reliqui omnes ἡμῶν.

14. προσγράφουσιν] Aet. προ-
 γράφουσιν.

1. κατὰ τὸν Δημόκριτον] Bran-
 dis: „Democritus scheint die Wech-
 selbeziehung der Dinge und Wesen

aliquid tanquam inimicis noceant amici mala mente praediti, vel ut similibus sibi occasionem ipsorum colendorum praebent. Nam si possent, profecto ipsum coelum cum caeteris rebus creatis subverterent. Nunc autem nequaquam id faciunt: non enim possunt; sed materiâ inferiore materiam sibi similem oppugnant. Hos si quis vincere velit, materiam repudiet. Loricâ enim spiritus coelestis armatus servare poterit quidquid ab eo circumdatum est. Sane habet quidem materia nostra morbos et tumultus; causas autem earum, quum accidunt, daemones ipsi sibi adscribant, eodem tempore accedentes quo morbus invadit. Interdum etiam ipsi tempestate stultitiae suae conentiunt habitum corporis [nostri]: qui verbo potentiae dei percussis discedunt territi, et aeger sanatur.

17. De occultis enim secundum Democritum consensionibus et dissensionibus quid dicere possimus, nisi id, quod communi sermone contritam est, abderiloquum esse hominem Abderâ oriundum? Quemadmodum autem is a qua urbs illa nomen accepit, Hercules ut ferunt amicus, a Diomedis equis devoratus est: sic etiam iste qui de mago

sehr weit ausgedehnt zu haben und, im Gegensatz gegen alle spätere Atomistik, der Magie nicht abhold gewesen zu sein.“ *Handb. der Gesch. d. gr.-röm. Philos.* P. I. p. 338 sq.. Cf: quae ibi memorantur. — Ad ἀβδηρολόγος quod attinet (qua voce solus Tatianus usus est), monendum est abderiticam mentem in proverbium abiisse de stupore. Cf. Pape *Wörterb. d. griech. Eigennamen* s. Ἀβδηρα.

2. Ὀσθησος etc.] Abderam, Thraciae urbem, Hercules eodem loco condidit quo Abderus amicus ab equis Diomedis laceratus est. Cf. *Panly Real-Encyclopaedie d. class.*

Alterthumswiss. P. I. p. 3. — Ὁ τῶν μάγων Ὀσθάνης πανχράμνος est Democritus. Scholion ad illud τ. μ. Ὀστ. in marg. Par. 1: κατὰ τοῖς Πέσσαις. In marg. Fris. et Act.: Ὀσθάνης οἱ μάγοι τοῖς Πέσσαις ἐκαλοῦντο. Sic etiam Suidas s. v.. Werthus: „Duos certe Osthannas memorat Plinius Hist. nat. XXX. c. 2: unum, qui de magia primus commentatus Xerxem regem Persarum bello, quod is Graeciae intulit, comitatus est, alterum, qui Alexandri Magni temporibus non levem auctoritatem addidit professioni. Ad priorem respicere Tertullianum lib. de anima c. 57 adnotavit Pa-

συντελείας πυρός αλωνίου βορᾶ παραδοθήσεται. Καὶ ὑμεῖς δέ, τοῦ γέλωτος ἦν μὴ ἀποπαύσησθε, τῶν αὐτῶν ὡς περ καὶ οἱ γόητες τιμωριῶν ἀπολαύσετε. Διόπερ, ὡς Ἕλληνες, κεκραγός 156 ὡς περ ἀπὸ τοῦ μετεώρου κατακούσατέ μου, μηδὲ ἐπιτωθάζοντες τὴν ὑμετέραν ἀλογιστίαν ἐπὶ τὸν κήρυκα τῆς ἀληθείας μεταίτετε. Πάθος οὐκ ἔστι δι' ἀντικαθείας ἀπολλύμενον, οὐδὲ ὁ μεμηνώς ὁ σκυτίδων ἐξαφτήμασι θεραπεύεται. Ὁ δαιμόνων εἰσὶν ἐπιφοιτήσεις· καὶ ὁ νοσῶν καὶ ὁ λέγων ἐρᾶν, καὶ ὁ μισῶν καὶ ὁ βουλόμενος ἀμύνεσθαι, τούτους λαμβάνουσι βοηθούς. Ἐπίτροπος δὲ αὐτοῖς τῆς μηχανῆς οὗτος. Ὡς περ γὰρ οἱ τῶν γραμμάτων 29 χαρακτῆρες, ὅστις τε οἱ ἀπ' αὐτῶν, οὐ καθ' ἑαυτοὺς εἰσι δυνατοὶ σημαίνειν ὅτ' οὐ συνταττόμενον, σημεῖα δὲ τῶν ἐννοιῶν σφίσι ἀνθρώποι δεδημιουργήκασιν, παρὰ τὴν ποιὰν αὐτῶν 30 σύνθεσιν γινώσκοντες ὅπως καὶ ἡ τάξις τῶν γραμμάτων ἔχει νενομοθέτηται, παραπλησίως καὶ τῶν ριζῶν αἱ ποικιλίαι, νευρῶν τε καὶ ὀστέων παραλήψεις, οὐκ αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς δραστικά τινές εἰσι, στοιχείωσις δὲ ἔστι τῆς τῶν δαιμόνων μοχθηρίας, ὅς περ 11 ἕκαστον αὐτῶν ἰσχύει ὀρίκασιν. Ἐπεὶ δ' ἂν παρειλημμένην ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων θεάσωνται τὴν δι'

melius. Nec dubium quin de eodem hic agat Tatianus. De hoc autem Osthane gloriatus dicitur Democritus, sive quod ipsum inviserit ipso quo in peregrinationibus suis familiariter usus fuerit, seu etiam quod libros eius de re magica perlegerit. Certe testis est Clemens Alex. Strom. I. p. 304 Democritum Babylonem, Persidem et Aegyptum adiisse, τοῖς τε μάγοις καὶ τοῖς ἱερεῦσι μαθητεύοντα. Cf. Democriti Abd. Operum Fragm. ed. Mullach (Ber. 1843) p. 44. — Ἐν ἡμέρᾳ συντελείας, scil. τῶν ὄλων (c. 6. n. 1) sive τοῦ κόσμου (c. 13. n. 2).

3. ὡς περ] Fris. et Par. 2 ὡς περὶ habent; sic editi quoque (Mo-

rell. ὡς περί). Unus Maranus legitimam lectionem (Fris. in marg., Par. 1, Aet.) in textu posuit. Mox Par. 2 ἀπολαύσητε. Exposuit de vocabulo γόης Karsten Philosoph. graecc. vett. Reliqq. Vol. II. p. 27 sqq. — De sententia cf. Daniel Tatian. d. Apol. p. 247.

4. ὡς περ ἀπὸ τ. μετεώρου] Clamantem ex loco superiori, tamquam praeconem. Etiam Iustinus Apol. II. c. 12: Ἐλθε καὶ νῦν τις ἂν τρ. φ. ἀνεβόησεν ἐπὶ τὴν βῆμα ὑψηλὸν ἀναβάς· Αἰδέσθητε etc..

5. σκυτίδων ἐξαφτ.] Scholion in marg. Par. 1 manu itala (cf. c. 10. n. 11): „Fortasse de Lupercis

Ostane gloriatur die consummationis igni depascendus tradetur. Vos quoque, nisi risum desinatis, eadem ac magi supplicia luetis. Quocirca, Graeci, velut ex loco excelso clamantem me audite, nec cachinnando vestram dementiam in praeconem veritatis transferte. Morbus non tollitur per occultam dissensionem, nec furiosus pelliculis appensis curatur. Daemonum sunt aggressiones: et qui aegrotat et qui amare se dicit, et qui odit et qui ulcisci cupit, hos capiunt adiutores. Modus autem machinationis eorum sic se habet. Quemadmodum enim literarum figurae, et versus qui ex iis constant, non possunt per se id quod componitur indicare, sed sibi homines signa cogitationum instituerunt, ex certa eorum constructione id percipientes cuius significandi causâ etiam ordo literarum institutus est: similiter radicum varietates, et nervorum ossiumque appositiones, non per se quidquam efficiunt, sed sunt elementum improbitatis daemonum, qui ad quid unumquodque illorum valeret definiuerunt. Ubi autem vident consentire homines ut sibi per eas res mini-

hoc intelligit.“ Gesnerus: „Συντίδας interpretor *pelliculas*; his enim aut linteis amuleta quaedam illigata stulti homines appendunt.“

6. Δαιμόνων εἰσὶν ἐπιφοιτήσεις] Sic infra [c. 18] §. 31 οἱ νομιζόμενοι θεοὶ τοῖς τινῶν ἐπιφοιτῶντες μέλεσιν etc.. Amuleta, philtrea et alia magica damnat impietatis ob malum finem; saepius enim ad ulterius vel inimicitias promovendis adhibentur. Non reprehendit hęc medicinam artem sed magiam. Gesnerus.

7. Τρόπος] Gesner. (ex Fris.) et Herold. τόπος, quod quidem vitiose hęc legi iam ille observavit. — Ἀντοῖς, h. e. daemonibus.

8. εἰχοῖ] Aet. στοῖχοι.

9. τὸ συνταττόμενον] Maran.: id quod cogitatur et componitur. — Mox Herold. τῶν δὲ pro δὲ τῶν.

10. ποικιλίαι . . . παραλήψεις] Morell. et Worth. ποικιλίαι. Ibidem cum Gesnero et Heroldo παραλήψεις (ex Fris.). — Pearsono verba νεκρῶν τε καὶ ὀστέων παραλήψεις (sic) superflua videntur esse. At vero huc respiciunt verba infra posita: Πῶς γὰρ . . . νεκροῦ δὲ ὄντος μου λείψανον τὸ ἐν ἐμοὶ . . . αἰσθητὸν τι ἀπεργάζεται; Tum Maranus δραστικά τινος legendum male coniecit.

11. ἕκαστον] Aet. et Fris., Gesner. et Herold., ἕκαστος. Sed Fris. in marg. veram lectionem praebet. Mox pro ἰσχύει (Fris. in marg.)

αὐτῶν ἐπιηρέσιαν, ¹² λαμβάνοντες σφίσι αὐτοῖς δουλεύειν τοὺς
 ἀνθρώπους ἀπεργάζονται. Πῶς ¹³ δ' ἂν ἀγαθὸν μοιχείαις ὑπη- C
 ρεῖν; Πῶς δὲ καὶ σπουδαῖον πρὸς τὸ μισεῖν τινὰς ¹⁴ παριόν-
 τας βοηθεῖν; Ἡ πῶς ὕλη καλὸν ¹⁵ προσανάπτειν τὴν εἰς τοὺς
 κμηνότας βοήθειαν καὶ μὴ τῷ θεῷ; ¹⁶ Τέχνη γὰρ τῆς Θεοσε-
 βείας τοὺς ἀνθρώπους παρατρέκουσιν, πόαις αὐτοὺς καὶ φίλαις
 πείθεσθαι παρασκευάζοντες. Ὁ δὲ θεός, εἴπερ αὐτὰ πρὸς τὸ
 ποιεῖν ἅπαν οἱ ἄνθρωποι βούλονται κατεσκευάσει, πονηρῶν
 ἂν ἦν πραγμάτων δημιουργός· ἐπεὶ αὐτὸς μὲν ¹⁷ πᾶν τὸ εὖ πῶς
 ἔχον ἰδημιούργησεν, ἡ δὲ τῶν δαιμόνων ἀσωτία τοῖς ἐν τῷ κό- D
 σμῳ πρὸς τὸ κακοποιεῖν ἐχρήσατο, καὶ τούτων ἐστὶ ¹⁸ τῆς κα-
 κίας εἶδος καὶ οὐχὶ τοῦ τελείου. Πῶς γὰρ ζῶν μὲν ἦμισθα ³⁰
 μοχθηρός εἶην, νεκροῦ δὲ ὄντος μου ¹⁹ λείψανον τὸ ἐν ἐμοί, μη-
 δὲν ἐμοῦ κρᾶττοντος, τὸ μήτε κινούμενον ἀλλὰ μήτε αἰσθανό-

codd. msti, Gesner. et Herold.
 ἰσχύειν habent. — Maranus: „Dae-
 mones definivisse dicit ad quid res
 eiusmodi valerent, h. e. quid per
 radicum varietates et ossium appo-
 sitiones ipsi perficerent et quos in
 usus ista adhiberent, ad fucum ho-
 minibus faciendum.“ Non enim sa-
 nant daemones sed illudunt (c. 18).
 — De voce στοιχειώσις c. 9 n. 1
 consulas.

12. λαμβάνοντες] Sic Pat. 1.
 Caeteri codd. msti, Gesner. et He-
 rold. ἐπολαμβάνοντες. Ille ἐπι-
 λαμβάνοντες contexit legendum, id-
 que editores receperunt. — Justin.
 Apol. I. c. 14: διὰ μαγικῶν στρο-
 φῶν χειροῦνται πάντα. Apol. II.
 c. 5: τὰ ἀνθρώπειον γένος ἐαν-
 τοῖς ἐδούλωσαν . . . διὰ μαγικῶν
 γραφῶν.

13. δ' ἂν] Maran. δὲ ἂν. Deim
 Act. et Fris. μοιχείαις. Ita etiam
 Gesner., Herold., Worth.

14. παριόντας] Pat. 2 παριέν-
 τας.

15. προσανάπτειν] Codd. msti
 et editi προσσυνάπτειν. Debat sal-
 tem esse προσσυνάπτειν, iterata li-
 tera σ, quod quidem Gatakerus ad
 Marc. Anton. IV. §. 21. p. 141 com-
 mendavit. Sed melius Ducaeus le-
 git προσανάπτειν. C. 20: τ. μαρ-
 τυρίαν προσάπτειν σε δεῖ τῷ θεῷ.

16. Τέχνη etc.] C. 18: τέχνη
 δὲ τοὺς ἀνθρώπους αἰχμαλω-
 τεύουσι. — Tum pro πόαις (Pat.
 1. 2 et in marg. Fris.) Act. et Fris.
 atque editores, Ducaeo et Marano
 exceptis, ποίαις habent: quae for-
 ma minus erat frequentata, ut Lo-
 beck. ad Phryn. p. 496 docet. Etiam
 infra c. 18: διὰ πόας. Maranus:
 „Non legitimum herbarum usum
 damnat Tatianus, nec medicinam
 daemonibus acceptam refert, sed in
 superstitionas radicum et ossium ap-

stretur, tuncprehendant eos et in servitute suam redigunt. Quomodo autem honestum adulteriis ministrare? Quomodo item praeclarum procedendo opem ferre ut nonnulli odio habeantur? Aut quomodo decorum materiae attribuere furentium curationem ac non deo? Arte enim a dei cultu homines avertunt, dum eos adducunt ut herbis et radicibus fidem habeant. Deus autem, siquidem haec ad id efficiendum creasset quod hominibus lubet, malarum sane esset rerum opifex; quia ipse quidem omnia bene se habentia creavit, daemonum vero intemperantia iis quae in mundo sunt ad male agendam usa est, etiam horum est nequitiae species ac non perfecti dei. Quomodo enim vivus ego minime sim malus, mei autem mortui, nihil agente me, reliquiae, quae non moventur immo nec sentiunt, aliquid quod sentia-

positiones invehitur. *Aliud est enim, inquit Augustinus De doctr. chr. II. c. 45, dicere: Tritam herbam si biberis, venter non dolebit; et aliud est dicere: Istam herbam collo si suspendaris, venter non dolebit. Ibi enim prebatur contemperatio salubris, hic significatio superstitiosa damnatur.*⁴

17. *πάν τὸ εὖ πως ἔχον*] Coll. Gen. 1, 31.

18. *τῆς κακίας εἶδος*] *Nequitiae species, ad magiam pertinens, de qua hic agitur. — Fris. (Gesn. et Her.) καὶ οὐχὶ τοῦ θεοῦ τοῦ τελείου. Unde Morell., Duc., Worth. κ. ο. τοῦ θεοῦ τελείου dederunt. Reliqui codd. msti et Maran. καὶ οὐχὶ τοῦ τελείου. Cf. c. 12. n. 15.*

19. *λείψανον τὸ ἐν ἐμοί*] Magi enim defunctorum ossibus [n. 10]

non raro ad suas artes abutuntur. Eodem autem argumento probat nihil secundum naturam per ista effici posse, quo supra asseruit animas hominum non esse daemones. Nam si vel anima vel partes corporis tantum post mortem valerent, in vivis corporibus multo amplius valere deberent: quod cum non fiat, manifestum est falso quae dicuntur eis attribui. Si tamen neanihil aliquando per cadaverum partes aut aliam materiam efficitur, id non facultate naturali aut effectu in rebus latente (quem sympathiam et antipathiam vocant) sed daemonum dolo contingit. *Gesnerus.* — Scholiasta in marg. Par. 1, non dubitans de vi reliquiarum, haec ad locum notavit: *Τοῦτο οὐκ αἰσίως παραλήφθη, καὶ κατὰ τῆς τῶν ἱερῶν μαρτύρων τῶν ἁγίων λειψάνων θαυματουργίας.*

μενον, αἰσθητόν τι ἀπεργάζεται; Πῶς δὲ ὁ τεθνεὼς ²⁰ οἰκτίστῳ θανάτῳ δυνήσεται πρὸς τιμωρίαν τινὸς ἐξυπηρετῆσαι; Τοῦτο γὰρ εἰ οὕτως εἶη, πολλῷ μᾶλλον ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν οἰκειὸν ἐχθρὸν ἀμύνηται· δυνάμενος γὰρ καὶ ἄλλοις βοηθεῖν ἔκδικος πολλῷ μᾶλλον ἑαυτοῦ καταστήσεται.

18. Φαρμακεία δὲ καὶ πᾶν τὸ ἐν αὐτῇ εἶδος τῆς αὐτῆς ἐστὶν ἐπιτεχνήσεως. Εἰ γὰρ τις ὑπὸ τῆς ὕλης θεραπεύεται, ¹⁵⁷ ¹πιστεύων αὐτῇ, θεραπευθήσεται μᾶλλον αὐτὸς δυνάμει θεοῦ προσανέχων. Ὡσπερ γὰρ τὰ δηλητήρια συνθέσεις εἰσὶν ὕλικαί, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ λώμενα τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως ἐστίν. ² Εἰ δὲ τὴν φαυλοτέραν ὕλην παραιτούμεθα, πολλάκις καὶ διὰ τῆς ἐφ' ἕτερον τῶν κακῶν τινος ἐπιπλοκῆς λάσασθαί τινες ἐπιτηδεύουσι, καὶ τοῖς κακοῖς ἂν πρὸς τὸ ἀγαθὸν καταχρήσονται. Καθάπερ ³ δὲ τῷ ληστεύοντι συνδειπνήσας, κἂν μὴ ληστής αὐτὸς ᾖ, ἀλλ' ὅμως διὰ τὸ συνεστιαθῆναι τιμωρίας μεταλαμβάνει, ⁴τρόπῳ τῷ αὐτῷ ὁ μὴ κακός, τῷ δὲ φαύλῳ ἀναμιγείς, πρὸς B ⁵τὸ νομιζόμενον καλὸν συγχεσάμενος, διὰ τὴν εἰς αὐτὸ κοι-

20. οἰκτίστῳ θανάτῳ] Ut intelligatur Tatiani sententia, observandum est antiquos existimasse animas hominum violenter mortuorum multo plus posse in magicis operationibus, quam eorum qui sicca et matura morte obierunt. Hanc opinionem etiam confirmabat, quod illas ad ipsum sepulcrum detineri crederent. Cfr. Tertullianus De anima c. 57 et Porphyrius De abstinentia animalium II. p. 212. Maranus.

1. πιστεύων αὐτῇ] Medica ars reprehendenda est (cf. c. 17. n. 6), si materiae tribuat quod est dei faciatque ex causa materiali efficientem. Cf. c. 20.

2. Εἰ δὲ... παραιτούμεθα, κ. καὶ δ. τ. ἐφ' ἕ. τ. κακῶν... τ. κα-

κοῖς... καταχρήσονται] Sic Maranus ex Par. 1 reposuit. Interpres Campidon.: „Wenn nun wir die schlechte Materie verwerfen, so versuchen doch Einige“ etc.. Alius aposiopesis statuerit: Εἰ δὲ... παραιτούμεθα [ὀρθῶς φρονοῦμεν s. πράττομεν]. Cf. Winer Gramm. d. neutest. Sprachidioms (ed. 4) p. 537. Caeteri codd. msti: εἰ δὲ... παραιτούμενα (in marg. Fris. et Par. 2 παραιτούμενοι)· πολλάκις γὰρ (Aet. καὶ) διὰ τ. ἐφ' (Fris. in marg. et Aet. ἐφ') ἕτερον τῶν κακῶν... τοῖς κακοῖς (Fris. in marg. et Aet. τῶν καλῶν... τοῖς καλοῖς) ...καταχρήσονται. Sic etiam Gesner. (c. Fris.) et Herold.; sed coniecit ille, ut παραιτούμενοι quod in marg. Fris. invenit habeat quocum

tur efficiant? Quomodo autem qui morte miserrima mortuus est poterit ad alicuius ultionem operam navare? Hoc enim si ita esset, multo magis a se ipso proprium inimicum propulsaret; nam qui opem etiam aliis ferre potest multo magis sui ipsius vindex erit.

18. Medicandi autem ratio et quidquid ea continetur eiusdem est artificii. Nam si quis materiã curatur, ei confidens, multo magis curabitur si ad potestatem dei confugiat. Quemadmodum enim ea quae nocent compositiones sunt materiales, sic etiam quae sanant eiusdem sunt naturae. Quodsi deteriores materias recusamus: saepe nonnulli etiam per malae alicuius rei cum alia coniunctionem mederi conantur, et malis ad bonum utentur. Quemadmodum autem is qui cum latrone coenavit, etiamsi ipse non sit latro, tamen quia convivatus est poenae fit particeps, sic qui non est malus, sed cum eo quod malum est implicatur, eo ad opinatum bonum utens, propter commercium

copuletur, oí pro εἰ scribendum esse: quae quidem lectio tolerari non potest. Caeteri editores: οἱ δὲ... *καραιοῦμενοι· πολλάκις γὰρ διὰ τ. ὑπ' ἕτερον τῶν καλῶν... τοῖς καλοῖς* (Duc. *τῶν κακῶν... τοῖς κακοῖς*)... *καταχρήσονται*. Wortho locus ita videtur restituendus: ... *τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως εἶδην, τὴν φανλοτέραν ὄλην καραιοῦμενα*. — Maranus: „Videtur Tatianus materiam deteriores intelligere non eam cuius naturae aliquid insit vitii (nihil enim non creatum a deo, nihil non bonum esse paulo antea monebat), sed eam quae, cum sua sponte nihil afferat ad morbi curationem, sine superstitione ac magicae operationis crimine ad morbos curandos adhiberi non potest.

Corp. Apoll. Vol. VI.

Quia autem saepe fiebat ut eiusmodi res, ad dissimulandum et occultandum scelus, cum aliis rebus sua sponte ad aegros levandos utilibus coniungerentur, ne sic quidem magicae operationis crimen evitari pronuntiat.“

3. δὲ] Duc. δὲ ὁ. — Ad verba proxima scholion in marg. Par. 1 manu itala (cf. c. 10. n. 11): *Ὁ δὲ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τοῖς ἀμαρτωλοῖς συνησιάζετο*.

4. τῶν τῶν αὐτῶ] Sic ex Par. 1 et 2 reposui. Editi (cum Fris.) καὶ addunt. Act. τῶν τῶν αὐτῶ καὶ οὐ (pro ὁ) μὴ etc..

5. τὸ ν. καλόν] Codd. msti τὸν ν. κακόν. Sic etiam Gesner. et Herold.; quamquam ille in versione habet: *eoque ad bonum ut putat*

νωνίαν ὑπὸ ⁶ τοῦ κρίνοντος θεοῦ κολασθήσεται. Διὰ τί γὰρ ὁ **31**
 πιστεύων ὕλης οἰκονομία πιστεύειν οὐ βούλεται τῷ θεῷ; Τίνος
 δὲ χάριν οὐ τῷ δυνατωτέρῳ προσέρχῃ δεσπότη, θεραπεύεις δὲ
 μᾶλλον ⁷ αὐτὸν ὡςπερ ὁ μὲν κύων διὰ πόας, ὁ δὲ ἔλαφος δι'
 ἐχίδνης, ὁ δὲ σῦς διὰ τῶν ἐν ποταμοῖς καρκίνων, ὁ δὲ λέων
 διὰ τῶν πιθήκων; Τί δέ ⁸ μοι θεοποιεῖς τὰ ἐν κόσμῳ; Τί δὲ
 θεραπεύων τὸν πλησίον εὐεργέτης ⁹ ἀποκαλῆ; Λόγου δυνάμει
 κατακολούθησον. Οὐ θεραπεύουσι δαίμονες, τέχνη δὲ τοὺς ἀν- **C**
 θρώπους αἰχμαλωτεύουσι. ¹⁰ καὶ ὁ θαυμασιώτατος Ἰουστίνος
 ὀρθῶς ἐξεφώνησεν εἰκέναι τοὺς προειρημένους λησταῖς. Ὡςπερ
 γὰρ ἐκείνοις ἔθος ἐστὶ ζωρεῖν τινας, εἶτα τοὺς αὐτοὺς ¹¹ μι-
 σθοῦ τοῖς οἰκείοις ἀποκαθιστᾶν, οὕτω καὶ οἱ νομιζόμενοι θεοὶ
 τοῖς τινῶν ἐπιφοιτῶντες μέλεσιν, ἔπειτα ¹² δι' ὀνείρων τὴν εἰς
 αὐτοὺς πραγματευόμενοι δόξαν, δημοσίᾳ τε τοὺς τοιούτους προϊέ-
 ναι κελεύσαντες, πάντων ὀρώντων, ἐπειδὴν τῶν ἔγκοσμίων ἀπο-
 λαύσωσιν, ¹³ ἀποπτάμενοι τῶν καμνόντων, ἣν ἐπραγματεύσαντο
 νόσον περιγράφοντες, τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκα- **D**
 θιστῶσιν.

effectum abulator. Morell. et Worth.:
 τὸ ν. κακόν. Veram scripturam κα-
 λὸν Fris. in marg. praebet. Mox
 εἰς αὐτὸ congruenter exhibui pro
 vulg. εἰς αὐτόν, quod quidem ne-
 quit ferri, ut iam Maranus vidit.

6. τ. κρίνοντος] Fris. et Par.
 2 addant τοῦτον. Idem est in edi-
 tis: demum Maranus expunxit. „Nam
 superiora verba, τῷ δὲ φανύλῳ ἀνα-
 μιγείς, non significant coniunctionem
 cum hominibus malis sed cum re-
 bus; eamque Tatianus vitiosam esse
 demonstrat, exemplo petito ex ipsa
 cum hominibus malis coniunctione.“

7. αὐτόν] = εἰ (Hom. Od.
 VI. 27. XIV. 389), ut interdum apud
 recentiores scriptores. Cf. Pape
Handwörterb. d. gr. Spr. Tom. I.

p. 333. Fris. in marg. σαυτόν. Duc.
 σαυτόν admisit. Daniel (*Tatian.
 d. Apol.* p. 147) voluit αὐτόν legi:
 sed formas αὐτοῦ etc. nusquam
 agnoscunt codices Tatiani. — Ma-
 ranus: „Non legitimum medicinae
 usum vituperat [cf. c. 17. n. 16 et
 c. 18. n. 1], sed, postquam incan-
 tationes notavit, nunc illud etiam
 praescribit ut medicinae non fida-
 mus quasi ipsa in se aliud praeter
 materiales compositiones habeat, sed
 utilitatem quam ex ea percipimus ad
 deum referamus. Basiliius in ultima
 longiorum Regularum pluribus de-
 monstrat sic medicina utendum esse
 ut morborum levatio non huic artí
 sed deo accepta referatur.“ — Quae
 Tatianus de cane, ceruo, sue, leone

quod cum eo habuit a deo iudice condemnabitur. Cur enim qui materiae dispositioni credit deo non vult credere? Cur vero ad potentio-rem dominum non accedis, sed potius tibi mederis ut canis gramine, cervus viperâ, sus cancris fluvialibus, leo simiis? Cur divinitatem iis tribuis quae in mundo sunt? Cur proximum sanans beneficis vocaris? Verbi potentiam sequere. Non sanant daemones, sed arte homines capiunt; et valde admirandus Iustinus recte pronuntiavit similes esse modo memoratos latronibus. Quemadmodum enim isti quosdam solent capere vivos, deinde suis eos pretio restituere, sic etiam qui existimantur dii, postquam quorundam corporibus obrepserunt, ac deinde opinionem praesentiae suae per somnia fecerunt, in publicum eos prodire iubent, et omnibus spectantibus, quum mundanis rebus se expleverint, ab aegrotantibus avolant et, morbo quem inflixerant deleto, homines pristinae valetudini restitunt.

hic memorat alii quoque scriptores referunt, ut Plinius Hist. nat. XXV. c. 8, XXVIII. c. 42, XXXII. c. 19. Aelianus Var. Hist. I. c. 9.

8. μοι] Cf. c. 11. n. 9.

9. ἀποκαλή] Gesner. (c. Fris.), Herold., Duc., Worth. ἀποκαλεῖ. Inde Pearsonus legit εὐεργέτην ἀποκαλεῖ. Sed ἀποκαλή Par. 1. 2 et Act. tuentur. — Quae sequuntur vulgo (Act., Fris. — Gesn., Her., Morell., Worth.) cum praecedentibus iunguntur: ἀποκ., λόγου δυν. κατακολουθήσ[is]; Fris. in marg. et Duc. habent κατακολουθήσας. Par. 2 κατακολουθεῖς. Genuinam scripturam κατακολουθήσον ante me Maranus ex Par. 1 suppediavit. Λόγος autem hic (coll. c. 25. n. 15) ad doctrinam divinam debet

referri, in re christiana omnibus conspicuam.

10. καὶ... λησταιῖς] De his verbis, etiam ab Eusebio Hist. eccl. IV. c. 16 laudatis, adeas meam Opp. Iustini editionem, Tom. II. p. 250. fragm. VII. Sed Iustinus aliter intellexisse videtur atque Tatianus.

11: μισθοῦ] Sic codd. msti; unus Par. 2 μισθεί, sed in marg. μισθοῦ. Fris. in marg. μισθῶ, id quod Morell., Duc., Worth. male in textu posuerunt.

12. δι' ὄνειρων] Iustinus Apol. I. c. 14: ἀγωνίζονται γὰρ ἔχειν ὑμᾶς δούλους καὶ ὑπηρέτας, καὶ ποτὲ μὲν δι' ὄνειρων ἐπιφανείας... τοὺς ἑσθ' ὅπως ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας ἀγωνιζομένους.

13. ἀποπτάμενοι] Fris. in marg. ἀποστάμενοι.

19. Ἐμείς δὲ τούτων οὐκ ἔχοντες τὴν κατάληψιν παρ' ἡμῶν 32
 τῶν εἰδότην ¹ ἐκπαιδεύεσθε, λέγοντες θανάτου καταφρονεῖν καὶ
 τὴν ἀντάρκειαν ἀσκεῖν. Οἱ γὰρ παρ' ὑμῖν φιλόσοφοι τοσοῦτον
² ἀποδέουσι τῆς ἀσκήσεως, ὥστε παρὰ τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως
 ἑτησίους χρυσοῦς ἑξακοσίους λαμβάνειν τινὰς εἰς οὐδὲν χρήσι-
 μον, ὅπως μὴδὲ τὸ γένειον ³ δωρεὰν καθειμένον αὐτῶν ἔχωσι.
⁴ Κρίσκης οὖν, ὁ ἐννεοττεύσας ⁵ τῇ μεγάλῃ πόλει, ⁶ παιδευαστία
 μὲν πάντας ὑπερήνευεν, φιλαργυρία δὲ πάνυ προσεχῆς ἦν.
⁷ Θανάτου δὲ ὁ καταφρονῶν οὕτως αὐτὸν ἐδεδίζει τὸν θάνατον, 158
⁸ ὡς καὶ Ἰουστίνον, καθάπερ καὶ ἐμέ, ⁹ ὡς κακῶ τῷ θανάτῳ
 περιβαλεῖν πραγματεύεσθαι, διότι κηρύττων τὴν ἀλήθειαν
¹⁰ λίχνους καὶ ἀπατιῶνας τοὺς φιλοσόφους συνήλεγχεν. Τίνας

1. ἐκπαιδεύεσθε] Herold. ἐκ-
 παιδεύεσθαι. Maranus longam pa-
 renthesin induxit:...ἐκπαιδεύεσθε.
 Λέγοντες θανάτου...ἀσκεῖν, (οἱ
 γὰρ παρ' ὑμῖν...ἡμᾶς εἰώθειν;)
 εἰ φατε μὴ δεῖν δεδ. etc. — Qui
 ἀντάρκειαν exercet nihil extra se
 desiderat, quum nullo vel auxilio
 vel subsidio indigeat.

2. ἀποδέουσι] Sic Par. 2 su-
 pra lineam et Maranus. Caeteri
 ἀποδεδέουσι. Mox pro χρυσοῦς
 (cf. Pape Handwörterb. d. gr. Spr.
 s. v. χρύσεος, Tom. II. p. 1305)
 editi omnes χρυσοῦς offerunt. Spe-
 ctat Tatianus ad imperatorem Mar-
 cum Aurelium, qui philosophis et
 rhetoribus larga manu salaria con-
 stituit. Cfr. Salmasius ad Capitol.
 vit. Anton. Pii c. 11 (ubi etiam de
 summa a Tatiano memorata exponi-
 tur) et Bernhardy Grundriss d.
 röm. Litteratur (Hal. 1830) p. 127
 sq. Praecipue Cynicos carpit, ex
 quorum numero Crescens orat; hi
 nihil philosophorum habebant prae-
 ter barbam et pallium. Cfr. Salma-

sius ad Capitol. vit. Marci Anton.
 c. 23 fin. et Bernhardy Grundriss
 d. griech. Litteratur P. I (Hal.
 1836) p. 405.

3. δωρεὰν] Scholion in marg.
 Par. 1 manu itala (cf. c. 10. n. 11):
 Τὸ δὲ δωρεὰν ἀντὶ τοῦ ἀμισθὶ
 δεῖ λαμβάνειν. — Antea pro γέ-
 νειον Fris. et Aet. (Gesner et He-
 rold.) habent γένει. Tum pro κα-
 θειμένον Par. 2 καθειμένων.

4. Κρίσκης...συνήλεγχεν] Haec
 verba Eusebius Hist. eccl. IV. c.
 16 (ed. Heinichen. Tom. I) p. 368
 laudavit. — De forma Κρίσκης vide
 Iustin. Apol. II. c. 3. n. 3. Pro
 οὖν Eus. γοῦν. Articulum ὁ ante
 ἐννεοτ. Galland. errore omisit.

5. τῇ μεγάλῃ πόλει] Etiam c.
 29 τῆς μεγάλης πόλεως. Minime
 Megalopolis in Arcadia designatur
 (Gesner. et Duc.), sed Roma; haec
 pari modo appellatur a Porphyrio,
 cuius verba exhibui ad Iustin. I. c.
 c. 12. n. 9. Idem nomen, ut Ma-
 ranus observavit, interdum aliis ur-
 bibus defertur, ut Alexandriae ap.

19. Vos autem, qui haec non perspicitis, a nobis, qui scimus, erudimini: utcunque mortem a vobis contemni et continentiam exerceri dicatis. Vestri enim philosophi tantum absunt ab hac exercitatione, ut quotannis nonnulli a Romanorum rege sexcentos aureos accipiant ad nullum finem utilem, ne scilicet vel barbam gratis promissam gerant. Crescens quidem, qui in magna urbe nidum posuit, puerorum amore omnes superabat, et pecuniae studio omnino addictus erat. Iste autem mortis contemtor ita ipsam metuebat mortem, ut Iustino, non secus ac mihi, mortem veluti malum machinationibus inferre conatus sit, quia veritatem praedicans gulae et fraudis philosophos arguebat.

Evagrium II. c. 4 et Constantino-
poli ap. Photium Nomocan. c. 2. tit.
8. — Pro ἐννεοτεύσας Morell. et
Maran. ἐννεοτεύσας.

6. παιδεραστία] Sic ex Par. 1.
2 et ex Eusebio reposui. Vulgo
παιδεραστία. — Mox Aet. πάν-
των pro πάντας.

7. Θανάτου δὲ ὁ κ. οὕτως
αὐτόν ἐ. τ. θ.] Eusebius perperam
interpolavit: Θανάτου δὲ ὁ κατα-
φρονεῖν συμβουλεύων (haec Duc.
recepit) οὕτως αὐτός (hoc, pro
αὐτόν, Pearson. quoque admisit)
ἐ. τ. θ.

8. ὡς καὶ Ἰουστίνου etc.] Iu-
stinus Apol. II. c. 3: Κάγω οὖν
προσδοκῶ ὑπὸ τίνος τῶν ὀνομα-
σμένων ἐπιβουλευθῆναι καὶ ξύλφ
ἐμπαγῆναι, ἢ κἂν ὑπὸ Κρίσκεν-
τος τοῦ φιλοσόφου καὶ φιλοκόμ-
που.

9. ὡς] Codd. msti et editi οὕς
habent. Fris. in marg. ὀλον. Illud
autem ὡς Gesneri debetur coniectu-
rae, cui etiam Pearsonus („οὕς vel
dele, vel lege ὡς“), Worthus, Ma-

ranus, Daniel (*Tatian. d. Apol. p.*
40), Semischius (*Justin d. Märk.*
P. I. p. 53) calculum criticum ad-
iecerunt. Literae ω et ου saepe a
librariis commutantur. Mox Aet.
περιλαβεῖν pro περιβαλεῖν. — Eu-
sebius vero locum exhibet sic: ὡς
καὶ Ἰουστίνου καθάπερ μεγά-
λφ κακῶ τῷ θανάτῳ περιβαλεῖν
πραγματεύσασθαι. Inde textum Ta-
tiani mutandum esse Henr. Stepha-
nus (in Praefatione editioni Epist.
ad Diogn. praefixa), Ducaeus, Tentze-
lius (*Miscellann. ecclesiast. P. I. p.*
220), Nourrius (*Appar. ad Biblioth.*
Max. vett. Patrum P. I. p. 527)
temere coniecerunt. Eusebius de in-
dustria videtur locum isto modo de-
disse. Nam verba καθάπερ καὶ
ἐμὲ nihil proposito eius conduce-
bant; „probat enim (Maran.) ex hoc
testimonio Iustinum insidiis a Cre-
scente struccis occisum fuisse: quod
idem Tatiano non evenit.“

10. λίχνους κ. ἀπατεῶνας τ.
φ. συνήλ.] Euseb. λίχνους τ. φ.
κ. ἀπατεῶνας ἐξήλωχε. Inde idem

δὲ ἄν καὶ διώξαι τῶν φιλοσόφων εἰ μὴ ¹¹μόνους ὑμᾶς εἴωθεν; Εἴφατε μὴ δεῖν δεδιέναι τὸν θάνατον, κοινωνοῦντες ἡμῶν τοῖς δόγμασι, μὴ διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ¹²δοξομανίαν, ὡς Ἀνάξαρχος, ἀποθνήσκετε, ¹³ χάριν δὲ τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως τοῦ θανάτου καταφρονηταὶ γένεσθε. Κόσμου μὲν γὰρ ἡ κατασκευὴ καλή, B τὸ δὲ ἐν αὐτῷ πολίτευμα φαῦλον· καὶ καθάπερ ἐν πανηγύρεσι ¹⁴θεατροκοπούμενους ἔνεστιν ἰδεῖν τοὺς οὐκ εἰδότας τὸν θεόν. Τί γάρ ἐστι μαντική; Τί δὲ ὑπ' αὐτῆς πεπλάνησθε; Τῶν ἐν **33** κόσμῳ πλεονεξιῶν ἐστὶ σοὶ διάκονος. Πολεμεῖν θέλεις, καὶ τὸν Ἀπόλλω σύμβουλον τῶν φόνων λαμβάνεις. Κόρην ἀρπάσαι θέλεις, καὶ τὸ δαιμόνιον σοὶ συναγωνίσασθαι προαιρῆ. Νοσεῖς διὰ σεαυτὸν, καί, ¹⁵ ὥσπερ Ἀγαμέμνων δέκα συμφράδμονας, εἶναι θέλεις μετὰ σεαυτοῦ θεούς. ¹⁶ Πιοῦσά τις ὕδωρ μαίνεται, καὶ ¹⁷ διὰ λιβάνων ἔκφρων γίνεται, καὶ σὺ τὴν τοιαύτην μαντεύεσθαι C λέγεις. Προγνώστης ὑπῆρχεν ὁ Ἀπόλλων καὶ τῶν μαντευομένων διδάσκαλος· ¹⁸ ἐπὶ τῆς Δάφνης ἑαυτὸν ἐψεύσατο. ¹⁹ Δρυὶς εἰπέ

in Chronico: ἐλεγχόμενος ὑπ' αὐτοῦ ὡς λίχνος καὶ ἀπατεῶν.

11. μόνους] Ita codd. msti; excipias Fris., unde Gesnerus (quocum Herold., Morell., Worth. faciunt) νόμους dedit. Maranus ex ὑμᾶς (sic omnes codd.) inepte effecit ἡμᾶς. Illud ad Cynicos referas, quos Iustinus persequi solebat. Tatianus eos antea indicavit: eosdem iam alloquitur. Pro εἴωθεν Fris. in marg. ὄθεν. Pearsonus mallet αὐ pro ἄν. — Cotelerius in Monumm. ecclesiae gr. Tom. III. p. 678 censuit locum scribendum sic: Τίνας δὲ ἄν καὶ διώξαι τῶν φιλοσόφων, εἰ μὴ μόνους ἡμᾶς εἰώθατε;

12. δοξομανίαν] Sic Duc. et Maran.; reliqui (cum Fris.) δοξημανίαν. Cf. c. 11. n. 4. — De morte Anaxarchi retulit Laertius

de vitt. philos. IX. c. 10. §. 1; coll. Tertulliani Apolog. c. 50.

13. χάριν δὲ τῆς τ. θ. γνώσεως] Hoc non significat: ut deum cognoscatis, sed: quia deum cognoscitis. Contemptio mortis proficiscitur ex cognitione dei. C. 4: Τοῦτον μόνον ἀρνεῖσθαι κελυόμενος οὐ πεισθήσομαι, τεθνήξομαι δὲ μᾶλλον, ἵνα μὴ ψεύστης καὶ ἀχάριστος ἀποδειχθῶ.

14. θεατροκοπούμενους] Gesner.: iis applaudi solere videmus qui deum nesciunt. Solus Tatianus, quod sciam, isto verbo usus est. Manus itala in Par. 1 (cf. c. 10. n. 11), ora interiore: Ἦγουν παρατομένους καὶ θλιβομένους, ὥσπερ ἐν τῷ θεάτρῳ συμβαίνει γίνεσθαι. Eadem manus, ora ext.: Θεατροκοπέω· Σουίδα θαλαττοκοπέω, ματαιολογέω, ταραττομαι, θορυ-

Quosnam autem philosophorum nisi vos solos insectari solebat? Si dicitis mortem metuendam non esse, decretis nostris consentientes: ne mortem, ut Anaxarchus, propter insanum hominum gloriae amorem appetatis, sed propter dei cognitionem contemtores mortis efficiamini. Mundi enim constructio praeclara, sed prava in eo vivendi ratio; et tamquam in solemni conventu plausu exceptos licet videre eos qui deum ignorant. Quid enim est divinatio? Cur ab ea decipimini? Ministra est tibi vigentium in mundo cupiditatum. Vis bellum gerere, et Apollinem consiliarium caedium capis. Vis virginem rapere, et deum aliquem tibi optas auxilio venire. Aegrotas tua culpa, et, ut Agamemnon decem consiliarios, deos tibi cupis adesse. Quaedam aquâ potâ furit et adhibito thure amens fit, et hanc tu vaticinari dicis. Praescius futurorum erat Apollo et vaticinantium magister: se ipse in Daphne frustratus

βοῦμαι· ἀπὸ τῆς θαλάττης, ἧ, ὅταν ὑπὸ ἀνέμων ταραχθῆ, ἀλλήλοισι συγκρούει τὰ κύματα. Cf. Suidae Lex. ed. Bernhardt Vol. I. P. II. p. 1103.

15. Ὡσπερ Ἄ. δέκα συμφρ.] Coll. Hom. II. II. 372. — Μοχ θέλεις in Aet. desideratur.

16. Πιοῦσά τις ὕδωρ μ.] Lucianus in *Bis Accusato* ridet laboriosam artem Apollinis, „cui nunc Delphis esse necesse est, paulo post Colophonem cursu petit, inde et Xanthum transit, postea Clarum currendo contendit, deinde Delum aut Branchidas, denique quocunque vates, *sacrum laticem pota* (πιοῦσα τοῦ ἱεροῦ νάματος), manducatâ lauro et concusso tripode venire iubet.“ Narrat Corn. Tacitus ad a. 771 apud Clarium Apollinem non feminam, ut

apud Delphos, „sed certis e familiis et ferme Mileto“ accitum sacerdotem „haustâ fontis arcani aquâ edere responsa versibus.“ *Maranus.*

17. διὰ λιβάνων ἔ. γίν.] Legimus apud Dionem Cassium p. 42 existisse Apolloniae oraculum quoddam, ubi ex thure in ignem iniecto futura praenoscebantur. Eiusmodi oraculis operam videntur dedisse qui a Cyrillo Alex. in Iul. VI. p. 198 vocantur ἐμπυρομάντις. *Maranus.*

18. ἐπὶ τ. Δ. δ. ἐψ.] Cf. c. 8. n. 21.

19. Δρυὶς σ. μ. μαντεύεται] Cf. c. 12. n. 19. Verba καὶ πάλιν ὄρνιθις πρόαγορεύουσι, si ad columbam Dodonaeam referre nohis, de auguriis et auspiciis accipias (Gesner.); „haec ex avium volatu, illa garritu et voce sumebantur.“

μοι μαντεύεται καὶ πάλιν ὄρνιθες προαγορεύουσι, σὺ δὲ τῶν ζώων καὶ φυτῶν ἐλάττων ὑπάρχεις; Καλὸν ἄρα σοι γενέσθαι ξύλω μαντικῶ καὶ τῶν ἀεροφοίτων τὴν πτῆσιν λαμβάνειν. Ὁ ποιῶν σε φιλάργυρον ²⁰ οὗτος καὶ περὶ τοῦ πλουτεῖν σοι μαντεύεται· στάσεις καὶ μάχας ὁ ἐγείρων καὶ περὶ τῆς ἐν πολέμῳ νίκης προαγορεύει. Τῶν παθῶν ἂν ὑπάρχῃς ²¹ ἀνώτερος, τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πάντων καταφρονήσεις. Τοιούτους ἡμᾶς ὄντας **D** μὴ ἀποστιγθήσητε, ἀλλὰ παραιτησάμενοι τοὺς δαίμονας θεῶ τῶ μόνῳ κατακολουθήσατε. ²² Πάντα ὑπ' αὐτοῦ καὶ χωρὶς αὐτοῦ γέγονεν οὐδὲ ἐν. **E**ἰ δὲ ἐστὶν ἐν τοῖς φουομένοις καὶ δηλητή- **34** ριον, τοῦτο ²³ διὰ τὸ ἐνάμαρτον ἡμῶν ἐπισυμβέβηκεν. Ἔχω δεικνύειν τὴν τούτων εἰκόνα· ²⁴ μόνον ὑμεῖς κατακούσατε, καὶ ὁ πιστεύων ἐπιγνώσεται.

20. Κἂν θεραπεύησθε φαρμάκοις (κατὰ συγγνώμην ἐπιτρέπω σοι), τὴν μαρτυρίαν ¹ προσάπτειν σε δεῖ τῶ θεῶ. Κόσμος γὰρ ἡμᾶς ² ἐτι καθέλκει, καὶ δι' αἰτουλίαν τὴν ὕλην ἐπιζητῶ. ³ Πτέρωσις γὰρ ἢ τῆς ψυχῆς τὸ πνεῦμα τὸ τέλειον, ὅπερ ἀπορρίψασα **159** διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἔπη ὥσπερ νσοττὸς καὶ χαμαιπετῆς ἐγένετο· μεταβάσα δὲ τῆς οὐρανίου συνουσίας τῶν ἐλαττόνων μετουσίαν ἐπεπόθησεν. ⁴ Μεταπίσθησαν οἱ δαίμονες, ἐξωρίσθησαν οἱ πρωτόπλαστοι· καὶ οἱ μὲν ἀπ' οὐρανοῦ κατεβλήθησαν, οἱ δὲ ἀπὸ γῆς μὲν ἀλλ' οὐκ ἐκ ταύτης, κρείττονος δὲ τῆς ἐνταυθοῖ διακοσμήσεως. ⁵ Καὶ

20. οὗτος] Cf. Ps.-Iust. Quaest. et Respp. ad Orth. 65. n. 1.

21. ἀνώτερος] Abest a Par. 2, sed in marg. κρείττων.

22. Πάντα... ἐν] Ioann. 1, 3.

23. διὰ τὸ ἐνάμαρτον] Quispiam coniecero legendum διὰ τὸ ἐναμάρτητον. Non muto. Etiam ἐναμάρτως reperitur: Stephan. Thes. gr. ling. ed. Hase, Vol. III. p. 983.

— C. 17: ἐπεὶ αὐτὸς (deus) μὲν πᾶν τὸ εὖ πως ἔχον ἐδημιούργησεν, ἡ δὲ τῶν δαιμόνων ἄσωτία τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ πρὸς τὸ κακο-

καίειν ἐχρήσατο, καὶ τούτων ἐστὶ τῆς κακίας εἶδος. Theophilus ad Autol. II. c. 17: Οὐ γὰρ τι κακὸν γέγονεν ὑπὸ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ πάντα καλὰ καὶ καλὰ λίαν· ἡ δὲ ἁμαρτία ἢ περὶ τὸν ἄνθρωπον κεκάκωκεν αὐτά. Cf. Daniel I. c. p. 209.

24. μόνον] Aet. et Fris., Gesner. et Herold., μίαν. Ille autem editor veram lectionem coniectura associutus est.

1. προσάπτειν] Fris. in marg. προστάττειν. C. 17 (n. 15) προσανάπτειν. Quod sequitur δεῖ a Mo-

est. Quereus age divinat et rursus aves futura praenuntiant, tu vero animalibus et plantis ignobilior es? Praeclarum igitur tibi erat fieri lignum praesagum et avium volatum sumere. Qui te facit avarum is etiam de parandis divitiis tibi vaticinatur: qui seditiones et pugnas excitat is etiam de victoria in bello praedicit. Si perturbationes animi viceris, omnia quae in mundo sunt contemnes. Nos qui tales sumus nolite odio prosequi, sed daemonibus reiectis solum deum sectamini. *Omnia ab eo facta sunt et sine eo factum est nihil.* Si autem venenum in iis est quae nascuntur, id propter peccatum nostrum supervenit. Possum demonstrare horum imaginem: tantum vos auscultate, et qui credit intelliget.

20. Etiam si pharmacis curemini (indulgenter id tibi concedo), oportet tamen ut testimonium [curationis] deo attribuas. Mundus enim nos adhuc trahit, et materiam propter imbecillitatem quaero. Alae enim erant animae spiritus perfectus, quem quum peccando proiecisset, volavit instar palli et humi decidit; coelesti autem convictu delapsa inferiorum commercium appetivit. Transmigrarunt daemones, primi homines eiecti sunt; et isti quidem e coelo detrusi, hi autem e terra non hac quidem, sed hoc rerum or-

rello, Ducaeo, Wortho omissum est citra omnium codicum auctoritatem; sic enim interpunxere: *Κἄν θ. φ. κ. συγγνώμην, ἐπιτρέπω σ. τ. μ. κ. σα τῷ θεῷ.* De sententia adi c. 18. n. 1.

2. *ἔτι καθέλκει*] Sic Duc. et Maran. cum Par. 1 et Act.; sic etiam Fris. in marg.. Caeteri *ἐπι-καθέλκει*, id quod Daniel (*Tatian. d. Apol. p. 209*) perperam probavit.

3. *Πτέρωσις . . . ἐκπέοθησεν*] Cf. c. 7. n. 3, c. 12. n. 1, c. 13

n. 9. — Gesnerus: „Plato quoque [in Phaedro] nobilissimam animae partem alas vocat, quod per eam ad sublimium contemplationem efferatur.“ Pro *νεοττός* vulgo (c. 1. n. 15) *νεοσσός* legitur.

4. *Μετακίσθησαν . . . διακοσμήσεως*] Cf. c. 7. n. 11. Scholion in marg. Par. 1: *κατ' ἐξουσίαν διδασκαλικῶς, οὐκ ἀποδεικτικῶς ταῦτα.*

5. *Καὶ . . . γινόμενον*] Cf. c. 12. n. 1.

χρη̄ λοιπὸν ἡμᾶς ἐπιποθήσαντας τὸ ἀρχαῖον παραιτήσασθαι
 πᾶν τὸ ἐμποδᾶν γινόμενον. ⁶ Οὐκ ἔστι γὰρ ἄπειρος ὁ οὐρανός, **35**
 ὡς ἄνθρωπε, πεπερασμένος δὲ καὶ ἐπὶ τέρματι· τὰ δὲ ὑπὲρ τοῦ-
 τον, αἰῶνες οἱ κρείττονες, οὐ μεταβολὴν ὠρῶν ἔχοντες δι' ὧν **B**
 ποικίλαι νόσοι καθίστανται, πάσης δὲ εὐκρασίας μετεληφότες, ἡμέ-
 ραν ἔχουσι διαμένουσιν καὶ φέγγος τοῖς ἐντεῦθεν ἀνθρώποις
 ἀπρόσιτον. ⁷ Οἱ μὲν οὖν τὰς γεωγραφίας ἐκπονέσαντες, μέχρις
 ἦν δυνατὸν ἀνθρώπῳ, τῶν χωρίων τὴν ἀναγραφὴν ἐποιήσαντο·
⁸ τὰ δὲ ἐπέκεινα λέγειν οὐκ ἔχοντες, διὰ τὸ ἀδύνατον τῆς θεω-
 ρίας, ἀμπώτεις ἤτιάσαντο, καὶ θαλαττῶν τὴν μὲν πρᾶσώδη, τὴν
 δὲ πηλώδη, τόπων δὲ τῶν μὲν τὸ ἔκφυρον, τῶν δὲ τὸ ψυχρὸν
 καὶ διαπεπηγός. Ἡμεῖς δὲ τὰ ⁹ ὑφ' ἡμῶν ἀγνοούμενα διὰ προ-
 φητῶν μεμαθήκαμεν, οἵτινες, ἅμα τῇ ψυχῇ πεπεισμένοι ¹⁰ ὅτι **C**
 πνεῦμα τὸ οὐράνιον ἐπένδυμα τῆς θνητότητος κεκτήσεται, τὰ
 ὅσα μὴ ἐγίνωσκον αἱ λοιπαὶ ψυχαὶ προῦλεγον. ¹¹ Δυνατὸν δὲ
 παντὶ γυμνητεύοντι κτήσασθαι τὸ ἐπικόσμημα καὶ πρὸς τὴν συγ-
 γένειαν τὴν ἀρχαίαν ἀναδραμεῖν.

21. Οὐ γὰρ μωραίνομεν, ἄνδρες Ἕλληνες, οὐδὲ λήρους
 ἀπαγγέλλομεν, ¹ θεὸν ἐν ἀνθρώπου μορφῇ γεγονέναι καταγγέλλ-

6. Οὐκ ἔστι etc.] Tatianus dis-
 tinxit inter coelum, in quo angeli
 commorabantur, et paradisum,
 qui sedes erat protoplastorum. Cf.
 Baumgarten-Crusius *Comp. d. christl.*
Dogmengesch. P. II. p. 398. Para-
 disum autem (in quo beati aliquando
 erunt) non in terra collocavit sed
 supra convexis coeli. Τὰ δὲ ὑπὲρ
 τοῦτον: das über dem sichtbaren
 Himmelsgewölbe Liegende (das Pa-
 radies). Marano placuit οὐρανὸν
 de orbe terrarum explicare; pariter
 interpres Campidonensis. — Fris.
 in marg. pro ἐπὶ (ante τέρματι)
 habet ἐν.

7. Οἱ μὲν οὖν etc.] Respondet
 obiectioni, si quis forte rogaret:

Quis te docuit de paradiso? Non,
 inquit, geographi, qui multa igno-
 rant et ignorantiae suae locos ob
 fervorem aut frigus aut maris peri-
 cula inaccessos praetexunt, sed
 prophetae nostri divinitus instructi.
Gesnerus. — Aet. καὶ pro τὰς
 ante γεωγραφίας.

8. τὰ δὲ ἐπέκεινα etc.] Alludit
 ad locum Plutarchi in exordio vitae
 Thesei [c. 1], ubi geographos ait,
 dum situm orbis terrarum descri-
 bunt, in margine tabularum anno-
 tare: τὰ δ' ἐπέκεινα θῖνες ἄνδρες
 καὶ θηριώδεις, ἢ πηλὸς αἰδνής,
 ἢ Σκυθικὸν κρύος, ἢ πέλαγος πε-
 πηγός. *Ducaeus.* — Pro ἀμπώ-
 τεις (Par. 1) editores omnes prae-

natu praestantiore. Iam oportet ut pristinae conditionis desiderio commoti quidquid obstat removeamus. Non enim infinitum est coelum, o homo, sed finitum et terminis circumscriptum; quae autem supra eum sunt, saecula praestantiora, quae tempestatum vicissitudinem nesciunt ex quibus varii morbi nascuntur, sed omni temperie praedita sunt, diem habent perpetuum ac lumen nostris hominibus inaccessible. Sane quidem qui terrae descriptiones elaboraverunt, quantum fas erat homini, regiones descripserunt; quum vero quae ultra sunt memorare nequeant, propterea quod invisibilia non possint, maris aestus causati sunt, et quod marium aliud algâ, aliud luto plenum sit, et locorum alia torrida, alia frigida et gelu concreta. Nos autem quae a nobis ignorantur per prophetas didicimus, qui quidem, simul animo certâ mortalitatis indumentum spiritum coelestem acquisiturum esse, quaecumque reliquis animabus abscondita erant praenuntiabant. Potest autem quisquis nudus est hunc ornatum consequi et ad veterem cognationem redire.

21. Non enim desipimus, Graeci, nec nugas praedicamus, deum sub hominis forma natum pronuntiantes. Qui

ter Duceum ἀμπότις (Aet., Par. 2, Fris.) legunt. Tum vulgo θαλασσῶν. Cf. c. 1. n. 15.

9. ὅφ' ἡμῶν] Maran. ὅφ' ὑμῶν tacite odidit, absque necessitate. Cf. n. 7. — Primas huius imaginis lineas videtur Tatianus duxisse ex Apocalypsi, quae magistro quoque (Dial. c. Tr. c. 81) nota erat. Perpetuam illam εὐκρασίαν quod attinet, comp. Apoc. 21, 4: Καὶ ἐκλείψει πᾶν δάκρυον etc.. Praedicatur ἡμέρα διαμένουσα ibid. 22, 5: καὶ τὸ ἔσθ' οὐκ ἔσται, καὶ οὐ χρεία λύχνου καὶ φωτός.

10. ὅτι πνεῦμα ... κεκτήσεται] H. e. animam cum spiritu coelesti

(c. 7. n. 12) aliquando sese denuo coniuncturam esse. Cf. c. 13. — In codd. editis pariter atque in Par. 2 et Fris. legitur: ὅτι πνεῦμα τὸ οὐρ. ἐκ. τ. θν. τὴν ἀθανασίαν κερτ.: ubi pro πνεῦμα Maranus reponi vult σῶμα, reddens sic: qui quidem, cum certo tenerent corpus simul cum anima indumentum coeleste mortalitatis immortalitatem adepturum etc.. Equidem τὴν ἀθανασίαν, quum a Par. 1 et Aet. absit, expunxi. Cf. Daniel l. c. p. 234.

11. Δυνατὸν etc.] Cf. c. 12. n. 1.

1. θεὸν ... γεγονέναι] Cf. c.

λοντες. Οἱ λοιδοροῦντες ἡμᾶς συγκρίνατε τοὺς μύθους ὑμῶν τοῖς ἡμετέροις διηγήμασι. ² Διήφοβος, ὃς φασιν, ἦν ἡ Ἀθηνᾶ διὰ τὸν Ἔκτορα, καὶ χάριν Ἀδμήτου Φοῖβος ἀκείρεκόμης τὰς Δελίποδας βοῦς ἐποίμαινε, καὶ πρεσβύτις ἀφικνεῖται πρὸς τὴν Σεμέλην ἢ τοῦ Διὸς γαμετή. Τοιαῦτα δὲ μελετῶντες πῶς ἡμᾶς **36** διαγιλᾶτε; Τέθνηκεν ὑμῶν ὁ Ἀσκληπιός, καὶ ὁ τὰς πεντήκοντα παρθένους μιᾷ νυκτὶ ³ Θεσπιάσι διακορεύσας βορᾷ πυρὸς ἑαυτὸν παραδοὺς οἴχεται. Προμηθεὺς τῷ Καυκάσῳ προσαρτηθεὶς τιμωρίαν χάριν τῆς εἰς ἀνθρώπους εὐεργεσίας ὑπήνεγκεν. Φθονερός ὁ Ζεὺς ⁴ καθ' ὑμᾶς, καὶ κρύπτει τὸν ὄνειρον τοῖς ἀνθρώποις βουλόμενος ἀπόλλυσθαι. ⁵ Διόπερ ἀποβλέψαντες πρὸς τὰ οἰκειὰ ἀπομνημονεύματα κἄν ὡς ὁμοίως μυθολογοῦν-**160** τας ἀποδέξασθε. Καὶ ἡμεῖς μὲν οὐκ ἀφραίνομεν, φλήναφα δὲ τὰ ὑμέτερα. Γένεσιν ἂν λέγητε θεῶν, καὶ θνητοὺς αὐτοὺς ἀποφανεῖσθε. ⁶ Διὰ τί γὰρ οὐ κύει νῦν ἡ Ἥρα; Πότερον ⁷ γεγήρακεν, ἢ τοῦ μηνύσαντος ὑμῖν ἀπορεῖται; Πείσθητέ μοι νῦν, ὧ ἄνδρες Ἕλληνες, ⁸ μηδὲ τοὺς μύθους μηδὲ τοὺς θεοὺς ὑμῶν ἀλληγορήσητε. Κἄν γὰρ τοῦτο πράττειν ἐπιχειρήσητε, θεότης ἢ καθ' ὑμᾶς ἀνήρηται ⁹ καὶ ὑφ' ὑμῶν· οἱ γὰρ τοιοῦτοι παρ' ὑμῖν ὄντες οἱ δαίμονες, ὅποιοι καὶ λέγονται, φαῦλοι τὸν τρόπον εἰσίν,

13. n. 19. Comp. Justin. Apol. I. c. 21 n. 1.

2. Διήφοβος etc.] Minerva, ut Hectorem falleret, Deiphobi fratris speciem assumsit (II. XXII. 227). Apollo boves pavit Admeti, quia eum amabat (Callim. Hymn. in Apoll. 49 sq.). — Pro ἀκείρεκόμης Fris. in marg. ἀκερσεκόμης.

3. Θεσπιάσι] Scholion in marg. Par. 1 manu itala (cf. c. 10. n. 11): Θεσπιάσι ἐπιβήματατικῶς [pro ἐν Θεσπιάσι], ὡς Ὀλυμπιάσι. — Pro οἴχεται Morell. vitiose οἴθεται.

4. καθ' ὑμᾶς] Sic Par. 1 et in marg. Fris.; sic Maran. quoque. Caeteri καθ' ἡμᾶς. — Mox ad

verba καὶ κρύπτει etc. scholion in marg. Par. 1 manu itala: Παρ' Ὀμήρῳ ταῦτα. Worthus male putavit ὄνειρον hic dici pro ὄνηρόν, auxiliatorem, ab ὄνημι. Sed scite Maranus: „Respicit Tatianus ad II. II [6], ubi Iuppiter dicitur Agamemnoni Somnium perniciosum, οὐλον ὄνειρον, misisse, ut Achillem honore afficeret ac multos perderet apud naves Achivorum. Sic Somnium iussu Iovis alloquebatur [v. 10 — 12] Agamemnonem: Θωρήξαι ἐ κέλευε καρηνομόωντας Ἀχαιοὺς πανσυδίῃ· νῦν γὰρ κεν ἔλοι πόλιν εὐρύγυιαν Τρώων. Agamemnon, cum ambiguum illam vocem

nobis conviciam facitis fabulas vestras conferte cum nostris narrationibus. Deiphobus erat, ut ferunt, Minerva propter Hectorem, et in gratiam Admeti Apollo intonsus flexipedes boves pascebat, et anus venit ad Semelem Iovis coniux. Qui talia excolitis quomodo nos irridetis? Obiit Aesculapius vester, et qui quinquaginta virgines una nocte Thespiis violavit, quum se voraci flammae tradidisset, vitam reliquit. Prometheus Caucasus affixus poenas ob collatum in homines beneficium persolvit. Iuppiter invidus est secundum vos, et abscondit somnium hominibus volens eos perire. Quapropter propria monumenta intuentes saltem nos ut similiter fabulantes approbate. Ac nos quidem non desipimus, vestra autem merae sunt naevae. Si originem deorum memoratis, etiam mortales eos declaratis. Cur enim nunc Iuno non praegnat? Utrum consenuit, an ab eo qui vobis nuntium attulit destituitur? Credite nunc mihi, Graeci, neve fabulas neve deos vestros ad allegoriam trahite. Nam si hoc facere tentetis, vestra etiam a vobis numina evertuntur; etenim si tales sunt apud vos daemones, quales dicuntur, improbis moribus sunt, aut, si transferuntur ad naturam,

παραδίδω minus intelligeret, quae, ut observat Synesius De insomn. p. 149, Achillem et Myrmidonum phalangem complectebatur, stulte delusus est, quasi urbem primo impetu sine Achillis auxilio capturus."

5. Διόπερ... ἀποδέξασθε] Tertullianus Apolog. c. 21: „Recipite interim hanc fabulam; similis est vestris.“ Cf. Semisch *Justin d. Märtyr.* P. II. p. 130. — Pro πρὸς Fris. in marg. et Par. 2 εἰς. Pro εἰς fortasse legendum ἡμᾶς. Duceus ἡμᾶς verbo ἀποδέξασθε praemisit.

6. Διὰ... ἀπορεῖται] Pariter Gentiles perstringunt Athenagoras

Legat. pro Christ. c. 18 et Theophilus ad Aut. II. c. 5.

7. γεγήρακεν] Act. γεγήρακας. — Pro μηνύσαντος Stephanus in edit. Epist. ad Diogn. p. 111 μηνύσαντος coniecit legendum esse. Equidem pro ἀπορεῖται, quod vulgo comparet, ex Parr. 1 et 2 ἀπορεῖται reposui; quae quidem lectio vera est, ut patescit quoque ex praecedente μηνύσαντος.

8. μηδὲ... ἀλληγορήσητε] Cf. Semisch I, c. p. 155.

9. καὶ ὑφ' ὑμῶν] Sic Herold., Duc., Maran.; caeteri edit. (ut Act. et Fris.) καὶ ὑφ' ἡμῶν. Veram scripturam Parr. 1 et 2 indicarunt:

ἢ μεταγενόμενοι ¹⁰ πρὸς τὸ φυσικώτερον οὐκ εἰσιν οἱοι καὶ λέ- B
γονται. Σίβειν δὲ τῶν στοιχείων τὴν ὑπόστασιν ¹¹ οὐτ' ἂν πει-
σθείην, οὐτ' ἂν πείσαιμι τὸν πλησίον. Καὶ ¹² Μητρόδωρος δὲ 37
ὁ Λαμψακηνὸς ἐν τῷ περὶ Ὀμήρου βίαν εὐήθως διελέκται,
πάντα εἰς ἀλληγορίαν μετὰγων. Οὐτε γὰρ Ἦραν οὐτε Ἀθηναῖν
οὐτε Δία τοῦτ' εἶναι φησιν ὅπερ οἱ τοὺς περιβόλους αὐτοῖς καὶ
τεμένη καθιδρύσαντες νομίζουσι, φύσεως δὲ ὑποστάσεις καὶ στοι-
χείων διακοσμήσεις. Καὶ τὸν Ἔκτορα δὲ καὶ τὸν Ἀχιλλέα δηλα-
δὴ καὶ τὸν Ἀγαμέμνονα καὶ πάντας ἀπαξαπλῶς Ἑλληνας τε καὶ
βαρβάρους σὺν τῇ Ἑλένῃ καὶ τῷ Πάριδι, τῆς αὐτῆς φύσεως
ὑπάρχοντας, χάριν οἰκονομίας ¹³ ἐρεῖτε παρσισηῆσθαι, οὐδενὸς ὄν- C
τος ¹⁴ τῶν προσηρημένων ἀνθρώπων. Ταῦτα δὲ ἡμεῖς προει-
ναμεν ¹⁵ ὡσπερ ἐπὶ ὑποθέσεως· τὴν γὰρ ἡμετέραν περὶ τοῦ
θεοῦ κατάληψιν οὐδὲ συγκρίνειν ὄσιον ¹⁶ τοῖς εἰς ὕλην καὶ βόρβο-
ρον κυλινδουμένοις.

22. Οἷα γὰρ ἐστὶν ὑμῶν καὶ τὰ διδάγματα; ¹ Τίς οὐκ ἂν
χλευάσει τὰς δημοτελεῖς πανηγύρεις ὑμῶν, αἷ προφάσει πονη-

ὑφ' ἡμῶν καὶ ὑφ' ὑμῶν. — Tum
Maranus manult ἢ (pro oī) γὰρ
τοιοῦτοι etc..

10. πρὸς τὸ φυσικώτερον] H.
e. si ad physicas rationes allego-
riis trahuntur. — Gesnerus: „Di-
lemma est prorsus argutum.“ Idem
deprehenditur in Iustini Cohorta-
tione ad Gent. c. 2: ἀνάγκη ὑμᾶς
ἢ τοιοῦτους αὐτοὺς εἶναι νομίζειν
(quales a poetis depinguntur), ἢ μηδ'
ὄλως θεοὺς αὐτοὺς εἶναι πιστεύ-
ειν. Pariter alii Patres, quos l. c.
(n. 34) laudavi.

11. οὐτ' ἂν πεισθείην] Morell.
errore omisit.

12. Μητρόδωρος] Laertius de
vitt. philos. II. c. 3. §. 7: Δοκεῖ
δὲ πρῶτος (Anaxagoras) . . . τὴν

Ὀμήρου ποιήσιν ἀποφήνασθαι εἶ-
ναι περὶ ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης
ἐπὶ πλεῖον δὲ προστεῖναι τοῦ λό-
γου Μητρόδωρον τὸν Λαμψακη-
νόν, γνώριμον ὄντα αὐτοῦ, ὃν καὶ
πρῶτον σπουδάσαι τοῦ ποιητοῦ
περὶ τὴν φυσικὴν πραγματείαν.
Cf. Voss De historicis graec. ed.
Westermann p. 43 sq. — Praeter
Metrodorum inprimis Theagenes, Ste-
simbrotus (c. 31), Glaucōn (Plat.
Ion. c. 1) inter eos recensentur qui
Homeri fabulas allegoriis interpre-
tati sint. Cf. Klausen Hermeneu-
tik des Neuen Testam., übers. v.
Schmidt - Phiseldck (Lips. 1841),
p. 88 sq. et Semisch l. c. p. 36 sq..

13. ἐρεῖτε] Morell. et Worth.
ἐρεῖ τε (divise). Dixit scriptor su-
pra: μηδὲ τοὺς μέθους μηδὲ τοὺς

non ii sunt qui dicuntur. Ad colendam vero elementorum naturam neque adducar ipse, neque quemquam adduxerim. Metrodorus autem Lampsacenus in libro de Homero prorsus stolide disseruit, omnia ad allegoriam revocans. Nam neque Iunonem neque Minervam neque Apollinem id esse dicit quod existimant qui aedes illis et templa constituerunt, sed naturae partes et elementorum dispositiones. Hectorem etiam et Achillem et Agamemnonem et omnes omnino Graecos ac barbaros cum Helena et Paridē, ad eandem naturam referendos, dicetis dispositionis causa introductos esse, quum praedictorum hominum nullus exstiterit. Haec autem protulimus animi causa; nostram enim dei cognitionem ne conferre quidem fas est cum iis qui per materiam et lutum volutantur.

22. Quales enim sunt vestrae disciplinae? Quis non rideat solemnes vestros publice institutos conventus, qui pra-

θεοῦς ὑμῶν ἀλληγορήσητε. Nunc (Maran.) „demonstrat quid incommodi ex hac rerum explicandarum ratione consequatur.“ — Ad παρεισήχθαι Fris. in marg.: ἐν τῇ ποιήσει [Homeri] παρεισήχθησαν.

14. τῶν] Hunc articulum, quem editores praeter Ducaeum et Maranum non receperunt, Par. 1 et Aet. suppeditarunt.

15. ὡςπερ ἐπὶ ὑποθέσεως] Male Gesnerus: *argumento sermonis invitati*. Paullo ante comparaverat res Christianorum cum ethnicorum rebus dicendo: „Propria intuentes monumenta saltem nos ut similia fabulantes approbate.“ Inde adductus est ut Metrodori nugas referret. Ne cui ergo videretur seriam comparationem instituisse inter res

adeo dissimiles, declarat se haec dixisse „tamquam ex hypothesi“, id est supponendo, at minime statuendo aut concedendo res christianas cum graecis posse conferri. Maranus.

16. τοῖς] Morell., Duc., Worth. omiserunt contra codicum fidem.

1. Τίς... περιτρέπουσιν] Iust. Orat. ad Gent. c. 4: Τὰς πανηγύρεις ὑμῶν μεμίσηκα· ἄμετροι γὰρ ἐκεί πλησμοναί, καὶ ἀύλοὶ γλαφυροὶ ἐκκαλούμενοι πρὸς οἰστρώδεις κινήσεις, καὶ μύρων περιεργοὶ χρίσεις, καὶ στεφάνων περιθέσεις. Καὶ τῶ τοσοῦτῳ σωρῶ τῶν κακῶν τὴν αἰδῶ περιγράφετε, καὶ νοῦν πληροῦσθε, ὑπὸ ἀκρασίας ἐμβαλενόμενοι· καὶ ταῖς ἀνοσίαις καὶ λυσσώδεσι χράσθαι εὐώθατε μίξιν.

ρῶν δαιμόνων ἐπιτελούμεναι εἰς ἀδοξίαν τοὺς ἀνθρώπους περι-
τρέπουσιν; ² Εἶδόν τινα πολλάκις, καὶ ἰδὼν ἰθαύμασα, καὶ 38
μετὰ τὸ θαυμάσαι κατεφρόνησα, ³ πῶς ἔσωθεν μὲν ἐστὶν ἄλλος, D
ἔσωθεν δὲ ὅπερ οὐκ ἔστι ψεύδεται, ἀβρυνόμενον σφόδρα καὶ
παντοίως διακλώμενον, καὶ τοῦτο μὲν τοῖς ὀφθαλμοῖς ⁴ μαρμα-
ρύττοντα, τοῦτο δὲ τῷ χεῖρε λυγίζόμενον, καὶ ⁵ διὰ πηλίνης
ὄψεως δαιμονῶντα, καὶ ποτὲ μὲν ὡς Ἀφροδίτην, ποτὲ δὲ ⁶ ὡς
Ἀπόλλωνα γινόμενον, ⁷ ἕνα κατήγορον πάντων τῶν θεῶν, δεισι-
δαιμονίας ἐπιτομήν, διάβολον ἡρωϊκῶν πράξεων, ⁸ φόνων ὑπο-
κριτὴν, μοιχείας ὑπομνηματιστὴν, ⁹ θησαυρὸν μανίας, κιναίδων
παιδευτὴν, ¹⁰ καταδικαζομένων ἀφορμὴν, καὶ τὸν τοιοῦτον ὑπὸ 161
πάντων ἐπαινούμενον. Ἐγὼ δὲ αὐτὸν παρητησάμην πάντα ψευ-
δόμενον, καὶ τὴν ἀθεότητά καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα καὶ τὸν ἄν-

2. Εἶδόν τινα etc.] Gesnerus, Kortholtus, Ludov. de Longuerue (Dissert. de Tat. p. VIII), Worthus, Nic. le Nourry (Appar. ad Biblioth. Max. vett. Patrr. P. I. p. 527), alii, putaverunt Crescentem Cynicum hinc tacito nomine depingi. Aperte erraverunt. Iam scholiastes (n. 4) recte indicavit Tatianum de aliquo mimo loqui. Atque id Maranus probavit ex toto orationis cursu. Verba enim *Τίς οὐκ ἂν χλευάσει τὰς δημ. πανηγύρεις ὑμῶν* disputationem de spectaculis aperte inferunt. „Tres autem ludorum species scriptor percurrit: mimos, pugiles, gladiatores. De duobus prostrimis nulla prorsus controversia [qui quidem c. 23 exagitantur]; neque etiam de primis ulla supererit, si attendamus haec verba: *πῶς ἔσωθεν μὲν ἐστὶν ἄλλος* usque ad *καὶ ποτὲ μὲν ὡς Ἀφροδίτην, ποτὲ δὲ ὡς Ἀπόλλωνα γινόμενον*. Haec ad scenam necessario sunt referenda, ubi, ut ait Tertullianus De spectac. c. 10, quae

privata et propria sunt scenae de gestu et flexu corporis mollitiae Veneris et Liberi immolant, ubi, ut idem Apolog. c. 15 ait, *imago dei alicuius ignominiosum caput et famosum vestit et corpus impurum et ad istam artem effeminatione productum Minervam aliquam vel Herculem repraesentat*. Quod autem hunc hominem Tatianus φόνων ὑποκριτὴν et μοιχείας ὑπομνηματιστὴν vocat, id cum scena quadrare nemo non videt.“ Ex ipsa autem descriptione patet unum praeter caeteris histrionem qui simul mimus erat depingi, quippe notum famaque conspicuum.

3. πῶς] Duc.:...κατεφρόνησα. πῶς ἔσωθεν etc. contra codices.

4. μαρμαρύττοντα] Vulgo μαρμαρύσσοντα. Cf. c. 1. n. 15. — Scholion in marg. Par. 1: *Μαρμαρύττοντα τοῖς ἐν τοῖς θεάτροις ὑποκριταῖς [leg. θεαταῖς]*. Etiam in marg. Act. exstat *τοῖς ἐν θεάτροις ὑποκριτῶν*, quod quidem

vorum daemonum occasione celebrati in ignominiam homines impingunt? Vidi quemdam saepe numero, et quum viderem miratus sum, et postquam miratus sum contemsi, ut qui intus sit alius, foris autem id quod non est mentiatur, valde gloriantem et omni modo mollitum, et partim oculis rutilantem, partim manus huc illuc versantem, et lutoso vultu insanientem, et nunc Veneri, nunc Apollini similem, unum omnium deorum accusatorem, superstitionis compendium, vituperatorem heroicarum actionum, caedium repraesentatorem, adulterii monstratorem, thesaurum insaniae, cynaedorum doctorem, sententiarum capitalium occasionem: et talem ab omnibus laudatum. Ego autem eum omnia mentientem abominatus sum, et impietatem eius et studia

Worthus male mutavit in τῶν ἐν θεάτροις ὑποκριτῶν δίκην. — Dein Par. 2 λογίζομενον pro λογίζομενον.

5. διὰ πηλίτης ὄψεως] Designatur (Maran.) larva ab histrionibus adhiberi solita. Quum πηλὸς apud recentiores scriptores sit vinum (geschmierter Wein: Pape Handwörterb. d. gr. Spr. s. v.), δ. fortasse est i. q. vinoso (facibus peruncto) vultu. Worthus (in Add.) legi maluit διὰ ποικίλης ὄψεως. — Mox Herold. vitiose δαιμονοῦντα.

6. ὡς] Maran. mendose omisit.

7. ἓνα κατήγορον πάντων τῶν θεῶν... διάβολον ἡρώικῶν πράξεων] Deorum et heroum facinora in scenam producebantur, ubi aut agebantur aut acta referebantur. — Maranus ad δεισιδαιμονίας ἐπε. recte: „Quia scilicet, ut paullo ante dixit, haec occasione pravorum daemonum fieri solebant. Sic etiam Tertullianus De spectac. c. 10 de Corp. Apoll. Vol. VI.

monstrat res scenicas idololatriam totas contineri, sive origo spectetur sive apparatus sive theatrum, quod proprie sacrarium Veneris est.“

8. φόνων] Fris., Aet., Gesner., Herold. φόνον (sic).

9. θησαυρὸν μανίας] Codd. msti et editi θησαυρομανίας. Frustra censet Maranus deesse καί, et avaritias, ut pendeat ab ὑπομνηματιστήν. Equidem Pearsoni emendationem recepi. Mimus appellatur θησαυρὸς μανίας pari ratione atque antea δεισιδ. ἐπιτομή ac postea καταδικ. ἀφορμή.

10. καταδικαζομένων ἀφορμήν] Saep̄ usu evenit ut scenae insignium virorum accusatoribus viam aperirent. Unde Aristophanes cum Anyto et Meleto constituisse dicitur ut Socratem luderet in Nubibus. Sed praecipue in Christianos invehi solebant mimi et scenobalae. Maranus. Tertullianus l. c. c. 27: „Odise debemus istos conventus et coetus ethnicorum, vel quod illic...“

θρασκον. Ἰμεις δὲ ὑπὸ τούτων ¹¹ συλαγωγείσθε, καὶ τοὺς μὴ ποιωνοῦντας ὑμῶν ταῖς πραγματείαις λοιδορεῖτε. ¹² Κεχηγνέναι πολλῶν ἀδόντων οὐ θέλω, καὶ τῶ νεύοντι καὶ κινουμένῳ παρὰ φύσιν οὐ βούλομαι συνδιατίθισθαι. Τί θαυμαστὸν ἢ παρ' ὑμῖν ἐξηρημένον διαπράττεται; ¹³ Ῥιναυλοῦσι τὰ αἰσχροῦ, κινουῦνται δὲ κινήσεις ἅς οὐκ ἔχρην, καὶ τοὺς ὅπως δεῖ μοχεύειν ἐπὶ τῆς σκηνῆς σοφιστεύοντας αἱ θυγατέρες ὑμῶν καὶ οἱ παῖδες θεωροῦσι. Καλὰ παρ' ¹⁴ ὑμῖν τὰ ἀκροστήρια, κηρύττοντα πάνθ' B ἅπερ ἐν νυκτὶ μοχθηρῶς πραγματεύεται καὶ τέρποντα τοὺς ἀκροατὰς αἰσχροῦ λόγων ἐκφωνήμασι. Καλοὶ δὲ εἰσιν ὑμῶν καὶ οἱ παιηταὶ ψευδολόγοι, καὶ διὰ σχημάτων ἑξαπατῶντες τοὺς ἀπρομένους.

23. Εἶδον ἀνθρώπους ὑπὸ τῆς σωμασκίας βεβαρημένους 39 καὶ φορτίον τῶν ἐν αὐτοῖς κρεῶν ¹ περιφέροντας, οἷς ἔπαθλα καὶ στέφανοι πρόκεινται, παρακαλουμένων αὐτοὺς τῶν ἀγωνοδατῶν, οὐκ ἐπ' ἀνδραγαθίᾳ, ² ὕβρεως δὲ καὶ στάσεως φιλονεικίᾳ, καὶ τὸν μᾶλλον πλήκτην στεφανούμενον. Καὶ ταῦτα μὲν ἐστὶ C τῶν κακῶν τὰ ἐλάττονα. ³ τὰ δὲ μείζονα τίς οὐκ ἂν ἐξαιρεῖν ὀκνήσειεν; Ἀργίαν τινὲς ἐπανηρημένοι διὰ τὴν ἀσωτίαν ἑαυτοὺς εἰς τὸ φονευθῆναι πιπράσκουσι· καὶ πωλεῖ μὲν ἑαυτὸν ὁ ⁴ πονῶν, ὁ δὲ πλουτῶν ἀνεῖται τοὺς φονεύοντας. Καὶ τούτοις οἱ

quotidiani in nos leones expestandantur, inde persecutiones decernuntur, inde tentationes emittuntur.“

11. συλαγωγείσθε] Sic codd. msti. Par. 2 in marg. ψυχαγωγείσθε. Gesner. et Herold. συλλαγωγείσθε (sic). Ille δημαγωγείσθε coniecit legendum: idque Morell., Duc., Worth., qui δουλαγωγείσθε commendavit, textui inseruerunt. Veram lectionem Maranus restituit.

12. Κεχηγνέναι . . . οὐ θέλω] Scholion in marg. Par. 1 manu itala (cf. c. 10. n. 11): „Κεχηγνέναι οὐ

θέλω, ἡγοῦν θαυμάσαι, quod nostri hiare dixerunt. Virgilius...Inbiant aulas et limina.“— C. 34: Τί μοι . . . πρὸς τὴν Καλλιστράτου κεχηγνέναι (intueri admirandum) τέχνην;

13. Ῥιναυλοῦσι τὰ αἰσχροῦ] Scholion in marg. Par. 1, Act. et Fris.: ἦτοι ῥινοκτυπούσιν, οἷον ἐτὸ πνεῦμα τοῖς ῥώθωσι συνέλκοντες [Act. male συνέλκόντων] ποιὸν [Worth. et Maran. inepte ποιὸν] ἦχον ἐπὶ καταγέλωτι [illi καταγέλωτων] ἀποταλοῦσι. H. e. spiritum naribus concipientes sonum risus

et [totum] hominem. Vos autem capiant eiusmodi homines, et eos qui communia vobiscum studia non habent convitiis exagitatis. Hiare nolo multis canentibus, et ab eo qui innuit oculis et movetur praeter naturam nolo me in eosdem affectus vocari. Quid mirabile aut egregium apud vos peragitur? Resonante naso turpia loquuntur, moventur indecore, et eos qui in scena moechandi artem docent filiae vestrae ac filii spectant. Praeclara sunt apud vos auditoria, quidquid nefarie noctu perpetratur praedicantia et turpium sermonum declamationibus auditores oblectantia. Praeclari autem sunt etiam poetae vestri mendaces, qui figuratis quoque sermonibus auditores a recta via abducunt.

23. Vidi homines corporis exercendi studio gravatos et pondus carnum suarum circumferentes, quibus praemia et coronae, adhortantibus eos agonotheis, proponuntur, non ad praeclarum facinus, sed ad faciendae iniuriae et excitandae discordiae contentionem: et qui magis percussor fuerit coronatur. Atque haec quidem minora sunt mala: maiora autem quis non dicere refugerit? Quidam inertiam profitentes propter luxuriam seipsos vendunt occidendos; et vendit se pauper, dives emit occisores. Ac sedent qui

excitandi gratia elidunt. Clemens Alex. Paed. III. c. 4. §. 29 de eiusmodi hominibus ait: τὸ πορνικὸν ἀνέδην εἰς ἀσέλγειαν διὰ φισῶν ἐπιψοφοῦντες ἐκικινῶν δισμα.

14. ὑμῖν] Maranus ex Aet. probe reposuit. Caeteri ἡμῖν. Scriptor ironice loquitur. — Tum ex Par. 1 edidi κηρύττοντα pro vulg. κηρύττονται. — Ad ἐκφωνήμασι Fris. in marg. ἐκφωνήματα.

1. περιφέροντας] Aet. et Duc. ἐπιφέροντας. — Antea Galland. inepte φορτίων pro φορτίον.

2. ὄβριως] Aet. ὑβρίσως.

3. τὰ δὲ μείζονα etc.] Scholion in marg. Par. 1: Τοὺς μονομάχους λέγει. — Μονομάχοι et πυκτεύοντες sunt gladiatores: quorum quidem pugna alterius vel amborum morte terminatur. Antea pugiles describuntur, qui ultra verbera non progrediuntur: unde explices verba Καὶ ταῦτα μὲν ἐστὶ τῶν κακῶν τὰ ἐλάττονα.

4. πορῶν] Fris. in marg. πειρῶν.

μαρτυροῦντες καθίζονται, μονομαχοῦσί τε οἱ πυκτεύοντες περὶ οὐδενός, καὶ ὁ βοηθήσων οὐ κάτεισιν. Ἄρα γε τὰ τοιαῦτα ὑφ' ὑμῶν καλῶς ἐπιτελεῖται; Τὸ μὲν γὰρ στρατόπεδον τῶν μαιοφονούντων ὁ προὔχων ἐν ὑμῖν συναγείρει, ὁ ληστοτροφεῖν ἐπαγγελόμενος· οἱ δὲ ληστεύοντες ἀπ' αὐτοῦ προΐασι, καὶ πάντες ἐπὶ τὴν θέαν συνίετε κριταὶ γινόμενοι, τοῦτο μὲν πονηρίας ἀγωνο- 10 θέτου, τοῦτο δὲ καὶ αὐτῶν τῶν μονομαχοῦντων. Ὁ δὲ τῷ φό- 40 νῳ μὴ περιτυχῶν λυπεῖται, διότι μὴ κατεκρίθη πονηρῶν ὁ καὶ ἀθέων καὶ μιαρῶν ἔργων θεατῆς γενέσθαι. Θύετε ζῶα διὰ τὴν κρεωφαγίαν, καὶ ἀνθρώπους ὠνεῖσθε τῇ ψυχῇ ἢ τὴν ἀνθρωποφαγίαν παρεχόμενοι, τρέφοντες αὐτὴν ὁ αἱματεκχυσίαις ἀθιωτάταις. Ὁ μὲν οὖν ληστεύων φονεύει χάριν τοῦ λαβεῖν, ὁ δὲ πλουτῶν μονομάχους ὠνεῖται χάριν τοῦ ὁ φονεύεσθαι.

24. Τί μοι συμβάλλεται πρὸς ὠφέλειαν ὁ κατὰ τὸν Εὐριπίδην μαινόμενος καὶ τὴν Ἀλκμαίωνος μητροκτονίαν ἀπαγγέλλων, ὃ μὴδὲ τὸ οἰκεῖον πρόσεστι σχῆμα, ὁ κέχηνέ τε μέγα καὶ ξίφος περιφέρει καὶ κεκραγῶς πύμπραται καὶ φορέει στολὴν ἀπάνθρωπον; Ἐρῶρέτω καὶ τὰ Ἀκουσιλάου μυθολογήματα, καὶ Μένανδρος ἢ τῆς ἐκείνου γλώττης ὁ στιχοποιός. Ὁ Τί μοι καὶ τεθηπέναι τὸν μυθικὸν ἀύλητῆν; Τί δὲ μοι καὶ ὁ κατὰ Ἀριστόξενον τὸν Θηβαῖον Ἀντιγενίδην πολυπραγμονεῖν; Παραχωροῦμεν ὑμῖν

5. ληστοτροφεῖν] Gesner. et Herold. (c. Fris.) ληστοστροφεῖν. Solus Tatianus illo verbo utitur.

6. καὶ ἀθέων] Abest ab Aet..

7. τῇ] Gesner. et Herold. iuxta Fris. διὰ τῆν. Sic Aet. quoque. — Caeterum verba praecedentia Θύετε ζῶα διὰ τὴν κρεωφαγίαν comparationi inserviunt; inde Ledermann (Examen des hérésies de Tatien p. 5 sq.) perperam ex illis concludit: „Il paraît se prononcer contre l'usage de la viande.“

8. αἱματεκχυσίαις] Hoc Par. 1 et 2 suppeditarunt. Editi omnes

cum caeteris codd. mstis corrupte αἱματοχυσίαις.

9. φονεύεσθαι] Ita Fris. in marg. et Maran.. Reliqui φονεῖσθαι. Fortasse (Worth.) πεφονεῖσθαι legendum est.

1. ὁ κατὰ τ. Εὐρ. . . ἀπαγγέλλων] Fabulam Alkmaeonis, qui matrem interfecit ideoque ad insaniam adactus est, Euripides alique poetae tractarunt: quorum tamen perierunt tragoediae. Cf. Pauly Real-Encyclopaedie d. class. Alterthumswiss. Tom. I. p. 315. — Hic (ὃ μὴδὲ etc.) depingitur actor, perso-

testimonium de his ferant, ac singulare certamen ineunt gladiatores nullam ob causam, nec quisquam auxiliaturus accedit. An talia praeclare a vobis peraguntur? Qui enim inter vos dignitate praestat exercitum homicidarum colligit, seque latrones alere profitetur; prodeunt ab eo latrones, et omnes ad spectaculum convenitis iudices futuri, partim agonothetae improbitatis, partim ipsorum quoque gladiatorum. Dolet qui caedi non interfuit, quod spectandis nefariis et impiis et scelestis facinoribus non fuerit damnatus. Occiditis animalia ut carnem edatis, et homines emitis ut animae epulum humanae carnis paretis, eam sanguinis effusione valde impia pascentes. Latro igitur occidit ut accipiat, dives gladiatores emit ut occidantur.

24. Quid me iuverit ille secundum Euripidem furiosus et Alcmaeonis matricidium agens: qui ne habitum quidem suum retinet, ac maiorem in modum hiat et ensem circumfert et clamans incenditur et stolam inhumanam gerit? Valeant Acusilai fabulae, et Menander eiusdem generis versificator. Quid est quod fabulosum tibicinem admirer? Aut quid est quod secundum Aristoxenum de Thebano Antigenide curiosius inquiram? Concedimus vobis ista inutilia;

nam Alcmaeonis ob matricidium furiosi gerens.

2. κέχηρς] Par. 2 κεχήμει.

3. Ἀκουσιλάου] Codd. msti et editi Ἠγησιλάου. Sed illam lectionem reponendam esse observarunt Ionsius De scriptor. historiae philos. (Ien. 1716. 4) p. 24 et Sturzius Pherecydis fragm. (ed. 2) p. 215.

4. τῆς ἐκείνου γλώττης] H. e. (Worth.) qui pariter atque Acusilaus in re mythica versatur. Marano subaudiendum videtur ἔνεκα.

5. Τί μοι... Τί δέ μοι] Ma-

ranus Τί δέ μοι... Τί μοι contra codd. fidem.

6. κατὰ Ἀριστόξενον] H. e. Aristoxeni instar. Is, discipulus Xenophili et Aristotelis, multa scripsit non solum philosophica sed etiam musica, ut librum (iam deperditum) περὶ ἀνλητῶν et περὶ ἀνλῶν καὶ ὀργάνων. Cf. Pauly l. c. p. 809. Antigenides autem (Thebanus) tibicen erat celeberrimus: Plin. Hist. nat. XVI. c. 36, Valer. Max. III. c. 7. §. 2, alii. Scholion in marg. Par. 1 manu itala (cf. c. 10. n. 11): Περὶ Ἀντιγενίδου Σουίδας πολλά.

τὰ μὴ ὠφέλιμα· καὶ ὑμεῖς ἢ πείσθητε τοῖς δόγμασι ἡμῶν, ἢ
κατὰ τὸ ὄμοιον ⁷ τῶν ὑμετέρων ἡμῖν ἐκχωρήσατε. B

25. Τί μέγα καὶ θαυμαστὸν οἱ παρ' ὑμῖν ἐργάζονται φι- 41
λόσοφοι; ¹ Θατέρου γὰρ τῶν ὄμων ἐξαμελοῦσι, κόμην ἐπιειμέ-
νοι πολλήν, πωγωνοτροφοῦσιν, ὄνυχας θηρίων περιφέροντες,
καὶ λέγοντες μὲν δεῖσθαι μηδενός, ² κατὰ δὲ τὸν Πρωτέα σκυτο-
δέψου μὲν χρῆζοντες διὰ τὴν πήραν, ³ ὑφάντου δὲ διὰ τὸ ἱμά-
τιον καὶ διὰ τὸ ξύλον δρυοτόμου, διὰ ⁴ δὲ τὴν γαστριμαργίαν
τῶν πλουτούντων καὶ ὄψοποιου. Ὡς ζηλῶν ἄνθρωπε τὸν κύνα,
τὸν θεὸν οὐκ οἶδας καὶ ἐπὶ τὴν ⁵ ἄλογον μίμησιν μεταβέβηκας·
ὁ δὲ πεπραγὸς δημοσίᾳ μετ' ἀξιοπαστίας ἔκδικος γίνῃ ⁶ σαυτοῦ,
κἂν μὴ λάβῃς λαιδορεῖς, καὶ γίνεται σοὶ τέχνη τοῦ πορίζειν τὸ C
φιλοσοφεῖν. ⁷ Τοῖς Πλάτωνος ἔπη δόγμασι· καὶ ὁ κατ' Ἐπί-
κουρον σοφιστεύων διαπρύσιος ἀνθίσταται σοι. Πάλιν τε εἶναι
θέλεις ⁸ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην· καὶ τις κατὰ τὸν Δημόκριτον
λαιδορεῖται σοι. Πυθαγόρας Εὐφορβος γεγενῆσθαι φησὶ, ⁹ καὶ

— Frustra censuit Maranus „verba τὸν Θηβαῖον Ἀντιγενίδην aptius collocari posse post τὸν μυθικὸν ἀόλητῆν.“

7. τῶν ὑμετέρων] Maranus legi vult τῶν ἡμετέρων = *vel nostra nobis similiter relinquitur*. Pariter interpres Campidonensis. Iam Daniel (*Tatian. d. Apol. p. 68*) improbat, sic transferens: *oder lasset von euren Lehren in gleichem Maasse fahren wie wir euch eingeht.*

1. Θατέρου γὰρ etc.] Scholion in marg. Par. 1: *Τοὺς Κυνικοὺς λέγει*. Cynici habitum corporis moresque negligebant: Lucian. Bis accus. c. 6, Conviv. cc. 13. 14. 35. 44, Augustin. De civit. dei XIV. c. 20. Cf. Brucker *Histor. crit. philol.* Tom. II. p. 496 sqq. — Ad verba Θατέρου τῶν ὄμων ἐξαμε-

λοῦσι (nudum scil. habebant) Worthus haec observavit: „Cynici, qui et ἐξωμίαι saepius dicti sunt, pallium induebant humero dextro subiectum et in sinistrum coniectum, ante et retro duplicatum. Unde alterum humerum nudatum et exertum habebant, alterum duplicato pallii textu coopertum.“ Plura dedit Gattaker ad Marc. Anton. *Τῶν εἰς ἑαυτ. IV. §. 30.* — Pro ἐξαμελοῦσι Aet. et Par. 2 ἐξαμπελοῦσι, et in marg. ἐξαπλώσι.

2. κατὰ δὲ τὸν Πρωτέα] Cynicum dicit nomine Peregrinum, qui postea Protei cognomen accepit: Aul. Gell. Noct. Attic. XII. c. 11. Cf. Daniel *Tatian. d. Apol. p. 54* et Denzinger *Ueber d. Aechtheit d. bisher. Textes d. Ignat. Briefe* (Wirceb. 1849) p. 66 sq.

3. ὑφάντου] Par. 2 ὑφάντων.

et vos vel credite dogmatibus nostris, vel similiter nobis a vestris decedite.

25. Quid magnum et mirabile faciunt apud vos philosophi? Alterum enim humerum negligunt, comam demittunt multam, barbam alunt, ungues ferinas circumferunt, et quum nullius rei se dicant egero, tamen Protei more co-riario indigent propter peram, textore propter vestem et lignario propter baculum, divitibus et coquo propter inglu- viem. O canis aemulator homo, deum ignoras et ad irra- tionabilem imitationem declinas; qui publice cum auctori- tate clamas ulcisceris te ipse, ac nisi acceperis convitiaris, et sit tibi ars lucrandi philosophia. Platonis dogmata se- queris: et Epicureus sophista tibi alta voce adversatur. Ac rursus Aristotelem vis sectari: et aliquis Democriti se- ctator tibi convitiatur. Pythagoras Euphorbum se fuisse

4. δὲ] Morell. et Worth. omi- serunt.

5. ἄλογον] Fortasse (Maran.) ἀλόγων legendum, belluarum. — Praecedens τὸν κύνα accipias de cynico philosopho.

6. σαντοῦ] Aet. αὐτοῦ.

7. Τοῖς Πλ. etc.] Editores ante Maranum inepte (c. Fris.) legebant et distinguebant sic: ... τὸ φιλόσο- φεῖν τοῖς Πλ. ἐπὶ δόγμασι. Illud ἐπη, quod in Par. 2 deest, Par. 1 et Aet. suppeditarunt. — Omnes Apologetae dissensiones philosopho- rum reprehendebant: Iustinus Co- hort. ad Gent. c. 5. n. 7.

8. κατὰ τ. Ἀριστ.] Fris. in marg. addit τὸ σί.

9. καὶ τοῦ Φερει... τὴν ἀθα- νασίαν] Codd. moti et editi, verbis καὶ et ὁ δὲ Ἀριστοτέλης alieno lo- co positus, sic habent: ... φησε, ὁ

δὲ Ἀριστοτέλης τοῦ Φερεικού [editt. praeter Maranum Φερεικού — sed vide c. 3] δ. κλ. ἐστίν [editt. inde a Morello ἐστίν], καὶ τῆς φου- γῆς δ. τὴν ἀθανασίαν. Sed, ut Maranus recte monuit, duo maxima vitia insunt huic vulgatae scripturae.

1º. Aristotelem Pherecydis doctri- nae haeredem facit. Id prorsus ab- surdum et veterum testimoniis re- pugnant, imprimis Tatiani, qui su- pra c. 3 non Aristotelem sed Pythagoram Pherecydis decretorum haeredem vocat. 2º. Non minus absurde Aristoteles Pherecydis imi- tator in exagitanda animae immorta- litate diceretur, cum Pherecydes im- mortalis animae asseverandae prin- cept esse dicatur. Cf. Lactant. In- stitut. div. VII. c. 8. Debitum ergo non est quia legendum sit: ... φη- σε, καὶ τοῦ Φερ. ... ἐστίν [σ]. ὁ δὲ

τοῦ Φερεκύδους δόγματος κληρονόμος ἐστίν· ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τῆς ψυχῆς διαβάλλει τὴν ἀθανασίαν. Στασιώδεις δὲ ἔχοντες τῶν δογμάτων τὰς διαδοχὰς ἀσύμφωνοι ¹⁰ πρὸς τοὺς συμφώνους ἑαυτοῖς διαμάχεσθε. ¹¹ Σῶμά τις εἶναι λέγει θεόν, ἐγὼ δὲ ἀσώματον· ἄλυτον εἶναι τὸν κόσμον, ἐγὼ δὲ λυόμενον· ¹² ἐκπύρωσιν ἀποβαίνειν κατὰ καιροῦς, ἐγὼ δὲ εἰσάπαξ· κριτὰς εἶναι Μίνο D καὶ ¹³ Ραδάμανθυν, ἐγὼ δὲ αὐτὸν τὸν θεόν· ¹⁴ ἀπαθανατίζεσθαι μόνην τὴν ψυχὴν, ἐγὼ δὲ καὶ τὸ σὺν αὐτῇ σαρκίον. Τί βλάπτομεν ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες; Τί δὲ τοὺς ¹⁵ λόγῳ θεοῦ κατακολουθοῦντας καθάπερ μισροτάτους μεμισήκατε; ¹⁶ Παρ' ἡμῖν 42 οὐκ ἔστιν ἀνθρωποφαγία· ψευδομάρτυρες οἱ πεπαιδευμένοι γέγονατε· παρ' ¹⁷ ὑμῖν δὲ ὁ Πέλοψ δεῖπνον τῶν θεῶν γίνεται, καὶ Ποσειδῶνος ἐρώμενος, καὶ Κρόνος τοὺς υἱοὺς ἀναλλίσκει, καὶ ὁ Ζεὺς τὴν Μῆτιν καταπίνει.

26. Παύσασθε λόγους ἀλλοτρίους θριαμβεύοντες καὶ ὡς περ 163 ὁ κολοῖός ¹ οὐκ ἰδίους ἐπικοσμούμενοι πτεροῖς. Ἐκάστη πόλις δὲν

Ἀριστοτέλης τ. ψυχῆς etc.“ Idem statuerunt Wesseling Probabilium lib. singul. p. 99, Sturz Pherecydis Fragmentum. (ed. 2) p. 14, Daniel l. c. p. 227. — Paulo ante pro γεγενῆσθαι Fris. in marg. γεγενῆσθαι. Pythagoras, quippe metempsychoseos dogma amplexus, quum aliorum tum illius quoque Euphorbi (Diog. Laert. VIII. c. 1. §. 4) personam gessisse iactavit. Cf. Sturz l. c. p. 208. Denique iam Gesnerus notavit: „Interpretes Aristotelici inter se dissentiunt, et adhuc sub iudice lis est [cf. Rixner Handb. d. Gesch. der Philosoph. P. I. p. 255 sq.], dum alii mortalem animam, alii immortalem Aristoteli creditam defendunt.“ Etiam Iustinus l. c. c. 6: Ἀριστοτέλης δέ, ἐντελέχειαν αὐτὴν ὄσο-

μάζων, οὐκ ἀθάνατον ἀλλὰ θνητὴν εἶναι λέγει.

10. πρὸς τοὺς συμφώνους ἑαυτοῖς] H. e. cum Christianis.

11. Σῶμα τ. εἶναι λ. θεόν] Scholion in marg. Par. 1: Τῶν Στωϊκῶν αὕτη ἡ δόξα. Etiam ea quae statim sequuntur ad Stoicos, imprimis Zenonem, pertinent. — C. 15: Ἄσαρκος... ὁ τέλειος θεός.

12. ἐκπύρωσιν . . . εἰσάπαξ] Scriptor idem dicit c. 6. p. 145. D (n. 1). Atque hoc est quod in Stoicis damnat, „non ipsam inflammationem; nam et Christianis proba haec sententia, sed sic modificata.“ Lipsius Physiol. Stoic. (Opp. ed. Antv. Tom. IV) p. 600. Cf. Baumgarten-Crusius Compend. d. christl. Dog-

ait, et Pherecydis doctrinae haeres est: Aristoteles vero exagitat immortalitatem animae. Vos autem; qui tumultuosas habetis dogmatum successiones, discordes cum concordibus pugnat. Est qui deum corpus esse dicat, ego incorporeum; mundum esse indissolubilem, ego dissolvendum; conflagrationem variis temporibus evenire, ego semel eventuram; iudices esse Minoem et Rhadamanthum, ego deum ipsum; immortalitate donari solam animam, ego carnem quoque cum anima. Quid vos laedimus, Graeci? Cur eos qui verbum dei sequuntur tanquam scelestissimos odistis? Carnem humanam non edimus; falsi testes estis qui edocti estis ut id diceretis, apud vos autem fit Pelops deorum coena, quamquam a Neptuno amatus, et Saturnus filios devorat, et Iuppiter Metin deglutit.

26. Desinite alienos sermones velut in triumpho ostentare et velut graculus pennis ornari non vestris. Unaquae-

mengesch. Tom. II (ed. Hase) p. 396.

13. *Ῥαδάμανθυν*] Morell., Duc., Worth. *Ῥαδάμανθον*, absque codd. mstorum fide. De sententia ad i. c. 6 (n. 2).

14. *ἀπαθανατίζεσθαι . . . σαρκίον*] Cf. c. 13. n. 1 et Daniel I. c. p. 227.

15. *λόγῳ θεοῦ*] C. 26: *τῶν ὑμετέρων οὐκέτι ψάυομεν, θεοῦ δὲ λόγῳ κατακολουθοῦμεν*. Cf. c. 18. n. 9.

16. *Παρ' ἡμῶν . . . ἀνθρωποφαγία*] Hoc crimen (*Θυέστια δεῖπνα*: cf. Justin. Apol. I. c. 26. n. 29) Christianis intentatum est ex prava coenae sacrae interpretatione. Cf. Epist. ad Diogn. c. 5. n. 8. Cas-

terum hoc tantum Orationis loco Tatianus (Daniel I. c. p. 216) ad illam coenam respicit. — Mox codd. msti et editi *οἱ ἐπιτηδευόμενοι* praebent pro *οἱ πεπαιδευμένοι*. Excipias Par. 1, ex quo unus Maranus genuinam lectionem reposuit, sic probans: „Huius calumniae inventores (*οἱ ἐπιτηδ.*, qui de industria id *ἄγγιτις*) non erant hi quos alloquitur Tatianus, sed eam ab aliis [Justin. Dial. c. 17. n. 5] traditam ac sine certo auctore et capite, sine argumentis [Apol. I. c. 23. n. 7] iactatam probabant; unde eos Tatianus, itidem ut falsos testes, edoctos et subornatos fuisse dicit.“

17. *ὑμῶν*] Herold. et Duc. *ἡμῶν*. 1. *οὐκ*] Herold. *οὐτε* (sic). Tum Par. 1 *ἐπιχοσμούμενος*. „Qui pro-

ἀφέληται ² τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἀφ' ὑμῶν λέξιν, ἑξαδυνατήσουσαν ὑμῖν τὰ σοφίσματα. Ζητοῦντες τίς ὁ θεός, ³ τὰ ἐν ὑμῖν ἀγνοεῖτε· πεχηνότες δὲ εἰς ⁴ τὸν οὐρανὸν κατὰ βαράθρων πίπτετε. ⁵ Λαβυρινθοῖς εὐκασιν ὑμῶν τῶν βιβλίων αἱ ἀναθέσεις, οἱ δὲ ἀναγινώσκοντες τῷ πλῆθει τῶν Δαναίδων. Τί μοι μερίζετε τὸν χρόνον, λέγοντες τὸ μὲν τι εἶναι παρωχηκὸς αὐτοῦ, ⁶ τὸ δὲ ἐνεστὸς, τὸ δὲ μέλλον; Πῶς γὰρ θύναται παρελθεῖν ὁ μέλλον, εἰ ἔστιν ὁ ἐνεστὸς; Ὡσπερ δὲ οἱ ἐμπλόκοντες τῆς νεῶς φερομένης οἴονται B διὰ τὴν ἀμαθίαν ὅτι τὰ ὄρη τρέχουσιν, οὕτω καὶ ὑμεῖς οὐ γινώσκατε παρατρέχοντας μὲν ὑμᾶς, ἑσταῶτα δὲ τὸν αἰῶνα, μέχρις ἂν αὐτὸν ⁷ ὁ ποιήσας εἶναι θελήσῃ. Διὰ τί γὰρ ἐγκαλοῦμαι λέγων τὰ ἐμά, τὰ δὲ μου πάντα καταλύειν σπεύδετε; Μὴ γὰρ ⁸ οὐχ ὑμεῖς κατὰ τὸν ὁμοῖον τρόπον ἡμῖν γεγέννησθε, τῆς αὐτῆς τοῦ κόσμου διοικήσεως μετεληφότες; Τί φάσκετε σοφίαν εἶναι παρ' ὑμῖν μό- 43 νοις, οὐκ ἔχοντες ἄλλον ἥλιον οὐδ' ἀστέρων ἐπιφοιτήσεις καὶ γένεσιν διαφορωτέραν, θάνατόν τε παρὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἑξαίρετον; Ἀρχὴ τῆς φλυαρίας ὑμῖν ⁹ γεγόνασιν οἱ γραμ- C ματικοί, καὶ ¹⁰ οἱ μερίζοντες τὴν σοφίαν τῆς κατὰ ἀλήθειαν σοφίας ἀπετμήθητε, τὰ δὲ ὀνόματα τῶν μερῶν ἀνθρώποις προσενείματε· καὶ τὸν μὲν θεὸν ἀγνοεῖτε, πολεμοῦντες δὲ ἑαυτοῖς ¹¹ ἀλλήλους καθαιρεῖτε. Καὶ διὰ τοῦτο πάντες οὐδὲν ἐστε·

verbialem illum Graculum Aesopium cum nescit quaeerat in Chiliadibus Erasmi" (Gesn.).

2. τ. ἰδίαν αὐτῆς... λέξιν] Cf. c. 1. p. 142. B.

3. τὰ ἐν ὑμῖν] Par. 1 et 2 τίνα τὰ ἐν ὑμῖν, Act. et Fris. τίνα τὰ ἐν ἡμῖν (sic quoque Par. 2 supra lineam). Gesner. et Herold. lectionem Frisiani exhibent; Morrell., Duc., Worth. τὰ ἐν ἡμῖν (omisso τίνα), sed reddunt cum Gesnero: quid in vobis lateat. Maran. recte τὰ ἐν ὑμῖν.

4. τὸν] Ex Par. 1 restitui.

5. Λαβυρ. etc.] Obscuritatem no-

tat scriptorum gentilium, v. c. Heracliti (c. 3). De verbis autem οἱ δὲ ἀναγιν. etc. componas proverbium in Chiliadibus Erasmi: „Cribro aquam haurire.“ — Pro βιβλίων Par 2 βίβλων.

6. τὸ δὲ ἐνεστὸς] Codd. msti et editi ἐνεστὸς. Maranus similem affert sententiam Eusebii De laud. Constant. c. 6, „ubi Eusebius docet aevum nec senescere nec interire, nec praesens apprehendi posse, nec praeteritum aut futurum. Praeteritum enim tempus non est, quippe quod iam transiit; futurum vero nondum adest, ac proinde non est

que civitas si propriam a vobis dictionem repetitam veniat, vestra vos deficient sophismata. Dum quaeritis quid sit deus, quid in vobis agatur ignoratis; in coelum hiantes in foveas deciditis. Similes sunt labyrinthis librorum vestrorum pertractationes, et qui eos legunt Danaidum dolio. Quid mihi tempus dividitis, dicentes aliud praeteritum, aliud praesens, aliud futurum? Quomodo enim futurum elabi possit, si praesens adest? Quemadmodum autem navigantes praeterlabente nave putant prae imperitia montes currere, ita vos quoque non perspicitis vos quidem praetercurrere, aevum vero stare, quamdiu ipsum esse voluerit qui creavit. Cur enim mea exponens incasor, et cur mea omnia evertere studetis? Nonne enim vos simili ac nos modo nati estis, eiusdem mundi administrationis participes? Cur sapientiam esse apud vos solos dicitis, quum non alium solem neque alios siderum ortus, vel originem praestantiorum et mortem praeter caeteros homines eximiam habeatis? Initium nugandi vobis fuerunt grammatici, et qui sapientiam dividitis a vera sapientia abscissi estis, et partium [eius] nomina hominibus attribuistis; ac deum quidem ignoratis, dum autem inter vos digladiamini vos invicem evertitis. Quocirca nihil prorsus estis omnes: quamvis ser-

omnino; praesens autem apprehendi non potest, quia simul cum ipsa cogitatione ac locutione elabitur." Vid. Daniel Tatian. d. Apol. p. 240.

7. ὁ] Ex Par. 1 (Duc.) reposui.

8. οὐχ] Ita Ducaeus: caeteri οὐκ.

9. γηγόνασιν] In Par. 2 alia manu mutatum est in γέγονεν.

10. οἱ μερίζοντες τὴν σοφίαν] Loquitur de philosophiae divisione, circa quam occupantur philosophi, aliis aliter dividendum, aut forte de ipsa sectarum varietate, quae a suis

auctoribus denominantur, ut Aristotelici, Platonici, Epicurei: et hoc argumentum est illos non divinam, quae una et simplex est unigue deo adscribenda, sed humanam sapientiam et hominum inventa secutos. Gesnerus. — Iustinus Dial. c. Tr. c. 2: Τί ποτε δ' ἐστὶ φιλοσοφία ... τοὺς πολλοὺς λείληθεν· οὐ γὰρ ἂν Πλατωνικοὶ ἦσαν οὐδὲ Στωϊκοὶ etc., μιᾶς οὐσίας ταύτης ἐπιστήμης. Οὐ δὲ χάριν πολέκραντος ἐγενήθη, θέλω εἰπεῖν. Comp. locum quem ibi n. 4 laudavi.

11. ἀλλήλους] Sic Par. 1 et in

σφειρίζοντες μὲν τοὺς λόγους, διαλεγόμενοι δὲ καθάπερ τυφλὸς κωφῷ. ¹² Τί κατέχετε σκεύη τεκτονικά, τεκταίνειν μὴ γινώσκοντες; ¹³ Τί λόγους ἐπαναιραῖσθε, τῶν ἔργων μακρὰν ἀφροσύνην, φροσύνη μὲν διὰ δόξης, ἐν δὲ ταῖς συμφοραῖς ταπεινούμενοι; Παρὰ λόγον ¹⁴ καταχρᾶσθε τοῖς σχήμασι· δημοσίᾳ μὲν γὰρ πομπεύετε, ¹⁵ τοὺς δὲ λόγους ἐπὶ τὰς γωνίας ἀποκρύπτετε. Τοιούτους ὑμᾶς ἐπιγνόντες καταλελοίπαμεν, καὶ τῶν ὑμετέρων οὐκέτι ψαύομεν, θεοῦ δὲ λόγῳ κατακολουθοῦμεν. Τί γὰρ, ἄνθρωπε, ¹⁶ τῶν γραμμάτων ἐξαρτύεις τὸν πόλεμον; Τί δὲ ὡς ἐν πυγμῇ συγκρούεις τὰς ἐκφωνήσεις αὐτῶν ¹⁷ διὰ τῶν Ἀθηναίων ψελλισμῶν, δέον σε λαλεῖν φυσικώτερον; Εἰ γὰρ ἀττικίζεις οὐκ ὡς Ἀθηναῖος, λέγε μοι τοῦ μὴ δωρίζειν τὴν αἰτίαν. Πῶς τὸ μὲν εἶναι σοὶ δοκεῖ ¹⁸ βαρβαρικώτερον, τὸ δὲ πρὸς τὴν ὁμίλιαν ¹⁹ ἑλαρώτερον;

27. Εἰ δὲ σὺ τῆς ἐκείνων ἀντιλήψεως παιδείας, τί μοι δόξας αἰρουμένῳ δογμάτων ὡς θέλω διαμάχη; ¹ Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον τὸν μὲν ληστὴν διὰ τὸ ἐπικατηγορούμενον ὄνομα ² μὴ κολλάειν, πρὶν ἢ τὰληθὲς ἐπ' ἀκριβείᾳ καταμανθάνειν, ἡμᾶς δὲ προλήμματι λειδορίας ἀνεξετάστῳ μεμισημέναι; ³ Διαγόρας Ἀθη-

marg. Fris., Duc. et Maran.; reliqui ἀλλήλοις.

12. Τί κατέχετε σκεύη τ.] Ad-dit exegesis. Quid effutitis multa verba et dicendi artes colitis? Haec instrumenta tantum sunt verae sapientiae, quae non in verbis tantum sed rebus et sapienter factis consistit. Gesnerus.

13. Τί λόγους etc.] Iust. Cohort. ad Gent. c. 35: οὐ γὰρ ἐν λόγοις ἀλλ' ἐν ἔργοις τὰ τῆς ἡμετέρας θεοσεβείας πράγματα. Athenag. Suppl. p. Christ. c. 33: οὐ γὰρ μελέτη λόγων ἀλλ' ἐπιδείξει καὶ διδασκαλίᾳ ἔργων τὰ ἡμέτερα. — Act. ἀφροσύνην pro ἀφροσύνην.

14. καταχρᾶσθε] Herold. καταχρᾶσθαι.

15. τοὺς... ἀποκρύπτετε] Quum Tatianus opponat philosophorum in angulis disputationes superbae in publicum prodioni, liquet eum loqui de doctrina, quam philosophorum plerique instar mysterii occultam tenebant. Vide Synesium Ep. 142. Maranus.— Philosophi enim, ut laterent, solebant angulos petere: unde ψιθυρίζειν ἐν γωνίᾳ (Plat. Gorg. p. 485. D, Themist. Or. 22) dicebantur. Praeter necessitatem Worthus pro ἀποκρύπτετε admisit ἀποκρύπτειτε.

16. διὰ τ. Ἀ. ψελλισμῶν] No-

mones vobis quasi proprio iure vendicetis, tamen disseritis velut caecus cum surdo. Cur tenetis instrumenta fabrilis, qui fabricari non scitis? Cur sermones profitemini, qui ab operibus longe distatis: gloriâ nimirum inflati, in calamitatibus autem demissi? Actiones vestrae speciem habent a ratione alienam; nam in publico cum pompa inceditis, sermones autem in angulis occultatis. Missos vos fecimus quum tales cognosceremus, neque iam vestras res attingimus, sed verbum dei sequimur. Cur enim, o homo, literarum bellum excitas? Cur earum pronuntiationes ut in pugillatu attice balbutiendo collidis, quum te magis apte ad naturam loqui deceret? Nam si, quum Atheniensis non sis, atticissas, dic mihi cur non dorice loquaris. Quomodo hoc tibi asperius videtur, illud hilarius ad colloquium?

27. Quodsi te istorum tenet eruditio: cur mihi dogmatum quae mihi placent opiniones eligenti bellum indicis? Quomodo enim non absurdum est latronem quidem propter illud nomen cuius accusatur non puniri, antequam veritas diligenter explorata fuerit, nos autem per anticipatam ex convitiis sine examine opinionem odio haberi? Dia-

tat contractam vocum pronuntiationem. — Antea pro συγκρούεις Act. συγκρούσεις.

17. βαρβαρικώτερον] Βάρβαρος hic dicitur de sermone aspere sonante. Sic βαρβαρόφωνος apud Homerum (Il. II. 867) legitur. Plerumque illud vocabulum aliter usurpatur: c. 1. n. 1.

1. Πῶς γὰρ etc.] Iustinus Apol. I. c. 4: Ἐξ ὀνόματος μὲν γὰρ ἢ ἔπαινος ἢ κόλασις οὐκ ἂν εὐλόγως γένοιτο, ἢν μὴ τι ἐνάρετον ἢ φαῦλον δι' ἔργων ἀποδείκνυσθαι δύνηται. Καὶ γὰρ τοὺς κατηγορουμένους ἐφ' ὑμῶν πάντας πρὶν ἐλεγχθῆναι οὐ τιμωρεῖτε, ἐφ' ἡμῶν δὲ τὸ ὄνομα

ὡς ἔλεγγον λαμβάνετε. Adde Athenag. Supplic. p. Christ. c. 2 et Tertullian. Apolog. c. 2.

2. μὴ] Act. καί.

3. Διαγόρας] Hic, teste Suida s. v., ἄθεος fuit, ac mysteria sic contempsit ut etiam ea sectantes averteret; quare Athenienses talentum iis polliciti sunt qui eum interfecissent. Quod Φρυγίους Diagorae λόγους attinet, Vossius (De histor. gr., ed. Westerm., p. 13) putat illos tractasse eorum historiam quae ad Cybelen, matrem Phrygiam, pertinebant: ut homines a sacris eius detererentur. Quare apud Suidam λόγοι ἀποπυργίζοντες vocantur: istam

ναῖος ἦν, ἀλλὰ τοῦτον ἐξορησάμενον τὰ παρ' Ἀθηναίους μυστήρια τετιμωρήκατε· καὶ τοῖς Φρυγίοις αὐτοῦ λόγοις ἐντυγχάνοντες ἡμᾶς μεμισήκατε. ⁴ Λέοντος κεντημένοι τὰ ὑπομνήματα πρὸς τοὺς ἀφ' ἡμῶν ἐλέγχους δυσχεραίνετε· καὶ τὰς περὶ τῶν κατ' Αἴγυπτον θεῶν δόξας ⁵ Ἀπίωνος ἔχοντες παρ' ἑαυτοῖς ὡς Β ἀθεωτάτους ἡμᾶς ἐκκηρύττετε. Τάφος τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καθ' ὑμᾶς δεικνύται, ⁶ κἂν ψεύδασθαι τις τοὺς Κρήτας λέγῃ. Τῶν πολλῶν ⁷ θεῶν ἢ ὁμήγουρις οὐδέν, ἔστι. Κἂν ὁ καταφρονῶν αὐτῶν Ἐπίκουρος δοξουχῆ, τοὺς ἄρχοντας οὐδέν πλέον τοῦ θεοῦ κατάληψιν ἦν ἔχω περὶ τῶν ὅλων ταύτην οὐκ ἀποκρύπτομαι. ⁸ Τί μοι συμβουλεύεις ψεύσασθαι τὴν πολιτείαν; Τί δὲ λέγων θανάτου καταφρονεῖν ⁹ διὰ τέχνης φεύγειν αὐτὸν καταγγέλλεις; ¹⁰ Ἐγὼ μὲν οὐκ ἔχω καρδίαν ἐλάφου· τὰ δὲ τῶν ὑμετέρων λό- C

enim deam veteres turrigeram repraesentabant. Haud dubie autem in illis libris fabulae quoque descriptae erant aliorum numinum a Graecis e Phrygia receptorum. Cf. Mounier Disput. de Diagora Melio (Rotterod. 1838) p. 83 sqq. . Diagoras autem et, qui statim memorantur, Leo Pellaeus et Apio grammaticus hanc deorum refellendorum viam sequebantur, ut eos vel homines esse (Arnob. adv. nat. IV. c. 29) probarent vel ad physicas rationes (Euseb. Praepar. ev. III. c. 1) revocarent. — Sensus: Vos, quamquam Diagoram ob impietatem sacrilegam damnavistis, tamen Phrygios eius libros legitis; id sane facitis: atqui infensum in nos animum non abicitis. Maranus autem, ab Abbate de Monsoury (cf. c. 1. n. 20) monitus, pro τετιμωρήκατε commendavit τετιμήκατε. „Diagoram Atheniensem, quamvis mysteria evulgaverit, in pretio habetis; et qui Phrygios illius

libros legitis nos odio habetis.“ In Par. 1 et 2 non ἐντυγχάνοντες sed ἐντυγχάνοντας errore comparat.

4. Λέοντος] Is Αἴγυπτιακὰ (Hygin. Poett. astron. II. 20) sive περὶ τῶν κατ' Αἴγυπτον θεῶν (Clem. Alex. Strom. I. c. 21. §. 106) scripsit. A Tertulliano De coron. milit. c. 7 Aegyptius et ab Arnobio l. c. Pellaeus appellatur. Adeas Westermannum ad Vossium l. c. p. 462. n. 5. — Ergo (Worth.): Leonis sc. falsorum numinum ἐλέγχους (coll. quae n. 3 monui) lubenter legitis, Christianorum vero ἐλέγχους aegro animo fertis.

5. Ἀπίωνος] Sic recte omnes codd. msti et editi. Unus Maranus Ἀπρίωνος (Justin. Cohort. ad Gent. c. 9. n. 9) dedit. Illo Apion infra c. 38 ὁ γραμματικὸς et ἀνὴρ δοκιμώτατος (cf. Voss. l. c. p. 235) appellatur, qui Aegyptiacorum libros quinque scripserit: ad quos Tatianus huc respicit. Cf. Schliemann

goras Atheniensis erat, sed ei poenam irrogastis quod Atheniensium mysteria evulgasset: et qui Phrygios illius libros legitis odio nos habetis. Qui Leonis commentarios servatis moleste fertis nostras redargutiones; et qui Apionis de diis Aegyptiis opiniones apud vos habetis nos tamquam impiissimos relegatis. Sepulcrum Olympii Iovis apud vos monstratur, licet quidam Cretenses mentiri dicat. Nihil est illa multitudinis deorum congregatio. Quamvis contemtor eorum Epicurus taediferi munere fungatur, principes non diutius celo quam de deo eiusque universorum principatu cognitionem habeo. Cur mihi auctor es ut meum institutum mentiar? Et qui mortem a te contemni dicis cur hortaris ut eam astute declinem? At ego cor cervi non habeo: ve-

Die Clementinen etc. (Hamb. 1844) p. 111 sqq. — *Μοχ ἐκκηρύσσεται* vulgo pro *ἐκκηρύττεται* (cf. c. 1. n. 15) legitur; sic paullo infra (p. 164. C) recte *κηρύττουσιν* exstat.

6. *κᾶν ψ. τις τ. Κρ. λέγη*] Cretensiam vanitas de Iovis apud se sepulcro, multaque id genus mentientium, in vulgi fabulam abiit. *Gesperus*. — Illi potissimum idcirco *ψεύσται* vocabantur quod iactarent sepulcrum apud se esse Iovis, quem reliqui Graeci esse putabant immortalem deorum patrem. Callimachus, ad quem Tatianus pronomine *τις* videtur respicere, *Hymn. in Iov. v. 8 sq.* (coll. *Athensg. Supplic. p. Christ. c. 30*):

*Κρητες ἀεὶ ψεύσται· καὶ γὰρ τά-
φον, ᾧ ἄνα, σεῖο*

*Κρητες ἐτεκλήσαντο· σὺ δ' εὖ
θάνας· ἔσσι γὰρ αἰεὶ.*

Eiam Epimenides *περὶ χορημῶν* fertur cecinisse: *Κρητες ἀεὶ ψεύ-*

σται. Plura dabunt recentiores interpretes *Epist. ad Tit. 1, 12*.

7. *θεῶν ἢ ὁμήγορις*] Formula Homero usitata (*Il. XX. 142*). — Interpunctio debetur Marano; caeteri sic: ... *οὐδὲν ἔστι, κᾶν... δαδουχῆ τοῦς ἄρχοντας. οὐδὲν πλέον* etc. — Worthus: „Innuit hoc loco Tatianus Epicurum, sicuti et alios philosophos, coactum solummodo poenae metu populari sententiae se accommodasse et hinc numerosam deorum turbam non manifeste denegasse.“ Cf. *Iustin. Cohort. ad Gēnt. c. 20. n. 1*.

8. *Τί μοι σ. ψ. τ. πολ.*] Cf. *Daniel Tatian. d. Apol. p. 17*.

9. *διὰ τέχνης*] Cf. *Iustin. Apol. I. c. 28. n. 5*.

10. *Ἐγὼ* etc.] Minime tam ignavus sum (*Hom. Il. I. 225: κραδίην ἐλάφοιο ἔχων*) ut mortem timeam. *Thersites ἀμετροσεπής* apud *Homerum* (*l. c. Il. 212*) dicitur.

γων ἐπιτηδεύματα κατὰ τὸν ἀμετροειῆ Θεοσίτην γίνεται. Πῶς 45
 πεισθήσομαι ¹¹ τῷ λέγοντι μύθρον τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην
 γῆν; Τὰ γὰρ τοιαῦτα λόγων ἐστὶν ἄμιλλα καὶ οὐκ ἀληθείας δια-
 κόσμησις. Ἡ πῶς οὐκ ἠλίθιον ¹² πείθεσθαι τοῖς Ἡροδώρου
 βιβλίοις περὶ τοῦ καθ' Ἡρακλέα λόγου, γῆν ἄνω κηρύττουσιν,
 κατεληλυθέναι τε ἀπ' αὐτῆς λέοντα τὸν ὑφ' Ἡρακλέους φονευθέν-
 τα; Τί δ' ἂν ὠφειλήσειε λέξις Ἀττικῆ καὶ φιλοσόφων σωρεία καὶ
 συλλογισμῶν πιθανότητες καὶ μέτρα γῆς καὶ ἄστρον θέσεις καὶ
 ἡλίου δρόμοι; Τὸ γὰρ περὶ τοιαύτην ἀσχολεῖσθαι ζήτησιν νομο-
 θετοῦντός ἐστιν ἔργον ἑαυτῷ τὰ δόγματα. D

28. Διὰ τοῦτο καὶ τῆς παρ' ὑμῖν κατέγγων νομοθεσίας.
 Μίαν μὲν γὰρ ἐχρῆν εἶναι καὶ κοινὴν ἀπάντων τὴν πολιτείαν·
 νυνὶ δὲ ὅσα γένη πόλεων τοσαῦται καὶ τῶν νόμων θέσεις, ὡς
 εἶναι τὰ παρ' ἐνίοις αἰσχρὰ παρά τισι σπουδαῖα. Νομίζουσι γοῦν
 Ἕλληνας φευκτὸν εἶναι τὸ ¹ συγγίνεσθαι μητρὶ, κάλλιστον δὲ τὸ
 τοιοῦτόν ἐστιν ἐπιτηδεύμα παρὰ τοῖς Περσῶν μάγοις· ² καὶ παι-
 δεραστία μὲν ὑπὸ βαρβάρων διώκεται, προνομίαις δὲ ὑπὸ Ῥω-165
 μαίων ἡξίωται, παίδων ἀγέλας ὥσπερ ἵππων φορβάδων συναγεί-
 ρειν αὐτῶν πειρωμένων.

29. Ταῦτα οὖν ἰδὼν, ἔτι δὲ καὶ ¹ μυστηρίων μεταλαβῶν, 46
 καὶ τὰς παρὰ πᾶσι θρησκείας δοκιμάσας ² διὰ θηλυδριῶν καὶ ἀν-
 δρογύνων συνισταμένας, εὐρῶν δὲ παρὰ μὲν Ῥωμαίοις ³ τὸν κατ'
 αὐτοὺς Λατιάριον Δία λύθροις ἀνθρώπων καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν

11. τῷ λέγ. μύθρον τὸν ἥλιον] — Tum Aet. non βιβλίοις sed βί-
 bλοῖς offert.
 Intelligit Anaxagoram, qui solem
 μύθρον διάκρυρον (Diog. Laert. II.
 c. 3. §. 4. 9) vocavit. Cf. Rein-
 hold *Gesch. d. Philos.* Tom. I (Ion.
 1845) p. 45 sq..

12. πείθεσθαι] Sic Par. 1. 2,
 Duc. et Maran.; reliqui πειθέσθαι.
 — Pro Ἡροδώρου codd. msti et
 editi inepte praebent Ἡροδότου. Cf.
 Pauly *Real-Encyclopaedie d. class.*
Alterthumswiss. Tom. III. p. 1241.

— Tum Aet. non βιβλίοις sed βί-
 βλοῖς offert.

1. συγγίνεσθαι] Par. 2 συγγε-
 νέσθαι. — De Persarum more hic
 memorato cf. Clement. Alex. Strom.
 III. c. 2. §. 11 et Tertullian. Apo-
 log. c. 9.

2. καὶ] Herold. omisit. Tum
 pro vulg. προνομίας rescripti ex
 Par. 1. 2 προνομίαις. Sic ἀξιοῦν
 τινὰ προσφθέμασι apud Aeschyl.
 Agam. 877 legitur. De formula ὑπὸ

strarum autem literarum studia loquacissimum Thersiten imitantur. Quomodo credam dicenti solem esse massam ignitam lunamque terram? Haec enim verborum pugna sunt neque veritatis illustratio. Aut quomodo non stultum est Herodori de Herculis historia libris credere, terram superiorem praedicantibus, et inde delapsum leonem quem Hercules occidit? Quid enim profuerint stilus atticus et philosophorum sorites et syllogismorum probabilitates et mensurae terrae et astrorum positiones et solis cursus? Eiusmodi enim quaestionibus occupari hominum est sibi dogmata instar legis imponentium.

28. Quapropter vestras quoque legum institutiones contemsi. Unam enim oportebat esse et communem omnium vivendi normam; nunc autem quot civitates tot legum institutiones, ita ut quae apud nonnullos turpia sunt apud alios sint praeclara. Videtur nimirum Graecis fugiendum coniungi cum matre, praeclarissimum vero id habetur institutum apud Persarum magos; ac puerorum amor a barbaris damnatur, praerogativis vero a Romanis honorata est, qui puerorum greges instar equorum gregalium cogere student.

29. Haec quum vidissem, praeterea vero etiam mysteriorum particeps factus essem, ac varias ubique religiones explorassem quae ab effeminatis et androgynis procurantur, quumque reperissem apud Romanos Latiarem eorum Iovem

βαρβάρων... ὑπὸ Ῥωμαίων c. 1. ne in scenam quidem prodire liceat. n. 1 consulas. — De sententia cf. Maranus. — Cf. c. 8. n. 9.

Iustin. Apol. I. c. 27. n. 3.

1. μυστηρίων] Procul dubio Eleusinia intelligit, quae κατ' ἐξοχήν Mystera dicebantur. Lobeck in Aglaophamo (Tom. I. p. 197) scripsit τῶν μυστηρίων.

2. διὰ θηλυδῶ. etc.] Observat Augustinus libro VI de civ. dei sacra committi infamibus gallis, quibus

Corp. Apoll. Vol. VI.

3. τὸν κατ' αὐτοῦς Λατ. Δία]

Par. 1, Aet., Fris. corrupte τὸν κατὰ τοῦς Λατιάριον Δία. Sic Gesner. quoque et Herold.; caeteri editores, ut Par. 2, corrupta verba κατὰ τοῦς eiecerunt. Sed recte

Henr. Stephanus (in edit. Epist. ad Diogn. p. 108) iussit κατ' αὐτοῦς (cf. c. 34 τῇ κατὰ Ῥωμ. οὐτ) re-

ἀνδρόκτασιῶν αἵμασι τερόμενον, Ἄρτεμιν δὲ ὁὐ μακρὰν τῆς μεγάλης πόλεως τῶν αὐτῶν πράξεων ἐκνηρημένην τὸ εἶδος, ὅ ἄλλον τε ἀλλαγῆ δαίμονα κακοπραγίας ἐπαναστάσεις πραγματευόμενον, κατ' ἐμαυτὸν γενόμενος ἐξήτουν ὅτῳ τρόπῳ τάληθές ἐξευ- B
ρεῖν ὁ δύνωμαι. Ἓ Περινοοῦντι δέ μοι τὰ σπουδαῖα συνέβη γρα-
φαῖς τισιν ἐντυχεῖν βαρβαρικαῖς, πρεσβυτέραις μὲν ὡς πρὸς τὰ Ἑλλήνων δόγματα, θειοτέραις δὲ ὡς πρὸς τὴν ἐκείνων πλάνην·
καί μοι πεισθῆναι ταύταις συνέβη διὰ τε τῶν λέξεων τὸ ἄτυφον
καὶ τῶν εἰπόντων τὸ ἀνεπιτήδευτον καὶ τῆς τοῦ παντός ποιή-
σεως τὸ εὐκατάληπτον καὶ τῶν μελλόντων τὸ προγνωστικὸν καὶ
τῶν παραγγελμάτων τὸ ἐξαισίον καὶ τῶν ὄλων τὸ μοναρχικόν.
Θεοδιδάκτου δέ μου γενομένης τῆς ψυχῆς συνῆκα ὅτι ὁ τὰ μὲν 47
καταδίκης ἔχει τρόπον, τὰ δὲ ὅτι λύει τὴν ἐν κόσμῳ δουλείαν, C
καὶ ἀρχόντων μὲν πολλῶν καὶ μυρίων ἡμᾶς ἀποσπᾷ τυράννων,
ὁ δίδωσι δὲ ἡμῖν οὐχ ὅπερ μὴ ἐλάβομεν, ἀλλ' ὅπερ λαβόντες
ὑπὸ τῆς κλάνης ἔχουν ἐκωλύθημεν.

30. Τούτων οὖν τὴν κατάληψιν μεμνημένος καὶ ἁ πεποιη-
μένος βούλομαι καθάπερ τὰ νήπια τῶν βρεφῶν ἀποδύεσθαι.

ponendum esse: atque ita Par. 2 in
marg. supplestat. — Scholien in
marg. Par 1 mana itala (cf. c. 10.
n. 11): „Statius [? Lucanus Phars.
1, 198]: Et residens celsa Latia-
lis Iup[p]iter Alba.“ De cruento
Iovis Latiaris cultu exposui ad Iu-
stini Apol. II. c. 12. n. 9.

4. ὁὐ μακρὰν τῆς μεγάλης πό-
λεως] H. e. non procul Romā (haec
enim est μεγάλη πόλις — cf. c. 19.
h. 5), nempe Ariciae. Pariter scho-
lastes in marg. Par. 1 (vide et
supra n. 3) explicuñ, Ἄρτεμιν in-
telligens de „Diana Aricina.“ Idem
statuerunt Scaliger in Euseb. p. 56
et Thiribius ad Iust. Apol. II. p.
128. De cultu Dianae Aricinae plu-
ra legas in Erschii et Gruberi Allg.

Encyclop. d. Wiss. u. Künste, P.
V (Lips. 1820), p. 238. Male Wor-
thas indicatam putavit Hymetam
Dianam, cuius templum non procul
Megalopoli erat; sed sanguine non
colebatur humano. — Lobekio l. c.
τὸ εἶδος displicuit: maluit τὸ αἰ-
σχος. Etsi non mala, non tamen
necessaria emendatio. Itidem scri-
ptor saepius votem istam ad notio-
nem amplificandam adhibet: cc. 14
(τῆς ἀμαρτίας τὰ εἶδη), 17 (τῆς
κακίας εἶδος), alibi. Cf. Daniel Ta-
tiani. d. Apol. p. 29.

5. ἄλλον τε ἀ. δαίμονα] Non
solum Iovi et Dianae sed Saturno
quoque sacrificabatur humano sangui-
ne, potissimum in Latio. Cf. Pauly
Real-Encyclopaedie d. class. Al-

crure humano et sanguine ex homicidiis delectari, Dianam autem non procul magna urbe similes actiones profiteri, et aliam alibi daemonem malorum facinorum auctorem fieri: in me ipsum descendens inquisivi quomodo verum invenire possem. Quum autem animum per optima quaeque versarem, contigit mihi ut in quosdam libros barbaricos incidere, antiquiores quam ut cum Graecorum placitis, diviniore quam ut cum eorum errore conferri possint; et mihi evenit ut his fidem haberem propter dictionis humilitatem et scriptorum simplicitatem et universi creationis explicationem captu facilem et futurorum praecognitionem et praceptorum excellentiam et singularem universorum principatum. Itaque animam meam divinitus edoctam intellexi ista quidem ad condemnationem ducere, hanc autem servitutem quae in mundo est dissolvere, et a multis principibus et infinitis tyranniis nos abstrahere, et nobis dare non quidem novum quoddam, sed quod acceptum retinere per errorem nequivimus.

30. Horum igitur cognitione initiatus et instructus statim errorem tamquam nugas infantium abiicere. Nequitiae enim

Ierihumensis. Tom. VI. p. 431 et 835. Marnus sic transtulit: et aliorum alibi daemonum molitione multa nefarie fieri.

6. *δύναμαι*] Sic Stephani (l. c.) monitu edidi pro vulg. *δύναμαι*.

7. *Προνοούντι* etc.] Iustinus Dial. c. Tr. c. 8. n. 3. — De formula *γάρφαί βαρβαρικά* c. 1. n. 1 consulas.

8. *τὰ μὲν... τὰ δὲ*] H. e. scripta Gentilium... sacra scripta Christianorum. Illa ad damnationem nos ducunt, haec liberant a praestigiis daemonum. Cf. c. 8 sqq..

9. *δίδασκε δὲ* etc.] Necessesse enim est ut anima cum spiritu divina coniungatur: qua quidem coniunctione

pristinus revocatur protoplastorum status. C. 12. n. 1 et alibi. C. 15: *Ἀνατὸν δὲ παντὶ τῷ συνιημένῳ πάλιν μικᾶν*. Id quomodo fieri possit, docent sacra Christianorum (Vet. Test.) scripturae. — Pro *ἐλάβομεν* Act., Par. 2, Fris. *ἐλάβομεν*. Hoc Gesner. quoque et Herold. habent, sed ille veram lectionem coniectatione assecutus est. Scholion in marg. Par. 1 ad hunc locum: *Τούτο τοῦ θεοπροφῆτου Παύλου καὶ οὗτος συνηγορεῖ, λέγοντος [Rom. 1, 18] τὴν ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ ἐν ἀδικίᾳ κατέχουσιν Ἕλληνας*.

1. *πεποιημένος*] Morell., Duc., Worth. *πεποιημένος*, quae est con-

Τὴν γὰρ τῆς πονηρίας σύστασιν δοικυῖαν τῇ τῶν βραχυτάτων σπερμάτων ἴσμεν· ἄτε διὰ μικρᾶς ἀφορμῆς ² τούτου κρατυνθέντος, πάλιν δὲ αὖ λυθησομένου, ἡμῶν πειθομένων ³ λόγοις θεοῦ **D** καὶ μὴ σκορπιζόντων ἑαυτούς. ⁴ Διὰ τινος γὰρ ἀποκρύφου θησαυροῦ τῶν ἡμετέρων ἐπεκράτησεν, ὃν ὀρύττοντες ⁵ κονιορτῶ μὲν ἡμεῖς ἐνεπλήθημεν, ⁶ τούτῳ δὲ τοῦ συνειστάναί τὴν ἀφορμὴν παρέχομεν. Τὸ γὰρ αὐτοῦ πᾶν ἀποδεχόμενος κτῆμα τοῦ πολυτιμοτέρου πλούτου τὴν ἐξουσίαν ἐχειρώσατο. Ταῦτα μὲν οὖν πρὸς τοὺς ἡμῶν οἰκείους εἰρήσθω. Πρὸς δὲ ὑμᾶς τοὺς Ἑλληνας τί ἂν ἕτερον, ἢ τὸ μὴ τοῖς κρείττοσι λοιδορεῖσθαι, μηδὲ εἰ ⁷ βάρβαροι λέγοντο ταύτην λαμβάνειν τῆς χλεύης τὴν ἀφορμὴν; Τοῦ γὰρ πάντας ἀλλήλων ὑπακούειν τῆς διαλέκτου μὴ δύνασθαι **166** τὴν αἰτίαν εὐρεῖν, ⁸ ἣν ἐθέλητε, δυνήσεσθε· ἐξετάξιν γὰρ ⁹ βουλομένοις τὰ ἡμέτερα φράδιαν καὶ ἄφθονον ποιήσομαι τὴν διήγησιν.

lectura Gesneri. Sed cf. c. 13: τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ θεοῦ πεποιημένη. Sensus: Sacris institutus scripturis (c. 29. n. 9) istum errorem gentilem, a daemonibus inductum (c. 29. n. 8), ceu pueriles nugae abiecti; arcet enim a societate cum spiritu dei ineunda. Antea (c. 29): ὅπερ λαβόντες ὑπὸ τῆς πλάνης ἔχειν ἐκωλύθημεν. Comp. paullo supra: συνέβη γραφαῖς τισιν ἐντυχεῖν...θειοτέραις δὲ ὡς πρὸς τῆν ἐκείνων (Gentilium) πλάνην. Sic ἀποδύεσθαι metaphoricè Lucianus (τροφήν) Cat. 16 usurpavit. Worthus, supplendo ἐκεῖνα, interpretatus est: *animum induxi Gentilium libros tamquam nugae pueriles abiicere*. Prorsus falso Gesnerus: *improbitalatem pristinam exuere volo ut nudus et infantibus similis reddar*. Pariter Maranus, quæcum interpres Campid.

facit: *volo instar puerorum infantium exui et nudari*.

2. τούτου] Sic codd. msti, Gesner., Herold., Maran.. Par. 1 in marg.: *λείπειν δοκεῖ*. Gesnerus pro τούτου coniecit τοῦ πονηροῦ, id quod Morell., Duc., Worth. textui inseruere. Inde Daniel (*Tatian. d. Apol. p. 212*), omnino contra coddices, effecit τούτου πονηροῦ. Illud autem τούτου, quum τῆς πονηρίας præcedat, negligenter dictum est pro τοῦ πονηροῦ, quod quidem non de diabolo (Maran., Daniel l. c.) sed de nequitia interpretor, cuius isti daemones (μύριοι τύραννοι c. 29) sunt auctores. Vult enim scriptor dicere: Religionem sum christianam amplexus, nequitiam Gentilium abiectam; quam nequitiam, quamvis in me altius radices coperit, radicitus tamen evelli. Etenim nequitia similis est semini: radices quidem im-

naturam minimorum seminum naturae similem esse scimus: quippe quum ex parvis momentis ista corroborata sit, rursus tamen dissolvetur, si fidem habeamus verbis dei neque nos ipsi dissipemus. Ope enim cuiusdam *occulti thesauri* deus bona nostra sibi asserit, quem dum fodimus pulvere quidem impleti sumus, ut autem fixus nobis maneat efficiamus. Qui enim totum hunc thesaurum possidet pretiosiores divitias nactus est. Atque haec quidem nostris dicta sint. Vobis autem Graecis quid aliud dicam, nisi ut ne melioribus convitium faciatis, neve, si barbari dicuntur, inde ansam arripiatis cavillandi? Nam cur alii aliorum linguam invicem intelligere non possint, causam, si cupitis, cognoscere poteritis; vobis enim, nostra inquirere si velitis, facilem et copiosam narrationem instituum.

pulsu daemonum in nobis agit et crescit; sed rursus potest tolli, dummodo omnibus viribus verba dei (λόγους Θεοῦ) amplectamur. Deus enim thesaurum (in agro) reconditum nobis in scripturis sacris (cf. n. 4) offert: quem ut accipiamus, requirit omnia quae habemus. Nec sine magno labore egregius ille thesaurus effoditur; sic vero consequimur ut firmiter eum obtineamus: et qui integram eius possessionem adepti sunt divitias in manu habent multo pretiosiores istis quas reliquerunt.

3. λόγοις Θεοῦ] Act. et Fris., Gesner. et Herold. λόγων Θεοῦ. Ille autem editor veram (Par. 1. 2) scripturam coniecit.

4. Διὰ τ. γ. ἀποκρύφου θησαυροῦ etc.] Haec verba spectant ad parabolam ap. Matth. 13, 44 narratam. Quae quidem solis Christianis cognita erat; sed paullo post

admonet: Ταῦτα μὲν οὖν πρὸς τοὺς ἡμῶν οικίους (christianae religionis consortes) εἰρησθῶ. — Maranus verba inepte ad diabolum retulit, „qui nostra invasit et omnia possessionem suam esse ducit, cuique (τούτῳ δὲ) consistendi copiam` dāmus, dum thesaurum occultum fodimus.“

5. κοινωτῶ] Act. et Fris. κοινωτῶν. Similiter editores praeter Maranum, qui ex Par. 1. 2 κοινωτῶ dedit. Fris. in marg. κώνιον τοῦ.

6. τούτῳ] Ita Maranus ex Par. 1. 2 reposuit pro τούτων, quod editi habebant. Idem mox παρέσχον commendavit.

7. βάρβαροι] Cf. c. 1. n. 1.

8. ἦν] Gesner., Herold., Morell., Duc. ἦν.

9. βουλομένοις] Codd. msti et editi βουλόμενος. Quod quum vix ferri possit, iam Maranus illam emen-

31. ¹ Nūn δὲ ² προσῆκον μοι νομίζω παραστήσαι πρεσβυ- 48
 τέραν τὴν ἡμετέραν φιλοσοφίαν τῶν παρ' Ἑλλησιν ἐπιτηδευμά-
 των. Ὅροι δὲ ἡμῖν κείσονται ³ Μωυσῆς καὶ Ὅμηρος, ⁴ τῷ ἐκά-
 τερον αὐτῶν εἶναι παλαιότερον, ⁵ καὶ τὸν μὲν ποιητῶν καὶ ἱστο-
 ρικῶν εἶναι πρεσβύτερον, τὸν δὲ πάσης ⁶ βαρβάρου σοφίας ἀρ-
 χηγόν. Καὶ ὑφ' ἡμῶν ⁷ νῦν εἰς σύγκρισιν παραλαμβάνεσθωσαν·
 εὐρήσομεν γὰρ οὐ μόνον τῆς Ἑλλήνων παιδείας τὰ παρ' ἡμῖν
⁸ ἀλλὰ ἔτι καὶ τῆς τῶν γραμμάτων εὐρέσεως ἀνώτερα. Μάρ- B
 τυρας ⁹ δὲ οὐ τοὺς οἴκοι παραλήψομαι, βοηθοῖς δὲ μᾶλλον Ἑλλησι
¹⁰ χρήσομαι· τὸ μὲν γὰρ ἄγνωμον, ὅτι ¹¹ μηδὲ ὑφ' ὑμῶν παρα-
 δεκτέον, τὸ δ' ἂν ἀποδεικνύηται θαυμαστόν, ὅταν ὑμῖν διὰ τῶν
 ὑμετέρων ὄπλων ἀντεριίδων ἀνυπόπτους παρ' ὑμῶν τοὺς ἐλέγ-

dationem proposuit. Hic sensus est: Paratus sum vobis, si excutere volueritis quae ad nos pertinent, causam illius linguarum diversitatis diligenter exponere.

1. Nūn δὲ... ἀληθεύειν δυνατόν] Haec verba Eusebius in Praeparat. evang. X. c. 11 transtulit, ex edit. Heinichen. Tom. II (Lips. 1843) p. 92—94 et ex edit. Gaisford. Tom. II (Oxon. 1843) p. 514—517.

2. προσῆκον] Act., Par. 2, Eus. προσῆκειν. — Mox Act. νομίζων. — Tum Eus. in edit. Vigero-Heinicheniana ἐπιτηδευτῶν (Eus. Par. 3 et Ven.) habet pro ἐπιτηδευμάτων, id quod recte Gaisford. recepit. — Scriptor christianam religionem φιλοσοφίαν nominavit (comp. φιλοσοφείν cc. 32. 33. 42), ut alii Patres: cf. c. 1. n. 1 et Suicer. Thes. eccl. s. v. Iustinus Dial. c. Tr. c. 8: Ἰσως εἰχέ με τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἳ εἰσι Χριστοῦ φίλοι· διαλογιζόμενός τε πρὸς ἑμικτόν τοὺς λόγους αὐτοῦ ταύτην μόνην εἴρισκον φιλοσο-

φίαν ἀσφαλῆ τε καὶ σύμφορον. Οὕτως δὲ καὶ διὰ ταῦτα φιλόσοφος ἐγώ.

3. Μωυσῆς] Sic scribo pro vulg. Μωσῆς. Illa forma, quippe praefereunda, infra quoque cc. 36. 37. 38. 40 in codd. exstat; de qua si plura cupias scire adeas Iustini Apol. I. c. 32. n. 1. — Paulo ante Eus. δ' ἡμῖν pro δὲ ἡμῖν.

4. τῷ] Act. et Fris. τοῖς, id quod etiam Gesner. (hic autem veram coniecit lectionem) et Herold. praebent. Fris. in marg. τό. Eus. τῷ γὰρ (Eus. Par. 1. 2 et Oxon. τὸ γὰρ) etc., ita ut a verbis καὶ ὑφ' ἡμῶν apodosis incipiat. — Deinde Eus. παλαιάτατον (Eus. Oxon. παλαιότερατον, Ven. transpositis verbis εἶναι παλαιάτατον αὐτῶν) effecit ex παλαιότερον, qui quidem comparativus offensionem non habet: uterque in sua natione vetustior est quam caeteri scriptores; Homerus scilicet aetate superat scriptores gentiles, sacros (barbaros sapientes: c. 1. n. 1) Moses. Cf. Winer Gramm.

31. Nunc autem convenire arbitror ut philosophiam nostram Graecorum disciplinis antiquiorem esse demonstrem. Termini nobis erunt Moses et Homerus, quod uterque sit vetustissimus, ac hic quidem poëta et historicis antiquior, ille autem totius barbarae sapientiae princeps. Eos ergo in comparationem vocemus; reperiemus enim nostra non solum Graecorum disciplinis sed etiam literarum inventione antiquiora. Testes autem non domesticos assumam, sed potius Graecis utar adiutoribus; illud enim insulsum est, quia prorsus non potest a vobis admitti, hoc vero ostenditur admirabile, si vestris vobiscum armis pugnans non suspecta

d. neutest. Sprachidioms (ed. 4) p. 220 sq..

5. καὶ τῶν μὲν etc.] Scholion in marg. Par. 1: Καὶ μὴν Μωσαίου (sic — pro Μωσοῦν, quod recte in textu habetur) πρὸ Ὁμήρου φησί. — Demonstravit Tatianus (cc. 31. 36 sqq.), quemadmodum Iustinus (cf. libram meam De Iustini Mart. scriptis et doctr. p. 105 sq.) alique Patres (Theophil. ad Autol. II. c. 30. III. c. 29 sqq., Clem. Alex. Strom. I. c. 16. §. 72. c. 21, §. 101, Tertull. Apolog. c. 19, Lactant. Instit. div. IV. c. 5), remotissimam religionis christianae antiquitatem, ut novitatis crimen ab illa amoveret et Gentiles, quorum sacris honorem antiquitatis arripuisset, ad amplectendam Christi causam commoveret; huc accedit quod illo argumento adversarios, qui Christianos novitiosos optima quaeque ex graecis scriptoribus hausisse contenderent, non modo refutare sed (c. 40), ut alii Apologetae (Iustin. Apol. I. cc. 44. 54. 59, Theophil. I. c. I. c. 14. II. c.

37, Tertull. I. c. c. 47), ipsum crimen in eos detorquere poterat.

6. βαρβ. σοφ.] Eus. σοφίας βαρβάρου. Paulo ante πρεσβύτερον in πρεσβύτατον mutavit; sed Eus. Par. 2 recte πρεσβύτερον.

7. οὖν] Deest apud Euseb. in edit. Vig. - Heinich., ut in Eus. Par. 3; sed Gaisford. restituit. — Antea pro ἡμῶν Duc. ὑμῶν, ac postea Herold. et Morell. παραλαμβάνεσθαι.

8. ἀλλὰ ἔτι καὶ] Maran. non ἀλλὰ (sic codd.) sed ἀλλ'. Eus. ἔτι δὲ καὶ. — Paulo ante Eus. Par. 3 οὐ μόνον omisit; idem cod. τῆς τῶν Ἑλλήνων.

9. δὲ] Eus. τε. Sed Eus. Flor. 1. 2 δέ.

10. χρήσομαι] Eus. καταχρήσομαι.

11. μηδὲ ὑφ' ὑμῶν] Sic Par. 1: unde Maran. repetiit. Caeteri codd. mss et editi μηδὲ ὑφ' ἡμῶν. Eus. μηδ' ὑφ' ὑμῶν (Eus. Par. 2 et Flor. 1 ἡμῶν) παράδεικτον. — Tum omnes Tatiani codices mss τὸ σφ δ' ἄν (ita Gesner. quoque et He-

χοὺς λαμβάνω. Περὶ ¹² γὰρ τῆς ποιήσεως τοῦ Ὀμήρου, γένους τε αὐτοῦ καὶ χρόνου καθ' ὃν ἤκμασεν, προηγεύνησαν οἱ πρεσβύτατοι, ¹³ Θεαγένης τε ὁ Ῥηγῖνος κατὰ Καμβύσην γεγονώς, ¹⁴ Στησίμβροτός τε ὁ Θάσιος καὶ ¹⁵ Ἀντίμαχος ὁ Κολοφώνιος, Ἡρόδοτός τε ὁ Ἀλικαρνασσεὺς καὶ ¹⁶ Διονύσιος ὁ Ὀλύνθιος. ¹⁷ μετ' ἑκείνους Ἔφορος ὁ Κυμαῖος καὶ Φιλόχορος ὁ Ἀθηναῖος, ¹⁸ Μεγακλείδης τε καὶ Χαμαιλέων οἱ Περιπατητικοί. ἔπειτα γραμματικοὶ ¹⁹ Ζηνόδοτος, Ἀριστοφάνης, Καλλίμαχος, Κράτης, Ἐρατοσθένης, Ἀρίσταρχος, Ἀπολλόδωρος. Τούτων δὲ ²⁰ οἱ περὶ Κράτητα 49

rold.) pro τὸ δ' ἄν, quod Gesnerus legendum recte observavit et editores inde a Morello receperunt; pro ἀποδεικνύηται, quod Par. 1 et Fris. habent, Aet. et Par. 2 ἀποδείκνυται offerunt, idque Morell., Duc., Worth., Galland. (postquam Gesnerus coniecit) reposuerunt. Worthus transtulit: *Hoc vero si demonstretur, mirum sane, ubi vestris etc.* Eus. τὸ δέ, ἄν ἀποδεικνύηται (Eus. Par. 1, Flor. 1. 2, Oxon. ἀποδείκνυται, Par. 2 ἀναδείκνυται), θαυμαστόν, ὁπότ' ἄν (Eus. Oxon. ὁπόταν) ὑμῖν (Eus. Par. 2 ἡμῖν et mox ἡμέτερον) etc. — Dein pro ὄπλων ἀντερείδων (sic Par. 1. 2, Aet., Eus.) Fris. ὄλων ἀντερέφειδων exhibet, id quod Gesner. et Herold. retinuerunt; Morell. et Duc. ὄλων ἀναντιρέφῆτων (ex coniectura Gesneri) dederunt. — Denique Eus. καθ' ὑμῶν τ. ἐ. παραλαμβάνω. — Sententia facile perspicitur; τὸ μὲν scil. domesticos testes afferre, τὸ δὲ scil. auctoritate vestrorum scriptorum uti. Interpres Campid.: „Denn das Eine wäre thöricht, weil es von euch nicht zugegeben werden kann; das Andere hingegen ist bewunderungswürdig.“

12. γὰρ] Ab Aet. abest. Eus. τῆς Ὀμήρου ποιήσεως. Mox idem pro οἱ πρεσβύτατοι dedit πρεσβύτατοι μὲν.

13. Θεαγένης τε ὁ Ῥηγῖνος] Sic, Eusebium secutus, dedi pro vulg. Θεαγένης τε ὁ Ῥήγιος. Idem visum est Ionsio De scriptt. hist. philos. (Ien. 1716) P. I. p. 23, Clintoni Fast. Hellen. (ed. Krüger) p. 381, Nauckio Aristoph. Byz. Fragm. (Hal. 1848) p. 24. De Theagene illo, antiquissimo Homeri interprete (c. 21. n. 12), adeas Pauly *Real-Encyclopaedie d. class. Alterthumswiss.* Tom. VI. p. 1752. —

14. Στησίμβροτος] Eus. in edit. Vig. -Heinich. Στησύμβροτος, ut Eus. Par. 3 et Flor. 1; sed veram scripturam Gaisford. reposuit. Cf. de hoc Homeri interprete (c. 21. n. 12) Pauly l. c. p. 1421.

15. Ἀντίμαχος] Eus. corrupte Καλλίμαχος. Genuinam ei lectionem Gaisfordus ex Tatiano restituit. Cf. de illo Stesimbroti discipulo Ionsium l. c. p. 36.

16. Διονύσιος ὁ Ὀλύνθιος] Eus. ὁ omisit. De hoc Dionysio „Olynthio“ nihil apud antiquos occurrit, ut monuit Ionsius l. c. p.

a vobis argumenta sumam. Ac de poesi quidem Homeri, eiusque genere et tempore quo floruit, investigarunt antiquissimi, Theagenes Rheginus qui Cambyse regnante fuit, Stesimbrotus Thasius et Antimachus Colophonius, Herodotus Halicarnassensis et Dionysius Olynthius; post illos Ephorus Cumanus et Philochorus Atheniensis, Megacledes et Chamaeleon Peripatetici; deinde grammatici Zenodotus, Aristophanes, Callimachus, Crates, Eratosthenes, Aristarchus, Apollodorus. Ex his autem Crates Homerum ante

42. Meursio (in libro de Dionysiis) videtur ille ipse esse cuius *Χρονικά* citat Suidas in *Εὐρυπίδης*. Sed quum Olynthus urbs Macedoniae seu Thraciae fuerit, colligi potest hunc Dionysium Olynthium eundem esse atque „Thracem.“ Is cognomento *Θραξ*, patria Alexandrinus, Rhodius quoque dictus quia Rhodi habitaret, scripsit de Homero (cf. Fabricii Biblioth. gr., ed. Harles., Vol. I. p. 511) eumque putavit Atheniensem fuisse. Cf. Voss De histor. gr. ed. Westermann p. 192 et Pauly l. c. Tom. II. p. 1086 sq..

17. μετ' ἐκείνους] Eus. μετὰ δὲ ἐκείνους. — De Ephoro et Philochoro (Gellius III. c. 11) cf. Vossium l. c. p. 65 sqq. 154 sqq. et Ionsium l. c. p. 50. 190.

18. *Μεγακλείδης τε καὶ Χαμαιλέων*] Sic Maranus: caeteri editores *Μεγακλείδης τε ὁ Χαμαιλαίεων* ex Fris. (is in marg. recte *Χαμαιλέων*) dederunt. Par. 1 et Aet. *Μεγακλείδης τε ὁ Χαμαιλέων* (Par. 2 *Χαμαιλέων*). Eus. vulgo *Μεγακλείδης τε καὶ Χαμαιλέων*, sed Heinichenus et Gaisfordus *Χαμαιλέων* (quod Eus. Par. 1, Flor. 1. 2, Ven., Oxon. probatur)

restituere. Pariter Ionsius l. c. (P. II) p. 259: *Μεγ. τε καὶ ὁ (sic) Χαμαιλέων*. Pro *Μεγακλείδης* frustra maluerunt legi Reineisius (cf. Westermann. ad Voss. l. c. p. 465. n. 6) *Ἡρακλείδης* et Fabricius (Biblioth. gr. cur. Harles. Vol. I. p. 321) *Μετακλείδης*. Nam Megacledis τὰ περὶ Ὀμήρου citat Suidas s. v. *Ἀθηναίος*; coll. Athenaeum XII. p. 512 sq. (ed. Casaub.) et Eustathium ad Il. I. p. 84. Chamaeleon Heracleota autem a scholiasta Apollonii Rhodii Argon. II. p. 904 laudatur: *ὡσαύτως δὲ καὶ Χαμαιλέων ἰστορήσεν ἐν πέμπτῳ περὶ Ἰλιάδος*. Cf. Voss. l. c. p. 414.

19. *Ζηνόδοτος* etc.] Schoell *Gesch. d. griech. Litteratur* Tom. I (Berol. 1828) p. 105 sqq.. — Callimachum quod attinet, haud dubie respicit Tatianus eius *Πίνακας τῶν ἐν πάσῃ παιδείᾳ διαλαμπάντων*. Cf. Ions. l. c. (P. I) p. 159 sqq.. De caeteris scriptoribus (grammaticis) hic memoratis vide notas quae sequuntur.

20. οἱ περὶ Κράτητα] Eus. οἱ μὲν περὶ Κράτητα. — Crates scripsit *διόρθωσιν Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεύς* novem libris, teste Suida.

πρὸ τῆς Ἡρακλειδῶν καθόδου φασιν αὐτὸν ἠκμαίνειν, μετὰ τὰ Τρωϊκὰ ἐνδοτέρω τῶν ὀγδοήκοντα ἔτων· ²¹ οἱ δὲ περὶ Ἐρατοσθένη μετὰ ἑκατοστὸν ἔτος τῆς Ἰλίου ἀλώσεως· ²² οἱ δὲ περὶ Ἀρίσταρχον κατὰ τὴν Ἰωνικὴν ἀποικίαν, ἣ ἔστι μετὰ ἑκατὸν καὶ τεσσαράκοντα ἔτη τῶν Ἰλιακῶν· ²³ Φιλόχορος δὲ μετὰ τὴν Ἰωνικὴν ἀποικίαν, ἐπὶ ἄρχοντος Ἀθήνῃσιν Ἀρχίππου, τῶν Ἰλιακῶν ὕστερον ἔτεσιν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα· ²⁴ οἱ δὲ περὶ Ἀπολλόδωρον μετὰ τὴν Ἰωνικὴν ἀποικίαν ἔτεσιν ἑκατὸν, ὅπερ γένοιτο ἂν

Pseudo-Plutarchus de vita Homeri (ed. Wyttenb. Tom. V) p. 1070: Οἱ δὲ περὶ Κράτητα καὶ πρὸ τῆς Ἡρακλειδῶν καθόδου λέγουσιν αὐτὸν (Homericum) γενέσθαι, ὡς οὐδὲ ὄλα ἔτη ὀγδοήκοντα ἀπέχειν τῶν Τρωϊκῶν. Paulo aliter atque Tatianus refert Clemens Alex. Strom. I. c. 21. §. 117: *Κἂν ἐπισθαί τις βουληθῆ τῷ γραμματικῷ Κράτητι καὶ λέγη περὶ τὴν Ἡρακλειδῶν καθόδον Ὅμηρον γεγονέναι μετὰ ἔτη ὀγδοήκοντα τῆς Ἰλίου ἀλώσεως etc.* Igitur Clemens num ista ex Tatiano desumserit, ut Heyne ad Apollod. fragm. p. 410 suspicatur, an ex eodem fonte cum Tatiano hauserit, ut Clinton Fast. Hell. I. p. 145 iudicat, prorsus incertum est. Cf. Fischeri et Soetbeeri *Griech. u. röm. Zeittafeln* (Alton. 1840. 4°) p. 25 et 43. — Quae autem sequuntur omnia Eusebius in Chronicis circa annum mundi 4090 ex Tatiano mutuatus est: Hieronymus tamen nonnulla male transtulit, quae (Worth.) hinc emendari possunt.

21. οἱ δὲ περὶ Ἐρατοσθένη] Eus. οἱ δὲ περὶ τὸν Ἐρατοσθένην. — Suidas Eratosthenem dicit *συνεῖ γραμματικὰ* scripsisse, ex eoque

Athenaeus I. p. 24 Homericam emendationem citat. Sed quae a Tatiano producantur, quippe ad aetatem Homeri spectantia, petita sunt ex illius περὶ χρονολογιῶν commentario, in quo, ut ex Harpocrat. in *Ἐὴνος* patescit, non solum rerum gestarum sed etiam hominum literatorum mentio erat facta eorumque aetas constituta. Plura dedit Westermann ad Voss. I. c. p. 149. n. 6. Clemens Alex. I. c.: Ἐρατοσθένης δὲ μετὰ τὸ ἑκατοστὸν ἔτος τῆς Ἰλίου ἀλώσεως τὴν Ὅμηρον ἡλικίαν φέρει. Cf. Fischer I. c. (*Griech. Zeittafeln*) p. 43 sq..

22. οἱ δὲ περὶ Ἀρίσταρχον] Eus. οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀρίσταρχον. Idem καὶ ante τεσσαράκοντα praetermisit. — Clemens Alex. I. c.: Ἀρίσταρχος δὲ ἐν τοῖς Ἀρχιλοχίοις ὑπομνήμασι κατὰ τὴν Ἰωνικὴν ἀποικίαν φησὶ φέρεσθαι αὐτὸν, ἣ ἐγένετο μετὰ ἑκατὸν τεσσαράκοντα ἔτη τῶν Τρωϊκῶν. Cf. Fischer I. c. p. 44 sq..

23. Φιλόχορος] Eus. post ἀποικίαν addit ἔτεσι (Eus. Par. 3 et Ven. ἔτη) μ', quod Tatiano censet Fischer I. c. p. 31 fortasse restituendum esse: quod quidem non est omnino necessarium, ut quisque con-

Heraclidarum reditum ait floruisse, intra annos post bellam Troianam octoginta; Eratosthenes post annum centesimum ab Ilio capto; Aristarchus circa Ionicam migrationem, quae post Iliaca annis centum et quadraginta contigit; Philochorus post Ionicam migrationem, archonte Athenis Archippo, post Iliaca annis centum et octoginta; Apollodorus post Ionicam migrationem annis cen-

cedet; ille videlicet numerus ex proxime sequentibus et antecedentibus (180—140=40) facile computatur. Clemens Alex. l. c.: *Ἀπὸ δὲ τῶν Τρωϊκῶν ἐπὶ τὴν Ὀμήρου γένεσιν κατὰ μὲν Φιλόχορον* (qui a Gellio inter scriptores de Homeri aetate numeratur: n. 17) *ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ἔτη γίνεται, ὕστερον τῆς Ἰωνικῆς ἀποικίας.* — Lectionem *Ἀρχίππου* (sic Eus. quoque) Ducacus et Maranus in *Ἀρχίππου* mutarunt; etiam Eusebius in Chron. II. p. 314 ed. Mai. Rom.: „sub Archippe Atheniensium magistratu.“

24. οἱ δὲ περὶ Ἀπολλόδωρον] Huius Chronικά citat Clemens l. c. §. 165. — Pro *ἄρα γένοιτο* Aet. et Fris. (Gesner. et Herold.) *δ γὰρ γένοιτο* habent, Eus. *δ γένοιτ'.* Iliad *ἄρα* iam Gesner. suspicatus est reponendum: Par. 1. 2 firmatur. Tum pro *ἔτσι διακοσίαις τεσσαράκοντα*, quam lectionem Par. 1 et Eusebius suppeditant, editores ante Maranum, aequae ac caeteri codd. msti, exhibent (omisso *ἔτσι*) *διακοσίαις πενήκοντα* (Fris. in marg. *τεσσαράκοντα*), unde fecit Maranus *διακοσίαις τεσσαράκοντα*. Diversitas orta est ex similitudine litterarum *μ'* et *ν'* in codicibus. Iam Du-

caeus recte admonuit: „Quae vera lectio sit, ex ipso Tatiani loco liquet qui praecessit, cum de Aristarcho verba faceret. Dixit enim Aristarchum scripsisse Homerum floruisse circa Ionicam migrationem, quae annis centum et quadraginta res Ilicas secuta est. Iam ergo si velit Apollodorus eundem Homerum floruisse annis centum post illam migrationem, addendi erunt hi centum anni aliis centum quadraginta, quibus Ionica illa migratio Troiano bello posterior fuit, atque ita summa censurget ducentorum quadraginta annorum.“ Eamque, ut supra memoravi, Par. 1 exhibet. Etiam Eusebius in Chron. l. c.: „Apollodorus Atheniensis [scil. Homerum penit] ducentesimo quadragesimo anno eversionis Ilii.“ Apollodorum vero illa descriptione non, ut Tatianus refert, indicasse tempus quo Homerus floruerit, sed quo natus sit, Fischer l. c. p. 46 sq. exposuit. Clemens Alex. l. c. §. 117: *Ἀπολλόδωρος δὲ μετὰ ἔτη ἑκατὸν τῆς Ἰωνικῆς ἀποικίας, Ἀγησιλαίου τοῦ Δερυσαίου Λακεδαιμονίου βασιλεύοντος, ὥστε ἐπιβαλεῖν αὐτῷ Λυκοῦργον τὸν νομοθέτην ἔτι νέον ὄντα.*

ὑστερον τῶν Ἰλιακῶν ἔτεσι διακοσίοις τεσσαράκοντα. ²⁵ Τινὲς δὲ πρὸ τῶν ὀλυμπιάδων ἔφασαν αὐτὸν γεγονέναι ἔτεσιν ἑνενηήκοντα, τουτέστι μετὰ τὴν Ἰλίου ἄλωσιν ἔτεσι τριακοσίοις ἑπτακαίδεκα. ²⁶ ἕτεροι δὲ κάτω τὸν χρόνον ὑπήγαγον, σὺν Ἀρχιλόχῳ γεγονέναι τὸν Ὅμηρον εἰπόντες. ὁ δὲ Ἀρχιλόχος ἤκμασε περὶ ὀλυμπιάδα τρίτην καὶ εἰκοστήν, ²⁷ κατὰ Γύγην τὸν Λυδόν, ²⁸ τῶν 167 Ἰλιακῶν ὑστερον ἔτεσι πεντακοσίοις. Καὶ περὶ μὲν ²⁹ τοῦ χρόνου τοῦ προειρημένου ποιητοῦ, λέγω δὲ Ὁμήρου, συστάσεως τε καὶ τῶν εἰπόντων ³⁰ περὶ αὐτοῦ ἀσυμφωνίας τοῖς ἐπ' ἀκριβὲς ἐξετάζειν δυναμένοις ³¹ αὐτάρκως ἡμῖν ὡς ἐπὶ κεφαλαίων εἰρησθῶ. ³² Δυνατὸν γὰρ ψευδεῖς ἀποφήνασθαι καὶ τὰς περὶ τοὺς λόγους δόξας. Παρ' οἷς γὰρ ἀσυνάρτητός ἐστιν ἡ τῶν χρόνων 50

25. Τινὲς... τριακοσίοις ἑπτακαίδεκα] Codd. msti et editi Τινὲς δὲ πρὸ τῶν ὀλυμπιάδων ἔφασαν αὐτὸν γεγονέναι, τουτέστι μετὰ τὴν Ἰλίου ἄλωσιν ἔτεσι τετρακοσίοις ἑνενηήκοντα. Unus Morellus pro ἔ. τετρ. ἑνεσ. dedit (ex coniectura Gesneri) ἔ. τετρ. ἑπτά. Eus. simpliciter ἔ. τετρακοσίοις. (Eus. Par. 3 et Ven. non πρὸ τ. ὀλυμπ. sed male περὶ τ. ὀλυμπ. offerunt; pro γεγονέναι Eus. Par. 1 εἶναι.) Sed illa codicum scriptura est vitiosa, ut Maranus scite animadvertit. „Primum peccatum occurrit in verbis τινὲς δὲ πρὸ τῶν ὀλυμπιάδων ἔφασαν αὐτὸν γεγονέναι. Quos enim hactenus nominaverat Tatianus si omnes natu maiorem olympiadibus Homerum dixerant. Cur ergo nunc, velut in singulari quadam opinione, dicit: *Quidam autem illum ante olympiades exstitisse dixerunt?* Huc accedit aliud peccatum. Nam si ante olympiades exstitit, neque annis 490 neque 407 post Iliaca exstitit: siqui-

dem annos ipsos 407 ab Iliacis rebus ad olympiades [cum Eratosthene] numerat Tatianus. Utrumque vulnus sanabitur, si post voces αὐτὸν γεγονέναι addamus ἔτεσιν ἑνενηήκοντα. Nititur haec emendatio pluribus rationum momentis. 1°. Favent codd. msti, in quibus paullo post, sed loco non suo, legitur vox illa ἑνενηήκοντα. 2°. Manca erit, ut iam dixi, sententia, si Homerus ante olympiades collocari dicatur, non addito annorum numero. 3°. Accedit testimonium Clementis Alex., qui Homerum a Sosibio Lacone annis 90 ante olympiades collocatum narrat. [L. c.: Σωσίβιος δὲ ὁ Λάκων ἐν χρόνων ἀναγραφῇ κατὰ τὸ ὄγδοον ἔτος τῆς Χαρίλλου τοῦ Πολυδέκτου βασιλείας Ὅμηρον φέρει... ὡς εἶναι ἑνενηήκοντά πον ἐτῶν πρὸ τῆς τῶν ὀλυμπίων θέσεως Ὅμηρον.] Ex his autem alterum erratum sanatur. Ait enim sub finem Orationis, c. 41, Tatianus [cf. Fischer l. c. p. 6 et 8] se iam numerasse annos 407 ab Iliacis re-

tum, hoc est post Iliaca annis ducentis et quadraginta. Quidam autem eum dixerunt ante olympiades vixisse annis nonaginta, hoc est post Ilium captum annis trecentis septemdecim; alii tempus infra deduxerunt, Homerum Archilocho aequalem fuisse dicentes: floruit autem Archilochus circa olympiadem vigesimam tertiam, tempore Gygis Lydi, post Iliaca annis quingentis. Atque haec quidem a nobis de praedicti poetae, hoc est Homeri, aetate et eorum qui de eo locuti sunt dissensione, satis multa iis qui diligenter investigare possunt, compendiose dicta sint. Falsi enim argui possent et quae de rebus feruntur opiniones. Nam ubi temporum descriptio non cohaeret, ibi neque historia vera

bus ad olympiades; locus autem, in quo ita numeraverit, alius afferri non potest praeter eum qui nunc in manibus est. Quare, pro annis 490 aut 407 aut (ut apud Eusebium) 400, apponendus est eiusmodi numerus ex quo sequatur Tatianum numerare annos 407 ab Iliacis rebus ad olympiades, ac proinde $[407 - 90 = 317]$ legendum *τιζ'* sive 317." Itaque vulgatum textum emendavi.

26. *ἔτεροι δὲ*] Nempe Theopompus et Euphorion, teste Clemente Alex. l. c.; cf. Fischer. l. c. p. 94 sq..

27. *κατὰ*] Sic Eus.; Gesner., Herold., Morell., Duc. *καί*. — Scholion in marg. Par. 1: *Ὁ μὲντοι Θηβαῖος Πίνδαρος Ἡρακλῆα τὸν Ἀλκμήνης στήσαι τὰ ὀλύμπια [suppl. φησὶ], ἦτοι ὀλύμπια μὲν ἔστησεν Ἡρακλῆς φάσκων.* Cf. c. 41. n. 29.

28. *τῶν Ἰλ. ὄστ.*] Vocem *ὄστ* Maranus ex Par. 1 restituit (est etiam in marg. Par. 2): cae-

teri omiserunt. Eus. *ὄστ* τῶν Ἰλιακῶν, quod Vossius l. c. p. 8 probavit; sed supra quoque: *τῶν Ἰλιακῶν ὄστ*.

29. *τοῦ χρόνου*] Eus. *τῶν χρόνων*. — Mox *λέγω δὲ* (de qua formula c. 7. n. 14 inspicias) ex Eus. pro vulg. *λέγω δὲ* rescripsi. Solus Eus. Par. 1 *δὲ* agnoscit, unde Gaisford. recepit. Tum Eus. non *συστάσεως* sed *στάσεως* offert: „quod melius mihi (Maran.) videtur.“

20. *περὶ αὐτοῦ*] Eus. *τὰ περὶ αὐτόν*.

31. *ἀντάρκως*] Sic Maran. ex Par. 1. 2 (et Eus.) reposuit pro *ἀνταρκείως*, quod reliqui habent. — Tum Eus. *ἐπὶ κεφαλαίῳ* pro *ἐπὶ κεφαλαίων*, sed Eus. Flor. 1. 2 et Oxon. consentiunt cum Tatiano.

32. *ἄν.* γὰρ] Eus. addidit *παντί*. Dein *ἀποφαίνεσθαι* scripsit. Pro *λόγους* Gesnerus *χρόνους* coniecit: idque Morell., Duc., Worth. temere receperunt.

ἀναγραφῆ, παρὰ τούτοις οὐδὲ τὰ τῆς ἱστορίας ἀληθεύειν ²² δυνατόν. Τί γὰρ τὸ αἴτιον τῆς ²¹ ἐν τῷ γράφειν κλάνης, εἰ μὴ τὸ συντάττειν τὰ μὴ ἀληθῆ;

32. Παρ' ἡμῖν δὲ τῆς μὲν κενοδοξίας ὁ ἕμερος οὐκ ἔστι, B
δογμάτων δὲ ποικίλαις οὐ καταχρώμεθα. ¹ Λόγου γὰρ τοῦ δημοσίου καὶ ἐπιγείου πεχωρισμένοι, καὶ κειθόμενοι θεοῦ παραγγέλμασι καὶ νόμῳ πατρὸς ἀφθαρσίας ἐπόμενοι, πᾶν τὸ ἐν δόξῃ κείμενον ἀνθρωπίνῃ παραιτούμεθα. Φιλοσοφοῦσι τε οὐ μόνον ² οἱ πλουτοῦντες, ἀλλὰ καὶ οἱ πένητες προῖκα τῆς διδασκαλίας ἀπολαύουσι· τὰ γὰρ παρὰ θεοῦ τῆς ἐν κόσμῳ δωρεῆς ³ ὑπερκαίει τὴν ἀμοιβήν. Τοὺς δὲ ἀκροᾶσθαι βουλομένους πάντας οὕτως προσιέμεθα, κἂν πρεσβύτιδες αἴσι κἂν μειράκια, πᾶσά τε ἀπαξοπλοῦς ἡλικία παρ' ἡμῖν τυγχάνει τιμῆς· ⁴ τὰ δὲ τῆς ἀσελγείας πόρρω κεχώρισται. Καὶ ἡμεῖς μὲν λέγοντες οὐ ψευδόμεθα. C
⁵ Τὰ δὲ τῆς ὑμετέρας περὶ τὴν ἀπιστίαν ἐπιμονῆς καλὸν μὲν εἰ λαμβάνοι περιγραφὴν· εἰ δ' οὐ, τὰ ἡμέτερα ἔστω θεοῦ γνώμη βεβαιούμενα. ⁶ Γελάτε δὲ ὑμεῖς, ὡς καὶ κλαύσοντες. Πᾶς γὰρ οὐκ ἄτοπον ⁷ Νέστορα μὲν καθ' ὑμᾶς, τῶν ἵππων B
τὰς παρηγορίας βραδέως ἀποτέμνοντα διὰ τὸ ⁸ ἄτονον καὶ νωθὲς τῆς ἡλικίας, θαυμάζεσθαι πειρώμενον ἐπ' ἴσης τοῖς νέοις πολεμεῖν, τοὺς δὲ παρ' ἡμῖν ⁹ τῷ γῆρα παλαιόντας καὶ τὰ περὶ θεοῦ πραγματευομένους γελάσθαι; Τίς δὲ οὐκ ἂν γελάσειεν Ἀμαζόνας μὲν καὶ Σερμίραμιν καὶ τινεὶς ἄλλας πολεμικὰς φασκόν- D

33. δυνατόν] Eus. δύναται.

34. ἐν τῷ γράφειν] Scil. τοὺς χρόνους.

1. Λόγου] Aet. et Fris., Gesner. et Herold. λόγον. Sed λόγον (Par. 1. 2) Fris. in marg. habet. — De sententia cf. Epist. ad Diogn. c. 5 (n. 4).

2. οἱ πλουτοῦντες] Gesner., Herold., Morell., Worth., pariter ac Aet. et Fris, οἱ πληροῦντες. Genuinam vero scripturam (Par. 1)

Fris. in marg. et Par. 2 ex emendatione praebent.

3. ὑπερκαίει] Morell. mutavit in ὑπεραίρει absque necessitate.

4. τὰ δὲ τῆς ἀσ. π. κεχ.] Iustinus Apol. I. c. 26 (n. 29): τὰς ἀνέδην μίξεις... οὐ γινώσκοντες.

5. Τὰ δὲ etc.] Cf. Daniel Tatian. d. Apol. p. 247. — Particulam μὲν post καλὸν Morell., Duc., Worth. male expunxerunt. Mox pro εἰ δ' οὐν (codd. msti) Duc. et Ma-

esse potest. Quid enim causae est cur in scribendo erratur, nisi quia non vera componuntur?

82. Apud nos autem inanis gloriae cupiditas non est, neque variis dogmatibus utimur. Remoti enim a vulgata ac terrena doctrina, et dei praeceptis parentes et legem patris incorruptionis sequentes, quidquid humanis continetur opinationibus relicimus. Philosophantur non solum divites, sed etiam pauperes gratis doctrina perfruuntur; maiora enim sunt quae a deo proficiscuntur quam ut mundi muneribus rependi possint. Quicumque autem audire voluerint omnes hoc modo admittimus, etiamsi anus vel adolescentes fuerint, et omnis prorsus aetas apud nos honore afficitur: longe vero abest lascivia. Atque dicendo non mentimur. Praeclarum autem fuerit si vestra in incredulitate perseverantia modum accipiat; sin minus, res nostrae dei sententia confirmatae maneant. Vos autem ridete, ut et ploraturi. Quomodo enim non absurdum est Nestorem, equorum lora tarde abscidentem ob infirmam et gelidam aetatem, admirationi apud vos esse quod se iuvenibus in bello adaequare conetur, eos autem qui apud nos cum senectute luctantur et res divinas tractant rideri? Quis non rideat quando Amazones et Semiramis et nonnullas alias dicitis bellico-

ran. bene εἰ δ' οὐ induxerunt. Ad ἔρωτο notavit Gesnerus: „Forte ἔρωτο.“ Idque Morell., Duc., Worth. textui temere inseruerunt.

6. Γέλῳ... κλέουσας] Coll. Luc. 6, 25. — Sensus: Vos interim, si lubet, ridete; olim sane tempus erit lugendi.

7. Νέστορα μὲν] Iliadis Homeri libro IX equo Nestoris in pugna a Paride sagitta vulnerato Nestor lora, quibus utrinque trahitur curras, abscindebat, ut relicto curra

facilius evaderet. Interpres graecus in citatum Homeri locum verbum ἀπέταμει de industria positum scribit in tempore imperfecto, ut tarditas in abscindendo Nestoris senectate languidi, quamvis animo prompti, indicaretur. Gesnerus.

8. ἄτρονον] Morell. vitiose ἄτρονον.

9. τῷ γῆρα καλαίοντας] H. e. (Stephan. in edit. Epist. ad Diogn. p. 110) vim afferentes senectui, quae alioqui haud apta est ad discendum.

των ὑμῶν γυγόνειναι, τὰς δὲ παρ' ἡμῖν παρθένους ¹⁰λοιδορούντων; Μειράκιον ἦν ὁ Ἀχιλλεύς, καὶ γενναῖος εἶναι πεπίστευται σφόδρα· καὶ ὁ Νεοπτόλεμος νεώτερος, ἀλλὰ ἰσχυρὸς ἦν· Φιλοκτήτης ἀσθενής, ἀλλ' ἔχρηξεν αὐτοῦ κατὰ Τροίας τὸ δαιμόνιον. Ὁ Θεοσίτης ὁποῖος ἦν; Ἀλλ' ἐστρατήγει· ¹¹τὸ δ' ἀμετροεπὲς εἰ μὴ προσῆν αὐτῷ διὰ τὴν ἀμαθίαν, οὐκ ἂν ὡς φοξὸς καὶ ψεδνὸς διεβάλλετο. Πάντες οἱ βουλόμενοι ¹²φιλοσοφεῖν **52** παρ' ἡμῖν ἄνθρωποι οὐ τὸ ὀρώμενον δοκιμάζομεν, οὐδὲ τοὺς προσιόντας ἡμῖν ἀπὸ σχήματος κρίνομεν· τὸ γὰρ τῆς γνώμης **168** ¹³ἐρῶμενον παρὰ πᾶσιν εἶναι δύνασθαι λελογίσμεθα, πᾶν ἀσθενεῖς ὡς τοῖς σώμασι. Τὰ δὲ ὑμέτερα φθόνου μετὰ καὶ βλακείας πολλῆς.

33. Διὰ τοῦτο προεθυμήθην ἀπὸ τῶν νομιζομένων παρ' ¹ὑμῖν τιμίων παριστᾶν ὅτι τὰ μὲν ἡμέτερα σωφρονεῖ, τὰ δὲ ὑμέτερα ἔθη ²μανίας ἔχεται πολλῆς. ³Οἱ γὰρ ἐν γυναιξὶ καὶ μειρακίοις, παρθένοις τε καὶ πρεσβύταις φλυαρεῖν ἡμᾶς λέγοντες, καὶ διὰ τὸ μὴ σὺν ὑμῖν εἶναι χλευάζοντες, ἀκούσατε τῶν παρ' ⁴Ἑλλήνων πραγμάτων τὸν λῆρον. Ληραίνει γὰρ διὰ δόξης μᾶλλον πολλῆς τῶν παρ' ⁵ὑμῖν θεῶν τὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ **B**

10. λοιδορούντων] Fris. in marg. λοιδορεῖσθαι.

11. τὸ δ' ἀμετρ.] Cf. c. 27. n. 10.

12. φιλοσοφεῖν π. ἡμῖν] Cf. c. 31. n. 2.

13. ἐρῶμενον] Sic Par. 1 et in marg. Par. 2, Duc., Worth., Maran.; reliqui (c. Fris.) ἐρωμένην. Vult Gesner. legi ἐρῶμένων, quod improbandum.

1. ὑμῖν] Ita Duc. et Maran.; caeteri ἡμῖν, sed in translatione: *quas vos in magno pretio ducitis*. Verba παριστᾶν ὅτι interpretati sunt: *recedere* (= ἀφιστᾶν) *quoniam*. At παριστᾶν, ut c. 1. n.

25 observavi, est i. q. ἀποδεικνύναι.

2. μανίας] Haec vox in Aet., Par. 2, Fris. desideratur: inde abest quoque ab edit. Gesner., Herold., Morell., Worth.. Censuerunt Gesnerus supplendum ἀφροσύνης vel ἀσελγείας, et Henr. Stephanus (in edit. Epist. ad Diogn. p. 109) ἀκολασίας vel ἀκρατείας sive ἀκρασίας. Omnibus vero coniecturis supersedemus. Par. 1 enim suppediat μανίας, quod quidem Duc. et Maran. receperunt. Par. 2 in marg. μέθης.

3. Οἱ γὰρ ἐν γυναιξὶ etc.] Hoc probri genere utebatur Celsus in

sas exstitisse, nostris autem virginibus convitium facitis? Adolecens erat Achilles, et admodum generosus fuisse creditur; et iunior Neoptolemus, sed fortis erat; infirmus Philoctetes, sed eo egebat adversus Troiam daemonium. Qualis fuit Thersites? Tamen ductor erat agminis: ac nisi immoderata in eo loquacitas ob imperitiam exstitisset, non sane ei acutum et calvum caput exprobratum fuisset. Quicumque philosophari apud nos volunt eos ex vultu non probamus, nec de accedentibus iudicium ex habitu facimus; nam robur animi omnibus inesse posse censemus, quamvis infirmis sint corporibus. Vestra autem invidiae plena sunt ac multae socordiae.

33. Quapropter ex iis rebus quas vos in pretio habetis demonstrare decrevi instituta quidem nostra temperantiam servare, vestra vero insaniã referta esse. Nam qui nos inter mulieres et adolescentes, inter virgines et anus nugari dicitis, et quia vobiscum non sumus irridetis, quid nugarum ferant res Graecorum audite. Nugantur enim eorum instituta dum maiore in pretio sunt quam vestri dii,

Christianos, quod lanificos, sutores, fullones in suis aedibus et illiteratissimos quosque, pueros et mulierculas, ad christianam religionem adducere conentur, ac pueris dicant debere eos relicto patre et praeceptoribus ire cum mulierculis et collusoribus pueris in conclave mulierum aut officinam sutoriam fulloniamve, ut mysteriis initientur (*ἵνα τὸ τέλειον λάβωσι*). Digna est quae perlegatur Origenis praeclarissima responsio l. 2. p. 145. Quod autem ethnici Christianis ut probrum obiiciebant id religionis defensores magnae laudi esse ducebant, ut paullo antea [c. 32] Tatianus, Iustinus Apol. Corp. Apoll. Vol. VI.

II. c. 10, Athenagoras Apol. c. 11, Clemens Alex. Strom. IV. p. 497 [ed. Par.], Lactantius Instt. div. VI. c. 4. Vide Iuliani impia dicitia apud Cyrillum VII. p. 229 et responcionem Cyrilli. *Maranus*. — Cf. etiam Semisch. *Justin d. Märt. P.* I. p. 32.

4. *Ἑλλήνων*] Fris. in marg. *Ἑλλησι*. — Mox ad τὸν λῆρον Par. 1 in marg.: Γρ. [= γράφεται, scil. in alio codice] τὸν ὕθλον.

5. *ὑμῖν*] Gesner et Herold. *ἡμῖν*, ex Fris., qui tamen in marg. *ὑμῖν* habet. Act. *ἡμῶν*. Voce *ἐπιτηδεύματα* scriptor ad statuas respi-

διὰ τῆς γυναικωνίτιδος ἀσχημονεῖτε. ⁶ Πράξιλλαν μὲν γὰρ Λύ-
 σικκος ἐχαλκούργησεν, μηδὲν εἰποῦσαν διὰ τῶν ποιημάτων χρή-
 σιμον, Λααρχίδα δὲ Μενέστρατος, ⁷ Σιλανίων δὲ Σαπφῶ τὴν
 εταίραν, ⁸ Ἡρινναν τὴν Λεσβίαν ⁹ Ναυκύδης, ¹⁰ Βοῖσκος Μυρτίδα,
¹¹ Μυρῶ τὴν Βυζαντίαν Κηφισόδοτος, Γόμφος ¹² Πραξιγορίδα
 καὶ Ἀμφίστρατος Κλειτώ. Τί γάρ μοι περὶ Ἀνύτης λέγειν, Τε-
 λειάλλης τε καὶ Μυστίδος; Τῆς μὲν γὰρ Εὐθυκράτης τε καὶ
 Κηφισόδοτος, τῆς δὲ Νικήρατος, τῆς δὲ Ἀριστόδοτός εἰσιν οἱ C
 δημιουργοί. ¹³ Μνησιαρχίδος τῆς Ἐφείας Εὐθυκράτης, Κο-
 ρίννης Σιλανίων, Θαλαρχίδος τῆς Ἀργείας Εὐθυκράτης. Ταύ-
 τας δὲ εἰπεῖν προθυμήθη, ἵνα μηδὲ παρ' ἡμῖν ξένον τι πράτ-
 τεσθαι νομίζητε, καὶ συγκρίναντες ¹⁴ τὰ ὑπ' ὄψιν ἐπιτηδεύματα
 μὴ χλευάζητε τὰς παρ' ἡμῖν φιλοσοφούσας. Καὶ ἡ μὲν Σαπφῶ **53**
 γύναιον πορνικὸν ἐρωτομανές, καὶ τὴν ἑαυτῆς ἀσέλγειαν ἄδει-
 πᾶσαι δὲ αἱ παρ' ἡμῖν σωφρονοῦσι, καὶ περὶ τὰς ἠλακᾶτας αἱ
 παρθένοι τὰ κατὰ θεὸν λαλοῦσιν ¹⁵ ἔκφωνήματα τῆς παρ' ὑμῖν
 παιδὸς σπουδαιότερον. Τούτου χάριν αἰδέσθητε, μαθηταὶ μὲν D
 ὑμεῖς τῶν γυναικῶν εὐρισκόμενοι, τὰς δὲ σὺν ἡμῖν πολιτευομέ-
 νας σὺν τῇ μετ' αὐτῶν ¹⁶ πανηγύρει χλευάζοντες. Τί γὰρ ὑμῖν

cit, quas statim recenset. — Mox
 Par. 2 ἀσχημονεῖται.

6. Πράξιλλαν] Enumerat poe-
 trias aliquot, quarum statuæ per
 Graeciam celebres fuerunt. Gesne-
 rus. — Nicolaus le Nourry (Appa-
 rat. ad Biblioth. max. vett. Patrum
 P. I, de Tatiano c. II. §. 10) cen-
 set statuas, de quibus scriptor no-
 ster disputat quasque se Romae vi-
 disse testatur (c. 35), eas aut ple-
 rasque saltem fuisse quas Plinius
 Hist. nat. VII. c. 3 a Pompeio Ma-
 gno in theatro positas esse refert.
 De statuariis autem hinc (usque ad
 finem capitis) memoratis fusius agit
 Sillig Catalog. artificum (Dresd.

1827) p. 42. 93. 109. 110. 144 sq.
 187. 210 sqq. 220. 230. 252 sqq.
 265. 270 sq. 281. 290 sq. 294. 379
 sqq. 399 sqq. 417 sqq..

7. Σιλανίων] Par. 1. 2 Σειλα-
 νίων. — Cf. quae Sillig, Tatianum
 respiciens, l. c. p. 419 contra Vis-
 contium (Iconograph. gr. Vol. I. p.
 69 sqq.) monuit.

8. Ναυκύδης] Aet. Ναυκίδης.

9. Βοῖσκος] Gesnerus legendum
 coniecit Βοηθός, de quo Sillig. l.
 c. p. 108 sq. adeas.

10. Μυρῶ] Par. 2 Τυρῶ.

11. Πραξιγορίδα] Aet. Πραξη-
 γορίδα.

et circa gynaeceum indecore vos geritis. Praxillam enim, quae nihil utile carminibus dixit, aeneam fecit Lysippus, Learchidem Menestratus, Sappho meretricem Silanion, Erinam Lesbiam Naucydes, Myrtidem Boiscus, Myro Byzantium Cephisodotus, Praxigoridem Gomphus et Clito Amphistratus. Quid enim dicam de Anyta, Telesilla et Mystide? Primae enim Euthykrates et Cephisodotus, secundae Niceratus, tertiae Aristodotus opifices fuerunt: Mnesiarchidis Ephesiae Euthykrates, Corinnae Silanion, Thalarchidis Archivae Euthykrates. Has recensere volui, ne quid novi apud nos existimetis fieri, atque ut, obversantia oculis instituta comparantes, eas quae apud nos philosophantur non irrideatis. Ac Sappho quidem est meretrix et impudica muliercula, ac suam ipsius lasciviam canit; at omnes pudicae apud nos sunt, et circum cola virgines, multo praeclarior quam vestra illa puella, divina oracula pronuntiant. Quapropter pudere vos debet, quod ipsi quidem muliercularum discipuli sitis, mulieres autem nostro instituto addictas cum solemnibus quas obeunt conventibus exagitetis. Qualem

12. *Μνησιαρχίδος*] Praemittitur in Par. 1. 2 et Aet. *Κλειτούς δὲ Ἀμφίστρατος*. Sed iam antea: *Ἀμφίστρατος Κλειτώ*.

13. τὰ ὑπ' ὄψιν ἐπιτηδεύματα] H. e. statuas illas. — Ad verba τὰς παρ' ἡμῖν φιλοσοφούσας cf. c. 32. n. 12.

14. ἐκφωνήματα] Aet. et Fris. (cum eoque Gesner. et Herold.) ἐκφωνήματα, quem errorem (cf. c. 3. n. 17) iam Gesnerus et Stephanus l. c. p. 110 notarunt. Editores inde a Morello veram lectionem receperunt. — Ad verba τῆς παρ' ἡμῖν παιδός Par. 1 in marg.: Γλαυ-

κίπην λέγει. Male. De Sappho enim sermo est. Gesnerus: „Quod si cui non placet Sappho γυναῖον simul et παῖδα nominari, h. e. mulierculam et puellam, is pro παιδός legat παιδείος.“ Sed mutatione non est opus: etiam puellam licebat γυναῖον (Luc. 22, 56 sq.) appellare. Pape *Handwörterb. d. gr. Spr.* Tom. I. p. 425: „Γύνη [ut Latinorum mulier] das Weib, zunächst als Gegensatz des Mannes (II. XV. 683 u. sonst), ohne Rücksicht auf Alter und darauf ob sie verheirathet ist oder nicht.“

15. παρηγύρει] Fris. in marg. ὀμηγύρει.

ἡ Γλαυκίππη σεμνὸν εἰσηγήσατο ¹⁶ παιδίον, ἣτις τεράστιον ἐγέννησεν, καθὼς δείκνυσιν αὐτῆς ἢ εἰκῶν, Νικηράτου τοῦ Εὐκτήμονος Ἀθηναίου τὸ γένος χαλκεύσαντος; Εἰ γὰρ ἐκύησεν ἑλέφαντα, τί τὸ αἴτιον τοῦ ¹⁷ δημοσίας ἀπολαύσαι τιμῆς τὴν Γλαυκίππην; Φρύνην τε τὴν ἑταίραν ὑμῖν Πραξιτέλης καὶ Ἡρόδοτος πεποιήκασι, καὶ Παντευχίδα συλλαμβάνουσαν ἐκ φθορέως Εὐ-169
θυκράτης ἐχαλκούργησεν. Βησαντίδα, τὴν Παιόνων βασίλισσαν, ὅτι παιδίον μέλαν ἐκύησε, Δεινομένης διὰ τῆς ἑαυτοῦ τέχνης μνημονεύεσθαι παρεσκεύασεν. Ἐγὼ καὶ Πυθαγόρου κατέγνωκα, τὴν Εὐρώπην ἐπὶ τοῦ ταύρου καθιδρῦσαντος, καὶ ὑμῶν, οἵτινες ¹⁸ τοῦ Διὸς τὸν κατήγορον διὰ τὴν ἐκείνου τέχνην τετιμήκατε. Γελαῶ καὶ τὴν ¹⁹ Μύρωνος ἐπιστήμην ποιήσαντος μόσχον, ἐπὶ **54**
δὲ αὐτοῦ Νίκην, ὅτι τὴν Ἀγήνορος ἀρπάσας θυγατέρα μοιχείας καὶ ἀκρασίας βραβεῖον ἀπηνέγκατο. ²⁰ Τὴν Γλυκέραν τὴν ἑταίραν καὶ Ἀργείαν τὴν ψάλτριαν ὁ Ὀλύμπιος Ἡρόδοτος κατεσκεύασεν. Βρύαξις Πασιφάην ἔστησεν, ἧς τὴν ἀσέλγειαν μνημονεύσαν- **B**
τες μονονουχὶ καὶ τὰς γυναῖκας τὰς νῦν τοιαύτας ²¹ εἶναι προήρησθε. Μελανίππη τις ἦν σοφὴ· διὰ τοῦτο ταύτην ὁ Λυσίστρατος ἐδημιούργησεν. ²² Ἡ ὑμεῖς δὲ εἶναι παρ' ἡμῖν σοφὰς οὐ πεπιστεύκατε.

34. Πάνυ γοῦν σεμνὸς καὶ ὁ τύραννος Φάλαρις, ὅς, ¹ τοὺς ἐπιμαστιδίους θοινώμενος παῖδας, διὰ τῆς Πολυστράτου τοῦ Ἀμπρακιώτου κατασκευῆς μέχρι νῦν ὡς τις ἀνὴρ θαυμαστὸς δείκνυται·

16. παιδίον, ἣτις] Sic emendavi lectionem vulgatam: ... παιδίον; ἢ εἰς etc. — Observarunt Harduinus ad Plin. Tom. II. p. 113 et Nourrius l. c. A'cippen, quam Plinius VII. 3 elephantum genuisse narrat, a Glaucippa illa vix diversam esse.

17. δημοσίας] Par. 2 δημοσίου.

18. τοῦ Διὸς τὸν κατήγορον] Iuppiter nimirum, in taurum con-

versus, rapuit Europam, Agenoris filiam.

19. Μύρωνος] Codd. msti, Gesner. et Herold. Μήκωνος habent. Gesnerus aut Μύκωνος (rectius Μίκωνος, cf. Sillig l. c. p. 275) aut Μύρωνος coniecit legendum: uterque inter statuarios numeratur. Recte autem editores Morello praeeunte Μύρωνος praetulerunt: quem, ut Plinius XXXIV. c. 8. §. 19 ait, „bucula [μόσχος] maxime nobilita-

enim vobis Glaucippe et quam praeclaram prolem edidit: quae quidem monstrum peperit, quemadmodum demonstrat eius statua, a Nicerato Atheniensi Euctemonis filio fabricata? Si enim elephantum enixa est, quid causae est cur publico honore fruatur? Phrynen meretricem vobis Praxiteles et Herodotus fecerunt, et Pantheuchidem e scortatore gravidam Euthycrates ex aere fabricavit. Besantidem, Paeonum reginam, quod infantem nigrum enixa esset, Dinomenes arte sua hominum memoriae commendavit. Ego et Pythagoram condemno, qui Europam tauro imposuit, et vos, qui Iovis accusatorem honore ob ipsius artem afficitis. Rideo etiam Myronis artem, qui buculam effinxit eique Victoriā imposuit, quod raptā Agenoris filiā adulterii et incontinentiae praemium reportasset. Glyceram meretricem et Argivam psaltriam Herodotus Olynthius expressit. Bryaxis Pasiphaen statuit, cuius lasciviam commemorantes tantum non studio habetis ut tales sint mulieres nostri temporis. Melanippe quaedam sapiens erat: idcirco eam Lysistratus effinxit. At profecto vos sapientes esse apud nos mulieres non creditis.

34. Prorsus certe honestus fuit quoque tyrannus Phalaris, qui, lactentes vorans pueros, Polystrati Ampraciotaē arte etiamnunc tamquam vir aliquis admirandus monstratur;

vit, celebratis versibus laudata." Cf. Sillig l. c. p. 281 et 287. — Cum ἀρπάσας subaudias μόσχος h. e. Iuppiter.

20. Τὴν Γλ.] Codd. msti διὰ τὴν Γλ., quem errorem perspicuus Gesnerus edidit: (διὰ) τὴν Γλ. Sic etiam Herold.; caeteri διὰ recte expunxerunt.

21. εἶναι] Deest in Act..

22. Ἡ] Hoc ex Par. 1 repo-

sui; reliqui omiserunt. — Caeterum illa de Menalippe verba ironice prolata sunt. Hanc enim mulierem Neptunus ἤσχευεν ὑδροσόμενην, ut legitur in Iust. Orat. ad Gent. c. 2.

1. τ. ἐπιμαστ. θοινώμενος παῖδας] Idem testatur Clearchus ap. Athenaeum IX. c. 12. Phalaris, tyrannus Agrigentinus, crudelitate notus erat: inde φαλαρισμός et φαλαρίζειν.

καὶ οἱ μὲν Ἀκραγαντῖνοι βλέπειν αὐτοῦ τὸ πρόσωπον τὸ προικη-
 μένον διὰ τὴν ἀνθρωποφαγίαν ἐδεδίεσαν, οἷς δὲ μέλον ἐστὶ παι-
 δείας ἀνχοῦσιν ὅτι δι' εἰκόνοσ αὐτὸν θεωροῦσι. Πῶς γὰρ οὐ C
 χαλεπὸν ἀδελφοκτονίαν παρ' ὑμῖν τετιμῆσθαι, οἱ Πολυνείκους
 καὶ Ἐτεοκλέους ὀρῶντες τὰ σχήματα, καὶ μὴ σὺν τῷ ποιήσαντι
 Πυθαγόρα ² καταβοθρώσαντες; Ἐναπόλλυτε τῆς κακίας τὰ ὑπο-
 μνήματα. Τί μοι διὰ τὸν Περικλύμενον ³ γύναιον, ὅπερ ἐκύησε 55
 τριάκοντα παῖδας, ὡς θαυμαστὸν ἠγεῖσθαι καὶ κατανοεῖν ποίη-
 μα; Πολλῆς γὰρ ἀκρασίας ἀπενεγκαμένη τὰ ἀκροθίνια βδελύτ-
 τεσθαι καλὸν ἦν, τῇ κατὰ Ῥωμαίους σὺ παρεικαζομένη, ἣτις
 καὶ αὐτὴ διὰ τὸ ὅμοιον μυστικωτέρας, ⁴ ὡς φασιν, ἠξίωται Θε- D
 ραπείας. Ἐμοίχευσε δὲ Ἄρης τὴν Ἀφροδίτην, καὶ τὴν ἀπ' αὐ-
 τῶν Ἀρμονίαν ⁵ Ἄνδρων ὑμῖν κατεσκεύασε. ⁶ Ἀήρους καὶ φλυα-
 ρίας Σώφρων διὰ συνταγμάτων παραδοῦς ἐνδοξότερος χάριν τῆς
 χαλκευτικῆς, ἣ μέχρι νῦν ἔστι. Καὶ τὸν ψευδολόγον Αἰσωπον
 αἰμύνηστον οὐ μόνον τὰ ⁷ μυθολογήματα ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ τὸν
 Ἀριστόδημον πλαστικὴ περισπούδαστον ἀπέδειξεν. Εἶτα πῶς οὐκ
 αἰδεῖσθε, τσαύτας μὲν ἔχοντες ποιητρίας οὐκ ἐπὶ τι χρήσιμον,
 πόρνας δὲ ἀκείρους καὶ μοχθηροὺς ἄνδρας, τῶν παρ' ἡμῖν γυ- 170
 ναικῶν διαβάλλοντες τὴν σεμνότητα; Τί μοι σπουδαῖον μανθά-
 νειν Εὐάνθην ἐν Περιπάτῳ ⁸ τεκεῖν, καὶ πρὸς τὴν Καλλιστρά-

2. καταβοθρώσαντες] Ita Par. 1 et Aet.; ita Duc. quoque et Maran. recte. Par. 2 (in marg. καταβοθρώσαντες) et Fris. καταβοθρώσαντες, quod quidem verbum corruptum reliqui editores retinuerunt. Illo solus Tatianus usus est. — Maranus male sic distinxit: . . . καταβοθρ., ἐναπόλλυτε τ. κ. τὰ ὑπομνήματα; Pro ἐναπόλλυτε Fris. in marg. ἐναπόλλοιτο et Duc. ἐναπόλλοιτο.

3. γύναιον] Haec mulier, quam Perichlymenus (cf. Sillig Catalog. artificum p. 330) expressit arteque

sua memoriae commendavit, vocatur Eutychis a Plinio Hist. nat. VII. c. 3. — Daniel (Tatian. d. Apol. p. 74) legit: Τί μοι τὸ διὰ Περικλυμένου γύναιον. Sed cave a mutatione. Imago mulieris istiusmodi, licet ab artifice celebrato facta sit, indigna est admiratione. — Pro καὶ (ante κατανοεῖν), quod omnibus codd. mstis firmatur, Morell., Duc., Worth. τὸ admiserunt; neque Daniel (l. c.) errorem sustulit.

4. ὡς φασιν] Scholion in marg. Par. 1 manu itala (cf. c. 10. n. 11): „Virgilius [Aen. III. 390 et VIII.

et Agrigentini quidem talem illius vultum ob humanae carnis esum intueri reformidabant, at qui eruditioni operam dant gloriantur quod eum per imaginem adspiciant. Quomodo non flagitiosum est fraternam caedem apud vos honorari, qui Polynicis et Eteocelis imagines adspicitis, ac non potius eas cum epifite Pythagora defodistis? Perdite nequitiae monumenta. Cur propter Periclymeum mulierculam, quae quidem triginta pueros enixa est, velut admirandum quidpiam intuear et contempler? Nam eam, quae multae incontinentiae fructus tulit, praeclarum erat detestari, utpote illi apud Romanos scrofae assimilatae, quae et ipsa sacrum aliquem cultum ob similem partum assecuta fertur. Moechatus est Mars cum Venero, et natam ex illis Harmoniam Andron vobis expressit. Sophron, qui nugae et ineptias literis mandavit, clarior evasit ob aerariam fabricam, quae etiam nunc exstat. Itidem fabulatore Aesopo perpetuam memoriam non solum fabulae sed Aristodemi quoque plasticae celebritatem conciliavit. Ergo quomodo non pudet vos, qui tot poeas ad nullum finem utilem, innumeras meretrices et improbos viros habetis, mulierum apud nos honestatem calumniari? Quid mihi operae pretium fuerit si discam Evanthen in Peripato peperisse, et Callistrati

44]: Inventa sub ilicibus sus Triginta capitum fetus enixa iacebit."

Haec scrofa, triginta porcellos uno partu enixa, Romanis in honore erat. Cf. Lobeck Aglaopham. Tom. I. p. 52. Ibi etiam locum Tatianicum laudavit, sed pro *θεραπειας* errore *τιμης* scripsit.

5. "Ανδρων] Gesner. et Herold. cum Fris. *ἀνδρῶν*. Caeteri *ἄνδρῶν* scripserunt. Iam Sillig (l. c. p. 45) errorem correxit.

6. *λήρους* καὶ] Aet. *λήρους*

καὶ. — De Sophrone c. 10. n. 16 adeas.

7. *μυθολογήματα*] Fris. in marg. *ψευδολογήματα*. — De Aristodemo statuariao cf. Sillig l. c. p. 93.

8. *εσκεῖν*] Aet. et Fris. *τέκτων*. Sic etiam editores, praeter Duc. et Maran., qui ex Par. 1 et 2 *εσκεῖν* restituerunt. Mallet Worthus *τεκοῦσαν*. Evanthe est femina nobis ignota. *Μανθάνειν*, scilicet in statua. — De duobus statuariis,

του κειμήναι τέχνην, καὶ πρὸς ⁹ τῇ Καλλιᾶδου Νεαίρα παρέχειν τοὺς ὀφθαλμούς; ¹⁰ Ἐταίρα γὰρ ἦν. Λαῖς ἐπόρνευσε, καὶ ¹¹ ὁ Τοῦρνος αὐτὴν ὑπόμνημα τῆς πορνείας ἐποίησεν. Διὰ τί τὴν Ἥφαιστίανος οὐκ αἰδεῖσθε πορνείαν, καὶ εἰ πάνυ Φίλων ¹² αὐτὸν ἐντέχνως ποιεῖ; Τίνος δὲ χάριν διὰ Λεωχάρους Γανυμήδη ⁵ τὸν ἀνδρόγυνον, ¹³ ὥς τι σπουδαῖον ἔχοντες κτῆμα, τετιμήκατε; Καὶ ¹⁴ σπιλούμενόν τι γύναιον Πραξιτέλης ἐδημιούργησεν. Ἐχρῆν ^B δὲ πᾶν ¹⁵ τὸ τοιοῦτον παραιτησαμένους τὸ κατὰ ἀλήθειαν σπουδαῖον ζητεῖν, καὶ μηδὲ ¹⁶ Φιλαινίδος μηδὲ Ἐλεφαντίδος τῶν ἀρρήτων ἐπινοιῶν ἀντιποιουμένους τὴν ἡμετέραν πολιτείαν βδελύττεσθαι.

35. Ταῦτα μὲν οὖν οὐ παρ' ἄλλου μαθὼν ἐξεθέμην, πολλὴν ἐπιφοιτήσας γῆν, καὶ ¹ τοῦτο μὲν σοφιστεύσας τὰ ὑμέτερα, τοῦτο δὲ τέχναις καὶ ἐπινοίαις ἐγκυρήσας πολλαῖς, ἔσχατον δὲ

quos modo nominabit Noster, audias Sillig. l. c. p. 121 et 129.

9. τῇ] Codd. msti et editi τὰ.

10. Ἐταίρα γ. ἦν] Demostheni attributa oratio contra Neaeram etiamnum exstat. Gesnerus.

11. ὁ Τοῦρνος] De hoc statuario nihil habet Sillig in Catalogo artificum.

12. αὐτὸν] Pat. 2 et in marg. Fris. αὐτῆν. — De Philone, qui Hephaestionem Alexandri Magni amicum fecit, et de Leochare, qui Ganymedem expressit, plura dedit Sillig l. c. p. 350 sq. et 258 sqq..

13. ὥς τι] Act. ὥστε. —

14. σπιλούμενον] Codd. msti ὀφελιούμενον. Sic etiam Gesner. et Herold.; sed ille suspicatus est scribendum σπιλούμενον, idque editores et Sillig l. c. p. 381 receperunt. Nam a Plinio XXXIV. c. 8. s. 19 Praxiteles praeter Stepbu-

sam et Oenophorum dicitur effinxisse *Spilumenen*, h. e. maculatam seu contaminatam: quae quidem huic loco optime convenit ubi exempla statuarum impudicitiae proferuntur. Gesnerus per *Spilumenen* (maculatam) intelligit Venerem Praxitelis Cnidiam, de qua Plinius XXXVI. c. 5. s. 4: „Ferunt amore captum quendam, cum delituisse noctu, simulacro cohaesisse, eiusque cupiditatis esse indicem maculam.“ Idem in aliis accidisse statuis Praxitelicis Plinius l. c. testatur, e. g. in Cupidine; „adamavit enim eum Alchidas Rhodius, atque in eo quoque simile amoris vestigium reliquit.“ Fortasse ad *Floram* contaminatam respicit Tatianus. Romae statuarii illius nobilissimi opus inter alia erat (teste Plinio l. c.) *Flora*: quam quidem Romani meretricem fuisse putabant (Lactant. Institt. div. I. c. 20. §. 6); quare in *Floralibus* me-

arti inhiem, et in Calliadae Neaera oculos defigam? Meretrix enim erat. Lais scortata est, et Turnus eam scortationis monumentum statuit. Cur non vobis pudori est Hephaestionis scortatio, etsi eum Philo affabre exprimat? Quare propter Ganymedem Leocharis cynaedum, velut praeclarum quippiam possidentes, honore afficitis? Et contaminatam quamdam mulierculam Praxiteles effinxit. Atqui oportebat vos omnibus eiusmodi rebus amandatis quae vere praeclara sunt quaerere, nec Philaenidis et Elephantidis nefanda inventa adsciscentes nostrum vivendi genus detestari.

35. Haec equidem non ab alio accepta exposui, qui multas invisi regiones, et partim professus sum vestra studia rhetorica, partim in artes et inventa multa incidi, et

retrices prae caeteris solebant apparere. Cf. Pauly *Real-Encyclopaedia d. class. Alterthumswiss.* Tom. III. p. 489. — Worthus mallet: ... *τετιμήκατε* καὶ ὁ *φελλιούμενον* (? *armillis ornata*) *τι γύναιον*, ὃ *Πραξιτέλης* ἐδημιούργησεν; — quae emendatio calculo critico indigna est. Quid? Ut alias quas in animo habeo coniecturas taceam, sunt fortasse quibus persuadere possem Tatianum scripsisse *ἐπιλωμένον* seu *φιλούμενον*, mulierem *nudalam* seu *nudam*. Legunt quidam apud Plinium XXXIV. c. 8 *Psilumenen* pro *Spilumenen*.

15. τὸ τοιοῦτον] Codd. editi addunt *εἶδος*. In sola editione Marani omissum est, quum absit a Par. 1: in quo alia manus ad marg. apposuit.

16. *Φιλαινίδος* ... *Ἐλεφαντίδος*] Utraque de rebus impudicis scripsit. Cf. Justin. Apol. II. c. 15.

n. 6 et Pauly l. c. p. 79. — Suidas s. v. *Ἀστυάνασσα*: ... ἦτις (*Aslyanassa*) *πρώτη τὰς ἐν τῇ συνοσίᾳ κατακλίσεις εὔρειν καὶ ἔγραψε περὶ σχημάτων συνοσιαστικῶν*, ἣν ὕστερον ἐζήλωσαν *Φιλαινίς καὶ Ἐλεφαντίνη* (= *Ἐλεφαντίς*), αἱ τὰ τοιαῦτα ἐξορρησάμεναι *ἀσελήματα*.

1. τοῦτο μὲν σοφιστεύσας τὰ ὑμέτερα] C. 1: *ἀπεταξάμεθα τῇ παρ' ὑμῖν σοφίᾳ, καὶ εἰ πάντῃ σεμνός τις ἦν ἐν αὐτῇ*. Utrumque locum (coll. c. 42: *παιδευθεῖς πρώτον τὰ ὑμέτερα*) respexit Eusebius Hist. eccl. IV. c. 16 dicens: *Τατιανὸς ἀνὴρ τὸν πρῶτον αὐτοῦ βίον σοφιστεύσας ἐν τοῖς Ἑλλήνων μαθήμασι καὶ δόξαν οὐ μικρὰν ἐν αὐτοῖς ἀπενηνεγμένος*. Illud *σοφιστεύειν*, Tatiano et Eusebio usitatum, duce Valesio (ad Eus. l. c.) Longuerue (Dissert. de Tatiano p. V sq.), Ceillier (Hist. gén.

τῇ Ῥωμαίων Ἰνδιατρίας πόλει, καὶ τὰς ἀφ' ὑμῶν ² ὡς αὐ-
 τοὺς ἀνακομισθείσας ἀνδριάντων ποικιλίας καταμαθῶν· ³ οὐ γάρ,
 ὡς ἔθος ἐστὶν τοῖς πολλοῖς, ἀλλοτρίαις δόξαις τὰμαντοῦ κρα- C
 τύνειν πειρῶμαι, πάντων δὲ ὧν ἀποποιήσομαι αὐτὸς τὴν κατά-
 ληψιν τούτων καὶ τὴν ἀναγραφὴν ⁴ συντάττειν βούλομαι. Διό-
 περ χαίρειν εἰπὼν καὶ τῇ Ῥωμαίων μεγαλαυχίᾳ καὶ τῇ Ἀθηναίων
 ψυχρολογίᾳ, δόγμασιν ἀσυναρτήτοις, τῆς ⁵ καθ' ἡμᾶς βαρβάρου
 φιλοσοφίας ἀντεποιησάμην· ἧτις ὄν τρόπον ἐστὶν τῶν παρ' ὑμῖν
 ἐπιτηδευμάτων ἀρχαιοτέρα γράφειν μὲν ἀρξάμενος, διὰ δὲ τὸ κα-
 τεπεῖγον τῆς ἐξηγήσεως ὑπερθέμενος, νῦν ὅτε καιρὸς περὶ τῶν
 κατ' αὐτὴν δογμάτων λέγειν πειράσομαι. Μὴ γὰρ δυσχεράνητε D
 τὴν ἡμετέραν παιδείαν, μηδὲ φλυαρίαις καὶ βωμολοχίαις μεστήν D
 ἀντιλογίαν καθ' ἡμῶν πραγματεύησθε, λέγοντες· Τατιανὸς ὑπὲρ
 τοὺς Ἕλληνας, ὑπὲρ τὸ ἄπειρον τῶν ⁶ φιλοσοφησάντων πλήθος,
 καινοτομεῖ τὰ βαρβάρων δόγματα. Τί γὰρ χαλεπὸν ἀνθρώπους
 πεφηνότας ἀμαθεῖς ὑπὸ ἀνθρώπου νῦν ὁμοιοπαθοῦς συνελέγχε-
 σθαι; Τί δὲ καὶ ἄτοπον ⁷ κατὰ τὸν οἰκεῖον ὑμῖν σοφιστὴν γη-
 ράσκειν ἀεὶ πάντα διδασκομένους;

des auteurs sacr. et ecclés. Tom. II. Par. 1730. p. 123 sqq.), Walch (Histor. haeres. Tom. I. p. 426), alii, ad studia philosophiae retulerunt. Licet quidem illud verbum transferre interdum *arguari* (coll. c. 25: ὁ κατ' Ἐπίκουρον σοφιστεύσας), sed potissimum (vid. Steph. Thes.) significat *sophisticam artem docere vel rhetoricam profiteri*. Itaque Rufinus σοφιστεύσας Eusebianum interpretatus est: „magistrum egit eloquentiae.“ Etiam Hieronymus de vir. illustr. c. 29: „Tatianus qui primum oratoriam docens non parvam sibi ex arte rhetorica gloriam comparaverat.“ Theodoretus Haer. fab. I. c. 20: σοφιστῆς ἐγγόνει τὸ πρῶτον. Ac ne-

scio quo iure Valesius notiones rhetoris et sophistae (philosophi) tam anxie seiunxerit. Sane sophistae erronei, imperium romanum ille tempore peragrantes, rhetoricam passim docebant. Cf. Cresollii Theatrum vett. rhetorum l. III. c. 3 sq.. Etiam verba, quae Tatianus addit, τέχναις καὶ ἐπινοίαις ἐγκυρήσας πολλαῖς aperte de rhetoricis sophistarum artificiis accipienda sunt. Comp. c. 12: Ταῦτα δὲ ἡμῶν λεγόντων οὐκ ἀπὸ γλώττης οὐδὲ ἀπὸ τῶν εἰκότων ἐννοιῶν, συντάξεώς τε σοφιστικῆς (ut prius), θειοτέρας δὲ τινος ἐκφωνήσεως λόγοις καταχρωμένων. Inde Marcanus quoque (Prolegg. p. XCVIII) non assentitur „eruditis viris Euse-

tandem in Romanorum commoratus sum urbe, et statuarum varietates a vobis ad illos delatas inspexi; non enim, ut plerique solent, alienis opinionibus mea confirmare aggredior, sed quaecunque ipse vidi ea literis mandare volo. Vale igitur dicto et Romanorum iactantiae et Atheniensium vaniloquentiae, dogmatibus male sartis, barbaram nostram philosophiam complexus sum: quae quomodo vestris institutis antiquior sit quam scribere inceperim, sed propter instantem narrationem distulerim, nunc, quam tempus est, de illius dogmatibus disserere aggrediar. Ne aegre feratis nostram disciplinam, nec refertam nugis et scurriliter dictis confutationem in nos elaboretis, dicentes: „Tatianus supra Graecos, supra infinitam eorum qui philosophati sunt multitudinem, nova barbarorum dogmata sequitur.“ Quid enim incommodi est homines, quorum imperitia monstrata est, nunc ab homine eiusdem naturae argui? Aut quid absurdi est more vestri sophistae semper senescere omnia discentes?

bii locum ita ad philosophiam referentibus, ut non solum rhetoricae professionem sed etiam eloquentiae laudem Tatiano abiudicent.“ Cf. Daniel *Tatian. d. Apol.* p. 17 sqq..

2. ὡς αὐτοῦς] Sic codd. msti praeter Par. 2, qui ὡσαύτως errore habet. Illam lectionem recte servarunt Gesner., Herold., Maran.; sed reliqui editores αὐτοῦς admiserunt: unde Pearson. frustra coniecit πρὸς αὐτούς. Pro ποικιλίας Morell. inepte ποικιλίαις. Caeterum adi c. 33. n. 6.

3. οὐ γάρ, ὡς] Sic Par. 1 et Maran.; caeteri codd. msti et editi οὐχ ὡς. — Tum ἐστὶν (codd. msti) pro ἐστὶ reposui, quod Morell. induxit. Pariter paullo post ἐστὶν τῶν comparet.

4. συντάττειν] Vulgo συντάσσειν. Cf. c. 1. n. 15.

5. καθ' ἡμᾶς] Henr. Stephanus (in edit. *Epist. ad Diogn.* p. 107) praeter necessitatem putavit καθ' ὑμᾶς legendum. Cf. c. 1. n. 1.— De antiquitate religionis (philosophiae) christianae exponere incepit c. 31; sed expositionem propter aliud argumentum necessarium, c. 32 — 34, non absolvit.

6. φιλοσοφησάντων] Suppeditarunt Par. 1 et Aet.; caeteri, ut editi, φιλοσοφούντων. In Par. 1 scriba πλῆθος, quod in textu errore omisit, adscripsit margini: Maran. male expunxit.

7. κ. τὸν οἶκ. ὑμῶν σοφιστήν] Scriptor per sophistam non se, ut visum est Tentzelio in *Miscell. ec-*

36. ¹ Πλήν Ὅμηρος ἔστω ² μὴ ὕστερον τῶν Ἰλιακῶν, ἀλλὰ κατ' ἐκείνον αὐτὸν ³ ὑπειλήφθω τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν, ἔτι 171 δὲ καὶ τοῖς περὶ τὸν Ἀγαμέμνονα ⁴ συστρατεύεσθαι, καὶ εἰ βούλεται τις πρὶν καὶ τῶν στοιχείων γεγονέναι τὴν εὕρεσιν. ⁵ Φανήσεται γὰρ ὁ προειρημένος Μωυσῆς αὐτῆς μὲν τῆς Ἰλιακῆς ἀλώσεως πρεσβύτερος πάνυ πολλοῖς ἔτεσι γεγονώς, τῆς ⁶ δὲ Ἰλλίου κτίσεως καὶ τοῦ Τρωῶς καὶ Δαρδάνου λίαν ἀρχαιότερος. Ἀποδείξεως δὲ ⁷ ἔνεκεν μάρτυσι χρήσομαι Χαλδαίοις, Φοίνικιν, Αἰγυπτίοις. Καὶ ⁸ τί μοι λέγειν πλείονα; Χρὴ γὰρ τὸν πείθειν ἐπαγγελλόμενον συντομωτέρας ποιεῖσθαι τὰς περὶ τῶν πραγμάτων πρὸς τοὺς ἀκούοντας διηγήσεις. ⁹ Βηρωσὸς ἀνὴρ Βαβυλώνιος, 58

cles. P. I. p. 219, sed Solonem intelligit. Cf. Fabricius Biblioth. gr. ed. Harles. Vol. VII. p. 88. Sophistam, nomen olim honestum, eum vocat quia unus erat ex numero septem sapientium: qui quidem apud Herodotum (e. g. Hist. I. c. 29) σοφισταὶ appellantur. Pentameter in Elegiis Solonis, a veteribus non semel laudatus, sic habet:

Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος.

Cf. Solonis Carm. ed. Bach (Bonn. 1825) p. 22. — Worthus pro αἰεὶ mallet αἰεὶ. Pro πάντα, quod est in codd. mstis, Fris. in marg. offert πολλά, idque Stephanus (l. c. p. 110) commendavit et Ducaeus posuit in textu. Non muto.

1. Πλήν etc.] Haec omnia usque ad finem Orationis (cc. 36—42) Eusebius transscripsit in Praeparat. evang. X. c. 11, ex edit. Heinichen. Tom. II p. 94—98 et ex edit. Gaisford. Tom. II. p. 517—525. Cf. c. 31. n. 1. — Iam Tatianus post longam digressionem ad id redit quod sibi proposuerat demonstrandum: Mosen Homero vetustiore

esse. Est autem (Gesner.) locus per concessionem ἐκ περιουσίας. „Licet enim dissentiant scriptores omnes, tamen Troiano bello inferiorem statuunt Homerum; sed concedatur in ipso bello Troiano fuisse, aut etiam eo tempore quo literae apud Graecos primum inventae sunt, neque enim ante illarum inventionem poema suum scribere potuisset, deprehenderetur tamen Mose posterior.“

2. μὴ ὕστερον] Sic ex Par. 1 reposui. Caeteri codd. msti negationem non agnoscunt; neque editores eam praebent, excepto Marano, qui Eusebium (μὴ μόνον ὕστερος) secutus dedit μὴ μόνον ὕστερον.

3. ὑπειλήφθω] Eus. addit γεγονέναι. Mox articulum τὸν ante Ἀγαμέμνονα omittit.

4. συστρατεύεσθαι] Ita Par. 1. 2 et in marg. Fris.; hic vero (ut Gesner. et Herold.) cum Aet. in textu habet συνιστρατεύεσθαι. Eus. in edit. Vig.-Heinich. συνεστρατεύσαι (Eus. Ven. συνεστρατεύσαι), in edit. Gaisf. (Eus. Par. 1 et Flor. 1. 2) συνεστρατεύεσθαι. Eus.

36. Caeterum Homerus sit non iunior Iliacis rebus, sed ipsi bello aequalis, immo etiam sub Agamemnone militasse, et, si quis vult, ante ipsas literas inventas existisse existimetur. Perspicuum enim erit praedictum Mosen ipso Ilii excidio omnino antiquiorem fuisse multis annis, vel potius Ilii constructionem et Trois ac Dardani aetatem antecedere. Cuius rei demonstrandae causa testibus utar Chaldaeis, Phoenicibus, Aegyptiis. Et quid plura dicam? Oportet enim ut qui persuadendi operam profitetur res quasque audientibus quam brevissime enarret. Berosus vir

Par. 3 et Oxon. συνεστρατεῦσθαι. — Pro καὶ εἰ βούλεται τις etc. Eus. legit: καὶ βούλεται (Eus. Par. 1 et Flor. 1 βούλεται) τις καὶ πρὶν τῶν στοιχείων τὴν εὐρησιν γεγονέναι.

5. Φανήσεται γὰρ etc.] Cf. c. 31. n. 5. — Apud Herold. τῆς ante Ἰλιακῆς et apud Euseb. γεγνηώς post πολλοῖς ἔτεσι excidit.

6. δὲ] Hanc voculam, quum abesset a codd. mstis et editis, Maranus desumpsit ex Eusebio, qui sic habet: τῆς δὲ γεγνηώς Ἰλίου. Herold. κτήσεως pro κτίσεως. Mox Eus. Par. 2 Πανδάρου pro Δαρδάρου.

7. ἔνεκεν] Eus. ἔνεκα. Sed Eus. Par. 2 et Flor. 1. 2 ἔνεκεν.

8. τί μοι λέγειν] Eus. in edit. Vig.-Heinich. τί με λέγειν δεῖ. Sed in edit. Gaisf. (Eus. Par. 1. 3 et Oxon.) cum Tatiano consentit. Eus. Par. 2, Flor. 1. 2, Ven. τί μοι λέγειν δεῖ. — Infra in Eus. Par. 2 πρὶν ante τῶν πραγμάτων excidit.

9. Βηρωσός] Eus. hic et paullo infra Βηρωσός, quae forma (Iust. Cohort. ad Gent. c. 37. n. 4) magis frequentata est. Cf. I. D. G.

Richter De Beroso Chaldaeorum historiae et astronomiae veteri scriptore (Lips. 1825) p. 1. — Eusebius pro κατ' Ἰλ. γεγνηώς (qui fuit: cf. c. 31 κατὰ Καμβ. γεγνηώς, c. 39 κατὰ Ἰναχον γεγνηώς) habet eodem sensu κατὰ Ἰλ. γεγνηώς. Tum vero verba Ἀντιόχῳ τῷ μετ' αὐτὸν (h. e. Alexandrum Magnum) τρίτῳ, interpretis vel emendatoris personam suscipiens, mutavit in Ἀντιόχῳ τῷ μετὰ Σέλευκον τρίτῳ. Sed, id quod viros doctos valde vexavit, quoniam est ille Antiochus, cui Berosus suam Chaldaeorum historiam dicavit? Etenim postquam Alexander e vita decessit, anno a. Chr. 323, duces eius diu dimicant de summo imperio. Seleucus (Nicanor) tandem praeter Babyloniam, rebus apud Ipsum a. 301 feliciter gestis, Syriam obtinuit. Huic successit a. 281 filius Antiochus (I) cognomine Σωτήρ. Quo mortuo Antiochus (II) Θεός coepit a. 262 imperare. Itaque censent Perizonius (Origg. Babyll. c. 1. p. 16) Berosum Antiocho Σωτήρι et Gallandius Antiocho Θεῷ librum nuncupasse. Vos-

ιερεύς τοῦ παρ' αὐτοῖς Βήλου, κατ' Ἀλέξανδρον γεγονώς, Ἀντιό- Β
 χω τῷ μετ' αὐτὸν τρίτῳ τὴν Χαλδαίων ἱστορίαν ἐν τρισὶ βιβλί-
 οῖς κατατάξας καὶ τὰ περὶ τῶν βασιλέων ¹⁰ ἐκθέμενος, ἀφηγεῖ-
 ται τινος αὐτῶν ὄνομα Ναβουχοδονόσορ, τοῦ στρατεύσαντος ἐπὶ
 Φοίνικας καὶ Ἰουδαίους· ἅτινα διὰ τῶν καθ' ἡμᾶς προφητῶν
 ἴσμεν κεκηρυγμένα, γεγονότα μὲν πολὺ τῆς Μωυσέως ἡλικίας
¹¹ κατώτερα, πρὸ δὲ τῆς Περσῶν ἡγεμονίας ἔτεσιν ἑβδομήκοντα.
 Βηρωσὸς δὲ ἐστὶν ἀνὴρ ἰκανώτατος· καὶ τούτου τεκμήριον Ἰό-
 βας, ¹² ὅς, Περὶ Ἀσσυρίων γράφων, παρὰ Βηρωσοῦ ¹³ φησι

sus autem (De histor. gr. ed. We-
 sternmann. p. 121 sq.), Worthus (qui
 illius verba in edit. suam transscri-
 psit), Richterus (l. c. p. 5 sq.) rem
 relinquunt in incerto. Quid? Si
 Eusebio credere velimus, Antiocho
 Θεῷ Berossus historiam obtulit; vi-
 delicet Seleucus primus est, secun-
 dus Antiochus Soter, tertius Antio-
 chus Deus. Sed apud Tatianum
 quoque, quum Antiochus nominatur
 qui tertius est ab Alexandro, licet
 intelligere Antiochum Θεόν; ab
 Alexandro enim proximus est Se-
 leucus, alter Antiochus Soter, ter-
 tius Antiochus Deus. Quodsi Bero-
 sus, quum Alexander obiret, fuerit
 annorum circiter viginti (cf. fragm.
 Alexandri Polyhist. ap. Richter. p.
 47 et ibid. n. 1), necesse est eum,
 quum imperium ad Antiochum Deum
 pervenisset, fuisse octogenarium. Nihil
 sane prohibet quo minus statuamus
 senem historiam scripsisse aut antea
 scriptam misisse regi. At scrupulus
 (cf. Bähr in Pauly Real-Encyclo-
 paedie d. class. Alterthumswiss.
 Tom. I. p. 1101 et Bunsen Aegy-
 ptens Stelle in der Weltgeschichte
 Lib. III, Hamb. 1845, p. 93) tolli-
 tur, si verba Tatiani ita interprete-

mur ut ipse in rationem veniat
 Alexander, secundus sit Seleucus,
 tertius Antiochus Σωτήρ: ad quem
 ab obitu Alexandri sunt tantummodo
 anni XLII; unde Berossus fere sexa-
 genarius ac paullo senior historiam
 obtulerit regi Antiocho Soteri. Utat
 est, Syncello teste Berossus librum
 suum edidit aetate Ptolemaei Phila-
 delphi, qui in Aegypto inde ab anno
 284 per 38 annos regnavit: et anno
 quidem eius tertio imperium Syriae
 suscepit Antiochus Soter, anno au-
 tem demum vigesimo secundo An-
 tiochus Deus. Aliter etiam aetatem
 Berosi Vossius l. c. adstruit. „Si-
 quidem Plinius Hist. nat. VI. c. 55
 refert Berosum tradere memoriam
 quadringentorum annorum et octo-
 ginta: qui sine dubio sunt anni Na-
 bonassaris. At caput aerae Nabon-
 assareae surgit Olympiadis VIII
 anno 2. A quo tempore si annos
 numeres 480, incidemus in extrema
 tempora Antiochi Σωτήρος. Quare
 vel huic vel filio eius Antiocho Θεῷ
 historiam suam dicaverit Berossus.“
 Idem V. D. Gesnerum refutat, „qui
 per Alexandrum intelligi putat non
 Philippi filium cognomento Magnum,
 sed eum qui in Syriae regno Deme-

Babylonius, Beli apud Babylonios sacerdos, qui, Alexandro aequalis, tertio post eum Antiocho historiam Chaldaeorum tribus libris inscripsit et res gestas regum exposuit, quemdam ex iis commemorat nomine Nabuchodonosor, qui expeditionem suscepit in Phoenices et Iudaeos: quae a prophetis nostris praedicata scimus, ac multo quidem Mosis aetate serius contigisse, annis videlicet ante Persarum imperium septuaginta. Berossus autem est vir fide dignissimus; et huius rei argumentum est, quod Iuba, De rebus

trio Soteri successit successoremque habuit Demetrium Nicanorem, per Antiochum vero capit Antiochum Sidetem, qui post Demetrium Nicanorem regnavit. Haec enim si vera essent, Berossus saeculo toto esset iunior Manethone. Atqui Manethos floruit sub Philadelpho. Philadelphus obiit anno tertio Olympiadis CXXXIII. At Antiochus Sidetes Syriam invasit anno primo Olympiadis CLX. Quomodo tum demum vixisse Berossus potest, qui paulo antiquior est ipso Manethone? Quod disertim dicit Georgius Syncellus. "Temere Io. Fr. Schroeerus (Imperium Babylonis et Nini, Francof. 1726, p. 37) suspicatur verba Ἀντιόχῳ τῷ μετ' αὐτὸν τρίτῳ ab aliena manu adiecta esse.

10. ἐκθέμενος] Eus. ἐπιθέμενος. Eus. Par. 2 ἐκτεθέμενος, Par. 3 ἐντιθέμενος. — Mox ὄνομα in Act. deest. — Tum Eus. Par 2 ᾧ pro ᾧτινα.

11. κατώτερα, πρὸ δὲ τῆς] Sic ex Eusebio iuxta edit. Gaisf. emendavi lectionem in codd. mstis et editis conspicuam κατώτερα, πρὸ τῆς. Maranus ex Eusebio secundum edit.

Vig., quacum Heinich. facit, dedit κατώτερον, πρὸ δὲ τῆς. Sed omnes quoque Eus. codd. msti κατώτερα suppeditant. — Clemens Alex., Tatiani vestigiis, Strom. I. c. 21. §. 121: Ἐν δὲ τῷ δωδεκάτῳ ἔτει τῆς Σεδεκίου βασιλείας Ναβουχοδονόσορ, πρὸ τῆς Περσῶν ἡγεμονίας ἔτεσιν ἑβδομήκοντα, ἐπὶ Φοίνικας καὶ Ἰουδαίους ἐστράτευσεν, ὡς φησι Βήρωσσορ ἐν ταῖς Χαλδαικαῖς ἱστορίαις.

12. ὅς] Hanc voculam, ob similem syllabam nominis Ἰόβας a librariis praetermissam, ante me Maranus ex Eusebio reposuit. — Clemens Alex. l. c.: Ἰούβας (vulg. Ἰοάβας) δέ, περὶ Ἀσσυρίων γράφων, ὁμολογεῖ τὴν ἱστορίαν παρὰ Βηρώσσορ εἰληφέναι μαρτυρῶν τᾶλῆθειαν τάνδρι. Designatur Iuba II, Mauritaniae rex, qui praeter alia permulta (cf. Pauly l. c. Tom. IV. p. 345) etiam περὶ Ἀσσυρίων scripsit. Legas quae hac de re disserit Sevin: Mémoires de l'Académie Royale des Inscriptions Tom. IV. p. 143 sqq.

13. φησι] In Eus. Par. 3 excidit.

μεραθηκέναι τὴν ἱστορίαν. Εἰσὶ δὲ αὐτῷ βίβλοι Περὶ Ἀσσυρίων δύο.

37. Μετὰ δὲ ¹ τοὺς Χαλδαίους τὰ Φοινίκων οὕτως ἔχει. C
² Γεγόνασιν παρ' αὐτοῖς τρεῖς ἄνδρες, Θεόδοτος, Ὑψικράτης, Μῶχος· τούτων τὰς βίβλους εἰς ἑλληνίδα κατέταξεν φωνὴν
³ Χαῖτος, ὁ καὶ τοὺς βίους τῶν φιλοσόφων ἐπ' ἀκριβὲς πραγματευσάμενος. Ἐν ⁴ δὲ ταῖς τῶν προειρημένων δηλοῦται ἱστορίαις κατὰ τινα τῶν βασιλέων Εὐρώπης ἀρπαγὴν γεγονέναι, Μενελαίου τε εἰς τὴν Φοινίκην ἄφιξις, καὶ τὰ περὶ ⁵ Χείραμον, ὅστις Σολομῶνι τῷ Ἰουδαίων βασιλεῖ πρὸς γάμον δούς ⁶ τὴν θυγατέρα καὶ ξύλων παντοδαπῶν ὕλην εἰς τὴν τοῦ ναοῦ κατασκευὴν ἔδωρήσατο. Καὶ Μένανδρος δὲ ⁷ ὁ Περγαμηνὸς περὶ τῶν αὐτῶν D
τὴν ἀναγραφὴν ἐποιήσατο. Τοῦ δὲ Χειράμου ὁ χρόνος ἤδη 59
που τοῖς Ἰλιακοῖς ἐγγίξει· Σολομῶν δὲ ὁ κατὰ Χείραμον πολὺ κατώτερός ἐστι τῆς Μωυσέως ἡλικίας.

1. τοὺς Χαλδαίους] Ita Par. 1. 2 et Maranus. Fris., Aet., Gesner., Heroid τοὺς Χαλδαίων. Fris. in marg. τὰ Χαλδαίων, id quod Morell., Duc., Worth. textui inseruere.

2. Γεγ. etc.] Eus. Γεγόνασι παρ' αὐτοῖς ἄνδρες τρεῖς, Θεόδ. etc.. De Theodoto, Hypsicrate et Mocho cf. Pauly Real-Encyclopaedie d. class. Alterthumswiss. Tom. III. p. 1560, V. p. 122, VI. p. 1847.

3. Χαῖτος] Eus. ex edit. Vig.-Heinich. Ἄσιτος. Sed Eus. Par. 1. 3, Flor. 1. 2, Ven., Oxon. habent Ἄδιτος. Ex quo fecit Gaisfordus Λαῖτος. Clemens enim Strom. I. c. 21. §. 114 (vide infra n. 5), ubi Tatianum respexit, Λαῖτος dedit: id quod apud Tatianum quoque substituendum censuit Reinesius (Ἱστοροῦμενα linguae punicae, in Graevii Synt. varr. Dissertt. Ultraï. 1702.

4°, p. 50), assentientibus Ionsio (Descriptt. histor. philos., Ien. 1716. 4°, P. II. p. 257), Nourrio (Appar. ad Biblioth. Max. velt. Patr. P. I. p. 547), Wortho, Marano, Westermannno (ap. Voss. De histor. gr. p. 504. n. 15), aliis. At neque Laetus rerum phoeniciarum scriptor alibi memoratur. Quare retineo Χαῖτος, lectionem codicum Tatianeorum, quae etiam Moversio (Das phoenizische Alterthum P. I, Berol. 1849, p. 337) placet. Causa mutationis facile cognoscitur; Χαῖτος enim in Λαῖτος et Ἄδιτος, ob literarum ΧΑ ΛΑ ΛΔ similitudinem, facile abire poterat. — Pro ὁ καὶ τοὺς βίους, quod quidem Gesnerus et Pearsonus legendum coniecerunt et Maranus (ope Eusebii) restituit, codd. msti et editi καὶ ὁ τοὺς βίους praebent. Ionsius l. c. asterisco (Χαῖτος, * καὶ ὁ τοὺς βίους) deceptus, quo non

Assyriorum scribens, historiam se a Beroso didicisse dicit. Scripsit autem libros De rebus Assyriorum duos.

37. Post Chaldaeos sic se habent res Phoenicum. Exstiterunt apud eos tres viri, Theodotus, Hypsicrates, Mochus: horum libros in graecam convertit linguam Chaetus, qui etiam vitas philosophorum accurate conscripsit. In his autem historiis narratur sub quodam rege raptum Europae contigisse, et Menelai in Phoeniciam adventus, et id quod pertinet ad Chiramum, qui filiam suam Salomoni Iudaeorum regi in matrimonium dedit et omne lignorum genus ad templi constructionem suppeditavit. Menander etiam Pergamenus eadem scripsit. Chirami autem aetas iam Piacis rebus vicina est: ac Salomo Chiramo aequalis multo recentior est Mosis aetate.

defectus aliquis sed Gesneri coniectura in margine collocata indicatur, temere legit *Λαῖτος καὶ Φίλων ὁ τοὺς βίους* etc..

4. δὲ] Eus. δὴ. Idem paullo infra ἀρπαγὴ pro ἀρπαγήν. Deinde ἄφιξις (Par. 1. 2 et Eus.) cum Marano scripsi pro vulg. ἄφιξις.

5. Χείραμον] Eus. hic et infra *Εἰραμον*. Pearsonus vult *Εἰρωμον*. Hic rex varie scribitur apud veteres: *Ἰέρωμος* (Theophil.), *Εἰρωμος* (Ioseph.), *Ἰέρω* (ap. Hebr.), *Χιράμ* (LXX), *Εἰραμος* (Ioseph., Clem.). *Χείραμος* (iuxta LXX) apud solum Tatianum, quod sciam, hic et infra audit. Plura dabit Movers l. c. p. 327 sq. — Clemens Alex., nostrum secutus scriptorem, l. c. (vide supra n. 3) ait: *Εἰραμος τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα Σολομῶνι δίδωσι καὶ οὗτος χρόνους μετὰ τὴν Τροίαν*

Corp. Apoll. Vol. VI.

ἄλλωσιν Μενελάφ εἰς Φοινίκην ἄφιξις, ὡς φησι Μένανδρος ὁ Περγαμηνός καὶ Λαῖτος ἐν τοῖς Φοινικικοῖς. Pariter in Anecd. gr. Paris., a Cramero editis, Tom. II. p. 229 legitur: οὗ (Hieromi) τὴν θυγατέρα ἔγημε Σολομῶν, ὡς ἱστορεῖ Τατιανός.

6. τὴν θυγατέρα] Eus. τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα. Mox idem τοῦ νεῶ pro τοῦ ναοῦ. Herold. articulum errore omisit.

7. ὁ Περγαμηνός] Praetermisit Herold. articulum mendose. — Caeterum hic Menander Pergamenus non diversus est a Menandro Ephesio. Cf. Meziriac. ad Ovid. Heroid. Tom. II. p. 147 sqq. et Ebert. Diss. Sicul. p. 145 sqq.. Scripsit opus de rebus gestis regum graecorum et barbarorum, cuius pauca tantum fragmenta supersunt.

38. Αἰγυπτίων ¹ δὲ εἰσιν αἱ ἐπ' ἀκριβὲς χρόνων ἀναγραφαι· καὶ τῶν κατ' αὐτούς ² πραγμάτων ἑρμηνεύς ἐστὶ Πτολεμαῖος, οὐχ ὁ βασιλεύς, ἱερεὺς δὲ Μένδητος. ³ Οὗτος τὰς τῶν βασιλέων πράξεις ἐκτιθέμενος κατ' ⁴ Ἀμωσιν βασιλέα Αἰγύπτου γεγονέναι Ἰουδαίους φησὶ τὴν ἐξ Αἰγύπτου πορείαν, εἰς ἅπερ ⁵ ἦλθον χωρία, Μωυσέως ἡγουμένου. ⁶ Λέγει δὲ οὕτως· Ὁ δὲ Ἀμωσις ἐγένετο κατ' Ἰναχον βασιλέα. Μετὰ δὲ ⁷ τοῦτον Ἀπίων ὁ γραμ- 172 ματικός, ἀνὴρ δοκιμώτατος, ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Αἰγυπτιακῶν (πέντε δὲ εἰσιν αὐτῶ γραφαί) πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, φησὶ δὲ ὅτι ⁸ Κατέσκαψε τὴν Αὔαριν Ἀμωσις κατὰ τὸν Ἀργεῖον γερόμνος Ἰναχον, ὡς ἐν τοῖς Χρόνοις ἀνέγραψεν ὁ Μενδήσιος Πτολεμαῖος.

1. δὲ ε. αἱ ἐπ' ἀκριβὲς χρόνων ἀναγραφαι] Sic Duc. et Maran., quibus accedunt Bunsen *Aegyptens Stelle in der Weltgeschichte* Lib. III. p. 53 et Boeckh („Manetho und die Hundsternperiode“) in Ad. Schmidtii *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* Tom. II (Berol. 1844) p. 578. Pro ἐπ' ἀκριβὲς (Fris. in marg.) Gesner., Herold., Morell., Worth. (ut codd. msti) habent inepte ἐπ' ἀκριβεῖς. Formula ἐπ' ἀκριβὲς etiam in c. 37 legitur. Pro χρόνων (Fris. in marg., Par. 1. 2, Aet.) Gesner., Herold., Morell. male χρόνω (ut Fris.) exhibent. Cf. c. 1: αἱ παρ' Αἰγυπτίοις τῶν χρόνων ἀναγραφαι. Cf. ibid. n. 12. — Euseb. sic mutavit: Αἰγυπτίων δ' εἰσιν ἀκριβεῖς χρόνων ἀναγραφαι.

2. πραγμάτων] Eus. γραμμάτων, id quod Boeckh. l. c. p. 445 et 578 recepit. Sed praestantius est πραγμάτων, quippe cui magis congruat κατ' αὐτούς. Tum Eus. ἐστὶ omisit, ut apodosis a verbis οὗτος τὰς τῶν βασ. etc. inciperet.

Eus. Par. 2 ἐκ Μένδητος. — De Ptolemaeo Mendesio adeas Bunsen l. c. Lib. I. p. 126 et Pauly *Real-Encyclopaedie d. class. Alterthumswiss.* Tom. VI. p. 238.

3. Οὗτος... ἡγουμένου] Clemens Alex. Strom. I. c. 21. §. 101 ita transscripsit: ὁ δὲ Πτολεμαῖος οὗτος ἱερεὺς μὲν ἦν, τὰς δὲ τῶν Αἰγυπτίων βασιλέων πράξεις ἐν τρισὶν ὄλαις ἐκτιθέμενος βίβλοις κατὰ Ἀμωσίν φησιν, Αἰγύπτου βασιλέα, Μωυσέως ἡγουμένου γεγονέναι Ἰουδαίους τὴν ἐξ Αἰγύπτου πορείαν.

4. Ἀμωσιν] Fris. in marg. ἄμωσιν. De Amosi cf. Boeckh. l. c. p. 669. — Mox pro Ἰουδαίοις Eus. Par. 2. 3 Ἰουδαίους.

5. ἦλθον] Eus. in ἦθειλον male mutavit. — Bunsen. l. c. lib. III. p. 53 verba Μωυσέως ἡγουμένου omisit.

6. Λέγει δὲ οὕτως] Haec verba expungenda censet Vigerus. Sed Moses et Amosis aequales Inacho putabantur: Boeckh. l. c. p. 578. Clemens verbis supra n. 3 allatis

38. Aegyptiorum autem exstant commentarii temporum accurate scripti; et rerum quidem apud eos gestarum interpretres est Ptolemaeus, non rex ille, sed sacerdos Mendetis. Is regum res gestas exponens Iudaeos dicit sub Amose Aegypti rege ex Aegypto, in ea quae occuparunt loca, duce Mose profectos esse. Loquitur autem sic: *Amosis fuit tempore Inachi regis.* Post hunc Apion grammaticus, vir doctissimus, in quarto Aegyptiacorum (sunt enim quinque eius libri) quum alia multa, tum hoc dicit: *Evertit Avarin Amosis qui tempore fuit Argivi Inachi, ut in Annalibus scripsit Ptolemaeus Mendesius,* Tempus autem,

addit: ἐξ ὧν συνῶπται κατὰ Ἰναχον ἠκμακέναι τὸν Μωυσία. — Pro κατ' Ἰναχον βασιλέα Eus. κατὰ τὸν (Eus. Par. 2 et Flor. 2 τὸν omittunt) Ἰναχον τὸν βασιλέα.

7. τοῦτον] Sic Par. 2 in marg., Maran., Boeckh. l. c. p. 444 et 578. Etiam Pearson. τοῦτον legendum coniecit. Caeteri editores una cum codd. mstis τούτων. Dein pro Ἀπίων, quod dedi, vulgo Ἀππίων perperam legitur. Veram scripturam Eusebius suppeditat. Etiam supra c. 27 (n. 5) Ἀπίωνος, per unum π, comparet. Cf. Bunsen l. c. Lib. I. p. 126 sqq. — Caeterum verba Ἀπίων . . . Πτολεμαῖος Clemens Alex. l. c. exscripsit: Ἀπίων τοῖνον ὁ γραμματικός, ὁ Πλειστονίκης ἐπικληθεὶς, ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Αἰγυπτιακῶν ἱστοριῶν . . . Ἀμώσιος τοῦ Αἰγυπτίων βασιλέως μεμνημένος καὶ τῶν κατ' αὐτὸν πράξεων μάρτυρα παρατίθεται Πτολεμαῖον τὸν Μενδήσιον, καὶ τὰ τῆς λέξεως αὐτοῦ ὡς ἔχει. „Κατέσκαψε δὲ τὴν Ἀθυρίαν (legas Ἀῦαριν, quod cod. aliquis mstus Clementis prae-

bet, nisi velis Ἀούαριν, ut Eusebii Praepar. ev. X. c. 12 in loco Clementis offert) Ἀμωσις, κατὰ τὸν Ἀργεῖον γενόμενος Ἰναχον, ὡς ἐν τοῖς χρόνοις ἀνέγραψεν ὁ Μενδήσιος Πτολεμαῖος.“

8. Κατέσκαψε] Eus. Par. 1. 2, Flor. 1. 2, Oxon. κατέστρωψε. Pro τὴν Eus. Oxon. τε. Paulo ante Eus. non δ' sed δέ. — Tam pro Ἀῦαριν Gesner. et Herold., aequae ac Fris., Aet., Par. 2, habent μάριαν, ex quo Morell., Duc., Worth. Μαρίαν fecerunt. Existimavit inde Ducaeus Μαρίαν legi posse, ut sensus sit: „Amosin effodisse Mariam, id est Euripo ducto commississe Mariam cum Nilo vel cum ipso mari Mediterraneo.“ Fris. in marg. λυαρία, Par. 1 Ἀναρίαν. Maranus lectionem Ἀῦαριν in textum recipere non dubitavit, „tum quia ei favent msti codices [Fris. in marg. et Par. 1: nam Ἀυ et Ἀυ facile commutantur: c. 37. n. 3] et Clemens [vide n. 7] ac Eusebius, tum quia consentit cum historiae monumentis. Nam rex ille, sub quo

Ὁ δὲ ἅπ' Ἰνάχου χρόνος ἄχρι τῆς Ἰλίου ἀλώσεως ἀποπληροῖ γενεὰς εἴκοσι. Καὶ τὰ τῆς ἀποδείξεως ¹⁰ ἔχει τοῦτον τὸν τρόπον.

39. ¹ Γεγόνασιν Ἀργείων βασιλεῖς οἷδε· Ἰναχος, Φορωνεύς, Ἄπις, ² Κρίσις, Τριόπας, Ἀργεῖος, Φόρβας, Κροτώπας, ³ Σθενέλαος, Δαναός, Λυγκεύς, ⁴ Προῖτος, Ἄβας, Ἀκρίσιος, Περσεύς, Β ⁵ Σθενέλαος, Εὐρυσθεύς, Ἀτρεύς, Θυέστης, Ἀγαμέμνων, οὗ κατὰ τὸ ὀκτωκαιδέκατον ἔτος τῆς βασιλείας Ἰλιον ἔάλω. Καὶ χρόν ⁶⁰ νουνεχῆ ⁶ συνεῖναι μετὰ πάσης ἀκριβείας ὅτι κατὰ ⁷ τὴν Ἑλλήνων παράδοσιν οὐδ' ἱστορίας τις ἦν παρ' αὐτοῖς ἀναγραφὴ. Κάδμος γάρ, ὁ τὰ στοιχεῖα τοῖς προειρημένοις παραδούς, μετὰ πολλὰς γενεὰς τῆς Βοιωτίας ἐπέβη. Μετὰ δὲ Ἰναχον ⁸ ἐπὶ Φορωνέως μόγις τοῦ θηριώδους βίου καὶ νομάδος περιγραφὴ γέγονεν, μετεκοσμήθησάν ⁹ τε οἱ ἄνθρωποι. Διόπερ ¹⁰ εἰ κατὰ

egressi sunt ex Aegypto Israelitae, apud Manethonem Tethmosis, apud Apionem, ut non solum ex Tatiano patet sed etiam ex Iustino Cohort. c. 9, Amasis dictus est. Is autem cum bellum gesserit cum Israelitis, non mirum si urbem Avarim evertisse dicitur, quae praecipua videtur Israelitarum fuisse, teste Manethone apud Iosephum c. Ap. I. p. 1052. Eandem probavit lectionem Boeckh. l. c. p. 576 et 579. Sed idem dedit Ἀμασις pro Ἀμωσις contra codd. mstos.

9. ἀπ'] Eus. ἀπό. Mox Eus. Par. 3 Ἰδίου pro Ἰλίου. — Clemens Alex. l. c. §. 102 sic transcripsit: εἰς δὲ τὸν χρόνον τῶν Τρωικῶν ἀπὸ Ἰνάχου γενεαὶ μὲν εἴκοσι ἢ πλείους διαριθμοῦνται, ἔτη δὲ ὡς ἔπος εἰπεῖν τετρακόσια καὶ πρόσω.

10. ἔχει τοῦτον] Eus. τοῦτον ἔχει.

1. Γεγόνασιν Ἀργείων βασι-

λεῖς etc.] De hoc loco adeas Peta- vium De doctrina temporum (Par. 1627. Fol.) P. II. p. 43 sq..

2. Κρίσις... Κροτώπας] Aet. Ἀργεῖος, Κρίσις, Φόρβας, Τριόπας, Κροτώπας. Sic etiam Eusebii, nisi quod habet Κρίσος et Κροτωπός. Illud Κρίσος forsan Tatiano quoque (Mythoggr. ed. Muncker. p. 184) restituendum est. Pro Τριόπας Par. 2 Θριόπας.

3. Σθενέλαος] Fris. in marg. σθένελος. Cf. n. 19. A Pausania Σθενέλαος dicitur; cf. Pape Wör- terb. d. gr. Eigennamen p. 350. — Eus. Oxon. nomina Σθενέλαος ad Ἀκρίσιος usque, Ven. Δαναός us- que ad Περσεύς omisit.

4. Προῖτος, Ἄβας] Eus. Ἄβας, Προῖτος.

5. Σθενέλαος] Abest errore a Par. 1. 2. C. 38: ὁ δὲ ἀπ' Ἰνάχου χρόνος ἄχρι τῆς Ἰλίου ἀλώσεως ἀποπληροῖ γενεὰς εἴκοσι. Neque legitur in Eusebio excuso: agnosci-

quod ab Inacho ad Ilii excidium effluxit, implet aetates viginti. Atque id hoc modo demonstratur.

39. Fuerunt Argivorum reges hīc: Inachus, Phoroneus, Apis, Criasis, Triopas, Argius, Phorbas, Crotopas, Sthenelaus, Danaus, Lynceus, Proetus, Abas, Acrisius, Perseus, Sthenelaus, Eurystheus, Atreus, Thyestes, Agamemnon, cuius regni anno decimo octavo Ilium captum est. Iam oportet ut quisquis sapit diligentissime intelligat prorsus nullum historiae monumentum apud Graecos, quemadmodum ipsi perhibent, literis consignatum fuisse. Nam Cadmus, qui literas iis tradidit, post multas generationes in Boeotiam venit. Post Inachum autem sub Phoroneo vix ferinae vagaeque vitae modus fuit; et ad liberaliorem cultum traducti sunt homines. Quare si Moses deprehenditur

tur vero ab Eus. Par. 1, Flor. 1. 2, Oxon. Est igitur reponendum. Plerumque rex ille, filius Persei et Andromedae, pater Eurysthei, Σθέ-
νελος dicitur; cf. Pape l. c..

6. συνείναι] Hunc aoristum II verbi συνίημι ex Par. 1 et 2, Ducaeo praecunte, rescripsi. C. 20: Καὶ χορὴ λοιπὸν ἡμᾶς... παραιτή-
σασθαι etc.. Eandem lectionem indicant Fris. et Aet., qui συνῆναι offerunt, id quod Gesner., Herold., Morell., Worth. receperunt. Literae H et EI saepe a librariis commutantur. Maranus vero in συνείναι temere mutavit. Idem Eusebii editores admiserunt: sed Eus. Par. 1, Flor. 1. 2, Oxon. συνείναι testantur legendum esse. Pariter συνείναι apud Iustinum saepe tentatum est ab editoribus: Apol. I. c. 14. n. 1, c. 60. n. 12, Dial. c. Tr. c. 55. n. 8, c. 69. n. 7, c. 121. n. 10.

7. τὴν Ἑλλήνων] Eus. Par. 2 et Flor. 1. 2 τὴν τῶν Ἑλλήνων. —

Mox Tatiani editores pro οὐδ' dederunt οὐ δὲ' (Fris., Aet.). Unus Maranus meliorem scripturam illam textui inseruit.

8. ἐπὶ Φ. μόγεις] Eus. ὑπὸ Φ. μόγεις.

9. τε] Sic Eus.; editi vulgo δέ. Illud μόγεις animo repetendum est. Tum pro οἱ ἄνθρωποι (Par. 1 et in marg. Fris.) Gesner., Herold., Morell. (ut caeteri codd. msti) inepte exhibent οἱ οὐρανοί. Error ex contracta scriptione (ανοί, ουνοί) profluxit: cf. Epist. ad Diogn. c. 10. n. 15 et Confut. dogm. Arist. c. 11. n. 5. Habes similem commutationem supra c. 5. n. 3. Comp. c. 7. n. 4. — Phoroneum primum leges et bonos mores Argivis tradidisse etiam Clemens in Protr. et Eusebius in Chron. referunt.

10. εἰ] Sic Par. 2 et Fris., uterque in marg.; in textu codd. msti habent οἱ, id quod Gesner., Herold., Morell. non mutarunt. —

Ἰναχον πέφηνεν ὁ Μωυσῆς γεγονώς, πρεσβύτερός ἐστι τῶν C
Ἰλιακῶν ἔτεσι ¹¹ τετρακοσίοις. Ἀποδείκνυται δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχον
ἀπό [τε] τῆς τῶν Ἀττικῶν βασιλέων διαδοχῆς [¹² καὶ Μακεδони-
κῶν καὶ Πτολεμαϊκῶν, ἔτι δὲ καὶ Ἀντιοχικῶν]. Ὅθεν εἰ ¹³ με-
τὰ τὸν Ἰναχον αἱ διαφανέστεραι πράξεις παρ' Ἑλλησιν ἀνεγρά-
φησάν τε καὶ γινώσκονται, δῆλον ὡς καὶ μετὰ Μωυσεά. ¹⁴ Κα-
τὰ γὰρ Φορωνέα, τὸν μετ' Ἰναχον, μνημονεύεται παρ' Ἀθηναίοις
Ἔγγυος, ἐφ' οὗ κατακλυσμός ὁ πρῶτος. ¹⁵ κατὰ δὲ Φόρβαντα
Ἀκταῖος, ἀφ' οὗ ¹⁶ καὶ Ἀκταία ἢ Ἀττική. ¹⁷ κατὰ δὲ Τριόπαν
Προμηθεὺς καὶ Ἐπιμηθεὺς καὶ Ἄτλας καὶ ὁ διφυῆς Κέκροψ
καὶ ἡ Ἰώ. ¹⁸ κατὰ δὲ Κροτώπαν ἢ ἐπὶ Φαέθοντος ἐκτύρωσις D
καὶ ἡ ἐπὶ Δευκαλίωνος ἐπομβρία. ¹⁹ κατὰ δὲ Σθένελον ἢ τε 61

Eus. Par. 1 et Flor. 1. 2 οὐ μετὰ
pro εἰ κατὰ. — Tum vulgo Μω-
σῆς legitur. Paulo infra Μωσεά.
Cf. c. 31. n. 3.

11. τετρακοσίοις] An ἑπτακο-
σίοις? Pearsonus. Non muto. Cf.
Des-Vignoles Chronologie de l'hi-
stoire sainte (Berol. 1738. 4) Tom.
I. p. 608.

12. καὶ Μακεδονικῶν] Eus.
Μακεδονικῶν τε. Sed haec verba
pariter atque καὶ Πτολεμαϊκῶν, ἔτι δὲ
καὶ Ἀντιοχικῶν (et praec. τε) ego,
a Wesselingio (Probabil. c. 35. p. 315)
monitus, pro antiquissimo glossemate
habeo: id quod iam Eusebius in suo
Tatiani codice invenit indeque de-
scripsit. „Nimirum a veritate vide-
tur alienissimum, adeoque Tatiano
indignum, ostendi posse, ut hic ad-
struitur, Mosem quadringentis annis
Troianum bellum praecessisse, ex
successionibus eorum regum, si At-
ticos excipias. Quis enim e Mace-
donicorum, Lagidarum et Seleuci-
darum successionibus Mosem qua-
dringentis annis Troiano bello su-
periore esse probabit: quum illi

eo tempore nulli essent, ne fando
quidem cogniti? Quomodo igitur ex
illis, sibi invicem succedentibus,
Mosis aetatem Troiana clade anti-
quiores statuere quis poterit? At-
que haec de glossemate suspicio, ut
Gallandius iam advertit, ex eo fir-
matur „quod de his regibus sileat
Clemens Alex., longe antiquior Eu-
sebio, quin et suppar Tatiano, Strom.
I. c. 21 ubi ferme Tatianum ipsum
exscribit.“ Quapropter uncis in-
clusi: quibus, ut video, interpretes
quoque Campid. usus est.

13. μετὰ] Eus. codd. msti,
praeter Venetum, κατὰ praebent,
ex quo Heinichen. et Gaisford. με-
τὰ fecerunt. Dein Eus. διαφανέ-
στατοι et ἐγράφησαν.

14. Κατὰ . . . πρῶτος] Haec
Clemens Alex. Strom. I. c. 21. §.
102 repetiit sic: Ἦν δὲ κατὰ τὴν
Ἑλλάδα, κατὰ μὲν Φορωνέα τὸν
μετὰ Ἰναχον, ὁ ἐπὶ Ἐγγύγου κα-
τακλυσμός. — Pro κατὰ γὰρ Eus.
κατὰ μὲν γὰρ (a Par. 3 γὰρ ab-
est).

15. κατὰ δὲ . . . ἔάλω τὸ Ἰλιον]

Inaecho aequalis fuisse, annis quadringentis rebus Iliacis est antiquior. Id autem demonstratur ex successione regum Atticorum [et Macedonicorum et Ptolemaicorum et Antiochenorum]. Unde si post Inachum clariores quaeque res gestae apud Graecos scriptae ac notae fuerunt, patet etiam post Mosen id contigisse. Nam tempore Phoronei, qui successit Inacho, memoratur apud Athenienses Ogygus, sub quo primum diluvium contigit: tempore Phorbantis Actaeus, a quo etiam Actaea dicta est Attica: tempore Priopae Promethus et Epimethus et Atlas et duplicem naturam habens Cecrops et Io: tempore Crotopae Phaëthonis incendium et Deucalionis diluvium: tempore Stheneli

Haec omnia mutuatus est Clemens l. c. §. 103 sq..

16. καὶ] Clem. et Eus. non habent. — Paulo ante Eus. Par. 1 et Flor. 1. 2 ὁ Ἀτταῖος.

17. κατὰ δὲ Τριόπαν] Particulam δὲ vulgo omissam, quum etiam in caeteris membris compareat, ex Clem. et Eus. restitui. Act. et Par. 2 in marg. κατὰ Πριόπαν. — Tum Clem. inverso ordine καὶ Ἄτλας καὶ Ἐπιμηθεύς. Eus. Par. 1 et Oxon. omiserunt καὶ Ἄτλας. — Clem. non καὶ ἢ Ἰώ sed καὶ Ἰωώ. Ex ΗΙΩ facile ΙΝΩ effici poterat. Io, Inachi filia, in iuvencam et rursus in Isidem mutata est. — Eusebius in Chron. c. ann. mundi 3650: „Dicebatur Cecrops διφυής, id est *duabus naturis praeditus*, sive ob longitudinem corporis, sive idcirco quod, cum esset Aegyptius, utramque linguam sciebat, graecam et aegyptiacam.“ Comp. n. 22.

18. κατὰ δὲ Κροταίπαν] Codd. msti et editi κατὰ δὲ Κέρροπα.

Male. Recensuit enim scriptor Argivorum reges, qui post Inachum regnarunt, et post Triopam et Phorbantem Crotopam posuit; dixit igitur tempore Triopae vixisse Cecropem: iam addit tempore Crotopae incendium Phaëthonteum accidisse. Errorem librariorum iam Ducaeus notavit, qui cum Clem. et Eus. κατὰ δὲ Κροτωπών (coll. n. 2) legendum putavit. — Clem. et Maran. articulum ἢ ante ἐπὶ Δευκ. non habent. Praepositio ἐπὶ ante Δευκ. in Eus. Par. 1, Flor. 1. 2, Oxon. deest.

19. κατὰ δὲ Σθένελον] Morell., Duc., Maran. vitiose κατὰ δὲ Στένελον. Eus. κατὰ δὲ Σθενέλαον. Cf. n. 3. — Eus. Par. 3 et edit. Vig.-Heinich. articulum τοῦ nomini Ἄμφικτ. praeponit. Eus. Par. 2 Πανδάρον pro Δαρδάνου. Eus. Par. 1 Δαρδασιῆς pro Δαρδανίας. Eus. Par. 1 et Flor. 1. 2 (et Oxon. ?) ἐπὶ Κρήτης pro εἰς τὴν Κρήτην. — Clem. ἢ ante ὑπὸ Δαρδάνου omisit. Idem pro ἢ vs ἐν Φοι-

Ἀμφικτύονος βασιλεία καὶ ἡ εἰς Πελοπόννησον Δαναοῦ παρουσία καὶ ἡ ὑπὸ Δαρδάνου τῆς Δαρδανίας κτίσις ἢ τε ἐκ Φοινίκης τῆς. Εὐρώπης εἰς τὴν Κρήτην ἀνακομιδὴ· κατὰ δὲ Λυγία τῆς Κόρης ἡ ἀρπαγὴ καὶ ἡ τοῦ ἐν Ἐλευσίनि τεμένους καθίδρουσις ²⁰ καὶ ἡ Τριπτολέμου γεωργία καὶ ἡ Κάδμου εἰς Θήβας παρουσία Μίνωός τε ἡ βασιλεία· κατὰ δὲ Προῖτον ὁ Εὐμόλπου πρὸς Ἀθηναίους πόλεμος· κατὰ δὲ Ἀκρίσιον ²¹ ἢ Πέλοπος ἀπὸ 173 Φρυγίας διάβασις καὶ Ἰωνος εἰς τὰς Ἀθήνας ἄφιξις ²² καὶ ὁ δεύτερος Κέκροψ, αἶ τε Περσέως καὶ Διονύσου πράξεις, καὶ Ὁρφέως μαθητῆς Μουσαῖος· ²³ κατὰ δὲ τὴν Ἀγαμέμνονος βασιλείαν ἔάλω τὸ Ἴλιον.

40. Οὐκοῦν ¹ πέφηνε Μωσῆς ἀπὸ γε τῶν προειρημένων πρεσβύτερος ἡρώων παλαιῶν, πολέμων, δαιμόνων. Καὶ χρη ² τῶ πρεσβεύοντι κατὰ τὴν ἡλικίαν πιστεύειν, ἥπερ τοῖς ἀπὸ ³ τῆς πηγῆς ἀρυσάμενοις Ἑλλήσιν οὐ κατ' ἐπίγνωσιν τὰ ἐκείνου δόγματα· πολλοὶ γὰρ οἱ κατ' αὐτοὺς σοφισταί, κεχρημένοι περιεργία, B ⁴ τὰ ὅσα παρὰ τῶν κατὰ Μωσέα καὶ τῶν ὁμοίως αὐτῶ φιλο-

νίκης... ἀνακομιδὴν vitiose ἢ τε ἐκ Κρήτης εἰς Φοινίκην ἀνακομιδὴ.

20. καὶ ἡ Τρ. γεωργία] Clem. Τρ. τε γεωργία. — Mox articulum ἡ ante βασιλεία Clem. et Eus. praetermiserunt.

21. ἡ] Apud Clem. et Eus. deest. Mox ille τὰς ante Ἀθήνας non agnoscit.

22. καὶ] Sic solus Par. 1 et Maran.: caeteri omnes ὡς. Clem. et Eus. illud firmant. Secundus Cecrops apud Eusebium in Chron. septimus Atheniensium rex ponitur ab isto Cecrope qui διφνῆς (n. 17) appellabatur. — Mox καὶ Διονύσον ap. Eus. desiderantur. — Deinde pro verbis καὶ (ὁ Duc.) Ὁρφέως μαθητῆς Μουσαῖος, quae Euseb. prorsus neglexit, Clem. praebet Ὁρφεύς τε καὶ Μουσαῖος.

23. κατὰ δὲ etc.] Clem. κατὰ δὲ τὸ ὀκτωκαιδέκατον ἔτος (hunc numerum Tatianus supra indicavit) τῆς Ἀγαμέμνονος βασιλείας Ἴλιον ἔάλω. — Pro ἔάλω τὸ Ἴλιον Eus. Ἴλιον ἔάλω, ut supra exstat.

1. πέφηνε Μωσῆς] Eus. πέφηνεν ὁ Μωσῆς. — Pro γε (Eus.) codd. msti et editi (excipias Marani editionem) τε habent, id quod Pearsonus eiiciendum putavit. Literae TE et GE saepe confundantur in codicibus: Iustin. Dial. c. Tr. c. 123. n. 11, Expos. rect. fid. c. 4. n. 17, Confut. dogm. Arist. c. 44. n. 4. — Τῶν προειρημένων, scil. c. 39, ubi heroes, bella et daemones (ut Proserpina — coll. c. 7. n. 10) memorantur. — Pro πρεσβύτερος ἡρώων παλαιῶν Eus. πρεσβύτατος ἡρώων, omisso παλαιῶν. — Dein

regnum Amphycionis et Danaï in Peloponnesum adventus et Dardania a Dardano condita et Europae ex Phoenicia in Cretam reditus: tempore Lyncei Proserpinae raptus et templi in Eleusine constructio et Triptolemi agricultura et Cadmi Thebas adventus et Minois regnum: tempore Proeti bellum Eumolpi adversus Athenienses: tempore Acrisii descensus Pelopis ex Phrygia et Ionis Athenas adventus et secundus Cecrops, et Persei Bacchique res gestae, et discipulus Orphei Musaeus: tempore Agamemnonis regni captum est Ilium.

40. Ergo ex praedictis patet Mosen esse antiquiorem heroibus vetustis, bellis, daemonibus. Atque ei, quum antiquitate praestet, potius credendum est quam Graecis, qui dogmata illius, ea minime agnoscentes, ex fonte hauserunt; multi enim apud eos sophistae, inducti curiositate, quaecunque a Mose et ab iis qui similiter atque ille philoso-

equidem ex Par. 1. 2 et Aet. dedi: πολέμων, δαιμόνων. Maran. ex Eus.: πόλεων, δαιμόνων. Reliqui editores (c. Fris.): ἀπό τε πολέμων δαιμόνων, commate non interposito, unde Pearson. suspicatus est reponendum πολλῶν τε δαιμόνων. — Quid? Fortasse Tatianus scripsit: . . . πρεσβύτερος ἡρώων, πόλεων (antiquior civitatibus), πολέμων, δαιμόνων.

2. τῷ πρεσβεύοντι] Eus. Ven. τῷ πρεσβυτεύοντι. — Verbo πιστεύειν Gesnerus vult addi μᾶλλον, quum ἤπερ sequatur. C. 13: θεομάχοι μᾶλλον ἤπερ θεοσεβεῖς. Sic (μᾶλλον ἤπερ) etiam Par. 2 in marg. et excusus Eusebius. Huius vero plerique fere omnes codices (Par. 2, Flor. 1. 2, Ven., Oxon.) illud omittunt. Cf. Winer Gramm.

d. neutestam. Sprachidioms (ed. 4) p. 218.

3. τῆς] Eus. non habet. Idem τῶν προ for τὰ ἐκείνου. Maranus verba οὐ κατ' ἐπίγνωσιν, quoad sensum, interpretatus est: non grato animo. Totum hunc locum Clemens Alex. Strom. I. c. 17. §. 87 respexit: Ταῦτα δ' ἂν εἶεν κλέπται καὶ λησταὶ οἱ παρ' Ἑλλήσι φιλόσοφοι, καὶ πρὸ τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας παρὰ τῶν Ἑβραϊκῶν προφητῶν μέρη τῆς ἀληθείας οὐ κατ' ἐπίγνωσιν λαβόντες, ἀλλ' ὡς ἴδια σφραγισάμενοι δόγματα, καὶ τὰ μὲν παραχαράξαντες, τὰ δὲ ὑπὸ περιεργίας ἀμαθῶς σφραγισάμενοι. Cf. Redepenning Origenes P. I. p. 141; inspicias insuper quae c. 31. n. 5 observavi.

4. τὰ ὅσα . . . ἐπιγράθησαν]

σοφούντων ἔγνωσαν καὶ παραχαράττειν ἐπειράθησαν, πρῶτον μὲν ἵνα τι λέγειν ἴδιον ^δ νομισθῶσι, δεύτερον ^δ δὲ ὅπως, τὰ ὅσα μὴ συνέσαν διὰ τινος ἐπιπλάστου φητολογίας παρακαλύπτοντες, ^γ ὡς μυθολογίαν τὴν ἀλήθειαν παραπρεσβεύωσι. Περὶ μὲν οὖν **62** τῆς καθ' ἡμᾶς πολιτείας, ἱστορίας τε τῆς κατὰ τοὺς ἡμετέρους νόμους, ὅσα τε εἰρήκασιν οἱ παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν λόγιοι καὶ πόσοι καὶ τίνες ^δ εἰσὶ μνημονεύσαντες, ἐν τῷ ^δ πρὸς τοὺς ἀποφνηναμένους τὰ περὶ θεοῦ δειχθήσεται. C

41. Τὸ δὲ ¹ συνέχον σπευτέον μετὰ πάσης ἀκριβείας σαφηνίζειν, ὡς οὐχ Ὀμήρου μόνον πρεσβύτερός ἐστιν ὁ Μωυσῆς, ² ἔτι δὲ τῶν πρὸ αὐτοῦ συγγραφέων, ³ Δίνου, Φιλάμμωνος, Θαμύριδος, ⁴ Ἀμφίωνος, Μουσαίου, Ὀρφέως, Δημοδόκου, Φημίλου,

Codd. msti et editi τὰ ὅσα (eadem formula c. 20 legitur) περὶ τῶν κατὰ Μωσέα (paullo supra recte Μωυσῆς: cf. c. 39. n. 9) καὶ etc. ἔγνωσαν, ἃ καὶ παραχαράττειν ἐπειράθησαν (Worth. ἐπειράσθησαν). Eus. οὗ ὅσα παρὰ τῶν (ita Clem. quoque) κατὰ Μωσέα καὶ etc. ἔγνωσαν παραχαράττειν ἐπειράθησαν (Eus. Par. 1, Flor. 1. 2, Oxon. ἐπεχείρησαν). Et hunc monitu Marani in nonnullis, ut vides, secutus sum. — Pro κερρημένοι περιεργία (= in iherem Vorwitzze; interpr. Campid.: bei ihrer vorwitzigen Untersuchung) Clem. ἐπὶ περιεργίας.

δ. νομισθῶσι] Codd. msti νομίζωσι, quod quidem Daniel retinuit: *Tatian. d. Apol.* p. 123. Gesner. quoque ac Herold. illud praebuere. Sed commendavit Gesnerus νομίζονται, idque Morell., Duc., Worth. incautius in textum receperunt. Melius Maranus νομισθῶσι, quemadmodum Eusebius. Eundem sustuli errorem c. 16. n. 9.

6. δὲ] Eus. δ'. Pro φητολο-

γίας, quae vox est Tatiano peculiaris, Par. 2 in marg. φητορολογίας.

7. ὡς μυθολ. τ. ἀλήθ. παρακρ.] H. e. (Maran.) *fabulae speciem veritati affingerent*. Illud ὡς μυθολογίαν Maran. ex Par. 2 (et Eus.) textui inseruit; caeteri editores c. Fris. ταῖς μυθολογίαις. Par. 1 ὡς μυθολογίαις, Aet. ὡς μυθολογίας. Pro παραπρεσβεύωσι Eus. παραβραβεύωσι. — Etiam Iustinus (Apol. I. c. 54) fabulas inventas fuisse dicit ut veritas pro fabula haberetur. Cf. Semisch *Justin d. Märtyr.* P. II. p. 179.

8. εἰσὶ] Eus. εἰσὶν οἱ. — Paullo ante Eus. Par. 2 περὶ τῶν ἡμετέρων νόμων pro κατὰ τοὺς ἡμετέρους νόμους, et περὶ τ. Ἑλλ. pro παρὰ τ. Ἑλλ..

9. πρὸς τοὺς ἀποφνηναμένους τὰ περὶ θεοῦ] Gesnerus reddit: *in libro ad eos qui rebus divinis simplicem fidem detrahunt*; h. e. „in libro ad eos qui de deo et rebus divinis demonstrationibus agunt.“

phati sunt cognoverunt etiam adulterare conati sunt, primum quidem ut proprium aliquid dicere viderentur, deinde ut, quaecunque non intellexerunt ea ficta quadam sermonis compositione involventes, fabulae instar veritatem vitiarent. De nostro igitur instituto, ac de legum nostrarum historia, quaecunque eruditi apud Graecos dixerint, et quot et quales meminerint harum rerum, in libro *adversus eos qui de rebus divinis asseverarunt* demonstrabitur.

41. Quod autem ad rem maxime pertinet demonstrandum est diligentissime: non Homero solum antiquiorem esse Mosen, sed insuper vetustioribus Homero scriptoribus, Lino, Philammone, Thamyride, Amphione, Musaeo, Or-

Existimat ille editor Tatianum idem sensisse atque Apellem (Euseb. Hist. eccl. V. c. 13): non oportere omnino fidei discuti rationem, sed unumquemque debere in eo quod credat permanere. Contra vero Maranus haec monet: 1°. „Verbum ἀποφασισθαι non idem valet ac demonstrationibus agere. 2°. Si religionem Tatianus argumentis defendi debere non putabat, cur in promisso illo opere statuerat exquisitis argumentis et ex remotissima antiquitate comportatis uti? Ante ἀποφηναμένους supplendum παρὰ τοῖς Ἑλλησιν, quae quidem verba, cum paullo ante praecedant, repeti necesse non fuit.“ Tum addit editor ille Benedictinus: „Erant tunc apud Gentiles plurimi, et ii quidem eruditione insignes viri, qui de christiana religione plurima sibi ignota et inexplorata effutire non dubitabant. Talis erat Crescens, cuius temeritatem Iustinus convicerat (Apol. II. c. 3). Statuerat Tatianus vete-

rum testimonio novos refellere. Neque enim alio videtur spectare potuisse meditata illa tot rerum collectio.“ Hanc explicationem assensu suo comprobarunt Baumgarten-Crusius *Lehrb. d. chr. Dogmengesch.* P. I. p. 149 et Daniel l. c. p. 113.

1. συνέχον] Eus. νῦν ἔχον. Cf. c. 15. n. 7. Fortasse Tatianus νῦν συνέχον, ut l. c., scripsit. — Pro σπεντέον, quod apud alium scriptorem non legi, Eus. σπενστέον (Eus. Par. 1 et Ven. πενστέον, Flor. 1. 2 πενστέων), quod veteribus interdum usitatum est.

2. ἔτι δὲ] Eus. ἔτι δὲ καί.

3. Λίνου etc.] De Lino, Philammone eiusque filio Thamyride consulas Pauly *Real-Encyclopaedie d. class. Alterthumswiss.* Tom. IV. p. 1100, V. p. 1464, VI. p. 1746.

4. Ἀμφίωνος] Eus. Ἀμφίλωνος. Cf. Pauly l. c. Tom. I. p. 437. — Tum Eus. melius: Ὀρφείως, Μουσαίου.

⁵ Σιβύλλης, Ἐπιμενίδου τοῦ Κρητός, ⁶ ὅστις εἰς τὴν Σπάρτην ἀφίκετο, ⁷ Ἀρισταίου τοῦ Προκονησίου, τοῦ τὰ Ἀριμάσπια συγγράψαντος, ⁸ Ἀσβόλου τε τοῦ Κενταύρου καὶ ⁹ Ἰσάτιδος, Δρύμωνος τε καὶ ¹⁰ Εὐκλου τοῦ Κυπρίου καὶ ¹¹ Ὠρου τοῦ Σαμίου καὶ ¹² Προναπίδου τοῦ Ἀθηναίου. ¹³ Λίνος μὲν γὰρ Ἡρακλέους ἐστὶ διδάσκαλος, ὁ δὲ Ἡρακλῆς μιᾶ τῶν Τρωϊκῶν προγενέστερος πέ- D φηνε γενεᾷ· τοῦτο δὲ ἐστὶ φανερόν ἀπὸ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ Τληπολέμου, στρατεύσαντος ἐπὶ Ἴλιον. Ὀρφεὺς δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν

5. Σιβύλλης] Clemens Alex. Strom. I. c. 21. §. 108. Quamnam intelligat Tatianus, incertum est. Fortasse Herophilen, quae ante bellum Troianum fertur vixisse? Cf. Pauly l. c. Tom. VI. p. 1148 sq..

6. ὅστις εἰς τὴν Σπάρτην ἀφίκετο] Tatianus forsans hic perstrinxit Graecos. Lacedaemonii siquidem, dum bellarent cum Cnosiis, Epimenidem vivum ceperunt et, quod eis minime secunda vaticinatus esset, interfecerunt. Vid. Pausan. II. c. 21, Diogen. Laert. I. §. 114, Plutarch. prope initium libri De defectu oraculorum. Worthus.

7. Ἀρισταίου] Fris. in marg. ἀριστεία. Mox Eus. καὶ τοῦ Ἀριμάσπια (Eus. Par. 2 δρυμῶσπια — eiusd. Par. 1, Flor. 1. 2, Ven. δριμάσπια — unde Gaisford. Ἀριμάσπια effecit) συγγράψαντος (Eus. Par. 2 γράψαντος). Worth. mavult Ἀριμάσπια. — Aristaeus inter Homeri praeceptores numerabatur teste Eustathio in Hom. II. II (ed. Rom.) p. 331. Carmine, quod tribus libris constabat, composuit historiam Hyperboreorum Arimasporum. Cf. Bode *Geschichte d. episch. Dichtkunst* (I) p. 472 sqq..

8. Ἀσβόλου τε τοῦ Κεντ.] Huius

ex Centaurogenere poetae meminit Philostratus in imagine Neoptolemi, quod post Gyraldum De hist. poetar. dial. 2. p. 47 notavit Worthus.

9. Ἰσάτιδος, Δρύμωνος] De his, si lectio vera est, nihil veteres memoriae tradiderunt. De Isatide infra n. 11 inspicias. Pro Δρύμωνος Worthus coniecit Δρόμωνος legendum esse. Frustra. Nam Dromon, cuius psaltriam Athenaeus VI. p. 240 et IX. p. 409 laudat, comicus fuit longe iunior, „quem Homero ut praeponeret aetate, non facile potuit Tatiano in mentem venire,“ ut scite monet Fabricius Biblioth. gr. cur. Harles. Vol. I. p. 29 sq..

10. Εὐκλου] Codd. msti et editi Εὐμίκλου. Recte Eus. Εὐκλου (Eus. Par. 1, Flor. 2, Oxon. εὐκλου), id quod iam Voss. De histor. gr. (ed. Westerm.) p. 11 et Fabricius l. c. p. 35 Tatiano restituerunt. Εὐκλος s. Εὐκλος, vates Cyprius (Suidas s. v. ἄλφα), scriptoribus qui ante Homerum fuerunt adnumeratur a Pausania (X. 12, 6 et 14, 3), qui eius quoque vaticinium de illo (X. 24, 3) profert.

pheo, Demodoco, Phemio, Sybilla, Epimenide Cretensi, qui Spartam venit, Aristaeo Proconnesio, qui Arimaspia conscripsit, Asbolo Centauro, Isatide, Drymone, Euclō Cyprio, Horo Samio, Pronapide Atheniensi. Nam Linus Herculis est magister: Hercules autem una aetate res Troianas antecedit; hoc planum est ex filio eius Tlepolemo, qui adversus Ilium militavit. Orpheus aequalis est Herculi:

11. Ὄρου τοῦ Σαμίου] Nescio an alibi usquam occurrat iste Horus Samius. Hori poetae meminit Galenus De Antidotis II. c. 7. Verum ille erat Mendesius. Meminit etiam Hori cuiusdam Eustathius in Hom. Od. μ' (ed. Rom.) p. 1713 ex Alexandro quodam Paphio, qui historiae prodidit Homerum Aegyptiis Dmasagora et Aethra natum, a vate quadam Hori Isidis sacerdotis filia enutritum, e cuius uberibus mel quandoque in os pueri instillatum. Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Πάφιος ἱστορεῖ τὸν Ὀμηρον υἱὸν Αἰγυπτίων Δμασαγόρου καὶ Αἰθρας, τροφὸν δὲ αὐτοῦ προφήτην τινα θυγατέρα Ὄρου ἱερέως Ἰσίδος, ἧς ἐκ τῶν μαστῶν μέλι ῥεῦσαι ποτε εἰς τὸ στόμα τοῦ παιδίου. Nescio an per verba προφήτην τινα eadem designetur vates, quam Plato De legg. II vocat Ἰσιδα et Tatianus hoc loco [cf. n. 9] Ἰσατίδα. Worthus.

12. Προναπίδου] Codd. editi cum Fris. et Aet. Προσαντίδου. Errorem ope Par. 1 et 2 correxi, qui proprius ad genuinam scripturam accedentes (Π facile abiit in ΤΤ) Προσαντίδου offerunt. Eus. Par. 3, Flor. 1. 2, Ven., Oxon. Προναπίδου (eiusd. Par. 1 Προαιτίδου), unde Gaisfordus vulgatam Eusebii lectionem Προταιντίδου in Προνα-

πίδου mutavit. Gyraldus l. c. p. 48, sine ulla codd. auctoritate, Προσαντίδου commendavit, quam conjecturam Voss. l. c. probavit. Pronapides Atheniensis inter Homeri magistros refertur a Diodoro Sic. III. c. 66 (coll. Tzetz. Chil. XIII. 634), qui eum vocat εὐφυσῆ μελοποιόν eundemque literis Pelasgicis, Orphei et Lini exemplo, usum testatur. Cf. Bode l. c. p. 281. Fabricius l. c. p. 217 observavit isti Pronapidi in scholiis ineditis Theodosii grammatici ad Dionysium Thracem attribui inventionem scribendi a sinistra ad dextram.

13. Λίνος etc.] Clemens Alex. l. c. §. 107: Λίνον τὸν Ἡρακλέους διδάσκαλον. Idem §. 104: τοῦ γοῦν Τληπολέμου, ὃς ἦν υἱὸς Ἡρακλέους, Ὀμηρος μέμνηται ἐπὶ Ἴλιον στρατεύσαντος. — Pro πέφνης Eus. Par. 1. 2 et Flor. 1. 2 γέγονε. Pro ἐστι φανερόν Eus. Par. 2 φανεροῦται. Tum Eus. τοῦ ante στρατεύσαντος collocavit. — Γενεὰν autem Graeci mox annos triginta, mox centum, mox quantamcunque unius hominis aetatem interpretantur. Et hoc ultimum valet in nostro scriptore; nam Lynceum, undecimum Argivorum regem post Inachum, ait (infra) undecim aetates post eum vixisse.

χρόνον Ἡρακλεῖ γέγονεν, ἄλλως τε καὶ τὰ εἰς αὐτὸν ¹⁴ ἐπιφερόμενά φασιν ὑπὸ Ὀνομακρίτου τοῦ Ἀθηναίου συντετάχθαι, γενομένου κατὰ τὴν Πεισιστρατιδῶν ἀρχὴν ¹⁵ περὶ τὴν πεντηκοστὴν Ὀλυμπιάδα. Τοῦ ¹⁶ δὲ Ὀρφέως μαθητῆς Μουσαῖος. ¹⁷ Ἀμφίων **63** δὲ δυσὶ προάγων γενεαῖς τῶν Ἰλιακῶν τοῦ πλείονα πρὸς τοὺς φιλομαθεῖς συντάττειν ἀπέργει ἡμᾶς. ¹⁸ Δημόδοκος δὲ καὶ Φήμιος κατὰ τὸν αὐτὸν τῶν Τρωϊκῶν πόλεμον γέγονασι. διέτριβον γὰρ ὁ μὲν παρὰ τοῖς μνηστῆρσιν, ὁ δὲ παρὰ τοῖς Φαλαξιῖν. ¹⁹ Ὁ Θάμυρις δὲ καὶ ὁ Φιλάμμων οὐ πολὺ τούτων εἰσὶν ἀρ-174 χαιότεροι. Περὶ μὲν οὖν τῆς καθ' ἕκαστον λόγον πραγματείας, χρόνων τε ²⁰ καὶ ἀναγραφῆς αὐτῶν, ὡς οἶμαι, σφόδρα μετὰ πά-

14. ἐπιφερόμενα] Fris. in marg. ἀναφερόμενα, Clem. (loco statim citando) φερόμενα, Eus. ἐπεισφερόμενα. Scaliger (De emend. temp.) ἔπη φερόμενα emendavit. Tum Fris. in marg. γεγονότος pro γενομένου. — Clemens Alex. l. c. §. 131 hunc locum transscripsit sic: Ὀνομάκριτος ὁ Ἀθηναῖος, οὗ τὰ εἰς Ὀρφέα φερόμενα ποιήματα λέγεται εἶναι, κατὰ τὴν τῶν Πεισιστρατιδῶν ἀρχὴν περὶ τὴν πεντηκοστὴν Ὀλυμπιάδα εὑρίσκειται. Sed Tatianus non satis distincte locutus est; nam, ut iam Lobeckius (Aglaopham. Tom. I. p. 331) advertit, plures fuerunt libri Orphici, quam ut ab uno auctore repeti possint. Suidas s. v. Ὀρφεὺς non nisi duo carmina quae pro Onomacriteis habeantur commemorat, χορημοὺς et τελετάς.

15. περὶ τὴν πεντηκοστὴν Ὀλυμπιάδα] Hunc Tatiani locum in mendo cubare contendit Io. Bouherius: Recherches et Dissertations sur Herodote p. 155. Nam, inquit, annus primus olympiadis quinquagesimae incidit in annum 4134 periodi

Iulianae. At si eo tempore florebat Onomacritus, quomodo tandem Xerxem assectari potuisset anno 4230, ut quidem testatur Herodotus VII. 6? Hinc, ut huic loco medelam ferret, G. I. Vossius De poett. graec. p. 23 legendum censuit apud Tatianum ἑξηκοστὴν pro πεντηκοστὴν. Quae tamen emendatio Bouherio minus placet; id enim habet incommodi, quod hac semel admissa, si nempe dicatur Onomacritus floruisse olympiade sexagesima, cuius annus postremus incidit in annum 4177, tunc adhuc inverisimile sit ipsum admodum senem in Persidem perrexisse anno 4230. Itaque subductis rationibus locum sic restituendum putat V. D.: περὶ τὴν πέμπτην καὶ ἑξηκοστὴν Ὀλυμπιάδα. Verum quominus viri eruditi sententiae subscribam, obstat inprimis Clemens Alexandrinus, qui haec eadem, ut alia plura [vide n. 17 sq. 23. 25 — 28. 31, c. 40. n. 3, c. 39. n. 14 sq., c. 38. n. 3. 9, c. 37. n. 5, c. 36. n. 11 sq., c. 31. n. 20 sqq., c. 1. n. 3 sqq.], paene κατὰ λέξιν e

nam quae sub eius nomine feruntur ab Onomacrito Atheniensi composita dicuntur, qui Pisistratidis regnantibus circa olympiadem quinquagesimam degebat. Orphei discipulus est Musaeus. Amphion, quum duabus aetatibus res Iliacas antecedit, plura discendi cupidis proferre prohibet. Demodocus et Phemius ipsius belli Troiani tempore fuerunt; versabatur enim alter apud procos, alter apud Phaeaces. Thamyris et Philammon non multo his sunt antiquiores. Sane de singulorum quidem in quolibet genere studiis, et de temporibus temporumque descriptione, ut arbitror, sa-

Tatiano desumsit: Strom. I. c. 21 [vid. n. 14]: quod sane non latuit ipsum Bouherium. Esto: erraverit Tatianus in supputandis temporibus atque in errorem traxerit Clementem; vix tamen crediderim mendum in eius verba librariorum culpa irrepsisse, eo inprimis nomine, quod sic item legerit eidem ferme σύγχρονος Clemens Alexandrinus. [Pariter Eusebius in suo Tatiani codice πεντηκοστήν invenit.] Neque nobis demum huc inquirendum quid scribere debuerit auctor, sed quid scripserit. His ita iam enarratis forte deprehendi Corsinum Fast. Attic. Tom. III p. 87 in Vossii sententiam concessisse. Gallandius.

16. δὲ] Eus. δ'. Mox inverso ordine Μουσαῖος μαθητής.

17. Ἀμφίων etc.]. Sensus: Non opus est plura de Amphione proferre, quum constet duabus cum aetatibus ante bellum Troianum floruisse. Pro Ἰλιακῶν Eus. Τρωϊκῶν. Pro πλείονα Eus. Παρ. 3 πλείονος, quod quidem Vigerus in πλείονας mutandum opinatur, quasi dicat scriptor: Amphionem tam antiquum esse, ut alium praeterea φι-

λομαθῆ neminem quaeri patiatur. — Pro ἀπείργει ἡμᾶς (Par. 1, Par. 2 in marg., Fris. in marg.) codd. editi praeter Maran. (cum Fris, Par. 2, Aet.) habent ἀπείργειν ἡμᾶς et Eus. ἡμᾶς ἀπείργει. — Clemens Alex. l. c., Tatianum respiciens: Ἀμφίων γὰρ δυσεὶ προάγει γενεαῖς τῶν Ἰλιακῶν.

18. Δημόδοκος δὲ καὶ Φήμιος] Clemens Alex. l. c.: Δημόδοκος δὲ καὶ Φήμιος μετὰ (Worth. coniecit κατὰ) τὴν Ἰλίου ἄλωσιν, ὃ μὲν γὰρ παρὰ τοῖς Φαίλαξιν (Hom. Od. VIII. 44. XIII. 27), ὃ δὲ παρὰ τοῖς μνηστῆρσι (l. c. I. 154. XVII. 263. XXII. 331), κατὰ τὸ καθαρίζειν εὐδοκίμωνν. — Pro Δ. δὲ Eus. Δ. τε. Sed Eus. Flor. 1. 2 (et Clem.) cum Tatiano consentiunt. Postea Eus. κατ' αὐτὸν τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον.

19. Ὁ Θάμυρις δὲ καὶ ὁ Φιλάμμων] Par. 2 Φιλάμων. Eus. Καὶ ὁ Θάμυρις καὶ ὁ Φιλάμμων. Eus. Παρ. 1 et Flor. 1. 2 φιλήμων, Παρ. 2 φιλάμμων. Cf. n. 3.

20. καὶ] Deest in vulg. Eusebii textu (Vig.-Heinich.), sed Gaisford. (Eus. Par. 2, Flor. 1. 2, Ven.) re-

σης ἀκριβείας ὑμῖν ἀνεγράψαμεν. Ἴνα δὲ καὶ ²¹ τὸ μέχρι νῦν ἐνδέον ἀποπληρώσωμεν, ἔτι καὶ περὶ τῶν νομιζομένων σοφῶν ²² ποιήσομαι τὴν ἀπόδειξιν. Μίνως γάρ, ²³ ὁ πάσης προὔχει νομισθεὶς σοφίας ἀγχινοίας τε καὶ νομοθεσίας, ἐπὶ Λυγκέως τοῦ μετὰ Δαναὸν βασιλεύσαντος γέγονεν, ἐνδεκάτη γενεᾷ μετὰ Ἴναχον. Λυκοῦργος δέ, ²⁴ πολὺ γεννηθεὶς μετὰ τὴν Ἰλίου ἄλωσιν, ²⁵ πρὸ τῶν Ὀλυμπιάδων ἔτεσιν ἑκατὸν νομοθετεῖ Λακεδαιμονίοις. Β ²⁶ Δράκων δὲ περὶ Ὀλυμπιάδα τριακοστὴν καὶ ἐννάτην εὐρίσκεται γεγονώς· ²⁷ Σόλων περὶ μς'. ²⁸ Πυθαγόρας περὶ ξβ'. ²⁹ Τὰς 64 δὲ Ὀλυμπιάδας ὕστερον τῶν Ἰλιακῶν ἔτεσι ἀπεδείξαμεν γεγονυίας

stituit. In Oxon. desideratur ἀν-
τῶν. Mox inversis verbis Eus. με-
τὰ πάσης ὑμῖν ἀκριβείας.

21. τὸ] Eus. Oxon. τὰ et dein
δέον ἀναπληρώσωμεν. Gesner. (c.
Fris.) et Herold. ἀποπληρώσωμεν.

22. ποιήσομαι] Eus. (Par. 3 et
Ven.) vulgo ποιήσωμεν (eiusd. Par.
2 ποιήσωμαι): demum Gaisford.
veram scripturam in textu posuit.

23. ὁ] Videtur addendum διὰ.
Gesnerus. — Antea Eus. μὲν γάρ.
Postea ap. Tatian. vulgo ἀγχινοία
τε καὶ νομοθεσία, id quod Maran.
emendavit auxilio Eusebii. Porro
pro Λυγκέως Eus. Flor. 1 γλυκέως.
Tum Eus. Par. 2 τὸν Δαναόν. —
Clemens Alex. l. c. c. 16. §. 79:
οἱ δὲ Μίνω τὸν Διὸς ἐπὶ Λυγ-
κέως· οὗτος μετὰ Δαναὸν γίνεται
ἐνδεκάτη ἄνωθεν ἀπὸ Ἰνάχου καὶ
Μωυσέως γενεᾷ.

24. πολὺ... ἄλωσιν] Eus. πο-
λὺ μετὰ τὴν Ἰλίου γεννηθεὶς ἄλω-
σιν. Verba ἄλωσιν usque ad Λακε-
δαιμονίοις Eus. Par. 1 omisit. —
Pro γεννηθεὶς, quod Tat. Par. 1 et
2 mihi suppeditarunt, codd. editi
(c. Fris.) γεννηθεὶς exhibent.

25. πρὸ τῶν Ὀλυμπ. ἔτεσιν
ἑκατὸν] Fischer (u. Soetbeer)
Griech. (u. Röm.) Zeittafeln p.
36: „Hiernach würde Lycurg 100
Jahre vor Ol. 1, in v. C. 876 [=
v. C. 776 + 100] fallen. Allein da
Tatianus in der Trojanischen Aera
vollkommen mit Eratosthenes über-
einstimmt, so können wir anneh-
men, dass er demselben auch in der
Zeitrechnung für Lycurg gefolgt
sei, diesen jedoch statt 108 Jahre
in runder Zahl nur 100 Jahre vor
Ol. 1 gesetzt habe.“ Prius Lycur-
gum floruisse refert Clemens Alex.
l. c.: Λυκοῦργος δὲ μετὰ πολλὰ
τῆς Ἰλίου ἀλώσεως γεγονώς ἔτη
πρὸ τῶν Ὀλυμπιάδων ἔτεσιν ἑκα-
τὸν πενήκοντα (= 926 a. Chr.)
νομοθετεῖ Λακεδαιμονίοις. Cle-
mens locum Tatianeum ante oculos
habuit (cf. n. 25—28; coll. n. 14):
quapropter aut ipse numerum anno-
rum mutavit aut librarius.

26. Δράκων...γεγονώς] Cle-
mens Alex. l. c. §. 80: Δράκων
δέ, ὁ καὶ αὐτὸς νομοθέτης, περὶ
τὴν τριακοστὴν καὶ ἐννάτην Ὀλυμ-
πιάδα γεγονώς εὐρίσκεται — h. e.

tis multa diligentissime vobis scripsimus. Sed ut ea etiam quae hactenus supersunt expleamus, adhuc de iis quoque qui existimati sunt sapientes institutam demonstrationem. Minos enim, qui in omni sapientiae genere et sollertia et legum institutione praeire existimatus est, sub Lynceo Danai successore existit, unde prima post Inachum aetate. Lycurgus, multo post Ilii excidium natus, annis centum ante olympiades dat leges Lacedaemoniis. Draco circa olympiadem trigesimam nonam reperitur existitisse: Solon circa quadragesimam sextam: Pythagoras circa sexagesimam secundam. Olympiades autem post res Iliacas annis quadrin-

intra annos a. Chr. 624 et 620. Cf. Fischer. l. c. p. 104. — Pro ἐννάτην Eus. Par. 3 et Ven. ἕκτην. In Eus. Ven. verba εὐρίσκειται ad μς' usque exciderunt.

27. Σόλων περί μς'] H. c. τεσσαρακοστήν (καί) ἕκτην, = a. Chr. 596 — 593. Eus. Σόλων δὲ περί μς'. Eus. Flor. 1 Σόλων περί μ κ σ, quocum Flor. 2 facit, nisi quod καί pro κ praebet. Pariter Eusebius in Chronico ad annum 1422. Sic etiam Diogenes Laertius I. 62: Ἡμεῖς μὲν οὖν Σόλων περί τὴν τεσσαρακοστήν ἕκτην ὀλυμπιάδα, ἧς τῷ τρίτῳ ἔτει (Ol. 46, 3 = a. Chr. 594) ἤρξεν Ἀθηναίων. Cyrillus c. Julian. I. p. 12: τεσσαρακοστῇ ἕκτη ὀλυμπιάδι Σόλων νενομοθέτηκε. Male igitur dederunt Gesner., Herold., Morell., Duc., Worth. ex Fris. Σόλων περί μ', circa quadragesimam, et Maran. ex Par. 2 et Aet. περί μς', circa quadragesimam septimam. Equidem vero cum Par. 1 περί μς' scripti, praesertim quum Clemens quoque Alex., qui sua a Tatiano saepe Corp. Apoll. Vol. VI.

(vid. n. 25) mutuatus est, l. c. c. 14. §. 65 sic dicat: ἤκμασεν οὖν ὁ Σόλων κατὰ τὴν τεσσαρακοστήν ἕκτην ὀλυμπιάδα. Videlicet in duobus codicibus illis vitio librariorum σ', id quod facile fieri poterat, in ζ abiit. Eadem emendatio placuit non Gallandio tantum, sed etiam Meursio De Archont. Athen. (Lugd. Bat. 1622. 4°) p. 43 et Fischero l. c. p. 114.

28. Πυθαγόρας περί ἐβ'] H. c. ἐξηκοστήν (καί) δευτέραν, = a. Chr. 532 — 529. Ita etiam Clemens Alex. l. c. (comp. ibid. c. 21. §. 129), nostrum scriptorem secutus: Πυθαγόρας δὲ κατὰ Πολυκράτη τὸν τύραννον περί τὴν ἐξηκοστήν δευτέραν ὀλυμπιάδα εὐρίσκειται. Cyrillus l. c. p. 13: ἐξηκοστῇ δευτέρᾳ ὀλυμπιάδι Πυθαγόρας γενέσθαι λέγεται. Cf. Clintonis Fasti Hellenici (ed. Krüger) p. 13. — Eus. Πυθαγόρας κατὰ τὴν ἐξηκοστήν δευτέραν.

29. Τὰς... ἐπτά] Cf. c. 31. n. 25. — Scholion in marg. Par. 1: καὶ μὴν Πίνδαρος ὁ λυρικός οὖ-

τετρακοσίοις ἑπτά. Καὶ δὴ τούτων οὕτως ἀποδεικνύμενων, διὰ βραχέων ἔτι καὶ περὶ τῆς τῶν ἑπτὰ σοφῶν ἡλικίας ³⁰ ἀναγράφωμεν. Τοῦ γὰρ πρεσβυτάτου τῶν προειρημένων Θαλήτος γενομένου ³¹ περὶ τὴν πεντηκοστὴν Ὀλυμπιάδα, καὶ τὰ περὶ τῶν μετ' αὐτὸν σχεδὸν ὑμῖν συντόμως εἴρηται.

42. Ταῦτα ὑμῖν, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, ¹ ὁ κατὰ βαρβάρους φιλοσοφῶν Τατιανὸς συνέταξα, γεννηθεὶς μὲν ἐν τῇ τῶν Ἀσσυρίων γῆ, παιδευθεὶς δὲ πρῶτον μὲν ² τὰ ὑμέτερα, δεύτερον δὲ ἄτινα νῦν ³ κηρύττειν ἐπαγγέλλομαι. Γινώσκων δὲ λοιπὸν τίς ὁ θεὸς καὶ τίς ⁴ ἡ κατ' αὐτὸν πόλις, ἔτοιμον ἑμαυτὸν ὑμῖν πρὸς τὴν ἀνάκρισιν τῶν δογμάτων παρίστημι, μενούσης μοι ⁵ τῆς κατὰ θεὸν πολιτείας ἀνεξαρνήτου.

τως φησὶν· ἦτοι Ὀλύμπια μὲν ἔστησαν Ἡρακλῆς. Πῶς οὖν Ἡρακλῆς [cod. Ἡρακλέους] μιᾷ γενεᾷ τῶν Ἰλιακῶν προὔχων, ὁ κατὰ Πίνδαρον τὰ Ὀλύμπια στήσας, ὕστερον εὐρεθῆσεται τῶν Ἰλιακῶν ὕεσις, εἶγε αὐτὸς ἔστησε τὰ Ὀλύμπια; Cf. c. 31. n. 27. — Eus. Par. 2 γεγονέναι pro γεγονυίας.

30. ἀναγράφωμεν] Morell. ἀναγράφωμεν. Sic etiam Eus. Par. 2.

31. περὶ τὴν πεντηκοστὴν ὀλ.] Clemens Alex. I. c. c. 21. §. 129: τοῦ πρεσβυτάτου τῶν κατ' Ἕλλησι σοφῶν Θαλοῦ περὶ τὴν πεντηκοστὴν ὀλυμπιάδα γενομένου. Cf.

Hermann De philosoph. Ionic. aetatibus p. 7 sq. — Sensus verborum καὶ τὰ περὶ τῶν etc.: non est quod de reliquis sex sapientibus, quippe aetate iunioribus, plura vobis exponantur. Eus. Par. 2 καὶ τὰ περὶ ταυτὸν. Pro μετ' Fris. (Gesner., Herold.) μὲν, sed recte in marg. habet. Eus. ex edit. Vig.-Heinichen. κατ' αὐτὸν (Eus. Par. 2. 3 et Ven.): quae ad suppetes illi (Thaleti) pertinent. Pro ὑμῖν, quod ferri potest ideoque debet, Maranus cum Eus. ἡμῖν legi iubet.

1. ὁ κατὰ βαρβάρους φιλοσοφῶν] Cf. c. 1. n. 1. — Paullo ante deest Eus. ὦ.

gentis et septem institutas demonstravimus. Atque his ita demonstratis, iam breviter de septem quoque sapientium aetate scribemus. Nam quum antiquissimus eorum quos modo memoravi Thales circa olympiadem quinquagesimam fuerit, simul ea quoque quae ad minores natu pertinent fere compendio vobis dicta sunt.

42. Haec vobis, Graeci, ego barbarae philosophiae addictus Tatianus composui, natus in Assyriorum terra, ac imbutus primum vestris disciplinis, deinde iis quas me nunc praedicare profiteor. Iam vero quum noverim quis sit deus et quod eius opus, paratum me vobis ad examen dogmatum exhibeo, manente mihi citra inficiationem colendi dei ratione.

2. τὰ] Apud Herold. excidit. — Antea δὲ (ante πρῶτον) Eus. Par. 1 et Flor. 1. 2 omiserunt.

3. κηρύττειν] Sic Par. 1 et Eus.; sic etiam Duc., Worth., Maran.. Caeteri editores aequae ac Fris., Par. 2, Aet., Bon. (cf. Possev. Appar. sacr. Tom. II. p. 449) admiserunt κρύπτειν, id quod Daniel Tatian. d. Apol. p. 17 perperam probavit, qui interpretatus est sic: „Später wandte ich mich zu dem was schon lange als von mir in's Geheim festgehalten das Gerücht genannt hat.“ Ipse Tatianus c. 17 τὸν κήρυκα τῆς ἀληθείας sese appellat.

4. ἡ] Haec vox (Par. 1 et Eus.) vulgo non legitur. — Mox pro αὐτὸν Eus. Par. 1 et Ven. αὐτό. Tum Eus. ex edit. Viger.-Heinichen. (Eus. Par. 1 et Ven.) ἐαυτόν, ex quo Gaisford. (reliquorum ope codicum) ἐμαυτόν effecit.

5. τῆς κατὰ θεὸν πολιτείας] Quippe quae apud Christianos (βαρβάρους) inveniatur. — Articulum τῆς, qui a codd. mstis et editis abest, monitu H. Stephani (in edit. Epist. ad Diogn. p. 111) ex Eusebio reposui. Etiam Daniel l. c. p. 143 tacite eum admisit. Caeterum Eus. Par. 1 et Flor. 1. 2 κατὰ τὸν θεὸν exhibent.

APPENDIX.

FRAGMENTA

OPERUM TATIANI DEPERDITORUM.

I.

Γράφει . . . ἐν τῷ Περὶ τοῦ κατὰ τὸν σωτῆρα κα-
ταρτισμοῦ. ¹ Συμφωνία μὲν οὖν ἀρμόζει προσευχῇ, ² κοινω-
νία δὲ φθορᾶς λύει τὴν ἔντευξιν. Πάνυ γοῦν δυσωπητικῶς διὰ
τῆς συγχωρήσεως εἶργει· πάλιν γὰρ ἐπὶ ταῦτό συγχωρήσας γενέ-
σθαι ³ διὰ τὸν σατανᾶν καὶ τὴν ἀκρασίαν, τὸν πειθησόμενον

I. Γράφει... διαβόλῳ] Ex Cle-
mentis Alex. Strom. III. c. 12.
§. 81 (ed. Kletz. Vol. II) p. 258.—
Videtur Tatianus in hoc De per-
fectione seu absoluta instructione
secundum servatorem libro
(Ledermann Examen des hérésies
de Tatien p. 4 et 9 temere exhibuit
Περὶ τοῦ κ. τ. σ. καταρτισμοῦ)
normam praescripsisse vitae asceti-
cae, ita quidem, ut Christum exem-
plar perfectissimum proponeret ad
imitandum. Quodsi nuptias ibi in-
primis reprobavit, haud dubie ad
coelibatum quoque illius provocavit.
Hic autem contra hanc „ἐπικλοκὴν
τῆς σαρκὸς πρὸς τὴν φθορὰν“
verbis Pauli apostoli utitur. — Ire-
naeus: τὸν γάμον τε φθορὰν καὶ
πορνείαν παρακλησίως Μαρκίῳ

καὶ Σατορνίῳ ἀναγορεύσας. Vide
Fragm. IV (n. 2). Inde Eripha-
nius: Ἐγκράτειαν δὲ οὗτος κη-
ρύττει· τὸν δὲ γάμον πορνείαν
καὶ φθορὰν ἡγεῖται, φάσκων μη-
δὲν διαλλάττειν πορνείας τὸν γά-
μον ἀλλὰ τὸ αὐτὸ εἶναι. Pariter
Philastrius, Augustinus, Theodoretus
referunt. Cf. Daniel Tatian. d.
Apol. p. 259 sqq., Neander Allg.
Gesch. d. chr. Rel. u. Kirche, Tom.
II. Sect. 1 (ed. 2), p. 788 sq..

1. Συμφωνία... διαβόλῳ] 1
Cor. 7, 5. — Addit Clemens I. c.:
Ταῦτα δὲ φησι (Tatianus) τὸν ἀπό-
στολον ἐξηγούμενος, σοφίζεται δὲ
τὴν ἀλήθειαν, δι' ἀληθοῦς ψευ-
δος κατασκευάζων. — Vulgo (ab
ipso Klotzio) legitur Συμφωνίαν
pro Συμφωνία. Sed hoc equidem

APPENDIX.

FRAGMENTA

OPERUM TATIANI DEPERDITORUM.

I.

Scribit . . . in libro *De perfectione secundum salvatorem*: Consensus quidem aptus est ad precationem, coniunctio autem corruptelae solvit orationem. Omnino sane concessa ab eo licentia prohibitio est pudorem incutiens; nam dum concedit *ut revertantur in idipsum propter satanam et intemperantiam*, eum qui parebit *duobus dominis*

dedi, commation ut melius responderet sequenti: *κοινωνία δὲ φθορᾶς λύει τὴν ἔντευξιν*. Maranus (p. 600) mallet: *Συμφωνία μὲν οὖν ἀρμόζει προσευχῆν*, reddens: *Consensus praeparat precationem*. Tatianus, consilium ab apostolo coniugatis datum ad suam doctrinam trahens, „consensum vocat continentiam ad tempus ex mutuo consensu servatam, ut vacent orationi, communionem vero corruptelae, si, ut concedit apostolus, in idipsum revertantur.“ Inde concludit continentiam aptos facere ad precandum, usum coniugii avertere ab oratione.

2. *κοινωνία*] Hanc vocem usu haeticorum contritam fuisse iam

Maranus notavit. Illi, ut Clemens l. c. III. c. 4. §. 27 refert, *τὴν ὁποίαν δή ποτ' οὖν ἀφροδισίων συμπλοκὴν κοινωνίαν ἀσεβῶς κλημάσιν*. Et paullo post: *οἱ γε τρισάθλιοι τὴν τε σαρκίην κατὰ τὴν συνοσιαστικὴν κοινωνίαν ἰεροφαντοῦσι*. Nonnulli enim, ut idem l. c. testatur, *κοινωνίαν μυστικὴν* appellabant promiscuos concubitus.

3. *διὰ τ. σατανᾶν καὶ τ. ἀκρασίαν*] Quod Paulus permittit id Tatianus eum prohibere dicit: quod permittit ob eam causam, ne detur ansa diabolo ad tentandum, id negat posse observari quin diabolo serviatur. Non solum enim sententiam apostoli pervertit sed ipsa etiam verba; pro eo quod est apud Pau-

¹ δυοὶ κυρίοις μέλλειν δουλεύειν ἀπεφήνατο, διὰ μὲν συμφωνίας θεῶ, διὰ δὲ τῆς ἀσυμφωνίας ἀκρασία καὶ πορνεία καὶ διαβόλη.

II.

Κατατρέχει δὲ τις γενέσεως, φθαρτὴν καὶ ἀπολλυμένην λέγων· καὶ βιάζεται τις, ἐπὶ τεκνοποιίας λέγων εἰρηκέναι τὸν σωτῆρα ¹ Ἐπὶ γῆς μὴ θησαυρίζειν ὅπου σῆς καὶ βρωῖσις ἀφανίζει. Καὶ τὰ τοῦ προφήτου προσπαρατιθέναι τούτοις οὐκ αἰσχύνεται· ² Πάντες ὑμεῖς ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσεσθε, καὶ σῆς βρώσεται ὑμᾶς.

Ὅμοίως δὲ κακεῖνο ³ κομίζουσι τὸ φητόν (τὸ περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως)· ⁴ Οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος ἐκείνου οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίζονται.

III.

Tatianus, qui, ¹ putativam carnem Christi introducens, omnem coniunctionem masculi ad feminam immundam arbitratur, Encratitarum vel acerrimus haeresiarches, tali... usus est argumento: ² Si qui seminat in carne, de carne

lum, ἵνα μὴ πειράξῃ ὑμᾶς ὁ σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν, legebat διὰ τὸν σατανᾶν καὶ τὴν ἀκρασίαν. *Maranus.*

4. δυοὶ . . . δουλεύειν] Matth. 6, 24.

II. Κατατρέχει . . . γαμίζονται] Ex Clementis Alex. l. c. §. 86 sq. p. 262. — Olshausen *Die Aechtheit d. vier kanon. Evangg.* (Regiom. 1823) p. 337: „Hier, Κατατρέχει . . . ἀφανίζει, steht freilich nicht ausdrücklich, dass Tatianus dieses anführe, denn ein τις soll

es gesagt haben; allein es ist aus dem ganzen Zusammenhange deutlich, dass niemand als er gemeint sein kann.“ Idem valet de verbis Ὅμοίως . . . γαμίζονται. Cf. Kirchofer *Quellensamml. z. Gesch. d. neuest. Canons* (Tur. 1842) p. 107. Hoc igitur fragmentum est eiusdem libri, *Περὶ τοῦ κατὰ τὸν σωτῆρα καταρτισμοῦ*, unde *Fragm. I* originem habet.

1. Ἐπὶ . . . ἀφανίζει] Matth. 6, 19.

2. Πάντες . . . ὑμᾶς] Iesai. 50, 9.

3. κομίζουσι] Nempe Tatianus

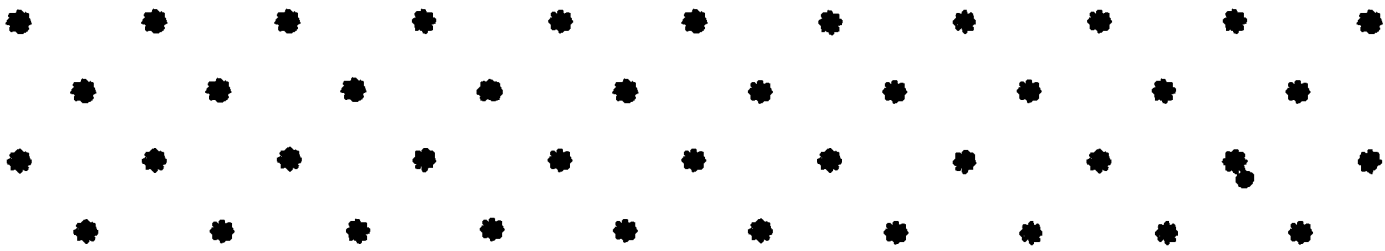
servitutum declaravit, deo quidem per consensum, intemperantiae autem et fornicationi et diabolo, dum consentire desinit.

II.

Insectatur autem aliquis generationem, dicens in eam interitum cadere eamque perire; et vi detorquet aliquis, dicens de liberorum procreatione pronuntiasse salvatorem *In terra non oportere thesauros colligere ubi tinea et rubigo eos perdunt.* Neque erubescit his addere verba prophetae: *Omnes vos sicut vestimentum veterascetis, et tinea vos exedet.*

Similiter vero etiam illud afferunt dictum (de mortuorum resurrectione): *Filii saeculi illius neque uxores ducunt neque nubunt.*

III.

quique cum eo faciunt. — Mox vulgo: ... τὸ φητόν· „οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος βελήσου“ τὸ περὶ νεκρῶν ἀνάστασιν „οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίζονται.“

4. Οἱ ... γαμίζονται] Matth. 22, 30.

III. Tatianus... corruptionem] Ex Hieronymi Commentar. in Epist. ad Galat. cap. 6 (Opp. ed. Vallars. Tom. VII. P. I, Venet. 1769) p. 526. — Cf. Fragm. I et II. Haec procul dubio ex eodem fonte fluxerunt, nempe ex libro Περὶ τοῦ κατὰ τὸν σωτῆρα καταρτισμοῦ.

Cf. notam ad Fragm. IX. Pro „Tatianus“ neutiquam „Cassianus“ (Vallars.) legendum esse docuit Niemeyer De Docetis (Hal. 1823) p. 42, quem adeas.

1. putativam carnem Christi introducens] Daniel l. c. p. 265: „In Hieronymus Worten finden wir nur die Ueberzeugung ausgesprochen, dass Tatian's ketzerische Ansicht von der Ehe, und der Sinnenwelt im Allgemeinen, consequenter Weise zum Docketismus führe.“

2. Si ... corruptionem] Gal. 6, 8.

metet corruptionem; in carne autem seminat qui mulieri iungitur: ergo et is qui uxore utitur et seminat ³ in carne eius de carne metet corruptionem.

IV.

Ἀποστάς τῆς ἐκκλησίας, οἰήματι διδασκάλου ἐπαρθεὶς καὶ τυφωθεὶς, ὡς διαφέρων τῶν λοιπῶν, ἴδιον χαρακτῆρα διδασκαλείου συνεστήσατο. ¹ Αἰῶνάς τινας ἀοράτους ὁμοίως τοῖς ἀπὸ Οὐαλεντίνου μυθολογήσας, ² τὸν γάμον τε φθορὰν καὶ πορνείαν παραπλησίως Μαρκίῳ καὶ Σατορνίνῳ ἀναγορεύσας, ³ τῇ δὲ τοῦ Ἀδὰμ σωτηρίᾳ παρ' ἑαυτοῦ τὴν ἀντιλογίαν ποιησάμενος.

V.

Tatianus...tentans et subinde uti huiusmodi a Paulo as-

3. in carne eius] Recte monuit Hieronymus non dixisse apostolum: *qui seminat in carne*, sed: *in carne sua, εἰς τὴν σάρκα ἑαυτοῦ*. „Nemo autem secum ipse concumbit et in carne sua seminat.“

IV. Ἀποστάς... ποιησάμενος] Ex Irenaei adv. haeres. I. c. 28. §. 1 (ed. Stieren. Tom. I) p. 259 (ap. Euseb. Hist. eccl. IV. c. 29). — Tres hic attribuit Tatiano commenta haeretica.

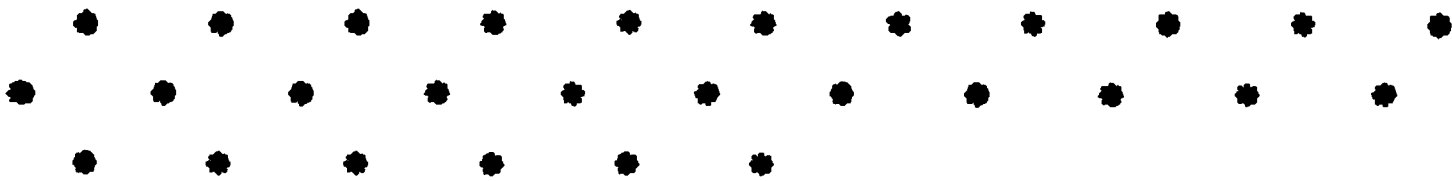
1. Αἰῶνας... μυθολογήσας] Inde Epiphanius: *Κακῇ διανοίᾳ περιπεσὼν (Tatianus) αἰῶνάς τινας κατὰ τοὺς μύθους Οὐαλεντίνου καὶ ἀρχάς τινας καὶ προβολὰς καὶ αὐτὸς εἰσηγήσατο*. Similiter alii (Philastrius, Augustinus, Theodoretus, Ioannes Dam.) referunt qui pendent ab Irenaeo.

2. τὸν γάμον... ἀναγορεύσας] Vide Fragm. I. — Stierenus Ire-

naeum pro τὸν γάμον τε scripsisse putat τοῦ δὲ γάμου. Epiphanius (cf. Fragm. I) magis ad illam accedit lectionem. Clemens I. c. §. 89, ubi de Tatiano loquitur: *Εἰ δὲ πορνείαν τὸν γάμον τολμᾷ τις λεγεῖν πάλιν ἐπὶ τὸν νόμον καὶ τὸν κύριον ἀνατρέχων βλασφημεῖ*.

3. τῇ... ποιησάμενος] Paulo ante: *Ἀντιλέγουσί τε τῇ τοῦ πρωτοπλάστου σωτηρίᾳ καὶ τοῦτο νῦν ἐξευρέθη παρ' αὐτοῖς, Τατιανοῦ τινος πρώτως ταύτην εἰσενέγκαντος τὴν βλασφημίαν*. Vide Fragm. V. — Pro ἀντιλογίαν vulgo αἰτιολογίαν viliose comparet.

V. Tatianus... gratia] Ex Irenaei adv. haeres. III. c. 23. §. 8. — Cf. Fragm. IV (n. 3). In contrariam discedit sententiam auctor libri Sap. 10, 1 — et ecclesia, ut Tertullianus de poenit. c. 12: „ipse quoque et stirpis humanae et offen-

IV.

Absistens [Tatianus] ab ecclesia, praesumptione magistri [Iustini] elatus et inflatus, quasi prae caeteris esset, proprium characterem doctrinae constituit: dum Aeonas quosdam invisibiles pariter atque ii qui a Valentino sunt commentus est, nuptias corruptelam et fornicationem similiter ut Marcion et Saturninus dixit, Adami autem saluti ex se contradictionem fecit.

V.

sae in dominum princeps Adam exomologesi restitutus in paradysum suum.“ Adde August. ad Evod. 99. Cf. S. Andreae De salute Adami, Marp. 1678. — Daniel l. c. p. 257: „Ungern vermisst man die nähere Motivirung der tatianschen Paradoxe. Nach der angezogenen Beweisstelle aus 1 Cor. 15 lässt sich vermuthen, Tatian habe nach seiner Weise aus allgemein anerkannten Wahrheiten befremdende Consequenzen gezogen. Sind alle Menschen — so mochte er folgern — von Natur Kinder des Zorns und des ewigen Todes, so muss doch wohl natürlich der noch weit strafbarer und von der Seligkeit des Himmels ausgeschlossen sein, durch den die Sünde in die Welt kam, und in dem Alle ewigen Strafen unterworfen sind. Für diese Weise der Deduction sprechen auch die

Worte bei Tertullianus De praescr. c. 52: . . . *adiiciens illud Adam nec salutem consequi posse, quasi non, si rami salvi fiunt, et radix salva sit.* Epiphanius sucht die Verkehrtheit des tatianschen Satzes darzutun, ohne nähere Details über denselben beizubringen.“ Idem valet de Philastrio, Augustino et auctore Chronici Alexandrini. Ledermann l. c. p. 13: „Les dogmes de la grâce divine, de la justification par le mérite d'autrui, de la mort des Jésus-Christ, comme dernière victime agréée par son père pour l'expiation des péchés du genre humain, étaient étrangers à ses idées, d'après lesquelles l'homme ne peut être sauvé qu'en se rendant digne du retour de l'esprit divin par une vie sainte et dévouée à dieu.“ Comp. Neander l. c. p. 787. n. 3. Aliter Baumgarten-Crusius *Lehrb. d. christl.*

sidue dictis, ¹ quoniam ² *In Adam omnes morimur*, ignorans autem, quoniam ³ *Ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia*.

VI.

Πρὸς δὲ Τατιανόν, ¹ λέγοντα εὐκτικὸν εἶναι τὸ ² Γενηθήτω φῶς, λεπτέον· Εἰ τοίνυν εὐχόμενος ³ ἤδη τὸν ὑπερκείμενον θεόν, πῶς λέγει· ⁴ Ἐγὼ θεὸς καὶ πλήν ἐμοῦ ἄλλος οὐδεὶς; ⁵ Εἶπε μὲν ὡς κολάσεις εἰσὶ βλασφημιῶν, φλυαρίας, ἀκολάστων ῥημάτων, λόγῳ κολαζομένων καὶ παιδευομένων. Ἐφασκεν δὲ καὶ διὰ τὰς τριχὰς κολάζεσθαι καὶ τὸν κόσμον τὰς γυναῖκας ὑπὸ δυνάμεως τῆς ἐπὶ τούτοις τεταγμένης, ἣ καὶ ⁶ τῷ Σαμψῶν δύνάμιν παρεῖχε ταῖς θριξίν, ⁷ ἣ τε κολάζει τὰς διὰ κόσμον τριχῶν ἐπὶ πορνείαν ὀρμώσας.

VII.

Μὴ συνιδῶν δὲ ὁ Τατιανὸς ¹ τῷ Γενηθήτω οὐ πάντοτε συμβαίνειν τὸ εὐκτικόν, ἀλλ' ἐσθ' ὅπου καὶ προστακτικόν, ἀσε-

Dogmengesch. P. I. p. 149: „Die tatiansche Meinung, dass Adam nicht zum Heile gelangen könne, scheint Adam als Allegorie, von der bösen Neigung, genommen zu haben.“

1. quoniam... quoniam] Respondent particulae ὅτι, ex consuetudine veteris interpretis.

2. *In... morimur*] 1 Cor. 15, 22.

3. *Ubi... gratia*] Rom. 5, 20.

VI. Πρὸς... ὀρμώσας] Ex Clementis Alex. Fragm. (Ecll. ex scriptt. prophet.) §. 38 sq. (Vol. IV) p. 44.

1. λέγοντα... φῶς] Cf. Fragm.

VII. — Tatianus haec docet: Mundus non est summi dei opus sed demiurgi. Initio Genesis narratur historia creationis per demiurgum: cuius vero voces „Γενηθήτω“ minime iussa continent sed preces summo deo propositas. Quum enim demiurgus in tenebris versans precaretur „Fiat lux“, summus deus preces eius ratas habuit: et facta est lux. Cf. Daniel l. c. p. 255, Ledermann l. c. p. 22 sq., Neander l. c. p. 788. Aliter Baumgarten-Crusius *Comp. d. christl. Dogmengesch. P. I. p. 48* explicuit.

2. Γενηθήτω φῶς] Genes. 1, 3.

3. ἤδη] Cum hoc verbo et λέ-

* * * * *

VI.

Adversus Tatianum, qui dicit precantis esse illud *Fiat lux*, dicendum: Si precans noverat superiorem deum, quomodo dicit: *Ego deus et praeter me nullus alius?*

Dicebat poenas infligi blasphemis, nugis, lascivis verbis, quae logo puniuntur et castigantur. Dicebat etiam ob capillos et ornamenta mulieres puniri a potestate his rebus praeposita, quae etiam Samsoni robur praebuit per capillos, et quae eas punit quae per ornamenta capillorum in fornicationem feruntur.

VII.

Non intelligens autem Tatianus illud *Fiat* non semper precantis esse, sed interdum etiam imperantis, impiissime

γεις, quod sequitur, subaudias ὁ δημιουργός. Pro ἦδη, quod dedi, vulgo ἦδη (iam) inepte legitur. Dicitur illa forma pro usitatori ἦδει, quam quidem Semler ad Baumgartenii *Untersuchung theol. Streitigk.* Tom. I (Hal. 1762) p. 198 commendavit, paullisper recedens a vestigiis scripturae vulgatae. Cf. Matthiae *Ausf. gr. Gramm.* (ed. 2) p. 360. Sylburgii coniectura ἦρει prorsus displicet.

4. Ἐγὼ . . . οὐδαίς] Iesai. 44, 6.

5. Εἶπε . . . παιδευομένων — Ἐφασκεν . . . ὀρμώσας] Haec, si coniecturae locus dandus, ex libro Περὶ τοῦ κατὰ τὸν σωτήρα καταρτισμοῦ

desumpta sunt. Caeterum cf. Orat. ad Graec. c. 13. — Pro Εἶπε μὲν vulgo εἴπομεν. Emendationem Marano debemus.

6. τοῦ Σαμψών] Cf. Iudicc. 16, 17.

7. ἦ τε] Vulgo ἦτις.

VII. Μὴ . . . θεός] Ex Origenis De oratione c. 24 (Opp. ed. Lommatzsch. Tom. XVII) p. 188 sq. — Cf. quae ad Fragm. VI. n. 1 dicta sunt.

1. τῶ] Vulgo τό. Bentleyus coniecit legendum τὸ Γεν. οὐ κ. σημαίνουσιν etc. Hanc probavit coniecturam Delaruaeus et in textu posuit Lommatzschius.

βέβητα ὑπέιληψε περὶ τοῦ εἰπόντος ² Γενηθήτω φῶς θεοῦ, ὡς εὐξαμένου μᾶλλον ἢπερ προστάξαντος γενηθῆναι τὸ φῶς, ἐπεὶ ὡς φησιν ἐκεῖνος ἀθέως νοῶν, ἐν σκοτίῳ ἦν ³ ὁ θεός.

VIII.

Χωρίζει δὲ καὶ τὸν παλαιὸν ἄνδρα καὶ τὸν καινὸν ὁ Τατιανός, ἀλλ' οὐχ ὡς ἡμεῖς φαμεν, παλαιὸν μὲν ἄνδρα τὸν νόμον, καινὸν δὲ τὸ εὐαγγέλιον. Συμφωνοῦμεν αὐτῷ καὶ ¹ αὐτὰ λέγοντες, πλήν οὐχ ἢ βούλεται ἐκεῖνος, ² καταλύων τὸν νόμον ὡς ἄλλου θεοῦ.

IX.

Non solum nuptias [Tatianus] sed cibos quoque, quos deus creavit ad utendum, damnat et reprobat.

X.

¹ *Et propinabatis Nazaraeis vinum, et prophetis mandabatis dicentes: Ne prophetetis...* De hoc loco haeresim suam Tatianus, Encratitarum princeps, struere nititur, ² vinum asserens non bibendum, quum et lege praeceptum sit ne Nazaraei bibant vinum, et nunc accusentur a propheta qui propinent Nazaraeis vinum.

2. Γενηθήτω φῶς] Genes. 1, 3.

3. ὁ θεός] Nempe ὁ δημιουργός.

VIII. Χωρίζει . . . θεοῦ] Ex Clementis Alex. Strom. III. c. 12. §. 82 (Vol. II) p. 259. Fortasse haec sententia ad librum *Περὶ τοῦ κατὰ τὸν σωτῆρα καταρτισμοῦ* referenda est. — Daniel l. c. p. 256: „Schon der Umstand, dass Tatianus den δημιουργός nicht in directe Opposition sondern in ein Verhältniss der Abhängigkeit zu dem höch-

sten Gott gestellt [vide Fragm. VI et VII], lässt vermuthen, er habe auch zwischen der Offenbarung des alten und neuen Testaments keinen absoluten Gegensatz angenommen, sondern nur das erste als unter dem Einfluss des Demiurgen verfasst angesehen.“ Cf. Ritter *Gesch. d. christl. Philos.* P. I. p. 334.

1. αὐτὰ] Vulgo αὐτοί.

2. καταλύων] Nescio cur Daniel l. c. et Ledermann l. c. p. 14

sensit de deo qui dixit *Fiat lux*, eum precatum magis esse quam iussisse lucem fieri, siquidem, ut ait ille impie cogitans, in tenebris erat dens.

VIII.

Separat autem veterem quoque hominem et novum Tatianus, sed non ut nos dicimus, veterem quidem hominem [intelligens] legem, novum autem evangelium. Assentimur ei quippe, qui ea quoque dicamus, sed non eo sensu quem ille sequitur, dissolvens legem ut alterius dei.

IX.

* * * * *

X.

* * * * *

καταλύειν admiserint, delete com-
mate.

IX. Non...reprobat] Ex Hieronymi adv. Iovinian. I. c. 3 (Tom. II. P. I) p. 239. — Haec ciborum aliquot reprobatio videtur etiam ad Tatianicum Περὶ τοῦ κ. τ. σ. καταρτισμοῦ librum pertinere. Non autem dicit Hieronymus unde hauserit. Fortasse usus est libro aliquo contra Tatianum eiusque sectatores scripto. Nam ipse fatetur suo tempore ex omnibus Tatianeis scriptio-

nibus non superesse nisi Orationem ad Graecos. Augustinus de haeres. c. 25: „Tatiani non vescuntur carnibus easque omnes abominantur.“

X. Et...vinum] Ex Hieronymi Commentar. in Amos. cap. 2 (Tom. VI. P. II) p. 247. — Cf. notam ad Fragm. IX.

1. Et...prophetetis] Amos. 2, 12.

2. vinum asserens non bibendum] Epiphanius adv. haeres. 46:

XI.

Tatianus, Enekratitarum patriarches, qui et ipse ¹nonnullas Pauli epistolas repudiavit, ²hanc vel maxime, hoc est ad Titum, apostoli pronuntiandam credidit, parvi pendens Marcionis et aliorum, qui cum eo in hac parte consentiunt, assertionem.

Μυστηρίοις δὲ ὡσαύτως κέχρηται, κατὰ μίμησιν τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, ἔδρατι δὲ μόνον χρώμενος ἐν τοῖς αὐτοῖς μυστηρίοις. Cf. Theodoret. Haer. fabb. I. c. 20.

p. 686. — Cf. notam ad Fragn. IX.

XI. Tatianus...assertionem] Ex Hieronymi Praef. in Commentar. in Epist. ad Titum (Tom. VII. P. I)

1. nonnullas P. epistolas repudiavit] Repudiavit certe epistolas ad Timotheum (paullo ante memoratas ab Hieronymo), rationibus ductus dogmaticis, maxime ob effata quae ipsius sententiae de matrimo-

XI.

* * * * *

* * * * *

* * * * *

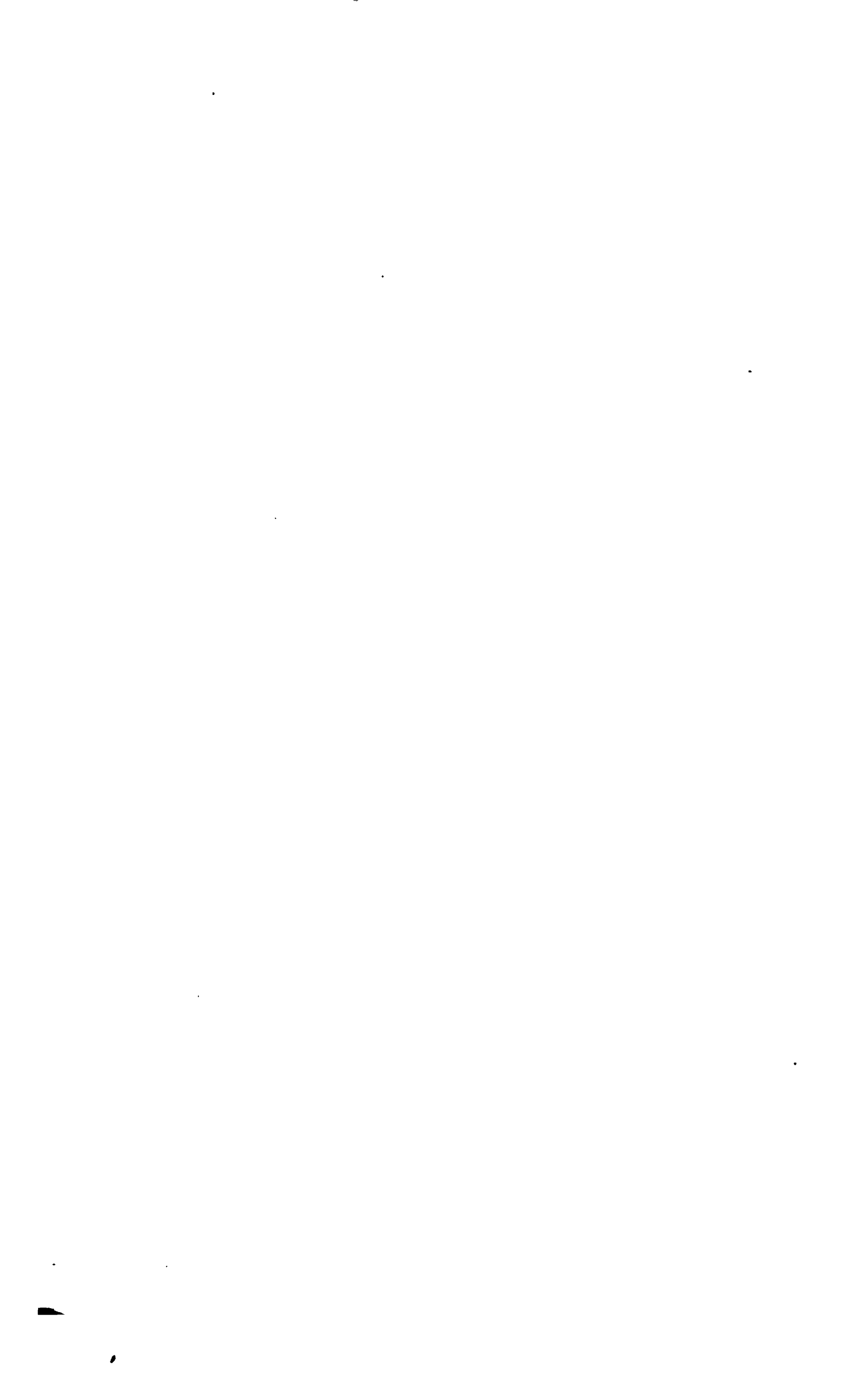
* * * * *

* * * * *

nio repugnabant: 1 Tim. 2, 15. 3, 2. 12. 4, 3. 5, 14. 23. Coll. 4, 8: ἡ σωματικὴ γυμνασία (talem commendasse dicitur Tatianus) πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος. Videtur potissimum Tatianos indicare Clemens Alex. I. c. II. c. 14. §. 52: ὑπὸ ταύτης ἐλεγχόμενοι τῆς φωνῆς (1 Tim. 6, 20 sq.) οἱ ἀπὸ τῶν

αἱρέσεων τὰς πρὸς Τιμόθεον ἀθετοῦσιν ἐπιστολάς.

2. hanc... apostoli pronuntiamdam credidit] Epistolam ad Titum Tatianus propterea videtur non repudiasset, quod in ea haeretici distinctius, quam in epistolis ad Timotheum, designantur iudaici: 1, 10. 14. 3, 9.

I N D I C E S.

I. INDEX VERBORUM.

II. INDEX RERUM.

III. INDEX LOCORUM.

I. Index verborum.

Numerus paginam et n. notam designat.

A.

- A, A, A* commutata 144. n. 3. 147. n. 8.
ἀβδηρολόγος, *abderitice loquens*, 74. n. 1; cf. Proll. p. XXXIV.
ἀβελτηρία 34. n. 15.
ἀερόφοιτος 88. C; cf. Proll. p. XXXV.
ἀθανασία et τὸ ἀθάνατον differunt 65. n. 5.
ἀθάνατον, τό, 30. C. 64. C. 66. C. 72. D. Vid. *ἀθανασία*.
ἀθύρειν 24. D; cf. Proll. p. XXXV.
αἵματεχνυσία 100. D; cf. Proll. p. XXXIV.
ἀχειρεκόμης 92. D.
ἀπροθίνια, τά, 34. C; cf. Proll. p. XXXIV.
ἀμάρα, *cloaca*, 14. D.
ἀμετροπής 112. C. 128. D; cf. Proll. p. XXXV.
ἄμπωτις, —εις, 90. B.
Ἀμφίων, —ωνος, 155. n. 4.
ἄν c. fut. 80. A.
ἀναθέσεις τῶν βιβλίων 106. A.
ἀναξιοπαθεῖν 57. n. 18.
ἀνδραγάθημα 30. C.
ἀνδροκτασία, —αι, 114. A.
ἀνεξάρνητος 162. C.
ἀνήρ, *homo*, 30. n. 4. Fragm. VIII.
ἄνθρωπος (*ανος*) et οὐρανός (*ου-νος*) commutata 149. n. 9.
ἀνθρωπότης 68. n. 5.
ἀνθρωποφαγία 100. D. 104. D. 134. B.
ἀντιγεννᾶν 26. C.
ἀντιδοξεῖν τι 16. B.
ἀντισοφιστεύειν 62. A.
ἀντισοφιστεύμα daemonum 58. B.
ἀξιοπίστως 9. n. 3.
ἀξιούν τινα προνομίαις 112. n. 2.
ἀόρατον, τό, τῆς δυνάμεως θεοῦ 20. D.
ἀπαγγέλλειν de actore 100. A.
ἀπαιδευτός 11. n. 5.
ἀπαξαπλῶς 94. B.
ἀπαύγασμα 70. n. 16.
Ἄπιων 147. n. 7.
ἀπλότης — θέλημα ἀπλότητος 23. n. 3.
ἀποβαίνειν, *evadere* h. e. *forti*, 34. n. 14.
ἀπογέννημα τῆς εἰμαρμένης 34. B.
ἀπογίνεσθαι (*perire*) et γίνεσθαι 26. D.
ἀποδεικνύναι, *efficere*, *tu etwas machen*, *φαντασματα* 34. A. (n. 14).
ἀποδεῖν — τοσοῦτον ἀποδέουσι τῆς ἀσκήσεως, ὥστε — 84. D.
ἀποδύεσθαι πλάνην 115. n. 1.
ἀποθνήσκειν sensu spirituali 51. n. 9.
ἀποκαθιστᾶν 82. C. πρὸς (εἰς) τὸ ἀρχαῖον 30. B. 82. D.
ἀποκοπή 25. n. 4.
Ἀπόλλων, acc. *Ἀπόλλω* 88. B. πρὸς —ωνα, 96. D.
ἀποπέτεσθαι, aor. —επτάμην, τινός, *ab aliquo*, 82. C (n. 19).
ἀποποιεῖσθαι τὴν κατάληψιν 138. C.
ἀποσκορακίζειν = εἰς κόρακας ἀποπέμπειν, *nihilī facere*, *terprobare*, 54. C. 56. B.
ἀπότμησις, *exsectio*, 36. C.

ἀφῆτοργός = ἀφῆτοποιός 14.
D; cf. Proll. p. XXXIV.

ἀρχαῖος — vide ἀποκαθιστᾶν.

ἀρχή, *initium et principium*, 20.
n. 1.

ἀστροθεσία 34. A. 40. C.

ἀστροθετεῖν 44. B.

ἀσύγκριτος 68. B.

ἀσωτεύεσθαι 8. D.

Ἄττις 37. n. 9.

Ἄναρις 147. n. 8.

ἄνθις, opp. νῦν, *postea s. alias*,
8. C. εἰς ἄνθις 42. D. 64. C.

ἀντάρκειαν ἀσκεῖν 84. D.

ἀρτάρκως 125. n. 31.

ἀντεξούσιον, τό, 30. C. 32. D. 34.

A. 52. D. 70. C. τῶν λόγων 8.
C.

αὐτός — αὐτῷ ubi ἑαυτῷ 32. D. 57.

n. 16, αὐτόν ubi ἑαυτόν 31. n.
7 *expectabas*. αὐτόν = σέ 82.

n. 7.

ἀφίεσθαι φωνήν 8. n. 24.

B.

βάρβαρος et βαρβαρικός 2. n. 1;
coll. 109. n. 17.

βασιλεῖς 17. n. 19.

Βηρωσός 141. n. 9.

βόλβιτον = *Albic.* βόλιτον 12. C.

Γ.

γενεά 157. n. 13.

γένεσις, *genitura*, 35. n. 4.

γλωττομανία, *linguae furor*, 16.
A; cf. Proll. p. XXXIV.

γόης 76. n. 3.

γροολογία, *anilis garrulus*, 14. A;
cf. Proll. p. XXXIV.

γύναιον de puella 131. n. 14.

Δ.

δαίμονες de angelis (bonis) dictum,
iuxta loquendi rationem Graecis
usitatum 55. n. 12.

δέ, ubi antecedentibus aliquid ad-
iungitur quo illa explicantur, 34.
n. 14.

δαίδειν — *ἰδεδίσαν* 134. B; cf.
Proll. p. XXXI.

δεσπότης de deo 28. B; τῶν ὄλων
22. A.

διά c. acc. = *per* 40. n. 19.

διαβλητέος 20. A.

διακορφύειν 92. D.

διακρύσιος 102. C; cf. Proll. p.
XXXV.

διφυῆς Cecrops 151. n. 17.

δοξομανία 50. n. 4; cf. Proll. p.
XXXIV.

δράκων ὁ μυστικός 39. n. 17.

δραστικός 72. D. 76. B.

δυσωπητικῶς *Fragm. I.* p. 164.

δωροδοκητέον 20. A.

δωρολήπτης 44. C.

E.

ἐγκωμιαστής 32. D.

ἐγώ — τί μοι in interrog. 47. n.
8. 51. n. 9.

εἶδος, τό, 114. n. 4.

εἶναι, imperf. ἤμην, 28. A.

ἐμβακχεύειν τινί 72. A.

ἐκδαπανᾶσθαι, *consumi*, *fortius*
quam δαπανᾶσθαι, 28. B; cf.
Proll. p. XXXIII.

ἐκφώνημα 130. C.

ἐκφώνησις, — εως λόγοι 56. A.

Ἑλλάνικος 6. n. 15.

Ἑλλητες 2. n. 1.

ἐνάμαρτος 88. n. 23; cf. Proll. p.
XXXIV.

ἐναποκεῖσθαι ταμείοις 28. B.

ἐναπόλλυμι 134. C.

ἐναυσμα τῆς δυνάμεως τοῦ πνεύ-
ματος 62. D.

ἐργόνασι, ὁ, 48. n. 11.

ἐνδεής, accus. ἐνδεᾶ, 26. n. 4.

ἐννεοττεύειν 84. D; cf. Proll. p.
XXXIII.

ἐντέχνως 136. A.

ἐντοφος, *superbus*, 16. A; cf. Proll.
p. XXXIV.

ἐξάρτημα σκυτίδων 76. A.

ἐξατμίζειν — *ἐξατμισθεῖσα ὕλη*,
evaporata materia, 28. B.

ἐξαφανίζειν *fortius quam ἀφανί-
ζειν* 28. B.

ἐξαψις 26. B.

ἐξοκέλλειν εἰς κακίαν 64. B.

ἐξορχεισθαι τὰ μυστήρια, *propa-
lare mysteria*, 110. A.

ἔξω, positum post genitivum, 8. D.

ἐπίπνυμα τῆς θνητότητος 90. C.

ἐπίρχεσθαι — κατὰ τὸ ἐπελθόν,
prout in mentem venit, 16. A.

ἐπίγνωσις 152. A (n. 3).
ἐπικόσμημα 90. C; cf. Proll. p.
XXXIV.

ἐπίμοχθος, *lassitudinem sentiens*,
opp. θυμικῶ 42. n. 4; cf. Proll.
p. XXXIV.

ἐπιτομή δεισιδαιμονίας 96. D (n.
7); cf. Proll. p. XXXIV.

ἐπιφέρειν τι εἰς τινα 158. D (n.
14).

ἐπιφοιτᾶν πολλὴν γῆν 136. B.

ἐπιφοίτησις 76. A.

ἐρηνηταί θειόταται 55. n. 11.

ἐρῶ — ἐρῶμαι, *weg mil* —, 100.
A.

ἐρῶμενον, τό, 128. A.

ἐρωτομανής 130. C.

εὐκατάληπτος 114. B.

εὐκτικός *Fragm. VI. VII. p. 170.*

εὐρίσκεισθαι μακρὰν τῆς εὐταξίας
56. D.

Z.

ζ et ς commutata 161. n. 27.

ζῶον λογικόν homo 68. n. 3.

ζώωσις 41. n. 1; cf. Proll. p. XXXIV.

H.

H et EI commutata 74. n. 10.

ἡγούμενοι 17. n. 19.

ἡπερ, non praecedente μᾶλλον, 153.
n. 2.

Θ.

θάνατος, *die ewige unselige
Fortdauer*, 60. C (n. 1).

θεατροκοπεῖν, *applaudere*, 186. n.
14; cf. Proll. p. XXXIV.

θεολογεῖν 46. D.

θεομάχος 62. A.

θεσπιάσι 92. n. 3.

θησαυρός μανίας 96. D (n. 9);
cf. Proll. p. XXXIV.

θηήσκειν = θάνατον διὰ τιμω-
ρίας ἐν ἀθανασίᾳ λαμβάνειν 60.
C (n. 1).

θηητότης 90. C; cf. Proll. p. XXXIV.

θριαμβεύειν τινα 104. A.

θυτική, *sacrificandi ars*, 4. n. 8.

I.

i dativo adscriptum 44. n. 11.

ἰλεος 9. n. 2.

ἰσάτις 156. n. 9.

ἰσοδύναμος 26. C.

K.

κακοπραγία 114. A.

κᾶν εἰ 6. B.

καφατομία 36. D.

κατά — vide κενός.

καταβοθροῦν, *defodire*, 134. n. 2;
cf. Proll. p. XXXIV.

καταγελᾶν τινα 46. D (n. 7).

κατάγεσθαι παρά τινι, *divertere
apud aliquem*, 62. A.

κατάληψις θεοῦ 51. n. 10. κατά-
ληψιν τοῦ ἀληθοῦς ποιῆσθαι
26. C.

καταρτισμός *Fragm. I. p. 164.*

κατασκευῆ τ. ἀνδρῶν 30. C.

κατεξουσιάζειν τινός 70. C.

καύχημα 8. D.

κενοδοξεῖν 56. D.

κενοδόξως 54. C.

κενός — κατά κενού, *frustra*, 24.
n. 3.

κοινωνία, de qualibet venerea con-
iunctione, *Fragm. I. n. 2.*

κοροκόφωνος, *qui vocem corvinam
habet*, 68. n. 3; cf. Proll. p.
XXXIV.

κοροκόσμιον, τό, *puellarum orna-
mentum*, 38. A; cf. Proll. p.
XXXIV.

κραδαίνειν 74. C.

Κρίασις 148. n. 2.

Κρίσκη 84. n. 4.

κύβος = πέττος 35. n. 2.

κυνογαμία, ἡ, *nuptias cynicas Cra-
tetis*, 16. n. 14.

Λ.

λαρυγγιᾶν 8. n. 24; cf. Proll. p.
XXXIV.

ληραίνειν 128. A.

ληστοτροφεῖν, *latrones alere*, 100.
n. 5; cf. Proll. p. XXXIV.

λόγος — λόγον δύναμις et λογική
δύναμις 20. n. 1; at ἡ τοῦ λό-
γου δύναμις de ipso logo 33.
n. 11. λόγῳ θεοῦ κατακολου-
θεῖν 105. n. 15.

λοιδορεῖν τινα 128. D. λοιδορεῖ-
σθαι τινι 116. D.

λοιπόν, *fernerhin*, 72. A.

M.

μαρμαρύνειν 96. D (n. 4); cf. Proll. p. XXXV.
 μέγας — ἡ μεγάλη πόλις Roma 84. n. 5.
 μεγαστᾶνες, οἱ, 17. n. 19.
 Μέλητος 13. n. 8.
 μέλον ἔστι τι, curas alicui est, 12. B. 28. A. τινός 134. B. seu περί τινος 12. B.
 μερισμός 25. n. 4.
 μετάβασις τοῦ λόγον 26. C.
 μεταλαμβάνειν τι 30. C, ἀντί τινος 65. n. 4.
 μεταρσιουῶσθαι πρὸς τὴν ἐν οὐρανοῖς πορείαν 72. B.
 μήτι γε 36. C. 66. D.
 μοναρχία de unitate dei 64. n. 1.
 μονομάχος, gladiator, 99. n. 3.
 μονομερής 67. n. 2; cf. Proll. p. XXXIV.
 μυστηριωδῶς 12. B.
 Μωυσεῖς 118. n. 3.

O.

ὁ articulus iteratus 15. n. 13. τὰ ὄσα 90. C. 152. B. τὸν ὄθεν 26. B. τὸ c. adiect. a Tatiano frequentatum: cf. Proll. p. XXXV.
 οἰκονομία 25. n. 4.
 οἰνοζοία 44. C (n. 2).
 οἰχομαι, euphem. ποιοιο, 92. D.
 ὀλίγος — κατ' ὀλίγον 12. C. παρ' ὀλίγον 14. D.
 ὀμήγουρις θεῶν 110. B; cf. Proll. p. XXXV.
 ὁμοῖος c. gen. et dat. 66. n. 7.
 ὅμως δὲ οὐν 55. n. 12.
 ὀνίνασθαι — ὀνάμην 40. B; cf. Proll. p. XXXI.
 οὐρανός — vid. ἄνθρωπος.
 οὗτος pleon. post articulum 88. n. 20.

Π.

παιδοφθορεῖν 36. B.
 παλατεῖν τῷ γήρα 127. n. 9.
 παντελής — εἰς τὸ παντελής 27. n. 1.
 πάνυ — ἀριστοτελικῶς πάνυ 10. A.
 παρὰ c. accus. (= gemäss) 11. n. 9.
 παραβραβεύειν 42. D.

παραδικτέον 118. B.
 παρακρεσβεύειν τὴν ἀλήθειαν ὡς μυθολογίαν 154. n. 7.
 παραχαράττειν, falso signo notate, adullerare, 154. B.
 παριστᾶναι 162. C. παριστᾶν, docere, declarare, 8. n. 25. 128. n. 1; cf. Proll. p. XXXIV.
 παρομοιοῦν 20. D.
 πατήρ — πατρός (πρὸς) et πνεύματος (πνς) commutata 24. n. 3.
 πένεσθαι, opp. πλουτεῖν, 34. B.
 περιγράφειν 82. D.
 περιγραφὴ γέγονεν 148. B. περιγραλαμβάνειν 126. C.
 περιεργία 152. B (n. 4).
 περίοδοι κύκλων 26. D.
 περισπούδαστος 134. D.
 πῆλιμος — ὄψις 96. D (n. 5).
 πιθάκη 8. D.
 πλὴν et πάλιν commutata 31. n. 6.
 πλοκαί (complexus) γάμον 36. C.
 πνεῦμα ὑλικόν 54. n. 9. Vid. πατήρ.
 ποά 78. n. 16.
 ποιῆσθαι κατάληψιν 114. C (n. 1).
 ποιήσις, quod creatum est, creatura (mundus), die Schöpfung, 18. D. 22. A. 26. C. 46. D. 52. A. 74. B. 162. C; de opere Heracliti 12. n. 2.
 ποιήτρια, ἡ, 134. D.
 πολιτεῖαι, αἱ, = τὰ νόμιμα, 18. B.
 πολυκοιρανία de multitudine deorum 64. n. 1.
 πολυμερής 67. n. 2.
 πολυζρονίως 66. D.
 πομπεύειν δημοσίᾳ 108. D.
 ποταπός τις 69. n. 7.
 πραγματεύεσθαι τοὺς βίους τῶν φιλοσόφων 144. C.
 πρασώδης 90. B.
 προγενέστερος, früher von Geburt, älter, 156. D.
 προγνωστικός — ἡ προγνωστική, divinalio, 58. B.
 προσηρημένον, quod modo dictum est, 58. n. 20.
 προέρχεσθαι de logi e patre progressu 26. B.
 προῖκα 126. B.
 πρόλημα λοιδορίας ἀνεξέταστος 108. A. τινὰ πρόλημματι (prae-

occupatis officiis) θεραπεύειν 16. B.
 προνομία 112. A.
 προκηδᾶν de logi e patre progressu 23. n. 8.
 προσανάπτειν 78. n. 15.
 προσανέχειν 80. A.
 πρόσκρουμα, *offensio*, 16. B.
 προσκυνεῖν c. accus. 10. A.
 προὔχειν (διὰ) πᾶσης σοφίας 160. A (n. 23).
 πρωτόγονος *diabolus* 32. D.
 πνικτεῶν, *gladiator*, 99. n. 8.
 πωγωνοτροφεῖν 102. B; cf. Proll. p. XXXIV.
 πως — εὐ πως 78. C.

P.

ῥητολογία, *sermonis compositio*, 154. n. 6; cf. Proll. p. XXXIV.
 ῥιναυλεῖν 98. n. 13; cf. Proll. p. XXXIV.

Σ.

σαρκίον 28. B.
 σεμνότης 134. A.
 σκήνωμα de corpore 70. n. 11.
 σκορπίζειν 116. D.
 σκυτίς, dim. σκῦτος, 76. A.
 Σολομών, — ὄνος, 144. C. D.
 σοφιστεύειν 137. n. 1.
 σοφιστής de Solone 139. n. 7.
 σπᾶω — σπασθεῖς ἐταλεύτησε 12. n. 6.
 σπερμολόγος 28. A.
 σπεντέον 154. C (n. 1).
 σπιλοῦν — inde σπιλούμενον γύναιον, *Praxitelis statua*, 136. n. 14.
 σε εἰ τε 6. n. 15.
 σιχοποιός, *versificator*, 100. A; cf. Proll. p. XXXIV.
 στοιχειώσεις 41. n. 1.
 συγχοῦσθαι 80. B, *τινί, una uti aliqua re*, 18. B.
 συζυγία, ἢ, κατὰ θεόν 66. D.
 συλαγωγεῖν 98. n. 11.
 σύμπηξις 54. B.
 σύμφυτος 7. n. 21; cf. Proll. p. XXXV.
 συνδίαυτος — τὸ πνεῦμα τῆ ψυχῆ 62. D.

συνελέγγειν *fortius quam ἐλέγγειν* 84. A.
 συνέχον, τό, 69. n. 7.
 συνιέναι — συνεῖναι 149. n. 6.
 συνολκή, ἢ, τοῦ σώματος 12. C.
 συντέλεια τοῦ κόσμου 61. n. 2, τῶν ὄλων 27. n. 1. ἡμέρα συντελείας 76. n. 2.
 σύστασις pro στάσις 125. n. 29.
 σχετικός 69. n. 9.
 σηματολογία 44. n. 11; cf. Proll. p. XXXIV.
 σωμασκία 98. B; cf. Proll. p. XXXIV.
 σωρεία φιλοσόφων 112. C.

T.

T et Γ commulata 152. n. 1.
 ταμείον = ταμιεῖον 28. B.
 τε et γε commulata 152. n. 1; pariter τε et δέ 149. n. 9.
 τεθηπέναι, *admirari*, 100. A; cf. Proll. p. XXXV.
 τεκταίνειν 108. C.
 Τελμισεῖς 4. n. 5.
 τερπωλή, ἢ, poet. pro τέρψις, 34. B; cf. Proll. p. XXXV.
 τέχνη — διὰ τέχνης 111. n. 9.
 τιμητέον τὸν ἄνθρωπον, φοβητέον μόνον τὸν θεόν 18. D.
 τις — ὁ μὲν τις... ὁ δέ 56. D. ὁ μὲν... ὁ δέ τις 54. n. 8. τις c. adiect. 76. B (n. 10).
 τοιοῦτοί τινες 40. B. 64. A.
 τόπος μετανοίας 70. C.
 τρόπος (d. *Richtung*) — τρ. καταδίκης ἔχειν, *ad condemnationem ducere*, 114. C.
 τυραννοκτονεῖν 38. n. 16.

T.

ὔλη συγγενής 26. n. 7.
 ὑπόστασις 22. A (n. 1). 28. A (n. 5).

Φ.

φαντασία 64. B.
 φαντάσματα 34. A.
 φθορεὺς 132. A.
 φιλοσοφία de religione christiana 118. n. 2.

φιλόσοφος (καί) οὐ φιλόσοφος
17. n. 16; cf. Proll. p. XXXIII.
φίλητος 28. A. 92. A.
φοβητέον — vide τιμητέον.

X.

χαίρειν 98. n. 12.
Χαίτος 144. n. 3.
χαίτουργεῖν 130. B. 132. A.
χάρις ante genit. positum 20. n. 10.
Χειμάρος 145. n. 5.
ζησίμος — οὐκ ἐπί τι ζησί-
μον 27. n. 1.
ζήσοϋς, ὄ, 84. n. 2.
ζωσίον de logi e patre progressu
22. B.
ζωσίς εἰ μή 72. n. 2.

Ψ.

ψελλισμός, —οι, 108. n. 16.
ψευδολόγος 134. D.
ψυχικοί 70. n. 15.
ψυχολογία 138. C; cf. Proll. p.
XXXIV.

Ω.

ω et οι commutata 63. n. 16; simi-
liter **ω et ον** 85. n. 9.
ώμοβορία (cf. Proll. p. XXXIV)
πολύποδος, voratio crudi polypi,
8. D.
ὦρος 157. n. 11.
ὦς πρὸς 114. B.

II. Index rerum.

A.

- Abas** Argivorum rex 148. B.
Abdera ab Herculis amico nomen accepit 74. D. Is ab equis Diomedis devoratus 74. D (n. 2).
Abderiloquum esse 74. D (n. 1).
Achilles adolescens et admodum generosus 128. D. Habitans in Elysiis campis cum Helena et Medea 48. n. 16. Ad allegoriam revocatus 94. B.
Acrisius Argivorum rex 148. B.
Actaeus Phorbanti coaevus 150. C. Ab eo Attica regio cognominata 150. C.
Acusilaus fabularum auctor 100. A (n. 3).
Adamus praeditus erat animâ et spiritu divino qui est anima praestantior 52. D (n. 1). — Salutem consequi non potest 168. Fragm. IV. V.
Admetus ab Apolline dilectus, qui boves eius pavit 92. n. 2.
Aegyptii geometriam invenerunt 5. n. 10. Ab iis orta historia 5. n. 12. Eorum annales 5. n. 12. A Ptolemaeo Mendesio in graecum sermonem versi 146. D. De aegyptiis diis opiniones Apionis 110. B.
Aeoles 6. A.
Aeones quidam a Tatiano introducuntur 168. Fragm. IV. n. 1.
Aeraria fabrica inventa a Cyclopiibus 6. n. 14.
Aesculapius ex Gorgonis capite guttas partitur cum Minerva 36. D. Inde fit medicus 37. n. 12. Mortuus 92. D.
Aesopus fabulis et Aristodemi arte celebris 134. D.
Aetas honoratur apud Christianos 126. B. Aetates viginti ab Inacho ad Troiae excidium 148. A.
Agamemnon 86. B. Rex Argivorum 148. B. Eius anno decimo octavo capta Troia 148. B. 152. n. 23. Ad allegoriam revocatus 94. B.
Agenoris filiam rapuit bucula 132 A (n. 19).
Agonothetae hortantur pugiles 98. B.
Agricultura Triptolemi 152. D.
Agrirentini 134. B.
Alcmaeon matricida 100. D. Euripidis tragoedia 100. n. 1.
Alexander 142. B. Callisthenem amicum inclusum circumferebat 10. A. Fortitudinem et virtutem in conviviis ostendebat 10. A. Clitum amicum occidit 10. A.
Allegoria deos revocat ad naturam elementorum 94. n. 10. 12.
Amazones 126. D.
Amosis Inacho aequalis 146. A. Avarin evertit 146. A.
Amphictyon Sthenel(a)o coaevus 152. D.
Amphion 154. C. Duabus aetatibus Iliaca antecedit 158. D.
Amphistratus statuarius 130. B.
Amuleta 76. n. 5. Daemonum inventa 76. A. Ad promovendam impietatem adhibita 77. n. 6.
Anacharsis Scytha 56. A. Magni habitus apud Graecos 57. n. 18.
Anaxarchus mortem pertulit ob insanum gloriae amorem 86. A (n. 12).

- Andron** statuarius 134. D (n. 5).
Angeli creati a logo 30. B. Ante homines 30. C. Libero arbitrio ornati 31. n. 5. Sunt naturae, materiae quidem expertes, sed corpore aethereo (igneo vel aërio) indutae 70. C (n. 12). Vocantur *δαίμονες* 88. A. Sed ex loquendi more Gentilium 54. C (n. 12). — Primogenitus eorum fit daemon propter transgressionem et ignorantiam 34. A (n. 13). Qui eum imitati sunt daemonum exercitus evaserunt 34. A (n. 14). Angeli mali lapsi ob superbiam 56. D. Defectionis materia homines iis fuerunt 34. A. Eorum dux Iuppiter 36. C. Vid. *Daemones*.
Anima vinculum carnis: animam caro continet 69. n. 9. Simplex non est sed composita 66. A (n. 2). Per corpus enim videtur 66. A. Sine corpore haud apparet 66. A. Ex se tenebrosa 60. C. Per se mortalis 58. n. 1. Moritur cum corpore 60. C. Resurgit in fine mundi cum corpore 60. C. 66. A. Et anima quidem probi, ut deinceps non moriatur ac beate vivat in aeternum; improbi vero, ut in ipsa immortalitate perpetuis suppliciis tradatur 60. C (n. 1). Eius immortalitas a spiritu divino 30. n. 3. 60. C. Ab eo alae animae 88. A (n. 3). Hoc spiritu vacua vergit ad materiam 62. C. D. Humi decidit 88. A. Eidem ab initio unita 62. D (n. 12). Huic unita adscendit in coelum 62. D (n. 10). Ab eo postea separata 62. D. Debilis evasit 62. D. In idololatriam incidit 62. D. A daemonibus seducta 62. D. Copulanda cum spiritu sancto 66. D.
 . Anima mundi, inferior deo, inest in omnibus creaturis 54. n. 9.
Animalia in coelo collocata 40. C. Coelesti honore dignata 40. C. Sunt daemones 40. C.
Antigenides Thebanus auleta 101. n. 6.
Antimachus Colophonius 120. n. 15.
Antinous formosus adolescens in luna collocatus 46. D.
Antiochus 141. n. 9.
Anyta 130. B.
Anytus Socratis accusator 12. C.
Apio quinque libros historiae aegyptiacae scripsit 146. A. Ibi de diis aegyptiis opiniones profert 110. n. 5.
Apis Argivorum rex 148. A.
Apollo pastor propter Admetum 92. n. 2. Medicus 36. C. Iaculator 40. B. Citharista 38. A. Futurorum haud conscius 40. B. Mendax in Daphne quam assequi non potuit 86. C. Eius intemperantia et divinatio victa a Daphne 40. B (n. 21). Caedium consiliarius 86. B. In eius templo locus qui Omphalus dicitur 40. n. 20. Ad allegoriam revocatus 94. B.
Apollo dorus grammaticus 120. C. 122. D (n. 24).
Apotheosis hominum cum periurio et deorum irrisione 46. D (n. 7).
Aquila opificem hominis comedens 48. A. Adorata 48. n. 12.
Archilochus 124. D.
Archippus archon 122. D (n. 23).
Argius Argivorum rex 148. A.
Argiva psaltria 132. A.
Argivorum regum ordo 148. A (n. 1).
Argo dimidiata 42. A.
Arimaspia 156. C.
Aristaeus Proconnesius 156. C. Eius Arimaspia 156. n. 7.
Aristarchus grammaticus 120. C. 122. n. 22.
Aristippus luxuriosus 9. n. 3.
Aristodemus statuarius 134. D.
Aristodotus statuarius 130. C.
Aristophanes comicus 8. n. 23. — Grammaticus 120. C.
Aristoteles animae immortalitatem negavit 104. C (n. 9). Providentiae fines posuit 10. D. Felicitatem iis circumscripsit rebus quibus delectabatur 10. D. Alexandro adulatus est 11. n. 5. Ex eius sententia abest felicitas ubi deest pulchritudo aut divitiae aut robur aut nobilitas 10. B. Eius praeceptis parebat Alexander, quum Callisthenem inclusum circumfer-

- ret et Clitum interficeret 10. A. Eius sectatores negant sublunaria regi providentiâ 10. A. Ipsi rebus a providentiâ desertis provident 10. B.
- Aristoxenus** auleta 101. n. 6.
- Artes inventae a barbaris** 3. n. 3. Maiore in pretio quam dii 128. B. Vid. *Statuae*.
- Asbolus Centaurus** 156 n. 8.
- Astra** — ex iis artem praenuntiandi invenerunt Cares 4. n. 6.
- Astrologia inventa a Caribus** 4. n. 6. Eam homines a daemonibus edocti sunt 35. n. 2. Daemones (planetae) delectantur zodiaci signis velut qui tesseris ludunt 43. n. 6. Animalia in coelo collocarunt, ut ipsi in coelo esse viderentur 40. C. Et ut male vivendi causas subministrarent 40. C (n. 3). Eorum opus zodiaci circuli descriptio 42. C. D. Tabulam positionis siderum hominibus ostenderunt 34. A. Inde fatum inductum 35. n. 1. 2. Mores diversi ex iisdem geniturae gubernatoribus 42. C. Si lux unius eorum, quippe planetarum, dominetur, caeteris honorem praeripit 43. n. 5. Qui nunc vincitur rursus vincere solet 42. D.
- Astronomiam invenerunt Babylonii** 5. n. 9.
- Atalantae erepta a Meleagro virilitas** 38. D.
- Athensae** 152. A.
- Athenienses filium Vulcani ex Minerva attribuerunt terrae** 38. n. 14. Decipiunt nonnullos in mysteriis 40. A (n. 19). Eorum vaniloquentia 138. C.
- Atlas coevus Priopae** 150. C.
- Atossa Persarum regina** 6. A. Epistolas componere docuit 6. n. 15.
- Atrous Argivorum rex** 148. B.
- Attica dicta Actaea ab Actaeo** 150. C. Attici 6. A. Attica pronuntiatio hilarior 108. D. Attica balbuties literarum bellum excitat in pronuntiando 108. D.
- Attis amatus a Rhea** 36. C (n. 9); coll. 45. n. 1.
- Auspicia Phryges et Isauri invenerunt** 4. n. 7; coll. 87. n. 19.
- Avaris eversa ab Amosi** 146. A (n. 8).
- B.
- Babylonii astronomiam invenerunt** 5. n. 9. Divinatores 58. n. 19.
- Bacchus Thebanorum tyrannus** 38. A. Eius res gestae sub Acrisio 152. A.
- Baptismus** 26. n. 7.
- Barbam alunt philosophi** 102. B.
- Barbari** 1. n. 1. Inventores artium et philosophiae 2. n. 3. Damnant amorem puerorum 112. A. Barbaros Graeci nequicquam dicunt Christianos 116. D. Barbara philosophia 138. C.
- Belus apud Babylonios** 142. B.
- Berenices capillus (stella)** 46. n. 5.
- Berosus Babylonius Belî sacerdos** 140. A. Alexandro aequalis 142. B. Antiocho historiam inscripsit 141. n. 9. Loquitur de Nabuchodonosore 142. B.
- Besantis, Paeonum regina, infantem nigrum peperit** 132. A.
- Boiscus statuarius** 130. B.
- Boni naturam non habet homo, sed soli deo inest** 31. n. 6.
- Bryaxis statuarius** 132. B.
- Busiris** 14. C.
- C.
- Cadmus Graecis literas tradidit** 148. B. In Boeotiam venit 148. B. Eius adventus Thebas 152. D.
- Calliades statuarius** 136. A.
- Callimachus grammaticus** 120. C (n. 19).
- Callistûs ursa** 42. A.
- Callisthenes** — vid. *Alexander*.
- Callistratus statuarius** 134. A.
- Cambyses** 120. B.
- Canis gramine curatur** 82. B. Eri-gones 42. A.
- Cantus ab Orpheo inventus** 5. n. 11.
- Cares praenuntiandi ex astris artem invenerunt** 4. n. 6.

- Castor et Pollux** Leucippi filias rapuerunt 48. n. 14. Stellae facti 48. A.
- Caucagus** 92. D.
- Cecrops** Diphyes 150. C (n. 17). Sub eo Phaetontis incendium et Deucalionis diluuium 150. D. — Cecrops secundus tempore Acrisii 152. A (n. 22).
- Cephisodotus** statuarius 130. B. C.
- Ceres** luget filiam (Proserpinam) 40. A. Ante quam filiam amisit bene de hominibus non meruit 42. A.
- Cervus** viperam curatur 82. B. Cor cervi habere 110. C (n. 10).
- Chaetus** 144. n. 3.
- Chaldaei** 142. B.
- Chamaeleon** Peripateticus 120. C (n. 18).
- Chiron** centaurus 42. A.
- Christus** deus sub hominis forma natus 90. C (n. 1). Desipere videntur Christiani quum id praedicant 90. C. — Putativa Christi caro 167. n. 1.
- Christiani** odio habentur 44. B. Quia barbari dicuntur 116. D. Quia aliorum institutis uti nolunt 18. B. Ob nudum nomen damnantur 108. A (n. 1). Pro atheis habentur 110. B. Pro anthropophagis 104. D (n. 16). Pro impudicis 126. B (n. 4). Dicuntur inter mulieres et adolescentes, inter virgines et anus nugari 128. A (n. 3). Christiani parvi pendunt, etiamsi nugatores videantur 28. A. Apud eos pauperes gratuito fruuntur doctrina 126. B. Quolibet aetas et conditio philosophatur 126. B. Eorum doctrina discrepat a sophistica 56. A. Humanas opiniones reiiciunt 126. B. Apud eos nec inanis gloriae cupiditas nec sententiarum varietas 126. B (n. 1). Eorum religio sublimior est quam ut mundus eam possit comprehendere 58 (n. 20). Non in sermonibus sed in operibus cernitur 108. n. 13. Antiquior est Graecorum disciplinis 118. A (n. 5). Non sine ratione credunt 28. A. 90. C. Fato superiores sunt eiusque gubernatores (daemones) reiiciunt 42. D. 46. C. Pro errantibus daemonebus unum deum non errantem colunt 42. D. Contemnunt omnia quae in mundo sunt 88. C. Mori malunt quam deum negare 18. C. Eorum religioni congruit mortis contemptus 86. A. Virgines inter cola pronuntiant divina oracula 130. C. Apud eos aetali cuius honor habetur 126. B. Pudicae omnes mulieres 130. C. 134. A. Regem colunt ut hominem coli decet 18. C. Tributa lubenter pendunt 18. B (n. 3). Servitutem agnoscunt 18. n. 4. Lubenter serviunt dominis suis, si servi sunt 50. B. Ingenuitatem, si quis liber est, non ostentant 50. B. Officia militaria recusant 50. B. Certamina et ludos improbant 50. B. 96. n. 2. Mundo mortui, deo vivi 50. C.
- Chronologia** ad historiam valde necessaria 124. A.
- Chrysaor** prosiluit ex Gorgonis abscisso capite 36. D.
- Cibi** quidam a Tatiano reprobantur 172. *Fragm.* IX. X.
- Clito** 130. B.
- Clitus** — vid. *Alexander*.
- Coelum** finitum et terminis circumscriptum 90. A. Supra convexis eius paradus 90. n. 6.
- Cognitio** dei immortalitatem conciliat 60. C. 86. A (n. 13). Ne fas est illam conferre cum iis quae per materiam volutantur 94. C.
- Coma** multa a philosophis demissa 102. B.
- Conflagratio** Zenonis 12. C. Conflagratio variis temporibus apud Stoicos, semel apud Christianos 104. n. 12.
- Constellationes** a daemonibus confictae 40. C. Vid. *Astrologia*.
- Cor cervi** 110. C (n. 10).
- Corinna** 130. C.
- Crates** Cynicus 16. A. Fius *xyvoyavia* 16. n. 14. — Grammaticus 120. C (n. 20).
- Crescens** Cynicus 84. D. Romae agebat 84. D. Puerorum amator 84. D. Avarus 84. D. Metuebat mortem 84. A. Iustino et Tatiano

mortem machinatus est 84. A (n. 8).
Cretenses mendaces 110. B (n. 6).
Criasis Argivorum rex 148. A.
Crotopas Argivorum rex 148. A.
Cultus alius hominibus, alius deo-
 debitus 18. C.
Cybele Phrygum dea 36. C.
Cyclopes aerariam fabricam in-
 venerunt 6. n. 14.
Cygnus adulter 48. n. 13.
Cynici dicunt se nullius rei egere
 102. B (n. 1). Sed tamen indi-
 gent coriario textore, lignario, di-
 vitibus 102. B. Fit iis philosophia
 ars lucrandi 102. C. Comam et
 barbam alunt 102. B; coll. 84.
 n. 2. Alterum humerum denutant
 102. n. 1.
Cyprus 44. B. Cyprii haruspici-
 nam invenerunt 4. n. 8.

D.

Daemon fit primogenitus angelo-
 rum propter transgressionem et
 ignorationem 34. A (n. 13). Dae-
 mones evaserunt ex numero ange-
 lorum qui illum secuti sunt 34.
 A (n. 14). Ad superbiam con-
 versi 56. D. Propter homines de-
 fecerunt a deo 35. n. 1. Ex ma-
 teria compacti 54. C (n. 12).
Carnis expertes 64. B. Spiritua-
 lis est iis compages, ut ignis vel
 aëris 70. C (n. 12). E coelo
 pulsus 40. C. 88. A. Inde cum
 animalibus degunt 40. C. Intem-
 perantes et gulosi 56. D. Ad vi-
 liorem materiam conversi 56. D.
Existimantur dii 82. C. Divinum
 cultum sibi arrogarunt 74. B. La-
 trones divinitatis 57. n. 14. Sunt
 dii Gentilium 32. n. 10. Adoran-
 tur 56. D (n. 13). Nonnunquam
 se hominum adspectui exhibent
 72. B. Cur 74. B. Eorum cor-
 pora videre non possunt psychici
 sed tantum spirituales 70. C (n.
 15). Videntur interdum et a psy-
 chicis 72. B. Definierunt ad quid
 valerent radices, nervi, ossa 76.
 B. Delectantur, quippe planetae,
 zodiaci signis 43. n. 6. Fatum
 induxerunt 34. A (n. 1). Vid.

Astrologia. Adiutores capiuntur
 ab iis qui amant aut oderunt aut
 aegrotant 76. A. Arte homines
 a deo abducunt 78. C. Non sa-
 nant sed arte homines capiunt 82.
 C. Latronibus similes sunt 82.
 C (n. 10). Praesentiae suae opi-
 nionem per somnia faciunt, et pa-
 lam ab aegris avolant 82. C (n.
 12). Interdum sibi morborum
 causas attribuunt 74. C. Et cor-
 poris habitum concutiunt 74. C.
 Verbo virtutis dei percussi fugiunt
 74. D. Tandiu illudere sinuntur,
 dum iudex adveniat 56. D. Tum
 suppliciis tradentur 64. C. Eorum
 natura locum poenitentiae non ha-
 bet 70. C.
Daemoniaci 72. D (n. 1. 2).
Danaus Argivorum rex 148. B.
 Eius adventus in Peloponnesum
 152. D.
Daphne Apollinis intemperantiam
 et divinationem frustrata 40. B
 (n. 21).
Dardanus 140. A. Dardania ab
 eo condita 152. D.
Deiphobus 92. C.
Deltotum cur inter astra conse-
 cratum 44. B.
Delus olim vocata Ortygia 45. n. 1.
Demiurgus dicit „Fiat lux“ 170.
 Fragm. VI. VII (n. 1).
Democritus Abderita 74. D. De
 mago Ostone gloriatur 74. D (n.
 2). Eius sympathiae et antipa-
 thiae 74. D (n. 1).
Demodocus 154. C. Tempore
 belli Troiani 158. D.
Deucalionis diluvium sub Cro-
 topa 150. D.
Deus est spiritus 18. C (n. 7).
 Non spiritus materiam pervadens
 18. C (n. 8). Invisibilis et in-
 comprehensibilis 18. C. D. In-
 effabilis 20. A. Unus 64. n. 1.
 Ex operibus agnoscitur 20. D.
 Ante mundum solus erat 22. A.
 (n. 1. 2). Solus sine principio,
 quum sit omnium principium 18.
 C. Non esse coepit in tempore
 18. C. Erat in principio 20. n.
 1. Eum corpus esse dicunt non-
 nulli 104. n. 11. Nihil mali fecit
 52. D. Deum munerari non de-

- bemus quasi aliqua re indigeat 20. D (n. 13). Deo vivendum per eius cognitionem 50. C (n. 10).
Dii in varias formas transmutantur 44. C. 92. D. Mortales sunt si generantur 92. A. Sunt daemones 32. n. 10. 64. B. Sunt daemones facti ex materia et ab ordine remoti 56. D. Divinum sibi cultum arrogarunt 57. n. 14. Animas divino spiritu destitutas de ceperunt 64. B (n. 2). Inter eos plurima dissensio 36. C. Risus, certamina, fugae, vulnera, nuptiae 36. B. Eorum dux Iuppiter 32. n. 10. Cum hoc sub fatum ceciderunt 36. C. Iisdem sunt atque homines cupiditatibus obnoxii 36. C. Eorum facinora in scenam producta 97. n. 7. Improbi sunt daemones, si tales sunt quales dicuntur 92. A. Nulli sunt, si ad allegoriam revocantur 94. n. 10. Sunt aucupes munerum 44. C. Irascuntur nisi acceperint 46. C. Vid. *Daemones*.
Diabolus primogenitus angelorum 22. D (n. 10). Propter superbiam fit daemon 33. n. 11. 34. n. 13. Qui ex numero angelorum hunc imitati sunt daemones evaserunt 34. n. 14.
Diagoras Atheniensium mysteria vulgavit 108. A. Phrygii eius libri 109. n. 3.
Dialecti variae apud Graecos 6. B (n. 20).
Diana magus 37. n. 10. Aricina 114. n. 4. Eius auxiliator scorpius 42. A. Templum 12. B.
Diluvium primum sub Ogygo 150. C. Deucalionis diluvium sub Crotopa 150. D.
Dinomenes statuarius 132. A.
Diogenes ostentatione dolii de continentia gloriabatur 8. D. Quum polypum crudum vorasset, propter intemperantiam perit 9. n. 2.
Diomedis equi 74. D.
Dionysius Olynthius 120. n. 16.
Dioscuri alternis diebus viventes 48. n. 14. Filias Leucippi rapuerunt 48. A.
Divinatio per somnia a Telmisenibus inventa 4. A. Cupiditatum ministra 86. B. Babylonica 58. n. 19.
Divites pluribus rebus indigent 50. C.
Dodonae quercus 58. n. 19. 87. n. 19.
Dorici 6. A. Dorica dialectus barbara habita 108. A (n. 17).
Draco mysticus 39. n. 17. — Legislator circa olympiadem trigessimam nonam 160. B.
Drymo 156. C.
- E.,
- Elementa** non colenda 94. B.
Elephantis 136. B (n. 16).
Eleusis s. Eleusinia 39. n. 17. 113. n. 1. Templi in Eleusine constructio 152. D.
Elysii campi 48. A.
Empedocles parum abfuit quin se deum esse mentiretur 14. n. 12.
Engonasi sidus 48. n. 11.
Ephorus Cumanus 120. C (n. 17).
Epicurus deorum contemtor 110. B (n. 7).
Epimenides Cretensis 156. C.
Epimetheus coevus Priopae 150. C.
Epistolas componendi ars 6. n. 15.
Eratosthenes grammaticus 120. C. 122. n. 21.
Erigones canis 42. A.
Erinna Lesbia 130. B.
Eteoclis et Polynicis imagines 134. C.
Eucharistia 105. n. 16.
Euclis Cyprius 156. C (n. 10).
Eumolpi bellum contra Athenienses 152. D.
Euphorbum se fuisse Pythagoras gloriatus est 104. n. 9.
Euripides 49. n. 17. Fabulam Alcmaeonis tractavit 100. n. 1. Opus Heraciti in templo Dianae invenit 12. n. 2.
Europa taure imposita a Pythagora 132. A. Eius raptus 144. C.
Ex Phoenicia in Cretam reditus 150. D.
Eurystheus Argivorum rex 148. B.

Euthychis triginta infantes uno partu enixa 134. n. 3.
Euthycrates 130. B. C. 132. A.
Evanthe 134. A (n. 8).

F.

Fabulae Graecorum sunt daemonum furentium praestigiae 58. B. Conferendae cum narrationibus Christianorum 92. C. Ab illis ad allegoriam trahuntur 92. A.
Fabrica aeraria inventa a Cyclopius 6. A.
Fatum inductum et definitum a daemonibus 34. A. 40. B. Ex monstrata hominibus siderum positionis tabula 34. A. Ex fato genitura 48. A. Eius elementa collocatio animalium in coelis 40. C. Eius legislatores daemones 42. C. Moderator Saturnus vincit 44. B. Fati eiusdem effectus diversi mores et conditiones 35. n. 3. Eo superiores Christiani 46. n. 4. Non fatum sed hominum culpa homines improbis acquirendi desideriis obstringit 51. n. 9.
Felicitas haud sine externis bonis secundum Aristotelem 10. B.
Fides Christianorum non caret ratione 28. A. 90. C.

G.

Ganymedes cynaedus 136. A. Iovi a poculis 44. C.
Genitura ex fato 48. A. Oblectamentum daemonibus, diis Gentilium, praebet 34. B (n. 4). Eius gubernatores 42. C.
Gentiles oderunt ut scelestissimos qui verbum divinum sequuntur 104. D. Cachinnando dementiam suam in praekonem veritatis transferunt 76. A. Eorum solemnes conventus 94. C (n. 1). Eorum instituta insaniam referta 128. A. Quaeerunt quid sit deus et quid in se agatur ignorant 106. A. In coelum hiantes in foveas cadunt 106. A. Eorum libri labyrinthis similes 106. n. 5. Et qui eos legunt Danaidum dolio 106. A. Vid. *Graeci*.

Geometriam Aegyptii invenerunt 5. n. 10.
Geographi 90. n. 7. 8.
Gladiatores describuntur 98. C (n. 3).
Glaucippe monstrum peperit 132. D (n. 16).
Glycera meretrix 132. A.
Gomphus statuarius 130. B.
Gorgo 36. D. Eam Neptunus amabat 36. D.
Graculus Aesopi 105. n. 1.
Graeci 1. n. 1. Non grato animo hauserunt Mosis dogmata 152. A. (n. 3). Iniusto odio Christianos persequuntur 44. B. Verbis disertis, mente absurdi 64. B. Rhetoricam instituerunt ad iniustitiam 8. B. Poeticam ut amores deorum et pugnas canerent 8. C. Nihil egregii philosophando protulerunt 8. C. Immerito barbaros contemnunt 2. A. Barbaras voces in linguam suam adsciverunt 6. B. 106. A. In dialectis discordes 6. A. Sermonis libertatem pretio addicunt 8. C. Sapientiam esse apud se solos dicunt 106. B. Apud eos sophistae adulteraverunt quae ex Mose hauserant 152. B.
Grammatici initium nugandi fecerunt 106. C.
Gratia — Animae alio spiritus sanctus 88. A (n. 3). Hunc quum proiecisset humi decidit 88. A. Ad imitationem logi regeneramur 26. C. Venditi sumus per peccatum 52. D. Donum amissum restituit religio christiana 114. B. C. Haec a multis tyrannis nos liberat 114. C.
Gyges Lydus 124. A.

H.

Harmonia ex Marte et Venere 134. D.
Haruspicinam Cyprii invenerunt 4. n. 8.
Hector 92. D.
Helena meretrix in campos Elysios translata 48. A (n. 16). Ab Oreste occisam ait Euripides 48. A (n. 17). Ad allegoriam revocata 94. B.

- Hellanicus** 6. n. 15.
Hephaestio scortator 136. A (n. 12).
Heraclidae 122. C.
Heraclitus a seipso doctus et arrogans 12. B (n. 1). Opus ab eo in templo Dianae occultatum invenit Euripides 12. B (n. 2). Obscurus 12. C. Mortuus quia medicinam ut philosophiam pertractavit 12. C (n. 6).
Hercules 14. D. Una aetate ante bellum troianum 156. D. Ab eo occisus leo e terra superiore lapsus 112. C. Quinquaginta virgines una nocte violavit 92. D. Eius magister Linus 156. C. Amicus Abderus 74. D (n. 2).
Herodorus Herculis historiam scripsit 112. C (n. 12).
Herodotus Halicarnasseus 120. C. — Olynthius statuarius 132. D. A.
Hieromus 145. n. 5. Rex Tyri 144. C. Rebus Iliacis vicinus 144. D. Filiam Salomonis in matrimonium duxit 144. C. Huic omne genus signorum suppeditavit 144. C.
Historia fallax sine chronologia 126. A. Non scripta apud Graecos ante Cadmum 148. B. Orta est a commentariis Aegyptiorum 5. n. 12.
Histrion — vid. *Mimus*.
Homerus poetarum et historicorum antiquissimus 118. A. Homero vetustiores scriptores 154. C. De eius aetate variae sententiae 120. 122. De eo investigarunt antiquissimi 120. B.
Homo creatus liber 31. n. 5. Ad imaginem dei factus 32. A. Male definitur animal ratione utens 68. A (n. 3). Solus homo imago et similitudo dei 68. A (n. 5). Homo si se instar templi habet, deus id incolit per spiritum 70. B. Secus vero, praestat homo belluis sola voce articulata 70. B. Immortalis fit, si dei spiritum habet 30. C (n. 2. 3). Mortalis fit, si spiritus ille ab eo discedit 32. A (n. 12). Est immortalitatis dei imago 30. n. 2. Homines sub Phoroneo ad vitam magis politam exculti 148. B. Propter eos daemones defecerunt a deo 35. n. 1. — Separat Tatianus veterem et novum hominem 172. *Fragm. VIII.*
Horus Samius 156. C (n. 11).
Hyacinthus Apollinis amasius 40. B. Hunc occidit Zephyrus 40. B (n. 22).
Hypsicrates historicus 144. C.
- I.
- Idola non adoranda** 20. D.
Ignis aeternus 76. D.
Imago et similitudo dei est homo, si in eo habitat spiritus sanctus 68. n. 5.
Immortalitas apud deum 30. C. Huius immortalitatis homo est imago 30. B. Accipit illam a spiritu dei 30. n. 3. Hoc discedente fit mortalis 32. A. Anima non per se immortalis 58. n. 1.
Imperatores mortui in coelum adscendentes 46. D.
Inachus 146. D. Argivorum rex 146. A. 148. A. Ab eo ad Troiae excidium aetates viginti 148. A.
Initiationes mysteriorum inventae ab Orpheo 4. B.
Inspiratio — vid. *Logos et Prophetiae*.
Io Athenas venit tempore Acrisii 152. A.
Iones 6. A. Ionica profectio 122. C. D.
Isatis 156. C.
Isauri et Phryges auspicia invenerunt 4. n. 7.
Iuba de rebus Assyriorum scripsit 142. B (n. 12). Historiam se a Beroso accepisse dicit 144. B.
Iudaei sub Amose ex Aegypto profecti 146. D. Contra eos Nabuchodonosor bellum suscipit 142. B.
Iudicium non Minos et Rhadamanthus perficiunt sed deus 28. D (n. 2); coll. 82. B. Iudex est ipse creator deus 28. n. 2.
Iuno venit ad Semelem sub anus forma 92. D. Cur nunc non praegnat 92. A (n. 6). Ad allegoriam revocata 94. B.

- Iuppiter dux deorum (daemonum)** 32. n. 10. Cum filia (Proserpina) rem habet 38. n. 17. Testes sunt Eleusis et draco mysticus 38. A. In draconem convertitur propter Proserpinam 45. n. 1. Fit cygnus et aquila 44. C (n. 2). Ganymedem habet a poculis et de turpi puerorum amore gloriatur 44. C. Metin deglutit 104. D. Invitus somnium hominibus (Agamemnoni) abscondit 92. n. 4. Cretae sepultus 110. B (n. 6). Latiaris 112. A. Eius fratres cum eo regna partiti 44. B.
- Iustinus** valde admirandus 82. C. Latronibus daemones comparabat 82. C (n. 10). Philosophos gulae et fraudis arguebat 84. A (n. 10). Cynicos insectari solebat 86. A (n. 11). Ei Crescens necem machinatus est 84. A (n. 8).
- L.**
- Lacedaemonii** 160. B.
Lais meretrix 136. A.
Larva histrionum 97. n. 5.
Latiaris — vid. *Iuppiter*.
Latona mutata in coturnicem 45. n. 1.
Latro audaciâ solet sui similes domare 64. B.
Learchis poetria 130. B.
Leo similis curatur 82. B.
Leo (Pellaeus) commentarios de diis aegyptiis scripsit 110. n. 4.
Leocharis statuarius 136. A.
Leucippi filiae a Dioscuris raptae 48. A.
Lex una omnibus esse debet 112. D.
Liberum arbitrium 30. C. Hoc nos perdidit 52. D. Servi facti sumus qui liberi eramus 52. D (n. 11). Vid. *Gratia*.
Linguarum multitudo unde orta facile explicant Christiani 116. A (n. 9).
Linus 154. C. Herculis magister 156. C.
Litterae a Phoenicibus inventae 5. n. 10. Earum figurae et versus nihil significant nisi ex hominum institutione 78. A.
- Corp. Apoll. Vol. VI.**
- Logos cum patre ante mundum substitit** 22. A (n. 2). Prodiit voluntate patris 22. A (n. 3). Ex rationali potentia 30. n. 1. Ut lux de luce 26. B. Non per resectionem sed per participationem 24. B (n. 4). Est natura spiritalis 30. n. 1. Opus patris primogenitum 22. B. Prodiit ad creationem mundi 24. B. Mundum in principio fecit 26. C. Angelos creavit apte homines 30. C. Ad imitationem patris hominem fecit imaginem immortalitatis 30. B. Movebat prophetas 32. D. Deus sub hominis forma natus 90. C.
- Ludi** 96. n. 2. Sumtibus publicis fiunt 94. C. Valde nocent ideoque contemnendi 96. D. 98. A — C.
- Luna secundum nonnullos terra** 112. C.
- Lycurgus annis centum ante olympiades** 160. B.
- Lynceus Argivorum rex** 148. B. Danai successor 160. A.
- Lysippus statuarius** 130. B.
Lysistratus opifex 132. B.
- M.**
- Magia a Persis inventa** 5. n. 10. Magi utebantur in arte sua radicibus, nervis, ossibus 76. B. Deus malorum auctor esset, si haec ad tales usus creasset 78. C (n. 16). Ossa hominis violenter mortui non prosunt ad ulciscendum 80. n. 20. Idem valet de medicandi arte 80. n. 1. Multo magis deo fidendum 80. A.
- Malum a daemone** 34. A. Mali nihil a deo factum 52. D. Mali natura minimorum seminum naturae similis 116. C. — Mali plures inveniuntur quam boni 14. D. — Qui malus non est, sed cum eo quod malum est implicatur, propter commercium cum malo condemnabitur 82. n. 6.
- Mars deus belli** 38. A. Moechatus cum Venere 134. D.
- Marsias inventor tibiae** 5. n. 13.
- Materia informis ante divisionem** 52. A. Digesta post divisionem

52. A. Non, ut principii expers, aequalis deo 26. C. Facta a deo 26. D. 52. A. Disposita a logo 26. C. 53. n. 2. Ex ea constant universa 52. A. Sunt quaedam eorum quae ex materia constant discrimina, ita ut aliud alio pulchrius sit 52. B. Materiam spiritus pervadens 20. D. Idem non est ac spiritus sanctus 20. D. Animae assimilatur 20. D. Coli ut deus non debet 20. D. Materia inferiore materiam sibi similem oppugnant daemones 74. C. Hos si quis vincere velit, materiam repudiet 74. n. 11.
- Medicina** 78. n. 16. 80. n. 1. 82. n. 7.
- Medusae caput** 36. D.
- Megaclides Peripateticus** 120. C (n. 18).
- Melanippe sapiens mulier** 132. B.
- Meleager Atalantae virilitatem eripuit** 38. D.
- Meletus Socratis accusator** 12. n. 8.
- Menander Pergamenus historicus** 144. D (n. 7). — **Poeta** 100. A.
- Menelaus flavicomus** 48. A. Eius in Phoeniciam adventus 144. C.
- Menestratus statuarius** 130. B.
- Metamorphoses hominum et deorum** 44. C.
- Metin Iuppiter deglutit** 104. D.
- Metrodorus in libro de Homero omnia ad physiologiam revocavit** 94. B (n. 12).
- Mimus, qui simul histrio erat, describitur** 96. D (n. 2).
- Minerva ex Gorgonis capite fit homicida** 37. n. 12. Ob Hectorem Deiphobo assimilata 92. n. 2. Eius filius ex Vulcano affictus terrae 38. D. Ad allegoriam revocata 94. B.
- Minos** 104. D. Sub Lynceo vixit 160. A. Eius regnum 152. D.
- Miracula — daemones non sanant** 82. C.
- Mnesiarhis Ephesia** 130. C.
- Mochus historicus** 144. C.
- Morbus non tollitur per occultam dissensionem** 76. A. Causas morborum daemones sibi adscribunt 74. C. Eos non sanant daemones 82. C. Vid. *Medicina*.
- Mors eadem omnium** 50. B. Non facti sumus ut moreremur. 32. D. Nostrâ culpâ morimur 52. D. Toties (spiritualiter) morimur quoties concupiscimus 51. n. 9. Mortalis fit homo discedente ab eo spiritu 32. A. Mortis causa repudianda 70. D. Anima quae veritatem ignorat mortem per supplicia in immortalitate accipit 60. C. Mortui non sunt efficaciores quam vivi 72. D. A. Contemnenda mors propter dei cognitionem 86. n. 13.
- Moses velustior heroibus, bellis, diis graecis** 152. A (n. 1). Etiam scriptoribus Homero antiquioribus 154. C. Annis quadringentis antiquior bello Troiano 150. C. Eum Troiae non solum excidio sed etiam constructione antiquiorem testantur Chaldaei, Phoenices, Aegyptii 140. A (n. 1). Eo duce Iudaei ex Aegypto profecti sunt 146. D. Moses barbarae omnis sapientiae princeps 118. A. Ei potius credendum quam Graecis 152. A.
- Mulieres bellicosae** 126. D. — Puniuntur ob ornamenta 170. Fragm. VI.
- Mundus ex materia factus** 52. A (n. 2). Praeclare constructus 86. B. Per logon 24. B. Comparatur cum corpore humano 54. B. Propter nos factus 20. D. Indissolubilem eum quidam asserunt 104. C. Post eius finem resurrectio corporum 26. D (n. 1). — Mundus nos trahit 88. D. Quae in mundo sunt contemnes, si perturbationes animi viceris 88. C. Mundo moriendum 50. C. — Tattianus haereticus mundum dicit opus demiurgi esse 170. Fragm. VI. VII.
- Musaeus** 154. C. Orphei discipulus 152. A. 158. D.
- Myro Byzantia** 130. B.
- Myron buculam effinxit eique Victoriâ imposuit ob raptam Ageneris filiam** 132. A (n. 19).

Myrtis 130. B.
Mysteria fiunt actiones Plutonis Proserpinam rapiantis 40. A (n. 19). In iis quidam decipiuntur ab Atheniensibus 40. n. 19. In iis portae obserantur profanis 38. A. Mysteriis initiari docuit Orpheus 4. B.
Mystis 130. B.

N.

Nabuchodonosor suscepit expeditionem in Phoenices et Iudaeos 142. B.
Naucydes statuarius 130. B.
Neaera meretrix 136. A.
Neoptolemus 128. D.
Neptunus Gorgonem amabat 36. D. Rei navali praefectus 38. A. Ab eo amatus Pelops 104. D.
Nestor admirationi fuit, quod se iuvenibus in bello aequaret 126. C.
Niceratus statuarius 130. C. 132. D. Euctemonis filius 132. D.
Nuptiae caninae Cratetis 16. n. 14. — Nuptiae improbatae a Tattiano 164 — 168. Fragm. I — IV.

O.

Ogygus Phoroneo aequalis 150. C. Sub eo diluvium primum 150. C.
Olympiades institutae annis quadringentis et septem post Iliaca 160. B (n. 29).
Olympus tibiae inventor 5. n. 13.
Omphalus Bacchi sepulcrum 40. n. 20.
Onomacritus Atheniensis sub Pisistratidis circa olympiadem quinquagesimam 158. D (n. 15). Fertur ea composuisse quae Orpheo tribuuntur 158. n. 14.
Opiones humanas reiiciunt Christiani 126. B.
Opus a deo conditum adorare nolunt Christiani 20. D.
Oracula apud Gentiles 86. B. C.
Orestes Helenam occidit 49. n. 17.
Orpheus 38. A (n. 18). 152. A. 154. C. Herculi aequalis 156. D.

Poesin et cantum invenit 5. n. 11.
 Docuit initiandi modum 5. n. 10.
 Vid. *Onomacritus*.
Ortygia olim dicta quae nunc Delus est 44. C.
Ossa defunctorum magi ad suas artes adhibebant 79. n. 19.
Ostanes magus 75. n. 2.

P.

Panteuchis meretrix 132. A.
Paradisus in terra longe hac praestantiore 88. A. Est supra convexis coeli 90. n. 6. 7.
Paris mitrigerus et auro abundans 48. A. Ad allegoriam revocatus 94. B.
Pasiphae 132. B.
Pauper facilius consequitur id quod satis est desiderans 50. C. Pauperes apud Christianos doctrinam gratuito perfruuntur 126. B.
Peccatum in causa est cur venenum supervenerit naturae 88. n. 2. Etiam in causa est cur homines e paradiso et daemones e coelo eiecli sint 88. A (n. 4). Vid. *Malum*.
Pegasus prosiluit ex Gorgonis abscisso capite 36. D.
Pelops deorum cocna 104. D. A. Neptuno amatus 104. D. Eius ex Phrygia descensus 152. A.
Periclymenus statuarius 134. C.
Persae magiam invenerunt 5. n. 10. Eorum magis praeclarum videtur cum matre coniungi 112. n. 1. Iis olim Atossa imperavit 6. A.
Perseus Argivorum rex 148. B. Eius res gestae sub Acrisio 152. A.
Phaeaces 158. D.
Phaëtonis incendium sub Crotopa 150. D. Eius sorores fiunt populi 44. C.
Phalaris tyrannus lactentes pueros vorans 132. B (n. 1). Eius vultum Agrigentini ob humanae carnis esum reformidant 134. B.
Phemius 154. C. Tempore belli troiani 158. D.
Pherecydis aniles fabulae 15.

- n. 13. Eius doctrinae haeres Pythagoras et imitator Plato 14. A (n. 13); coll. 103. n. 9.
- Philaenis 136. B (n. 16).
- Philammon 154. C. Non multo antiquior rebus iliadis 158. A.
- Philo statuarius 136. A.
- Philochorus Atheniensis 120. C (n. 17). 122. D (n. 23).
- Philoctetes infirmus 128. D. Sed eo egebat daemonium adversus Troiam 128. D.
- Philosophi inter se pugnant 16. B. 106. C. Platoni adversatur Epicurus, Aristoteli Democritus 102. C (n. 7). Quidquid in mentem venit effutiunt 16. A. Philosophando nihil Graeci egregium protulerunt 8. C. Alter alterum odit 16. B. Nullus extra arrogantiam 8. C. Cum pompa in publicum prodeunt et in angulis sermones habent 108. n. 15. Nonnulli ab imperatore sexcentos aureos quotannis accipiunt 84. D (n. 2). Ne gratis promissam barbaram gerant 84. D. Longe absunt a mortis contemptu et frugalitate 84. D. Vid. *Cynici et Stoici*.
- Philosophia in partes divisa 107. C (n. 10). Ars lucrandi 102. C. Philosophia barbara (Christiana) 118. n. 2. Philosophatur quaelibet aetas et conditio 126. B.
- Phoenices 144. C. Literas invenerunt 5. n. 10. Contra eos Nabuchodonosor bellum suscepit 142. B.
- Phorbas Argivorum rex 148. A.
- Phoroneus Argivorum rex 148. A. Ei aequalis Ogygus 150. C. Sub eo vita hominum expoliri coepit 148. B.
- Phryges auspicia invenere 4. n. 7. Rheam Cybelem vocant 36. C.
- Phrygia 152. A.
- Phryne meretrix 132. D.
- Physiologia deos revocat ad naturam elementorum 94. n. 10. Item Hectorem, Achillem, Paridem, omnes omnino Graecos ac barbaros 94. B (n. 12).
- Pisistratidae 158. D.
- Planetae daemones 43. n. 6. Vid. *Astrologia*.
- Plato imitator doctrinae Pherecydis de migratione animarum 15. n. 13. Gulosus 10. n. 4. Venditus a Dionysio 10. D.
- Plastice inventa a Tuscanis 5. n. 12.
- Pluto Proserpinam rapit 38. A.
- Poenitentiae locum non habet natura daemonum 70. C.
- Poesis inventa ab Orpheo 5. n. 11. Poetica instituta a Graecis ad animae corruptelam 8. C.
- Poetae mendaces et figuratis sermonibus auditores a recta via abducentes 98. B.
- Polynicis et Eteoclis imagines 134. C.
- Polystratus Ampraciota 132. B.
- Praxigoris 130. B.
- Praxilla 130. B.
- Praxiteles statuarius 132. D. 136. B.
- Precatio quomodo promoveatur aut solvatur 164. n. 1.
- Primogenitus angelus et idcirco callidior 32. n. 10.
- Principium (mundi) est rationalis potentia (logos) 20. n. 1.
- Proetus Argivorum rex 148. B.
- Profani arcentur a mysteriis 38. A.
- Prometheus coevus Priopae 150. C. Caucasus affixus ob beneficium in homines collatum 92. D. Eum aquila comedit 48. A. Opifex hominis 48. A.
- Pronapis 156. C (n. 12).
- Prophetae divinitus inspirati 62. A. Aliis abscondita revelabant 62. A. 90. C. De coniunctione animae cum spiritu certi 90. C (n. 10).
- Prophetia non pendet ex fato 32. D.
- Proserpina a patre (Iove) violata 39. n. 17. Propter eam Iuppiter fit draco 44. C. Rapta 152. D. Tempore Lyncei 152. D. Per Plutonem 38. A.
- Proteus 102. n. 2.
- Providentia ad supralunaria determinata ab Aristotele 10. A.

Psychici spiritibus oppositi 70. n. 15. Iis ipsis interdum videntur daemones 72. B.

Ptolemaeus Mendesius sacerdos 146. n. 2. Annales Aegyptiorum scripsit 146. A.

Pugiles describuntur 98. B (n. 3).

Pythagoras doctrinae Pherecydis (de migratione animarum) haeres 15. n. 13. 104. C (n. 9). Gloritur se fuisse Euphorbum 102. C (n. 9). Fuit circa olympiadem sexagesimam secundam 161. n. 28. — Pythagoras opifex 134. C. Europam tauro imposuit 132. A.

Q.

Quercus vaticinans 87. n. 19.

R.

Regeneratio ad logi imitationem 26. C.

Religiones Gentilium ab androgynis et effeminatis procuratae 112. A (n. 2).

Resurrectio corporum post finem mundi 26. D (n. 1). Partes corporum in elementis dissipatae thesauris dei reconduntur 28. B. Deus conspicuam sibi materiam restituit 30. B; cf. 28. n. 5. Resurrectio semel fiet 26. D. Iudicii causa 26. D. Non resurgit caro sine anima 66. A. Caro cum anima immortalis 104. D. Resurrectionem admittunt Stoici secundum quosdam circuitus 26. D.

Rex coli debet ut hominem coli fas est 18. C. Solus deus metuendus 18. C. Rex Romanorum quotannis sexcentos aureos philosophis largitur 84. D (n. 2). Reges aliqui olim in deos relati 46. D.

Rhadamanthus 28. D. 104. D.

Rhea Cybele apud Phryges 36. C. Fit arbor 44. C (n. 1). Exsectiones pudendorum sancivit propter Attin 36. C (n. 9).

Rhetorica instituta a Graecis ad iniustitiam et calumniam 8. C.

Roma urbs magna 84. n. 5. A. Romanis praerogativa donatur puerorum amor 112. A (n. 2). Romanorum iactantia 138. C.

S.

Sacrificia sanguine humano grata sunt Iovi Latari 114. A. Item Dianae aliisque diis 114. A (n. 4. 5).

Salomo — vid. *Hieromus*.

Samson 170. Fragm. VI.

Sapientes quinam existimati sint 160. A.

Sappho meretrix 130. B. C (n. 14). Suam ipsius lasciviam canit 130. C.

Sardinia 44. B.

Saturnus tyrannicida 38. A (n. 16). Filios devorat 104. D. Vincit et regno eiectus 44. B.

Scorpius Dianae auxiliator 42. A.

Scriptores antiquissimi Moses et Homerus 118. A.

Scripturae sacrae monumentis Graecorum antiquiores 114. B. Variis temporibus exaratae 54. C (n. 11). Artificio carent, futura praedicunt, universi creationem explicant, egregia praecepta exhibent, unum deum praedicant 114. B. In iis thesaurus nobis offertur 116. D. Studiosos sui amicos deo faciunt 54. C.

Scropha apud Romanos ob tringinta foetus cultum assecuta 134. C (n. 4).

Semele 92. D.

Semiramis bellicosa 126. D.

Senescero semper discentem 138. D (n. 7).

Sermonum libertas pretio addici non debet 8. C. Non debet id quod nunc iustum dicitur alias dici non bonum 8. C.

Servitus a Christianis agnoscitur 18. n. 4. Lubenter serviunt dominis suis, si servi sunt 50. B.

Sibylla 156. n. 5.

Sicilia 44. B.

Sidera non adoranda 20. D. Animata 56. A. Eorum positio 40.

- C. Positionis tabula** 34. **A.** Vid. *Astrologia*.
- Silanius statuarius** 130. **B. C** (n. 7).
- Socrates** 14. **D.**
- Sol et luna propter nos facta** 20. **D.** Omnium unus 50. **B.** Eum esse massam igneam Anaxagoras dixit 112. n. 11.
- Solon sophista** 138. **D** (n. 7). Circa olympiadem quadragesimam sextam 160. **B** (n. 27).
- Somnia** — ex iis artem divinandi invenerunt Telmisenses 4. n. 5.
- Sophistae adulterarunt quae ex Mose hauserant** 152. **B.**
- Sophon mimographus Helenam in campos Elysios transtulit** 48. **A** (n. 16). Aerea fabrica clarior quam scriptis 134. **D** (n. 6).
- Sorites philosophorum** 112. **C.**
- Spectacula pravorum daemonum occasione celebrata** 96. **C.** Ibi vilia docentur etc. 96. **D.** 98. **A. B.**
- Spilumene** 136. n. 14.
- Spiritus dei portio** 30. **C** (n. 3). Divinus s. sanctus etc. 33. n. 12. Dei legatus 70. **B.** Minister dei passus 62. **A** (n. 19). Pius animabus cognatus 62. **A** (n. 18). Alae animae 88. **A** (n. 3). Efficit ut simus imago et similitudo dei 68. n. 5. Non omnibus inest sed quibusdam iuste viventibus 62. **A.** Eius lorica armatus servare poterit quidquid ab eo circumdatum fuerit 74. **C.** Est auctor immortalitatis 30. n. 3. Absque eo fit homo mortalis 32. **A.** Cum eo amissam coniunctionem requirere debemus 66. **D.** — Spirituum duo genera 52. **D** (n. 1). Alter anime vocatur, alter imago et similitudo dei 52. **D.** Utrumque genus primis hominibus datum 52. **D.** Postquam peccaverunt, posterius genus (spiritus divinus) ab iis discessit, ita ut mortales fierent 32. **D.** **A.** Posterius quaedam eius virtutis scintillas retinuerunt 62. **D.** Inde quisque in eius societatem redire et immortalitatem consequi potest 70. **D.** 90. **C.** Cf. 52. n. 1.
- Spiritus materialis in mundo** 54. **C.** Materiam pervadens 20. **D.** Animae assimilatur 20. **D.** Non est colendus ut deus 20. **D.** Inferior est spiritu divino 20. **D.** Est in angelis, hominibus, animalibus, stellis, plantis, aquis 56. **A.** Habet tamen in se discrimina 54. n. 9.
- Statuae meretricibus positae** 130. 132. Fraternal caedes honoratur, dum Polynicis et Eteoclis imagines spectantur 134. **C.** Pasiphaes statua dum in pretio habetur, ad similem fere vitam excitantur mulieres 132. **B.** Cynaedus honore afficitur, dum Ganymedes Leocharis in pretio habetur 136. **A.** Statuarum praestantissimi opifices 130. n. 6. 134. n. 3. 5. 7. 8. 136. n. 11 — 13.
- Stesimbrotus Thasius** 120. n. 14.
- Sthenelaus (Sthenelus) Argivorum rex** 148. **A.** Sthenelaus alter 148. **B** (n. 5) 150. **D** (n. 19).
- Stilus atticus** 112. **C.**
- Stoici resurrectionem (renovationem omnium) admittunt secundum quosdam circuitus** 26. **D** (n. 1). Deum corpus esse dicunt 104. n. 11.
- Stola inhumana** 100. **A.**
- Sus cancriis fluvialibus curatur** 82. **B.** Triginta porcellos uno partu enixa Romanis in honore 134. n. 4.
- Syllogismorum probabilitas** 112. **C.**

T.

- Taediferi munus** 110. **B.**
- Tatianus in terra Assyriorum natus** 162. **C.** Non dives 50. n. 3. In Graecorum disciplinis institutus 162. **C.** Professus rhetoricae sophistarum studia 136. **B** (n. 1). Sapientiae Graecorum laude celebris 6. **B** (n. 22). Multas regiones peragravit 136. **B.** In ar-

- tes et inventa multa incidit 136. B. Romae vidit statuas illuc exportatas 138. B. Mysteriorum apud Gentiles particeps factus 112. A (n. 1): Varias religiones exploravit 112. A. Falsas religiones fastidire coepit et verum quaerere 114. A. B. Tum incidit in libros Christianorum sacros iisque fidem habuit 114. B (n. 8). Intellexit, illis libris divinitus edoctus, homines religionis christianae beneficio in libertatem vendicari 114. C. Valedixit Graecorum sapientiae 6. B (n. 22). Abiecit eorum errorem 114. C (n. 1). Misos fecit philosophos 108. D. Valedixit Romanorum iactantiae et Atheniensium vaniloquentiae 138. C. Barbaram philosophiam amplexus est 138. C. 162. C. Fit praeco veritatis 76. A. Contempsit legum institutiones apud Gentiles 112. D. Statutum habet in dei colendi ratione citra inficiationem perstare 162. C. Paratum se exhibet ad examen dogmatum 162. C. Statuit suam de deo sententiam coram magistratibus non celare 110. B. C. Exagitur a Gentilibus quod infinitam philosophorum multitudinem spernat 138. D. Quod nova barbarorum (Christianorum) dogmata sectetur 138. D. Non alienis opinionibus sua confirmat 138. C. Insidias ei molitus est Crescens 8. A. Promittit se scripturum *Adversus eos qui de rebus divinis asseveraverunt* 154. n. 9. Scripsit *De animalibus* 68. n. 6. Scripsit *De perfectione secundum salvatorem* 164. n. 1. — Tatianus haereticus Aeonas quosdam invisibiles commentus est *Fragm.* IV. Mundum opus demiurgi dixit *Fragm.* VI. VII. Adami salutem negavit *Fragm.* IV. V. Nuptias damnavit *Fragm.* I—IV. Cibos quosdam reprobavit *Fragm.* IX. X. Veterem et novum hominem separavit *Fragm.* VIII. Putativam Christi carnem introduxit *Fragm.* III. Epistolas ad Timotheum repudiavit *Fragm.* XI.
- Taurus** (in coelo) adoratus 46. D (n. 9).
- Telesilla** 130. B.
- Telmisenses** divinandi ex somnis artem invenerunt 4. n. 5.
- Templum Hierosolymitanum** 144. C. Eleusinium 152. D.
- Tempus** nequidquam dividitur 106. A (n. 6). Nos praetercurrimus; sed aevum stat quamdiu volet deus 106. B. Tempora ubi non cohaerent, vera esse nequit historia 124. A.
- Terra superior** praedicata ab Herodoro 112. C. Inde lapsus leo ab Hercule occisus 112. C. Geographi, dum situm orbis terrarum describunt, ea quae ultra sunt ignorantes maris aestus causantur 90. B (n. 8). Vid. *Coelum*.
- Testes domestici** non assumendi 118. A.
- Thalarchis Argiva** 130. C.
- Thales antiquissimus** septem sapientium 162. B. Floruit circa olympiadem quinquagesimam 162. B.
- Thamyris** 154. C. Non multo antiquior rebus iliadis 158. A.
- Theagenes Rheginus** 120. n. B.
- Thebarum tyrannus Bacchus** 38. A.
- Theodotus historicus** 144. C.
- Thersites agminis ductor** 128. D. Loquax ob imperitiam, calvo et acuto capite 128. D. Loquacissimus 112. C.
- Thesauri divitis domini** 116. D.
- Thespieae** 92. D.
- Thyestes Argivorum rex** 148. B.
- Tibia inventa a Marsya et Olympo** 5. n. 13.
- Tlepolemus, Herculis filius, ad bellum troianum profectus** 156. D.
- Tragici cuiusdam fragmentum** 41. n. 23.
- Transformatio hominum** 44. C.
- Tributa pendunt lubenter Christiani** 18. B.
- Triopas Argivorum rex** 148. A.
- Triptolemi agricultura** 42. A. 152. D.

Troia capta anno regni Agamemnonis decimo octavo 148. B.

Tros 140. A.

Tuba inventa a Tyrrhenis 5. n. 14.

Turnus statuarius 136. A.

Tuscani plasticam invenerunt 5. n. 12.

Tyndaris 48. A (n. 17).

Tyrrheni tubam invenerunt 5. n. 14.

U.

Ungues ferinos circumferunt philosophi 102. B.

Urbs magna = Roma 84. n. 5.

Ursa Callistus 42. A.

V.

Vates aquam pota vaticinatur 87. n. 16. Item adhibito thure 87. n. 17.

Veneri si quid est in natura, id supervenit propter peccatum 88. D (n. 4).

Venus impudica 36. C. Cum ea Mars moechatus 134. D.

Victoria buculae imposita 132. A.

Virgines Christianorum exagitantur a Gentilibus 128. D. Inter cola pronuntiant scripturae sacrae oracula 130. C.

Vulcanus utrimque claudus 38.

A. Minervae virilitatem eripuit

38. D. Opifex fibularum 38. A

(n. 15). His ornamentis illam de-

cepit 38. A. Eius ex Minerva

filius 38. D.

Z.

Zeno per conflagrationem docet eosdem homines ad eadem resurgere 12. C (n. 7). Plures inducit in conflagratione improbos quam iustos 14. D (n. 9). Deum auctorem mali facit et in cloacis versari eum docet 14. n. 11. Eum corpus esse dicit 104. n. 11.

Zenodotus grammaticus 120. C (n. 19).

Zephyrus Hyacinthum occidit 40. B.

Zodiaci circuli descriptio opus deorum (daemonum) 42. C (n. 6). Vid. *Animalia*.

III. Index locorum.

1. Scriptorum sacrorum.

	Genesis.			Ioannis.
1, 3.	Fragm. VI. n. 2.	4, 24.		c. 4. n. 7.
—	— VII. n. 2.			
1, 31.	c. 17. n. 17.	17, 18.		Actuum apostolorum.
3, 1.	c. 7. n. 10.	17, 25.		c. 6. n. 3.
				c. 4. n. 13.
	Iudicum.			Ad Romanos.
16, 17.	Fragm. VI. n. 6.	1, 20.		c. 4. n. 9.
	Psalmorum.	7, 15.		c. 11. n. 11.
8, 5.	c. 15. n. 20.			I. ad Corinthios.
	Iesaiæ.	2, 14.		c. 15. n. 15.
50, 9.	Fragm. II. n. 2.	3, 16.		c. 15. n. 10.
	Amosi.	7, 5.		Fragm. I. n. 1.
2, 12.	Fragm. X. n. 1.	15, 22.		— V. n. 2.
	Sapientiae.			Ad Galatas.
2, 23.	c. 7. n. 2.	6, 8.		Fragm. III. n. 2.
	Matthæi.			Ad Ephesios.
6, 19.	Fragm. II. n. 1.	6, 13. 14. 17.		c. 16. n. 12.
6, 24.	— I. n. 4.			Ad Colossenses.
13, 44.	c. 30. n. 4.	1, 15.		c. 5. n. 3.
22, 30.	Fragm. II. n. 4.			Ad Titum.
	Lucae.			Fragm. XI. n. 2.
6, 25.	c. 32. n. 6.			Ad Hebraeos.
	Ioannis.	1, 3.		c. 15. n. 16.
1, 1 se.	c. 5. n. 1.			Apocalypsis.
1, 3.	c. 19. n. 22.	(21, 4. 22, 5)		c. 20. n. 9.
1, 5.	c. 13. n. 5.			

2. Scriptorum profanorum.

Orph. Fragn.	—	c. 8. n. 18.
Homer. Odyss. 8, 326.	—	c. 8. n. 5.
— Iliad. 1, 599.	—	c. 8. n. 5.
— — 2, 6.	—	c. 21. n. 4.
— — 2, 372.	—	c. 19. n. 15.
— — 18, 401.	—	c. 8. n. 15.

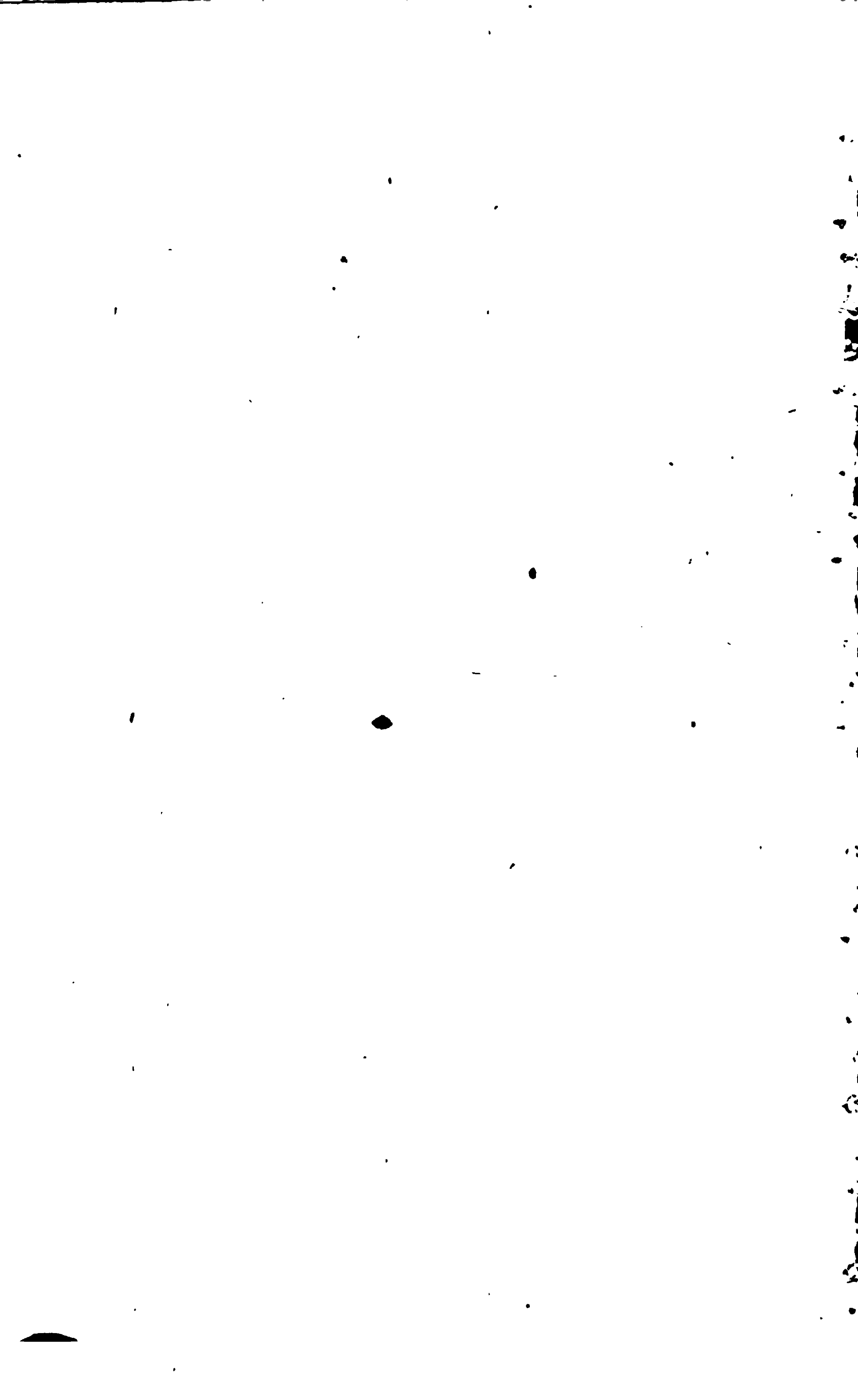
Solon. Eleg.	—	c. 35. n. 7.
Heraclit. Fragm.	—	c. 3. n. 1.
Aristophan. Ran. 92 s.	—	c. 1. n. 23.
Callim. Hymn. in Iov. 8 s.	—	c. 27. n. 6.
Ptolem. Mend. Fragm.	—	c. 38. n. 6. 7.
Apion. Fragm.	—	c. 38. n. 7.
Tragici inc. Fragm.	—	c. 8. n. 23.
Plutarch. v. Thes. c. 1.	—	c. 20. n. 8.
Iustin. Mart. Fragm.	—	c. 18. n. 10.

3. Loci quibus alii scriptores usi sunt.

Athenagoras de resurr. c. 8.	—	e. 6. n. 7.
Tertullianus Apol. c. 46.	—	c. 2. n. 3. 4. 5.
— c. Prax. c. 5.	—	c. 5. n. 2.
Clemens Strom. I. c. 14. §. 65.	—	c. 41. n. 27. 28.
— I. c. 16. §. 74 — 76.	—	c. 1. n. 3 ss.
— I. c. 16. §. 79.	—	c. 41. n. 23. 25.
— I. c. 16. §. 80.	—	c. 41. n. 26.
— I. c. 17. §. 87.	—	c. 40. n. 3.
— I. c. 21. §. 101.	—	c. 38. n. 3.
— I. c. 21. §. 102.	—	c. 38. n. 9.
— I. c. 21. §. 102.	—	c. 39. n. 14.
— I. c. 21. §. 103 s.	—	c. 39. n. 15.
— I. c. 21. §. 114.	—	c. 37. n. 5.
— I. c. 21. §. 117.	—	c. 31. n. 20 ss.
— I. c. 21. §. 121.	—	c. 36. n. 11. 12.
— I. c. 21. §. 129.	—	c. 41. n. 31.
— I. c. 21. §. 131.	—	c. 41. n. 14. 17. 18.
Eusebius Praepar. evang. X. c. 11.	—	c. 31. n. 1. c. 36. n. 1.
— Histor. eccl. IV. c. 16.	—	c. 18. n. 10.
—	—	c. 19. n. 4.
— Chron. c. a. m. 4090.	—	e. 31. n. 20.

Addenda et emendanda.

P. 18. n. 4 ad sententiam comp. c. 11: Δούλος ἐάν ᾧ, δουλείαν ὑπομένω. — P. 23. n. 3. v. 8 verbo προπηδᾶν adde: cui mox respondet χωρεῖν atque infra προέργεσθαι et γεννᾶσθαι. — P. 40. v. 1 p. μυστηρια l. μυστήρια. — P. 48. n. 13. v. 1 p. c. 10 l. supra. — P. 53. v. 10 sq. p. constructionem et universum opus l. machinam et quodvis [in ea] opus. — P. 57. n. 16. v. 10 p. (cf. c. 7. n. 7) l. (cf. c. 7. p. 146. D, σὺν αὐτῷ, coll. n. 7). — P. 77. v. 1 p. igni l. igni aeterno. — Ibid. v. 15 sq. p. quidquam efficiunt l. efficaces sunt. — P. 84. v. 11 p. τῆν l. τῆς. — P. 86. v. 13 dele comma post μάλισται. — P. 93. v. 1 p. convicium l. convitium. — P. 98. v. 11 verba διὰ σχημάτων Maranus perperam interpretatus est „per gestus.“ — P. 115. v. 14 p. hanc l. haec. — P. 135. v. 8 p. pueros l. liberos. — P. 151. v. 10 p. Priopae l. Triopae. — P. 157. v. 1 p. Sybilla l. Sibylla.

BR
60
.091
1876

**ATHENAGORAE
PHILOSOPHI ATHENIENSIS
OPERA.**

**AD OPTIMOS LIBROS MSS.
PARTIM NONDUM COLLATOS RECENSUIT
SCHOLIIS PARISINIS NUNC PRIMUM INTEGRIS ORNAVIT
PROLEGOMENIS ADNOTATIONE VERSIONE INSTRUXIT
INDICES ADIECIT**

**IOANN. CAROL. THEOD. OTTO
IENENSIS**

**PHILOSOPHIAE ET THEOLOGIAE DOCTOR, IN CAES. REG. FACULTATE
EVANGELICO-THEOLOGICA VINDOBONENSI PROFESSOR P. O., SO-
CIETATUM LATINAE IENENSIS, HISTORICO-THEOLOGICAE LIPSIE-
SIS, CHRISTIANAE STATISTICAE BEROLINENSIS, HAGANAE PRO VIN-
DICANDA RELIGIONE CHRISTIANA SODALIS.**

CUM DUOBUS SPECIMINIBUS CODICUM MANUSCRIPTORUM.

**IENAE
PROSTAT APUD FRIDER. MAUKE.
MDCCCLVII.**

BR

60

1091

1876

Paroimologu
Hase
8-10-25
30862

PRAEFATIO.

Tertium nunc saeculum decurrit, ex quo Athenagorae *Supplicatio pro Christianis* primum typis descripta est, una cum eiusdem tractatu *De resurrectione mortuorum* aliquot annis ante in lucem prolato. Inde in hunc scriptorem, caeteros saeculi secundi apologetas quum mente philosophica omnigenaque eruditione tum expolito dicendi genere longe superantem, multi viri literati operam suam impenderunt. Sed editio adhuc desiderabatur quae textum qui dicitur ad fidem optimorum codicum manu scriptorum emendaret atque lucis plus sententiis afferret. Equidem studui efficere ut rectius legatur ille ac melius intelligatur.

Omnia emendandi Athenagorae subsidia in meum usum contuli. Qua in re liberaliter a viris clarissimis doctissimisque, quum bibliothecas ipsas adire non contingeret, pro singulari eorum tum erga literas tum erga me amore sum adiutus. Non possum quin **Carolo Benedicto Hase**, in parte Bibliothecae Imperatoriae Parisinae codices manu scriptos com-

plectente conservatori, Ioanni Georgio Kra-
 binger, Bibliothecae Regiae Monacensis praefecto,
 Eduardo Cunitz, Theologiae doctori in Acade-
 mia Argentoratensi, Davidi Davis, Baccalaureo
 Artium Eveshamiensi, nunc Nordovici ministro verbi
 divini, pro insignibus in meam Athenagorae editio-
 nem meritis gratissimum animum palam profitear.
 Gratias etiam ago maximas L. B. Wolfgango de
 Goethe, Camerario Magniducali Saxo - Vimariensi
 et Secretario Legationis Regiae Borussicae in urbe
 Roma, qui per viros eruditissimos Henricum
 Brunn et Carolum Lorentzen Phil. DD. multa
 de Romanis Athenagorae codicibus mecum communi-
 canda curavit, et Henrico Eduardo Kaiser,
 Gymnasii Bregensis professori, qui Lubanensis codi-
 cis exemplum mihi misit.

Fabulam eroticam ego curare non debui. Ete-
 nim sub Athenagorae Philosophi Atheniensis nomine
 prodiit gallice, tamquam e graeco conversum, opus
 tributum in libros decem *de vero et perfecto amore*,
 sive de castis amoribus Theogenis et Charidis, Phe-
 recydis et Melangeniae. Inscribitur sic: „Du vray
 et parfait Amour, écrit en Grec par Athénagoras
 Philosophe Athénien; contenant les Amours honnê-
 tes de Théogenes et de Charide, de Phérécides et
 de Mélangénie: traduit du Grec d'Athénagoras, par
 Martin Fumée Seigneur de Génillé. À Paris chez
 Michel Sonnius 1599.“ 12°; denuo „chez Dan. Guil-

lemont 1612.“ 12° *). Hoc certe opus sollerter inventum est, artificiose pertextum, praeclaris ethices praeceptis illuminatum, magna iucundissimarum imaginum sapienter dispositarum varietate condecoratum. Interpres Fumaeus, qui codicem graecum a Lamanaeo, protonotario cardinalis d'Armagnac, accepisse se testatur, non dubitat auctorem esse illum Athenagoram cuius Apologia pro Christianis et liber De resurrectione mortuorum exstet. At, quod quidem hodie inter omnes constat**), opus istud inferiori aetate, saltem post oppressum a Turcis graecum imperium, confectum est. Non tantum fraudem scite aperuit, sed etiam Fumaeum ipsum fuisse callidum operis spurii architectum M. V. La Croze in Epistola ad I. C. Wolfium (Thesauri epistolici Lacroziani Tom. III, Lips. 1746. 4°, p. 249 sqq.) copiose demonstravit. Cf. I. A. Fabricius Biblioth. gr., ed. Harles., Vol. VII. p. 98 sqq., J. Dunlop The History of Fiction, Edinb. 1816, Vol. I. p. 113 sqq. (Aus d. Engl. übertragen und vielfach vermehrt von F. Liebrecht, Berol. 1851, p. 36 sqq.), F. Schöll Geschichte d. griech. Literatur, Berol. 1830, Tom. II. p. 519.

*) Epitomen praebet „Bibliothèque universelle des Romans,“ à Paris, Aoust 1775, p. 5 — 52.

**) Solus Baumgarten-Crusius Lehrbuch der christl. Dogmengeschichte P. I. (Ien. 1832) p. 174, a Caveo deceptus, dubitanter loquitur: „Sein mystischer Roman (die wahre Liebe), in franz. Sprache allein gedruckt, ist zu wenig gekannt und die Quelle, aus welcher er herausgegeben worden, zu apocryph, als dass man über dieses, übrigens merkwürdige, Buch urtheilen könnte.“

Nonnulli viri eruditi de libris duodecim Athenagorae *Ἐπὶ τῶν εἰς ἑαυτὸν* somniarunt, nimirum auctoritate decepti Centuriatorum Magdeburgensium. Cf. A. P. Leys er Diss. de Athenagora Atheniensi philosopho christiano, Lips. 1736. 4°, p. 47 sq.

Novae Iustini et Tatiani editiones a me adornatae et in Germania et extra eam, etiam in America septentrionali, viris doctis probatae fuerunt, vel maxime iis qui aut similia opera moliti sunt aut sciunt quantum in iis desudandum sit. Ut hunc anum nominem, honorificentissimum de illis editionibus meis (h. e. Corp. Apologg. Vol. I—VI) tulit iudicium supra memoratus Car. Ben. Hase, vir doctrina nomineque illustrissimus et in hoc studiorum genere excellentissimus: „Journal des Savants“ (Par.) 1852. p. 619 sqq. 1853. p. 182 sqq. 363 sqq.

Iam depeculatus est quidam editor mercenarius meam Apologetarum editionem: valde opto ut istiusmodi facinoris ne successor existat.

Vindobonae m. Iunio a. MDCCCLVI.

Dr. Carolus Otto.

PROLEGOMENA
IN
OPERA ATHENAGORAE.

- I. CONSILIUM HUIUS EDITIONIS.**
 - II. RECENSUS LIBRORUM MANUSCRIPTORUM.**
 - III. RECENSUS LIBRORUM IMPRESSORUM.**
 - IV. RECENSUS TRANSLATIONUM.**
 - V. DE ATHENAGOREA DITIONE.**
 - VI. ARGUMENTA OPERUM.**
 - VII. DE INSCRIPTIONE ET AETATE SUPPLICATIONIS.**
-

I. De huius editionis ratione.

Textus utriusque operis Athenagoræ, et *Προσβείας* *περὶ Χριστιανῶν* et *Περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν* *), a me constitutus est secundum optimum venerandae antiquitatis codicem Parisinum n. 451, meae editionis gratia denuo perlustratum. Caeteros vero codices, inter quos Parisinus n. 174 et Argentoratensis, quo nullus adhuc editor usus est, aetate virtuteque excellent, censui neutiquam negligendos esse. Plerumque enim unus eorum alterve, ad quos Lubanensis et Monacensis pertinent nunc primum in meum usum collati, testimonio suo auctoritatem auxit Parisini primo loco collocati: passim emendatiora praebuere. Aliquot locis, ubi nullam quae satisfaceret in codicibus mstis lectionem inveni, coniecturam sive ab aliis prolatam sive a me excogitatam, quam rationibus prudenter subductis iuxta codicum vestigia pro vera lectione habere liceret, haud dubitavi textui inserere. Interpunctionem vulgatam diligenter emendavi; permultas sustuli parentheseos notas, quibus editores Athenagorae verba inquinarent. Capita orationis Maraniana servavi; praeterea margini paginas

*) Ita titulum optimorum codd. mstorum auxilio reposui pro vulg. *Περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν.*

litterasque usitatissimae editionis Morellianae apposui.

A d n o t a t i o, qua Athenagoram adornavi, critica est et exegetica, quemadmodum in meis Iustini ac Tatiani editionibus. Criticae ea ratio est ut diversas codicum manu scriptorum, partim nunc primum collatorum, scripturas et virorum doctorum measque coniecturas contineat: unde cuivis facile sit historiam *κρίσεως* nostri scriptoris perspicere. In exegetica autem eam viam tenui, ut accurata interpretatione utrumque librum instruerem, quum aliorum observationes (quotquot memoratu dignae erant)* tum novas meas proponens. — Scholia praestantissimi codicis Parisini n. 451, haud indigna omnino quae publici iuris fiant, nunc primum prodeunt, una cum scholiis Parisini n. 174 integris.

V e r s i o Supplicationis pro Christianis est Gesneriana, innumeris locis a Marano pariter atque a me emendata; in tractatu De resurrectione mortuorum Maranianam secutus sum. Propemodum effeci ut utriusque libri translatio fere nova videri posset.

I n d i c e s et verborum notatu dignorum et rerum memorabilium et locorum e sacris ac profanis scriptis citatorum diligentissime confeci, ut in meis Iustini et Tatiani editionibus.

Ubi meas ad Iustini Phil. et Mart. Opera notas (= n.) laudavi, altera usus sum editione.

*) Inter recentiores commentationem scripsit Theod. Adr. Clarisse: De Athenagorae vita et scriptis et eius doctrina de religionis christianae capitibus. Lugd. Bat. 1819. 4°.

II. De codicibus manuscriptis.

Inter septendecim codices *Προσβείας περὶ Χριστιανῶν* collatos antiquissimi, h. e. saeculi decimi ineuntis et undecimi, praestantissimique sunt Parisini 1 et 2: ad quos Argentoratensis saeculi decimi tertii accedit. Reliqui sunt inferiori aetate scripti: saeculo decimo quinto (Sirl. Vat. Ottob. 1. 2. Lub. Petr. Bodl. 1. 2) sextove (Mon. Par. 3. Clar. Aet. Bon.); alterutri saeculo Orat. adiudicandus videtur esse.

Liber *Περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν* continetur tribus illis codicibus perantiquis (Par. 1. 2. Arg.), uno saeculi decimi quarti (Par. 3), uno decimi quinti (Ms. Vall.), tribus decimi sexti (Clar. 1. 2. Aet.), uno saeculi decimi quinti sextive (Big.)

Iam recenseamus singulos codices manu exaratos, ac primum quidem eos in quibus uterque Athenagorae liber inest.

I. *Codex Parisinus CDLI*, olim 1169 tum 2271, Parisiis in Bibliotheca Imperatoria asservatus, membranaceus in fol., foliorum 403, loco sexto (fol. 322,b — 348) Athenagorae Supplicationem pro Christianis et septimo (fol. 348,b — 369,b) eiusdem librum De resurrectione mortuorum praebet. Tituli: Ἀθηναγόρου ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ προσβεία περὶ χριστιανῶν (fol. 322,b), et: Τοῦ αὐτοῦ περὶ ἀναστάσεως [absque art. τῶν] νεκρῶν (fol. 348,b). Alter titulus primâ manu videtur praepositus esse, prior vero recentioris aetatis est, fortasse saeculi undecimi. Codex a Baane, notario Aretae archiepiscopi Caesariensis, anno Christi 914 exaratus est. Pluri-

bus hunc codicem, cuius eodem quo scriptus est elegantissimo caractere specimen Montefalconius (Palaeograph. graec., Par. 1708. Fol., p. 274) exhibuit, in Opp. Iustin. Tom. II (= Corp. Apoll. Vol. III) ed. 2. Proll. p. IX sqq. descripsi. Ut antiquitate sic praestantia eminet. In margine scholia praebet, plerumque primâ manu scripta nec contemnenda. Iam eo usus est Maranus, qui „Reg. 1“ appellavit. Equidem lectiones, quae hunc editorem latuerunt, una cum scholiis, quae nunc primum prodeunt, acceptas refero humanitati Caroli Benedicti Hase, illustrissimi librorum mstorum illius bibliothecae conservatoris: is quippe egregium codicem, rogante me, denuo inspexit et quae ipse enotavit, vel ex parte per virum eruditissimum Σύψωμον, graeco genere natum, enotanda curavit, ad me transmisit ut ederentur. — Codex a me „Par. 1“ vocatur.

II. *Codex Parisinus CLXXIV*, olim 1358 postea 2919, eiusdem Bibliothecae, membranaceus in 4to, foliis 190 constans, loco duodecimo Athenagorae Supplicationem pro Christianis habet, fol. 132 recto: Ἀθηναγόρου ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ πρεσβεία περὶ χριστιανῶν. Finitur fol. 153 verso. Tum legitur (usque ad fol. 371,b) eiusdem liber De resurrectione mortuorum: Τοῦ αὐτοῦ περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. Is codex a librario graeco exaratus, cuius specimen in Opp. Tatian. editione (= Corp. Apoll. Vol. VI) supeditavi, saeculo decimo adiudicandus est vel saltem undecimo. Adeas Iustin. Opp. l. c. p. XI sqq. In margine scholia offeruntur grammatico-dogmatica, quorum pleraque Dechairius repetit qui-

dem sed magna ex parte vitiose propter scripturae compendia in codice obvia. Idem editor variantes huius codicis lectiones protulit: vocavit „Reg.“ et Maranus „Reg. 2.“ Mihi est „Par. 2.“ Humanissimus Car. Ben. Hase, quem supra laudavi, a me rogatus integra codicis scholia accuratissime descripsit et edenda mihi misit.

III. *Codex Argentoratensis*, Argentorati in Bibliotheca urbana servatus, olim peculium Ioannis Reuchlini, postea Abbatiae Maurimonasterii, bombycinus in folio minimo, saeculo decimo tertio confectus, quem primus adhibui ad nonnullos Iustini libros emendandos atque curatius descripsi Opp. Iustin. Tom. II (= Corp. Apoll. Vol. III) ed. 2. Proll. p. XIV sqq. *), addito ibi specimine, suppeditat primâ manu utrumque Athenagorae librum. N. 8: Ἀθηναγόρου ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ πρεσβυτεία περὶ χριστιανῶν. N. 9: Τοῦ αὐτοῦ ἀθηναγόρου περὶ ἀναστάσεως. Codicis, quem nullus ante me editor in usum criticum adhibuit, collationem accepi beneficio Eduardi Cunitz, doctissimi theologi Argentoratensis: qui quidem omnem enotavit diligentissime scripturae varietatem mihiq̄ue ad emendandum textum concessit.

IV. *Codex Ottobonianus graecus XCIV*, Romae in Bibliotheca Vaticana inter codices mstos Ottobonianos reconditus ideoque inter eos a Montefalconio (Bibliotheca Bibliothecarum mstorum, Par. 1739. Fol., Tom. I.

*) Coll. librum meum de „Epistola ad Diognetum“ ed. 2 (Lips. 1852) p. 3 sq.

p. 190. C, = Ottob. R. VII. 35) commemoratus, olim „ex codicibus Ducis Ioannis Angeli ab Altaemps,“ chartaceus in fol., foliorum 296, saeculi decimi quinti, utrumque Athenagorae librum praebet, h. e. secundo loco Supplicationem fol. 164—181: Ἀθηναγόρου ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανῶν [sic] πρεσβεία περὶ χριστιανῶν, et tertio loco De resurrectione fol. 182—195: Ἀθηναγόρου περὶ ἀναστάσεως [sine art. τῶν] νεκρῶν. Nomen librarii deest. Praeterea eo codice continentur: 1°. Clementis Alexandrini Stromata fol. 1—162. (Folium 163 literis non impletum est.) 4°. Eiusdem Παιδαγωγῶ editio typis exscripta in fol., constans foliis 92, sine loco et anno. Adiicitur Ἀθήλιου εἰς τὸν Παιδαγωγόν, fol. 196—241. (Folium 242 album est.) 5°. Eiusdem Stromatum epitome, fol. 243—296, sic inscripta: Ἀπὸ τοῦ πρώτου λόγου τῶν στρωματέων. Illam notitiam debeo viro doctissimo Carolo Lorentzen, qui codicem in meam gratiam accuratius inspexit. Collationem Supplicationis D. Etiennot transmisit Marano: quocum vocavi „Ottob. 1.“

V. *Codex Claromontanus LXXXIII*, chartaceus in 4to, foliis constans 109, saeculo decimo sexto exaratus, anno 1573 peculium Claudii Nauloti Vallensis, postea Collegii Parisiensis Societatis Iesu, dehinc Io. Meermani*), hodie (ut comperi diligentissime investigando) Oxonii in Bibliotheca Bodleiana inter codices Miscell. 212 conditus, offert: 1°. Iustini Epi-

*) Cf. quae in Opp. Iustin. Tom. I (= Corp. Apoll. Vol. I) ed. 2. Proll. p. XXI exposui.

stolam ad Zenam et Serenum. (Iust. Opp. Tom III. P. I, = Corp. Apoll. Vol. IV. ed. 2. Proll. p. XVI.)
 2°. Athenagorae librum De resurrectione mortuorum, fol. 16 — 46. Titulus: Ἀθηναγόρου ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. 3°. Eiusdem Supplicationem pro Christianis, fol. 47 — 86: Ἀθηναγόρου ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ πρεσβεία περὶ χριστιανῶν. 4°. Excerpta ex Epiphani, Cypri episcopi, De mensuris et ponderibus libro. 5°. Iosephi, patriarchae Constantinopolitani, Confessionem fidei. 6°. Epitomen libri Epiphani De duodecim lapidibus rationali (λογίῳ) summi pontificis Iudaeorum insertis. 7°. Ex Ioannis Damasceni De fide orthodoxa libris quaedam de libero arbitrio. In fine exstat haec librarii subscriptio: Οὐαληριανὸς ὁ Ἀλβίνου κανονικὸς τῆς πολιτείας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ταύτην ἔγραψεν βιβλόν· 1532. Hic codex igitur ab illo Valeriano Foroliviensi, filio Albini Canonico Regulari, cui complura Tatiani apographa debemus*), confectus est. Cf. Catal. mstorum codicum Collegii Claromontani (Par. 1764) p. 26 sq. et H. O. Coxe Catal. codicum mstorum Bibliothecae Bodleianae P. I (Oxon. 1853. 4°) p. 770. — In adnotationibus Supplicationi appositis cum Marani siglo „Clar.“ designavi; in libro De resurrectione cum eodem „Clar. 1“ vocavi.

VI. *Codex Aetonensis LXXXVIII*, in Bibliotheca Collegii Aetonensis sub arce Windesoria asservatus, in fol., praeter Iustini Epistolam ad

*) Cf. Tattian. Orat. ad Gr. (= Corp. Apoll. Vol. VI) Proll. p. XV sqq.

Zenam et Serenum et Tatiani Orationem ad Graecos suppeditat Athenagorae Supplicationem: Ἀθηναγόρου ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ πρεσβεία περὶ χριστιανῶν, et eiusdem librum De resurrectione: Ἀθηναγόρου ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. Scriptus est, sed admodum vitiose, ab illo quem modo memoravi Valeriano anno 1534. Persaepe consentit cum Bodleianis. Cf. Catalog. librorum mstorum Angliae et Hiberniae (Oxon. 1697. Fol.) Tom. II. P. I. p. 48. N. 1886. Tatian. Orat. (= Corp. Apoll. Vol. VI) Proll. p. XV sq. Variantes lectiones accuratissime Worthus, Tatiani editor, descripsit et Dechairio edendas misit. — A Marano „Anglicanus“ vocatus est, sed a me ut a Dechairio „A e t“.

VII. *Codex Bononiensis*, repositus Bononiae in Bibliotheca Coenobii Canonorum Regularium S. Salvatoris, inter alia continet 1°. Athenagorae Supplicationem: Ἀθηναγόρου ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ πρεσβεία περὶ χριστιανῶν. 2°. Eiusdem De resurrectione: Ἀθηναγόρου ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. Scriptus est (in fol.) quarto saeculi decimi sexti decennio ab eodem illo Valeriano Foroliviensi. Cf. Ant. Possevinus Apparatus sacer. Tom. I (Colon. 1608. Fol.) p. 131. Opp. Iustin. Tom. II (= Corp. Apoll. Vol. III) ed. 2. Proll. p. XXVIII. Idem haud dubie est codex quem in editione Supplicationis principe (Tiguri 1557) Gesnerus typis exscribendum curavit, ita quidem, ut aperta eius vitia, quae sine ulla dubitatione licuit facile corrigere, ab ipso textu tacite removeret.

VIII. *Codex Angelicus B. 1. 10*, Romae in Bibliotheca Angelica (S. Agostino), quae est Vaticanae pars, asservatus (vid. Opp. Iustin. l. c. p. XXVII), chartaceus saeculi decimi sexti, ab eodem illo Valeriano exaratus, habet 1°. fol. 1 — 18 Athenagorae librum De resurrectione: Ἀθηναγόρου ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν λόγος. In fine: Ἀδελφὸς βαλεριανὸς φορολιβιεύς ὁ ἀλβίνου ἔγραψε τὴν βίβλον. 2°. fol. 20 — 41 eiusdem Supplicationem: Ἀθηναγόρου [sic, omisso ἀθηναίου] φιλοσόφου χριστιανοῦ πρεσβεία περὶ χριστιανῶν. In fine similis Valeriani subscriptio legitur. 3°. fol. 43 — 50 Iustini Epistolam ad Zenam et Serenum. Finitur: Ἀδελφὸς οὐαλεριανὸς ὁ ἀλβίνου ταύτην ἔγραψε βίβλον. Haec doctissimus Henricus Brunn, Romae quum versaretur, mecum communicavit.

Supplicatio pro Christianis continetur his codicibus:

IX. *Codex Mutinensis*, custoditus Mutinae in Bibliotheca Ducali, membranaceus decimi saeculi et Parisino 451 consimillimus, praeter alia loco quinto Athenagorae Supplicationem praebet: Ἀθηναγόρου ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ πρεσβεία περὶ χριστιανῶν. Cf. Opp. Iustin. l. c. p. XXIX.

X. *Codex Sirletianus*, saeculi nisi egregie fallor decimi quinti, Athenagorae Supplicationem pro Christianis continens, ab Henrico Stephano collatus, cuius lectiones aliquot in editione Gesneriana a. 1557 (p. 191 sqq.) repraesentantur, titulum hunc habet: Ἀθηναγόρου ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ πρεσβεία ἢ ἀπολογία περὶ χριστιανῶν. Sed suspicatur Ste-

phanus ἢ ἀπολογία ex marginē irrepsisse, in quo adnotata esset Iustini Phil. et Mart. ad Imperatores argumenti eiusdem oratio, eo titulo (*Ἀπολογία ὑπὲρ Χριστιανῶν*) ornata. Hic codex fuit teste Stephano peculium Cardinalis Guilielmi Sirleti († 1585): ut ostendit quoque vetus codicum Sirletianorum catalogus mstus, in Bibliotheca Escuriali servatus et ab E. Millero descriptus, in quo codex gr. n. 98 memoratur „en papier de coton: Apologie des Chrétiens, par Athénagoras“ — quae quidem translatio francica egregie quadrat ad istum titulum ἀπολογία περὶ χριστιανῶν. Cf. Catalogue des Manuscrits grecs de la Bibliothèque de l'Escorial, par E. Miller. Par. 1848. 4°. p. 310. Postea Sirleti codices plerique fere omnes in manus Ioannis Angeli Ducis ab Altaemps et dehinc Cardinalis Ottoboni (Alexandri VIII, † 1691) pervenerunt; denique a Benedicto XIV (1740—1758) Bibliothecae traditi sunt Vaticanae, cuius peculiarem sectionem efficiunt. Sed hodie, ut accurate inquirendo cognovi, inter Ottobonianos in Vaticana asservatos ille codex non reperitur: ubi conditus sit equidem nescio.

XI. *Codex Vaticanus graecus MCCLXI*, Romae in Bibliotheca Vaticana reconditus, olim „Antonii Cardinalis Carafae Bibliothecarii“ († 1591), chartaceus formae quadratae, foliorum 20, saeculo decimo quinto exaratus, Athenagorae Supplicationem offert: Ἀθηναγόρου ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ προσβεία περὶ χριστιανῶν. Sed mancus est; nam desinit fol. 20,a verbis ἂν οἶδα ἀνθρώπους δημιουργούς (c.

16). Nomen librarii non exhibetur. Ista Henricus Brunn, quum Romae degeret, benevole mecum communicavit. Ante me hoc codice usus est Maranus, qui lectiones eius varias a D. Petro Maloët accepit et, quotquot ullius momenti viderentur esse, publicavit.

XII. *Codex Ottobonianus graecus CCLXXIV*, de quo Henricus Brunn mihi exposuit, chartaceus in 8vo, saeculi decimi quinti, quarto loco fol. 32 — 67, a Athenagorae Supplicationem suppeditat, hoc titulo instructam: Ἀθηναγόρου Ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ πρεσβεία περὶ χριστιανῶν. Librarii nomen non adnotatum est. Fuit olim penes Cardinalem Sirletum, de cuius codicibus mstis paullo antea dixi; scilicet in Catal. Sirlet. apud Millerum l. c. p. 314 comparet Sirlet. n. 160 „en papier de coton: Justin et Athénagoras.“ Quae quidem descriptio unice convenit illi codici, qui postea ad Cardinalem Ottobonum pervenit (apud Montefalconium in Bibliotheca Bibliothecarum l. c. = R. III. 60) et nunc ad Vaticanam Bibliothecam pertinet. Nam praeter Athenagorae librum quarto loco (fol. 32 sqq.) collocatum nonnulla continet Iustiniana (fol. 1 sqq.), quae quidem Supplicationi praecedunt, nempe haec: 1°. Ἐκ τῆς β' ἀπολογίας Ἰουστίνου τοῦ μάρτυρος, h. e. capita 65 — 67: Ἡμεῖς δὲ μετὰ τὸ οὕτως λοῦσαι usque ad καὶ ὑμῖν ἀνεδώκαμεν (fol. 1 — 3). 2°. Ἰουστίνου Ζητιῆ καὶ Σερίνου (fol. 4 — 14). 3°. Eiusdem Ἐκθρασις τῆς ὀρθῆς πίστεως (fol. 14 — 31). Iam sequitur Athenagorae Πρεσβεία: cui adiuncta est libri De resur-

rectione mortuorum editio Nanniana, graeca et latina, a. 1541. Is codex ut Ottob. 1 (vid. supra p. XV) a D. Etienne not collatus est in usum Marani: quocum siglo designavi „Ottob. 2“.

XIII. *Codex Ottobonianus graecus CCLXXV*, chartaceus in 8vo, saeculi decimi quinti (apud Montefalconium l. c. = R. III. 59), olim „ex codicibus Ioannis Angeli Ducis ab Altaemps,“ eandem Athenagorae Supplicationem p. 1 — 60 completitur hoc titulo signatam: Ἀθηναγόρου Ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ πρεσβεία περὶ χριστιανῶν. Consimillimus est codici Ottob. 274 et, ut Carolus Lorentzen in epistola ad me data dicit, haud dubie ab eodem codicis illius scriba confectus. Quamobcausam eum Etienne not ille indignum censuit quem in gratiam Marani cum textu vulgato compararet. Insuper (praeter folium 61 album) continet fol. 62 — 85 „ἐκ τῶν ἀποστολικῶν διατάξεων.“

XIV. *Codex Bodleianus graecus Barocc. XCVIII*, Oxonii in Bibliotheca Bodleiana asservatus*), chartaceus ex charta partim bombycina partim laevigata in 4to, constans 160 foliis, saeculo decimo quinto scriptus, quinto loco fol. 49 — 80 Athenagorae Supplicationem habet. Titulus: Τοῦ μαϊστρου**) Ἀθηναγόρου [deest Ἀθηναίου] φιλοσόφου χρι-

*) Hos codices e bibliotheca Iacobi Baroccii Venetiis emtos academiae Oxoniensi Guilielmus Herbert Comes Pembrochiae anno 1629 donavit.

**) I. q. μαϊστρου, magistri. Librarius igitur Athenagoram videtur inter praefectos scholae quae Alexandriae fuit catecheticae retulisse. Iam Philippus Sides: Τοῦ διδασκαλείου τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἀθηναγόρου πρῶτος ἠγήσατο. Cf. H. E. F. Guericke De schola quae Alexandriae

στιανοῦ ... περὶ χριστιανῶν. Vocabulum *προσβεία* rubricator omisit adpingere. Insunt praeterea (vid. H. O. Coxe l. c. p. 169 sq.) in hoc codice: 1°. Nicetae Davidis Expositio in Gregorii Nazianzeni carmina tetrasticha. 2°. S. Ioannis Chrysostomi Homilia, quae est in Opp. ed. Montef. Tom. VI. p. 157. 3°. Eiusdem Homilia, ibidem Tom. IX. p. 832. 4°. Origenis Epistola ad Africanum: Ἡ μὲν σὴ ἐπιστολή. 6°. De numerorum notis apud Graecos. 7°. Basilii Imperatoris Paraenesis ad Leonem filium. 8°. Philostrati Lemnii Heroica. — Dechairius variantes codicis lectiones suppeditavit. Maranus indicavit per notam „Angl. 1“; mihi vero ut illi est „Bodl. 1“.

XV. *Codex Bodleianus graecus Barocc. CXLV*, membranaceus in 4to, foliorum 279, saeculi decimi quinti (et sexti), inter triginta scripta offert (ut Bodl. 1) 1°. S. Ioannis Chrysostomi Homiliam, quae Opp. ed. Montef. Tom. VI. p. 157 exstat. 2°. Eiusdem Homiliam, l. c. Tom. IX. p. 832. 3°. Origenis Epistolam ad Africanum. 4°. fol. 21—41 Athenagorae Supplicationem, titulo non praemisso, adpingendo scilicet a rubricatore. 5°. De numerorum notis apud Graecos, alia. Cf. Coxe l. c. p. 247 sqq. Vocatus est a Marano „Angl. 2“, sed a me Dechairio praeunte „Bodl. 2“.

Perpaucas (16) tantum lectiones ex utroque Bodleiano, admodum vitioso ac plerumque cum Aetoniensi concordante, exscripsit Fellus.

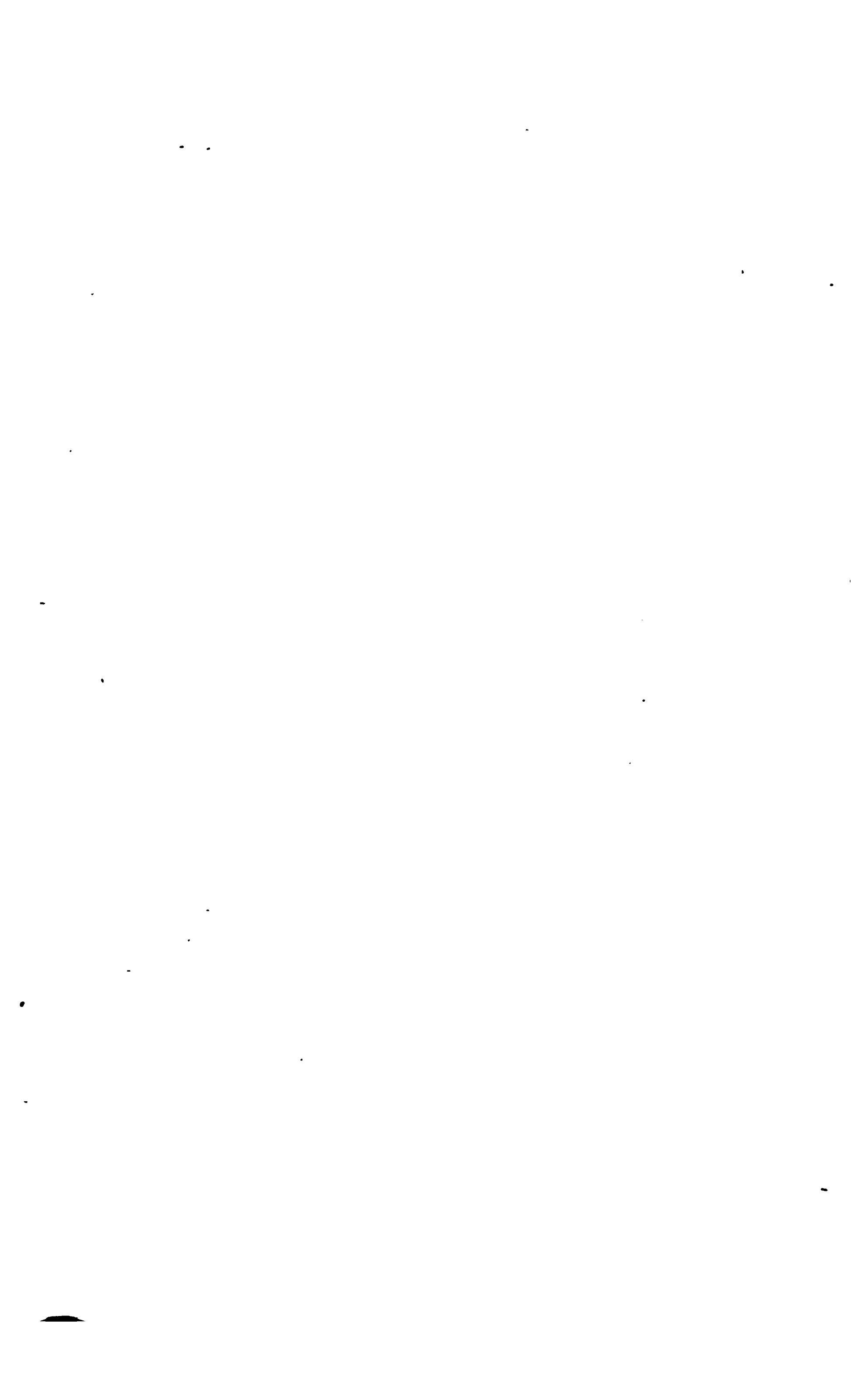
floruit catechetica. P. I (Hal. Sax. 1824) p. 15 sqq. 21 sqq. et E. R. Redepenning *Origenes* P. I. (Bonn. 1841) p. 63 sq.

XVI. *Codex Oratorianus Athenagorae Supplicationis pro Christianis*, olim in Bibliotheca Congregationis Oratorii Parisiensis reconditus et a Marano in nonnullis collatus, tempestate violentae Francisci regni conversionis superiori saeculo factae evanuit. Inter codices enim mstos 551, tum servatos posteaque in Supplemento graeco (Supplément grec) Bibliothecae Imperatoriae Parisiensis enumeratos, unus tantum, quod quidem Car. Ben. Hase ad me perscripsit, reperitur qui Athenagorae Supplicationem continet: codex Supplementi gr. n. 143. Is vero antea non Oratorianus fuit sed ad Bibliothecam Sorbonae n. 435 pertinuit. De quo plura dicam.

XVII. *Codex Parisinus Supplem. gr. CXLIII*, quem modo memoravi, olim Sorbonensis 435, est chartaceus in fol. min., a Graeco Constantino Palaeocappa, Canea in Creta nato, pulchre exaratus et Cardinali Lotharingo († 1574) dicatus. Praemittuntur a Palaeocappa: 1°. (fol. 1,a — 1,b) dedicatio latine scripta: „Illustrissimo Principi Carolo Cardinali Lotharingo S.“ etc. 2°. (fol. 1,b — 2,b) carmen elegicum sic inscriptum: „Εἰς τὸν ἐπιφανέστατον καὶ αἰδεσιμώτατον Κάρολον, πανιερώτατον καρδινάλιν Λοταριγγίας, δεσπότην ἡμέτερον, Κωνσταντίνου Παλαιόκαππα.“ 3°. (fol. 3 — 5) „Omnium authorum qui hoc volumine continentur index.“ 4°. (fol. 6 — 9) idem index graece: „Πίναξ τῆς παρούσης βίβλου.“ Titulus libri Athenagorae splendide pictus fol. 10: ΑΘΗΝΑΓΟΡΟΥ ΑΘΗΝΑΙΟΥ χριστιανοῦ φιλοσόφου [sic utroque verbo transposito] πρεσβεία περὶ χριστιανῶν. Subscriptio fol. 57,b: Τέλος τοῦ περὶ πρεσβείας || χρι-

Specimen Codicis Lubanensis (c. 17.)

Καὶ πλεὺ
Καθημενῆν ζυῖδος ἡσγάλαθ
μαθητῆς διαδοχίου. οὐδὲ πρὸ-
θῆς ἄρζον Θεοδώρου καὶ Ἰη-
λαρχίου. καὶ ὁ Διόσιος, καὶ
ἡ ἀρζακίς, Ἰδακλαίου καὶ ἀγ-
ηγιώτος τὰ γνη. ἡ δὲ εἰς Λαμῶ-
νῆσιν, καὶ εἰς ἀρζην, Σμηλί-
δος χερῶν καὶ Φειδίου. Σενα-
λοντα φανῶν, οὐδὲν αἰτῶν δὲ πα-
πάρουζην ἕρμη ὑπὲρ ἀδρωπου

στιανῶν ἀθηναγόρου || λόγου. Hunc codicem, a nemine hucusque collatum, Hasius censet nullius esse momenti critici. Idem vir doctus lectiones aliquot variantes mecum communicavit, quas in notis sub signo „P a r. 3“ repraesentavi.

XVIII. *Codex Lubanensis*, Lubani Lusatorum in Bibliotheca quae urbis dicitur repositus, chartaceus in 8vo, foliorum 103, quorum quatuor priora et quinque postrema vacua sunt, tantum Athenagorae Supplicationem continet. Titulus: Ἀθηναγόρου ἀθηναίου φιλοσόφου [deest χριστιανού] πρεσβεία ὑπὲρ [sic] χριστιανῶν. Prima litera *A* picta et aurata. In interiore integumentum parte haec verba leguntur: „Ad bibliothecam Laubanensem scriptum hoc pervetus pervenit e libris Heinrichi Ioachimi Heine.“ Possessor, ut Gottl. Frid. Gudius olim apud Lubanenses verbi divini minister narravit*), dubio procul ex academia attulit Aurelianensi, in qua literis operam dedit. Codex saeculo decimo quinto exaratus est. Literarum ductus admodum perspicui sunt, immo neque ab ornatu alieni; scriptionis compendia passim adhibita. Plurimum consentit cum codice Petrino. Scriba saepe peccavit omitiendo, quum oculus in vocabulo quodam paullo post iterum posito aberravit a priore ad posterius. Itacismo eundem addictum fuisse inde patet quod *ι, ει, η, οι, υ* permiscentur, semel etiam *ε* et *αι*. Simpliciter scribit *κόρη, ὄρος, κνίση* etc. pro *κύρη, ὄρός, κνίσση*. Hunc codicem,

*) Bibliothecae disputationum et observationum de selectis historiae ecclesiasticae capitibus (Lips. et Laubae 1743. 4°) p. 207.

quī adhuc nulli Athenagorae editori notus fuit, Henricus Eduardus Kaiser, gymnasii Bregensis professor, quum Lubani degeret, penitus inspexit diversasque ab editione Rechenbergiana lectiones tanta religione enotavit, ut ne levissimos quidem librariorum errores omiserit. Quam collationem Vir Doctissimus in programmate, quod Schmiederus illius gymnasii director a. 1833 edidit*), p. 5 — 14 publici fecit iuris; ad me autem codicis, eodem quo scriptus est caractere, specimen benevole transmisit.

XIX. Codex Monacensis LXXXI, Monaci in Bibliotheca Regia asservatus, chartaceus saeculi decimi sexti, formae maximae, foliorum 520, inter quatuor scripta etiam Athenagorae Supplicationem pro Christianis continet. Insunt enim in eo:
1°. fol. 1 — 442,b *Ἀλεξάνδρου Ἀφροδισιέως ὑπόμνημα εἰς τὰ μετὰ τὰ φυσικὰ Ἀριστοτέλους.* **2°.** fol. 443—457,b *Θεοφράστου περὶ αἰσθήσεως.* Fol. 458,a adnotata sunt haec: *ἀπηκριβώθη ἐς τὸ ἀρχέτυπον ἀνηκέστως ὃν διεφθαρμένον διὰ Μιχαήλου Σοφιανοῦ οὔτε προσθέντος τι ἀφ' ἑαυτοῦ οὔτ' ἀφελόντος. ᾠφνβ. ἀπριλ. αἰ. [h. e. a. 1552. 24. Apr.]* **3°.** fol. 459,a — 479,a *Ἀθηναγόρου ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ πρεσβεία περὶ χριστιανῶν.* Fol. 479,a **Sophianus** ille subscripsit haec: *μιχαῆλος σοφιανὸς ἐπηνώρθωσεν, ὡς ἐνῆν μάλιστα ἐς τὸ πρωτότυπον κιβδήλωσας ἔχον ἀπακριβώσας, οὐδέν τε ἀφ' ἑαυτοῦ προσθεῖς οὔτ' ἀφελών.* **Accedunt 4°.** fol. 480,b — 520: *Εὐναπίου βίαι*

*) „Zur öffentlichen Prüfung der Zöglinge des Kön. Gymnasii am 26. u. 27. Sept. 1833 ladet ein Dr. Schmieder. Inhalt: 1. De codice ms. Athenagorae Lubanensi disseruit eiusque variantes lectiones enotavit H. E. Kaiser. 2. Schulnachrichten. Brieg, b. C. G. Wohlfahrt.“ 4^a.

φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν. Cf. Ign. Hardt Catalog. codicum mstorum Bibliothecae Regiae Bavaricae (Monach. 1806. 4°) Tom. I. p. 463 sqq. Huius codicis variantes lectiones, quas adhuc nullus Athenagorae editor collegit, debeo Ioanni Georgio Krabinger, illustrissimo illius bibliothecae praefecto, qui *Προσβείαν* cum illo tam accurate in meum usum contulit, ut vel minutissima librarii peccata enotaverit.

XX. *Codex Petrinus* a me appellantur lectiones a Suffrido Petro calci latinae translationis „Athenagorae Atheniensis Philosophi Apologiae“ etc. (Colon. 1567) adiectae. Desumtae sunt ex msto quodam recentioris aetatis codice, qui Lubanensi valde similis est et (cf. l. c. p. 373) titulum hoc modo habet: Ἀθηναγόρου ἀθηναίου φιλοσόφου [deest χριστιανού] προσβεία ὑπὲρ [sic] χριστιανῶν.

Liber De resurrectione mortuorum comparet in his codicibus:

XXI. *Codex Parisinus CDL*, olim sub numeris 1428 et 2270, Parisiis in Bibliotheca Imperatoria servatus, chartaceus in fol. min., anno Christi 1364 scriptus, loco duodecimo fol. 433,b—461 praebet Athenagorae librum De resurrectione. Cf. Opp. Iustin. Tom. I. P. I (≡ Corp. Apoll. Vol. I) ed. 2. Proll. p. XIX sq. Ibidem specimen codicis proposui. Deest titulus, ut observavit Car. Ben. Hase mihi-que indicavit; rubricator enim omisit literis rubris exprimere. In superiori margine a manu primâ scriptum est: περὶ ἀναστάσεως· οὗτος δὲ ὁ λόγος ἀριστος: ✠

et e regione manu recentissima: ἀθηναγόρου. Nonnullas huius codicis lectiones Henricus Stephanus in editione Gesneriana a. 1557 (p. 200 sqq.) repraesentavit. — Maranus siglo „Reg. 3“ designavit, mihi est „Par. 3“.

XXII. Codex Claromontanus LXXXII, peculiū Nauloti Vallensis anno 1573, dein in Bibliothecam Collegii Parisiensis Societatis Iesu translatus, nunc in Anglia penes Illustrissimum Thomam Phillipps, chartaceus in folio (foliorum 377) et in eunte saeculo decimo sexto scriptus, Parisino 450 simillimus, loco duodecimo p. 679 — 717 Athenagorae librum De resurrectione exhibet: Ἀθηναγόρου ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. Cf. Opp. Iustin. l. c. p. XXI sq. Hunc codicem, quem cum Marano notâ „Clar. 2“ insignivi, denuo contulit Rev. Davides Davis Bacc. Artt. Eveshamiensis atque omnes lectiones, quae Benedictinum illum latuerunt, mihi misit accuratissime enotatas.

XXIII. Codex Bigotianus lectiones vocantur ab Emerico Bigot*) e codice msto Athenagorae libri De resurrectione mortuorum collectae et a Marano descriptae. Olim in Bibliotheca Sangermanensi asservatae sunt. Ubi hodie versentur nescio; certe Parisiis in Bibliotheca Imperatoria, tot naufragorum librorum fausto portu, ubi codices Sangermanenses habentur (Opp. Iustin. Tom. III. P. I, = Corp. Apoll. Vol. IV, ed. 2. Proll. p. XI), inter complures schedas a Bigotio relictas (codd. 3114. 3116. 3117) teste

*) Obiit („doyen de la cour de Normandie“) Rotomagi a. 1689.

Specimen Codicis Claromontani 82.

Ἐπιδοτέματι καὶ λόγι, τῆσ' αὐτοῖσ' ἀγαθείασ' ἐ-
χομένω, παρὰ αὐφύεταί τι φέρεται. παρὰ αὐφύεταί
δὲ, οὐκέτι ὑποκείμενος πρὸς ἀρχὴν κατὰ φύσιν ὁ ρ
ἰσχυρῶν μετώμων. ἢ τῆσ' αὐτῶν τὸ ὄψος ἐκαστον αὐτίσας.

C. B. Hasio, qui hac de re ad me retulit, non inveniuntur.

XXIV. *Codex Florentinus III.* plut. IV. in Bibliotheca Laurentiana Medicea, membranaceus in 4to min., saeculi decimi quinti, h. e. a. 1491, foliorum 303, praeter Stephani Byzantii tractatum de urbibus et populis, p. 1—22 Athenagorae librum De resurrectione praebet: Ἀθηναγόρου ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. In fine legitur haec amanuensis subscriptio: μετεγράφησαν καὶ ταῦτα τοῦ περὶ ἀναστάσεως λόγου χιλιοστῶ τετρακοσιοστῶ ἐνενηκοστῶ πρώτῳ, μηνὸς Ἰουνίου ἕκτη, διὰ χειρὸς κάμου Ἰωάννου ἱερέως Ρώσου τοῦ Κρητὸς Οὐβαντίας. Cf. Ang. Mar. Bandinius Catal. codd. mstorum Bibliothecae Med. Laurent. varia continens opera. Vol. I (Florent. 1764. Fol.) p. 519.

XXV. *Codex Florentinus XXXII.* plut. X. in eadem Bibliotheca, papyraceus in 4to min., saeculi decimi quinti, foliorum 172, novem scripta continens, loco octavo p. 124—145, a habet Athenagorae librum De resurrectione: Ἀθηναγόρου ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. Cf. Bandinius l. c. p. 496. Hic codex Florentino illi consimillimus est: uterque enim eodem saeculo exaratus est, eandem formam habet, totidem paginas (22) complectitur. Vide quae iam de Manuscripto Vallae exponam.

XXVI. *Manuscriptus Vallae* a me latina libri De resurrectione translatio vocatur, quam Georgius Valla Placentinus Venetiis a. 1498 edidit. Is ad eam conficiendam, quippe quae prius quam

editio Nannii princeps (a. 1541) prodierit, msto quodam codice usus est, illo ipso (nisi egregie fallor) unde Ioannes Rhosus sacerdos Cretensis a 1491 librum De resurrectione Venetiis transscripsit. Cf. quae de codicibus Florentinis supra observavi. Constat autem tales versiones critico respiciendas esse: quapropter equidem diligenter contuli.

III. De codicibus editis.

Prodiit e prelo primum Athenagorae liber De resurrectione mortuorum anno 1541, tum Supplicatio pro Christianis anno 1557. Principes hae editiones sic inscribuntur:

„*Ἀθηναγόρου Ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ Περί ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν.* Athenagorae Atheniensis, philosophi christiani, De resurrectione mortuorum, PETRO NANNIO Alecmariano interprete, Lovanii in Collegio Trilingui latinarum literarum professore. Lovanii, apud Bartholomaeum Gravium, sub sole aureo. MDXLL.“ 4°. Nonnullorum exemplorum titulus habet: „Parisiis, apud Christianum Wechelium, sub scuto Basiliensi in via Iacobaea: et sub Pegaso in vico Bellovacensi. Anno MDXLI.“ Graeco textui, quem editio illa praebet, Petrus Nannius latinam adnexuit translationem eamque titulo novo et novis paginarum notis instructam: „Athenagorae Atheniensis, philosophi christiani, De mortuorum resurrectione, Petro Nannio Alecmariano interprete, Lovanii in Collegio Trilingui latinarum literarum professore. Lovanii, apud Bartholomaeum Gravium,

sub sole aureo. MDXLI.“ In aliis exemplis: „Pari-
siis, apud Christianum Wechelum, sub scuto Basi-
liensi in vico Iacobeo: et sub Pegaso in vico Bello-
vacensi. Anno MDXLI*)." In epistola nuncupatoria
ad Reverendissimum D. Antoninum a Granvella Epi-
scopum Atrebatensem („Lovanii 13. Calendas Maias
anno 1541“), latinae translationi praemissa (p. 3 sq.),
Nannius dicit: „Nobis non nisi unicum exemplar fuit,
a doctissimo quidem viro descriptum, sed tamen non
paucis vitiis infectum, nec mirum, non enim meliora
mibi poterat tradere quam in archetypo invenerat,
quod unum superesse aiunt in universa Europa.“
Nihil refert amplius de codice suo msto, quem typis
describendum curavit**). Neque adnotationes de-
dit. Translatio persaepe est vitiosa.

„*ΑΘΗΝΑΓΟΡΟΥ ΑΘΗΝΑΙΟΥ φιλοσόφου χριστιανού*
Ἀπολογία περὶ Χριστιανῶν. Τοῦ αὐτοῦ Περὶ ἀνα-
στάσεως νεκρῶν. ATHENAGORAE ATHENIENSIS
philosophi christiani Apologia pro Christianis, ad
Imperatores Antoninum et Commodum. Eiusdem De
resurrectione mortuorum. Ex antiquis exemplaribus
libellus ille nunc primum profertur, hic autem casti-
gator quam antea editur. Uterque graece et latine.
Ex officina Henrici Stephani. An. MDLVII.“ 8vo
min. ***) Haec editio CONRADO GESNERO πολυ-

*) In maximo errore versatur Th. Adr. Clarisse, qui l. c. p. 40,
Dupinio fretus, librum De resurrectione „primum“ editum esse affir-
mat „anno 1498 graece et latine Venetiis.“ Scilicet isto anno latine tan-
tum prodiit, Georgio Valla interprete.

**) Errat Cas. Oudinus (Comment. de scriptoribus eccles. anti-
quis T. I, Lips. 1722. Fol., p. 204) dicens illum mstum codicem fuisse
Regiae Bibliothecae Parisiensis.

***) Clarisse l. c., a Io. Alb. Fabricio (Biblioth. gr. ed. Har-

μαθεστάτω debetur. Etiam nunc in Bibliotheca Reipublicae Turicensis, ut Otto Fridolinus Fritzsche, in Turicensi academia theologiae professor et Bibliothecae illius praefectus, mecum communicavit, exemplar asservatur, cuius in titulo Gesnerus manu suâ haec scripsit: „*Cl. V. D. Heinricho Bullingero, dño et patrono perpetua observantia sibi colendissimo, Con. Gesnerus donabat et dedicabat.*“ — Hoc libro continentur Apologia graece (p. 3 — 44), De resurrectione graece iuxta Nannii editionem (p. 45 — 77), Epistola Gesneri dedicatoria ad Henricum Bullingerum „Ecclesiae Tigurinae pastorem fidelissimum“ Tiguri Nonis Februarii 1557 data (p. 79—80), Apologia latine Gesnero interprete (p. 81 — 129), Praefatio Gesneri („*Conr. Gesnerus Lectori*“, p. 130) ad Adnotationes in Apologiam ab ipso oblatas (p. 131 — 154), Petri Nannii Epistola nuncupatoria ad Antoninum a Granvella (p. 155—156), De resurrectione latine Nannio interprete (p. 157—189), Henrici Stephani typographi Epistola ad P. Nannium ex typographeio suo 10 Cal. Iun. 1557 data (p. 190), qua suas illi Adnotationes in utrumque Athenagorae librum (p. 191—208) dedicat. Silentio Gesnerus*), ut mos tum erat, praeterit ex cuius bibliothecae cimeliis codicem istum protraxerit, quem Parisiis in

les. Vol. VII. p. 97) in errorem inductus: „Apologia“, inquit, „*seorsim*“ (!) est edita graece et latine cum versione et notis C. Gesneri, Tiguri 1557. 8°.“ — Alios virorum doctorum errores in enumerandis Athenagorae editionibus commissos silentio praetereo.

*) Is primus edidit Tatianum quoque una cum Theophilo Antiocheno: vid. meam Tatiani Orat. ad Gr. editionem (= Corp. Apoll. Vol. VI) Proll. p. XXI sq.

typographeio Stephaniano curavit typis exscribendum; apud lectorem (p. 130) se excusat quod propter alias occupationes ipsi non licuerit in sua translatione Apologiae et adnotationibus eam operam quam par erat posuisse. Codex autem ille, quem descripsit, haud dubie fuit Bononiensis; dicit enim Gesnerus ipse in *Bibliotheca universalis* (Tigur. 1545. Fol.) p. 99: „Athenagorae philosophi christiani Legationem pro Christianis ad M. Aurelium Antoninum et Commodum, Romanos Imperatores, vidi, mstam, graece Bononiae in Bibliotheca S. Salvatoris *). Stephanus, doctissimus ille typographus, dicit (p. 190 coll. 208) se, dum illi Athenagorae libri excuderentur, artificum suorum quotidiana opera examinantem suas obiter adnotationes ad illos scripsisse, passim duobus codicibus mstis adiutum: quorum tamen vix decem lectiones enotavit. Ipse ait (p. 190): „Orationis De resurrectione antigraphum in Regis Gallorum Bibliotheca offendi quae est in pago Calliroë [rectius scripsisset Callirrhoë, quo nomine a poetis latinis saeculi XVI designatur Fontainebleau, Fons Bellaqueus, h. e. la Fontaine de belle eau] Parisiis vicino [= Par. 450], alterius autem [h. e. Supplicationis] exemplar Romae Guilielmus Sirletus vir doctissimus mihi ostendit et eius copiam perliberaliter fecit **).“ Fatetur (p. 208) nihil se in textu graeco ex suo sensu immutasse; excipiendi aliquot libri De

*) Coll. etiam Conr. Gesneri Elenchus scriptorum omnium, in compend. redact. (Basil. 1551. 4°) p. 106.

***) Coll. Bibliotheca instituta et collecta primum a Conr. Gesnero, deinde in epitomen redacta (Tigur. 1583. Fol.) p. 87.

resurrectione loci quibus Nannianam lectionem eiecit. — Gesnero autem non eruditio et diligentia in Athenagora edendo sed interdum exemplaris graeci fides defuit. Quod quidem ipsius ac Stephani in hunc Apologetam adiectae castigationes testantur. In universo contextus filo praestitit quod alibi praestare solet; sed quia codex eius passim depravatus fuit, alias fortiter divinat, alias de suo supplet. Translatio in multis locis obscura est vel a scriptoris sensu aliena.

Iam eas recenseamus editiones quae ex principibus illis prodierunt.

Singularis Athenagorae liber De resurrectione mortuorum ex editione Petri Nannii graece cum latina eius versione, textui graeco ad latus adiecta, repetitus est in „*Μικροπρεσβυτικῶν* veterum quorundam theologorum,“ Basil. ap. Henr. Petri 1550. Fol. p. 471—494, et in „*Orthodoxographis theologiae sacrosanctae*“ etc. (a Io. Heroldo publicatis), ibid. per Henr. Petri 1555. Fol. p. 351—376. Accedit graece tantum: „*Ἀθηναγόρου Ἀθηναίου Φιλοσόφου Χριστιανοῦ Περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν*. Athenagorae Atheniensis Philosophi Christiani De resurrectione mortuorum. Lugduni Batavorum, ex officina Plantiniana, apud Franc. Raphelengium. MDLXXXVIII.“ 8°.

Uterque Athenagorae liber, et Supplicatio et De resurrectione, ex editione a Conrado Gesnero parata iteratus est in hoc operum nonnullorum collectione: „*Θεολόγων διαφόρων συγγράμματα παλαιὰ καὶ ὀρθόδοξα*. Theologorum aliquot graecorum veterum orthodoxo-

rum libri graeci et iidem latinitate donati“, Fol. *) ubi tertio loco habetur: „*Ἀθηναγόρου Ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ Ἀπολογία περὶ Χριστιανῶν. Τοῦ αὐτοῦ Περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν.* Athenagorae Atheniensis philosophi christiani Apologia pro Christianis, ad Imperatores Antoninum et Commodum. Eiusdem De resurrectione mortuorum. Ex antiquis exemplaribus libellus ille nunc primum profertur, hic autem castigatior quam antea editur. Uterque graece et latine. Per Andream Gesnerum F. MDLIX.“ In aliis exemplis: „MDLX.“ Suppeditatur primum illa C. Gesneri epistola dedicatoria ad H. Bullingerum, tum (p. 4 — 35) Apologia graece cum C. Gesneri translatione, deinde folium hunc titulum continens (p. 87): „*Ἀθηναγόρου Ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ Περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν.* Athenagorae Atheniensis philosophi christiani De mortuorum resurrectione. Petro Nannio interprete. Per Andream Gesnerum F. MDLIX.“ In aliis exemplis: „MDLX.“ In parte aversa legitur illa P. Nannii epistola nuncupatoria ad A. a Granvella. Sequitur (p. 39 — 62) liber De resurrectione graece et latine. P. 63: Conr. Gesnerus Lectori. P. 64 — 77: Conr. Gesneri Adnotationes in Apologiam, „quibus etiam Henr. Stephani typographi Adnotationes, seorsim prius [h. e. in editione a. 1557. p. 191 — 200] editae, inseruntur.“ P. 78 illa H. Stephani epistola ad P. Nannium, cui p. 79 — 82 adiunguntur [ex eadem editione a. 1557. p. 200 — 208] eiusdem

*) Locus et annus non additi sunt; typographus autem (Andreas Gesnerus F.) praefationem ad lectorem sic finit: „Vale 1559“.

„Stephani typographi Adnotationes in librum De Resurrectione mortuorum.“

Inde seorsim prodiit: „*Ἀθηναγόρου Ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ Ἀπολογία περὶ χριστιανῶν*. Athenagorae Atheniensis philosophi christiani Apologia pro Christianis. Graece et latine Conrado Gesnero interprete. Parisiis, apud I. Benenatum. MDLXXVII.“ 8°.

Illam Gesneri editionem utriusque libri Athenagorae denuo exprimendam curavit FEDERICUS MORELLUS, in calce Operum Iustini Phil. et Mart., una cum Tatiani, Theophili, Hermiae scriptis, Parisiis anno 1615 et dehinc 1636. Fol. *), Append. p. 1 — 68. Textui graeco latinas versiones Gesneri (Apologiae) ac Nannii (libri De resurrectione) apposuit et illius Stephanique adnotationes (p. 181 — 197) adiunxit. — Morellianum exemplar ex asse repetiit editio quae COLONIAE seu potius Vitebergae anno 1686 lucem vidit, aucta Christiani Kortholti commentario, Kilonii antea a. 1675 Fol. publici iuris facto. Vide quae de his editionibus in Opp. Iustin. Tom I. P. I (= Corp. Apoll. Vol. I) ed. 2. Proll. p. XXV sq. dixi.

Porro ex editione Gesneriana (iuxta Morellianum exemplar a. 1615) FRONTO DUCAEUS (Le Duc) Athenagorae libros cum versione latina Gesneri et Nannii inseruit (quartae) Parisiensis Patrum Bibliothecae (a. 1624) auctario graeco-latino, h. e. „Bibliothecae veterum Patrum seu scriptorum eccle-

*) Alterius Morellianae editionis, ut par est, in notis meis rationem habui.

siasticorum“ Tomo primo, Parisiis (per Sonnios fratres et Hieronymum Drovardum) MDCXXIV. Fol. p. 50—104. In paucis tantum locis tacite aliam lectionem admisit. Ad calcem Tomi non solum Gesneri et Stephani (p. 25 — 37) sed suas quoque (p. 38 — 39) notas coniecit: quibus aut vitiosos aliquot Supplicationis locos [fere quattuor] ex „duobus mss. Francisci I“ [= Par. 451 et 174] atque ex „ms. illustrissimi Cardinalis Ioeüsaei“ correxit aut nonnulla illustravit. — „Obscuriora quaedam textus graeci loca“ examinavit Nic. le Nourry in Appar. ad Bibliothecam Max. vett. Patrum P. I (Par. 1703. Fol.) p. 494 — 496.

Textum per Gesneri editionem vulgatum reddiderunt perpauca locis mutatum Ioannes Fell, Adamus Rechenberg, Eduardus Dechair, quorum iam exemplaria afferam.

„Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀθηναγόρου Ἀθηναίου φιλοσόφου Ζωζόμενα [sic pro Σωζόμενα]. S. Patris Athenagorae Philosophi Atheniensis Opera, ad Mss. fidem [!] recognita. Oxonii, e theatro Sheldoniano. An. Dom. 1682.“ 12°. IOANNES FELL, Oxoniensis episcopus, hanc editionem „typis et forma exiguis“ adornavit, ne egregia Athenagorae opera deinceps sub umbra grandiusculi voluminis delitescerent, sed in sinu et manibus eruditorum perpetuo versarentur. Repetiit, sed vitiose, textum vulgatum, e regione posuit versiones supra memoratas et perpauca notulas adpersit, quibus aliquot (16) lectiones ex codicibus Bodleianis et nonnullae coniecturae Gesneri Stephanique continentur. Suo Marte nihil praestitit.

„*Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀθηναγόρου Ἀθηναίου φιλοσόφου Σωζόμενα.* S. Patris Athenagorae Philos. Atheniens. Opera, cum notis variis curante L. A. RECHENBERGIO, P. P. Lipsiae, A. MDCLXXXV. Apud Io. Frid. Gleditschium, Stanno Christoph. Fleischeri.“ 8°. Etiam sub titulis: „*Ἀθηναγόρου Ἀπολογία περὶ Χριστιανῶν.* Athenagorae Apologia pro Christianis. Cum interpretatione latina Suffr. Petri et notis variis, opera et studio L. A. Rechenbergi, P. P. Lipsiae, apud Io. Fr. Gleditschium, A. MDCLXXXIV“. Et: „*Ἀθηναγόρου Ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν.* Athenagorae Atheniens. Philos. christiani De resurrectione mortuorum. Cum [interpretatione latina Petri Nannii et] annotationibus, opera et studio L. A. Rechenbergi, P. P. Lipsiae A. MDCLXXXV. Apud Io. Fr. Gleditschium.“ Gesneri, Stephani, Suffridi Petri, de quo infra dicendum est ubi de codicibus in alias linguas versis agitur, Kortholti suasque notas textui substravit; et „quum, impressis iam tribus Apologiae quaternionibus, ab Amico-Collega exemplar novae editionis Oxoniensis mihi communicaretur, notas illi adspersas, licet paucas, sequentibus paginis adscribere non pigritus sum“. * Nihil ipse contulit ad Athenagoram rectius legendum meliusque intelligendum.

„*Τοῦ ἁγίου Ἀθηναγόρου Ἀθηναίου φιλοσόφου Πρεσβεία περὶ Χριστιανῶν. Τοῦ αὐτοῦ Περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν. Ἐκ θεάτρον ἐν Ὁξονίᾳ, ἔτι θεογονίας αἰψέ.*“ Alter titulus: „Sancti Athenagorae Atheniensis Philosophi Legatio pro Christianis, ad Imperatores M. Aurelium Antoninum et L. Aurelium Commodum. Eiusdem De re-

surrectione mortuorum. Accedunt Latina versio, emendationes, variantes lectiones, annotationes atque indices necessarii. Cura et studio EDUARDI DECHAIR, A. M. Oxoniae, e theatro Sheldoniano. Anno dom. 1706." 8°. In praefatione ad lectorem dicit: „Textum auctoris nostri anno 1557 editum, qui omnium accuratissimus nobis videbatur, cum duobus Legationis MSS. quos celeberrima Bodleï Bibliotheca apud Oxonienses continet, diligenter contulimus, variantium lectionum quotquot ullius momenti nobis esse visae sunt infra textum immediate collocavimus, quo in loco etiam et aliorum MSS. lectiones posuimus: nimirum MS. totius auctoris nostri qui Parisiis est in Bibliotheca Regis Galliarum [= Par. 174], diversi ab illo quem Stephano legendi copia erat, nonnullas; quam plurimas autem MS. utriusque orationis Athenagorae qui Etonae est.“ Scripturam vulgatam in locis quibusdam emendavit, perraro quidem in ipso textus corpore, at frequentius in notis textui subiectis. Versiones quod attinet, quae Gesneri est Supplicationi, libro De resurrectione illam Nannii apposuit: quas tamen multis locis correxit. Textum insuper, „ut ita diversae quas tractat auctor noster materiae magis paterent“, in sectiones divisit; Supplicationis sunt 31, De resurrectione 18. Virorum doctorum in Athenagoram notas exhibuit suasque addidit. „Inter illas autem sunt quaedam graece a recenti quodam Scholiasta conscriptae, quae ex MS. illo Regio Parisiensi sunt desumptae, quasque, uti et variantes illius et Etonensis etiam MS. omnes lectiones, quorum posteriorem

summa diligentia ipse perlegerat, D. Worth Archidiaconus Wigorniensis et Tatiani eruditus admodum editor nobiscum amicissime communicavit.“ Ad calcem editionis locavit Suffridi Petri (p. 1—67) et Ioannis Langi (p. 68—89) adnotationes in Supplicationem, Kortholti (p. 90—95) et Rechenbergii (p. 96—101) in utrumque librum, excerpta ex Baronii Annalibus ad a. Chr. 179 (p. 102—103), ex Halloixii De Illustrium ecclesiae orientalis scriptorum Vol. II. c. 26 (p. 104—108), ex Henr. Dodwelli Dissertationum Cyprianicarum XI. §. 37 sq. (p. 109—112), praefationem Felli (p. 113), ex G. Bulli Defens. fidei nicaenae c. 4 sq. excerpta quaedam (p. 114—127). — Hic memorandae sunt (I. A. Fabricii) „Emendationes et Observationes in quaedam loca Athenagorae minus huc usque intellecta“, quae leguntur in (fratrum Massuetorum) „Histoire critique de la republique des lettres“ T. IX, Amst. 1715, p. 129—140.

Splendido ornatu prodiit Athenagoras una cum caeteris Apologetis graecis curâ PRUDENTII MARRANI Parisiis (Hagae Comitum) anno 1742. Fol. mai. Huius editionis titulum in Opp. Iustin. l. c. p. XXX sq. accurate descripsi. Athenagorae Apologia legitur p. 279—313, in capita 37 bene distributa, De resurrectione p. 315—336, capita 25 continens. Doctus ille monachus Benedictinus in Praefationis Parte III. exposuit p. CX—CXX de gestis et scriptis Athenagorae (c. 13), item de quaestione an Montani sectae adhaeserit (c. 14). Nova codicum subsidia comparavit. Etenim „Athenagorae“, inquit (Praefat. p. IX),

„Legatio collata cum duobus Regiis 451. 174, tribus Romanis, quorum duo ex Ottoboniana, alius ex Vaticana Bibliotheca, Claromontano et alio ex Bibliotheca Institutionis Oratorii Parisiensis. Eiusdem liber De resurrectione collatus cum iisdem codicibus Regiis 451. 174. 450 et duobus Claromontanis, quibus accessere variae lectiones olim ab eruditissimo Bigot e ms. codice collectae, quae in Bibliotheca Saugermanensi asservantur. Romanorum codicum varias lectiones debeo duobus eruditis Nostrae Congregationis in Curia Romana Procuratoribus, D. Etienne et D. Petro Maloët, quorum primus Legationem cum duobus Ottobonianis contulit.“ Pauca haec Maranus de codicibus retulit: quos supra, postquam multum quaesivi, ut par est pluribus descripsi. Plerumque lectiones optimis codicibus mstis firmatas non inseruit textui sed in adnotationem ablegavit. Passim cum Morello, cuius editionem (a. 1686) typothetae tradidit, in vitiis graeci textus concordat. Locos obscuriores interdum luce donavit, translationem Supplicationis Gesnerianam innumeris locis emendavit, librum De resurrectione denuo in latinum sermonem vertit. — Marani exemplar paginis paululum immutatis mendose recusum est Venetiis anno 1747 Fol. mai.: Supplicatio p. 296 — 334 et De resurrectione p. 335 — 358 praebetur.

Ad hoc Venetum Marani exemplar Athenagorae opera exprimenda curavit ANDREAS GALLANDI: „Bibliotheca veterum Patrum antiquorumque Scriptorum ecclesiasticorum.“ Tom. II (Venet. 1766. Fol. mai.) p. 3 — 58. Doctus ille presbyter Con-

gregationis Oratorii perpaucas adnotationes Maranianis adpersit. Prolegomena Marani de Athenagora p. III sqq. praemisit. — Absque notis iuxta idem exemplar Athenagoras graece et latine habetur inter „Opera Patrum graecorum“ [cura FR. OBERTHÜR] Vol. III (Wirceb. 1779. 8°) p. 108 — 261.

Memoranda denique est editio, quae nonnisi Supplicationem Athenagorae graece cum brevi adnotatione offert, sic inscripta:

„Sancti Athenagorae Atheniensis Philosophi Deprecationem (vulgo Legationem) pro Christianis edidit M. IO. GOTTLIEB LINDNER Rector Scholae Arnstadiensis. Longosalissae sumptibus Io. Chr. Martini MDCCLXXIV.“ 8°. In Praefatione p. V sq. refert se Dechairianam editionem esse secutum, parva interdum mutatione, ubi praesertim codices msti in illa notati addicebant, tentata. Lectiones variantes ex codice utroque Bodleiano et Aetonensi potiores tantum textui substravit. Lindnero, quum suam editionem pararet, non ad manus erat exemplar Maranianum. Absoluto vero et publici iuris facto opere „cupido est incensa etiam hanc editionem conferendi, quum praesertim insignia monachi Benedictini in Iustinum Martyrem merita me non fugerent: nec spes expectantem est frustrata, quum eius libri a Prof. Heynio Viro Praecellentissimo pro summa qua in me est liberalitate copia esset facta. Quem librum quum maximo cum fructu legissem, nolui hac symbola defraudare eos quibus mea editione uti fuerit visum.“ Itaque prodierunt: „M. Io. Gott-

liber Lindneri Curae posteriores in Athenagorae Deprecationem pro Christianis. Longosalissae 1775. apud Io. Chr. Martini.“ 8°, paginarum 24, in quibus Maranianae editionis ratio habita est. Is philologus parum praestitit: difficiliora loca aut non attigit aut male tractavit. Haud raro notas offert quae ad grammaticam pertinent „propter tirones:“ plerumque vero ipse se tironem praebet. Multos eius errores placuit silentio praeterire.

IV. De codicibus in alias linguas versis.

Prius, quam editio princeps libri De resurrectione vulgata est, latina translatio prodiit: „G E O R G I O V A L L A Placentino interprete. Hoc in volumine haec continentur: Nicephori [Blemmidae] Logica, Euclidis quartus decimus elementorum etc., Athenagorae philosophi De resurrectione, Aristotelis de celo“ etc. In fine: „Impressum Venetiis per Sim. Papiensem dictum Bevilaquam 1498. Die ultimo Septembris.“ Fol. Integrum huius voluminis titulum Mich. Mettaire Annales typographici Tom. I. P. I (Amstel. 1733. 4°) p. 661 notavit.

Excerpta tantum M. Ficinus offert: „Athenagoras De resurrectione. Xenocrates De morte. Interprete MARSILIO FICINO. Cebetis Tabula latine per Ludov. Odaxium. Parisiis per magistrum Guidonem Mercatorem 1498. die XVIII. Augusti.“ 4°. Repetita per Beatum Rhenanum: „Aeneae Platonicus christianus De immortalitate animae deque corporum resurrectione dialogus aureus, qui Theo-

phrastus inscribitur, Ambrosio Camaldulensi interprete. Athenagoras Atheniensis De resurrectione, Marsilio Ficino interprete. Xysti Pythagorici Sententiae, Rufino interprete. Basileae apud Ioannem Frebonium an. MDXVI.“ 4°. (Colon. 1522. 4°.) Exstant quoque in Marsilii Ficini Operum Tom. II (Par. 1641. Fol.) p. 814 — 816.

Idem De resurrectione liber latine ex PETRI NANNII interpretatione, de qua videsis supra p. XXXsq., refertur post Philonis Iudaei Opera latine reddita a Sigismundo Gelenio. Basil. (1553) 1561. Fol. p. 661 — 681.

Athenagorae Apologia in latinam linguam translata est primum a CONRADO GESNERO, ut supra p. XXXIIsq. exposui, paullo post a IOANNE LANGO, qui translationem commentario instructam Operibus S. Iustini Phil. et Mart. latine a se editis Basil. 1565. Fol. Tom. I. p. 217sq. *) ob materiae similitudinem inseruit.

Novam eiusdem Apologiae translationem S. Petri produxit: „Athenagorae Atheniensis Philosophi Apologia vel Legatio vel potius Supplicatio pro Christianis: ad Imperatores Antoninum et Commodum: A SUFFRIDO PETRO Leovardiense Frisio in Latinum ex Graeco translata et iustis commentariis illustrata: adiectis etiam castigationibus eiusdem, quibus textus graecus a mendis plurimis repurgatur et integritati suae restituitur. Coloniae, apud haeredes

*) Cf. meam S. Iustini Operum editionem Tom. I (= Corp. Apoll. Vol I) ed. 2. Proll. p. XXXVII.

Arnoldi Birckmanni. Anno MDLXVII.“ 8°. Alicunde, ut in epistola ait dedicatoria ad Venerabilem in Christo Patrem ac Dominum D. Isbrandum Haderwick Abbatem in Lidlum („Lovanii 7. Ianuarii anno 1566“), exemplar Apologiae mstum accepit, ex quo, priusquam Gesneri editio ipsi innotuit, latinam translationem confecit, ita quidem, ut loca quaedam obscura, quum exemplar illud graecum melioris notae fuerit, magis perspicue ac melius exprimeret quam Gesnerus. „Nec mihi dubium est quin Gesnerus [qui a. 1565 obiit], ut vir humanus et aequus fuit, meam hanc editionem vivus, si vidisset, etiamsi vel ipso inconsulto fuisset emissa, probaturus fuerit: siquidem et graecus textus plurimis in locis a nobis integritati suae restitutus est, et in versione latina incommoda ista facile vitata sunt quae ille propter mendositatem sui codicis effugere nullo modo potuit.“ Proponuntur versio p. 1—87; commentaria p. 88—372, „in quibus non solum operam dedi ut eas difficultates omnes explicarem quae in hoc scriptore sese offerebant, sed etiam ut ecclesiae primitivae statum et prima christianae religionis obstacula diligenter exponerem*);“ castigationes quibus ipsius contextus graeci integritas restituitur p. 373—393.

Utrumque Athenagorae opus latine, Apologia ex Gesneri et liber De resurrectione ex Nannii versione, recusum est in Bibliothecae SS. Patrum, a

*) Exemplum ut afferam, uberius S. Petrus p. 105—150 exponit: „Quam gravibus praeiudiciis in primitiva ecclesia Christiani per indiscretos vulgi rumores pressi sint et quae fuerint eorum causae.“

Margarino de la Bigne adornatae, edit. I. Tom. VIII (Par. 1576. Fol.) p. 2—44, ed. 2. Tom. IX (1589) p. 361—408, ed. 3. Tom. VIII (1610) p. 2—40; in Magnae Bibliothecae veterum Patrum (Colon. 1618. Fol.) Tom. II. n. 3 sq.; in Maximae Bibliothecae veterum Patrum (Lugdun. 1677. Fol.) Tom. II. P. 2. p. 147 sqq.

**Apologia et liber De resurrectione, Gesnero il-
lius et Marano (vid. supra p. XLI) huius interpre-
te, in „Collectione selecta SS. Ecclesiae Patrum ac-
curantibus D. A. B. Cailla u una cum D. M. N. S.
Guillon“ Tom. II. Par. (et Lips.) 1829. 8°. p. 47
—89 et p. 90—121 mendose suppeditantur.**

**Praeterea translationes Athenagorae inveniun-
tur italicae, gallicae, anglicae, germanicae.**

**Atenagora Ateniese, Filosofo Cristiano, del-
la risurrettione de' morti, tradotto in lingua italia-
na da GIROLAMO FALETI: Con una oratione della
natività di Christo, composta dal medesimo Faleti.
Gli Eredi d'Aldo. Venezia MDLVI. 4°. Denuo: „In
Verona 1735.“ 4°.**

**Opere di Atenagora Ateniese, filosofo cristi-
ano, dal greco in ital. recate con prefazione e note,
da D. GIOVANNI BATTISTA GALLICCIOLI. In
Venezia 1801. 8°.**

**Apologie d'Athenagoras, pour la défense des
Chrètiens, tournée du Grec de l'auteur et du La-
tin de Conradus Gesnerus, avec les annotations de
Suffridius Frisien; le tout de la version de GAY**

GAUSSART Flamignon. Paris chez Simon Calvarin. 1574. 8°.*)

Discours d'Athénagore philosophe chrétien d'Athènes sur la résurrection des morts, traduit du Grec par le P. **LOUIS REINER**, de la Compagnie de Jesus, professeur de philosophie à Breslau. Avec des réflexions sur divers sujets de morale et de physique. Breslau chez Charl. Godofr. Meyer. 1753. 8°.

The most excellent discourse of the Christian Philosopher Athenagoras, touching the Resurrection of the dead; englished from the Greek of Peter Nannius by **RICHARD PORDER**. Imprinted at London by W. Williamson. 1573. 8°.

The Apologeticks of the Learned Athenian Philosopher Athenagoras. I. For the Christian Religion. II. For the Truth of the Resurrection. Against the Scepticks and Infidels of that Age. Together with a curious Fragment of Justin Martyr on the Subject of the Resurrection, not published in his Works. And two other Fragments: the one attributed to Josephus, the other to Methodius, concerning the State of the Dead. Both from Mss. of the late Reverend Dr. Grabe. With the original Greek printed in the Appendix. Done into English, with Notes. To which are prefixed Two Dissertations: the one, concerning the Jewish Notion of the Resurrection; the other, concerning Athenagoras and his Remains. By **DAVID HUMPHREYS**. London, Smith 1714. 8°.

*) Decit Io. Alb. Fabricius (l. c. p. 98) exstare utriusque operis gallicam versionem, quae **ARNOLDO FERRONE** sive Ferrerio debeat. Burdegal. 1577. 4°.

Sämmtliche Werke der Kirchen-Väter. Aus dem Urtexte in das Teutsche übersetzt. KEMPTEN, Kösselsche Buchhandlung. 1830. 8°. Tom. II. p. 193 — 294: „Athenagoras.“

Excerpta tantum offert notisque illustrat CHR. FR. RÖSSLER: Bibliothek der Kirchen-Väter in Uebersetzungen und Auszügen. Tom. I (Lips. 1776. 8°) p. 184 — 217.

V. De Athenagorea dictione.

Athenagoras Atheniensis etiam post, quam ad sacra christiana transiit, nomen servavit habitumque philosophi *), ut Aristides Atheniensis et Iustinus Martyr. Et platonicum quidem philosophum egit: non vero magistro se quasi in servitum addixit, interdum aliorum quoque philosophorum sententias amplexus. Veritatem certe divinitus revelatam iunxit cum philosophicis opinionibus, ita quidem, ut illam ex his magis perspicuam reddere conaretur, has autem iuxta illius normam emendaret. Cf. Suppl. cc. 7. 9. 24. De res. c. 18 **). Maxime resurrectionem mortuorum philosophicis rationibus fulsit contra philosophos ***). Nec neglexit quaecumque ista aetate

*) Philippus Sidetes: *Ἀθηναγόρας ... ἀνήρ ἐν αὐτῷ χριστιανισμῶ τῷ τριβῶνι.*

***) H. Ritter *Geschichte d. christl. Philosophie* P. I (Hamb. 1841) p. 322: „Auch deswegen ist Athenagoras uns merkwürdig, weil er reiner als alle übrigen Kirchenlehrer der ersten Jahrhunderte aus der Platonischen Philosophie, welche fast überall bei ihm anklingt, seine Bildung geschöpft hat und so den Einfluss dieser Philosophie auf die christliche Lehre auf das augenscheinlichste uns darstellt.“ *Coll. libellum meum Zur Charakteristik d. heil. Justinus* (Vindob. 1852) p. 11 sqq.

****) Ioach. Iust. Rau *Diatriba hist.-philos. De philosophia SS.*

ad veram pertinebant eruditionem. Poëtarum enim et historicorum veterum opera penitus cognita habuit, id quod ex ipsius libris pateseit. Pariter fuit, ut indidem apparet, versatissimus in codice sacro. Quid? Inter omnes saeculi secundi apologetas excellit et philosophico ingenio et ampla eruditione.

Accedit dicendi ratio, qua Athenagoras itidem illos apologetas superavit *).

Etenim in utroque libro concinnum sententiarum ordinem secutus est, ut patet ex argumentis operum eius infra allatis, praecipue libri De resurrectione mortuorum.

Atticam elegantiam ab Athenagora Atheniensi affectari nonnulli **) iudicarunt: hoc dici potest ab eo atticam dialectum fuisse usurpatam.

Patrum Iustini Mart. et Athenagorae (Ien. 1733. 4°) p. 63: „Neque vero celabo librum De resurrectione mortuorum totum censi posse philosophicum.“ Clarisse l. c. p. 57: „Eius dissertationem de resurrectione acuminis, quo gaudebat auctor, philosophi sapientiaeque testem fidelissimum merito vocaveris.“ Baumgarten-Crusius *Comp. d. christl. Dogmengesch.* P. I (Lips. 1840) p. 82. Ritter l. c. p. 308.

*) Sic omnes iudicant viri eruditi. Ut duo saltem testimonia afferam, G. E. Petri (*Allg. Encyclopädie d. Wissensch. u. Künste v. Ersch u. Gruber*, Sect. I. Tom. 6, Lips. 1821, p. 176) ait: „Die Bittschrift, *πρὸς βεβαίαν*, des Athenagoras zeichnet sich durch einen gemässigten Ton und wohlgeordneten, nicht unberedten Vortrag aus. In Verbindung mit dem Schlusse derselben steht seine an philosophischem Geist und Bündigkeit alle ähnlichen Schriften der Kirchenväter seiner Zeit übertreffende und noch jetzt sehr beherzigungswerthe Abhandlung über die Auferstehung der Todten (d. h. des Leibes).“ J. A. Möhler (*Patrologie*, herausgeg. v. F. X. Reithmayr, T. I. Regensb. 1840. p. 268): „So wenig wir von Anderen über Athenagoras erfahren, so ungewiss er uns selbst über seine äusseren Lebensverhältnisse lässt, ein ebenso sprechendes Zeugnis von seinem freien Geiste, seiner umfassenden Bildung und gediegenen Beredsamkeit ist in seinen beiden Aufsätzen unwillkürlich hinterlegt worden.“

**) Praeunte Suffrido Petro l. c. p. 90: qui idcirco a Lindnero in praef. edit. p. X vituperatur.

Quodsi cuiusvis bene dicentis est dicere perspicue, graviter, suaviter: nullam harum orationis virtutum Athenagoras neglexit*).

Perspicue eum dicere nemo negabit. Plerumque res breviter exponit, dein amplificat, denique iusta argumentatione stabilis; sententia satis manifesto ex verbis apparet. Raro prolixioribus periodis usus est. E. gr. Suppl. c. 12: *Εἰς' οἱ μὲν κτλ.*, c. 20: *Ἐπεὶ δὲ τοῦτο μὲν κτλ.* De res. c. 18: *Εἰ δὲ κατὰ τοῦ συναμφοτέρου κτλ.* Raro consecutus est significaciones vocabulorum vel formulas dicendi minus solitas. Sic *μεγάλοι βασιλέων* (*magni inter reges*) pro *μεγάλοι βασιλεῖς* s. *μέγιστοι βασιλέων* compellantur Suppl. c. 1, *ὁ λόγος* de religione usurpatur cc. 2. 4. 9. 11, imperatores *ἀπὸ φιλοσοφίας καὶ παιδείας πάσης ὀρμώμενοι* h. e. *philosophia et eruditione omni imbuti* dicuntur c. 2, *ἡ χροία τοῦ κόσμου* memoratur c. 4, *κρατεῖν θεῶν* valet i. q. *deum tenere* c. 6, *διαίρειν* et *τέμνειν* est i. q. Latinorum *distinguere* c. 23, *τὰ ἐπισυμβεβηκότα θεῶν* sunt *attributa dei* c. 23, bonitas in deo vocatur *συγκρασμένη* h. e. *penitus infixa* quemadmodum color in corpore c. 24, ut nonnulla alia, e. c. *ἀποκτείνειν πρόδρῶν τινά* c. 3 et *τὸ θεολογικὸν μέρος* c. 10, hic silentio praetermittam**). Raro verba adhibuit parum usurpata sive sequiori sermonis graeci aevo nata: in quorum numerum refero *ἐναποσφραγιζέσθαι* c. 27, *εὐνουχία* c. 33, *θεοδίδακτος* cc. 11. 32, *θεόφωτος* c. 11, *συγκαταπίπτειν* c. 31, *συναποφέρειν* c. 2, *συνεκφωνεῖν* c. 22, τη-

*) Cf. Clarisse l. c. p. 76sqg.

**) Quae castus interest facile in „Indica verborum“ ad calcem Tomi coniecto reperiet.

νάλλως c. 16. Raro vocabula ἀπαξ λεγόμενα sibi indul-
sit: ut Ἡρακλειωτικός Suppl. c. 20, ἰνδαυματώδης c. 27,
κατασπεδάζειν c. 1, ποροπλαθική c. 17 (παραθολοῦν c. 32)
προσπηλακίζειν (κατὰ κόρηος) c. 1, ὑποδιαλλάσσειν c. 20*).

Graviter eum dicere, hoc est id agere ut sua
mens recte sentiatur atque ita lectoris animus ad rem
de qua agit amandam, agendam, contemnendam in-
citetur, patet ex plurimis sarcastice dictis. E. g. in
Suppl. c. 34 post, quam adversarios maligne Chri-
stianis ἀνθρωποφαγίαν obiicere dixit, addit καὶ τοῦτό
ἐστι σαρκῶν ἀπιεσθαι ἀνθρωπικῶν, nimirum Christianos
persequi. Patet ex interrogationibus cum indigna-
tione prolatis. C. 20: Τί τὸ σεμνὸν ἢ χρηστὸν τῆς τοιαύ-
της ἱστορίας, ἵνα πιστεύσωμεν Θεοὺς εἶναι τὸν Κρόνον, τὸν
Δία, τὴν Κόρην, τοὺς λοιπούς; Αἱ διαθέσεις τῶν σωμάτων;
Καὶ τίς ἂν ἄνθρωπος κεκριμένος καὶ ἐν Θεωρίᾳ γεγονώς ὑπὸ
Θεοῦ γεννηθῆναι πιστεύσαι ἔχιδναν; Ex proverbiiis apto
loco adhibitis: ut c. 34 ἡ πόρνη τὴν σώφρονα.

Suaviter eum dicere, hoc est oratione uti
composita ad lectorum aures deliniendas et benevo-
lentiam captandam, inde liquet quod ornate plerumque
dicat. Saepenumero elegantiores descriptiones of-
fert, ut tyranni De res. c. 19: ὃ τε μηδὲν περὶ Θεοῦ δο-
ξάζων ἀληθές, ὕβρις δὲ πάση καὶ βλασφημίᾳ συζῶν, καὶ πα-
ρορῶν μὲν τὰ θεῖα, καταλύων δὲ νόμους, ὕβρισας δὲ παῖδας
ἰμοῦ καὶ γυναῖκας, κατασκάψας δὲ πόλεις ἀδίκως, ἐμπρήσας
δὲ οἶκους μετὰ τῶν ἐνοικούντων καὶ δηϊώσας χώραν, καὶ τού-
τοις συναφανίσας δήμους καὶ λαοὺς ἢ καὶ σύμπαν ἔθνος κτλ.
Comparisonibus saepe utitur ad rem aptissimis. Ut
exempla afferam, comparat imperatores, qui ex pau-

*) Voces Ἡρακλειωτικός, ἰνδαυματώδης, προσπηλακίζειν non in-
veniuntur in Stephani Thesuro graecae linguae, ex editione Car. Ben. Hase:

cis testimoniis innocentiam Christianorum perspicere possent, cum eo qui mel et serum explorat, ex parte exigua iudicans de tota re an bona sit (Suppl. c. 12); deum universum mundum regentem cum imperatoribus imperium romanum tenentibus (c. 16); eum qui materiam pro deo colit cum illo qui limum nec figulum admiratur (c. 15) vel navem pro gubernatore habet (c. 22); eum qui primum errores refutat ac deinde veritatem demonstrat cum agricola, qui semen agro non mandat nisi prius ab herba inimica purgato, et cum medico, qui corpus curare nequit nisi antea nocentia ex corpore expulsa sint (De res. c. 1). Nonnunquam antithesibus orationem ornat. Suppl. c. 1: *Οὐ γὰρ τὰ ὀνόματα μίσους ἄξια, ἀλλὰ τὸ ἀδίκημα δίκης καὶ τιμωρίας.* Nullibi vehementius, ut Iustinus, in imperatores invehitur*), sed, ubi eos ad causam Christianorum melius cognoscendam hortatur, elegantia utitur ad benevolentiam colligendam: quapropter laudat eorum *τὸ πραῖον καὶ ἡμερον καὶ τὸ πρὸς ἅπαντα εἰρηνικὸν καὶ φιλάνθρωπον* (c. 1), honorificentissimis eos verbis appellat *μειζίστους καὶ φιλανθρώπους καὶ φιλομαθεστάτους βασιλεῖς* (c. 2), *συνέσει καὶ τῆ περὶ τὸ ὄντως θεῖον εὐσεβείᾳ τοῦς ἄλλους προὔχοντας* (c. 7), *πάντα ἐν πᾶσι φύσει καὶ παιδείᾳ χρηστοὺς καὶ μετρίους καὶ φιλανθρώπους καὶ τῆς βασιλείας ἀξίους* (c. 37), neque vult quae breviter dixit ulterius persequi, quia id illi ipsi rectius noverant, *ὡσανεὶ ἀπὸ φιλοσοφίας καὶ παιδείας πάσης ὁρμώμενοι* (c. 2). C. 6: *οἶδα γάρ, inquit, ὅτι ὅσον συνέσει καὶ ἰσχύϊ τῆς βασιλείας πάντων ὑπερέχετε τοσοῦτον καὶ τῷ πᾶσαν παιδείαν*

*) Iustinus Apol. I. c. 2: *οὐδὲ πρὸς χάριν ὁμιλήσουσες ἀλλ' ἀκατηύχαστες . . . προσεληλύθαμεν.* Quia imperatoribus aeternas poenas minatus est nisi Christianis faverent: I. c. cc. 17. 45.

ἀκριβοῦν πάντων κρατεῖτε, οὕτω καὶ ἑκάστον παιδείας μέ-
ρος κατορθοῦντες ὡς οὐδὲ οἱ ἐν αὐτῆς μύριον ἀποτεμνόμενοι.
Simili modo loquitur cc. 9. 11. 17. 22. 23. 24.

VI. Argumenta Operum*).

1. Supplicatio pro Christianis.

Athenagoras in exordio Supplicationis suae, Marco Aurelio eiusque filio Commodo a. 177 obla-
tae, conqueritur quod sub aequis imperatoribus Chri-
stiani neque in summa erga deum pietate eandem
ac alii in absurdis superstitionibus licentiam (c. 1)
neque in summa morum innocentia eandem ac gravis-
simorum criminum rei formam iudiciorum obtineant
(c. 2). Tria dicit afficta esse Christianis crimina:
atheismum, Oedipodeos concubitus, Thyesteas coenas
(c. 3).

I. Christianos atheismi falso accusari probat
ex eorum de uno vero deo doctrina (c. 4): cui quum
similia dixerint poetae (c. 5) et philosophi (c. 6),
nec tamen visi sint athei, multo minus hoc crimine

*) Analysis etiam dederunt Io. LANGUS l. c. I. p. 214 sqq. (coll. De-
chairii edit. Athen. Praef. et p. 141 sq.), Nic. LE NOURRY l. c. p. 471 sqq.,
REMY CEILLIER Histoire génér. des auteurs sacrés et ecclés. Tom. II, Par.
1780. 4°, p. 113 sqq., PRUD. MARAN l. c. p. 277 sq. 314 (coll. Lumpfer
Histor. theol.-crit. de vita, scriptis atque doctrina SS. Patrum. P. III,
Aug. Vind. 1784, p. 61 sqq., et Permaneder Biblioth. patrist. Tom. II,
Landsh. 1842, p. 178 sq. 180 sq.), Io. GOTTL. LINDNER l. c. p. XXV sqq.,
Abbé DE GOURCY Anciens Apologues de la religion chrétienne, Par. 1785.
Vol. I, W. MÜNSCHER Handb. d. chr. Dogmengesch. P. II, Marb. 1804,
p. 483 sqq., TH. ADR. CLARISSE l. c. p. 48 sqq. 58 sqq. I. A. MÖHLER
l. c. p. 268 sqq. 272 sqq. H. RITTER l. c. p. 313 sqq., AD. BOSSERT
Etude sur les commencements de la dogmatique chrétienne. Le traité
d'Athénagore sur la résurrection des morts. Strasb. 1855. p. 16 sqq.

notandos esse Christianos, qui non, ut poetae et philosophi, deum frustra quaesiverint sed spiritus divini effatis nitantur (c. 7). Hanc Christianorum doctrinam confirmari incommodis ex deorum multitudine consequentibus (c. 8) et prophetarum testimoniis (c. 9). Hinc iam satis apparere dicit Christianos non esse atheos. Magis vero hoc inde elucescere quod illi cum deo patre ipsius quoque filium colant et spiritum sanctum. Quamquam ne illic quidem consistere Christianorum *θεολογικὸν μέρος* docet, sed eos etiam angelos agnoscere (c. 10). Quin etiam ex morum sanctitate Christianorum apparere eos revera deum colere (c. 11), cui aliquando ratio vitae transactae reddenda sit (c. 12).

Postquam sic in universum demonstravit Christianos falso dici atheos, peculiariter ea refutat quae calumniatores ad calumniam suam aliquatenus confirmandam protulerant.

Quum autem criminatio inde potissimum orta sit quod nec sacrificarent Christiani nec deos a civitatibus gentilibus receptos colerent, primum ostendit deum summum istis sacrificiis non indigere, cui gratus sit tantummodo rationalis cultus (c. 13), deinde civitates ipsas demonstrat in diis colendis non convenire dum aliae alios colant (c. 14); immo si omnes in hac superstitione convenirent, tamen nihil inde praesidii esse his diis, laudandos potius Christianos quod creatorem a re creata discernant (c. 15), nec mundum aut partes mundi, nedum opera hominum colant (c. 16), neque deos quorum nomina valde recentia et statuae nudius tertius inventae (c. 17).

Nonnulli vero obiiciebant cultum statuis adhibi-
tum ad ipsos deos referri. Respondet deos illos poe-
tis (c. 18) et philosophis (c. 19) consentientibus crea-
tos esse ac proinde non colendos. Quod etiam ex
absurdis eorum figuris, prave factis (c. 20), cupidi-
tatibus, amoribus (c. 21) evincit, quae frustra ad na-
turam revocari demonstrat; si enim, quod quibusdam
placet, v. c. Iuppiter ignis sit, non deus est (c. 22).

Sed quum obiiceretur miracula interdum ad deo-
rum simulacra fieri, opinatam illam efficaciam ut ex-
plicet, affert sententias Thaletis et Platonis de dae-
monibus (c. 23). Daemones istorum quae ad statuas
fiant auctores esse docet: quorum deinceps originem
et naturam fusius explicat. Etenim docet angelos a
Christianis agnosci eosque, quum dei operibus prae-
positi fuissent, alios in officio permansisse, alios esse
praevaricatos mulierumque amore captos: unde nati
sint gigantes sive daemones (c. 24). Hi, inquit, dae-
mones, itidem ut mali angeli, dum bono dei adver-
santur, locum dederunt nonnullis providentiae per-
peram negandae (25). Hi nidorum avidi ad simula-
cra homines trahunt et eorum nomina, quibus erectae
sunt statuae, sibi arrogat (c. 26); perficiunt ut ad
infirmas animas, tamquam a simulacris, visa inania
effluant; et si quid anima aut coniciendo divinet aut
medendo et curando navet, huius rei gloriam arri-
piunt (c. 27). Quum c. 17 promisisset se de nomini-
bus deorum dicturum idque leviter perstrinxisset,
paullo uberius probat ex Herodoto (c. 28) et poetis
(c. 29) deos illos homines fuisse, et quomodo divini-
tatis existimationem assecuti sint investigat (c. 30).

Iam pergit ad reliqua crimina Christianis afficta, de quibus in antecessum observat mirum non esse haec contra illos proferri, quippe quum Pythagorae aliorumque exemplo satis appareat semper virtuti vitium esse oppositum; atque satis ista confutata esse ex Christianorum doctrina de deo et aeterna remuneratione (c. 31).

II. Quod ad Oedipodeos concubitus attinet, demonstrat Christianos huius criminis, quod Gentiles de diis suis vere praedicent, falso accusari: quippe qui liberiores ad aspectum adulterium ducant, in osculis cautionem adhibeant (c. 32), usum matrimonii liberorum procreatione definiant, virginitatem perpetuam colant, secundas nuptias speciosum vocent adulterium (c. 33). Inique fieri ut adulteri et puerorum corruptores in eunuchos et unicis nuptiis contentos invehantur, raptores et malefici in homines non solum iustitiae sed etiam patientiae cultores (c. 34).

III. Denique Christianos exponit Thyesteorum coenarum falso accusari. Nam, inquit, tales epulae sine homicidio fieri nequeunt. At nemo unquam vidisse se dixit hominem a Christianis occisum. Nulla eiusmodi facinoris est suspicio in iis qui ne iustam quidem caedem adspicere volunt, nedum gladiatorum ludos, qui abortivis medicamentis uti homicidium, liberos exponere parricidium existimant (c. 35), qui futuram mortuorum resurrectionem expectant: quae quidem doctrina neque ridicula neque nova haberi debet, quum ipsis philosophis gentilibus fuerit probata, de eaque plenius se aliquando disputaturum pollicetur (c. 36).

In conclusione (c. 37) aequum esse dicit ut, quum omnes criminationes contra Christianos collatas diluerit, imperatores petitioni pro sua in omnes humanitate adnuant.

2. De resurrectione mortuorum.

Athenagoras dividit hunc librum, haud diu post Supplicationem exaratum, in partes duas, quarum in prima allatas ab adversariis de resurrectione opiniones refellit, in altera christianam de eadem doctrinam argumentis confirmat. Quem quidem ordinem observat huic de resurrectione pertractationi maxime convenire (c. 1).

I. In prima igitur parte ostendit nihil esse quare adversarii dubitent an corpora hominum restitui possint. Statuit eos qui resurrectionem impossibilem dicunt, si rerum causam deo adscribant, demonstrare debere deum aut non posse aut nolle mortuos ad vitam revocare. Utrumque vero esse absurdum.

Nam ut deus dicatur resurrectionem perficere non posse, denegandam ei esse vel scientiam vel facultatem. At neque deum ignorare quomodo corpora ad vitam revocentur, qui noverit quomodo in prima generatione formarentur (c. 2), neque deesse ei potestatem corpora restituendi, cui fuerit potestas ea creandi (c. 3).

Obiiciebant autem increduli elementa corporum humanorum inter se misceri, quum belluae homines interdum devorent et ab iis vicissim comedantur; quin exempla exstare hominum qui se invicem de-

vorarint (c. 4). Verum respondet unicuique animali convenientem a deo provisum esse cibum eumque solum nutriendis in alimentum cedere (c. 5), quidquid autem contrarium est id variis modis eiici (c. 6), aut saltem ad alendas eas partes quae solae resurgenti corpori necessariae sunt numquam transire (c. 7). Quare nihil ab adversariis evinci dicit, nisi carnem humanam homini naturalem esse cibum demonstraverint (c. 8).

Aliam obiectionem a figulis et fabris petitam, ut qui opera sua contrita non possint renovare, paucis absolvit, imposito nimirum discrimine quod hominis inter atque dei potentiam intercedit (c. 9).

Neque dici posse contendit deum nolle mortuos ad vitam revocare. Id enim nollet, vel quia iniustum vel quia deo indignum: at neutrum omnino dici potest (c. 10).

II. His contra adversarios absolutis nonnulla disserit de ratione a se in hoc libro adhibita. Iam ad alteram partem transit in qua demonstrat vera esse quae de resurrectione dicuntur. Quam quidem sese probaturum pollicetur triplici argumento: ex causa qua homo creatus, ex natura eius, ex iudicio dei (c. 11).

Etenim homo non ad usum alterius creatus est, sed ut esset et deum perpetuo contemplaretur: quare perire non potest (c. 12), sed ex dei consilio in homine creando probatur resurrectio (c. 13).

Causam sequitur natura, neque accurate ratiocinantur qui causam resurrectionis omnem ex iudicio repetunt (c. 14). Haec autem natura in eo posita

est ut homo constet ex anima et corpore (c. 15): et quum animali composito ex anima et corpore unus idemque sit finis, necessaria est perpetuitas ac proinde et resurrectio. Etsi autem haec animae et corporis coniunctio morte interrumpitur, non tamen desperanda resurrectio: sed ut vita praesens, etsi somno et variis mutationibus interrumpitur, eadem tamen vita dicitur, ita etiam de hominis in sua natura perpetuitate ratiocinandum (c. 16), et resurrectionem, velut ultimam mutationum omnium, exspectandam probatur ex variis mutationibus quae homini superveniunt (c. 17).

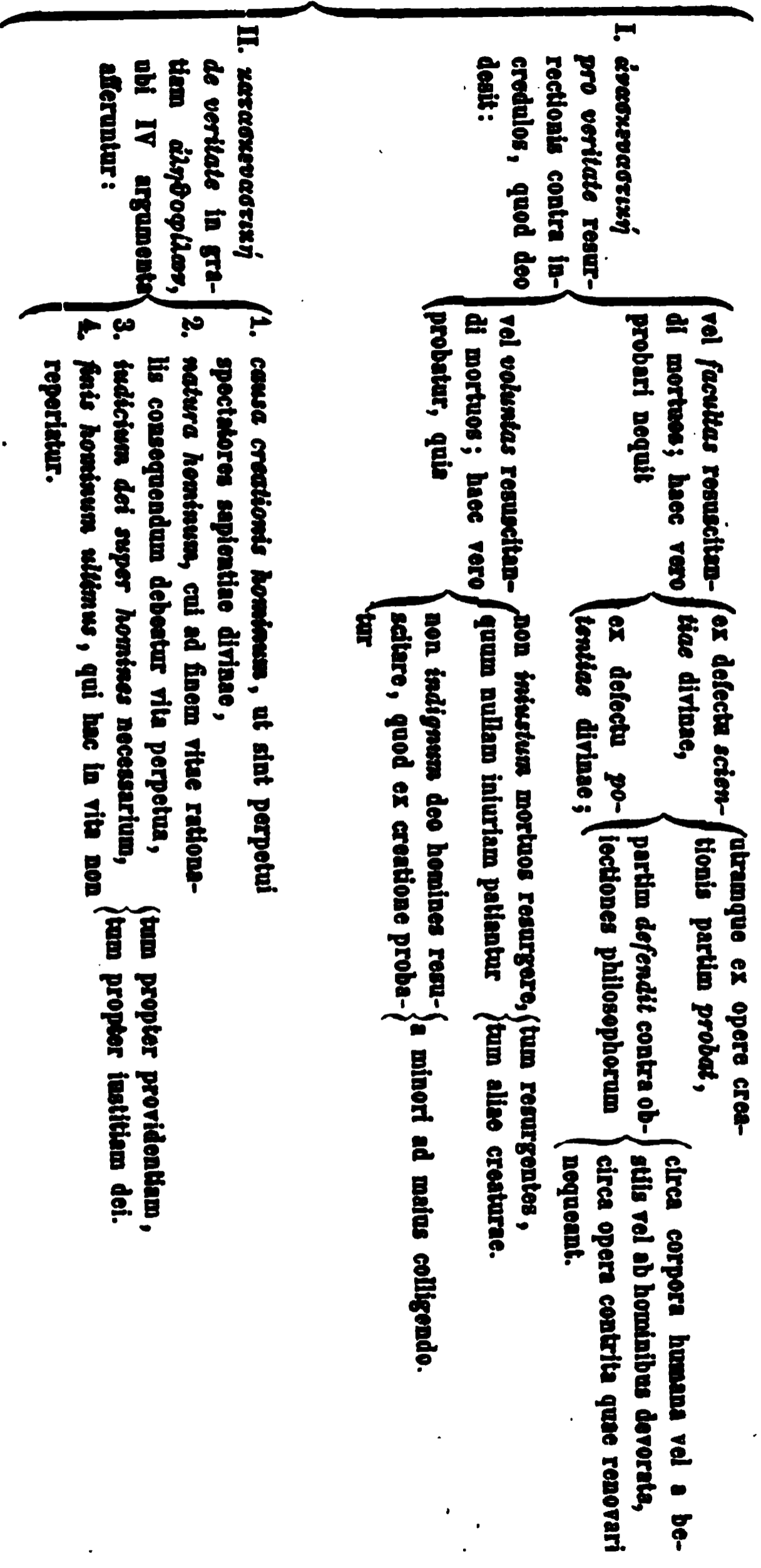
Iudicium dei, quum iustum sit, in animam et corpus hoc est in totum hominem ex utroque compositum dirigi debet; multa enim sunt peccata, quae anima non nisi cooperante corpore perpetratur, unde etiam corpus puniendum. Atque id quidem statuit adversus eos qui de primis principiis consentiunt (c. 18). Contra alios demonstrat aut nullam esse providentiam, aut bene et male factorum mercedem a deo tribuendam: quod quidem non in hac vita evenire manifestum est; nec post mortem fieri potest (c. 19), si aut anima et corpus pereat aut solum corpus (c. 20). Iniustum enim esset solam animam remunerari aut puniri, quum et corpus bene et male factorum particeps fuerit (c. 21): immo virtus et vitium ne cogitari quidem possunt in sola anima (c. 22), neque leges soli animae sed toti homini imponuntur (c. 23).

Quartum addit argumentum ex fine petito, ad quem homo fuerit creatus. Hunc finem neque in

in dolentia neque in corporeis voluptatibus positum esse docet (c. 24), neque etiam in anima a corpore separata: unde concludit necessariam esse resurrectionem (c. 25).

ANALYSIS LIBRI DE RESURRECTIONE.

Partes sunt duae :

VII. De inscriptione et aetate Supplicationis.

Prima statim fronte libri apologetici verba habentur: *Ἀθηναγόρου ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ προσβεία περὶ χριστιανῶν*. Quae quidem Suffridus Petrus putavit ab ipso Athenagora posita esse, excepta tamen appellatione *χριστιανοῦ*, quippe apud Imperatores maxime odiosa: quae posteriori saeculo „commendandi libri causa“ adiecta sit. Hanc opinionem iam Lindnerus improbavit. Quis enim philosophus alius nisi christianus defendere Christianos aut potuit aut voluit? Neque erat cur apologeta appellatione odiosa abstineret, quum non minorem offensionem incurrat qui se Christianum profiteatur quam qui Christianorum defensionem suscipit. Abest illud vocabulum in codice Petrino atque in Lubanensi: deprehenditur vero in caeteris-codicibus mstis, antiquissimis quoque Parisinis 1. 2 et Mutinensi. Parisinus 3 inverso ordine *χριστιανοῦ φιλοσόφου* praebet, Ottobonianus 1 *φιλοσόφου χριστιανῶν* habet, Angelicus et Bodleianus 1 omiserunt *ἀθηναίου*. Vide supra p. XIII sqq. Omnes, quod sciam, nomen *χριστιανοῦ* istud pro substantivo habuere: quapropter etiam Ferdinandus Guerike*) in hunc modum interpunxit: *Ἀθηναγόρου, Ἀθηναίου, φιλοσόφου, χριστιανοῦ, πρ. π. Χρ.* Mihi autem videtur *χριστιανοῦ*, tametsi ad rationem *ἐπιθέτου* usurpatum nusquam legi, cum

*) De schola quae Alexandriae floruit catechetica. P. I. p. 22.

φιλοσόφου iungendum esse, ut Athenagoras philosophus dicatur, non stoicus aut epicureus etc., sed christianus. Quam sententiam Car. Ben. Hase in literis ad me datis assensu comprobavit*). Aequè Constantinus Kontogones Atheniensis**), ut iam video, membra sic distinxit: Ἀθηναγόρου Ἀθηναίου, φιλοσόφου χριστιανοῦ, Πρ. π. Χρ.

Omnes fere scriptores antiquiores***) verba Πρεσβεία περὶ Χριστιανῶν interpretati sunt „Legatio pro Christianis“: unde Athenagoram coniecerunt legatione ad Imperatores functum fuisse, quibus libellum offerret****). Dubitandum non est quin ille vo-

*) Inter alia haec scripsit: „Von χριστιανός als eigentlichem Adjectiv finde auch ich kein Beispiel, aber doch, glaube ich, muss es als appositum in dem Titel bei Athenagoras zu φιλοσόφου gezogen werden, philosophi christiani. Χριστιανικός, wie Sie richtig bemerken, ist häufig, und im Superlativ ein Ehrentitel der griechischen Kaiser. So, χριστιανικώτατος ὢν βασιλεύς, in einem Briefe des Papstes Felix III. an den Kaiser Zeno, herausgegeben von Gretser, Variorum pontificum ad Petrum Gnaphum Eutychianum epistolae etc., Ingolstadii 1616. in-4°, p. 68. lin. 10.“

**) Φιλολογικὴ καὶ κριτικὴ Ἱστορία τῶν κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας τῆς ἐκκλησίας ἑκατονταετηρίδας ἀκμασάντων ἀγίων πατέρων καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν. Ἐν Ἀθήναις 1846. p. 255.

***) Centuriatores Magdeburgenses, Baronius, Tentzelius, Mosheimius, Maranus, alii.

****) Henr. Dodwellus a caeteris in hoc dissentit, quod praesentibus Imperatoribus apologiam ab Athenagora recitatam existimet. Id colligit ex verbo προσεφώνησεν apud Philippum Sideten, saeculi quinti scriptorem, qui in fragmento de Catechetis Alexandrinis, a Dodwello (e cod. Barocc.) edito ad calcem Dissertt. in Irenaeum (Oxon. 1689) p. 488, ait: Ἀθηναγόρας . . ., κατὰ τοὺς χρόνους ἀκμάσας Ἀδριανοῦ καὶ Ἀντωνίνου [sic], οἷς καὶ τὸν ὑπὲρ Χριστιανῶν πρεσβευτικὸν προσεφώνησεν. Sed haec valent: „quibus etiam legatoriam“, vel rectius „supplicem“, „orationem pro Christianis inscripsit“. Cf. Photius Biblioth. c. 155. Sic προσφωνεῖν apud Simplicium in prooemio Comment. in Epictetum idem est ac dedicare: ᾧ καὶ τὸ σύνταγμα προσεφώνησεν, ὡς ἑαυτῷ μὲν φιλάτῳ, μάλιστα δὲ τὸν Ἐπίκτητον τεθναυμακότι.

luerit sua legi ab Imperatoribus. At libellus legati nequit dici legatio. Quid igitur? *Προσβεία* hic, ut iam in Sirletiano apposita nota exegetica *ἢ ἀπολογία* (vid. supra p. XIX sq.) indicatur, non legatio est, sed supplicatio sive deprecatio: quae quidem significatio bene quadrat ad libellum supplicem, qualem Athenagoras pro Christianis composuit. Vid. Stephani Thesaurus gr. ling., ed. C. B. Hase, Vol. VI. (Par. 1847. Fol.) p. 1581 et Du Cange Glossarium ad scriptores med. et inf. graecitatis T. I (Lugd. 1688. Fol.) p. 1223; de voce Supplicationis pari modo de libello supplice usurpata cf. Eiusdem Glossarium ad scriptores med. et inf. latinitatis T. VI (Par. 1736. Fol.) p. 895.

Habent Lubanensis et Petrinus *ὑπὲρ Χριστιανῶν* *), idemque placet Suffrido Petro**), pro *περὶ Χριστιανῶν*, quod comparet in caeteris codicibus mstis. Utriusque praepositionis, saepenumero a librariis commutatae, significatio in hac phrasi commoda est; noli igitur illud *περὶ* codicibus firmatum in suspicionem vocare. Vid. A. Matthiae *Ausf. griech. Gramm.*, ed. 2 (Lips. 1825), p. 1175 sq. et G. B. Winer *Grammatik des neutest. Sprachidioms*, ed. 6 (Lip. 1855), p. 333 sq. 366; add. Justin. Dial. c. Tr. c. 34 (= Corp. Apoll. Vol. II) ed. 2. p. 114.

*) Incertum est utrum Philippus Sidetes, cuius verba in nota praeced. attuli, in suo codice legerit *ὑπὲρ Χρ.*, nec ne. Is scriptor plena fide non dignus; aut codicem veloci oculo inspexit, aut ista verba memoriter pronuntiavit: videlicet Apologiam contendit inscriptam Hadriano et Antonino (Pio), et ex *προσβεία* effecit *προσβεντικόν*.

**) Etiam Baumgarten-Crusius *Lehrb. d. chr. Dogmengesch.* P. I. p. 174: *Πρ. ὑπὲρ τῶν [sic] Χρ.*

n. 16. — Suppl. c. 2 ἀπολογισθαι ὑπὲρ τοῦ λόγου. C. 22 ἀπολ. ὑπὲρ τῶν θεῶν. Isocrates in Busir. Encom. dicit ἀπολογία ὑπὲρ Βουσίριδος et in Helen. Encom. ἀπολογισθαι προσήκει περὶ τῶν ἀδικεῖν αἰτίαν ἔχόντων. Xenoph. Cyr. III. c. 3. §. 44: ὑπὲρ ψυχῶν τῶν ὑμετέρων ὁ ἀγὼν καὶ ὑπὲρ γῆς καὶ ὑπὲρ οἴκων καὶ περὶ γυναικῶν etc. Lib. 2 Macc. 1, 6. 12, 44. 15, 14 προσεύχεσθαι ὑπὲρ εἰ περὶ τινος. Liber pro Iudaeis a Philone scriptus, ut Maranus advertit, vocatur ab Eusebio Hist. eccl. II. c. 18 ὁ περὶ Ἰουδαίων λόγος. Valesius vult legi ὑπὲρ Ἰουδαίων, quia Eusebius Praep. ev. VIII. c. 10 locum profert ex Philonis ὑπὲρ Ἰουδαίων ἀπολογίας. Sed quum Suidas Philonianum librum περὶ Ἰουδαίων memoret et Ruffinus locum Eusebianum reddat verbis „De Iudaeis apologeticus liber,“ quo etiam modo Hieronymus vertit: nihil in Eusebio mutandum est. In epistola Maximiani ad Cyrillum haec leguntur: μὴ ἀμβλαῖ τῆς περὶ ἡμῶν πρὸς τὸν δεσπότην Χριστὸν πρεσβείας. Pariter πρεσβεύειν ὑπὲρ εἰ περὶ apud veteres patres exstat, ut exempla docent proposita in Glossario graecitatis supra laudato. Praepositiones istae belle distinguuntur ab Athenagora, qui De resurr. c. 1 λόγων διπτῶν mentionem infert: τῶν μὲν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, τῶν δὲ περὶ τῆς ἀληθείας.

Supplicatio nuncupata est duobus imperatoribus Marco Aurelio Antonino et Lucio Aurelio Commodo: Ἀντακρίτορσιν Μάρκῳ Ἀύρηλίῳ Ἀντωνίνῳ καὶ Λουκίῳ Ἀύρηλίῳ Κομμόδῳ, Ἀρμενιοῖς, Σαρματικοῖς, τὸ δὲ μέγιστον Φιλοσόφοις. Ita codices msti optimae notae legunt. Cf. infra p. 2. n. 2.

De priori imperatore non est dubium quin sit

Marcus Aurelius Antoninus cognomine **Philosophus**, Antonini Pii ex adoptione filius et successor. Sed altero nomine quinam designetur imperator, viri docti magnopere inter se dissentiunt: immo sunt qui in illa inscriptione librarios errasse arbitrentur. Alii praeunte Iosepho Scaligero *) intelligunt **Lucium Verum** (L. Aelium Aurelium Verum, † 169) Antonini fratrem; alii Suffrido Petro facem praeferente **) **Lucium Aelium Commo-**

*) I. Scaliger Animadvv. in Chronologica Eusebii (Thesaur. tempor. Eusebii etc. Amst. 1658. Fol.) p. 221. Henr. Dodwell Dissertt. Cyprian. (Oxon. 1684) Diss. XI. §. 37sq. p. 261sq. Ant. Pagi Critic. in Annal. Baronii ad a. 177. T. I (Colon. 1705. Fol.) p. 174sq.; coll. eiusd. Dissert. hypat. (Lugd. 1682. 4°) p. 216. Io. Clericus Histor. eccl. duorum prim. saeculorum (Amst. 1716. 4°) p. 702. Cas. Oudin. l. c. (1722) p. 206. I. Dan. van Hoven Disp. [contra Mosheimium] de inscriptione et vera aetate Legationis Athenagorae pro Christianis. Lingae 1752. 4°; repetita sub nomine Iani Diaconi Hortensii de Villa nova (= I. D. v. Hoven) in: (Conr. Iken) Symbolarum literariorum ad incrementum scientiarum omne genus Collect. II (Hal. 1754) p. 163sq. I. G. Lindner in edit. Suppl. (1774) p. 2. — Iuvat saltem adnotasse ridiculam A. Kestneri (*Die Agape oder d. geh. Wellbund d. Christen*, Ien. 1819, p. 351) sententiam, ex qua Supplicatio Athenagorae sub Antonino Pio ac Marco Aurelio intra spatium annorum 147 et 161 scripta est. Vide quae contra monuit H. C. A. Eichstaedt in Exercitatione Antoniniana I, Annalibus acad. Ienens. (Ien. 1823. 4°) inserta p. 237.

**) Suffr. Petrus in transl. Suppl. (1567) p. 96sq. Caes. Baronius Annal. eccles. ad a. 179. T. II (Rom. 1590. Fol.) p. 213. Pet. Halloix Illustrium eccles. orient. scriptt. vitt. et docum. T. II (Duac. 1636. Fol.) p. 293sq. Ad. Rechenberg in edit. (1684) p. 3sq. L. El. du Pin Nouv. biblioth. des auteurs ecclés. ed. 3. T. I (Par. 1693. 4°) p. 65. Wilh. Ern. Tentzel Exercitationes selectae (Lips. 1692. 4° = Miscellan. eccles., ibid. 1708) P. L. p. 203sq. 450. Seb. le Nain de Tillemont Mémoires pour servir à l'hist. ecclés. T. II (Par. 1694. 4°) p. 349sq. 671sq. Sam. Basnage Annal. pol.-eccles. T. II (Roter. 1706. Fol.) p. 160sq. Io. Laur. Mosheim Diss. de vera aetate Apologetici Athenagorae pro Christianis: quae primum edita est in Biblioth. Bremens. Cl. II. Fasc. I (Brem. 1718) p. 853sq., dein prodit auctior in

dum (L. Aelium Aurelium Commodum) Antonini filium. Uterque enim Antonini in imperio fuit socius, uterque dictus Commodus. Pauci hanc controversiam in medio relinquunt *).

Recte autem sentiunt qui ad Commodum Marci Aurelii filium inscriptionem referunt. Nam Lucius Verus, posteaquam ab Antonino ad imperii consortium adscitus est, Commodi nomen deposuit. Id Julius Capitolinus testatur **). Et numi in ipsius honorem post adoptionem excusi perpetuo non Commodi sed Veri nomen offerunt. Illa vero nomina habemus comperta de Commodo Antonini filio. Is enim ab initio Commodi nomen accepit idque postquam imperium adeptus est retinuit. Lubenter caremus Stephani le Moyne ***) emendatione *Αιλίου* (Aelio Aurelio Commodo) pro *Αουρίου*:

eius Observatt. sacr. lib. I. c. 4 (Amst. 1721) p. 193 sqq. et Dissertt. ad histor. eccles. pertin. Vol. I (Alton. 1733, ed. 2. 1743) p. 269 sqq. Rémy Ceillier l. c. (1730) p. 113. Andr. Pol. Eoyser Diss. de Athenagora Atheniensi philosepho christiano (Lips. 1736. 4°) p. 19 sqq. Prud. Maran in edit. (1742) Praef. p. CXII sq. (quocum faciunt I. A. Orsi Istoria eccles. T. II, Rom. 1747. 4°, p. 247, G. Saccarelli Hist. eccles. T. III, Rom. 1773. 4°, p. 134 sq., G. Lumpert l. c. p. 57 sqq.) I. G. Lindner in Cur. poster. (1775) p. 5 sq. Th. Adr. Clarisse l. c. p. 27 sqq. Th. Mommsen in Bauri et Zelleri *Theolog. Jahrbücher*. T. XIV (Tub. 1855) p. 250. Io. Car. Th. Otto De inscriptione et aetate Apologiae Athenagoricae: in Illg. - Niedn. *Zeitschr. f. d. histor. Theologie* (Lips.) 1856. Fasc. IV. p. 637 sqq.

*) Ut Nouarrus l. c. p. 479, postquam utriusque sententiae firmamenta proposuit, dicens: „Scire sufficiat omne extra dubium esse hanc Legationem ab Athenagora intra annum 165 et 178 editam in lucem.“ Etiam Baylius in *Diction. hist. s. v. Athenagoras*.

***) Qui in vita M. Antonini c. 7 et in v. Veri c. 4 tradit „Marcum dato fratri imperio et adulta tribunitia potestate, proconsulatus etiam honoratelo, illum Verum vocari praecipisse, quum ante Commodus vocaretur.“

****) Var. Sacr. T. II (Leyd. 1685. 4°) p. 170.

qua nihil lucratur, quum uterque imperator et Lucius et Aelius dicatur *).

At obiiciunt adversarii cognomina in inscriptione nominibus imperatorum adiecta: Ἀρμενιάκως, Σαρματικός, τὸ δὲ μέγιστον Φιλοσόφως: ex quibus concludunt non Commodum filium sed Verum fratrem hic intelligi. Contendunt enim Armeniacum nunquam appellatum esse Commodum, bene tamen Verum. Nam constare ex Capitolino, postquam eius duces Armeniam occupassent, ipsi nomen Armeniaci acquisitum esse, quod dein cum Marco Aurelio Romae tum agenti sit communicatum **). Armeniaci titulum suscepit Verus a. 163 p. Chr., Marcus a. 164. Paulo post additus est titulus Parthici, qui comparet primum in Marci tribunatu XX. a. 166. Utroque titulo et Armeniaci et Parthici usus est Marcus quoad frater vixit, h. e. ad annum usque 169 ***). Tum mortuo fratri hos titulos velut proprios permisit, se autem Germanicum appellavit ****), eodemque titulo Commodus filius insignitus est †): qui quovis tem-

*) Apud Capitol. in Vero c. 1.

***) Vit. M. Anton. c. 9: „Gestae sunt res in Armenia prospere per Statium Priscum Artaxatis captis, delatumque Armeniacum nomen utriusque principum, quod Marcus per verecundiam primo recusavit, postea tamen recepit.“ Plenius idem in Vero c. 7: „Parthicum bellum Statius Priscus et Avidius Cassius et Martius Verus per quadriennium confecerunt, ita ut Babylonem et Mediam pervenirent et Armeniam vindicarent, partumque est ipsi nomen Armeniaci, Parthici, Medici, quod etiam Marco Romae agenti delatum est.“

****) L. Eckhel Doctrina numerum vett. Vol. VII (Vindob. 1797. 4°) p. 72.

*****) Capitol. in M. Anton. c. 12. In numis Germanicus appellatur iude ab anno 172, prius vero in tabulis marmoreis. Cfr. Eckhel p. 59 et L. Gruterus Corp. inscriptt. T. I (Amst. 1707. Fol.) p. CCLX. n. 1.

†) Teste Lampridio in vita Commodi c. 11: „Appellatus Germani-

pore abstinuit nomine Armeniaci. Quapropter Tenzelius et Mommsenus facili emendatione pro Ἀρμενιανοῖς censuerunt Γερμανικοῖς legendum esse, id quod optime patri filioque congruit*). Quamquam haud ausus sum equidem mutare. Fortassis enim ista scriptura minus apta non a librariis profecta est, sed ab ipso Athenagora. Iam sagacissimus Tillemontius ait: „Nous ne voyons rien qu'on puisse opposer à cela, sinon qu'on ne donne point à Commode le titre d'Arméniaque et que M. Aurèle le quitta lorsqu'il prit celui de Germanique. Mais l'ayant eu une fois, il n'est point étrange qu'on ait continué à le luy donner, quoiqu'il ne le prist pas luy mesme.“ Neque est opus cum Moshemio Ἀρμηνηνακῶ (sic) pro Ἀρμενιανοῖς scribere. Quod enim de pluribus loquatur Athenagoras, id offensionis nihil habet. Videlicet Commodus salutatur Armeniacus a Nostro in concinnitatis gratiam

cus idibus Herculeis, Maximo et Orphito coss.“ h. e. XV. Oct. u. c. 925 = p. Chr. 172. Coll. Eckhel p. 102.

*) Integra hic afferam verba doctissimi Mommsen: „M. Aurel führte den Titel Armeniacus nur 164—169, den Titel Sarmaticus seit dem J. 176. So ungeschickt also dieses Armeniacus ist, so auffallend und unerträglich ist das Fehlen des bei Vater und Sohn ganz constanten Titels Germanicus, und ich zweifle nicht, dass der Schreiber für Ἀρμενιανοῖς entweder schrieb oder schreiben wollte Γερμανικοῖς. Zum Beweise nur ein Auszug aus Commodus' Grabschrift (Orelli n. 887):

Imperatorī Caesarī Divī Marci Antonīnī Pīī Germanici Sarmatici Filio . . . L. Aelio Aurelio Commodo Augusto Sarmatico Germanico Maximo Britannico.

Wird diese Aenderung vorgenommen, so ist die Inscription correct und fällt die Schrift danach zwischen 176, wo Commodus den Titel Sarmaticus erhielt, und 180, wo M. Aurel starb. Das τὸ δὲ μέγιστον φιλοσόφως kann natürlich nur entschuldigt werden als eine individuelle Titulatur des Autors.“

propter parentem, cui titulus debetur; nequaquam poterat fieri quin utrique hoc nominis daret, quum utrumque in inscriptione coniungeret. — Alterum nomen, quo imperatores ab Athenagora appellantur, est *Sarmatici*, contra quod nihil potest in medium proferri. Nam eo nunquam insignitus fuit Verus: quum bellum Sarmaticum post ipsius mortem demum gestum sit. Adscivit illum titulum Marcus a. 176, et cum filio Commodo communicavit, Quadis superatis qui cum Marcomanis Vandalis Suevis appellatione Sarmatarum comprehenduntur*). Usus autem est Marcus titulis Germanici Sarmaticique coniunctis per sequens dumtaxat biennium, deinceps iis usque ad excessum in numis abstinuit; eodem anno 178 desierunt inscribi numis Commodi: at constanter inhaeserunt marmoribus**). Illud quum perspexissent adversarii, arte critica id quod obstabat in suas partes traxerunt, ita quidem, ut cum Dodwello et Pagio ex *Σαρματικοῖς* (Dodw. *Σαρματικοῖς*) efficerent *Παρθικοῖς* (Pag. *Παρθικοῖς*). „Quorsum vero delaberemur,“ inquit Leyserus, „si eo usque audacia nostra procederet ut quaecumque nobis in auctoribus antiquis displicerent pro lubitu vel delere vel mutare vellemus?“ — Restat nomen Philosophi, quod qui Lucio Vero inscriptam Supplicationem putant pro causa sua proferunt: quoniam illud Commodus, qui turpissimam vitam maximeque ab institutis philosophicis abhorrentem egerit, minime con-

*) Capitol. l. c. c. 17: „Marcomanis etc. extinctis ... Romae cum Commodus, quem iam Caesarem fecerat, filio suo, triumphavit.“

***) Cf. Eckhel p. 74. 136.

veniat, Vero autem a Iustino (in Apol. I) quoque tribuatur. At Verus num vitam gessit meliorem? Quodsi controversia componenda est ex vita, neutri certe competit titulus philosophi. Commodum quod attinet, possumus ad Pollucem provocare, qui eum „haeredem regni et sapientiae paternae“ dicit*). Sed ista verba veremur ne adulationem sapiant. Quid? Philosophi titulus (pariter atque Armeniaci) proprie ad Marcum pertinet, et — id quod etiam contra Mommsenium monendum — cum Commodum hic communicatur quod Athenagoras ab initio utrumque imperatorem allocutus est.

Insuper tria adversarii proferunt sententiae suae argumenta: quae vero nostrae sententiae magis favent quam obstant.

Primum est quod Athenagoras c. 37 de Christianis ait: *οτινες περι μὲν τῆς ἀρχῆς τῆς ὑμετέρας εὐχόμεθα ἵνα παῖς μὲν πατρὸς κατὰ τὸ δικαιότατον διαδέχησθε τὴν βασιλείαν.* Hoc votum Pagius contendit pronuntiari non potuisse, si Supplicatio Marco oblata fuisset filio regni iam particeps, propterea quod Marcus alium filium non habuisset praeter Commodum, hic vero nullos haeredes. At illo tempore, quo Supplicatio conscripta est, Commodus (natus a. 161) iuvenis fuit. Neque dicit scriptor *διαδέχεται*, id quod Gesnerus coniecit legendum, sed fortius *διαδέχησθε*. Respicit enim futuros eiusdem domus imperatoriae successores: quocirca antea habet generatim *περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ὑμετέρας*, non speciatim *περὶ*

*) Onomast., dedicationis ad Commodum initio: *ὃ καὶ πατρὸς ἀγαθοῦ, πατρῶν ἐστὶ σοὶ κτῆμα καὶ ἴσον βασιλεία τε καὶ σοφία.*

ὑμῶν. Igitur, nulla certa persona iam intellecta, Christiani precari dicuntur ut imperium, semper a patre in filium translatum, in familia Antoninorum permaneat nec turbulentorum hominum consiliis huius familiae successio interrumpatur.

Alterum est quod Athenagoras verbis c. 1 *ἡ σύμπασα οἰκουμένη τῇ ὑμετέρᾳ συνέσει βαθείας εἰρήνης ἀπολαύουσιν* gratulatur imperatoribus de alta pace, qua iam imperium romanum fruatur. Id opinatur ad tempus Veri h. e. ad annum 168 pertinere *Dodwell*. Quem *Pagi* peccati in anno admissi arguit, quoniam tum temporis bellum adversus Germanos summo ardore gestum sit; quare annum 166 substituit, quo Verus finito bello Parthico pacem imperio reddiderit. Sed eodem anno ad bellum Marcomanicum iam priori anno coeptum se accinxit uterque imperator. Monuit *Basnagius* pacem nunquam fuisse restitutam Veri aetate sed tantummodo inducias factas. Quid igitur? Nullum tempus deprehendes magis ad istam gratulationem accommodatum, quam quo sub *Commodo* devictis Germanis et Sarmatis publica tranquillitas restituta est, id quod incidit in annum 176. Altissimam autem fuisse hanc pacem numus testatur apud *Fr. Mediobarbum* *):
M. ANTONINVS. AVG. GERM. SARM. TR. P. XXX.
 In postica: **PAX. AETERNA. AVG.**

Tertium est quod Athenagoras de morte *Peregrini Protei* c. 26 verbis agit hisce: *ὁ* (scil. ἀνδραῖς) *τοῦ Πρωτέως* (τοῦτον δ' οὐκ ἀγνοῦσε βίψαντα ἑαυτὸν εἰς τὸ

*) *Imperat. roman. numismata* (*Mediel.* 1730. *Fol.*) p. 225.

πύρ περὶ τὴν Ὀλυμπίαν) ... λέγεται χρηματίζειν. Quae Dodwellus et qui ab eo pendent ita interpretantur, ac si ipsa olympiade qua Supplicatio scripta est Proteus se concremaverit, h. e. Ol. 236. Quo tempore quum Verus imperitaverit, colligunt huic libellum suum apologeticum dedicasse Athenagoram. Sed errarunt viri eruditi; nam ista verba περὶ τὴν Ὀλυμπίαν neutiquam spatium quattuor annorum (ὀλυμπιάδα) designant, sed capienda sunt de Olympia vico, ad quem in ludis olympicis Proteus vivum se in ignem coniecit. Si de temporis spatio loqui voluisset scriptor, scribere debebat κατὰ τὴν ὀλυμπιάδα ταύτην.

Iam afferamus quod nostram firmat sententiam. Athenagoras, imperium coeleste cum terreno comparans, dicit c. 18: Ἐχουσι δὲ ἐαυτῶν καὶ τὴν ἐπουράνιον βασιλείαν δεξιάζεν· ὡς γὰρ ἡμῶν πατρὶ καὶ υἱῷ πάντα κεχρίσται, ἀνορθῶν τὴν βασιλείαν εἰληφόσι, ... οὕτως ἐνὶ τῷ Θεῷ καὶ τῷ πατρὶ αὐτοῦ λόγῳ υἱῷ νοουμένῳ ἀμερίστῳ πάντα ὑποτέτακται. Quibus haec imperatoribus melius conveniunt quam Marco ac filio Commodi? Ad Verum, qui per adoptionem frater Marci erat, non quadrant. Conatur quidem Pagius istum locum in suam trahere causam, quoniam Verus gener Marci fuit*). At vero incongruum foret deum patrem cum socero et dei filium cum genero conferre! Hac nimirum ratione scriptor gentilibus occasionem dedisset inepta de Christo dei filio cogitandi.

Qui ad Marcum et Verum inscriptionem referunt, Pagius Clericus Oudinus, Supplicationem in

*) Capitol. in Veri c. 2.

annum 166 collocant, van Hoven in a. 167, Dodwellus in a. 168. Caeteri, qui Marco et Commodo illam inscriptionem vindicant, vel anno 176 ut Tentzelius Basnagius Maranus, vel a. 178 ut Dupinus, vel a. 179 ut Petrus Baronius Halloixius, vel a. 180 ut Grotius*), vel a. 177 ut Aub. Miraeus**) Tillemon-tius Moshemius, librum adscribunt.

Sane ad annum 177 pertinet, ut inprimis Moshemius demonstravit***). Supra iam observavimus Sarmatici titulum, Marco et Commodo tributum, incepisse ab anno 176 eodemque anno summam pacem orbi romano redditam esse: quae anno demum 178 Germanis rursus turbantibus fracta est. Quid? Libellus inscriptus est *Αὐτοκράτορσιν*. Illo ipso anno 176, mense Novembri, cum patre Commodus imperator (*αὐτοκράτωρ*) appellatus est****). Accedunt duae rationes. 1°. Athenagoras imperatores ita alloquitur, ac si Romae in palatio versentur. C. 16: *Οὐδὲ γὰρ οἱ πρὸς ὑμᾶς ἀφικνούμενοι ὑπήκοοι, παραλιπόντες ὑμᾶς τοὺς ἀρχοντας καὶ δεσπότας θεραπεύειν, παρ' ὧν ὧν*

*) Annotatt. ad libr. De veritate religionis christianae (Lugd. Bat. 1640) p. 154.

**) Bibliotheca ecclesiastica (Antv. 1639. Fol.) p. 180.

***) Quocum sentiunt Ceillier, Leyser, S. I. Baumgarten (Examen miraculi Legionis fulminatricis, Hal. 1740. 4°, p. 72 sq.), Schroeckh (Chr. Kirchengesch. T. III. ed. 2, Lips. 1777, p. 120), Clarisse, Neander (Allg. Gesch. d. christl. Rel. u. Kirche T. II. ed. 2, Hamb. 1843, p. 1161), Gieseler (Lehrb. d. Kirchengesch. T. I. P. I. ed. 4, Bonn. 1844, p. 206), Credner (Beitrr. z. Einleitung in d. bibl. Schriften T. I, Hal. 1832, p. 53), Semisch (in Ullmanni et Umbr. Theol. Stud. u. Krit. 1835. Fasc. IV. p. 938 sq.), alii.

****) Lampridius l. c: „Cum patre imperator est appellatus V. Cal. Decembr. die, Pollione et Apro coss.“ h. e. 27. Nov. u. c. 929 = p. Chr. 176. Cf. Eckhel p. 137.

ἂν δέοιντο καὶ τύχοιεν, ἐπὶ τὸ σεμνὸν τῆς καταγωγῆς ὑμῶν καταφεύγουσιν, ἀλλὰ τὴν μὲν βασιλικὴν ἐστίαν τῆν ἄλλως ἐντυχόντες αὐτῇ θαυμάζουσι καλῶς ἡσκημένην, ὑμᾶς δὲ πάντα ἐν παῶσιν ἄγουσι τῇ δόξῃ. Si in castris tum versati essent, ab urbanis rebus nullam petiisset comparisonem. Quum igitur anno 178 (inde a die V. Aug.), teste Lampridio in vita Commodi, abessent ab Urbe in Germania armis operam dantes, annus 177 Supplicationi constituendus est. 2°. Athenagoras servos dicit innocentis Christianorum vitae testes, quorum nemo unquam nefanda his obiecerit crimina. C. 35: καίτοι καὶ δοῦλοι εἰσιν ἡμῶν, τοῖς μὲν καὶ πλείους τοῖς δὲ ἐλάττους, οὓς οὐκ ἔστι λαθεῖν· ἀλλὰ καὶ τούτων οὐδεὶς καθ' ἡμῶν τὰ τηλικαῦτα [scil. Θυέστεια δεῖπνα et Οἰδιποδείους μίξεις] οὐδὲ κατεψεύσατο. Quod fieri non potuisset si post persecutionem Gallicam, h. e. post annum 177 quo ea accidit*), demum scripsisset: quum istorum Gallicae ecclesiae malorum auctores essent servi. Quam in rem sic scribunt Lugdunenses et Viennenses apud Eusebium H. E. V. c. 1: Συνελαμβάνοντο δὲ καὶ ἔθνηκοί τινες οἰκῆται τῶν ἡμετέρων, ἐπεὶ δημοσίᾳ ἐκέλευσεν ὁ ἡγεμὼν ἀναζητεῖσθαι πάντας ἡμᾶς· οἱ καὶ κατ' ἐνέδραν τοῦ σατανᾶ, φοβηθέντες τὰς βασάνους αἷς τοὺς ἀγίους ἔβλεπον πάσχοντας, τῶν στρατιωτῶν ἐπὶ τοῦτο παρορμώντων αὐτοὺς κατεψεύσαντο ἡμῶν Θυέστεια δεῖπνα καὶ Οἰδιποδείους μίξεις κτλ.

*) Ut argumentis validissimis demonstravit Mosheimius in Observatt. sacr. lib. I. c. 3. §. 10.

ATHENAGORAE ATHENIENSIS

OPERA.

**SUPPLICATIO PRO CHRISTIANIS.
DE RESURRECTIONE MORTUORUM.**

Ἰ Α Θ Η Ν Α Γ Ο Ρ Ο Υ
ΑΘΗΝΑΙΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ
ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΠΕΡΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ.

Ἰ Ἀὐτοκράτορσιν Μάρκῳ Ἀύρηλίῳ Ἀντωνίνῳ καὶ Λουκίῳ
 Ἀύρηλίῳ Κομμόδῳ, Ἀρμενιοκοῖς, Σαρματικοῖς, τὸ δὲ
 μέγιστον Φιλοσόφους.

1. **Ἰ** Ὑμέτερα, μεγάλοι βασιλέων, οἰκουμένη, ἄλλος ἄλλοις P. 1
ed.
 ἔθεισι χρῶνται καὶ νόμοις, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν νόμῳ καὶ φόβῳ Mor
et
 θλικῆς, κἄν ² γελοῖα ἦ, μὴ στέργειν τὰ πάτρια εἴργεται. ³ Ἄλλ' ὁ Col.

1. ΑΘΗΝΑΓΟΡΟΥ... ΧΡΙ-
 ΣΤΙΑΝΩΝ] Vid. Prolegg. c. VII.
 „De inscriptione Supplicationis.“

2. Ἀὐτοκράτορσιν... Φιλοσό-
 φους] Vid. Prolegg. l. c. — Hic
 tantum diversae codicum lectiones
 afferendae sunt. Pro αὐτοκράτορ-
 σιν, quod praestantissimus Parisi-
 nus 1, (Sirletianus?) Vaticanus, Ot-
 toboniani 1 (in quo v erasum est)
 et 2, Bodleiani 1. 2, (Oratorianus?)
 Monacensis, Claromontanus, Aelonen-
 sis, Bononiensis firmant, comparet
 in Parisinis 2. 3, Argentoratensi,
 Lubanensi, (Petrino?) αὐτοκρά-
 τορσι (sine v). Idque Maranus re-
 cepit; caeteri editores (Gesnerus,
 Ducaeus, Morellus, Fellus, Rechen-
 bergius, Dechairius, Lindnerus) αὐ-
 τοκράτορσιν. Ipsi veteres Attici v
 ἐφελκυστικόν dicuntur ante conso-
 nantes interdum scripsisse: Jacobs.
 praef. ad Aelian. Anim. p. 23 sq.,
 coll. Benseler. ad Isocr. Areopag. p.

185 sq. — Pro Ἀντωνίνῳ habent
 Par. 2. Clar. Bon. Ἀντωνίνῳ. Aet.
 omisit voces Ἀντωνίνῳ καὶ Λουκίῳ
 Ἀύρηλίῳ. Causam erroris in repelito
 Ἀύρηλίῳ cernis. — Legitur Κομ-
 μόδῳ, quod omnes codices editi prae-
 bent, in Bodl. 1 et 2; idemque of-
 fert Mon., sed manu correctoris.
 Reliqui codices msti Κομμόδῳ. —
 Morellus et Fellus Ἀρμενιοκοῖς ex
 Ἀρμενιοκοῖς (Par. 1. 2. Mon. ἄρμε-
 νιοκοῖς) fecerunt et Σαρματικοῖς
 (Arg. ἄρματικοῖς) ex Σαρματικοῖς.
 — Scholion ad inscriptionem in
 marg. Par. 1 prima manu: Ἐλλει-
 πῆς ἢ ἀπόδοσις τῆς προγραφῆς.
 Οὐ γὰρ τὸ χαίρειν καλὸν ἐνο-
 μίσθη προσκεῖσθαι, τῷ μὴ ἀπ' ἴ-
 σων τὴν πρόσρησιν γίνεσθαι, καὶ
 ἄλλως Χριστιανῶ ὄντι· ἢ διὰ τα-
 πεινοφροσύνην, ἢ τῷ ἐνδείξασθαι
 τὴν ἱκετηρίαν, ἢ καὶ τῷ ἀνάξιον
 εἶναι Ἕλληνας ὄντας τῆς τοιαύτης
 παρὰ Χριστιανῶν εὐλογίας. Cf.

ATHENAGORAE
ATHENIENSIS PHILOSOPHI CHRISTIANI
SUPPLICATIO PRO CHRISTIANIS.

**Imperatoribus Marco Aurelio Antonino et Lucio Aurelio
 Commodo, Armeniacis, Sarmaticis, et quod maximum
 est Philosophis.**

**1. Vestro imperio subditi, maximi reges, alii aliis moribus
 utuntur et legibus, nec quisquam eorum lege et poenae metu
 patria instituta, etiamsi ridicula sint, diligere prohibetur.**

Pauli ad Rom. epist., rec. et c. commentt. perp. ed. C. F. A. Fritzsche, T. I (Hal. 1836) p. 21 sq.

3. Ἡ ὑμετέρα κτλ.] Ἡ ante ὑμετέρα desideratur in Bodl. 2: rubricator omisit adpingere. Pariter Rechenb. omisit. Magis perspicue scripsisset Athenagoras ἐν τῇ ὑμετέρα οἰκουμένη, ut Lindnerus (in Cur. poster.) notavit. Ἡ οἰκουμένη vocatur imperium romanum: Luc. Ev. 2, 1. Act. 24, 5. Ioseph. Bell. iud. IV. 11, 5. Antt. iud. XII. 3, 1. Philo Leg. ad Cai. p. 1041. Hic metonymice pro ipsis romano imperio subditis dicitur. — Henr. Stephaeus pro μεγάλοι (Bodl. 2 μεγάλη) βασιλέων crediderit legendum esse μέγιστοι βασιλέων, ut c. 18 μέγιστοι ἀντοκρατόρων comparet. „Nec dubium est quin potius superlativum gradum in huiusmodi locis consuetudo graeci sermonis exigit; at vero infra [c. 2] pro μέγιστοι ἀντοκρατορες dicere poterat μεγά-

λοι ἀντοκρατορες.“ Arg. μεγάλοι βασιλεῖς praebet. Noli mutare. — Lub. Petr. Par. 3 habent ἄλλοι ἄλλοις ἔ. χρῶνται. Haec lectio usitatior est, caeterorum vero codicum matorum ἄλλος ἄλλοις ἔ. χρῶνται magis attica. Interdum Athenagoras collectivis singularibus verba pluralia iungit. Mox: καὶ ἡ σύμπασα οἰκουμένη [coll. c. 2. n. 5] τῇ ὑμετέρα συνέσει βαθείας εἰρήνης ἀπολαύουσιν.

4. γελοῖα] Gesner. Rechenb. Dechair. ex Bon. γελοία, scil. δίκη, ediderunt: sed maluit Gesnerus γέλοια, num. plurali, ut referatur ad τὰ πάτρια. Caeteri codices msti et editi γελοῖα penamflexum suppedilant (sic sibi quoque Bon.: cc. 4. 10. 14 γελοῖον), sicut veteres Attici protulerunt. Pariter dicebant ὁμοῖος, recentiores ὁμοιος. Cf. Schneider. ad Plat. De rep. Vol. II. p. 14.

5. Ἄλλ' ὁ μὲν Ἴλιος... προσκυνεῖ] Act. ἀδραστρίαν pro Ἀδρά-

μὲν Ἴλιος θεὸν Ἐκτορα λέγει καὶ τὴν Ἑλένην Ἀδράστειαν ἐπι- B
στάμενος προσκυνεῖ, ὁ δὲ Λακεδαιμόνιος Ἀγαμέμνονα Δία καὶ
Φιλονόην τὴν Τυνδάρεω θυγατέρα καὶ Ἰέννην ὁ Τενέδιος σέβει,
ὁ δὲ Ἀθηναῖος Ἐρεχθεῖ Ποσειδῶνι θύει· ἔπειτα Ἀγραύλω Ἀθη-
ναῖοι καὶ τελετὰς καὶ μυστήρια ἄγουσι καὶ Πανδρόσῳ, αἳ ἐνο-
μίσθησαν ἀσεβεῖν ἀνοίξασαι τὴν λάρνακα. Καὶ ἐνὶ λόγῳ κατὰ 2
ἔθνη καὶ δήμους θυσίας κατάγουσιν ἃς ἂν ¹⁰ θέλωσιν ἄνθρωποι

στειαν. Mon. ἀδράστειαν. — C. 14: Ἴλιος δὲ . . . Ἐκτορα φέρουσι. Synesius Calvit. Encom. p. 82: εἴτε εἰς Ἴλιον γέγονας, εὐθύς εἰσιόντι πᾶς Ἴλιος ἡγεῖται τὴν ἐπὶ τὸν νεῶν τὸν Ἐκτόρειον, οὗ τὸν ἀνδριάντα πρόχειρον μὲν ἰδεῖν. Ad hunc locum I. G. Krabinger (Synesii Cyr. Calv. Enc., Stuttg. 1834, p. 225) laudavit Philostrat. Her. p. 68. ed. Boiss.: Τὸ ἐν Ἰλίῳ ἄγαλμα τοῦ Ἐκτορος ἡμιθέῳ ἀνθρώπῳ ἔοικε κτλ. Coll. Pausan. III. 18, 9. Helenam ab Iliensibus sub nomine Adrasteas cultam esse nullus quod sciam alius scriptor retulit. Eadem vero est Ἑλένη Ἀδράστεια quae apud Callimachum Hymn. in Dianam v. 232 Ἑλένη Παμνουσίς. Ibi vide E. Spanhemium: Callim. Hymni ed. I. A. Ernesti, Lugd. 1761, T. II. p. 336. Coll. L. Preller Griech. Mythologie, Lips. 1854, T. II. p. 73 sqq. De significatione verbi ἐπι-στάμενος, quod non ad προσκυνεῖ (Gesner.: „Helenam, veluti Adrastiam, scientes adonant“) sed ad Ἀδράστειαν (Maran.: „Helenam colit, Adrastiam illam esse existimans“) pertinet, adeas observationem meam in Iustini Dial. c. Tr. c. 67 (n. 16).

6. ὁ δὲ Λακεδαιμόνιος . . . θυγατέρα] Galland. δὲ post artic. ὁ omisit mendose. Codd. msti et editi Φυλονόην pro Φιλονόην. Sic li-

brarius in Lub. primum scripserat, post autem literam ε mutavit in υ, id quod ex puncto supra literam ε scripto intelligitur. Pro Τυνδάρεω Lub. Bodl. 1. 2. Par. 3. Aet. Τυνδάρεως. Morell. Τυνδάρεο. — De Agamemnone Iove vide Lycophronis Cassandram v. 1129 et ibi Io. Meursium. Philonoeen Apollodorus III. c. 10. §. 6 Tyndarei filiam nominat, immortalitate donatam a Diana.

7. Ἰέννην ὁ Τενέδιος] Omnes codd. editi Ἰέννην Οδία. Par. 1 τένη ἠνοδία. Par. 2 τένη ὀδία. Arg. Vat. Ottob. 1. 2. Par. 3. Bon. τένην ὀδία. Bodl. 1. 2. τένην ὀδία. Orat. τένην ὀδία. Lub. Mon. Aet. τένην ὀδία. Quod Suffr. Petrus in codice suo legi dicit ὀτρύνην ὀδία, id veretur Kaiserus (De cod. ms. Athenagorae Lubanensi p. 5) ne e chirographo minus perspicuo originem duxerit. „A librariis enim, qui compendiis inscribendo utebantur et literas uno tenore inter se connexas et implicitas exarabant, vocem Ἰέννην ita scribi, ut simillima sit voci ὀτρύνην, omnes testabuntur, quibus aevi literas pingendi ratio non incognita fuerit. In Lub. etiam codice, quicumque ad eum legendum accesserit minus exercitatus, non solum in eadem voce haeserit, ὀτρύνην scri-

Sed Iliensis Hectorem deum dicit et Helenam adorat, Adra-
steam eam agnoscens, Lacedaemonius Agamemnonem Iovem
et Philonoen Tyndarei filiam et Tennen Tenedius veneratur,
Atheniensis Erechtheo Neptuno sacrificat: immo Agraulo
Athenienses et caerimonias et mysteria celebrant ac Pan-
drosos, quae existimatae sunt impie egisse quod aperuerint
arcam. Et uno verbo in omnibus gentibus populisque sacra

plum legi existimans, sed aliis etiam
in locis $\phi\upsilon$ pro $\sigma\upsilon$ positum esse sibi
persusserit.“ Amplectitur istam le-
ctionem tamquam veram Petrus eam-
que expuncto καὶ sic interpretatur:
„Philonoea T. f. ceu Caduceatri-
cem (Triviam seu) Proserpinam co-
lit.“ Assentitur Rechenbergius. Sed
ὄτρυντήρ vel ὄτρύντης, caducea-
tor, reperitur apud veteres, non
ὄτρύνη. Lango placet legere τὴν
Ὀδίαν. Reddit „Comptalem Pro-
serpinam.“ Vestigiis codicum magis
convenienter conciliunt Meursius
(Miscell. Lacon. Amst. 1661. p. 5)
et Nourrius (Appar. ad Biblioth.
Max. P. I. p. 495) τὴν Ἐνοδίαν,
ille Dianam ita cognominatam ani-
madvertens, hęc Hecaten, quod ab
Inacho inventa sit in via. Cf. Prel-
ler l. c. T. I. p. 199 sq. Sed illa
lectio hęc minus placet, ubi homines
memorantur pro diis habiti cultique.
Lindnerus: „Τένης Ὀδία“, inquit,
„est Trivia ullrix“. In Cur. poster.
Gesneri coniecturam probat Τέννην
Τενέδιος. Reclius vero legitur Τέν-
νην ὁ Τενέδιος, addito articulo, ut
iam Dechairius monuit. Cui ratio
corruptionis ita se habere videtur:
„ex ὁ Τενέδιος factae sunt liturae
aut vetustate ὁ δίος, quas voces li-
brarius quidam grammatices aliquan-
tulum peritus mutavit coniunctione
facta in Ὀδίαν, ideo nimirum, quia

putavit casum nominativum male con-
venire cum accusativo.“ Cf. e. gr.
c. 19. n. 1. Cicero de nat. deor.
III. c. 15: „In Graecia multos ha-
bent ex hominibus deos, Alabandum
Alabandi, Tenedi Tenem.“ In Verr.
II. 1, 19 (§. 49): „Tenem ipsum
qui apud Tenedios sanctissimus deus
habetur.“ Cf. Diodor. Sic. V, 83.
Tzet. ad Lycophr. 232. Plut. Qu.
gr. 28. Strab. VIII. 13. Frequen-
tius Τέννης (duplici ν) scribitur
quam Τένης.

8. Ἐρεχθεὶ Ποσειδῶνι] Hesy-
chius: Ἐρεχθεύς, Ποσειδῶν ἐν Ἀθή-
ναις. Cicero de nat. deor. III. c. 19.
Templum eius, τὸ Ἐρεχθειον, in
Acropoli Pausanias I. 26, 5 describit.

9. καὶ Ἀγραύλῳ κτλ.] Vocula
καὶ ante τελετάς deest in Bodl. 1.
2. Post μυστήρια vox Ἀθηναῖοι in
Par. 1. Arg. Mon. repetitur. Pro
ἀνοίξασαι Bodl. 1 ἀνοίξασα. —
Agraulos (etiam Ἀγλαυρός dicta)
et Pandrosos Cecropis Athenien-
sium regis filiae fuerunt. Pausan. I.
2, 6. 27, 2. Sacra Agraulo in urbe
Coronea facta horrenda fuisse nar-
rat Eusebius Praepar. ev. IV. 16, 2.
Notum est templum Pandrosi, τὸ
Πανδρόσιον, in arce Atheniensi:
Apollodor. III. 14, 2.

10. θέλωσιν] Reposui ex Par.
1. 2. Arg. Vat. Otlob. 1. 2. Cae-
leri ut edili ἐθέλωσιν. Arg. αἰς

καὶ μυστήρια. ¹¹ Οἱ δὲ Αἰγύπτιοι καὶ αἰλούρους καὶ κροκόδει-
 λους καὶ ὄφεις καὶ ἀσπίδας καὶ κύνας θεοὺς νομίζουσι. Καὶ
 τούτοις πᾶσιν ¹² ἐπιτρέπεται καὶ ὑμεῖς καὶ οἱ νόμοι, τὸ μὲν οὖν
 μηδ' ὄλως θεὸν ἠγεῖσθαι ἀσεβὲς καὶ ἀνόσιον νομίσαντες, τὸ δὲ
 οἷς ἕκαστος βούλεται χρῆσθαι ὡς θεοῖς ἀναγκαῖον, ἵνα τῷ πρὸς
 τὸ θεῖον δέει ἀπέχωνται τοῦ ἀδικεῖν. ¹³ Ἐμῖν δὲ (καὶ μὴ παρὰ Β
 ρακρουσθῆτε ὡς οἱ πολλοὶ ἐξ ἀκοῆς) τὸ ὄνομα τί ἀπεχθάνεται;
 Οὐ γὰρ τὰ ὀνόματα μίσους ἄξια, ἀλλὰ τὸ ἀδίκημα δίκης καὶ
 τιμωρίας. Διόπερ τὸ πρᾶον ὑμῶν καὶ ἡμερον καὶ τὸ πρὸς
¹⁴ ἅπαντα εἰρηνικὸν καὶ φιλόφρονον θαυμάζοντες οἱ μὲν καθ'
 ἕνα ἰσονομοῦνται, αἱ δὲ πόλεις πρὸς ἀξίαν τῆς ἴσης μετέχουσι
 τιμῆς, ¹⁵ καὶ ἡ σύμπασα οἰκουμένη τῇ ὑμετέρᾳ συνέσει βαθείας
 εἰρήνης ἀπολαύουσιν. Ἡμεῖς δὲ οἱ λεγόμενοι Χριστιανοί, ¹⁶ ὅτι

pro ἄς. Utraque forma, θέλω et
 ἐθέλω, Atticis probatur; cf. Lobeck.
 ad Phryn. p. 7. Frotscher. ad Xe-
 noph. Hier. 1, 29.

11. Οἱ δὲ Αἰγύπτιοι] Vox αἰ-
 λούρους in Bodl. 2 omissa. — Per-
 git Athenagoras et absurdissimae re-
 ligionis exempla adducit, quae ta-
 cite quasi crucis scandalum removet.
 Rechenberg. Istos Aegyptiorum deos
 (coll. c. 14) passim exagitant vete-
 res patres. Clemens Alex. Paed.
 III. c. 2. §. 4, ubi de ornatissimis
 Aegyptiorum templis exposuit, haec
 subicit: παστοφόρος . . . ὀλίγον
 ἐπαναστείλας τοῦ καταπετάσματος,
 ὡς δείξων τὸν θεόν, πλατὺν ἡμῖν
 ἐνδίδωσι γέλωτα τοῦ σεβάσματος·
 οὐ γὰρ θεὸς ὁ ζητούμενος ἐνδον
 εὐρεθήσεται, ἐφ' ὃν ἐσπεύσαμεν,
 αἰλουρος δὲ ἢ κροκόδειλος ἢ αὐ-
 τόχθων ὄφεις ἢ τι τοιοῦτον θη-
 ρίον, ἀνάξιον μὲν τοῦ νεώ, χηρα-
 μοῦ δὲ ἢ φωλεοῦ ἢ βορβόρου ἀν-
 τάξιον.

12. ἐπιτρέπεται] Scil. θεοὺς
 νομίζειν οὕς ἂν θέλωσιν. Bodl. 1.

2. Clar. Aet. τούτων pro τούτοις.
 Mon. ἡμεῖς pro ὑμεῖς. Arg. τὸ
 μὲν μηδ' ὄλως, omissa οὖν. Stepha-
 nus ait: „Particula οὖν quoad sen-
 sum supervacanea est.“ Quod non
 dixerim. Bodl. 2 et Aet. non ἀσε-
 βὲς sed ἀσεβεῖς. Infra pro θεῖον
 Lub. θεῖω. Pro ἀπέχωνται Par. 1.
 Oltob. 1. 2 ἀπόχωνται. Lub. ἀπέ-
 χονται. Mon. τοῦ ἀδικῶν pro τοῦ
 ἀδικεῖν.

13. Ἐμῖν δὲ . . . τὸ ὄνομα τί
 ἀπεχθάνεται;] Codd. editi ἡμῖν δὲ
 . . . τῷ ὀνόματι ἀπεχθάνεσθε. Ge-
 nuinam lectionem Par. 1. Lub. Petr.
 Orat. indicant: ὑμῖν δὲ . . . τῷ ὀνό-
 ματι ἀπεχθάνεται. Illud ὑμῖν Mon.
 quoque agnoscit; Par. 3 ἀπεχθαί-
 νεται. Caeteri codd. misti ista prae-
 bent quae in edilis comparent. Ra-
 tio corruptionis facile cognoscitur.
 Constat locutionem ἀπεχθάνομαι
 τινι, in odium incurro s. odio sum
 alicui, lubenter fuisse usurpata
 Atticis. Cf. etiam Chr. Abr. Wahl-
 lii Clav. librr. V. T. apocr. (Lips. 1853)
 p. 59. Nomen (Christianorum) non

homines quae ipsis placuerint et mysteria peragunt. Aegyptii autem et feles et crocodilos et serpentes et aspides et canes deos existimant. Atque his omnibus et vos et leges conceditis, utpote nullum quidem omnino deum arbitrari impium et nefarium, deos autem quos quisque voluerit colere necessarium iudicantes, ut numinis metu abstineant maleficio. Vobis autem (ne, quaeso, ut vulgus auditione fallamini) nomen car odio est? Non enim nomina odio digna, sed malefactum poena et supplicio. Quapropter lenitatem vestram et mansuetudinem et in omnes placabilitatem et humanitatem admirantes singuli quidem aequo iure vivunt, civitates autem pro sua quaeque dignitate aequabilem honorem sortiantur, et universum imperium per vestram prudentiam profunda pace perfruitur. Nos autem qui Christiani dicimur, quia non etiam nobis providistis, sed

debet esse exosum, sed animos ad acta attendatis: inde iudicetis. Cf. c. 2. n. 8. Addo VV. DD. coniectationes, quibus haud opus est. Stephanus non dubitat quin auctor scripserit ἡμῶν δὲ ... τῷ ὀνόματι ἀπεχθάνεσθε. Suffr. Petrus prorsus contra mentem Athenagorae: ὑμῖν δὲ (καὶ μὴ παρακρουσθῆτε, ὡς οἱ πολλοὶ ἐξ ἀκοῆς τῷ ὀνόματι ἀπεχθάνεσθαι) οὐ τὰ ὀνόματα μίσησιν ἄξια κτλ. Io. Conr. Schwartzius in Miscell. Lips. Tom. VIII (a. 1718) p. 364 sqq.: ἡμῖν δὲ (καὶ μὴ παρακρουσθῆτε ... τῷ ὀνόματι ἀπεχθάνεσθαι· οὐ γὰρ ... ἀπολαύουσιν.) ἡμεῖς δὲ οἱ λεγόμενοι Χριστιανοὶ κτλ., quae sic exprimit: „Nobis vero (sed ne offendamini, ut ex sola fama multi, nomine: neque enim nomina merentur odium etc.) A nobis, inquam, qui Christiani appellamur“ etc. Ipsi anacoluthon, quod ex illa emergit explanatione,

gratiosissimum videtur esse! Maranus: ἡμῶν δὲ ... τῷ ὀνόματι τί ἀπεχθάνεσθε; vel: ἡμῶν δὲ ... τὸ ὄνομα τί ἀπεχθάνεσθαι; Idem παρακρουσθῆτε translulit offendamini. Tum debebat esse προσκρουσθῆτε, ut contexit Heynius (Göttingensis philologus) in literis ad Lindnerum datis. Παρακρούεσθαι est decipi. Nostrales: „lasset euch nur nicht wie die grosse Menge durch ein blosses Wort beirren!“ Paullo infra: ἐπὶ μόνῳ ὀνόματι προσπλεμούντων ἡμῖν τῶν πολλῶν.

14. ἅπαντα] Olib. 2 ἀπάντας.

15. καὶ ἡ σύμπασα οἴκ. ... ἀπολαύουσιν] Cf. n. 3 et Prolegg. c. VII „De inscriptione Supplicationis“. — Bodl. 1. 2. Act. τῇ ἡμετέρῳ συνέσει.

16. ὅτι] Mon. in marg. ἵσως λείπει. Verba Ἡμεῖς δὲ οἱ λεγ. Χριστιανοὶ cohaerent cum μηνύσαι τὰ καθ' ἐ. ἐτολμήσαμεν. — Par. 1

μη προνεόησθε και ἡμῶν, συγχωρεῖτε δὲ μηδὲν ἀδικοῦντας, ἀλλὰ C
 και πάντων, ὡς προϊόντος τοῦ λόγου δειχθήσεται, ¹⁷ εὐσεβέστατα
 διακειμένους και δικαιοτάτα πρὸς τε τὸ θεῖον και τὴν ὑμέτεραν
 βασιλείαν, ¹⁸ ἐλαύνεσθαι και φέρεσθαι και διώκεσθαι, ἐπὶ μόνῳ
 ὀνόματι προσπολεμούντων ἡμῖν τῶν πολλῶν, μηνύσαι τὰ καθ'
 ἑαυτοῦς ἐτολήσαμεν (διδασθήσεσθε ¹⁹ δὲ ὑπὸ τοῦ λόγου ἄτερ
 δίκης και παρὰ πάντα νόμον και λόγον πάσχοντας ἡμᾶς), και
 δεόμεθα ὑμῶν και περὶ ἡμῶν τι σκέψασθαι, ὅπως ²⁰ πανσώμε-
 θά ποτε ὑπὸ τῶν συκοφαντῶν σφαττόμενοι. Οὐδὲ γὰρ εἰς χρη-
 ματα ἢ παρὰ τῶν διωκόντων ζημίαι, οὐδὲ εἰς ²¹ ἐπιτιμίαν ἢ αἰ- D
 σχύνη, ἢ εἰς ἄλλο τι τῶν μειζόνων ἢ βλάβη· τούτων γὰρ κατα-
 φρονουῦμεν, : "· τοῖς πολλοῖς δοκῆ σπουδαῖα, ²² δέροντα οὐ μό-
 νον μὴ ἀντιπαλεῖν οὐδὲ μὴν δικάζεσθαι τοῖς ἄγουσι και ἀρπά-
 ζουσιν ἡμᾶς μεμαθηκότες, ²³ ἀλλὰ τοῖς μὲν, κἂν παρὰ κόρῃς
 προσπηλακίζωσι, και τὸ ἕτερον παλεῖν παρέχειν τῆς κεφαλῆς μέ-
 ρος, τοῖς δέ, εἰ τὸν χιτῶνα ἀφαιροῖντο, ἐπιτιδόναι και τὸ ἑμά-
 τιον. Ἄλλ' εἰς τὰ σώματα και τὰς ψυχὰς, ὅταν ἀπέλωμεν τοῖς 3
 χρήμασιν, ἐπιβουλεύουσιν ἡμῖν, ²⁴ κατασκεδάζοντες ὄχλον ἐγκλη-

συγχωρεῖται (sic). Tum idem et
 Ottob. 1. 2 μηδένα ἀδικοῦντας.

17. εὐσεβέστατα διακειμένους
 κτλ.] Iustinus Apol. I. c. 17: "Ὁθεὺς
 θεὸν μὲν μόνον προσκυνουῦμεν,
 ὑμῖν δὲ πρὸς τὰ ἄλλα χαίροντες
 ὑπηρετοῦμεν. Tertullianus ad Sca-
 pul. c. 2: „Christianus nullius est
 hostis, nedum imperatoris, quem
 sciens a deo suo constitui necesse
 est ut et ipsum diligat et revereatur
 et honoret et salvum velit cum toto
 romano imperio.“

18. ἐλαύνεσθαι και φέρεσθαι]
 Vide proverbium „Agi et ferri“ apud
 Erasmus. Inferius [c. 25] dicit ἄγ-
 σθαι και φέρεσθαι. Gesner. Eras-
 mus autem Chil. 3. cent. 7. n. 32
 ἄγουσι και φέρουσι pro eo inquit

quod est hostili more populantur
 aut vexant. Rechenberg.

19. δὲ] Deest in Bodl. 1. 2.
 Aet. Paulo ante αὐτοῦς Bodl. 2
 pro ἑαυτοῦς. Mox Bodl. 2 et Aet.
 non ἄτερ sed ἄπερ. Dein Bodl. 1.
 2 πάσχοντες ἡμᾶς.

20. πανσώμεθα] Clar. et Aet.
 πανσόμεθα.

21. ἐπιτιμίαν] Aet. ἐπιθυμίαν.
 Mox ἢ in Par. 1 supra lineam po-
 situm est, sed prima manu.

22. δέροντα] Id reposui ex Par.
 1. 2. Ottob. 1. 2. Lub. Mon., pro
 γε ὄντα quod (ad praecedentia verba
 relatum) in editis exstat. Caeteri
 codd. msti aut δαίροντα (Arg.) aut
 δέοντα (Bodl. 1. 2. Clar. Aet. Bon.)

nihil agentes mali, vel potius omnium, ut progressu orationis demonstrabitur, sanctissime et aequissime de deo ac de imperio vestro sentientes, exagitari et ferri et vexari sinitis, vulgo bellum nobis ob solum nomen inferentes: nos, inquam, res nostras in lucem proferre ausi sumus (doceret autem vos haec oratio praeter fas et praeter legem omnem et rationem nos pati), atque vos obsecramus ut etiam de nobis aliquid cogitetis, quo tandem aliquando a sycophantis mactari desinamus. Neque enim ad pecunias spectat inimicorum mulcta, neque ad existimationem ignominia, aut ad aliud quidpiam rei maioris noxa: haec quippe contemnimus, quamvis vulgo videantur studio digna, ^{ut} ut qui non modo non reverberare verberantem neque invadentes et rapientes in iudicium vocare didicerimus, sed istis, etiamsi colaphum inflixerint, alteram quoque capitis partem percutiendam praebere, his autem, si tunicam abstulerint, superaddere etiam pallium. Sed corporibus ac vitis nostris, postquam pecunias proiecimus, insidiantur, criminum¹ acervum in

vitiose habent. Tu fortasse coniec-
ceris *δέροντας*. Sed hac mutatione
haud est opus, licet *τοῖς μὲν* se-
quatur. Mox codd. msti et edili
τὸ ἀντιπαλεῖν pro *μὴ ἀντιπαλεῖν*.
Gesnerus voluit *τὸ μὴ ἀντιπαλεῖν*,
quocum Rechenberg. Dechair. et
Lindner. sentiunt. Sequens *ἀλλὰ*
vim obtinet augmentativam; cf. Iu-
stin. De resurr. c. 8. n. 14. Sen-
sus: Inimici nostri, qui nos mul-
clant et ignominia afficiunt nobis-
que nocent, non pecuniam nostram
petunt aut existimationem aut ma-
iorum vitae bonorum quodquam:
haec enim contemnimus, utpote qui
didicerimus non reverberare verbe-
rantes etc., immo potius beneficiis
malefacta pensare: sed ipsi vitae

nostrae insidiantur. — Pro *μεμα-
θηκότες* Bodl. 1. 2 *μεμιαθηκότες*.

23. *ἀλλὰ τοῖς μὲν ... ἰμάτιον*] Matth. 5, 39. 40; coll. Luc. 6, 29.

— In Arg. *καὶ* ante *κατὰ κόρρης*
abest. Lub. usitatius *προπηλακί-
ζωσι*. Idem codex non *παρέχειν τ.*
κεφ. μέρος sed *τ. κεφ. μέρος δι-
δόναι*. Mon. *παρέχειν* omisit. Bodl.
1. 2 *πάνειν*, non *παλεῖν*. In Bodl.
1. 2 et Act. *καὶ* ante *τὸ ἰμάτιον*
desideratur.

24. *κατασκευάζοντες*] Lub. *κα-
τασκευάζοντες*, quod praestat, quum
per se, tum propter sequens *ἀπο-
σκευάσαι* [c. 2]. Kaiser. Sed *κα-
τασκευάζοντες* magis convenit *ἀδο-
λεσχοῦσι* proxime respondenti. Pro
οὐδὲ Act. *οὐτὲ* (sic).

μάτων· ἃ ἡμῖν μὲν οὐδὲ μέχρις ὑπονομίας, τοῖς δὲ πῶλοισιχοῦσι καὶ τῷ ἐκείνων πρόσεισι γένει.

2. ¹ Καὶ εἰ μὲν τις ἡμᾶς ἐλέγχειν ἔχει ἢ μικρὸν ἢ μῆζον ἀδικούντας, κολάζεσθαι οὐ παραιτούμεθα, ἀλλὰ καὶ ² ἥτις πικροτάτη καὶ ἀνηλεῆς τιμωρία ὑπέχειν ἀξιούμεν. Εἰ δὲ μέχρις ὀνόματος ἢ κατηγορίας (εἰς γοῦν τὴν σήμερον ἡμέραν ἃ περὶ ἡμῶν λογοποιούσιν ³ ἢ κοινῇ καὶ ἄκριτος τῶν ἀνθρώπων φήμη, καὶ οὐ- B δὲ ἀδικῶν Χριστιανὸς ἐλήλεγκται), ὑμῶν ἤδη ἔργον τῶν μεγίστων καὶ ⁴ φιλανθρώπων καὶ φιλομαθεστάτων βασιλέων, ἀποσκευάσαι ἡμῶν νόμῳ τὴν ἐπήρειαν, ἵν', ὡς περὶ ⁵ ἢ σύμπασα ταῖς παρ' ὑμῶν εὐεργεσίαις καὶ καθ' ἕνα κεκοινώνημε καὶ κατὰ πόλεις, καὶ ἡμεῖς ⁶ ἔχωμεν ὑμῖν χάριν, σεμνυνόμενοι ὅτι κεκαυμένα συνοφαντούμενοι. ⁷ Καὶ γὰρ οὐ πρὸς τῆς ὑμετέρας δικαιοσύνης τοὺς μὲν ἄλλους, αἰτίαν λαβόντας ἀδικημάτων, μὴ πρό- C τερον ἢ ἐλεγχθῆναι κολάζεσθαι, ἐφ' ἡμῶν δὲ μῆζον ἰσχύειν τὸ ὄνομα τῶν ἐπὶ τῇ δίκῃ ἐλέγχων, οὐκ εἰ ἠδίκησέ τι ὁ κρινόμενος τῶν δικαζόντων ἐπιζητούντων, ἀλλ' εἰς τὸ ὄνομα ὡς εἰς ἀδικήμα ἐνυβριζόντων. ⁸ Οὐδὲν δὲ ὄνομα ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ

1. Καὶ ... ἀξιούμεν] Iustinus Apol. 1. c. 3 (n. 2): ἀξιούμεν τὰ κατηγορούμενα αὐτῶν ἐξετάζεσθαι, καί, ἐὰν οὕτως ἔχοντα ἀποδεικνύωνται, κολάζεσθαι ὡς πρέπον ἐστὶ. Huius postulati, ut non nisi criminum convicti punirentur Christiani, aequitatem ipsi agnoverunt imperatores. Ad i. c. 3. n. 10.

2. ἥτις] Lub. ἢ τις. Arg. εἴ τις. Antea Morellus et Dicaeus ἀδικούντα mendose pro ἀδικούντας.

3. ἢ κοινῇ κτλ.] Scil. ἐστὶ. Articulus ἢ minime expungendus est (Steph. et Linda.), quum notum significet rumorem. Infra: μὴ τῇ κοινῇ καὶ ἀλόγῳ φήμῃ συναπενεχθέντας. Et: τὰ ἀπὸ τῆς ἀκρίτου τῶν πολλῶν φήμης. C. 11: ἵνα γὰρ μὴ τῇ κοινῇ καὶ ἀλόγῳ συναποφέρησθε γνώμῃ. Bodl. 1. 2. Aet.

τὴν ante σήμερον omitunt. Mex Mon. χριστιανὸν pro Χριστιανός. — De sententia cfr. Iustinus Apol. 1. c. 23 (n. 7): τὰ καθ' ἡμῶν λεγόμενα δύσφημα καὶ ἀσεβῆ ἔργα ἐνήργησαν (daemones), ὧν οὐδεὶς μάρτυς οὐδὲ ἀπόδειξις ἐστὶ.

4. φιλανθρώπων] Stephan. coniecit φιλανθρωποτάτων, quoniam gradus tertius et praecedat et sequatur. Sed non opus est; nam paullo ante πικροτάτη καὶ ἀνηλεῆς. — Pro ἀποσκευάσαι ἡμῶν τὴν ἐπήρειαν (calumniam remove) c. 9 ἀποσκευάσασθαι τὴν καθ' ἡμᾶς ἐπήρειαν. De verbo ἀποσκ. a recentioris aetatis scriptoribus frequentato vid. Creuzer. ad Procl. de unit. et pulchrit. p. 80 et Jacobs. ad Achill. Tat. p. 990.

5. ἢ σύμπασα] Scil. οἰκουμένη (c. 1. n. 3). Bodl. 1. ἡμῶν pro

nos effundentes: quae nobis quidem nec cogitatione tenus, iis autem qui haec effutiant et istorum similibus inhaerent.

2. Ac nos quidem si quis arguere potest vel parvi vel maioris criminis, poenam non deprecamur, sed vel acerbissimam et crudelem quamque nobis infligendam censemus. Sin autem ad nomen dumtaxat pertinet accusatio (certe quod ad hodiernum usque diem de nobis dictitant iste communis est et temerarius hominum rumor, neque ullus malefacti Christianus convictus est), vestrum iam fuerit, maximi et humani et literatissimi reges, iniuriam quam patimur lege propulsare, ut, quemadmodum in toto imperio et singulos et civitates beneficia vestra complectuntur, etiam nos gratiam vobis habeamus, gloriantes quod desierimus calumniis appeti. Etenim non convenit vestrae iustitiae ut alii quidem, si in iudicium de crimine aliquo vocentur, non ante puniantur quam convicti fuerint, de nobis vero plus nomen valeat quam in iudicio argumenta: non id inquirentibus iudicibus utrum reus aliquid mali admiserit, sed nomini tamquam sceleri notam inurentibus. Nullum autem nomen in

ὑμῶν. Bodl. 1. 2 ἐνεργέταις pro ἐνεργεσίαις. — C. 1: οἱ μὲν καθ' ἓνα ἰσονομοῦνται, αἱ δὲ πόλεις πρὸς ἀξίαν τῆς ἰσῆς μετέχουσι τιμῆς.

6. ἔχωμεν] Par. 1 et Lub. ἔχομεν. Bodl. 1 et Aet. χάριν ὑμῖν.

7. Καὶ γὰρ ... ἐνυβριζόντων] Particula illa γὰρ in Bodl. 1. 2 et Aet. desideratur. Aet. ἰσχύει pro ἰσχύειν. Duceus τὸ post ἰσχύειν omisit. A Lub. Bodl. 1. 2. Aet. εἰ ante ἠδίκησε abest. Bodl. 1. 2 ἀδικησε. Vocem ἐπιζητούντων non agnoscunt Bodl. 1. 2 et Aet. Pro ὡς εἰς ἀδικημα Arg. ὡσεὶ ἀδικημα. Praepositio πρὸς c. genit. metaphorice dicta ad significandum id quod alicui convenit: es ist eurer Gerechtigkeit nicht angemessen, nicht

nach deren Art. Cf. c. 10. n. 8. Xenoph. Mem. Socr. II. c. 3. §. 15: Ἄτοκα λέγεις, ὦ Σ., καὶ οὐδαμῶς πρὸς σοῦ, ex more tuo s. sapientiae tuae convenienter. Cf. Herbst. ad h. l. et Pape Lex. gr. T. II. p. 703 sq. — Iustinus l. c. c. 4: Καὶ γὰρ τοὺς κατηγορουμένους ἐφ' ὑμῶν πάντας πρὶν ἐλεγχθῆναι σὺ τιμωρεῖτε, ἐφ' ἡμῶν δὲ τὸ ὄνομα ὡς ἔλεγχος λαμβάνετε. C. 7: ὁ ἐλεγχθεὶς ὡς ἀδικος κολάζεται, ἀλλὰ μὴ ὡς Χριστιανός. Cf. Tatian. Orat. ad Gr. c. 27 ibique (n. 1) observata.

8. Οὐδὲν δὲ ὄνομα ... δοῦσι] Cf. c. 1 (n. 13): Οὐ γὰρ τὰ ὀνόματα μίσους ἄξια, ἀλλὰ τὸ ἀδικημα δίκης καὶ τιμωρίας. Iustinus l. c. c. 4: Ὀνόματος μὲν οὖν

9 οὐ πονηρὸν οὔτε χρηστὸν νομίζεται, διὰ δὲ τὰς ὑποκειμένας αὐτοῖς ἢ πονηρὰς ἢ ἀγαθὰς πράξεις ἢ 10 φλαῦρα ἢ ἀγαθὰ δοκεῖ. Ἑμεῖς δὲ ταῦτα 11 ἴστε φανερώτερον, ὥσαντι ἀπὸ φιλοσοφίας καὶ παιδείας πάσης ὀρμώμενοι. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ παρ' ὑμῖν κρινόμενοι, καὶ 12 ἐπὶ μεγίστοις φεύγουσι, θαρρόουσιν, εἰδότες ὅτι ἐξετάσετε 13 αὐτῶν τὸν βίον, καὶ οὔτε τοῖς ὀνόμασι προσθήσεσθε, ἂν ἢ κενά, οὔτε ταῖς ἀπὸ τῶν κατηγοριῶν αἰτίαις, εἰ ψευδεῖς εἴεν. 14 ἐν ἴσῃ τάξει τὴν καταδικάζουσαν τῆς ἀπολυθῆς δέχονται ψῆφον. Τὸ τοίνυν πρὸς ἅπαντας ἴσον καὶ ἡμεῖς ἀξιούμεν, μὴ ὅτι Χριστιανοὶ λεγόμεθα μισεῖσθαι καὶ κολάζεσθαι (τί 15 γὰρ ἡμῖν τὸ ὄνομα πρὸς κακίαν τελεῖ;), ἀλλὰ κρινεσθαι 16 ἐφ' ὅτων ἂν καὶ εὐθύνη τις, καὶ ἢ ἀφίεσθαι ἀπολυμένους τὰς κατηγορίας ἢ κολάζεσθαι τοὺς ἀλισκομένους πονηροὺς, μὴ ἐπὶ τῷ ὀνόματι (οὐδεὶς 17 γὰρ Χριστιανὸς πονηρὸς, εἰ μὴ ὑποκρίνεται τὸν λόγον), ἐπὶ δὲ τῷ ἀδικήματι. 18 Οὕτω καὶ τοὺς ἀπὸ φιλοσοφίας κρινομένους ὀρῶμεν. Οὐδεὶς 19 αὐτῶν πρὸ κρίσεως διὰ τὴν ἐπιστήμην ἢ τέχνην ἀγαθὸς ἢ πονηρὸς τῷ

προσωπία οὔτε ἀγαθὸν οὔτε κακὸν κρίνεται ἄνευ τῶν ὑποκειπτουσῶν τῷ ὀνόματι πράξεων. Mox: Ἐξ ὀνόματος μὲν γὰρ ἢ ἔπαινος ἢ κόλασις οὐκ ἂν εὐλόγως γένοιτο, ἢ μὴ τι ἐνάρετον ἢ φανῶλον δι' ἔργων ἀποδείκνυσθαι δύνηται. Ibi (n. 1) Tertullianum quoque laudavi.

9. οὐ] Arg. omisit. Bodl. 1. 2 et Act. οὔτε χρηστὸν non agnoscunt. Antea αὐτοῦ ex Par. 1. 2. Lub. Mon. rescripsi pro αὐτοῦ, quod in reliquis codd. mstis compareret servaturque ab editoribus, Ducaseo ac Lindnero exceptis, licet hanc formam (pro ἑαυτοῦ) respuat Athenagoras. Illud reflexivum non est, sed scriptor ex sua mente loquitur. Vult sibi haec: „quatenus nudum nomen est“ (ἐφ' ἑαυτοῦ, an und für sich) „neque ei ab aliis quid-

quam supponitur“ (δι' αὐτοῦ, von selbst).

10. φλαῦρα] Arg., pro attica ista forma, φανῶλα offert.

11. ἴστε] Bodl. 1. 2 ἴστε. Mox Mon. παιδίας.

12. ἐπὶ μεγίστοις] Scil. ἀδικήμασι. Supra enim: ὡς εἰς ἀδικήματα. — Paulo ante Act. παρ' ἡμῖν. Bodl. 2 κρινόμενος. Mox Par. 1. 2. Orat. Act. φεύγουσι.

13. αὐτῶν] Act. αὐτόν. Dein Bodl. 2 ὑπὸ τ. κατηγοριῶν.

14. ἐν ἴσῃ τάξει] Ducaseus τάξει ἐν ἴσῃ. Mox idem ἐκλυούσης. — Lindner.: „τάξις est ratio, modus, hic scilicet, ut calculus uterque non nisi pro meritis seratur.“ Gesnerus coniecit ἐν ἴσῃ δὲ τάξει et Maranus καὶ ἐν ἴσῃ τάξει. Stephanus potius legerit καὶ εἰδότες (= διὰ τὸ εἰδέναι) ὅτι ... ἐν ἴσῃ

se et per se aut bonum aut malum censetur, sed propter subiectas illis bonas aut malas actiones bona aut mala videntur. Vos autem haec clarius perspicitis, utpote philosophia et eruditione omni imbuti. Propterea et qui apud vos iudicantur, etiamsi de maximis criminibus accusentur, bono sunt animo, quum futurum sciant ut in eorum vitam inquiratis, ac neque nominibus moveamini, si inania sint, neque accusationum criminibus, si falsa fuerint: aequabili iudicii ordine damnantem sententiam et absolventem experiuntur. Quod igitur aequabile est omnium ius nos quoque postulamus, ut nequaquam odio habeamur et puniamur quia dicimur Christiani (quid enim nobis hoc nomen ad nequitiam confert?), sed iudicemur de quocumque quis vocaverit, ac vel absolvamur refutatis accusationibus vel puniamur convicta improbitate: non propter nomen (nullus enim Christianus improbus, nisi doctrinam hanc simultate profiteatur), sed propter crimen. Sic etiam de philosophis iudicium ferri videmus. Nemo eorum ante iudicium scientiae aut artis nomine bonus aut malus iudici esse putatur, sed qui improbus quidem

τάξει κτλ., h. e. aequo animo expectant. Sed huic emendandi modo repugnat τὸ πρὸς ἀπαντας ἴσον, quod statim memoratur. Sensus: Rei vestri ius aequabile experiuntur, sive damnandi sive absolvendi; ergo vestram hanc in omnes aequabilitatem nos quoque postulamus.

15. γὰρ] Mon. omisit. — Tertull. Apol. c. 3: „Si nominis odium est, quis nominis reatus?“

16. ἐφ' ὅτων] Duceus ἐφ' ὅτων. Arg. ἐφ' ὅτω (sic). Bodl. 1. 2. Act. ἐφ' ὅτω.

17. γὰρ] Mon. omisit.

18. Οὕτω] Lub. τούτω. — Hoc argumentum, quo utitur Iustinus l. c. c. 4, eo maioris est ponderis, ut Maranus advertit, quod philosophi

deos irritebant, nec tamen idcirco male audiebant aut puniebantur. Tertullianus l. c. c. 46: „Cur ergo quibus comparatur de disciplina, proinde illis non adaequamur ad licentiam impunitatemque disciplinae? Vel cur et illi ut pares nostri non urgentur ad officia, quae nos non obeuntes periclitamur? Quis enim philosophum sacrificare aut doierare aut lucernas meridie vanas prostituere compellit? Quin imo et deos vestros palam destruunt et superstitiones vestras commentariis quoque accusant, laudantibus vobis.“

19. ἀντῶν] Bodl. 2 ἀντῶν καὶ. Mox Act. ἀγαθοῖς pro ἀγαθός. Tum Bodl. 1. 2. Act. ἄδικον, non ἄδικος.

δικαστῆ εἶναι δεκτῆ, ἀλλὰ δόξας μὲν εἶναι ἄδικος κολάζεται, οὐδὲν τῆ φιλοσοφίᾳ προστριψάμενος ἔγκλημα (ἐκείνος γὰρ πονηρὸς ὃ μὴ ²⁰ ὡς νόμος φιλοσοφῶν, ἢ δὲ ἐπιστήμη ἀναίτιος), ἀπολυσάμενος δὲ τὰς διαβολὰς ἀφίεται. Ἔστω δὴ τὸ ἴσον καὶ ἐφ' ἡμῶν· ὃ τῶν κρινομένων ἐξεταζέσθω βίος, τὸ δὲ ὄνομα παντὸς Β ἀφείσθω ἔγκλήματος. Ἀναγκαῖον δὲ μοι ἀρχομένῳ ἀπολογεῖσθαι ²¹ ὑπὲρ τοῦ λόγου δεηθῆναι ὑμῶν, ²² μέγιστοι αὐτοκράτορες, ἴσους ἡμῖν ἀκροατὰς γενέσθαι καὶ ²³ μὴ τῆ κοινῇ καὶ ἀλόγῳ φήμῃ συναπενεχθέντας προκατασχεθῆναι, ἐπιτρέψαι δὲ ὑμῶν τὸ φιλομαθὲς καὶ φιλάληθες καὶ τῷ καθ' ἡμᾶς λόγῳ. Ἵμεῖς τε γὰρ οὐ πρὸς ἀγνοίας ²⁴ ἐξαμαρτήσετε καὶ ἡμεῖς, τὰ ἀπὸ τῆς ἀκρίτου τῶν πολλῶν φήμης ²⁵ ἀπολυσάμενοι, παυσόμεθα πολεμούμενοι.

3. ¹ Τρία ἐπιφημιζουσιν ἡμῖν ἔγκλήματα, ἀθεότης, Θυέ- C
στεια δεῖπνα, Οἰδιποδείους μίξεις. Ἄλλὰ εἰ μὲν ἀληθῆ ταῦτα, μηδενὸς γένους ² φείσησθε, ἐπεξέλθετε δὲ τοῖς ἀδικήμασι· σὺν γυναιξὶ καὶ παισὶ προῤῥίζους ἡμᾶς ἀποκτείνετε, εἴ γέ τις ³ Χριστιανῶν ζῆ δίκην θηρίων. ⁴ Καίτοι γε καὶ τὰ θηρία τῶν ὁμο-

20. ὡς νόμος] In Bodl. 1. 2. Aet. ὡς deest. Aet. μόνος pro νόμος (c. 3. n. 8).

21. ὑπὲρ τοῦ λόγου] Lindnerus ista verba, quae non intellexit, glossam sapere contendit. Sed ὁ λόγος dicitur de doctrina s. religione, ut supra εἰ μὴ ὑποκρίνεται τὸν λόγον et mox (coll. cc. 9. 11) τῷ καθ' ἡμᾶς λόγῳ. C. 4: ὁ λόγος ἡμῶν. C. 11: τὴν ἀφέλειαν... παρα τοῦ λόγου. Cf. C. B. Hase ad Leon. Disc. Histor. (Bonn. 1828) p. 464. Loquendi formula ἀπολογεῖσθαι ὑπὲρ τινος c. 22 reperitur. Cf. Prolegg. c. VII. Videtur Iustin. Apol. I. c. 2. n. 8.

22. μέγιστοι] Bodl. 1. 2 ὦ μέγιστοι.

23. μὴ] In Mon. a correctoris manu superscriptum. Bodl. 1 et Aet.

φημι pro φήμη. Arg. non συναπενεχθ. sed ἀπενεχθέντας.

24. ἐξαμαρτήσετε] Pag. 1 ἐξαμαρτήσεται.

25. ἀπολυσάμενοι] Codd. mstii et editi ἀποδυσάμενοι. Illud recte legendum coniecit Maranus probavitque Nolte (Zeitschr. für d. ges. kathol. Theologie, ed. I. Scheiner, T. VI. Vindob. 1854. p. 459). Sic antea: ἀπολυομένους τὰς κατηγορίας. Et: ἀπολυσάμενος τὰς διαβολὰς. Literae Δ et Λ saepe a librariis commutantur, ut Iustin. Dial. c. Tr. c. 79. n. 11 monui. Nescio cur Lindnerus scripturam τὰ ἀπὸ τῆς... φήμης, omnibus codd. mstis et editis firmatam, prava emendatione τὰ ὑπὸ τῆς... φήμης scil. ὀνειδιζόμενα attentaverit.

esse deprehensus est punitur, nullo in philosophiam redun-
dante crimine (improbis enim ille est qui non legitime philoso-
phatur, scientia extra noxiam), qui vero refutavit calumnias
absolvitur. Servetur itaque haec iuris aequabilitas etiam
erga nos: inquiratur in vitam reorum, nomen omni absol-
vatur crimine. Necessarium autem mihi est doctrinam no-
stram defendere incipienti vos orare, maximi imperatores,
ut aequis animis audiatis nec communi et a ratione alieno
rumore abrepti praeoccupemini, sed vestrum discendi ac
veritatis studium nostrae quoque doctrinae concedatis. Quum
enim vos non per ignorantiam peccabitis tum nos, postquam
refutavimus quae temerarius iste vulgi rumor affingit, bello
appeti desinemus.

3. Tria nobis affingunt crimina: atheismum, Thyesteas
coenas, Oedipodeos concubitus. Quae quidem si vera sunt,
nulli generi parcite, poenas potius scelerum repetite; radi-
citus nos cum uxoribus et pueris delete, si quis Christia-
norum vivit instar ferarum. Quamquam ipsae belluae ge-

1. Τρία κτλ.] Lub. Θυέστια
δειπνα. Par. 2. Lub. Bodl. 1. 2.
Orat. Mon. οἰδιποδίου μιξίς. —
Iam transit Athenagoras ad exposi-
tionem trium criminum Christianis
obiectorum. Vid. Prolegg. c. VI „Ar-
gumenta Operum“. Omnes fere pa-
tres veteres ista commemorarunt.
Cf. Semisch. *Justin der Märtyrer*
T. II (Vratisl. 1842) p. 100 sqq.
Formula vero dicendi, Θυέστια
δειπνα et Οἰδιπόδειοι μιξίς, in
hac Supplicatione tantum et in Epi-
stola Lugdun. ac Vienn. ap. Euseb.
H. E. V. c. 1 (Reliqq. sacr. ed.
Routh T. I. p. 272) comparet. Af-
fingebantur Thyesteae coenae et Oe-
dipodei concubitus Christianis non
solum a gentilibus sed etiam a Iu-
daeis, id quod ad Iustini Apol. I.
c. 26 (n. 29) observavi. Fortasse

Athenagoras scripsit aut voluit scri-
bere: ἀθεότητα, Οἰδιποδέλους μι-
ξίς, Θυέστια δειπνα. Nam hoc or-
dine tria crimina (c. 4 sqq., c. 32 sqq.,
c. 35 sq.) refutavit: eundemque
paullo post servavit (n. 4).

2. φείσησθε] Mon. φείσεσθε.
Statim Arg. ἐπεξέλθατε.

3. Χριστιανῶν] Codd. msti et
edili ἀνθρώπων. Menda est ex non
animadverso scripturae compendio.
Voces χριστιανῶν et ἀνθρῶπων facile com-
mutabantur, praesertim quum θηρία
viderentur opposita. Similes libra-
riorum errores collegi ad Tatianum
c. 39 (n. 9). Eandem emendatio-
nem Nolte (l. c. p. 458) proposuit.

4. Καίτοι γάρ] Aet. non agno-
scit. Sequens καὶ ante τὰ θηρία
Ducaeus omisit. Fuerunt qui exi-

γενῶν οὐχ ἄπτεται, καὶ νόμῳ φύσεως ⁵ καὶ πρὸς ἕνα καιρὸν τὸν τῆς τεκνοποιίας, οὐκ ἐπ' ἀδείας ⁶ μίγνυται, γνωρίζει δὲ καὶ ὑφ' ὧν ὠφελεῖται. Εἴ τις οὖν καὶ τῶν θηρίων ἀνημερώτερος, ⁷ τίνα οὗτος πρὸς τὰ τηλικαῦτα ὑποσχῶν δίκην καὶ πρὸς ἀξίαν κεκολάσθαι νομισθήσεται; Εἰ δὲ λογοποιῖται ταῦτα καὶ διαβολαὶ ⁸ κεναί, φυσικῶ λόγῳ πρὸς τὴν ἀρετὴν τῆς κακίας ἀντικειμένης καὶ πολεμούντων ἀλλήλοις τῶν ἐναντίων θεῖον νόμῳ, ⁹ καὶ τοῦ μηδὲν τούτων ἀδικεῖν ὑμεῖς μάρτυρες, κελεύοντες μὴ ¹⁰ μηνύειν,

stimarent Atticis non licuisse γέ post τοί collocare nisi alio vocabulo interposito. Sed vid. Reisig. Coniect. in Aristoph. p. 296 et Lobeck. ad Phryn. p. 342. Est καίτοι γε (c. 22. n. 44) fortius quam καίτοι, quamquam maxime. Caeterum verba τῶν ὁμογ. οὐχ ἄπτεται ad Θυσια δειπνα spectant, tum νόμῳ φύσεως ... οὐκ ἐπ' ἀδείας μίγνυται ad Οἰδιποδείους μίξεις, denique γνωρίζει δὲ καὶ ὑφ' ὧν ὠφελεῖται ad ἀθεότητα. Comparat enim Athenagoras tria obiectorum capita cum exemplis belluarum. Belluae non vescuntur quae sui generis sunt, non licentiose coeunt, immo beneficos in se agnoscunt. Ergo his detiores essent homines carnem humanam devorantes, incesti et athei. — Illud ἄπτεσθαι de cibo apud alios quoque reperitur. Aelian. Var. Hist. 72, 37: ἐπ' ἀπορία τροφῶν γενόμενος αὐτός τε (Alexander) ἤφατο τῶν καμήλων καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. Designatur νόμῳ φύσεως instinctus naturae, qui belluas ad propagationem generis sui stimulat. Ἐπ' ἀδείας (c. 7: impune) i. q. libidinis gratia (c. 32). Ad verba γνωρίζει ὑφ' ὧν ὠφελεῖται exempla Phaedrus 3, 15 et Iesaias 1, 3 offerunt.

5. καὶ] Deest Bodl. 1.

6. μίγνυται] Id ex Par. 1 et Arg. reposui. Caeteri codd. msti et editi μίγνυται. — Bodl. 1. 2 καὶ ὑφ' ὧν δὲ ὠφελεῖται γνωρίζει. Aet. γνωρίζει καὶ ὑφ' ὧν δὲ ὠφελεῖται.

7. οὗτος] Maran. mendose οὗσ. Sensus: Quam poenam pro peccatis dabit ut satis digno sua pravitate supplicio affectus esse videatur? Plinius Hist. nat. X. c. 63: „Quantum in hac parte [h. e. quoad Venerem] multo nocentiores quam ferae sumus.“ Cf. Epicteti Enchiridion c. 47.

8. κεναί] In Mon. deest, sed correctoris manus in marg. supplevit. Εἰ δὲ λογοποιῖται ταῦτα respondet praecedenti εἰ μὲν ἀληθῆ ταῦτα, nempe ἐγκλήματα. De sententia verborum φυσικῶ λόγῳ κτλ. adeas c. 31 observata. Pro τῶν ἐναντίων Stephanus logi maluit καὶ ἐναντίων scil. ὄντων. Sed hac emendatione supersedemus. Maranus laudavit Synesium, qui Ep. 76 non absimili sensu ait: οὐκ ἐθέλει περιμένειν ἄλληλα τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος, ἀλλὰ νόμῳ φύσεως περιίστανται (vel ἀντιπεριίστανται ut est apud Ioannem Dam. Parall. p. 532): „non sese invicem exspectare amant lux et tenebrae, sed

neris sui belluas non tangunt, et lege naturae et certo tempore quod est procreandae soboli constitutum, non licentiose miscentur, et eos etiam a quibus sibi bene fit agnoscunt. Si quis ergo ipsis belluis immanior, quamnam is talium criminum poenam persolvens etiam pro merito puniri censbitur? Si vero haec verba sunt et calumniae inanes, quae inde oriuntur quod vitium virtuti naturali ratione adversetur et contraria divina lege inter se pugnent, atque nihil horum a nobis admitti vos testes estis, quippe nomen nostrum de-

lege naturae se devitant.“ — Pro *Θείῳ νόμῳ* Act. *Θείῳ μόνῳ* (c. 2. n. 20).

9. καὶ] Scil. εἰ. Nescio quid sibi velit Lindnerus, supplens ἀπὸ ante τοῦ μηδὲν τούτων ἄδικεῖν (ἡμᾶς). Arg. τοῦτον, non τούτων h. e. flagitiorum ante memoratorum.

10. μηνύειν] Codd. msti et editi ὁμοσεῖν. Illa coniectura Marano debetur: quae ita placuit, ut in textu reponerem. Si nihil horum a nobis admitti vos ipsi testes estis, qui nomen nostrum deferri vetatis. „Nefas“, ait ille editor, „ambigere quin respiciat Athenagoras ad aliquod imperatorum edictum, ex quo Christianorum eluceret innocentia. At vix ullo edicto imperatores innocentiam Christianorum significantius declararunt, quam cum eorum nomen deferri vetuerunt. Traianus Plinio rescripserat „hoc genus inquirendos quidem non esse, oblatos vero puniri oportere“, ut ait Tertullianus Apolog. c. 2. Hadrianus in Epistola ad Minucium Fundanum [ap. Justin. Apol. I. c. 68] in ipsos delatores animadverti iusserat, si Christianos solius religionis nomine accusarent. Idem sanxerat Antoninus Pius. [Melito in Apolo-

Corp. Apoll. Vol. VII.

gia ad M. Aur. ap. Eusebium H. E. IV. c. 26: ὁ δὲ πατήρ σου ... ταῖς πόλεσι περὶ τοῦ μηδὲν νεωτερίζειν περὶ ἡμῶν ἔγραψεν, ἐν οἷς καὶ πρὸς ... Ἀθηναίους καὶ πρὸς πάντας Ἑλληνας.] Marcus Aurelius, etsi tam liberaliter cum Christianis non agebat, eos tamen accusari vetuerat paucis annis ante quam ei hanc Apologiam Athenagoras offerret [a. 174]. „Sicut non palam ab eiusmodi hominibus“, inquit Tertullianus l. c. c. 5, „poenam dimovit, ita alio modo palam dispersit, adiecta etiam accusatoribus damnatione et quidem tetrione.“ Quare cum Marcus Christianos accusari vetaret, accusatis poenam non eximeret, merito Athenagoras filius testimonio Christianorum innocentiam declarari contendit. Quod quidem argumentum sic Tertulliani nervis vibratur l. c. c. 2: „O sententiam necessitate confusam! Negat inquirendos ut innocentes, et mandat puniendos ut nocentes. Parcit et saevit, dissimulat et animadvertit. Quid temetipsum censura circumvenis? Si damnas, cur non inquiris? Si non inquiris, cur non et absolvis?“ Haec Tertulliani dicta de Traiani edicto haud scio an melius quadrent

πρὸς ὑμῶν λοιπὸν ἐξέτασιν ποιήσασθαι βίου, δογμάτων, τῆς
πρὸς ὑμᾶς ¹¹ καὶ τὸν ὑμέτερον οἶκον καὶ τὴν βασιλείαν σπου-
δῆς καὶ ὑπακοῆς, καὶ οὕτω ποτὲ συγχωρῆσαι ἡμῖν ¹² οὐδὲν ⁵
πλέον τοῖς διώκουσιν ἡμᾶς. Νικήσομεν γὰρ αὐτούς, ¹³ ὑπὲρ
ἀληθείας ἀόκνως καὶ τὰς ψυχὰς ἐπιδιδόντες.

4. ¹ Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔσμεν ἄθεοι· πρὸς ἕν ἕκαστον ἀπαν-
τήσω τῶν ἐγκλημάτων, μὴ καὶ ² γελοῖον ἢ τοὺς λέγοντας μὴ
ἐλέγχειν· ³ Διαγόρα μὲν γὰρ εἰκότως ἀθεότητα ἐπεκάλουν Ἀθη-

in edictum M. Aurelii, qui Christianos non solum ut Traianus inquiri, sed etiam accusari vetabat, inflictis accusatoribus gravissima poena, quod a Traiano factum non legimus.“ — Gesnerus verba ista *κελεύοντες μὴ ὁμοιοεῖν*, quod parum quadrare viderentur, in translatione omisit; suspicatur ea cum praecedentibus sic coniungenda: *θείῳ νόμῳ κελεύοντι* [pro *κελεύοντες*] *μὴ ὁμοιοεῖν*. Sed omitti aut aliter collocari nequeunt, quum tota testimonii *ἀτιολογία* in his ipsis sita sit. Suffr. Petrus, quocum Rechenbergius facit, et Decharius nihil mutandum censent: uterque sic interpretatur quasi dicat Athenagoras veluisse imperatores ne gentiles cum Christianis consentirent. Sed inde nulla prorsus sententia erui potest. Io. Alb. Fabricius (Hist. crit. de la rep. des lettres T. IX. p. 129 sq.) proposuit: *Εἰ δὲ ... κεναὶ (φυσικῶ ... ἀλλήλοισ τῷ θείῳ νόμῳ) καὶ τοῦ ... μὴ ὁμοιοεῖν κτλ.*, quae sic transtulit: „Si vero haec commenta sint... (cum partim naturali ratione sibi invicem opposita sint virtus ac pravitas, partim divina lege se invicem oppugnent), ac si vos ipsi testes nobis sitis nihil tam immane a nobis committi, quippe qui unico nos

veletis nobiscum invicem consentire (h. e. eandem doctrinam tenere, nulla alia scelera nobis obicientes), tum sane reliquum est ut“ etc. Utatur V. D. suo iure. Lindnerus mallet *ὁμολογεῖν pro ὁμοιοεῖν*, quum gentiles cogere Christianos non ad confitendum sed ad negandum (Minnuc. Fel. Octav. c. 28. §. 4). Sic etiam interpres Campidonensis reddidit: „und wenn ihr nicht bezeugen könnt, dass wir Solches begehen, die ihr uns zu läugnen zwingt.“ Sed id non convenit nostro loco, ut quisque videt.

11. καὶ τὸν] Aet. καὶ omisit. Gesner. Morell. Rechenb. καὶ τῶν. Mox Par. 2. Bodl. 1. 2. Aet. non τὴν βασιλείαν sed τῆς βασιλείας. — Non plus iuris expetit Christianis, sed tantundem quantum eorum adversariis.

12. οὐδὲν πλέον τοῖς] = ταὐτὸ τοῖς —. Maranus coniecit ἢ τοῖς διώκουσιν. Bodl. 1 et Aet. πλέον pro πλέον.

13. ὑπὲρ ἀληθείας ... ἐπιδιδόντες] Videtur ratiocinatio Athenagorae duabus rebus tamquam fundamento niti: 1° Moribus tanto veritatis amore inflammatis nihil inesse posse sceleris, quod legum severitatem reformidet. 2°. Christianos,

ferri volentes: vestrum iam fuerit inquirere de nostra vita, doctrinis, nostro in vos et domum vestram et imperium studio et obsequio, atque ita tandem aliquando nobis non amplius iuris quam inimicis nostris concedere. Vincemus enim eos, ut qui nostram etiam pro veritate vitam libenter profundamus.

4. Quod igitur attinet ad atheismi crimen nobis immerito afflictum: singulis criminationibus occurram, ne ridiculum sit eos qui haec dicunt non arguere: Diogoram quidem merito atheum iudicabant Athenienses, qui non solum Or-

dam vitam pro veritate profundunt, non cedere adversariis nec ab eis vinci, sed potius vincere. His suppositis sic ratiocinatur Athenagoras: Si nunc Christiani, cum impetrare non possunt ut leges observentur, mortem libenter oppetunt pro veritate, quanto magis causae suae confident et adversarios non metuent, cum accusatoribus non iam nomen Christiani deferendum erit, sed aequabili iure crimina probanda? *Marcanus*. — De contemptu mortis apud Christianos conspicuo cf. *Iustin. Apol. I. c. 57. Dial. c. Tr. c. 96, Tatian. Or. ad Gr. c. 4, Tertull. ad Scap. c. 1, Minuc. Fel. Octav. c. 37.*

1. Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἴσμεν ἄθεοι κτλ.] Primum Christianis obiectum crimen refutare instituit, quod erat ἀθεότης. Cf. c. 3. n. 1. De hac re Athenagoras inter omnes patres copiosissime disputavit accuratissimeque. Cf. *Clem. Strom. VII. c. 1. §. 4, Tertull. Apol. c. 10 sqq., Arnob. adv. gent. I. c. 28 sqq.* Caeterum attende animum ad anacoluthon: Ὅτι [initio enuntiationis = was das anbelrifft dass: c. 8; cf. *Iustin. Apol. I. c. 42. n. 3] μὲν οὖν οὐκ ἴσμεν ἄθεοι ... Διαγόρα μὲν*

γὰρ κτλ.: quod originem debet verbis πρὸς Ἐν ... ἐλέγχειν interiectis. Talia apud optimos scriptores deprehenduntur. Dixerat c. 3: Τρία ἐπισημαίξουσιν ἡμῖν ἐγκλήματα. Iam exspectabas: Πρὸς Ἐν ἕκαστον ἀπαντήσω τῶν ἐγκλημάτων, μὴ ... ἐλέγχειν. Διαγόρα μὲν γὰρ ... θεόν. Ἡμῖν δὲ κτλ. Huc vero respicit Noster, expositionem de atheismo finiens, c. 30: Ὡς μὲν οὖν οὐκ ἴσμεν ἄθεοι ... ἐλήλεγκαί. Statim (c. 31) pergit: Ἐπεὶ δὲ καὶ τροφᾶς καὶ μίξεις λογοποιούσιν ἀθέους καθ' ἡμῶν. — Pro Ἐν ἕκαστον Ael. Ἐν ἑκάστον.

2. γελοῖον] Ridiculum nimirum est nihil habere quod respondeas accusatori, et putare satis esse si crimina obiecta simpliciter neges. *Lindner*. — Pro μὴ καὶ *Bedl. 1. 2. Ael. μηδέ.*

3. Διαγόρα] Diogoram Melium famosum inter veteres „ἄθεον“ describit *Suidas*. Crimina ipsi quinque tribuuntur: ideo ab Atheniensibus praescriptus est. Primum erat, quod praeter datam iurisiurandi fidem Orphicas ceremonias hominibus profanis h. e. non initiatis prodidisset [*Tatian. c. 27.*]; secundum,

ναῖοι, μὴ μόνον τὸν Ὀρφικὸν εἰς μέσον κατατιθέντι λόγον καὶ τὰ ἐν Ἐλευσίनि καὶ τὰ τῶν ⁴ Καβείρων δημεύοντι μυστήρια καὶ τὸ τοῦ Ἡρακλέους ἵνα τὰς ⁵ γογγύλας ἐφοῖ κατακόπτοντι ξόανον, Β ἄντικρυς δὲ ⁶ ἀποφαινομένῳ μὴδ' ὄλως εἶναι θεόν. Ἡμῖν δέ, διαιρουσιν ἀπὸ τῆς ὕλης τὸν θεόν, ⁷ καὶ δεικνύουσιν ἕτερον μὲν τι εἶναι τὴν ὕλην ⁸ ἄλλο δὲ τὸν θεόν ⁹ καὶ τὸ διὰ μέσου πολὺ (τὸ μὲν γὰρ θεῖον ¹⁰ ἀγέννητον εἶναι καὶ ἀίδιον, νῶ μόνῳ καὶ λόγῳ θεωρούμενον, τὴν δὲ ὕλην γενητὴν καὶ φθαρτὴν), μὴ τι

quod mysteria Eleusinia nondum ἐπόπταις vulgasset, quum lege at-tica cautum esset ut talis pro-palator capite lueret [Sainte-Croix Vers. über die allen Mysterien, übers. v. C. G. Lenz. Goth. 1790. p. 156.]; tertium, quod Cabirorum mysteria publicasset, de quibus, ut Diodorus Siculus refert, nihil efferre licebat neque audire cuiquam nisi qui esset initiatus [Lysias c. Andoc. p. 104. Cic. de nat. deor. III. c. 37; coll. Lobeck. Aglaopham. p. 1202 sqq.]; quartum, quod Herculis statuam con-fregisset, quam historiam etiam Ari-stophanis scholiasta in Nubibus [v. 1073] narrat, ab Athenagora paul-disper discrepans dum lentem pro rapis memorat [Clemens Protr. c. 2. §. 24: ὁ δὲ Ἡρακλῆα ἐξ ξύλου λα-βῶν κατεσκευασμένον — ἔτυχε δὲ ἔφωσεν οἱ οἶκοι, οἷα εἰκός — εἶα δὴ, ὦ Ἡράκλειε, εἶπεν· νῦν σοὶ ἤδη καιρός, ὡσπερ Εὐρουσθεῖ, ἀτάρ δὴ καὶ ἡμῖν ὑποσηγῆσαι τὸν τρισκαι-δέκατον τοῦτον ἄθλον καὶ Δια-γόρῳ τοῦτον παρασκευάσαι, κατ' αὐτὸν εἰς τὸ πῦρ ἐνέθηνεν ὡς ξύ-λον.]; quintum idque gravissimum, unde nomen athei accepit, quod Eu-sebius Praep. ev. XIV. c. 16. §. 1 et Plutarchus De plac. phil. I. c. 7 [coll. Cic. I. c. I. cc. 1. 23. Diog.

Laert. II. 86, 101. Büchemann. ad Lactant. I. c. 2] notant. Rechen-berg.

4. Καβείρων] Arg. et Lub. κα-βήρων. Mox Arg. Ἡρακλῆος.

5. γογγύλας] Bodl. 1. 2. Act. γογγύλας. Cf. Lobeck. ad Phryg. p. 103.

6. ἀποφαινομένῳ] Par. 2 et Lub. ἀποφαινομένου. Mon. ἀπο-φαινόμενον. Pro μὴδ' ὄλως (editi μὴδὲ ὄλως, — c. 1: μὴδ' ὄλως θεὸν ἠγεῖσθαι) εἶναι Par. 2 in-verso ordine εἶναι μὴδὲ ὄλως.

7. καὶ δεικνύουσιν] Haec verba usque ad καὶ τὸ διὰ absunt a Bodl. 1: secunda manus margini adscripsit.

8. ἄλλο] Bodl. 2 ἄλλον.

9. καὶ τὸ διὰ μέσου πολὺ] Desideratur τὸ in Bodl. 2. Rössler (Lehrbegr. d. chr. Kirche. Francof. ad M. 1774. p. 124 sq. Bibliothek d. KVV. T. I. p. 186) haec verba inepte de angelis explicuit. Τὸ διὰ μέσου est interstitium (Potr.), dis-crimen (Gesn.) inter deum et ma-teriam. C. 15: Vulgus discernere non valet τί μὲν ὕλη τί δὲ θεὸς πόσον δὲ τὸ διὰ μέσου αὐτῶν. . .

phicam doctrinam in medium proferebat et Eleusinia Cabiorumque mysteria vulgabat et ligneam Herculis statuam ut rapas coqueret dissecuit, sed deum omnino non esse aperte pronuntiabat. Nobis vero, qui deum a materia disiungimus, et aliud quidpiam materiam aliud deum ac magnum inter utrumque intervallum esse demonstramus (deum enim infectum esse et aeternum, sola mente et ratione conspicuum, materiam autem factam et corruptibilem), nonne imme-

διεστᾶσι πάμπολυ ἀπ' ἀλλήλων, καὶ τοσοῦτον ὅσον τεχνίτης καὶ ἡ πρὸς τὴν τέχνην αὐτοῦ παρασκευή. Coll. c. 20: δῆλον γὰρ ὅτι ὑποδιαλλάσσειν δεῖ τῶν γηίνων καὶ τῶν ἀπὸ τῆς ὕλης ὑποκρινομένων τὸ θεῖον.

10. ἀγέννητον] H. e. (a v. γίνεσθαι) non factum (ungeworden), ortum sive originem non habens. Hanc vocem, cui bene respondet sequens αἰθῖον et materia γεννητή (mox: οὐ γενόμενον), Par. 1. Arg. et Lub. offerunt. In Arg. hic et deinceps alterum v. erasum est. Caeteri, codices pariter atque editores, ἀγέννητον h. e. (a v. γεννᾶσθαι) non genitum, non generatum. Saepo ista confunduntur vocabula (c. 6. n. 11. 14. c. 8. n. 4. c. 10. n. 1. c. 15. n. 2. c. 22. n. 12. c. 23. n. 9); pariter γεννητός et γεννητός (c. 6. n. 12. c. 19. n. 3. c. 20. n. 2), ἐγεννήθη et ἐγεννήθη, similia. Cf. Iustin. Dial. c. Tr. c. 2. n. 5 et Cohort. ad Gr. c. 4. n. 4. Interdum omnes belle consentiunt, ut c. 8 ὁ δὲ θεὸς ἀγέννητος, c. 21 γεννητός ἐστὶ (Iupiter), cc. 20. 22. 23. 30 deorum γένεσις. Cf. c. 19. n. 6. Mox codices γεννητὴν habent, ex quo solus Aet. et Rechenberg. γεννητὴν fecerunt. Bodl. 2 et Aet. δὲ ante ὕλην

omiserunt. — Stephanus: „Ἀγέννητον, propter derivationem, ubique pro ἀγέννητον usurpari potest, at non vicissim ubique ἀγέννητον pro ἀγέννητον. Et hanc differentiam quidam graeci theologi in Christi persona observarunt: qui fuit ἀγέννητος ut et pater, at non ἀγέννητος. Contra in omni animantium genere quae prima exstiterunt fuerunt ἀγέννητα, at non ἀγέννητα, siquidem γεγόνασιν i. e. ἐκτίσθησαν, condita fuerunt a deo conditore omnium et creatore: non autem ἐγεννήθησαν ἐξ ὁμοίων i. e. non generata fuerunt ex eiusdem generis animantibus. Repugnantia enim loqueretur qui diceret prima esse quaedam et γεννηθῆναι ἐκ τῶν ὁμοίων. Quinetiam hic si dicas Prima animantia ἐγεννήθησαν, unica v. id verum comperietur: si ἐγεννήθησαν, duplici v. falsum. Magna igitur attentione et cautione in huiusmodi locis opus est. In hoc Athenagorae nostri loco ubi habetur ἀγέννητον, deinde γεννητὴν: quemadmodum γεννητὴν scribi possit, ut sit ab eodem verbo a quo ἀγέννητον: ita vicissim non male scribatur ἀγέννητον simplici v. ut ab eodem sit a quo γεννητὴν.“ — Lub. νῶ μόνον. C. 10: νῶ μόνον καὶ λόγῳ καταλαμβανόμενον.

οὐκ ¹¹ ἀλόγως τὸ τῆς ἀθεότητος ἐπικαλοῦσιν ὄνομα; Εἰ μὲν γὰρ ¹² ἰφρονοῦμεν ὅμοια τῷ Διαγόρᾳ, τοσαῦτα ἔχοντες πρὸς θεοσεβίαν ἐνέχυρα, ¹³ τὸ εὐτακτον, τὸ διὰ παντὸς σύμφωνον, τὸ μέγεθος, τὴν χροίαν, τὸ σχῆμα, τὴν διάθεσιν τοῦ κόσμου, εἰκότως ἂν ἡμῖν καὶ ἡ τοῦ μὴ θεοσεβεῖν δόξα καὶ ἡ τοῦ ἐλαύνεσθαι αἰτία προσετρίβετο. Ἐπεὶ δὲ ¹⁴ ὁ λόγος ἡμῶν ἓνα θεὸν ἄγει τὸν τοῦδε τοῦ παντὸς ποιητὴν, αὐτὸν μὲν οὐ γινόμενον (ὅτι τὸ ὄν οὐ γίνεται ἀλλὰ τὸ μὴ ὄν), ¹⁵ πάντα δὲ διὰ τοῦ παρ' αὐτοῦ λόγου πεποιηκότα, ¹⁶ ἐκάτερα ἀλόγως πάσχομεν, καὶ κακῶς ἀγορευόμεθα καὶ διακόμεθα.

5. ¹ Καὶ ποιηταὶ μὲν καὶ φιλόσοφοι οὐκ ἔδοξαν ἄθεοι, ² ἐπιστήσαντες περὶ θεοῦ. Ὁ μὲν Εὐριπίδης ἐπὶ μὲν τῶν κατὰ ποιητὴν πρόληψιν ἀνεπιστημόνως ὀνομαζομένων ³ θεῶν διαπορεῶν · D

⁴ Ὄφειλε δ', εἴπερ ἔστ' ἐν οὐρανῷ

Ζεὺς, μὴ τὸν αὐτὸν δυστυχεῖ καθιστάναι.

11. ἀλόγως] Act. ἀλόγῳ (n. 16).

12. ἰφρονοῦμεν] Bodl. 1. 2. Act. φρονοῦμεν. Act. τοσοῦτον pro τοσαῦτα.

13. τὸ εὐτακτον κτλ.] Minucius Felix: „Quid potest esse tam apertum, tam confessum tamque perspicuum, cum oculos in coelum sustuleris et quae sint infra circaque iustraveris, quam esse aliquod numen praestantissimae mentis, quo omnis natura inspiretur, moveatur, alatur, gubernetur“ etc. Similiter Lactantius Instit. I. c. 2: „Nemo est tam rudis, tam feris moribus, quin oculos suos in coelum tollens, tametsi nesciat, cuius dei providentia regatur hoc omne quod cernitur, non aliquam tamen esse intelligat ex ipsa rerum magnitudine, motu, dispositione, constantia, utilitate, pulchritudine, temperatione“ etc. Expressit uterque Ciceronem, quem

vide De nat. deor. II. c. 5. Cf. etiam Tertull. Apol. c. 17. Gregor. Naz. Orat. 2 de theologia, alios. Kortholt. — Μουδί χροίαν (vulgo χροιάν pro forma illa attica legitur, c. 24 χροία) quid dicat, equidem nescio. Lindnerus de pulchritudine mundi intelligit. Etiam quomodo Athenagoras τὴν διάθεσιν τοῦ κόσμου capiat, quum antea memoraverit τὸ εὐτακτον eius, difficile est dictu.

14. ὁ λόγος ἡμῶν ἑ. θ. ἄγει] Lindnerus interpretatur „ἡμεῖς ἐν τῷ λόγῳ ἄγομεν ἰ. e. λέγομεν.“ Sed quid sit ὁ λόγος exposui c. 2. n. 21. Ἄγειν dictum est ut Latinarum ducere h. e. aestimare (achten), agnoscere, statuere. C. 6. 10. 30: θεὸν ἄγοντες. C. 13. 14. 15: θεοῦς ἄγειν. C. 22: εἰ καὶ πάντες ... ἀπὲ τοῦ κυβερνήτου ἄγει. C. 23: θεὸν μὲν τὸν νοῦν τ. κό-

rite atheorum nomen imponitur? Nam si idem ac Diagoras sentiremus, quum tam praeclara habeamus dei colendi pignora, ratum ordinem, porrectum per omnia concentum, magnitudinem, colorem, figuram, descriptionem mundi: merito nobis et impietatis opinio et causa cur vexemur imputaretur. Sed quia doctrina nostra unum deum agnoscit huiusce universi creatorem, qui ipse quidem non factus est (quod enim est non fit sed quod non est), omnia vero per logon suum fecit, utrumque immerito patimur, ut et male audiamus et vexemur.

5. Ac poetae quidem et philosophi non visi sunt athei, quum de deo quaerent. Euripides de iis qui inscienter secundum praeiudicatam vulgi opinionem appellantur dii dubius:

Debebat, si est in coelo

Iuppiter, eundem non reddere calamitosum.

σμου ἄγει. Plato Theaet. p. 172 B: ὠδέ πως τὴν σοφίαν ἄγρουσι.

15. πάντα ... πεποιηκ.] Coll. Ioann. 1, 3. — Codices editi omnes παρ' αὐτοῦ (refl.) pro παρ' αὐτοῦ exhibent, id quod reposui ex Par. 1. 2. Arg. Lub. Mon. Cf c. 2. n. 9.

16. ἐνάτερα] II. e. τὴν τοῦ μὴ θεοσεβεῖν δόξαν εἰ τὴν τοῦ ἐλαύνεσθαι αἰτίαν: ad quae etiam verbis hic appositis respicit. — Pro ἀλόγως Bodl. 1. 2. Act. ἀλόγῳ (n. 11). Statim Mon. πάσχωμεν.

1. Καὶ ποιηταὶ κτλ.] Hoc argumentum a pari ductum est: quum poetae et philosophi qui eadem atque Christiani de deo scripserunt non sint impii iudicati, cur Christiani accusantur? Simili modo disputarunt Iustinus Martyr (Apol. I. c. 20. Coh. ad Gent. c. 14) aliique patres. Cf. T. Pfannori Systemis

theolog. gent. pur. (Bas. 1679. 4°) c. 2.

2. ἐπιστήσαντες] Heynius (c. 1. n. 13) legit ἀπιστήσαντες. „Allegatus enim Euripidis locus habet dubitationem.“ Verum minime muto. Nam „alius eiusdem poetae locus δογματίζει atque idem qui de diis vulgi dubitat deum intelligentiae soli expositum certo adstruit“ (Lindn. in Cur. poster.).

3. θεῶν] Desideratur in Bodl. 2 et Act. Pro διαπορῶν Bodl. 1. 2 (Bodl. 2 supra lineam) et Act. διαπορεῖν.

4. Ὄφειλε ... καθιστάναί] Incertae Euripidis fabulae fragmentum. Quum in Phoeniss. v. 83 sq. similiter legatur: Ζεῦ, σῶσον ἡμᾶς, δὲ δὲ σύμβασιν τέκνοισ· χορὴ δ', εἰ σοφὸς πέφυκας, οὐκ ἔαν βροτῶν τὸν αὐτὸν αἰεὶ δυστυχῆ καθιστάναί, Valckenarius (ad h. l.) illos ver-

Ἐπὶ δὲ τοῦ κατ' ἐπιστήμην νοητοῦ ὡς ἔχει νοῦς δογματίζων·

Ἔορᾶς τὸν ὑψοῦ τόνδ' ἄπειρον αἰθέρα
Καὶ γῆν περίξ ἔχονθ' ὑγραῖς ἐν ἀγκάλαις;
Τοῦτον νόμιζε Ζῆνα, τόνδ' ἡγοῦ θεόν.

Ἐπιπέβηκεν, ὑποκειμένας ἐώρα (Ἐ Ζῆνα γάρ, ὅστις ἐστὶ Ζεὺς, οὐκ

sus ex hoc Phoenissarum loco fluxisse atque interpolatos esse iudicavit. Sed admonuit F. G. Wagnerus (Poetarum tragicc. gr. fragmm. Vol. II, Vratisl. 1844, p. 492) hanc rationem perquam incertam esse: haud raro enim Euripidem iisdem versibus bis usum esse. „Neque quid in iis Euripidi non conveniat video.“ Lub. et Mon. ὄφειλε. Bodl. 1. 2. Aet. ὄφειλεν ἦδεν pro ὄφ. δ'. Arg. Bodl. 2. Aet. καθιστάται. Gesnerus sic legendum coniecit: ὄφειλε δ', εἴπερ ἐστὶ που ἐν οὐρανῷ Ζεὺς, μὴ τὸν ἐσθλὸν δυστυχῆ καθιστάται. Probavit Maranus τὸν ἐσθλὸν pro τὸν αὐτόν. Valckenarius melius: ὄφειλε δ', ὄντως εἴπερ ἐστ' ἐν οὐρανῷ κτλ., collato Herc. fur. v. 1345 δαίται γὰρ ὁ θεός, εἴπερ ἐστ' ὄντως θεός, οὐδενός. Meinekius vero (Zeitschr. f. d. Alterthumswiss. 1846. N. 138. p. 1099) post οὐρανῷ excidisse κρατῶν censuit. Nihil praeterea opus.

5. ὡς ἔχει νοῦς] Codd. msti et editi ὡς ἐκαῖνος. Inepte Dechairius ellipticum loquendi modum statuit, sensumque loci esse ac si dixisset ὡς ἐκαῖνος ὁ θεός. Refringendum opinati sunt Gesnerus ὅτι θεός et Maranus οὕτως ἐκαῖνος. Recte Sam. Petitus (Var. Lect. l. III. c. 3) proposuit ὡς ἔχει νοῦς. Quod Lindnerus (in Cur. post.) probavit: equi-

dem in textu collocavi. Sed male interpretatus est ille: docens quomodo ille esse deprehendatur. Melius Lindner.: De deo autem, qui ab eruditis mente percipitur, idem saniora docens ait. Opponuntur sibi πρόληψις et ἐπιστήμη, ὀνομαζόμενος et νοητός (= qui mente tantum percipitur), ἀνεπιστημόνως et ὡς ἔχει νοῦς, διαφορῶν (nempe Eur. εἴπερ ἐστ' κτλ.) et δογματίζων.

6. Ἔορᾶς . . . θεόν] Incertae Euripidis fabulae fragmentum. Servarunt hos versus etiam Stobaeus Eclog. Phys. I. 3, 2. p. 26 ed. Heeren, Lucianus Iup. trag. 41. T. VI. p. 274 ed. Bip., Clemens Alex. Strom. V. c. 14. §. 115 (coll. Protr. c. 7. §. 74) et hinc Eusebius Praep. ev. XIII. c. 13. §. 50. Duos priores versus citant Plutarchus quoque Opp. T. II. (ed. Bip.) pp. 601 A. 780 D. 919 B. et Clemens Alex. Protr. c. 11. §. 25, versum tertium Lucianus T. IX. p. 248. Locum Valckenarius (Diatr. p. 47), cui A. Matthiae (Eur. tragg. et fragm. T. IX, Lips. 1829, p. 362) adstipulatur, e Crossis petitum censuit, quum Ennii versus hinc expressus ap. Cicer. de nat. deor. II. c. 2 „Adspice hoc sublime candens quem invocant omnes Iovem“ ex eius Thyeste sumtus sit. Sed Wagnerus (l. c. p. 430): „Quum

De eo autem qui secundum doctrinam mente percipitur convenienter menti definite loquens:

*Vides sublimem hunc qui immensum aethera
Et terram humidis circum tenet ulnis?
Hunc puta Iovem, hunc existima deum.*

Illorum enim neque naturas, quibus nomina imponi solent, subesse (*Iovem enim, quicumque sit Iuppiter, haud novi nisi*

Cressas et Thyesten diversas fabulas fuisse docuerimus, Euripideos versus potius, si quidem hos Ennius ante oculos habuit, ad Thyesten referemus.“ — Pro τόνδ' Mon. τόν δ'. Bodl. 1. 2. Aet. non γῆν sed τῆν habent, at Aet. in marg. γῆν. Arg. περίξ ἔχοντα. Mon. praepositionem ἐν omisit. Lub. ἔχοντα ὑγραῖς ἀγκάλαις, „quod pede ferendum censeo metri causa, quia v producitur, in quarto autem perraro iaveneris spondeum“ (Kaiser). Bodl. 1 et Aet. τοῦτο pro τοῦτον. Bodl. 1 τόνδ' Δι' ἡγοῦ pro τόνδ' ἡγοῦ. — Maranus: „Hos versus Athenagoras deflectit ab ea sententia in quam accipi solent. Sic enim eos interpretatur Cicero de nat. deor. II. c. 25: *Vides sublime fusum immoderatum aethera, Qui tenero terram circumiectu amplectitur? Hunc summum habeto divum, hunc perhibeto Iovem.* Liquet Euripidis versus sic a Cicerone reddi, ut aether, qui terram circumplectitur, pro deo habendus sit. Sed aliter interpretandi necessitatem nobis attulit Athenagoras, qui non aetherem pro deo haberi ab Euripide existimat, sed eum qui et aetherem et terram complectitur. Nam 1º. Euripidem laudat Athenagoras, quod deum ex operibus in aethere et terra manifeste cognosci doceat. Non aetherem ergo

sed eum qui aetherem complectitur deum ab Euripide credidit agnoscí. 2º. Euripidem loqui declarat de deo qui scientiã tantum cognoscitur, ἐπὶ τοῦ κατ' ἐπιστήμην νοητοῦ, nedum de aethere hos versus acceperit. Sic interpretandi Euripidis locum fortasse dedit Athenagoras is eiusdem poetae versus, quem citant Iustinus in libro De monarchia [c. 27. n 20] et Clemens Alex. Protrept. [c. 6. §. 61]: τόν πάνθ' ὀρῶντα καὐτόν οὐχ ὀρῶμενον. Sed illud ὑγραῖς ἐν ἀγκάλαις dubitare non sinit quin aetherem Euripides appellaverit deum.“

7. Τῶν μὲν] Nempe ὄνομαζομένων θεῶν. Bodl. 1. 2 τόν μὲν. Mox αἷς Bodl. 1. 2. Mon. omiserunt; Aet. αἷ. Dechairius, locum non intelligens, mallet οἷς. Dein ἐώφα in Bodl. 1. 2. Aet. desideratur.

8. Ζῆνα ... λόγῳ] Hunc versus (ex Euripidis Melanippe), de quo Iustin. De mon. c. 5. n. 60 adeas, liberius citat Athenagoras. Codd. msti omnes οἷδα, editi (excepto Marauiano) οἷδεν. Post λόγῳ in marg. Mon. ut inserendum addidit corrector κλύων, quemadmodum est apud Lucianum. Cf. Matthiae l. c. p. 213. Πλήν λόγῳ non est i. q. nisi ratione (Petr.), verum nisi verbo s. sermone.

οἶδα πλὴν λόγῳ) οὔτε τὰ ὀνόματα ὁ καθ' ὑποκειμένων κατηγορεῖσθαι πραγμάτων. (Ὡν γὰρ αἱ ¹⁰ οὐσίαι οὐχ ὑπόκεινται, τί πλέον αὐτοῖς τῶν ὀνομάτων;) ¹¹ Τὸν δὲ ἀπὸ τῶν ἔργων, ὄψει τῶν ἀδήλων νοῶν τὰ φαινόμενα ἀέρος, αἰθέρος, γῆς. ¹² Οὐ οὖν τὰ ποιήματα καὶ ὑφ' οὗ τῷ πνεύματι ἠνιοχεῖται, τοῦτον καταλαμβάνετο εἶναι θεόν, συνάδοντος τούτου καὶ Σοφοκλέους·

¹³ Εἰς ταῖς ἀληθείαισιν, εἰς ἔστιν θεός,

“Ὁς οὐρανὸν ἔκτευξε καὶ γαῖαν μακρὰν,

πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ φύσιν τοῦ κάλλους ¹⁴ τὰ ἐκείνου πληρο-

B

9. καθ' ὑποκ.] Lindn. putavit legendum μὴ ὑποκ., sed non rationibus probavit. Bodl. 2 καθ' ὑποκειμένον.

10. οὐσίαι] Aet. οὐσία. Tum πλέων, non πλέον, Bodl. 1 et Aet. — Suffr. Petrus interpretatur: quid his praeter nomina reliquum est?

11. Τὸν δὲ] Nempe νοητὸν θεόν, scil. ἐώρα, quod praecedebat. Verba ὄψει κτλ. sic interpreto: mit Hinblick auf das Unsichtbare (verborgene Wesen) erwägend die Erscheinungen des Alls. Rom. 1, 20: τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ („sein unschaubares Wesen“) ... τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθοραῖται. Verba ἀέρος κτλ., ne claudicante pedo sequantur, minime censeo appositionem esse praecedentium ἀπὸ τῶν ἔργων, commate post φαινόμενα collocato, sed coniungenda cum (substantivo) τὰ φαινόμενα proxime antecedente: cf. Matthiae *Ausf. griech. Gr.* (ed. 2) p. 1126. Winer *Gramm. d. neutest. Spr.* (ed. 6) p. 317. Pro Τὸν δὲ Aet. τῶν. Non ἀέρος Par. 1. 2. Olib. 1. 2. Lub. Orat. Mon. legunt sed ἀέρα. Causa erroris conicitur in ultima praecedentis vocis syllaba. In Mon. correctoris manus

acc. ἀέρα superscripsit ὄς. Convenientius Arg. ἀέρα αἰθέρα γῆν. — Hic locus miserrime torsit editores. Gesnerus coniecit: τὸν δὲ ἀ. τ. ἔ. ὄψει οὐχ (pro τῶν, quod in omnibus codicibus mstis est) ἀδήλων νοῶν καὶ (vel τῶν) φαινομένων, ἀέρος etc. Dechairius mallet τὸν δὲ ἀ. τ. ἔ., ὄψει τὸν ἀδήλον, νοῶν τὰ φαινόμενα, ἀέρος etc. Io. Alb. Fabricius (*Hist. crit. de la rep. des lettres* T. IX. p. 130 sq.) legit: τὸν δὲ ἀ. τ. ἔ. ὄπει [= ἔλεγχον vel εἰκόνα!] τῶν ἀδήλων νοῶν τὰ φ., ἀέρος, αἰθ., γῆς, οὐ ὄντα ποιήματα καὶ etc. Maranus „lucis aliquid his tenebris“ afferre studuit incommoda hac coniectura: τὸν δὲ ἀ. τ. ἔ. ὄπει τὸν ἀδήλον νοῶν, τὰ φαινόμενα ἐώρα αἰθέρος, γῆς. Transtulit: *Illum autem invisibilem ex operibus inquirens, ea videbat quae manifesta sunt in aethere [et] terra.* Lindnerus inepte: τὸν δὲ (sc. ἐώρα) ἀπὸ τ. ἔ. ὄπει ἀδήλων, νοῶν τὰ φ. [τῆς] ἀέρος etc.

12. Οὐ] Maran. οὐ mendose. Vocula καὶ ante ὑφ' οὐ in Bodl. 2 et τῷ πνεύματι in Mon. deest. Mon. τούτο pro τούτω post συνάδοντος. Maranus verba συνάδοντος ... πλη-

σανά) neque nomina rebus subiectis imponi videbat. (Quorum enim nulla subest natura, quid iis prosunt nomina?) Hunc vero [videbat] ex operibus, attentione numinis occulti ea considerans quae conspicua sunt in aëre, aethere, terra. Cuius ergo exstant opera et cuius spiritu reguntur, hunc deum esse perspiciebat, assentiente ei etiam Sophocle:

Unus profecto, unus est deus,

Qui coelum condidit et terram magnam,

circa dei naturam, quae pulchritudine opera divina implet;

ρουμένην semicircularis inclusit. — C. 6: τῷ παρ' αὐτοῦ πνεύματι συνέχεται τὰ πάντα.

13. *Εἰς ... μακράν*] Hic Pseudo-Sophoclis locus etiam in Iustini Cohort. ad Gent. c. 18 (n. 2) et De monarch. c. 2 (n. 15) citatur: ubi vide plura a me observata. Lub. (et Petr.) pro *Εἰς ... θεός* legit *ταῖς ἀληθείαις ἵν' εἰς ἐστὶ θεός*. Mon. σοφεῖς ταῖς ἀληθείαις ἵν' εἰς ἐστὶν θεόν. Posterior manus s supra v scripsit, ut legatur *θεός*. Act. σοφισταῖς ἀληθείαις ἵνα εἰς ἐστὶ θεός. Etiam Par. 2 et Bodl. 1. 2 ἀληθείαις ἵνα. Ducaeus ἀληθειήσιν. Pro οὐρανόν Bodl. 1. 2 οὐρανοῦ. Bodl. 2 et Lub. ἔτευξε pro τ' ἔτευξε. Mon. ἔτευξεν.

14. *τὰ ἐκείνου*] Sic rescripsi. Codd. msti et editi τοῦ ἐκείνου. Pro *πληρουμένην* (quod in codicibus mstis comparet: soli Mon. et Bon. *πληρουμένων*, Arg. *πληρουμένα*) Gesner., Morell., Rechenb. *πληρουμένων* habent. Verba τοῦ κάλλους τὰ ἐκείνου (sc. θεοῦ) *πληρουμένην* spectant ad ista Euripidis: τόνδ' ἄπειρον αἰθέρα καὶ γῆν περίεξ ἔχονθ' ὕγραῖς ἐν ἀγκάλαις. — Gesnerus et Langus pro

πρὸς (= quod allinet ad) τὴν κτλ. legi voluerunt τὴν τοῦ θεοῦ φύσιν ἀπὸ τοῦ κάλλους τοῦ ἐκείνου (τοῦ οὐρανοῦ) ἀνευρίσκων ἐκάτερος, etc. „Nam ex pulchritudine mundi homines primum commotos de deo cogitare coepisse Plutarchus (De placitis philosophorum) docet.“ Suffr. Petrus ita struit: ἔτευξε γαῖαν μακράν πληρουμένην τοῦ κάλλους τοῦ ἐκείνου τὴν τοῦ θεοῦ φύσιν. Fabricius (l. c. p. 139): *praeter naturam dei* (h. e. ea tamquam argumento usus), *quae utrumque* (coelum et terram) *tanta implevisset pulchritudine, docens etc.* Lindner. (cum Dechairio): „*Praeter naturam πληρουμένην* (ἐκ) τοῦ ἐκείνου (θεοῦ) κάλλους, ἐκάτερα (duo adhuc) *διδάσκων.*“ Omnes a recta via aberrarunt. Maranus cognovit τὰ ἐκείνου legendum esse, sed (vid. n. 12) illud *πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ φύσιν* ad praecedens *συνάδοτος* retulit. Laudavit Themistium in Oratione tertia sic dicentem: ἡ Ἀθηναῖ ἐκθοροῦσα τῆς τοῦ πατρὸς κεφαλῆς κατέπλησε μὲν οὐρανὸν τοῦ πρώτου κάλλους, κατέπλησε δὲ ἥλιον καὶ σελήνην καὶ τὰ λοιπὰ ἄστρα.

μένην ¹⁵ ἐκάτερα, καὶ ποῦ δεῖ εἶναι τὸν θεὸν καὶ ὅτι ἕνα δεῖ εἶναι, διδάσκων.

6. Καὶ Φιλόλαος ¹ δέ, ὥσπερ ἐν φρουρᾷ πάντα ὑπὸ τοῦ θεοῦ περιειληφθαι λέγων, καὶ τὸ ἕνα εἶναι καὶ τὸ ἀνωτέρω τῆς ὕλης δεικνύει. ² Λύσις δὲ καὶ Ὀψιμος ὁ μὲν ἀριθμὸν ἀρρήτων ὀρίζεται τὸν θεόν, ὁ δὲ τοῦ μεγίστου τῶν ἀριθμῶν τὴν παρὰ ³ τὸν ἐγγυτάτω ὑπεροχὴν. Εἰ δὲ μέγιστος μὲν ἀριθμὸς ὁ C δέκα κατὰ τοὺς Πυθαγορικούς, ⁴ ὁ τετρακτὺς τε ὢν καὶ πάντας τοὺς ἀριθμητικούς καὶ τοὺς ἀρμονίους περιέχων λόγους, τούτῳ δὲ ἐγγὺς παράκειται ὁ ἐννέα, μονὰς ἐστὶν ὁ θεός, τοῦτ' ἐστὶν εἷς. ⁵ Ἐνὶ γὰρ ὑπερέχει ὁ μέγιστος τὸν ἐγγυτάτω ἐλάχιστον αὐτῷ. ⁶ Πλάτων δὲ καὶ Ἀριστοτέλης, καὶ οὐχ ὡς ἐπιδεικνύων τὰ δόγματα τῶν φιλοσόφων ἐπ' ἀκριβές, οὕτως ἃ εἰρήκασι περὶ θεοῦ διέξιμι· οἶδα γὰρ ὅτι ὅσον συνέσει καὶ ἰσχυῖ τῆς βασιλείας πάντων ὑπερέχετε τοσοῦτον καὶ τῷ πᾶσαν παιδείαν ἀκριβοῦν D

15. ἐκάτερα] H. e. dei divinitatem a materia (c. 4. n. 9: τὸ διὰ μέσου πολὺ) et eius unitatem: ποῦ δεῖ εἶναι τὸν θεόν (ab omni mortali concretione segregatum) et ὅτι ἕνα δεῖ εἶναι. Verba spectant ad Euripidis versus: et illa quidem ad Ὁρᾶς τὸν ὕψοῦ, haec vero ad Τοῦτον . . . ἡγοῦ θεόν. Poeta sublimem illum, qui omnia fecit et gubernat, solum deum esse pronuntiat. — In Bodl. 1. 2. Aet. δεῖ post ποῦ desideratur. Mox iidem codd. et Par. 2 ἕνα δεῖ εἶναι τὸν θεόν διδάσκων.

1. δέ] Bodl. 1. 2. Aet. καὶ. Verba περιειληφθαι usque ad ὁ δὲ τοῦ μεγίστου Bodl. 1. 2 non habent; sed Bodl. 1 in marg. praebet. Cf. Boeckh *Philolaus d. Pythagoræers Lehren*. Berol. 1819.

2. Λύσις δὲ καὶ Ὀψιμος] Codd. msti et editi. Λύσις δὲ καὶ ὄψει. In illis vox ὄψει, ut iam olim su-

specta, punctis infra vel supra lineam notata est. Melius solus Arg. ὄψει. Langus reponendum censuit *Οἰνοπίδης* (Chius). Nourrius (Appar. ad Bibl. Max. P. I. p. 495) maluit ὁ Ποσειδώνιος (Sext. Emp. adv. math. p. 154). Sed recte Io. Meursius (Denarius Pythagoricus, Lugd. Bat. 1631. 4°, p. 9) legit Ὀψιμος. „Lysis [Λῦσις et Λύσις apud veteres] enim et Opsimus philosophi ambo Pythagorici fuerunt, et uterque a Iamblicho memoratur inter Pythagorae sectatores, in catalogo eorum quem contexit [Vit. Pythag.] c. 36, ubi Lysis inter Tarentinos ponitur, Opsimus inter Rheginos.“ De Lyside referunt etiam Aelianus Var. hist. III. c. 17 et Pausanias IX. 13, 1.

3. τὸν ἐγγυτάτω] Scil. ἀριθμὸν. Codd. msti et editi τῶν ἐγγυτάτων. Sed in Arg. vera lectio supra lineam a prima manu indicata est. Etiam Gesnerus monuit legen-

utrumque, et ubi deum esse oporteat et unum esse oportere, docens.

6. Philolaus autem, tamquam in carcere omnia a deo comprehendi dicens, et unum esse et supra materiam esse demonstrat. Lysis vero et Opsimus deum definiunt: ille numerum ineffabilem, hic id quo maximus numerus proximum sibi [numerum] superat. Igitur si maximus numerus secundum Pythagoricos denarius est, utpote quaternarius et omnes rationes numerales harmonicasque in se continens, eum vero novenarius proxime antecedit: unitas est deus, hoc est unus. Unitate enim maximus numerus eum superat qui proxime minor est ipso. Platonis etiam et Aristotelis sententiam exponam. Nec tamen quasi philosophorum placita accurate demonstrans, ita eorum de deo dicta persequor; scio enim vos quantum prudentia et imperii potentia omnes superatis tanto etiam accurata omnis eruditionis investigatione omnibus prae-

dum τὸν ἑγγυτάτω, ut paullo post legitur.

4. ὁ τετρακτύς τε ὧν] Quum numerum denarium eundem et quaternarium dicit, hoc sibi vult, quod unum, duo, tria, quatuor, si coniunguntur inter se, decem conficiant. Caeterum de tetracty Pythagoraeorum plura disserere nostri non est instituti. Adest, si cui otium est, Cudworthi Systema Intellect. c. 4. §. 20. Hic numerus quaternarius rationes numerorum in se continere dicitur, quoniam I signum unitatis non ultra quatuor progreditur; tum novum signum V auctum quatuor unitatibus efficit X et sic porro. Harmonicas vero rationes ideo continere dicitur, quia apud musicos nota est ἡ διὰ τεσσάρων συμφωνία, de qua Censorinus De die natali c. 10 et Gellius N. A. III. c. 10. Lindner. — Pro ἀρμονίους Lub. ἀρμονικούς. Tum τουτέστιν, Pro

τούτῳ δὲ (scil. τῷ δέκα) Bodl. 1 τούτων δὲ. Act. non ἔστιν sed δὲ.

5. Ἐνὶ ... αὐτῷ] Egregia vero ratio, cur deus sit monas, quia unitas est, qua numerus novenarius minor est maximo sive denario. Lindner. — Gesner. mavult ἀριθμὸν pro ἐλάχιστον: qua mutatione non est opus.

6. Πλάτων δὲ καὶ Ἀριστοτέλης κτλ.] Haec concise dicta sic capias: Πλ. δ. κ. Ἀρ. ἃ εἰρήκασε περὶ θεοῦ διέξειμι, καὶ (et quidem) οὐχ οὕτως ὡς etc. Maranus male edidit: Πλ. δὲ καὶ Ἀρ. (καὶ οὐχ ... τὰς δόξας ἐτρακόμην) φησὶν οὖν etc. Caeteri editores: Πλ. δὲ καὶ Ἀρ. (καὶ οὐχ ... ἀποτεμνόμενοι) ἀλλ' ἐπειδὴ etc. Solus Lindnerus: Πλ. δὲ καὶ Ἀρ. ... διέξειμι· (οἶδα γὰρ ἀποτεμνόμενοι) ἀλλ' ἐπειδὴ etc.

7. ἃ] Arg. ἄν. Mox Act. παρὰ pro περὶ.

πάντων κρατεῖτε, οὕτω καθ' ἕναστος παιδείας μέρος ⁸κατορθοῦντες ὡς οὐδὲ οἱ ἐν αὐτῆς μόριον ἀποτεμνόμενοι. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀδύνατον δεικνύειν ἄνευ παραθέσεως ⁹ὀνομάτων ὅτι μὴ μόνοι εἰς μονάδα τὸν θεὸν κατακλείομεν, ἐπὶ τὰς δόξας ἐτραπόμην. Φησὶν οὖν ὁ Πλάτων· ¹⁰Τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὐρεῖν τε ἔργον καὶ εὐρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν· ἕνα τὸν ¹¹ἀγέννητον καὶ αἰδίου νοῶν θεόν. Εἰ δ' οἶδεν καὶ ἄλλους, ¹²οἷον ἥλιον καὶ σελήνην καὶ ἀστέρας, ἀλλ' ὡς γενητούς οἶδεν αὐτούς· ¹³Θεοὶ θεῶν, ὧν ἐγὼ δημιουργὸς κατήρτη ἔργων, ἅλυστα ἐμοῦ μὴ θέλοντος· τὸ μὲν οὖν δεῖν πᾶν λυτόν. Εἰ τοίνυν οὐκ ἔστιν ἄθεος ¹⁴Πλάτων, ἕνα τὸν δημιουργὸν τῶν ὅλων νοῶν ἀγέννητον θεόν, οὐδὲ ¹⁵ἡμεῖς ἄθεοι, ὑφ' οὗ λόγῳ δεδημιούργηται καὶ τῷ παρ' αὐτοῦ πνεύματι συνέχεται τὰ πάντα τοῦτον εἰδότες καὶ κρατοῦντες θεόν. ¹⁶Ὁ δὲ Ἀρι-

8. κατορθοῦντες] Bodl. 1. Aet. et in marg. Mon. ἀπαισοῦντες. Illud κατορθοῦν, absolute positum, est bene et praeclare res gerere, Glück haben. Cf. Herbst ad Xenoph. Mem. S. III. c. 1. §. 3. et Pape Lex. gr. s. v. (T. I. p. 1204). Arg. κατορθοῦτε. Bodl. 2 verba μέρος κατορθοῦντες usque οὖν ποιητὴν omisit. Pro ἐν αὐτῆς Lub. ἐν αὐτῆς, Bodl. 1 ἐν αὐτοῖς, Aet. ἐν αὐτοῖς. Cum verbis ὡς οὐδὲ subaudias κατορθοῦσι. Ἐν αὐτῆς μόριον ἀποτεμνόμενοι sunt qui unam dumtaxat aliquam παιδείας particulam sibi excolendam delegerunt.

9. ὀνομάτων] Scil. philosophorum qui idem nobiscum statuerunt, h. e. unum deum agnoscendum esse. Apodosis: ad opiniones eorum recensendas me converti. Bodl. 1 ἐτραπόμην.

10. Τὸν ... λέγειν] Plat. Tim.

p. 28 C. ed. Steph. (Opp. ed. Bip. Vol. IX. p. 303). De hoc loco (cf. c. 23. n. 37) ad quae observavi Iustin. Apol. II. c. 10. n. 9 et Cohort. ad Gent. c. 38. n. 14. Morell. Duc. Maran. οὖν post μὲν mendose omiserunt. Pro τοῦδε (Rechenb. τοῦ δὲ) Bodl. 1 τόνδε. Deest ἔργον in Bodl. 2. Non πάντας sed πλῆθος Bodl. 1. 2. Aet.

11. ἀγέννητον] Sic ex Par. 1 et Arg. dedi pro ἀγέννητον, quod in caeteris, mssis aeque et editis, habetur. Cf. c. 4. n. 10.

12. οἷον] Deest Aet. Ex γενητούς, quod in omnibus codd. mssis (exceptis Lub. et Aet.) reperitur, Duceus Rechenb. Maranus γενητούς fecerunt. Cf. n. 11.

13. Θεοὶ ... λυτόν] Plat. I. c. p. 41 A. (T. IX. p. 325). Pariter eo loco usi sunt Iustinus Cohort. ad

stare, tam prospere in singulis eruditionis partibus versantes ut ne ii quidem qui unam illius particulam avellunt tantum assequantur. Sed quia nequit demonstrari sine appositione nominum deum non a nobis solis in unitatem includi, ad opiniones me converti. Ait igitur Plato: *Creatorem et patrem huiusce universi invenire difficile est et inrentum apud omnes eloqui impossibile: unum infectum et aeternum intelligens deum. Quodsi et alios agnoscit, ut solem et lunam et stellas, certe et factos agnoscit: Dii deorum, quorum ego opifex et pater operum, quae solvi non possunt me nolente; quidquid autem vinctum est solvi potest.* Si igitur non atheus Plato, unum opificem omnium intelligens infectum deum, neque nos athei, a quo omnia per logon fabricata sunt et cuius spiritu continentur eum agnoscentes et tenentes deum.

Gent. c. 20 (n. 10) et c. 22 (n. 12), Clemens Alex. Strom. V. c. 14. §. 103, Origenes c. Cels. VI. c. 10, Eusebius Praep. ev. XIII. c. 18. §. 8. Plato: θεοὶ θεῶν (dii orti ex diis), ὧν ἐγὼ δ. π. τε ἔργων, ἃ δι' ἐμοῦ γεγόμενα ἅλυστα ἐμοῦ γε θέλοντος· τὸ μὲν οὖν δὴ δεθῆν πάντων. Et sic Dechair, et Lindner, ediderunt, qui insuper pluscula addiderunt quam Athenagoras citavit, nempe haec: τόγε μὴν καλῶς ἀρροσθῆν καὶ ἔχον εὐλύειν ἐθέλειν κακοῦ. At caeteri editores cum omnibus codd. mstis Athenagorae consentiant, qui praebent ut supra in textu exhibui, nisi quod ἀθύρατα pro ἅλυστα (id quod reposui) mendose habent. Sic etiam Eusebius l. c.: θεοὶ ... ἔργων, ἅλυστα ἐμοῦ μὴ θέλοντος. (Cicero: „me invito.“) Codices msti omnes quum dixi, excipiendi erant Bodl. 1. 2 et Act., qui ὧν post θεῶν omiserunt. Plato unum esse statuit deum aeter-

num, ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντός, caeteros vero prognatos, ἥλιον et σελήνην et ἀστέρας, huius quasi ministros.

14. Πλάτων] Lub. ὁ πλάτων. Paulo ante pro οὐκ Bodl. 1 οὐ et pro ἄθεος Bodl. 2 ὁ θεός. Mox Bodl. 1 τὸν ὄλων pro τῶν ὄλων. Par. 1. Arg. Lub. ἀγένητον pro ἀγέννητον, id quod in reliquis codd. mstis pariter atque in editis habetur.

15. ἡμεῖς] Bodl. 2 ὑμεῖς. Mox Bodl. 2 δὲ δημιουργηται pro δεδημιουργηται. Tum εἰς πάντα et θεὸν Bodl. 1. 2. Act. omiserunt. Κρατεῖν θεὸν i. q. deum tenere. Afferitur spiritus sanctus hic (coll. c. 5. p. 6 A) tamquam anima mundi: Baumgarten-Crusius Comp. d. chr. Dogmengesch. P. II. p. 176 sq.

16. Ὁ δὲ Ἀριστοτ.] Aristotelis de deo sententiam Plutarchus De plac. philos. I. c. 7. melius quam hic Athenagoras exponit. Gener.

στοιχείης καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ, ἕνα ἄγοντες οἰοῦναι ζῶον σύνθετον, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστηκότα λέγουσι τὸν θεόν, σῶμα μὲν αὐτοῦ τὸ αἰθέριον νομίζοντες, τοὺς τε κλανωμένους ἀστέρας καὶ τὴν σφαῖραν τῶν ἀπλανῶν, κινούμενα κυκλοφορητικῶς, B ψυχὴν δὲ τὸν ἐπὶ τῇ κινήσει τοῦ σώματος λόγον, αὐτὸν μὲν οὐ κινούμενον, αἴτιον δὲ τῆς τούτου κινήσεως γινόμενον. Οἱ δὲ ἀπὸ τῆς στοᾶς, πᾶν ταῖς προσηγορίαις κατὰ τὰς παραλλάξεις τῆς ὕλης, δι' ἧς φασὶ τὸ πνεῦμα χωρεῖν τοῦ θεοῦ, ¹⁷ πληθύνωσι τὸ θεῖον τοῖς ὀνόμασι, τῷ γοῦν ἔργῳ ἕνα νομίζουσι τὸν θεόν. ¹⁸ εἰ γὰρ ὁ μὲν θεὸς πῦρ τεχνικὸν ὁδῶ βαδίζον ἐπὶ γενέσεις κόσμου, ἐμπεριειληφὸς ἅπαντας ¹⁹ τοὺς σπερματικούς λόγους, καθ' οὓς ἕκαστα καθ' εἰμαρμένην γίνεται, ²⁰ τὸ δὲ πνεῦμα αὐ- C

Aristoteles *Metaph.* XII. c. 7: φάμεν δὲ τὸν θεὸν εἶναι ζῶον αἰθῆριον, ἄριστον· ὅστε ζωὴ καὶ αἰὼν συνεχῆς καὶ αἰθῆριος ὑπάρχει τῷ θεῷ. Hunc deum idem *De mundo* c. 6. p. 1219 invisibilem esse dicit: πάση θνητῇ φύσει γινόμενος ἀθεώρητος, ἀπ' αὐτῶν τῶν ἔργων θεωρεῖται. Coelum solum esse domicilium dei, plenum corporibus divinis, quae sidera appellantur, *ibid.* c. 2. p. 1203: τὸ ἀνώτατον θεοῦ οἰκητήριον οὐρανὸς ὀνόμασται, πλήρης δὲ ὧν σωμάτων θεῶν, ἃ δὴ καλεῖν ἄστρα εἰώθαμεν. Hunc coelum stelliferum ab immobili quodam motore cieri et agitari philosophus disputat: hunc autem motorem ipsum deum interpretatur. *Lindner.* De formula dicendi ἕνα, sc. θεόν, ἄγ. cf. c. 4. n. 14. De vocabulo ζῶον (nos: *Wesen*) videsis etiam *Iust. Dial.* c. Tr. c. 3. n. 20. Pro αὐτοῦ post σῶμα μὲν *Bodl.* 1. 2. *Aet. οὖν.* Quod sequitur τὸ αἰθέριον (*adi. c. art.*) dictum pro τὸν αἰθέρα: id quod sine ratione *Lindnerus* (in *Cur. post.*) legendum cen-

suit. Pro κυκλοφορητικῶς *Arg. κυκλοφορικῶς.*

17. πληθύνωσι] *Bodl.* 1 πληθύνωσιν, *Aet.* πληθύνουσιν, *Bodl.* 2 πληθυνώουσιν. — Duplicis sunt generis Stoicorum dii, naturales, ut sunt stellae, tum fixae tum erraticae. Et quoniam vim divinam per naturam uniuscuiusque rei pertinere existimabant, rem unamquamque propter hanc causam deum et vocari posse censebant et vero ita vocabant. Alterum genus erant dii facti ex hominibus, quos fama et opinio mortalium in coelum extulerat, seu heroes. Adeoque dii Stoicorum coniunctim spectati deus sunt, et vicissim deus Stoicorum in naturae rerum partibus spectatus in multis deos distributus est. Cf. *Mosheimium ad Cudworthi Systema intellect.* c. 4. §. 25. *Lindner.* Cf. c. 22. n. 19.

18. εἰ γὰρ κτλ.] Apparet eos deum vocasse ignem artificiosum, ut a naturali distinguerent, et artificiosi vocabulum active usurpare, quod arte i. e. ratione, mensura,

Aristoteles et qui eum sequuntur, unum agnoscentes veluti animal compositum, ex anima et corpore constantem inducunt deum, corpus eius aetherem esse putantes, stellas errantes et fixarum sphaeram, quae in orbem moventur, animam vero rationem quae corporis motui praest, ipsam quidem minime mobilem, sed efficientem ut illud moveatur. Stoici, etsi secundum materiae mutationes, per quam dei spiritum dicunt permeare, numen divinum nominibus multiplicant, re ipsa tamen unicum statuunt deum; nam si deus est ignis artificiosus ad mundi generationes viâ progrediens, in se complectens seminales omnes rationes, secundum quas omnia fato eve-

pondere et numero, certis omnibus omnia faciat, ut Plato alicubi scribit. Cicero De nat. deor. II. [c. 22]: „Zeno igitur naturam ita definit ut eam dicat esse ignem artificiosum ad gignendum progredientem viâ. Censet enim artis maxime proprium esse creare et gignere“ etc. Et paulo post: „Ipsius enim mundi, qui omnia amplexu suo coerces et continet, natura non artificiosa solum sed plane artifex a Zenone dicitur.“ Geaner. Eusebius l. c. XIV. c. 16. §. 7 ed. Heinichen. (ex Plut. l. c.): *Οἱ Στωϊκοὶ κοινότερον θεὸν ἀποφαίνονται πῦρ τεχνικόν, ὁδῶ βαδίζον ἐπὶ γένσειν κόσμου, περιεληφότες (sic) πάντας τοὺς σπερματικούς λόγους, καθ' οὓς ἕκαστα καθ' εἰμαρμένην γίνονται κτλ.* — Bodl. 1. 2. Aet. *βαδίζων* pro *βαδίζον*. Statim Arg. *ἐπὶ γενέσει*. Bodl. 1. 2. Aet. *ἐμπεριεληφώς*.

19. *τοὺς σπερματικούς λόγους*] Gatakerus (Annot. ad Marci Anton. De rebus suis libr. VI. c. 24, Cantabr. 1652. 4°, p. 236) existimavit hoc loco *σπερματικούς λόγους* pro Corp. Apoll. Vol. VII.

ideis quibusdam sumi, quales Plato imaginatus sit in deo. At huic sententiae non subscripsit Dechairius. „Stoici enim, saltem antiquiores, uti deum omnes mundi partes permeantem crediderunt, ita putarunt sub eo contineri naturam quandam plasticam, quae secundum ipsos essentia incorporea animaeque vegetativae similis erat. Hanc autem omnium rerum causam instrumentalem proximam et immediatam esse voluerunt, agentem non cum electione aut cognitione alicuius finis, sed necessario et secundum leges a supremo numine illi impositas. Quod cum ita sit, quid obstat quominus eadem haecce natura hoc in loco denotetur?“ — Pro *γίνονται*, quod vulgo legitur, ex Par. 1. 2. Arg. Aet. *repositi γίνονται*, formam Athenagorae usitatam.

20. *τὸ δὲ πν. α. διήκει δ. ὁ. τ. κόσμου*] Clemens Alex. Protr. c. 5. §. 66: Stoici dicunt *διὰ πάσης ἕλης καὶ διὰ τῆς ἀτιμοσύνης τὸ θεῖον διήκειν*. Quam phrasin eos putat (Strom. V. c. 14. §. 90)

τοῦ διήκει δι' ὅλου τοῦ κόσμου, ὁ θεὸς εἰς κατ' αὐτούς, Ζεὺς μὲν κατὰ τὸ ²¹ζέον τῆς ὕλης ὀνομαζόμενος, Ἥρα δὲ κατὰ τὸν αἴρα, καὶ τὰ λοιπὰ καθ' ἕκαστον τῆς ὕλης μέρος δι' ἧς κεχώρηκε καλούμενος.

7. Ὅταν οὖν τὸ μὲν εἶναι ἔν τὸ θεῖον ὡς ἐπὶ τὸ ¹πλειστον πᾶν μὴ θέλωσι τοῖς πᾶσι συμφωνῆται ἐπὶ τὰς ἀρχὰς τῶν ὄλων ²παραγινόμενοις, ἡμῖς δὲ κρατύνωμεν τὸν διακοσμήσαντα τὸ πᾶν τοῦτο τοῦτον εἶναι τὸν θεόν, τίς ἢ αἰτία ³τοῖς μὲν ἐπ' ἀδείας ἐξεῖναι καὶ λέγειν καὶ γράφειν περὶ τοῦ θείου ἢ θέλουσιν, ἐφ' ἡμῖν δὲ κείσθαι νόμον, οἷ ἔχομεν ὅ τι καὶ νοοῦμεν καὶ ὀρθῶς πεπιστεύκαμεν, ἕνα θεὸν εἶναι, ἀληθείας σημείοις καὶ λόγοις παραστῆσαι; Ποιηταὶ μὲν γὰρ καὶ φιλόσοφοι, ⁴ὡς καὶ τοῖς ⁸ἄλλοις, ἐπέβαλον στοχαστικῶς, κινήθεντες μὲν κατὰ συμπάθειαν τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ πνοῆς ὑπὸ τῆς ⁵αὐτὸς αὐτοῦ ψυχῆς ἕκαστος ζητῆσαι, εἰ δυνατὸς εὐρεῖν καὶ νοῆσαι τὴν ἀλήθειαν. ⁶τοσοῦτον δὲ

ex libro Sapientiae 7, 24 suffragatos esse: „διήκει τε καὶ χωρεῖ διὰ πάντων.“ — Duceus pro διήκει dedit διήσει errore. Mon. καθ' αὐτούς pro κατ' αὐτούς.

21. ζέον] Bodl. 1. 2. Act. ξέρον. C. 22: Ζεὺς ἢ ζέουσα οὐσία κατὰ τοὺς Στωϊκούς, Ἥρα ὁ ἀήρ. Marcus Musurus Cretensis in Etymologico: Ζεὺς παρὰ τὴν ζέειν θερμότατος γὰρ ὁ ἀήρ. Etymolog. Magn.: Ἥρα ἢ θεός· ὅτι ἢ αὐτὴ τῷ αἴρι ἐστίν· ὡς γὰρ πατήρ πατέρα καὶ μήτηρ μήτρα, οὕτως ἀήρ καὶ καθ' ὑπέρθειν ἤρα, ἢ ὅτι ἢ Ἔρα αὐτὴν ἔτεκεν. Ὡς γὰρ ἤσθετο ὁ Κρόνος, ἐκέλευσε δεῖξαι τὸ παιδίον κτλ. Minuc. Fel. Octav. c. 19. §. 12: „Zeno interpretando sermonem aera, Iovem coelum, Neptunum mare, ignem esse Vulcanum“ etc. Cf. etiam Plutarch. l. c. I. c. 7 et Lipsii Physiolog. Stoic. lib. I. diss. 6 et Hb. II. diss. 12. — Artic. τὰ ante λοιπὰ in Act. desideratur.

1. πλειστον] Bodl. 1. 2. Act. πλειστός.

2. παραγινόμενοις] Bodl. 2 παραγινόμενους.

3. τοῖς μὲν] H. e. poetis et philosophis. Respondet ἐφ' ἡμῖν δέ. Sic οἱ μὲν ... ἡμεῖς δὲ 2 Macc. 8, 18. Arg. Sirl. Bodl. 1. 2. Mon. post verba τοῖς μὲν offerunt haecce: δοκιμάζουσιν. ἐπει δὲ (Arg. οὐ δοκιμάζουσιν. ἐπει δὲ, Bodl. 1 ἀδοκιμάζουσιν. ἐπει δὲ, Bodl. 2 ἐπει δὲ absque δοκιμάζουσιν, Mon. ἀδοκιμάζουσιν, ἐπειδὴ) οἱ πολλοὶ τῶν ἐπικαλούντων ἡμῖν τὴν ἀθεότητα et caetera verba quae habes infra c. 13 (coll. c. 12. n. 25) usque ad Δοιβῆ τε κνίσση τε παρατροπῶς (male illi codices nostro loco παρατροπῶσιν), ita ut has voces poeticas sequantur verba ἐπ' ἀδείας ἐξεῖναι κτλ. „Unde acciderit,“ ait Stephanus, „ut bis posita sint eadem verba, sed illic suo loco at hic omnino alieno, ne suspicari quidem

niant, spiritus autem eius totum mundum pervadit: unus est secundum eos deus, qui Iuppiter nominatur pro fervida materiae parte, Iuno pro aere, et aliis nominibus appellatur pro singulis materiae quam permeat partibus.

7. Quum igitur unum esse deum ut plurimum vel inviti fateantur omnes ubi ad universorum principia venerunt, quumque nos eum qui hoc universum ornavit illum esse deum confirmemus: quid causae est cur istis liceat impune dicere et scribere de deo quae velint, nobis autem posita sit lex, qui possumus id quod et intelligimus et recte credimus, unum esse deum, veritatis signis et rationibus demonstrare? Nam poetae et philosophi, ut res quoque caeteras, hanc conciliando attigerunt, pro cognatione divini flatus a sua quisque anima impulsus ut tentarent, num veritatem invenire et intelligere possent; sed tantum in iis facultatis non inven-

adhuc potui." Lub. τοῖς μὲν ἀδοκιμάζουσιν ἐπ' ἀθείας ἐξεῖναι: quam lectionem Kaiserus existimat veram esse ac genuinam. Suffr. Petrus legi vult τοῖς μὲν ἀκρίτοις ἐκείνοις ἐπ' ἀδ. κτλ., cur incertis istis (veritatis) impune liceat etc. — Articulus ἡ ante αἰτία deest in Bodl. 1. 2.

4. ὡς etc.] Editi interpungunt: ὡς καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπέβαλον, στοχαστικῶς κινηθέντες etc. Gesnerus maluit οὐ pro ὡς. Sed noli mutare. Iunge κινηθέντες cum ὑπὸ τῆς etc. Ἐπέβαλον (νοῦν) scil. τούτῳ περὶ τοῦ θείου: aggressi sunt (haben betrieben) hanc de natura divino quaestionem. Συμπάθειαν Gesnerus ἐνέργειαν vel συνέργειαν interpretatur (divinitus impulsus); Lindner.: „eodem modo affecti quo affecti sunt cum spiritu fatidico aguntur." Recte Petrus: „pro cognatione quam ipsorum ani-

mae cum divino spiritu habebant." C. 22: qui non habent συμπάθειαν εἰς τὸν οὐράνιον τόπον ab uno deo aberraverunt. C. 25: κατὰ τὸν τῆς ὕλης λόγον καὶ τῆς πρὸς τὰ θεῖα συμπάθειας. Particula μὲν post κινηθέντες in Lub. excidit.

5. αὐτὸς αὐτοῦ ψυχῆς] Editi: αὐτὸς αὐτοῦ ψυχῆς, contra fidem codicum mstorum, in quibus hic est αὐτοῦ pro αὐτοῦ. Cf. c. 2. n. 9. Solus Arg. αὐτῆς αὐτοῦ ψυχῆς. Bodl. 1. 2 ζητηθεῖναι pro ζητῆσαι.

6. τοσοῦτον δὲ κτλ.] Particula δὲ respondet praecedenti μὲν, post κινηθέντες. Construe atticam hanc dicendi formulam, ab editoribus non intellectam: οὐχ εὔρηται δυναθέντες (= δυνατοὶ quod praecedit) τοσοῦτον ὅσον περινοῆσαι, = ἐπὶ τοσοῦτο ὡστε περινοῆσαι sive τοσοῦτον ὅσον ἐξαρκεῖ περινοῆσαι, h. e. quantum satis erat ad περινοῆσαι, veritatem unius dei omnia

δυναθέντες ὅσον περινοῆσαι οὐχ εὔρηται, ὡς οὐ παρά θεοῦ
 7 περὶ θεοῦ ἀξιόσαντες μαθεῖν ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ ἕκαστος διὸ
 καὶ 8 ἄλλος ἄλλως ἐδογματίσεν αὐτῶν καὶ περὶ θεοῦ καὶ περὶ
 ὕλης καὶ περὶ εἰδῶν καὶ περὶ κόσμου. Ἡμεῖς δὲ ὄν νοοῦμεν καὶ
 πεπιστεύκαμεν ἔχομεν προφήτας μάρτυρας, οἳ πνεύματι 9 ἐνθέῳ B
 ἐκπεφωνήκασιν καὶ περὶ τοῦ θεοῦ καὶ περὶ τῶν τοῦ θεοῦ. Εἴ-
 ποιτε δ' ἂν καὶ ὑμεῖς, 10 συνέσει καὶ τῇ περὶ τὸ ὄντως θεῖον
 εὐσεβείᾳ τοὺς ἄλλους προὔχοντες, ὡς ἔστιν ἄλογον 11 παραλιπόν-
 τας πιστεύειν τῷ παρὰ τοῦ θεοῦ πνεύματι, 12 ὡς ὄργανα κει-
 νηκῶτι τὰ τῶν προφητῶν στόματα, προσέχειν δόξαις ἀνθρωπί-
 ναις.

8. Ὅτι τοίνυν εἷς ἐξ ἀρχῆς ὁ τοῦδε τοῦ παντός ποιητῆς
 θεός οὕτως 1 σκέψασθε, ἵν' ἔχητε καὶ τὸν λογισμὸν ἡμῶν
 τῆς πίστεως. Εἰ δύο ἐξ ἀρχῆς ἢ πλείους ἦσαν 2 θεοί, ἦτοι ἐν C

*ex parte intelligendam i. q. plene
 perfecteque cognoscendam.* (Maran.:
investigatione assequi.) Cf. Matthiae
Gr. Gramm. (ed. 2) P. II. p. 897.
Grimm Comm. ūb. d. B. d. Weis-
heit (Lips. 1837) p. 330 sq. Wahl
Clav. librr. apocryph. p. 362 s. v.
 ὄσος. Iustinus Mart. *Apol.* II. c.
 13: Οἱ γὰρ συγγραφεῖς πάντες διὰ
 τῆς ἐνούσης ἐμφύτου τοῦ λόγου
 σποράς ἀμυδρῶς ἐδύναντο ὁρᾶν
 τὰ ὄντα. Unde contraria inter se
 opinati sunt (*Apol.* I. cc. 4. 7. 44).
 Gesner.: „Verbum νοῆσαι simplici-
 ter aliarum rerum cogitationi, περι-
 νοῆσαι vero contemplationi de deo
 convenit; est enim τὸ περιττόν καὶ
 διάφορόν τι νοῆσαι.“ Io. Alb. Fa-
 bricius (*Hist. crit. de la rep. des*
lettres T. IX. p. 132) reddidit:
 „tantum tamen valentes quantum
 intellexisse non inveniuntur [!] h.
 e. plura poterant cognoscere de deo
 quam re ipsa percipere, si mediis ge-
 nuinis uti voluissent.“ Inepte Lind-
 ner.: „ὄσον περινοῆσαι sc. ἦν,

quantum intelligentiae viribus con-
cessum erat.“ Relicio Gesneri con-
 iecturam: τοσοῦτον δὲ ὄσον μὴ
 δυναθέντες περινοῆσαι. Lub. et
 Mon. εὔρητο pro εὔρηται. Verba
 οὐχ εὔρηται ὡς οὐ παρά θεοῦ
 in Bodl. 1. 2. Aet. omissa sunt;
 item in Clar., a quo etiam ὄσον
 ante περινοῆσαι abest. Pro parti-
 cula ὡς, post εὔρηται, in codicibus
 mstis (exceptis illis in quibus verba
 haec desiderantur) et editis ὄν le-
 gitur. Iam Gesner. pro ὄν com-
 mendavit ὡς vel οἱ. Dechair. pro-
 sus exterminandum censuit istud
 verbum. Pro εὔρηται Lindner.
 malit εὔρητο.

7. περὶ θεοῦ] Hsec verba, om-
 nibus codd. mstis firmata et ad sen-
 sum maxime accommodata, Dechair.
 et Lindner. errore omiserunt. Mox
 codd. editi non αὐτοῦ (Par. 1. Lub.
 Bodl. 2. Mon. Clar.) sed αὐτοῦ (ut
 caeteri msti). Cf. n. 5. Mox Mon.
 καὶ ἄλλοις. Sed recte a manu pri-
 ma supra lineam os scriptum.

tum est ut rem accurate intelligerent, quippe quum de deo non a deo sed a se quisque discendum sibi esse existimassent: unde etiam alius aliter statuit et de deo et de materia et de formis et de mundo. Nos vero eorum quae intelligimus et credimus testes habemus prophetas, qui spiritu divino afflati de deo ac rebus divinis pronuntiarunt. Id vos quoque confirmabitis, qui prudentia et pietate in verum numen divinum caeteros superatis, alienum esse a ratione ut dei spiritui, qui prophetarum ora tamquam instrumenta pulsavit, credere supersedentes adiungamus animum ad opiniones humanas.

8. Unum igitur ab initio esse huiusce universi creatorem deum hoc modo considerate, ut percipiatis etiam ratiocinationem cum nostra fide coniunctam. Si duo erant ab initio plu-

8. ἄλλος ἄλλως ἰδογμ.] Cf. e. g. Iust. Cohort. ad Gent. c. 2 sqq. — In Act. πρὸς ante ὕλης deest.

9. ἐνθέω] Act. ἐν θεῷ. Paullo ante ἔχομεν in Lub. bis scriptum est

10. συνέσει ... προὔχοντες] Hi tituli perquam opportune hic positi et accommodati; Pii ab Antonino Pio ipsorum patre velut hereditarie vocabantur hi imperatores. Petrus.

11. παραλιπόντας] Bodl. 1. 2. Act. παραλιπόντες.

12. ὡς ὄργανα] C. 9: ὡσεὶ καὶ ἀύλητης α. ἑ. Hac imagine alii quoque patres ad inspirationem illustrandam usi sunt. Iustinus l. c. c. 8: τὸ θεῖον ἐξ οὐρανοῦ κατιὸν πλήκτρον, ὡσπερ ὄργανον κιθάρας τινὸς ἢ λύρας τοῖς δικαίοις ἀνδράσι χρώμενον. Theophil. ad Autol. II. c. 9: (prophetarum) ὄργανα θεοῦ γεγνημένοι. Clem. Al. Strom. VI. c. 18. §. 168: ὄργανα θείας γεν. φωνῆς. Macar. Hom. 47. c. 14: ὡς γὰρ διὰ τοῦ αὐλοῦ τὸ πνεῦμα διερχόμενον λαλεῖ, οὕτω διὰ τῶν ἁγίων καὶ πνευματοφόρων ἀνθρώπων τὸ

πνεῦμα τὸ ἅγιον ἴστιν ὑμνοῦν καὶ ψάλλον καὶ προσευχόμενον τῷ θεῷ ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ. — In Arg. est κεινηκότη, sed prima manu mutatum in κεινηκότη. Mox pro τῶν πρ. Act. μετὰ πρ.

1. σκέψασθε] Bodl. 2 et Act. σκέψασθαι. Postea Arg. Lub. Bodl. 1. 2. Mon. Act. ἔχοιτε. Bodl. 1. 2. Act. ἡμῖν τ. πίστ. pro ἡμῶν τ. πίστ., nostrae (christianae) fidei (Petr.) s. professionis (Gosn.).

2. θεοί] Arg. οἱ θεοί. — Ratiocinatur sic: Si plures dii statuantur, ἤτοι ἐν ἐνὶ καὶ ταύτῳ, sc. τόπῳ, ἦσαν ἢ ἰδίᾳ, sc. χώρᾳ, ἕκαστος αὐτῶν. 1°. In eodem loco esse nequeunt. Non enim nomine dei digni essent, nisi prorsus in omnibus essent similes. Similes vero esse non possent: alioquin ortum haberent. Neque etiam existimare licet omnes illos deos unum maximum efficere; tunc enim deus esset compositus ex partibus et corruptioni obnoxius. 2°. A se invicem separati illi esse nequeunt. Si enim

ἐνὶ καὶ ταύτῳ ἦσαν ἢ ἰδίᾳ ἕκαστος αὐτῶν. Ἐν μὲν οὖν ἐνὶ καὶ ταύτῳ εἶναι οὐκ ἠδύναντο. ⁴ Οὐ γὰρ εἰ θεοὶ ὅμοιοι, ἀλλ' ὅτι ἀγέννητοι οὐχ ὅμοιοι. ⁵ τὰ μὲν γὰρ γενητὰ ὅμοια τοῖς παραδείγμασι, τὰ δὲ ἀγέννητα ἀνόμοια, οὔτε ἀπὸ τινος οὔτε πρὸς τινα γεγόμενα. ⁶ Εἰ δέ, ὡς χεὶρ καὶ ὄφθαλμὸς καὶ πούς περὶ ἐν σώματι εἰσιν τὰ μέρη, ἕνα ἐξ αὐτῶν συμπληροῦντες, ὁ θεὸς εἷς; Καίτοι ὁ μὲν ⁷ Σωκράτης, παρὸ γενητὸς καὶ φθαρτὸς, συ- D κείμενος καὶ διαιρούμενος εἰς μέρη· ὁ δὲ θεὸς ἀγέννητος καὶ ἀπαθής καὶ ἀδιαίρετος, οὐκ ἄρα συνεστὼς ἐκ μερῶν. ⁸ Εἰ δὲ ἰδίᾳ ἕκαστος αὐτῶν, ὄντος τοῦ τὸν κόσμον πεποιηκότος ἀνωτέρω τῶν γεγονότων καὶ περὶ ἃ ἐποίησέ τε καὶ ἐκόσμησε, ποῦ ὁ ἕτερος ἢ οἱ λοιποὶ; ⁹ Εἰ γὰρ ὁ μὲν κόσμος σφαιρικὸς ἀποτελεσθεὶς οὐρανοῦ κύκλοις ἀποκλείεται, ὁ δὲ τοῦ κόσμου ποιητὴς ἀνωτέρω

creator mundi circa ea esset quae creaverat, ubinam igitur locus alteri deo? Is esse posset neque in mundo, quia dominatum eius tenet princeps ille deus, neque circa mundum, quia ibi est creator. An igitur alter ille deus in alio mundo versatur vel circa alium mundum? Neque id procedit. Nam primum nihil tunc ad nos pertineret, quia mundi dominatum non teneret; tum potestas eius limitata esset, quia in circumscripto loco versaretur; denique nihil ageret, quia creator solus mundum regeret. — Cf. Ioannes Dam. De fid. orth. I. c. 5 (Opp. ed. Lequien. T. I) p. 128 sq.

3. ἠδύναντο] Par. 2. Lub. Bodl. 2. Mon. ἠδύνατο, scil. ἕκαστος.

4. Οὐ . . . οὐχ ὅμοιοι] Arg. Bodl. 1. 2. Aet. οἱ θεοὶ pro εἰ θεοί. Gesnerus mallet εἰ γὰρ ἢ θεοί. Tum codd. msti et editi: ἀλλ' ὅτι ἀγέννητοί τε [Mon. ἀγέννητι — sic — pro ἀγ. τε] καὶ γενητοί [Par. 2 et Aet. ἀγέννητοι . . . γενητοί: cf. c. 4. n. 10] οὐχ ὅμοιοι. Excipiendi sunt Par. 1 et Clar., in qui-

bus est ἀλλ' ὅτι ἀγέννητοι οὐχ ὅμοιοι. Quam lectionem genuinam solus Maranus textui inseruit. In Par. 1 alia demum manus ista verba τε καὶ γενητοί adscripsit: quibus haec Athenagorae disputatio deformatur. Inepte Lindnerus coniecit οὐ γὰρ, εἰ θεοὶ ὅμοιοι, καὶ γενητοί, ἀλλ' ὅτι ἀγέννητοι οὐχ ὅμοιοι. Sed in Cur. poster. lectioni a Benedictino receptae calculum criticum adiecit.

5. τὰ . . . γεγόμενα] Recte Ritter (*Gesch. d. chr. Philos.* P. I, Hamb. 1841, p. 311): „Der Grundsatz ist aus der platonischen Lehre gefolgert: nur gewordene Dinge können ihrem Wesen nach gleich sein, weil sie nach einem Muster gebildet dieselbe Art haben.“ — Pro τοῖς παραδ. Bodl. 1 τῆς παραδ.

6. Εἰ . . . Καίτοι ὁ μὲν] Codd. msti et editi male: εἰ δὲ ὡς . . . ἐν σώματι εἰσιν, συμπληροῦντες τὰ μέρη, ἕνα ἐ. α. συμπληροῦντες, ὁ θεὸς εἷς. καίτοι ὁ μὲν etc. Prius συμπληροῦντες (ante τὰ μέρη), ut

resve dii, aut in uno et eodem loco erant aut in suo quisque separatim. In uno quidem et eodem esse non poterant. Non enim si dii sunt similes sunt, sed quia infecti sunt non similes sunt; nam quae facta sunt exemplaribus similia sunt, infecta vero dissimilia sunt, quum neque ab alio orta neque ad aliud expressa sint. Si autem, quemadmodum manus et oculus et pes unius corporis sunt partes, unum ex ipsis constituentes, ita deus unus est? Quamquam Socrates, quoniam ortus et corruptioni obnoxius est, compositus est et divisus in partes; deus autem ortum non habet et perpeccionis et divisionis expers est, non igitur constat ex partibus. Si vero separatim quisque eorum est, quum mundi creator sit supra opera sua et circa ea quae fecit et ornavit, alter aut reliqui ubi erunt? Nam si mundus, quum sit rotundus, caelestibus sphaeris concluditur, mundi autem creator deus supra

probe advertit Lindnerus, ex sequenti natum est errore librariorum. Neminem arbitror dubitaturum quin recte reposuerim punctum interrogans post ὁ θεὸς εἰς. Act. apost. 23, 9 (ed. Lachmann. et Tischendorf.): εἰ δὲ πνεῦμα ἐλάλησεν αὐτῷ ἢ ἄγγελος; = „Wenn aber (quid vero, si) ein Geist oder ein Engel zu ihm geredet hat!“ Wie dann? Verba εἶνα etc. sic capias: εἶνα (ἄνθρωπον) ἐξ αὐτῶν (μερῶν) συμπληροῦντες sc. πούς κ. ὄφθ. κ. χεῖρ. Pro ὁ θεὸς εἰς (sc. ἐστὶ) plenius scripsisset: οὕτω πλείονες θεοὶ εἶνα συμπληροῦσι.

7. Σωκράτης] Poterat etiam dixisse homo vel animal, sed maluit adhibere nomen rei singularis. Συγκείμενος scil. ἐξ μετέσει. Lindner.

8. Εἰ δὲ ἰδίᾳ ἕκαστος α.] Respondet praecedenti Ἐν μὲν οὖν ἐνὶ καὶ ταύτῳ εἶναι οὐκ ἠδύναντο. Codd. mss. (excepto Arg.) et editi

mendose: εἰ δὲ ἰδίᾳ ἕκαστον αὐτῶν ὄντος, τοῦ κτλ. Caeci fuerunt editores qui non viderunt hanc corrupta esse. Gesneri coniecturâ καὶ τοῦ τὸν κόσμον textus magis deformatur. Veram lectionem suppedilavit Arg.: unde illud ἕκαστος reposui. Participium ὄντος pertinet ad ἀνωτέρω etc. Pro ᾱ ἐποίησέ τε καὶ ἐκόσμησε (= was er erschaffen und geformt hat: c. 10: ὑφ' οὗ γεγένηται τὸ πᾶν καὶ διατεκόσμηται, Iust. Dial. c. Tr. c. 11 τὸ πᾶν ποιεῖν καὶ διατάσσειν, unde deus ποιητῆς καὶ δημιουργὸς κόσμου s. τῆς πάσης κτίσεως: Suppl. l. c. et Act. mart. S. Iustini c. 2) Bodl. 2 ἐποίησε καὶ ἐκόσμησε (part. τε etiam in Bodl. 1 omissa est), Lub. et Mon ᾱ ἐκόσμησέ τε καὶ ἐποίησε. Insuper Lub. ὁ αὐτὸς εἶτερος omisit.

9. Εἰ γὰρ ὁ μὲν] Arg. Vat. Ottob. 1. 2 εἰ μὲν γὰρ ὁ. Pro κύκλοις Lub. κύκλος.

τῶν γεγονότων ¹⁰ ἐπέχων αὐτὸν τῇ τούτων προνοίᾳ, τίς ὁ τῶν 9
 ἑτέρου θεοῦ ἢ τῶν λοιπῶν τόπος; Οὔτε γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ ἐσίν,
¹¹ ὅτι ἑτέρου ἐστίν· οὔτε περὶ τὸν κόσμον, ὑπὲρ γὰρ τούτου ὁ
 τοῦ κόσμου ποιητῆς θεός. Εἰ δὲ μήτε ἐν τῷ κόσμῳ ἐσὶ μήτε
 περὶ τὸν κόσμον (τὸ γὰρ περὶ αὐτὸν πᾶν ὑπὸ τούτου ¹² κατέχε-
 ται), ποῦ ἐστίν; Ἀνωτέρω ¹³ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ, θεοῦ; Ἐν
 ἑτέρῳ κόσμῳ ἢ περὶ ἕτερον; Ἀλλ' εἰ μὲν ἐστίν ἐν ἑτέρῳ ¹⁴ ἢ
 περὶ ἕτερον, ¹⁵ οὔτε περὶ ἡμᾶς ἐστίν ἔτι (οὔτε γὰρ κόσμου κρα-
 τεῖ), οὔτε αὐτὸς δυνάμει μέγας ἐστίν (ἐν γὰρ ¹⁶ περιορισμένῳ B
 τόπῳ ἐστίν). Εἰ δὲ οὔτε ἐν ἑτέρῳ κόσμῳ ἐστίν (πάντα γὰρ
¹⁷ ὑπὸ τούτου πεπλήρωται) οὔτε περὶ ἕτερον (πάντα γὰρ ὑπὸ
 τούτου ¹⁸ κατέχεται), καὶ οὐκ ἔστιν, οὐκ ὄντος ἐν ᾧ ἐστίν.
¹⁹ Ἡ τί ποιεῖ, ἑτέρου μὲν ὄντος οὐ ἐστίν ὁ κόσμος, αὐτὸς δὲ
 ἀνωτέρω ὢν τοῦ ποιητοῦ τοῦ κόσμου, οὐκ ὢν δὲ οὔτε ἐν
²⁰ κόσμῳ οὔτε περὶ κόσμον; ²¹ Ἀλλ' ἔστι τι ἕτερον, ἵνα που στηῖ;
 Ἀλλ' ὑπὲρ αὐτὸν ὁ θεός καὶ ²² τὰ τοῦ θεοῦ. Καὶ ²³ τίς ἔσται

10. ἐπέχων αὐτὸν] H. e. κό-
 σμον, regens s. gubernans mundum.
 Sic Aristoteli ὁ τὸν κόσμον ἐπέ-
 χων, mundi gubernator, est deus.
 Τῇ τούτων (γεγονότων) προνοίᾳ
 i. q. providendo rebus creatis.
 Lindner.

11. ὅτι ἑτέρου ἐστίν] Haec in
 edit. Lindn. (ut in exempl. Mar. Ve-
 net.) — propter ἐστίν repetitum —
 exciderunt. Mox ὑπὲρ fortasse in
 περὶ mutaveris. Utrisque vox a li-
 brariis saepe confunditur: Prolegg.
 c. VII.

12. κατέχεται] Bodl. 1. 2 κα-
 τέχετε.

13. τοῦ κόσμου ... Ἐν ἑτέρῳ] Haec Sophianus in marg. Mon. sup-
 plevit.

14. ἢ] Sic pro vulg. καὶ re-
 posui.

15. οὔτε ... ἔτι] Interpr. Cam-
 pid.: „so ist er nicht mehr um
 uns,“ beschäftigt sich folglich nicht
 mit uns und geht uns nichts an.
 Mox pro οὔτε γὰρ codd. msti et
 editi οὔτε (coniunctim) γὰρ exhi-
 bent. Cf. Iust. Apol. I. c. 22. n. 7.
 Alius scripserit οὔτι, proptus non.

16. περιορισμ.] Mon. περιο-
 ρισμένῳ.

17. ὑπὸ] Bodl. 2 ἀπό. Pro-
 nomen τούτου hic et in sequenti
 parenthesi designat τὸν τοῦ κό-
 σμου ποιητῆς θεόν.

18. κατέχεται] Bodl. 1. 2 κα-
 τέχετε. Mox καὶ ante οὐκ ἔστιν
 in Arg. non exstat. Gesnerus: „καὶ
 hic est particula illativa, ut etiam
 aliquando Latinis in hypothetico ser-
 mono.“ Reddidit: sequitur ut om-

opera sua versatur, illum gubernans his providendo: quis erit alterius dei aut caeterorum locus? Neque enim in mundo est, quum sit alterius; neque circa mundum, supra hunc enim mundi creator deus. Si vero neque in mundo est neque circa mundum (quidquid enim circa hunc est a creatore occupatur), ubinam est? Supra mundum et deum? In alio mundo aut circa alium? Sed si in alio est vel circa alium, neque iam circa nos est (non etenim mundi dominatum tenet), neque potestas eius magna est (in circumscripto enim loco versatur). Quodsi neque in alio mundo est (omnia enim ab isto implentur) neque circa alium (omnia enim ab isto occupantur), plane non est, quum locus non sit in quo versetur. Aut quid facit, si, quum alius sit cuius mundus est, ipse supra creatorem mundi, nec tamen in mundo aut circa mundum, versetur? Sed estne aliud quidpiam, in quo stare possit? At supra eum deus est et quae dei sunt. Et quis erit

nino non sit. Οὐκ ὄντος sc. τόκου. Nullus enim ei est locus, aut in mundo aut extra mundum.

19. Ἡ] Mon. ἡ. Mox Lub. et Mon. οὐκ (pro οὐ) ἔστιν. Verba οὐ ἔστιν ὁ κ. haec complectuntur: a quo mundus ortum habet (οὐ ἔστιν „scil. τὸ ποιήμα“, Lindn.), ad quem pertinet (Gesn.), cui subiectus est (interpr. Campid.: „während ein anderer die Welt besitzt“). Αὐτὸς δὲ scil. ille deus alter. Is igitur nihil agere potest, quum creator solus mundum regit.

20. κόσμῳ] Arg. τῷ κόσμῳ. Tum idem περὶ τὸν κόσμον.

21. Ἄλλ'] Ἄλλὰ hic interrogat, et est interrogatio negationis loco. Gesner. In codd. mstis et editis adiciuntur verba ἵνα σου ἐστὶν haecce: ὁ γινόμενος κατὰ τοῦ (Bodl. 1

τὸν. Gesner. praefert μετὰ τοῦ) ὄντος. Haec vero, ut Maranus scite admonuit, pugnant cum Athenagorae sententia, „qui de duobus illis diis quos animi causa fingit ita disputat ut utrumque increatum ac proinde dissimilem esse ponat.“ Quapropter expunxi. Assuta sunt ab eo qui prius τε καὶ γενητοὶ (n. 4) addiderat, ut duo illi dii, praeter sententiam Athenagorae, creati et increati dicerentur.

22. τὰ τοῦ θεοῦ] Gesner. et Rechenberg. intelligunt perfectiones dei, bonitatem sapientiam potentiam [quae infra c. 23 sq. τὰ ἐπισυμβεβηκότα θεῷ vocantur], at mihi videntur intelligi τὰ τοῦ θεοῦ sc. ἔργα vel ποιήματα. Lindner.

23. τίς] Bodl. 1. 2 τί. Dein Bodl. 1. 2. Act. ὑπὸ pro ὑπέρ.

τόπος, τὰ ὑπὲρ τὸν κόσμον τούτου πεπληρωμένος; Ἄλλὰ προνοεῖ;
 24 Καὶ μὴν οὐδέν, εἰ μὴ προνοεῖ, πεποίηκεν. Εἰ δὲ μὴ ποιεῖ C
 μήτε προνοεῖ μήτε ἐστὶ τόπος ἕτερος ἐν ᾧ ἐστίν, εἰς οὗτος ἐξ
 ἀρχῆς καὶ μόνος ὁ ποιητὴς τοῦ κόσμου θεός.

9. Εἰ μὲν οὖν ταῖς τοιαύταις ἐννοίαις ἀπηρκοῦμεθα, ἀν-
 θρωπικὸν ἂν τις εἶναι τὸν καθ' ἡμᾶς ¹ ἐνόμισε λόγον. ² Ἐπεὶ D
 δὲ αἱ φωναὶ τῶν προφητῶν πιστοῦσιν ἡμῶν τοὺς λογισμοὺς (νο-
 μίζω καὶ ³ ὑμᾶς, φιλομαθεστάτους καὶ ἐπιστημονεστάτους ὄντας,
 οὐκ ἀνοήτους γεγονέναι οὔτε τῶν Μωσέως οὔτε τῶν Ἰσαΐου καὶ
 Ἰερεμίου καὶ τῶν λοιπῶν προφητῶν, οἳ ⁴ κατ' ἑκστασιν τῶν ἐν
 αὐτοῖς λογισμῶν κινήσαντος αὐτοῦ τοῦ θεοῦ πνεύματος ⁵ ἃ
 ἐνηγοῦντο ἐξεφώνησαν, συγχρησαμένου τοῦ πνεύματος ὡσεὶ καὶ
⁶ ἀύλητῆς αὐλὸν ἐμπνεύσαι), τί οὖν οὗτοι; ⁷ Κύριος ὁ θεὸς ἡ-
 μῶν· οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Καὶ πάλιν· ⁸ Ἐγὼ
 θεὸς πρῶτος καὶ μετὰ ταῦτα. καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι θεός. 10
 Ὁμοίως· ⁹ Ἐμπροσθεν ἐμοῦ οὐκ ἐγένετο ἄλλος θεὸς καὶ μετ' ἐμὲ
 οὐκ ἔσται· ἐγὼ ὁ θεὸς καὶ οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ. Καὶ περὶ τοῦ
 μεγέθους· ¹⁰ Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν

24. Καὶ... μὴ προνοεῖ] Omnia
 haec verba in Arg. praetermissa
 sunt, ob repetitum προνοεῖ. Pro
 οὐδέν Par. 2 οὐδέ, Bodl. 1. 2 οὐδ'.
 Arg. Lub. Mon. εἰ μὴ προνοῆ. Mal-
 let Gesnerus Καὶ μὴν οὐδέ προ-
 νοεῖ, εἰ μὴ πεποίηκεν. Lindnerus
 verba εἰ μὴ προνοεῖ eliminanda
 censet. Sed quid opus non corru-
 pla emendare?

1. ἐνόμισε] Sic Par. 1. 2. Lub.
 Bodl. 1. 2. Caeteri ἐνόμισεν, ut
 editi.

2. Ἐπεὶ δὲ κτλ.] Oratio parti-
 culâ οὖν recipitur: τί οὖν οὗτοι:
 quid igitur hi prophetae? Cf. Wahl
 Clav. libr. V. T. apocryph. p. 215.
 Solus Maranus verba νομίζω usque
 ad ἐμπνεύσαι semicirculis inclusit.
 Idem legi voluit νομίζω γὰρ (sive

δὲ) ὑμᾶς. Gesnerus νομίζω δὲ καὶ
 ὑμᾶς. Sed ferri tamen et vulgata
 lectio potest. — Pro ἡμῶν τ. λ.
 Lub. ὑμῶν τ. λ. Tum pro λογι-
 σμοῦς Bodl. 2 et Act. συλλογισμοῦς.
 Lub. τὸν λογισμὸν, est prima iam
 manus superscripsit τοὺς λογισμοῦς.

3. ὑμᾶς] Arg. ἡμᾶς. Paullo
 post ἀνυήτους.

4. κατ' ἑκστασιν] Pariter Iu-
 stinus Mart. de inspiratione docuit,
 Dial. c. Tr. c. 115: ἐν ἐκστάσει.
 Sic Montanistae quoque; Tertullia-
 nus adv. Marc. IV. c. 22: „necesse
 est excidst sensu, obumbratus scili-
 cet virtute divina.“ Cf. c. 7. n. 12.
 — Paullo ante pro ἐν αὐτοῖς Bodl.
 1. 2. Act. ἐν ἑαυτοῖς.

5. ἃ ἐνηγοῦντο] H. e. ad quas

iste locus, quum creator quae sunt supra mundum impleat? Num providet? Nihil sane fecit, nisi providet. Quodsi nec facit quidquam nec providet nec alius est locus in quo versetur, unus est ille ab initio et solus mundi creator deus.

9. Si eiusmodi tantum rationibus niteremur, aliquis iudicaret humanam esse nostram doctrinam. Sed quia prophetarum voces argumenta nostra confirmant (puto etiam vobis, qui literatissimi et doctissimi estis, non ignota esse scripta Mosis aut Iesaiac aut Ieremiae et reliquorum prophetarum, qui mente extra se rapti, impellente spiritu divino, quae ipsis inspirabantur locuti sunt, utente iis spiritu velut si tibicen tibiam inflet): quid igitur illi? *Dominus deus noster; non comparabitur alius ad illum. Et rursus: Ego deus primus et postremus, et praeter me non est deus. Similiter: Ante me non fuit alius deus et post me non erit; ego sum deus et non est praeter me. Et de magnitudine eius: Coelum mihi thronus, terra vero scabellum pedum meorum.*

impellebantur. Lindner. Maranus ἐνηγοῦντο mendose: unde Baumgarten-Crusius (*Comp. d. chr. Dogmengesch.* P. II. p. 54) ἐνηγοῦντο effecit. Sed lectio recepta omnibus firmatur codd. mstis.

6. ἀλήτης] Aet. ἀληθής. Mox Lub. πνεῦσαι, pro ἐμπνεύσαι (opt.). Omnes ante Maranum editores: συζησαμένου τοῦ πνεύματος, ὡσεὶ καὶ ἀλήτης, ἀλὸν ἐμπνεύσαι (inf.): quam ineptam scribendi rationem Schweglerus quoque (*Der Montanismus*, Tub. 1841, p. 102) repetiit.

7. Κύριος . . . πρὸς αὐτόν] Exod. 20, 2—3 (quoad sensum): ἐγὼ εἰμι κύριος ὁ θεός σου . . . οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροὶ πλὴν ἐμοῦ.

8. Ἐγὼ . . . ἔστι θεός] Iesai. 44, 6: ἐγὼ πρῶτος (coll. 41, 4 ἐγὼ θεὸς πρῶτος) καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι θεός. — Part. καὶ ante πλὴν deest in Bodl. 1. 2. Pro ἔστι θεός Bodl. 2 ἔστι ὁ θεός. Editi (excepto Maroniano) male: „Ἐγὼ θεός πρῶτος.“ Καὶ μετὰ ταῦτα: „Καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι θεός.“

9. Ἐμπροσθεν . . . πάρεξ ἐμοῦ] Iesai. 43, 10—11. — Par. 2. Bodl. 1. Aet. addunt σώζων, ut Biblia. Codd. msti et editi pro Ὁμοίως: Ἐμπροσθεν vitiose: Ὁμοίως ἔμπροσθεν κτλ.

10. Ὁ οὐρανός . . . κατακ. μου] Iesai. 66, 1. — Lub. οἰκοδομήσεται.

ποδῶν μου. Ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετε μοι, ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου; ¹¹ Καταλείπω δὲ ὑμῖν, ἐπ' αὐτῶν τῶν βιβλίων ¹²γενομένοις, ἀκριβέστερον τὰς ἐκείνων ἐξετάσαι προφητείας, ὅπως μετὰ τοῦ προσήκοντος λογισμοῦ τὴν καθ' ἡμᾶς ¹³ἐπήρεια ἀποσκευάσθηθε.

10. Τὸ μὲν οὖν ἄθεοι μὴ ¹εἶναι, ἓνα τὸν ἀγέννητον καὶ B αἰδῖον καὶ ἀόρατον καὶ ²ἀπαθῆ καὶ ἀκατάληπτον καὶ ἀχώρητον, νῶ μόνῳ καὶ λόγῳ καταλαμβανόμενον, ³ φωτὶ καὶ κάλλει καὶ πνεύματι καὶ δυνάμει ἀνεκδιηγήτῳ περιεχόμενον, ὑφ' οὗ ⁴γεγένηται τὸ πᾶν διὰ τοῦ αὐτοῦ λόγου καὶ διακεκόσμηται καὶ συγκρατεῖται, θεὸν ἄγοντες, ⁵ ἵκανῶς μοι δέδεικται. Νοοῦμεν ⁶ γὰρ καὶ υἷον τοῦ θεοῦ. Καὶ μὴ μοι γελοῖόν τις νομίση τὸ υἷον εἶναι τῷ θεῷ. Οὐ γὰρ ὡς ποιηταὶ μυθοποιούσιν, ⁷ οὐδὲν βελτίους τῶν ἀνθρώπων δεικνῦντες τοὺς θεούς, ἢ περὶ τοῦ θεοῦ C καὶ πατρὸς ἢ περὶ τοῦ υἱοῦ πεφρονήκαμεν. ⁸ Ἄλλ' ἔστιν ὁ υἱὸς

11. Καταλείπω] Bodl. 1. 2 καταλείπων. Pro ὑμῖν, quod sequitur, Aet. ὑμῶν. Mon. omisit.

12. γενομένοις] Bodl. 1. 2. Aet. γενομένων, huius autem in marg. γενομένοις. Aet. non ἐξετάσαι sed ἐξετάσα (sic).

13. ἐπήρεια] Bodl. 2 ἐπήρεια. Cf. c. 2. n. 4.

1. εἶναι] Deest Bodl. 1. 2. Mox Lub. et Mon. τὸ ante ἀγέννητον. Editi ἀγέννητον. Illud ex Par. 1. Arg. Lub. reposui. Cf. c. 4. n. 10.

2. ἀπαθῆ] H. e. patiendi expertem. Minus recte Lindnerus praecunte Suffr. Petro explicuit affectibus haud obnoxium, „liberum a dolore, taedio, tristitia, spe, metu“ etc. Voces ἀκατάληπτον καὶ ἀχώρητον Maranus transtulit: qui nec capi aut comprehendendi potest. Ἀκατάληπτος: incomprehensibilis (Suffr. Petrus), qui tangi non potest (Gesner). Minucius Fel. Octav. c. 18.

§. 8 ed. Lindn.: „nec comprehendendi (sc. potest): tactu purior est.“ Ἀχώρητος: immensus (S. Petr.), qui loco includi non potest (Gesner). Iustin. Mart. Dial. c. Tr. c. 127: ὁ τόπος τε ἀχώρητος καὶ τῷ κόσμῳ ὅλῳ. — Additur νῶ μόνῳ κ. λ. καταλαμβανόμενον (c. 4 θεωρούμενον, c. 23: λόγῳ καταλαμβ.) coll. Iustin. l. c. c. 3: οὐκ ἔστιν ὀφθαλμοῖς... ὁρατὸν τὸ θεῖον... ἀλλὰ μόνῳ νῶ καταληπτὸν, ὡς φησι Πλάτων.

3. φωτὶ ... περιεχ.] Deus dicitur habitare in luce 1 Tim. 6, 16 et εἶναι ἐν τῷ φωτὶ 1 Ioann. 1, 7. Cf. n. 9.

4. γεγένηται] „Durch welchen geworden ist das All.“ Rechenberg. et Lindner. tacite admisserunt γεγένηται, citra auctoritatem codd. msitorum. Cf. c. 8. n. 8. Posthac Par. 1. Bodl. 1. 2 δι' αὐτοῦ λόγου. Sed in Par. 1 διὰ τοῦ supra lineam ha-

Qualem domum aedificabitis mihi, aut quis locus requietis meae? Sed vobis relinquo ut, ubi in ipsos libros incideritis, eorum expendatis oracula, ut consentaneo iudicio iniuriam quam patimur propulsetis.

10. Satis igitur demonstratum a me est atheos nos non esse, qui deum agnoscimus unum infectum et aeternum et invisibilem et impassibilem et incomprehensibilem et immensum, qui sola mente et ratione cognoscitur, luce et pulchritudine et spiritu et potentia inenarrabili circumdatus est, a quo universum per ipsius logon et creatum et ornatum est et conservatur. Agnoscimus enim etiam filium dei. Nec quisquam ridiculum existimet filium esse deo. Non enim ut poetae fabulantur, qui nihilo meliores hominibus inducunt deos, vel de deo et patre vel de filio sentimus. Sed est

betur, ut sit *διὰ τοῦ αὐτοῦ λόγου*, id quod in caeteris quoque codd. istis comparet. Editores tamen, exceptis Duc. Rechenb. Lindn., αὐτοῦ temere mutarunt in αὐτοῦ. Cf. c. 2. n. 9. C. 4 (coll. cc. 12. 18. 30, ubi eadem formula occurrit): deus omnia fecit *διὰ τοῦ παρ' αὐτοῦ λόγου*. Pro *συγκρατεῖται*, quod in omnibus codicibus est, mavult Maranus *συγκρατεῖται*. Lindner. (in Cur. poster.): „Placet lectio recepta.“ Sed alibi: „deus per spiritum suum conservat (c. 6. n. 15) et gubernat (c. 5. n. 12) hoc rerum universum.

5. *ἰκανῶς*] Bodl. 2 *ἰκανός*.

6. *γάρ*] Gesner. malit *δέ*. Noli mutare; nam *γάρ* dictum est ratione habita praecedentium verborum *διὰ τοῦ αὐτοῦ λόγου* h. e. *υἱοῦ τοῦ Θεοῦ*. Mox *καὶ* ante *μή μοι* in Bodl. 1. 2. Act. desideratur.

7. *οὐδὲν . . . Θεός*] Cf. Iustini Mart. Apol. L. c. 4 (n. 10), Orat.

ad Gentl. c. 1—3, Cohort. ad Gentl. c. 2, De monarch. c. 6, Tatiani Orat. ad Gr. c. 8.

8. *Ἄλλ' ἔστιν . . . ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ*] Ioann. 1, 3. 17, 21—23. — Editores praeter Maranum (etiam Zeller: *Theol. Jahrb. Tub.* 1845. Fasc. 4. p. 626) male interpungunt: *Θεοῦ, λόγος τοῦ πατρὸς, ἐν ἰδέα* etc. In Bodl. 1. 2 voci *λόγος* articulus *ὁ* praecedit, eundemque Fr. Lücke (*Comment. üb. d. Ev. d. Joh.* P. I. ed. 3. p. 53) et Gieseler (*Lehrb. d. Kirchengesch.* T. I. P. I. ed. 4. p. 221) receperunt. Sed non opus est. C. 6: *λόγος δεδημιούργηται . . . τὰ πάντα*. Verba *ἐν ἰδέα καὶ ἐναργεία* explicantur appositis: *πρὸς αὐτοῦ γάρ καὶ δι' αὐτοῦ πάντα ἐγένετο*. Filius dei est logos patris 1°. *ἐν ἰδέα* (im idealen Sinne), quia omnia *πρὸς αὐτοῦ* h. e. secundum logon, ei convenienter (ihm gemäss: c. 2. n. 7: sine necessitate Maranus,

τοῦ θεοῦ λόγος τοῦ πατρὸς ἐν ἰδέᾳ καὶ ἐνεργείᾳ· πρὸς αὐτοῦ γὰρ καὶ δι' αὐτοῦ πάντα ἐγένετο, ἐνὸς ὄντος τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. Ὁντος δὲ τοῦ υἱοῦ ἐν πατρὶ καὶ πατρὸς ἐν υἱῷ, ὁ ἐνότητι καὶ δυνάμει πνεύματος, νοῦς καὶ λόγος τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. Εἰ δὲ δι' ὑπερβολὴν συνέσεως σκοπεῖν ὑμῖν ἔπεισιν, ὁ παῖς τί βούλεται, ἐρῶ διὰ βραχέων ¹⁰ πρῶτον γέννημα εἶναι τῷ πατρὶ, οὐχ ὡς γενόμενον (ἐξ ἀρχῆς γὰρ ὁ θεός, νοῦς αἰδῖος ὢν, εἶχεν αὐτὸς ¹¹ ἐν ἑαυτῷ τὸν λόγον, αἰδῖως D λογικὸς ὢν), ¹² ἀλλ' ὡς τῶν ὑλικῶν ξυμπάντων, ἀποίου φύσεως καὶ γῆς ἀχρείας ὑποκειμένων δίκην, μεμιγμένων τῶν παχυμερῶν στέρων πρὸς τὰ κουφότερα ἐπ' αὐτοῖς, ἰδέα καὶ ἐνέργεια εἶναι προελθῶν. Συνάδει δὲ τῷ λόγῳ καὶ τὸ προφητικὸν πνεῦμα·

Lücke et Gieseler II. cc. mallent πρὸς αὐτόν), sive iuxta exemplar in logo descriptum facta sunt; 2°. ἐν ἐνεργείᾳ (im realen Sinne), quia omnia δι' αὐτοῦ h. e. per logon facta sunt. Mox dicitur ipse τῶν ὑλικῶν ξυμπάντων ἰδέα καὶ ἐνέργεια: ideales und reales Princip der Welt, Urbild aller Dinge und Princip ihrer Wirklichkeit. — Gesnerus coniecit legendum ἐνὸς μὲν ὄντος τ. πατρ. κ. τοῦ (hic artic. deest in Bodl. 2) υἱοῦ. Non muto.

9. ἐνότητι καὶ δυνάμει πνεύματος] Hic πνεύματος nomine non persona spiritus sancti sed spiritualis essentia patris et filii (I. Clericus Histor. eccl. duorum prim. saeculorum, Amst. 1716. 4°, p. 705) h. e. divinitas (Maran.), das gemeinsame göttliche Wesen (I. A. Dörner Die Lehre von der Person Christi P. I, Stuttg. 1845, p. 210), significatur, ut saepe quum apud alios tum apud Athenagoram. Cfr. Iustinus Mart. Apol. I. c. 33. n. 7, Tatianus Or. ad Gr. c. 7. n. 1, Theophilus

ad Autol. II. c. 10, Tertullianus adv. Marc. III. c. 16: „spiritus creatoris qui est Christus.“ Apolog. c. 21: „sermoni atque rationi . . . propriam substantiam spiritum inscribimus.“ Adv. Hermog. c. 18. Dicebat Nestor supra deum πνεύματι καὶ δυνάμει ἀνεκδιηγήτῳ περιεχόμενον. C. 16: ὁ θεός ἐστιν . . . πνεῦμα, δύνάμις. Ducet igitur patrem in filio esse et filium in patre, quia una in utroque natura divina. Cf. n. 16. — H. Venema (Instit. histor. eccles. T. III, Lugd. Bat. 1779. 4°, p. 417) legit πατὴρ νοῦς καὶ λόγος κτλ. („pater meus, et sermo patris filius dei“), vocem πατὴρ per scripturae compendium excidisse putans, quippe quum paullo post dicitur deum esse νοῦν αἰδῖον et in se habere τὸν λόγον. „At,“ ut recte monet Clarisse (De Athenag. vita et script. et eius doctr. p. 92), „necessaria non videtur haec emendatio, cum alibi filius dicatur νοῦς patris et insuper nullo testimonio enitatur.“

filii dei logos patris in idea et efficacia: secundum eum enim et per eum omnia facta sunt, quum pater et filius unum sint. Quum autem pater sit in filio et filius in patre, unitate et potentia spiritus, mens et logos patris est filius dei. Quodsi vobis pro summa vestra intelligentia inquirere subeat, filius quid sibi velit, dicam breviter eum primam esse patris progeniem, non quod factus sit (ab initio enim deus, qui est aeterna mens, habebat ipse in seipso logon, utpote ab aeterno λογικός), sed quod prodierit ut omnium materialium rerum, quae instar informis naturae et terrae inertis iacebant, partibus crassioribus commixtis cum levioribus, idea et vis efficax esset. Confirmat orationem nostram propheticus spiritus; nam

10. πρώτον] Aet. πρώτος. Dein Mon. γενώμενον pro γενόμενον, e correctione.

11. ἐν ἑαυτῷ] Bodl. 1. 2. Aet. ἐν αὐτῷ.

12. ἀλλ' . . . προσελθών] „Der Logos ist das vom Vater zuerst Erzeugte, aber nicht wie etwas erst Gewordenes (γενόμενον), sondern als nur hervorgegangen (προσελθών), um in der Materie, welche noch eine unförmliche Masse war, die Idee zu verwirklichen“ (n. 8). Non sunt autem haec verba et similia, e. gr. c. 15. p. 14 D et c. 19. p. 19 B, ut incautus lector (H. Ritter *Gesch. d. chr. Philos.* T. I. p. 311) facile crediderit, de materia sic accipienda quasi ea inter principia ponatur et cum deo simul subsistere dicatur; nam etiam materia ipsa a deo per logon est primitus creata. Iuvat unum tantum proferre effatum; ait c. 4: τὸ μὲν γὰρ θεῖον ἀγένητον εἶναι καὶ αἰδίον . . . τὴν δὲ ὕλην γενητήν καὶ φθαρτήν. . . πάντα

δὲ διὰ τοῦ παρ' αὐτοῦ (dei) λόγου πεποιηκότα. — Pro καὶ γῆς Bodl. 1. 2. Clar. Aet. καὶ γῆ ὡς. Codd. msti et editi non ἀχρείας sed inepte ὀχρείας (coitūs) praebent, commate post γῆς posito. Solus Mon. ὀχρείας, in marg. ὀχρείας. I. A. Fabricius (*Hist. crit. de la rep. des lettres* T. IX. p. 132) proposuit γῆς ὀχρείας, quod idem sit ac γῆς ἀκατασκευάστου (sed illa vox nusquam apud Graecos occurrit), Clericus l. c. γῆς ὀχρείον, instar vehiculi, bene Maranus γῆς ἀχρείας, quod etiam Clarisse et Gieseler ll. cc. probaverunt. Deest in Aet. τῶν ante καχυμμεριστέρων. Pro προσελθών Fabricius (l. c. p. 133) legit προσελθόν, quum quemadmodum γενόμενον referatur ad πρώτον γέννημα. Noli mutare: nam neque ὡς γενόμενον, i. q. quasi factum quoddam, wie Gewordenes (supersedemus Semleri, *S. J. Baumgartens Untersuch. theol. Streitighk.* T. II. p. 73, coniecturâ ὡς τι γενόμε.), pertinet ad γέννημα.

¹³ Κύριος γάρ, φησίν, ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. Καίτοι καὶ αὐτὸ τὸ ἐνεργοῦν τοῖς ἐκφωνοῦσι προφητικῶς ἅγιον πνεῦμα ¹⁴ ἀπόρροϊαν εἶναι φαμεν τοῦ θεοῦ, ἀπορρέον καὶ ἐπαναφερόμενον ὡς ἀκτῖνα ἡλίου. Τίς ¹⁵ οὖν οὐκ ἂν ἀπορήσῃ, ¹¹ ¹⁶ λέγοντας θεὸν πατέρα καὶ υἱὸν θεὸν καὶ πνεῦμα ἅγιον, δεικνύντας αὐτῶν καὶ τὴν ἐν τῇ ἐνώσει δύναμιν καὶ τὴν ἐν τῇ τάξει διαίρεσιν, ἀκούσας ¹⁷ ἀθέους καλουμένους; ¹⁸ Καὶ οὐκ ἐπὶ τούτοις τὸ θεολογικὸν ἡμῶν ἴσταται μέρος· ἀλλὰ καὶ πλήθος ¹⁹ ἀγγέλων καὶ λειτουργῶν φαμεν, οὓς ὁ ποιητὴς καὶ δημιουργ-

13. Κύριος . . . αὐτοῦ] Prov. 8, 22. — Aet. εἰ κύριος. Mon. ἔκτισέν με. Codd. editi αὐτοῦ s. ἔ. αὐτοῦ, citra mstorum auctoritatem (c. 2. n. 9). Etiam Iustinus Martyr hunc scripturae locum de logo, mundi principio, accepit: cf. Dial. c. Tr. c. 61. n. 1. Aperte errat Venema, contendens, locum istum a veteribus ad spiritum non ad filium referri. Admodum inepte Roesslerus (*Bibl. d. KVV. P. 1. p. 190*), a Rechenbergio deceptus, legit ἔκτισέ (?) με, reddens: „er hat mich, den heil. Geist, besessen.“

14. ἀπόρροϊαν] Bodl. 1. 2. Aet. καὶ ἀπόρροϊαν. Lub. alio ordine: ἀπόρροϊαν φαμέν τοῦ θεοῦ εἶναι.

15. οὖν] Haec vocula et sequens ἂν in Par. 1 et Clar. supra lineam comparent. Deest οὖν in Bodl. 1. 2. Aet. In Mon. est ἀπορήσαι, pro opt. ἀπορήσαι (c. 9. n. 6).

16. λέγοντας . . . διαίρεσιν] Bodl. 1. 2. Aet. λέγοντες. Tum Bodl. 1. 2 δεικνύντες αὐτὸν, Clar. Aet. δεικνύντας αὐτὸν. In Par. 2 distinctio apposita post υἱὸν, ut vox θεὸν referatur ad spiritum sanctum. Suspiciatur legendum Venema (l. c.

p. 416) ἐν δυνάμει ἑνωσιν. Contra monet Clarisse l. c.: „Etiam si non negemus longe faciliorem sic fieri sensum huius lecti eiusque habitum elegantiorum, ipsa tamen illa facilitas contra eam lectionem facere mihi videtur, cum vix ulla ratio reperiri possit, cur tam planum locum in obscuriorem detorserint librarii neque etiam ullum testimonium illi faueat suspicioni.“ Dorner (l. c. p. 440) reddidit: „sowohl ihr Wesen zeigend in der Einheit, als auch den Unterschied in ihrer Ordnung.“ Docet Athenagoras patrem et filium et spiritum, quamvis ordine (ἐν τῇ τάξει, ihrer Stellung nach) inter se distinctos, numine tamen (κατὰ δύναμιν, secundum divinitatem) pares esse. C. 24: ὡς γὰρ θεὸν φαμεν καὶ υἱὸν τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ πνεῦμα ἅγιον, ἐνούμενα μὲν κατὰ δύναμιν, τὸν πατέρα, τὸν υἱὸν, τὸ πνεῦμα. Vox δύναμις, ut etiam Fr. Guil. Daetzsch (*De notionem trinitatis apud Athenagoram, Hal. 1830, p. 7 sq.*) observavit, apud patres huius aevi saepe naturam (nostrum „Wesen“) significat. Iustinus Apol. I. c. 32: ἡ δὲ πρώτη δύναμις μετὰ τὸν πατέρα πάντων

Dominus, inquit, **condidit me initium viarum suarum ad opera sua.** Et vero etiam ipsum spiritum sanctum, qui in prophetis efficax est, effluentiam dei esse dicimus, emanantem et redeuntem velut radium solis. Quis igitur non miretur, quum eos, qui deum patrem et filium deum et spiritum sanctum asserunt quique eorum et in unione potentiam et in ordine distinctionem demonstrant, audiat atheos vocari? Neque tamen his ea doctrinae nostrae pars quae est de deo continetur: sed etiam multitudinem angelorum et ministrorum agnoscimus, quos creator et opifex mundi deus per lo-

... ὁ λόγος ἐστίν. Coll. Dial. c. Tr. c. 61. p. 284 C, c. 105. p. 332 C, c. 128. p. 358 C. Sic idem (l. c. c. 85. p. 311 C et c. 125. p. 354 D) et Athenagoras (c. 24) satanam et angelos *δυνάμεις* vocant. Cf. c. 18. n. 9. Unde vox illa de natura divina (numine s. divinitate) usurpatur. Iunguntur autem a Nostro *δύναμις* et *πνεῦμα*: cc. 10 et 16: utrumque locum supra n. 9 laudavi. C. A. Kahnis (*Die Lehre v. heil. Geiste* P. I, Hal. 1847, p. 244): „Offenbar ist *δύναμις* der mehr abstrakte, *πνεῦμα* der mehr konkrete Ausdruck für göttliche Substanz.“

17. ἀθέους] Mon. θεοῦς. Vocem *καλουμένους* quaeque sequuntur omnes ad οὗς ὁ ποιητῆς Aet. respuit.

18. Καί] *Et tamen.* Arg. non ἐπὶ τούτοις ... μέρος sed ἐπὶ τούτους ... μέλος. Τὸ θεολογικὸν μέρος est christianae doctrinae pars, ea continens quae ad numen divinum pertinent. Petr. et Bodl: 1. 2 *λογικὸν* pro *θεολογικόν*. Athenagoras, ut atheismi crimen repellat, ante dixit Christianos agnoscere deum et logon et spiritum sanctum, Corp. Apoll. Vol. VII.

pares secundum divinitatem; iam addit angelos. Similis locus est Iustini Mart. Apol. I. c. 6. Möhler (*Patrologie* T. I. p. 279): „Aber nicht einmal damit ist der Kreis unserer Glaubenslehre in Bezug auf Gott abgeschlossen.“ Definitius Baumgarten-Crusius (*Comp. d. chr. Dogmengesch.* T. II. p. 182): in Bezug auf „das zum Gottsein Gehörige“: provocans ad notum illud *θεολογεῖται ὁ Χριστός* (Euseb. H. E. V. c. 28. §. 4 sq. X. c. 4. §. 21). C. 13 ὁ φυσικὸς et ὁ θεολογικὸς λόγος memorantur, c. 24 σοφία κοσμική et θεολογική sibi opponuntur, c. 19 mentio fit τῶν τεθεολογημένων numinum, c. 20 τῆς θεολογίας. Sic *θεολογεῖν*, *divinitatem adstruere*, c. 22.

19. ἀγγ. καὶ λειτ.] H. e. *angelorum et quidem ministrorum.* Particula καὶ epxegetice (*nämlich s. und zwar*) dicta est, ut saepe apud veteres. *Λειτουργοί* angeli vocantur, quia, quum deus omnium rerum in universum curam gerat, ipsi specialem providentiam administrant (c. 24). Deus autem est ποιητῆς (s. πατήρ) καὶ δημιουργ-

γός κόσμον θεός διὰ τοῦ παρ' ²⁰ αὐτοῦ λόγου διένειμε καὶ διέ-
ταξε περὶ τε τὰ στοιχεῖα εἶναι καὶ τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὸν
κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ καὶ τὴν ²¹ τούτων εὐταξίαν.

11. Εἰ δὲ ἀκριβῶς διέξιμι τὸν καθ' ἡμᾶς λόγον, μὴ θαν- B
μάσητε· ἵνα ¹ γὰρ μὴ τῇ κοινῇ καὶ ἀλόγῳ συναποφέρησθε γνώ-
μη, ἔχητε δὲ τὰληθῆς ² εἰδέναι, ἀκριβολογοῦμαι· ἐπεὶ καὶ δεῖ
αὐτῶν τῶν ³ δογμάτων οἷς προσέχομεν, οὐκ ἀνθρωπικοῖς οὖσιν
ἀλλὰ θεοφάτοις καὶ θεοδιδάκτοις, πείσαι ὑμᾶς ⁴ μὴ ὡς περὶ
ἀθέων ἔχειν δυνάμεθα. Τίνες οὖν ἡμῶν οἱ λόγοι οἷς ἐντρεφό-
μεθα; ⁵ Λέγω ὑμῖν· ἀγαπάτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς
καταρωμένους, προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν διωκόντων ὑμᾶς, ὅπως
γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὃς τὸν C
ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ βρέχει ἐπὶ
δικαίους καὶ ἀδίκους. ⁶ Ἐπιτρέψατε ἐνταῦθα τοῦ λόγου ἑξακού-
στου μετὰ πολλῆς κραυγῆς γεγονότος ἐπὶ παρόρησιαν ⁷ ἀναγαγεῖν,
ὡς ἐπὶ βασιλέων φιλοσόφων ἀπολογούμενον. ⁸ Τίνες γὰρ ἢ τῶν
τοὺς συλλογισμοὺς ἀναλυόντων ⁹ καὶ τὰς ἀμφιβολίας διαλυόν-
των καὶ τὰς ἐτυμολογίας σαφηνιζόντων, ἢ τῶν τὰ ὀμῶνυμα καὶ

γός κόσμον, quandoquidem mundum
(per logon) creavit et formavit (c. 8.
n. 8). C. 15 deus δημιουργός cum
figulo comparatur (cf. ibi n. 7). Coll.
Iustinus Cohort. ad Gent. c. 22:
ὁ μὲν γὰρ ποιητῆς, οὐδενὸς ἐτέ-
ρου προσδεόμενος, ἐκ τῆς ἑαυτοῦ
δυνάμεως καὶ ἐξουσίας ποιεῖ τὸ
ποιούμενον, ὁ δὲ δημιουργός,
τὴν τῆς δημιουργίας δύναμιν ἐκ
τῆς ὑλης εἰληφώς, κατασκευάζει
τὸ γινόμενον.

20. αὐτοῦ] Sic codd. msti.
(Bodl. 1. 2 διὰ αὐτοῦ παρ' αὐ-
τοῦ.) Editi vero αὐτοῦ. Illa di-
cendi formula διὰ τοῦ παρ' αὐτοῦ
λόγον frequens est apud Athenago-
ram. Cf. supra n. 4.

21. τούτων] Arg. αὐτῶν manu
recentiori; vox enim, prima manu
scripta, evanuerat.

1. γὰρ] Lub. omisit.

2. εἰδέναι] Arg. εἶναι. Manus
valde recens εἰδέναι supra lineam
scripsit.

3. δογμάτων] Hanc vocem Athe-
nagoras proprie de vivendi praec-
ptis usurpat, quae quidem a doctrina
fidei supra exposita distinguit. Ma-
tanas. — Bodl. 1. 2. Clar. Act.
προέχομεν pro προσέχομεν. Arg.
non θεοφάτοις sed usitatius θε-
σφάτοις.

4. μὴ . . . ἔχειν] Struc: μὴ
ἔχειν (περὶ ἡμῶν) ὡς περὶ ἀθέων,
ubi ἔχειν est i. q. sentire. Lindner.

5. Λέγω . . . ἀδίκους] Luc. 6,
27. 28. Matth. 5, 44. 45. — Arg.
ἐχθ. ἡμῶν pro ἐχθ. ὑμῶν. Act.
υἱοὶ τοῦ θεοῦ πατρὸς. Pron.
ὑμῶν, post πατρὸς, omissum in Arg.
Lub. Bodl. 1. 2. Mon. Act. Codd.

gon suum distribuit et ordinavit, ut circa elementa et coelos et mundum et quae in eo sunt horumque temperationem versarentur.

11. Quod autem accurate persequar nostram doctrinam, nolite mirari; etenim ut ne communi et a ratione aliena abripiamini sententia, sed verum videre possitis, accurate illam expono: quandoquidem ex ipsis etiam quibus adhaeremus praeceptis, utpote non humanis sed a deo traditis, persuadere vobis possumus ut ne nos atheos existimetis. Quaenam sunt igitur illa effata quibus enutrimur? *Dico vobis: diligite inimicos vestros, benedicite execrantibus, orate pro persequentibus vos, ut sitis filii patris vestri qui in coelis est, qui solem suum oriri facit super malos et bonos et pluit super iustos et iniustos.* Permittite hinc mihi, quippe coram regibus philosophis causam dicenti, ut exaudibili cum magno clamore facta voce libere proloquar. Quinam enim vel ex iis qui syllogismos resolvunt et ambigue dicta dissolvunt et voces unde dictae sint exponunt, vel ex

editi τὸν ἥλιον αὐτοῦ, sed moti τ. ἥλ. αὐτοῦ, unde reposui. Cf. c. 2. n. 9.

6. Ἐπιτρέψατε] Lub. et Mon. ἐπιστρέψατε. Par. 2 ἐπιτρέψασθε.

7. ἀναγαγεῖν] Scil. τὸν λόγον. Bodl. 1. 2. Aet. ἀγαγεῖν.

8. Τίνες γὰρ κτλ.] Tangit sophistas: quae enim hic memorantur omnia ad dialecticam pertinent. Maxime autem praedicat Christianorum amorem erga inimicos, in vita illorum conspicuam. C. 12: μέγρι τοσούτου δὲ φιλανθρωπότατοι ὥστε μὴ μόνον στέργειν τοὺς φίλους. Tertullianus ad Scap. c. 1: „Disciplina iubemur diligere inimicos quoque et orare pro eis qui nos persequantur, ut haec sit perfecta et propria bonitas nostra, non communis: amicos enim diligere omnium

est, inimicos autem solorum Christianorum.“ Epist. ad Diogn. c. 5: Ἀγαπῶσι πάντας, καὶ ὑπὸ πάντων διώκονται. Pariter saepe Iustinus: Apol. I. c. 14. p. 61 C, c. 39. p. 78 B, c. 57. p. 91 D, Dial. c. Tr. c. 35. p. 254 B, c. 96. p. 323 D, c. 133. p. 363 C. Cyprianus ad Demetr. c. 25. Hic amor admodum conferebat ad victoriam rei christianaе, ut Iulianus imperator in epistola ad Arsacium sacerdotem galaticum concedit, ap. Sozomen. H. E. V. c. 16: μάλιστα τὴν ἀθλιότητα συνηύξησεν ἢ περὶ τοὺς ξένους φιλανθρωπία etc.

9. καὶ τ. ἀμφ. διαλ.] Haec desunt in Lub. Paulo ante art. τοὺς ante συλλογισμοὺς in Arg. desideratur. Dein verba καὶ κατηγορήματα in Mon. omissa sunt.

συνώνυμα καὶ κατηγορήματα καὶ ἀξιώματα καὶ τί τὸ ὑποκείμενον καὶ τί τὸ ¹⁰κατηγορούμενον, ¹¹ οὗ εὐδαίμονας ἀποτελεῖν διὰ τούτων καὶ τῶν τοιούτων λόγων ¹² ὑπισχνούνται τοὺς συνόντας, οὕτως ὁ ἐκκαθαρμένοι εἰσὶ τὰς ψυχὰς ὡς ἀντὶ τοῦ μισεῖν τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾶν, καὶ ἀντὶ τοῦ, ¹³ τὸ μετριώτατον, κακῶς ἀγορεύειν ¹⁴ τοὺς προκατάρξαντας λοιδορίας εὐλογεῖν, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐπιβουλευόντων εἰς τὸ ζῆν προσεύχεσθαι; Οἱ τούναντιον αἰεὶ διατελοῦσι κακῶς τὰ ἀπόρρητα ¹⁵ ἑαυτοῖς ταῦτα μεταλλεύοντες, καὶ αἰεὶ τι ἐργάσασθαι ἐπιθυμοῦντες ¹⁶ κακόν, τέχνην λόγων καὶ οὐκ ἐπίδειξιν ἔργων τὸ πρᾶγμα πεποιημένοι. ¹⁷ Παρὰ δ' ἡμῖν εὔροιτε ¹² ἂν ἰδιώτας καὶ χειροτέχνας καὶ γραῖδια, ¹⁸ εἰ λόγῳ τὴν ὠφέλειαν παριστᾶν εἰσὶν ἀδύνατοι τὴν παρὰ τοῦ λόγου, ἔργῳ τὴν ἀπὸ τῆς προαιρέσεως ὠφέλειαν ἐπιδεικνυμένους. ¹⁹ οὐ γὰρ λόγους διακημονεύουσιν, ἀλλὰ πράξεις ἀγαθῆς ²⁰ ἐπιδεικνύουσιν. ²¹ παιόμενοι μὴ ἀντιτύπειν καὶ ἀρπαζόμενοι μὴ δικάζεσθαι, τοῖς αἰτοῦσι δίδόναι καὶ τοὺς πλησίον ἀγαπᾶν ὡς ἑαυτούς.

10. κατηγορούμενον] Non addendum διδασκόντων (Gesn.), sed σαφηνιζόντων ex praecedentibus supplendum.

11. οὗ] Sic Bodl. 1. 2. Clar. Act. et supra lineam Par. 2. Verba hoc modo collocata sunt in Bodl. 1. 2. Clar.: οὗ διὰ τούτων εὐδαίμονας ἀποτελεῖν, in Act.: οὗ δ. τ. εὐδαίμονας ἀποστ. Illud οὗ iam Stephanus coniecerat: receperunt autem Dechar., Maran., Lindner. Mox Bodl. 1. 2 καὶ τοιούτων λόγων et Act. καὶ τούτων λόγων pro καὶ τῶν τοιούτων λόγων.

12. ὑπισχνούνται] Bodl. 2 ἐπισχνούνται.

13. τὸ μετρ.] Deest Bodl. 1. 2. I. q. ὃ μετριώτατόν ἐστι, „id quod summae moderationis argumentum est“ (Gesn.). Cf. Matthiae *Ausf. gr. Gramm.* (ed. 2) p. 805 sq.

14. τοὺς] Bodl. 2 καὶ.

15. ἑαυτοῖς ταῦτα] Ita ex Par. 1 et Arg. reposui. Praebet ἑαυτοῖς τὰ τοιαῦτα Maranus, ope Par. 2. Bodl. 1. 2 et Act., in quibus est ἑαυτοῦς τὰ τοιαῦτα. Caeteri editores habent ἐπ' αὐτοῦς ταῦτα (Lindner. interpretatur: „nunquam desistunt quae abscondita sunt ea contra inimicos suos curiose scrutari“), quae lectio in reliquis comparat codd. mstis. Lub. in marg. ἑαυτοῦς pro ἐπ' αὐτοῦς. Idem μεταλεύοντες. Illud ταῦτα referas ad supradicta artis sophisticae instituta. Maranus: „Sophistas exagitat Athenagoras, quod non modo Christianorum virtutem in diligendis inimicis non imitentur, sed etiam ipsi incoeptores iniuriarum sese praebeant, et dum aliis beatam vitam docendo pollicentur, ipsi artis suae arcana ad maledicta et malefacta sibi investigare non desinant.“

iis qui homonyma et synonyma et praedicamenta et axiomatica et quid sit subiectum et quid praedicatum [docent], atque his et huiusmodi sermonibus discipulos beatos se facturos pollicentur: quinam, inquam, ex iis ita expurgati sunt animi ut inimicos non modo non oderint sed etiam diligant, et iis qui prius maledixerunt non modo non maledicant, id quod moderatissimum erat, sed etiam benedicant, et pro iis precentur qui ipsorum vitae insidiantur? Qui contra nunquam desinunt malo animo haec arcana sibi ipsis investigare, ac semper mali aliquid facere cupiunt, artem verborum et non factorum demonstrationem professionem suam facientes. Apud nos autem reperietis imperitos homines et manuarios opifices et anus, qui, si verbis utilitatem doctrinae nostrae demonstrare nequeant, factis tamen utilitatem quae ex animi inductione proficiscitur declarant; non enim verba declamitant, sed actiones bonas exhibent: percussi non repercutere et spoliati non litigare, potentibus dare et proximos ut seipsos diligere.

16. κακό] Sirl. et Clar. σκαιόν. Deinde Aet. τοῦ πράγμα.

17. Παρὰ δ' ἡμῖν κτλ.] Tertullianus Apolog. c. 46: „Deum quilibet opifex christianus et invenit et ostendit et exinde totum, quod a deo quaeritur, re quoque assignat.“ Adde Iustin. Apol. I. c. 60 (n. 11) et II. c. 10. Tatian. Or. ad Gr. c. 33 (n. 3).

18. εἰ] Lub. οἰ. Par. 2 et Aet. εἰ λόγῳ παριστᾶν τὴν ἀφέλειαν. Sic etiam Bodl. 1 et 2, nisi quod ἀλόγῳ ex εἰ λόγῳ effecerunt. Antea Bodl. 1 et Aet. εὗροιτ' pro εὗροιτε. Bodl. 1. 2 et Aet. non γραῖδια sed καρδίας. In marg. autem Aet. apparet γραῖδια. Lindnerus, locum non intelligens, inepte putat λόγῳ esse glossam. Sed id opponitur ἔργῳ. In errorem eum duxerunt verba τὴν παρὰ τοῦ λόγου, de quibus c. 2. n. 21 consulas.

19. οὐ γὰρ ... ἐπιδεικν.] C. 33: οὐ γὰρ μελέτη λόγων ἀλλ' ἐπιδειξει καὶ διδασκαλία ἔργων τὰ ἡμέτερα. Iustinus Apol. I. c. 16: οὐ γὰρ τοὺς μόνον λέγοντας ἀλλὰ τοὺς καὶ τὰ ἔργα πράττοντας σωθήσεσθαι ἔφη (Christus). Cohort. ad Gentl. c. 35: οὐ γὰρ ἐν λόγοις ἀλλ' ἐν ἔργοις τὰ τῆς ἡμετέρας θεοσεβείας πράγματα. Tatianus I. c. c. 26: Τί λόγους ἐπαναιρεῖσθε, τῶν ἔργων μακρὰν ἀφιστῶτες; Cyprianus sub initium lib. de bono patientiae: „Nos philosophi non verbis sed factis sumus; ... non loquimur magna sed vivimus.“ Minucius Fel. Octav. c. 38. §. 8: „Non eloquimur magna sed vivimus.“

20. ἐπιδεικνύουσιν] Lub. ἐπιδεικνύουσι.

21. καιόμενοι ... ἑαυτούς] Coll. Matth. 5, 39. 40. 42. 43. Luc. 6, 29. 30.— Bodl. 1. 2 καιόμενον.

12. Ἄρα τοίνυν, εἰ μὴ ¹ ἐφιστηκέναι θεὸν τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει ἐνομιζομεν, ² οὕτως ἂν ἑαυτοὺς ἐξεκαθαίρομεν; Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. Ἄλλ' ἐπεὶ πεπεύσμεθα ὑφ' ἑξείν παντὸς τοῦ ἐνταῦθα βίου λόγον τῷ πεποιηκότι καὶ ἡμᾶς καὶ τὸν κόσμον θεῷ, ³ τὸν μέτριον καὶ φιλόανθρωπον καὶ ἑὐκαταφρόνητον βίον αἰρούμεθα, ⁴ οὐδὲν τηλικούτον πείσεσθαι κακὸν ἐνταῦθα νομίζοντες, ⁵ κἂν τῆς ψυχῆς ἡμᾶς ἀφαιρῶνται τινες, ὧν ἐκεῖ κομιούμεθα τοῦ πράου ⁶ καὶ φιλανθρώπου καὶ ἐπιεικοῦς βίου παρὰ τοῦ μεγάλου δικαστοῦ. ⁷ Πλάτων μὲν οὖν Μίνω καὶ Ῥαδάμανθυν δικάσειν καὶ κολάσειν τοὺς πονηροὺς ἔφη, ἡμεῖς δέ, κἂν Μίνως ⁸ τις κἂν Ῥαδάμανθους ἢ ⁹ κἂν ὁ τούτων πατήρ, οὐδὲ τοῦτόν φραμεν διαφεύξεσθαι τὴν κρίσιν τοῦ θεοῦ. ¹⁰ Εἰθ' οἱ μὲν τὸν βίον τοῦτον νομίζοντες, ¹¹ φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν, καὶ τὸν θάνατον βαθὺν ὕπνον καὶ λήθην τιθέμενοι (¹² ὕπνω καὶ θανάτῳ διδυμάονε) πιστεύονται θεοσεβεῖν· ἄνθρωποι δέ, τὸν μὲν ἐνταῦθα ὀλίγου καὶ μικροῦ τινος ἄξιον βίον λελογισμένοι, ¹³ ὑπὸ μόνου δὲ παραπεμπόμενοι ¹⁴ τοῦ τὸν

1. ἐφιστ.] Lub. ἀφιστηκέναι.

2. οὕτως] Bodl. 1. 2. Aet. οὕτω. Ἐξεκαθ. (c. 11. p. 11 D): „ab omni vitiorum contagio pures nos praestaremus“ (Lindn.).

3. τὸν] Clar. τὸ.

4. οὐδὲν ... νομίζοντες ... ὧν ἐκεῖ κομ.] Coll. Rom. 8, 18. — Par. 2. Bodl. 1. 2 ἐνταῦθα κακὸν πείσεσθαι.

5. κἂν] Bodl. 2 καὶ. Mox idem ἡμᾶς. Arg. ἡμᾶν, sed supra lineam ἡμᾶς.

6. καὶ] Deest in Bodl. 2. Clar. Aet.

7. Πλάτων] In Gorg. p. 523 E. 524 A ed. Steph. (Opp. ed. Bip. Vol. IV. p. 165 sq.). Cf. Iustin. Mart. Apol. I. c. 8.

8. τις] Deest in Bodl. 1. 2 et Aet. — Maranus Ῥαδάμανθος. Interpretes non solum κολάσειν sed

etiam δικάσειν ad τοὺς πονήρους retulerunt. Sed δικάσειν cum dative personae iungitur: quare hic absolute usurpatum est.

9. κἂν] Bodl. 1. 2. Aet. καὶ. Pater utriusque fuit Iuppiter.

10. Εἰθ'] Mon. εἰθ'. I. A. Fabricius (Hist. crit. de la rep. des lettres T. IX. p. 133) legit εἰ θ'. Suffr. Petrus (Et iam) et Maranus (Deinde) non interrogative ceperunt; recte Gesner. et Lindner.: An vero? Ponitur αἶτα in interrogatione cum quadam indignatione aut admiratione dicta. Post νομίζοντες noli repetere βίον (Lindn.), sed struas sic: τ. βίον νομ. τοῦτον.

11. φάγωμεν ... ἀποθνήσκομεν] Ies. 22, 13. 1 Cor. 15, 32. Verba καὶ πίωμεν in Clar. et αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν in Lub. desunt.

12. Num igitur, nisi deum humano generi praeesse crederemus, ita animum nostrum expurgaremus? Id dici non potest. Sed quia persuasum habemus reddituros nos totius huius vitae rationem deo qui et nos et mundum fecit, moderatam et humanitatis plenam et aspernabilem vitam sectamur, nihil hinc mali, etiamsi quis vitam nobis eripiat, passuros arbitrati, quod quidem cum iis conferri queat quae illic a magno iudice ob vitam mansuete et benigne et moderate actam consequemur. Dixit quidem Plato Minoem et Rhadamanthum iura daturus et improbis poenas irrogaturos, nos autem, etiamsi Minos aliquis aut Rhadamanthus fuerit aut horum pater, ne hunc quidem iudicium dei effugiturum dicimus. Itaque qui quidem hanc vitam in hoc positam putant, *manducemus et bibamus, cras enim moriemur*, quique mortem profundum somnum et oblivionem statuunt (*somnus et mors gemelli*) ii existimantur pii esse; nos vero qui hanc vitam exigui parvique pretii esse ducimus: qui hac una re

12. ὕπνω ... διδυμάονε] Petita sunt haec verba, id quod editores omnes fugit, ex Homer. II. XVI. 672: ὕπνω καὶ θανάτῳ διδυμάοσιν, Cf. XIV. 231. Hesiodus quoque in Theog. 211 Somnum et Mortem fratres facit: Νύξ δ' ἔτεκε Θάνατον, τέκε δ' Ἵπνον. Gorgias inde Leontinus iam moribundus: Ἡδὴ με, ἰνὸς ὕπνος ἄρχεται παρακατατίθεσθαι τῷ ἀδελφῷ. Aelian. Var. hist. II. c. 35. Rationem vero, ob quam somno mors assimilatur, ipse Athenagoras De resurr. c. 16 affert. — Lub. ὕπνω καὶ θανάτῳ διδυμάοσιν. Arg. ὕπνω καὶ θανάτῳ διδυμάω e correctione valde antiqua; prima enim manus videtur ibi scripsisse διδυμάονε. Lectio vulgata casus tres dualis numeri agnoscit, nescio quam recte. Malit Gesnerus dativos ὕπνω καὶ θανάτῳ

διδυμάοσιν. Sed vocis διδυμ. non nisi dualis et pluralis reperiuntur. Lindner edidit inepte ὕπνω καὶ θανάτῳ διδυμάοσιν.

13. ὑπὸ ... εἰδέναι] Ioann. 17, 3. — Ex verbo παραπεμπόμενος pendet tota loci sententia, ut Maranus recte animadvertit. Reddit Gesner.: „illum duntaxat ducem pertranseuntes sequimur.“ Lang.: „qui hanc vitam in hoc tantummodo transmittimus.“ Petr. et Dechair.: „in hoc tantummodo incumbimus.“ Lindner.: „παραπεμπ. ὑ. τινος = uti aliquo viae duce.“ Recte Maranus: „qui hac una re ad futuram vitam perducimur.“ Paullo post eodem sensu usurpatur; „nam ne solam fidem requirere videretur, addit aliam conditionem, nempe si puri ab omni delicto perducamur.“

14. τοῦ τὸν Θεόν] Struas: κα-

θεὸν καὶ τὸν παρ' αὐτοῦ λόγον εἶδέναι, ¹⁵ τίς ἢ τοῦ παιδὸς ὁ
 πρὸς τὸν πατέρα ἐνότης, τίς ἢ τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν ¹⁶ κοι-
 νωνία, τί τὸ πνεῦμα, τίς ἢ ¹⁷ τῶν τοσοῦτων ἕνωσις καὶ διαίρε-
 σις ἐνουμένων, τοῦ πνεύματος ¹⁸ τοῦ παιδὸς τοῦ πατρὸς, πολὺ
 δὲ καὶ ¹⁹ κρείττονα ἢ εἰπεῖν λόγῳ τὸν ἐκδεχόμενον βίον εἰδότες,
 εἰάν καθαροὶ ὄντες ἀπὸ παντὸς ²⁰ παραπεμφθῶμεν ἀδικήματος,
 μέχρι τοσοῦτου δὲ φιλανθρωπότατοι ὥστε μὴ μόνον στέργειν τοὺς
²¹ φίλους (²² Ἐάν γὰρ ἀγαπᾶτε, φησὶν, τοὺς ἀγαπῶντας καὶ δα-
 νεῖξετε τοῖς δανείζουσιν. ὑμῖν, τίνα μισθὸν ἔχετε;), τοιοῦτοι δὲ ¹³
 ἡμεῖς ὄντες καὶ τὸν τοιοῦτον βιοῦντες βίον, ἵνα κριθῆναι δια-
 φύγωμεν, ἀπιστούμεθα θεοσεβεῖν; Ταῦτα μὲν οὖν μικρὰ ἀπὸ
 μεγάλων καὶ ὀλίγα ἀπὸ πολλῶν, ἵνα μὴ ἐπὶ πλείον ὑμῖν
²³ ἐνοχλοῖημεν· καὶ γὰρ τὸ μέλι καὶ τὸν ²¹ ὄρον δοκιμά-

ρακ. ὑπὸ μόνου τοῦ εἶδέναι τὸν
 θεόν. Codd. msti et editi τούτου
 ὄν Ἰσως θεόν. Gesner. legi vult
 τούτου ὄν ἐπιθυμοῦσι vel εὔχον-
 ται θεόν, Dechair. τούτου ἔν' Ἰσως
 θεόν (*inim deum*), Gottfr. Olear-
 rius (*De spiritus s. cum patre ad-
 ratione*, Lips. 1711, p. 2) et Fabri-
 cius (l. c.) τούτου νοήσασθαι vel
 νοῆσαι θεόν κ. τ. κ. α. λόγον, εἶ-
 δέναι τίς etc., Lindner. τούτου εἶ-
 δέναι expunctis octo verbis ὄν us-
 que ad λόγον, „ab uno illo deo ad-
 ducti ut sciamus“, Venema (*Institt.
 hist. eccl. T. III. p. 416*) τούτου
 ἔν' vel τὸν Ἰσως θεόν vel ἔν' ἰδίως
 θεόν, „proprie et peculiari vocis em-
 phasi deum scil. patrem“, Guerike
 (*De schola alex. P. II. p. 101*) τού-
 του τὸν Ἰσως θεόν. Scite Maranus
 ut supra in textu posui. Sic etiam
 Suffr. Petrus aut in codice suo legit
 aut legendum potius coniecit, quippe
 verrens: „in hoc tantummodo in-
 cumbimus ut deum et ex eo proce-
 dens verbum cognoscamus.“ Cor-
 ruptio nata est ex TOT TON ON,

pro quibus vocibus librarii alicuius
 culpa factum est TOT TON ON
 (ON et ON saepe confunduntur:
 cf. Tischendorffii excursum ad 1 Tim.
 3, 16 Prolegg. ad cod. Ephr. p. 39
 sqq.), quod dein incaute in τούτου
 ὄν mutatum est. Aliquis autem le-
 ctor, naevum animadvertens, in mar-
 gine vel supra lineam notavit Ἰσως
 θεόν (= „fortasse θεόν pro ὄν legi
 oportet“ — cf. e. gr. c. 14. n. 15),
 quae verba, ut saepenumero in co-
 dicibus fieri solet (cf. e. gr. Iustin.
 Apol. I. c. 3. n. 2), in ipsum con-
 textum recepta sunt. Hanc firmat
 emendationem vox θεόν in Par. 2
 supra lineam apposita.

15. τίς] Supple εἶδέναι. Bodl.
 2 τί. Mox ἐνότης in Bodl. 1. 2
 deest.

16. κοινωνία] Bodl. 1. 2 κοι-
 νωνία. Aet. κοινωνίας.

17. τῶν τοσοῦτων] Bene qui-
 dem est: sed etiam τούτων vel τῶν
 τριῶν legi poterat. Gesner. — Der-
 ner (*Die Lehre v. d. Person Chri-
 sti P. I. p. 440*): „welcher Art die

ad futuram perducimur si deum eiusque logon cognoscamus, quae filii cum patre unio, quae patris cum filio communicatio, quid spiritus, quae horum omnium unio et in unitate distinctio, spiritus filii patris: qui expectatam vitam multo quam verbis dici possit praestantiorē esse scimus, si puri ad eam ab omni delicto perducamur: qui humanitate ita pollemus ut non amicos solum diligamus (*Si enim diligitis, inquit, eos qui vos diligunt et mutuum datis iis qui mutuum vobis dant, quam mercedem habebitis?*): tales, inquam, quum simus et eiusmodi vitam agamus, ne damnemur in iudicio, non existimamur pii esse? Haec igitur parva de magnis et pauca de multis, ne pluribus vobis obstrepamus; etenim qui mel et serum ex-

Einigung dieser Aller und der Unterschied der geeinigten.“

18. τοῦ παιδὸς τοῦ πατρὸς] Lub. τοῦ πατρὸς, τοῦ παιδὸς.

19. κρείττονα] Arg. κρείττω. Par. 2. Bodl. 1. Mon. Clar. κρείττον. Act. κρείττον, omisso ἢ. Lub. et Petr. τὸ κρείττον: „quodque maius est quam ut verbis exprimi queat, qui de vita futura certi sumus.“

20. παραπεμφθῶμεν] Gesner. coniecit παραμενῶμεν. Cf. n. 13.

21. φίλους] Act. φίλας. Post φίλους in Arg. supra lineam scriptum est, haud dubie primā manu, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐχθρούς. Cf. c. 11. n. 8.

22. Ἐὰν ... ἔξετε] Luc. 6, 32. 34. Matth. 5, 46. — Duc. Morell. Maran. φησὶν, ut Par. 1. 2. Arg. Caeteri φησί. Arg. δανείζητε. Bodl. 1. 2 δανίζετε. Mox uterque δανίζουσιν.

23. ἐνοχλοῖμεν] Maran. ἐνοχλοῖμεν.

24. ὀρόν] Sic omnes codd. msti. In Lub. nunc quidem legitur ὀρίν,

ita tamen ut ex litura translucet antiquior scriptura ὀρόν. In Arg. (ὀρόν) et Mon. (ὄρον) supra lineam alterum ρ additum est. Solus Act. ὄνον. Ὁ ὀρός est ἡ τοῦ γάλακτος ὑποστάθμη (Eustathius). Ὁ ὀρός autem est secundum Aristotelem Hist. anim. III. c. 20 ἰχώρ ὑδατώδης. Nihil vetat quominus illud ὀρόν retineamus; nam, ut Sam. Petitus (Var. lectt. lib. III. c. 3) advertit, Athenagoras serum lactis cum melle coniungit quia est quasi πηγνύμενον. Comparet etiam in editionibus Gesneri, Rechenbergii, Dechairii; Maranus errore ὄρον scripsit. Gesnerus vero existimat legendum οἶνον vel μύρον vel ὀπόν; „dicitur autem ὀρός per excellentiam de lasere seu liquore cyrenaisico“. Hoc ὀπόν etiam Salmasius (Plinian. exercitt. p. 369) commendavit, dicens hac voce Athenagoram designare laser non cyrenaisicum (non enim amplius apud Cyrenenses proveniebat illa aetate) sed persicum: quod μηδικόν ὀπόν vocat Strabo. Suffr. Petrus vero, cui

ζοντες μικρῷ μέρει τοῦ παντός τὸ πᾶν εἰ καλὸν ²⁵δοκιμά-
ζουσιν.

13. ¹Ἐπεὶ δὲ οἱ πολλοὶ τῶν ἐπικαλούντων ἡμῖν τὴν ἀθεό-
τητα, ²οὐδ' ὄναρ τί ἐστι θεὸν ἔγνωκότες, ἀμαθεῖς καὶ ἀθεώ-
ρητοι ὄντες τοῦ φυσικοῦ ³καὶ τοῦ θεολογικοῦ λόγου, μετροῦν-
τες τὴν εὐσέβειαν θυσιῶν ⁴νόμῳ, ἐπικαλοῦσι τὸ μὴ καὶ τοὺς B
⁵αὐτοὺς ταῖς πόλεσι θεοὺς ἄγειν, σκέψασθέ μοι αὐτοκράτορες
ᾧδε ⁶περὶ ἑκατέρων, καὶ πρῶτόν γε περὶ τοῦ μὴ θύειν. Ὁ
⁷τουῦδε τοῦ παντός δημιουργὸς καὶ πατὴρ οὐ δεῖται αἵματος οὐδὲ
⁸κνίσσης οὐδὲ τῆς ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ θυμιαμάτων εὐωδίας,
αὐτὸς ὢν ἡ τελεία εὐωδία, ἀνευδεής καὶ ἀπροσδεής. ⁹ἀλλὰ θυ-

Rechenberg. adstipulatur, admisit τὸ
ὄξος h. e. acetum, ut sit sententia:
„qui mel et acetum explorant, exi-
gua utriusque parte bonitatem eius
meliantur; est enim in harum re-
rum contrarietate repugnantiae non-
nulla notatio, quae est inter virtu-
tem ac vitium, inter Christianos et
Ethnicos.“ Morell., Duc. et Lind-
ner. οἶνον in textu posuerunt. —
Allusum autem hic est ad prover-
bium „ἐκ γεύματος“ h. e. „ex gu-
stu“ quo utimur, ut inquit Eras-
mus, quum ex minima quapiam ex-
perientia rem totam aestimamus.
Irenaeus consimili forma eandem
sententiam extulit, adv. haeres. II.
c. 19. §. 8, quum dicit non univer-
sum ebibendum esse mare ei qui
scire velit aquam eius esse salsam.

25. δοκιμάζουσιν] Arg. οὐ δο-
κιμάζουσιν supra c. 7 (n. 3) prae-
bet, ubi in nonnullis codd. mstis
(Arg. Sirl. Bodl. 1. 2. Mon.) hic
locus (οὐ) δοκιμάζουσιν. ἐπεὶ δὲ
οἱ πολλοὶ κτλ. usque ad Λοιβῆ τε
κνίσση τε παρατραπῶσ' (c. 13)

inepte textui infultus est. Illic Bodl.
1 et Mon. ἀδοκιμάζουσιν.

1. Ἐπεὶ δὲ] iam c. 12. n. 25
memoravi totum fere hoc caput 13
in codd. aliquot mstis, Arg. Sirl.
Bodl. 1. 2. Mon., supra cap. 7 tex-
tui perperam immissum esse. Cf.
c. 7. n. 3. Sed utriusque loci fere
nulla comparet in scribendo discre-
pantia. — Loco priori (c. 7) Arg.
ἐπεὶ δὴ et Mon. ἐπειδὴ habent;
nostro loco recte ἐπεὶ δὲ. Bodl. 1.
2 illic probe ἐπεὶ δὲ, hic vero ἐπει-
δὴ, quod et in Aet. legitur.

2. οὐδ' ... ἔγνωκότες] = ἔγνω-
κότες τί ἐστι θεός. Est attractio
apud veteres saepe obvia. Cf. Wi-
ner Gramm. d. neutest. Spr. (ed. 6)
p. 551 sq. Lectiones Bodl. 1 οὐδ'
ὄναρ τί ἐστι θεός ἔγνωκότες, Mon.
(loco priori) Lub. Petr. οὐδ' ὄ. τί
ἐστιν ὁ θεός ἔγνωκότες, Arg. (l.
pr.) οὐδ' ὄ. τί ἐστιν θεοὺς ἔγνω-
κότες librariis originem debent.
ὄναρ non pro κατ' ὄναρ dictum
(Lindn.), sed antiquiores Graeci
ὄναρ simpliciter dicebant: οὐδ' ὄναρ
i. q. ne in somno quidem h. e.

plorant ex parte exigua de tota re an bona sit diudicant.

13. Sed quia plerique eorum qui atheismum nobis criminant, quum, dei cognitione ne per somnium quidem informati sed rudes et ignari naturalis et divinae doctrinae, pietatem victimarum norma metiantur, vitio nobis vertunt quod non eosdem ac civitates deos agnoscamus: spectate, quaeso, illico utrumque, imperatores, ac primo quidem cur non sacrificemus. Opifex huiusce universi et pater non eget sanguine nec nidore nec florum aut suffimentorum odore, quum ipse sit suavissimus odor, nullius rei intra se indigus

prorsus non. Cf. Ast Lex. Platon. s. v. et Pape Lex. gr. T. II. p. 325 sq.

3. καὶ τοῦ θεολογ.] Lub. Bodl. 1. 2. Act. καὶ θεολογικῶν. Petr. καὶ θεωρητικῶν. Et hanc lectionem (*contemplativae doctrinae*) Suffr. Petrus praefert, quamvis omnino vitiosa sit. Maran.: *naturalium et divinarum rerum.* Ioach. Iust. Rau (De philosophia Iustini Mart. et Athenagorae, Ien. 1733. 4°, p. 71): „Pro priori pugnat tum integer dictorum textus tum crebrior Athenagorae usus vocis *θεολογίας* in simili materia; spectat ad sanam de deo scientiam.“ Cf. c. 10. n. 18.

4. νόμων] Act. νόμων. Mox idem μὲν pro μὴ.

5. αὐτοῦς] In Arg. a prima manu supra lineam positum est.

6. περὶ ἑκατέρων] H. c. 1°. cur Christiani non immolent, 2°. cur deos a civitatibus (gentilibus) receptos non colant. Voci πρώτων respondet δὲ initio c. 14.

7. τοῦδε] Deest in Arg. —

Gemina habet Iustinus Mart. Apol. I. c. 9: οὐ δέισθαι τῆς παρ' ἀνθρώπων ὑλικῆς προσφορᾶς προσεληφάμεν τὸν θεὸν κτλ. C. 13: τὸν δημιουργὸν τοῦδε τοῦ παντὸς σεβόμενοι, ἀνευδεῆ αἱμάτων καὶ σπονδῶν καὶ θυμιαμάτων κτλ. Ep. ad Diogn. c. 3. Tertullianus ad Scapul. c. 2: „Sacrificamus pro salute imperatoris, sed deo nostro et ipsius, sed quomodo praecepit deus pura prece; non enim eget deus, conditor universitatis, odoris aut sanguinis alicuius: haec enim daemoniorum pabula sunt.“ Minuc. Fel. Octav. c. 32. §. 2 sq. Lactant. Inst. div. VI. c. 1. Adde Irenaeum adv. haer. IV. c. 14. §. 3: „Ipse quidem nullius horum est indigens: est enim semper plenus omnibus bonis omnemque odorem [*εὐωδίαν*] suavilitatis et omnes suaveolentium vaporations habens in se.“

8. κνίσεως] Lub. et Mon. κνίσεως.

9. ἀλλὰ] Mon. loco priori ἀλλὰ καὶ. Paulo ante Act. non ἀπροσδεής sed προσδεής.

σία αὐτῷ μέγιστη, ἃν ¹⁰ γινώσκωμεν τίς ἐξέτινε ¹¹ καὶ συνε-
σφαίρωσε τοὺς οὐρανούς καὶ τὴν γῆν κέντρον δίκην ἠδρασε, τίς
συνήγαγε τὸ ὕδωρ ¹² εἰς θαλάσσας καὶ διέκρινε τὸ φῶς ἀπὸ τοῦ
σκότους, τίς ἐκόσμησεν ἄστροις τὸν αἰθέρα καὶ ἐποίησε πᾶν σπέρ- C
μα τὴν γῆν ¹³ ἀναβάλλειν, τίς ἐποίησε ζῶα καὶ ἄνθρωπον ἐπλα-
σεν. ¹⁴ Όταν, ἔχοντες τὸν δημιουργὸν θεὸν συνέχοντα καὶ ἐπο-
πτεύοντα ἐπιστήμη καὶ τέχνῃ καθ' ἣν ἄγει τὰ πάντα, ἐπαίρωμεν
ὄσιους χεῖρας αὐτῷ, ποίας ἔτι χρεῖαν ἐκατόμβης ἔχει;

¹⁵ Καὶ τοὺς μὲν θυσίησι καὶ εὐχολῆς ἀγανῆσιν
Λοιβῆ τε κνίσσῃ τε παρατροπῶς ἄνθρωποι,
Δισδόμενοι, ὅτε κέν τις ὑπερβαίῃ καὶ ἀμάρτη.

Τί δέ μοι ¹⁶ ὀλοκαντώσεων, ἃν μὴ δεῖται ὁ θεός; Καίτοι προσ D
φέρειν ¹⁷ δέον ἀναίμακτον θυσίαν ¹⁸ καὶ τὴν λογικὴν προσάγειν
λατρείαν.

14. Ὁ δὲ ¹ περὶ τοῦ μὴ προσιέναι καὶ τοὺς αὐτοὺς ταῖς
πόλεσι θεοὺς ἄγειν πάνυ αὐτοῖς εὐτήθης λόγος. Ἄλλ' οὐδὲ οἱ
ἡμῖν ἐπικαλοῦντες ἀθεότητα, ² ἐπεὶ μὴ τοὺς αὐτοὺς οἷς ἴσασι

10. γινώσκωμεν] Editi γινώ-
σκωμεν praebent, formam Athena-
gorae inusitatam. Illud hic ex Par.
1. 2. Arg. et Mon. (qui loco priori
habet) reflexi. Cl. c. 6. n. 19.

11. καὶ συνεσφ. τ. οὐρ.] Bodl.
1. 2 (l. pr.) τοὺς οὐρανούς καὶ
συνεσφαίρωσεν. Mox Act. κέντρον
pro κέντρον. ●

12. εἰς θαλ.] Bodl. 1. 2 (l. pr.)
τῆς θαλάσσης. Paulo ante Lub.
ἠδρασε.

13. ἀναβάλλειν] Maran. ἀνα-
βάλλειν. Hic σπέρμα ἀναβάλλειν
est semen sive fructum quem se-
men reddit h. e. vegetabilia
(Lindner.: „fruges et arbusta) emit-
tere s. producere. Respicit Athe-
nagoras ad Gen. c. 1. — Postea Bodl.
1 καὶ τὸν ἄνθρωπον.

14. Όταν, ἔχ.] Lub. ὅτε ἄν ἔχον-

τες. I. Alb. Fabricius (Hist. crit.
de la rep. des lettres T. IX. p. 133 sq.)
non dubitat restituere ὅταν δὲ γνόν-
τες, quum praecesserit ἄν γινώσκω-
μεν. Marano legendum videtur ὅταν
οὖν ἔχοντες. Dechairius male sic
interpunxit: ὅταν ... χεῖρας αὐτῷ.
ποίας κτλ. Verbum ἄγειν hic i. q.
moderari, gubernare. Sic θεῶν
ἀγόντων (unter Leitung der Göt-
ter) Soph. Oed. Col. 994; πολι-
τείαν, πόλιν, δήμους ἄγειν Thucyd.
I. c. 127. Plut. Cst. min. c. 1. Plat.
De legg. III. p. 681 C. VI. p. 771
B; ἄρχειν καὶ ἄγειν Plat. Phaedr.
p. 237 D; ἄγειν καὶ δεσπόζειν I. c.
p. 94 E. — Bodl. 1. 2 (l. pr.) χρεῖας
pro χρεῖαν.

15. Καὶ ... ἀμάρτη] Homer.
II. IX. 499—501. — Arg. (l. pr.)
τοῖς μὲν. Hom. μὲν τοὺς. Idem

aut extra; sed sacrificium ei maximum est, si cognoscamus qui sit qui coelos extendit et conglobavit ac terram instar centri stabilivit, qui congregavit aquas in maria ac lucem a tenebris secrevit, qui astris aetherem ornavit ac fecit ut terra omne semen educeret, qui animalia creavit et hominem finxit. Si, hunc opificem habentes deum qui omnia scientia et arte gubernatrice conservat et inspicit, puras ei manus tollamus, quamam amplius hecatomba opus habet?

Atque illos sacrificiis et precibus blandis

Nec non libamine et nidore placant homines,

Orantes, si quis transgressus fuerit et peccarit.

Quid curem holocausta, quorum non indiget deus? Quamquam oportet ei incruentum sacrificium offerre et rationalem praestare cultum.

14. Quod autem queruntur, cur non eosdem ac civitates adeamus et agnoscamus deos, valde ineptum est. Sed ne ii quidem qui atheismum nobis crimini dant, quia non eos-

Θυσιέεσσι. Mon. εὐχολῆς. Ex Par. 1 ἀγανῆσιν (Hom.) pro vulg. ἀγανῆσι reposui. Lub. et Mon. κνίση (cf. n. 8). Mon. (l. pr.) κνήση. Arg. παρατροπῶσιν. Item παρατροπῶσιν, pro παρατροπῶσ', loco priori (c. 7. n. 3) Arg. Bodl. 1. 2. Mon. habent. Hom. ὑπερβήη.

16. ὄλοκ.] Bodl. 1. 2. Aet. ὄλοκωντώσεως. In iisdem articulus ὀ ante θεός abest.

17. δέον] Bodl. 1. 2. Aet. δεῖ.

18. κ. τ. λογικ. πρ. λατρείαν] Rom. 12, 1. Testam. XII patriarch. p. 547 sq.: προσφέρουσι (angeli) κυρίῳ ὁσμὴν εὐωδίας λογικὴν καὶ ἀναίμακτον προσφοράν. Cf. libr. meum De Epist. ad Diogn. ed. 2 (Lips. 1852) p. 108. — Art. τῆν ante λογικὴν in Bodl. 1. 2 desideratur.

1. περὶ τοῦ μὴ] Sic Duc. De-
cbair. Maran. Lindner. Caeteri μὴ
περὶ τοῦ. Illud Gesner. suspica-
tus est: id quod probat cod. Petr.
Particula δὲ respondet praec. πρώ-
τον c. 13. n. 6. Προσιέναι scil.
τοῖς θεοῖς s. εἰδώλοις (a verbo
πρόσειμι, adeo), nam et paullo post
aliquoties expresse coniungit. Lind-
nerus vero construit: μὴ προσιέναι
(a v. προσίημι, admitto) καὶ ἄγειν
τ. αὐτ. κτλ. Hoc si voluerit Athe-
nagoras, non video cur non ita verba
collocaverit.

2. ἐπεὶ μὴ . . . νομίζ.] Haec
verba causam non afferunt eorum
quae sequuntur, σφίσιν α. συμφ.
π. θεῶν (Lindn. in Cur. poster.),
sed praecedentium: nos atheos esse
criminantur quia etc. Caeterum
solvas sic: τοὺς αὐτοὺς ἑκείνοις

νομίζομεν, σφίσιν αὐτοῖς συμφωνοῦσι ³ περὶ θεῶν. Ἄλλ' ⁴ Ἀθη-
ναῖοι μὲν Κελεὸν καὶ Μετάνειραν ἴδοντες θεούς, ⁵ Λακεδαιμό-
νιοι δὲ Μενέλεων, καὶ θύουσιν αὐτῶ καὶ ἑορτάζουσιν, Ἰλιεῖς ¹⁴
δὲ οὐδὲ τὸ ὄνομα ⁶ ἀκούοντες Ἐκτορα φέρουσι, ⁷ Κεῖοι Ἀρισταῖον
τὸν αὐτὸν καὶ Δία καὶ Ἀπόλλω νομίζοντες, Θάσιοι ⁸ Θεαγένην,
ὑφ' οὗ καὶ φόνος Ὀλυμπιάσιν ἐγένετο, ⁹ Σάμιοι Λύσανδρον ἐπὶ
τοσαύταις σφαγαῖς καὶ τοσούτοις κακοῖς, ¹⁰ Ἀλκμᾶν καὶ Ἡσίο-

οῦς Ἰσάσι, ut sit (quod Lindner. non vidit) per attractionem dictum: *die sie (aner)kennen*. Frequens est οἶδα seq. accus. personae (etiam in N. Test.), v. c. θεόν: cf. Wahl Clav. librr. V. T. apocr. p. 149. Euseb. H. E. VII. c. 11: θεοὺς γὰρ σέβειν ἐκελεύσθητε καὶ θεοὺς οὐς πάντες Ἰσάσι. — Pro οἷς Bodl. 2 οἷ.

3. περὶ θεῶν] Codd. msti et editi addunt μάτην. Scite Maranus adnotavit: „Hanc vocem, quae tenebras huic loco offundit, librario alicui in mentem venisse puto ob similitudinem sequentium syllabarum [MATHN — ΑΛΛΑΘΗΝ]. Saepe enim librariis contigit, ut ex duabus similibus vocibus alteram omittere [cf. Jacobs. Additam. ad Athenaeum p. 127 sq. et ad Achill. Tat. p. 506], ita eandem vocem bis scribere.“ Exempla habes c. 7. n. 9 et c. 16. n. 18. Quapropter eieci.

4. Ἀθηναῖοι] Lub. Petr. Mon. ἀθήνησι. Pro Μετάνειραν (Homer. Hymn. Cer. 161 et Apollodor. I. c. 5. §. 1 sq.), quod in omnibus codd. mstis est (solutus Petr. Μετάνειραν), frustra malunt Suffr. Petr., Dechair. et Maran. legi Μεγάνειραν. Celens et Metanira (s. Meganira: Pausan. L. 39, 1) parentes fuerunt Triptolemi, a quibus Ceres filiam Proserpinam

quaerens hospitio excepta fuit (Ovid. Fast. IV. 508 sq.).

5. Λακεδ. ... ἑορτάζουσιν] Pausanias idem dicit, meminitque templi Menelai, quod dicebant Μενελάιον, locis pluribus Polybius et Livius.

6. ἀκούοντες] H. e. non sunt simpliciter *audientes*, sed qui aliquid *audire sustinent* [Gesn. et Petr.], libenter et sine fastidio audiunt. Lindner. Hectorem apud Ilienses divinis honoribus fuisse cultum, etiam supra (c. 1. n. 5) dixit. Caeterum hoc loco id vult declarare, adeo suam peculiarem deum unicuique genti esse adeoque non inter omnes in iisdem diis colendis convenire, ut Ilienses eum deum ne nominari quidem ferant, quem Lacedaemonienses colunt. — Lub. τὸ ante ὄνομα omisit.

7. Κεῖοι Ἀρισταῖον] Codd. msti καὶ χῖοι ἀρισταῖον. Excipiendi Mon. et Bon., ex quo Gesnerus καὶ χῖοι ἀριστεῶν edidit. Sed Mon. in marg.: Ἰσως ἀρισταῖον. Idem Gesnerus coniecit legendum. Error facile committi poterat a librariis, „quia secundum Reuchlinianam pronuntiandi rationem Ἀρισταῖον et Ἀριστεῶν similiter sonant“ (Kaiser De cod. Lub. p. 9). Genuinam igitur lectionem Ἀρισταῖον omnes post Gesne-

dem quos ipsi agnoscant adsciscamus, inter se de diis consentiunt. Sed Athenienses Celeum et Metaniram deos statuerunt, Lacedaemonii Menelaum, eique sacrificia et dies festos peragunt, Ilienses, quum huius nomen audiant perinviti, Hectorem celebrant, Cei Aristaeum, quem eundem esse ac Iovem et Apollinem putant, Thasii Theagenem, a quo etiam caedes in olympicis facta est, Samii Lysandrum post tot caedes et tot mala perpetrata, Alcman et Hesiodus Medeam et

rum editores textui inseruerunt, praeter Rechenbergium qui ἀρισταίῳ mendose habet. De hoc Aristaeo autem, Apollinis et Cyrenes filio, qui et Iuppiter Aristaeus, item Apollo Nomius dicitur, adeas Heyne ad Virgil Georg. I. 14. Iam quod attinet vocem χῖοι (Chii), rescribendum recte censuerunt Κεῖοι Bochartus (Geograph. sacr. p. 442) et Huetius (Demonstr. evang. IX. c. 142. n. 6), quis, Cycladibus magna siccitate et fame afflictis, Ceam accessit Sibirium placare monstravit. Cf. Virg. I. c. Diodor. Sic. IV. p. 281. Sed non mutarunt editores istam lectionem Χῖοι vitiosam: quacum etiam praecedens καὶ tollendum erat. Caeterum pro Ἀπόλλω Arg. et Mon. πολλῶ (sic) exhibent.

8. Θεαγένῃ] Lucianus in Deorum Concilio Thasiorum simplicitatem ridet, qui statuam huius athletae febris mederi putabant. Pausanias in Eliacis tradit hanc statuam collapsam quemdam oppressisse. Cf. Euseb. Praep. ev. V. §. 34. Ducaeus: „Ita videtur et vivus et mortuus homicida fuisse.“ Suffr. Petrus: „De homicidio per Theagenem Thasium patrato nihil comperio. Videtur Athenagoras memoria lapsus Cleomedis factum Theageni applicare. Cleomedes enim Astypalaeensis pu-

gil Iccum pugilem Epidaurium olympiade interemit, unde et mulctatus est. Sed tamen post mortem tandem Apollinis decreto in numerum deorum relatus est, ut Pausanias et Eusebius [II. cc.] asserunt.“ Maranus (in Add.): „At ea videtur existisse eiusmodi rerum Athenagorae peritia ut ei haec facta asseveranti, quae alii scriptores non memorant nec negant, fides non sit deroganda.“ Lindnerus: „Fortasse uterque, Theagenes et Cleomedes, quae est sententia Rechenbergii, caedem patravit.“ Codices non habent Ὀλυμπίασιν (proparox.) = Olympiae, sed constanter Ὀλυμπιάσιν = in ludis olympicis.

9. Σάμιοι Λύσανδρον] Gratum animum videntur Samii hac adulatione significare voluisse ob restitutam a Lysandro eorum rempublicam electis Atheniensibus, ut testatur Plutarchus in Lysandri vita. Idem scriptor vivo Lysandro aras in Graecia erectas ac victimas narrat oblatas fuisse. Lysandri crudelitas, quam notat Athenagoras, praecipue enituit in occidendis octingentis Milesiis, quos iurisiurandi religione deceptos partim in urbe relinuerat partim in urbem vocaverat. Maranus. — Pro ἐπὶ Bodl. 1. 2 et Act. ἐπὶ.

10. Ἀλκμάν . . . Κίλινας] Offen-

δος Μήδειαν καὶ Νιόβην Κίλικες, Σικελοὶ ¹¹ Φίλιππον τὸν Βου-
τακίδου, ¹² Ὀνήσιλον Ἀμαθούσιοι, ¹³ Ἀμίλκαν Καρχηδόνιοι.
¹⁴ Ἐπιλείψει μὲ ἡ ἡμέρα τὸ πλῆθος καταλέγοντα. Ὅταν οὖν
αὐτοὶ ¹⁵ αὐτοῖς διαφωνῶσι περὶ τῶν κατ' αὐτοὺς θεῶν, τί ἡμῖν
μὴ συμφερομένοις ἐπικαλοῦσι; Τὸ δὲ κατ' Αἴγυπτίους μὴ καὶ γε- B
λοῖον ἦ; ¹⁶ Τύπτονται γὰρ ἐν τοῖς ἱεροῖς τὰ στήθη κατὰ τὰς
πανηγύρεις ὡς ἐπὶ τετελευτηκόσι καὶ ¹⁷ θύουσιν ὡς θεοῖς· καὶ
οὐδὲν θαυμαστόν· ¹⁸ οἷ γε καὶ τὰ θηρία θεοὺς ἄγουσι καὶ ξυ-

sionem praebent haec verba; nam, ut iam Sam. Petitus (Varr. lectt. lib. III. c. 3) monuit, non perstringit hic Athenagoras singulorum hominum circa numen deliria, sed varias gentium superstitiones. Par. 1. 2. Arg. Lub. Orat. Clar. Bon. ἀλκμᾶν (Lub. ἀλκμᾶν, Arg. ἀλκᾶν) καὶ ἡσίοδος μῆδειαν ἢ νιόβην κίλικες. Sic etiam Gesner. et Rechenberg., nisi quod hic ex Μῆδειαν fecit Μῆδειον. Caeteri codd. msti et editi praebent ut supra in textu. Gesnerus vero coniecit Ἀλκμᾶν καὶ Ἡσίοδος Μῆδειαν, Νιόβην Κίλικες. Alcman poeta lyricus (εὐρετῆς τῶν ἐρωτικῶν μελῶν, Suid.) fuit, saeculo septimo a. Chr. (Diodor. Sic. IV. c. 7); nihil nunc eius reliquum est praeter fragmenta, in quibus Medea non memoratur. Lindnerus illud Rechenbergii Μῆδειον (Medeae et Iasonis filium) defendit, ad Hesiodi Theog. v. 1001 (ἦγε . . . Μῆδειον τέκε παῖδα, τὸν οὐρεσιν ἔτρεφε Χείρων) provocans: quamquam idem poeta l. c. 961 etiam Μῆδειαν memorat: non vero divinos tribuit honores. Noli decipi verbis Odofr. Mülleri (Orchomenos u. d. Minyer, Vratisl. 1844, p. 264): „Als Göttin erscheint die Medea bei Hesiod und Alcman.“ Nimirum respicit tacite ad nostrum Athenago-

rae locum. Cf. Hesiod. Carm. ed. C. Goettling. (ed. 2) p. 97 et Poett. lyr. gr. ed. Th. Bergk. (ed. 2) p. 654. Quid? Locus corruptus est. Animadvertendum quidem est librariis in nominibus propriis labi eo fuisse proclivius, quo difficilius legi poterant. Cf. e. gr. c. 1. n. 7. Displacent vero quae Petitus l. c. proposuit: ἀλλὰ μὲν Καδούσιος Μῆδειαν ἢ Νιόβην Κίλικες, ita interpretans: „Sed Cadusii colunt et venerantur Medeam tanquam deam quomodo etiam Cilices Nioben.“ Debebat saltem scribere: ἀλλὰ μὲν Καδούσιοι Μῆδειαν καὶ Νιόβην Κίλικες. At ubi est δέ, respondens illi μὲν? Medeam invenisse mihi videor. Etenim particula ἢ in antiquioribus codicibus hic conspicua indicat verba ἢ Νιόβην primitus in margine vel supra lineam, ad vocem Μῆδειαν, fuisse posita et postea in textum infulta (c. 17. n. 22. 27, c. 18. n. 37, c. 20. n. 7 al.). Etiam Ἀλκμᾶν καὶ Ἡσίοδος tamquam testes, ex consuetudine in codicibus conspicua, ad marginem appositi erant: quum Medeae mentionem facerent; inde in textum immissi sunt. Ergo fortasse legendum: κακοῖς, Μῆδειαν Κίλικες, Σικελοὶ κτλ. Caeterum Medea potissimum Corinthi colebatur.

Nioben Cilices, Siculi Philippum Butacidae filium, Onesilum Amathusii, Hamilcarem Carthaginienses. Deficiet me dies si singulos percurram. Quum igitur inter se ipsi de diis suis dissentiant, quid nobis crimini dant quod non in easdem ac ipsi opiniones feramur. Quae autem apud Aegyptios fiunt nonne ridicula sunt? In templis enim, quum magnos agunt conventus, pectora feriunt tanquam ob defunotos et sacrificant tanquam diis; neque id mirum: quippe quum ipsas

11. Φιλ. τ. Βουτακ.] Philippus, filius Butacidae, patris Cretoniates, post mortem divino honore affectus. Cf. Herod. V. c. 47.

12. Ὀνησίλον] Ita reponendum duxi pro vulg. Ὀνησίλαον, qui nuspian apud veteres memoratur. Fuit ille filius Chersis, frater Gorgi regis Salaminii, in insula Cypro. Cf. Herod. V. c. 104 sqq. Constat Amathusios fuisse incolas urbis Amathuntis, quae urbs erat Cypri antiquissima.

13. Ἀμίλκων] Mon. ἄμιλκων (sic).

14. Ἐπιλείψει] Lub. ἐπιλήψει. De formula hyperbolica ἐπιλείπει μὴ ἡμέρα s. ὁ χρόνος, quae frequens est apud veteres oratores (Pape Lex. gr. T. I. p. 789), plura disseruit Boissonadius ad Aristaenet. p. 548 et ad Phanud. interpretat. Metamorph. Ovid. p. 678.

15. αὐτοῖς] Sic Par. 1. Arg. Lub. Bodl. 1. Sic Morell. quoque, Duc. et Maran. Caeteri αὐτοῖς. Cf. c. 2. n. 9. Mox pro θεῶν Mon. θεῶν, in marg. autem a correctoris manu: ἰσως θεῶν. Idem codex pro συμφερομένοις habet συμφερομένης, ita tamen, ut supra η positae sint litterae οι.

16. Τύπτονται κτλ.] Minucius Fel. Oct. c. 21: „Considera denique Corp. Apoll. Vol. VII.

sacra ipsa et mysteria: invenies exitus tristes, fata et funera et luctus atque planctus miserorum deorum. Isis perditum filium cum Cynocephalo suo et calvis sacerdotibus luget, plangit, inquit, et Isiaci miseri caedunt pectora et dolorem infelicissimae matris imitantur. . . . Nonne ridiculum est vel lugere quod colas vel colere quod lugeas? Haec tamen aegyptia quondam nunc et sacra romana sunt.“ Epiphanius (Ancorat. §. 106) testatur Aegyptios ab Heraclito irritos: „Heraclitus Aegyptiis hunc in modum obliquit: Si dii sunt, quos colitis, cur illos lugetis? Nam illi Tryphonem et Osirim et alios sub terram depressos lugubri carmine prosequentes tanquam sepultos lugere solent. Quare sic illos arguebat Heraclitus: Si dii sunt, cur illos defletis; si mortui sunt, frustra lamentamini.“ Lactant. Instit. div. I. c. 20.

17. θύουσιν] Nempe τετελευτηκόσι. Bodl. 1. 2 ἐπιτετελευτηκόσι coniunctim. Fellus scribi maluit: ὡς καὶ (pro ἐπὶ) τετελευτηκόσι καὶ θύουσιν ὡς θεοῖς.

18. οἱ γε κ. τὰ θηρία θ. & γ.] Bodl. 1. 2. Ael. καίτοι pro καὶ τὰ. De cultu animalium Aegyptiis sueto patres saepenumero exponunt. Cf. c. 1. (n. 11). Iuvenalis Satyr. 15:

ρῶνται ἐπεὶ ἀποθνήσκουσι, καὶ θάπτουσιν ἐν ἱεροῖς καὶ δημοσι-
λαιῖς κοπετοῦς ἐγείρουσιν. Ἄν τοίνυν ἡμεῖς, ὅτι μὴ κοινῶς ἐκεί-
νοις θεοσεβοῦμεν, ἀσεβῶμεν, πᾶσαι μὲν πόλεις ¹⁹ πάντα δὲ Ἰθνη
ἀσεβοῦσιν· οὐ γὰρ τοὺς αὐτοὺς ²⁰ πάντες ἄγουσι θεοὺς.

15. Ἄλλ' Ἰστῶσαν τοὺς αὐτοὺς ἄγοντες. Τί οὖν; Ἐπει-
οὶ πολλοί, διακρίναι οὐ δυνάμενοι τί μὲν ὕλη τί δὲ θεός ¹ πό- C
σον δὲ τὸ διὰ μέσου αὐτῶν, προσίασι τοῖς ἀπὸ τῆς ὕλης εἰδεύ-
λοις, δι' ἐκείνους καὶ ἡμεῖς, οἱ διακρίνοντες καὶ χωρίζοντες ² τὸ
ἀγέννητον καὶ τὸ γενητόν, ³ τὸ ὄν καὶ τὸ οὐκ ὄν, τὸ νοητόν
καὶ τὸ αἰσθητόν, καὶ ⁴ ἐκάστῳ αὐτῶν τὸ προσῆκον ὄνομα ἀπο-
διδόντες, προσελευσόμεθα καὶ προσκυνήσομεν τὰ ἀγάλματα; Εἰ
μὲν γὰρ ταῦτόν ⁵ ὕλη καὶ θεός, δύο ὀνόματα καθ' ἑνὸς πράγ-
ματος, τοὺς λίθους καὶ τὰ ξύλα, τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον
οὐ νομίζοντες θεοὺς, ἀσεβοῦμεν. Εἰ δὲ διεστᾶσι ⁶ πάμπλου ἀπ' D
ἀλλήλων, καὶ τοσοῦτον ὅσον τεχνίτης καὶ ἡ πρὸς τὴν τέχνην
αὐτοῦ παρασκευή, τί ἐγκαλούμεθα; ⁷ Ὡς γὰρ ὁ κερამεὺς καὶ

„Quis nescit qualia demens Aegy-
ptus portenta colit?“ Ad δημοτελεῖς
κοπετοῦς Lindaer.: „Tale quid ac-
cidebat in funere Apis bovis, qui
publico et solemniter sepeliebatur
prope Memphim oppidum, indicto
luctu publico, conf. Iablonski Pan-
theon Aegypt. lib. IV. c. 2. §. 12 sq.“

19. πάντα δὲ Ἰθνη ἀσεβοῦσιν.]
Eodem argumento saepe usi sunt
alii religionis defensores. Tertullia-
nus Apolog. c. 13: „Cum alii alios
colitis“, inquit, „utique quos non
colitis offenditis. Praelatio alterius
sine contumelia alterius non potest
procedere, quia nec electio sine re-
probatione. Iam ergo contemnitis
quos reprobatis quos reprobando of-
fendere non timetis.“ Eadem le-
guntur adv. nat. I. c. 10. [Cf. Iu-
stini Mart. Apol. I. c. 24. n. 2.]
Hac ratiocinatione Augustinus uten-
dum sibi esse non duxit, quia aliud

sibi proponebat. „Qua in re“, in-
quit De civit. dei VII. c. 1, „non
dico quod facetius ait Tertullianus
fortasse quam verius, si dii seligan-
tur ut bulbi, utique caeteri reprobi
iudicantur. Non hoc dico: video
enim etiam ex selectis seligi ali-
ques ad aliquid maius atque prae-
stantius. Sicut in militia, cum tiro-
nes electi fuerint, ex his quoque
eliguntur ad opus aliquod maius ar-
morum.“ Demonstrare instituebat
Augustinus deorum cultu aeternam
felicitatem comparari non posse.
Huic proposito parum conducebat
ethnicos impietatis arguere, quia
alios alii deos colebant. At eadem
ratiocinatio magnum et praeclarum
Tertulliano usum praebebat, quem
perfecto reiectum non fuisse ab Au-
gustino asseverare licet. Deobus
enim illa ratiocinatio stat principiis:
1°. nemini cultum divinum esse de-

bellas referant in deos iisque mortuis capillos deponant, et eas sepeliant in templis publicosque planctus excitent. Si ergo nos, quia non eandem atque illi pietatem in deos sequimur, impii sumus, omnes civitates omnesque gentes impiae sunt: non enim omnes eosdem agnoscunt deos.

15. Sed esto, eosdem agnoscant. Quid igitur? Quia vulgus, quum internoscere non possit quid materia quid deus quantum inter utrumque intervallum sit, supplicat confectis ex materia simulacris: num idcirco nos quoque, qui discernimus et disiungimus infectum et factum, id quod est et quod non est, id quod mente et quod sensu percipitur, et aptum unicuique horum nomen imponimus, adibimus et adorabimus simulacra? Nam si unum et idem materia et deus, duo eiusdem rei nomina: impii sumus, qui lapidos et ligna, auram et argentum non existimemus deos. Sin autem longissime a se invicem distant, et tantum quantum artifex et subiectus eius arti apparatus, quid incusamur? Quemadmo-

ferendum, nisi qui ab omnibus colendus et adorandus sit; 2°. cum Christianos impietatis nomine damnarent ethnici ob cultum diis negatum, iure merito referebant Christiani quod allatum erat ab adversariis. *Maranus.*

20. πάντες] Excidit errore in editionibus Morelli et Ducaei.

1. πόσον ... αὐτῶν] Cf. c. 4. n. 9. — Par. 2. Bodl. 1. 2. Act. διὰ μέσον. Lub. et Mon. non προσίαισι sed προσιάσι. Tum ὑπό Bodl. 1 pro ἀπό.

2. τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητόν] Sic Par. 1 et Arg.; sic Lindner. quoque. Cf. c. 4. n. 10. Mon. τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητόν. Caeteri codd. mss et editi incōcinne τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ (Bodl. 1 τὸν) γεννητόν.

3. τὸ ὄν] Bodl. 1. 2 τὸ ἔν, nec καὶ τὸ οὐκ ὄν agnoscunt.

4. ἐκάστῳ] Bodl. 1. 2. Act. ἐκάστων.

5. ὕλη] Materiam passim Athenagoras vocat omne corpus sive simplex, id est elementum, sive ex elementis compositum; mox vero ἡ πανδεχῆς ὕλη ab eo dicitur, materia prima tantum, omnium scilicet formarum capax, chaos poetarum, terra inanis et informis in sacris literis. *Gesner.*

6. πάνπολυ] Bodl. 1. 2. Act. πανπόλλοι.

7. Ὡς γὰρ etc.] Interpr. Camp.: „Denn wie sich der Töpfer zum Thon verhält (die Materie ist nämlich der Thon, der Künstler aber der Töpfer), so verhält sich Gott der Werkmeister [δημιουργός c. 10.

ὁ πηλός (ὑλή μὲν ὁ πηλός, τεχνίτης δὲ ὁ κεραμεύς), καὶ ὁ θεὸς δημιουργός, ὅ ὑπακούουσα δὲ αὐτῷ ἢ ὑλή πρὸς τὴν τέχνην. Ὁ ἄλλ' ὡς ὁ πηλός καθ' ἑαυτὸν σκευή γενέσθαι χωρὶς τέχνης ἀδύνατος, καὶ ἢ πανδεχῆς ὑλή ἄνευ τοῦ θεοῦ τοῦ δημιουργοῦ διάκρισιν καὶ σχῆμα καὶ κόσμον οὐκ ἐλάμβανεν. Ὡς δὲ οὐ τὸν κέραμον προτιμότερον τοῦ ¹⁰ ἐργασμένου αὐτὸν ἔχομεν οὐδὲ τὰς φιάλας καὶ χρυσίδας ¹¹ τοῦ χαλκεύσαντος, ἀλλ' εἴ τι περὶ ¹⁵ βείνας δεξιὸν κατὰ τὴν τέχνην τὸν τεχνίτην ἐπαινοῦμεν, καὶ οὗτός ἐστιν ὁ τὴν ἐπὶ τοῖς σκεύεσι δόξαν καρπούμενος, καὶ ἐπὶ τῆς ὑλῆς καὶ τοῦ θεοῦ τῆς διαθέσεως τῶν κεκοσμημένων οὐχ ὑλή τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν δικαίαν ἔχει ἀλλ' ὁ δημιουργός ¹² αὐτῆς θεός. ¹³ Ὡστε, εἰ τὰ εἶδη τῆς ὑλῆς ἄγοιμεν θεούς, ἀναισθητεῖν τοῦ ὄντος θεοῦ δόξομεν, τὰ λυτὰ καὶ φθαρτὰ τῷ αἰδίῳ ἐξισοῦντες.

16. ¹ Καλὸς μὲν γὰρ ὁ κόσμος καὶ τῷ μεγέθει περιέχων B καὶ τῷ διαθέσει τῶν τε ἐν τῷ λοξῷ κύκλῳ καὶ τῶν περὶ τὴν ἄρκτον καὶ τῷ σχήματι σφαιρικῷ ὄντι· ἀλλ' οὐ τοῦτον, ἀλλὰ

n. 19] zu der seiner Kunst gehorchenden Materie.“ Arg. Orat. Mon. Bon. pariter atque editi ante Maran.: ὡς γὰρ ὁ κεραμεύς, καὶ ὁ θεὸς δημιουργός, ὑπακούουσα κτλ. Repetita verba ὁ κεραμεύς καὶ ὁ in causa suae cur verba inter ὁ κεραμεύς et καὶ ὁ interposita, καὶ ὁ πηλός ὑλή μὲν ὁ πηλός τεχνίτης δὲ ὁ κεραμεύς, omitterentur. Reliqui codd. msti, etiam Mon. in marg., pleniorē eamque genuinam lectionem praebent.

8. ὑπακούουσα] Aet. ὑπακούουσα. Mox ἢ ὑλή αὐτῷ Par. 2. Bodl. 1. 2. Aet. pro αὐτῷ ἢ ὑλή.

9. Ἄλλ'] Gesner. coniecit καί. Pro καὶ ἢ πανδεχῆς (cf. n. 5) Par. 2. Bodl. 1. 2. Clar. Aet. καὶ παντευχῆς. De sententia adess c. 10.

n. 12. Caeterum διάκρισις, secretio, „pertinet ad separationem elementorum quae in chaos iacebant commixta“ (Lindner).

10. ἐργασμένου] Sic ex Par. 1. 2. Arg. Ottob. 1. 2 reposui. Lub. et Mon. ἐργασμένου. Caeteri ἐργασμένου, id quod etiam est in editis.

11. τοῦ] Bodl. 1. 2 τοῦς.

12. αὐτῆς] Bodl. 1 αὐτός. Huic loco similis est in Theodoretī Therap. serm. 3, ut Dechair. monet.

13. Ὡστε, εἰ] Codd. editi ὡς εἰ. Sic etiam msti. Sed Lub. et Mon. ὡσεὶ coniunctim; in Arg. εἰ τὰ omisit librarius in textu, posuit tamen supra lineam. Equidem, quum Athenagoras Atheniensis ὡς (c. ind.) non dixerit pro ὡστε, pro ista librariorum voce hanc genuinam scri-

dum enim figulus et lutum (materia quidem lutum, artifex autem figulus), ita deus opifex et quae eius arti obsequitur materia. Sed quemadmodum lutum per seipsum vasa fieri sine arte non potest, ita omnium formarum capax materia sine deo opifice nec distinctionem nec figuram nec ornatum accipit. Quemadmodum autem figlinum opus pleris non facimus quam figulum nec phialas et vasa aurea quam fabrum, sed si quid in iis arte elegans artificem laudamus, isque laudem ex vasis reportat, ita, ubi agitur de materia et deo, mundi descriptionis gloriam et honorem non materia sibi merito vindicat sed materiae opifex deus. Itaque, si materiae species agnoscamus deos, nullum veri dei sensum habere videbimur, ut qui aeterno adaequemus obnoxia dissolutioni et corruptioni.

16. Praeclarus quidem mundus est, tum magnitudine excellens, tum dispositione eorum quae in obliquo circulo et eorum quae circa septentrionem sunt, tum figura sphaerica:

pturam reposui. Error natus est ex particula ὡς (ὡς ... καὶ = quemadmodum ... ita etiam: c. 24. p. 27 C. c. 33. p. 37 A: pariter ὡς ... οὐδὲ c. 22. p. 24 D) ter in hoc capite praecedente. Alibi quoque eadem commutatio deprehenditur: c. 22. n. 10. Iust. Dial. c. Tr. c. 35. n. 23. Τὰ εἶδη τῆς ὕλης (c. 22. n. 48) „sunt formae, quas ab artifice summo accepit materia rudis, velut sunt argentum, aurum, ligna, corpora omnia coelestia et terrena“ (Lindner). Pro τοῦ ὄντος θεοῦ Arg. et Lub. τοῦ ὄντος θεοῦ habent.

1. Καλὸς κτλ.] Paraphrasin huius loci de pulchritudine mundi, ratione figurae et coloris et magnitudinis, Plutarchus dabit De placitis philosophorum I. c. 6, ubi inter caetera de magnitudine sic scribit: καὶ

ἐκ τοῦ μεγέθους καλὸς· πάντων γὰρ τῶν ὁμογενῶν τὸ περιέχον καλόν, h. e. „magnitudinis etiam ratione pulcher est mundus; quod enim omnia suae naturae cognata in se continet, pulchrum est,“ vel potius: „quod enim omnibus suae naturae cognatis excellat, pulchrum est.“ Nam περιέχειν verbum aliquando excellere significat. Gesner. In translatione igitur V. D. habet: „Pulcher quidem mundus est, atque magnitudine et dispositione siderum quae in zodiaco circulo circaque ursa sunt, tum autem et orbiculari sua forma admirabilis“. Maran. cum περιέχων, ut S. Petrus, πάντα subaudivit: „tum magnitudine qu[ia] omnia complectitur“. Pro τῷ ante μεγέθει Bodl. 1. 2 τὸ. Τῇ διαθέσει τῶν τε scilicet ἀστέρων.

τὸν τεχνίτην αὐτοῦ προσκυνητόν. ² Οὐδὲ γὰρ οἱ πρὸς ἑμᾶς ἀφικνούμενοι ὑπήκοοι, παραλιπόντες ὑμᾶς τοὺς ἄρχοντας καὶ δεσπότας θεραπεύειν, παρ' ὧν ἂν δεῖντο καὶ τύχοιεν, ³ ἐπὶ τὸ σεμνὸν τῆς καταγωγῆς ὑμῶν καταφεύγουσιν, ἀλλὰ τὴν μὲν βασιλικὴν ἐστὶν ⁴ τηνάλλως ἐντυχόντες αὐτῇ θαυμάζουσι καλῶς C φσημέντην, ὑμᾶς δὲ ⁵ πάντα ἐν πᾶσιν ἄγουσι τῇ δόξῃ. Καὶ ὑμεῖς μὲν οἱ βασιλεῖς ἑαυτοῖς ἀσκεῖτε τὰς καταγωγὰς βασιλικὰς, ὁ δὲ κόσμος οὐχ ὡς θεομένου τοῦ θεοῦ γέγονεν· πάντα γὰρ ὁ θεὸς ἐστὶν αὐτὸς ⁶ αὐτῷ, φῶς ἀπρόσιτον, κόσμος τέλειος, πνεῦμα, δύναμις, λόγος. Εἰ τοίνυν ἐμμελὲς ὁ κόσμος ὄργανον ⁷ πυνούμενον ἐν ῥυθμῷ, τὸν ἀρμοσάμενον καὶ ⁸ πλήσσοντα τοῦ φθόγγου καὶ τὸ σύμφωνον ἐπάδοντα μέλος, οὐ τὸ ὄργανον προσκυνῶ· οὐδὲ γὰρ ἐπὶ ⁹ τῶν ἀγωνιστῶν, παραλιπόντες οἱ D

2. Οὐδὲ ... τῇ δόξῃ] Cf. Prolegg. c. VII. Pro ἀφικνούμενοι Bodl. 1 et Act. ἀφικνούμενοι. Par. 1. Lub. Petr. Act. non παρ' ὧν ὧν ἂν δεῖντο sed παρ' ὧν ἂν δεῖντο. (Act. παρ' ὧν δεῖντο.) Suffr. Petrus: a quibus et petere queant et impetrare. Sic (omisso altero ὧν) errore etiam Lindner. edidit, inepte dicens (in Cur. poster.) „Deest ἐκείνων ante ὧν“. Pro τύχοιεν Bodl. 1. 2. Act. τύχοιμεν.

3. ἐπὶ τὸ σεμνὸν etc.] Refert Clemens Alex. Protrept. [§. 50] illud Heracliti: καὶ τοῖσι ἀγάλμασι τούτοις εὐχονται, ὁκοῖον εἴ τις τοῖσι δόμοιςι λισχηνεύοιτο. His simulacris vota faciunt, velut si quis cum aedibus garrat. Minucius Fel. Octav. [c. 18. §. 4]: „Quod si ingressus aliquam domum omnia exulta, disposita, ornata vidisses, utique praesente ei crederes aliquem dominum, et illis bonis rebus multo esse meliorem: ita in hac mundi domo, quum coelum terramque per-

spicias, providentiam, ordinem, legem, crede esse universitatis dominum parentemque, ipsis sideribus et totius mundi partibus pulchriorem.“

4. τηνάλλως] H. e. τὴν ἄλλως (sic Mon. habet divise) sc. ὁδόν, anderweitig, plerumque i. q. ἄλλως, ohne besondere Absicht, nur so hin, Suffr. Petr. „per otium“, Gesner. „obiter et praetereuntes tantum“. Cf. Schaefer. ad Dionys. Hal. De composit. verbor. p. 230. Pertinet non ad ἐντυχόντες (Maran.) sed ad θαυμάζουσι. Pro μὲν ante βασιλικὴν Bodl. 1. 2. μετὰ.

5. πάντα ἐν πᾶσιν] Haec verba ad ὑμᾶς apposita sunt: „euch als Mittelpunkt des Ganzen“. Eadem formulam Paulus de deo (1 Cor. 15, 28) et de Christo (Col. 3, 11) usurpat. ἄγειν τῇ δόξῃ = honorare, celebrare. Cf. c. 4. n. 14. Itaque non est opus Gesneri coniectura: ὑπὲρ πάντα.

6. αὐτῷ] Act. et Bon. αὐτῷ; sic etiam Gesn. Rechenb. Dechair. Lindn. Caeteri codd. msti αὐτῷ;

non hic tamen, sed artifex adorandus est. Neque enim qui ad vos accedunt subditi, insalutatis vobis principibus ac dominis, a quibus sane ea quibus indigent consequantur, ad palatii vestri magnificentiam confugiunt, sed regiam quidem domum obiter, si in eam inciderint, mirantur praeclare adornatam, vos autem a quibus omnia pendent honore prosequuntur. Ac vos quidem reges vobis ipsis regias domos adornatis, mundus autem non ideo factus quod eo indigeret deus; omnia enim ipse sibi deus est, lumen inaccessum, mundus perfectus, spiritus, potentia, ratio. Iam vero si mundus instrumentum concianum est quod in numerum movetur, eum qui sonos temperat pulsatque et numerosum concentum modulatur, non ipsum instrumentum adoro; neque enim prae-

pariter Morell. Duc. Maran. (c. 2. n. 9). Deus *φῶς ἀπρόσιτον*: 1 Timoth. 6, 16. Cf. c. 10. n. 3, ibique (*πν., δύν.*) n. 9 et 16. Lindner: „κόσμος τέλειος cum deus dicitur, nescio qua ratione hominem suspicione vel naturalismi vel spinocismi vindicem, nisi si dicam verbis eum usum esse minus sanis in sensu perquam sano.“ Contra monuit Rössler (*Biblioth. d. Kirchenvv.* T. I. p. 197): „Aber Athenagoras sagt nicht überhaupt κόσμος ἐστὶ θεός, sondern ὁ θεός ἐστὶν αὐτὸς αὐτῷ ... κόσμος τέλειος: er hat die Welt so gar nicht nöthig, wie ihr, Herrscher, einen Palast darin zu wohnen nöthig habt (man merke diesen Gegensatz, um den rechten Verstand nicht zu verfehlen), — dass er sich selbst eine vollkommene Welt ist d. i. in sich selbst alles das hat was ihm die Welt allenfalls darbieten und leisten möchte. Da sehe ich keine Gefahr von dem Naturalismus oder Spinozismus.“ Simili modo C. W. F. Walchius (ap. Lindner. in Cur.

poster.) recte explicuit: omnia deus sibi ipse est; nihil opus fuit creato sole, quum deus ipse sibi sit lux eaque inaccessa, nihil creato mundo, quum ipse sibi sit mundus perfectus, nihil spiritualibus naturis, quum ipse sibi sit *πνεῦμα, δύναμις, λόγος* (*ratio*). Et ita Athenagoras idem dicit quod Tertullianus adv. Prax. c. 5: „Ante omnia enim deus erat solus, ipse sibi et mundus et locus et omnia,“ et Minucius Fel. l. c. c. 18. §. 7: „qui (deus) ante mundum fuerit sibi ipse pro mundo.“ Cf. Münscher *Hdbch. d. chr. Dogmengesch.* T. II. (ed. 2) p. 45. 61.

7. *κινούμενον*] Editi καὶ κινούμενον. Sed eieci particulam, quum a codd. mstis absit, exceptis Bon. et Bodl. 2. In Act. est κινούμενον. — De orbium coelestium concentu cfr. Cicero Somn. Scip. et eius interpres Macrobius II. c. 4.

8. *πλήσσοντα*] Bodl. 1. 2. Act. τὸν πλήσσοντα.

9. *τῶν*] Bodl. 2 τὸν. Eodem exemplo Tertullianus ad nat. II. c. 5

ἀθλοθέται τοὺς καθαριστάς, τὰς κιθάρας στεφανοῦσιν αὐτῶν.
¹⁰ Εἶτε, ὡς ὁ Πλάτων φησί, τέχνη τοῦ θεοῦ, θαυμάζων αὐ-
 τοῦ τὸ κάλλος τῷ τεχνίτῃ πρόσκειμι· εἶτε οὐσία ¹¹ καὶ σῶμα, ὡς
 οἱ ἀπὸ τοῦ περιπάτου, οὐ παραλιπόντες προσκυνεῖν τὸν αἴτιον
 τῆς κινήσεως τοῦ σώματος θεὸν ¹² ἐπὶ τὰ πτωχὰ καὶ ἀσθενῆ
 στοιχεῖα καταπίπτομεν, ¹³ τῷ ἀπαθεῖ ἀέρι κατ' αὐτούς τὴν πα-
 θητὴν ὕλην προσκυνοῦντες· εἶτε ¹⁴ δυνάμεις τοῦ θεοῦ τὰ μέρη
 τοῦ κόσμου νοεῖ τις, οὐ τὰς δυνάμεις προσιόντες θεραπεύομεν,
 ἀλλὰ τὸν ποιητὴν αὐτῶν καὶ δεσπότην. Οὐκ αἰτῶ τὴν ὕλην
 ἢ μὴ ἔχει, οὐδὲ παραλιπὼν τὸν θεὸν ¹⁵ τὰ στοιχεῖα θεραπεύω, ¹⁶
 οἷς μηδὲν πλέον ¹⁶ ἢ ὅσον ἐκελεύσθησαν ἔξεισιν· εἰ γὰρ καὶ
¹⁷ καλὰ ἰδεῖν τῇ τοῦ δημιουργοῦ τέχνῃ, ἀλλ' αὐτὰ τῇ τῆς ὕλης
¹⁸ φύσει. Μαρτυρεῖ δὲ τῷ ¹⁹ λόγῳ τούτῳ καὶ Πλάτων· ²⁰ Ὁν
 γὰρ οὐρανόν, φησί, καὶ κόσμον ²¹ ἐπωνόμακεν, πολλῶν μὲν

utitur: „Nam in voluptatibus vestris non tibiae aut citharae coronam ad praemium adiudicatis, sed artifici, qui tibiam et citharam suavitatis temperet vi.“ Cf. Irenaeum adv. haeres. II. c. 25. §. 2.

10. Εἶτε] Scil. ὁ κόσμος. In Lub. εἶτε omissum est. Mon. ἔστε (sic), sed punctis supra σ positis Sophianus indicavit lectionem falsam esse. Bodl. 1. 2. Clar. Act. ὥστε εἶτε. Maran. ὁ ante Πλάτων errore omisit. Pro τέχνη (nom.: ein Kunstwerk: c. 17) Mon. τέχνη (dat.).

11. καὶ σῶμα] Subaudiendum est τοῦ θεοῦ, quae vox paullo ante occurrit. Neque enim Peripateticorum propria fuit haec sententia, mundum esse substantiam et corpus, sed, ut supra c. 6 testatur Athenagoras, deum Aristoteles eiusque sectatores ex corpore et anima veluti animal quoddam componebant, et

corpus quidem assignabant aetheream substantiam et tum errantis tum fixa sidera, animam autem rationem motuum corporis electricem. Maranus.

12. ἐπὶ ... καταπίπτομεν] Gal. 4, 9. — In Arg. desunt verba στοιχεῖα usque ad κατ' αὐτούς, ut legatur: καὶ ἀσθενῆ τὴν παθητὴν ὕλην προσκυνοῦντες: id quod alia manus in προσκυνοῦμεν mutavit. Articulum τὴν, ante παθητὴν, Morrell. Duc. Maran. errore omiserunt.

13. τῷ ἀπαθεῖ] Bodl. 1. 2 τῷ ἀσθενεῖ. — Ἄερα cum ἀπαθεῖ dicit, non intelligit animam rationalem [Gesn.] sed elementum illud notissimum, cui philosophi ἀπάθειαν attribuebant. Fortasse deest σύν vel ἐν ante τῷ ἀπαθεῖ. [? Cf. Matthiae *Ausf. gr. Gramm.* ed. 2. p. 1109.] Lindner.

14. δυνάμεις τ. θεοῦ] Hic non sunt angeli, alibi δυνάμεις vocati

sides in certaminibus, citharaedis praetermissis, citharas eorum coronant. Sive mundus, ut Plato ait, artificium dei est, admirans eius pulchritudinem ad artificem adeo; sive illius substantia est et corpus, ut Peripateticis placet, non omisso culta dei, qui motus corporis auctor est, ad egena et infirma elementa delabimur, aere, ut ipsi existimant, a perpe- sione immuni materiam perpe-ssioni obnoxiam adorantes; sive quis dei potestates mundi partes existimat, non ad potesta- tes adimus colendi causa, sed ad earum creatorem et do- minum. Non ea peto a materia quibus ipsa caret, nec relicto deo elementa colo, quibus nihil amplius licet quam quod iussa sunt; etsi enim visu praeclara propter opificis artem, non tamen a materiae natura discedunt. Testis accedit huic sententiae ipse Plato; *Quod enim coelum, inquit, et mundum*

(cf. c. 10. n. 16), ut censuere Mün- scherus (l. c. p. 24), Clarisseus (De Athenag. vita et scriptt. et eius doctr. p. 106. n. 13), alii, sed iuxta planum sententiarum nexum poten- tiae naturae in deos relatae (vergötterte Naturmächte), ut etiam Baumgarten-Crusius (Comp. d. chr. Dogmengesch. T. II. p. 198) admo- nuit. Mon. δυνάμεις θεοῦ, omisso τοῦ. Mox pro τὰς δυνάμεις Aet. τὰς δύναμεις.

15. τὰ στοιχεῖα] Liqueet haec elementa, quae visu praeclara esse propter opificis artem declarat, non esse aerem aut aquam aut ignem aut terram, sed solem et stellas. Maranus. Cf. Justin. Mart: Apol. II. c. 5. n. 2. — Tatianus Or. ad Gr. c. 4: Γέγονεν ἥλιος καὶ σε- λήνη δι' ἡμᾶς· εἶτα πῶς τοὺς ἐμοὺς ὑπηρέτας προσκυνήσω;

16. ἦ] Deest in Arg. Verbum ἔξεστιν, quod in omnibus codd.

mstis invenitur, a Morelle et Du- caeo errore omissum est. Par. 2. Bodl. 1. 2. Aet. οἷς μηδὲν ἢ ὄσον ἐκελεύσθησαν πλέον ἔξεστιν.

17. καλὰ] Arg. καλόν. Idem mox οὐ pro αὐτὰ.

18. φύσει] Hic editi addunt μαρτυρεῖ. Quod quum iterum oc- currat ac sententiam prorsus defor- mat, visum est delendum e contextu. Maranus. Recte deest in Lub. (ad- stipulante Kaisero) et Bodl. 2. Adeas praeterea quae c. 14. n. 3 observavi.

19. λόγῳ] Excidit mendose apud Morell. et Duc. Particula καὶ ante Πλ. deest in Bodl. 1. 2. Clar.

20. Ὅν . . . ἀδύνατον] Plat. Polit. p. 269. D. ed. Steph. (Opp. ed. Bip. Vol. VI. p. 30). — Hic lo- cus editores cunctos fugit.

21. ἐκωνόμακεν] Fortasse ἐκω- νομάκαμεν, ut Plato. Tum is ha- bet: πολλῶν μὲν καὶ μακαρίων παρὰ τοῦ γεννήσαντος μεταίληθεν,

μετέσχηκε μακαρίων παρὰ τοῦ πατρός, ἀτὰρ οὖν δὴ κεκοινώνηκε σώματος· ὅθεν αὐτῷ ²² μεταβολῆς ἀμοίρῳ τυγχάνειν ἀδύνατον. Εἰ τοίνυν θαυμάζων τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς τέχνης οὐ προσκυνῶ αὐτὰ ὡς θεούς, εἰδὼς τὸν ἐκ' αὐτοῖς τῆς λύσεως λόγον, ὃν οἶδα ²³ ἀνθρώπους δημιουργοὺς πῶς ταῦτα προσείπω θεούς; ²⁴ Σκέψασθε δέ μοι διὰ βραχέων-

17. Ἀνάγκη δὲ ¹ ἀπολογούμενον ἀκριβεστέρους παρέχειν τοὺς λογισμοὺς καὶ περὶ τῶν ὀνομάτων, ὅτι νεώτερα, καὶ περὶ τῶν εἰκόνων, ὅτι χθὲς καὶ πρώην γεγονάσιν, ² ὡς λόγῳ εἰπεῖν· ἴσται δὲ καὶ ὑμεῖς ταῦτα ἀξιολογώτερον, ὡς ἂν ³ ἐν πᾶσι καὶ ὑπὲρ πάντας τοῖς παλαιοῖς συγγινόμενοι. Φημί οὖν Ὀρφέα καὶ Ὀμηρον καὶ Ἡσίοδον εἶναι ⁴ τοὺς καὶ γένη καὶ ὀνόματα δόν- C τας τοῖς ὑπ' αὐτῶν λεγομένοις θεοῖς. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ Ἡρόδοτος· ⁵ Ἡσίοδον γὰρ καὶ Ὀμηρον ⁷ ἡλικίην τετρακοσίοις ἔτεσι δοκέω πρεσβυτέρους ἐμοῦ γενέσθαι, καὶ οὐ πλείοσι· οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ ⁸ ποιήσαντες θεογονίην Ἑλλησι, καὶ τοῖσι θεοῖσι τὰς ἐπωνυμίας δόντες ⁹ καὶ τιμὰς τε καὶ τέχνας διελόντες, καὶ εἶδα αὐτῶν σημήναντες. Αἱ δ' εἰκόνες, μέχρι μήπω πλαστικῆ καὶ

ἀτὰρ κτλ. Post κεκοινώνηκε inse- rit γε καὶ.

22. μεταβολῆς] Aet. καταβο- λῆς. Statim Plato ἀμοίρῳ γίγνε- σθαι διὰ παντὸς ἀδύνατον.

23. ἀνθρώπους] Lub. et Petr. ἀνθρωπίνοους. Bodl. 1. 2. Aet. αὐ- τοὺς.

24. Σκέψασθε] Aet. σκέψασθαι.

1. ἀπολογ.] Bodl. 1. 2 ὑπολογ. Vox ὀνομάτων spectat ad nomina deorum: ea esse recentia.

2. ὡς λόγῳ εἰπεῖν] Sic recte Ducaeus edidit. Respicit ad formu- lam proverbialē χθὲς καὶ πρώην (Justin. Mart. Apol. II. c. 1. n. 2). Caeteri ὡς λόγος εἰπεῖν. Arg. ὡς λόγον (mutatum in λόγος) εἰπεῖν.

C. 29: οἷ, ὡς εἰπεῖν λόγῳ, χθὲς καὶ πρώην ἄνθρωποι ἐξ ἀνθρώ- πων γεγονότες, θεοὶ νομίζονται. Iam Stephanus non dubitavit quin λόγῳ et nostro loco legi debeat.

3. ἐν πᾶσι] Maran. male: cum omnibus eruditissimis hominibus. Gesn. et Linda. (in Cur. poster.) inepte cum τοῖς παλαιοῖς coniungunt: in antiquissimis quibusque scriptis, si alius quisquam, versati. Explices (c. 16. n. 5): in omnibus quae ad eruditionem pertinent. Arg. συγ- γινόμενοι (c. 6. n. 19).

4. τοὺς κ. γ. κ. ὁ. δόντας] Haec verba in codd. mstis et editis alieno loco posita sunt, nempe in effato Hesiodi statim laudato, inter

appellavit, id multa quidem a patre felicia consecutum est, sed tamen corporis est particeps; hinc mutationis expers esse non potest. Igitur si, quamvis coelum et elementa quoad artem admiror, ea ut deos non adoro, quippe quum impostam iis dissolutionis legem noverim: quorum homines opifices esse scio quomodo ea appellaverim deos? Rem iam, quaeso, paucis considerate.

17. Necesse est autem causam dicenti accuratiores rationes afferre et de nominibus, ea esse recentia, et de simulacris, ea esse heri et nudius tertius facta, ut ita dicam; haec vero et vos accuratius scitis, ut qui in omnibus et supra omnes cum veteribus consuetudinem contraxistis. Dico igitur Orpheum et Homerum et Hesiodum esse qui et genera et nomina iis quos appellant diis dedere. Testatur id ipse Herodotus: *Hesiodum enim et Homerum quadringentis annis existimo antiquiores me esse, nec pluribus; hi sunt autem qui deorum generationem condiderunt Graecis, ac diis cognomina imposuerunt et honores artesque distribuerunt, et eorum formas designarunt.* Simulacra autem, quamdiu pla-

voces οὐ πλείοσι et οὗτοι δὲ εἰσιν, ubi non sine incommodo leguntur: quapropter restituendas esse duxi in avitam sedem. Maran. et Lindner. maluerunt Dechairio praeunte ista verba post λεγομένοις θεοῖς collocari. Prorsus vero improbandae sunt emendandi rationes a Gesnero et Suffr. Petro commendatae: ille enim post Ἡσίοδον addi iussit ἰσοχρόνους vel ὁμήλικας, hic εὐρέτας vel τεχνίτας vel εἰσηγήτας. Lindner: „Fallitur Athenagoras, cum putat ab his poetis nomina imposita esse diis, quae ante non habuerint. Quae enim Homerus in Iliade et Hesiodus in Theogonia de diis tradiderunt haec non ex ingenio conficta sunt ab his duumviris, sed traditionem

habuerunt quam sequerentur antiquissimam.“ Pro ὑπ’ αὐτῶν Bodl. 1. 2 ἐπ’ αὐτῶν.

5. Ἡρόδοτος] Bodl. 1. 2 ὁ Ἡρόδοτος.

6. Ἡσίοδον ... σημήναντες] Herod. Histor. II. c. 53.

7. ἡλικίην] Bodl. 1. 2 ἡλικία. Tum fortasse τετρακοσίοισι legendum, ut apud Herodotum. Idem pro πρεσβ. ἐμοῦ habet μεν πρεσβυτέρους. Dein πλείοσι. Pro δοκέω Bodl. 1. 2. Aet. δοκέων. Cf. n. 4.

8. ποιήσαντες] Mendese Morell. ποιήσαντες et Maran. πινήσαντες, Arg. θεογονικήν pro θεογονίην.

9. καὶ] Deest in Bodl. 1. 2. Aet. Mox Mon. σημαίναντες.

γραφική καὶ ἀνδριαντοποιητικὴ ἦσαν, ¹⁰ οὐδὲ ἐνομιζοντο, ¹¹ Σαυ-
ρίου δὲ τοῦ Σαμίου καὶ Κράτωνος τοῦ Σικυωνίου καὶ Κλεάνθους D
τοῦ Κορινθίου καὶ κόρης Κορινθίας ἐπιγενομένων· καὶ σκιαγρα-
φίας μὲν εὐρεθείσης ὑπὸ ¹² Σαυρίου, ἵππον ἐν ἡλίῳ περιγρά-
ψαντος, γραφικῆς δὲ ¹³ ὑπὸ Κράτωνος, ¹⁴ ἐν πίνακι λελευκω-
μένῳ σκιάς ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἐναλείψαντος· ¹⁵ ἀπὸ δὲ τῆς
κόρης ἢ κοροπλαθικὴ εὐρέθη· ¹⁶ ἐρωτικῶς γάρ τινος ἔχουσα πε-
ριέγραψεν αὐτοῦ κοιμωμένου ἐν τοίχῳ τὴν σκιάν, εἶθ' ὁ πατήρ,
ἦσθεις ¹⁷ ἀπαραλλάκτῳ οὔσῃ τῇ ὁμοιότητι, (κέραμον δὲ εἰργάζεται)
¹⁸ ἀναγλύψας τὴν περιγραφὴν πηλῷ προσανεπλήρωσεν· ὁ τύπος ¹⁷
ἔτι καὶ νῦν ἐν Κορίνθῳ σώζεται. Τούτοις δὲ ἐπιγενομένοι ¹⁹ Δαι-

10. οὐδὲ ἐνομιζ.] I. q. waren
auch nicht (als Brauch anerkannt)
üblich s. im Brauche. Cf. Pape Lex.
gr. T. II. p. 244 sq. Inutilis est
Gesneri coniectura ὀνομάζοντο.
Bodl. 1. 2 ὀνομάζοντο.

11. Σαυρίου δὲ] H. e. ἐνο-
μίζοντο δὲ, scil. εἰκόνες, Σαυ-
ρίου τοῦ Σ. etc. Scholion (s. ru-
brica) in marg. Par. 1 et 2: Σαυ-
ρίας· Κράτων· Κλεάνθης· Κόρη·
ἀπὸ [sic] τούτων ἐπενοήθη πλα-
στικὴ τε καὶ γραφικὴ. Hos arti-
fices, excepto Cleanthe, quem alii
graphices inventorem (Plin. XXXV.
c. 3. s. 5), alii pictorem (Strab.
VIII. p. 343 ed. Cas. Athen. VIII.
p. 346 ed. Cas.) dixerunt, solus Athe-
nagoras memoravit. Cf. I. Sillig Catal.
artific. (Dresd. et Lips. 1827)
p. 152. 160. 162. 409. Κόρη vero
nomen proprium sit (sic fere omnes
censent praecunte Gesnero in trans-
latione) an appellativum (Lindn.)
non satis constat. Sed hoc ego
quidem praefero, praesertim quum
articulus (τῆς) ante Κορινθίας de-
sit, quem in praecedentibus con-
stanter legis: Σ. δὲ τοῦ Σαμίου

etc. Inde etiam posthac: ἀπὸ δὲ
τῆς κόρης.

12. Σαυρίου] Bodl. 1. 2. Aet.
τοῦ Σαυρίου.

13. ὑπὸ] Morell. et Duc. καὶ
mendose.

14. ἐν πίνακι λελευκωμένῳ]
Quas picturas Plinius XXXV. c. 9
monochromata dixit h. e. imagines
colore rubro in tabula alba. Lind-
ner. — Bodl. 1. 2. Aet. ἐν π. λε-
λευκωμένων. Lub. et Petr. σκιάν,
Men. σκιάς.

15. ἀπὸ δὲ τ. κ.] Articulus il-
lam indicat puellam Corinthiam an-
tea memoratam. Lub. ὑπὸ δὲ τ. κ.
Et sic Maranus coniecit: ὑπὸ δὴ
τ. κ. Sed lectio vulgata est sana;
egregie quadrat in κόρη. Saepe-
numero enim ἀπὸ de persona vel
re dicitur, ansam et opportunitatem
praebente; exempla dedi Justin. Mart.
Orat. ad Gentl. c. 1. n. 7; cf. Mat-
thiae *Ausf. gr. Gramm.* (ed. 2) p.
1132 sq. et Winer *Gramm. d. neu-
test. Spr.* (ed. 6) p. 332. Plinius
dicit (n. 16) *filias opera*. Cur δὲ
in δὴ mutandum equidem non video.
Iam vero ex κοροπλαστικὴ, quod

stice et pictura et ars statuaria non erant, neque usitata erant, sed tum demum quum Saurias Samius et Crato Sicyonius et Cleanthes Corinthius et puella Corinthia prodiissent: quumque delineatio quidem a Sauria inventa esset, qui equum in sole adumbravit, pictura autem a Cratone, qui in tabula dealbata umbras viri ac mulieris illevit; per illam autem puellam coroplathice inventa est: haec enim cuiusdam amore capta dormientis umbram in pariete delineavit, tum pater, imagine simillima delectatus, (is autem figulus erat) delineationem postquam exsculpsit luto implevit: haec effigies etiamnunc Corinthi servatur. His posteriores Daedalus

in omnibus codd. editis est, ope Par. 1. Lub. Petr. Mon. κοροπλαθική (*ars pupas fingendi*) effeci. Arg. κοροπλαθική. Nempe vox κοροπλάστης est hellenistica, ut Moeris testatur, pro attica ideoque Athenagorae magis accommodata κοροπλάθος, h. e. interprete Suida ὁ τοῦς κόρους (pupas) πλάττων κηρῶ ἢ γύψῳ. Cf. Stephan. Thes. gr. ling. (ed. C. B. Hase) Vol. IV. p. 1840.

16. ἐρωτικῶς γὰρ κτλ.] Plinius XXXV. c. 12. s. 43: „Opere terrae fingere ex argilla similitudines Dibutades Sicyonius figulus primus invenit Corinthi, filiae opera: quae capta amore iuvenis, abeunte illo peregre, umbram ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circumscripsit: quibus pater eius impressa argilla typum fecit et cum ceteris fictilibus induratam igni proposuit: eumque servatum in Nymphæo, donec Corinthum Mummius overteret, tradunt.“ Plinius igitur typum ad Mummius usque servatum in Nymphæo tradit: an idem post alio loco sit servatus tacet. Scribit

ex traditione: Athenagoras confidentius asseverat.

17. ἀπαράλλαντῳ] Lub. et Mon. ἀπαράλλαντως.

18. ἀναγλύψας] Maran. ex Clar. praeter necessitatem dedit καὶ ἀναγλύψας. Omnes caeteri codd. msti coniunctionem non agnoscunt. In praecedenti parenthesi δὲ abest a Bodl. 2 et Aet.

19. Δαίδ. καὶ Θεόδ.] Lub. et Mon. καὶ omisere. De utroque artifice adeas Sillig. l. c. p. 169 sqq. et 439 sqq., qui (p. 442): „Vix dubito“, inquit, „quin Theodorus Milesius, qui apud Athenagoram cum Daedalo ἀνδριαντοποιητικὴν καὶ πλαστικὴν invenisse dicitur, nullus sit alius quam noster per errorem ex Samio Milesius factus.“ Lub. Μιλίσσιος. Codd. msti ἀνδριαντ. καὶ πλαστ. suppeditant: soli Par. 2. Bodl. 1. 2. Clar. inverso ordine πλαστ. καὶ ἀνδριαντ.,* et sic Dechair. et Maran. ediderunt. Plastice enim, ut ait Plinius, „prior quam statuaria fuit“; unde etiam mater statuariae vocatur apud eundem. Non muto. Videtur scilicet ἀνδριαντ.

δαλος καὶ Θεόδωρος ὁ Μιλήσιος ἀνδριαντοποιητικὴν καὶ πλαστικὴν προσεξεῦρον. Ὁ μὲν δὲ ²⁰ χρόνος ὀλίγος τοσοῦτος ταῖς εἰκόσι καὶ τῇ περὶ τὰ εἰδῶλα πραγματείᾳ, ὡς ἔχειν εἰπεῖν ²¹ τὸν ἐκείνου τεχνίτην θεοῦ. Τὸ μὲν γὰρ ἐν Ἐφέσῳ τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς (²² μᾶλλον δὲ Ἀθηλαῖς· Ἀθηλαῖ γὰρ ὡς οἱ μυστικώτερον, οὕτω γὰρ τὸ ἀπὸ τῆς ἐλαίας τὸ παλαιὸν) καὶ τὴν καθημένην ²³ Ἐνδοῖος εἰργάσατο μαθητῆς Δαιδάλου, ²⁴ ὁ δὲ Πύθιος ἔργον Θεοδώρου καὶ Τηλεκλέους, καὶ ὁ Δῆλιος καὶ ἡ Ἀρτεμις ²⁵ Τεκταίου καὶ Ἀγγελίωνος τέχνη, ἡ δὲ ἐν Σάρμῳ

ad Daedalum, πλαστ. ad Theodorum respicere. Refertur Daedalum statuas per se ambulantes fabricasse (Sillig. p. 174), Theodorum autem plasticum invenisse (p. 439 sq.).

20. χρόνος ὀλίγος τοσοῦτος] „Tempus adeo breve“ eleganter dictum. Gesner.

21. τὸν] Bodl. 1. 2. Aet. τὰ. Mox Bodl. 1. 2 θεὸν pro θεοῦ.

22. μᾶλλον . . . τὸ παλαιὸν] Sic codd. msti; sed Aet. γὰρ (sic) pro δὲ (sic etiam Morell. Duc. Maran. mendose), Arg. ἀθηλαῖ pro ἀθηλαῖ, Bodl. 1. 2. Aet. οὕτως pro οὕτω, Mon. vero verba ἀθηνᾶς μᾶλλον usque ad ἀθηλαῖ γὰρ in marg. habet. Gesnerus coniecit ὡς οἱ μυστικώτεροι sc. ὀνομάζουσιν. Maranus haec advertit: „Secum pugnare Gesnero visus est Athenagoras, quia Athenam, quam hic eandem esse ac Athelam declarat, infra c. 20 ab Athela distinguit. Atque haec causa Langum adduxit, ut has voces μᾶλλον usque ad τὸ παλαιὸν e margine in contextum obrepisse crederet. Sed duae sunt Athelae: altera dicitur e cerebro Iovis proditisse et, ut ait Eustathius in Iliad. p. 83, οἶονεὶ ἀθηλή τις οὖσα, ὡς μὴ θηλάσασα· ὠδινε μὲν γὰρ φα-

σιν ἡ κεφαλὴ τοῦ διός. [Tzet. ad Hesiod. Opp. v. 76.] Haec Minerva dicitur et Athene, meritoque eam distinguit Athenagoras ab altera Athela sive Proserpina, quam Iuppiter ex matre suscepit, quaeque idcirco lactata non fuit quia matri, utpote horrendum monstrum, displicuit.“ Tum monet ad verba οὕτω γὰρ. τὸ etc.: „Testatur Plutarchus apud Eusebium Praep. evang. [III. c. 8] ligneum fuisse Minervae Urbicae simulacrum, quod ab indigenis consecratum asservabatur apud Athenienses. Ἐύλινον δὲ τὸ τῆς Πολιάδος ὑπὸ τῶν αὐτοχθόνων ἰδρυθέν, ὃ μέχρι νῦν Ἀθηναῖοι διαφυλάττουσιν. Athenagorae verba οὕτω γὰρ etc., quae Gesnerus interpretis omiserat, sic redduntur a Dechairio [praecunte Suffr. Petro]: sic enim quod ex olea fabricatum fuit, antiquitus appellabatur. Sed his verbis non simulacri nomen sed illius species significari videtur: neque Athelae sed Poliadis simulacrum dicebatur. At quomodo Minerva in hoc simulacro ἀθηλαῖ effingi potuit, si hac voce ubera illi admota non fuisse significetur? Dicendum ergo Minervam in hoc simulacro cum unica mamilla, ut Amazones sole-

et Theodorus Milesius statuariam artem et plasticen invenerunt. Aetas igitur imaginibus et simulacrorum apparatui tantula est, ut cuiusque dei artificem dicere possimus. Simulacrum enim Dianae quod Ephesi est et Athenae (vel potius Athelae: Athela enim dicitur ab iis qui rem secretius tradunt, sic enim illud ex olea antiquum simulacrum) et [Minervam] sedentem Endoens fecit Daedali discipulus, Pythius autem opus est Theodori et Teleclis, Delius et Diana Tectaei et Angelionis artificium, Iano Samia et Argiva Smilidis manus,

bant, effectam fuisse: vel illa verba, quae tantum molestiae facessunt, post τὴν καθημέτην reicienda, unde in locum non suum, ut saepe alias contigit [cf. e. gr. n. 4], migrare potuerunt. Non repugnat Minervam sedentem in antiquissimo quoque illo simulacro expressam fuisse." Cf. Sillig. l. c. p. 199. Ut animi sententiam ingenue profitear, ista verba a Lango notata, quae neque ad rem faciunt neque dictioni Athenagorae satis conveniunt, mihi videntur ab aliquo lectore docto profecta et a scriba imperito in textum orationis reposita esse. Suspicionem in ea confert formulæ loquendi μάλλον δέ, de qua videtis Iustin. Mart. Apol. I. c. 3. n. 2. Cf. supra c. 14. n. 10.

23. Ἐνδοῖος] Par. 1. 2. Octob. 1. 2. Lub. Clar. Aet. Bon. Ἐνδοῖος. Arg. ἔνδοῖος. Mon. ἔνδοῖος, littera ἰ supra v posita. Bodl. 1. 2 ἔνδοῖος. Gesn. Rechenb. Dechair. Ἐνδοῖος. Caeteri editores Ἐνδοῖος fecerunt. Ubivis peccatum est. Cf. c. 14. n. 12. Mutatione fere nulla restitui nomen genuinum. Etiam Pausanias I. 26, 5 Endoem Δαιδάλον μαθητὴν dicit.

24. ὁ δὲ Π. Ἰ. Θεοδ. κ. Τηλ.] Theodorus cum fratre Telecle sta-

tuam Apollinis Pythii fecit, sine dubio aeneam, quod tamen negat Thierschius: cuius signi unam partem Sami Telecles, alteram Ephesi Theodorus tanta arte elaboraverat, ut utraque pars componi sibi que adaptari posset. Athenagorae verba adversari putat Thierschius verbis Pausaniae X. 38, 8: Θεοδώρου μὲν οὐδὲν ἔτι οἶδα ἐξευρών, ὅσαυτα χαλκοῦ πεποιημένα. Sed Athenagoras opus tantum illud commemorare voluit, neque eius interfuit addere utrum suo adhuc tempore exstaret necne. Silligius (l. c. p. 440). P. Wesselingius (Probabil. c. 12. p. 96) inepte censuit expungendam coniunctionem καὶ legendumque Θεοδώρου Τηλεκλέους: id quod saltem meminisse sufficit.

25. Τεκταίου] Facillima emendatione (coll. n. 23) ex vulg. Ἰδεκταίου (Bodl. 1. 2 ἰδεκτέου) effecti Τεκταίου, qui artifex semper cum Angelione coniungitur apud veteres. Silligius (l. c. p. 48) Athenagoram erroris „illi aevo facile condonandi“ arguit, qui non solum Apollinem Delium sed Dianam quoque ab utroque illo artifice fabricatam refert: quod tamen valde dubitandum sit, quum neque Pausanias neque Plu-

Ἦρα καὶ ἐν Ἄργει ²⁶ Σμίλιδος χεῖρες, καὶ Φειδίου ²⁷ τὰ λοιπὰ εἰδωλα, ἢ Ἀφροδίτη ἐν Κνίδῳ ²⁸ ἑταῖρα Πραξιτέλους τέχνη, ὃ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἀσκληπιὸς ²⁹ ἔργον Φειδίου. ³⁰ Συνελόντα φάναι, οὐδὲν αὐτῶν διαπέφευγεν τὸ μὴ ὑπ' ἀνθρώπου γεγονέναι. Εἰ τοίνυν θεοί, ³¹ τί οὐκ ἦσαν ἐξ ἀρχῆς; ³² Τί δαί εἰσι νεώτεροι τῶν πεποιητότων; Τί δαί ἔδει ³³ αὐτοῖς πρὸς τὸ γέσθαι ἀνθρώπων καὶ τέχνης; ³⁴ Γῆ ταῦτα καὶ λίθοι καὶ ὕλη καὶ πε- C
ρίεργος τέχνη.

18. ¹ Ἐπεὶ τοίνυν φασὶ τινες ² εἰκόνας μὲν εἶναι ταύτας, θεοὺς δὲ ³ ἐφ' οἷς αἱ εἰκόνες, καὶ ⁴ τὰς προσόδους ἄς ταύταις

tarchus simile quid dicant. Sed legas verba Marani supra c. 14. n. 8 a me proposita. Pariter Iuno Argiva quam Smilis fecit, non nisi ab Athenagora commemoratur. — Arg. ἀγγελλίονος.

26. Σμίλιδος] Aet. Σμίλιτος. Cf. Sillig. l. c. p. 423. Vox χεῖρες de artificio dicta (Iacobs. Anthol. Pal. p. 871). Wesselingius l. c. dicit pro καὶ ἐν Ἄργει rescribendum ἢ καὶ ἐν Ἄργει, quae et Argis fuerat. Censet nimirum Athenagorae verba hic accipienda de Iuno nis signo, quod Argonautae in insulam Samum Argis asportarunt. Pausan. in Achaic. c. 4: τὸ δὲ ἱερὸν τὸ ἐν Σάμῳ τῆς Ἦρας εἶσιν οὗ ἰδρῦσασθαι φασὶ τοὺς ἐν τῇ Ἄργοι πλέοντας, ἀπάγεσθαι δὲ αὐτοὺς τὸ ἄγαλμα ἐξ Ἄργους. Non mihi.

27. τὰ λοιπὰ εἰδωλα] Haec quia permulta erant non recenset. Cf. Sillig. l. c. p. 342 sqq. Sed psullo post Phidias denuo memoratur: ὃ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἀσκλ. ἔ. Φειδίου. Huc fortasse illa verba καὶ Φ. τὰ λ. εἰδωλα pertinent, ubi saltem multo aptius collocata erant (cf. n. 4): nisi forte, ad ἔργον Φειδίου

apposita, ex margine irrepserunt (cf. supra n. 22). Aut altero loco aliud nomen pro Φειδίου reponendum; cf. quae infra n. 29 observavi. In Lub. verba τὰ λοιπὰ usque ad ἔργον Φειδίου exciderunt: causam omissionis cernis in repetita voce Φειδίου.

28. ἑταῖρα] Gesner. (ex Bon.) ἑτέρα. Sic etiam Mon. habet. De Venere Cnidia multi multa dixerunt. Ad Phrynes imaginem Praxitelem hoc simulacrum expressisse testatur Athenaeus XIII. p. 591 A. B. 585 F.: unde ipsam statuam ἑταῖραν dixisse Athenagoram putavit Silligius (l. c. p. 383). Cf. Arnob. adv. nation. VI. c. 13, ibique Oehler. p. 266. Quid? Fortasse ad contaminatam Venerem (Plin. XXXVI. c. 5. s. 4) respicit. Tatianus Orat. ad Gr. c. 34: Καὶ σπιλούμενον τι γυναικῶν Πραξιτέλης ἐδημιούργησεν. Vide quae ibi n. 14 de his verbis disputavi.

29. ἔργον Φειδίου] Teste Pausania II. 27, 2 Thrasymedes, statuarius Parus, Aesculapium Epidaurium fabricavit, id quod ipsa inscriptione signo adiecta indicetur. Tu igitur conieccheris, tota natione li-

et Phidiae caetera simulacra, Venus Cnidia meretrix Praxite-
lis ars, Epidaurius Aesculapius opus Phidiae. Ut breviter
dicam, nullum est ex his simulacris quod dici possit factum
ab homine non fuisse. Si igitur dii, cur non erant ab initio?
Cur iis sunt recentiores a quibus facti sunt? Cur hominibus
et arte opus habebant ut fierent? Terra haec sunt et lapides
et materia et ars curiosa.

18. Iam vero quia dicunt nonnulli simulacra haec quidem
esse, deos autem esse quorum sunt simulacra, et supplica-

brariorum repugnante, pro Φειδίου
esse Θρασυμήδου refingendam. Cf.
n. 27.

30. Συνελόντα φάναι] Usita-
tius συνελόντι φ. (Justin. Dial. c.
Tr. c. 81). Et sic legendum censet
Nolte: *Zeitschr. f. d. ges. kath.
Theol.*, ed. I. Scheiner, T. VI (Vin-
dob. 1854) p. 459. Sed dicebant
quoque per accusativum, ut Stephani
Thesaur. gr. ling., ed. C. B. Hase,
Vol. VII (Par. 1854) p. 1189 docet.
Ergo noli mutare.

31. τί] Gesn., Mor., Duc., Re-
chenb. omiserunt, cum Bon.; Arg.
διὰ τί. Reliqui codd. msti (etiam
Petr.) et editi τί praebent: id quod
iam Stephan. legendum admonuit.

32. Τί δαί] Par. 2. Arg. Bodl.
1. 2 τί δέ. Paulo post iidem et Aet.
τί δὲ pro τί δαί.

33. αὐτοῖς] Par. 2. Bodl. 1. 2.
Lub. Aet. αὐτούς.

34. Γῆ etc.] Bodl. 1. 2. Aet.
λίθος pro λίθοι. Kpist. ad Diogn.
c. 2: Ἴδε . . . τίνος ὑποστάσεως
ἢ τίνος εἶδους τυγχάνουσιν οὓς
ἔραϊτε καὶ νομίζετε θεούς. Οὐχ ὁ
μὲν τις λίθος ἐστίν κτλ. Clem. Al.
Protrept. c. 4. §. 56: χρυσός ἐστι
τὸ ἄγαλμά σου, ξύλον ἐστὶ, λίθος
ἐστὶ, γῆ ἐστίν, εἰάν ἄνωθεν νοή-

Corp. Apoll. Vol. VII.

σης, μορφὴν παρὰ τοῦ τεχνίτου
προσλαβοῦσα. Arnob. l. c. VI. c.
14: „Simulacra ista quae vos ter-
rent quaeque templis in omnibus
prostrati atque humiles adoratis,
ossa, lapides, aera sunt“ etc.

1. Ἐπεὶ τοίνυν etc.] Arnobius
adv. nat. VI. c. 17: „Sed erras, in-
quit (gentilis), et laboris, nam neque
nos aera neque auri argentique mate-
rias . . . eas esse per se deos et religiosa
decernimus numina, sed eos in his
colimus eosque veneramur quos dedi-
catio infert sacra et fabrilibus efficit
inhabitare simulacris“ etc. Lactant.
Inst. div. II. c. 2. Etiam Celsus ap.
Orig. ridiculam ait esse Christiano-
rum sapientiam, si nihil aliud contra
gentiles docere velint quam lapidem,
lignum, aes ab hoc vel ille artifice
expolitum non esse deum.

2. εἰκόνας] Bodl. 1. 2. εἰκόνες.

3. ἐφ' οἷς αἱ εἰκόνες] Scil.
ἴδονται, quorum honori imagines
istae sunt dedicatae (Gesn.).

4. τὰς προσόδους] Πρ. pro
supplicationibus accipio, ut coniun-
xerit Athenagoras haec duo vocabula
προσόδους et θυσίας, ut a Demo-
sthene [18, 86 ed. Bekk.] coniungi
videmus, dicente: τῶ θυσίας τοῖς
θεοῖς καὶ προσόδους ὡς ἀγαθῶν

προσίαι και τὰς θυσίας ἐπ' ἐκείνους ἀναφέρεισθαι και εἰς ἐκεί-
 νους γίνεσθαι, μὴ εἶναι ⁵ τε ἕτερον τρόπον τοῖς θεοῖς ἢ τοῦτον
 προσελθεῖν (⁶ χαλεποὶ δὲ θεοὶ φαίνεσθαι ἐναργεῖς), και τοῦ ταῦθ'
 οὔτως ⁷ ἔχειν τεκμήρια παρέχουσι ⁸ τὰς ἐνίων εἰδώλων ἐνεργείας,
 φέρε ἐξετάσωμεν τὴν ἐπὶ ⁹ τοῖς ὀνόμασι δύναμιν αὐτῶν. Διη-
 σομαι δὲ ὑμῶν, ¹⁰ μέγιστοι αὐτοκρατόρων, πρὸ τοῦ λόγου ἀλη- D
 θεῖς παρεχομένῳ τοὺς λογισμοὺς συγγνώμην· οὐ γὰρ προκείμενόν
¹¹ μοι ἐλέγχειν τὰ εἰδῶλα, ¹² ἀλλὰ ἀπολυόμενος τὰς διαβολὰς
 λογισμὸν τῆς προαιρέσεως ἡμῶν παρέχω. ¹³ Ἐχοιτε ἀφ' ἑαυτῶν
 και τὴν ἐπουράνιον ¹⁴ βασιλείαν ἐξετάζειν· ὡς γὰρ ὑμῖν πατρὶ
 και υἱῷ πάντα κεχέρωται, ἄνωθεν τὴν βασιλείαν εἰληφόσι (¹⁵ βα-

τούτων ὄντων ἡμᾶς πεποιῆσθαι.
 Stephanus. Isocrates 5, 32 ed. Bekk.
 προσόδοις και θυσίαις τιμᾶν θεούς.
 Plura exempla affert Pape Lex. gr.
 T. II. p. 731. In omnibus codd.
 mistis et editis est gravis error: ὡς
 τούτοις προσίαι pro ὡς ταύ-
 ταις προσίαι. Scriptor enim re-
 spectit ad εἰκόνας. Alias sermo sensu
 caret.

5. τε] Deest in Arg.

6. χαλεποὶ... ἐναργεῖς] Homer.
 II. XX. 131. Vox θεοὶ in Bodl. 1. 2.
 Clar. Act. desideratur.

7. ἔχειν] Mon. ἔχει. Lub. pro
 και τ. τ. οὔτε. ἔχειν habet και τοῦτ'
 αὐθ' οὔτως ἔχει.

8. τ. εἰ. εἰδώλων ἐνεργείας] De
 miraculis et prodigiis deorum et
 simulacrorum quorundam lucu-
 lentus est tractatus apud Lactant. II.
 c. 8 et August. De civit. VIII. c. 24.
 Langus.

9. τοῖς] Bodl. 1. 2 τῆν. Prae-
 positio ἐπὶ c. dat. saepe usurpatur
 ubi res addendo accedit ad aliquid:
 „das zu den Namen hinzukommendo
 (sich damit verknüpfende: ἢ apud
 nomina δύναμις) Wesen derselben.“

Δύναμιν de natura (Wesen) inter-
 pretor, ut c. 10. n. 16. Iam enim
 Athenagoras docet deos primitus non
 exstitisse neque φύσει esse sed crea-
 tos esse, poetis (c. 18) et philosophis
 (c. 19) consentientibus, ac proinde
 neutiquam colendos; quod etiam ex
 absurdis eorum figuris, prave factis
 (c. 20), cupiditatibus, amoribus
 (c. 21) evincit, quae frustra ad phy-
 siologiam revocentur (c. 22). Tum
 c. 23 ad quaestionem respondet:
 τίνοι οὖν τῷ λόγῳ ἔνια τῶν εἰδώ-
 λων ἐνεργεῖ, εἰ μὴ εἰσι θεοὶ ἐφ'
 οἷς ἰδρονόμεθα τὰ ἀγάλματα; Ge-
 nerus transtulit: „inquiramus quae-
 nam illorum qui dii nominantur vis
 et efficacia sit.“ Meranus: „inqui-
 ramus ecquid ex impositis nominibus
 habeant efficacitatis.“ Alii aliter.
 Arnobius l. c. VII. c. 2: „Qui (dii)
 si sunt, ut dicitis, usquam verique
 . . . eos esse consequitur sui consi-
 miles nominis, id est tales, . . . qua-
 lis dominus rerum est atque omni-
 potens ipse, quem . . . intelligimus
 verum, cum ad eius nominis acces-
 simus mentionem.“

10. μέγιστοι αὐτοκρ.] Bodl. 1

tiones quas simulacris adhibent et victimas ad deos referri et diis fieri, neque alium esse ad deos accedendi modum (*difficile enim est ut dii aperte videantur*), et quia argumenti loco, cur ita se res habeat, nonnullorum simulacrorum efficientias proferunt: age inquiramus in accedentem ad nomina potentiam eorum. Orabo autem vos, maximi imperatores, antequam disputationem hanc ingrediar, ut veris ratiocinationibus utenti ignoscatis; non enim mihi propositum est simulacra redarguere, sed quum accusationes dissolvam, instituti nostri rationem exhibeo. Possitis ex vobismetipsis etiam coeleste regnum investigare: quemadmodum enim vobis patri et filio omnia parent, qui coelitus regnum accepi-

2 ὃ μέγιστοι ἀντοκρατόρων. Lub. et Petr. μέγιστοι ἀντοκράτορες: quod praefert Suffridus ad κακοφωνίαν evitandam vocis ὁμῶν. Cf. c. 1. n. 3. Mox Aet. ἀληθῆς pro ἀληθεῖς et Arg. λόγους pro λογισμούς.

11. μοι] Deest in Bodl. 1. 2.

12. ἀλλὰ] Sic codd. msti. Ediffi ἀλλ'. Bodl. 1. 2. Mon. Aet. dein παρέχων. Sic Arg. quoque, ita tamen, ut illud ἀλλὰ praetermittat.

13. Ἐχοιτε] Optativus modus, sine ἄν, votum exprimit cui satisfieri potest. „Möget ihr im Stande sein zu erforschen.“ Gesner. coniecit ἔχετε vel ἔχοιτε ἄν legendum, Lindner. vero inepte ἵνα ἔχοιτε ἄν, deceptus a Suffr. Petro, qui ita reddidit ac si comma post παρέχω collocatum sit. Ἐφ' ἑαυτῶν: vosmetipsos intiendo (Gesner.), vestro exemplo (Lindn.). Par. 2 et Aet. ἐφ' ἑαυτῶν, Bodl. 1. 2 ἐφ' αὐτῶν. De sententia totius loci cf. Prolegg. c. VII.

14. βασιλείαν] Aet. βασιλείας. Addunt edili εὐληφόσι, exceptis

editionibus Dechair. Maran. Lindn. Erroris occasio videtur quod paullo post εὐληφόσι similiter post βασιλείαν legatur. Neque id agnoscunt Par. 1. 2. Bodl. 1. 2. Clar. Aet. In Arg. verba ἐξετάζειν usque ad τὴν βασιλείαν exciderunt et super εὐληφόσι (Maran. εὐληφόσιν) positum est τες, ita ut legatur τὴν ἐπουρ. βασιλείαν εὐληφότες. Cf. n. 23.

15. βασιλέως . . . θεοῦ] Proverb. 21, 1. — Bodl. 1. 2. Aet. ὡς φησι. — Liqueet hunc locum ab Athenagora de praecipuo quodam in regum vita protegenda praesidio intelligi. Sic intellexit Themistius, orator profanus, qui in orat. 7 ait scriptum in literis Assyriorum: ὡς ἄρα ὁ νοῦς τοῦ βασιλέως ἐν τῇ τοῦ θεοῦ καλάμῃ δορυφορεῖται, et in orat. 11: τὴν τοῦ βασιλέως καρδίαν ἐν τῇ τοῦ θεοῦ καλάμῃ δορυφορεῖσθαι. Praesidium singulare significat et ipsa illa vox δορυφορεῖσθαι et adiuncta a Themistio explicatio, qui in primo loco manum reges custodientem, in altero ma-

πρόσωπον, ὄνομα Ἡρακλῆς καὶ Χρόνος. Οὗτος ὁ Ἡρακλῆς ἐγέννησεν ²⁸ ὑπερμέγεθες ᾠόν, ὃ συμπληρούμενον ὑπὸ βίας τοῦ γεννηκότος ἐκ παρατριβῆς εἰς δύο ἐρδάγη· τὸ μὲν οὖν κατὰ κορυφὴν αὐτοῦ οὐρανὸς εἶναι ἐτελέσθη, ²⁹ τὸ δὲ κατενεχθὲν γῆ. ³⁰ Προῆλθε δὲ καὶ θεὸς Γῆ διὰ σώματος· Οὐρανὸς ³¹ δὲ Γῆ μυχθεὶς γεννᾷ θηλείας μὲν Κλωθῶ, Λάχεσιν, Ἄτροπον, ἄνδρας ³² δὲ ἑκατόγχειρας ³³ Κόττυν, Γύγην, Βριάρεων, καὶ Κύκλωπας Βρόντην καὶ Στερόπην καὶ ³⁴ Ἄργον· οὓς καὶ δῆσας κατεταρτάρωσεν, ἐπισεισθαι ³⁵ αὐτὸν ὑπὸ τῶν παίδων τῆς ἀρχῆς μαθῶν. ³⁶ Διὸ καὶ ὀργισθεῖσα ἡ Γῆ τοὺς Τιτᾶνας ἐγέννησε.

³⁷ Κούρους δ' οὐρανίωνας ἐγένετο πότνια Γαῖα,

praesens et futurum designarent.“ Sed Lobeckius l. c. praeunte G. Zoega (*Abhandlungen*, herausg. v. F. G. Welker. Gott. 1817. p. 239; coll. J. v. Hammer *Jahrb. d. Literat.* P. I, Vindob. 1818, p. 97 sq.) animadvertit verbis κεφαλὴν λέοντος e Damascio addendum καὶ ἄλλην ταύρου.

28. ὑπερμέγεθες ᾠόν] Haec frustra quaesieris in versibus sub falso Orphei nomine exstantibus; sed Athenagorae testimonium confirmat Plutarchus, qui de Orpheo sic loquitur *Sympos.* II. p. 636: οὐκ ὄρνιθος μόνον τὸ ᾠόν ἀποφαίνει πρεσβύτερον, ἀλλὰ καὶ συλλαβῶν ἅπασαν αὐτῷ τὴν ἀπάντων ὁμοῦ πρεσβυγένειαν ἀνατίθησι. Non modo gallinā ovum antiquius facit, sed omnem ei omnium prorsus rerum originis principatum attribuit. Recenset deinde Plutarchus ad firmandam Orphei opinionem animalia, quae ex ovis nasci constat, et idcirco ovum in Bacchi mysteriis, ut imaginem illius qui omnia genuit et in seipso continet, non absurde consecratum fuisse dicit. Eodem

fere ac Orpheus modo Phoenices, teste apud Eusebium Sanchuniatone *Praep. ev.* I. c. 10, omnium rerum originem ex limo ac deinde ex ovo quodam repetebant. Aegyptii autem, ut testatur Porphyrius apud eundem Eusebium l. c. III. c. 11, mundi opificem deum, quem Cneph appellabant, ex ore suo ovum fingebant emisisse, quo ex ovo alium deum genitum esse, apud ipsos Phtha, apud Graecos Vulcanum nomine, illudque ovum interpretabantur mundum. Quod ad limum spectat, iidem Aegyptii, teste Iamblich. *De myster.* s. 7. c. 11, dicebant eum esse elementorum et omnium in elementis potestatum causam principem instar fundamenti subiectam, τῶν στοιχείων καὶ τῶν περὶ τοῖς στοιχείοις δυνάμεων πασῶν ἀρχηγὸν αἴτιον ἐν πυθμένος λόγῳ προουποκείμενον. *Maranus.*

29. τὸ δὲ κατεν.] Arg. *Lub. Petr. Bodl.* 1. Mon. τὸ δὲ κάτω κατενεχθὲν.

30. Προῆλθε κτλ.] De theogonia Orphica cf. G. Bernhardt *Grundriss d. gr. Liter.* T. II (Hal. 1845)

cui nomen Hercules et Chronus. Hic Hercules genuit ovum immensae magnitudinis, quod, quum esset plenum, vehementius a genitore attritum in duas partes disruptum est; quod superius in eo fuit coeli formam accepit, quod autem depressum terrae. Prodiit vero etiam dea Terra corpore instructa; Coelus autem dum Terrae miscetur gignit feminas quidem Clotho, Lachesin, Atropon, mares autem centimanos Cottyn, Gygen, Briareum, et Cyclopes Bronten et Steropen et Argum: quos etiam constrictos in tartara detrusit, quum se regno a filiis pollendum didicisset. Quapropter etiam irata Terra Titanes peperit.

Filios autem coelestes genuit veneranda Tellus,

p. 283. — In Arg. inter γῆ et δια σώματος desunt verba προῆλθε δὲ καὶ θεὸς Γῆ, propter repetitionem eiusdem vocabuli.

31. δὲ] Par. 2 δὲ θεός. Arg. μίγξις pro μίχθεις. In Act. μὲν post θῆλ. deest. — Hesiodus in Theogonia Parcas Noctis, non Terrae filias asserit, in caeteris cum Orpheo consentit.

32. δὲ] Par. 2. Lub. Bodl. 1. Act. τε.

33. Κόττυν] Sic codd. msti (Act. κόττυν), Gesn. Rechenb. Dech. Sed Mor. et Lindn. fecerunt Κόττην, Duc. Κόπτην. Hesiodus Theog. 149 et Apollod. l. c. 1 vocant Κόττυον. Id fortasse et nostro loco reponendum est. — Gesn. et Rechenb. Γύνην (Arg. Bodl. 1. 2. Mon. [is in marg. γύγην] Act. Bon.) pro Γύγην (caett. codd.).

34. Ἄργον] Ita codd. msti et editi. Hesiodus l. c. 140 nominat Ἄργην, id quod fortasse et spud Athenagoram legeris.

35. αὐτόν] Sic codd. msti. Gesn. Rechenb. Dech. αὐτόν. Cf.

c. 2. n. 9. Mox Par. 2. Bodl. 1. 2. Act. transpositis verbis μαθῶν τῆς ἄρχης.

36. Διὸ . . . ἐγένν.] Observat Suffr. Petrus Titanes ab Athenagora confundi cum Gigantibus, quos sola Terra genuit, quum illi ex Coelo et Terra orti fuerint, id quod ex dictis Orphei pateat qui appellat eos κούρους οὐρανίωνας. Eadem occurrit confusio apud alios, quos Lobeckius l. c. p. 584 notavit.

37. Κούρους . . . ἀστρόεντα] Hos versus inter ἀποσπασμάτια Orphei repetiit Godofr. Hermannus: Orphic. (Lips. 1805) P. II. p. 468. — Pro Τιτῆνας est in Bodl. 1. 2. Τιτᾶνες. Non καλέουσιν Bodl. 1 sed καλέσουσιν. Verba οὐνεκα τι σάσθην μέγαν Stephano debentur, qui textui editionis Gesnerianae inseruit. Codd. msti fluctuant. Veram lectionem Par. 1. 2. Ottob. 1. 2. Arg. Mon. indicant: οὐνεκα τι (Arg. οὐνεκα τι, Mon. οὐνεκά τι) τιμωρήσωσιν (Arg. τιμωρήσουσι) ἢ τιμήσωσιν (Arg. τιμήσουσι, Mon. τιμήσωσι) σάσθην (Arg. σάσθην,

Οὓς δὴ καὶ Τιτῆνας ἐπικλήσιν καλέουσιν,
 Οὕνεκα τισάσθην μέγαν Οὐρανὸν ἀστερόεντα.

19. Αὕτη ἀρχὴ γενέσεως περὶ τοὺς κατ' αὐτοὺς θεοὺς τε καὶ ¹τὸ πᾶν. Τί ἐκεῖνο τοίνυν; Ἐκαστον γὰρ τῶν τεθεολογη- D μένων ὡς τὴν ἀρχὴν ὄν νοεῖται. Εἰ γὰρ γεγόνασιν οὐκ ²ὄντες, ὡς οἱ περὶ αὐτῶν θεολογοῦντες λέγουσιν, οὐκ εἰσίν. Ἡ γὰρ ³ἀγένητόν τι καὶ ἴστιν ἀίδιον, ἢ γενητόν καὶ φθατόν ἴστι. Καὶ οὐκ ἐγὼ ⁴μὲν οὕτως, ἐτέρως δὲ οἱ φιλόσοφοι. ⁵Τί τὸ ὄν αἰεὶ, γένεσιν τε οὐκ ἔχον, ἢ τί τὸ γενόμενον μὲν, ὄν δὲ οὐδέποτε; Περὶ νοητοῦ καὶ αἰσθητοῦ διαλεγόμενος ὁ Πλάτων τὸ μὲν αἰεὶ ὄν, τὸ νοητόν, ⁶ἀγένητον εἶναι διδάσκει, τὸ δὲ οὐκ ὄν,

Mon. σασθην punctis supra α positis) μέγαν. Sirl. οὕνεκα τιμωρήσασιν ἢ τιμήσασιν σάσθην μέγαν. Unde Stephanus elegit τισάσθην. Lub. (et Petr.?) οὕνεκα τι τιμωρήσασιν ἢ τιμήσασιν μέγαν, ita tamen, ut a seriori manu τι et ἢ τιμήσασιν punctis rubris subnotatum sit legendumque οὕνεκα τιμωρήσασιν μέγαν (licet metrum repugnet): quae lectio deprehenditur in Clar. (et Bon.?). Simili modo Bodl. 1. 2 οὕνεκα τι τιμωρήσασιν μέγαν. Aet. οὕνεκα τι τιμωρήσωμεν. Stephanus: „Illa duo verba τιμωρήσασιν et τιμησάσθην, pro scholio adscripta margini, in contextum ab imperito librario translata sunt. Sic apud Diogenem Laertium in Empedoclis versu, quem cum aliis citat in eius vita p. 432 Germ., in eadem voce est error, et qui ex eodem fonte manavit. Legitur enim illic Πωλεῦμαι μετὰ πᾶσι τετιμημένος, ὄσπερ ἔοικα: quum legi debere τετιμένος satis ostendat metri ratio. Sed nimirum τετιμημένος erat explicatio τοῦ τετιμένος (siquidem τίειν hic est τιμᾶν), quae in locum

eius vocabuli quod exponebat irrepserit. At in versu isto quem citat Athenagoras τίειν significat τιμωρεῖν, non τιμᾶν, adeo ut ex duabus illis explicationibus quas dixi vera sit una, falsa altera.“

1. τὸ πᾶν. Τί ἐκεῖνο τοίνυν; Ἐκ. etc.] In Bodl. 1. 2. Clar. Aet. verba ἐκεῖνο usque ad ὡς τὴν ἀρχὴν omissa sunt; in Par. 2 tamquam expungenda notantur. Caeteri codd. msti τῷ παντί (sic, c. acc. acuto et sine interp.) ἐκεῖνο (Arg. ἐκείνω, sine ι subscr.) τοίνυν· Ἐκαστον etc. Ita etiam editi, nisi quod punctum habent post vocem παντί. Locum iam Dechairius sanavit. Ex πᾶν τί facile fieri potuit παντί, ut hac mutatione admissa ex τὸ efficeretur τῷ, „siquidem syntaxi laboranti medicinam facere non raro scribae conati fuerint.“ Pronomen ἐκεῖνο spectat ad id quod c. 18 de theogonia exposuit. Τὰ τεθεολογημένα sunt numina quibus divinitas tribuitur. Cf. c. 10. n. 18. Quod sequitur, ὄν νοεῖται, Maranus suspicatus est legendum pro vulg. ὄν (Bodl. 1. 2.

*Quos et Titanes cognomine vocant,
Propterea quod ulti sunt Coelum stelligerum.*

19. Hoc principium originis fuit et deorum quos existimant et universi mundi. Quid illud igitur sibi vult? Unumquodque enim eorum quibus divinitas tribuitur ab initio esse intelligitur. Nam si quum non essent facti sunt, ut iis placet qui de diis disputant, non sunt. Nam aut infectum quid et aeternum est, aut factum et corruptioni obnoxium est. Neque hoc secas mihi atque philosophis videtur. *Quid est id quod semper existit, et originem non habet, aut quid id quod factum quidem est, nunquam autem existit?* Plato, de eo quod mente ac de eo quod sensu percipitur disserens, id quidem quod semper est, quod mente percipitur, infectum esse docet, id autem quod non est, quod sensu percipitur,

Aet. ὄν) εἶναι. Reicienda est coniectatio Gesneri: τῷ παντί. ἕκαστον δὲ τῶν γεγεννημένων, ὡς τὴν ἀρχὴν οὐκ ὄν, φασί. ἕκαστο τούτων συνεπίον. εἰ γὰρ γεγόνασιν etc. Improbanda prorsus Suffr. Petri interpretatio lectionis vulgatae, a Rechenbergio et Lindnero accepta: „Hoc principium est eorum diis et universo mundo. Illud igitur scil. consequitur quod nos adstruimus, videlicet eos non esse deos. [Lindn. et interpr. Camp. „ἕκαστο τούτων scil. συνεπίον s. συνέπασθε.“] Tum cum εἶναι subaudias εἶδει [Lindn. δεῖ], h. e. unumquodque enim numen eorum, de quibus illi disceptant, ita esse debebat, ut id quod ab initio (seu semper) fuit.“ Equidem Marani coniecturam textui inserui. Tu, sententia non mutata, scripseris fortasse ὄν δεῖ εἶναι h. e. ita esse debet ut quod ab initio fuerit, ab initio (aeternum) debet esse.

2. ὄντες] Aet. ὄντος.

3. ἀγέννητον . . . γεννητόν] Sic reposui ex Arg. pro vulg. ἀγέννη-

τον . . . γεννητόν. Illa lectio firmatur Platonis loco: ἀγέννητον = γένεσιν οὐκ ἔχον (originem non habens, nicht geworden), γεννητόν = γενόμενον. Cf. c. 4. n. 10. Particula καὶ ante φθαρόν in Par. 2 et Mon. et in editt. Mor. Duc. Mar. deest.

4. μὲν] Desideratur ap. Morell. Duc. Maran.

5. Τί . . . οὐδέποτε] Plat. Tim. p. 27 D (Opp. ed. Bip. Vol. IX. p. 301). Cf. Justin. Cohort. ad Gent. c. 22. n. 3. Inepte Lindner. interpunxit: φιλόσοφοι, τί . . . οὐδέποτε· περὶ κτλ. — Plato: ὄν μὲν αἰεί, γένεσιν δὲ. Pro ἔχον Bodl. 2 ἔχον. Pl. non γενόμενον sed γιγνόμενον. Voculam μὲν post γενόμε. Arg. et Bodl. 2 praetermiserunt. Lub. ὄν (sic) δὲ.

6. ἀγέννητον] Sic epe Arg. reposui pro vulg. ἀγέννητον, quod hoc loco male se habet. Cf. n. 3. Mox codd. msti et editi γεννητόν. Solus Maranus perperam mutavit in γεννητόν.

τὸ αἰσθητὸν, γνητὸν, ἀρχόμενον εἶναι καὶ ἑκατόμηνον. Τούτῳ καὶ οἱ ἀπὸ τῆς στοᾶς τῷ λόγῳ ἑκτερωθήσεσθαι τὰ πάντα καὶ 19 κάλιν ἔσεσθαι φασιν, ἑτέραν ἀρχὴν τοῦ κόσμου ἑλαβόντες. Εἰ δέ, καίτοι διεσοῦ αἰτίου κατ' 10 αὐτοὺς ὄντος, τοῦ μὲν δραστηρίου 11 καὶ καταρχομένου, καθὸ ἡ πρόνοια, τοῦ δὲ πάσχοντος καὶ 12 τρεπομένου, καθὸ ἡ ὕλη, ἀδύνατον 13 δὲ ἔστι καὶ προνοούμενον ἐπὶ ταύτῳ μείναι τὸν κόσμον γινόμενον, πῶς ἢ τούτων 14 μένει-σύστασις, οὐ φύσει ὄντων ἀλλὰ γενομένων; Τί δὲ τῆς ὕλης κρείττους οἱ θεοί, τὴν σύστασιν ἐξ ὕδατος ἔχοντες; 15 Ἀλλ' οὐδὲ κατ' αὐτοὺς ὕδωρ τοῖς πᾶσιν ἀρχή. Ἐκ τῶν ἀπλῶν καὶ μονοειδῶν τί ἂν συστήναι 16 στοιχείων δύναται; B 17 Δεῖ δὲ καὶ τῆς ὕλης τεχνίτου καὶ ὕλης τῷ τεχνίτῳ. 18 Ἡ πῶς ἂν γένοιτο τὰ ἐκτυπώματα χωρὶς τῆς ὕλης ἢ τοῦ τεχνίτου; Οὔτε πρεσβυτέραν λόγον ἔχει εἶναι τὴν ὕλην τοῦ θεοῦ· τὸ γὰρ ποιητικὸν αἴτιον προκατάρχει τῶν 19 γινομένων ἀνάγκη.

20. Εἰ μὲν οὖν μέχρι 1 τοῦ φῆσαι γεγονέναι τοὺς θεοὺς καὶ ἐξ ὕδατος τὴν σύστασιν ἔχειν τὸ ἀπίθανον ἢν αὐτοῖς τῆς θεολογίας, ἐπιδεικτικῶς ὅτι οὐδὲν γνητὸν ὃ οὐ καὶ 2 διαλυτὸν, ἐπὶ τὰ λοιπὰ ἂν παρεγενόμην τῶν ἐγκλημάτων. 3 Ἐπεὶ δὲ τοῦτο

7. κατόμηνον] Bodl. 2 καιό-
μενον.

8. ἑκτερωθῆσθαι] Justin. Apol. I. c. 20. n. 2. Apol. II. c. 7. n. 4, Tatian. Or. ad Gr. c. 6. n. 1, Minuc. Fel. Octav. c. 34. §. 2.

9. λαβόντες] Bodl. 1. 2. Mon. Aet. λαβόντες.

10. αὐτοὺς] Bodl. 1 αὐτοῦς. Mox τὸ μὲν Aet. pro τοῦ μὲν.

11. καὶ] Deest in Arg. Infra: τὸ γὰρ ποιητικὸν αἴτιον προκατάρχει τῶν γινομένων ἀνάγκη.

12. τρεπομένου] Morell. et Duc. τρεπομένου.

13. δέ] Non πλεονάζει: respondet praecedenti καίτοι. Sine ratione censent Dechair. et Lindner.

δὲ expungendum. Bodl. 2 δὲ ἔστιν. Bodl. 1 δ' ἔστιν. Part. καὶ ante προνοούμενον deest in Bodl. 2.

14. μένει] Excidit in edit. Morell. et Duc. Pro σύστασις Par. 2. Bodl. 1. 2. Clar. Aet. στάσις. Τούτων, deorum. „Qui non suapte natura (φύσει) existunt“ i. e. qui non sunt entia necessaria et ab aeterno existentia. Bodl. 1 et Aet. ὄντος, non ὄντων. Bodl. 1. 2 γινομένων pro γενομένων.

15. Ἀλλ' οὐδὲ] Gesner. et Suffr. Petrus, quibuscum ut assolet Rechenbergius facit, malunt τόγα γὰρ: haec enim aqua secundum ipsos (philosophos) cunctis rebus principium est. Tu cave tibi a mutatione.

factum declarat, quippe quum esse incipiat et desinat. Hac etiam ratione Stoici omnia conflagratura et iterum futura dicunt, mundo aliud initium accipiente. Quodsi, quamquam duae apud eos vigent causae, quarum altera efficiens et principalis est, id est providentia, altera patiens et mutabilis, id est materia, fieri tamen non potest ut mundus, quia creatus est, eodem in statu, etiam providentiâ gubernatus, maneat: quomodo istorum constitutio manet, qui non natura existunt sed facti sunt? Quid autem materia praestant dii, qui ex aqua constituti sunt? Sed ut isti existimant neque aqua omnium est principium. Ex simplicibus et uniusmodi elementis quid possit constitui? Opus autem est et materiae artifex et artificis materia. Aut quomodo formae exprimi possint sine materia aut artifice? Neque etiam rationi consentaneum est ut materia antiquior sit deo; necesse est enim ut causa efficiens prius quam ea quae fiunt existat.

20. Si absurda eorum theologia his finibus contineretur ut deos factos et ex aqua constitutos dicerent, quum demonstraverim nihil factum esse quod non sit dissolutioni obnoxium, ad eas quae supersunt criminationes progrederer. Sed

Verba Ἐκ τῆ ἀπλῶν κτλ. rationem reddunt. Lindner. cum ἀρχῇ subaudit μόνη.

16. στοιχείων δ.] Arg. στοιχείων δύνατο, id quod in δύναται mutatum est.

17. Δεῖ ... τεχνίτη] Cf. c. 10. n. 12. Bodl. 1. 2. Clar. Aet. verba καὶ ὅλης et quae in eadem sententiam dicta consequuntur usque ad οὔτε πρεσβυτέρων omittunt.

18. Ἡ] Aut, si illud non sit verum, quomodo etc. Interpretes: quomodo enim etc. Arg. ἂν γίνονται.

19. γινομένων] Sic ex Par. 1

et Arg. reposui pro vulg. γινομένων. Cf. c. 6. n. 19:

1. τοῦ] Lub. ποῦ.

2. διαλυτόν] Bodl. 1. 2 ἀδιάλυτον. Paullo ante ex vulg. γεννητόν effecti γενητόν (Arg.), praesertim quum praecesserit γεγονέναι τοῦς θεοῦς et infra eorum γένεσις (non dicit γέννησις) memoretur. Cf. c. 4. n. 10. Mox pro ἂν Bodl. 1 et Aet. ἂ et pro παρεγενόμην Par. 2 et Arg. παραγενολίμην. Caeterae criminationes in Christianos sunt Oedipodei concubitus (c. 32) et Thyesteae coenae (c. 35).

3. Ἐπεὶ δὲ κτλ.] Prolixissima

μὲν διατεθείκασιν αὐτῶν τὰ σώματα· τὸν μὲν Ἡρακλέα ὅτι ⁴ θεὸς C δράκων ἐλικτός, τοὺς δὲ ⁵ ἑκατόγχειρας εἰπόντες, καὶ τὴν ⁶ θυγατέρα τοῦ Διός, ⁷ ἣν ἐκ τῆς μητρὸς Ῥέας ἢ Δήμητρος αὐτῆς ἐπαιδοποίησατο, δύο μὲν κατὰ φύσιν εἶπον ἔχειν ὀφθαλμοὺς καὶ ἐπὶ ⁸ τῷ μετώπῳ δύο καὶ προτομὴν κατὰ τὸ ὄπισθεν τοῦ τραχήλου μέρος, ἔχειν δὲ καὶ κέρατα, διὸ καὶ τὴν Ῥεαν φοβηθεῖσαν ⁹ τὸ τῆς παιδὸς τέρας φυγεῖν, οὐκ ἐφείσαν αὐτῇ τὴν θηλήν, ¹⁰ ἐν-

haec periodus: Ἐπεὶ δὲ τοῦτο μὲν διατεθείκασιν αὐτῶν τὰ σώματα... τοῦτο δὲ τὰ πραχθέντα ἐπ' ἀκριβῆς αὐτοῖς ὡς οἴονται διεξελήλυθασιν... ἀνάγκη καὶν τοσοῦτον εἰπεῖν: parentheses duas magnas continens, priorem de absurdis deorum formis, alteram de malis eorum facinoribus. Respicit Athenagoras ad τοὺς θεολογοῦντας (c. 19) qui ista exposuerint. Liberius hunc locum Lobeck. Aglaopham. T. I. p. 548 citavit.

4. θεὸς δράκων ἐλ.] Haec quoque ex Aegyptiorum hausta fontibus. Hercules enim, ut paullo ante dicebat Athenagoras [c. 18: ex Orpheo], opifex est mundi, cuius ex ore ovum emissum est. At mundi opificem Aegyptii sub serpentis specie effingebant. „Hoc animal Phoenices“, inquit Philo Biblius apud Eusebium Praep. ev. I. [c. 10], „bonum daemonem appellant, Aegyptii vero Cneph.“ Cneph autem nomen est mundi opificis apud Aegyptios, ut modo [c. 18. n. 28] observavimus ex Porphyrii testimonio. Maranus. Cf. Heinichen ad Eus. I. c. T. I. p. 49. n. 82 sq.

5. ἑκατόγχειρας] Sic et supra c. 18. Lobeck. I. c. Ἐκατόνχειρας.

6. θυγατέρα τ. Διός] H. e. Proserpinam, quae et Κόρη et Ἀθηλαῖ vocatur.

7. ἣν ἐκ τῆς μητρὸς Ῥέας ἢ Δήμητρος αὐτῆς ἐπαιδοκ.] Codd. msti et editi: ἣν ἐκ τῆς μητρὸς Ῥέας καὶ Δήμητρος ἢ Δημήτορος (ἢ Δημήτορος in Bodl. 1. 2. Act. omisum) τὸν (Maran. τὸν omisit ope Clar.; Linda. τῆς) αὐτῆς ἐπαιδοκ. Eadem ratione, ut supra in textu, locum corruptum emendarunt Suffr. Petrus et Lobeckius, nisi quod ille etiam pronomen αὐτῆς („quam ille ex matre Rheae seu Cerere sustulit“) et hic vocem μητρὸς exprunxit (ἣν ἐκ τῆς Ῥέας ἢ Δήμητρος αὐτῆς ἐπαιδοκ.). Quid? Nescio an scriptum fuerit nonnisi hocce: ἣν ἐκ τῆς μητρὸς Ῥέας ἐπαιδοκ. Fortasse enim doctus lector, Rheam et Cererem confundens, ad marginem vel supra lineam scripsit καὶ Δήμητρος ἢ Δημήτορος τῆς αὐτῆς, quod quidem postea in textum irrepsit. Talia interpolamenta alibi quoque deprehenduntur: exempla notavi c. 14. n. 10. Iam addo ineptas caeterorum editorum coniectationes. Putaverunt legendum Gesner. et Rechenb.: ἣν ἐκ τῆς μητρὸς Ῥέας, ἢ Δήμητρος, ἢ Δημήτορος τῆς αὐτῆς (redd.: eandem enim faciunt) ἐπαιδ. Stephan.: ἣν ἐκ μητρὸς μὲν Ῥέας, θυγατρὸς δὲ Κόρης ἐπαιδ. (c. 32). Fell.: ἣν ἐκ μητρὸς μὲν Ῥέας καὶ Δήμητρος ἢ Δημήτορος τῆς Κόρης ἐπαιδ.

quum partim eorum corpora descripserint: velut dum Herculem quidem deum draconem volubilem esse, alios autem centimanos dixerunt, et dum filiam Iovis, quam is ex ipsa matre Rhea sive Cerere suscepit, duobus quidem secundum naturam oculis et duobus in fronte et belluina facie in posteriore colli parte, praeterea vero cornibus instructam esse dixerunt, quare Rheam hoc puellae monstro exterritam fugisse, non praebentem ei papillam, unde mystice qui-

(deceptus a Stephano ait: „Rhea enim filia Corae infra [c. 32] dicitur“?!). Dechair.: ἦν ἐκ τῆς μητρὸς Ῥέας ἢ Δήμητρος τῆς αὐτῆς (eandem enim faciunt) ἐπαιδοκ. Quodsi Athenagoras revera Ῥέας ἢ Δήμητρος scripsit, utramque commutavit deam. „Etenim Rhea atque Ceres, quamquam altera mater erat, altera filia, tamen tam multa inter se communia habuerunt ut Graeci, parva curare nescii, duabus matronis, praesertim peregrinis, modo hoc modo illud nomen communicarent; quo exemplo Euripides in illustri carmine Hel. 1304 Cereris de rapta filia moerorem et placationem sic enarrat, ut huic deae non solum nomen μήτηρ ὄρεϊα, quod Cybelae proprium est, sed etiam crepitacula bacchica et leones vectores tribuat.“ Lobeck. l. c. T. II. p. 1225; coll. Pauly Real-Encyclop. d. klass. Alterthumswiss. T. VI (Stuttg. 1852) p. 402. — Paulo post convenientius pro εἶπον dictum fuisset εὐπόντες.

8. τῶ μετώπῳ] Bodl. 1. 2. Aet. τῶν μετώπων. Suffr. Petrus translit: „duos loco naturali duosque in vertice [ἐπὶ τῶ μετώπῳ] oculos habere dixerunt, et frontem [προτομήν] ad posteriorem colli partem.“ Gesn. (et Maran.): „... et insuper duos in fronte [δ. τ. μετώπῳ] et rostrum quoddam [προτομήν] in posteriore colli parte.“ Lindner.: „προτομήν vertunt rostrum, nescio qua causa adducti. Suidas [Poll. I. 189. II. 47]: προτομή ἐπὶ ζώων ἀλόγων οὕτω λέγεται ὡς ἐπὶ ἀνθρώπων πρόσωπον. Ergo cervice fuit belluina eminentibus in fronte cornibus.“

9. τὸ τῆς] Prior vocula deest in Aet., altera ap. Maran. errore. Bodl. 1. 2. Aet. οὐκ ἐφεῖσαν τὴν θηλὴν αὐτῆ.

10. ἐνθεν μ. μὲν Ἀθηλαῖ] Cf. c. 17. n. 22. Verba Ἀθηλαῖ usque ad ἡ αὐτῆ οὕσα desunt in Bodl. 2. „Caeterum“, ait Lindnerus, „novum est quod Φερσεφόνην dicit, non Περσεφόνην.“ Id valde imperiti commentatoris est. Occurrit illa forma saepe in Pseudo-Orphei Hymnis et Argonaut., apud Pindarum, in Anthologia (cf. Stephan. Thes. gr. ling., ed. C. B. Hase, Vol. VI. p. 1000), apud Apollon. Rhod. II. 916, Plutarch. De Isid. et Osir. c. 66 et De genio Socr. c. 22, Porphyr. De abstin. IV. c. 16. p. 352, alios. Cf. Etymolog. Magn. p. 790 (Stephan. l. c. Vol. VIII. p. 712). Inde etiam Φερσεφόνηα (Hesych.) et Φερσεφόαττα (Tatian. Or. ad Gr. c. 10, Thom. Mag.) dicitur.

θεν μυστικῶς μὲν Ἀθηλαῖ κοινῶς δὲ Φερσιφόνῃ καὶ Κόρῃ πέκληται, οὐχ ἢ αὐτὴ οὖσα τῇ Ἀθηνᾷ τῇ ἀπὸ τῆς ¹¹ κόρης λεγομένη· τοῦτο δὲ τὰ πραχθέντα ¹² ἐπ' ἀκριβῆς αὐτοῖς ὡς οἴονται διεξηλεύθασιν· Κρόνος μὲν ὡς ἐξέτεμε τὰ αἰδοῖα τοῦ πατρὸς καὶ κατέρριψεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἄρματος καὶ ὡς ¹³ ἐτεκνοκτόνει κατὰ πίνων τῶν παίδων τοὺς ἄρσενας, Ζεὺς δὲ ὅτι τὸν μὲν πατέρα δῆσας κατεταρτάρωσε, καθὰ καὶ τοὺς υἱεῖς ¹⁴ ὁ Οὐρανός, καὶ πρὸς Τιτᾶνας περὶ τῆς ἀρχῆς ἐπολέμησε, καὶ ὅτι τὴν μητέρα Ῥέαν ¹⁵ ἀπαγορεύουσαν αὐτοῦ τὸν γάμον ἐδίωκε, δρακαίνης δ' αὐτῆς γενομένης καὶ αὐτὸς εἰς δράκοντα μεταβαλὼν συνδήσας ²⁰ αὐτὴν τῷ καλουμένῳ ¹⁶ Ἑρακλειωτικῷ ἄμματι ἐμίγη, τοῦ σχήματος τῆς μίξεως σύμβολον ¹⁷ ἢ τοῦ Ἑρμοῦ ῥάβδος, εἶθ' ὅτι ¹⁸ Φερσιφόνῃ τῇ θυγατρὶ ἐμίγη βιασάμενος ¹⁹ καὶ ταύτην ἐν δράκοντος σχήματι, ἐξ ἧς καὶς Διόνυσος αὐτῷ· ²⁰ ἀνάγκη κἄν τοσοῦτον εἰπεῖν· ²¹ Τί τὸ σεμνὸν ἢ χρηστὸν τῆς τοιαύτης ἱστορίας,

11. κόρης] Par. 2 ἀκόρης, at in marg. secundâ manu κόρης. Pro λεγομένη Par. 2 γενομένη. Bodl. 1. 2. Clar. Act. γενομένης. Inde Lobeck. l. c. T. I. p. 548 legit: τῇ ἀπὸ τῆς κόρης γενομένη. Male. Minerva a pupilla (κόρη) cognominata est, quam glaucam eam habuisse testatur epitheton γλαυκῶπις Ἀθήνη. Cf. Spanhem. ad Callim. Hymn. in Dian. 234 (ed. Ernest. T. II. p. 336 sq.), qui de Minervae epitheto Κορίης disserit.

12. ἐπ' ἀκριβῆς αὐτοῖς] Mallem αὐτοῖς ἐπ' ἀκριβῆς. Dechait. Refert enim V. D. ἐπ' ἀκριβῆς ad διεξηλεύθασιν, non ad πραχθέντα. Tatian. l. c. c. 38 (n. 1): αἱ ἐπ' ἀκριβῆς χρόνων ἀναγραφαί. Pro οἴονται Arg. οἴον τε.

13. ἐτεκνοκτ.] Arg. ἐτεκνογόνει. Mox Lobeck. ἄρσενας pro ἄρσενας, quae est forma veteribus Atticis usitata.

14. ὁ] Deest in Arg. Lobeck. ὁ Οὐρανός omisit.

15. ἀπαγορεύουσαν] Bodl. 1. 2. Act. ἀπαγορεύουσιν.

16. Ἑρακλ. ἄμματι] Hercules nodus pro vinculo arctissimo, non tamen indissolubili. Festus enim Pompeius ostendit antiquitus fuisse morem, ut nova nupta laneo cingulo praecingeretur, vincto nodo Herculis, quem vir ominis gratia solvebat. Ergo solabilis fuerit necesse est. Lindner.

17. ἢ τοῦ Ἑρμοῦ ῥάβδος] Scholion in marg. Par. 1 (manu primâ) et 2 (manu secundâ): Τὸ κηρύκιον [Par. 2 κηρύκειον] λέγει· καὶ γὰρ αὐτὸ ῥάβδος ἦν, Ἑρμοῦ σύμβολον, ὃ καὶ οἱ κήρυκες [Par. 2 φ̄ καὶ κήρυκες pro ὃ κ. οἱ κ.] ἐπιφερόμενοι ὠδενον μετ' ἀσφαλείας πρὸς οὐς ἐχρῆν πρεσβεύειν. Ῥάβδος οὖν ἦν τὸ κηρύκιον [Par. 2 κηρύκειον], ἐν ᾗ δράκοντες ἦσαν

dem Athela vulgo autem Proserpina et Core dicitur, non eadem ac Minerva quae a pupilla appellatur; quumque partim eorum praeclare ut ipsi existimant gesta persecuti sint: velut Saturnus quidem ut verenda patris exsecuerit eumquem curru deiecerit et parricidio se obstrinxerit mares filios devorans, Iuppiter autem ut patrem constrictum in tartara detruserit, quemadmodum filios quoque suos Coelus, et bellum cum Titanibus de imperio gesserit, et matrem Rheam concubitum eius respuentem persecutus sit, eaque in dracaenam conversâ ipse in draconem mutatus, nodo eam ut vocant Herculeo constringens, cum ea coierit, cuius concubitus imaginem virga Mercurii designat, deinde vero ut cum filia Proserpina coierit, ex qua filium Dionysum suscepit, quum huic quoque in draconis forma vim intulisset: — idcirco, quum hæc ita se habeant, necesse est ut hoc saltem dicam: Quid honesti aut

ἐντετυπωμένοι, ἀντιπλεκόμενοι ἀλλήλοις καὶ ἀντιπρόσωποι, ὑπόμνημα τῆς αἰσχρᾶς ταύτης μίξεως. — Act. σύμβολος pro σύμβολον. Bodl. 1. 2. Act. ἡ ante τοῦ omisere. Act. Ἐρμούος.

18. Φερσ.] In Arg. supra φ scriptum est π. Cf. supra n. 10. Tatian. l. c. c. 8: Ζεὺς καὶ Θυγατρὶ συγγίνεται. Vide quae ibi (n. 17) notavi. Dionysus vulgo filius Semeles dicitur, sed idem ab Orpheo (Hymn. 29 in Dionysum) Iovis et Proserpinae filius praedicatur.

19. καὶ] Bodl. 1. 2 τὴν.

20. ἀνάγκη κ. τ. εἰπεῖν] Par. 2. Bodl. 1. 2 καὶ τοῦτον εἰπεῖν ἀνάγκη. Inde Lindner. edidit καὶ τοσοῦτον εἰπεῖν ἀνάγκη, ita reddens: *et si tanta ac talia dicere necesse est, quid etc.* Verum enimvero apodesin incipiunt verba ἀνάγκη καὶ κατ. Illud καὶ elliptice dictum est: καὶ ἐὰν τοσοῦτον (c. 12. n.

17) ἡ. Exempla collegi ad Iustin. Apol. l. c. 26. n. 32.

21. Τί τὸ σεμν. ἢ χρ.] Bodl. 1. 2 τί σεμνὸν ἢ τί χρηστὸν. Bodl. 2 τῆς τοσαύτης. Tum Bodl. 1. 2 θεοῖς pro θεοῦς. Haec interrogatio spectat ad alterum quod perstrinxit: τοῦτο δὲ τὰ πραχθέντα ... διεξελήλυθασι. Sequens interrogatio, *Μὴ διαθέσεις τῶν σωμάτων*, respicit ad prius illud: τοῦτο μὲν διαθεσείασιν αὐτῶν τὰ σώματα. Cf. n. 3. Utrumque, et formas et facta deorum, vituperavit Plinius Hist. nat. II. c. 7: „Matrimonia quidem inter deos credi tantoque aevo ex his neminem nasci, et alios esse grandaevos semperque canos, alios iuvenes atque pueros, atricolores, aligeros, claudos, ovo editos, et alternis diebus viventes morientesque, puerilium prope deliramentorum est; sed super omnem impudentiam adulteria inter ipsos fingi, mox iurgia et odia,

ἵνα πιστεύσωμεν θεοὺς εἶναι τὸν Κρόνον, τὸν Δία, τὴν Κόρην, τοὺς λοιπούς; ²² Αἱ διαθέσεις τῶν σαρμάτων; Καὶ τίς ἔν ²³ ἄνθρωπος κεκριμένος καὶ ἐν θεωρίᾳ γεγονώς ὑπὸ ²⁴ θεοῦ γεννη- B
θῆναι πιστεύσαι ἔχιδναν (Ὀρφεύς·

²⁵ Ἄν δὲ Φάνης ἄλλην γενεὴν τεκνώσατο δεινὴν
Νηδύος ἐξ ἱερῆς, προσιδεῖν φοβερωπὸν ἔχιδναν,
Ἴης χαῖται μὲν ἀπὸ κρατὸς καλὸν τε πρόσωπον
Ἦν ἰσιδεῖν, τὰ δὲ λοιπὰ μέρη φοβεροῖο δράκοντος
Αὐχένος ἐξ ἄκρου.)

ἢ αὐτὸν τὸν Φάνητα δέξαιτο, ²⁶ θεὸν ὄντα πρωτόγονον (οὗτος γάρ ἐστιν ²⁷ ὁ ἐκ τοῦ ὠοῦ προχυθείς), ἢ σῶμα ἢ σχῆμα ἔχειν δράκοντος, ἢ ²⁸ καταποθῆναι ὑπὸ τοῦ Διός, ὅπως ὁ Ζεὺς ²⁹ ἀχώρητος γένοιτο; Εἰ γὰρ μηδὲν διενηνόχασι τῶν φαυλοτάτων C
θηρίων (δῆλον γὰρ ὅτι ὑποδιαλλάσσειν δεῖ τῶν γηίνων ³⁰ καὶ

atque etiam furtorum esse et sce-
rum numina.“ Formas deorum gen-
tilium irriserunt Tertullian. Ad na-
tion. I. c. 14. Apolog. c. 16, Minuc.
Fel. Octav. c. 21, Arnob. adv. nat.
III. c. 12 sqq., coll. Porphyg. ap.
Euseb. Praep. ev. III. c. 2.

22. Αἱ διαθέσεις τ. σ.;] Inter-
rogatio est cum indignatione. Lub.
et Petr. τίνες αἱ διαθ. τ. σ.; Cf.
v. 21.

23. ἄνθρ. κεκριμένος] I. e. ho-
mo alicuius iudicii, prudens. Par-
ticipium passivum, nominis signifi-
catione activa, ὁ κρίνειν δυνάμενος.
Gesner. Est homo iudicio suo ab
aliis discretus, probatus et firmatus
iudicio. Sic Herod. III. c. 31 κε-
κριμένοι ἄνδρες. Cf. Stephan. Thes.
gr. ling. Vol. IV. p. 1971.

24. θεοῦ] Bodl. 1. 2. Act. τοῦ
θεοῦ. — Talem seu deam seu nym-
pham semiserpentem ex Phorcynē
prognatam Hesiodus in Theogonia
describit, ut Gesner. adnotavit.

25. Ἄν ... ἄκρου] Hos versus
inter fragmenta Orphei repetiit G.
Hermann.: Orphic. P. II. p. 466 sq.
Cf. Lobeck. I. c. p. 493. — Is ait:
„De primā Phanelis prole, quam se-
quuta est haec ἄλλη, nihil comper-
tum habemus; filia eius serpentina,
de qua nostri versus loquuntur, sine
dubio Nox est, quae patri Phaneli
nupsisse dicitur ap. Procl. in Tim.
II. 137.“ Illud Ἄν mendosum est.
Clar. τὰν (sic). Bodl. 1. 2 τὴν,
„quo difficilior fit correctio“ (Lob.).
Pro γενεὴν Bodl. 2 γένεσιν et Clar.
γενεῶν. V. 3 χαῖταιμα Arg., non
χαῖται μὲν. Editi omnes καλόντες
(coniunctim).

26. θεὸν] Deest in Arg.

27. ὁ] Desideratur in Bodl. 1. 2.
Maranus: „Hunc Phanelē ex ovo
profusum fuisse non dixerat Athe-
nagoras ille in loco [c. 18], ubi de
ovo loquutus est. Sed difficile non
est intelligere simul cum ovo pro-
disse primogenitum illum deum, qui

utilis habet eiusmodi historia, ut deos esse credamus Saturnum, Iovem, Coen, caeteros? Corporumne descriptiones? Ac quis homo probatus iudicio et in rebus considerandis versatus a deo genitam putet viperam (Orpheus:

*Phanes aliam sobolem genuit horribilem
Utero ex sacro, visu terribilem viperam,
Cuius ex capite crines ac pulchra facies
Erat visu, caeterae partes terribilis draconis
Summo ex collo.)*

aut ipsum Phanetem, qui deus sit primogenitus (is enim est ille ex ovo effusus), draconis vel corpus vel figuram habere, aut a Iovæ, ut is incomprehensibilis fieret, devoratum fuisse approbet? Nam si nihil a belluis vilissimis discrepant (liquet enim a rebus terrenis et ex materia eductis divinum numen differre

coelam et terram ovo contenta dicitur condidisse. Idcirco enim Phanes ille draconis speciem dicitur habuisse, quia mundi opifex ita effingi solebat apud Aegyptios." De Phanete praeter Lobeckium plura dabit Preller: Pauly Real-Encyclop. d. klass. Alterthumswiss. T. V (Stuttg. 1848) p. 1000. Immerito Gesnerus existimavit addendum esse τὴν Μητιν post ὑπὸ τοῦ Διός: aut devoratum a Iove Μετιν esse.

28. κατακοθῆναι] Bodl. 1. 2. Clar. Aet. et cod. Ioeüsaei (quo Ducæus usus est) κατατεθῆναι, depositum esse.

29. ἀχώρητος] Gesn. reddidit: ut Iupiter securus tranquillum possideret regnum. Rectius Suffr. Petr.: ut Iupiter comprehensibilis fieret. Maran.: ut comprehendi non posset. Illustratur haec vox, quae c. 10 (n. 2) ad infinitam dei naturam exprimendam adhibita est, fragmentis ap. Lobeck. l. c. p. 523 sqq. et p. Corp. Apoll. Vol. VII.

911 sqq., ad hanc Phanetis devorationem pertinentibus (Preller l. c.): qua quidem „omnipotens, primus et ultimus, caput et medium et finis“ etc. factus est. Justin. Cohort. ad Gent. c. 38: ἀχώρητος δυνάμει. Gesnerus mallet ἀκόρητος, insatiabilis, i. q. ἀκόρεστος, Lindnerus ἀχόρηστος (sic) vel ἄχωρος (sic) μὴ („ne sede ac regno pelleretur“), Lobeckius p. 493 ἀχώριστος.

30. καὶ] Bodl. 2 καὶν. Mox Bodl. 1. 2. Clar. Aet. ἀποκρινόμενον. Sic etiam Par. 2 in margine. Τὰ ἀπὸ τῆς ὕλης ἀποκρινόμενα, ut Gesner. recte advertit, percommode dicuntur ea quae a materia separantur h. e. ex materia gignuntur: „tanquam materia una quadam et communi ceu massa existente, cuius veluti segmenta quaedam sunt res singulae, quae generantur et per generationem ab ea separantur, superveniente forma: ut

τῶν ἀπὸ τῆς ὕλης ἀποκρινομένων τὸ θεῖον), οὐκ εἰς θεοί.

²¹ Τί δαὶ καὶ πρόσκεινεν αὐτοῖς, ὧν πτηνῶν μὲν δίπην ἔχει ἢ γένεσις, αὐτοὶ δὲ θηριόμορφοι καὶ δυσειδεῖς;

21. ¹ Καίτοι εἰ σαρκοειδεῖς μόνον ἔλεγον αὐτούς καὶ αἷμα ἔχειν καὶ σπέρμα καὶ πάθη ὀργῆς καὶ ἐπιθυμίας, καὶ τότε ἔδει λῆρον καὶ γέλωτος λόγους τούτους νομίζειν· οὔτε γὰρ ὀργὴ οὔτε ἐπιθυμία καὶ ὄρεξις οὐδὲ παιδοποιὸν σπέρμα ἐν τῷ θεῷ. Ἔστωσαν τοίνυν σαρκοειδεῖς, ἀλλὰ κρείττους μὲν θυμοῦ καὶ ὀργῆς, **D** ἵνα μὴ Ἀθηνᾶ ² μὲν βλέπεται

³ Σκυζομένη Διὶ πατρί, χόλος δὲ μιν ἄγριος αἶρει,
Ἦρα δὲ θεωρῆται·

⁴ Ἦρα δ' οὐκ ἔχασε στήθος χόλον, ἀλλὰ προσήδα.

⁵ Κρείττους δὲ λύπης·

⁶ Ὡ πόποι, ἦ φίλον ἄνδρα διακόμενον περὶ τεῖχος

Ὀφθαλμοῖσιν ὄρωμαι· ἐμὸν δ' ὀλοφύρεται ἦτορ.

Ἐγὼ μὲν γὰρ ⁷ καὶ ἀνθρώπους ἀμαθεῖς καὶ σκαιούς λέγω τοὺς ὀργῇ καὶ λύπῃ εἰκοντας. Ὅταν δὲ ⁸ ὁ πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε ὀδύρεται μὲν τὸν υἱόν,

⁹ Αἶ αἶ ἐγών, ὅτε μοι Σαρπηδόνα φίλτατον ἀνδρῶν

Μοῖρ' ὑπὸ Πατρόκλοιῳ Μενoitιάδαο δαμῆναι!

21

foetus iam formatus et perfectus ab utero matris separatur." Sic infra c. 22 ἀπὸ γὰρ τῆς ὕλης διακριθείσης ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἢ τούτων σύστασις τε καὶ γένεσις. Maranus: „Gesneri observationem confirmat Plutarchus, quo teste ap. Euseb. Praep. evang. I. c. 8 Anaximander docebat infinitum [τὸ ἄπειρον] esse causam mundi generationis et corruptionis. Ex eo enim caelos eductos fuisse, ἐξ οὗ δὴ φησι τοὺς τε οὐρανούς ἀποκεκρίσθαι." Caelerum consulas c. 4. n. 9.

31. Τί δαί] Arg. et Lub. τί δέ. Bodl. 1. 2. Act. τὴ δέ. Tum Act. αὐτοὶ δὲ οὐ pro αὐτοὶ δέ.

1. Καίτοι εἰ σαρκοειδεῖς κτλ.]

Idem alii patres quum contra graecam tum contra homericam mythologiam monuerunt: Theophil. ad Autol. I. c. 9. III. c. 8, Clem. Protr. c. 2. §. 32 sqq., Tertull. Apol. c. 14 et Ad nation. I. c. 10, Minuc. Fel. Octav. c. 22, Cyrill. adv. Iulian. I (Opp. ed. Aubert. Tom. VI) p. 41. Cf. Stuhr „Ueberblick üb. d. Gesch. d. Behandlung d. Mythen im Alterthum": Baueri Zeitschr. f. specul. Theologie P. II. p. 83. — Particula μόνον apud σαρκοειδεῖς dicta est respectu habito verborum proximo praecedentium: θηριόμορφοι καὶ δυσειδεῖς. Bodl. 1. 2 σαρκοειδεῖ. Idem mox καὶ αἷμα ἔχει. Par. 1. 2. Arg. Act. καὶ ante σπέρμα omise-

oportere), non sunt dii. Quid tandem ad eos adimus, quorum origo instar pecudum se habet et facies belluina ac deformis est?

21. At etiamsi eos dicerent carnem tantum habere et sanguinem et semen et irae et cupiditatis affectus, ne haec quidem oratio nugarum opinionem et risum effugere deberet; nam nec ira nec cupiditas aut appetitus nec semen ad procreandum in deo est. Sint igitur ex carne, sed tamen furore et ira superiores, ne Minerva quidem videatur

*Succensa Iovi patri, ira autem illam atrox tenet,
Iuno vero ita appareat:*

Iunonis pectus non continuit iram, sed prolocuta est.

Sint etiam dolore superiores:

*Proh malum, certe dilectum virum fugatum circa murum
Oculis video: meum autem angitur cor.*

Ego enim etiam homines imperitos et rudes dico si iracundiae et dolori cedant. Sed si parens hominumque deumque iugeat filium,

*Hei mihi, quando mihi Sarpedonem carissimum viro-
rum
Fatum est a Patroclo Menoetiade interfici!*

runt; in Lub. καὶ ante πάθη excidit. Γέλωτος λόγοι sunt verba quae risum movent s. risu digna.

2. μὲν] Deest in Arg. Illico Bodl. 1. 2 βλέπεται.

3. Σκυζομένη ... αἰρεῖ] Hom. II. IV. 23. — Apud Hom. legitur ἦραι. In Mon. supra penult. verbi αἰρεῖ syllaba ἦ positum est, ut consensus sit cum Homero. Arg. αἰρη (sic, absque iola subscr.). Iam Stephanus voluit legi αἰρη, idque Duceus textui inseruit. Sed verba χόλος ... αἰρεῖ non pendent a praecedenti ἵνα μή.

4. Ἦρη ... προσήδα] Homer. II. IV. 24. — Bodl. 1. 2. Act. χολός. Mon. προσήδα.

5. Κραίτους δὲ] Respondet praecedenti κραίτους μὲν.

6. Ὡ ... ἦτορ] Hom. II. XXII. 168 sq. — Mon. ἦ pro ἦ.

7. καὶ] Deest Act. Σχαιούς Maran. interpretatur fuitiles. Hesych. σχαιός· μωρός, ἀμαθής, ἀπαίδευτος.

8. ὁ] Morell. Duc. Maran. mendose omiserunt. Mox Clar. ὀδύρεται.

9. Ἴ ... δαμῆναι] Homer. II. XVI. 433 sq. — Lub. et Petr. ὦ μοι ἔγών, ut Homerus, nisi quod apud hunc ὦ pro ὦ legitur. Caeteri codd. msti αἰ αἰ (λέγων) ὄτε κτλ. praebent: sic editi quoque. Suffr. Petrus: „Sciois exclamandi ratio-

¹⁰ ἀδυνατῇ δὲ ὀδυρόμενος τοῦ κινδύνου ἐξαρκάσαι,

¹¹ Σαρπηδῶν Διὸς υἱός, ὃ δ' οὐδ' ᾧ παιδί ἀμύνει,
τίς οὐκ ἂν τοὺς ἐπὶ τοῖς τοιούτοις μύθοις φιλοθέους, ¹² μάλ-
λον δὲ ἀθέους, τῆς ἀμαθίας καταμέμφοιτο; Ἔστωσαν σαρκοειδεῖς,
ἀλλὰ μὴ ¹³ τιτρωσκέσθω μηδὲ Ἀφροδίτη ὑπὸ Διομήδους τὸ
σῶμα,

¹⁴ Οὐτά με Τυδέος υἱὸς ὑπέρθυμος Διομήδης,
ἢ ὑπὸ Ἄρεως ¹⁵ τὴν ψυχὴν,

¹⁶ Ὡς ἐμὲ χολὸν ἔοντα Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη
Ἄλὲν ἀτιμάζει, φιλέει δ' αἰδηλὸν Ἄρηα.

— — ¹⁷ Διὰ δὲ χρόα καλὸν ἔδαψεν.

Ὁ δεινὸς ἐν πολέμοις, ¹⁸ ὃ σύμμαχος κατὰ Τιτάνων τοῦ Διός,
ἀσθενέστερος Διομήδους φαίνεται.

¹⁹ Μαίνετο δ' ὡς ὄτ' Ἄρης ἐγγέσπαλος —.

Σιώπησον Ὀμηρε, θεὸς οὐ μαίνεται. Σὺ δέ μοι καὶ μαιφόνον
καὶ βροτολογόν,

²⁰ Ἄρες, Ἄρες βροτολογέ, μαιφόνε,

²¹ διηγῆ τὸν θεόν, καὶ τὴν μοιχείαν αὐτοῦ διέξει καὶ τὰ δεσμά·

nem non intelligens lectionem te-
mere mutavit, quod sensum putaret
alioqui esse abruptum." Stephanus
mallet αἰ αἰ ἐγών (λέγων) ὅτε κτλ.
Etiam Plato (De rep.) Homerum vi-
tuperat, qui summum deum iam fle-
biliter lamentantem filium inducat,
ὥστε φάναι· αἰ αἰ ἐγών etc. Re-
ctius fortasse αἰ αἰ scribitur. Non
muto. Cf. Pape Lex. gr. P. I. p. 44.
Solutus Dechair. ex ὅτε, id quod in
omnibus quoque Homeri codicibus
est, perperam ὅτε effecit. Pro μοῖρ'
Mon. μοῖραι, sed punctis supra αι
positis indicans lectionis vitiositatem.

10. ἀδυνατῇ] Pendet a praec.
ὅταν, ut ἀδυνατῇ δὲ referatur ad
ὀδύρηται μὲν. Apodosis incipit ver-
bis τίς οὐκ etc. Firmatur illud ἀδυ-

νατῇ Par. 1. 2. Bodl. 1. 2. Aet.
et cod. Iocūsaei (c. 20. n. 28). Re-
liqui codd. msti ἀδυνατεῖ. Quam-
quam in editione Gesneri Stephanus
genuinam lectionem textui inseruit,
tamen Morell. et Rechenb. ἀδυνα-
τεῖ inepte refinxerunt. Aet. Σαρ-
πιδόνα, per itacismum.

11. Σαρπηδῶν . . . ἀμύνει]
Homer. II. XVI, 522. — Aet. Σαρ-
πιδῶν (cf. n. 10). Lub. et Mon.
υἱὸς διὸς inverso ordine.

12. μᾶλλον δὲ ἀθ.] Desideran-
tur in Bodl. 1. 2.

13. τιτρωσκέσθω] Par. 2. Bodl.
1. 2. Aet. τιτρωσκέσθωσαν, id quod
Maran. quoque in textu posuit. Bodl.
2 non ὑπὸ sed ἀπὸ. Bodl. 1. 2.
Aet. Διομήδου.

nec possit dum lamentatur eum periculo eruere,

Sarpedon Iovis filius, ipse autem ne suo quidem filio auxiliatur,

quis non eorum imperitiam incuset qui huiusmodi fabulis se praebent deorum cultores, vel potius atheos? Sint ex carne, sed ne vulneretur Venus a Diomede in corpore,

Vulneravit me Tydei filius superbus Diomedes,
aut a Marte in animo,

Ut me claudum Iovis filia Venus

Semper dehonestat, amatque perniciosum Martem.

— — *Cutem autem pulchram dilaceravit.*

Terribilis ille in bellis, Iovis adversus Titanes auxiliator, infirmior Diomede apparet.

Furebat autem velut quum Mars hastam vibrans —.

Tace Homere, deus non furit. Tu vero mihi et caede inquinatum et perniciosum hominibus,

Mars, Mars perniciose hominibus, caede inquinate,
enarras deum, et adulterium eius describis et vincula:

14. Οὐτά . . . Διομήδης] Hom. Il. V. 376. — Arg. τυδέως.

15. τὴν ψυχὴν] Dechair. addendum existimat Ἡφαιστος. Nil opus. Arg. ἄρεος pro Ἄρεως.

16. Ὡς . . . Ἄρηα] Homer. Od. VIII. 308 sq.

17. Διὰ . . . ἔδαψεν] Homer. Il. V. 858. — Gesnerus ante hunc versum addiderit μηδὲ Ἄρης ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ. „Sed fortasse Athenagoras, ut in re notissima, necesse esse non putavit admonere haec verba de Marte et Diomede dicta esse“ (Maran.).

18. ὁ] Bodl. 1. 2. Aet. καὶ. Mox τοῦ Διός Arg. omisit. Tum pro Διομ. φαίν. Dechair. et Lindn.

φαίν. Διομ. (Par. 2. Bodl. 1. 2. Aet.) ediderunt.

19. Μαίνεται . . . ἐγχείσπαλος] Homer. Il. XV. 605. — Bodl. 1. 2. Aet. μάλινται. Arg. ἄτ' ἄρης ἐγχείσπαλος.

20. Ἄρης . . . μαιφόνε] Homer. Il. V. 31.

21. διηγῆ] Mon. διηγεῖ, super eī vero ἦ scriptum. — Mox διέξει, apud Atticos usitatius quam διέξεις, ex Par. 1. 2 et Arg. reposui: ubi tamen in διέξη (sine ι subscr.) mutatum est. Lub. et Petr. διέξεις. Ottob. 1. 2. Bodl. 1. 2. Clar. Mon. Aet. διέξη. Literae EI et H saepe confunduntur: e. g. supra n. 10 et infra n. 27, alibi. Gesner. (ex Bon.) et post eam omnes editt. διεξίης.

²² Τὰ δ' ἐς δέμνια βάντε πατέδραθον, ἀμφὶ δὲ δισροὶ
Τεχνήεντες ἔχυντο πολύφρονος Ἡφαίστοιο;
Οὐδέ τι κινήσαι μελέων ἦν.

Οὐ ²³ καταβάλλουσι τὸν πολὺν τοῦτον ἀσεβῆ λῆρον περὶ τῶν
θεῶν; ²⁴ Οὐρανὸς ἐκτέμνεται, δεῖται καὶ καταταραροῦται Κρό-
νος, ἐπανίστανται Τιτᾶνες, ²⁵ Στυγὲ ἀποθνήσκει κατὰ τὴν μά-
χην· ἤδη καὶ θνητοὺς αὐτοὺς δεικνύουσιν· ἐρωῶσιν ἀλλήλων, ἐρω-
σιν ἀνθρώπων.

²⁶ Αἰνείας, τὸν ὑπ' Ἀγχιση τέκε δι' Ἀφροδίτη,
Ἰδης ἐν κνημοῖσι θεὰ βροτῶ εὐνηθεῖσα.

Οὐκ ἐρωῶσιν; Οὐ πάσχουσιν; ²⁷ Ἡ γὰρ θεοί, καὶ οὐχ ἄφεται αὐ-
τῶν ἐπιθυμία! Κἂν σάρκα θεὸς κατὰ θεῖαν οἰκονομίαν λάβῃ,
ἤδη δοῦλός ἐστιν ἐπιθυμίας;

²⁸ Οὐ γὰρ πάποτε μ' ᾧδε θεᾶς ἔρος οὐδὲ γυναικὸς
θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι περιπροχυθεὶς ἐδάμασσεν·

Οὐδ' ὀπότ' ἠρασάμην Ἰξιονίης ἀλόχοιο,

Οὐδ' ὅτε περ Δανάης καλλισφύρου ²⁹ Ἀκρισιῶνης,

Οὐδ' ὅτε Φοίνικος κούρης τηλεκλειτοῖο,

Οὐδ' ὅτε περ Σεμέλης, οὐδ' Ἀλκμήνης ἐνὶ Θήβῃ,

Οὐδ' ὅτε Δήμητρος καλλιπλοκάμοιο ³⁰ ἀνάσσης,

Οὐδ' ὅτε περ Δητοῦς ἐρικυδέος, οὐδὲ σεῦ αὐτῆς.

22. Τὰ ... ἦν] Homer. Od.
VIII. 296—298. — Pro ἔχυντο,
quod in Bodl. 1. 2. Act. deest, Mon.
ἔχηντο, ita tamen, ut *en* supra syl-
labam *ην* sit scriptum.

23. καταβάλλουσι] Maranus per-
peram mallet καταβαλοῦσι, An non
plurimas illas de diis nugae pro-
ficiant? Iude interpr. Camp.: „Sol-
len sie denn nicht jene Menge gott-
loser Fabeln wegwerfen?“ Lub. πο-
λύ pro πολὺν. Bodl. 1. 2. Act.
λῆρον τὸν ἀσεβῆ.

24. Οὐρανὸς ... καταταραρῶται.]
Arg. ὁ οὐρανὸς ... ταραροῦται.

25. Στυγὲ] Mon. στυγὲ primā
manu, sed στυγὲ a Sophiano.

26. Αἰνείας ... εὐνηθεῖσα] Ho-
mer. Il. II. 820 sq. — Morell. et
Maran. δι' mendose, Duc. δι'. Act.
Ἰδη pro Ἰδης.

27. Ἡ γὰρ θεοί, καὶ οὐχ ἄ.]
Scriptor, postquam ironice inter-
rogavit Οὐκ ἐρωῶσιν κτλ., cum sar-
casmō addit Ἡ (= profecto) γὰρ
θεοί, καὶ οὐχ ἄφεται α. ἐπιθ. !
Sic recte omnes codd. msti: praeter
Bodl. 1. 2, qui οἱ pro ἦ habent, et
Clar., qui praebet ἦ γὰρ θεοί;
ἄφεται (omisso καὶ οὐχ) etc. Lub.
et Petr. εἰ (cf. n. 21) γὰρ θεοί,
οὐχ ἄφ. (eiecta vocula καί). In
editis eadem leguntur quae supra in

*Illi lectum ingressi dormierunt, vincula autem
Fabrefacta circumfundebantur prudentis Vulcani,
Neque ullum movere membrum poterant.*

Nonne multas huiusmodi de diis impias nugas effundunt?
Coelus castratur, ligatur et in tartarum detruditur Saturnus,
insurgunt Titanes, Styx moritur in proelio: insuper et mor-
tales illos faciunt; amant se invicem, amant homines.

*Aeneas, quem ex Anchise peperit diva Venus,
Idae in vertice dea mortali mixta.*

Nonne amant? Nonne patiuntur? Profecto enim [sunt] dii,
neque attinget eos cupiditas! Etiamsi carnem deus secundum
divinam dispensationem assumat, an statim servus est cu-
piditatis?

*Non enim unquam mihi sic deae amor neque mulieris
Animum in pectoribus circumfusus domuit:*

*Neque quando captus fui amore Ixioniae uxoris,
Neque quando Danaes formosae Acrisii filiae,
Neque quando Phoenicis filiae inclyti,
Neque quando Semeles, neque Alcmenes in Thebis,
Neque quando Cereris pulchricomae reginae,
Neque quando Latonae valde illustris, neque tui ipsius.*

textu exhibui. (Morell. errore ἤ.) Sed editores non intellexerunt ista verba sarcastice prolata esse. Quare Gesner. coniecit legendum: εἰ γὰρ θεοί, οὐχ ἄψεται. Dechair. scribendum suspicatus est: ἀλλ' οὐκ ἐρωῶσιν, οὐ πάσχουσιν, sine nolis interrogationis. Maranus: ἢ [debebat saltem scribere ἢ] γὰρ θεοί, ἄψεται α. ἐπιθ.; reddit: „quatenus enim dii, an eos attinget cupiditas?“ Lindner. nimia mutatione admissa proposuit: εἰ γὰρ θεοί, οὐκ ἐρωῶσιν, οὐ πάσχουσιν καὶ οὐχ ἄψεται κτλ. — Interrogatio Κἄν σάφα κτλ. „est loco negationis,“ ut Gesner. advertit, at Dechairio

interrogandi signum post ἐπιθυμίας collocatum displicuit.

28. Οὐ... ἀντιῆς] Homer. II. XIV. 315. 316. 317. 319. 321. 323. 326. 327 — ut in Iustini Mart. Cohort. ad Gent. c. 2. n. 17. Iuppiter alloquitur Iunonem. — Lub. ἔρωσ pro ἔρωσ. Tum Arg. et Mon. ἐδάμασεν. Lub. ἦρης ἐμῆς et Mon. ἐξ κιονίης pro Ἰξιονίης.

29. Ἀκρισιώνης] Arg. ἀκρισιώνης. Max Mon. τηλεκλιτοῖο, v supra i posito.

30. ἀνάσσης] Mon. ἀνάσσης, sec. manu ἀνίαης. Sequenti versu Hom. non ὄτε περ sed ἐπότε.

³¹ Γενητός ἐστι, φθαρτός ἐστιν, οὐδὲν ἔχων θεοῦ. Ἄλλα καὶ Θε-
τεύουσιν ἀνθρώποις·

³² Ὡ δώματ' Ἀδμήτει', ἐν οἷς ἔτελην ἐγὼ
Θῆσσαν τράπεζαν αἰνέσαι, θεός περ ὦν·
καὶ βουκολοῦσιν·

B

³³ Ἐλθὼν δ' ἐς αἶαν τήνδ' ἴβουφόρβουν ξένω,
Καὶ τόνδ' ἴσωζον οἶκον.

Οὐκοῦν ³⁴ κρείττων Ἀδμητος τοῦ θεοῦ. Ὡ μάντι καὶ σοφῆ καὶ
προειδῶς τοῖς ἄλλοις τὰ ἐσόμενα, οὐκ ἔμαντεύσω ³⁵ τοῦ ἐρωμέ-
νου τὸν φόνον, ἀλλὰ καὶ ἔκτεινας αὐτοχειρὶ ³⁶ τὸν φίλον.

³⁷ Κάγω τὸ Φοίβου θεῖον ἀψευδὲς στόμα
Ἥλπιζον εἶναι, μαντικῇ βρῦον τέχνη.

(ὡς ψευδόμαντιν κακίζει τὸν ³⁸ Ἀπόλλω ὁ Αἰσχύλος)

Ὁ δ' αὐτὸς ὕμνων, αὐτὸς ἐν Θοῖνῃ παρών,

● Αὐτὸς τὰδ' εἰπὼν, αὐτὸς ἐστὶν ὁ κτανὼν

Τὸν παῖδα τὸν ἐμόν.

C

22. ¹ Ἄλλα ταῦτα μὲν ἴσως πλάνη ποιητικῆ, ² φυσικὸς δέ
τις ἐπ' αὐτοῖς καὶ τοιοῦτος λόγος·

³ Ζεὺς ἀργῆς (ὡς φησιν Ἐμπεδοκλῆς) Ἥρη τε φερέσβιος ἠδ'
Ἄιδωνεὺς

Νῆστις θ', ἣ δακρύοις τέγγει κρούνωμα βρότειον.

31. Γενητός] Dechair. et Gal-
land. γεννητός. Sine ratione. Cuncti
hic codd. msti illam lectionem tuen-
tur. Cf. c. 4. n. 10. Pro θεοῦ
Bodl. 2 θεῶν.

32. Ὡ ... ὦν] Eurip. Alcest.
1 sq. — Pro Ἀδμήτει', quod loco
vulg. Ἀδμήτεια rescripsi, Lub. et
Mon. ἀδμήτεια habent. Aet. ὡς pro
ὦν.

33. Ἐλθὼν ... οἶκον] Eurip.
l. c. 8 sq. — Rectius Athenagorae
δ' ἐς αἶαν quam quod ap. Eur.
vulgo exstat δὲ γαῖαν. Omnes illius
codd. msti ξένων pro ξένω, quod
iam in editione Gesn. comparet. Ex-
cipias Lubanensem, qui veram scri-

pturam suppeditat. Insuper Bodl.

1. 2. Aet. ἴβουφόρουν.

34. κρ. Ἀδμ.] Lub. ἄδμ. κρ.
ordine inverso.

35. τοῦ ἐρωμένου] Achillem
intelligit, id quod omnes commenta-
tores non viderunt. Justin. Orat.
ad Gent. c. 2: (Apollo) Αἰακίδῃ
θηρησκεύοντι τὸν αὐτοῦ θάνατον
οὐκ ἔμαντεύσατο. Vide quae ibi
(n. 9) observavi.

36. τὸν φίλον] Hyacinthus,
Amyclae filius, ab Apolline impru-
dente, quum disco luderent, inter-
fectus est.

37. Κάγω ... ἐμόν] Incertae
Aeschyli fabulae fragmentum. Ex-

Ortus est, corruptioni obnoxius est, nec quidquam habet dei. Quin etiam serviunt hominibus:

*O domum Admeteam, in qua pertuli ego
Mensam servilem laudare, quamvis deus;*

et armenta pascunt:

*Ingressus terram hanc pavi boves hospiti,
Et hanc servabam domum.*

Est ergo Admetus deo praestantior. O vates et sapiens et aliis futura praesagiens, non es vaticinatus amasii caedem, sed etiam occidisti manibus tuis carum.

*Ego coeleste Phoebi os nescium mendacii
Credebam esse, augurum scatens arte.*

(ut falsum vatem Aeschylus Apollinem exagitat)

*Qui ipse cantat, qui ipse coenae interest,
Qui ipse haec dixit, ipse est qui interfecit
Filiū meum.*

22. Sed haec forte commenta sunt poetica, in quae tamen naturalis quaedam ratio quadrat et quidem huiusmodi:

*Iuppiter candens (ut ait Empedocles) et Iuno vitalis
et Pluto*

Et Nestis, quae lacrimis tingit fontem humanum.

stat etiam apud Platonem De rep. II. p. 383 A, Eusebium Praep. ev. XIII. c. 3. §. 25, alios, quos F. G. Wagnerus Tragicc. gr. fragmm. Vol. I (Vratisl. 1852) p. 132 laudavit. Solent hos versus plerique aut ad Psychostasiam ipsam aut ad extremam eius tetralogiae fabulam cuius pars Psychostasia fuit referre: cf. Welcker. Trag. gr. p. 38; Lachmann. vero (De trag. mens. p. 5), Schneider. (ad Plat. l. c.), G. Hermann. (De Aesch. trag. fata Aiacis et Teucris compl., Lips. 1838, p. 4) censent ad Ὀπλων κρίσειν pertinere. — Codd. editi Κάγω τι. Exciplas Maran., qui Κάγω τὸ reposuit: id

quod iam Gesnerus maluit legi. Arg. Lub. Petr. Bodl. 1. 2. Mon. Aet. Κάγω τοι. Caeteri codd. msti Κάγω τι. Par. 2. Bodl. 1. 2 φοῖβον. 38. Ἀπόλλω] In Arg. supra syll. λω scriba v posuit.

1. Ἀλλὰ κτλ.] Iam docet deos frustra a gentilibus per allegoriam ad physiologiam revocari. Pariter alii patres: cf. quae ad Tatian. Or. ad Gr. c. 21. n. 8 et 10 observavi.

2. φυσικὸς] Lub. Bodl. 1. 2. Mon. Aet. φυσικῶς.

3. Ζεὺς . . . βρότειον] Iidem Empedoclis versus habentur apud Diogenem Laert. VIII. 76, Porphyrium (quem vulgo vocant Heracli-

Εἰ τοίνυν Ζεὺς μὲν τὸ πῦρ, ⁴ Ἥρα δὲ ἡ γῆ καὶ ὁ ἀήρ Ἴδωνεὺς καὶ τὸ ὕδωρ Νῆστις, στοιχεῖα δὲ ταῦτα, ⁵ τὸ πῦρ τὸ ὕδωρ ὁ ἀήρ, οὐδεὶς αὐτῶν θεός, οὔτε Ζεὺς οὔτε Ἥρα οὔτε Ἴδωνεὺς· ὁ ἀπὸ γὰρ ⁶ τῆς ὕλης διακριθείσης ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἢ τούτων σύστασις τε καὶ γένεσις·

⁷ Πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ γαῖα καὶ ἡέρος ἥπιον ὕψος,

Καὶ φιλή μετὰ τοῖσιν.

Ἄ χωρὶς τῆς φιλίας οὐ ⁸ δύναται μένειν, ὑπὸ τοῦ νείκους συγχεόμενα, πῶς ἂν οὖν εἴποι τις ταῦτα εἶναι θεούς; Ἀρχικὸν ἢ φιλία κατὰ τὸν Ἐμπεδοκλέα, ⁹ ἀρχόμενα τὰ συγκρίματα, τὸ δὲ ἀρχικὸν κύριον· ¹⁰ ὥστε, εἰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τοῦ τε ἀρχομένου καὶ τοῦ ἄρχοντος δύναμιν ¹¹ θῶμεν, λήσομεν ἑαυτοὺς ἰσό-23 τιμον τὴν ὕλην τὴν φθαρτὴν καὶ ρευστὴν καὶ μεταβλητὴν τῷ ¹² ἀγενήτῳ καὶ αἰδίῳ καὶ διαπαντὸς συμφώνῳ ποιούντες θεῷ.

dem) Alleg. Hom. p. 443 ed. Gal., alios, quos F. G. A. Mullachius Disp. de Empedoclis prooemio (Berol. 1850. 4°) p. 10 citavit. De sententia Empedoclis exposuit etiam E. Reinhold *Gesch. d. Philos.* T. I (Ien. 1845) p. 48 sqq. — Mon. Ζεῦ σαργης (sic). Pro Ἥρα τε, quae Bodl. 1 non agnoscit, Lub. et Mon. εἴρηται. Sed in Lub. senior manus literis rubris superscripsit ἥρη τε. Bodl. 1. 2. Aet. ἦ pro ἡδ'. Alterum versum quod attinet, pro Νῆστις θ' ἢ δακρύοις (Par. 1. Sirl. Petr. Bon.) habent Par. 2. Arg. Lub. Bodl. 1. 2. Mon. Aet. νῆστις τε ἢ (Par. 2. Arg. Bodl. 1. 2 ἦ) δακρύοις (Bodl. 1. 2. Aet. δακρύνεις). Pro τέγγει κρούνωμα (Par. 1. Petr. Bon.) comparet in Par. 2. Sirl. Lub. Bodl. 1. 2. Mon. Aet. τ' ἐπικρούρον νομᾶ (Sirl. et Lub. νομᾶ, Mon. νομᾶ), in Arg. τ' ἐπικρούρης νομᾶ. In editis est ut supra in textu. Eodem modo Euse-

bis Praep. ev. XIV. c. 14 ex Plutarch. De plac. philos. I. c. 3 citavit. Suffr. Petro placet νῆστις θ' ἢ δακρύοις ἐπικρούοι δῦμα βρότειον (ex Diog. L.). S. Karstenius (Philosoph. gr. veter. reliq. Vol. II, Amst. 1838, p. 92) legit Νῆστις δακρύνεισά τ', ἐπικρούνωμα βρότειον. Mullachius vero: Νῆστις θ' ἢ δακρύνων τέγγει κρούνωμα βρότειον, et Nestis quae mortalibus lacrimarum fontem humectat. Non mutandum. Gesnerus: „Per κρούνωμα intelligo κρουνοῦς, venas et meatus qui humorem continent.“ Lindnerus: „Κρούνωμα interpreto fontem, et fontem humanum intelligo de oculis.“

4. Ἥρα δὲ ἡ γῆ κ. ὁ ἀήρ Ἴδ.] Langus interpres legendum censuit Ἥρα δ' ὁ ἀήρ καὶ ἡ γῆ Ἴδ. Plutarchus enim l. c., sententiam Empedoclis explanans, ait: Δία μὲν γὰρ λέγει τὴν ζέειν καὶ τὸν αἰθέρα, Ἥρα δὲ φερέσβιον τὸν

Si igitur Iuppiter ignis, Iuno terra et Pluto aer et Nestis aqua, haec autem elementa sunt, ignis aqua aer, nullus eorum deus est, nec Iuppiter nec Iuno nec Pluto: ex materia enim a deo divisa eorum constitutio et origo:

*Ignis et aqua et tellus et blandum aeris cacumen,
Adde amicitiam his.*

Quae sine amicitia permanere non possunt, quum per discordiam confundantur: haec igitur quomodo deos esse quisquam dixerit? Imperat amicitia secundum Empedoclem, parent quae concreta sunt, quod autem imperat dominatum tenet; itaque, si illius quod imperat et illius quod paret unam et eandem vim esse ponamus, corruptioni obnoxiam et fluxam et mutabilem materiam imprudentes infecto et aeterno et sibi semper constanti adaequabimus deo. Iup-

ἀέρα, τὴν γῆν τὸν Ἄϊδωναία, Νῆστιν δὲ καὶ κρούνωμα βρότειον, διοσει τὸ σπέρμα καὶ τὸ ὕδωρ. „Sed“, inquit Maranus, „quia Junō saepe alias ab antiquis terra dicitur, frustra immutetur Athenagorae contextus.“

5. τὸ ... ἀήρ] Addendum videtur ἡ γῆ.

6. τ. ὕλ. διακριθ.] Cf. c. 20. n. 30.

7. Πῦρ . . . τοῖσιν] Arg. καὶ γαῖαν καὶ ἡέρα pro κ. γαῖα κ. ἡέρος. Maranus: Ante verba Καὶ φιλή μετὰ τοῖσιν apud Sextum Empiricum versus legitur, quem Stephanus apud Athenagoram omissum fuisse existimat, is nempe: Νσιός τ' οὐλόμενον δίχα τῶν ἀτάλαντον ἀπάντη. Ex quo nonnulli sex principia Empedocli attribuunt. Sed quum hoc loco Athenagoras sententiam Empedoclis ad duo principia revocet, nempe amicitiam quae imperat et ea quibus imperat amicitia, hic ver-

sus non incuria librariorum sed consilio Athenagorae praetermissus.

8. δύναται] Lub. δύσανται. Mox editi, praeter Maranianum, χρομένα (Bon. et Mon.) pro συγχομένα (caett. codd. msti). Vulgo post συγχομ. punctum comparet, melius (Maran. in Add.) comma ponitur.

9. ἀρχόμενα] Bodl. 1. 2. Act. ἀρχόμενον.

10. ὥστε] Codd. msti et editi ὡς. Tum αὐτὴν post τὴν praetermiserunt. Particula καὶ ante τὴν in Bodl. 1. 2. Act. excidit. Genuinam scripturam iam Gesnerus adnotavit. Litera ε vocis ἐάν in causa fuit cur syllaba τε vocis ὥστε absorberetur. Idem vitium c. 15. n. 13 correxi. Cur autem αὐτὴν omitteretur, affinitas vocis τὴν effecit. Decet τε in Arg. ante ἀρχόμενον.

11. θῶμεν] Act. θεῶ μὲν.

12. ἀγενήτηρ] Sic ex Par. 1 et Arg. reposui pro vulg. ἀγενήτηρ. Cf. c. 4. n. 10.

¹³ Ζεὺς ἢ ζέουσα οὐσία κατὰ τοὺς Στωϊκοὺς, Ἡρα ὁ ἀήρ, καὶ τοῦ ὀνόματος ¹⁴ εἰ αὐτὸ αὐτῷ ἐπισυνάπτοιτο συνεκφωνομένου, ¹⁵ Ποσειδῶν ἢ πόσις. Ἄλλοι δὲ ἄλλως φυσιολογοῦσιν· οἱ μὲν γὰρ ἀέρα ¹⁶ διφυῆ ἀρσενόθηλον τὸν Δία λέγουσιν, οἱ δὲ καιρὸν εἰς εὐκрасίαν τρέποντα τὸν χρόνον, διὸ καὶ μόνος Κρόνον διέφυγεν. Ἄλλ' ἐπὶ μὲν τῶν ἀπὸ τῆς στοᾶς ἔστιν εἰπεῖν· εἰ ἓνα τὸν ἄνω-Β τάτω θεὸν ¹⁷ ἀγένητόν τε καὶ αἰδῖον νομίζετε, ¹⁸ συγκρίματα δὲ ἴσα ἢ τῆς ὕλης ἀλλαγῆ, ¹⁹ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ διὰ τῆς ὕλης κεχωρηκὸς κατὰ τὰς παραλλάξεις αὐτῆς ἄλλο καὶ ἄλλο ὄνομα μεταλαγχάνειν φατέ, σῶμα μὲν ²⁰ τὰ εἶδη τῆς ὕλης τοῦ θεοῦ γενήσεται, φθειρομένων δὲ τῶν στοιχείων κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν ²¹ ἀνάγκη συμφθαρῆναι ὁμοῦ τοῖς εἶδεσι τὰ ὀνόματα, μόνου ²² μένοντος τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ. Ὡν οὖν σωμάτων φθαρτῆ

13. Ζεὺς κτλ.] De sententia cf. c. 6. n. 21. — Arg. Ζεὺς δὲ etc.

14. εἰ αὐτὸ αὐτῷ ἐπισυνάπτοιτο] Pro αὐτῷ (Pag. 1. 2. Arg. Bodl. 1. 2) Gesn. Rechenb. Lindn. αὐτῷ (ut caeteri codd. msti). Cf. c. 2. n. 9. Morell. et Duc. ἐπισυνάπτοιτο, Dechair. ἐπισυνεμπίπτοιτο. Arg. ἐπισυνεμπίπτοιτο. Gesner. interpretatus est: „si literae alio modo (ἠρα et αἠρ) coniungantur.“ Similiter Suffr. Petr. et Dechair.: „etiam nomine ipso, si ipsum secum transpositis literis expendatur, idem enunciant.“ Maran.: „ipso etiam nomine, si ipsum sibi superimponatur, id sonante.“ Male. Sic capias: „si ἀήρ secum coniungatur (ἐπισυνάπτοιτο), videlicet α|ἠρα|ἠρ, nomen ἠρα una effertur (συνεκφωνεῖται). Lusus est Stoicorum. Super sedemus Gesneri coniectura συμφωνομένου pro συνεκφωνομένου, reliquis editoribus non improbata.

15. Ποσειδῶν ἢ πόσις] Clemens

Alex. in Protr. [c. 5. §. 64]: Τί γάρ ἐστι πρότερον Ποσειδῶν ἢ ὑγρά τις οὐσία ἐκ τῆς πόσεως ὀνοματοποιουμένη; Philo quoque διὰ τὸ ποτὸν dictum esse existimat Ποσειδῶνα. At Etymologicum Magnum Graecorum aliam originem assignat, ἢ παρὰ τὸ τοὺς πόδας δεῖν, ὃ ἔστι δεσμεύειν, σημαίνει γὰρ τὴν θάλατταν (ἐκεῖσε γὰρ ἀφικόμενοι βαδίζειν οὐ δύνανται), ἢ παρὰ τὸ πόσιν τῷ δάει ἠγουν τῷ ἠλίφ ἀναπέμπειν, ἐκ γὰρ τῆς θαλάττης ὁ ἠλιος ἀνιμάται τὴν ὑγρότητα. Eustathius in Il. σ'.: Ποσειδῶν τὸ συνέχον αἶτιον τὴν θάλασσαν, ἐπεὶ πόσεως αἶτιος διὰ τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰ λοιπὰ ὕδατα, ἃ ἐκ θαλάσσης δινθούμενα ἐκρέουσιν. Ducaeus.

16. διφυῆ] H. e. duplicis naturae, et quidem, ut ipse per epe-xegesin interpretatur, ἀρσενόθηλον. Pro τὸν Δία Bodl. 1. 2. Aet. τινὲς Δία. Clar. τινὲς διαλέγουσιν.

17. ἀγένητόν τε καὶ αἰδῖον].

pitur fervida essentia secundum Stoicos, Iuno aer, etiam nomine si ipsum secum coniungatur unâ enuntiato, Neptunus potus. Alii vero aliter haec ad naturam referunt; quidam enim aerem biforem h. e. masculo-feminam appellant Iovem, alii tempestatem quae tempus serenat, unde solus Saturnum effugit. Sed ad Stoicos quidem ita licet dicere: si unum illum deum qui supremus et infectus et aeternus est agnoscitis, totidem autem corpora concrecere quot materiae mutationes fiunt, et spiritum dei, qui materiam pervadit, pro variis eius mutationibus aliud atque aliud nomen sortiri dicitis: corpus quidem dei species materiae fiunt, intereuntibus autem in conflagratione elementis necesse est una cum speciebus nomina interire, solo permanente spiritu dei. Quorum igitur corporum secundum materiam immutatio

Ita ex Par. 1. Arg. Bodl. 1. 2. Aet. reposui pro vulg. *ἀϊδιόν τε καὶ ἀγέννητον*. Saepenumero ista formula *ἀγέν. κ. ἀϊδ.* apud Athenagoram reperitur. Cf. n. 12. Lub. et Mon. *νομίζεται*, sed in Mon. supra *αι* est a collocatum.

18. *συγκρίματα . . . ἀλλαγῆ*] Hic est sententia elliptica, si ratiocinationis acoluthian et consequentiam species, ideoque subaudio *ἀπεργάζεται* vel simile aliquod verbum non incommodum. *Suffr. Petrus*. — Gesner. vero pro *ἴσα* mallet *ὄσα*. Maranus: „Idem erit sensus, si legamus *ἴσα τῆ τῆς ὕλης ἀλλαγῆ*.“ Sic iam Io. A. Fabricius (*Hist. crit. de la rep. des lettres* T. IX. p. 134) coniecit legendum, ita quidem, ut ad sequens *μεταλλαγ.* referret, hoc sensu: *συγκρίματα δὲ ἴσα* (sic) *τῆ τῆς ὕλης ἀλλαγῆ* scil. *αὐτὸν μεταλλαγάνειν*. Inepte Lindner. verba *ἡ τῆς ὕλης . . . κειωρηκός* parenthesis signo inclusit et post *φατέ*

punctum collocavit. — Bodl. 1. 2. Clar. *ἡ τῆς ὕλης κειωρηκός*, omisis verbis *ἀλλαγῆ* usque ad *δ. τ. ὕλης*. In Aet. tantum deest vox *ἀλλαγῆ*.

19. *καὶ τὸ πν. κτλ.*] Stoici deum spiritum esse docent, per universum mundum penetrantem, diversis nominibus appellatum, secundum rerum per quas transit diversitatem. Similis locus est c. 6. p. 7 B; cf. ibi observata. Pro *κ. τὰς παραλλ. αὐτῆς*, h. e. *τῆς ὕλης* (sic etiam c. 6), Bodl. 1. 2. Aet. *κ. τ. παραλλ. αὐτοῦ*. Mox Aet. *ἄλλο τε καὶ ἄλλο*. Bodl. 1. 2 *ἄλλος καὶ ἄλλος*. Tum iidem tres codd. non *φατέ* sed *φατέον*.

20. *τὰ εἶδη τ. ὕλης*] Sunt mundi partes (Gesn.), formae ex materia expressae velut coelum, terra, stellae. Cf. n. 48.

21. *ἀνάγκη*] Bodl. 2 *ἀνάγκης*.

22. *μένοντος*] Bodl. 1. 2. Aet. *μὲν ὄντος*. Haec commutatio frequens

ἢ κατὰ τὴν ὄλην παραλλαγὴν, τίς ἂν ταῦτα ²³ πιστεύσαι θεούς; Πρὸς δὲ τοὺς λέγοντας τὸν μὲν Κρόνον χρόνον, τὴν δὲ Ῥέαν C γῆν, τὴν μὲν συλλαμβάνουσαν ἐκ τοῦ ²⁴ Κρόνου καὶ ἀποτίκτουσαν, ἐνθεν καὶ μήτηρ ²⁵ νομίζεται πάντων, τὸν δὲ γεννώντα καὶ καταναλίσκοντά, ²⁶ καὶ εἶναι τὴν μὲν τομὴν τῶν ἀναγκαίων ὀμίλιαν τοῦ ἄρσενος πρὸς τὸ θῆλυ, ²⁷ τέμνουσαν καὶ καταβάλλουσαν σπέρμα εἰς μήτραν καὶ γεννώσαν ἄνθρωπον, ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐπιθυμίαν, ²⁸ ὃ ἐστὶν Ἀφροδίτη, ἔχοντα, τὴν δὲ μανίαν τοῦ Κρόνου τροπὴν καιροῦ φθείρουσαν ἔμφυχα καὶ ἄφυχα, τὰ δὲ δισμὰ καὶ τὸν τέτατον χρόνον ὑπὸ ²⁹ καιρῶν τρεπόμενον καὶ ἀφανῆ γινόμενον, πρὸς τοίνυν τούτους φημέν· εἴτε χρόνος ἐστὶν ὁ Κρόνος, μεταβάλλει, εἴτε καιρός, τρέπεται, εἴτε σκότος ἢ πάγος ἢ οὐσία ὑγρά, οὐδὲν αὐτῶν μένει· τὸ δὲ θεῖον καὶ ἀθάνατον καὶ ἀκίνητον καὶ ἀναλλοίωτον· οὔτε ἄρα ὁ Κρόνος οὔτε ³⁰ τὸ ἐπ' αὐτῷ εἶδωλον θεός. Περὶ ²⁴ δὲ τοῦ Διός, εἰ μὲν ἀῆρ ἐστὶ γεγονώς ἐκ Κρόνου, οὐ τὸ μὲν ἄρσεν ὁ Ζεὺς, τὸ δὲ θῆλυ Ἥρα (διὸ καὶ ἀδελφὴ καὶ γυνή), ἀλλοιοῦται, εἰ δὲ καιρός, τρέπεται· οὔτε δὲ μεταβάλλει οὔτε μεταπίπτει τὸ θεῖον. Τί ³¹ δεῖ πλέον λέγοντα ἐνοχλεῖν ὑμῖν, οἳ ἄμεινον τὰ παρ' ἐκάστοις τῶν πεφυσιολογηκότων οἴδατε, ἢ οἷα περὶ τῆς φύσεως ἐνόησαν οἱ συγγραψάμενοι, ³² ἢ ἂ περὶ τῆς Ἀθηνᾶς ἦν

est: cf. libr. meum De Epist. ad Diogn. (ed. 2) p. 89. — „Per exustionem mundi Stoicam non res ipsae pereunt sed forma rerum mutatur, mutata autem forma mutatur nomen et prius nomen perit“ (Lindn.).

23. πιστεύσαι] Mon. πιστεῦσαι. Arg. πιστεύση (sic).

24. Κρόνον] Arg. χρόνον.

25. νομίζεται πάντων] Sic Maran. ex Par. 1. 2. Bodl. 1. 2. Aet. refinxit pro vulg. πάντων νομίζεται.

26. καὶ] Deest Aet. Tum Mon. τομὴν omisit. Pro vulg. ἄρσενος edidi ἄρσενος, id quod alibi (v. c. antea ἀρσενόθηλον et infra ἄρσεν) constanter comparet. Coll. c. 34. n. 8. — Τα ἀναγκαῖα vocat pudenda.

„Quam significationem Camerarius etiam observavit, de partibus humani corporis scribens“ (Gesn.).

27. τέμν.] Arg. καὶ τέμνουσαν. — Καταβ. σπερμ. coll. Hebr. 11, 11: εἰς καταβολὴν σπέρματος.

28. ὃ ἐ. Ἀφρ.] Venerem, ex ectis Caeli virilibus in mare projectis, e spuma esse natam fabulantur. Unde et ἀφροδίτη et ἀφρογένεια dicitur a spuma: et a coeleis φιλομμήδεια. Ἡ δὲ φιλομμήδει' ὅτι μηδέων ἐξεφαάνθη, Hesiodus in Theogonia. Gesner.

29. καιρῶν] Intelligas de quatuor anni tempestatibus, vicissitudinibus. Mon. καιροῦ, Bodl. 1. 2. Aet. καιρῶν. Mox Arg. γινόμενον.

corruptio est, haec quinam deos esse credat? Ad eos vero qui Saturnum tempus esse dicunt, Rheam autem terram, et hanc quidem ex Saturno concipere et parere, unde etiam mater existimatur omnium, illum autem gignere et [genita] devorare, et virilium abscissionem esse viri cum muliere coitum, quo velut resecatur [e viri corpore] genitura et in uterum demittitur et homo generatur, cui cupiditas, hoc est Venus, insita est, furorem autem Saturni esse temporis mutationem animata et inanimata corrumpentem, vincula et tartarum tempus esse quod tempestatibus mutatur et evanescit: — ad eos igitur sic dicimus: si tempus est Saturnus, mutatur, si tempestas, vertitur, si tenebrae aut summum frigus aut humida natura, nihil horum permanet; at deus est immortalis et immobilis et immutabilis: quocirca neque Saturnus neque eius simulacrum deus est. Quod autem attinet ad Iovem, si quidem is est ex Saturno natus aer, cuius id quod masculinum est Iuppiter dicitur, quod autem feminineum Iuno (hinc soror et coniux), mutatur, si vero tempestas, vertitur; at deus nec mutatur nec vertitur. Quid opus est plura dicentem vobis molestias exhibere, qui melius nostis quid eorum quisque dixerit qui haec ad naturam revocarunt, vel quid de natura senserint scriptores, vel quid

30. τὸ ἐκ' αὐτῶ εἰδωλόν] His verbis non videtur designari simulacrum ex aere aut ligno factum, sed aliena species sub qua depingebatur Saturnus, sive ficta illa temporis imago, ad quam illius facta revocari solebant. Sic Tertullianus ad nat. II. c. 12: „Aut Saturnus fuit aut tempus. Quomodo Saturnus [si tempus? Aut si Saturnus,] quomodo tempus? Utrumque enim non potes corporale in eo [confir]mare. Quid autem prohibuit tempus coll in sua qualitate [et non in specie] hominis, aut fabulam hominis in sua specie, non in tempo[r]is qualitate? Quid sibi

vult intellectio ista, nisi foedas materias mentitis argumentationibus colorare? Saturnum neque ideo qui *d*** tempus [h. e. neque adeo qui deum dicit das esse tempus], aut dum eum tempus facis, iam nec hominem vis fuisse.“ Maranus. Aliter lacunae istae in editione Tertulliani Oehleriana (T. I. p. 381) expletae sunt.

31. δεῖ] Par. 2. Bodl. 1. 2. Lub. Mon. Clar. δε. Post ἐνοχλεῖν addidi ἐμῖν, quod ob similitudinem praegressi ἐν in codicibus excidit. Bodl. 2 ἐνοχλεῖν.

32. ἦ ᾧ] Par. 2. Bodl. 1. 2. Act. καλ. In Par. 1 ᾧ supra lineam

φρόνησιν διὰ πάντων διήκουσάν φασιν, ³³ ἢ περὶ τῆς Ἰσιδος B ἦν φύσιν αἰῶνος, ἐξ ἧς ³⁴ πάντες ἔφυσαν καὶ δι' ἧς πάντες εἰσί, λέγουσιν, ἢ περὶ ³⁵ τοῦ Ὀσίριδος οὗ σφαγέντος ὑπὸ Τυφῶνος τοῦ ἀδελφοῦ ³⁶ μετ' Ὀρου τοῦ υἱοῦ ἢ Ἰσις ζητοῦσα τὰ ³⁷ μέλη καὶ εὐροῦσα ἤσκησεν εἰς ταφήν, ἢ ταφή ἕως νῦν Ὀσριακὴ καλεῖται; Ἄνω γὰρ ³⁸ καὶ κάτω περὶ τὰ εἶδη τῆς ὕλης στρεφόμενοι ἀποπίπτουσι ³⁹ τῷ λόγῳ θεωρητοῦ θεοῦ, τὰ δὲ στοιχεῖα καὶ τὰ μόρια αὐτῶν ⁴⁰ θεοποιούσιν, ἄλλοτε ἄλλα ὀνόματα αὐτοῖς τιθέμενοι, τὴν μὲν ⁴¹ τοῦ σίτου σποράν Ὀσirin (ὄθεν φασὶ μυστικῶς ἐπὶ τῇ ἀνευρέσει τῶν μελῶν ⁴² ἢ τῶν καρπῶν ἐπιλε-

positum est. Mox codd. msti et editi pro ἦν φρ. male habent τὴν φρ. Similis error (iam a Dechairio notatus) paullo post: n. 33.

33. ἦ] Deest Bodl. 1. 2. Aet. Pro ἦν φύσ. iidem codd. msti τὴν φύσ. legunt; cf. n. 32. Arg. ἦν φάσιν (sic) αἰῶνα.

34. πάντες . . . πάντες] Pro πάντες bis lego πάντα. Simpliciter omnia ab Iside esse facta testis esse potest Plutarchus in libro de Iside: Τὸ δ' ἐν Σαίῃ τῆς Ἀθηναῶς, ἦν Ἰσιν νομίζουσιν, ἕδος ἐπιγραφὴν εἶχε τοιαύτην· Ἐγὼ εἰμι πᾶν τὸ γεγνηὸς καὶ ὄν καὶ ἐσόμενον καὶ τὸν ἐμὸν πέπλον οὐδεὶς πω θνητὸς ἀπεκάλυψε. Et rursus: Ἡ γὰρ Ἰσις ἐστὶ μὲν τὸ τῆς φύσεως θῆλυ καὶ δευτικὸν ἀπάσης γενέσεως· καθὸ τιθήνη καὶ πανδεχὴς ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος, ὑπὸ δὲ τῶν πολλῶν μυριώνυμος κέκληται, διὰ τὸ πάσας ὑπὸ τοῦ λόγου τροπομένη μορφὰς δέχεσθαι καὶ ιδέας. Et rursus: Στολαὶ δὲ αἱ μὲν Ἰσιδος ποικίλαι ταῖς βαφαῖς· περὶ γὰρ ὕλην ἢ δύναμις αὐτῆς, πάντα γινόμενην καὶ δεχομένην. Verum de Iside, Osiride et Typhone innumera eodem

libro scribit Plutarchus. Gesner. Cf. etiam Cudworthi Systema intellect. p. 480. Maranus mallet πάντα . . . πάντες. — Lub. ἔφυσαν pro ἔφυσαν. Paullo post Gesner. Morell. Rechenb. non λέγουσιν (Bodl. 1. 2. Lub. Mon. Clar. Aet.) sed λέγοντες.

35. τοῦ] In Bodl. 1. 2. Aet. desideratur. Illico pro οὗ Bodl. 1. 2 οὗ.

36. μετ' Ὀρον τ. υἱοῦ] Ita ex emendatione (Gesn. et S. Petr.) scriptori reddendum esse putavi pro vulg. περὶ παλώρου τ. υἱοῦ. Maranus, quocum Lindner. (in Cur. poster.) sentit, crediderit scripsisse Athenagoram ἢ περὶ ὄρου atque has voces collocandas esse post καλεῖται. Typho, ut Plutarchus De Iside c. 5 tradit, Osiridem fratrem per insidias e medio sustulit eiusque corpus arcae inclusum Nilo commisit in mare devehendum. Isis, uxor Osiridis, re cognita illico ad quaerendum corpus mariti usque in Phoeniciam proficiscitur inventumque Buti abscondit. Sed a Typhone de novo deprehensum, in partes XIV discerptum et per paludes dispersum fuit. Quo facto Isis partes dispersas con-

de Minerva quam mentem omnia pervadentem esse dicunt, vel de Iside quam aevi naturam, ex qua omnes orti sunt et per quam omnes existunt, esse dicunt, vel de Osiride quo occiso a Typhone fratre Isis cum filio Oro membra eius quaesivit et inventa sepulcro decoravit, quod sepulcrum Osiriacum etiam nunc vocatur? Etenim dum sorsum et deorsum circa materiae species vertuntur, ab eo qui ratione cernitur deo aberrant, elementa autem et eorum partes deos faciunt, aliter alias appellantes, frumenti quidem sationem Osiria (hinc aiunt in mysteriis ob inventionem membrorum sive

quisivit et sepulcro intulit. Cf. Jablonski Panth. Aegypt. l. V. c. 2. Plutarchus de Oro nihil addit. Quamquam, quum eodem teste Orus educaretur Buti et in hanc urbem Isis postquam didicit dispersa membra Osiridis fuisse veniret, probabile est filium a matre assumptum esse ut membra simul quaerent.

37. μέλη] Bodl. 1 μέλει. Aet. μένει et mox ἤρουσα. Supra ἤσκησαν in Arg. antiqua manus ω posuit, ὠκησαν ut legeretur. Ibidem ταφή post ἦ omissum.

38. καί] In Bon. et Mon. periter atque a Gesnero Ducaeo Rechenbergio omissum. Caeteri codd. msti et editores praebent. Attici plerumque dicebant ἄνω (τε) καὶ κάτω. Cf. Pape Lex. gr. T. I. p. 212.

39. τῷ λόγῳ] Gesner. mallet τοῦ λόγου, quod improbat Lindner. Fortasse (Maran.) legendum τοῦ λόγου, quam quidem lectionem indicat Arg., qui supra τῷ exhibet antiquam manu ου (= τοῦ). Haec autem formula saepe apud Athenageram occurrit: c. 10. n. 2.

40. θεοποιεῖσιν] Lactantius In Corp. Apoll. Vol. VII.

stit. div. II. c. 5: „Qui cum opera dei mirarentur, coelum cum luminibus variis, terram cum campis et montibus, maria cum fluminibus et stagnis et fontibus, earum rerum admiratione obstupefacti et ipsius artificis obliti, quem videre non poterant, eius opera venerari et colere coeperunt, nec unquam intelligere quiverunt quanto maior quantoque mirabilior sit qui illa fecit ex nihilo.“

41. τοῦ] Deest Mon. Ad verba τοῦ εἴτου σκορᾶν Lindnerus: „Ita etiam Tibullus lib. I. Eleg. 8: *Primus aratra manu solerti fecit Osiris Et teneram ferro sollicitavit humum, Primus inexpertae commisit semina terrae.* Osiris nimirum Aegyptiorum est Sol; et quoniam ex antiquissima Graecorum theologia Bacchus et ipse Sol est, Herodotus lib. II. c. 42 vere dicere potuit *Ὅσιν Διόνυσον εἶναι.* At vero non ideo quae de Baccho Graecorum memorantur etiam in Osirim Aegyptiorum cadunt, non inventio frugum nedum vini.“ Vid. Jablonski l. c. I. II. c. 1. §. 5.

42. ἦ] Mon. ἦ. Paulo ante Aet. ὁ θεός pro ὄθεν.

χθῆναι τῇ Ἰσιδι· Εὐρώπην, συγκαίρομεν!), τὸν δὲ τῆς ἀρκέλου C
καρκὸν Διόνυσον, καὶ Σεμέλην αὐτὴν τὴν ἄρκελον, καὶ ⁴³ κε-
ραυνὸν τὴν τοῦ ἡλίου φλόγα. ⁴⁴ Καίτοι γε πάντα μᾶλλον ἢ
θεολογοῦσιν οἱ τοὺς μύθους θεοποιοῦντες, οὐκ εἰδότες ὅτι οἷς
ἀπολογοῦνται ὑπὲρ τῶν θεῶν ⁴⁵ τοὺς ἐκ' αὐτοῖς λόγους βεβαιοῦσι.
Τί ἢ Εὐρώπη καὶ ὁ Ταῦρος καὶ ὁ Κύννος καὶ ἡ Λήδα πρὸς
γῆν καὶ αἴρα, ⁴⁶ ἢ πρὸς ταύτας μαρὰ τοῦ Διὸς μῖξις ἢ γῆς
καὶ αἴρος; Ἄλλ' ⁴⁷ ἀποκίπτοντες τοῦ μεγέθους τοῦ θεοῦ καὶ
ὑπερκύψαι τῷ λόγῳ (οὐ γὰρ ἔχουσι συμπάθειαν εἰς τὸν οὐρά-
νιον τόπον) οὐκ ἀδυνατοῦντες ἐπὶ ⁴⁸ τὰ εἶδη τῆς ὕλης συντετήκασιν, D
καὶ κατακίπτοντες τὰς τῶν στοιχείων τροπὰς θεοποιοῦσιν· ὁμοιον
εἰ καὶ ναῦν τις, ἐν ἣ ἔπλευσεν, ἀντὶ τοῦ κυβερνήτου ἄγοι.
Ὡς δὲ οὐδὲν πλεον νεώς, κἂν ἢ πᾶσιν ἡσκημένη, μὴ ἐχούσης
τὸν κυβερνήτην, οὐδὲ τῶν στοιχείων ⁴⁹ ὄφελος διακεκοσμημένων

43. κεραυνόν] Editt. praeter
Maran. Κεραυνόν. Sed (Lindn.)
„fulmen intelligit, quo Semele icta
conflagravit Ovid. Metam. III. 308.
Frustra sunt qui nobis concilium
deorum nova aliqua divinitate, cui
Cerauno nomen sit, augent.“

44. Καίτοι γε] Codd. msti et
editi καί τι γὰρ. Illud legendum
Gesner. et Maran. monuere. Error
facile natus est ex non animadverso
scripturae compendio. Cf. c. 3. n. 4.
Pro ἢ, quod s Bodl. 1. 2. Clar. Aet.
abest, habent Par. 1. 2. Lub. Mon.
et (c. 21. n. 21). Θεολογοῦσιν
non valet i. q. theologoi sunt dicendi
(Gesner.) s. theologorum partes
agunt (Dechair.), naturam divinam
explicant s. edisserunt (Petr. et Ma-
ran.), sed divinitatem adstruunt (c.
10. n. 18).

45. τοὺς ἐκ' αὐτοῖς λόγους] Arg. τ. ὑπ' α. λ. Clar. τ. ἀπ' α. λ.
Bodl. 1. 2 verbo βεβ. praemittunt
οὐ, Aet. οὐ. In Par. 2 οὐ secundā
manu supra lineam scriptum est.

Interpr. Camp., Maranum seculus,
illa verba recte vertit das über [in
Beziehung auf: c. 36. n. 1] die Göt-
ter [von mir] Gesagte. H. o. dii,
si ad naturam revocantur, non dii
sunt. Male Gesner. λόγους de fa-
bulis interpretatur: se ... vanitatis
ipsorum (deorum) suspicionem ma-
gis augere. Suffr. Petrus et De-
chair.: se ... adversariorum ora-
tionem constabilire. Reddere etiam
licet: se ... confirmare quae con-
tra eos (deos) dicuntur.

46. ἢ πρὸς ταύτας μ. τ. Δ. μῖξις ἢ γ. κ. α.] Editi ἢ πρὸς ταῦτα μ. τ. Δ. μῖξις ἢ γ. κ. α.
Veram lectionem Par. 1 et Arg. in-
dicarunt, qui ἢ πρὸς ταῦτα μ. τ. Δ. μῖξις ἢ γ. κ. α. suppe-
ditant. Bodl. 1. 2 ἢ πρὸς ταῦτα μ. τ. Δ. μῖξις ἢ γ. κ. α. Caeteri
codd. msti ἢ πρὸς ταῦτα μ. τ. Δ. μῖξις ἢ γ. κ. α. Illud ταύτας, ad
Europam et Ledam referendum, pro
vulg. ταῦτα refingendum iam Ges-
ner. coniecit. Loco τοῦ Διὸς μῖξις
Par. 2. Bodl. 1. 2. Aet. μῖξις τοῦ
Διὸς. Tum codd. msti ἢ πρὸς ταῦτα μ. τ. Δ. μῖξις ἢ γ. κ. α. Excipias Bodl. 1 et 2, in quibus ve-

frugum Isidi acclamari: *Invenimus, congratulamur!*), vitis autem fructum Bacchum, ipsam vitem Semelen, ac fulmen solis aestum. Quamquam quidvis potius quam divinitatem adstruunt qui fabulas in deos vertunt: in quo quidem non vident se iis quae ad deorum defensionem adhibent confirmare quae de diis dicuntur. Quid Europa et Taurus et Cycnus et Leda ad terram et aerem pertinent, ut Iovis nefarius cum istis coitus sit terrae et aeris coitus? Sed quam a dei magnitudine aberraverint et ratione altius ferri (non enim tenentur coelestis loci cognatione) nequeant, circa materiae species tabescunt, et humi affixi mutationes elementorum deos faciunt: velut si quis navem, in qua navigavit, gubernatoris loco agnoscat. Sed quemadmodum navis, etiamsi omnibus rebus instructa sit, nihil tamen prodest, nisi gubernatorem habeat, ita neque elementa

stigia genuinae scripturae, ἢ vice ἢ,prehenduntur: ἢ (sic) γῆς κ. α̅. Iam ineptas coniectationes Dechairii et Marani commemoro. Ille voluit scribi: ἢ ἢ . . . ἢ γῆς κ. α̅., hic vero: ἢ ἢ . . . ἢ γῆς κ. α̅. Deest ἀέρος in Bodl. 1. 2. Aet. — Paulo ante ὁ ante Κύκνος in Bodl. 2 desideratur.

47. ἀποπίπτοντες] Gesn. Morell. Rechenb., quemadmodum Par. 2 (sed alia manus mutavit in —τες) Ottob. 1. 2. Lub. Mon. Aet., ἀποπίπτοντας. Mox ὑπερκύψαι, quod quidem in omnibus codd. mstis (excepto Bon.) legitur, Dechair. Maran. Lindner. ediderunt pro ὑποκύψαι, id quod caeteri editores habent. C. 25: οὐκέτι εἰς τὰ ὑπερουράνια ὑπερκύψαι δυνάμενοι. Priores editores interpunxerunt sic: . . . τῷ λόγῳ. οὐ γὰρ . . . τόπον οὐ δυνάμενοι etc.

48. τὰ εἶδη τῆς ὕλης] Cf. n. 20. c. 15. n. 13. Συντετήκασιν (so

schmachten sie hin, cf. Pape Lex. gr. T. II. p. 980) iam Maranus ex Par. 1 rescripsit, cui favent alii codices; legitur enim in Ottob. 1 συντετήκασαν, in Arg. et Ottob. 2 συντετήκειςαν, in Bodl. 1 et Aet. et in marg. Par. 2 συντεθείκασιν, in marg. Lub. συντετή (sic). Reliqui codd. msti et editi συνεστήκασιν. Excipiendus Bodl. 2, qui συνήκασιν habet; sic etiam Par. 2 (συντεθείκασιν ἢ συνήκασιν) et Bodl. 1 in marg. Praeterea Aet. in marg. συνήκασιν. Male coniecit Lindner. ἐξ ἧς συνεστήκασιν („ex qua constant“) et ὑποκύψουσι supplevit. Theodoretus adv. Gr. I. p. 477: μόνοις γὰρ τοῖς ὁρατοῖς συντετήκαστε (solis visibilibus rebus intabescitis) καὶ τὰ χειρόκμητα ξόανα σέβοντες τὴν περὶ τῆς ἀοράτου φύσεως διδασκαλίαν οὐ δέχεσθε.

49. ὄφελος] Bodl. 1. 2. Aet. ὁ φλόγος. De formula ὡς . . . οὐδέ, quae etiam c. 31. p. 35 B. invenitur, adi c. 15. n. 13.

διχα τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ προνοίας. Ἡ τε γὰρ ναῦς καθ' ἑαυτὴν οὐ ⁵⁰ πλευσεῖται, τὰ τε στοιχεῖα χωρὶς τοῦ δημιουργοῦ οὐ κινήσεται.

23. Εἰποῖτε ἂν οὖν συνέσει ¹ πάντας ὑπερέχοντες· Τίνοι ²⁵ οὖν τῷ λόγῳ ἔνια τῶν εἰδώλων ἐνεργεῖ, εἰ μὴ εἰσι θεοὶ ἐφ' οἷς ἰδρυόμεθα τὰ ἀγάλματα; Οὐ γὰρ εἰκὸς τὰς ἀψύχους καὶ ἀκινήτους εἰκόνας καθ' ἑαυτὰς ἰσχύειν χωρὶς τοῦ κινουῦντος. Τὸ μὲν δὴ κατὰ τόπους καὶ πόλεις καὶ ἔθνη ² γίνεσθαι τινὰς ἐπ' ὀνόματι εἰδώλων ἐνεργείας οὐδ' ἡμεῖς ἀντιλέγομεν· οὐ μὴν, ³ εἰ ὠφελήθησάν τινες καὶ αὐτὸν ἐλυπήθησαν ἕτεροι, θεοὺς νομιοῦμεν τοὺς ἐφ' ἑκάτερα ἐνεργήσαντας. Ἀλλὰ ⁴ καὶ ᾧ λόγῳ νομίζετε **B** ἰσχύειν τὰ εἰδωλα, καὶ τινες οἱ ἐνεργοῦντες, ἐπιβατεύοντες αὐτῶν τοῖς ὀνόμασιν, ἐπ' ἀκριβὲς ⁵ ἐζητάκαμεν. Ἀναγκαῖον δέ μοι, μέλλοντι δεικνύειν τινες οἱ ἐπὶ τοῖς εἰδώλοις ἐνεργοῦντες καὶ ὅτι μὴ θεοί, προσχρήσασθαι τισι καὶ τῶν ἀπὸ φιλοσοφίας μάρτυσι. ⁶ Πρῶτος Θαλῆς διαιρεῖ, ὡς οἱ τὰ ἐκείνου ἀκριβοῦντες

50. πλευσεῖται] Scholion in marg. Par. 2 a manu recentiori: Δωρικῶς τὸ πλευσεῖται, ἢ ἐπιθυμητικὸν [cod. ἐπιθυμιτικὸν] ῥῆμα παρὰ τὸ μέλλον παρηγμένον, οἶον τύπτω, τύψω, τυψῶ, εἶς, εἷ, ἤγουν τύπτειν ἐπιθυμῶ· οὕτω καὶ παρὰ τὸ πλέω πλεύσω, πλεύσῶ καὶ πλευσοῦμαι, πλέειν ὀρέγομαι καὶ ποθῶ.

1. πάντας] Bodl. 2 πάντες.

2. γίνεσθαι] Ita ope Par. 1. Arg. Bodl. 1. 2 scripsi pro vulg. γίνεσθαι. Cf. c. 6. n. 19.

3. εἰ ὠφελ. κτλ.] Pro νομιοῦμεν (existimare debemus) Lub. Petr. Bodl. 1. 2. Mon. Clar. Aet. νοοῦμεν. Arg. ἐτέρους θεοὺς νοοῦμεν. — Maranus haec notavit: Tatianus c. 18 Iustini auctoritate fretus effectus daemonum eo redigit, ut „morbo quem inflixerant delecto hominem pri-

stinae valetudini restituant,“ non absimiles hac in re latronibus, qui quos ceperunt pretio restituant. Tertullianus Iustinum et Tatianum imitatur, quum ait Apolog. c. 22: „Laedunt enim primo, dehinc remedia praecipunt ad miraculum nova, sive contraria, post quae desinunt laedere, et curasse creduntur.“ Huc spectat quod Minucius Felix c. 27 et S. Cyprianus De idolor. vanit. c. 4 dicunt daemones „remissis quae constringerant“ videri curasse. Lactantius II. c. 15: „Prodesse enim eos putant, cum nocere desinunt, qui nihil possunt quam nocere.“ Eusebius Praep. ev. V. c. 2 daemones hominibus illudere existimat quum multis aliis artibus tum ἰατρικαῖς τε σωμάτων, ἃ διὰ τῆς οἰκείας αὐτῶν δαιμονικῆς ἐνεργείας ἀφανῶς αὐτοὶ λυμαινόμενοι πάλιν οἱ

ordine adornata quidquam invant sine dei providentia. Navis enim per se ipsa non navigabit: elementa sine opifce non movebuntur.

23. Dicetis quidem quum intelligentiâ praestetis omnibus: Qua ergo ratione simulacra nonnulla efficaciam exercent, si dii non sunt ii quibus ista statuimus? Non enim verisimile est inanimas et immobiles statuas quidquam per se posse nemine movente. Sane quidem in diversis locis et civitatibus et gentibus nonnullos edi sub nomine simulacrorum effectus nos quidem infitiamur; non tamen, si qui adiuti sunt ac rursus alii male affecti, pro diis habebimus eos qui in utramque partem operati sunt. Sed et qua ratione fiat ut simulacra aliquid posse existimetis, et quinam in iis operentur, nomina eorum sibi arrogantes, accurate investigavimus. Necesse autem mihi est, demonstrare instituenti quinam sint ii qui in simulacris operantur et cur dii non sint, ad institutum meum uti aliquibus etiam ex philosophia testibus. Primus Thales, ut qui eius

αὐτοὶ διὰ τῆς ἐξ αὐτῶν ἀπέσεως ἐλευθέρους τῶν παθῶν ἠφίεσαν. Inter hos omnes scriptores convenit morbos interdum immitti a daemoneibus, neque ea res Scripturam reverentibus dubia esse possit; sed, dum dicunt ea a daemonibus sanari quae laeserant, id de morbis per inane speciem immissis et eodem modo sanatis intelligunt. Neque enim morbi, qui languorem afferrent et ea quae ad sensuum perfunctiones necessaria sunt immutarent, solo daemoneum discessu et eorum quae constrinxerant remissione sanari dicerentur. Praeterea iidem scriptores, ut infra videbimus ad c. 27, totam rem inanibus visis et somniis magna ex parte perfici declarant. Dubitat Irenaeus an magi daemones a se immissos eicere possint, nedum morbos deo permittente inflictos sanare.

„Nec enim caecis possunt donare visum neque surdis auditum neque omnes daemones effugare, praeter eos qui ab ipsis immittuntur, si tamen et hoc faciunt“ (I. II. c. 31. §. 2).

4. καὶ] Deest Lub. Dein Arg. νομίζεται.

5. ἐξητάκαμεν] Defendi potest, sed malim ἐξετάσωμεν. Gesner. Bodl. 1. 2 ἐξητάκαμεν.

6. Πρῶτος κτλ.] Thales non ideo primus dicitur quia primus forte inter septem sapientes (Rechenb.), sed quia primus de talibus rebus quaesivit (Lindn.). Minuc. Fel. c. 19. §. 5: „Sit Thales Milesius omnium primus, qui primus omnium de coelestibus disputavit.“ Ut hic διαφέρει εἰς θεόν etc., ita paullo post dicit τέμνει (Plato) εἰς τὰ τῶν ἀγίων. θεόν etc.: utrumque verbum

μνημονεύουσιν, εἰς θεόν, εἰς δαίμονας, εἰς ἥρωας. Ἄλλα θεὸν ⁷ μὲν τὸν νοῦν τοῦ κόσμου ἄγει, δαίμονας δὲ οὐσίας νοεῖ ψυχικάς, καὶ C ἥρωας τὰς κεχωρισμένας ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ἀγαθοὺς μὲν ⁸ τὰς ἀγαθὰς, κακοὺς δὲ τὰς φαύλας. Πλάτων δέ, τὰ ἄλλα ἐπέχων, καὶ αὐτὸς εἰς τε τὸν ⁹ ἀγένητον θεὸν καὶ τοὺς ὑπὸ τοῦ ἀγενήτου εἰς κόσμον ¹⁰ τοῦ οὐρανοῦ γεγονότας, τοὺς τε πλάνητας καὶ τοὺς ἀπλανεῖς ἀστέρας, καὶ εἰς δαίμονας τέμνει· περὶ ὧν δαιμόνων αὐτὸς ἀπαξιῶν ¹¹ λέγειν τοῖς περὶ αὐτῶν εἰρηκόσιν προσέχειν ἀξιοῖ. ¹² Περὶ δὲ τῶν ἄλλων δαιμόνων εἰπεῖν καὶ γινῶναι τὴν γένεσιν μείζον ἢ καθ' ἡμᾶς, ¹³ πειστέον δὲ τοῖς εἰρηκόσιν ἔμπρο- D σθεν, ἐγγόνοις μὲν θεῶν οὐσιν ὡς ἔφασαν, σαφῶς ¹⁴ γέ που τοὺς ἑαυτῶν προγόνους εἰδόντων· ἀδύνατον οὖν θεῶν παισὶν ἀπιστεῖν, ¹⁵ πᾶνπερ ἄνευ εἰκότων καὶ ἀναγκαίων ἀποδείξεων λέγασιν, ἀλλὰ ὡς οἰκειὰ φασκόντων ¹⁶ ἀπαγγέλλειν ἐπομένους τῷ νόμῳ πιστευτέον. Οὕτως οὖν κατ' ἐκείνους καὶ ἡμῖν ἡ γένεσις ¹⁷ περὶ αὐτῶν τῶν θεῶν ἐχέτω καὶ λεγέσθω. Γῆς τε καὶ Οὐ-

eodem significato usurpans a Latinorum *distinguere, dispescere*. Gesnerus post *διαίρει* non male fore additum τὸ θεῖον existimat, Suffr. Petrus οὐσίας τὰς λογικάς. Nil opus. Codd. msti et editi ante ἀκριβοῦντες exhibent *διαίρουντες*: quod, quum orationem deformat (unde ortum sit facile cognoscis), expunxi. De hac Thaletis sententia (Plutarch. De plac. philoi. I. c. 8) Fr. Creuzer *Symbol. u. Mythol. d. alt. Völker*, P. III (ed. 3) p. 776 sq., paucis exposuit.

7. μὲν] Doest in Lub.

8. τὰς ἀγαθὰς] Desunt in Bodl. 1. 2. Mox, pro τὰς φαύλας, Par. 1. 2 τὰς φαύλους, Arg. Ottob. 1. 2 τοὺς φαύλους, Lub. et Petr. τὰς κακάς, ad marg. vero Lub. ab eadem manu φαύλους. Plutarch. l. c. (Plut. Scriptt. mor. ed. Dübner. T. II. p.

1074): Θαλῆς κτλ. δαίμονας ὑπάγει οὐσίας ψυχικάς· εἶναι δὲ καὶ ἥρωας τὰς κεχωρισμένας ψυχὰς τῶν σωμάτων, καὶ ἀγαθοὺς μὲν τὰς ἀγαθὰς, κακοὺς δὲ τὰς φαύλας.

9. ἀγένητον ... ἀγενήτου] Sic ex Par. 1 et Arg. emendavi vulg. ἀγέννητον ... ἀγεννήτου. Cf. c. 4. n. 10. Vocabulum ἀγεννήτου nupiam Plato ad deum adhibuit. Antea δὲ post Πλ. in Act. omissum. Bodl. 2 ἀπέχων pro ἐπέχων.

10. τοῦ] Ita Lub. Bodl. 1. Mon. Reliqui codd. msti ut editi τὸν legunt. Solus Lindnerus edidit τοῦ, iam a Gesnero ex coniectura commendatum. De Platenis daemologia vid. Creuzer l. c. p. 780 sqq.

11. λέγειν] Lub. et Mon. λέγει. Mox iidem εἰρηκόσι. Cf. c. 1. n. 2.

12. Περὶ ... ἐγγόνους] Plat.

placita accurate scrutati sunt memorant, dividit in deum, in daemones, in heroes. Ac deum quidem mentem mundi agnoscit, daemones vero essentias censet animales, et heroes animas hominum [a corpore] separatas, bonos quidem bonas, malos vero improbas. Plato autem, qui caetera assensum cohibet, et ipse in deum infectum, in creata ab infecto ad ornatum coeli tum errantia tum fixa sidera, et in daemones dividit; de quibus daemonibus ipse recusans dicere audiendos censet qui de iis dixerunt. *De caeteris daemonibus dicere et scire originem [eorum] vires nostras superat, credendum autem iis qui priores dixerunt, ut ipsi narraverunt posteris, qui utique maiores suos probe noverant; fides ergo deorum filiis derogari non potest, etiamsi absque probabilibus et necessariis demonstrationibus dicant, sed ut res domesticas narrare se profitentibus, prout consuetudo iubet, credendum. Sic igitur secundum illos de ipsorum deorum origine nos quoque teneamus et dicamus. Ex Terra et Coelo filii geniti sunt*

Tim. p. 40 D. E. ed. Steph. (Opp. ed. Bip. Vol. IX. p. 324). Idem locus citatur a Clemente Al. (qui eum ad sanctos prophetas detorquet) Strom. V. c. 13. §. 85 et ab Eusebio Praep. ev. II. c. 7. XIII. cc. 1. 14.

13. πιστέον] Lub. et Mon. πιστέον. Plat. ἐγνόοις pro ἔγγ.

14. γέ σου] Par. 2. Bodl. 1. 2. Aet. γέ τοι. Plat. δέ σου. — Pro ἐαυτῶν Lub. et Mon. ἐπ' αὐτῶν, sed Lub. in marg. pr. m. ἐαυτῶν. In Par. 2 ἐαυτῶν προγόνους abest. Plat. γε αὐτῶν. — Pro εἰδότεων, quod in omnibus codd. mstis legitur, editi ex Plat. εἰδόσιν habent; sed illud, quum etiam Clemens (sine codicum dissensione) praebeat, emendare non audeo. Statuendum igitur illud εἰδότεων dictum esse ἀνακολούθως (exempla vide Justin. Apol.

I. c. 55. n. 9, cf. Winer Gramm. d. neutestam. Spr. ed. 6. p. 505), nisi, quod equidem improbo, τοὺς ἐαυτῶν προγόνους de deorum posteris h. e. daemonibus velis intelligere. Pape (I. ex. gr. T. II. p. 675): „Bei Dion. Hal. 7, 50 heissen οἱ πρόγονοι die Nachkommen.“

15. κ. ἄνευ] Plat. καίπερ ἄνευ τε. Tum λέγουσιν, id quod etiam Bodl. 1 habet. Plat. ἀλλ'.

16. ἀπαγγέλλειν] Aet. ἐπαγγέλλειν. Bodl. 1. 2 πιστέον pro πιστευτέον. — Νόμος est consuetudo, mos. „Mos enim fert, ac verum est, ut his qui de rebus domesticis verba faciunt maiorem fidem habeamus quam qui de alienis“ (Lindn.).

17. περὶ αὐτῶν] Arg. Lub. Petr. Bodl. 1. Mon. Aet. περὶ τούτων. Plat. καὶ περὶ τούτων, quod quidem Gesner. et hic reponi vult. In

ρανοῦ παῖδες Ὠκεανός τε καὶ Τηθύς ¹⁸ ἐγεννήθησαν, τούτων δὲ ¹⁹ Φόρκος Κρόνος τε καὶ Ῥέα καὶ ὅσοι μετὰ τούτων, ἐκ δὲ Κρόνου ²⁰ τε καὶ Ῥέας Ζεὺς Ἥρα τε καὶ πάντες, ²¹ οὓς ἴσμεν πάντας ²⁶ ἀδελφοὺς λεγομένους αὐτῶν, ²² ἔτι τε τούτων ἄλλους ἐγόνους. Ἄρ' οὖν ὁ τὸν αἰδῖον νοῦν καὶ λόγον ²³ καταλαμβανόμενον περινοήσας θεὸν καὶ τὰ ἐπισυμβεβηκότα αὐτῷ ²⁴ ἐξειπών, τὸ ὄντως ὄν, τὸ μονοφυές, τὸ ἀγαθὸν ἀπ' αὐτοῦ ²⁵ ἀποχεόμενον, ὅπερ ἐστὶν ἀλήθεια, καὶ περὶ πρώτης δυνάμεως, καὶ ὡς ²⁶ περὶ τὸν πάντων βασιλέα πάντα ἐστὶ καὶ ἐκείνου ἐνεκεν πάντα, καὶ ²⁷ ἐκεῖνο αἴτιον πάντων, καὶ περὶ δύο καὶ τρία, δεύτερον δὲ περὶ τὰ δεύτερα, καὶ τρίτον περὶ τὰ τρίτα, περὶ τῶν ἐκ τῶν αἰσθητῶν γῆς τε καὶ οὐρανοῦ λεγομένων γεγονέναι μείζον ἢ καθ' ἑαυτὸν ἀληθῆς μαθεῖν ἐνόμισεν; Ἡ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. Ἄλλ' ²⁸ ἐπεὶ ἀδύνατον γενναῖν καὶ ἀποκυττασθαι θεοὺς ἐνόμισεν, ²⁹ ἐπομένων τοῖς γινομένοις τελῶν, καὶ, τὸ τούτου ἀδυνατώτερον, ³⁰ μεταπειῖσαι τοὺς πολλοὺς ἀβασανίστας τοὺς μύθους παραδεχομένους, διὰ ταῦτα μείζον ἢ καθ' ἑαυτὸν γινῶναι καὶ εἰπεῖν ἔφη περὶ τῆς τῶν ἄλλων δαιμόνων γενέσεως, οὔτε μαθεῖν οὔτε ἐξειπεῖν γενναῖσθαι θεοὺς

Plat. καὶ ante ἡμῖν deest. Verba ἐχέτω καὶ Bodl. 2 non agnoscit. Bodl. 1 καὶ λεγέσθω praetermisit. Lub. et Mon. λεγέσθων.

18. ἐγεννήθησαν] Plat. ἐγενέσθην. Mox Lub. ἐκ τούτων, ut Plato.

19. Φόρκος] Ita codd. msti (etiam Gesn. Rechenb. Dech. Lindner.), praeter Lub. et Petr.: in quibus (ut ap. caett. edit.) est φόρκος. Illa vero lectio sana est (Pind. Pyth. 12, 18). Postea pro μετὰ Bodl. 1 μὲν.

20. τε] Plat. non praebet.

21. οὓς] Plat. ὄσους.

22. ἔτι τε] Plat. ἔτι τε τοὺς.

23. καταλαμβανόμενον] Bodl. 1. 2. Act. λαμβανόμενον. Mon.

νοήσας pro περινοήσας. Pro θεὸν Par. 2 θεῖον, Bodl. 1. 2. Act. ἄθεοι.

24. ἐξειπών] Codd. msti et editi ἐξειπεῖν. Illud reponendum esse iam Gesnerus admonuit. Τὰ ἐπισυμβεβηκότα αὐτῷ (Stephan. Thes. gr. ling., ed. C. B. Hase, Vol. III. p. 1815) sunt attributa dei, quae naturae divinae insunt ὡς χροῶσώματι (c. 24). Sic bonum deo inesse dicit κατὰ συμβεβηκός, c. 24: cf. quae ibi (n. 13) sunt observata. Frustra Suffr. Petrus legendum putavit τὸ αἰδῖως ὄν, pro τὸ ὄντως ὄν, licet illud invenerit in suo cod. msto. Deest ὄντως in Bodl. 2.

25. ἀποχεόμενον] Par. 2. Bodl. 1. 2 ἐπιχεόμενον.

26. περὶ . . . τρίτα] Pseudo-

Oceanus et Tethys, ex his Phorcus et Saturnus et Rhea et quicumque cum his, ex Saturno et Rhea Iuppiter et Iuno et omnes, quoscumque fratres eorum dici novimus, aliosque praeterea ex his genitos. Num igitur qui aeternam mentem et deum qui ratione cognoscitur contemplatus est et quae ei congruunt explicuit, nempe id quod vere est, quod uniusmodi est, bonum ab eo emanans, id est veritatem, item de prima potestate, et quomodo circa omnium regem sint omnia eiusque causa omnia, et ipse omnium causa sit, item circa duo et tria, secundum circa secunda, tertium circa tertia: num is, inquam, de iis qui ex rebus sub sensum cadentibus, coelo et terra, orti feruntur verum discere maius esse viribus suis existimavit? Profecto id non licet dicere. Sed quia fieri non posse existimabat ut generent et gignantur dii, quippe quum ea quae ortum habent finis sequatur, et, id quod multo difficilius quam illud est, ut vulgus quod fabulas inconsiderate adscivit dedoceatur, propterea maius viribus suis esse dixit noscere et disserere de caeterorum daemonum origine, quum deos generari neque intelligere neque eloqui posset. Quod

Plat. Epist. II. p. 312 D. E. ed. Steph. (Vol. XI. p. 69): qui locus difficillimus omnes editores fugit, dum una cum Gesnero somniant de verbis Tim. p. 41 *Καὶ πάλιν ἐπὶ τὸν πρότερον κρατῆρα . . . ἀλλὰ δεύταρα καὶ τρίτα*, ad quae credunt Athenagoram respexisse. Laudatur autem ille Pseudo-Platonis locus etiam a Iustino Mart. Apol. I. c. 60 (cf. ibi n. 9), Clemente Al. I. c. V. c. 14. §. 104, Eusebio I. c. XI. cc. 17. 20, aliis. Cf. Ast *Leben und Schriften Platon's* p. 510. — Arg. Lub. Mon. *περὶ τῶν πάντων*. Mox Plat. *πάντ' ἐστὶ*. Idem *ἐνεκα* pro *ἐνεκεν*.

27. *ἐκείνο*] Dechair. temere mutavit in *ἐκείνος*. Plat. pro *πάντων*

habet *ἀπάντων τῶν καλῶν*. Verba *καὶ περὶ δύο καὶ τρία* non sunt Platonis sed Athenagorae. Lindnerus apodosin falso incipit a verbis *μεῖζον ἢ κτλ.*

28. *ἐπεὶ*] Arg. *ἐπειδὴ*.

29. *ἐπομένων*] Deest Bodl. 1. 2. Mox *γινόμενοις* (Aet.) pro vulg. *γινόμενοις* (c. 6. n. 19) reposui. Ante *τελῶν* Lub. *καὶ* habet.

30. *μεταπεισαι*] Scil. *ἐπεὶ ἀδύνατον ἐνόμισεν*. Articulus *τὸ*, qui paullo ante in enuntiatione interposita habetur, ab Aet. abest. De form. dic. cf. c. 11. n. 13. Tu fortasse conieceris legendum: *καὶ ἔτι (pro τὸ) τοῦτου ἀδυνατώτερον (scil. ἐνόμισεν) μεταπεισαι = et multa difficilius quam illud esse ut.*

³¹ δυνάμενος. Καὶ τὸ εἰρημένον αὐτῷ· ³² Ὁ δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς, ἐλαύνων πτηνὸν ἄρμα, πρῶτος πορεύεται δια- C κοσμῶν πάντα καὶ ³³ ἐπιμελούμενος, τῷ δὲ ἔπεται στρατιὰ θεῶν τε καὶ δαιμόνων· οὐκ ἐπὶ τοῦ ἀπὸ ³⁴ Κρόνου λεγομένου ἔχει Διός. Ἔστι γὰρ ἐν τούτῳ ὄνομα τῷ ποιητῇ τῶν ὄλων. Ἀηλοῖ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων· ³⁵ ἑτέρῳ σημαντικῷ προσειπεῖν αὐτὸν οὐκ ἔχων τῷ δημῶδει ὀνόματι, οὐχ ὡς ἰδίῳ ³⁶ τοῦ θεοῦ ἀλλ' εἰς σαφήνειαν, ³⁷ ὅτι μὴ δυνατὸν εἰς πάντας φέρειν κατὰ δύναμιν τὸν θεόν, προσεχρήσατο, ἐπικατηγορήσας τὸ μέγας, ἵνα διαστείλῃ τὸν οὐράνιον ἀπὸ τοῦ ³⁸ χαμᾶθεν, τὸν ἀγέννητον ἀπὸ τοῦ γενη- τοῦ, τοῦ νεωτέρου μὲν οὐρανοῦ καὶ γῆς, νεωτέρου δὲ ³⁹ Κρητῶν, D οὗ ἐξέκλεψαν αὐτὸν μὴ ἀναιρεθῆναι ὑπὸ τοῦ πατρὸς.

24. Τί ¹ δαὶ δεῖ πρὸς ὑμᾶς πάντα λόγον κεινηκότητας ἢ ποιη- τῶν μνημονεύειν ἢ ² καὶ ἑτέρας δόξας ἐξετάζειν, τοσοῦτον εἰπεῖν ἔχοντι· ³ Εἰ μὴ καὶ ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι ἕνα μὲν εἶναι ἐπεγί-

31. δυνάμενος] Codd. msti et editi δυναμένους. Illud Gesner. et S. Petr. coniecere, et recte quidem, ea verba quum ad solum quadrent Platonem.

32. Ὁ δὴ ... δαιμόνων] Plat. Phaedr. p. 246 E. ed. Steph. (Vol. X. p. 321). Vide Justin. Cohort. ad gentt. c. 31 (n. 5). — Antea Par. 2 τούτῳ, non αὐτῷ. Plato ὁ μὲν δὴ μέγας. Sic et Arg., ita tamen, ut μὲν supra lineam scriptum sit.

33. ἐπιμελ.] Arg. ἐπικαλούμε- νος. Tum Plat. τῷ δ'.

34. Κρόνου] Bodl. 1. 2 τοῦ Κρόνου.

35. ἑτέρῳ] Gesn. mallet ἑτέρῳ γὰρ et Maran. ὅς ἑτέρῳ. Sed ferri lectio vulg. potest ideoque debet.

36. τοῦ θεοῦ] Arg. τῷ θεῷ (sic).

37. ὅτι ... θεόν] Respicit ad illum Platonis locum supra c. 6 (n. 10) allatum, ex Tim. p. 28 C. ed.

Steph.: τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὐρεῖν τε ἔργον καὶ εὐρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν. — Perperam videntur Gesnero verba κατὰ δύναμιν abundare, nisi addatur ἀνθρωπίνην. Et debebat ex Athenagorea consuetudine saltem ἀνθρωπικὴν scribere, cf. c. 28. n. 30. Maranus: „Plato difficultatem dei apud omnes praedicandi non ex dei maiestate infinita, non ex praedicantis imbecillitate repetit, sed ex malo audientium affectu, quos laederet eiusmodi praedicatio; unde Athenagoras impossibile esse statuit ex Platonis sententia, i. e. valde periculosum, apud omnes deum pro viribus praedicare, seu, quod idem est, in vulgus efferre quicquid de deo mens acutior investigaverit.“

38. χαμᾶθεν] Dechair. et Lindner. ex Bodl. 1. 2. Act. (quibus Arg. addi potest) male ediderunt χαμό- θεον pro forma attica ideoque Athe-

autem ab eo dictum est: *Rex magnus in coelo Iuppiter, volucrum currum agens, primus graditur exornans omnia et gubernans, hunc autem sequitur exercitus deorum et daemonum*: id ad illum non pertinet Iovem qui ex Saturno ortus dicitur. Hic enim Iovis nomine creator universorum designatur. Id vero demonstrat et ipse Plato; quum eum alio convenienti nomine appellare non posset, populari vocabulo, non ut dei proprio sed ad perspicuitatem, quia de deo apud omnes pro viribus disseri non potest, usus est, addito *magni* nomine, ut secerneret coelestem a terrestri, ingenitum a genito, qui iunior est coelo et terra, iunior etiam Cretensibus, a quibus subreptus est ne occideretur a patre.

24. Quid tandem necesse est apud vos, qui omnem doctrinam scrutati estis, aut poetarum meminisse aut alias quoque sententias exquirere, quum haec pauca dicere possim: Si et poetae et philosophi unum deum esse non agnoscerent, nec

nagorae convenienti *χαμᾶθεν*, quae in reliquis codd. mstis comparet. Caeteri editores *χαμάθεν*. Cf. Lobbeck. ad Phryn. p. 94. Pro vulg. *ἀγέννητον* et *γεννητοῦ* scripsi ex Par. 1 et Arg. *ἀγέννητον* et *γεννητοῦ* (n. 9).

39. *Κρητῶν*] Meursius in Creta sua lib. II. c. 3 pro voce *Κρητῶν* amat legere *Κουρητῶν*, quia Iovis custodes [quibus furtim a Rhea Iuppiter educandus est datus] nominabantur *Curetes*: et mehercule haecce melior videtur lectio, licet illa altera etiam possit retineri; *Curetes* enim illi natione Cretenses erant. *Dechair*. — Bodl. 1. 2 *ἐξέλαμψαν* pro *ἐξέκλεψαν*. Bodl. 1 *ἀπό* pro *ὑπό*.

1. *δαί*] Par. 2. Arg. Bodl. 1. 2. Aet. *δέ*. Utraque vocula saepe a librariis confunditur: c. 17. n. 32. c. 20. n. 31. c. 26. n. 21, coll. c. 22. n. 31.

2. *καί*] Deest in Lub. — Verba *τοσοῦτον εἰπεῖν ἔχοντι* (= „qui paucis ita possim dicere“) spectant ad sequentia. Cum *δεῖ* subaudias *μοι*. Male Suffr. Petrus *κ. λ. κεννηκότης* ad Athensgoram, non ad imperatores, retulit in hunc modum: „Quid opus est me omne doctrinae genus scrutando (h. e. argumenta undique exquirendo ad causae christianae defensionem) apud vos aut poetas recitare aut alias opiniones examinare, qui tantum habeam quod dicam?“ Unde vir doctus etiam legit *ἔχοντας* (pro *ἔχοντι*), interrogandi notam huic verbo postponens. Lindnerus malit „*ἔχοντα* scil. *ἐμέ*.“ Sine ratione. Structura verbi *δεῖ* cum dativo personae satis nota est. „*Ἐτεροι δόξαι* sunt philosophorum sententiae.

3. *Ἐί μὴ καὶ ποιηταὶ ... ἡμεῖς*

νωσκον θεόν, περι δὲ τούτων οἱ μὲν ὡς περι δαιμόνων, οἱ δὲ ὡς περι ὕλης, οἱ δὲ ὡς ἑπερι ἀνθρώπων γενομένων ἐφρόνου, ἡμεῖς γε ἄν εἰκότως ἐξενηλατούμεθα, διαιρετικῶ λόγῳ καὶ περι θεοῦ καὶ ὕλης καὶ περι τῆς ⁴ τούτων αὐτῶν οὐσίας πεχρημένοι; Ὡς γὰρ θεόν ⁵ φαμεν καὶ υἷον τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ πνεῦμα ²⁷ ἄγιον, ⁶ ἐνούμενα μὲν κατὰ δύναμιν τὸν πατέρα τὸν υἷον τὸ πνεῦμα, ⁷ ὅτι νοῦς λόγος σοφία ὁ υἷος τοῦ πατρός, καὶ ἀπόρροια ὡς φῶς ἀπὸ πυρός τὸ πνεῦμα, οὕτως καὶ ⁸ ἐτέρας εἶναι δυνάμεις κατειλήμμεθα περι τὴν ὕλην ⁹ ἀρχούσας καὶ δι' αὐτῆς, ¹⁰ μίαν

γε ἄν εἰκότως ἐξενηλατούμεθα] Sensus est: Vestri poetae et philosophi, quamquam unum agnoscunt deum (cc. 5 et 6), non tamen habentur athei nec vexantur; inde par est nos quoque immunes esse a vexatione, qui distincta ratione de deo loquimur, creatorem a creaturis discernentes (cc. 7. 15 coll. 18. 19, c. 22. n. 40). Ad creaturas autem dei pertinent etiam angeli. Codd. msti et editi εἰ καὶ μὴ ποιηταὶ ... ἡμεῖς γε ἄν εἰκότως ἐξενηλατούμεθα. Haec vitiosa esse iam Gesnerus notavit, dicens: „Lego εἰ μὴ καὶ ποιηταὶ ... ἡμεῖς γε ἄν εἰκότως ἐξενηλατούμεθα, nisi malis ἡμεῖς γε ἀνεικότως et ab initio periodi εἰ καὶ οἱ ποιηταί. Sed sensus eodem recidit.“ Addit Stephanus: „Ubi pro γε repositum fuerit (quod mendum frequentissimum est), nondum emendatum locum habuerimus; nam ut verba significant merito nos reiiceremur, ex praesenti ἐξενηλατούμεθα faciundum fuerit praeteritum imperf. ἐξενηλατούμεθα, quod iungatur cum ἄν, vel ἐξενηλατοίμεθα.“ Sed ei „magis placet, tempus praesens retinendo, ἄν cum εἰκότως iungere, ut sit ἀνεικότως, legendo etiam in prin-

cipio periodi εἰ καὶ οἱ ποιηταί.“ — Pro περι δὲ τούτων, h. e. θεῶν νομιζομένων, de quibus antea dixit, Gesnerus existimat clarius legi περι δὲ τῶν ἄλλων: de reliquis qui vulgo dii habentur. Illud pronomen demonstr., ut Latinorum iste, in contemptum dictum est.

4. τούτων αὐτῶν] Aet. αὐτῶν τούτων. Cf. c. 34. n. 10.

5. φαμεν] Usurpatum ut c. 10: πλῆθος ἀγγέλων κ. λ. φαμεν. Mox Bodl. 1. 2. Aet. ἄγιον πνεῦμα pro πν. ἄγ.

6. ἐνούμενα κτλ.] In genere neutro, ad deum et filium (dei mentem) et spiritum (dei effluuium) relato, Semlerus (S. J. Baumgartens Untersuch. theol. Streitigkk. T. II. p. 73) praeter necessitatem offendit (Matthiae Ausf. gr. Gramm. ed. 2. p. 824 sq.), quum praesertim ad sententiam quadret scriptoris. Sunt porro qui pro μὲν legerent μὴν (G. Olearius De spiritus sancti cum patre adoratione p. 8). Tu, si me audies, nihil mutabis. Illa particula μὲν absolute ponitur, ut nullum δὲ sequatur, ubi oppositum facile cogitatione adiici potest. Cf. n. 10 et c. 28. n. 33; Winer Grammat. d. neutest. Spr. ed. 6. p. 507 sq. Hic:

de istis [diis] ita sentirent ut eos alii daemones esse, alii materiam, alii homines fuisse dicant, certe non deesset causa cur nos exagitaremur, qui deum et materiam et utriusque naturas discernimus? Quemadmodum enim deum agnoscimus et filium ipsius logon et spiritum sanctum, scilicet unitos secundum potentiam patrem filium spiritum, quia mens logos sapientia est filius patris, effluentia autem ut lumen ab igne spiritus: sic etiam alias esse potestates accepimus, quae circa materiam et ope materiae principatum exercent,

ἐνούμ. μὲν κ. δύναμιν, διαίρου-
μενα δὲ κατὰ τάξιν = *pares*
quidem numine (s. iuxta divinitatem), *distincti vero ordine*.
Provoco ad verba c. 10: Τίς οὖν
οὐκ ἂν ἀπορήσαι, λέγοντας θεὸν
πατέρα καὶ υἱὸν θεὸν καὶ πνεῦμα
ἅγιον, δεικνύοντας αὐτῶν καὶ τὴν
ἐν τῇ ἐνώσει δύναμιν καὶ τὴν ἐν τῇ
τάξει διαίρεσιν, ἀκούσας ἀθέους
καλουμένους; Videsis quae ibi ad-
notavi (n. 16), etiam de significa-
tione vocis δύνამεις. Frustra Gesne-
rus, quocum (ut assolet) Rechen-
bergius facit, legere mallet: τρία
μὲν κατὰ δύναμιν, ἐνούμενα δὲ
κατ' οὐσίαν, τὸν πατέρα etc.

7. ὅτι νοῦς usque τὸ πνεῦμα]
Haec verba, quae rationem ἐνώσεως
illius addunt, in Lub. praetermissa
sunt errore librarii, ob repetitum τὸ
πνεῦμα. Noli ex ὅτι cum Oleario
(l. c. p. 6) efficere ἄρα vel ὅτι „eo
sensu quo οἶον.“ Articulum δ' ante
υἱός vulgo omissum ex Par. 1 et
Arg. reposui. Convenientius autem
legeretur inverso ordine τοῦ πατρὸς
ὁ υἱός. Cf. e. g. c. 10: Ὁντος δὲ
τοῦ υἱοῦ ἐν πατρὶ καὶ πατρὸς ἐν
υἱῷ, ἐνόηται κτλ., νοῦς καὶ λό-
γος τοῦ πατρὸς ὁ υἱός τοῦ

θεοῦ. Non muto. De σοφία cf.
Prov. c. 8. Cum ἀπόφθοια subau-
diendum αὐτοῦ, h. e. τοῦ πατρὸς.
C. 10: ἅγιον πνεῦμα ἀπόφθοιαν
εἶναι φάμεν τοῦ θεοῦ, ἀποφθόν
καὶ ἐπαναφερόμενον ὡς ἀκτῖνα
ἡλίου.

8. ἐτέρας] Bodl. 1. 2 ἔτερον.
Tum Mon. εἶναι omisit. Δυνα-
μεις vocantur angeli: c. 10. n. 16.

9. ἀρχούσας] Codd. msti et
editi ἐχούσας. Si elegantem illam
recipimus coniecturam, quam Marano
debemus, paucis verbis expressam
habemus totam Athenagorae senten-
tiam de angelis, quos et materiae
praefectos fuisse et quicquid iuvant
aut nocent id per materiam prae-
stare mox docet. Lectio vulgata
commodum sensum non praebet, sive
cum Gesnero reddamus „quae vel
circa materiam vel intra eam (S.
Petrus: „per ipsam“) versantur“,
sive cum Lango „circa materiam
versantes et per eam consistentes.“

10. μίαν μὲν] Non δὲ respon-
det (vide n. 6), sed oppositum co-
gita: ἄλλας δὲ οὐκ ἀντιθέους. Cf.
Baumgarten - Crusius *Comp. d. chr.*
Dogmengesch. P. II. p. 216.

μὲν τὴν ἀντίθειον, οὐχ ὅτι ἀντιδοξοῦν τί ἐστὶ τῷ θεῷ, ὡς τῇ φιλίᾳ τὸ νεῖκος κατὰ τὸν Ἐμπεδοκλέα καὶ τῇ ἡμέρᾳ νύξ ¹¹ κατὰ τὰ φαινόμενα (ἐπεὶ πᾶν εἰ ἀνθειστήκει τι ¹² τῷ θεῷ ἐπαύσατο τοῦ εἶναι, λυθείσης αὐτοῦ τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει καὶ ἰσχύϊ τῆς Β συστάσεως), ἀλλ' ¹³ ὅτι τῷ τοῦ θεοῦ ἀγαθῷ, ὃ κατὰ συμβεβηκός ἐστὶν αὐτῷ καὶ συνυπάρχον, ὡς χρῶμα ¹⁴ σώματι, οὐ ἄνευ οὐκ ἔστιν (οὐχ ὡς ¹⁵ μέρους ὄντος, ἀλλ' ὡς κατ' ἀνάγκην συνόντος παρακολουθήματος, ἠνωμένου καὶ ¹⁶ συγκεχρωσμένου, ὡς τῷ πυρὶ ξανθῷ εἶναι καὶ τῷ αἰθέρι κυανῷ), ¹⁷ ἐναντίον ἐστὶ τὸ περὶ τὴν ὕλην ἔχον πνεῦμα, γενόμενον ¹⁸ μὲν ὑπὸ τοῦ θεοῦ, καθὼ οἱ λοιποὶ ὑπ' αὐτοῦ γέγονασιν ἄγγελοι, καὶ τὴν ἐπὶ τῇ ὕλῃ καὶ τοῖς τῆς ὕλης εἶδεσι ¹⁹ πιστευσάμενον διοίκησιν. Τοῦτο γὰρ ἡ

11. κατὰ τὰ φαινόμενα] Bodl. 2 κατὰ τὸ φαινόμενα. Gesner.: „sicut sensibus nostris apparet“, Petr.: „in rebus visibilibus“, Maran.: „ut oculis cernimus“. Debebant reddere: „iuxta apparentiam astrorum“, qua vel orientur vel occidunt; gemäss den Erscheinungen am Himmel, den auf- und untergehenden Gestirnen, welche sich am äussern Horizonte zeigen. Sic vox τῶν φαινομένων (c. 5) apud veteres interdum usurpatur.

12. τῷ θεῷ] In Arg. ex precedentibus hic additur ὡς τῇ φιλίᾳ τὸ νεῖκος.

13. ὅτι τῷ τ. θ. ἀγαθῷ] Haec verba cum ἐναντίον ἐστὶ κτλ. copulanda sunt. Spiritus materiae non valet adversari deo sed tantum eius bonitati, quae attributum dei est. Rössler: „Vielleicht hat Athenagoras nichts weiter gedacht als: jener böse Geist könne zwar der Macht Gottes keine Grenzen setzen, inzwischen sei doch sein ganzer Sinn gegen die guten Absichten desselben.“ Mar-

nus de formula κατὰ συμβεβηκός haec observavit: „Sic etiam supra c. 23 τὰ ἐπισυμβεβηκότα αὐτῷ. Quae quidem loquendi ratio interdum significat accidens; unde Clemens Strom. V. p. 587: *Deus μήτε συμβεβηκός τι μηδὲ ᾧ συμβέβηέν τι, neque est accidens neque ei quicquam accidit.* Sed tamen eadem voce interdum ea quae alicui rei necessario conveniunt sive attributa significantur, velut cum ait Eusebius Demonstr. evang. IV. p. 148: ἡ μὲν αὐγὴ οὐ κατὰ προαίρεσιν τοῦ φωτὸς ἐκλάμπει, κατὰ τι δὲ τῆς οὐσίας συμβεβηκός ἀχώριστον. *Splendor non ex luminis proposito et voluntate splendet, sed secundum quiddam quod essentiae inseparabiliter convenit.* Ambigua videri non debet Athenagorae sententia, cum diserte declaret hac voce ea significari quae nec pars dei esse possunt nec ab eo separari.“

14. σώματι] Arg. σώματος.

15. μέρους] Gesner. et Petr.: „non est quidem color pars corpo-

unam scilicet deo inimicam, non quod deo quidquam adversetur, ut amicitiae discordia secundum Empedoclem et nox diei secundum apparentiam astrorum (quandoquidem si quid deo adversaretur esse desiisset, dei potentia et vi dissolutum), sed quia dei bono, quod ei adiunctum est et ei coexistit, ut color corpori, quo sine non existit (non quod pars illius sit, sed ut necessario coexistens proprietas, ei insita et penitus infixata, ut igni coexistit color fulvus et aetheri caeruleus), contrarius est ille circa materiam versans spiritus, a deo quidem factus, ut caeteri angeli, ac materiae eiusque specierum administrationi praefectus. Haec enim est

ris.“ Potius intellige sic: „non quod τὸ ἀγαθὸν pars dei sit.“ — Bodl. 2 μέρος.

16. συνεχρωσμένον] Cf. Prolegg. p. L. Par. 1. Lub. Mon. συνεχρωσμένον. Verba quae sequuntur, ὡς τῷ πυρί, ne commate deleta iungas cum συνεχρωσμένον (Lindn.), neve suppleas συμβαίνει (Dechair.), sed ex praegressa sententia σύνεστι. S. Petrus: „sed ut res ex necessitate innata consequens, unita et inviscerata, non aliter quam igni nativum est fulvo esse et aëri ceruleo.“

17. ἐναντίον ἐστὶ etc.] Haec a S. Methodio Tyri episcopo († 311) laudantur ap. Epiphanium Haeres. 64. c. 21 (ed. Petav. T. I) p. 544 et ap. Photium Biblioth. c. 234 (ed. Bekk.) p. 293. Epiph.: Τί οὖν ὁ διάβολος λέγεται; Πνεῦμα περὶ τὴν ὕλην ἔχον, καθάπερ ἐλέχθη τῷ Ἀθηναγόρᾳ (vulg. ὡς Ἀθηναγόρᾳ), γενόμενον ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὡςπερ δὲ καὶ οἱ λοιποὶ κτλ. Phot.: ὅτι φησιν (Μεθόδιος), Ὁ διάβο-

λός ἐστὶ πνεῦμα περὶ τὴν ὕλην, γενόμενον ὑπὸ τοῦ θεοῦ, καθάπερ καὶ Ἀθηναγόρᾳ ἐλέχθη, ὡςπερ δὲ καὶ οἱ λοιποὶ κτλ. Praesertim quae sequuntur inde a verbis Ὡς δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων non verbotenus a Methodio ex Athenagora sunt descripta, sed quaedam resecta, transposita, immulata; insuper observes quae ab Athenagora de nonnullis angelis dicantur, οἱ δὲ ἐνύβρισαν κτλ., ea omnia a Methodio referri ad unum diabolum.

18. μὲν] Particula δέ, quae respondet, longius disiuncta: c. 25: Ὁ δὲ τῆς ὕλης ἄρχων κτλ. Cf. c. 26. n. 3.

19. πιστευσάμενον] Arg. πιστευόμενον. Meth. πεπιστευμένον. Sane passivum expectaveris (Winer l. c. p. 232 sq.). Aoristum medii tempus hic non passive capiendum (Gesn.), sed vis ei inest reflexiva: „der die Verwaltung sich hatte anvertrauen lassen.“ De τοῖς τῆς ὕλης εἰδῶσι c. 15. n. 13 ideas. Cf. c. 25. n. 4.

τῶν ἀγγέλων σύστασις, τῷ θεῷ ἐπὶ πρόνοια ²⁰γεγονέναι τοῖς C
 ὑπ' αὐτοῦ διακεκοσμημένοις, ²¹ἵνα τὴν μὲν παντελικὴν καὶ γε-
 νικὴν ὁ θεὸς ἔχη τῶν ὅλων πρόνοιαν, τὴν δὲ ἐπὶ μέρους οἱ
 ἐκ' αὐτοῖς ταχθέντες ἄγγελοι. ²²Ὡς δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώ-
 πων, αὐθαίρετον καὶ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν ἔχόντων (ἐπεὶ
 οὐκ ἂν οὔτ' ἐτιμᾶτε τοὺς ἀγαθοὺς οὔτ' ἐκολάζετε τοὺς πονη-
 ρούς, εἰ μὴ ἐκ' αὐτοῖς ἦν καὶ ἡ κακία καὶ ἡ ἀρετὴ· καὶ οἱ μὲν
 σπουδαῖοι περὶ ἃ πιστεύονται ὑφ' ²³ὑμῶν, οἱ δὲ ἄπιστοι εὐρί-
 σκονται), καὶ τὸ κατὰ τοὺς ἀγγέλους ἐν ὁμοίῳ κατέστηκεν. ²⁴Οἱ D

20. γεγονέναι.] Hanc lectionem ex Methodio levissima mutatione reposui pro vulgari γέγονεν, quae tolerari nequit. Iam omnia sunt sana. Supersedemus Gesneri et Fabricii coniecturis; ille legit διὰ τοῦτο γὰρ (sive καὶ γὰρ) ἡ τ. ἀ. σύστασις τῷ θ. ἐ. πρ. γέγονεν κτλ., hic vero (Hist. crit. de la rep. des lettres T. IX. p. 134) τοῦτο γὰρ ἡ τ. ἀ. σύστασις, ἢ τῷ θεῷ ἐ. πρ. γέγονεν κτλ. Lindnerus διὰ per ellipsin subintellexerit! Omnibus (Gesn., S. Petr., Lang., Maran., Lindn.) σύστασις hic est creatio (v. c. Gesn. „Idcirco enim angelos deus creavit“); notat potius (comp. c. 25. p. 28 B, c. 26. p. 30 D, c. 36. p. 39 B) constitutionem.

21. ἵνα κτλ.] Non multum discrepat haec opinio a sententia Platonis, qui tum alibi tum in Timaeo universalem mundi administrationem deo ingenito et omnium conditori, particularem vero diis coelestibus et iunioribus h. e. sideribus et daemonibus tribuit. [Cf. Porphyr. De abstin. 1, 57. Iambli. De myst. Aeg. 5, 23: θεοὶ κοσμικοὶ et μερικοί.] Ab Athenagora non longe absunt etiam aliquot alii scriptores

christiani in ecclesia primitiva, quos constat plusculum olere philosophiae. Suffr. Petrus. Generalis illa providentia, quam deo tribuit Athenagoras, non sic accipienda est, quasi rebus particularibus ita praeficiat legatos suos, ut nullam ipse illarum procuracionem gerat. Tam stulta opinio non potest affingi Athenagorae, qui De resurr. c. 18 pronuntiat „nihil neque in coelo neque in terra a gubernatione et providentia dei destitui, sed ad omnia, sive non videantur sive videantur sive parva sint sive magna, pervenire creatoris sollicitudinem.“ Quare providentia illa generalis in eo posita, quod, cum angeli prae naturae suae conditione paucis tantum rebus providere possint, deus omnia prorsus regat et gubernet. Unde illam providentiam Athenagoras παντελικὴν et γενικὴν vocat. Methodius ita hunc locum Athenagorae citat, ut eum non modo de providentia dei non detrudere existimaverit, sed etiam idoneum ad dei dominatum adstruendum iudicaverit. Sic enim habet: ... ἵνα τὴν μὲν παντελικὴν καὶ γενικὴν ὁ θεὸς ἔχων τῶν ὅλων πρόνοιαν ἢ τὸ κῆρος καὶ τὸ κράτος ἀπάντων

angelorum constitutio, ut deo providentiae sint rerum ab ipso creatarum, ita quidem, ut universam deus et generalem omnium habeat providentiam, eam vero quae partes attingit instituti ad hoc munus angeli. Profecto quemadmodum in hominibus, qui liberam habent eligendae virtutis et vitii optionem (neque enim vel praemiis bonos vel suppliciis improbos afficeretis, si penes illos situm non esset et vitium et virtus: atque alii quidem in his quae iis a vobis committuntur probi, alii autem infideles reperiuntur): ita in angelis res se

αὐτὸς ἀνηρημένος. Maranus. Cf. Baumgarten - Crusius l. c. P. II. p. 195. Par. 2 et Bodl. 1 ἕνα ἢ (sic) τὴν κτλ. Verbum ἔχῃ, quod in codd. mstis et editis desideratur, equidem ex Methodio (ἔχων) restitui. Gesnerus contra putavit post πρόνοιαν deesse ὑπέχῃ vel ἐπιμέλῃται vel διοικῆ vel aliud simile. Idem absque ratione legendum censuit: τὴν δὲ τῶν ἐπὶ μέρους (sc. οὐσαν). Cf. c. 25. n. 15. Methodius (ap. Epiph.): τὴν δὲ διὰ μέρους οἱ ἐπὶ τούτῳ ταχθέντες ἄγγελοι. Iustinus Apol. II. c. 5 (n. 5): οὓς (angelos) ἐπὶ τούτοις ἔταξε.

22. Ὡς δὴ καὶ ... καὶ τὸ κατὰ] Tritus καὶ particulae usus in comparationibus: ὥς ... καὶ. Cf. c. 15. n. 13. Incipit enim apodosis verbis καὶ τὸ κατὰ τοὺς ἀγγέλους etc. Insuper adiectum est ἐν ὁμοίῳ scil. τρόπῳ, similiter. Neque geminatum καὶ (in protasi enim ὥς δ. καὶ) offensionem habet; cf. Herbst. ad Xenoph. Memor. Socr. III. c. 5. §. 13. Arg. et Mon. ὥς δὲ pro ὥς δὴ, et sic interpretes omnes transferunt quemadmodum autem. Sed Sophianus in Mon. errorem correxit. Verba καὶ τὴν ἀρετὴν in Lub. mendose exciderunt. Perperam editores Corp. Apoll. Vol. VII.

ante Maranum et Lindnerus distinxerunt hoc modo: ὥς δὴ ... ἔχόντων (ἐπεὶ ... ἡ ἀρετὴ) καὶ οἱ μὲν ... εὐρίσκονται, καὶ τὸ κατὰ etc.

23. ὑμῶν] Arg. ἡμῶν.

24. Οἱ μὲν γὰρ κτλ.] Lub. ἄγγελοι pro ἄλλοι. Par. 1. 2. Lub. Bodl. 1. 2 γεγόνασιν οἱ, inverso ordine. Arg. et Mon. οἱ omisere. Morell. Duc. Maran. γεγόνασι, sine ν, contra codd. mstos. Methodius haec describendo partim verba partim sententiam mutat aut liberius saltem interpretatur. Ait enim diabolum invidia in homines concepta peccasse ac deinde caeteros amore mulierum captos fuisse: ὁ δὲ ἐνύβρισε καὶ πονηρὸς περὶ τῶν πεπιστευμένων ἐγένετο τὴν διοίκησιν, φθόνον ἐγκισσῆσας καθ' ἡμῶν, ὥσπερ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα σαρκῶν ἐρασθέντες καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων εἰς φιλοκοιτίαν (ap. Phot. φιλοτησίαν) ὁμιλήσαντες θυγατράσιν. Verbum ἐνύβρισαν absolute dictum videtur esse. Thucyd. I, 84: μόνοι δι' αὐτὸ εὐπραγίαις τε οὐκ ἐξυβρίζομεν. Cf. Matthiae l. c. p. 728. Formula ἡ τῆς οὐσίας ὑπόστασις spectat ad eorum liberum arbitrium, quo aut ad bonum aut ad malum uti poterant, ἡ ἀρχὴ vero ad

μὲν γὰρ ἄλλοι, αὐθαίρετοι δὴ οἷοι γέγονασιν ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἔμειναν ἐφ' οἷς αὐτοὺς ἐποίησεν καὶ διέταξεν ὁ θεός, οἱ δὲ ἐνύβρισαν καὶ τῇ τῆς οὐσίας ὑποστάσει καὶ τῇ ἀρχῇ, οὗτός τε ὁ τῆς ὕλης καὶ τῶν ἐν αὐτῇ εἰδῶν ἄρχων καὶ ἕτεροι τῶν περὶ τὸ πρῶτον τοῦτο στερέωμα, (ἴστε δὲ μηδὲν ἡμᾶς ἀμάρτυρον λέγειν, ἃ δὲ τοῖς προφήταις ἐκπεφάνηται μηνύειν) ἐκείνοι μὲν εἰς ἐπιθυμίαν πεσόντες παρθένων καὶ ἥτιους σαρκὸς εὐρεθέντες, οὗτος δὲ ἀμελήσας καὶ πονηρὸς περὶ τὴν τῶν πεπιστευμένων γένόμενος διοίκησιν. Ἐκ μὲν οὖν τῶν περὶ τὰς παρθένους ἔχόν-28 των οἱ καλούμενοι ἐγεννήθησαν γίγαντες. Εἰ δέ τις ²⁵ ἐκ μέρους εἴρηται περὶ τῶν γιγάντων καὶ ποιηταῖς λόγος, μὴ θαυμάσητε, τῆς κοσμικῆς σοφίας ²⁶ καὶ θεολογικῆς ὅσον ἀλήθεια πιθανοῦ διαφέρει διαλλαττουσῶν, καὶ τῆς μὲν οὐσῆς ἐπουρανίου, τῆς δὲ ἐπιγείου. ²⁷ καὶ κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ὕλης

²⁸ Ἴσμεν ψεύδεα πολλὰ λέγειν ἐτύμοισιν ὅμοια.

25. ¹ Οὗτοι τοίνυν οἱ ἄγγελοι οἱ ἐκπεσόντες τῶν οὐρανῶν, περὶ τὸν ἀέρα ἔχοντες καὶ τὴν γῆν, οὐκέτι εἰς τὰ ὑπερουράνια

potestatem uni illi in materiam eiusque species concreditam. At editores dativos illos censent a verbo ἐνύβρισαν pendere; reddunt e. g. Petrus: „alii vero tum ordinem tum principium naturae contumeliose tractarunt“, Dechairius: „alii vero simul et natura sua et credita sibi administratione abusi sunt“, Maranus: „alii vero et naturae substantia (interpr. Campid.: „die Beschaffenheit der Natur“) et munere sibi commisso abusi sunt.“ Ipse c. 2 dicit ἐνυβρίζειν εἰς τινα. Verba autem οὗτος τε ... καὶ ἕτεροι appositionem continent (τε ... καί), ut (per chiasmum) quinam sint illi οἱ δὲ explicent, scilicet οὗτος ὁ τῆς ὕλης ἄρχων (ἐνύβρισε τῇ ἀρχῇ) et ἕτεροι τῶν περὶ τὸ πρῶτον τοῦτο στερέωμα (ἐνύβρισαν τῇ τῆς οὐσίας ὑποστάσει). Iste res sibi com-

missas improbe administravit, hi cupiditatibus se devinxerunt. Iustinus Dial. c. Tr. c. 140: οὐκ αἰτία τοῦ θεοῦ ... ἀλλὰ τῇ ἐαυτῶν ἕκαστος αἰτία τοιοῦτοί εἰσιν, ὅποιος ἕκαστος φανήσεται. Scholion (fere saeculi XII) in marg. Par. 1 de Athenagorae super angelorum lapsu opinione, quam — ut omnes patres antenicaeni, excepto Iulio Africano — testimonio Mosis, LXX Gen. 6, 2 iuxta lectionem οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ, studet firmare (ἴστε δὲ μηδὲν κτλ.), ita habet: Οὗ μοι δοκεῖ τόδε πάντων τοι λέγειν ὀρθῶς, ἀλλὰ καὶ πάντων πόρρω τῆς εὐσεβοῦς διανοίας, ἵνα μὴ λέγω καὶ φυσικοῖς λογισμοῖς ἀπαράδεκτον, οὐκ οἶδ' ὅ τι μαθῶν ὁ ἀνήρ, καὶ ταῦτ' εὐσεβῶς ἄγαν καὶ γενναϊότατα τοῖσδε τοῖς συγγράμμασιν ἐμφιλοσοφῶν τὸ παράπαν. — Articulus τῶν, ante

habet. Alii enim, liberi scilicet quales a deo facti fuerant, in his permanserunt quorum causa eos creaverat et disposuerat deus, alii vero insolenter se gesserunt et ob naturae suae conditionem et munus sibi commissum, scilicet et iste materiae eiusque specierum princeps et alii circa primum hoc firmamentum constituti, (scitis autem nihil nos sine testibus dicere, sed quae a prophetis praedicata sunt exponere) isti quidem in virginum cupiditatem lapsi et carnis amore superati, hic vero in rerum sibi commissarum administratione negligens et improbus. Ex his igitur virginum amatoribus geniti sunt qui vocantur gigantes. Si qua ex parte locuti sunt de gigantibus etiam poetae, ne miremini, quum divina sapientia tantum a mundana quantum verum a probabili distet, atque haec quidem coelestis sit, ista vero terrena; nempe secundum materiae principem

Scimus falsa loqui multa veris similia.

25. Hi igitur angeli de coelis lapsi, qui circa aerem et terram versantur nec iam supra coelos evehi possunt, tum

περὶ τὸ πρ. τ. στερέωμα scil. ὄντων, in Par. 1 abest. Bodl. 1. 2. Aet. τοῦ. Pro ἐκπεφώνηται Mon. ἐμπεφώνηται.

25. ἐκ μέρους] Cf. c. 7. n. 6. — Paullo ante Bodl. 1. 2 γίγαντες ἐγεννήθησαν, ordine mutato.

26. καὶ θεολογικῆς] Ita Bodl. 1. 2. Aet. et in marg. (a manu secunda) Par. 2; Dechair. Maran. Lindner. Caeteri omisere: quae omissio Gesnerum induxit ut mallet σοφίας, ὅσον α. π. διαφέρει διαλλαττούσης τῆς θείας (sive προφητικῆς), καὶ τῆς μὲν etc. De voce θεολογ. adi c. 10. n. 18.

27. καὶ] Non est in Arg. Particula καὶ huc adnectit quae verbis antecedentibus explicationis ergo adduntur (und zwar s. nämlich). Sensus: Poetae gentiles, licet di-

vina sapientia tantum distet a mundana, tamen aliqua ex parte (n. 25) historiam gigantum prodiderunt, incitati scilicet a diabolo. Idem Iustinus Mart. Apol. L. c. 54 de daemonibus pronuntiavit; coll. Tatian. Orat. ad Gr. c. 40 et Tertullianus Apol. c. 47.

28. ἴσμεν ... ὁμοῖα] Est versus Hesiod. Theog. 27, id quod editores Athenagorae fugit. Hes. ἴσμεν pro ἴσμεν. Homer. Od. XIX. 203: ἴσμεν, ψ. π. λέγων ἐ. ὁ. Theogn. 713: οὐδ' εἰ ψεύδεα μὲν ποιοῖς ἐτύμοισιν ὁμοῖα. Cum infinitivo λέγειν subaudias ποιητάς.

1. Οὗτοι τοίνυν etc.] „Athenagoras trennt im Falle Satan und seine Engel: von diesen die Dämonen [sensu proprio], als Seelen der Giganten. Diese Dämonen erschei-

ὑπερκύψαι δυνάμενοι, καὶ αἱ τῶν γιγάντων ψυχαὶ οἱ περὶ τὸν Β κόσμον εἰσὶ πλανώμενοι δαίμονες, ² ὁμοίας κινήσεις οἱ μὲν αἷς ἔλαβον συστάσειν, ³ οἱ δαίμονες, οἱ δὲ αἷς ἔσχον ἐπιθυμίαις, οἱ ἄγγελοι, ποιούμενοι. ⁴ Ὁ δὲ τῆς ὕλης ἄρχων, ὡς ἔστιν ἐξ αὐτῶν τῶν γινομένων ἰδεῖν, ἐναντία τῷ ἀγαθῷ τοῦ θεοῦ ἐπιτροπεύει καὶ διοικεῖ.

⁵ Πολλάκι μοι πρᾶπίδων διῆλθε φροντίς,

⁶ Εἴτε τύχα εἴτε δαίμων τὰ βιώτια κραίνει,

⁷ Παρὰ τ' ἐλπίδα καὶ παρὰ δίκαν

nen als Abkömmlinge jener Engel auch bei Iustin. Ap. 2, 5. Tertull. Ap. 22, Lactant. 2, 14.“ Baumgarten-Crusius *Lehrb. d. chr. Dogmengesch.* P. II. p. 989 (*Comp. d. chr. DG.* P. II. p. 213). — Bodl. 2 οὕτως pro οὔτοι. Idem mox ἐκπεσόντες. Postea τῶν κόσμων Bodl. 1. 2, non τὸν κόσμον. Cum δυνάμενοι subaudias εἰσὶ. Dicuntur οἱ ἄγγελοι οἱ ἐκπεσόντες τῶν οὐρανῶν, quia ante lapsum περὶ τὸ πρῶτον τοῦτο στερέωμα (c. 24) versabantur. Ad verba καὶ αἱ τῶν γιγάντων ψυχαὶ οἱ π. τ. κ. εἰσὶ πλαν. δαίμονες scholion (fere saeculi XII) in marg. Par. 1: Καὶ τόδε παρακλήσιον τῷ προτέρῳ [vid. c. 24. n. 24], καὶ ὁμοίως ἀμφοτέρα πλημμελῶς ἔχοντα τῷ παντί.

2. ὁμοίας... ποιούμενοι] Haec omnia in Bodl. 1. 2 et Clar. exciderunt. Abest in Aet. οἱ ante μὲν.

3. οἱ δαίμονες] Legitur οἱ γιγαντες in codice Suffr. Petri. [Cum Petrino hic non sentit Lubanensis, qui, ut caeteri codd. msti, οἱ δαίμονες suppeditat.] Quae scriptura immerito ei probatur ac Gesnero. [Pariter probatur Rechenbergio et Lindnero, qui ab illis editoribus

prorsus pendent.] Nam gigantes Athenagoras eosdem esse ac daemones declarat: in quo quidem facile conciliatur cum Iustino, qui in Apol. II. c. 5 daemones ex angelorum cum mulieribus consuetudine genitos fuisse testatur. *Maranus.* Cf. n. 1.

4. Ὁ δὲ τῆς ὕλης ἄρχων] Sic etiam c. 24 (bis) vocatur. H. Thierschius (*Rudelbachii et Guertikii Zeitschr. für die ges. luther. Theologie u. Kirche* 1841. Fasc. 2. p. 169): „Beherrscher der Materie wird dieser Geist genannt, keineswegs als wäre er das Princip der Materie, und seiner ursprünglichen Natur nach dem Immateriellen entgegengesetzt, sondern weil ihm, da er von Gott geschaffen ward, die Verwaltung (διοίκησις) der Materie (oder der Natur, nämlich der sichtbaren Welt, wahrscheinlich mit Ausschluss der Menschen) und ihrer Arten (εἶδη, der Gestirne, der Elemente u. s. w. [c. 24. n. 19]) anvertraut wurde. Er fiel, indem er die Verwaltung des ihm Anvertrauten vernachlässigte und böse ward (ἀμελήσας καὶ πονηρός περὶ τὴν τῶν πεπιστευμένων γεγόμενος διοίκη-

etiam gigantum animae, qui errabundi sunt circa mundum daemones, motiones excitant, isti quidem, nempe daemones, naturae quam acceperunt, hi autem, nempe angeli, cupiditatibus quas senserunt, congruentes. Materiae autem princeps, ut licet ex ipsis rebus quae eveniunt cernere, contrariam dei bono administrationem et procurationem exercet.

*Saepe mihi mentem agitavit cura,
Causae an deus res nostras regat,
Et praeter spem praeterque aequitatem*

στ' c. 24). Damit aber hat er sein Naturreich nicht verloren, es besteht vielmehr seine Gott entgegenstrebende Thätigkeit gerade darin dass er auf eine dem guten Willen Gottes (τῷ ἀγαθῷ τοῦ θεοῦ [coll. c. 24. n. 13]) entgegengesetzte Weise waltet und jene ihm übertragene Vorsehung misbraucht (ἐναντία ἐπιτροπεύει καὶ διοικεῖ). Sicher ist dieser letzte Theil der Vorstellungen über das Reich des Bösen aus Hiob geschöpft, da sich Athenagoras für beides, was er (aus Genes. VI) von den Dämonen und was er von dem Archon sagt, auf die „Schriften der Propheten“ [c. 24] beruft.“ Caeterum cf. c. 24. n. 18. Τῶν ante γινομένων deest in Bodl. 1. 2.

5. Πολλάκι ... ἄγχι] Incertae Euripidis fabulae fragmentum. Cf. Eurip. trag. et fragm., rec. A. Matthiae, Tom. IX. p. 413 et Poett. trag. gr. fragm., ed. F. G. Wagner, Vol. II. p. 492. Perperam verba τὸ παρ' ἐπίδα in editionibus ante Decharianam cum his versibus connexa tamquam Euripidea legebantur. Cf. n. 9. Similem huic Euripideae habet Claudianus sententiam, ut in marg. Par. 2 manus latina saeculi XV ad-

notavit: „Claudianus poets: Saepe mihi dubiam traxit sententia mentem, Curarent superi terras an nullus in- esset Rector et incerto fluere mortalium casu.“ Insuper Hecub. 486 sq. et aliorum locos huic similes Valckenarius ad Hippol. 1102 comparavit. Bodl. 1. 2 πολλάκις.

6. Ἐτε ... κραίνει] Τὸ βίον, dimin. a βίος, = βίος. Mon. τὰ βιοτία. Dechair. mutavit in τὰ βρότεια. Caeterum Matth. et Wagn. ediderunt:

*εἴτε τύχα εἴτε δαίμων
τὰ βρότεια κραίνει.*

Hiatum uterque V. D. eo tolli iubet, ut τις post τύχα excidisse statuatur. Sic versus erit dactylicus logaedicus ut is qui antecedit.

7. Παρά τ' etc.] Editores omnes, etiam Matthiaeus et Wagnerus, inepte punctum post κραίνει collocarunt. Neque εἴ ante παρά cum utroque illo V. D. addendum. Nam versus particulâ τε, id quod illi non viderunt, arcte cum praecedente cohaeret. Marano autem pro ultima voce ἄγχι legendum videtur ἀεί, „ita ut voces τοὺς μὲν et τοὺς δὲ referantur ad κραίνει.“

Τοὺς μὲν ἀπ' οἴκων ⁸ ἀναπίπτοντας

⁹ ἄτερ βίου, τοὺς δ' εὐτυχοῦντας ἄγει.

Τὸ παρ' ἐλπίδα καὶ δίκην εὖ πράττειν ἢ κακῶς ἐν ¹⁰ ἀφασίᾳ τὸν Εὐριπίδην ἐποίησε, τίνος ¹¹ ἢ τοιαύτη τῶν περιγείων διοικήσεις, ἐν ἧ εἶποι τις ἄν·

¹² Πῶς οὖν τάδ' εἰσορῶντες ἢ θεῶν γένος

εἶναι λέγωμεν, ἢ νόμοισι χρώμεθα;

Τοῦτο καὶ τὸν ¹³ Ἀριστοτέλη ἀπρονόητα εἰπεῖν τὰ κατωτέρω τοῦ οὐρανοῦ ἐποίησε, καίτοι τῆς αἰδίου ἐπ' ἴσης ἡμῖν μενούσης προνοίας τοῦ θεοῦ·

¹⁴ Ἡ γῆ δ' ἀνάγκη, κἂν θέλῃ κἂν μὴ θέλῃ,

Φύουσα ποίαν τὰμὰ πιαίνει βοτάνη·

τῆς ¹⁵ δὲ ἐπὶ μέρους πρὸς ἀλήθειαν, οὐ πρὸς δόξαν, χωρούσης ἐπὶ τοὺς ἀξίους, καὶ τῶν λοιπῶν κατὰ ¹⁶ τὸ κοινὸν συστάσεως

8. ἀναπίπτοντας ἄτερ βίου] Sic Dechair. (cum Barnesio) et Lindner. Codd. msti et Gesner. Morell. Duc. Rechenb. δ' ἀναπίπτοντας ἀτάρ θεοῦ. Solus Lub. δ' ἀναποκίπτοντας ex δ' ἀναπίπτοντας fecit; Arg. verbis ἀτάρ θεοῦ praemisit τ' particulam; Mon. supra secundam vocis ἀταρ syllabam (sine accentu scriptam) s praebet, ut ἄτερ legatur. Maran. δ' ἀναπίπτοντας ἄτερ βίου. Pro δ' ἀναπίπτοντας Gesnerus malit legere καταπίπτοντας vel ἀποκίπτοντας.

9. τοὺς δ' εὐτ. ἄ.] Gesner. Morell. Rechenb. Maran. δὲ pro δ' ediderunt. Gesnerus coniecit scribendum τοὺς δ' εὐτυχοῦντας ἄγει παρ' ἐλπίδα καὶ δίκην, ut hactenus sint verba Euripidis ac deinde Athenagoras subiiciat εὖ πράττειν ἢ κακῶς κτλ. Sed hoc pacto ista ad primaeuam suam puritatem non sunt restituta. Cf. n. 5.

10. ἀφασία] Arg. ἀφουσία (sic).

11. ἢ τοιαύτη] Bodl. 1. 2. Aet. ἦτοι αὐτῆ. Marano pro ἦ placet ἦ.

12. Πῶς ... χρώμεθα] Incertae Euripidis fabulae fragmentum. Cf. Matth. et Wagner. ll. cc. — Pro εἰσορῶντες Par. 2. Lub. Bodl. 1. 2. Mon. εἰσορῶντας. Pro γένος Bodl. 1. 2 ἐνός, Aet. ἔνος. Pro λέγωμεν Arg. Lub. Bodl. 1. 2. Mon. Aet. λέγομεν. Pro ἢ Par. 2. Lub. Bodl. 1. 2. Mon. Aet. εἰ. Cf. c. 21. n. 21. Bodl. 1. 2. Aet. non νόμοισι sed νόμοις. Cf. Eur. Hippol. 97: εἰπερ γε θνητοὶ θεῶν νόμοισι χρώμεθα.

13. Ἀριστοτέλη] Lub. Ἀριστοτέλην, „quod non reiicio, quum et apud Xenophontem legatur Σωκράτην et apud Platonem Ἀριστοφάνην.“ Kaiser. Sed lectio vulgata auctoritate omnium caeterorum codd. mstorum gaudet. Mox editi ἐπίσης coniunctim. Aristoteles (De mundo c. 6) providentiam extendit usque ad

*Alios e domo lapsos sine victu,
Alios fruentes rebus prosperis ducat.*

Hi praeter spem et praeter aequitatem prosperi aut adversi successus eo redegerant Euripidem ut eloqui non posset, cuinam adscribenda sit eiusmodi administratio eorum quae circa terram sunt, de qua quidem non iniuria dicas:

*Ergo haec videntes quomodo deorum genus
Dicamus esse, aut legibus obsequamur?*

Id quoque Aristotelem induxit ut quae coelo inferiora sunt nullâ regi providentiâ diceret, quamvis aeterna dei providentia nobis aequabiliter praestetur:

*Terra coacta, seu velit seu non velit,
Producit herbas et meum pascit pecus:*

quae autem ad singulos pertinet ad veritatem, non ad opinionem, pro meritis cuiusque procedat, et caetera secundum communem

sphaeram lunarem: terram vero et terrena, utpote inferiora, casui obnoxia esse. Eusebius Praepar. ev. XV. c. 5: Ὁ Ἀριστοτέλης, μέχρι σελήνης στήσας τὸ θεῖον, τὰ λοιπὰ τοῦ κόσμου μέρη περιγράφει τῆς τοῦ θεοῦ διοικήσεως. Vid. Heinitzen. ad h. l. Theodoretus De curat. Graec. p. 77: τὰ γὰρ δὴ μέχρι σελήνης ἰθύνειν ἔφησε τὸν θεόν, τὰ δὲ γε ἄλλα ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης τετάχθαι. Existimat Eusebius XIII. c. 13. §. 4 Aristotelem quoad hanc sententiam Psalmo 35, 6 deceptum: Κύριε, ἐν τῷ οὐρανῷ τὸ εἶός σου καὶ ἡ ἀλήθειά σου ἕως τῶν νεφελῶν. Scilicet psalmos legit!

14. Ἡ γῆ... βοτὰ] Eurip. Cycl. 332 sq. — Mon. δὲ pro δ'. Editi (praeter Duc.) ἀνάγκη, sine ε sub-scripto. Eurip. non φύουσα sed τίπτουσα. Codd. msti et editi, exceptis Ducasano et Maraniano (Duc.

πόαν), φύουσαν οἶαν. Errorem iam Sophianus (in Mon.) et Gesnerus notaverunt; in Lub. litura est, a prima manu facta: φύουσα οἶα. Mon. βοητά, in marg. corrector βοτὰ.

15. δὲ] Sic codd. msti. Editi δ'. Mox Aet. μέρος, non μέρους. Ut supra c. 24 τὴν παντελικὴν καὶ γευικὴν τῶν ὄλων πρόνοιαν et τὴν ἐπὶ μέρος distinxit, ita hic τὴν ἀττιον πρόνοιαν et τὴν ἐπὶ μέρος. Vox παντελικὸς demum occurrit apud Patres (Method. et Epiphan.) easque ad providentiam relata, ut Stephani Thes. gr. ling., ed. C. B. Hase, testatur.

16. τὸ κ. σ. νόμῳ λόγου] Haec Maran. ex Par. 1. 2. Bodl. 1. 2. Clar. Aet. restituit pro vulg. τὸν κ. σ. νόμον λόγου. Illam lectionem etiam Arg. Lub. Mon. indicant, in quibus comparet τὸ κ. σ. νόμων (Arg. νό-

νόμῳ λόγου προνοουμένων. Ἄλλ' ἐπεὶ αἱ ἀπὸ ¹⁷ τοῦναντίου πνεύ-
ματος δαιμονικαὶ κινήσεις καὶ ἐνέργειαι τὰς ἀτάκτους ¹⁸ ταύτας
ἐπιφορὰς παρέχουσιν, ἤδη καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἄλλον ἄλλως, καὶ
καθ' ἓνα καὶ κατὰ ἔθνη, μερικῶς καὶ κοινῶς, κατὰ τὸν τῆς ὕλης
¹⁹ λόγον καὶ τῆς πρὸς τὰ θεῖα συμπαθείας, ἐνδοθεν καὶ ἔξωθεν ²⁰
κινουῦσαι, διὰ τοῦτό τινες, ὧν δόξαι οὐ μικραί, ἐνόμισαν οὐ τάξει
τινὶ τὸ πᾶν τοῦτο συνεστάναι, ἀλλ' ἀλόγῳ τύχῃ ²¹ ἄγεσθαι καὶ
φέρεσθαι, οὐκ εἰδότες ὅτι τῶν μὲν περὶ τὴν ²² τοῦ παντός κό-
σμου σύστασιν οὐδὲν ἄτακτον οὐδὲ ἀπημελημένον, ἀλλ' ²³ ἕκα-
στον αὐτῶν γεγονὸς λόγῳ, διὸ οὐδὲ τὴν ὠρισμένην ἐπ' αὐτοῖς
παραβαίνουσι τάξιν, ὃ δὲ ἄνθρωπος κατὰ μὲν τὸν πεποιοηκότα
καὶ αὐτὸς εὐτάκτως ἔχει, καὶ τῇ κατὰ τὴν γένεσιν φύσει, ²⁴ ἓνα
καὶ κοινὸν ἐπεχούσῃ λόγον, καὶ τῇ κατὰ τὴν πλάσιν διαθέσει, οὐ ^B
παραβαινούσῃ τὸν ἐπ' αὐτῇ νόμον, καὶ τῷ τοῦ βίου τέλει, ἴσῳ
καὶ κοινῷ ²⁵ μένοντι, κατὰ δὲ τὸν ἴδιον ἑαυτῷ λόγον καὶ τὴν
τοῦ ²⁶ ἐπέχοντος ἄρχοντος καὶ τῶν παρακολουθούντων δαιμόνων
ἐνέργειαν ²⁷ ἄλλος ἄλλως φέρεται καὶ κινεῖται, κοινὸν πάντες τὸν
ἐν ²⁸ αὐτοῖς ἔχοντες λογισμόν.

26. Καὶ οἱ μὲν περὶ τὰ εἰδῶλα αὐτοὺς ἔλκοντες οἱ δαιμονές
εἰσιν οἱ ¹ προειρημένοι, οἱ προστετηκότες τῷ ἀπὸ τῶν ἱερείων
αἵματι καὶ ταῦτα περιλιχμώμενοι· οἱ δὲ τοῖς πολλοῖς ἀρέσκοντες ^C
θεοὶ καὶ ταῖς εἰκόσιν ἐπονομαζόμενοι, ὡς ἔστιν ἐκ τῆς κατ'

ρο) λόγου. Haud igitur opus Ges-
neri coniectura τὸν κ. σ. νόμον λό-
γῳ (Lindn. μετὰ λόγου).

17. τοῦν.] Arg. τοῦ ἐναντίου.
Antea Bodl. 1 ἐπὶ pro ἐκεῖ. Tum
Aet. non ἐνέργειαι sed ἐνέργεια.

18. ταύτας ἐπιφορὰς] Bodl. 1.
2. Aet. ἐπιφορὰς ταύτας.

19. λόγον] Mon. omisit.

20. ἄγ. κ. φέρ.] C. 1. n. 18.

21. τοῦ παντός] Arg. αὐτοῦ
τοῦ παντός.

22. ἕκαστον] Galland. ἕκαστος.
Tum, ante ὃ δὲ ἄνθρωπος, editores
falso punctum posuere.

23. ἓνα] Maran. καὶ ἓνα, citra
codd. mstorum auctoritatem.

24. μένοντι] Bodl. 1. 2. Aet.
λέγοντι. Mox Maran. ex ἑαυτῷ se-
cit ἑαυτοῦ.

25. ἐπέχοντος] Bodl. 1. 2 ἀπέ-
χοντος. Clar. ἄρχοντος omisit. Cum
ἐπέχοντος ne subsudias τὸν ἄνθρω-
πον (Semler in S. J. Baumgartens
Untersuch. theol. Streitigk. T. II.
p. 74) sed τὴν ὕλην καὶ τὰ αὐτῆς,
sive ἐν αὐτῇ, εἶδη (c. 24). Cf. c. 8.
n. 10. Hic sine casu significat prin-
cipem dominantem s. imperantem.
Cf. c. 24. n. 19. Verba praecedentia

naturae constitutionem lege rationis gubernentur. Sed quia profectae a contrario spiritu daemonicae motiones et operationes inordinatos hos impetus excitant, insuper et homines alium aliter, et singulos et universos, privatim et communiter, pro ratione materiae et cognationis cum divinis rebus, intus et exterius movent: propterea nonnulli, quorum existimatio non levis est, censuerunt nullo ordine hoc universum consistere, sed temerario casu agi et ferri, non intelligentes ex iis quidem quae ad totius mundi constitutionem attinent nihil inordinatum aut neglectum esse, sed unumquodque ratione fieri, unde nec praescriptum sibi ordinem transgrediuntur, hominem autem, quantum ad eum quidem a quo factus est spectat, tum ortus naturâ, quae unam et communem rationem tenet, tum corporis quod formatur dispositione, quae convenientem ipsi legem non transgreditur, tum vitae exitu, qui par et communis manet, ordinate se habere, quantum vero ad propriam ipsi rationem et ad dominantis principis et assectantium daemonum operationem spectat, alium aliter ferri et moveri, quamvis communis insit omnibus ratiocinandi facultas.

26. Et ii quidem qui ad simulacra homines trahunt daemones sunt supradicti, qui victimarum sanguini affixi sunt easque lambunt; dii autem illi qui vulgo placent quorumque nomina statuis imponuntur homines fuerunt, ut licet ex eorum

κατὰ δὲ τὸν ἴδιον ἑαυτῷ λόγον (respondent superioribus κατὰ μὲν τὸν πεποιηκότα, ex consilio creatoris) ea indicant ad quae homo ipse sua voluntate inclinat; nam ἄνθρωποι habent ἀνθάλαστον καὶ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν (c. 24). Accedit hominis cognatio cum materia (c. 27).

26. ἄλλος] Morell. et Duc. mendose praetermiserunt.

27. αὐτοῖς] Sic codd. msti. Editi (exc. Duc.) αὐτοῖς. Cf. c. 2. n. 9.

1. προειρημ.] In Mon. superscriptum est η, ut προηρημένοι legatur. In Arg. additum est καὶ; sed articulus repetitus (c. 25. p. 28 A) nil offensionis praebet. Mox Lub. et Mon. προσεστηκότες, non προστετηκότες. Tum Bodl. 1 et Aet. τῶν pro τῷ. Dein Arg. ἱερέων et περιλιχνώμενοι, Aet. περιλιχώμενοι. Daemones lambunt victimas; circa mundum enim oberrant (c. 25). Caeterum adi Iustin. Apol. I. c. 5 et Ap. II, c. 5. Minuc. Fel. Octav. c. 27. §. 3.

αὐτοὺς ἱστορίας εἰδέναι, ἄνθρωποι ²γεγόνασιν. Καὶ τοὺς μὲν δαίμονας εἶναι τοὺς ἐπιβατεύοντας ³τοῖς ὀνόμασι πίστις ἢ ἐκάστου αὐτῶν ἐνέργεια. ⁴Οἱ μὲν γὰρ ἀποτέμνουσι τὰ αἰδοῖα, οἱ περὶ τὴν Ῥέαν, ⁵οἱ δὲ ἐγκόπτουσι ἢ ἐντέμνουσιν, οἱ περὶ τὴν Ἄρτεμιν, ⁶καὶ ἢ μὲν ἐν Ταύροις φονεῦσι τοὺς ξένους· ἐῷ γὰρ τοὺς ταῖς μαχαίραις καὶ ⁷τοῖς ἀστραγάλοις αἰκίζομένους ⁸αὐτοὺς λέγειν καὶ ὅσα εἶδη δαιμόνων· οὐ γὰρ θεοῦ κινεῖν ἐπὶ τὰ παρά φύσιν.

⁹Ὅταν δ' ὁ δαίμων ἀνδρὶ πορσύνῃ κακά,

D

Τὸν νοῦν ἔβλαψε πρῶτον.

Ὁ δὲ θεός, ¹⁰τελείως ἀγαθὸς ὢν, αἰδώς ἀγαθοποιός ἐστιν. Τοῦ τοίνυν ἄλλους μὲν εἶναι τοὺς ἐνεργοῦντας, ¹¹ἐφ' ἑτέρων δὲ ἀνίστασθαι τὰς εἰκόνας, ἐκείνο μέγιστον τεκμήριον, Τρωὰς καὶ Πάριον· ¹²ἢ μὲν Νερυλλίνου εἰκόνας ἔχει, ὅς ἀνὴρ τῶν καθ'

2. γεγόνασιν] Lub. γεγόνασι.

3. τοῖς ὀνόμασι] Nempe quae statuis imponuntur. Sensus: Dæmones nomina deorum sive hominum, quae statuis imponuntur, sibi vindicant. Frustra igitur Io. Alb. Fabricius (Hist. crit. de la rép. des lettres T. IX. p. 134) suspicatur legendum τοὺς ἐπιβατ. τοῖς νοήμασι (c. 27. n. 14), scil. τῶν ἀνθρώπων, = τοὺς ἔλκοντας τοὺς ἀνθρ. περὶ τὰ εἰδωλα. Praecedenti μὲν respondet infra Ὁ δὲ θεός etc. Cf. c. 24. n. 18.

4. Οἱ μὲν ... Ῥέαν] Part. γὰρ docet in Lub. Ibidem verba οἱ περὶ τὴν Ῥέαν usque ad ἐντέμνουσιν praetermissa sunt librarii negligentia. — Deum mater et amavit formosum adolescentem et eundem cum pellice deprehensum exsectis virilibus semivirum reddidit, et ideo nunc sacra eius a Gallis sacerdotibus celebrantur. Lactant. Inst. div. I. c. 24. Tatian. Orat. ad Gr. c. 8 (n. 9).

5. οἱ δὲ ... Ἄρτεμιν] Arg. ἐντέ-

μνουσι pro ἐντέμνουσιν. — Dianam intelligit Aricinam, cuius sacerdos rex dicebatur; erat servus aliquis fugitivus, qui tamdiu sacerdotio praeserat donec gladio eum fugitivus alius servus fortior vinceret. Ovid. Fast. III. 271. Tatian. l. c. c. 29 (n. 4).

6. καὶ ἢ μὲν ... ξένους] Expectabas in sequenti oratione particulam δὲ respondentem praegresso μὲν (c. 24. n. 6). Sed auctor sermonem abrumpit: non vult plura tantae crudelitatis exempla afferre, id quod etiam sequens γὰρ indicat. — De Diana Taurica satis constat. Ovid. Trist. IV. 4, 63. Minuc. Fel. c. 30. §. 4.

7. τοῖς ἀστραγάλοις] Ἀστραγαλωταὶ μάστιγες ab Eustathio nominantur Iliad. ξ et ψ. κατεκροτοῦντο δὲ [φησιν] ἐξ ἀστραγάλων ἢ τοιούτων τινῶν ἐνειρομένων. Gesner.

8. αὐτοὺς] Sic ex Par. f. 2. Lub. Bodl. 1. 2. Mon. reposui pro

historia cernere. Ac daemones quidem esse qui in haec nomina invadunt argumento est cuiusque illorum operatio. Alii enim virilia exsecant, ut Rhea, alii vulnerant et incidunt, ut Diana, et Taurica hospites necat; omitto enim eos dicere qui se cultris et flagellis dilacerant et quot sint daemonum species: non enim dei est ad ea quae sunt contra naturam impellere.

*Si daemon viro parat mala,
Mentem laedit primum.*

Deus autem, quum perfecte bonus sit, perpetuo beneficus est. Alios igitur esse qui operentur, alios quorum ratione habitata erigantur statuae, maximo sunt documento Troas et Parium: quarum civitatum altera statuas habet Neryllini, qui nostra

vulg. αὐτοῦς. Scriptor non reflexive loquitur. Cf. c. 2. n. 9.

9. Ὅταν ... πρώτον] Incerti tragici fragmentum. Barnesius Euripidi tribuit. Cf. Poett. trag. gr. fragm., ed. F. G. Wagner, Vol. III (Vratisl. 1848) p. 222 sq. Laudatur etiam a scholiaste Soph. Antig. 620: Μετὰ σοφίας γὰρ ὑπὸ τινος ἀολιδιμον καὶ κλεινὸν ἔπος πέφανται, τὸ Ὅταν κτλ., ita quidem, ut in v. 2 post πρώτον additum sit: ἃ βούλεται. Simillimam sententiam suppeditat fragmentum incerti tragici apud Lycurgum c. Leocr. §. 94 ed. Bekk. (ap. Wagn. l. c. p. 206). — Bodl. 1. 2. Mon. Aet. ὅταν ὁ δαίμων. Lub. ὅτ' ἂν ὁ δαίμων.

10. τελείως] Arg. Bodl. 1. 2 τέλειος, Aet. τελειός. Mox Arg. ἀτδιος, sed superaddito ω.

11. ἐφ' ἑτέρων] Suffr. Petrus transtulit: nomine aliorum. Gesnerus melius hīc, quoad sententiam scriptoris, legendum esse suspicatus est ἐφ' ἑτέροις, „in honorem alio-

rum“, qua quidem structura Noster aliquoties utitur. Eandem lectionem Sophianus in Mon. indicat punctis (:) supra ω positis. At vero vulgata lectio est proba. Illa enim praepositio cum gen. interdum ad rationem transfertur, quae est alicuius rei vel personae ad aliquem vel ad aliquid, ubi Latini dicunt quod attinet ad, ratione habitata, nostrates in Beziehung auf, hinsichtlich, seq. genit. nunc personae (Xenoph. Mem. Socr. II. c. 3. §. 2) nunc rei (l. c. III. c. 9. §. 3, coll. Herbst. ad III. c. 3. §. 2). Plura exempla attuli ad Iustin. Mart. Apol. I. c. 4. n. 3, Cohort. ad Gent. c. 2. n. 9, Quaest. et Respp. ad Orthod. 96. n. 1. — Paulo ante Aet. αὐτοῦς pro ἄλλους. Mox idem cum Bodl. 1 πάρην pro Πάριον.

12. ἡ μὲν etc.] Mon. νεφυλλιον. Bodl. 1. 2 νεφυλλιν. Aet. νεφυριλλιν, in marg. autem literis miniativis Νεφυλλίνις. In Lub. verba καὶ Πρωτίως· τοῦ Ἀλεξάνδρου omissa

ἡμᾶς, τὸ δὲ Πάριον Ἀλεξάνδρου καὶ Πρωτέως· τοῦ Ἀλεξάνδρου
 ἔτι ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ ὁ τάφος καὶ ἡ εἰκὼν. Οἱ μὲν οὖν ἄλ- 30
 λοι ἀνδριάντες τοῦ ¹³ Νερυλλίνου κόσμημά εἰσι δημόσιον, ¹⁴ εἴ-
 περ καὶ τούτοις κοσμεῖται πόλις, εἰς δὲ ¹⁵ αὐτῶν καὶ χρηματίζειν
 καὶ λᾶσθαι νοσοῦντας νομίζεται, καὶ θύουσι ¹⁶ τε δι' αὐτὰ καὶ
 χρυσῶ περιαλείφουσι καὶ στεφανοῦσι τὸν ¹⁷ ἀνδριάντα οἱ Τρωα-
 δεῖς. Ὁ δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ¹⁸ ὁ τοῦ Πρωτέως (τοῦτον δ'
 οὐκ ἀγνοεῖτε ῥίψαντα ἑαυτὸν εἰς τὸ πῦρ περὶ τὴν Ὀλυμπίαν),
 ὁ μὲν καὶ αὐτὸς λέγεται χρηματίζειν, ¹⁹ τῷ δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου
 [²⁰ Δύσπαρι, εἶδος ἄριστε, γυναιμανές]

δημοτελεῖς ἄγονται θυσίαι καὶ ἑορταὶ ὡς ἐπηκόῳ θεῷ. Πότερον B
 οὖν ὁ Νερυλλῖνος καὶ ὁ Πρωτεύς καὶ ὁ Ἀλέξανδρός εἰσιν· οἱ
 ταῦτα ἐνεργοῦντες περὶ τὰ ἀγάλματα ἢ τῆς ὕλης ἢ σύστασις;
 Ἄλλ' ἢ μὲν ὕλη χαλκός ἐστιν. Τί ²¹ δαὶ χαλκός δύναται καθ'
 ἑαυτὸν, ὃν μεταποιῆσαι πάλιν εἰς ἕτερον σχῆμα ἔξεστιν, ὡς τὸν
 ποδονιπτῆρα ὁ παρὰ τῷ Ἡροδότῳ Ἄμασις; Ὁ ²² δὲ Νερυλλῖνος

sunt; causa mendi est repetitum
 Ἀλεξάνδρου. — 1°. De Neryllino
 nihil usquam reperio. 2°. Alexan-
 drum, praesertim quum paullo post
 Homeri de Paride versus citetur,
 editores, Gesnerum secuti (etiam
 Lindnerus et Clarisse De Athenag.
 vit. et scriptt. p. 32), accipiunt de
 illo Priami filio qui alio nomine Paris
 dicebatur. Sed haud dubie versus
 iste Homericus ab aliquo huius loci
 lectore, quod virum de Paride inter-
 presaretur, in margine vel supra li-
 neam adscriptus erat et postea in
 ipsum textum irrepsit. Cf. c. 14.
 n. 10. Vides illum versum inchoatam
 narrationem intercidero. Quid igitur?
 Intelligit Athenagoras notum
 quendam sui aetatis hominem. Til-
 lemontius (Mémoires T. II. p. 350.
 672) coniicit hunc Alexandrum fuisse
 sceleratum istum hominem qui ab
 urbe, in qua haud multo ante obi-

tum Marci Aurelii obiit, nomen Ἀβω-
 νοτειχίτης accepit; vitam eius Com-
 modi tempore Lucianus („Ἀλέξαν-
 δρος ἢ ψευδόμαντις“) scripsit. Re-
 sistit vero ipse Athenagoras, dum
 Alexandrum in foro Pariorum aepul-
 tum esse perhibet, quum e contrario
 ille in paphlagonia urbe Ἀβώνου τει-
 χος dicta mortuus et humatus sit.
 Qua de causa Moshemius (Diss. de
 vera aetate Apologetici Athen. §. VII)
 significatum censet esse „vafrum
 quendam et callidum veteratorem“,
 quorum multos illa aetate novimus
 per Graeciam et Asiam migrasse:
 „qui quum vivus falsis mortales pro-
 digiis in sui venerationem protraxis-
 set, mortuus etiam a plebe deus sa-
 lutatus est.“ 3°. Proteus est ap-
 prime notus ille philosophus cynicus,
 patriā Parianus, de quo Lucianus
 (Περὶ Περσείων τελευτῆς) expo-
 suit, id quod etiam scholion in marg.

vixit aetate, Parium autem Alexandri et Protei; Alexandri adhuc in foro sepulcrum et simulacrum est. Ac caeterae quidem statuae Neryllini publicum ornamentum sunt, siquidem et his ornatur civitas; una autem ex illis et oracula edere et aegros sanare existimatur, ac propterea sacra faciunt et auro illinunt et coronant statuam Troadenses. Quod vero ad Alexandri et Protei statuas spectat (hunc autem non ignoratis se in ignem circa Olympiam iniecisse), huius etiam statua oracula dicitur edere, Alexandri autem statuae

[*Infelix Paris, forma pulcherrime, mulierose*]

sacrificia publicis sumtibus et dies festi tamquam exaudienti deo peraguntur. Utrum igitur Neryllinus et Proteus et Alexander haec circa statuas operantur an ipsa materiae natura? At materia aes est. Quid tandem aes per se potest, quod rursus aliam in formam diffingere licet, velut pelvim ille apud Herodotum Amasis? Neryllinus autem et Proteus et

Par. 1 et 2 monet: Τοῦτον λέγει Πρωτῆα περὶ οὗ Λουκιανὸς γράφει, ὃν ἐκεῖνος καὶ Περιγρῖνον καλεῖ.

13. Νερυλλίνου] Bodl. 1. 2. Aet. Νερυλλίνου.

14. εἴπερ] Bodl. 1. 2 ὑπέρ. Gesner. male reddidit: „nam his quoque civitas ornatur.“

15. αὐτῶν] Deest in Lub.

16. τε] Bodl. 1 δὲ. — Dechairs. iubet legi δι' αὐτόν. Non muto. Est δι' αὐτὰ propter ea, h. e. propter oracula et morborum sanationem.

17. ἀνδριάντα] Bodl. 1. 2 ἄνδρα.

18. ὅ] Deest in Arg. De re cf. Prolegg. c. VII. p. LXXIII.

19. τῷ δὲ τοῦ Ἀλ.] Arg. αὐτῷ ἀλεξάνδρῳ.

20. Δύσπαρι . . . γυναιμανές] Homer. II. III. 39. Adeas supra n. 12.

21. θα] Par. 2. Arg. Bodl. 1.

2 δὲ. Cf. c. 24. n. 1. Deinde ἑαυτόν ex Par. 1. 2. Bodl. 1. 2. Aet. refixi pro vulg. αὐτόν. Pro ὃν μεταπ. Arg. ὧν μεταπ. — De sententia cf. Epist. ad Diogn. c. 2; coll. libr. meum De Ep. ad Diogn., ed. 2, p. 99. Amasis, Aegyptiorum rex, ut Herodotus II. c. 163 refert, quum ab illis minoris fieret, eo quod non esset splendido loco natus, lepido commento populi iudicium castigavit; siquidem auream pelvim, quae tum suis tum procerum pedibus lavandis diu usurpata fuerat, in dei simulacrum converti iussit, quod cum singulari veneratione prosequerentur Aegyptii: illud nempe simulacrum, quod ex vili pelvi transformatum esset, nihilo magis honore afficiendum, quam se qui ex humili fortuna ad regiam adscendisset.

22. δὲ] Morell. Duc. Maran. errore omiserunt.

καὶ ὁ Πρωτεύς καὶ ὁ Ἀλέξανδρος τί πλέον τοῖς νοσοῦσιν; Ἄ γὰρ ἡ εἰκὼν λέγεται νῦν ἐνεργεῖν, ²³ ἐνήργει καὶ ζῶντος καὶ νοσοῦντος Νερυλλίνου.

27. Τί οὖν; Πρῶτα μὲν αἱ τῆς ψυχῆς ἄλογοι καὶ ἰνδαλ- C
ματώδεις περὶ τὰς δόξας κινήσεις ἄλλοτε ἄλλα εἰδῶλα, τὰ μὲν
ἀπὸ τῆς ὕλης ἔλκουσι, τὰ δὲ ¹ αὐταῖς ἀναπλάττουσι καὶ κνοῦσι.
² πᾶσχει δὲ τοῦτο ψυχὴ μάλιστα τοῦ ὕλικου προσλαβοῦσα καὶ
³ ἐπισυγκραθεῖσα πνεύματος, οὐ πρὸς τὰ οὐράνια καὶ τὸν τού-
των ποιητὴν ἀλλὰ κάτω πρὸς τὰ ἐπίγεια βλέπουσα, ⁴ καθολι-
κῶς εἰς γῆν, ὡς μόνον αἷμα καὶ σὰρξ, οὐκέτι πνεῦμα καθα-
ρὸν ⁵ γινομένη. Αἱ οὖν ἄλογοι αὐταὶ καὶ ἰνδαλματώδεις ⁶ τῆς
ψυχῆς κινήσεις εἰδωλομανεῖς ἀποτίκτουσι φαντασίας. Ὅταν δὲ
⁷ ἀπαλή καὶ εὐάγωγος ψυχὴ, ἀνήκοος ⁸ μὲν καὶ ἄπειρος λόγων D
ἐρρωμένων, ἀθεώρητος δὲ τοῦ ἀληθοῦς, ἀπερινόητος δὲ τοῦ
πατρὸς καὶ ποιητοῦ τῶν ὄλων, ⁹ ἐναποσφραγίσηται ψευδεῖς περὶ
¹⁰ αὐτῆς δόξας, οἱ περὶ τὴν ὕλην δαίμονες, λίχνοι περὶ τὰς
¹¹ κνίσσας καὶ τὸ τῶν ἱερείων αἷμα ὄντες, ἄπατηλοὶ δὲ ἀνθρώ-
πων, προσλαβόντες τὰς ¹² ψευδοδόξους ταύτας τῶν πολλῶν τῆς
ψυχῆς κινήσεις, ¹³ φαντασίας αὐτοῖς ὡς ἀπὸ τῶν εἰδώλων καὶ

23. ἐνήργει] Codd. msti et editi
ἐνεργεῖ. Illud Maranus commenda-
vit: ego recepi in textum. „Mor-
tuis enim Neryllinus, cum haec scri-
beret Athenagoras, quamvis non
multo ante mortuus, ut patet ex su-
perioribus verbis: ὃς ἀνὴρ τῶν
καθ' ἡμᾶς. Illud etiam νῦν, quae
nunc efficere statua dicitur, pro-
bat legendum esse ἐνήργει, ita ut
his quae tunc statua efficere dice-
batur ea opponantur quae ipso vi-
vente et segrotante Neryllino effe-
cerat.“ Arg. νερούλλον, non Νε-
ρυλλίνου.

1. αὐταῖς] Ita codd. msti. (Bodl.
1. 2 δ' αὐταῖς.) Editi αὐταῖς. Cf. c.
2. n. 9. Paulo ante Lub. ἄλλοτ'.
Idem postea κνοῦσι.

2. πᾶσχει etc.] Similia fere do-
cet Tatianus, e. g. c. 13 (Corp. Apoll.
Vol. VI) p. 62. Cf. Clarisse De Athe-
nag. p. 67. 110. — Pro πᾶσχει Bodl.
1. 2 πᾶσχοῦσιν, Aet. πᾶσχοῦσι.

3. ἐπισυγκρ.] Bodl. 1. 2. Mon.
ἐπισυγκραθεῖσα.

4. καθολ. εἰς γῆν] Haec appo-
nuntur ad verba πρὸς τὰ ἐπίγεια
magis efferenda. Praeter necessita-
tem Dechairius proposuit καθολ.
καὶ εἰς γῆν, Maranus καθελκομένη
εἰς γῆν („depressa ad terram“),
Lindnerus καθολ. δὲ εἰς γῆν.

5. γινομένη] Bodl. 1. 2. Aet.
γιγνώμενον. Mon. et Ben. γιγνο-
μένη. Caeteri codd. msti γινομένη.
Editi γιγνώμενη. Cf. c. 6. n. 19.

6. τῆς] Deest Aet. Pro εἰδω-

Alexander quid prosunt aegrotantibus? Nam quae nunc statua operari dicitur, ea operabatur etiam vivente et aegrotante Neryllino.

27. Quid igitur? Primum animae a ratione alieni et imaginarii circa opiniones motus nunc has nunc illas imagines partim ex materia trahunt partim sibi effingunt et pariunt; id autem anima tum maxime patitur quum materiae spiritum sibi adsciscit eique commiscetur, non ad coelestia et eorum opificem sed deorsum ad terrestria spectans, omnino ad terram, ut sanguis tantum et caro, non amplius purus spiritus. Illi igitur a ratione alieni et imaginarii animae motus visa pariunt cum insano simulacrorum amore iuncta. Quando autem tenera et flexilis anima, robustioris doctrinae ignara et inexperta, veritatis imperita, patris et creatoris universorum considerandi insolens, imbuta fuerit falsis de se opinionibus: tum daemones circa materiam versantes, qui nidores et victimarum sanguinem liguriunt atque homines in fraudem inducunt, adhibitis in auxilium hisce motibus qui vulgi animam ad falsas opiniones inclinant, perficiunt, mentes eorum invadendo, ut tamquam ex simulacris et imaginibus

λομανεῖς Lub. εἰδολομανεῖς, Arg. εἰδωλομανούσας.

7. ἀκαλή] Arg. ἀπλή, Bodl. 1. 2. Aet. ἀκαλοί.

8. μὲν] Lub. δὲ.

9. ἐναποσφραγίσηται] Lub. ἐναποσφραγίσεται. Bodl. 1. 2. Aet. ἕνα προσφραγίσεται.

10. αὐτῆς] Hoc ex codd. mstis textui inserui (n. 1). Excipiendi Bodl. 1. 2 qui αὐτῶν habent. Editi αὐτῆς.

11. κνίσσας] Lub. et Mon. κνίσσας. In Mon. alterum σ supra lineam habetur. Mox Bodl. 1 ἰερέων.

12. ψευδοδόξους] Galland. (cum exemplo Mar. Veneto) ψευδοδόξας viliose.

13. φαντασίας αὐτοῖς κτλ.] Maranus haec observavit: Fraudem daemonum eodem modo exponunt alii scriptores. Δι' ὄνειρων, ait Tattianus c. 18, τὴν εἰς αὐτοὺς πραγματευόμενοι δόξαν. Tertullianus Apol. c. 22: „Eadem igitur obscuritate contagionis adspiratio daemonum et angelorum mentis quoque corruptelas agit furoribus et amentis foedis aut saevis libidinibus cum erroribus variis, quorum iste potissimus quo deos istos captis et circumscriptis hominum mentibus commendat.“ Quod ait Eusebius Praep. ev. V. c. 2 „stolidos et faciles animos a daemonibus in errorem induci nescio quibus simulacrorum

ἀγαλμάτων, ἐπιβατεύοντες αὐτῶν ¹⁴ τοῖς νοήμασιν, εἰσρεῖν παρέχουσι· καὶ ὅσα καθ' ¹⁵ ἑαυτήν, ὡς ἀθάνατος οὖσα, λογικῶς ³¹ κινεῖται ψυχῇ, ¹⁶ ἢ προμηνύουσα τὰ μέλλοντα ἢ θεραπεύουσα τὰ ἐνεστηκότα, τούτων τὴν δόξαν καρποῦνται οἱ δαίμονες.

28. Ἀναγκαῖον δὲ ἴσως, ¹ κατὰ τὰ προειρημένα, περὶ τῶν ὀνομάτων ὀλίγα εἰπεῖν. Ἡρόδοτος μὲν οὖν καὶ Ἀλέξανδρος ὁ τοῦ Φιλίππου ² ἐν τῇ πρὸς τὴν μητέρα ἐπιστολῇ (ἐκάτεροι δὲ ἐν τῇ ³ Ἰλιουπόλει καὶ ἐν Μέμφι καὶ Θήβαις εἰς λόγους τοῖς ἱερεῦσιν ἀφιχθαι λέγονται) φασὶ παρ' ⁴ ἐκείνων ἀνθρώπους αὐτοὺς γενέσθαι μαθεῖν. Ἡρόδοτος μὲν· ⁵ Ἦδη ὦν, τῶν αἱ εἰκόνες ἦσαν, B

motibus“, κινήσεσὶ τισι τῶν ξοάνων, id explicandum videtur ex verbis Athenagorae. Illi enim simulacrorum motus aliud esse nihil videntur quam phantasiae illae, quas tamquam a simulacris daemones immittunt in animos infirmos. Similia docent Minucius Felix c. 27 et Cyprianus, qui illius verbis utitur pro suis in libro De vanit. idol., et Lactantius II. c. 14. Quidquid autem hoc loco dicitur ab Athenagora, promissa explicatio est illorum effectuum, quos c. 23 sub nomine simulacrorum edi fatebatur. Huc autem redit tota illius disputatio: Statuae nihil possunt suā sponte: Neryllinus et Proteus et Alexander nihilo efficaciores: inani ergo specie daemones hominibus illudunt. Tatianus c. 18 Iustini auctoritate fretus negat daemones sanare, Minucius et Cyprianus eo redigunt daemonum molitiones „ut curasse videantur.“ „Nihil aliud possunt quam nocere“, inquit Lactantius II. c. 15. Ex his autem asseverare possumus nullam prorsus fidem apud Christianos habuisse Cornelium Tacitum, dum narrat (Hist. lib. 4) Alexan-

driae hominem caecum et alium manu aegrum monitu Serapidis ad Vespasianum confugisse, ac petente altero „ut genas et oculorum orbis dignaretur respergere oris excremento“, altero „ut vestigio Caesaris calcaretur“, imperatorem Serapidi paruisse et statim utrumque sanatum.

14. τοῖς νοήμασιν] Gesnerus malit scribi τοῖς ὀνόμασιν (c. 26. n. 3), „ut sit eorum nomina invadentes vel subeuntes, nomina aliena sibi usurpantes.“ At vulgata scriptura τοῖς νοήμασιν, per se non spernenda, etiam loco Tertulliani n. 13 laudato commendatur. Lindnerus mutata interpunctione legit: ... ἐπιβατεύοντες αὐτῶν, νοήμασιν εἰσρεῖν παρέχουσι, cum αὐτῶν subintelligens ἀγαλμάτων h. e. „sub imaginibus delitescunt.“ Sed obstat praecedens αὐτοῖς. Antea pro ὡς in Aet. est καὶ.

15. ἑαυτήν] Ex Par. 1 sic rescripsi pro vulg. αὐτήν. Cf. c. 2. n. 9.

¹⁶ ἢ ... ἢ] Ita ex Par. 1. 2. Lub. Petr. dedi pro vulg. ἢ ... ἢ.

1. κατὰ τὰ προειρημένα] C. 17. — Praepositio περὶ ante τ. ὄνομ.

visa ad eos inania effluant; ac quoties per se, utpote immortalis, accommodate ad rationem anima movetur, sive praedicens futura sive curans praesentia, horum gloriam percipiunt daemones.

28. Necesse autem fortasse fuerit, secundum ea quae supra diximus, de nominibus pauca dicere. Herodotus igitur et Alexander Philippi filius in epistola ad matrem (uterque autem sacerdotibus Heliopoli et Memphi et Thebis in sermonem venisse fertur) cognovisse se ab illis dicunt eos homines fuisse. Herodotus quidem ait: *Iam igitur eos, quorum*

in Bodl. 1. 2 desideratur; item articulus ὁ ante τ. Φιλίππου.

2. ἐν τῇ π. τ. μ. ἐπιστ.] De hac Alexandri ad matrem epistola iam dixi ad Minucii Felicis Octav. c. 21. §. 4. Exstitisse Alexandri M. epistolam ad matrem testimonio Plutarchi res est certa; sed non minus certum hoc, eam ad quam Patres provocant epistolam ab impostore, pio fortasse animo, esse confictum. — Athenagoras voce ἐκάρτοι [Bodl. 1. 2 ἐκάρτος] non intelligit utrumque et Alexandrum et Olympiam matrem, quod vult Jablonski (Panth. Aegypt. Prol. p. 31), sed Herodotum et Alexandrum. Sed maioris momenti est quod idem V. D. addit Alexandrum, temporis penuria pressum, ultra Memphim non processisse neque Thebas unquam pervenisse. Sed verum tamen est de Herodoto, qui se Thebis fuisse disertis verbis scribit. Lindner.

3. Ἡλιοπόλει] Morell. Duc. Maran. Ἡλιοπόλει, citra codd. mstorum auctoritatem. Deinde ἐν (Par. 1. 2. Arg. Bodl. 1. 2. Aet.) ante Μέμφι refixi. Huiusmodi dativis Herodotus (II. c. 13) uti solet. Arg. Corp. Apoll. Vol. VII.

μέμφει, eandemque formam Morell. et Duc. obtruserunt.

4. ἐκείνων ... αὐτούς] H. e. τῶν ἱερέων ... τοὺς θεούς.

5. Ἦδη ... γλώσσαν] Herod. Hist. II. c. 144. Cf. Baehrium ad h. l. (ed. 2. Lips. 1856) Vol. I. p. 758 sqq. Lindnerus: „An ex his verbis recte intelligi possit, ab Herodoto tradi homines fuisse quos pro diis Aegyptii colerent, valde equidem dubito. Siquidem Aegyptii Hecataeo, decimum sextum e numero maiorum suorum deum se esse asserenti, disertis verbis repugnabant, negantes ἀπὸ θεοῦ γένεσθαι ἄνθρωπον (c. 143). Quomodo igitur, qui hominem ex deo gigni posse negabant, aut ipsi credere aut aliis persuadere potuerunt homines fuisse qui nunc sub nomine deorum colerentur? Et si nihil diis cum hominibus negotii esse crediderunt Aegyptii [cf. n. 7], quomodo iidem statuere potuerunt homines fuisse deos, quorum postremus fuisse Orus h. e. Apollo dicitur?“ — Bodl. 1. 2 Ἡρόδοτος γάρ. Morell. Duc. Dechair. Maran. ὧν pro ὧν. Arg. τῶν ὧν αἱ.

τοιούτους ἀπεικονισάν σφας ⁶ αὐτοὺς ἔοντας, θεῶν δὲ πολλὸν ἀπηλλαγμένους. Τὸ δὲ πρότερον τῶν ἀνδρῶν τούτων θεοὺς εἶναι τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ ἄρχοντας, ⁷ οὐκ ἔοντας ἅμα τοῖσι ἀνθρώποισι, καὶ ⁸ τούτων αἰεὶ ἓνα τὸν κρατέοντα εἶναι. ⁹ ὕστερον δὲ αὐτῆς βασιλεῦσαι Ὀρον τὸν ¹⁰ Ὀσίρεως παῖδα, τὸν Ἀπόλλωνα Ἕλληνες ὀνομάζουσι. ¹¹ τοῦτον, καταπαύσαντα Τυφῶνα, βασιλεῦσαι ὕστατον Αἰγύπτου. Ὀσιρις δὲ ἔστι Διόνυσος κατὰ Ἑλλάδα γλῶσσαν. ¹² Οἷ τε οὖν ἄλλοι καὶ τελευταῖος βασιλεὺς Αἰγύπτου. ¹³ Παρὰ δὲ τούτων εἰς Ἕλληνας ἦλθε τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν. ¹⁴ Ἀπόλλων ὁ Διονύσου καὶ Ἴσιδος, ὡς ὁ αὐτὸς Ἡρόδοτος λέγει. ¹⁵ Ἀπόλλωνα δὲ καὶ Ἄρτεμιν Διονύσου καὶ Ἴσιδος λέγουσιν εἶναι παῖδας, Δητῶ δὲ τροφὸν αὐτοῖς καὶ σωτηρίαν γενέσθαι. Οὓς οὐρανίους γεγονότας πρώτους ¹⁶ βασιλέας ἔσχον. πῆ μὲν ἀγνοία τῆς ἀληθοῦς περὶ ¹⁷ τὸ θεῖον εὐσεβείας, πῆ δὲ χάριτι τῆς ἀρχῆς θεοῦ ὁμοῦ ταῖς γυναῖξιν αὐτῶν ἦγον. ¹⁸ Τοὺς μὲν νυν καθαρὸς βούς τοὺς ¹⁹ ἄρσενας καὶ τοὺς μόσχους οἱ πάντες Αἰγύπτιοι θύουσι, τὰς δὲ ²⁰ θηλείας οὐ σφιν ἔξεισι θύειν, D

6. αὐτοὺς] Her. πάντας. Bodl. 1. 2. Aet. θεῶν pro θεῶν. Sequens δὲ deest in Bodl. 2. Non πολλὸν est in Arg. Lub. Mon. sed πολλῶν.

7. οὐκ ἔοντας] Sic omnes Athenagorae codd. msti. Dindorf. (Herod. Par. 1844), Baehr. aliique recentiores Herodoti editores pro illis verbis receperunt οἰκέοντας. Etiam Suffr. Petrus sic in suo Her. codice legit: „qui cum hominibus versabantur.“ Cf. n. 5. Tum Bodl. 1. 2. Aet. τοῖς ἀνθρώποις, Lub. et Mon. τοῖς ἀνθρώποισι.

8. τούτων] Mon. τοῦτον. Her. αἰεὶ.

9. ὕστερον] Her. ὕστατον. Et sic hic quoque scribendum putavit Gesnerus. Non muto illam omnium codd. mstorum lectionem. Pro Ὀρον, quod codd. nostri praebent, Baehrius Ὀρον scripsit.

10. Ὀσίρεως] Her. Ὀσίριος. Mox Arg. τοῦτον ὀνομάζουσι. Her. ὀνομάζουσι.

11. τοῦτον] Bodl. 1. 2 τούτων.

12. Οἷ etc.] Maranus inepte interpanxit: οἷ ... Αἰγύπτου (παρὰ ... θεῶν) Ἀπόλλων ... Ἴσιδος (ὡς ... γενέσθαι) οὓς οὐρανίους κτλ. Frustra nodos in his verbis sibi nectunt Gesnerus, cuius sententiam Rechenb. et Dechair. amplectuntur, et Io. Alb. Fabricius (Hist. crit. de la rép. des lettres T. IX. p. 135). Ille censet deesse ἀνθρώποι post Αἰγύπτου (= homines fuerunt), hic βασιλεῖς (sc. ἦσαν) pro βασιλεὺς legit. Capias (cum S. Petro) sic: Fuerunt igitur et alii reges Aegypti, et quod inde conficitur homines, et ultimus iste quoque rex Aegypti.

13. Παρὰ ... θεῶν] Herod. II. c. 50: Σχεδὸν δὲ καὶ πάντα τὰ

imagines erant, tales demonstrarunt fuisse, a diis autem longe distantes. Sed ante hos homines deos in Aegypto regnasse, quibus nihil negotii fuerit cum hominibus, ac semper ex his unum imperasse; postea autem illic regnasse Orum Osiridis filium, quem Graeci Apollinem vocant: hunc, quem Typhonem deiecisset, postremum in Aegypto regnasse. Osiris autem Bacchus est iuxta graecam linguam. Itaque et alii et ultimus rex Aegypti fuit. Ab his autem ad Graecos venerunt nomina deorum. Apollo Bacchi et Isidis filius fuit, ut idem Herodotus dicit: Apollinem autem et Dianam ferunt Bacchi et Isidis filios esse, Latonem vero nutricem illis et servatricem fuisse. Quos coelesti ortos origine primos reges habuerunt: partim verae erga deum religionis ignoratione, partim grato in imperium animo deos cum uxoribus existimarunt. Mundos igitur boves mares et vitulos Aegyptii omnes immolant, feminas autem nefas iis immolare, sed

οὐνόματα τῶν θεῶν ἐξ Αἰγύπτου ἐλήλυθε εἰς τὴν Ἑλλάδα. Vide Baebrium ad h. l.

14. Ἀπόλλων] Bodl. 1. 2. Act. Ἀπόλλωνος. Inde Fabricius l. c. coniecit: ... τῶν θεῶν Ἀπόλλωνος, Διονύσου κ. Ἴσιδος. Male. Lub. μοχ ὡς αὐτὸς Ἡρ., Act. ὡς ἐαυτὸς Ἡρ.

15. Ἀπόλλωνα ... γενέσθαι] Herod. II. c. 156. — Hic autem scribit Ἴσιος pro Ἴσιδος, Ἀητοῦν pro Ἀητώ, αὐτοῖσι pro αὐτοῖς, σώτειραν pro σωτηρίαν (abstr. p. concr.). Particulam καί, ante σωτ., quae in codd. mstis et edltis deest, ex Herodoti textu recepi. Bodl. 1 τροφήν, non τροφὸν.

16. βασιλέας] Arg. Lub. Mon. βασιλῆας. Sic etiam Petr., quum Suffridus in translatione verba οὗς

ad ἔσχον usque Herodoto tribuat. Bodl. 1. 2. Act. βασιλικὰς.

17. τὸ] Bodl. 1 et Act. τοῦ. Tum Par. 2. Bodl. 1. Clar. Act. non εὐσεβείας sed θεοσεβείας. Quod autem primos illos reges Aegyptiorum Athenagoras coelesti ortos dicit origine, id ex Herodoti sententia nec sine aliqua dicit ironia. Hos enim natos humano more et nutritos et inter homines regnasse probat, ut originem illis non coelestem sed terrenam fuisse demonstrat (Maran.).

18. Τοὺς ... γράφουσι] Herod. II. c. 41. — Pro μὲν νῦν (editi μὲν νῦν) Arg. Bodl. 1. Act. μὲν οὖν, Lub. μὲν ὦν. Cf. n. 28.

19. ἄρσενας] Herod. ἔρσενας.

20. θηλείας] Herod. θηλέας. Posthac σφι, sine ν.

ἀλλὰ ²¹ ἰραί εἰσι τῆς Ἰσιδος, ²² τῆς ἄγαλμα ἐὼν γυναικῆιον βού-
 κερῶν ἐστίν, ²³ καθάπερ οἱ Ἕλληνες τὴν Ἰοῦν γράφουσι. Τίνες
 δ' ἂν μᾶλλον ταῦτα πιστευθεῖεν λέγοντες ἢ οἱ κατὰ διαδοχὴν γέ-
 νους, ²⁴ παῖς παρὰ πατρός, ὡς τὴν ἱερωσύνην καὶ τὴν ἱστορίαν
 διαδεχόμενοι; Οὐ γὰρ τοὺς σεμνοποιούντας ²⁵ ζακόρους τὰ εἰδω-
 λα εἰκὸς ἀνθρώπους αὐτοὺς γενέσθαι ψεύδεσθαι. ²⁶ Εἴ τι μὲν
 οὖν Ἡρόδοτος ἔλεγε περὶ τῶν ²⁷ θεῶν ὡς περὶ ἀνθρώπων ἱστο-
 ρεῖν Αἴγυπτίους, καὶ λέγοντι τῷ Ἡροδότῳ. ²⁸ Τὰ μὲν νυν θεῖα ³²
 τῶν ἀφηγημάτων, οἷα ἤκουον, οὐκ εἰμὶ πρόθυμος ²⁹ διηγείσθαι,
 ἔξω ἢ τὰ ὀνόματα αὐτέων μούνα ἐλάχιστα· μὴ πιστεύειν ὡς μυ-
 θοποιῶ ἴδει. Ἐπεὶ δὲ Ἀλέξανδρος καὶ Ἑρμῆς ὁ Τρισμέγιστος
 ἐπικαλούμενος ³⁰ συνῆπτον τὸ αἰδῖον αὐτοῖς γένος, καὶ ἄλλοι μυ-
 ρίοι, ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον ³¹ καταλέγοιμι, οὐδὲ λόγος ἔτι κατα-

21. ἰραί] Lub. ἰεραί. In Arg. prima manus ἰραί scripsit, sed mutavit primum in ἰεραί (sic) et tum in ἱεραίαι. Her. deinde Ἰσιος.

22. τῆς ἄγαλμα] Her. τὸ γὰρ τῆς Ἰσιος ἄγαλμα. Pro τῆς ἄγαλμα usque καθάπερ in Bodl. 1. 2. Clar. exstat ἑστάν ἐν δαμάλης σχήματι ἰδεῖν, vox ἐστὶ autem supersaddita est in Bodl. 2 et Clar. Illa etiam supra lineam scripta sunt in Par. 2.

23. καθάπερ] Sic codd. msti. Gesnerus ex Her. mutavit in κατάπερ, eumque Rechenb. Dechair. Lindner. secuti sunt. Articulus οἱ ante Ἕλλ. ap. Her. abest. Pro accusativo Ἰοῦν (cf. Dindorf. in Comm. de dial. Her., editioni Paris. 1844 praemissa, p. XVI et Schaefer. Melett. critt. I. p. 93 coll. ad Gregor. Cor. p. 427) Par. 2 Ἰῶ et Bodl. 1. 2. Aet. Ἰῶ (sic supra Αητῶ: n. 15) exhibent.

24. παῖς] Lub. παῖδες.

25. ζακόρους] Sic vocat non aedituos (Maran.) sed ipsos sacer-

dotes. Thomas Mag. σεμνότερόν τι ἦν νεωκόρου. Caeterum comp. c. 30. n. 27.

26. Εἴ τι] Male Dechair. εἴτι coniunctim. Bodl. 1. 2 ἔτι. — Ἡρόδοτος, nempe solus; sequitur enim ἐπεὶ δὲ Ἀλέξανδρος. Vides duplicem huius enuntiationis esse structuram, εἴ ἔλεγε et καὶ λέγοντι, ita tamen, ut verba μὴ πιστεύειν κτλ. utrique structurae sint accommodata.

27. θεῶν] Omissum in Bodl. 1. 2. Aet. Mox iidem ut Par. 2 ἱστορίαν pro ἱστορεῖν.

28. Τὰ . . . ἐλάχιστα] Herod. II. c. 3. — Editi μὲν νῦν (n. 18). Athenagoras scripsit ΜΕΝ ΝΤΝ. Arg. τὰ μὲν θεῖα νῦν. Her. ἀφηγημάτων.

29. διηγείσθαι] Her. ἐξηγείσθαι. Tum ἔξω ἢ ex Herodoto Maranus recte edidit pro vulg. ἐξ ὧν. ΕΞΩΗ et ΕΞΩΝ facile commutantur. Mox Her. τὰ ὀνόματα (cf. n. 10) αὐτῶν μούνον, non agnoscit ἐλάχιστα.

sacrae sunt Isidi, cuius imago muliebri forma est ac bubulis cornibus, quemadmodum Graeci Io effingunt. Quinam autem haec dicendo fidem potius obtineant quam ii qui secundum generis successionem, filius a patre, ut sacerdotium ita historiam acceperunt? Non enim sacerdotes, qui simulacris venerationem conciliant, verisimile est mentiri eos fuisse homines. Quodsi Herodotus solus diceret deos historiis Aegyptiorum tamquam homines perhiberi, et quia dixit hic Herodotus: *Quae igitur de diis narrantur ea, qualia audiui, non est animus enuntiare, nisi tantum nomina eorum levissima: fides ei ut fabulatori non esset habenda.* Sed quia Alexander et Mercurius Trismegistus cognominatus iis coniungebant aeternum genus, et innumeri alii, ne singulos recenseam: ne

30. *συνήπτων*] H. e. *connectebant, adscribebant.* Nempe cum ironia — ut supra (n. 17) — dicit Alexandrum (in epistola illa ad matrem: n. 2) et Mercurium et alios insuper innumeros, quorum hac de re expositio satis inter omnes nota sit, aeternum ideoque divinum genus (aeternitatem s. divinitatem) illis apud Aegyptios hominibus vel regibus attribuisse. Ironiam si respuas, ex *αἰθδιον* efficias *ἀνθρωπικόν* (ea vocabuli forma exstat cc. 9. 11. 32. 34. 35), ita ut errorem ex non animadverso scripturae compendio (*απικον*) repetas. Cf. c. 3. n. 3. Illud *συνήπτων* ex coniectura dedi pro lectione vulg. *συνάπτων*, quae a librario hinc, ubi *ἐπικαλούμενος* praecedebat, inducta est. Tu fortasse legeris *συνάπτοντες αἰθδιον α. γένος* (scil. *εἰσίν*). Quod mihi quidem displicet. Maranus, qui vulgatam servat („quia *idem dicunt Alexander et Mercurius, qui Trismegistus vocatur et aeterno cum diis genere*

coniunctus est“), coactus est ad subiecta illa *Ἀλέξανδρος καὶ Ἑρμῆς* supplere (*τὸ αὐτὸ*) λέγουσι. Iam aliorum coniectationes apponam. Gesnerus, suffragante ei Suffr. Petro, pro *συνάπτων τὸ αἰθδιον* coniecit *συμφωνοῦσι μὴ εἶναι αἰθδιον*. Nimia mutatio ideoque improbanda. Dechairius: *συνάπτων τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῖς γένος*, reddens: *quoniam Alexander etc. genus humanum illis adscribant. Sed συνάπτων non valet i. q. adscribant.* Fabricius l. c.: *συνήπτοντο αἰθδιον αὐτοῖς γένος = sibi ipsis coniunxerunt immortale genus h. e. ipsi vivi adhuc se deorum nomine ac immortalis generis extulerunt.* Haec mutatio prorsus est contra sententiarum nexum.

31. *καταλέγοιμι*] Lub. Bodl. 1. 2. Aet. *λέγοιμι*. Tum Maranus non *οὐδὲ* sed cum Morello mendose *οὐδὲν*. Pro *λόγος* Bodl. 1. 2. Aet. *λόγους*.

λείπεται, ³² βασιλεῖς ὄντας αὐτοὺς μὴ νενομίσθαι θεούς. Καὶ
 ὅτι ³³ μὲν ἄνθρωποι, δηλοῦσι μὲν καὶ Ἀλυπκίων οἱ λογιώτατοι, Β
 αῖ, θεοὺς λέγοντες αἰθέρα γῆν ἥλιον σελήνην, ³⁴ τοὺς ἄλλους ἄν-
 θρώπους θνητοὺς νομίζουσι καὶ ἱερὰ τοὺς τάφους αὐτῶν· δη-
 λοι δὲ καὶ Ἀπολλόδωρος ἐν τῷ περὶ θεῶν. Ἡρόδοτος δὲ καὶ
 τὰ ³⁵ μαθήματα αὐτῶν φησι μυστήρια· ³⁶ Ἐν δὲ Βουσίρι πόλι
 σὺς ἀνάγουσι τῇ Ἰσι τὴν ἑορτὴν εἴρηται πρότερόν μοι. ³⁷ Τύ-
 πτονται γὰρ δὴ μετὰ τὴν θυσίην πάντες καὶ πᾶσαι, μυριάδες
³⁸ κάρτα πολλαὶ ἀνθρώπων· ³⁹ τὸν δὲ τύπτονται τρόπον, οὗ
⁴⁰ μοι ὄσιόν ἐστι λέγειν. ⁴¹ Εἰ θεοί, καὶ ἀθάνατοι, εἰ δὲ τύπτον-
 ται καὶ τὰ πάθη ἐστὶν αὐτῶν μυστήρια, ἄνθρωποι, ὡς αὐτὸς C
 Ἡρόδοτος· ⁴² Εἰσὶ δὲ καὶ αἱ ταφαὶ ⁴³ τοῦ οὐχ ὄσιον ποιῆμα
 ἐπὶ τοιούτῳ κρήγματι ἐξαγορεύειν τὸ οὖνομα ἐν Σαῖ, ἐν τῷ
⁴⁴ ἱερῷ τῆς Ἀθηναίης, ὅπισθεν τοῦ νηοῦ, παντὸς τοῦ τῆς Ἀθη-
 ναίης ⁴⁵ ἐχόμεναι τοίχου. ⁴⁶ Λίμνη δ' ἐστὶν ἐχομένη, λιθίνη κρη-
 πίδι ⁴⁷ κεκοσμημένη ἐν κύκλῳ, μέγεθος, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὅση
 παρ' ἐν Δήλῳ ἢ τροχοειδῆς καλεομένη. Ἐν δὲ τῇ λίμνῃ ταύτῃ

32. βασιλεῖς etc.] Gesn. nega-
 tionem μὴ (ante νενομ.) reposuerit
 ante βασιλεῖς. Fabric. l. c. censet
 vocem deesse sensui complendo:
 „cum reges essent, non pro diis
 eos habites fuisse.“ Lindn. nega-
 tionem μὴ malit prorsus expungi.
 Ista omnia frivola: lectio vulgaris
 sana est.

33. μὲν] Pro μὲν lego ἦσαν,
 quod et sententiae convenit et con-
 structioni; alioqui enim ad μὲν ni-
 hil redditur. Gesner. Sed vox ἦσαν
 subintelligi facile potest; praestan-
 tior itaque lectio ista videtur: καὶ
 ὅτι μὲν ἄνθρωποι, δηλοῦσι (eiecto
 μὲν) καὶ etc. Dechair. Uterque V.
 D. erravit. Priori μὲν non δὲ re-
 spondet, quia cogitando facile addi-
 tur: οὐ δὲ θεοί. Cl. c. 24. n. 6.
 Alteri μὲν post δηλοῦσι respondet
 aperte δὲ post δηλοῖ h. e. homines

eos esse declarat etiam Apollodorus.

34. τοὺς ἄ. ἀ. θνητοὺς] Bodl.
 1. 2. Aet. τοὺς ἀνθρώπους τοὺς
 ἄλλους θνητοὺς. Quod templi et
 sepulcri nomina promiscue inter-
 dum usurpent οἱ ἕξω, docet obser-
 vante Kortbolto inter alia locus il-
 lustris Lycophronis in Cassandra,
 templum Iunonis (quo Diomedes ut
 servaretur se receperit) τᾶμβρον νο-
 cantis. Ubi Tzetzes: Δουρίς φησιν
 ἐν τῷ περὶ ἀγώνων τοὺς βωμοὺς
 τάφους καλεῖσθαι.

35. μαθήματα] Codd. msti et
 editi μαθήματα. Inepte.

36. Ἐν ... λέγειν] Herod. II.
 c. 61. — Arg. βουσίριδι πόλι, Lub.
 Βουσίριδι πόλι, Bodl. 1 et Aet.
 Βουσίρι πόλι. Lub. et Mon. ἀνά-
 γωσι. Arg. τῇ Ἰσι, Bodl. 1 et Aet.
 τῇ Ἰσιδι. Her. ἑορτήν. Arg. Bodl.
 1. 2. Aet. μοι πρότερον.

dubitandi quidem ratio amplius relinquatur, quin qui reges fuerant pro diis habiti sint. Atque eos homines esse declarant etiam Aegyptiorum doctissimi, qui, quam deos dicant aera terram solem lunam, caeteros mortales esse homines ac templa eorum sepulcra esse existimant; declarat etiam Apollodorus in libro de diis. Herodotus vero etiam eorum passiones mysteria vocat. *In urbe Busiri festum Isidi ab iis celebrari supra a me dictum est. Verberantur enim post sacrificium singuli et singulae, plurima hominum millia; quo autem modo verberentur, non mihi fas est dicere. Si dii [sunt], immortales [sunt], sin autem verberantur homines ob eorum passiones eaeque sunt mysteria, homines [sunt], quemadmodum ipse Herodotus testatur: Sunt etiam sepulcra eius cuius nomen nuncupare in tali re fas non esse duco in urbe Sai, in templo Minervae, post aedem sacram, toti postico parieti aedis Minervae contigua. Lacus autem adiunctus est, lapideo fundamento circumquaque ornatus, magnitudine, ut mihi videtur, quanta in Delo est iste qui rotundus nomi-*

37. Τύπτονται] Her. Τύπτ. μὲν. Arg. et Lub. μοχ θυσίαν.

38. κάρτα πολλαί] Bodl. 1. 2 κατὰ πολλῶν.

39. τὸν] Dacaeus ον. Non legitur τρόπον ap. Her.

40. μοι ὁ. ἐ. λέγ.] Aet. μοί ἐστιν λέγειν. Bodl. 1. 2 ἐμοί ἐστιν λέγειν. Adh Baehrium ad h. l.

41. Εἰ] Aet. οἱ.

42. Εἰσι ... Αἰγύπτιοι] Herod. II. c. 170. — Is voce αἱ ταφαί de Osiridis sepulcra sentit. Caeterum plura etiam de hoc loco observavit Baehrius.

43. τοῦ] A Bodl. 1. 2 abest. Her. οὐκ. Bodl. 2 ποιούμαι. Postea τεύνομα Arg. ut Her. ex edit. Baehr. (τὸ οὐνομα Dindorf.).

44. ἰερῶ] Sic ex Pag. 1 dedi (n. 21) pro vulg. ἰερῶ. Mox Her.

ὄπισθε et Mon. ναοῦ. Septem verba ὄπισθεν usque Ἀθηναίης in Lub. exciderunt errore librarii.

45. ἐζόμενοι] Hoc Lindnerus scriptori nostro recte restituit ex Her. pro ἐζόμενον, quod comparet apud caeteros editores ut in codd. mssis.

46. Λίμνη δ' ἐστίν] Her. Καὶ ἐν τῷ τεμένει ὄβελοι ἐστᾶσι μεγάλοι λίθινοι, λίμνη τε ἐστὶ κτλ.

47. κροσμημένη] Bodl. 1. 2. Aet. κροσμημένην. Her. κροσμημένη καὶ ἐργασμένη εὐ κύκλω. Quae quidem verba Gesner. et Maran. saltem in versione reddiderunt: sed omissio haud dubie ab ipso Athenagora profecta, non a librariis. Pro κρηπίδι Mon. κρηπίδι et Arg. κρηπίδι. Her. non μέγεθος sed καὶ μέγεθος, tum ἐδόκει, porro ἢ ἐν. Δ.

⁴⁸ τὰ δείκηλα τῶν παθίων αὐτοῦ νυκτὸς καλέουσι μυστήρια Αἰγύπτιοι. Καὶ οὐ μόνον ὁ τάφος τοῦ Ὀσίριδος δείκνυται, ἀλλὰ καὶ ⁴⁹ ταριχεία. ⁵⁰ Ἐπειὰν σφισι κομισθῆ νεκρός, δεικνύασι τοῖσι D κομίσασι παραδείγματα ⁵¹ νεκρῶν ξύλινα, τῇ γραφῇ μεμμημένα· καὶ τὴν μὲν σπουδαιοτάτην αὐτέων ⁵² φασὶν εἶναι τοῦ οὐχ ὄσιον ποιεῦμαι οὐνομα ἐπὶ τοιούτῳ ⁵³ πρήγματι ὀνομάζειν.

29. Ἄλλα καὶ Ἑλλήνων οἱ περὶ ποιήσιν καὶ ἱστορίαν σοφοὶ περὶ μὲν ¹ Ἡρακλέους·

² Σχέτιος, οὐδὲ θεῶν ὄπιν ἠδέσαστ' οὐδὲ τράπεζαν, 33

³ Τὴν ἣν οἱ παρέθηκεν· ἔπειτα δὲ πέφνε καὶ αὐτόν.

Τοιοῦτος ὢν εἰκότως μὲν ἐμαίνετο, εἰκότως δὲ ἀνάψας πυρὰν κατέκαυσεν ⁴ ἑαυτόν. Περὶ δὲ Ἀσκληπιοῦ Ἡσίοδος μὲν·

⁵ Πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε

Χώσατ', ἀπ' Οὐλύμπου δὲ βαλὼν ψολόεντι κεραινωῖ

Ἐκτανε Λητοῖδην φίλον, σὺν θυμὸν ὀρίνων.

Πίνδαρος δέ·

⁶ Ἄλλα κέρδει καὶ σοφία δέδεται. B

48. τὰ δείκηλα] Sic ex Bodl. 2 et Aet. dedi pro vulg. τὰ δίκηλα. Vocis νυκτὸς (Bodl. 1. 2. Aet. νσητὸς) adnectit Her. ποιεῦσι, τὰ = in hoc lacu speciem eorum, quae ille percussus est, nocte exhibent, h. e. ea quae illi acciderunt imitando expriment, quae mysteria vocant Aegyptii.

49. ταριχεία] Arg. τὰ φαχσία. Hic Athenagoras ipse insinuat Herodotum illis verbis de Osiridis sepulcro cogitasse. Cf. n. 42; comp. c. 22. p. 24 B. Memorantur et aliorum deorum sepulcra passim ab Agnatio. Tatianus Or. ad Gr. c. 8: ὁ δὲ Ὀμφαλὸς τάφος ἐστὶν Διονύσου. Idem c. 27: Τάφος τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καθ' ὑμᾶς δείκνυται. In loco qui sequitur Herodotus sentit de Osiridis simulacro in

mumiae formam composito, ut ex testimonio Athenagorae patescit.

50. Ἐπειὰν ... ὀνομάζειν] Herod. II. c. 86. — Is habet σφι pro σφισι ac dein δεικνύουσι ap. Baehr. (Dind. δεικνύσι). Bodl. 1. 2 κομισθὲν pro κομισθῆ. Arg. κομισθῆναι.

51. νεκρῶν] Ita cum Par. 1. Arg. Bodl. 1. 2 edidi pro vulg. τῶν νεκρῶν. Antea Arg. περιδείγματα.

52. φασὶν] Her. φασί. Μοχ οὐκ et τὸ οὐνομα. Par. 2. Bodl. 1. 2. Aet. πεποιεῦμαι.

53. πρήγματι] Mon. Bodl. 1. 2. Aet. (etiam Ducacus) πράγματι. Sed in Mon. genuina scriptura supra lineam notata est. Her. οὐνομάζειν.

1. Ἡρακλέους] Lub. Ἡρακλοῦς. Cf. Matthiae *Ausf. gr. Gramm.* (ed. 2) p. 176 sq. Mon. ἡρακλεῖς, sed

natur. In hoc lacu speciem passionum eius nocturnam mysteria Aegyptii vocant. Non solum autem sepulcrum Osiridis ostenditur, sed etiam conditura: Quum ad illos cadaver portatum est, ostendunt iis qui portaverunt exemplaria mortuorum lignea, pingendo assimilata; et eorum quidem praestantissimum dicunt eius esse cuius nomen appellare in tali re fas non esse duco.

29. Sed et Graecorum in poesi et historia sapientes de Hercule quidem:

*Crudelis, nec deorum vindictam reveritus est nec mensam,
Quam ei apposuerat: deinde vero et eum occidit.*

Talis quum esset, merito in furorem actus est, merito se rogo accenso combussit. De Aesculapio autem Hesiodus:

*Parens hominumque deumque
Excanduit, ex Olympo autem feriens ardente fulmine
Occidit Latoidem carum, ira commotus.*

Pindarus autem:

Verum lucro etiam sapientia irretitur.

supra syllabam εἰς scriptum est εἶς.

2. Σχέτλιος ... αὐτόν] Homer. Od. XXI. 28 sq.

3. Τὴν ἦν οἶ] Sic ex Par. 1. 2. Arg. Lub. Bodl. 2. Mon. reposui. Bodl. 1 τὴν ἦν οἶ, Aet. τὴν ᾧ οἶ. Gesn. Mor. Rechenb. (c. Bon.) τὴν οἶ, Dech. Mar. Lindn. τὴν δὴ (sic, c. acc. gr.) οἶ. Gesn. coniecit τὴν δὴ οἶ, ut vulgo ap. Hom. est. Duc. ut supra in textu. Lub. πέφνεσ. In codd. mstis et editis post αὐτόν additur Ἰφιτον. Iam Stephanus non dubitavit quin superscriptum ab aliquo fuisset tamquam declaratio pronominis αὐτόν. Cf. c. 14. n. 10.

4. ἐαυτόν] Arg. Lub. Bodl. 1. 2. Mon. αὐτόν. Editi (Bon. et Aet.) αὐτόν. Cf. c. 2. n. 9. C. 26: ῥίψαντα ἐαυτόν εἰς τὸ πῦρ.

5. Πατὴρ ... ὀρίων] Hi versus habentur inter fragmenta Hesiodi ap. Goettling. (Hes. Carm. ed. 2) p. 263. — Gesn. Mor. Duc. Rechenb. Πατὴρ ἀνδρῶν δ' ὄτ' ἐχώσατ' κτλ. Sic etiam in Lub. Mon. Bon. comparet. Maran. Πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε ὄτ' ἐχώσατ' κτλ. Lectionem, quam (cum Dechair. et Lindn.) recepi, Par. 1. 2. Arg. Ottob. 1. 2. Petr. (Bodl. 1. 2. Aet.) tuentur. In Bodl. 1. 2 et Aet. deest κεραννῶ. Goettlingio v. 3 scribendum esse videtur: ἔκτανε, Ἀητοῦδαο φίλον σὺν θυμὸν ὀρίων.

6. Ἄλλὰ ... μόρον] Pind. Pyth. III. 54. 55. 57. 58 ex rec. Schneidewini (ed. 2. Lips. 1855) p. 75. — Lub. σοφίη pro σοφία.

⁷Ἐτραπε κάκεινον ἀγάνορι μισθῷ χρυσὸς ἐν χειρὶ φανείς.
Χειρὶ δ' ἄρα Κρονίων ὀρίψας δι' ἀμφοῖν ἀμνησάν στέρνων
καθειλεν

Ῥαέως, αἶθων δὲ κεραυνὸς ἑνέσκηψε μόρον.

¹⁰Ἡ τοίνυν θεοὶ ἦσαν, καὶ οὔτε αὐτοὶ πρὸς χρυσὸν εἶχον

(¹¹Ῥ χρυσέ, δεξίωμα κάλλιστον βροτοῖς, C

¹²Ῥς οὔτε μήτηρ ἠδονὰς τοιάσδ' ἔχει,

Οὐ παῖδες.

Ἀνεπιδεῖς γὰρ καὶ κρεῖττον ἐπιθυμίας τὸ θεῖον.) ¹³οὔτε ἀπέ-
θνησκον· ἢ ἄνθρωποι γεγονότες καὶ πονηροὶ δι' ἀμαθίαν ἦσαν
καὶ χρημάτων ἐλάττους. ¹⁴Τί δεῖ με πολλὰ λέγειν, ἢ Κάστορος
ἢ Πολυδεύκους μνημονεύοντα ἢ ¹⁵Ἀμφιάρεω, ἄ, ὡς εἰπεῖν λό-
γῳ, χθὲς καὶ πρόην ἄνθρωποι ἐξ ἀνθρώπων γεγονότες, θεοὶ
νομίζονται, ὅποτε καὶ ¹⁶Ἰνώ μετὰ τὴν μανίαν καὶ τὰ ἐπὶ τῆς
μανίας πάθη θεὸν δοξάζουσι γεγονέναι,

¹⁷Πόντου πλάνητες Λευκοθέαν ἐπώνυμον, D

¹⁸καὶ τὸν παῖδα αὐτῆς;

7. Ἐτραπε] Pind. ἔτραπεν, tum
καὶ κείνον, dein χειρὶν. Pro ἀγάνο-
ρι Arg. ἀγανόν. Mon. ἄγαν ορ-
μισθῷ (sic). Κάκεινον scil. Aescu-
lapium. Post φανείς Pindarus addit
(v. 56) ἄνδρ' ἐκ θανάτου κομίσαι
ἤδη ἀλωκότα, h. e. ille auro pro
mercede oblato permotus est Hip-
polytum a morte reducere qua iam
captus tenebatur. Haec autem Athe-
nagoras brevitatis ergo omisit, quod
ad propositum suum nihil confere-
bant.

8. ὀρίψας] Ex Pind. Lindnerus
mutavit in ὀρίψαις et καθειλεν in
καθέλεν. Arg. ἀμνησάν.

9. ἐνέσκηψε] Dechair. et Gal-
land. ἐνέσκηψε. Pind. ἐνέσκιμψεν.

10. Ἡ] Arg. εἰ. Cf. c. 21. n.
21. Paulo post Bodl. 1 non πρὸς
sed πρὸ.

11. Ῥ ... παῖδες] Hos (alios-
que additos) versus, etiam ab aliis
e. g. Sexto Empirico Adv. gramm.
I. 279. p. 663 ed. Bekk. laudatos,
Euripidis Bellerophonti attribuit Se-
neca (Ep. 115). Matthiaeus (Eur.
tragg. et fragm. T. IX. p. 152) cum
Maximo e Danae petitos dicit. Sed
cum illo faciunt I. A. Hartungus (Eu-
rip. restitutus. Vol. I, Hamb. 1843,
p. 394 sq.) et F. G. Wagnerus (Poett.
tragg. gr. fragm. Vol. II, Vratisl.
1844, p. 142). Caeterum putat Lind-
nerus versus istos rectius locum ha-
bere post verba χρημάτων ἐλάτ-
τους. Quod haud statuerim. Sen-
sus: Non auri cupiditate ducebantur,
ut solet apud homines fieri,
iuxta testimonium poetae. — Non
δεξίωμα (Par. 1. 2. Arg. Lub. Petr.;
δεξίαμα Bodl. 1. 2. Aet.) sed ἀξίωμα

*Pervertit et illum ingenti mercede aurum in manu apparens.
Manu igitur utraque Saturnius iaculatus respirationem
pectoris abstulit*

Celeriter, ardensque fulmen inflixit mortem.

Aut igitur dii erant, et neque eos auri capiebat amor

(*O aurum, munus maximum mortalibus,*

Nec mater ulla tantum habet dulcedinis,

Nec nati.

Numen enim nulla re indiget et cupiditate superius est.) neque moriebantur: aut homines quum essent, improbi ob imperitiam erant et pecuniae cupidi. Quid opus est me plura dicere, vel Castorem vel Pollucem vel Amphiarum memorantem, qui, ut ita dicam, heri et nudius tertius homines ex hominibus nati, pro diis habentur, quum ipsam Ino post furorem et ea quae ex furore perpessa est existimant deam factam esse,

Naufragi Leucotheam cognominabunt,

et filium eius?

(Bon. et Mon., sed in hoc supra α habetur $\delta\epsilon$) praebent Gesn. Morell. Rechenb. Dechair.

12. $\Omega\varsigma$] Particula in exempli non est [neque est in caeteris codd. metis]; eam, quod necessaria esset, addidi ex aliis auctoribus qui eosdem citant versus. *Stephanus*. Inde $\omega\varsigma$ pervenit in omnes Athenagorae editiones. Arg. Lub. Mon. habent *τοιιάσδε ἔχει*.

13. $\omicron\upsilon\tau\epsilon\ \acute{\alpha}\pi\acute{\epsilon}\theta\eta\sigma\kappa\omicron\nu$.] Claro respondet praecedenti $\omicron\upsilon\tau\epsilon$ etc. Elicienda censuit Linda. verba $\omicron\upsilon\tau\epsilon\ \acute{\alpha}\pi\acute{\epsilon}\theta\eta\sigma\kappa\omicron\nu$, aut (in Cur. poster.) legendum „ $\acute{\alpha}\pi\omicron\theta\eta\sigma\kappa\omicron\nu$ scil. $\tau\omicron\ \theta\epsilon\iota\omicron\nu$ “. Nimirum parenthesis signum inepte posuit post $\acute{\alpha}\pi\acute{\epsilon}\theta\eta\sigma\kappa\omicron\nu$, non post $\theta\epsilon\iota\omicron\nu$.

14. $\tau\acute{\iota}\ \delta\alpha\iota$ etc.] Athenagoras in hac loquendi formula, qua saepe utitur, habet ubivis $\delta\alpha\iota$: id quod hic

quoque Petr. agnoscit. Superflua igitur Gesneri coniectura $\tau\acute{\iota}\ \mu\epsilon\ \delta\alpha\iota\ \pi.$ $\lambda\acute{\epsilon}\gamma\epsilon\iota\nu$. Edili $\tau\acute{\iota}\ \mu\epsilon\ \pi.$ $\lambda\acute{\epsilon}\gamma\epsilon\iota\nu$.

15. $\acute{\alpha}\mu\phi\iota\acute{\alpha}\rho\epsilon\omega$] Lub. $\acute{\alpha}\mu\phi\iota\acute{\alpha}\rho\epsilon\omega\varsigma$. — Cf. c. 17. n. 2.

16. $\iota\nu\omega$] Arg. $\iota\nu\omega$. Mox Bodl. 1. 2 $\omega\varsigma$ pro $\acute{\epsilon}\pi\iota$.

17. $\Pi\acute{\omicron}\nu\tau\omicron\nu\ \dots\ \kappa\epsilon\kappa\lambda\acute{\eta}\sigma\epsilon\iota\tau\alpha\iota$] Hi duo versus, ab Athenagora servati, ex Euripidea Inone desumpti sunt. Cf. Matth. p. 205, Hartung. p. 463, Wagner. p. 217. — $\Pi\acute{\omicron}\nu\tau\omicron\varsigma$, pro $\Pi\acute{\omicron}\nu\tau\omicron\nu$, Bodl. 1. 2. Act. In Lub. $\pi\lambda\alpha\nu\eta\tau\epsilon\varsigma$. Cum $\acute{\epsilon}\pi\acute{\omega}\nu\mu\omicron\nu$ subsaudi animo $\kappa\alpha\lambda\acute{\epsilon}\sigma\omicron\nu\sigma\iota$.

18. $\kappa\alpha\iota\ \tau\omicron\nu\ \kappa\alpha\iota\delta\alpha\ \kappa\upsilon\tau\eta\varsigma$] Scil. $\theta\epsilon\iota\omicron\nu\ \delta\omicron\grave{\xi}$. $\gamma\epsilon\gamma\omicron\nu\acute{\epsilon}\nu\alpha\iota$. Iao eiusque filius Melicertes post, quam in deos marinos mutati sunt, aliis nominibus vocabantur: illa $\Lambda\epsilon\nu\kappa\omicron\theta\acute{\epsilon}\alpha\varsigma$, hic $\Pi\alpha\lambda\acute{\alpha}\mu\omicron\nu\omicron\varsigma$. Cf. Apollod. III. 4, 3 et Ovid. Metam. IV. 538 sqq.

¹⁹ Σεμνός Παλαίμων ναυτίλοις κεκλήσεται.

30. Εἰ γὰρ καὶ ¹ ὡς ἀπόπτυστοι καὶ θεοστρυγεῖς δόξαν ἔσχον εἶναι θεοί, ² καὶ ἡ θυγάτηρ τῆς Δερκετοῦς Σεμίραμις, λάγνος γυνή καὶ μισφόνος, ἔδοξε Συρία θεός, καὶ διὰ τὴν ³ Δερκετῶ καὶ τὰς περιστεράς καὶ τὴν Σεμίραμιν σέβουσι Σύροι (τὸ γὰρ ἀδύνατον, εἰς ⁴ περιστεράν μετέβαλεν ἡ γυνή· ὁ μῦθος παρὰ Κτησίᾳ), τί θαυμαστόν τοὺς μὲν ἐπὶ ⁵ ἀρχῇ καὶ τυραννίδι ὑπὸ τῶν κατ' αὐτοὺς κληθῆναι θεούς· Σίβυλλα (⁶ μέμνηται δ' αὐτῆς καὶ Πλάτων).

⁷ Καὶ τότε δὴ δεκάτη γενεὴ μερόπων ἀνθρώπων, 34
⁸ Ἐξ οὗ δὴ κατακλυσμός ἐπὶ προτέρους γένετ' ἄνδρας.
 Καὶ ⁹ βασίλευσε Κρόνος καὶ Τιτὰν Ἰαπετός τε,
 Γαίης ¹⁰ τέκνα φέριστα καὶ Οὐρανοῦ οὓς ἐκάλεσαν
 ἄνθρωποι, ¹¹ Γαῖάν τε καὶ Οὐρανὸν οὖνομα θέντες,
 Οὐνεκα οἱ ¹² πρώτιστοι ἔσαν μερόπων ἀνθρώπων·

19. Σεμνός] Deest in Bodl. 1. 2. Aet.

1. ὡς] Gesner. mavult οἱ, sine ratione.

2. καὶ ἡ θυγ. etc.] Observat Suffridus Petrus, cum historiae monumentis non quadrare id quod de Semiramide pronuntiat Athenagoras, nisi forte illam brevi admodum tempore hoc deae Syriae nomen habuisse dicamus. Sed minus attendit vir eruditus deam Syriam idem hoc loco non esse ac celeberrimam illam Syriam deam, quae praecipuum erat Syrorum numen; sed idem ac unam ex illis quae a Syris colebantur. Quidquid enim honoris Semiramidi delatum dicit Athenagoras id illam non sua sponte habuisse dicit sed propter matrem Dercetum, quam proinde longe filia venerabiliorem apud Syros fuisse statuit. *Maranus* (in Add.). Vide Seldeni De diis Syr. syntagm. II. c. 3, qui inter alios etiam Athenageram nostrum notat

quod ad Semiramidem referat quae ad Deam Syriam (de qua notus Luciani libellus exstat) spectant. Adde Vossium De orig. et progress. idolatriae I. c. 23.

3. Δερκετῶ] Par. 2. Arg. Bodl. 1. 2 falso Δερκετῶ. Sic etiam Dechair. Cf. c. 28. n. 23.

4. περιστεράν] Lub. περιστεράς. Iam legunt μετέλαβεν Bodl. 1. 2. Aet.

5. ἀρχῇ] Bodl. 1. 2. Aet. ἀρχῆς. Postea Bodl. 1. 2 κατ' αὐτούς.

6. μέμνηται ... Πλάτων] Justin. Cohort. ad Gent. c. 37 (coll. 16): ταύτης δὲ τῆς Σιβύλλης (h. e. Babylonicae = Cumanae) ὡς χρησμοδοῦ πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι τῶν συγγραφέων μέμνηται, καὶ Πλάτων δὲ ἐν τῷ Φαίδρω. Etiam in Theage Sibyllam nominat. „Sed nihil discernit de qua loquatur“ (S. Petr.). — Antea editi minus recte Σιβύλλα.

7. Καὶ ... ἀνθρώπων] Orace.

Divus Palaemon nautis vocabitur.

30. Nam si et detestandi et deo invisī homines visi sunt dii, et filia Dercetūs Semiramis, lasciva mulier et cruenta, existimata est Syria dea, et propter Dercetūm Syri columbas et Semiramin colunt (quod enim fieri nequit, in columbam mutata est mulier: fabula [est] apud Ctesiam): quid mirum alios propter imperium et tyrannidem deos a suis appellatos: — Sibylla (meminit eius etiam Plato):

Et tunc exstitit decima aetas hominum,

Ex quo diluvium prioribus hominibus accidit.

Et regnavit Saturnus et Titan et Iapetus,

Quos Terrae et Coeli filios praestantissimos vocarunt

Homines, Terrae et Coeli nomina imponentes,

Propterea quod primi fuere hominum: —

Sibyll. III. 108—113, ed. C. Alexandre, Vol. I (Par. 1841) p. 102. — Pro Καί (Par. 2 et Sibyll.) vulgo Δῆ legitur. In locum utriusque casus dativi δεκάτη γενεῆ, quem editiones nostri scriptoris (ex Bon.) offerebant, Dechairius ex Sibyllinis substituit nominativum δεκάτη γενεῆ, qui Par. 1 et Arg. probatur, eumque Lindnerus secutus est. Iam Gesnerus notavit: „Lege δεκάτη γενεῆ.“ Et ita legendum esse patet ex particula καί (v. 110) ante βασιλευσε. Hanc vero particulam Tertullianus neglexit, liberius eodem versus Ad nation. II. c. 12 (Opp. ed. Oehler. T. I) p. 382 sq. citans: „Decimā geniturā hominum ex quo cataclysmus prioribus accidit, regnavit Saturnus et Titan et Iapetus, Terrae et Coeli fortissimi filii.“ Immerito igitur Maranus ad Tertullianum provocavit, istos dativos ut commendaret.

8. οὐ δῆ] Sibyll. οὐπερ.

9. βασιλευσε Κρ.] Sic ex Par.

1 et Arg. restitui; sic Dechair. quoque ante me restituit ex Sibyll., cum eoque Maran. et Lindner. fecerunt. Lub. et Petr. βασιλεύς ὁ Κρ. Caeteri codd. msti aeque ac Gesner. Morell. Rechenberg. βασιλεύς Κρ., male propter metrum. Ducaeus βασιλεύς τε Κρ. Mon. Τιτᾶν c. circumfl.

10. τέκνα φέρ.] Arg. φέρ. τέκνα. Tertull. l. c. fortissimi filii. Tum omnes codd. msti et Gesn. Mor. Rechenb. Οὐρανοῦς ἐκάλεσαν (Mon. ἐκάλεσαν, Arg. et Lub. ἐκάλεσαν) pro Οὐρανοῦ οὗς ἐκάλεσαν, quod sine ulla fere mutatione Maranus coniecit scribendum. Is autem in textu, ut Dech. et Lindn., posuit Οὐρανοῦ ἐξεκάλεσαν, quod quidem in Sibyll. vulgo legitur. Duc. οὐρανίους.

11. Γαῖάν τ. κ. Οὐρανό] Duc. cum Sibyll. γαίης τ. κ. οὐρανοῦ.

12. πρώτιστοι] Sibyll. προφῆριστοι, idque Gesn. et Suffr. Petr. praeferunt. Videntur, etsi decima

τούς δ' ἐπ' ἰσχύϊ, ὡς Ἡρακλέα καὶ Περσεύα, τούς δ' ἐπὶ τέχνῃ, ὡς Ἀσκληπιόν; Οἷς μὲν οὖν ¹³ ἢ αὐτοὶ οἱ ἀρχόμενοι τιμῆς μετεδίδοσαν ¹⁴ ἢ αὐτοὶ οἱ ἄρχοντες, οἱ μὲν φόβῳ, οἱ δὲ ¹⁵ καὶ Βαίδοι μετεῖχον τοῦ ὀνόματος. ¹⁶ Καὶ Ἀντίνους φιλοφροσύνῃ τῶν ὑμετέρων προγόνων πρὸς τούς ὑπηκόους ἔτυχε νομίζεσθαι θεός. ¹⁷ Οἱ δὲ μετ' αὐτούς ἀβασκανίστως παρεδέξαντο.

¹⁸ Κρητες αἰεὶ ψεῦσται· καὶ γὰρ τάφον, ὃ ἄνα, σεῖο

Κρητες ἐτεκτήναντο· σὺ δ' οὐ θάνεις.

Πιστεύων Καλλίμαχε ταῖς γοναῖς τοῦ Διὸς ἀπιστεῖς αὐτοῦ τῷ τάφῳ, καὶ νομίζων ¹⁹ ἐπισκιάσειν τὰληθές καὶ τοῖς ἀγνοοῦσι κηρύσσεις τὸν τεθνηκότα· κἄν μὲν τὸ ἄντρον ²⁰ βλέπης, τὸν Ἑρῆας C ὑπομνήσκη τόπον, ἂν δὲ τὴν ²¹ σοφὸν ἰδῆς, ἐπισκοτεῖς τῷ τεθνηκότι, οὐκ εἰδὼς ὅτι μόνος αἰετός ²² ὁ ἀγέννητος θεός. Ἡ γὰρ ἄπιστοι ²³ οἱ ὑπὸ τῶν πολλῶν καὶ ποιητῶν λεγόμενοι μῦθοι· περὶ τῶν θεῶν καὶ περισσὴ ἢ περὶ αὐτούς εὐσέβεια (οὐ γὰρ εἰσὶν ὧν ψευδεῖς οἱ λόγοι), ἢ εἰ ἀληθεῖς αἱ γενέσεις, ²⁴ οἱ ἔρω-

generatione regnarunt, primi tamen homines dici, quia primi regnarunt. Tertullianus l. c. de Saturno, quum is venisset in Italiam: „rudes tunc agebantur et oculi et mentes hominum, ut cuiuslibet novi viri aspectu quasi divino commoverentur, nedum et regis et quidem primi.“ Pro ἔσαν Arg. ἴσαν.

13. ἢ] Bodl. 1. 2. Act. οἱ.

14. ἢ] Bodl. 1 et Act. τῷ.

15. καὶ αἰδοῖ] Bodl. 1. 2 αἰδοῖος, omisso καὶ. Mox iidem et Act. μετέχουσιν.

16. Καὶ Ἀντίνους etc.] Verba πρὸς τ. ὑπηκόους noli iungere cum νομίζεσθαι θεός, „ut a subditis dei loco haberetur“ (sic Gesner. quique eum secuti sunt), sed cum φιλοφροσύνῃ = „ob humanitatem in subiectos sibi cives.“ Testibus Iustino Martyre Apol. I. c. 29 et aliis (vide quae l. c. n. 6 observavi) Antinous

deus habitus est ob metum imperatoris qui id praeceperat. Sed metus ille, ut Maranus advertit, non tam videtur esse terror animis infectus, quam metus displicendi carissimis ob beneficia regibus, nempe Hadriano et Antonino, quos Athenagoras M. Aurelii parentes (τ. ὑμετέρων προγόνων, Arg. vitiose τ. ἡμετέρων πρ.) appellat. Erat sane Hadrianus lenitate et humanitate longe inferior Antonino: sed quum magna illius in Aegyptios beneficia extiterint, non mirum si ab hominibus superstitiosis cultum Antinoi facile impetravit. Huc accessit gratia et auctoritas Antonini, quem ex testimonio Athenagorae operam dedisse colligimus ut instituta ab Hadriano impietas, eo mortuo, non abrogaretur.

17. Οἱ δὲ . . . παρεδ.] Haec verba non solum cum iis cohaerent quae de Antinoe protulit („cuius

alios ob robur, ut Herculem et Perseum, alios ob artem, ut Aesculapium? Quibus igitur aut ipsi subditi honorem detulerunt aut ipsi principes, horum alii metu, alii reverentia nomen [divinum] consecuti sunt. Ita Antinous parentum vestrorum in subditos humanitate consecutus est ut existimaretur deus. Qui vero postea nati sunt cultum re non explorata susceperunt.

Cretes semper mendaces: etenim sepulcrum, rex, tibi Cretes fabricati sunt; at tu non mortuus es.

Credis Callimache Iovis nativitatem, sepulcrum eius non credis, et quum putas te veritati tenebras offusurum, mortuum praedicas etiam nescientibus; atque antrum quidem si vides, Rheae partum in memoriam revocas, sin autem loculum cernis, mortem eius tenebris involvis, ignarus solum aeternum esse infectum deum. Aut enim fide indignae [sunt] quae de diis apud vulgus et poetas fabulae feruntur atque inutilis eorum cultus est (non enim ii existunt de quibus mendax praedica-

etiam posteri cultum admiserunt" Gesn.), sed etiam cum superioribus *Οἷς μὲν* (resp. nostro loco *δέ*) κτλ. Athenagoras data opera ambiguo scribit (ad *παροδέξαντο* non addit accusativum *θεοῦς* vel *θεόν*), ne offendet imperatores.

18. *Κρηῆτες ... θάνας*] Versus sunt Callimachi in Hymno Iovis v. 8 sq. Secundus integer erit si addas: *ἔσσι γὰρ αἰεὶ*. Gesner. Plura editores poetae dederunt super illis versibus: ed. Ernesti T. I. p. 4 sqq. T. II. p. 32 sq. Coll. Tatian. Orat. ad Gr. c. 27. n. 6. — Vocula *ω* ante *ἄνα* in Lub. omissa est.

19. *ἐπισκιάσειν*] Bodl. 1. 2. Clar. Act. *ἐπισκιάζειν*.

20. *βλέπης*] Arg. *ελέπεις* (= *βλέπεις*), superscripto *η* in *ελέβης* mutatum. Antea Lub. *ἄντρον* pro *ἄντρον*.

21. *σοφόν*] Bodl. 1. 2 *σοφόν*.

22. *ὁ ἀγέννητος*] Ita Par. 1. Arg. Lub. Petr. habent. Mon. *ὁ ἀγέννητος*. Hanc lectionem Morell. Duc. Maran. Lindn. textui ex conjectura inseruere. Cf. c. 4. n. 10. Par. 2. Bodl. 1. 2. Clar. Act. Bon. *ὁ γεννητός*. Et sic edidit Gesn. Rechenb. Dechair. Iam vero Gesnerus scribendum *ὁ ἀγέννητος* vel *μὴ γεννητός* est suspicatus. Praecedens vocabulum in Bodl. 2 *ἀιδίως* legitur.

23. *οἱ*] Deest Lub.

24. *οἱ ἐρωτες*] Hoc Par. 1. 2. Bodl. 1. 2. Clar. Act. suppeditant. Caeteri codd. msti (Arg. Lub. Petr. Mon. Bon.) *οἱ ἐρωτες*, quae lectio in editt. Gesn. Mor. Duc. Rechenb. transiit: licet iam Gesnerus et Suffr. Petrus sensu flagitante illam intellexerent genuinam esse.

τες, αἱ μαιφονίαι, αἱ κλοπαί, αἱ ἔμπομαί, οἱ περαιοί, οὐκέτ' εἰσὶν, πανθάμενοι εἶναι, ἐπεὶ καὶ ²⁵ ἐγένοντο οὐκ ὄντες. ²⁶ Τίς γὰρ τοῖς μὲν πιστεύειν λόγος, τοῖς δὲ ἀπιστεῖν, ἐπὶ τὸ σεμνό-
D
τερον περὶ αὐτῶν τῶν ποιητῶν ἱστορηκότων; ²⁷ Οὐ γὰρ ἂν δι' οὓς ἐνομήσθησαν θεοί, σεμνοποιήσαντας τὴν κατ' αὐτοὺς ἱστο-
ρίαν, οὗτοι τὰ πάθη τὰ αὐτῶν ἐψεύσαντο. Ὡς μὲν οὖν οὐκ ἔσμεν ἄθεοι, θεὸν ἄγοντες τὸν ποιητὴν ²⁸ τοῦδε τοῦ παντός καὶ τὸν παρ' αὐτοῦ λόγον, κατὰ δύναμιν τὴν ἐμὴν, εἰ καὶ μὴ πρὸς ἀξίαν, ἐλήλεγκται.

31. ¹ Ἐτι δὲ καὶ τροφὰς καὶ μίξεις λογοποιούσιν ² ἀθέους καθ' ἡμῶν, ἵνα τε μισεῖν νομίζοιεν μετὰ λόγου καὶ οἰόμενοι τῷ ³⁵ δεδίττεσθαι ἢ τῆς ἐνστάσεως ³ ἀπάξειν ἡμᾶς τοῦ βίου ἢ πικροὺς καὶ ἀπαραιτήτους τῇ τῶν αἰτιῶν ὑπερβολῇ τοὺς ἄρχοντας ⁴ παρασκευάσειν, πρὸς εἰδότης παίζοντες ὅτι ἄνωθεν πως ἔθος, καὶ ⁵ οὐκ ἐφ' ἡμῶν μόνον, κατὰ τινὰ θεῖον νόμον καὶ λόγον παρη-

25. ἐγένοντο] Bodl. 1. 2 ἐγένετο.

26. Τίς γὰρ κτλ.] Simili argumento usus est superius de sacerdotibus Aegypti, qui et ipsi deos mortales faciunt. Gesner. Dicit Athenagoras poetis in narratione de diis fidem esse habendam, quoniam propositum ipsis fuerit de diis non nisi ea narrare quae ad venerationem iis conciliandam augendamque pertinerent. Quodsi igitur occurrant quae huic consilio adversari videantur, existimandum poetas, vi veritatis coactos, sic — neque aliter — res deorum narrare potuisse. — Pro τοῖς μὲν Bodl. 1. 2. Aet. ἔτι μὲν. Male Linda. περὶ αὐτῶν pro περὶ αὐτῶν dedit.

27. Οὐ γὰρ κτλ.] Pariter de sacerdotibus Aegypti c. 28: Οὐ γὰρ τοὺς σεμνοποιούσοντας ζακόρους τὰ εἰδῶλα εἰκὸς ἀνθρώπους αὐτοὺς

γενέσθαι ψεύδεσθαι. — Bodl. 1 et Aet. αὐτῶν vice αὐτῶν.

28. τοῦδε] Doest Bodl. 2.

1. Ἐτι δὲ κτλ.] Iam Athenagoras, postquam expositionem de atheismi crimine Christianis afflicto (cc. 4—30) finivit (coll. c. 4. n. 1), transit ad refutanda reliqua duo scelerata quibus praecipue illi infamabantur: *Οἰδιποδείους μίξεις* (cc. 32—34: τὰς ἀνέδην μίξεις Iust. Apol. I. c. 26, ἀσέλγεια Tat. Or. ad Gr. c. 32, ἀδιαφόρος ζῆν καὶ συμφύρεσθαι ταῖς ἀθεμίτοις μίξεσιν Theoph. ad Aut. III. c. 15) et *Θυέστεια δεῖπνα* (cc. 35—36: τὰς ἀνθρωπίων σαρκῶν βορὰς Iust. l. c., ἀνθρωποφαγίαν Tat. c. 25, σαρκῶν ἀνθρωπίων ἐφάπτεσθαι Theoph. l. c.). Conferantur quae sunt adnotata c. 3. n. 1. Comp. c. 34. n. 1 fin. In antecessum observat (c. 31) mirum non esse talia

tio), aut si veri [sunt] ortus, amores, homicidia, furta, virilium exsectiones, fulmina, non amplius existunt sed esse desierunt, siquidem nati sunt, quum [antea] non essent. Quae enim ratio ut alia quidem credantur, alia vero non credantur, quum ad maiorem venerationem diis conciliandam eorum historias poetae literis mandaverint? Non enim per quos estimati sunt dii, quique eorum rebus gestis venerationem conciliarunt, ii perpeffiones eorum mentiti faissent. Nos igitur non esse atheos, qui deum agnoscimus huiusce universi creatorem eiusque logon, pro meis viribus, quamvis non pro rei dignitate, demonstratum est.

31. Adhuc autem et epulas et concubitus impios nobis affingunt, tum ut [nos] iusta de causa odisse sibi videantur, tum quod futurum existiment ut vel metu a vitae proposito nos abducant vel acerbos nobis et inexorabiles criminum magnitudine principes praebent: sed ludificantur cum iis qui sciunt iam antiquitus hunc morem, non nostra aetate tantum,

crimina contra Christianos proferri, quoniam virtuti semper divina quaedam lege vitium oppugnet, et satis ista confutata esse ex doctrina Christianorum.

2. ἀθέους] Legendum fortasse ἀθέσμονος. Lindner (in Cur. poster.). Nobis non est dubium quin vulgata lectio vera sit. Antes Aet. non τροφάς sed στροφάς. Mox Mon. μισεῖ (n. 4) et Lub. μισεῖσθαι pro μισεῖν. Frustra mallet Gesnerus νομίζοιεντο (videantur) pro νομίζοιεν (sibi videantur). Voces μετὰ λόγον καὶ ολόμενοι in Bodl. 1. 2 et Aet. desiderantur. De verbo δαδίττεσθαι vide Ast. ad Plat. Phaedr. T. X. p. 379.

3. ἀπάξειν] Bodl. 1. 2 ἀπάξει. Phrasis ἔνστασις τοῦ βίου sive τῆς ζωῆς („Lebens- und Handlungswei- Corp. Apoll. Vol. VII.

se“) frequens est apud philosophos; cf. Hemsterhus. ad Thom. Mag. p. 314.

4. παρασκευάσειν] Bodl. 1 et Aet. παρασκευάζειν (c. 30. n. 19). Bodl. 2 παρασκευάσει (n. 2). Verba quae sequuntur πρὸς σὺδ. καὶ ζ. non valent i. q. ita illudentes nos (Gesn. et S. Petr.), sed ludunt seu operam perdunt, apud eos qui sciunt etc.

5. οὐκ] Sic omnes codd. msti et Dechair.; caeteri editt. οὐζ. Ad sententiam quod attinet, κατὰ τινα θεῖον νόμον καὶ λόγον κτλ., eandem scriptor etiam supra c. 3 proposuit. Cf. ibi n. 8. Uterque locus ex libro De resurr. illustratur (Maran.), qui incipit sic: Παντὶ δόγματι καὶ λόγῳ τῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀληθείας ἐχομένης παραφύεται τι ψεῦδος· παραφύεται δὲ οὐκ ἐξ ὑποκειμένης τινὸς ἀρχῆς κατὰ φύσιν ὁρμώμενον ἢ τῆς κατ' αὐτὸ

κολούθηκε, προσπολεμῆν τὴν κακίαν τῇ ἀρετῇ. Οὕτω καὶ ⁶ Πυθαγόρας μὲν ἅμα τριακοσίοις ἑτέροις κατεφλέχθη πυρὶ, Ἡράκλειτος δὲ καὶ Δημόκριτος, ὁ μὲν τῆς Ἐφεσίων πόλεως ἠλαύνετο, **B** ὁ δὲ τῆς Ἀβδηριτῶν, ἐπικατηγορούμενος μεμνημένοι, καὶ Σωκράτους Ἀθηναῖοι θάνατον κατέγνωσαν. ⁷ Ἄλλ' ὡς ἐκεῖνοι οὐδὲν χείρους εἰς ἀρετῆς λόγον διὰ τὴν τῶν πολλῶν δόξαν, οὐδ' ἡμῶν ⁸ οὐδὲν ἐπισκοτεῖ πρὸς ὀρθότητα βίου ἢ παρά τινων ἄκριτος βλασφημία· εὐδοξοῦμεν γὰρ παρά τῷ θεῷ. Πλὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς ταῦτα ἀπαντήσω τὰ ἐγκλήματα. ⁹ Ὑμῖν μὲν οὖν καὶ δι' ὧν εἴρηκα εὐ οἶδα ἀπολειλογῆσθαι ἑμαυτόν. Συνέσει γὰρ ¹⁰ πάντας **C** ὑπερφρονοῦντες, οἷς ὁ βίος ὡς πρὸς στάθμην τὸν θεὸν κανονίζεται, ὅπως ἀνυπαίτιος καὶ ἀνεπίληπτος ¹¹ ἕκαστος ἡμῶν ἀνθρώπος αὐτῷ γένοιτο, ἵστε τούτους μὴδ' εἰς ἔννοιάν ποτε τοῦ βραχυτάτου ¹² ἔλευσομένους ἀμαρτήματος. Εἰ μὲν γὰρ ἓνα τῶν

ὅπου ἐστὶν ἕκαστον αἰτίας, ἀλλ' ὑπὸ τῶν τὴν ἔκθεσμον σποράν ἐπιδιαφθορᾶ τῆς ἀληθείας τετιμηκότων σπουδαζόμενον.

6. Πυθαγόρας etc.] Pythagorae mortem vario referunt auctores: quorum sententias diversas Diogenes Laertius et Iamblichus Chalcidensis enumerant. Maxime tamen huc inclinant omnium opiniones ut eum cum sodalibus exustum tradant, etiamsi de sodalium numero et mortis loco non conveniant. Heraclitum Laertius scribit apud Ephesios esse defunctum. Inde Suffr. Petrus sibi visus est lapsum ipsius Athenagorae aut librarii deprehendisse, „qui pro *Hermodoro* Ephesio Heraclitum Ephesium posuerit.“ Quod haud crediderim. Democritum apud suos insaniae suspectum Laertius quoque testatur, sed siectum e civitate fuisse equidem nusquam alibi traditum comperio. In veterum philosophorum vitis non omnes scripto-

res eadem tradiderunt. Temere Aeg. Menagius (Observv. in Diogen. Laert. lib. IX. segm. 12 usque ad 17) vult transponi vocem Ἡράκλειτος, ut Δημόκριτος δὲ καὶ Ἡράκλειτος legatur; nam ὁ μὲν ad Ἡράκλειτος sine istiusmodi transpositione licet referre. In Arg. ἑτέροις literis ai superscriptis in ἐταίροις mutatum est. Etiam S. Petr. transtulit: una cum trecentis sodalibus. Deest δὲ in Bodl. 1. 2 et Aet. post Ἡράκλειτος. Bodl. 2 non Ἐφ. sed Ἐφεσίων.

7. Ἄλλ'] Maran. ἀλλὰ.

8. οὐδὲν] Id Maran. et Lind. cum Bodl. 1. 2. Aet. Athenagorae recte reddidere. Caeteri οὐδὲν, quod librario debetur. Cf. Justin. De monarch. c. 5. n. 6. Athenagoras Atticus semper scripsit οὐδὲν, ut paullo ante. — Porro Maranus ex ὀρθότητα βίου (codd. msti et editi) fecit ὀσιότητα βίου. Vox illa Platoni usitata est, qui opponit ἀμαρτίαν

divina quadam lege et ratione invaluisse, ut vitium bellum gerat cum virtute. Sic etiam Pythagoras cum trecentis aliis igne combustus, Heraclitus et Democritus, ille Ephesiorum urbe pulsus est, hic Abderitarum, insaniae accusatus, et Socratem Athenienses morte mulctarunt. Sed quemadmodum illi quantum ad virtutem attinet nequaquam deteriores propter vulgi opinionem fuerunt, ita neque nobis quod ad vitae rectitudinem spectat tenebras offundunt inconsideratae nonnullorum calumniae: bene enim apud deum audimus. Sed tamen his quoque criminibus occurram. Quamquam vobis me vel ex illis quae dixi purgatum bene scio. Nam quum omnes intelligentia superetis: quorum vita ad deum tamquam ad normam dirigitur, ut unusquisque nostrum extra noxiam apud eum et reprehensionem sit, eos non ignoratis ne cogitationem quidem unquam levissimi admissuros peccati. Nam si unam in hac

(Legg. I. p. 627 D. II. p. 668 D).
Ceterum cf. c. 22. n. 49.

9. *Τμίν*] Id ex Par. 1 repósi pro lectione vulgata *ὑμῖς*, qua totus locus perturbatur. Lindner. edidit: *ὑμῖς μὲν οὖν* (καὶ . . . ὑπερφρονοῦντες) *οἷς* κτλ.: ita quidem ut coactus sit cum participio *ὑπερφρ.* subaudire *ἑστέ* (coll. n. 10) et *ὑμῖς μὲν οὖν* iungere cum *ἑστέ τούτους* κτλ. Mittamus futilem parenthesis! Illud *ὑμῖν* iam Stephanus putavit legendum, ut sit *εὐ οἶδα ἀπολελογησθαι ἑμαυτὸν ὑμῖν* h. e. *πρὸς ὑμᾶς*. Vocem *ἑμαυτὸν* interpretes causam meam reddidere; significat Athenagoram qui personam cuiusvis Christiani egit, scilicet *ἀνυπαίτιος καὶ ἀνεκλήπτου ἑκαστος ἡμῶν ἄνθρωπος*.

10. *πάντας ὑπερφρ.*] Bodl. 2 *πάντα ὑπερφρονοῦντε* in duali, quia ad duo imperatores sermo est. In Arg. supra participium scriptum est *εἰ* et *τε*, ut *ὑπερφρονεῖτε* legatur;

videlicet scepit locum librarie in modum Lindneri (n. 9). Membrum autem *οἷς ὁ βλος* κτλ. apte et eleganter membro sequenti *τούτους μὴδ'* κτλ. praemittitur.

11. *ἑκαστος*] Codd. msti et editi *ἐκάστου*. Casus genitivus aperte fluxit a sequenti *ἡμῶν*. Iam Gesnerus nominativum legi voluit. Maranus vero *ἐκάστου* censuit retinendum, quia *ἄνθρωπος* hoc loco i. q. *ψυχὴ* appelletur, ac proinde „homo uniuscuiusque nostrum“ sit „anima uniuscuiusque“. Quamquam non potuit talem vocabuli *ἄνθρωπος* usum exemplis confirmare. In Arg. primum scriptum est *ἄνος*, sed *ος* crasum, ut *ἐκάστου ἡμῶν ἂν αὐτῷ γένοιτο* legatur. Bodl. 1 non *ἄνθρωπος* sed *ἄνθρωπον*. Pro *αὐτῷ* Bodl. 1. 2. Clar. Act. *αὐτῶν*, Morell. et Duc. mendose *αὐτοῦ*. Tum Lub. et Mon. *γένοιτα*.

12. *ἐλευσομένους*] Bodl. 1. 2 *ἐλευσομένου*.

ἐνταῦθα βίον βιώσασθαι πεπεσμεθα, ¹³ κἄν ὑποπτεύειν ἐνὴν δου-
λεύοντας σαρκὶ καὶ αἵματι ἢ κέρδους ἢ ἐπιθυρίας ἐλάττους γε-
νομένους ἀμαρτεῖν. ¹⁴ ἐπεὶ δὲ ἐφρονημένοι μὲν οἷς ἐννοοῦμεν,
οἷς λαλοῦμεν, καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τὸν θεὸν οἶδαμεν,
πάντα δὲ φῶς αὐτὸν ὄντα καὶ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν ὄραν,
πεπεσμεθα τοῦ ἐνταῦθα ἀπαλλαγέντες βίου βίον ἕτερον βιώ- D
σασθαι, ἀμείνονα ἢ κατὰ τὸν ἐνθάδε καὶ ἐπουράνιον, οὐκ ἐπί-
γειον (ὡς ¹⁵ ἂν μετὰ θεοῦ καὶ σὺν θεῷ ἀκλινεῖς καὶ ἀπαθεῖς
τὴν ψυχὴν, οὐχ ὡς σάρκες, κἄν ἔχωμεν, ἀλλ' ὡς οὐράνιον πνεῦ-
μα, μενοῦμεν), ¹⁶ ἢ συγκαταπίπτοντες τοῖς λοιποῖς χεῖρονα καὶ
διὰ πυρός· οὐ γὰρ ¹⁷ καὶ ἡμᾶς ὡς πρόβατα ἢ ὑποζύγια, πά-
ρεργον καὶ ἵνα ἀπολοίμεθα καὶ ἀφανισθῆμεν, ἔπλασεν ὁ θεός.
'Ἐπὶ τούτοις οὐκ εἰκὸς ἡμᾶς ἐθιλοκακεῖν, οὐδ' ¹⁸ αὐτοὺς τῷ με-
γάλῳ παραδιδόναι κολασθησομένους δικαστῆ.

32. ¹ Τοὺς μὲν οὖν θαυμαστὸν οὐδὲν λογοποιεῖν περὶ ἡμῶν
ἢ περὶ τῶν σφραγίστων λέγουσι θεῶν· καὶ τὰ πάθη αὐτῶν δεικνύ- 36
ουσι μυστήρια. ² Χρῆν δ' αὐτούς, εἰ δεινὸν τὸ ἐπ' ἀδείας καὶ

13. κἄν ὑ. ἐνὴν] Lindner. con-
iecit ὑποπτεύειν ἂν ἦν, neglecto
κἄν. Corrupta usus est emendare,
antequam sana intellexit.

14. ἐπεὶ δὲ etc.] Pro οἷς ἐν-
νοοῦμεν Bodl. 1. 2. Aet. ἐνομοῦ-
μεν. Non οἶδαμεν Lub. sed οἶδα
μὲν, Mon. οἶδα. Pro φῶς Lub.
σαφῶς, syllaba σα punctis subnota-
ta; idem τὰ, ante ἐν τῇ καρδίᾳ,
omisit. Infin. ὄραν in Bodl. 1. 2.
Aet. desideratur. Tum pro ἀπαλ-
λαγέντες Mon. ἀπαλλαγῆναι. Post
βίου deest ἕτερον in Bodl. 1. 2.
Aet. Pendet ὄραν ab οἶδαμεν.
De chairio legendum potius videtur:
καὶ πεπεσμεθα τοῦ ἐνταῦθα κτλ.
Gesnero et Marano: ... ὄραν πε-
πεσμεθα, καὶ (sc. πεπεσμεθα)
τοῦ ἐνταῦθα κτλ. Omnes nempe

incipiunt apodosin a verbis ἐπὶ τού-
τοις οὐκ εἰκὸς κτλ., proxime ante-
cedentia οὐ γὰρ καὶ ἡμᾶς ad ἔπλα-
σεν ὁ θεός usque parenthesi inclu-
dentes. Io. Alb. Fabricius (Hist.
crit. de la rép. des lettres T. IX.
p. 135) legit ἢ ἀμείνονα, quando-
quidem sequatur ἢ χεῖρονα. Con-
sideratius Lindner. prius ἢ mente
supplevit. — Deus πάντα φῶς ὦν
coll. c. 16. n. 6.

15. ἂν ... μενοῦμεν] Particula
ἂν cum futuro indic. haud omnino
inusitate dicitur. Epist. ad Diogn.
c. 4: τίς ἂν ... ἠγγήσεται τὸ δεῖ-
γμα; Tatian. Or. ad Gr. c. 18: τοῖς
κακοῖς ἂν ... καταχρήσονται. Adeas
quos in libro De Ep. ad Diogn. (ed.
2) p. 103 laudavi. Lub. μετὰ τοῦ
θεοῦ. Bodl. 1. 2. Aet. τὴν ψυχὴν

terra hanc vitam nos victuros crederemus, tum forsani suspi-
cari liceret nos, carni et sanguini inservientes, vel avaritia
vel cupiditate victos peccare; sed quum iis quae cogitamus,
quae loquimur, deum tum noctu tum interdum adesse sciamus,
eumque, quum totus lumen sit, ea etiam quae in cordibus
nostris latent videre: persuasum habemus nos hac terrestri
vita liberatos aliam vitam victuros esse, praestantiorē ista
terrestri eamque coelestem, non terrenam (quippe quum apud
deum et cum deo extra omnem immutationem et perpersionem
animae, non ut caro, etsi carnem habituri sumus, sed ut
coelestis spiritus, mansuri simus), vel collapsos cum caeteris
deteriorem eamque in ignis supplicio; non enim deus quem-
admodum pecora aut iumenta ita etiam nos finxit, perfun-
ctorie et ut periremus et evanesceremus. Propter haec veri-
simile non est ut lubenter peccemus, nosque magno iudici
tradamus puniendos.

32. Iam minime mirum [est] quod illi ea nobis affingunt
quae dicunt de diis suis: quorum passiones mysteria efficiunt.
Decebat autem ut, si licentiose et promiscue misceri damna-

praetermiserunt. „An pleonasmus
hic est? an *μετὰ θεοῦ* simpliciter
apud deum significat, *σὺν θεῷ* vero
deo adiuvante?” quaerit Gesnerus.
Respondet Lindnerus: „Ego poste-
rius crediderim.“

16. ἦ] Gesner. coniecit *οὐ* le-
gendum. Sed, ut Dechair. iam mo-
nuit, illud ἦ praesferendum est. Tum
Act. *καταπίπτοντες*, in marg. vero
altera vox scripta est.

17. *καὶ ... ὡς*] = *ὡς πρ. κ.*
ὑπ. καὶ ἡμᾶς. Cf. c. 15. n. 13. Sic
inverso ordine dicebant *οὕτως ...*
ὡς. Cf. Wahlil Clav. librr. V. T.
apocryph. p. 506. Arg. supra ulti-
mam vocis *πάρεργον* syllabam α ex-
hibet, ut *πάρεργα* legatur. Signifi-
cat illud adverbium *obiter* (neben-

her, als ein Nebenwerk) sive ut hic
perfunctorie (obenhin). Cf. Iacobs.
ad Philostr. Imagg. p. 606. 612. Iu-
stinus Apol. I. c. 43: *Οὐ γὰρ ὡσπερ*
τὰ ἄλλα, ὅλον δένδρον καὶ τετρα-
ποδα, μηδὲν δυνάμενα προαιρέσει
πράττειν, ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄν-
θρωπον. Μοχ Arg. non ἀπολοί-
μεθα sed ἀπολλώμεθα.

18. *αὐτοῦς*] Ita codd. msti. Sed
Gesner. Rechenb. Lindn. effecerunt
αὐτοῦς. Cf. c. 2. n. 9.

1. *Τοὺς μὲν οὖν κτλ.*] Cf. c.
31. n. 1. Criminis Oedipodeo-
rum concubituum Christianis af-
ficti apud veteres causae christinae
vindices saepe fit mentio. Cfr. in-
primis Minucius Fel. Octav. cc. 9. 31.

2. *Χρηῖν*] Lub. *χηῖν*, Bodl. 1. 2.

ἀδιαφόρως μίγνυσθαι κρίνειν ἔμελλον, ³ ἢ τὸν Δία μεμισσημέναι, ἐκ μητρὸς μὲν Πέρας θυγατρὸς δὲ Κόρης πεπαιδοποιημένον, ⁴ γυναικὶ δ' ἰδίᾳ ἀδελφῇ χρώμενον, ἢ ⁵ τὸν τούτων ποιητὴν Ὀρφέα, ὅτι καὶ ἀνόσιον ὑπὲρ τὸν Θυέστην καὶ μιαρὸν ἐποίησε τὸν Δία· καὶ γὰρ ⁶ οὗτος τῇ θυγατρὶ κατὰ χρησμὸν ἐμίγη, βασιλεῦσαι θέλων καὶ ἐκδικηθῆναι. ⁷ Ἡμεῖς δὲ τοσοῦτον ἀδιάφοροι εἶναι ἀπέχομεν, ὡς μηδὲ ἰδεῖν ἡμῖν πρὸς ἐπιθυμίαν ἐξεῖναι. ⁸ Ὁ γὰρ βλέπων, φησί, γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη μεμολχυσκεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Οἷς οὖν ⁹ μηδὲν τὸ πλέον ἔξεστιν ὄραν ἢ ἐφ' ᾧ ἔπλασεν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ θεός, ἡμῖν φῶς αὐτοὺς εἶναι, καὶ οἷς τὸ ἰδεῖν ἠδέως μοιχεία, ἐφ' ἑτέρα ¹⁰ τῶν ὀ-

Aet. et Duceus ἐχρῆν. Pro ἀδιαφόρως Bodl. 1 et Aet. ἀδιαφόρους. Mox Bodl. 1. 2 ἔμελλον.

3. ἢ τὸν Δία ... πεπαιδοπ.] Cf. c. 20 ibique n. 18. Pro ἢ Bodl. 1. 2. Aet. καὶ. Vocī Πέρας Lub. τῆς praemittit. Scripsit Lobeckius (Aglaphem. T. I. p. 548) τὸν ἐκ μητρὸς ... παιδοποιησάμενον.

4. γυναικὶ ... χρώμενον] Haec omnia in Lub. exciderunt. Editi recte cum Bon. et Aet. γυναικὶ δ' ἰδίᾳ ἀδελφῇ. Etiam Par. 1. Arg. Mon. γυναικὶ ἰδί' ἀδελφῇ. Par. 2 et Ottob. 1. 2 γυναικὶ δ' ἀδελφῇ. Bodl. 1. 2. Clar. γυναικὶ καὶ ἀδελφῇ. Theophilus Ant. ad Autol. III. c. 3: τὴν τε Ἥραν ἰδίαν ἀδελφὴν μὴ μόνον τὸν Δία γαμεῖν, ἀλλὰ καὶ διὰ στόματος ἀνάγνου ἀφῆτοποιεῖν. C. 8: τὴν Ἥραν στόματι μιαρῶ συγγίνεσθαι τῷ Διί.

5. τὸν] Bodl. 2 τῶν.

6. οὗτος] Nempe Thyestes. Is deo cum filia sua (Pelopia) concu-

buit, quia oraculo monitus fuerat: quem ex hac filia sua procrearet Atrei fratris cum ulterem fore. Quod post evenit. Aegisthus enim ex hac filia illius ita natus Atream interfecit; unde etiam factum est ut regnum amissum Thyestes recuperaret. In omnibus editionibus post ἐμίγη legitur sic: βασιλεὺς ἐθέλων καὶ Θυέστης ἐκδικηθῆναι. Sic codd. quoque msti; in plerisque tamen non post ἐμίγη, ut in editionibus, sed post βασιλεὺς commate interpungitur. Excipias Arg., qui veram lectionem βασιλεῦσαι θέλων καὶ ἐκδικηθῆναι indicat; nam is aperte habet: βασιλεῦσαι θέλων καὶ Θυέστης ἐκδικηθῆναι. Schollion in marg. Par. 1 a prima manu: κατὰ κοινοῦ τὸ ἐθέλων. Par. 2 in marg.: ἀπὸ (sic) κοινοῦ τὸ θέλων, quamquam in textu codicis ἐθέλων exstat. De forma huius verbi c. 1. n. 10 adeas; κατὰ κοινοῦ quid valeat dixi Tatian. Or. ad Gr. c. 1. n. 26. Inepta vero vox ista Θυέστης, uti iam Decharius vidit, e margine, in qua aliquis

turi erant, vel Iovem odissent, qui ex Rhea matre et filia Proserpina liberos suscepit, et sua sorore usus est uxore, vel horum inventorem Orpheum, ut qui Iovem Thyeste ipso scelestiorem et contaminatiorem fecisset; etenim hic ex oraculo stuprum intulit filiae, quum regnare vellet et se ulcisci. Nos autem tantum absumus a promiscuis flagitiis, ut nobis ne adspicere quidem liceat ad concupiscendum. Nam *qui adspicit, inquit [dominus noster], mulierem ut eam concupiscat, iam moechatus est in corde suo.* Quibus igitur prorsus non ulterius spectare licet quam ea quorum gratia deus oculos formavit, nempe ut nobis lumen essent, quibusque, de ipsa cogitatione in iudicium vocandis, iucundior adspectus adulterium

ad pronomen οὔτος notaverat de Thyeste Athenagoram hinc loqui, in ipsum textum obrepsit. Tales errores incuria librariorum natos quum alibi notavi tum c. 14. n. 10. Eandem quam equidem proposui lectionem Maranus commendavit, nisi quod ἐθέλων pro θέλων scripsit. Priorem tantum commatii partem sanavit G. Canterus (Novv. lectt. lib. 7. c. 38): βασιλεύσαι ἐθέλων καὶ Θύστης ἐκδικηθῆναι, alteram Decharius: ... ἐμίγη βασιλεύς, ἐθέλων καὶ ἐκδικηθῆναι, — ita quidem, ut hic (debebat, quippe comma post βασιλεύς collocans, scribere οὔτος ὁ βασιλεύς) interpretaretur: „nam hic (Thyestes) oraculo monitus cum filia rem habuit, cumque rex esset et ut fratris factum ulcisceretur“ (!); ille vero verba βασιλεύσαι ἐθέλων ad Iovem referret: „Iovem regni obtinendi causa cum filia rem habuisse, Thyestem autem semet ulciscendi“: cui interpretationi plane obstant quae praecedunt: καὶ γὰρ

οὔτος τῆ θύγ. κατὰ χρῆσμον ἐμίγη.

7. Ἡμεῖς δὲ] Respondet praegresso Τοὺς μὲν. Cf. c. 7. n. 3. Etiam Iustianus Apol. I. c. 15 coram imperatoribus fatetur Christianos praecipue id agere ut caste vivant. Tertullian. Apol. c. 46: Christianus „animo adversus libidinem caecus est.“ Cf. infra n. 11.

8. Ὁ ... αὐτοῦ] Matth. 5, 28. — Verbo μεμοίχευκεν Bodl. 1. 2. Aet. αὐτήν addunt. Ex codd. mstis pro αὐτοῦ, quod est in editis, αὐτοῦ restitui.

9. μηδὲν τὸ πλεόν] Sic codd. msti et editi, exceptis Arg. Bodl. 1. Clar. Aet., Maran. et Lindn.: qui in μηδὲν πλεόν mutarunt. Articulus vero, cuius in locum Gesnerus τι substitui voluit, recte se habet: nam scriptor ad certum quiddam animum advertit, quod liceat spectare. Lub. non ἐπλασειν sed ἐπλασε (c. 1. n. 2).

10. τῶν ὀφθαλμῶν] Aet. τοῦ ὀφθαλμοῦ.

φθалаμῶν γεγονότων, ¹¹ μέχρῃς ἐννοίας κριθησομένοις, πῶς ¹² ἂν οὗτοι ἀπιστηθῶσιν εωφρονεῖν; Οὐ γὰρ πρὸς ἀνθρώπαικούς νόμους ὁ λόγος ἡμῖν, οὗς ἂν τις γινόμενος πονηρὸς καὶ λάθοι C (ἐν ἀρχῇ δὲ ὑμῖν, ¹³ δεσπόται, θεοδίδακτον εἶναι τὸν καθ' ἡμᾶς λόγον ἐπιστούμην), ἀλλ' ἔστιν ἡμῖν νόμος ¹⁴ ὃς δικαιοσύνης μέτρον ἐποίησεν αὐτοὺς καὶ τοὺς πέλας ἔχειν. ¹⁵ Διὰ τοῦτο καὶ καθ' ἡλικίαν τοὺς μὲν υἱοὺς καὶ θυγατέρας νοοῦμεν, τοὺς δὲ ἀδελφοὺς ἔχομεν καὶ ἀδελφάς, καὶ ¹⁶ τοῖς προβεβηκόσι τὴν τῶν πατέρων καὶ μητέρων τιμὴν ἀπονέμομεν. ¹⁷ Οὗς οὖν ἀδελφοὺς καὶ ἀδελφάς καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ γένους νοοῦμεν ὀνόματα, ¹⁸ περὶ πολλοῦ ἡμῖν ἀνύβριστα καὶ ἀδιάφθορα αὐτῶν τὰ σώματα μένειν, πάλιν ἡμῖν λέγοντος ¹⁹ τοῦ λόγου. ²⁰ Ἐάν τις διὰ τοῦτο ἐκ δευ-D

11. μέχρῃς ἐννοίας] Bodl. 1. 2 μέχρῃς ἐννοίαν. Theophyl. l. c. III. c. 13: Καὶ περὶ σεμνότητος οὐ μόνον διδάσκει ἡμᾶς ὁ ἅγιος λόγος τὸ μὴ ἁμαρτάνειν ἔργῳ, ἀλλὰ καὶ μέχρῃς ἐννοίας. Minuc. l. c. c. 31; „pudorem non facie sed mente praestamus.“

12. ἂν] Abest a Bodl. 1. 2.

13. δεσπόται] Sic Arg., iuxta emendationem a prima manu factam. Sic etiam Morell. et Lindn. reposuerunt. (Duc. ὡ δεσπόται.) Idem commendarunt reliqui editores, quia Athenagoras ad utrumque imperatorem loquitur. Omnes msti et editi, iis exceptis quos ante memoravi, δεσπότης exhibent. Quid? Fortasse δεσπόταις legendum, quod eodem fere modo pronuntiatur. Ante ὑμῖν Par. 2 supra lineam καὶ. De sententia huius commatii interpositi cf. c. 11. p. 11 B.

14. ὃς] Arg. Bodl. 1. 2. Mon. ἦ, Aet. ἦ. Sed in Arg. corrector ὃς ad marg. notavit. Mox pro αὐτοῦς (n. 8: c. 2. n. 9), quod in editis invenitur, ex mstis αὐτοῦς

(solus Mon. αὐτοῦς) textui inserui. Tum pro καὶ Gesnerus πρὸς coniecit legendum, idque Suffr. Petrus videtur probasse, dum interpretatur: „quae eam statuit iustitiae regulam ut eodem nobiscum loco habeamus proximos nostros.“ Attamen nihil vetat vulgatam lectionem retinere. Lindnerus αὐτοῦς inepte cepit = ὡς αὐτοῦς. Vox δικαιοσύνης eam significat conditionem qua quis talis est qualis debet esse. Cf. Justin. De monarch. c. 5. n. 5. Formula δικαιοσύνης μέτρον, „vollkommene Rechtschaffenheit“ (cf. Pape Lex. gr. s. v. μέτρον T. II. p. 154), dicta est respectu habito castitatis, quam scriptor Christianis vindicat (n. 1). Tertullianus Apol. c. 45: „Nos soli innocentes. Quid mirum, si necesse est? Enimvero necesse est. Innocentiam a deo edocti et perfecte eam novimus, ut a perfecto magistro revelatam, et fideliter custodimus, ut ab in contemptibili disceptore mandatam. Vobis autem humana aestimatio innocentiam tradidit, humana item dominatio imperavit; inde nec

est, quia oculi in alios usus instituti sunt: ii quomodo temperantes non credantur? Non enim nobis ratio est cum humanis legibus, quas improbus aliquis etiam lateat (vobis autem initio, domini, demonstrabam doctrinam nostram a deo traditam esse), sed nobis lex est quae effecit ut summam integritatem nos teneamus et proximi nostri. Ideo pro aetate alios filios et filias novimus, alios fratres et sorores habemus, et aetate proVectiores patrum et matrum loco colimus. Quos igitur fratres et sorores caeterisque cognationis nominibus dicimus, maximae nobis curae est ut intaminata et incorrupta eorum corpora maneant, logo nobis iterum dicente: *Si quis*

plene nec adeo timendae estis disciplinae.“

15. Διὰ τοῦτο] Bodl. 1. 2 διὰ τοῦτον.

16. τοῖς προβεβηκόσι] Scil. τῆν ἡλικίαν. Cf. Bretschneideri Lex. man. in librr. N. T. (ed. 3) p. 348 et Wahlī Clav. librr. V. T. spocr. p. 418. Verba καὶ μητέρων in Lub. exciderunt.

17. Οὗς . . . καὶ τὰ λοιπὰ] Morell. οὗς οὖν ἀδελφάς καὶ τὰ λοιπὰ, Duc. οὗς οὖν ἀδελφούς καὶ τὰ λοιπὰ. At in omnibus codd. mstis exstat ut supra in textu.

18. περὶ πολλοῦ ἡμῶν] Scil. ἐστὶ. Dicendi genus satis notum. Nes: „Es kommt uns viel darauf an dass die, welche wir unter Brüdern und Schwestern u. s. w. meinen, ihre Körper“ etc. Respicit haud dubio Athenagoras profanam a Gentilibus contra Christianos prolatam interpretationem nominum fratris et sororis, quae Christiani sibi invicem imponere solebant. Minucius l. c. c. 9: „se promiscue appellant fratres et sorores.“ Nimirum in erotica Romanorum dictione frater

et soror euphemistice audiebant qui stupri consuetudine coniuncti erant (= amator et amica). Cf. Kortholt De calumniis paganorum in vett. Christt. sparsis p. 168 sqq. — Voculam καὶ ante ἀδιάφθ. omisit Lub. Pro αὐτῶν Bodl. 1 αὐτοῦ.

19. τοῦ λόγου] Hac voce neque lex (S. Petr. et Dech.) neque religio christiana (Gesn., Liadn., Lardner *Glaubwürdigk. d. evang. Geschichte* P. II. Vol. I. p. 339, coll. I. H. Friedlieb *Schrift Tradition* etc. Vratisl. 1854, p. 268) neque scriptura (Maran.) significatur, sed, quum πάλιν ἡμῶν λέγοντος dicat, idem dominus noster, logos, cuius effatum aliquod (Matth. 5, 28) supra verbo φησὶ introduxit.

20. Ἐάν τις κτλ.] Videtur haec Athenagoras ex apocrypha aliqua scriptura deprompsisse. *Maranus*. Respici puto ad verba, quae in conventibus Christianorum sacris ex scripto, velut ex Agendis, praelegebantur, quibusque de iis instruebantur homines quae ad disciplinam externam, in iis conventibus observandam, spectabant. *Lindner* (Praef. p.

τέρου ²¹ καταφιλήσῃ, ὅτι ἤρσεν αὐτῷ· καὶ ἐκυφρόντος· Οὕτως οὖν ἀκριβοῦσθαι ²² τὸ φίλημα μᾶλλον δὲ ²³ τὸ προσκύνημα δεῖ, εἰς, εἰπον μικρὸν τῇ διανοίᾳ παραβολαθεῖη, ἔξω ἡμᾶς τῆς αἰωνίου τιθέντος ζωῆς.

33. Ἐλπίδα οὖν ζωῆς αἰωνίου ἔχοντες, τῶν ἐν τούτῳ τῷ βίῳ καταφρονοῦμεν, μέχρι καὶ τῶν τῆς ψυχῆς ἠδέων· γυναῖκα μὲν ἕκαστος ἡμῶν ἦν ἠγάγετο κατὰ τοὺς ἑφ' ἡμῶν τεθειμένους νόμους νομίζων, καὶ ταύτην μέχρι τοῦ παιδοποιήσασθαι. Ὡς 37 γὰρ ὁ γεωργὸς ² καταβάλλον εἰς γῆν τὰ σπέρματα ἄρητον περι-

XIX). Nobis arridet sententia Lardneri [l. c.], qui verba haec ex antiquo scriptore christiano desumpta esse putat, quem hac in re diligenter Iesu et apostolorum vestigia legisse Athenagoras hic indicet. *Clarisse* (De Athenag. vit. et scriptt. p. 82). Videntur haec petita esse ex quadam verborum Matth. 5, 29 explicatione, quae aut in apographum ev. Matthaei, quo usus est Athenagoras, irrepserant aut ab Athenagora ipso in commentario quodam inventa minus recte Christo ipsi attributa sunt. *Rud. Anger* (Synopsis evangg. Matth. Marc. Luc., Lips. 1852, p. 271). — Scripturae discrepantia huius loci fere nulla deprehenditur. Lub. ἐκ δευτέρου διὰ τοῦτο, verbis transpositis. Tum Par. 2 in marg. προσκυμα pro προσκύνημα. Denique Bedl. 1 et 2 τῆν (pro τῇ) διανοία.

21. καταφιλήσῃ] Scil. γυναῖκα, — ὅτι ἤρσεν (ἐκείνη) αὐτῷ — supple ἁμαρτάνει.

22. τὸ φίλημα] Etsi osculum apud priscos Christianos signum esset amoris fraterni, tamen quidam eo abutentes gentilibus ansam praebuere calumniandi, ut ex Clementis

Alex. Paedag. III. c. 11. §. 81 patet: τοῦτο ἐκπέκληκεν ἑκονοίας αἰσχρᾶς καὶ βλασφημίας, τὸ ἀνέδην χρῆσθαι τῷ φιλήματι, ὅπερ ἐχρῆν εἶναι μυστικόν.

23. τὸ προσκύνημα] Puto hic respexisse Athenagoram ad illum ritum, quo poenitentes volutabantur ad genua fratrum. Quare apud Tertullianum De poenit. c. 9 celebris illa phrasis occurrit *presbyteris advolvi et caris dei adgeniculari*. Hinc orta illa Gentilium adversus Christianos criminatio, de qua Minucius Felix in Octavio c. 28: „Etiam ille, qui de adoratis sacerdotis virilibus adversum nos fabulatur, tentat in nos conferre quae sua sunt.“ Itaque auctor operis, cuius verba hic ab Athenagora recitantur, de huiusmodi ritu fortasse accipiendus: „Summa scilicet cautione osculum adhibendum, magis autem adoratio“ (μᾶλλον δὲ τὸ προσκύνημα), sive adgeniculatio quae caris dei fieri solet, ut Tertulliani verbis utar. *Gallandius*. Adstipulatus est *Friedlieb* (l. c.). Equidem vero ista conseo argutius a Gallandio quam verius disputata esse neque ullo modo ad sententiarum nexum quadrare.

osculum propterea repetat, quod eo delectetur [, peccat]; et adiiciente: *Summa ergo cautione adhibendum est osculum vel potius saluatio, ut quae, si paululum cogitatione inquinetur, nos ab aeterna vita excludat.*

33. Quam ergo spem habeamus aeternae vitae, ea quae in hac vita versantur contemnimus, ipsas quoque animae oblectationes: uxorem quidem unusquisque nostrum eam quam secundum leges a nobis positas duxit existimans, eamque ad liberorum dumtaxat procreationem. Quemadmodum enim agricola iactis in terram seminibus messem exspectat, non alia

Hic quid vult adgeniculatio? Nota illa corrigentis formula *μᾶλλον δὲ* (vel ut verius dicam: c. 21. n. 12, Wyttenb. in Iulian. p. 223. ed. Schaeff., Bornemann ad Xenoph. Cyrop. V. c. 4. §. 49, Herbst ad Xenoph. Mem. III. c. 13. §. 6) indicat osculum propria salutatione quaedam habendum esse. *Προσκύνημα* est saluatio (Gesn.). *Προσκυνῶ* enim, manu ad os admota osculans reverentiam alicui testor (Herod. III. 11, 18), interdum valet i. q. *saluto* (Sophoc. Phil. 530).

1. *ὑφ' ἡμῶν*] Maranus nullus dubitat quin legendum sit *ὑφ' ὑμῶν*. Haec mutatio Lindnero displicuit. „Tribus enim modis“, is ait (in Cur. poster.), „nuptiae contrahebantur: confarreatione, coemtiono et usu. Prior modus, qui sacrificio oblato per Pontificem Maximum et Flaminem Dialem fiebat, a Christianis observari salva religione non potuit. Idem astatuo de iis nuptiis quae usu fiebant. Coemtiono fieri quidem potuit. Sed Christianos tamen puto suas sibi leges et instituta habuisse. Neque obstant tabulae nuptiales, quae Tertulliano teste

(Ad uxor. II. c. 3) secundum leges romanas fiebant, eo scilicet consilio, ut in iudicio essent validae.“ Cf. Rheinwald *Die kirchl. Archäologie* (Berol. 1830) §. 121 et Locherer *Lehrb. d. chr.-kirchl. Archäologie* (Francof. ad M. 1832) p. 169 sq. Ad verba *καὶ ταύτην* supple *γυναῖκα νομιζῶν*. Matrimonium a Christianis nullam aliam ob causam iniiri ac prolis suscipiendae praeter alios testantur S. Iustinus Apol. I. c. 29: *Οὐκ ἔγαμουμεν εἰ μὴ παιδῶν ἀνατροφῇ*, et Tertullianus Apol. c. 9: „Ab omni post matrimonium excessu ... tuti sumus.“

2. *καταβάλλον*] Lub. Mon. Aet. *καταβαλῶν*. Pro *περιμένει* Bodl. 1. 2. Aet. *μένει*. De accentu vocis *ἄμνητος* accuratissime disputavit Spitzner. ad II. exc. XXX. Aliter Clemens Alex. Paedag. II. c. 10. §. 10 illa comparatione utitur: *τοῖς γεγαμηκέσι σκοπὸς ἡ παιδοποιία, τέλος δὲ ἡ εὐτεκνία, καθάπερ καὶ τῷ γεωργῷ τῆς τῶν σπερμάτων καταβολῆς αἰτία μὲν ἡ τῆς τροφῆς προμήθεια, τέλος δὲ αὐτῷ τῆς γεωργίας ἡ τῶν καρπῶν συγκομιδή.*

μένει, οὐκ ἐπισκίρων, καὶ ἡμῖν μέτρον ἐπιθυρίας ἢ παιδοποιΐα.
³ Εὐροῖς δ' ἄν πολλοὺς τῶν παρ' ἡμῖν, καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖ-
 κας, καταγρησκόνας ἀγάμους ἐλπίδι τοῦ μᾶλλον ⁴ συνέσεσθαι
 τῷ θεῷ. Εἰ δὲ τὸ ἐν παρθενίᾳ καὶ ⁵ ἐν εὐνουσίᾳ μῆναι μᾶλλον
 παρίστησι ⁶ τῷ θεῷ, τὸ δὲ μέχρις ἐννοίας καὶ ἐπιθυρίας ἐλθεῖν
 ἀπέγει, ὧν τὰς ἐννοίας φεύγομεν, πολὺ πρότερον τὰ ἔργα
 παραιτούμεθα. ⁷ Οὐ γὰρ μελέτη λόγων ἀλλ' ἐπιδείξει καὶ διδα- Β
 σκαλίᾳ ἔργων τὰ ἡμέτερα, ⁸ ἢ οἷός τις ἐτέχθη μένειν ἢ ἐφ' ἐνὶ
 γάμῳ. ⁹ ὁ γὰρ δεύτερος εὐπρεπής ἐστι μοιχεία. ¹⁰ Ὅς γὰρ ἄν
 ἀπολύσῃ, φησί, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ γαμήσῃ ἄλλην, μοιχᾶται,
 οὔτε ¹¹ ἀπολύειν ἐπιτρέπων ἢς ἑπαυσέ τις τὴν παρθενίαν οὔτε
 ἐγαμεῖν. Ὁ γὰρ ¹² ἀποστειρῶν ἑαυτὸν τῆς προτέρας γυναίκος,

3. Εὐροῖς δ' ἄν κτλ.] Particula δὲ respondet praecedenti γυναῖκα μὲν etc. Multos utriusque sexus Christianos hac aetate existisse qui a pueritia ad summam senectutem servarent virginitatem illibatam, referunt etiam Iustinus I. c. 15 (n. 10), Origenes c. Cels. I. c. 26, Eusebius De laud. Constant. c. 17, Tertullianus l. c.: „Quidam multo securiores totam vim huius erroris virgine continentia depellant, senes pueri.“ Ad uxor. I. c. 6: „Quot enim sunt qui statim a lavacro carnem suam obsignant?“ De cultu fem. II. c. 9: „Non enim et multi ita faciunt et se spadonatu obsignant propter regnum dei?“ Minucius Octav. c. 31: „Plerique inviolati corporis virginitate perpetua fruuntur potius quam gloriantur, tantum denique abest incesti cupido ut nonnullis rubori sit etiam pudica coniunctio.“ Cf. Pitra Spicileg. Solesm. T. I (Par. 1852. 4°) p. 323.

4. συνέσεσθαι] Aet. συνέσθαι, Bodl. 1. 2 συνέσται. Voces τῷ θεῷ ab his tribus sunt reiectae.

5. ἐν] Deest Lub. Bodl. 1. 2.

6. τῷ θεῷ] Haec in Aet. desiderantur. Mox Bodl. 1. 2 ἐπάγει pro ἀπέγει.

7. Οὐ . . . ἡμέτερα] Cf. c. 11. n. 19.

8. ἢ etc.] Haec verba eperexegetice ad ea quae antecedunt apposita sunt. Bodl. 1. 2. Aet. ἐν pro ἐφ'. Bodl. 1. 2 γαμήσει, non γάμῳ.

9. ὁ γὰρ δεύτερος εὐπρεπής ἐστι μοιχεία] Non solus Athenagoras de digamis iusto severius visus est iudicare. Consuli potest longa series eiusmodi testimoniorum apud Cotelerium ad Herm. Past. II [mand. 4. §. 4] p. 64 [ed. Par. et p. 91 Antwerp.; adde F. Chr. Baur *Die sogen. Pastoralbriefe*, Stuttg. 1835, p. 117 sqq.]. Non tamen praetermittendum quid sentiat Athenagoras, cum praesertim Tillemontius, quo viro nemo aequior, nemo ad vituperandum tardior, Athenagorae verbis adductus sit ut eum o Montanisticis [de quorum circa matrimonium placitis cf. Schwegler *Der Montanismus* p. 58 sqq. 236 sq.] unum

superiniciens, ita nobis cupiditatis modus procreatio liberorum. Multos autem apud nos reperias, tum viros tum mulieres, qui caelibes consenescent quod sperent arctius se cum deo coniunctum iri. Quodsi in virginitate et in spadonatu manere magis deo coniungit, se dare vero cogitationi et cupiditati [ab illo] abducit: quorum cogitationes fugimus, eorum actiones multo magis aversamur. Non enim meditatione sermonum sed demonstratione et disciplina actionum res nostrae continentur, ut quisque vel qualis natus est maneat vel unicis in nuptiis; secundae enim decorum adulterium. *Quicumque enim dimiserit, inquit, uxorem suam et aliam duxerit, moechatur, neque eam dimitti sinens, cuius virginitati finem aliquis imposuit, neque alteram duci.* Nam qui se ipse priori uxore spoliatur,

fuisse non affirmaret quidem sed tamen suspicaretur. Equidem satis causae esse non puto ut in hanc suspicionem vocetur. Nam 1°. cum monogamia maximo esset in pretio apud Christianos, secundae autem nuptiae, etsi non omnino inconcessae, aliqua tamen ignominia notarentur, digamis a sacra communione ad tempus remotis: quid mirum si monogamiam Athenagoras ut commune Christianorum institutum commendat? Similiter Theophilus Antiochenus ad Autol. III [c. 15]: Apud Christianos *μονογαμία τηρεῖται*. Et Minucius Felix [l. c.]: „Cupiditatem procreandi aut unam scimus aut nullam.“ 2°. Metaphora non carent hae voces *occultus est adulter*. Lenit enim asperiores criminationem dum occultum vocat adulterium: ac secundas nuptias nulla lege interdictas fatetur, siquidem tunc manifestum esset vitium. Hanc igitur vim habet decorum illud et occultum adulterium ut digamus per quamdam me-

taphoram ac sensu quodam subtiliore et longius petito adulter sit, quia videlicet, ut addit Athenagoras, discedit ab ea matrimonii ratione, quam deus ab initio instituerat, unica uxore Adamo concessa. *Maranus*.

10. Ὁς . . . μοιχᾶται] Matth. 19, 9. Verba *μὴ ἐπὶ πορνείᾳ* (Lachmann. *παρεκτὸς λόγου πορνείας*) omissa sunt. Pro τ. γυν. αὐτοῦ (sic codd. msti) editi τ. γυν. αὐτοῦ reflexive. Loco *γαμήσῃ* Bodl. 1 *γαμήσει*. Lub. *μοιχᾶται γαμήσας ἄλλην* pro *γαμήσῃ ἄ. μοιχᾶται*.

11. ἀπολύειν] Bodl. 1 ἀπολύσειν. Pro ἧς ἕκαστος Bodl. 1. 2. Aet. ἧ ἕκαστος. Est *ἐπιγαμισῖν* uxore contra fas dimissa vel post mortem eius aliam ducere. Rössler: „Der Mann, meint Athenagoras, bleibt ein Ehebrecher, wenn er sich wieder verheirathet, weil nur ein Mann und ein Weib seien d. h. ein Mann nur ein Weib jemals haben soll.“

12. ἀποστρεφῶν ἐ. τ. πρ. γυν.] = ἀπολύων τὴν προτέραν γυναῖ-

καὶ εἰ τέθνηκε, μοιχός ἐστι παρακεκαλυμμένος, ¹³ παραβαίνων μὲν τὴν χεῖρα τοῦ θεοῦ, ¹⁴ ὅτι ἐν ἀρχῇ ὁ θεὸς ἕνα ἄνδρα ἔπλασε καὶ μίαν γυναῖκα, ¹⁵ λύων δὲ τὴν σαρκὸς πρὸς σάρκα κατὰ τὴν C ἕνωσιν πρόσμιξιν εἰς τοῦ γένους κοινωνίαν.

34. Ἄλλ' οἱ τοιοῦτοι (ὦ τί ἂν εἶποιμι τὰ ἀπόρρητα;) ἄ-

κα. Pro παρακεκαλυμμένος malit Stephanus παρακεκαλυμένως adverbialiter, *occulta ratione*.

13. παραβαίνων] Bodl. 1. 2 παραμένων. Formula τὴν χεῖρα τοῦ θεοῦ indicat τὴν πλάσιν ἢ κτίσιν θεοῦ. Paulo post (c. 34) χεῖρα καὶ γνώμην θεοῦ nominat.

14. ὅτι ... γυναῖκα] Matth. 19, 4: ὁ ποιήσας ἀπ' ἀρχῆς ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς (Gen. 1, 27).

15. λύων κτλ.] Editi λύων δὲ τὴν σάρκα πρὸς σάρκα κατὰ τὴν ἕνωσιν πρὸς μίξιν (εἰς τὴν Duc. addit) τοῦ γένους κοινωνίαν. Sententiam ex his verbis quomodo extrudere possim, equidem haud scio. Dechairius interpretatus est: „et carnem a carne, cui coniuncta erat, separans, videlicet coitus gratiâ sexus coniunctionem.“ Gesnerus forte legendum censuit: λύων δὲ τὴν σάρκα κτλ. πρὸς μίξιν καὶ γένους κοινωνίαν. Sed ipse dubitat an dici possit λύειν τι πρὸς τι pro ἀπό τινος. Lindnero placuit: λύων δὲ τὴν (σάρκα πρὸς σάρκα κατὰ τὴν ἕνωσιν) πρὸς μίξιν τοῦ γένους κοινωνίαν. Quae parenthesis non est unius assis. Codd. msti offerunt eadem verba ista quae sunt in editis. Sed nonnulli excipiendi sunt. Etenim Par. 1. 2 (is supra lineam secunda manu) Arg. Bodl. 1. 2. Clar. Aet. praepositionem εἰς agnoscunt ante τοῦ γένους κοινωνίαν. Ut autem nihil desit ad sensus in-

tegritatem, muta prius σάρκα in σαρκὸς (illud librario in calammum venit ob σάρκα quod sequitur) et ex duobus πρὸς μίξιν (vel μίξιν potius) fac unum πρόσμιξιν (Athenagoras ΠΡΟΣΜΙΞΙΝ scripsit). Itaque redde scriptori certissima emendatione, quam Marano debemus, mutatione paene nulla: λύων δὲ τὴν σαρκὸς πρὸς σάρκα κατὰ τὴν ἕνωσιν (secundum unionem) πρόσμιξιν εἰς τοῦ γένους κοινωνίαν. Matth. 19, 5: καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν (Gen. 2, 24). Cf. n. 14. „Sed“, ait Maranus, „molestum forte videbitur, quod Athenagoras iisdem utatur rationibus quibus Tertullianus catholicam sententiam impugnat in libro De monogamia. Revocat enim Tertullianus ad primam matrimonii institutionem c. 4. Profert etiam c. 9 latam a Christo legem adversus divortium. Sed saepe ex iisdem principiis diversae consecutiones eruuntur. Cum enim haec duo argumenta, de quibus diximus, tum multa alia Hieronymus ex libro Tertulliani De monogamia mutuatur in Epist. 91 (alias 11), non ut secundas nuptias, ut Tertullianus, prohibitas et impermissas sed ut propter intemperantiam concessas esse demonstraret. Primam matrimonii institutionem pariter obficiunt digamis auctor Constitt. apost. III. c. 2 et Clemens Alex. Strom. III. p. 461.“

1. Ἄλλ' οἱ τοιοῦτοι κτλ.] Per

etiãmsi mœrtua sit, occultus est adulter, tum quod manum dei transgrediatur, quoniam initio deus unum hominem finxit et unam mulierem, tum quod arctissimam carnis cum carne coniunctionem ad commiscendum genus colligatam dissolvat.

34. Sed tales quum simus (o quid proferam tacenda ?)

exclamationem ᾧ τί ἄν εἰποιμι τὰ ἀπόρρητα in adversarios invehitur, quorum flagitiosissimas libidines Christianorum castitati opponit, eaque comparatione ceu opportunissima conclusione hanc confutationem claudit. Notandum autem hoc loco est proverbium ἡ πόρνη τὴν σώφρονα [sc. ἐλέγχει], h. e. meretrix pudicam videlicet castigat aut libidinis arguit, quod usurpatum antiquis videtur, quoties deterior aliquis praestantiorem reprehenderet et ea ipsa flagitia, quae in se ipsum vere quadrabant, alteri immerito exprobraret. Non dissimilis huic forma illa est qua dicitur „Sus Minervam.“ *Suffr. Petrus.* Pertinent huc quae Minucius Felix [c. 31] habet: „Haec potius de vestris gentibus nata sunt. Ius est apud Persas misceri cum matribus; Aegyptiis et Athenis cum sororibus legitima connubia; memoriae et tragoediae vestrae incestis gloriantur, quas vos libenter et legitis et auditis; sic et deos colitis incestos, cum matre, cum filia, cum sorore coniunctos. Merito igitur incestum penes vos saepe deprehenditur, semper admittitur.“ Adde Tertull. Apol. c. 9. *Rechenberg.* Prorsus aliter Rich. Rothe (De disciplinae arcani in eccles. christ. origine, Heidelb. 1841. 4°, p. 24) istam exclamationem interpretatus est, nempe de christianis mysteriis coram gentilibus alto silentio tegendis. „Ma-

nifestum est hascœ calumnias (concupitus Oedipodeos et epulas Thyesteas) haud facilius et solidius potuisse dilui quam ingenua et accurata convivii dominici, quod insulsis istis criminationibus ansam dederat, descriptione. Nihilominus tamen Athenagoras hanc viam contemnit et in toto opere suo eucharistiam, immo omnia in universoni quae ad cultum divinum Christianorum referuntur, taciturno calamo praeterit. Quid quod, dum hanc ipsam telam texit, lectoribus quasi per transennam innuit se in argumento versari profanis oculis obvelando, ex improvise haec verba effutiens ᾧ τί ἄν εἰποιμι τὰ ἀπόρρητα? Contra disputavit Neander *Allg. Geschichte d. chr. Rel. u. Kirche* T. I (ed. 2. Hamb. 1842) p. 567; transtulit: „O was soll ich reden von dem, worüber man lieber schweigen sollte?“ Nondum loquitur Athenagoras de tertio crimine Christianis afficto, h. e. *Θυσταίων δολίων*: quod quidem inde originem duxit quod gentiles inepte interpretarentur agaparum, potissimum sacrae coenae, apud illos usum. Mox vero transitum parat; cf. infra n. 8. Crimen alterum, h. e. concubitum incestorum, cur maxime sit Christianis obiectum, c. 32. n. 18 dixi. — Pro ᾧ Bodl. 1. 2. Act. ᾧς. Verba ἀκούμεν τ. τ. παρομ. = de nobis valet quod in proverbio dicitur.

κούομεν τὰ τῆς παροιμίας Ἡ πόρνη τὴν σώφρονα. ² Οἱ γὰρ ἀγορὰν στήσαντες πορνείας καὶ καταγωγὰς ἀθέσμους πεπονημένοι τοῖς νέοις πάσης αἰσχρᾶς ἡδονῆς ³ καὶ μηδὲ τῶν ἀρσένων φειδόμενοι, ἄρσενες ἐν ἄρσεσι τὰ δεινὰ κατεργαζόμενοι, ὄσων σεμνότερα καὶ εὐειδέστερα σώματα παντοίως αὐτὰ ὑβρίζοντες, ⁴ ἀτιμοῦντες καὶ τὸ ποιητὸν τοῦ θεοῦ καλόν (οὐ γὰρ ⁵ αὐτοποίητον ἐπὶ γῆς τὸ κάλλος, ἀλλὰ ὑπὸ χειρὸς καὶ γνώμης πεμπόμενον τοῦ θεοῦ), ⁶ οὗτοι δὲ ἅ συνίσασιν αὐτοῖς καὶ τοὺς σφετέρους λέγουσι θεοὺς, ἐπ' αὐτῶν ὡς σεμνὰ καὶ τῶν θεῶν αὐτὰ ἀχούντες, ταῦτα ἡμᾶς λοιδοροῦνται, κακίζοντες οἱ μοιχοὶ καὶ παιδερασταὶ τοὺς εὐνούχους καὶ μονογάμους, ⁷ οἱ δίκην ἰχθύων ζῶντες. ⁸ καὶ γὰρ οὗτοι καταπίνουσι τὸν ἐμπεισόντα, ἐλαύνοντες ὁ ἰσχυρότερος τὸν ἀσθενέστερον. Καὶ τοῦτό ἐστι σαρκῶν ⁹ ἄπτεισθαι ἀνθρωπικῶν, τὸ κειμένων νόμων, οὓς ὑμεῖς καὶ οἱ ὑμέτεροι πρόγονοι πρὸς πᾶσαν δικαιοσύνην ἐξετάσαντες ἐθήκατε, παρὰ ³⁸ τούτους ¹⁰ αὐτοὺς βιάζεσθαι, ὡς μηδὲ ¹¹ τοὺς ὑφ' ὑμῶν κατα-

2. Οἱ γὰρ ... ἡδονῆς] Similia alii patres narrant: Justin. Apol. I. c. 27. n. 3. — Pro Οἱ Bodl. 1. 2. Aet. οὐ.

3. καὶ μηδὲ ... κατεργαζόμενοι] Rom. 1, 27. „Athenagoras Paulum magis graece fecit scribentem.“ W. A. van Hengel Interpr. Ep. ad Rom. T. I (Sylv. Duc. 1855) p. 146. — Pro ἀρσένων Arg. ἀρρένων. Cf. c. 22. n. 26. Praepositio ἐν ante ἄρσεσι deest in Bodl. 1. 2. Aet.

4. ἀτιμοῦντες] Bodl. 1. 2. Aet. ἀτιμοῦνται, Par. 2 ἀντιμῶνται. — Lindner.: „ποιητὸν τ. θ. καλόν, bonum a deo auctore profectum. Intelligit pulchritudinem.“

5. αὐτοποίητον] Bodl. 1 αὐτὸ ποιητὸν. Arg. ἀλλ' ἀπὸ pro ἀλλὰ ὑπὸ.

6. οὗτοι] Bodl. 1. 2 et Aet. αὐτοὶ. Pro δὲ, quod sequitur, Gesnerus γε scribendum putavit. Neu-

liquam muto. Illud, post participia collocatum, id quod infertur fortius exprimit. Est enim oppositio: ἀγορὰν μὲν ἔστησαν κτλ., ἡμᾶς δὲ λοιδοροῦνται. Pro αὐτοῖς (codd. mstf) legunt Gesner. Rechenb. Dechair. Lindn. αὐτοῖς. Cf. c. 2. n. 9: Μοχ Bodl. 1. 2. Aet. θεοῖς pro θεοῦς. Post θεοῦς non opus cum Dechairio ποιεῖν supplere. Repetas cogitatione ἅ ante λέγουσι τοὺς σφετέρους θεοῦς. Iustinus l. c.: τὰ φανερώς ὑμῖν πραττόμενα καὶ τιμώμενα κτλ. (respicit ad incestos concubitus) ἡμῖν προσγράφετε.

7. οἱ δίκην ἰχθύων ζῶντες] Alludit ad versus Hesiodi Oper. 277 sq.: Ἰχθύσι μὲν καὶ θηροῖσι καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς, Ἐσθθῆιν ἀλλήλους (sc. νόμος ἐστίν), ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶν ἐν αὐτοῖς. Lindnerus censet post illa verba aliquid deesse, forsitan τοὺς ἀγαθοὺς καὶ ἀνεξικάκους, et qui

audimus quod in proverbio est *Meretrix pudicam*. Nam qui nundinas impudicitiae instituunt et infanda omnis turpitudinis diversoria adolescentibus proponunt et ne masculis quidem temperant, masculi in masculos horribilia patrantes, honestiora ac pulchriora quaeque corpora omnibus stupris violantes, dedecorantes etiam factam a deo venustatem (non enim venustas in terra sua sponte exoritur, sed dei manu et voluntate mittitur): hi tandem quae sibi consciverunt quaeque diis suis attribuunt, tamquam de praeclare factis ac deorum propriis gloriantes, ea nobis in convicii loco obliciunt, sicque adulteri et puerorum amatores eunuchos et semel nuptos vituperant, et qui instar piscium vivunt; etenim hi obvium quemque devorant, et infirmum fortior insectatur. Atque hoc est carnibus humanis vesci: contra leges, a vobis et maioribus vestris ad omnem aequitatem descriptas, vim exercere: ita ut missi a vobis provinciarum praesides minime audien-

instar piscium vivunt vituperant homines bonos et iniuriarum patientes, idque propter ea quae sequuntur in fine capituli.

8. καὶ γὰρ ... εἶναι πρόκειται] Transitus est, verbis οἱ δὲ κλητὸν ἐχθύων ζῶντες ad finem usque capituli, a secundo obiecto (n. 1) ad tertium (c. 35. n. 1); eodem enim calore, quo superiorem confutationem claudit, hanc orditur. Nam ut ibi (Οἱ γὰρ ἀγορᾶν κτλ.) libidinem et impudicitiam, ita hic crudelitatem Christianis obiectam in adversarios retorquet. Oratio autem extendit ut adversariis odium apud imperatores concillet, quos piscium more vivere et inestissimas imperatorum leges immanitate sua praevaricari dicit. — Arg. συμπεσόντα pro ἐμπεσόντα. Pronomen οὗτοι ad ἐχθύων respicit.

9. ἀπειθεῖς] Bodl. 1 ἀπειταί.
Corp. Apoll. Vol. VII.

10. αὐτοῦς] Forte ἄλλους reponi debere Gesnerus putat. Rectius refert Lindnerus ad antegressum ἀνθρώπους, quod latet in ἀνθρώπιμός, praeunte Dechairo qui vertit: „hominibus istiusmodi vim inferre.“ „Das ist Fleisch von Menschen genessen — ihnen (wie den Christen geschieht) Gewalt anthun.“ Suffr. Petrus αὐτοῦς arctissime cum τούτους consociavit reddendo: „praeter has ipsas“ (leges) vim et impressionem exercere, scil. in alios (Christianos). Cum sarcasmo loquitur scriptor. Pronomen οὗτος iunctum cum αὐτός intendit. Ita dicebant αὐτός οὗτος (De resurr. cc. 9. 11) et οὗτος αὐτός (c. 24. n. 4. De res. c. 3. n. 16) = is ipse, eben (gerade) disser. Exempla huius dictionis praebent Lexica: coll. Wahlilii Clav. librr. V. T. apocr. p. 80. 370.

11. τοῦς] Bodl. 1. 2 et Act.

πειμπομένους ἡγεμόνας τῶν ἐθνῶν ἐξαρκεῖν ¹² ταῖς δίκαις, οἷς οὐδὲ παιομένοις μὴ παρέχειν ἑαυτοὺς οὐδὲ κακῶς ἀκούουσι μὴ εὐλογεῖν ἔξεστιν. ¹³ οὐ γὰρ ἀπαρκεῖ δίκαιον εἶναι (ἔστι δὲ ¹⁴ δικαιοσύνης ἴσα ἴσοις ἀμείβειν), ἀλλ' ἀγαθοῖς καὶ ¹⁵ ἀνεξικάκοις εἶναι πρόκειται.

35. ¹ Τίς οὖν ² εὐφρονῶν εἶποι τοιούτους ὄντας ἡμᾶς ἀνδροφόνους εἶναι; Οὐ γὰρ ἔστι ³ πάσασθαι κρεῶν ἀνθρωπικῶν μὴ πρότερον ἀποκτείνασθαι τινα. Τὸ πρότερον οὖν ψευδόμενοι, ⁴ τὸ δεύτερον κἄν μὲν τις αὐτοὺς ⁵ ἔρηται εἰ ἐωράκασιν ἢ λέγου- B
σιν, ⁶ οὐδεὶς οὕτως ἀπηρυθριασμένος ὡς εἰπεῖν ἰδεῖν. Καίτοι καὶ δοῦλοι εἰσιν ἡμῖν, τοῖς μὲν καὶ πλείους τοῖς δὲ ἐλάττους, οὓς οὐκ ἔστι λαθεῖν. ⁷ ἀλλὰ καὶ τούτων οὐδεὶς καθ' ἡμῶν τὰ τηλικαῦτα οὐδὲ κατεψεύσατο. Οὓς γὰρ ἴσασιν οὐδ' ἰδεῖν ⁸ κἄν δικαίως φονευόμενον ὑπομένοντας, τούτων τίς ἂν κατείποι ἢ ⁹ ἀνδροφονίαν ἢ ἀνθρωποβορίαν; Τίς ¹⁰ οὐχὶ τῶν περὶ σπουδῆς τὰς δι' ὄπλων ἀγωνίας

τήν. Mox Bodl. 1 ἐξαρχεῖν pro ἐξαρκεῖν.

12. ταῖς δίκαις] Causis, quae contra eos aguntur quibus minime licet etc.

13. οὐ γὰρ] Par. 2. Bodl. 2. Aet. οὐδὲ. Bodl. 1. 2. ἐπαρκεῖ.

14. δικαιοσύνης] Sic ex Par. 1. 2. Bodl. 1. 2. Clar. pro vulg. δικαιοσύνη reposui.

15. ἀνεξικάκοις] Bodl. 1. 2. Aet. ἀλεξικάκοις. Christianorum proprium est illatam iniuriam patienter ferre. Consentaneum igitur non est eos homicidas esse.

1. Τίς οὖν κτλ.] Cf. c. 31. n. 1 et c. 34. n. 8. Criminis Thyesteorum coenarum Christianis afficti apud priscos apologetas saepe fit mentio. Cfr. imprimis Minucius Fel. Octav. cc. 9. 30.

2. εὐφρονῶν] Mon. εὐφρονῶν. De res. c. 12.

3. πάσασθαι] Par. 2. Arg. Bodl. 1. 2. Aet. σπάσασθαι.

4. τὸ δεύτερον] Gesnerus addendum censet ψεύδονται et vertit „Quemadmodum igitur primum ab iis falso dicitur, ita secundum quoque mendacium est.“ Hanc versionem caeteri editores, exceptis Marano et Lindnero, repetierunt. Ipse Dechairius punctum post τὸ δεύτερον collocat et verbis Κἄν μὲν τις novam enuntiationem, immo vero novum caput (XXX), incipit. Maranus edidit ut supra in textu exhibui; Lindnerus sic: „Τὸ πρότερον οὖν ψευδόμενοι. Τὸ δεύτερον [h. e. κατὰ τὸ δεύτερον], κἄν μὲν τις“ κτλ. — Τὸ πρότερον οὖν ψευδόμενοι, scil. Christianos esse homicidas. Ἄ λέγουσιν, infantes scilicet a Christianis vorari (Minuc. Fel. c. 9). Tertullianus Apol. c. 7: „Quis umquam taliter vrgienti infanti supervenit? . . . Si semper latemus, quando proditum est quod admitti-

dis sufficiant, eorum nempe, quibus neque quum verberantur fas est seipsos non [ad verbera] praebere neque quum male audiunt non benedicere; non enim satis est iustum esse (iustitiae autem est par pari referre), sed propositum est ut boni et patientes malorum simus.

35. Quis igitur sanae mentis homo nos, quum tales simus, homicidas esse dixerit? Non enim fieri potest ut carnes humanas degustemus qui non prius aliquem occiderimus. Dum autem alterum mentiuntur: si quis de altero eos interroget an viderint quae dicitant, nemo tam impudens [est] ut vidisse se dicat. Atqui et servi sunt nobis, aliis plures aliis pauciores, quos latere non possumus: horum tamen nemo inventus est qui talia vel mentiretur de nobis. Quos enim sciunt ne iustae quidem caedis adspectum sustinere, quis eos accusaverit vel occisi hominis vel vorati? Quis gladiatorum et ferarum

mus?“ Minucius l. c. c. 28: „Nec intelligebamus ab his fabulas istas semper ventilari, et numquam vel investigari vel probari.“

5. ἐρηται] Bodl. 1. 2. Aet. εἰρηται (form. epic. et ion.).

6. οὐδεὶς] Arg. Lub. Bodl. 1. Mon. Aet. οὐδεὶς ἐστίν.

7. ἀλλὰ καὶ τούτων ... κατεφύσατο] S. Iustinus in Apol. II. c. 12 testatur nonnullos Christianorum servos aut pueros aut mulierculas horrendis tormentis coactos fuisse fabulosa illa flagitia in Christianos fingere. „Forte non habebat in memoria Athenagoras quod apud Iustinum legitur“ (Maran.), aut saltem fama illius facti ad ipsius aures non pervenit; neque una et altera exceptio abrogare solet regulam. At omnium vero oculos vehemens in se convertit persecutio quae hoc ipso anno quo scribebat Athenagoras, h. e. a. 177, ecclesiam Gallicanam afflixit,

servis tormentorum metu Thyesteas coenas et Oedipodeos concubitus indicantibus, ut ex Epistola Gallorum (ap. Eusebium H. E. V. c. 1) discimus, qua curarunt ut mala sua omnibus orientis coetibus innotescerent. Paulo ante scripsit Athenagoras quam persecutio accidit. — Rechenb. καθ' ὑμῶν (pro ἡμῶν) mendose.

8. καὶ] Deest in Par. 2. Bodl. 2. Aet.

9. ἀνδροφονίαν] Bodl. 1. 2. Aet. ἀνδροφονίας. Mox idem ἀνδροποβορίας.

10. οὐχί] Mon. οὐχ ἡ. Lub. οὐ ὃ. Idem valet τῶν περὶ σπουδῆς ac τῶν περισπουδάστων. Gesner. coniicit τίς οὐχ ὑμῶν περισπουδάστους τὰς κτλ. Lindner. abundare dicit τῶν vel id pro αὐτῶν poni. Quid opus non corrupta emendare? Sive dicas ἔχω τι (= τοῦτό μοι

καὶ διὰ θηρίων, καὶ μάλιστα τὰς ὑφ' ἡμῶν ἀγορένας, ἔχει; Ἄλλ' ὁ
 ἡμεῖς, πλησίον εἶναι τὸ ἰδεῖν ¹¹ τὸν φονευόμενον τοῦ ἀποκτεῖναι
 νομίζοντες, ἀπηγορεύσαμεν ¹² τὰς τιαύτας θίας. Πῶς οὖν ¹³ μηδὲ
 ὄρωντες, ἵνα μὴ ἑαυτοῖς ἄγος καὶ μίσημα προστριφαίμεθα, φο-
 νεύειν δυνάμεθα; ¹⁴ Καὶ οἷ τὰς τοῖς ἀμβλαθηδίαις χρωμένας
 ἀνδροφονεῖν τε καὶ λόγον ὑφέξειν ¹⁵ τῆς ἐξαμβλώσεως τῷ θεῷ
 φερειν, κατὰ ποῖον ἀνδροφονοῦμεν λόγον; ¹⁶ Οὐ γὰρ τοῦ αὐτοῦ
 νομίζειν μὲν καὶ τὸ κατὰ γαστρὸς ζῶον εἶναι καὶ διὰ τοῦτο αὐ-
 τοῦ μέλειν τῷ θεῷ, καὶ παρεληλυθότα εἰς τὸν βίον φονεύειν,
¹⁷ καὶ μὴ ἐπιθέσθαι μὲν τὸ γεννηθέν, ὡς τῶν ἐπιθέντων τε-
 κνοκτονούντων, πάλιν δὲ τὸ τραφέν ἀναιρεῖν· ἀλλ' ἐσμέν πάντα
 πανταχοῦ ὅμοιοι καὶ ἴσοι, ¹⁸ δουλεύοντες τῷ λόγῳ καὶ οὐκ ἄρχον-
 τες αὐτοῦ.

36. Τίς ¹ ἂν οὖν ἀνάστασιν πεπιστευκῶς ἐπὶ σώμασιν ἀνα-
 στησομένοις ἑαυτὸν παράσχοι τάφον; Οὐ γὰρ τῶν αὐτῶν καὶ
 ἀναστήσεσθαι ἡμῶν πεπεισθαι τὰ σώματα καὶ ἐσθίειν αὐτὰ ὡς
 οὐκ ἀναστησόμενα, καὶ ἀποδώσειν μὲν νομίζειν τὴν γῆν τοὺς ³⁹
 ἰδίους νεκρούς, οὓς δὲ τις ² αὐτὸς ἐγκατέθαψεν αὐτῷ μῆτε ἀπαι-
 τηθήσεσθαι. ³ Τούναντίον μὲν οὖν αἰκὸς τοὺς μὲν ⁴ μῆτε λόγον
 ὑφέξειν τοῦ ἐνταῦθα ἢ πονηροῦ ἢ χρηστοῦ βίου μῆτε ἀνάστασιν

ἴσκι) περισπούδαστον σὶνε τῶν πε-
 ρισπουδάστων, perinde est.

11. τὸν φον.] Ita Par. 1 et
 Mon., item Maran. Caeteri τὸ φον.
 Rem quod attinet adias Tertullian.
 De spectac. c. 24: „Hinc vel maxi-
 me intelligunt factum Christianum
 de repadio spectaculorum.“ Adde
 Apolog. c. 38, Theophil. ad Autol.
 III. c. 15, Prudent. in Symmach. I.
 379 sqq.

12. τὰς] Abest a Bodl. 2.

13. μηδὲ ὄρ.] Arg. et Ducaeus
 οἱ μηδὲ ὄρ. Pro ἄγος (attic.) vulgo
 ἄγος (ion.).

14. Καὶ] Arg. εἰ.

15. τῆς] Deest Bodl. 2. De re
 cf. Minuc. l. c. c. 30. §. 2.

16. Οὐ γὰρ] Bodl. 1. 2. Ael.
 δὲ οὐκ. Paullo post Arg. Bodl. 1.
 2 μέλλειν, non μέλειν. Tum Mon.
 παρεληλυθότα. Bodl. 1. 2 ἐκ τῶν
 β. Partic. καὶ ante παρεληλ. re-
 spondet praecedenti μὲν.

17. καὶ μὴ ἐπιθέσθαι μ. τ.
 γεννηθέν] Vide quae observavimus
 in libro De Epist. ad Diognetum (ed.
 2) p. 106. Pro μὲν Bodl. 1. 2 et
 Ael. μετὰ.

18. δουλεύοντες etc.] Haec recte
 ita vertunt: leges a ratione accipi-
 mus, non ipsi praescribimus, h. e.
 ad rationis normam nos accommoda-
 mus, nunquam illi adversamur. Lind-
 ner. Lub. habet δ. τ. λ. καὶ οὐκ
 ἀρνοῦντες αὐτόν. Sic etiam Petr.,

Iudes, praesertim si a vobis dentur, non in iis ducat quae summo studio dignantur? Nos autem, quum homicidium spectare paene idem esse arbitremur ac perpetrare, nuntium his spectaculis remisimus. Caedem igitur quomodo perpetrare possimus, qui eam ne spectandam quidem ducimus, ne piaculum et scelus nobis impingamus? Et qui mulieres illas quae medicamentis ad abortum utuntur homicidas esse et rationem huius abortus deo reddituras dicimus, quomodo hominem occideremus? Non enim eiusdem est foetum in utero animal esse et ideo deo curae esse existimare, et editum in lucem occidere: item infantem non exponere, quia infanticidae sunt qui exponant, rursus autem enutritum interficere; sed semper in omnibus iidem et aequales sumus, rationi servientes neque ei imperantes.

36. Quis est igitur qui, quum resurrectionem credat, resurrecturis corporibus sepulcrum se ipsum praebet? Non enim eorundem est et certo tenere corpora nostra resurrectura et ipsa ut non resurrectura comedere, ac terram quidem proprios mortuos reddituram existimare, quos autem quis in se sepeliverit eos a se non repetitum iri. Contra itaque qui nec rationem se huius vitae seu bene seu male actae

nisi quod τῷ θεῷ λόγῳ (divino logo) pro τῷ λόγῳ habet. Illam lectionem Mon: quoque indicat: δ. τ. λ. καὶ οὐκ ἀρτεῖς αὐτοῦ (sic). Inde in Bodl. 1. 2. Clar. Aet. ortum est δ. τ. λ. καὶ οὐκ κρατοῦντες αὐτοῦ. Cf. De res. c. 24. p. 67 B.

1. ἀν] Deest Bodl. 1. 2. Constat praepositionem ἐπὶ seq. dat. interdum referri ad rationem (personae seu rei alicuius) ad aliquem vel ad aliquid: quod attinet ad, in Bezug auf (c. 22. n. 45). Bodl. 1. 2. Aet. ἐαυτοῦ pro ἐαυτὸν. Arg. τάφῳ pro τάφοι.

2. ἀντὸς] Bodl. 1 et Aet. αὐτῶν. Pro ἀντῶ, quod sequitur,

Bodl. 1. 2. Mon. Aet. Bon. et editi (excepto Maraniano) offerunt αὐτῶ. Auctor non reflexive loquitur; cf. c. 2. n. 9.

3. Τοῦναντίον μὲν οὖν κτλ.] Hoc argumentum christianae innocentiae ex superiori dependet; colligit ex antecedentibus ad consequens per antithesin in adversarios longe procliviores esse parricidii suspicionem quam in Christianos, quum illi post mortem nihil mali metuant, Christiani expectent vel aeternas poenas vel aeternum gaudium.

4. μήτε] Par. 1 (is vero secunda manu) Arg. Bodl. 1. 2. Aet. μή. In Lub. et Mon. μήτε deest.

εἶναι οἰομένους, συναπόλλυσθαι δὲ τῷ σώματι καὶ τὴν ψυχὴν καὶ οἶον ἐναποσβέννυσθαι λογιζομένους, μηδενὸς ἂν ἀποσχέσθαι τολμήματος· τοὺς δὲ μηδὲν ἀνεξέταστον ἔσεσθαι παρὰ τῷ θεῷ, συγκολασθήσεσθαι δὲ καὶ τὸ ὑπουργῆσαν σῶμα ταῖς ἀλόγοις ὁρμαῖς τῆς ψυχῆς καὶ ἐπιθυμίαις πεπεισμένους, οὐδεὶς λόγος ἔχει οὐδὲ τῶν βραχυτάτων τι ἁμαρτεῖν. ⁵ Εἰ δέ τῳ λῆρος πολὺς δοκεῖ, ⁶ τὸ σαπὲν καὶ διαλυθὲν καὶ ἀφανισθὲν σῶμα συστήναι πάλιν, κακίας μὲν οὐκ ἂν εἰκότως δόξαν ἀποφεροίμεθα διὰ τοὺς οὐ πιστεύοντας ἀλλ' εὐηθείας· οἷς γὰρ ἀπατῶμεν ⁷ ἑαυτοὺς λόγοις ἀδικοῦμεν οὐδένα. ⁸ Ὅτι μέντοι οὐ καθ' ἡμᾶς μόνον ἀναστήσεται τὰ σώματα, ἀλλὰ καὶ κατὰ πολλοὺς τῶν φιλοσόφων, ⁹ περίεργον ἐπὶ τοῦ παρόντος δεικνύειν, ἵνα μὴ ἐξαγωνίους τοῖς προκειμένοις ἐπείσῳμεν δοκῶμεν λόγους, ¹⁰ ἢ περὶ νοητῶν καὶ αἰσθητῶν καὶ τῆς τούτων συστάσεως λέγοντες, ἢ ὅτι πρεσβύτερα τὰ ἀσώματα τῶν σωμάτων καὶ τὰ νοητὰ προάγει τῶν αἰσθητῶν, ¹¹ καὶ πρῶτοις περιπίπτωμεν τοῖς αἰσθητοῖς, συνισταμένων ἐκ μὲν τῶν ἀσωμάτων κατὰ τὴν ἐπισύνθεσιν τῶν νοητῶν ¹² σωμάτων, ἐκ δὲ τῶν νοητῶν τῶν αἰσθητῶν· οὐ γὰρ κωλύει ¹³ κατὰ τὸν Πυθαγόραν καὶ τὸν Πλάτωνα, γενομένης τῆς διαλύσεως τῶν σωμάτων, ἐξ ὧν τὴν ἀρχὴν συνέστη ἀπὸ τῶν αὐτῶν αὐτὰ καὶ πάλιν συστήναι. Ἄλλ' ἀνακείσθω μὲν ὁ περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγος.

5. Εἰ δέ τῳ κτλ.] Est ἀνομοφωροῦ, qua eorum cachinnis occurrit qui resurrectionis mysterium veluti frivolum quoddam et anile commentum eludebant. Lactantius Instit. div. V. c. 12: „Si vobis sapientes videmur, imitamini; si stulti, contempnite aut etiam ridete, si libet: nobis enim stultitia nostra prodest.“

6. ἑαυτοὺς] Desideratur in Mon.

7. Ὅτι μέντοι κτλ.] De philosophis idem disputantibus uberius est Iustinus Mart. De resurr. c. 6. Cf. ibi n. 22.

8. περίεργον] Bodl. 1. 2 περίεργος.

9. ἢ] Optimam lectionem Gesnerus prava emendatione oī attentavit.

10. καὶ] Bodl. 1. 2. Aet. καὶ. In Mon. verba τῶν αἰσθητῶν καὶ πρῶτοις περιπ. τ. αἰσθητοῖς, in textu omīssa, a correctoris manu in marg. habentur.

11. σωμάτων, ἐκ δὲ τῶν νοητῶν] Haec desunt in Lub.; in Mon. tantummodo σωμάτων excidit. Caeteri codd. msti atque editi omittunt verba τῶν αἰσθητῶν post ἐκ δὲ τῶν νοητῶν. Vidit Suffr. Petrus ista

reddituros nec futuram resurrectionem esse putant, sed cum corpore animam interire et quodammodo exstingui opinantur, eos verisimile est nulli facinori temperaturos; qui vero nihil omnino apud deum examini subtractum iri, ac corpus cum anima cuius motibus a ratione alienis et cupiditatibus ministravit punitum iri persuasum habent, eos ne levissimum quidem peccatum admissuros consentaneum est. Si cui autem merae nugae videntur, putrefactum et dissolutum et prorsus in nihilum redactum corpus iterum coalescere, non sane merito improbitatis opinionem propter eos qui non credunt referamus sed stultitiae; quibus enim rationibus nos decipimus iis neminem laedimus. Caeterum non nos solum corpora resurrectura censere, sed multis etiam philosophis idem videri, supervacaneum est impraesentiarum demonstrare, ne propositae orationi alienas inserere disputationes videamur, sive de iis quae mente et de iis quae sensu percipiuntur ac de eorum constitutione, sive hoc disserentes, incorporea esse antiquiora corporibus et ea quae sensu percipiuntur, licet prima nobis occurrant, iis quae mente percipiuntur esse posteriora, quippe quam ex incorporeis, per cumulatam coniunctionem insensibilium, constant corpora, et ex iis quae mente percipiuntur ea quae sensu; nihil enim prohibet secundum Pythagoram et Platonem quominus, factâ corporum dissolutione, quibus ex rebus primo coaluerant ex iisdem eadem rursus coagmententur. Sed supersedeamus hac de resurrectione disputatione.

flagitante sententia esse adiicienda. Repetita syllaba — τῶν effecit ut a scriba praetermitterentur. Fortasse, id quod Maranus commendavit, ut sibi Athenagoras constet in instituta divisione, legendum: συνισταμένων ἐκ μὲν τῶν ἀσωμάτων, κατὰ τὴν ἐπισύνθεσιν, τῶν σωμάτων, ἐκ δὲ τῶν νοητῶν τῶν αἰσθητῶν. Aliorum coniectationes reprobo. Nimirum Gesnerus pro vulg. ἐκ δὲ τῶν

νοητῶν οὐ γὰρ κωλύει legi voluit: ἐκ δὲ τῶν νοητῶν οὐδὲν κωλύει, Lindnerus autem deleri maluit vel δὲ vel γὰρ vel mutari οὐ γὰρ in οὐδὲν.

12. κατὰ τὸν Πυθ. κ. τὸν Πλ.] Platonis de hac re verba sunt in Timaeo; Pythagorae vero scripta ad nos non pervenerunt, quare ab aliis eius sectatoribus petenda sunt. Suffr. Petrus.

37. Ἑμεῖς δέ, ὧ πάντα ἐν παῖσι φύσει καὶ ¹ παιδείᾳ χρηστοὶ καὶ μέτριοι καὶ φιλόφρονες καὶ τῆς βασιλείας ἄξιοι, δια-
 λελυμένων μὲν τὰ ἐγκλήματα, ἐπιδειχότι δὲ ὅτι καὶ θεοσεβεῖς
 καὶ ἐπιεικεῖς καὶ ² τὰς ψυχὰς κεκολασμένοι, τὴν βασιλικὴν κεφα-
 λὴν ἐπινεύσατε. Τίνες γὰρ καὶ δικαιότεροι ἢ δέονται τυχεῖν,
 ἢ οἵτινες περὶ μὲν τῆς ἀρχῆς ³ τῆς ὑμετέρας εὐχόμεθα ἵνα ⁴ παῖς 40
 μὲν παρὰ πατρὸς κατὰ τὸ δικαιότατον ⁵ διαδέχησθε τὴν βασι-
 λείαν, ⁶ αὔξην δὲ καὶ ἐπίδοσιν καὶ ἡ ἀρχὴ ὑμῶν, πάντων ⁷ ὑπο-
 χειρίων γινομένων, λαμβάνη; Τοῦτο δ' ἐστὶ καὶ πρὸς ⁸ ἡμῶν,
⁹ ὅπως ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγοιμεν, αὐτοὶ δὲ πάντα τὰ
¹⁰ κεκελευσμένα προθύμως ὑπηρετοῖμεν.

1. παιδεία] Lub. παιδία.

2. τὰς] Morell. et Maran. errore omiserunt.

3. τῆς] Deest in Mon. et Lub.; in illo correctoris manus inseruit.

4. παῖς] Mon. παῖς, sed genuina lectio a manu recentiori supra lineam scripta est. Mox κατὰ ante τὸ δικ. in Arg. desideratur.

5. διαδέχησθε] Bodl. 1. 2 διαδέχισθε. Male διαδέχηται Gesnerus coniecit legendum esse: „ut filius in regno olim parenti succedat.“ Velim consulas Prolegg. p. LXXI sq.

6. αὔξην] Sic codd. msti, Bodl. 2 et Aet. exceptis qui (ut Bodl. 1 in marg.) usitatius αὔξησιν praebent. Genuinam lectionem αὔξην servarunt Gesnerus eiusque pedise-

quus Rechenbergius; caeteri cum Ducaeo et Morello αὔξησιν textui inseruerunt. De voce αὔξη, incrementum (Plat. Tim. p. 44 B. al.), doctissimus I. G. Krabingerus (in collatione codicis Mon. mihi missa) consulendos dicit Thom. Mag. Eclog. vocc. Atticc. p. 10, 15 ed. Ritsch., Ast. ad Plat. Polit. p. 554 et Legg. p. 146, Valckenar. Adnotatt. ad Thom. Mag. p. 151 sq., Iacobs. ad Philostr. Imagg. p. 584 sq. Redundare καὶ ante ἡ ἀρχὴ Gesnero, Rechenbergio et Lindnero videtur. Sed alia est ratio huius particulae, hic quippe ἐπιτατικῶς (etiam) usurpatae. — Tertullianus ad Scapul. c. 2: „Christianus ... necesse est ut et ipsum (imperatorem) salvum velit

37. Vos autem, o qui omnino in omnibus rebus naturâ et doctrinâ boni et moderati et humani et imperio digni estis, iam mihi, postquam criminationes dissolvi, ac nostram in deum pietatem et mansuetudinem et animae temperantiam demonstravi, regio capite adnite. Quinam enim digniores qui ea quae petunt impetrent, quam qui pro imperio vestro precamur ut filius a patre, prout aequissimum est, regnum accipiatis, atque incrementis et accessionibus etiam imperium vestrum, omnibus ditioni vestrae subiectis, augeatur? Id autem et nostrae est utilitati, ut placatam et quietam vitam transigamus, et imperata omnia alacres ministremus.

cum toto romano imperio." Apol. c. 30: „Precantes sumus semper pro omnibus imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam“ etc. Prudent. Peristeph. X. 417—420.

7. ὑποχειρίων] Sic aperte codd. msti: excipias Bodl. 1. 2. Clar. Act. Bon. qui ὑποχειρῶν exhibent. Sed Gesner. substituit ἐπιχειρίων, cum eoque Morell. Rechenberg. et (errore typographico) Dechair. faciunt; Duc. Maran. Lindner. recte ὑποχειρίων. Ex vulg. γιγνομένων (Par. 2. Arg. Lub. Bodl. 2. Mon. Bon.) effeci (reliquis codd. mstis fretus) γιγνομένων. Cf. c. 6. n. 19.

8. ἡμῶν] Ita codd. msti, praeter Bon. (ὁμῶν) et Act. (ἡμᾶς). Editores ὁμῶν, exceptis Ducaeo Marano Lindnero qui recte ἡμῶν restituerunt. Christianos Athenagoras, ut ostendat quantum imperatorum causa cupiant, dicit in prosperis imperatorum rebus et in publicis commodis sua etiam commoda invenire.

9. ὅπως ἡρ. κ. ἡσ. βίον διαγοιμεν] 1 Timoth. 2, 2.

10. κεκελευσμένα] Lub. κελουόμενα. Sic etiam Arg. supra lineam. Iidem duo codd. mox ὑπερετοῖμεν, sed Arg. supra lineam ὑπηρετοῖμεν.

ΑΘΗΝΑΓΟΡΟΥ
ΑΘΗΝΑΙΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ
1 ΠΕΡΙ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΝΕΚΡΩΝ.

1. ² Παντι δόγματι καὶ λόγῳ τῆς ἐν τοῖς οὖσι ἀληθείας ἐχο-⁴⁰
 μένῳ παραφύεται τι ψεῦδος· ³ παραφύεται δὲ οὐκ ἐξ ὑποκει-
 μένης τινὸς ἀρχῆς κατὰ φύσιν ὀρμώμενον ⁴ ἢ τῆς κατ' αὐτὸ ὄπερ
 ἐστὶν ἕκαστον αἰτίας, ἀλλ' ὑπὸ τῶν τὴν ἐκθεσμον σκορῶν ἐπὶ C
⁵ διαφθορᾷ τῆς ἀληθείας τετιμηκότων σκουδαζόμενον. ⁶ Τοῦτο

1. ΠΕΡΙ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΝΕ-
 ΚΡΩΝ] Ita ex Parisino 1 et Otto-
 boniano (N. 94) reposui. Argento-
 ratensis περὶ ἀναστάσεως, absque
 vocabulo νεκρῶν. Parisinus 3, in
 quo titulus non praefixus est, habet
 in marg. περὶ ἀναστάσεως. Caeteri
 codices msti (Parisinus 2, Claromon-
 tani 1. 2, Aetionensis, Bigotianus,
 Florentini 1. 2) pariter atque edito-
 res omnes (Nannius, Gesnerus - Ste-
 phanus, Morellus, Ducaeus, Fellus,
 Rechenbergius, Dechairius, Mara-
 nus) legunt περὶ ἀναστάσεως τῶν
 νεκρῶν. Sed illa lectio, antiquis-
 simo Parisino firmata (coll. Acct.
 apost. 23, 6. 24, 15. 21. 26, 23), magis
 concinna est ideoque etiam Carolo
 Benedicto Hase, doctissimo
 mstorum Bibliothecae Parisinae con-
 servatori, cuius sententiam super ea
 percontatus sum, in literis ad me
 datis probata. Pari modo, ex con-
 iectura omissio τῶν articulo, egre-
 gium hunc Athenagorae librum G. A.
 Teller (Fides dogm. de resurrect.

carnis, Hal. et Helmst. 1766, p. 91)
 et C. A. Credner (Beiträge z. Ein-
 leit. in d. bibl. Schriften T. I, Hal.
 1832, p. 54) citaverunt.

2. Παντι δόγματι ... σκουδα-
 ζόμενον] Scholion in marg. Par.
 1 (manu saeculi fortasse undecimi)
 et 2 (prima manu): "Ὅτι [Dechai-
 rius Τῶν contra codd. mstos: illud
 "Ὅτι est eius qui locum summam
 refert] παντι δόγματι καὶ λόγῳ ἀλη-
 θείας ἐχομένῳ παραφύεται τι
 ψεῦδος, οὐκ ἐκ φυσικῆς αἰτίας
 ὀρμώμενον, ἀλλ' ἐξ ἀθέσμον τῆς
 ἀληθείας διαφθορᾶς [Dech. δια-
 φθορᾶς contra codd.] τῶν τὸ ψεῦδος
 τετιμηκότων, ἐκ κακοσχολῶν καὶ
 σκωφαντεῖν ἅπαν ἀγαθὸν καὶ θεῖον
 ἰσπουδακότων. Cf. Supplic. p. Chr.
 c. 31. n. 5. Dechair. laudavit Cicer.
 De nat. deor. I. c. 5: „Non enim
 sumus ii quibus nihil verum esse
 videatur, sed ii qui omnibus veris
 falsa quaedam adiuncta esse dica-
 mus, tanta similitudine, ut in iis
 nulla insit certa iudicandi et assen-

A T H E N A G O R A E
ATHENIENSIS PHILOSOPHI CHRISTIANI
DE RESURRECTIONE MORTUORUM.

1. **O**mni sententiae et doctrinae quae cum rerum veritate consentit adnascitur aliquid mendacii; adnascitur autem non ex subiecto aliquo principio secundum naturam productum aut ex propria cuiusque rei causa, sed ab iis qui adulterinum semen ad corruptionem veritatis cordi habent de industria excogitatum. Id autem licet deprehendere primo qui-

tiendi nota.“ — Lectionem ἐν τοῖς οὖσι Maranus ex Big. reposuit. Priores editores, ut est in reliquis codd. mstis, ἐν τούτοις exhibuere. Ms. Vall. *veritatem in sese admittenti.* „His vocibus ἐν τοῖς οὖσι indicat Athenagoras veritatem certis rebus ac principiis constare, idque opponit iis quae mox de mendacio pronuntiat, nempe nullo illud subiecto principio niti, nulla naturali causa contineri“ (Maran.). Falsa ista lectione ἐν τούτοις S. G. Lange (*Ausf. Geschichte d. Dogmen* T. I. p. 203) in errorem inductus putavit illud scholion esse genuinum libri De resurrectione initium: quam opinionem perversam iam Clarisse (*De Athenag. vit. et scriptt.* p. 26) reprobavit. Deest in Arg. τ. ante ψεύδος.

3. παραφύσται] Clar. 2 παραφύσται, sed ab alia manu σ deletum est.

4. ἦ] Sic Duc. et Maran. ediderunt; caeteri editt. ἡ vitiose.

5. διαφθορᾶ] Par. 3 et Clar. 2 διαφθορᾶ. — Rechenberg. protulit Clement. Alex. Strom. V. c. 3. §. 18: „τοῖς μὲν γὰρ κακοῖς τοῦτο σύνηδες,“ φησὶν δ' Ἐμπεδοκλῆς, „τὸ ἐθέλειν κρατεῖν τῶν ἀληθῶν διὰ τοῦ ἀπιστεῖν.“ Itaque τεθλωμένη καρδίᾳ, ut Basilius Homil. in Ps. 39 loquitur, in veritatis considerationem incumbunt.

6. Τοῦτο δ' ἔστιν] Editi τ. δὲ ἔστιν. Aet. τοῦτον ἔστιν. De sententia cf. Supplic. c. 7 (n. 8). Lactantius Inst. div. V. c. 3: „Philosophorum doctissimi, Plato et Aristoteles et Epicurus et Zeno, ipsi sibi repugnantia et contraria dixerunt. Haec est enim mendaciorum natura, ut cohaerere non possint.“ Clemens l. c. I. c. 13. §. 57: Τὸ γὰρ ψεύδος μυρίας ἐκτροπὰς ἔχει, καθάπερ αἱ Βάκχαι τὰ τοῦ Πενθέως διαφορήσασαι μέλη.

ὅ ἴστω εὐρεῖν πρότερον μὲν ἐκ τῶν καίαις ταῖς περὶ τούτων
 φροντίων ἐπιεικῶτα καὶ τῆς ἐκείνων πρὸς τε ταῖς ἐκείνων
 κεραιτέρους καὶ ταῖς ἐπιεικτέρας γενομένης διαφορῆς, οὐχ
 ἤμισια ἐξ ἑξ αὐτῆς τῆς τῶν ἑν μέσῳ σφραγισμένων ταπεινῆς
 Οὐδὲν γὰρ τῶν ἀληθῶν οἱ ταῦτα κατέλειπον ἐσσοφάντητον,
 οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ, οὐ ἡ τὴν γνώσιν, οὐ τὴν ἐνέργειαν,
 οὐ τὰ τοῖσις ἐπιεικῆ καὶ εἰρήν ἐκόμην καὶ τὸν τῆς εὐσεβείας
 ἡμῖν ὑπογράφοντα λόγον. Ἀλλ' αἱ μὲν πάντη καὶ καθόλου
 ἀποκηρύσσουσι τὴν περὶ τούτων ἀλήθειαν, οἱ δὲ πρὸς τὸ δοκοῦν
 10 αὐτοῖς διαστρέφουσιν, οἱ δὲ καὶ περὶ τῶν ἠφανῶν ἀπορεῖν
 ἐπιτηδεύουσιν. 11 Ὅθεν οἶμαι δεῖν τοῖς περὶ ταῦτα πονουμένοις
 λόγων διττῶν, 12 τῶν μὲν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, τῶν δὲ περὶ τῆς
 ἀληθείας καὶ τῶν μὲν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας πρὸς 13 τοὺς ἀπ-
 στούνας ἢ τοὺς ἀμφιβάλλοντας, τῶν δὲ περὶ τῆς ἀληθείας
 πρὸς τοὺς εὐγνωμονοῦντας καὶ μετ' εὐνοίας δεχομένους τὴν ἀλή-
 θειαν. Ὡς ἐνικεν χρῆ τούτοις περὶ τούτων ἐπιτάξιν ἐθέλοντας
 τὴν ἐκάστοτε προκειμένην χρῆσαν σκοπεῖν καὶ ταύτη τοὺς λόγους 14
 μετρεῖν, τὴν τε περὶ τούτων τάξιν μεθαρρόξιν πρὸς τὸ δέον,
 15 καὶ μὴ τῷ δοκεῖν τὴν αὐτὴν πάντοτε φυλάττειν ἀρχὴν ἀρε-
 λείν τοῦ προσήκουτος καὶ 16 τῆς ἐπιβαλλούσης ἐκάστη χώρας.

7. ἐν μέσῳ] Clar. 2 ἐμῆσῳ.

8. τ. γνώσιν ... τ. ἐνέργειαν] Scil. τοῦ θεοῦ. Cf. Sir. 36, 8. Ep. ad Rom. 11, 33; Sap. 7, 26. Ephes. 3, 7.

9. ἡμῖν] Kannius omisit. Translulit: *imo nec pietatis depictricem orationem. Valla: libros quoque nobis religionem exponentes.*

10. αὐτοῖς] Gesn.-Steph. et Rechenb. αὐτοῖς. Scriptor vero non reflexive loquitur. Cf. Suppl. c. 2. n. 9. Uterque c. 2 πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτοῖς recte edidit. — Par. 2 pro διαστρέφουσιν habet στρέφουσιν et supra lineam δια.

11. Ὅθεν οἶμαι κτλ.] Scholion in marg. Par. 1 (prima manu) et 2: Ἐμφιλοσόφως ἄγαν καὶ τῇ

ὑποθέσει οἰκείως προῆται κατὰ τὸ παρὸν προοίμιον ὁ θαυμάσιος οὗτος καὶ θεῖος ἀνὴρ, τὰ τε προὑπαντιῶντα τὸν προκειμένον λόγον καὶ ὑποτίμνεσθαι κακοσχόλων κεραιτέρους [Dech. κεραιτέρους contra codd. mstos] προφαίνων, καὶ [Dech. hanc vocem omisit contra codd.] ὅπως χρῆ πρὸς αὐτὰ [Dech. ταῦτα contra codd.] παρασκευάζεσθαι τὸν ἀληθείας ἐχόμενον [scil. λόγον: Dech. ἐχόμενον contra codd.] ἐκπαιδεύων. Additur aliud scholion in marg. Par. 1 (manu saec. XI) et 2: Ὅτι τοῖς περὶ δόγμα καὶ λόγον ἀληθῆ πονουμένοις διττῶν χρῆσιν λόγων, ὑπὲρ καὶ περὶ τῶν μὲν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας πρὸς τοὺς ἀπίστους καὶ ἐριστικούς,

dem ex iis qui olim in huiusmodi rebus investigandis versati sunt atque ex eorum et cum antiquioribus et cum aequalibus dissensione, non minime autem ex ipsa earum rerum quae in medio versantur perturbatione. Nullam enim veritatis partem tales homines a calumniis liberam reliquerunt, non essentiam dei, non [eius] scientiam, non operationem, non quae ex his aptâ serie consequuntur et pietatis formam nobis exprimunt. Sed alii veritatem in huiusmodi rebus omnino et in perpetuum desperant, alii ad suas opiniones detorquent, alii etiam res ante oculos positas de industria in dubium vocant. Unde arbitror iis qui operam in huiusmodi res insumunt duplici opus esse disputatione, alterâ pro veritate, alterâ de veritate: priori pro veritate adversus incredulos aut dubitantes, secundâ de veritate ad eos qui aequo sunt animo et veritatem lubenter suscipiunt. Quamobrem qui his de rebus quaerere volunt spectare debent quid quoque tempore expediat eoque disputandi rationem metiri, et disputationis ordinem ad id quod decet accommodare, neque, ut eandem semper exordiendi rationem observare videantur, negligere convenientiam et locum quibusque rebus congruen-

τῶν δὲ περὶ τῆς ἀληθείας πρὸς τοὺς εὐγνωμόνως δεχομένους καὶ ἐπεικῶς [sic codd. msti; Dech. ἐπεικῶς] τοὺς λόγους, οὓς καὶ χρῆ κατὰ τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν προάγειν· ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν τάξιν τοῦ ὑπὲρ καὶ περὶ κατὰ τὴν ἐπιβάλλουσαν τῷ πράγματι χρείαν προσνέμειν· προηγείται γὰρ τὸ εἶ ἔστιν καὶ τί ἔστιν [Dech. c. Par. 2 omisit καὶ τί ἔστιν, sed Par. 1 praebet] τοῦ τούτῳ συνηγορεῖν. Athenagoras igitur duas facit partes: pro veritate et de veritate: quarum in prima adversariorum obiectiones contra resurrectionem al- latus diluit (c. 2 [n. 9] sqq.), in se- cunda christianam resurrectionis fi-

dem confirmat (c. 11 [n. 21] sqq.); inter utramque partem, ut c. 11 ait, hoc interest quod in altera mendacium redarguitur, in altera veritas stabilitur.

12. τῶν μὲν ὑπὲρ τ. ἀληθ.] Haec in Act. desiderantur. Mox verba τῶν δὲ [Act. μὲν pro δὲ] περὶ τ. ἀληθείας· καὶ τῶν [Duc. τῆς mendose] μὲν ὑπὲρ τ. ἀληθείας ab Arg. absant. Utrobique mendum creavit repetitum ἀληθείας.

13. τοὺς] Clar. 2 τὰς, sed in marg. τοὺς altera manu.

14. καὶ μὴ] Deest prior vocula in Act., posterior in Par. 3 et Clar. 2.

15. τῆς] Non apparet in Act.

Ὡς μὲν γὰρ πρὸς ἀπόδειξιν καὶ τὴν φυσικὴν ἀκολουθίαν, πάντοτε πρωτοστατοῦσιν οἱ περὶ ¹⁶ αὐτῆς λόγοι τῶν ὑπὲρ αὐτῆς, ¹⁷ ὡς δὲ πρὸς τὸ χρειωδέστερον, ἀνεστραμμένως οἱ ὑπὲρ αὐτῆς τῶν περὶ αὐτῆς. Οὔτε γὰρ γεωργὸς δύναται ἄν προσηκόντως καταβάλλειν τῇ γῆ τὰ σπέρματα, μὴ προειξιών τὰ τῆς ἀγρίας βύλης καὶ τοῖς καταβαλλομένοις ἡμέροις σπέρμασι λυμαινόμενα, οὔτε ἰατρὸς ¹⁸ ἐνεῖναι τι τῶν ὑγιεινῶν φαρμάκων τῷ δεομένῳ θεραπείας σώματι, μὴ τὴν ἐνουῦσαν κακίαν ¹⁹ προκαθήρας ἢ τὴν ἐπιρρέουσαν ἐπισχών· οὔτε μὲν ὁ τὴν ἀλήθειαν ²⁰ ἐθέλων διδάσκειν, περὶ τῆς ἀληθείας λέγων, πείσαι δύναται ἄν τινα ψευδοδοξίας τινὸς ²¹ ὑποικουρούσης τῇ τῶν ἀκουόντων διανοίᾳ καὶ τοῖς λόγοις ἀντιστατούσης. Διὸ πρὸς τὸ χρειωδέστερον ἀφορῶντες καὶ ἡμεῖς ²² προτάσσομεν ἔσθ' ὅτε τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας λόγους τῶν περὶ τῆς ἀληθείας· κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ποιῆσαι καὶ νῦν ἐπὶ τῶν τῆς ἀναστάσεως λόγων οὐκ ἀχρεῖον φαίνεται ²³ σκοποῦσι τὸ δέον. ²⁴ Καὶ γὰρ ἐν τούτοις εὐρίσκομεν τοὺς μὲν ἀπιστοῦντας πάντη, τινὰς ²⁵ δὲ ἀμφιβάλλοντας, καὶ τῶν γε ²⁶ τὰς πρώτας ὑποθέσεις δεξαμένων τινὰς ἐπ' ἴσης τοῖς

Tum in Clar. 2 ex voce ἑκάστῳ altera manus ἑκατέρῳ effecit. Denique in Arg. prior scriptura χάρας in χρείας est mutata.

16. αὐτῆς] Scil. ἀληθείας, de qua est sermo. Nannius substituit: *de rebus ... pro rebus*.

17. ὡς δὲ] Sine ratione Decharius legendum ὡς γε coniecit. Formula ὡς μὲν πρὸς ... ὡς δὲ πρὸς haud insolens est: Ps. - Justin. Quaest. et Respp. ad Orthodox. 77 et 101 (Corp. Apoll. Vol. V) p. 108 et 152. C. 2 dicit ὅσον μὲν ... ὅσον δέ. Pro ἀνεστραμμένως Aet. ἀνεστραμμένης.

18. ἐνεῖναι] Cur Io. Alb. Fabricius (Hist. crit. de la rép. des lettres T. IX. p. 136) hanc aoristi II formam verbi συνίημι mutari velit cum praesenti tempore ἐνιέναι, non

intelligo, praesertim sequente aoristo: *πεισαι δύναται ἄν*. Pariter *συνεῖναι* apud alios apologetas temere tentatum est, ut exempla ad Tatian. c. 39 n. 6 a me allata docent.

19. προκαθήρας] Id Athenagorae ex Par. 1 et Big. reddidi. Caeteri codd. msti nec non editi *προκαθάρας*. Dicebant Attici *καθήρας* teste Phrynicho. Interdum iis, ut Platoni, aoristus *καθᾶραι* illatus est culpa librariorum. Cf. Lobeck. ad Phryn. p. 25 et Stephan. Thes. gr. ling., ed. C. B. Hase, Vol. IV. p. 760.

20. ἐθέλων διδάσκειν] Arg. Par. 3. Clar. 2 *διδάσκειν ἐθέλων*. Cf. Suppl. c. 1. n. 10.

21. ὑποικουρούσης] Aet. *υποικουρούσης*.

tem. Quantum enim ad demonstrationem et naturalem ordinem attinet, priores sunt semper sermones de veritate iis qui pro veritate sunt, quantum autem ad maiorem utilitatem, conversâ ratione hi pro veritate illis de veritate praeunt. Neque enim possit agricola semina convenienter terrae committere, nisi prius sylvestrem materiam ac bonis seminibus nocentem evulserit, neque medicus salutare pharmacum aegroto corpori infundere, nisi prius residentem vitiositatem expurgarit aut irruentem cohibuerit; neque profecto qui veritatem docere vult possit, de veritate disserens, quemquam persuadere delitescente in audientium animo falsa aliqua opinione et iis quae dicuntur obstante. Quamobrem nos quoque, ad id quod utilius est respicientes, nonnunquam sermones pro veritate iis quae de veritate sunt praeponimus; pariter nunc quoque facere in hac de resurrectione pertractatione non inutile videtur considerantibus quid deceat. Nam hac etiam in re nonnullos invenimus omnino incredulos, quosdam dubitantes, atque ex iis qui prima principia susceperunt quos-

22. προτάσσομεν] Clar. 2 προστάσσομεν, sed σ erasum. Paullo ante Act. ἀφορῶν τε pro ἀφορῶντες.

23. σκοποῦσι] Scil. ἡμῖν. Antea enim ἀφορῶντες καὶ ἡμεῖς. Arg. τοῖς σκοποῦσι.

24. Καὶ γὰρ ... ἀποροῦντας] Scholion in marg. Par. 1 (manu saec. XI) et 2: Ὅτι [Dech. omisit contra codd. mstos] τῷ περὶ [Dech. omisit contra codd.] τῆς ἀναστάσεως λόγῳ οἱ μὲν πάντῃ [Dech. παντελῶς contr. codd.] ἀπιστοῦσιν, οἱ δὲ ἀμφιβάλλουσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν δεξαμένων ὡς ἔστιν ἀνάστασις [non recte intellexit scholiastes τὰς πρώτας ὑποθέσεις: n. 26] εἰσὶν [Dech. hoc verbum omisit contra codd.] οἷτινες [Dech. ὅτινες] ἐπ'

ἴσης τοῖς ἀμφιβάλλουσιν ἀπιστοῦσιν ἀλόγως καὶ ἀναιτίως.

25. δὲ] Clar. 1. Act. et Ms. Vall. καὶ: id quod editi quoque habent, excepto Marasiano.

26. τὰς πρώτας ὑποθέσεις] Coniici posset eos hic designari qui recens conversi caetera quidem dogmata credebant, sed adhuc de resurrectione fluctuabant. Hanc enim pro veritate disputandi rationem, quam in prima parte operis sequitur Athenagoras, utilem esse ait c. 11 ad eorum qui recens ad religionem accessere dubitationes et falsas suspiciones evellendas. Sed satius est prima principia hic intelligere omnipotentiam dei et mundi creationem illo volente. Non enim alia statuit principia Athenagoras in hac prima parte, quam postquam absol-

ἀμφιβάλλουσιν ἀποροῦντας· τὸ δὲ πάντων παραλογώτατον ὅτι ταῦτα ²⁷ πᾶσχοῦσιν, οὐδ' ἠντιναοῦν ἔχοντες ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπιστίας ἀφορμὴν, οὐδ' αἰτίαν εὐρίσκοντες εἰπεῖν εὐλογον, δεῖ ἢ ἀπιστοῦσιν ἢ ²⁸ διαποροῦσιν.

2. ¹ Σκοπιῶμεν δὲ οὕτως. ² Εἰ πᾶσα ἀπιστία μὴ προχει- **D**
 ρως καὶ κατὰ τινα δόξαν ἄκριτον ἐγγινομένη τισίν, ἀλλὰ μετὰ
 τινος αἰτίας ἰσχυρᾶς καὶ τῆς κατὰ τὴν ἀλήθειαν ἀσφαλείας· τότε
³ γὰρ τὸν εἰκότα σώζει λόγον, ὅταν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα περὶ οὗ
 ἀπιστοῦσιν ἄπιστον εἶναι δοκῇ· τὸ γὰρ τοι τοῖς οὐκ οὔσιν ἀπί-
 στοῖς ἀπιστεῖν ἀνθρώπων ἔργον οὐχ ὑγαινοῦσθαι κρίσει περὶ τὴν
 ἀλήθειαν χρωμένων. Οὐκοῦν ⁴ χρὴ καὶ τοὺς περὶ τῆς ἀναστά-
 σεως ἀπιστοῦντας ἢ διαποροῦντας μὴ πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτοῖς
⁵ ἀκρίτως καὶ τὸ τοῖς ἀκολάστοις πεχαρισμένον τὴν περὶ ταύτης
 ἐκφέρειν γνώμην, ἀλλ' ἢ ⁶ μηδεμιᾶς αἰτίας ἐξάπτειν τὴν τῶν **42**
 ἀνθρώπων γένεσιν (ὅ δὴ καὶ λαν ἐστὶν ⁷ εὐεξέλεγκτον), ἢ τῷ
 θεῷ τὴν τῶν ὄντων ἀνατιθέοντας ⁸ αἰτίαν εἰς τὴν τοῦδε τοῦ δόγ-

vit ait c. 11 se id quod sibi propo-
 suerat perfecisse „tum per ea quae
 naturā prima sunt, tum per ea quae
 ex his consequuntur.“ *Matanus.*

27. πᾶσχοῦσιν] Ms. Vall. agunt
 (= πράττουσιν).

28. διαποροῦσιν] Clar. 2 δια-
 ποροῦσι.

1. Σκοπιῶμεν] Aet. σκοποῦμεν.

2. Εἰ πᾶσα ἀπιστία κτλ.]
 Scholion in marg. Par. 1 (manu
 saec. XI) et 2: "Ἐλεγχος ἐντεῦθεν
 ἤδη τῶν περὶ τὴν ἀνάστασιν ἀ-
 πιστως ἐχόντων ἀπὸ τοῦ μὴ προ-
 χείρως συλαγωγείσθαι [sic codd.
 nisi, nisi quod Par. 2 συλλαγωγεί-
 σθαι vitiose habet; Dech. ἀ. τ. μὴ
 πρ. μὴ συλλαγωγείσθαι: unde inepte
 coniecit ἀ. τ. πρ. συναγωγείσθαι]
 τοῖς κατὰ ἄκριτον δόξαν οἰστροη-
 λατοῦμένοις, ἀλλὰ μὴ μετ' ἰσχυ-
 ρᾶς αἰτίας καὶ ἀσφαλείας· ἀφ' ὧν
 δὴ [Dech. δὲ contra codd.] καὶ τὸ

πιστὸν πέφυκεν ἀναβλαστάνειν.
 Τὸ γὰρ τοῖς, [Dech. τοῖς omisit
 contra codd.] ἄγαν πιστοῖς ἀπι-
 στεῖν ἀνθρώπων ἔργον οὐχ ὑγαι-
 νόντων τὸν λογισμόν. Εἰ δὲ τοῦτο
 οἱ τὴν ἀνάστασιν ἀπιστοῦντες ἢ
 διαποροῦντες [scil. ποιοῦσιν], εἰ
 μὲν μηδεμιᾶς αἰτίας ἐξάπτοντες
 τὴν τῶν ἀνθρώπων γένεσιν τοῦτο
 ληροῦσιν, ἐγγύθεν τὸν ἔλεγχον τοῦ-
 τον [codd. et Dech. τοῦτο] ἀκολ-
 σονται· ἢ τῷ θεῷ τὴν αἰτίαν [scil.
 τῶν ὄντων] ἀνατιθέντες τὴν τῶν
 ἀνθρώπων ἀνάστασιν ἢ [Dech. ἢ
 omisit contra codd.] ὡς ἀδύνατον
 ἢ ὡς ἀβούλητον [Dech. ἀβούλευ-
 τον contra codd.] τῷ θεῷ ἀπι-
 στοῦσιν, ὅπερ ἐσχάτης ἀνοίας καὶ
 ἀσεβείας. — Pro Εἰ Par. 3 et Clar.
 2 ὅτι dederunt; Aet. illud Εἰ prae-
 termisit. Mox Clar. 2 καὶ τῆς κα-
 τὰ τὴν vice καὶ τῆς κατὰ τὴν.
 Locum editores non intellexerunt.

dam non minus animi incertos quam qui dubitant: omnium autem absurdissimum est quod ita animo affecti sunt, quamvis nullam prorsus ex ipsis rebus habeant ansam incredulitatis, nec causam probabilem afferre possint, cur non credant aut cur dubitent.

2. Consideremus autem sic. Si omnis incredulitas non temere et ex inconsiderata opinione, sed cum gravi aliqua causa et tuta in inquirendo vero diligentia quibusdam insidet [, non est quod repugnetur]: tunc enim iustam habet rationem, quum ipsam rem cui fidem derogant incredibilem esse patet; profecto enim res quae non sunt incredibiles non credere hominum est minime sano de veritate iudicio utentium. Oportet igitur ut etiam qui resurrectioni fidem derogant aut de ea dubitant non ad id quod temere ipsis videtur et quod hominibus intemperantibus gratum est suam ea de re sententiam dirigant, sed aut nulla ex causa hominum originem repetant (quod sane perfacile refellitur), aut deo rerum causam adscribentes ad hoc dogma velut ad quoddam principium

Marani interpunctione *Εἰ πᾶσα ... ἀσφαλείας (τότε ... χρωμένων) οὐκ οὖν* nihil lucratur. Medicinam excogitavit Hemsterhusius (ad Lucian., Opp. ed. Bip., Vol. III. p. 341) legendo *Εὐλόγος ἐστὶ πᾶσα ἀπιστία κτλ.* Sed nimia est mutatio. Quid igitur? Apodosis ad verba *Εἰ πᾶσα ... ἀσφαλείας* supplenda est: *καλῶς ἔχει (so ist es gut)*. Iam nulla restat difficultas verborum alioqui perobscurorum. Saepissime hoc σχῆμα ἀνανταπόδοτον apud veteres reperitur: de quo adeas a me observata in Epist. ad Diogn. c. 3. n. 1 (Corp. Apoll. Vol. III. p. 165. coll. librum meum De Ep. ad Diogn. ed. 2. p. 101); adde Winer. *Gramm. d. neutest. Spr.* (ed. 6) p. 529 et Rost. *Griech. Gramm.* (ed. 7) p. 642. Cum *ἔγγινομένη* Corp. Apoll. Vol. VII.

subaudias ἐστίν, ut alibi: cf. e. g. Suppl. c. 25. n. 1. Big. *ἔγγινεται*. Hemsterhusius (l. c.) existimavit ex verbis *καὶ τῆς κ. τ. ἀλ. ἀσφαλείας* efficiendum esse *καὶ τῆς κ. τ. ἀλ. ἀσφαλείας*. Quamquam nulla est emendandi necessitas.

3. γὰρ] Deest Par. 3 et Clar. 2.
4. χροῆ] Aet. non agnoscit.
5. ἀκρίτως] Abest a Par. 3 et Clar. 2. De verbis quae sequuntur cf. c. 19: *τὸ τοῖς ἀκολάστοις καὶ λάγνοις φίλον Φάγωμεν κτλ.*

6. μηδεμιᾶς ... γένεσιν] Big. *μηδεμίαν αἰτίαν ἐξάπτειν τῇ τῶν ἀνθρώπων γενέσει.*

7. εὐεξέλεκτον] Hanc vocem (Plat. Hipp. mai. p. 293 D. ed. Steph.) Clar. 2 in *εὐξέλεκτον* deformavit.

8. αἰτίαν] Aet. αἰτίας.

ματος ἀποβλέπειν ὑπόθεσιν, καὶ διὰ ταύτης δεικνύναι τὴν ἀνάστασιν οὐδαμόθεν ἔχουσαν τὸ πιστόν. ⁹ Τοῦτο δὲ ποιήσουσιν, εἰάν δεῖξαι δυναθῶσιν ἢ ἀδύνατον ¹⁰ ὃν τῷ θεῷ ἢ ἀβούλητον τὰ νεκρωθέντα τῶν σωμάτων ἢ καὶ ¹¹ πάντα διαλυθέντα πάλιν ἐνώσαι καὶ συναγαγεῖν πρὸς τὴν τῶν ¹² αὐτῶν ἀνθρώπων σύστασιν. Ἐάν δὲ τοῦτο μὴ δύνωνται, παυσάσθωσαν τῆς ἀθέου ταύ- **B** τῆς ἀπιστίας καὶ τοῦ βλασφημεῖν ἢ μὴ θέμις· ὅτι γὰρ οὔτε τὸ ἀδύνατον λέγοντες ἀληθεύουσιν οὔτε τὸ ἀβούλητον, ἐκ τῶν βηθησομένων ¹³ γενήσεται φανερόν. ¹⁴ Τὸ ἀδύνατόν τινι γινώσκειται κατ' ἀλήθειαν τοιοῦτον ἢ ἐκ τοῦ μὴ γινώσκειν ¹⁵ τὸ γενησόμενον, ἢ ἐκ τοῦ δύναμιν ἀρκοῦσαν μὴ ἔχειν πρὸς τὸ ποιῆσαι καλῶς τὸ ἐγνωσμένον. ¹⁶ Ὅ τε γὰρ ἀγνοῶν τι τῶν γενέσθαι δεόντων οὐκ ἂν οὔτ' ἐχειρῆσαι οὔτε ποιῆσαι τὸ παράπαν δυναθῆι ὅπερ ἀγνοεῖ· ὅ τε γινώσκων καλῶς τὸ ποιηθησόμενον, καὶ πόθεν γένοιτ' ἂν καὶ πῶς, δύναμιν δὲ ἢ μὴδ' ὅλως ἔχων πρὸς ¹⁷ τὸ ποιῆσαι τὸ γινωσκόμενον ἢ **C**

9. Τοῦτο δὲ etc.] Nunc Athenagoras in prima tractatus parte aggreditur confutare negantes resurrectionem, hoc usus dilemmate: „si resurrectio non futura est, aut ideo non est quia deus non potest aut quis non vult mortuos resuscitare.“ At utrumque demonstrat absurdum esse: non posse (c. 2—9) et non velle (c. 10). Rechenberg. laudavit Ioannem Dam. De orth. fide IV. c. 28. p. 29 simili modo dicentem: Οὕτω τοίνυν πίστευε καὶ τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν ἔσεσθαι θεία βουλήσει καὶ νεύματι· σύνδρομον γὰρ ἔχει τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν.

10. ὃν] Non legitur in Par. 3 et Clar. 2.

11. πάντα] Arg. πάντα, sed in πάντα mutatum.

12. αὐτῶν] Abest a Par. 2. (Clar. 1?) Act. et Ms. Vall.; pari-

ter apud Nannium. Iam Stephanus, in editione Gesneriana, (ex Par. 3) reposuit.*

13. γενήσεται] Deest Arg.

14. Τὸ ἀδύνατον κτλ.] Scholion in marg. Par. 1 (manu saec. XI) et 2: Ὅτι [Par. 2 et Dech. omisere] τὸ ἀδύνατόν τινι ποιῆσαι τι ἢ ἐξ ἀγνοίας τοῦ γενησομένου συμβαίνει ἢ ἐκ τοῦ μὴ αὐτάρκως ἔχειν πρὸς τὸ [Par. 2 et Dech. πρὸς τὸ omisere] ἐπιτελέσαι τὸ ἐγνωσμένον· ἐχειρῆσαι γὰρ τοῖς ἀδυνατοῖς οὐκ ἐν τοῖς σάφροσι λογισθείη. Ἀγνοίαν δὲ ἢ ἀδυναμίαν προσάπτειν [Par. 2 et Dech. hoc verbum omisere] θεῷ, τῷ [Dech. τὸ contra codd. mstos] καὶ πρὸ γενέσεως [Dech. γενέσθαι contra codd.] ἀκριβῶς λεπτογνοῦντι [nota novum hoc verbum, ut ἀγνοεῖω et ἀμφιγνοεῖω formatum neque in Steph. Thesouro repertum, pro quo Dech. contra codd. suppeditat inepte

respiciant, et ex eo demonstrent nihil omnino resurrectionem habere quod sit credibile. Id autem perficient, si demonstrare queant vel non posse deum vel nolle mortua corpora aut etiam omnino dissoluta iterum coagmentare et ut iidem homines constituentur conglutinare. Quodsi id non possint, desinant impie increduli esse et blasphemis ea quae non licet appetere; nihil enim veri ab iis afferri, sive non posse dicant sive nolle, ex his quae dicemus perspicuum erit. Rem ab aliquo perfici non posse certo intelligitur aut ex eo quod non cognoscat quid faciendum sit, aut ex eo quod satis virium non habeat ad id quod cognovit praeclare efficiendum. Etenim qui ignorat quid faciendum sit nec aggredi nec perficere omnino potest quod ignorat; et qui praeclare novit quid faciendum sit, et unde et quomodo faciendum, vires autem aut nullas omnino habet ad faciendum quod cognoscit aut non

λεπτολογούντι] τὸ πόθεν ἕκαστον τῆς σύστασιν παρ' αὐτοῦ ληφθὲν ἔσχηκεν καὶ διαλυθὲν πάλιν εἰς ποῖα μετακεχώρηκεν, ἐσχάτης [Dech. ἐκάστης contra codd.] ἐστὶν ἀσβείας. Ὁ γὰρ ἀκριβῶς οὕτως εἰδὼς πῶς ἀδυνατῶς ἔξει ταῦτα λαβῶν πρὸς τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐπαναγαγεῖν; — Dechair. attulit Cicer. De nat. deor. II. c. 30: „At et ignorantie rerum aliena naturae deorum est, et sustinendi muneris propter imbecillitatem difficultas minime cadit in maiestatem deorum.“

15. τὸ γενησόμενον] Athenagoras erklärt gleich das γενησόμενον durch ποιηθησόμενον, καὶ πόθεν γένοιτ' ἂν καὶ πῶς, und noch deutlicher in der Anwendung οὕτως ἀγνοεῖν τὸν θεὸν δυνατὸν τῶν ἀναστησομένων σωμάτων τῆς φύσιν κτλ., d. h. Gott müsste nur den Körper der wieder zusammengesetzt werden soll nicht genau kennen,

wo seine Thelle hingekommen seien welche dazu gehört haben. Rössler. — Antea pro γινώσκεται (Par. 1. Arg. Act., at Big. γίνεσθαι) et γινώσκουσιν (Par. 1. 2. 3. Arg. Clar. 2) editi γινώσκονται et γινώσκουσιν habent. Sed deinceps, ut omnes codd. msti, formam offerunt Nostro usitatam γινώσκων (Act. γινώσκων), γινωσκόμενον (Clar. 2 γινωσκόμενον) etc. Cf. Suppl. c. 13. n. 10. Mox Clar. 2 ἀλκοῦσαν pro ἀρκοῦσαν.

16. Ὁ τε γὰρ ... ὁ τε γιν.] Ita ex Par. 1. 3. Arg. Clar. 2 reflexi pro vulg. ὁ γὰρ ... ὅτε γιν. (Gesn. - Steph. Rechenb. Dech. ὅ,τε γιν.). Arg. Par. 3. Clar. 2 δυνήθει τὸ παράπαν transpositis verbis. Tum Clar. 2 ποιηθησόμενον pro ποιηθησόμενον.

17. τὸ ποιῆσαι] Deest Act. Idem ἀρκοῦσας pro ἀρκοῦσαν.

μη ἀρκοῦσαν ἔχων, οὐκ ἂν ἐγχειρήσειε τὴν ἀρχήν, εἰ ¹⁸ σωφρο-
νοίη καὶ τὴν ἰδίαν ἐπισκέψαιτο δύναμιν, ἐγχειρήσας δὲ ἀπερι-
σκέπτως οὐκ ἂν ἐπιτελέσειε τὸ δόξαν. Ἄλλ' οὔτε ἀγνοεῖν τὸν θεὸν
δυνατὸν τῶν ἀναστησομένων σωμάτων ¹⁹ τὴν φύσιν κατὰ τε μέ-
ρος ὅλον καὶ μόριον, οὔτε μὴν ²⁰ ὅποι χωρεῖ τῶν λυομένων ἕκα-
στον, καὶ ποῖον ²¹ τῶν στοιχείων μέρος δέδεκται τὸ λυθὲν καὶ
²² χωρῆσαν πρὸς τὸ συγγενές, κἄν πάνυ παρ' ἀνθρώποις ἀδιά-
κριτον εἶναι δοκῇ τὸ τῷ παντὶ πάλιν προσφυῶς ἠνωμένον. Ὡς
γὰρ οὐκ ἠγνόητο ²³ πρὸ τῆς οἰκείας ἐκάστου συστάσεως οὔτε τῶν D
γενησομένων στοιχείων ἢ φύσις ἐξ ὧν τὰ τῶν ἀνθρώπων σώ-
ματα, οὔτε τὰ μέρη τούτων ἐξ ὧν ²⁴ ἤμελλεν λήψεσθαι τὸ δόξαν
πρὸς τὴν τοῦ ἀνθρωπέου σώματος σύστασιν, εὐδηλον ὡς οὐ-
δὲ μετὰ τὸ διαλυθῆναι ²⁵ τὸ πᾶν ἀγνοηθήσεται ποῦ κεχώρηκεν
ἕκαστον ὧν εἴληφε πρὸς τὴν ἐκάστου συμπλήρωσιν. ²⁶ Ὅσον μὲν
γὰρ κατὰ τὴν νῦν κρατοῦσαν παρ' ἡμῖν τῶν πραγμάτων τάξιν
καὶ τὴν ἐφ' ἑτέρων κρίσιν, μεῖζον τὸ τὰ μὴ γινόμενα προγι-
νώσκειν· ὅσον δὲ πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν τούτου σο- 43
φίαν, ἀμφοτέρω κατὰ φύσιν, καὶ ῥᾶδιον ἐπ' ἴσης ²⁷ τῷ τὰ μὴ
γινόμενα προγινώσκειν τὸ καὶ διαλυθέντα γινώσκειν.

18. σωφρονοίη] Clar. 2 σω-
φρονοίη. Dein ἐπισκέψαιτο (Par.
1. 3. Arg. Clar. 1. 2. Big.) pro
vulg. ἐπισκέψεται reposui. Par. 3
et Clar. 2 non ἰδίαν (sic caett.
codd.) sed οἰκείαν. Cf. c. 12. n. 9.

19. τὴν φ. . . μόριον] Ita
codd. msti et editi, nisi quod τε
Par. 2. Act. et Nannius omiserunt.
Noli fortasse τὸ sive τε pro τε ob-
trudere. Est μέρος (ὅλον) mem-
brum aliquod corporis (integrum) et
μόριον pars alicuius membri. Cf.
c. 3. n. 14. Io. A. Fabricius (Hist.
crit. de la rép. des lettres T. IX. p.
136) scribendum censet sic: φύσιν
ὅλων τε κατὰ τε μέρος καὶ μόριον.
Non muto.

20. ὅποι] Par. 3 et Clar. 2 ὅπη.

21. τῶν στοιχείων] Codd. msti
et editi τοῦ στοιχείου. Excipias
Big.: unde Maranus τῶν στοιχείων
recepit. Similis error reperitur c. 7.
n. 9. Pro δέδεκται Act. δεδέηται.

22. χωρῆσαν] Act. χωρήσας.
Mox idem καὶ κἄν.

23. πρὸ] Act. πρὸς.

24. ἤμελλεν] Arg. Act. et De-
chair. ἔμελλεν. Par. 3 et Clar. 2
ἔμελλε, sine ν. De illa forma apud
Atticos non repudiata ad Matthiae
Ausf. gr. Gramm. (ed. 2) p. 298
et Boeckh. ad Plat. Men. p. 148 sq.
De addito ν cf. Suppl. c. 1. n. 2.

25. τὸ πᾶν] Designat auctor
hac voce („das Ganze“, cf. Aesch.
Prom. 456, alios) corpus, μετὰ
τὸ διαλυθῆναι = postquam disse-

satis idoneas, is prorsus non aggredietur, si sapiat ac vires suas consideret, temere autem aggressus non perficiet id quod sibi proposuit. Deum autem neque latere potest quae sit corporum ad vitam revocandorum natura, seu membra integra seu membrorum partes quod attinet, neque quo abeat unumquodque eorum quae dissolvuntur, neque quae pars elementorum exceperit id quod dissolutum in loca sibi congruentia migravit, quamvis hominibus discerni omnino non posse videatur quidquid cum partibus universi sibi cognatis rursus coaluit. Quem enim non latebat ante propriam cuiusque constitutionem neque futurorum elementorum natura, ex quibus humana corpora, neque eorundem elementorum partes, ex quibus decerpturus erat id quod ipsi ad humani corporis constitutionem aptum videretur: facile patet eum neque, postquam totum [corpus] dissolutum fuerit, ignarum fore quonam migraverit unumquodque eorum quae ad cuiusque perfectionem adhibuerat. Nam quantum ad vigentem nunc apud nos rerum ordinem et de caeteris rebus iudicium attinet, maius est ea quae nondum sunt praenoscerere; quantum autem ad dei maiestatem eiusque sapientiam attinet, utrumque secundum naturam [est], et quidem facile [est] aequae ea quae nondum sunt praenoscerere ac quae dissoluta sunt cognoscere.

lutum fuerit nempe in diversa elementa, ut ex praecedentibus (ποιον των στοιχειων μέρος δέδεκται τὸ λυθῆν) patescit. Marano autem legendum videtur εἰς τὸ πᾶν, quum antea dictum sit: τὸ τῷ παντι πάλιν προσφυσῶς ἠνωμένον. Reddidit: „postquam idem corpus in varias universi partes dissipatum fuerit.“

26. Ὅσον μὲν γὰρ κτλ.] Scholion in marg. Par. 1 (manu saec. XI) et 2: Ἀνθρώποις μὲν γὰρ τοῦτο [hanc vocem Par. 2 et Dech.

omiserunt] δοκεῖ μέγα, μόνον καὶ κατὰ τὴν οἰκίαν [Dech. κατ' οἰκίαν contra codd. mstos] φύσει τὸ τὰ μέλλοντα γινώσκειν, θεῷ δὲ μόνῳ τὸ καὶ ταῦτα εἰδέναι ἀκρίβειστορον ἀνθρώπων καὶ πρὸς τοῦτοις καὶ τὰ διαλυθέντα πρὸς ποῖα μετακεχώρηκε.

27. τῷ] Pendet ab ἐπ' Ἰσης. C. 1: ἐπ' Ἰσης τοῖς ἀμφιβάλλουσιν. Editores ἐπ' Ἰ. commate a dativo τῷ inepte sciunxerunt. Aet. et Nannius τὸ τῷ. Idem editor postea γινόμενα vitiose.

3. Καὶ μὲν καὶ τὴν δύναμιν, οὗς ἔστιν ἀρροῦσα πρὸς τὴν τῶν σαρκῶν ἐνίστασιν, δείκνυσθαι ἢ τοῦτον αὐτῶν γένους.
 1 Ἐὶ γὰρ μὴ ὄντα κατὰ τὴν πρώτην οἰστικῶν ἐπιείκῃ τὰ πῶν ἀνθρώπων σάρκα καὶ τὰς τούτων ἀρχάς, καὶ ἀπιοθέντα, κατ' ὄν ἂν τύχη 2 τρόπον, ἀναστῆσαι μετὰ τῆς 3 ἰσῆς ἀρχαίας ἐξ ἰσῆς γὰρ αὐτῶ καὶ τοῦτο δυνατὸν. Καὶ τῷ λόγῳ βλάβος B οὐδέν, κἄν ἐξ ὑἱῆς ὑποθῶνται πως τὰς πρώτας ἀρχάς, πῶν ἐκ τῶν στοιχείων 4 ὡς πρώτων τὰ σάρκα τὰ πῶν ἀνθρώπων, 5 κἄν ἐκ σπερμάτων. 6 Ἦς γὰρ ἔστι δύναμις καὶ 7 τὴν παρ' αὐτοῖς νενομισμένην ἀπορροὴν οὖσαν μαρτυρεῖται, καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ ἀδικόσητον πολλοῖς καὶ διαφόροις εἰδέσι ποιεῖται, καὶ τὰ μέρη τῶν στοιχείων εἰς ἓν συναγαγεῖν, καὶ τὸ σπέρμα ἓν ὄν καὶ ἀπλοῦν εἰς πολλὰ διελεῖν, καὶ τὸ ἀδιάρθρωτον διαρθεῖσαι, καὶ 8 τῶ μὴ ζῶντι δοῦναι ζωὴν, τῆς αὐτῆς ἔστι καὶ τὸ 9 δευ- C ληλομένον ἐνίστασιν, καὶ τὸ κείμενον ἀναστῆσαι, καὶ τὸ τεθνηκυῖος ζωοποιῆσαι πάλιν, καὶ τὸ φθαρτὸν 10 μεταβαλεῖν εἰς ἀφθαρσίαν. 11 Τοῦ αὐτοῦ δ' ἂν εἴη καὶ τῆς αὐτῆς δύναμις καὶ σοφίας καὶ

1. Ἐὶ γὰρ μὴ ὄντα etc.] Comp. c. 10. p. 50 B. Simili ratione alii priscae ecclesiae patres creationem protoplastorum ortumque omnium deinceps nascentium hominum dicunt dei potentiam probare ac maxime cum futura convenire corporum in vitam revocatione. Cf. ad Iustin. Mart. De resurr. c. 5. n. 15 et ad Tatian. c. 6. n. 5 observata.

2. τρόπον] Morell. et Duc. male τύπον.

3. ἰσῆς] Sic omnes codd. msti; etiam Ms. Vall. aequali facilitate. Editi vere αὐτῆς.

4. ὡς πρώτων] I. q. ut principis omnium (Nann.), als Urstoffsen (Interpr. Campid.). Mox in Clar. 2 τὰ ante τῶν ἀνθρ. excidit.

5. κἄν ἐκ] Aet. καὶ ἴν.

6. Ἦς γὰρ ἔστι κτλ.] Scho-

lion in marg. Par. 1 (manu saec. XI) et 2: Ταῦτα προήχθη ἐκεῖν διὰ τε τὰ κατ' ἀρχάς ὑποστάιντα καὶ τὰ μετ' ἐκεῖνα ἐκ συνδυασμῶν [Par. 2 et Dech. usitatis συνδυασμῶν] ζῶον ἢ σπερμάτων καταβολῆς προερχόμενα.

7. τὴν παρ' αὐτοῖς νενομισμένην] Ita scripsi ope Par. 3. Clar. 2 et Big.; eandem indicant scripturam Par. 1 et Arg., in quibus est τὴν παρ' αὐτῆς νενομισμένην. Ms. Vall.: Nam quam deus habet potestatem ad eam quae informis est formandam propter id quod putant. Caeteri codd. msti (Par. 2. Clar. 1? Aet.) aeque ac editi τὴν παρὰ τῆς νενομισμένης. Dechair. supplet φύσεως, reddens cum Nannio a sua conditione. Solutus Maranus dedit τὴν παρ' αὐτοῖς νενο-

3. Et profecto etiam potestatem [dei] excitandis ad vitam corporibus parem esse probat eorundem origo. Nam si non exstantia hominum corpora eorumque principia in prima creatione fecit, etiam dissoluta, quolibet id contigerit modo, pari facilitate excitabit: pariter enim potest id quoque. Nec de hac ratione quidquam detrahitur, sive ex materia nonnulli prima principia, sive ex elementis ut principiis humana corpora componant, sive ex seminibus. Cuius enim potestatis est et informi ut ipsi existimant materiae formam affingere, et specie ac ornatu carentem multis variisque figuris ornare, et partes elementorum in unum cogere, et semen quae res una est et simplex in multa dividere, et quod incompositum est componere, et quod vitae expers est vitam donare: eiusdem [potestatis] est et id quod dissolutum est coagmentare, et quod iacet excitare, et quod mortuum est ad vitam revocare, et quod corruptum est ad statum corruptionis expertem convertere. Eiusdem auctoris eiusdemque potestatis ac sa-

μισμένην. Cum νενομισμένην subintellige ὕλην ex antecedentibus, ita ut verba ἄμορφον οὖσαν locum obtineant appositionis.

8. τῶ] Deest Arg.

9. διαλελυμένον] Nannius λελυμένον (sic). •

10. μεταβαλεῖν] Duc. μεταβάλλειν. Pro εἰς ἀφθαρσίαν Arg. εἰς ἀφθαρτον.

11. Τοῦ αὐτοῦ δ' ἂν εἴη κτλ. usque ad finem c. 4] Scholion in marg. Par. 1 (manu saec. XI) et 2: Περὶ τῶν ἀπορουμένων τισιν ὅτι πῶς δυνατόν ἀνθρώπου ὑπὸ ἰχθύων βρωθέντα καὶ εἰς αὐτῶν ὑπόστασιν μεταβαλόντα καὶ πάλιν τῶν ἰχθύων [τ. ἰχθ. omisit Dech. contra codd. mstos] ὑπὸ ἀνθρώπων βρωθέντων ἢ καὶ [hanc vocem Par. 2 et Dech. omiserunt] ζώων ἑτέρων,

ἅπερ πάλιν ὑπὸ [Par. 2 et Dech. ὑπ'] ἄλλων θηρίων ἐξηναλώθη καὶ πρὸς σύστασιν τῶν τούτων σωμάτων μετέβαλεν, — πῶς οὖν [indicat οὖν apodosin] τὸ εἰς τοσούτων ὑπόστασιν κατακερματισθὲν αὐθις ἐφ' ἐνὶ σώματι, ἀνθρώπου συστάσει, ἐξαναστῆναι [repete animo δυνατόν scil. ἐστὶ: Par. 2 ἐξαναστῆσαι, unde Dech. ἐξαναστήσει coniecit], τινὰ τοῖς ἄλλοις ὑπόστασιν καταλιπὸν [Par. 2 et Dech. καταλιπὼν et iidem mox γραφεῖσιν pro τραφ.] τοῖς ὑπὸ τούτων τραφεῖσιν; Coll. Ps. - Justin. Quaest. Gent. ad Christ. 15 (Corp. Apoll. Vol. V) p. 320 et XI (15) p. 340 ibique adnotata. Adiice Cyrill. Hieros. Catech. 18, Gregor. Nyss. De opif. hom. c. 26, Augustin. De civ. dei XXII. c. 20. Cf. infra c. 7. n. 20.

τὸ ¹² διατεθρυμμένον πλήθει ζώων παντοδαπῶν, ὅποσα τοῖς τοιούτοις σώμασιν ἐπιτρέχειν ¹³ εἴωθε καὶ τὸν ἐκ τούτων ἀγείρειν κόρον, διακρίναι μὲν ἐκεῖθεν, ἐνωῶσαι δὲ πάλιν τοῖς οἰκείοις ¹⁴ μέρεσι καὶ μορίοις, καὶ εἰς ἓν ἐξ ἐκείνων ¹⁵ χωρήσῃ ζῶον, καὶ εἰς πολλά, καὶ ἐντεῦθεν εἰς ἕτερα, καὶ ¹⁶ ἐκείνοις αὐτοῖς συνδιαλυθὲν ἐπὶ τὰς πρώτας ἀρχὰς ἐνεχθῆ κατὰ τὴν φυσικὴν εἰς ταύτας ἀνάλυσιν· ὃ δὴ καὶ μάλιστα ταραττεῖν ἔδοξέ τινας **D** καὶ τῶν ἐπὶ σοφίᾳ θαυματομένων, ἰσχυρὰς οὐκ οἶδ' ὅπως ἠγησαμένων τὰς παρὰ τῶν πολλῶν φερομένας ¹⁷ διαφορήσεις.

4. Οὗτοι ¹ δὲ γέ φασιν πολλὰ μὲν σώματα τῶν ἐν ναυαγίοις ² καὶ ποταμοῖς δυσθανάτων ἰχθύσι γενέσθαι τροφήν, πολλὰ δὲ τῶν ἐν πολέμοις θνησκόντων ἢ κατ' ἄλλην τινὰ τραχύτεραν αἰτίαν καὶ πραγμάτων περίστασιν ταφῆς ἀμοιρούντων τοῖς προστυγχάνουσι ζώοις προκείσθαι βοράν. Τῶν οὖν οὕτως ἀναλισκομένων σωμάτων, καὶ τῶν ταῦτα συμπληρούντων ³ μερῶν καὶ μορίων εἰς πολὺ πλήθος ζώων διαθρυπτομένων· καὶ διὰ τῆς **44** τροφῆς ⁴ τοῖς τῶν τρεφομένων σώμασιν ἐνουμένων, πρῶτον μὲν τὴν διάκρισιν τούτων φασιν ἀδύνατον, πρὸς δὲ ταύτῃ τὸ δεύτερον ἀπορώτερον. Τῶν γὰρ τὰ σώματα ⁵ τῶν ἀνθρώπων ἐκβροσκηθέντων ζώων, ⁶ ὅποσα πρὸς τροφήν ἀνθρώποις ἐπιτήδεια, διὰ τῆς τούτων γαστροῦς ἰόντων καὶ τοῖς τῶν μετειληφόντων σώ-

12. διατεθρυμμένον] Aet. διατεθρεμμένον.

13. εἴωθε] Clar. 2 εἴωθεν. — Ἐκεῖθεν: h. o. ab illis animalibus.

14. μέρεσι καὶ μορίοις] Eadem formula deprehenditur cc. 4. 5. 6. 8. 16. 17. Cf. c. 2. n. 19. Nullam esse puto, ut Marani verbis utar, in prima voce difficultatem: et quum saepe in hoc opere occurrat, membra corporis ubique videtur significare. At quid sit μόριον fateor mihi non ita facile visum esse, nec sine plurima inquisitione perspexi membrorum partes hac voce designari. Supra c. 2 opponitur μόριον toti membro.

Praeterea humores, pituitas, bilem et alia huiusmodi nequaquam hoc vocabulo significat Athenagoras, qui c. 7 declarat „resurgentia corpora ex propriis iterum partibus constare, nihil autem ex iis quae humida aut sicca, calida aut frigida dicuntur aut partem esse aut partis locum et speciem occupare, immo non semper in partibus alimentum accipientibus permanere, nec cum resurgentibus resurgere, nihil tum conferente ad vitam sanguine sive pituita sive bili sive spiritu.“ — Pro καὶ ... καὶ, quod sequitur, Aet. καὶ ... καὶ.

pietiae fuerit etiam id quod discerptum est ab omni generis animalium multitudine, quaecumque eiusmodi corporibus accurrere solent suamque ex illis satietatem capere, inde separare, et propriis membris et membrorum partibus iterum adiungere, etiamsi in unum ex illis animalibus migraverit, etiamsi in multa, etiamsi inde in alia, etiamsi cum illis ipsis unâ dissolutam ad prima principia secundum naturalem dissolutionem redierit: quod quidem nonnullos visum est maxime perturbare eosque sapientiae laude insignes, quibus graves nescio quo pacto visae sunt quae a vulgo iactantur dubitandi rationes.

4. Hi scilicet dicunt multa eorum corpora, qui in naufragiis et fluminibus misere perierunt, escam piscibus facta esse, multa item eorum, qui in bello obierunt aut ob aliam tristiore causam et calamitatem sepultura caruerunt, quibuslibet feris exposita esse ad vorandum. Quum ergo sic absumta fuerint corpora, quumque membra et membrorum partes ex quibus constabant in plurimas belluas dilaniata et cum earum corporibus per nutritionem coagmentata fuerint: primò quidem fieri posse negant ut inde eliciantur, deinde vero aliud esse difficilíus dicunt. Nam quum pastae humanis corporibus belluae, quotquot ad homines alendos aptae sunt, in eorum ventrem descendant et cum edentium corporibus

15. χωρήσει] Arg. χωρήσειν.

16. ἐκείνοις αὐτοῖς] Sic Par.

1. Clar. 1. Act. Pariter supra τούτων αὐτῶν, c. 6 ταύτης γε αὐτῆς, c. 8 τούτοις αὐτοῖς, Suppl. c. 34 τούτους αὐτούς. Cf. ibi n. 10. Caeteri codd. msti αὐτοῖς ἐκείνοις. Pro συνδιαλυθῆν et ἐνεχθῆ Big. συνδιαλυθῆ et ἐνεχθῆναι.

17. διαπορήσεις] Act. διαπορήσεις.

1. δέ γέ] Big. δὴ γάρ, quae quidem lectio placet Marano. Sed non est quod offendas in illis particulis:

δέ orationem pergit, γέ ad οὔτοι pertinet. Cf. Klotz. ad Devar. p. 361. Clar. 2 φασί, sine ν. Cf. Suppl. c. 1. n. 2, c. 12. n. 22. al. Mox Act. ἐναυγίσις pro ἐν ναυαγίσις.

2. καὶ] Arg. Par. 3. Clar. 2. Big. ἦ. Cf. c. 23. n. 12.

3. μερῶν κ. μορίων] Cf. c. 3. n. 14.

4. τοῖς] Deest Clar. 2. Tum Act. τρεπομένων.

5. τῶν] Non est in Act.

6. ὁπόσα] Par. 3 et Clar. 2 ὁμοίως ὡς.

μασιν ἐνούμενων, ἀνάγκη εἶναι ⁷ πᾶσαν, τὰ μέρη τῶν ἀνθρώπων, ὅποσα τροφή γέγονε τοῖς μεταληφόσι ⁸ ζώοις, πρὸς ἕτερα τῶν ἀνθρώπων μεταχωρεῖν σώματα, τῶν μεταξὺ ⁹ τούτοις τραφέντων ζώων τὴν ἐξ ὧν ἐτράφησαν τροφήν διαπορθευόντων **B** εἰς ἐκείνους τοὺς ἀνθρώπους ὧν ¹⁰ ἐγένετο τροφή. Ἐἴτα τούτοις ἐπιτραγωδοῦσι τὰς ἐν ¹¹ λιμοῖς καὶ μανίαις τοληθηθείσας τεκνοφαγίας καὶ τοὺς κατ' ἐκβουλήν ἐχθρῶν ὑπὸ τῶν γεννησαμένων ¹² ἔδηδεσμένους παῖδας, καὶ ¹³ τὴν Μηδικὴν τράπεζαν ἐκείνην καὶ τὰ τραγικὰ δεῖπνα Θυέστου καὶ τοιαύτας δὴ τινὰς ἐπισυνείρουσι ¹⁴ παρ' Ἑλλήσι καὶ βαρβάροις καινουργηθείσας συμφοράς· ἔκ τε τούτων κατασκευάζουσιν, ὡς νομίζουσιν, ἀδύνατον τὴν ἀνάστασιν, ὡς οὐ δυναμένων τῶν ¹⁵ αὐτῶν μερῶν ἐτέ- **C** ροις τε καὶ ἑτέροις συναναστῆναι σώμασιν, ἀλλ' ἦτοι τὰ τῶν προτέρων συστήναι ¹⁶ μὴ δύνασθαι, μεταληλυθότων τῶν ταῦτα συμπληρούντων μερῶν πρὸς ἑτέρους, ἢ τούτων ἀποδοθέντων τοῖς προτέροις ἐνδεῶς ἔξειν τὰ τῶν ὑστέρων.

5. ¹ Ἐμοὶ δὲ δοκοῦσιν οἱ τοιοῦτοι πρῶτον μὲν τὴν τοῦ δημιουργήσαντος καὶ διοικοῦντος τόδε τὸ πᾶν ἄγνοεῖν δύναμιν τε καὶ σοφίαν, ἐκάστου ζώου φύσει καὶ γένει τὴν προσφυῆ καὶ κατάλληλον συναρμόσαντος τροφήν, καὶ μήτε πᾶσαν φύσιν πρὸς

7. πᾶσαν] Arg. πᾶσι.

8. ζώοις] Nannius ζώης (sic) mendose.

9. τούτοις] Scil. τῶν ἀνθρώπων σώμασι. Par. 3 et Clar. 2 τούτων.

10. ἐγένετο] Nempe ζῶα. Par. 3 et Clar. 2 ἐγένοντο.

11. λιμοῖς] Clar. 2 λιμῶ. Idem καὶ omisit. Tum Aet. et Nannius ἐπιτοληθείσας.

12. ἔδηδεσμένους] Arg. ἔδηδεμένους et Clar. 2 ἔδηδομένους.

13. τὴν Μηδ. τράπεζαν] Scholion in marg. Par. 1 (prima manu): Ἦν Ἄρπαγος [cod. Ἄρκαλος] ἐθονᾶτο [cod. ἐθύνατο], ὅτι Κύρον

περίεσεν. Ἡ ἱστορία παρ' Ἡροδότῳ. Harpagus filii sui membra ab Astyage apposita imprudens comedit. Her. I. c. 119. Cf. Diogen. 6, 37.

14. παρ' Ἑλλ. κ. βαρβ.] Clar. 2 οὐ παρὰ βαρβάροις μόνον ἀλλὰ καὶ παρ' Ἑλλήσι. Barbaros carne humana vescentes quod attinet, videtis Aelian. Var. hist. IV. c. 1 et Pompon. Mel. II. c. 1.

15. αὐτῶν] Clar. 1 αὐτοῦ.

16. μὴ] Aet. καὶ.

1. Ἐμοὶ δὲ δοκοῦσιν κτλ.] Scholion in marg. Par. 1 (manusae. XI) et 2: Λύσις τῶν τοιού-

coagmententur: necesse esse omnino ut hominum corpora, quaecumque belluas istas aluere, in alia hominum migrent corpora, quippe quum belluae, quas interim aluere, acceptum alimentum in eos homines traiiciant quibus ipsae in cibum cedunt. Tum his tragice addunt liberos quos parentes fame aut insania urgente ausi sunt vorare et pueros quos per inimicorum insidias appositos epulati sunt, simulque Medicam illam mensam et tragicas coenas Thyestis et alia huiusmodi adnectunt novo calamitatis genere apud Graecos et barbaros perpetrata: ex quibus efficiunt, ut ipsis quidem videtur, impossibilem esse resurrectionem, quum eadem partes cum aliis et aliis corporibus exsuscitari non possint, nam aut priorum corpora consistere non posse, partibus ex quibus constabant ad alios traductis, aut, si hae [partes] prioribus redantur, imperfecta fore [corpora] posteriorum.

5. Sed mihi videntur eiusmodi homines primum quidem conditoris et gubernatoris universorum potestatem et sapientiam ignorare, qui uniuscuiusque animalis naturae et generi congruentem et aptum accommodavit cibum, ac neque omnem

των ἀπόρων. Ἀρέθᾳ. [Omiserunt Ἀρέθᾳ (sic) Par. 2 et Dech. — Quae igitur sequuntur ex scripto aliquo illius archiepiscopi Caesariensis desumpta sunt: penes quem fuit Par. 1: Proll. p. XIII.] *Ἐὶ μὲν* [Par. 2 et Dech. *μὲν οὖν*] *ἐν ταύτῳ τὸ ληφθὲν εἰς τροφήν* [Dech. omisit *εἰς τροφ.* contra codd. mssos] *μεμενήκοι τῷ ζῳῷ ἀμεταβλήτως, εἶχεν ἄν τινα ἀνθολκὴν ὁ λόγος καὶ πρὸς τὴν συνκατάθεισιν ἀπορίαν· ἐπειδὴ δὲ* [omisit δὲ Dech. contra codd.] *ποταμίων δίκην δρυμάτων τὸ μὲν τῆς τροφῆς ὑπεισήληθεν τοῦ* [Par. 2 *ὑπεισθέτου* pro *ὑπ.* τοῦ, Dech. *ὑπεισθέτου*] *τέως συγκρι-*

κροτηκότος τὸν εὐληφότα ὑπεξελθόντος καὶ πρὸς τὰ συστήσαντα στοιχεῖα προκεχωρηκότος, ὡς μηδὲ τὸν αὐτὸν εὐλικρινῶς τὸν σήμερον ὄντα τῷ χθὲς χρηματίζειν, τί ἂν ἄπορον τῷ τὴν ἀρχὴν ἡμῶν ἐκάστῳ [Dech. *ἐκάστων* contra codd.] *τῆς συστάσεως ἐκείθεν ἐνδόντι, πάλιν ἐξ* [hanc vocem Dech. omisit contra codd.] *ἐκείνων ἐραυζομένην τὰ γνήσια καὶ προσήγορα τῷ διασκεδασθέντι* [Dech. *τοῖς διασκεδασθεῖσι* contra codd.] *εἰς ἐκεῖνα ἀνεπιμίχτως, τῶν ὀθνεῖων τὴν ὀλοκληρίαν ἡμῖν προμηθεύσασθαι* [Par. 2 et Dech. *τὴν εὐκλήριαν ἡμῖν ταμιεύσασθαι*];

ἔνωσιν ἢ κρᾶσιν παντὸς σώματος ἵνα ²δικαιώσαντος μήτε πρὸς D
 διάκρισιν τῶν ἐνωθέντων ἀπόρως ἔχοντος, ἀλλὰ καὶ τῇ καθ'
 ἕκαστον φύσει τῶν γενομένων τὸ δρᾶν ἢ πάσχειν ἢ πέφυκεν
 ἐπιτρέποντος, ἄλλοτε ³καὶ κωλύοντος, καὶ πᾶν ὃ βούλεται καὶ
 πρὸς ὃ βούλεται συγχωροῦντος ἢ μεταστρέφοντος· πρὸς δὲ ⁴τοῖς
 εἰρημένοις μηδὲ τὴν ἑκάστου τῶν τρεφόντων ἢ τρεφομένων ἐπε-
 σκέφθαι δύναμιν τε καὶ φύσιν. ⁵Ἡ γὰρ ἂν ἔγνωσαν ὅτι μὴ
 πᾶν ὃ προσφέρεται τις ὑπενδύσει τῆς ἕξωθεν ⁶ἀνάγκης, τοῦτο
 γίνεται τῷ ζῳῷ τροφή ⁷προσφυῆς· ἀλλὰ τὰ μὲν ἅμα τῷ προσ- 45
 ομιλῆσαι τοῖς ⁸περικτυσσομένοις τῆς κοιλίας μέρεσι φθείρεσθαι
 πέφυκεν, ἐμούμενα τε καὶ διαχωρούμενα καὶ τρόπον ⁹ἕτερον
 διαφορούμενα, ὡς μηδὲ κατὰ βραχὺ τὴν πρώτην καὶ κατὰ φύσιν
 ὑπομεῖναι πέψιν, ¹⁰ἢ που γε τὴν εἰς τὸ τρεφόμενον σύγκρασιν·
¹¹ὡσπεροῦν οὐδὲ πᾶν τὸ πεφθὲν καὶ τὴν πρώτην δεξάμενον
 μεταβολὴν τοῖς τρεφομένοις μορίοις ¹²προσπελάζει πάντως, τινῶν
 μὲν κατ' αὐτὴν ¹³τὴν γαστέρα τῆς θρεπτικῆς δυνάμεως ἀποκρι-
 νομένων, τῶν δὲ κατὰ τὴν δευτέραν μεταβολὴν καὶ τὴν ¹⁴ἐν B
 ἥπατι γινομένην πέψιν διακρινομένων, καὶ πρὸς ἕτερόν τι μετα-

2. δικαιώσαντος] *Temere Io. A. Fabricius* (Hist. crit. de la rép. des lettres T. IX. p. 136) opinatur διοικήσαντος legendum. Maiorem veritatis speciem habet ἄλλοτε, loco ἀλλὰ καὶ, ut respondeat sequenti ἄλλοτε. Arg. non γενομένων sed γεννωμένων. Cf. c. 15. n. 7 et Suppl. c. 4. n. 10.

3. καὶ] Arg. Par. 3. Clar. 2. Big. δὲ. Deinde pro πᾶν ὃ β. Clar. 2 παρ' ὃ β. Idem verba πρὸς ὃ βούλεται praebet bis scripta. Cf. n. 6, c. 15. n. 4, Suppl. c. 14. n. 3.

4. τοῖς εἰρ.] Aet. τοὺς εἰρημένους. In fin. ἐπεσκέφθαι a δοκοῦσιν praecedenti pendet.

5. Ἡ] Nann. Morell. Duc. Margn. ἦ. In his voculis multum recatur: Suppl. c. 21. n. 27. c. 22. n.

46. al. Tum μὴ deest Clar. 2. Postea Aet. πᾶς pro πᾶν. Denique Arg. ὅτι (sic) pro ὃ.

6. ἀνάγκης] Arg. ἂν ἀνάγκης. Illud ἂν culpa librarii natum est ex primis literis vocabuli ἀνάγκης. Cf. n. 3.

7. προσφυῆς] Big. προσφυῶς. 8. περικτ.] Dechait. περικτυσσομένοις mendose. Paulo ante articulus τῷ, ante προσομ., in Par. 2 et Aet. desideratur.

9. ἕτερον] Deest Aet. — Rechenberg. provocavit ad Nemesium, qui in libro Περὶ φύσεως ἀνθρώπου c. 23 (περὶ τοῦ θρεπτικοῦ) vitam animas nutritivis ἀποκριτικὴν scribit ἐκκρίναι τὰ περιττὰ διὰ γαστρός, δι' οὔρων, δι' ἐμετῶν, δι' ἰδρώτων, διὰ στόματος, διὰ

naturam cum quolibet corpore coalescere et commisceri voluit neque eorum quae coaluerunt discernendorum difficultatem experitur, sed etiam singularum creaturarum naturae concedit ut quae sibi congruunt faciat aut patiat, interdum impedit quoque, et quidquid vult et ad eum quem vult finem concedit aut interpellat; praeterea [videntur] neque eorum quae alunt aut aluntur vim et naturam considerasse. Profecto enim perspexissent non quidquid comedit aliquis, ut necessitati exteriori cedat, id congruens esse animali alimentum: sed nonnulla statim atque circumplicatis ventris partibus excepta sunt corrumpi solere, dum scilicet vomuntur et discernuntur et alio modo eiiciuntur, ita ut ne paullisper quidem primam et naturalem coctionem sustineant, nedum cum partibus quae nutriuntur commisceantur: quemadmodum etiam neque quidquid coctum est et primam immutationem accepit omnino ad partes quae nutriuntur pervenit, quippe quum nonnulla in ipso ventre facultatem nutriendi amittant, alia in secunda immutatione et ea quae in hepate fit coctione discernantur, et

δινῶν, δι' ὄτων, δι' ὀφθαλμῶν, διὰ τῆς ἐκπνοῆς, διὰ τῶν ἀδῆλων πόρων.

10. ἦ που] Ita codd. msti, Nann. Morell. Dechair. Reliqui editt. ἦ που. Mox Nannius συντριφόμενον (Aet.) pro vulg. τριφόμενον (sic caett. codd. msti).

11. ὡςπερ οὖν] = wie denn auch wirklich. Valla: quemadmodum igitur. Editi ὡςπερ οὖν. Par. 3 et Clar. 2 οὖν omiserunt. Pro οὐδὲ (id omnes codd. msti praebent) Maran. μηδὲ substituit. Respondent verba antecedentibus ἀλλὰ τὰ μὲν κτλ.

12. προσπελάζει] Arg. Par. 3.

Aet. Clar. 2 προσπελάζειν. Sic Nannius quoque edidit.

13. τῆν] Non agnoscunt Par. 2. Aet. et Nannius. Idem editor mox ἀποκρινάμενων.

14. ἐν ἥπατι] Haec disserit Athenagoras ex mente veterum physicorum, qui docuerunt nobiliorem chyli portionem ad hepar delatam ulterius elaborari, perfici ac in massam sanguineam mutari. Indeque facto sanguine illum ex hepate per venas distribui deferrique ad singulas corporis partes, ut in iis tertia coctione elaboratus in animalis substantiam vertatur. Vide Aemil. Parisannum, Medicum Venetum, l. VI. Exercit. II. c. 3. Rechenberg.

χωρούντων ὃ τὴν τοῦ τρέφειν ἐβέβηκε δύναμιν· καὶ αὐτῆς
 15 γε τῆς ἐν ἥπατι γινομένης μεταβολῆς οὐ πάσης 16 εἰς τροφήν
 ἀνθρώποις χωρούσης, ἀλλ' εἰς ἃ πέφυκε περιττώματα διακρino-
 μένης· τῆς τε 17 καταλειφθείσης τροφῆς ἐν αὐτοῖς ἐσθ' ὅτε τοῖς
 τρεφομένοις 18 μέρεσι καὶ μορίοις πρὸς ἕτερόν τι μεταβαλλούσης,
 κατὰ τὴν ἐπικράτειαν τοῦ 19 πλεονάζοντος ἢ περιττεύοντος καὶ
 φθείρειν πως ἢ πρὸς ἑαυτὸ τρέπειν τὸ πλησιάσαν εἰωθότος. C

6. Πολλῆς οὖν οὔσης ἐν πᾶσι τοῖς ζώοις τῆς φυσικῆς δια-
 φορᾶς, καὶ αὐτῆς γε 1 τῆς κατὰ φύσιν τροφῆς ἐκάστῳ γένει
 ζώου καὶ τῷ τρεφομένῳ σώματι συνεξαλλαττομένης, 2 τριττῆς δὲ
 κατὰ τὴν ἐκάστου ζώου τροφήν γινομένης καθάρσεως καὶ δια-
 κρίσεως, δεῖ πάντως φθείρεσθαι μὲν 3 καὶ διαχωρεῖν ἢ πέφυκεν
 ἢ πρὸς ἕτερόν 4 τι μεταβάλλειν πᾶν ὅπόσον ἀλλότριον εἰς τὴν
 τοῦ ζώου τροφήν, ὡς συγκραθῆναι μὴ δυνάμενον, συμβαίνου-
 σαν δὲ 5 καὶ κατὰ φύσιν εἶναι τὴν τοῦ τρέφοντος σώματος δύ-
 ναμιν ταῖς τοῦ τρεφομένου ζώου δυνάμεισι, καὶ ταύτην 6 ἐλθοῦ-
 σαν δι' ὧν πέφυκε κριτηρίων 7 καὶ καθαρθεῖσαν ἀκριβῶς τοῖς D
 φυσικοῖς καθαρσίοις εἰλικρινεστάτην γενέσθαι πρόσληψιν εἰς οὐ-

15. γε] Par. 2. Aet. et Nannius
 δὲ. Tum γινομένης in Clar. 2 ex-
 cidit.

16. εἰς] Par. 2. Aet. et editi
 εἰς (c. 15. n. 20).

17. καταλειφθ.] Arg. κατα-
 λειφθήσης, Clar. 2. καταλεφθεί-
 σης.

18. μέρ. κ. μορ.] Cf. c. 3. n.
 14. — Nemesius l. c.: "Ἐκαστον
 γὰρ τῶν μορίων τοῦ ζώου φυσι-
 κῶς ἔλκει πρὸς ἑαυτὸ τὴν οἰκείαν
 τροφήν, καὶ ἐκλύσας κατέχει καὶ
 κατασχὸν εἰς ἑαυτὸ μεταβάλλει,
 καὶ οὕτως τὸ περιττὸν ἐξωθεῖ.

19. πλεονάζ. ἢ περιττ.] Par.
 3 et Clar. 2 transpositis vocibus πε-
 ριττ. ἢ πλεονάζ. In fine εἰωθότως.
 Pro ἢ περιττ. Big. ἢ ἐλλείποντος,

aut quod deficit. Etiam interpretes
 Campid.: „indem das in grösserem
 oder geringerem Maasse Vor-
 handene die Oberhand erhält.“ Nan-
 nius πρὸς ἑαυτῷ dedit, non πρὸς
 ἑαυτὸ: id quod in omnibus com-
 parat codd. mstis.

1. τῆς] Aet. et Nann. non ex-
 hibent. Postea ἐκάστου Clar. 2 pro
 ἐκάστῳ.

2. τριττῆς] Sic Par. 1. 3. Arg.
 Clar. 2; editi (ut Par. 2. Clar. 1.
 Aet. ?) male τρίτης. Mox iidem illi
 codd. msti γινομένης offerunt, cuius
 loco editi γυνομένης habent. Cf. c.
 7. n. 16 et c. 15. n. 22. Step-
 hanus ante κατὰ vocem τῆς non male
 fortasse additam fore existimat.

3. καὶ διαχωρεῖν ... πρόσλη-

ad aliud quidpiam commigrent quod a nutriendi facultate alienum sit; et ipsa immutatio, quae in hepate fit, non tota hominibus in alimentum cedit, sed in consuetas superfluitates secernitur: et quod superest alimenti in ipsis illis membris et membrorum partibus, quae nutriuntur, interdum in aliud quidpiam vertitur, prout dominatur id quod redundat aut luxuriat et corrumpere aut in se convertere solet quidquid attigit.

6. Quum igitur multa sit in omnibus animalibus naturae varietas, et ipsum accommodatum ad naturam alimentum pro vario animalis et corporis quod nutritur genere immutetur, quumque triplex sit animalis cuiusque alimentorum expurgatio et secretio: necesse et omnino corrumpi et quo convenit discedere aut in aliud quidpiam mutari quidquid alienum est ab animalis nutritione, quippe quod coalescere non possit, congruentem autem et secundum naturam esse facultatibus animalis, quod nutritur, vim corporis nutrientis, eamque, congruis colis percolatam et accurate naturae secretionibus expurgatam, sincerissimum fieri substantiae incrementum;

ψιν εἰς οὐσίαν] Scholion in marg. Par. 1 (manu saec. XI) et 2: $\bar{\alpha}$. εἰς ἀποσκυβαλισμὸν ἤτοι κόπρον. $\bar{\beta}$. εἰς ἀλλοίωσιν ἀνοίκειον [Dech. ἀνοίκειαν contra codd. mstos] καὶ ἀπρόσφύλον τῷ τρεφομένῳ [Dech. φρεομένῳ contra codd.]. $\bar{\gamma}$. εἰς ἐλλικρινεστάτην ἀλλοίωσιν, ἣτις καὶ [Par. 2 et Dech. καὶ omiserunt] πρόσληψις ἂν εἴη καὶ πρὸς οὐσίαν χωροῦσα τοῦ τρεφομένου σώματος. Caeterum in Par. 2, ut apud Dech., desunt $\bar{\alpha}$. $\bar{\beta}$. $\bar{\gamma}$. (= 1°. 2°. 3°). — Iam vero desinunt scholia Par. 2 in editione Dechairiana. Quae deinceps offero scholia ex Par. 1 et 2 nunc primum pròdeunt; mecum communicavit C. B. Hase, illustrissimus manuscripto-

rum Bibliothecae Parisinae conservator.

4. τῆ] Omisit Nannius. Mox Clar. 2 ὅσον pro ὀκόσον.

5. καὶ] Deest Aet.

6. ἐλθοῦσαν δι' ὧν πρῶ. κριτηρίων] Nann.: „postquam descendit per naturalia, ut sic loquitur, *cribra et secernicula*.“ Interpr. Camp.: „wenn sie die von der Natur bestimmten Scheidungen durchlaufen hat.“ Triplex enim fit, ut scriptor antea exposuit (comp. c. 5. n. 14), in animalium cibis purificatio et excolatio (κάθαρσις καὶ διάκρισις). Itaque patet quid κριτηρίων nomine hic designet. Utitur verbo κρίνειν in eadem materia pro χωρίζειν.

7. καὶ] Deest Aet.

σίαν· ἦν δὴ καὶ μόνην ἐπαληθεύων ἄν τις τοῖς πράγμασιν ὄνομάσειεν τροφήν, ὡς ἀποβάλλουσιν πᾶν ὀπόσον ἀλλότριον καὶ βλαβερὸν εἰς τὴν τοῦ τρεφομένου ζώου σύστασιν καὶ τὸν πολὺν ἐπεῖνον ὄγκον ἑπίσαχθέντα πρὸς τὴν τῆς γαστρὸς ἀποπλήρωσιν καὶ τὴν τῆς ὀρέξεως θεραπείαν. Ἀλλὰ ταύτην μὲν οὐκ ἄν τις ἀμφισβητήσειεν ἐνοῦσθαι τῷ τρεφομένῳ σώματι, συνδιαπλεκόμενην τε καὶ περιπλαττομένην πᾶσι τοῖς τούτου μέρεσι καὶ μορίοις· τὴν δὲ ἑτέρως ἔχουσιν καὶ παρὰ φύσιν φθείρεσθαι μὲν ἐπιταχέως, ἦν ἐρῶμενεστέρα συμμίξη δυνάμει, φθίρειν δὲ σὺν εὐμαρείᾳ τὴν κρατηθεῖσαν, εἰς τε μοχθηροὺς ἐκτρέπεσθαι χυμοὺς καὶ φαρμακῶδεις ποιότητας, ὡς μηδὲν οἰκεῖον ἢ φίλον τῷ τρεφομένῳ σώματι φέρουσιν. Καὶ τούτου τεκμήριον μέγιστον τὸ πολλοῖς τῶν τρεφομένων ζώων ἐκ τούτων ἐπακολουθεῖν ἄλλος ἢ κίνδυνον ἢ θάνατον, ἦν ὑπὸ σφοδροτέρας ὀρέξεως τῇ τροφῇ καταμειγμένον συνεφελκύσεται τι φαρμακῶδες καὶ παρὰ φύσιν· ὃ δὴ καὶ πάντως φθαρτικὸν ἄν εἴη τοῦ τρεφομένου σώματος, εἴ γε τρέφεται μὲν τὰ τρεφόμενα τοῖς οἰκείοις καὶ κατὰ φύσιν, φθίρεται δὲ τοῖς ἐναντίοις. Εἴπερ οὖν τῇ διαφορᾷ τῶν τῇ φύσει διαφερόντων ζώων ἢ κατὰ φύσιν συνδιήρηται τροφή, καὶ ταύτης γε αὐτῆς οὔτε πᾶν ὅπερ ἄν προσενέγκηται τὸ ζῶον οὔτε τὸ τυχὸν ἐκ τούτου τὴν πρὸς τὸ τρεφόμενον σῶμα

8. ὀνομάσειεν] Arg. Par. 3. Clar. 2 ὀνομάσειε. Cf. Suppl. c. 1. n. 2. Paulo antea Aet. τι pro τις.

9. ἐπίσαχθέντα] Ferri utcumque potest hoc participium ἐπίσαχθέντα [Nann.: *infarctum et inculcatum*] ab ἐπισάγομαι. Sed aut valde fallor aut scriptum reliquit Athenagoras ἐπίσαχθέντα per ε non ει, ab ἐπισάττομαι. [Par. 1 in marg. ἐπίσαχθέντα. Arg. τὸν πολλὴν ἐ. ὃ. ἐπίσαχθέντα, sed supra ε scriptum est ει et in marg. ab alia eaque antiquā manu ἐπίσαχθέντα.] Significat enim ἐπισάττομαι non so-

lum sternor, insternor, sed etiam accumulor: unde ἐπίσαχθεις vel ἐπίσαχθήμενος accumulatus, congestus: ut ita hic interpretaremur: „et magnam illam molem ad saburrandum ventrem congestam.“ Suum tamen cuique hic relinquo iudicium. [Maranus coniecturam istam assensu comprobavit.] Tolerari enim potest, ut dixi, etiam lectio ἐπίσαχθέντα. Stephanus.

10. ταύτην μὲν] Par. 2. Clar. 1 (?) Aet. et Ms. Vall. nec non editores (Marano excepto) addunt τὴν εἰλικρινεστάτην. Nannius reddidit

quam quidem solam alimentum appellaverit, si quis vera nomina rebus imponat, ut quae quidquid alienum et noxium est nutriendi animalis constitutioni et magnum illud pondus ad ventrem implendum et ad famem satiandam inculcatum abiciat. Sed hoc quidem alimentum nemo dubitaverit cum corpore quod alitur coalescere, implicatum et conglutinatum omnibus eius membris et membrorum partibus: quod vero aliter se habet et a natura alienum est cito corrumpi, si in maiores vires inciderit, facile autem corrumpere si vicerit, et in pravos succos et venenatas qualitates converti, quippe quum corpori nutriendo nihil cognatum aut amicum ferat. Et huius rei maximum signum est quod in multis animalibus ex eiusmodi alimentis consequatur dolor aut periculum aut mors, si prae acriori appetitione aliquid venenosi et a natura alieni admixtum alimento traxerint: quod quidem corpori, quod alitur, perniciem omnino affert, siquidem quae aluntur cognatis et ad naturam accommodatis rebus aluntur, corrumpuntur vero contrariis. Igitur si pro varia animalium naturae sunt ciborum naturae congruentium species, nec quidquid ex his ipsis [cibus] ab animali sumtum fuerit id cum corpore, quod alitur, totum coalescit, immo nec pars illius quaelibet, sed

hanc sincerissimam alimoniam. Equidem expuncti, quum a Par. 1. 3. Arg. Clar. 2. Big. absint. Habentur in marg. Par. 1 et Arg. (ἡ-
γουν τῆν εἰλικρινεστάτην), ut ad lectorem monendum apposita: quod argumento est in aliorum codicum textum e margine irrepsisse. Mox Clar. 2 ἀφισβητήσεται. Idem posthac τῷ σώματι τῷ τρεφομένῳ.

11. συνδιαπλεκομένην] Sic Par. 1. 3. Arg. Clar. 2. Big. Caeteri codd. msti aequae ac editi συμπλεκομένην. Amat Athenagoras istiusmodi composita. Dein Arg. τούτων Corp. Apoll. Vol. VII.

pro τούτου, sc. τ. σώματος. De μέρεσι κ. μορίοις adi c. 3. n. 14.

12. ἔχουσαν] Nempe τροφήν. Big. ἔχοντος.

13. ἄλγος] Arg. ἀλόγως et supra lineam ἄλγα.

14. φαρμακῶδες] Aet. φαρμακόδους.

15. φθαρτικόν] Clar. 2 φαρτικόν. Mox Aet. τρεπομένον, non τρεφομένον.

16. συνδιήρηται] Clar. 2 διήρηται. Aet. τροπή pro τροφή.

17. οὔτι] Aet. ὅτι.

δέχεται ¹⁸ σύγκρασιν, ἀλλ' αὐτὸ μόνον τὸ διὰ πάσης πέφτως κε-
καθαρμένον καὶ ¹⁹ μεταβεβληκὸς εἰλικρινῶς πρὸς τὴν τοῦ ποιου
σώματος ἔνωσιν καὶ τοῖς τρεφομένοις μέρεσιν εὐάρμοστον, εὐδη-
λον ὡς ²⁰ οὐδὲν τῶν παρὰ φύσιν ἐνωθείη ποτ' ἂν τούτοις οἷς οὐκ
ἔστι τροφή προσφυῆς καὶ κατάλληλος, ἀλλ' ἦτοι κατ' αὐτὴν τὴν C
κοιλίαν διαχωρεῖ, πρὶν ἕτερόν τινα γεννῆσαι χυμὸν, ὠμὸν καὶ
διεφθαρμένον, ἢ συστὰν ἐπὶ ²¹ πλεῖον τίκει πάθος ἢ νόσον
δυσίατον, συνδιαφθείρουσαν καὶ τὴν κατὰ φύσιν τροφήν ἢ καὶ
αὐτὴν τὴν ²² τῆς τροφῆς δεομένην σάρκα. Ἀλλὰ κἄν ἀπωσθῆ
ποτε, φαρμάκοις τισὶν ἢ σιτίοις βελτίοσιν ἢ ταῖς φυσικαῖς
²³ δυνάμεσι νικηθέν, μετ' οὐκ ὀλλγῆς ἐξερῶν τῆς βλάβης, ὡς
μηδὲν ²⁴ φέρον τοῖς κατὰ φύσιν εἰρηνικὸν διὰ τὸ πρὸς τὴν
φύσιν ἀσύγκρατον.

7. Ὅπως δὲ κἄν συγχωρήσῃ τις τὴν ἐκ τούτων εἰσιούσαν
τροφὴν (προσειρησθῶ δὲ τοῦτο συνηθέστερον), καίπερ οὐσαν D
παρὰ φύσιν, διακρίνεσθαι καὶ μεταβάλλειν εἰς ἓν τι τῶν ὑγρα-
νόντων ἢ ¹ ξηραίνόντων ἢ θερμαίνόντων ἢ ψυχόντων, οὐδ' οὐ-
τως ἐκ τῶν συγχωρηθέντων ² αὐτοῖς γενήσεται τι προὔργου, τῶν
³ μὲν ἀνισταμένων σωμάτων ἐκ τῶν οἰκείων μερῶν ⁴ πάλιν συν-
ισταμένων, οὐδενὸς δὲ τῶν εἰρημένων μέρους ὄντος, ⁵ οὐδὲ
τὴν ὡς μέρους ἐπέχοντος σχέσιν ἢ τάξιν, οὐ μὴν οὐδὲ παρα-
μένοντος πάντοτε τοῖς ⁶ τρεφομένοις τοῦ σώματος μέρεσιν, ἢ συν-
ανισταμένου ⁷ τοῖς ἀνισταμένοις, οὐδὲν συντελοῦντος ἔτι πρὸς
τὸ ζῆν οὐχ αἵματος ⁸ οὐ φλέγματος οὐ χολῆς οὐ πνεύματος. 47

18. σύγκρασιν] Clar. 2 σύκρα-
σιν.

19. μεταβεβληκὸς] Aet. et Nan-
pius μεταβεβηκός. Tum Arg. non
ποιου sed τοιούτου.

20. οὐδὲν] Par. 3 et Clar. 2
οὐδὲν ἂν, et mox ποτε (sic) pro
ποτ' ἂν.

21. πλεῖον] Par. 3 et Clar. 2
πλέον. Haec tantum forma in Sup-
plicatione deprehenditur.

22. τῆς] Galland. (cum exem-
plo Mar. Veneto) mendose praeter-
misit. Paulo antea Aet. κατὰ αὐ-
τὴν pro καὶ αὐτὴν.

23. δυν. νικ.] Par. 3 et Clar.
2 δυνάμεσιν ἠττηθέν. Deinde Aet.
οὐσα pro οὐκ, et ἐξερῶν pro ἐξερ-
ῶν.

24. φέρον τοῖς] Nannius φέ-
ροντες. In fine Arg. ἀσύγκρατον,
non ἀσύγκρατον.

ea tantum quae omni coctione expurgata et ad sinceram cum certo quodam corpore coagmentationem immutata et partibus nutriendis accommodata sit: liquet nihil umquam a natura alienum cum iis coagmentatum iri quibus nec aptum nec congruum est alimentum, sed aut crudum et corruptum per ipsam alvum eiici, antequam alium quempiam succum gignat, aut, si diutius consistat, dolorem ab eo gigni et morbum vix curabilem, qui aut cibum naturae congruentem aut ipsam carnem alimento egentem corrumpit. Sed etiamsi pellatur aliquando, aut quibusdam medicamentis aut cibis melioribus aut facultatibus naturalibus superatum, non sine magno discedit damno, quippe quum nihil pacificum ferat iis quae secundum naturam sunt, propterea quod cum natura coalescere non possit.

7. Omnino autem etiamsi quis concedat intrusissimum ex eiusmodi rebus alimentum (ita enim appelletur consuetudinis causa), quamquam praeter naturam sit, secerni et immutari in aliquid humidum aut siccum aut calidum aut frigidum, ne sic quidem his concessis quidquam promovebunt, propterea quod resurgentia corpora ex propriis iterum partibus constant, nulla autem earum rerum quas diximus pars [corporis] sit, neque partis speciem aut locum occupet, immo neque semper in partibus corporis alimentum accipientibus permaneat, neque cum resurgentibus resurgat, nihil tum ad vitam conferente sanguine sive pituita sive bili sive spiritu. Neque

1. ξηραίνοντων] Nann. ξηραίνοντων.

2. αὐτοῖς] Aet. αὐτῆς.

3. μὲν] Aet. et Nannius omiserunt.

4. πάλιν] Aet. et Nannius non agnoscunt. Verba ἐκ τῶν οικείων μ. π. συνισταμένων in Arg. absunt. Μοκ δὲ, post οὐδενός, in Aet. excidit.

5. οὐδὲ τῆν] Par. 3 et Clar. 2

οὐδ' ὄλωσ. Pro ὡς Arg. εἰς. Non ἢ τάξιν Aet. sed καὶ τάξιν.

6. τρεφομένοις] Aet. τρεφόμενων.

7. τοῖς] Par. 3. Clar. 2 et Maranus praetermiserunt.

8. οὐ] Exulat ab Aet. Verba οὐ χολῆς οὐ πνεύματος non habentur in Par. 1 et Arg.; nec leguntur οὐ πνεύματος in Par. 3 et

Clar. 2.

9 Οὐδὲ γὰρ ὧν ἐδεήθη ποτὲ τὰ τρεφόμενα σώματα δεηθήσεται καὶ τότε, συνανηρημένης τῇ τῶν τρεφομένων ἐνδείᾳ καὶ φθορᾷ τῆς ἐξ ὧν ἐτρέφετο χρείας. Ἐπειθ' ὅτι κἂν μέχρι σαρκὸς φθάνειν τὴν ἐκ τῆς τοιαύτης τροφῆς ¹⁰ μεταβολὴν ὑποθοῖτό τις, οὐδ' οὕτως ἀνάγκη τις ἔσται τὴν νεωστὶ μεταβληθεῖσαν ἐκ τῆς ¹¹ τοιαύτης τροφῆς σάρκα, προσπελάσασαν ἑτέρου τινὸς ἀνθρώπου σώματι, πάλιν ὡς μέρος εἰς τὴν ἐκείνου τελεῖν συμπλήρωσιν, τῷ μῆτε αὐτὴν τὴν προσλαμβάνουσαν σάρκα πάντοτε φυλάττειν ἢ ^B προσείληφε, μῆτε τὴν ἐνωθεῖσαν ¹² ταύτη μόνιμον εἶναι καὶ παραμένειν ἢ προσετέθη, πολλὴν δὲ καὶ τὴν ἐπὶ θάτερα δέχεσθαι μεταβολὴν, ποτὲ μὲν πόνοις ἢ φροντίσι διαφορουμένην, ἄλλοτε δὲ ¹³ λύπαις ἢ καμάτοις ἢ νόσοις συντηκομένην, καὶ ταῖς ἐξ ¹⁴ ἐγκαύσεως ἢ περιψύξεως ἐπιγενομέναις δυσκρασίαις, μὴ συμμεταβαλλομένων σαρκὶ καὶ πιμελῇ τῶν δημῶν ἐν τῷ μένειν ἄπερ ¹⁵ ἐστὶν τὴν τροφήν δεχομένων. Τοιούτων δὲ ¹⁶ γινομένων ἐπὶ τῆς σαρκὸς παθημάτων, πολὺ γ' ἔτι μᾶλλον εὗροι τις ἂν ταῦτα πάσχουσαν τὴν ἐξ ἀνοικείων τρεφομένην σάρκα, νῦν μὲν εἰς ^C ὄγκον προϊούσαν καὶ παινομένην ἐξ ὧν ¹⁷ προσείληφεν, εἶτα πάλιν ἀποπτύουσαν ὃν ἂν τύχη τρόπον καὶ ¹⁸ μειουμένην ἢ μιᾶ τινι τῶν ἔμπροσθεν ῥηθεισῶν αἰτιῶν ἢ πλείοσι. ¹⁹ μόνον δὲ πα-

9. Οὐδὲ γὰρ κτλ.] Scholion in marg. Par. 1 et 2: Ὁραῖον [deest Par. 2] καὶ καταναγκαστικὸν εἰς συγκατάθεσιν. — Particula καὶ ante τότε in Aet. locum non obtinet. Pro τῶν τρεφομένων Clar. 1 τοῦ τρεφομένου.

10. μεταβολὴν] Aet. καταβολὴν. Maranus transtulit: „Huc accedit quod, etiamsi quis“ etc. Cf. Suppl. c. 4. n. 1 et c. 20. n. 20.

11. τοιαύτης] Par. 3 et Clar. 2 τοιαύτης. Mox Aet. προσπελάσασας.

12. ταύτη] Priores editt. cum μόνιμον iunxerunt, Maran. cum ἐνωθεῖσαν. Valla pronomen non

transtulit. Arg. ταύτην. Aet. προσετέθη pro προσετέθη.

13. λύπαις] Aet. πύσαις, omisso δὲ praegresso.

14. ἐγκαύσ.] Arg. ἐκκαύσεως. Tum Clar. 2 ἐπιγενομέναις.

15. ἐστὶν] Clar. 2 ἐστὶ. Cf. Suppl. c. 1. n. 2. Imprudenter Dechair. verba ἐν τῷ μένειν commatibus censuit includenda esse.

16. γινομένων] Id Stephani monitu reposui (Par. 1?); Maran. ἐπιγενομένων (Par. 2), priores editt. γενομένων (ut caett. codd. msti). Cf. c. 6. n. 2.

17. προσείληφεν] Ita codd. msti

enim quibus rebus aliquando egebant corpora, tum quum alerentur, iisdem etiam tunc temporis egebunt, una cum illius, qui alebatur, indigentia et corruptione etiam eorum ex quibus alebatur usu sublato. Iam si quis ponat inductam ex eiusmodi alimento immutationem certe ad carnem usque pervenire, ne sic quidem necesse fuerit mutatam recentem ex eiusmodi alimento carnem, si alterius hominis corpori accedat, rursus in partis loco ad eius complementum censerem, quippe quum neque ipsa caro, quae adsciscit, eam semper retineat quam adscivit, neque ea, quae adscita est, ibi constanter permaneat quo accessit, sed multam in diversa mutationem accipiat; nunc doloribus vel curis dissipata, nunc moeroribus vel laboribus vel morbis, et exortis ex aestu aut frigore intemperiiis tabefacta, humoribus, qui cum carne et adipe immutantur, non accipientibus alimentum ut id quod sunt permaneant. Quum autem talia caro patiatur, certe multo magis haec pati reperias nutritam ex cibis haud congruentibus carnem, nunc turgescens et pinguescentem ex iis quae accepit, deinde rursus abiicientem quolibet modo et imminutam ex causarum quas prius diximus una aliqua

(Aet. προσέληφεν); editi προσέληφεν.

18. μειουμένην] Aet. κειουμένην. Cum praecedente part. ἀποπύουσαν cogitatione suppleas ἃ προσέληφεν, cibos assumptos. Ex πλείοσι, quod mox legitur, Galland. (cum exemplo Mar. Veneto) πλείοσι fecit.

19. μόνα] Nempe ἐκ τούτων ἃ προσέληφεν ἡ σὰρξ, lediglich die Nahrung bleibe in den Gliedern des Körpers (τὰ μέρη, membra corporis, c. 2. n. 19. c. 3. n. 14), welche etc. Cum participiis τὴν ἐξελεγμένην et προσπεφυκυῖαν animo σάρκα subaudias. Editores,

Nannium secuti, μόνα de carne interpretati sunt, ita quidem, ut verba τὴν ὑ. τ. φ. ἐξελεγμ. κτλ. appositionis locum obtinerent: „solum autem manere eam carnem, quae colligandi, condensandi, fovendi vim habet, nimirum quae electa sit a natura“ etc. Marano videtur legendum μόνην, scil. σάρκα: „eam autem, quae a natura electa est et iis adhaerescit quibuscum vitam naturae congruentem vitaeque labores adimplet, solum in partibus, quae ab ea colligari et contineri et foveri solent [interpr. Camp.: „zu deren Verbindung, Bedeckung und Erwärmung es von Natur bestimmt ist“], permanere.“ Athenagoras τὴν ὑπὸ τῆς

φαίνων τοῖς μέρεσιν ἢ συνδεῖν ἢ στεγνῆν ἢ θάλπειν κέφουεν τὴν ὑπὸ τῆς φύσεως ἐξελεγμένην καὶ τούτοις προσπεφυκυῖαν οἷς τὴν κατὰ φύσιν συνεξέπλησε ζωὴν καὶ τοὺς ἐν τῇ ζωῇ πό-
 νους. ²⁰ Ἄλλ' οὔτε γὰρ καθ' ὃ δεῖ κρινομένων τῶν ἑναγχοῦς ἐξη-
 τασμένων, οὔτε κατὰ συγχώρησιν παραδεχθέντων τῶν ἐκ' ἐκαί- D
 τοις γεγυμνασμένων, ἀληθῆς δαικύναι δυνατόν τὸ πρὸς αὐτῶν
 λεγόμενον, οὔτ' ἂν συγκραθεῖη ποτὲ τὰ τῶν ἀνθρώπων σώματα
 τοῖς τῆς αὐτῆς οὔσι φύσεως, κἄν ὑπ' ἀγνοίας ποτὲ κλαπαῖσι
 τὴν αἰσθησιν δι' ἑτέρου τινὸς μετασχόντες τοιοῦτου σώματος, κἄν
 αὐτόθεν ὑπ' ἐνδείας ἢ μανίας ὁμοειδοῦς τινος μιανθῶσι σώματι.
²¹ εἰ γε μὴ λελήθασιν ἡμᾶς ἀνθρωποειδεῖς τινες ὄντες θῆρες,
 ἢ μυκτὴν ἔχοντες φύσιν ἐξ ἀνθρώπων καὶ θηρίων, οἷους πλάτ-
 τειν εἰώθασιν οἱ τολμηρότεροι τῶν ποιητῶν.

8. Καὶ τί δεῖ λέγειν περὶ τῶν μηδενὶ ζωῆ ¹ πρὸς τροφήν
 ἀποκληρωθέντων σωμάτων, μόνην δὲ τὴν εἰς γῆν ταφήν ἐκλ 48

φύσεως ἐξελεγμένην vocat eam car-
 nem quae talis est qualis debet esse,
 non contrariam naturae, sed veram
 ac genuinam, et τούτοις προσπεφυ-
 κυῖαν propriis cibis nutritam iisque
 affinem ac congenitam. Fortasse sunt
 qui pro ἐξελεγμένην legerent ἐξει-
 ληγμένην. Non muto. Etiam De-
 mosthenes 30, 34 (ed. Bekk.) εἰλεγ-
 μαι et Euripides Troad. 296 εἰλεγ-
 μένας vulgo exhibent. Pro κέφου-
 εν Clar. 2 κέφουα. Cf. n. 15. Arg.
 non συνεξέπλησε sed συνεξέπληξε,
 ita tamen, ut se supra ξε scriptum
 sit.

20. Ἄλλ' etc.] Dechair. verba
 οὔτε γὰρ . . . λεγόμενον perverse
 semicirculis inclusit. Act. et Big.
 παρὰ συγχώρησιν pro κατὰ συγ-
 χώρησιν. iam supra, c. 3. n. 11,
 complures laudavi patres, qui eidem
 difficultati ab incredulis obiectae re-
 sponderunt; sed responderunt alio
 modo atque Athenagoras, qui hanc

quaestionem aberrime ac sagacissimo
 tractavit. Hunc unum ut afferam,
 S. Augustinus loco supra citato ar-
 gumentum proponit sic: „Quaeritur,
 cum caro mortui hominis etiam al-
 terius sit viventis caro, cui potius
 eorum in resurrectione reddatur?
 Si enim quispiam confectus fame
 atque compulsus vescatur cadaveri-
 bus hominum, . . . num quisquam
 veridica ratione contendet totum di-
 gestum fuisse per imos meatus ni-
 hilque inde in eius carnem mutatum
 atque conversum, cum ipsa macies,
 quae fuit et non est, satis indicet
 quae illis escis detrimenta suppleta
 sint?“ Respondet autem hac ratio-
 ne: „Quicquid carniū exhausit fa-
 mes, utique in auras est exhalatum:
 unde diximus omnipotentem deum
 posse revocare quod fugit. Reddetur
 ergo caro illa homini in quo esse
 caro humana primitus coepit. Ab
 illo quippe altero tamquam mutuo

aut ex pluribus: sola autem in partibus ea permanere quae colligare et continere et fovere solent carnem, quae a natura electa est et iis adhaerescit quibuscum vitam naturae congruentem vitaeque labores adimplet. Enimvero neque iis quae modo investigavimus ut par est diiudicatis, neque iis quae contra disputata sunt per concessionem approbatis, verum esse demonstrari possit id quod ab istis dicitur: neque umquam hominum corpora cum aliis eiusdem naturae coaluerint, sive imprudentes alicuius fraude sensum praeripiente degustent de eiusmodi corpore, sive per se ipsi inopia aut insania adducti se contaminent similis naturae corpore; quandoquidem nos non latet quasdam esse in humana forma belluas, vel compositam habere ex hominibus et belluis naturam, quales effingi solent ab audacioribus poetis.

8. Et quid attinet dicere de corporibus, quae nulli animali ad vescendum destinata neque aliud sepulcrum quam

sumpta deputanda est: quae sicut aes alienum ei redhibenda est, unde sumpta est. Sua vero illi, quem fames exinanierat, ab eo, qui potest etiam exhalata revocare, reddetur. Quamvis, etsi omnibus periisset modis nec ulla eius materies in ullis naturae latebris remansisset, unde vellet eam repararet omnipotens." Cf. etiam quae in Enchiridio c. 88 scribit.

21. εἰ γε etc.] Haec Reinerus inepte interpretatus est: „Je ne prétends pas parler ici de certaines bêtes qui au dehors ressemblent à l'homme, ni de celles dont la figure tient en même temps de l'homme et de la bête, si toutefois ce ne sont pas là des contes et de imaginations de poètes." Scilicet sarcastice adiecta sunt, nisi egregie fallor. „Inveniuntur sane qui illa negabunt scientesque (αὐτόθεν) humanâ carne vescentur, quippe semi belluae."

Infra c. 8 concludit expositionem verbis hisce: Ταῦτα μὲν οὐδὲν ἐπιπλεῖον μὲν οὐκ εὐκαιρον· ὁμολογουμένην γὰρ ἔχει τὴν ἐπίκρισιν, τοῖς γε μὴ μίξοθήροις. Est εἰ γε hīc, ut c. 6. p. 46 B. al., pro ἐπεὶ γε: cf. Herbst. ad Xenoph. Memor. Socr. IV. c. 3. §. 12. Particulâ ἢ eadem res, ut clarior fiat, duplici modo enuntiat; respicit igitur Athenagoras ad Centauros, quos quidem Sophocles in Trach. saepe vocat θῆρας, coll. Hom. Il. 1, 268. 2, 743. Pind. Pyth. 3, 8, — ad Satyros, Faunos, Tritones, Nymphas, Sirenes: quos partim homines partim belluas fabulantur fuisse. Pronomen τινες ante ὄντες Clar. 2 non exhibet.

1. πρὸς τροφήν] Nann. πρὸς τροφήν, Big. πρὸς τροφήν. Voce σωμαμάτων intelligit corpora humana. Pro εἰς γῆν Act. εἰς τὴν γῆν. Ex

τιμῇ τῆς φύσεως μεμοιραμένων, ὅπου γε ²μηδ' ἄλλο τι τῶν ζώων τοῖς ἐκ τοῦ αὐτοῦ εἶδους εἰς τροφήν ἀπεκλήρωσεν ὁ ποιήσας, κἄν ἐν ἄλλοις τισὶ τῶν ἑτερογενῶν τροφή γίνηται κατὰ φύσιν; ³Εἰ μὲν οὖν ἔχουσι δεικνύναι σάρκας ἀνθρώπων ἀνθρώποις εἰς βρώσιν ἀποκληρωθείσας, οὐδὲν κωλύσει τὰς ⁴ἀλληλοφάγιας εἶναι κατὰ φύσιν, ὥσπερ ἄλλο τι τῶν τῇ φύσει συγκεχωρημένων, καὶ τοὺς γε τὰ τοιαῦτα λέγειν τολμῶντας τοῖς τῶν φιλτάτων ἐντροφῶν σώμασιν, ὡς οἰκειότεροις, ἢ καὶ τοὺς εὐνουστάτους ⁵σφίσι τούτοις αὐτοῖς ἐστιᾶν. Εἰ δὲ τοῦτο μὲν ^B⁶οὐδ' εἰπεῖν εὐαγές, τὸ δὲ σαρκῶν ἀνθρώπων ἀνθρώπους μετασχεῖν ἔχθιστόν τι καὶ παμμίαιρον καὶ πάσης ἐκθέσμου καὶ παρὰ φύσιν βρώσεως ἢ πράξεως ἐναγέστερον, ⁷τὸ δὲ παρὰ φύσιν οὐκ ἂν ποτε χωρήσειεν εἰς τροφήν τοῖς ταύτης δεομένοις μέρεσι καὶ μορίοις, τὸ δὲ μὴ χωροῦν εἰς τροφήν οὐκ ἂν ἐνωθείη τούτοις ἢ μηδὲ τρέφειν πέφυκεν, οὐδὲ τὰ τῶν ἀνθρώπων σώματα συγκριθείη ποτ' ἂν τοῖς ὁμοίοις σώμασιν, οἷς ἐστιν εἰς τροφήν ⁸παρὰ φύσιν, κἄν πολλάκις διὰ τῆς τούτων ἴη γαστρὸς ⁹κατὰ τινα πικροτάτην συμφορὰν· ἀποχωροῦντα δὲ τῆς θρεπτικῆς δυνάμεως, καὶ σκιδνάμενα πρὸς ἐκεῖνα πάλιν ἐξ ὧν τὴν πρώτην

μεμοιραμένων corrector in Arg. fecit μεμοιρασμένων.

2. μηδ'] Aet. μὴ δι'. Par. 3 et Clar. 2 οὐδ'. Galland. (cum exemplo Mar. Veneto) τῶν ante ζώων omisit errore. Arg. Par. 3. Clar. 2 non ἐκ (Aet. ἐξ) τοῦ αὐτοῦ sed ἐκ ταύτοῦ. In Arg. alia manus supra prius τ scripsit οὐ.

3. Εἰ μὲν οὖν κελ.] Scholion in marg. Par. 1 et 2: Ἐντροπικώτατον τοῦτο καὶ ἀνασκευαστικώτατον τῶν διὰ τὴν ἀλληλοφάγια οἰομένων τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν ἀθετεῖν.

4. ἀλληλοφάγιας] Clar. 2 ἀλληλοφανίας. Aet. mox ἀλλ' ὅτι pro ἄλλο τι. Tum τῆς φ., non τῇ φ.

5. σφίσι] Arg. φησι.

6. οὐδ'] Deest Arg.; Par. 3 et Clar. 2 οὐτ', Par. 2 οὐκ. Postea Dechair. τὸ μὲν (pro τὸ δὲ) mendose. Tum Clar. 2 τὰμμίαιρον (sic), in marg. vero παμμίαιρον. Idem cod. ἐναγέστερον, sed superadiecto γ in ἐναγέστερον mutatum.

7. τὸ δὲ π. φύσιν] Post haec verba in Arg. βρώσεως ἢ πράξεως ex praegressis culpā scribae repetita sunt. Deinde εἰς τροφήν, post χωρήσειεν, desiderantur apud Nannium. Idem edidit μέρεσι καὶ χωρίοις (Par. 2; μ. κ. χωρίοις Aet.) pro μ. κ. μορίοις (sic rell. codd. msti), qua de formula c. 3. n. 14 consulas; errorem iam Stephanus correxit.

terram in honorem naturae sortita sunt, quum ne ullum quidem animal creator animalibus eiusdem speciei ad vescendum addixerit, quamvis in aliis quibusdam diversi generis cibus sit ad naturam accommodatus? Si ergo possunt demonstrare carnes hominum hominibus ad vescendum destinatas esse, nihil vetabit quominus se invicem comedere naturae congruat, velut aliud quid ex iis quae naturâ concessa sunt, et qui talia dicere audent amicissimorum corporibus ad delicias epulentur, ut magis congruentibus, et eadem amicissimis apponant. Si vero id vel dictu impium est, homines autem de hominum carnibus degustare teterrimum quiddam et sceleratissimum est ac nefando omni et contra naturam cibo et facinore detestabilius, deinde si quod contra naturam est numquam membris et partibus alimento egentibus in alimentum cesserit, quod autem in alimentum non cedit nequaquam cum iis quae nutrire non solet coaluerit: numquam sane hominum corpora cum similibus sui corporibus, quibus hoc alimentum contra naturam est, coaluerint, quamvis saepe per eorum corpora pertranseant acerbissima aliqua calamitate; sed remota a nutriendi facultate, et inter eas universi par-

8. *παρά]* Arg. *περί*. Dein pro *ἐν* Act. *ἦ*.

9. *κατά τινά πικρ. συμφοράν]* Etsi carnibus hominum temere occisorum vesci semper nefas apud gentes moratiores habitum est, tamen in summa fame et deficientibus aliis nutrimentis licere etiam carnibus hominum a nobis non caesorum vesci, nobilissimus Pufendorfius noster De I. N. et G. l. II. c. 6. §. 3 docet; miserandum quidem cibum illum nominat, nefarium vero dici posse negat. Atque hoc etiam Athenagoram voluisse verba de esu carnis humanae *κατά τινά πικροτάτην συμφοράν* indicio sunt. *Rechenberg*. Huic sententiae Pufendorfia-

nae patrocinium ab Athenagora immerito petitur. Paulo ante dicebat „homines de hominum carnibus degustare teterrimum quiddam ac sceleratissimum esse ac nefando omni et contra naturam cibo et facinore detestabilius.“ Nec dicas eos excipi qui non occiderunt. Parvi enim id intererat ad propositum Athenagorae. Cibum eiusmodi nefarium et sceleratum appellat, ut probet naturae contrarium esse, nec id genuinum alimentum posse converti: quod quidem non minus ferit eos qui non occiderunt quam qui hoc facinus patrarunt. Praeterea c. 7 eos qui imprudenter de humana carne gustaverint distinguit ab iis qui

ἴσχει σύστασιν, ἐνοῦται μὲν ¹⁰ τούτοις ἐφ' ὅσον ἂν ἕκαστον τύχη χρόνον· ἐκείθεν δὲ διακριθέντα πάλιν σοφία καὶ ¹¹ δυνάμει τοῦ πᾶσαν ζωῶν φύσιν σὺν ταῖς οἰκείαις δυνάμεσι συγκρίναντος ¹² ἐνοῦται προσφυῶς ἕκαστον ἐκάστῳ, κἄν πυρὶ καυθῆ, κἄν ὕδατι κατασαιῆ, κἄν ὑπὸ θηρίων ἢ τῶν ἐπιτυχόντων ζωῶν καταδαπανηθῆ, κἄν τοῦ παντός σώματος ἐκκοπὴν προδιαλυθῆ τῶν ἄλλων μερῶν· ἐνωθέντα ¹³ δὲ πάλιν ἀλλήλοις τὴν αὐτὴν ἴσχει χώραν πρὸς τὴν τοῦ αὐτοῦ σώματος ¹⁴ ἀρμονίαν τε καὶ σύστασιν καὶ τὴν τοῦ νεκρωθέντος ¹⁵ ἢ καὶ πάντῃ διαλυθέντος ἀνάστασιν καὶ ζωὴν. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ πλείον μῆκύνειν οὐκ ¹⁶ εὐκαιρον· ὁμολογούμενην γὰρ ἔχει τὴν ἐπίκρισιν, τοῖς γε μὴ μξοθήροις.

9. ¹ Πολλῶν δὲ ὄντων τῶν εἰς τὴν προκειμένην ἐξέτασιν χρησιμωτέρων, παραιτοῦμαι ² δὴ νῦν τοὺς καταφεύγοντας ἐπὶ τὰ τῶν ἀνθρώπων ἔργα καὶ τοὺς τούτων δημιουργοὺς ἀνθρώπους, οἳ τὰ συντριβέντα τῶν ἔργων ἢ χρόνω παλαιωθέντα ἢ καὶ ἄλλως διαφθαρέντα καινουργεῖν ἀδυνατοῦσιν, εἶτα ἐξ ³ ὁμοίου 49

scientes hoc committunt, quamquam „inopia aut insaniam adducti.“ Postremos semibelluas esse pronuntiat, nullo inter eos qui occiderunt aut non occiderunt delectu ac discrimine adhibito. His ergo verbis κατὰ τινὰ πικροτάτην σαρφοράν non excusatur facinus edentium carnem humanam, sed generatim designantur omnes quibuscumque id evenit sive imprudentibus sive scientibus, sive occiderint sive non. Eadem calamitatis voce pariter comprehendit c. 4 quidquid in hoc genere aut alieno scelere deceptis aut fame vel insaniam incitatis contigisse narratur. *Maranus.*

10. τούτοις] Nempe ἐξ ὧν τὴν πρώτην ἴσχει σύστασιν. His ununtur ad tempus maius vel minus, quippe ante resurrectionem, prout cuique accidit; exinde (ἐκείθεν hic de tempore dictum; cf. Steph. Thes.

gr. ling., ed. C. B. Hase, Vol. III. p. 404) autem, in resurrectione, ab illis separantur et rursus coniunguntur ad priorem corporis compositionem, prout natura requirit. Hugo Grotius (De verit. relig. chr. II. c. 10), ut Rechenberg. adnotavit, non inconvenienter huc adplicat similitudinem de chemico desumptam: qui ut quae congenere sunt quamvis dissecta colligit, ita deus partes humani corporis distantes aut dissipatas reducet atque recomponet, idemque faciet in suo universo, quod in fornacibus aut vasis facere chemicos videmus.

11. δυνάμει . . . οἰκείαις] Haec omnia desunt in Clar. 2, sed ab alia manu in marg. sunt addita. Particulam καὶ ante δυνάμει Aet. non agnoscit.

12. ἐνοῦται . . . καταδαπανη-

tes dissipata unde primum ortum habuerunt, cum iis iunguntur quantum cuique obtigerit temporis: exinde autem rursus separata illius sapientia et potestate, qui totam animalis naturam propriis facultatibus temperavit, secum invicem convenienti ratione coeunt, sive igne succensa, sive aquis putrefacta, sive a feris aut quibuslibet animalibus consumpta fuerint, sive pars aliqua a toto corpore avulsa ante caeteras dissoluta sit: secum autem invicem rursus coagmentata eundem occupant locum ad aptam eiusdem corporis compositionem et constitutionem et illius quod mortuum aut etiam omnino dissolutum erat resurrectionem et vitam. Haec igitur pluribus persequi non est opportunum; confessum enim habent iudicium, saltem apud eos qui non sunt semibelluae.

9. Quum autem multa sint ad propositam quaestionem utiliora, auditos impraesentiarum eos nolim qui ad humana opera confugiunt et ad eorum opifices homines, a quibus opera sua, si contrita aut tempore labefactata aut alia ratione fuerint corrupta, renovari non possunt, deinde ex figulorum

Θη] Similiter Tatianus Or. ad Gr. c. 6: *Κἄν πῦρ ἐξαφανίσῃ μου τὸ σαρκίον, ἐξατμισθεῖσαν τὴν ὄλην ὁ κόσμος κενώρηκεν· κἄν ἐν ποταμοῖς, κἄν ἐν θαλάτταις ἐκδραπανηθῶ, κἄν ὑπὸ θηρίων διασπασθῶ, ταμείοις ἐναπόκειμαι πλουσίου δεσπότου. Καὶ ὁ μὲν πτωχὸς καὶ ἄθεος οὐκ οἶδε τὰ ἀποκείμενα· θεὸς δὲ ὁ βασιλεύων, ὅτε βούλεται, τὴν ὄρατὴν αὐτῷ μόνῳ ὑπόστασιν ἀποκαταστήσει πρὸς τὸ ἀρχαῖον.*

13. δὲ] Aet. κἄν.

14. ἀρμονίαν] Arg. ἀρμονίας.

15. ἢ κ. π. διαλ.] Omissa sunt in Arg.

16. εὐκαιρον] Par. 3 et Clar. 2 ἀκαιρον. Negatio μὴ, ante μιξοθ., in Arg. deest. Nann. legit τοῖς γε

μὴν μισοθήροις, unde interpretatus est: „saltem apud illos qui ferinos et belluarum ritus odio prosequuntur.“ Errorem iam Stephanus correxit. Valla ista verba τ. γ. μὴ μιξ. in translatione praetermisit. Caeterum adi c. 7. n. 21.

1. Πολλῶν δὲ ὄντων κτλ.] Scholion in marg. Par. 1 et 2: Ὅτι [deest in Par. 2] οἱ ἀπὸ τῆς κατ' ἀνθρώπους δημιουργῶν ἀσθενοῦς ἀπορίας ἐμπεδοῦν βουλόμενοι τὸ ἐαυτῶν ἀνούστατον δόγμα οὐκ ἔστιν ὅσον εἰπεῖν ἐξυβρίζουσιν εἰς θεόν, ἴσον λογιζόμενοι θεὸν καὶ ἀνθρώπους. — Articulus τῶν, post ὄντων, deest in Aet.

2. δὴ] Nann. δὲ. Tu fortasse δὴ nun scripseris.

3. ὁμ. τ. κεραμ.] Clar. 2 ὁ-

τοῖς περαμεῦσι καὶ τέκτοσι δεικνύναι πειρωμένους τὸ καὶ τὸν
⁴θεὸν μήτ' ἂν βουλευθῆναι μήτε βουλευθέντα δυνηθῆναι νεκρω-
 θέν ἢ ⁵καὶ διαλυθέν ἀναστῆσαι σῶμα, καὶ μὴ λογιζομένους ὅτι
 διὰ τούτων τοῖς χειρίστοις ἐξυβρίζουσιν εἰς θεόν, συνεξισοῦντες
 τῶν πάντη διεστηκότων τὰς ⁶δυνάμεις, μᾶλλον δὲ καὶ τῶν ταύ-
 ταις χρωμένων ⁷τὰς οὐσίας καὶ τὰ τεχνητὰ τοῖς φυσικοῖς. Περὶ
 μὲν οὖν τούτων σπουδάζειν οὐκ ἀνεπιτίμητον· ἡλίθιον γὰρ ὡς
 ἀληθῶς τὸ ⁸τοῖς ἐπιπολαίοις καὶ ματαίοις ἀντιλέγειν. Μακροῦ^B
 γε μὴν ἐνδοξότερον καὶ πάντων ἀληθέστατον τὸ φῆσαι ⁹τὸ πα-
 ρὰ ἀνθρώποις ἀδυνατὸν παρὰ θεῷ δυνατόν. Εἰ δὲ δι' αὐτῶν
 τούτων ¹⁰ὡς ἐνδόξων καὶ διὰ πάντων τῶν μικροῦ πρόσθεν
¹¹ἐξητασμένων δείκνυσιν ὁ λόγος δυνατόν, εὐδηλον ὡς οὐκ ἀδύ-
 νατον. Ἄλλὰ μὴν οὐδ' ἀβούλητον.

10. ¹Τὸ γὰρ ἀβούλητον ἢ ὡς ἄδικον αὐτῷ ἐστὶν ἀβούλη-
 τον ²ἢ ὡς ἀνάξιον. Καὶ πάλιν τὸ ἄδικον ἢ περὶ αὐτὸν θεω-
 ρεῖται τὸν ἀναστησόμενον ἢ περὶ ἄλλον τινὰ παρ' ³αὐτόν. Ἄλλ'
 ὅτι μὲν οὐδεὶς ἀδικεῖται τῶν ἔξωθεν καὶ τῶν ἐν τοῖς οὐσίαις ἀριθ-^C

μοίουτο σκεραμεῦσι, sed ab alia
 manu ἰ inter ο et σ positum est,
 vera lectio ut appareret.

4. θεόν] Morell. et Duc. incu-
 riā omisere.

5. καὶ] Rechenb. negligenter
 praetermisit.

6. δυνάμεις] Gesn. - Stephan.
 vitiose δυνάμεις.

7. τὰς οὐσίας] Sic omnes codd.
 msti, exceptis Par. 3 et Clar. 2.
 Aet. qui τὰς οὐσίαις exhibent.
 Etiam Nann. et Maran. τὰς οὐσίας,
 sed caeteri editores ταῖς οὐσίαις
 praeter rationem. Antea Aet. ταύ-
 τας pro ταύταις.

8. τοῖς] Aet. τῆς.

9. τὸ ... δυνατόν] Coll. Luc.
 18, 27 (Matth. 19, 26). Cicero De
 nat. deor. III. c. 39: „Vos enim
 ipsi dicere soletis nihil esse
 quod deus efficere non possit et qui-

dem sine labore ullo.“ — Clar. 2
 δυνατόν παρὰ θεῷ verbis transpo-
 sitis. Arg. παρὰ τῷ θεῷ δυνατόν.

10. ὡς ἐνδόξων] = als der
 gewöhnlichen Ansicht Gemässes.
 Contrarium est παραδόξων. Nann.
 et Mar.: ut probabilia; interpr.
 Camp.: „als richtig Annehmbares.“
 Maranus: „Probabilia intellige ea
 quae certo probantur.“

11. ἐξητασμένων] Aet. ἐξετα-
 σαμένων. Idem ἄλογος pro ὁ λό-
 γος. Nannius εὐδηλον, non εὐδη-
 λον (c. 6. p. 46 B, c. 11. p. 50 B,
 c. 12. p. 53 A. al.).

1. Τὸ γὰρ ἀβούλητον κτλ.]
 Scholion in marg. Par. 1: Τοῦ
 κατὰ τὸ ἀδύνατον εἶναι θεῷ τὴν
 ἀνάστασιν τῶν ἀνθρώπων ποιῆ-
 σαι λῆρος· ἱκανὸν ἔλεγχον εἰληγό-
 τος ἐπὶ τὸ ἀβούλητον χωρῆσαι
 λοιπόν. Τοῦτο δὲ τὸ ἀβούλητον

et fabrorum similitudine demonstrare conantur nec deum vel-
le nec, si velit, posse mortuum aut etiam dissolutum corpus
exsuscitare, neque reputant se per haec gravissimam deo con-
tumeliam facere, dum nihil discriminis ponunt inter rerum
omnino distantium facultates, vel potius inter eorum qui illis
utuntur naturas atque inter ea quae arte et ea quae naturâ
continentur. In haec igitur studium insumere reprehensione
non caret; stolidum enim omnino est levia et inania refel-
lere. Certe vero est multo congruentius consuetae sententiae
et quidem omnium verissimum haecque dicere: quod apud ho-
mines fieri non potest id a deo posse fieri. Quodsi per haec
ipsa, ut consuetae sententiae congruentia, et per omnia quae
supra in quaestionem venerunt, rem posse fieri ratio demon-
strat: liquet alienam non esse a [dei] potestate. Immo neque
a voluntate aliena est.

10. Quod enim in dei voluntatem non cadit, vel ideo non
cadit quod iniustum sit vel quod indignum. Rursus id quod
iniustum est, vel circa eum qui resurrecturus est spectatur
vel circa alium ab eo. Sed nulli creaturae externae, quae qui-
dem in rerum natura numeratur, iniuriam fieri perspicuum

ἢ ὡς ἄδικόν ἐστιν ἀβούλητον ἢ
ὡς ἀνάξιον. Ἄλλ' οὐτε ἄδικον
θεῷ οὐδ' ἀνάξιον· διὰ τοῦτο οὐδὲ
ἀβούλητον. Τὸ μὲν γὰρ ἄδικον
ἢ περὶ αὐτὸν θεωρεῖται τὸν ἀνα-
στησόμενον ἢ περὶ ἄλλον. Ἄλλ'
οὐτε τῶν ἐξωθεν ἀδικεῖται τις·
οὐ νοερὰ φύσις, οὐδὲ κτηνώδης.
Ἡ νοερὰ μὲν, ὅτι μὴ ἐμπόδιον
αὐταῖς ἢ τῶν ἀνθρώπων ἀνάστα-
σις. Πῶς δὲ ἢ τῶν ἀλόγων ἀδι-
κηθείη, τῶν ἐν τῇ παλινζωίᾳ μὴ
ὄντων; Ἀφθάρτῳ γὰρ ζωῇ τίς ἢ τῶν
πρὸς φθορὰν ὑπηρετούντων χρεία;
Οὐ μέντοι οὐδὲ περὶ αὐτὸν τὸν
ἀνιστάμενον ἐνθεωρηθείη τὸ ἄδι-
κον τὴν ὁλοκληρίαν ἀπολαμβάνον-

τα, ἢν δι' ἀγαθότητα τοῦ ἐξ ἀφ-
χῆς παραγαγόντος ἐκληρώσατο. Οὐ
τῷ σώματι ἄδικον, εἰ μὴ καὶ δόξαν
φέρον τῷ κρείττονι συναπτομένῳ·
οὐ τῇ ψυχῇ, τὸ κατ' ἀρχὰς οἰκη-
τήριον καὶ ἀφθαρτον ἀναδεχομέ-
νη. Οὐ τῷ θεῷ ἀνάξιον, ὅτι
μηδὲ ὅτε φθαρτὸν παρήγει ἀνά-
ξιον· νῦν δὲ καὶ μᾶλλον ἐνδοξό-
τερον ὅτε ἀφθαρτον ἀποτελέσει.
Totum hoc scholion in Par. 2 desi-
deratur.

2. ἢ ὡς ἀνάξ.] Arg. addit ἢ
ὡς ἄδικον.

3. αὐτόν] Par. 3 et Clar. 2
αὐτοῖς.

μουμένων, πρόδηλον. Οὔτε γὰρ ⁴ αἱ νοηταὶ φύσεις ἐκ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀναστάσεως ἀδικηθεῖεν ἄν· οὐδὲ γὰρ ἐμπόδιόν τι ταύταις πρὸς τὸ εἶναι, οὐ ⁵ βλάβος οὐχ ὕβρις ἢ τῶν ἀνθρώπων ἀνάστασις· οὐ μὴν οὐδὲ τῶν ἀλόγων ἢ φύσις οὐδὲ ⁶ τῶν ἀψύχων· ⁷ οὐδὲ γὰρ ἔσται μετὰ τὴν ἀνάστασιν· περὶ δὲ τὸ μὴ ὄν οὐδὲν ἄδικον. Εἰ δὲ καὶ εἶναι τις ὑποθοῖτο ⁸ διὰ παντός, οὐκ ἂν ἀδικηθείη ταῦτα, τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων ἀνανεωθέντων· εἰ γὰρ ⁹ ὑπείκοντα νῦν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων καὶ ταῖς τούτων χρείαις ὄντων ¹⁰ ἐνδεῶν, ὑπὸ τε ζυγὸν ἡγμένα καὶ δουλείαν παντοίαν, οὐδὲν ἀδικεῖται, ¹¹ πολὺ μᾶλλον, ἀφθάρτων καὶ ἀνενδεῶν γενομένων καὶ μηκέτι δεομένων τῆς τούτων χρείας, ¹² ἐλευθερωθέντα δὲ πάσης δουλείας οὐκ ἀδικηθήσεται. Οὐδὲ γὰρ, εἰ φωνῆς μετεῖχεν, ¹³ ἠτιάσατο ἄν τὸν δημιουργὸν ὡς παρὰ τὸ δίκαιον ἐλαττούμενα τῶν ἀνθρώπων, ὅτι μὴ ¹⁴ τῆς αὐτῆς τούτοις τετύχηκεν ἀναστάσεως. Ὡν γὰρ ἢ φύσις οὐκ ἴση, τούτοις οὐδὲ τὸ τέλος ἴσον ὁ δίκαιος ἐπιμετρεῖ. Χωρὶς δὲ τούτων, παρ' οἷς ¹⁵ οὐδεμία τοῦ δικαίου κρίσις οὐδὲ μέμψις ἀδικίας. Οὐ μὴν ⁵⁰

4. αἱ νοηταὶ φύσεις] Scholiae (n. 1) sunt νοηταὶ φύσεις, naturae intelligentes, h. e. angeli et homines. Cf. c. 12. n. 35 et Suppl. c. 24, coll. Iustin. Mart. Apol. I. c. 28. Opponitur enim ἢ τῶν ἀλόγων φύσις. Homines vero, quippe omnes resurrecturi, hic non designantur (nullam his iniuriam fieri infra demum exponitur: Οὐ μὴν οὐδ' ἐκεῖνο φῆσαι δυνατόν κτλ.), sed τινὲς παρ' αὐτούς, h. e. procul dubio angeli (daemones a Gentilibus vocati), ab initio immortales ac sine fine perdurantes (c. 16. p. 57 D), qui ad Christianorum θεολογικὸν μέρος pertinent (Suppl. c. 10). Vocantur νοηταὶ φύσεις, quia ipsi non oculis sed mente cernuntur. C. 15: νοῦς καὶ λόγος δέδοται τοῖς ἀνθρώποις πρὸς διακρίσιν νοητῶν. Sic deus ab Athe-

nagora (Suppl. c. 5) dicitur νοητός, h. e. νοῦ μόνω καὶ λόγῳ θεωρούμενος, cf. Suppl. cc. 4. 10 (n. 2) 22. 23. Pariter a Platone (Tim. p. 48. 92. ed. Steph.) dicitur. Opponitur ὁρατόν (Polit. VI. p. 509 D); consociantur τὸ θεῖον καὶ ἀθάνατον καὶ νοητόν (Phaedr. p. 80 B), atque νοητόν τε καὶ αἰσιδές (l. c. p. 83 B) et ἀσώματον (Soph. p. 246 B).

5. βλάβος] Arg. βλάβη.

6. τῶν ἀψύχων] Big. τῶν ἐψυχῶν.

7. οὐδὲ γὰρ ἔσται] In marg. editionis Nannianae adnotatum est τὸ γὰρ παρέλκει, sed adnotatum, opinor, ὄναρ οὐχ ὕπαρ. Stephanus. Caeterum adparet inde, alienum a crasso fanaticorum errore Athenagoram fuisse, qui bestias homini familiares etiam in vitam revocatum iri

est. Nec enim spiritualibus naturis noceat hominum resurrectio: prorsus non enim iis impedimento est quo minus sint, non damnum aut iniuriam infert hominum resurrectio; nec vero etiam [noceat] brutorum et inanimorum naturae: prorsus non enim erunt post resurrectionem; quod autem non existit iniuriam non accipit. Si vero etiam fingas ea semper futura esse, nullam accipient iniuriam, hominum corporibus renovatis; nam si nunc hominum naturae eorumque, dum adhuc egeni sunt, usui obsequentia ac sub iugum et servitutem omnem missa nullam accipiunt iniuriam, multo magis, iisdem hominibus extra perpersionem et indigentiam omnem positis nec iam eiusmodi rerum usu indigentibus, liberata omni servitute non accipient iniuriam. Neque enim, si voce instructa essent, creatorem incusarent quod immerito infra homines, non eandem atque illi resurrectionem sortita, collocentur. Quorum enim natura non est aequalis, neque etiam iis finem aequalem is qui aequus est constituit. Praeterea apud eos, quibus nulla iustitiae notio, neque [est] ulla ob iniustitiam querela. Nec vero etiam illud dici potest iniustitiam

cum Cotsacko medico Bremensi somniarunt. Quem errorem diu ante confutavit Aen. Gazaei Theophrastus in Dialogo platonico-christiano de resurrectione mortuorum c. 7: *Διὰ τί μὴ καὶ τῶν ἀλόγων ἀνάστασις γίνεται;* p. 74 et 75 ed. Barth. Rechenberg. Cf. A. Ostertag *Evang. Missions-Magazin* Bas. 1857. p. 47.

8. *διὰ παντός*] Sic Nannius divisae; caett. editt. *διαπαντός*. Mox ille *ταύτη* (Aet. et Par. 2) pro *ταῦτα*.

9. *ὑπείχ. εὖν*] Clar. 2 *εὖν ὑπείχ.*

10. *ἐνδεῶν*] Aet. *ἐνδεῶς*.

11. *πολύ*] Aet. *πολλὸν* (n. 19).

12. *ἐλευθ. ... οὐκ ἀδικηθήσ.*] Coll. Rom. 8, 21.

13. *ἠτιάσατο*] Mor. Duc. Mar. *ἠτιάσαντο* mendose.

14. *τῆς αὐτῆς*] Par. 3 et Clar. 2 *τοῖς αὐτοῖς*. Mox Maran. ex vulg. *τετύχηκεν* (codd. msti omnes) effecit *τετύχεν* (sic).

15. *οὐδεμία τ. δ. κλίσις*] Ita Par. 1. 3. Arg. Clar. 2. Big. et Maranus. (Clar. 2 *κλίσιν*.) Caeteri *οὐδὲ τ. δ. μία κλίσις*. Rechenb.: „Animantia bruta ut iuris ita iustitiae nullum habere sensum, dudum ex rationis defectu, quo homine inferiores sunt, philosophi probarunt. Cf. Selden De iure nat. et gent. l. I. c. 15. Si illa a quibusdam factis sceleratis abhorre dicuntur, id naturae fieri instinctu, nulla vero legis aut iustitiae reverentia putan-

16 οὐδ' ἐκεῖνο φῆσαι δυνατόν ὡς περὶ αὐτὸν θεωρεῖται τις ἀδικία τὸν ἀνιστάμενον ἄνθρωπον. Ἔστι μὲν γὰρ οὗτος ἐκ ψυχῆς 17 καὶ σώματος, οὔτε δὲ εἰς ψυχὴν οὔτε εἰς σῶμα δέχεται τὴν ἀδικίαν. Οὔτε γὰρ τὴν ψυχὴν ἀδικεῖσθαι 18 φήσκει τις σωφρονῶν, ὅτι λήσεται γε ταύτη συνεκβάλλων καὶ τὴν παρούσαν ζωὴν· εἰ γὰρ νῦν ἐν φθαρτῷ καὶ παθητῷ 19 κατοικοῦσα σῶματι μηδὲν ἠδίκηται, πολὺ μᾶλλον 20 ἀφθάρτῳ καὶ ἀπαθεί συζῶσα οὐκ ἀδικηθήσεται. Ἄλλ' οὐδὲ τὸ σῶμα ἀδικεῖται τι· 21 εἰ γὰρ B νῦν φθαρτὸν ἀφθάρτῳ συνὸν οὐκ ἀδικεῖται, δῆλον ὅτι οὐδ' ἄφθαρτον ἀφθάρτῳ συνὸν ἀδικηθήσεται. Οὐ μὴν οὐδ' ἐκεῖνο φαίη τις ἂν ὡς ἀνάξιον ἔργον 22 τοῦ θεοῦ τὸ διαλυθὲν ἀναστήσαι σῶμα καὶ συναγαγεῖν· εἰ γὰρ τὸ χειρὸν 23 οὐκ ἀνάξιον, τοῦτ' ἔστι τὸ φθαρτὸν ποιῆσαι σῶμα καὶ παθητόν, 24 πολὺ μᾶλλον τὸ κρεῖττον οὐκ ἀνάξιον, ὅπερ ἐστὶν ἄφθαρτον καὶ ἀπαθές.

11. Εἰ δὲ διὰ τῶν κατὰ φύσιν πρώτων καὶ τῶν τούτοις ἐπομένων δέδεικται τῶν ἐξητασμένων ἕκαστον, εὐδῆλον ὅτι καὶ δυνατόν καὶ βουλευτὸν καὶ ἄξιον τοῦ δημιουργήσαντος ἔργον ἢ τῶν C 1 διαλυθέντων σωμάτων ἀνάστασις· διὰ γὰρ τούτων ἐδείχθη ψευ-

dum est. Sic Theseus apud Senecam Hippolyto v. 913: *Ferae quoque ipsae Veneris evitant nefas, Generisque leges inscius servat pudor.*"

16. οὐδ'] Editi οὐδὲ (Par. 2. Arg. Aet.). Paulo infra omnes οὐδ' ἐκεῖνο.

17. καὶ] Aet. non agnoscit.

18. φήσκει τις σωφρονῶν] Arg. φήσκει τις σώφρων ὢν. Pro λήσεται, quod sequitur, Arg. κλήσεται habet. E. G. Gersdorffius, Bibl. univ. Lips. praef., mecum communicavit beatum patrem suum in marg. edit. Dechair. adnotasse „legendum χρήσεται.“ Dechairius (cum prioribus editoribus) insulsam Nannii versionem repetiit: „Neque sapiens animam iniuriam pati dicet, ideo

quod hoc modo non eam rationem vitae relineat, in qua iam in praesentia agit.“ Iam Io. A. Fabricius (Hist. crit. de la rép. des lettres T. IX. p. 137) transtulit recte: „Neque enim sapiens quisquam dixerit animam iniuria affici, siquidem hoc ipso (ταύτη = hoc modo, cc. 12. 16) imprudens (structura v. λαυθάνω c. partic. satis nota est, c. 16 et Suppl. c. 22) simul eiiciet (h. e. iniustam pronuntiabit) etiam vitam praesentem.“ Interpres Campid.: „Dean Niemand, der bei gesundem Verstande ist, wird sagen die Seele leide Unrecht, weil er in diesem Falle unvermerkt zugleich auch das gegenwärtige Leben verwerfen wird.“

19. κατοικοῦσα] Clar. 2 κατοικοῦσαν. Mox Aet. ἀδίκηται pro

aliquam circa hominem reviviscentem spectari. Constat enim is ex anima et corpore, sed neque in animam neque in corpus accipit iniuriam. Neque enim quisquam, si sapiat, iniuriam dicet animae fieri, quod imprudens hoc modo simul vitam quoque praesentem excludat; nam si nunc in corpore corruptioni et perpeccioni obnoxio habitans nihil iniuriae passa est, multo minus patietur cum eodem corruptionis et perpeccionis experte coniuncta. Neque etiam corpori quidquam fit iniuriae; nam si nunc, corruptioni obnoxium cum incorrupto coniunctum, non laeditur, perspicuum est illud prorsus non laesum iri si incorruptum cum incorrupto coniungatur. Nec vero etiam illud quisquam dixerit opus indignum deo esse corpus dissolutum exsuscitare et colligere; nam si deterius non indignum [eo fuit], id est corruptioni et perpeccioni obnoxium corpus facere, multo minus praestantius indignum [erit], id est [corpus facere] a corruptione et perpeccione immune.

11. Quodsi tum per ea quae naturam prima sunt, tum per ea quae ex his consequuntur, unumquodque eorum quae in quaestionem venerunt demonstratum est, liquet corporum dissolutorum resurrectionem opus esse eiusmodi quod deus et facere et velle possit quodque eo dignum sit; ex his enim

ἡδίκηται, et πολλὸν pro πολὺ (n. 11 et 24).

20. ἀφθάρτῳ] Aet. φθαρετῷ.

21. εἰ γὰρ ... ἀδικηθήσεται]

Ita locum restitui ope Par. 3 et Clar. 2. (Clar. 2 φθαρετῷ pro φθαρετῶν.) Caeteri codd. msti εἰ γὰρ νῦν φθαρετὸν ἀφθάρτῳ συνὸν, οὐδ' ἀφθάρτῳ (Arg. et Ms. Vall. ἀφθαρετον) ἀδικηθήσεται. Οὐ μὴν κτλ. Sic editi quoque. Solus Maranus utriusque illius codicis lectionem refinxit, dicens: „Non displicet haec sententia: Si nunc corruptibile incorruptibili animae coniunctum est, neque etiam incorru-

ptione laedetur: sed plenior et accuratior illorum mstorum sensus.“

Par. 1 et 2 (vestigia istius lectionis genuinae indicantes) in marg.: Εἰ γὰρ [Par. 2: Τὸ ὀλόκληρον οὐ τῶς· Εἰ γὰρ] νῦν φθαρετῷ συνὸν οὐκ ἀδικεῖται, δῆλον ὅτι οὐδὲ ἀφθάρτῳ συνὸν οὐκ ἀδικηθήσεται.

22. τοῦ] Id ex Par. 1. 3. Arg. Clar. 2 pro vulg. πως (Par. 2. Aet.) reposui.

23. οὐκ] Aet. οὐ.

24. πολλὸν] Aet. πολλὸν (n. 19). De sententia cf. c. 3. n. 1.

1. διαλυθέντων] Nannius ἀναλυθέντων (Aet.).

δος τὸ τούτοις ἀντικείμενον καὶ τὸ τῶν ἀπιστούντων παράλογον.
² Τί γὰρ δεῖ λέγειν περὶ τῆς ἐκάστου αὐτῶν πρὸς ἕναστον ἀν-
 ιστροφῆς καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα συναφείας, ³ εἴ γε δεῖ καὶ συν-
 ἀφειαν εἰπεῖν, ὡς ἐπερότητί τινι κεχωρισμένων, οὐχὶ δὲ καὶ
⁴ τὸ δυνατόν λέγειν βουλευτόν, καὶ τὸ τῷ θεῷ βουλευτὸν πάντως
 εἶναι δυνατόν, καὶ κατὰ τὴν τοῦ βουληθέντος ἀξίαν; ⁵ Καὶ ὅτι
 μὲν ἕτερος ὁ περὶ τῆς ἀληθείας λόγος, ἕτερος δὲ ὁ ὑπὲρ τῆς
 ἀληθείας, εἴρηται διὰ τῶν προλαβόντων ⁶ μετρίως, οἷς τε διενή-
 νοχεν ἑκάτερος, καὶ πότε καὶ πρὸς τίνας ἔχει τὸ χρήσιμον.
⁷ κωλύει δὲ ἴσως οὐδέν, τῆς τε κοινῆς ἀσφαλείας ἔνεκεν καὶ τῆς
 τῶν εἰρημένων πρὸς τὰ λειπόμενα συναφείας, ἀπ' αὐτῶν τού-
 των καὶ τῶν τούτοις προσηκόντων πάλιν ποιήσασθαι τὴν ἀρχὴν.
⁸ Προσῆκε δὲ τῷ μὲν τὸ πρωτεύειν κατὰ φύσιν, τῷ δὲ ⁹ τὸ
 δορυφορεῖν τὸν πρῶτον ὁδοποιεῖν τε καὶ προανείργειν πᾶν ὀπό-

2. Τί γὰρ... ἀξίαν] Scholion in marg. Par. 1 et 2: Ἀντίκειται γὰρ τῷ δυνατῷ τὸ ἀδύνατον, τῷ βουλευτῷ τὸ ἀβούλητον, τῷ ἀξίῳ τὸ ἀνάξιον· συνάφειαν δὲ λέγει τοῦ δυνατοῦ πρὸς τὸ βουλευτόν· ἄπερ οὐδὲ διάφορά φησιν [hoc verbum deest in Par. 2] εἶναι παρὰ θεῷ, ὡς περ ἔφημεν, ἀλλ' οὐδὲ ἀνάξια. — Pro αὐτῶν, post ἐκάστου, vulgo τῶν legitur. Maranus: „Vel delendum τῶν vel, ut Dechair. coniecit, legendum αὐτῶν.“ Menda est ex similitudine literarum αυ (αὐτοῦ) et ου (ἐκάστου).

3. εἴ γε] Aet. εἰ δὲ. Tum Arg. κεχωρισμένον pro —μένων.

4. τὸ δυνατόν... εἶναι δυνατόν] Non id dicit Athenagoras quod eum dixisse opinatus est Petavius [lib. I de deo p. 83], „quidquid deus potest id eum velle“ [„et quod vult id omnino posse“]; sed illud βουλευτόν idem valet ac, ut ita dicam, vellibile, neque id desi-

gnat quod deus actu vult [sive facturum se decrevit], sed „quod velle potest.“ Maranus. Sic antea c. 10 ἀβούλητον intelligit id quod deus velle non potest. Ait enim idcirco ἀβούλητον esse, quia vel iniustum est vel indignum deo. Τὸ γὰρ ἀβούλητον ἢ ὡς ἄδικον αὐτῷ ἐστὶν ἀβούλητον ἢ ὡς ἀνάξιον. Itaque ἀβούλητον interpretari non dubitavi id quod in dei voluntatem non cadit, et βουλευτόν id quod velle potest. Quos refellit hoc in libro Athenagoras, hi minime inquirebant utrum resurrectionem deus necne promiserit hominibus, sed eam fieri omnino non posse contendebant. Quare Athenagoras statuit eos, si cum aliquo rationis colore increduli esse velint, demonstrare debere resurrectionem vel in dei potestatem vel in eius voluntatem non cadere. Idem (Praefat. P. III. c. 13). Ad stipulatur Clarisse De Athenag. p. 88.

5. Καὶ ὅτι etc.] Illis contra ad-

convictam est contrariae opinionis mendacium et absurda incredulorum ratiocinatio. Quid enim attinet dicere de alterius cum altero conversione et mutua cohaerentia, si quidem cohaerentiam dicere oportet, quasi aliqua dissimilitudine discrepent, ac non potius dicendum est quod deus facere potest id eum velle posse, et quod velle potest id omnino posse facere, idque eo dignum esse? Atque aliam esse disputationem de veritate, aliam pro veritate, et in quo positam sit utriusque discrimen, et quando et apud quos utilitatem habeat, satis supra demonstratum est; nihil autem vetat quominus, communis securitatis et eorum quae diximus cum iis quae dicentur cohaerentiae causa, rursus ab his ipsis eorumque adiunctis initium faciamus. Atque alteri quidem naturam convenit principatum tenere, alteri autem primam instar satellitis comitari et viam sternere et ante quidquid in-

versarios absolutis (cf. c. 2. n. 9) Athenagoras prius, quam alteram partem orditur (n. 21), nonnulla de ratione exponit a se in hoc tractatu adhibita. Cf. n. 8.

6. μετρίως] Non i. q. *mediocriter* (Valla) sive *utcumque* (Nann.), sed *satis* (Maran.), ut apud Platonem saepenumero, e. g. Phaedr. p. 277 B. ed. Steph.: δοκεῖ μοι δεδηλωσθαι μετρίως (*hinreichend*). Cf. Astii Lex. Plat. s. v. Scriptor autem ad c. 1 (n. 11) respicit. Adverbium πότε non valet quibus in locis (Maran.) sive *wann und wo* (interpr. Camp.), sed *quando* (Nann.).

7. κωλύει] Act. κωλύσει.

8. Προσηκε ... γίνεται χρειωδέστερος] Scholion in marg. Par. 1 et 2: Ἀνακεφαλαίωσις αἰτιωδέστερα περὶ τῆς τάξεως [Par. 2 συντάξεως, „mala lectio“ C. B. Hase] τοῦ περὶ καὶ ὑπέρ, ὅτι τὸ πρωτοστατεῖν μὲν τῷ περὶ φύσει καὶ τάξει καὶ χρεῖα προσνέμεται, τὸ

δὲ δορυφορεῖν καὶ οἶον παραπέμπειν τῷ ὑπέρ, ἅτε φύσει καὶ δυνάμει καταδεεστέρω· ἔλαττον γὰρ τὸ τὸ [alterum τὸ desideratur in Par. 2] ψεῦδος ἀπελέγγειν τοῦ τὴν ἀλήθειαν ἐπιφώνυειν. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τῇ τάξει δευτερος οὗτος, ὡς τὸ ψεῦδος ἀπελέγγων· ὅπερ ψεῦδος ἐξ ἐπισκορᾶς παρρησιεφθάρη. Ἄλλ' ὅμως καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων ἔσθ' ὅτι καὶ ὁ ὑπέρ καταλαμβάνεται χρειωδέστερος, ὡς ἀναιρῶν τὴν ἀπιστίαν τε καὶ ψευδοδοξίαν. Πρὸς ἔν μὲν οὖν τέλος ἀμφοτέροι τὴν εὐσέβειαν [Par. 2 ἀσίβειαν] ἀναφέρονται· οὐ μὲν τοι καὶ ἐν εἰσι, ἀλλ' ὁ μὲν ἐστὶν ὁ περὶ [ὁ περὶ est appositio ad ὁ μὲν. Par. 2 ἀλλ' ὁ μὲν περὶ ἐστὶν] ἀναγκαῖος τοῖς πιστεύουσιν, ὁ δὲ ὑπέρ πρὸς τὸν καιρὸν καὶ τὰ πρόσωπα.

9. τὸ δορ.] Sic codd. msti; in editis deest ille articulus. Antea Clar. 1 et Big. πρατήκες.

σον ἐμποδῶν καὶ πρόσαντες. Ὁ μὲν ¹⁰ γὰρ περὶ τῆς ἀληθείας λόγος, ἀναγκαῖος ὢν πᾶσιν ἀνθρώποις πρὸς ἀσφάλειαν καὶ σω- ⁵¹τηρίαν, πρωτοστατεῖ καὶ τῇ φύσει καὶ τῇ τάξει καὶ τῇ χρεῖα· τῇ φύσει μὲν, ὡς τὴν τῶν πραγμάτων γνῶσιν παρεχόμενος, τῇ τάξει δέ, ὡς ἐν τούτοις καὶ ἅμα τούτοις ὑπάρχων ὢν γίνεται μηνυτῆς, τῇ χρεῖα δέ, ὡς τῆς ἀσφαλείας καὶ τῆς σωτηρίας τοῖς γινώσκουσι γινόμενος ¹¹ πρόξενος. Ὁ δ' ὑπὲρ τῆς ἀληθείας φύσει τε καὶ δυνάμει καταδέεστερος, Ἰλαττον γὰρ τὸ ¹² τὸ ψεῦδος ἐλέγχειν τοῦ τὴν ἀλήθειαν κρατύνειν· καὶ τάξει ¹³ δεύτερος, κατὰ γὰρ τῶν ψευδοδοξούντων ἔχει τὴν ἰσχύν· ψευδοδοξία δὲ B ἐξ ἐπισποράς ¹⁴ ἐπιφύη καὶ παραφθοράς. Ἀλλὰ δὴ καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων προτάττεται πολλάκις καὶ γίνεται ποτε ¹⁵ χρειωδέστερος, ὡς ἀναιρῶν καὶ ¹⁶ προκαθαίρων τὴν ἐνοχλοῦσάν τισιν ἀπιστίαν καὶ τοῖς ἄρτι προσιούσι τὴν ἀμφιβολίαν ἢ ψευδοδοξίαν. ¹⁷ Καὶ πρὸς ἕν μὲν ἐκότερος ἀναφέρεται τέλος· εἰς γὰρ τὴν εὐσέβειαν ἔχει τὴν ἀναφορὰν ¹⁸ ὃ τε τὸ ψεῦδος ἐλέγχων καὶ ὃ τὴν ἀλήθειαν κρατύνων· οὐ μὴν καὶ καθάπαξ ἕν εἰσιν, ἀλλ' ὃ μὲν ἀναγκαῖος, ¹⁹ ὡς ἔφην, πᾶσι τοῖς πιστεύουσι καὶ τοῖς τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ²⁰ ἰδίας σωτηρίας φροντίζουσιν, ὃ δ' ἔστιν C ὅτε καὶ τισι καὶ πρὸς τινὰς γίνεται χρειωδέστερος. Καὶ ταῦτα μὲν ἡμῖν κεφαλαιωδῶς προειρησθῶ πρὸς ὑπόμνησιν τῶν ἤδη λεχθέντων. ²¹ Ἰτέον δὲ ἐπὶ τὸ προκείμενον, καὶ δεικτέον ἀληθῆ

10. γὰρ] Deest Aet.

11. πρόξενος] Aet. πρόξενον.

12. τὸ] Est in Par. 1. 3. Clar. 2; in reliquis codd. mstis et editis deest ille articulus. — Dechair. protulit Cicer. De nat. deor. I. c. 21, „Mihi non tam facile in mentem venire solet quare verum sit aliquid, quam quare falsum.“ C. 32: „Utinam tam facile vera invenire possim, quam falsa convincere!“

13. δεύτερος] Ita codd. msti; editi δεύτερον.

14. ἐπιφύη] Arg. ἐπιφύει. Pro παραφθοράς Nann. ὑπαραφθοράς,

Par. 3 παρὰ φθοράς, Arg. παρασπόρας (sic).

15. χρειωδέστερος] Quia dicente Lactantio De falsa relig. I. c. 23 „primus sapientiae gradus est falsa intelligere, secundus vera cognoscere.“ Rechenberg.

16. προκαθαίρων] Arg. Par. 3. Clar. 2. Bīg. προδιακαθαίρων. Cf. c. 1. n. 19. In Clar. 2 καὶ ante τοῖς ἄρτι excidit.

17. Καὶ] Aet. ἦ. Mox pro τέλος Arg. λόγος. Cum ἐκότερος ex praecedentibus λόγος subaudi.

18. ὃ τε] Aet. οὔτε.

19. ὡς ἔφην] Supra: Ὁ μὲν

commodum sit aut praeruptum remove. Nam de veritate sermo, quum omnibus hominibus ad securitatem et salutem necessarius sit, princeps est et naturâ et ordine et utilitate: naturâ quidem, ut rerum cognitionem afferens, ordine, ut in illis et simul cum illis existens quorum est monstrator, utilitate, ut securitatis et salutis iis a quibus cognoscitur sequester. Sed pro veritate sermo naturâ et potestate inferior est, nam minus est mendacium redarguere quam veritatem confirmare; etiam ordine posterior est, nam vim suam depromit adversus eos qui falsis opinionibus detinentur: falsa autem opinio ex superiecto semine et corruptione orta est. Sed tamen, quâvis haec ita se habeant, saepe praemittitur fitque interdum utilior, quippe quum eruat et ante expurget obstrepentem nonnullis incredulitatem et insidentem iis qui recentes accessere dubitationem vel falsam opinionem. Atque ad eundem quidem uterque sermo finem refertur: ad pietatem enim refertur tum qui mendacium arguit tum qui veritatem confirmat: non tamen omnino idem sunt, sed hic [est] necessarius, ut dixi, omnibus credentibus ac veritatis et salutis suae curam gerentibus, iste interdum nonnullis et adversus nonnullos est fructuosior. Atque haec quidem summatim dicta sint ad recordationem superiorum. Veniendum est autem ad propositum, ac demonstrem-

γὰρ περὶ τῆς ἀληθείας λόγος, ἀναγκαῖος ὢν πᾶσιν ἀνθρώποις πρὸς ἀσφάλειαν καὶ σωτηρίαν. — Par. 3 et Clar. 2 ἅπασιν pro πᾶσι. Arg. πᾶσιν, ὡς ἔφη, τοῖς πιστ. 20. ἰδίως] Deest Par. 3 et Clar. 2. Caeteri agnoscunt; etiam Ms. Vall.: *swae salutis*. Deinde Clar. 2 χειροδέστερος.

21. Ἰτέον δὲ ἐπὶ τὸ προκειμένον etc.] Iam Athenagoras ad alteram tractatus partem transit (n. 5), in qua demonstrat veritatem resurrectionis. Cf. c. 1. n. 11. Scholion in

marg. Par. 1: "Ὅτι ἀληθῆς ὁ περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγος δεικνύται ἀπὸ τούτων· ἀπὸ τῆς αἰτίας, καθ' ἣν καὶ δι' ἣν γέγονεν ἄνθρωπος καὶ οἱ μετ' ἐκείνον [c. 12—13], [excidunt, ob repositum ἀπὸ τῆς, fore haecce: ἀπὸ τῆς κοινῆς ἀνθρώπων φύσεως (c. 14—17),] ἀπὸ τῆς τοῦ ποιήσαντος κρίσεως, καθ' ὃν ἕκαστος ἔζησε χρόνον καὶ καθ' οὗς ἐπολιτεύσατο νόμους [c. 18—23]. Accedit (cf. c. 13 fin., c. 14. n. 1) quartum argumentum: ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ βίου (c. 24—25).

τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον ἀπὸ τε τῆς αἰτίας αὐτῆς, ²² καθ' ἣν καὶ δι' ἣν ὁ πρῶτος γέγονεν ἄνθρωπος οἷ τε μετ' ἐκείνον, εἰ ²³ καὶ μὴ κατὰ τὸν ὁμοιον γέγονασι τρόπον, ἀπὸ τε τῆς ποιησάντος ἐπὶ τούτοις κρίσεως, καθ' ὅσον ἕκαστος ἔζησεν χρόνον καὶ καθ' οὓς ἐπολιτεύσατο νόμους, ἦν οὐκ ἂν τις ἀμφισβητήσειεν ²⁴ εἶναι δίκαιαν.

12. ¹ Ἔστι δὲ ὁ μὲν ἀπὸ τῆς αἰτίας λόγος, εἰς ἐπισκοπῶμεν ² πότερον ἀπλῶς καὶ μάτην γέγονεν ἄνθρωπος ἢ τινος ἕνεκεν· εἰ δὲ ³ τινος ἕνεκεν, πότερον ἐπὶ τοῦτο γινόμενον ⁴ αὐτὸ τὸ ζῆν καὶ διαμένειν καθ' ἣν ἐγένετο φύσιν ἢ διὰ χρείαν τινός· ⁵ εἰ δὲ κατὰ χρείαν, ἦτοι τὴν αὐτοῦ τοῦ ποιησάντος ἢ ἄλλου τινός τῶν αὐτῶ προσηκόντων καὶ πλείονος φροντίδος ἡξιωμένων. ⁶ Ὁ δὲ καὶ κοινότερον σκοποῦντες εὐρίσκομεν ὅτι πᾶς εὖ φρονῶν καὶ λογικῇ κρίσει πρὸς τὸ ποιεῖν τι κινούμενος οὐδὲν ἂν κατὰ πρόθεσιν ἐνεργεῖ ποιεῖ μάτην, ἀλλ' ἦτοι τῆς ἰδίας ἕνεκεν χρήσεως ἢ διὰ χρείαν ἄλλου τινός ὃν πεφρόντικεν ἢ δι' αὐτὸ τὸ γινόμενον, ⁷ ὅλην τινι φυσικῇ καὶ στοργῇ πρὸς τὴν αὐτοῦ γένεσιν κινούμενος· ⁸ οἷον (λεγέσθω γὰρ δι' εἰκόνοσ τινός,

22. καθ'] Aet. καὶ. Idem postea ὅτι pro οἷ τε.

23. καὶ] Deest Clar. 2. Articulum τὸν ante ὁμοιον Nannius non suppeditat; Par. 3. Clar. 2. Aet. τὸ.

24. εἶναι] Clar. 2 μὴ εἶναι.

1. Ἔστι δὲ κτλ.] Scholion in marg. Par. 1 et 2: Ἀπὸ τῆς αἰτίας· εἰ μὴ μάτην γέγονεν, ἀλλὰ τινος ἕνεκεν· καὶ εἰ τινος [sc. ἕνεκεν], ἐπὶ τὸ ζῆν μόνον καὶ διαμένειν ἢ διὰ χρείαν τινός, αὐτοῦ τοῦ ποιησάντος ἢ ἄλλου τῶν τῶ ποιήσαντι προσηκόντων.

2. πότερον] Aet. πρῶτον. — Respicit (Rechenb.) notam philosophorum regulam, „deum et naturam

nihil frustra facere“, hoc est semper finem agendi habere propositum. Igitur homini sapienti non fit verisimile deum, qui mundum hominis causa creavit, eundem non ad altiore finem, quam qui in hac vita obtinetur, produxisse. Cf. Nemes. De nat. hom. c. 1 (ed. Oxon.) p. 27 sqq.

3. τινός] Aet. τινός, et posthac πρῶτον pro πότερον (n. 2).

4. αὐτὸ] Omisit Morell. mendose. Par. 3 et Clar. 2 ἐπὶ τούτῳ (cf. n. 14 et c. 14. n. 6) γινόμενον αὐτὸν ζῆν. — Commodè abesset γινόμενον. Cf. c. 3. n. 16. Sed noli eiicere. Nos: „ob er ein gerade zum Leben geschaffenes Wesen sei.“ Fortasse autem legendum γε-

dam veram esse de resurrectione doctrinam tum ex ipsa causa, secundum quam et propter quam primus homo conditus est eiusque posteri, etsi eodem modo conditi non fuerunt, tum ex communi natura omnium hominum quatenus hominum, tum etiam ex futuro creatoris de hominibus iudicio, ad totum eorum vitae tempus atque ad vivendi rationem accommodato, quod quidem iustum esse nemo dubitaverit.

12. Ratio autem ex causa deducitur, si consideremus utrum temere et frustra factus homo fuerit an aliquam ob causam; si quam ob causam, utrum ad hoc ipsum ut vivat et in qua factus est naturam perseveret an ad usum alterius; si ad usum alterius, vel ad ipsius creatoris vel ad alterius cuiuspiam eorum qui ad deum pertinent et maiori cura ab eo dignantur. Quod quidem etiam dum latius consideramus, invenimus quicumque sanae mentis est et rationis iudicio ad aliquid faciendum movetur, eum nihil ex iis quae ex animi proposito facit frustra facere, sed aut ad suum usum aut in eorum gratiam quorum curam gerit aut propter ipsum opus, cuius ad effectum naturali quadam propensione et amore impellitur: veluti (utamur enim quadam similitudine, ut per-

νόμος (c. 11. n. 13 al.) aut, quod praetuleris, γέγονεν μόνον.

5. εἰ ... ἢ ἄ. τινός] Haec omnia in Arg. negligentia librarii omis-
sa: ob repetitum τινός. Part. ἢ
ante χρείαν non agnoscit Aet. Dein-
de Dechair. vitiose τῶν αὐτῶν (pro
αὐτῶ) προσηκόντων.

6. Ὁ δὴ καὶ κοινότη. σκοπ.
κτλ.] Scholion in marg. Par. 1
et 2: Ἀπόδοσις πρὸς ἕκαστον.
Ὅτι οὐ μάτην εὖ φρονῶν τις καὶ
σοφὸς ποιεῖ τι· καὶ τούτου παρα-
δείγματα· [Par. 2 καὶ τὰ τοῦ πα-
ραδείματος·] καὶ ἀπὸ τῶν περὶ
ἡμᾶς παραδειγμάτων ἐπάνοδος
πρὸς θεὸν τὸν ὑπὲρ πάντων σοφίαν

καὶ μηδέ τινος προσδεῖ· ἵνα διὰ
τοῦτο φῶμεν ἄνθρωπον ποιῆσαι
αὐτόν, ἀλλ' οὐδὲ διὰ τινος τῶν
ὑπ' αὐτοῦ γενομένων χρεῖαν, οὐ
τῶν μειζόνων, οὐ τῶν καταδεστέ-
ρων. Διὰ γὰρ τὴν ἰδίαν χρείαν
καὶ διαμονὴν διὰ ἀγαθότητα τοῦ
παράγοντος ὑφίσταται ἕκαστον
τῶν λόγῳ διοικουμένων, οὐχὶ δι'
ἄλλου χρεῖαν.

7. ὀλικῇ ... στοργῇ] Par. 3 et
Clar. 2 ὀλικῇ τινι καὶ φυσικῇ
στοργῇ. Mox in Clar. 2 τὴν abest,
sed a manu altera in marg. nota-
tum.

8. οἶον] Rechenberg. οἶται,
compendio editionis Gesn. - Stephan.

ἵνα σαφές γένηται τὸ προκείμενον) ἄνθρωπος ποιῆ μὲν οἶκον
 διὰ τὴν ὀιδίαν χρεῖαν, ποιῆ δὲ βουσί καὶ καμήλοις ἢ τοῖς
 ἄλλοις ζώοις, ὧν ἔστιν ἐνδεής, τὴν ἐκάστῳ τούτων ἀρμόζουσαν
¹⁰ σκέπην, οὐκ ἰδίᾳς ἕνεκεν χρήσεως ¹¹ κατὰ τὸ φαινόμενον,
 ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸ τέλος διὰ τοῦτο, κατὰ δὲ τὸ προσεχές διὰ **B**
 τὴν τούτων ὧν πεφρόντικεν ¹² ἐπιμέλειαν· ποιῆται δὲ ¹³ καὶ
 παῖδας οὔτε διὰ χρεῖαν ἰδίαν οὔτε δι' ἕτερόν τι τῶν αὐτῷ προσ-
 ηκόντων, ἀλλ' ἐπὶ ¹⁴ τῷ εἶναί τε καὶ διαμένειν καθ' ὅσον οἶόν
 τε τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ¹⁵ γεννωμένους, τῇ τῶν παίδων καὶ τῶν
¹⁶ ἐγγόνων διαδοχῇ τὴν ἑαυτοῦ τελευταίην παραμυθούμενος καὶ
¹⁷ ταύτῃ τὸ θνητὸν ἀπαθανατίζειν οἰόμενος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν
 ὑπὸ τούτων. Ὁ μέντοι θεὸς οὔτ' ἂν μάτην ἐποίησε τὸν ἄν-
 θρωπον· ἔστι γὰρ σοφός, οὐδὲν δὲ σοφίας ἔργον μάταιον· οὔτε
 διὰ χρεῖαν ἰδίαν· παντὸς γὰρ ἔστιν ἀπροσδεής. Τῷ δὲ μηδε- **C**
 νὸς δεομένῳ τὸ παράπαν ¹⁸ οὐδὲν τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων
 συντελέσειεν ἂν εἰς χρεῖαν ἰδίαν. Ἀλλ' ¹⁹ οὐδὲ διὰ τινὰ τῶν ὑπ'
 αὐτοῦ γενομένων ἔργων ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον. Οὐδὲν γὰρ ²⁰ τῶν
 λόγῳ καὶ κρίσει χρωμένων οὔτε τῶν μειζόνων οὔτε τῶν κατα-
 δεεστέρων γέγονεν ἢ γίνεται πρὸς ἕτερου χρεῖαν, ἀλλὰ διὰ τὴν
 ἰδίαν αὐτῶν τῶν γενομένων ζωὴν τε καὶ διαμονήν. Οὐδὲ γὰρ
 ὁ λόγος εὕρισκε τινὰ χρεῖαν τῆς τῶν ἀνθρώπων γενέσεως αἰ-
 τίαν, τῶν μὲν ἀθανάτων ἀνευδεῶν ὄντων καὶ μηδεμιᾶς μηδα-
 μῶς παρ' ἀνθρώπων συντελείας πρὸς τὸ εἶναι δεομένων, τῶν **D**
 δὲ ἀλόγων ἀρχομένων κατὰ φύσιν ²¹ καὶ τὰς πρὸς ὃ πέφυκεν

deceptus. Dixi' ego vobis cory-
 phaeum editorum esse hanc? Exu-
 lat γὰρ post λεγέσθω ab Aet.

9. ἰδίαν] Par. 3 et Clar. 2 οἰ-
 κείαν. Eadem commutatio c. 2. n.
 18, c. 15. n. 27, Ps. - Justin. Ex-
 pos. rect. fid. c. 2. n. 16 comparat.

10. σκέπην] Clar. 2 σκόπην
 (sic), altera vero manus in σκέπην
 mutavit.

11. κατὰ τὸ φαιν. etc.] De-
 chair.: „si secundum id quod primo
 intuitu apparet iudicemus, quanquam

extremus finis sed ipsam referatur
 [διὰ τοῦτο = ἰδίᾳς ἕν. χρήσεως],
 immediate vero [Nann.: „sed secun-
 dum proximam causam“] illorum
 gratia quorum curam gerit“ [ε. ὧν
 πεφρόντ. = βοῶν κ. καμήλων
 κτλ.].

12. ἐπιμέλειαν] Aet. ἐπιμελείας.

13. καὶ] Deest in Aet. et apud
 Nannium.

14. τῷ] Arg. τὸ, Aet. τῶν.
 Cf. c. 13. n. 6.

spicuum fiat id quod proponimus) facit quidem homo domum ad proprium usum, facit autem bobus et camelis caeterisque animalibus, quibus opus habet, conveniens cuique tectum, non ad proprium usum, si species attendatur, sin autem finis, ob hanc causam, sed proxime ob eorum studium quorum curâ tangitur; procreat vero etiam liberos non ad suum aut suorum usum, sed ut sint et quamdiu fieri poterit perseverent homines ex ipso geniti, liberorum et nepotum successione solatium mortis suae adhibens atque hoc modo id quod mortale est immortale effecturum se sperans. Atque haec quidem ab hominibus [fiunt]. Deus profecto nec frustra fecit hominem: est enim sapiens, nullum autem sapientiae opus inutile: nec ad proprium usum; nulla enim re indiget. Qui autem nulla omnino re indiget ei sua opera nihil attulerint ad proprium usum. Sed nec ob aliquam rerum a se creatarum condidit hominem. Nihil enim ex iis, quae ratione et iudicio utuntur, ad alterius sive superioris sive inferioris usum creatum est aut creatur, sed ad propriam eorum qui creantur vitam et perpetuitatem. Neque enim ratio invenit usum ullum qui causa sit hominum creationis, quippe quum immortales extra indigentiam omnem positi sint nec ullo egeant hominum subsidio ut existant, belluae autem naturâ subiectae sint et usus ad quos quaeque institutae

15. γεννωμένους] Clar. 1 γενομένους. Cf. c. 15. n. 7.

16. ἐγγόνων] Sic codd. msti; sed Duc. Mor. Mar. tacite mutarunt in ἐκγόνων. (Galland. ἐγγόνων reposuit.) Cf. Suppl. c. 23. n. 13.

17. ταύτη] Aet. ταύτην. Aeschylus in Agam. v. 753 sq. μέγαν φωτὸς δλβον dicit τεκνοῦσθαι μηδ' ἄπαιδα θνήσκειν, quia scilicet liberi parentum memoriam conservant (Rechenb.)

18. οὐδὲν] In Par. 3 et Clar.

2 additur ἄν particula, quae in reliquis codd. mstis et editis paullo post legitur.

19. οὐδὲ] Aet. οὐδὲν. Mox idem ἐπ' pro ὑπ'. Porro pro γενομένους ἔργων habet γεόμενον ἔργον. Par. 3 et Clar. 2 non ἐποίησε τὸν sed ἐποίησεν, absque τὸν.

20. τῶν] Aet. et Nannius τῶ. Apud eosdem deest τῶν ante καταδεδεστέρων.

21. καὶ . . . πνευκώτων] Scholion in marg. Par. 1 et 2: Τὸ

ἕκαστον χρείας ἀνθρώποις ἀποκληρούντων, ἀλλ' οὐκ αὐτοῖς χρῆσθαι πεφυκότων· θέμις γὰρ οὔτε ἦν οὔτε ²³ ἐστὶ τὸ ἄρχειν καὶ ἡγεμονοῦν ὑπάγειν εἰς χρῆσιν τοῖς ἐλάττωσιν, ἢ τὸ λογικὸν ὑποτάττειν ἀλόγοις, οὔσι πρὸς τὸ ἄρχειν ἀνεπιτηδεύεις. Οὐκοῦν εἰ μήτε ἀναίτιας καὶ μάτην γέγονεν ἄνθρωπος (οὐδὲν γὰρ τῶν ὑπὸ ²³ θεοῦ γενομένων μάταιον, κατὰ γε τὴν τοῦ ποιήσαντος γνώμην), μήτε χρείας ἔνεκεν αὐτοῦ ²⁴ τοῦ ποιήσαντος ἢ ἄλλου τινὸς τῶν ὑπὸ θεοῦ γενομένων ποιημάτων, εὐδη- 53 λον ὅτι κατὰ μὲν τὸν πρῶτον καὶ κοινότερον λόγον δι' ἑαυτὸν καὶ τὴν ἐπὶ πάσης τῆς δημιουργίας θεωρουμένην ἀγαθότητα καὶ σοφίαν ἐποίησεν ὁ θεὸς ²⁵ τὸν ἄνθρωπον, κατὰ δὲ ²⁶ τὸν προσεχέστερον τοῖς γενομένοις λόγον διὰ τὴν αὐτῶν τῶν ²⁷ γενομένων ζωὴν, οὐκ ἐπὶ μικρὸν ἐξαπτομένην, ²⁸ εἶτα παντελῶς σβεννυμένην. ²⁹ Ἐρπετοῖς γάρ, οἴμαι, καὶ πτηνοῖς καὶ νηκτοῖς

ἐξῆς· οὐ πεφυκότων τούτοις χρῆσθαι, ἔμπροσθεν τοῖς πρὸς χρῆσιν δεδομένοις χρείαν ἀποκληρούντων. Pro οὐκ αὐτῶν codd. msti et editores habent οὐ τῶν. Excipias Marcanum, qui articulum τῶν „sensu proorsus carentem“ exprunxit (itaque legit ἀλλ' οὐ τούτοις χρ.), atque Par. 1: qui primā manu illam suppeditat lectionem quam textui equidem inserui. Licet particulam αὐτῶν ad τούτοις (h. e. ἀνθρώποις) χρῆσθαι referre: „sich ebenso dieser zu bedienen, aut copulare cum ἀλλ' (frequens est δὲ αὐτῶν) ad augendam vim oppositi: „aber da gegen von der Natur nicht bestimmt.“ Cf. Matthiae. Ausf. gr. Gramm. (ed. 2) p. 1204, Herbst. ad Xenoph. Mem. Socr. I. c. 2. §. 12, Papo Lex. gr. T. I. p. 323. Pro χρείας Aet. χρείαν.

22. ἐστὶ] Arg. ἐσται. Deinde pro ὑποτάττειν Par. 2 τάττειν et Aet. ὑποτάττον.

23. θεοῦ] Arg. et Big. τοῦ θεοῦ.

24. τ. ποιήσ.] Aet. respuit. Publico pro ἢ Par. 3 et Clar. 2 μήτ' (sic), Arg. εἴτ'. Marcanus: Similis ratiocinatio apud Clementem Alex., qui, postquam statuit hominem vel propter se creatum fuisse vel propter aliud, creatum propter aliud non fuisse sic probat: εἰ δὲ ἔνεκεν τῶν ἄλλων ὁ ἄνθρωπος ἀρετὸν γέγονεν, οὐκ ἄλλην αἰτίαν ἔσχε τοῦ ποιῆσαι αὐτὸν ὁ θεὸς ἢ ὡς οὐκ ἄνευ αὐτοῦ οἴου τε ὄντος τὸν μὲν γενέσθαι δημιουργὸν ἀγαθόν, τὸν (τοῦς) δὲ εἰς γνώσιν ἀφικέσθαι θεοῦ. „Si propter alios homo res expetenda factus fuisset, non aliam deus habuisset causam illius creandi nisi quod absque illo fieri non potuisset ut deus quidem bonus opifex, illi vero ad dei cognitionem pervenirent.“ Id autem quam absurdum sit probantem audiamus Clementem. Οὐ γὰρ ἄλλως ἢ τὸ οὐ

sunt hominibus exhibeant, nequiquam vero ita comparatae sint ut hominibus utantur; fas enim neque fuit neque est id quod imperat et principatum tenet ad usum inferiorum deicere, aut quod ratione utitur rebus rationis expertibus submittere, minime aptis ad imperandum. Quamobrem si nec sine causa et frustra creatus est homo (nihil enim inter divina opera inutile, quantum ad auctoris consilium spectat), nec ob usum ipsius creatoris aut alterius cuiuspiam rei a deo conditae, liquet deum, si prima et latius patens consideretur ratio, propter seipsum et elucentem in omnibus ipsius operibus bonitatem et sapientiam adductum fuisse ut hominem faceret, si vero propior et ipsis [hominibus] creatis interior ratio spectetur, propter ipsorum creatorum vitam, quae quidem non ad breve tempus succendatur, postea omnino exstinguatur. Reptilibus enim, opinor, et volatilibus

ἔνεκεν ἄνθρωπος γέγονεν ἐποίησεν ὁ θεός, εἰ μὴ ἄνθρωπος ἐγγόνει· καὶ ἦν (leg. ἦν) εἶχεν ἐναποκεκρυμμένην ἰσχύον τῷ βούλεσθαι ὁ θεός, διὰ τῆς ἕξωθεν τοῦ (leg. τοῦ) πεποιημένου προσανεπλήρωσεν δυνάμει, λαβὼν παρὰ ἀνθρώπου ὃ πεποίηκεν (leg. ὃς πεποίηκεν vel ὃ πεποιηκώς) ἄνθρωπον, καὶ ὃν εἶχεν εἶδεν (leg. καὶ οὐκ ἦν εἶπεῖν· εἶπεν) καὶ γέγονεν ὃ ἠθέλησεν· οὐδὲν δὲ ὃ μὴ δύναται θεός. Ὁ ἄνθρωπος ἄρα, ὃν πεποίηκεν ὁ θεός, δι' αὐτὸν αἰρετόν ἐστιν. „Neque enim illud propter quod homo factus fuisset facere deus potuisset aliter, nisi homo factus fuisset; sed si potentiam volendo suspensam et reconditam habuisset, opus suum per externam potentiam adimplevisset, ab homine accipiens hominis conditor, nec iam dicere possemus: dixit et factum est quod voluit. Quare homo, quem

fecit deus, res est per se expetenda.“ Paedag. I. c. 3.

25. τὸν] Deest Arg.

26. τὸν] Arg. τὸ. Mox pro λόγον Aet. λόγοις.

27. γενομένων] Arg. γεννωμένων (n. 15).

28. εἶτα] Aet. εἶναι. Pro σβεννυμένην, quod in cunctis codd. mstis exstat, Nannius συνεννυμένην (sic, Aet. συεννυμένην, — v = β: Suppl. c. 30. n. 20, coll. Corp. Apoll. Vol. III. Proll. p. XVII) legit: unde Stephanus suo arbitrato συνεισβεννυμένην effecit, id quod in omnes editiones transiit, excepta Maraniana ubi genuina reposita est lectio.

29. Ἐρπετοῖς κτλ.] Scholion in marg. Par. 1 et 2: Οὐ γὰρ δι' ἑαυτὰ ταῦτα παρῆκται, ἀλλὰ τῆς ἑτέρων χρείας· διὸ καὶ τῆς αὐτῶν χρείας ἀχραιομένης κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα οὐδὲ τῆς καλινζώτας καταξιούται.

ἢ καὶ κοινότερον εἰπεῖν πᾶσι τοῖς ἀλόγοις τὴν τοιαύτην ζωὴν B
 30 ἀπένειμεν ὁ θεός· 31 τοῖς δὲ αὐτὸν ἐν ἑαυτοῖς ἀγαματοφο-
 ροῦσι τὸν ποιητὴν, νοῦν τε συνεπιφερομένοις καὶ λογικῆς κρί-
 σεως μεμοιραμένοις, τὴν εἰς αἰὲ διαμονὴν ἀπεκλήρωσεν ὁ ποιη-
 τῆς, ἵνα γινώσκοντες τὸν ἑαυτῶν ποιητὴν καὶ τὴν τούτου δύνα-
 μιν τε καὶ σοφίαν, νόμῳ τε συνεπόμενοι καὶ δίκῃ, τούτοις συν-
 διαωνίζωσιν ἀπόνως οἷς τὴν προλαβοῦσαν ἐκράτυναν ζωὴν, καί-
 περ ἐν φθαρτοῖς καὶ γῆϊνοις ὄντες σώμασιν. Ὅποσα μὲν γὰρ
 ἄλλου 32 τοῦ χάριν γέγονεν, παυσαμένων ἐκείνων ὧν ἕνεκεν γέ-
 γονε, 33 παύσεται εὐκότως καὶ αὐτὰ τὰ γενόμενα τοῦ εἶναι, καὶ
 οὐκ ἂν διαμένοι μάτην, ὡς ἂν μηδεμίαν 34 ἐν τοῖς ὑπὸ θεοῦ C
 γενομένοις τοῦ ματαίου χάραν ἔχοντος· 35 τὰ γὰρ μὴν δι' αὐτὸ τὸ
 εἶναι καὶ 36 ζῆν καθὼς πέφυκε γενόμενα, ὡς αὐτῆς τῆς αἰτίας

30. ἀπέν. ὁ θεός] Sic codd. msti, Aet. excepto; is enim habet, ut etiam est in editis, ἀπένειμε θεός.

31. τοῖς δὲ etc.] „Denjenigen aber, welche den Schöpfer selbst im Bilde in sich tragen [ἀγαματοφορεῖν verbum frequens Philoni], Verstand in sich haben und vernünftiger Urtheilskraft theilhaftig sind [c. 15: νοῦς καὶ λόγος δέδοται τοῖς ἀνθρώποις], hat der Schöpfer die beständige Fortdauer als Loos zugetheilt, damit sie als ihren Schöpfer und seine Kraft und Weisheit erkennende, dem Gesetze und Rechte nachkommende, — sammt denjenigen (Leibern) ohne Leid immerdar fortleben [den künstigen ewigen Aeon durchleben: verbum συνδιαωνίζωσιν (Hesych. = συνδιάγειν εἰς αἰῶνας, c. 13 συνδιαμένειν αἰεί), minus usitatum, etiam cc. 15 et 25 comparet], mit welchen sie das vorhergegangene Leben überstanden haben, obwohl sie sich in vergänglich-

chen und irdischen Leibern befanden.“ Wir geben zu, dass Athenagoras unter Gottes Ebenbild das gleich folgende νοῦς καὶ λογικὴ κρίσις verstand. H. Thiersch (loco Suppl. c. 25. n. 4 a me laudato p. 175). Ut Thierschius, τούτοις de corporibus accepit interpretes Campidonensis: „und frei von allen Leiden fortwährend in den Körpern verbleiben.“ Marsanus quomodo intellexerit non exposuit. Dechairius de corpore et anima explicuit, ex quibus homines constant: „cum illis sui partibus feliciter in aeternitate perennent.“ Nannius reddidit: „una cum illis virtutibus feliciter in aeternitate perennent.“ Valha: „ut, procreatorem suum cognoscendo eiusdemque potentiam et sapientiam, legem sequantur et ius, quibus cum perpetuo sine labore sint.“ Io. A. Fabricius (Hist. crit. de la rép. des lettres T. IX. p. 137): „his, quibus hanc praesentem vitam sustentarunt,“ νόμῳ nempe καὶ

et natatilibus vel, ut latius pateat quod dico, omnibus bel-
luis eiusmodi vitam attribuit deus; qui vero ipsius creatoris
simulacrum in seipsis ferunt, h. e. mente praediti et ratio-
nale iudicium sortiti sunt, iis perpetuitatem destinavit crea-
tor, ut creatorem suum eiusque potentiam et sapientiam co-
gnoscentes, ac [eius] legi et iustitiae obsequentes, in iis
perpetuo citra laborem permaneant quibus anteactam vitam
fortiter toleraverunt, quamvis in terrenis et corruptioni ob-
noxiiis essent corporibus. Quaecumque enim alterius causa
creata sunt, illis quorum causa creata sunt non iam exstanti-
bus, merito et ipsa esse desinent, nec frustra permanserint,
propterea quod inter divina opera nihil sit loci rebus inutili-
bus; quae vero ob hanc ipsam causam creata sunt ut essent
et vitam sibi convenientem degerent, quum ipsa causa colli-

διὰ τὴν θεοῦ, „ipsi quoque sint
coaeterni.“ Quid igitur? Illud τού-
τοις ad verba antecedentia γινώ-
σονται κτλ. spectat. Deus homini-
bus, quippe divina imagine (mente
ac ratione) ornatis, perpetuitatem
destinavit, ut una cum sive in co-
gnitione ipsius, nec non una cum
(aeterna ipsisque insita) dei lege
ac iustitia sive in iis quae divinae
legi iustitiaeque conveniunt custo-
diendis, in aeternum permaneant,
idque ἀπόνως, quum anima in vita
futura cum corpore corruptionis et
perpersionis experte sit coniuncta
(c. 10. p. 50 A. coll. c. 3. p. 43
C). De sententia cf. c. 13. p. 54
B, c. 15. p. 57 A, c. 25. p. 68 A.
hocque loco observata. Pro συνε-
πιφερομένοις Par. 3 et Clar. 2
ἐπιφερομένοις. Pro μεμοιραμένοις
Arg. μεμοιρασμένοις. Tres illi codd.
msti ἀπεκλήρωσεν ὁ ποιήσας.
Particulam τε, ante καὶ σοφίαν,
Par. 2. Aet. et Nannius praetermi-
serunt. Aet. σοφίας, non σοφίαν.

Post τούτοις, ante συνδιαίωνίζ.,
editores (excepto Marano) addunt
incommodè voculam δὲ: quam, quum
ab omnibus absit codd. mstis prae-
ter Aet., expunxi.

32. του] Aet. ποῦ. Pro γέγο-
νεν Aet. γέγονε (n. 41). Cf. Suppl.
c. 1. n. 2.

33. παύσεται] Arg. παύεται.
Deinde Aet. τὰ ante γινόμενα omit-
tit. Intelligitur sententia, παύσε-
ται... τοῦ εἶναι, ex finis genio,
quo sublato res ipsa etiam quae pro-
pter finem est desinere putatur (Re-
chenb.).

34. ἐν] Exulat ab Aet.; item
τοῦ ante ματαίου.

35. τὰ γε μὴν κτλ.] Scholion
in marg. Par. 1 et 2: Ὡς ἄνθρωπος
καὶ αἱ νοεραὶ πᾶσαι [deest haec
vox in Par. 2] οὐσίαι· διὰ γὰρ τὸ
εἶναι καθ' ἑαυτὰς γεγόνασιν, οὐκ
ἄλλον χάριν, ὡς τὰ βωτὰ [Par. 1
βωτὰ] πάντα καὶ νηκτά.

36. ζῆν] Mor. Duc. Mar. ζωήν,
citra auctoritatem codd. mstorum.

τῆ φύσει συνειλημμένης καὶ κατ' αὐτὸ μόνον τὸ εἶναι θεωρου-
μένης, ³⁷ οὐδεμίαν οὐδέποτε δέξαιτ' ἄν τὴν τὸ εἶναι παντελῶς
ἀφανίζουσαν αἰτίαν. Ταύτης δὲ ἐν τῷ εἶναι πάντοτε θεωρου-
μένης, δεῖ σώζεσθαι πάντως καὶ τὸ γινόμενον ζῶον, ἐνεργοῦν
τε καὶ πάσχον ἃ πέφυκεν, ἑκατέρου τούτων ἐξ ὧν γέγονε τὰ
παρ' ³⁸ ἑαυτοῦ συνεισφέροντος, καὶ τῆς μὲν ψυχῆς οὔσης τε καὶ
διαμενούσης ὁμαλῶς ἐν ἣ γέγονε φύσει, καὶ ³⁹ διαπονούσης ἃ D
πέφυκεν (πέφυκε δὲ ταῖς τοῦ σώματος ⁴⁰ ἐπιστατεῖν ὁρμαῖς καὶ
τὸ προσπίπτον αἰεὶ τοῖς προσήκουσι κρίνειν καὶ μετρεῖν κριτη-
ρίοις καὶ μέτροις), τοῦ δὲ σώματος κινουμένου κατὰ φύσιν πρὸς
ἃ ⁴¹ πέφυκεν, καὶ τὰς ἀποκληρωθείσας αὐτῷ δεχομένου μεταβο-
λάς, μετὰ δὲ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ ⁴² τὰς ἡλικίας ἢ κατ' εἶδος ἢ
μέγεθος τὴν ἀνάστασιν. ⁴³ Εἶδος γάρ τι μεταβολῆς, καὶ πάντων
ὑστατον, ἢ ἀνάστασις ἢ τε τῶν κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον περι-
όντων ἔτι πρὸς τὸ κρεῖττον μεταβολή.

13. Ἐπὶ δὲ τούτοις ¹ τεθαρῶνότες, οὐ μείον ἢ τοῖς ἤδη ⁵⁴
γενομένοις, καὶ τὴν ἑαυτῶν ἐπισκοποῦντες φύσιν, τὴν τε μετ'
ἐνδείας καὶ φθορᾶς ζωὴν στέργομεν, ὡς τῷ παρόντι βίῳ προσ-
ήκουσαν, καὶ τὴν ἐν ἀφθαρσίᾳ διαμονὴν ἐλπίζομεν βεβαίως·
ἦν οὐ ² παρ' ἀνθρώπων ἀναπλάττομεν μάτην, ψευδέσιν ἑαυτοῦς
βουκολοῦντες ἐλπίσιν, ἀπλανεστάτῳ δὲ πεπιστεύκαμεν ἐχεγγύῳ,
τῆ τοῦ δημιουργήσαντος ἡμᾶς γνώμῃ, καθ' ἣν ἐποίησεν ἄν-
θρωπον ἐκ ψυχῆς ³ ἀθανάτου καὶ σώματος, νοῦν τε συγκατε-
σκεύασεν αὐτῷ καὶ νόμον ἔμφυτον ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ φυλακῇ τῶν B
παρ' αὐτοῦ ⁴ δεδομένων, ἔμφρονί τε βίῳ καὶ ζωῇ λογικῇ προσ-

37. οὐδεμίαν] Deest in Par. 3 et Clar. 2. Postea Aet. δέξαιτ'.

38. ἑαυτοῦ] Nann. τοῦ addit.

39. διακ.] In Arg. antiqua ma-
nus supra κ posuit κ, διακονούσης
ut legeretur. Clar. 2 πέφυκε, non
πέφυκεν (n. 32).

40. ἐπιστατεῖν] Aet. ἐπιστάν-
των. Hinc (Rechenb.) anima a Chry-
sostomo Homil. 99 vocatur δέσποινα
scil. τοῦ σώματος. Cicero De offic.

I. c. 28: „Duplex est enim vis ani-
morum atque natura: una pars in
appetitu posita est, quae est ὁρμη
graeco, quae hominem huc et illuc
rapit; altera in ratione, quae docet
et explanat quid faciendum fugien-
dumve sit. Ita fit ut ratio praesit,
appetitus obtemperet.“

41. πέφ.] Clar. 2 πέφυκε, sine
ν (n. 39).

42. τὰς] Arg. τῆς.

gata sit cum natura et in sola existendi ratione posita, iis nihil unquam possit accidere cur omnino esse desinant. Sed quum haec causa [ob quam creata sunt] semper existendi ratione spectetur, necesse est omnino ad perpetuitatem animal ita creatum servari, ea agens et patiens quae ipsius naturae congruunt, duabus partibus, ex quibus constat, id quod suum cuiusque est in medium afferentibus: ita ut anima aequabiliter in qua condita est naturâ exstet et permaneat, ac munus sibi congruum administret (est autem proprium eius munus corporis appetitus regere et quidquid usquam inciderit id aptis diiudicare et metiri iudiciis et mensuris), corpus autem secundum naturam ad ea quae congruunt moveatur, et destinatas sibi mutationes accipiat, cum caeteris, quae ad aetatem aut formam aut magnitudinem pertinent, etiam resurrectionem. Est enim species quaedam mutationis, eaque omnium postrema, resurrectio et eorum qui tunc temporis adhuc supererunt in melius immutatio.

13. His autem rebus confidentes, non minus quam iis quae iam evenerunt, et propriam naturam considerantes, quum obnoxiam egestati et corruptioni vitam diligimus, ut praesenti aevo convenientem, tum immunem a corruptione perpetuitatem constanter speramus; quam non ex hominum commentis somniamus, falsa spe nobismetipsis illudentes, sed certissimo fideiussori credimus, conditoris nostri consilio, quod is intendit quum hominem ex anima immortalis et corpore constituit, ac mente et lege insita eum instruxit ad conservationem et custodiam eorum quae ab ipso, vitae sa-

43. *Εἶδος κτλ.*] Scholion in marg. Par. 1 et 2: "Ὁ καὶ Παῦλος ὁ θεῖός φησιν· πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ [deest δὲ in Par 2] ἀλλαγησόμεθα. Cf. 1 Cor. 15, 51—53.

1. *τεθαρόηκότες*] Ita codd. msti; excipias Par. 2 et Aet., qui, ut editt. praeler Maran., *τεθαρόηκό-*

των habent et distinguunt: ... *μεταβολή· ἐπὶ δὲ ... ἤδη γενομένοις. καὶ τὴν κτλ.* Nannius *γενομένης pro γενομένοις.*

2. *παρ'*] Clar. 2 *παρά.*

3. *ἀθανάτου*] Par. 3 et Clar.

2 *ἀσωμάτου.*

4. *δεδομένων*] Arg. et Big. *διδόμενων.* (c. 15. n. 27).

ηκόντων, εὖ εἰδότες ὡς οὐκ ἂν ⁵ τοιοῦτον κατεσπεύασε ζῶον καὶ πᾶσι τοῖς πρὸς διαμονὴν ἐκόσμησεν, εἰ μὴ διαμένειν ἐβούλετο τὸ γινόμενον. Εἰ τοίνυν ὁ τοῦδε τοῦ παντὸς δημιουργὸς ἐποίησεν ἄνθρωπον ἐπὶ ⁶ τῷ ζωῆς ἔμφρονος μετασχεῖν, καὶ γινόμενον θεωρὸν ⁷ τῆς τε μεγαλοπρεπείας αὐτοῦ καὶ ⁸ τῆς ἐπὶ πᾶσι σοφίας τῇ τούτων συνδιαμένειν ⁹ αἰεὶ θεωρία, κατὰ τὴν ἐκείνου γνώμην ¹⁰ καὶ καθ' ἣν εἴληχε φύσιν, ἢ μὲν τῆς γενέσεως αἰτία **C** πιστοῦται τὴν εἰς αἰεὶ διαμονήν, ἢ δὲ διαμονὴ τὴν ἀνάστασιν, ¹¹ ἥς χωρὶς οὐκ ἂν διαμείνειεν ἄνθρωπος. Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων εὐδηλον ὡς τῇ τῆς γενέσεως αἰτία καὶ τῇ γνώμῃ τοῦ ποιήσαντος δεικνυται σαφῶς ἡ ἀνάστασις. Τοιαύτης δὲ τῆς αἰτίας οὔσης, καθ' ἣν εἰς τόνδε ¹² παρῆκται τὸν κόσμον ἄνθρωπος, ἀκόλουθον ¹³ ἂν εἴη τὸν τούτοις κατὰ φύσιν ἢ καθ' εἰρμὸν ἐπόμενον διασκέψασθαι λόγον. ¹⁴ ἔπεται δὲ κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῇ μὲν αἰτία τῆς γενέσεως ἢ τῶν γεννηθέντων ¹⁵ ἀνθρώπων φύσις, τῇ δὲ φύσει τῶν γενομένων ἢ τοῦ ποιήσαντος ἐπὶ τούτοις δικαία κρίσις, τούτοις τε πᾶσι τὸ τοῦ βίου τέλος. Ἐξη- **D** τασμένων δὲ ἡμῖν ¹⁶ τῶν προτεταγμένων ἐπισκεπτέον ἐξῆς τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν.

14. ¹ Ἡ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων ἢ τῶν ὁπωσοῦν εἰς ἐξέτασιν προβαλλομένων ἀπόδειξις, τὴν ἀπλανῆ τοῖς λεγομένοις

5. τοιοῦτον] Aet. τοῦτον. Mox τοῖς apud Nann. desideratur.

6. τῷ] Nann. τὸ. Cf. c. 12. n. 14 et c. 14. n. 6. — Scholion in marg. Par. 1 et 2: Ὅτι ἔμφρονος ἐποίησε ζῶον, θεωρὸν τῆς ἀνυπερβλήτου σοφίας αὐτοῦ. Cf. c. 12. n. 31.

7. τῆς τε] Nann. τῆςδε.

8. τῆς] Nann. et Aet. τοῖς. Mox pro πᾶσι Par. 3 et Clar. 2 ταύτης.

9. αἰεὶ] Deest apud Nannium. Arg. Par. 3. Clar. 2 θεωρία συνδιαμένειν αἰεὶ.

10. καὶ] Clar. 2 καὶ οὐ.

11. ἥς] Aet. ἧ. Paulo ante

Nannius τὴν omisit. Tum Aet. διαμείνειν ἐν ἀνθρώποις pro διαμείνειεν ἄνθρωπος.

12. παρῆκται] Deest Arg.

13. ἂν] Nann. δ' ἂν.

14. ἔπεται κτλ.] Cf. c. 11 fin., ibique n. 21.

15. ἀνθρ.] Nann. τῶν ἀνθρ. Mox supra γενομένων in Arg. alterum v scriptum est (c. 14. n. 12, c. 15. n. 7, Suppl. c. 10. n. 10); scriba imperite mutare voluit in γενομένων.

16. τῶν προτεταγμένων] Nempe quae sunt de causa ob quam homo creatus (c. 12 sq.).

1. Ἡ τῶν τῆς ἀλ. κτλ.] Scho-

pianti et rationis participi congruentia, sunt data: probe intelligentes futurum non fuisse ut eiusmodi fingeret animal et omnibus ad perpetuitatem rebus ornaret, nisi hoc opus voluisset permanere. Si igitur huiusce universitatis opifex hominem creavit ut sapientis vitae particeps esset, et ipsius magnificentiae et elucens in omnibus sapientiae speculator factus in his semper contemplandis permaneret, secundum auctoris consilium et acceptam ab eo naturam, nascendi causa fidem facit perpetuitatis, perpetuitas autem resurrectionis, qua sine homo permanere non possit. Ex iis autem quae diximus liquet resurrectionem ex nascendi causa et consilio creatoris clare demonstrari. Quum ergo talis causa extiterit, cur homo in huncce mundum induceretur, consentaneum est ut quae ex his naturam aut ordine consequuntur consideremus: in hac autem [veritatis] investigatione sequitur nascendi causam hominum genitorum natura, hominum naturam iustum creatoris de iisdem iudicium, et haec omnia vitae finis. His autem, quae principem locum tenent, investigatis consideranda est deinceps hominis natura.

14. Veritatis dogmatum aut cuiuscumque rei ad investigandum propositae demonstratio, quae quidem indubitatis

lion in marg. Par. 1 et 2: Ἐπα-
νάληψις πλατυκωτέρα τῶν προ-
εξητασμένων περὶ ἀναστάσεως λό-
γων· ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἀφορμῶν
τῆς κατ' ἀρχάς φημι τῶν ἀνθρώ-
πων εἰς τόνδε τὸν κόσμον προό-
δου καὶ τῶν μετὰ τὴν ἀρχὴν ἐπι-
γενομένων. Ἐν γὰρ τῷ εἰς ἐξέ-
τασιν προτείνειν τὰ ἀπὸ τῆς [ca-
vox deest in Par. 2] κοινῆς καὶ
φυσικῆς ἐννοίας, ἢ τῆς περὶ τὰ
πρῶτὰ τῶν δευτέρων ἀκολουθίας
(πρώτη δὲ ἡ γένεσις, ἣτινι ἐπα-
κολουθεῖ ἡ τῶν γενομένων ἀνθρώ-
πων φύσις, ἔμφρων τε δημιουργ-
ηθεῖσα καὶ πρὸς ἀπεικόνισμα

[Par. 2 καὶ προαπεικόνισμα] τοῦ
πεποιηκότος τῷ ὑλικῷ τούτῳ αἰῶνι
παρασχεθεῖσα, ἐφ' ᾧ λοιπῷ καὶ ἡ
δικαία κρίσις συνεπιθροεῖ κατὰ τὸ
ἀποκείμενον, τοῦδε τοῦ φθαρτοῦ
βίου τέλος [cf. c. 13. n. 14]), — ἐν-
τοίνυν τῷ προτείνειν ταῦτα πρὸς
ἐπισκοπὴν καὶ ἐξέτασιν τί ἂν ἄλ-
λο εἴη ἢ τῶν προτεθεωρημένων
εἰσαγωγικώτερον, ἀκριβεστέρα καὶ
θεωρικωτέρα ἐξέτασις; — Codd.
msti et editi textum deformatunt in
hunc modum: ... τῶν ἀνθρώπων
φύσιν, ἢ διὰ τῶν τῆς ἀληθείας
... προβαλλομένων. ἡ ἀπόδειξις
τὴν ἀπλανῆ ... πιστίν, ἣτις οὐκ

ἐπιφέρουσα πίστιν, οὐκ ἔξωθεν ποθεν ἔχει τὴν ἀρχὴν, οὐδ' ἐκ τῶν τισι δοκούντων ἢ ² δεδομένων, ἀλλ' ἐκ τῆς κοινῆς καὶ φυσικῆς ἐννοίας ἢ τῆς πρὸς τὰ πρῶτα τῶν δευτέρων ³ ἀκολουθίας. Ἡ γὰρ περὶ τῶν πρώτων ⁴ ἐστὶ δογμάτων, καὶ δεῖ μόνῃς ὑπο- 55 μνήσεως τῆς τὴν φυσικὴν ἀνακινούσης ἐννοίαν, ἢ περὶ τῶν κατὰ φύσιν ἐπομένων τοῖς πρώτοις ⁵ καὶ τῆς φυσικῆς ἀκολουθίας, καὶ δεῖ τῆς ἐπὶ τούτοις τάξεως, δεικνύντας τί τοῖς πρώτοις ἢ τοῖς προτεταγμένοις ἀκολουθεῖ κατ' ἀλήθειαν, ἐπὶ ⁶ τὸ μῆτε τῆς ἀληθείας ἢ τῆς κατ' αὐτὴν ἀσφαλείας ἀμελεῖν, μῆτε τὰ ⁷ τῇ φύσει τεταγμένα καὶ διορισμένα σύγγειν ⁸ ἢ τὸν φυσικὸν εἰρμόν διασπᾶν. Ὅθεν οἶμαι ⁹ χρῆναι δίκαιον περὶ τῶν προκειμένων ἔσπουδακότας, καὶ κρίνειν ἐμφρόνως θέλοντας εἴτε γίνεται τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων ἀνάστασις εἴτε μὴ, πρῶτον μὲν ἐπισκο- Β πειν καλῶς τῶν πρὸς τὴν τοῦδε δεῖξιν συντελούντων τὴν δύναμιν, καὶ ποίαν ἕκαστον εἴληχε χώραν, καὶ τί μὲν τούτων πρῶτον τί δὲ δεύτερον ¹⁰ τί δὲ τρίτον τί δὲ ἐπὶ τούτοις ὕστατον. Ταῦτα δὲ διαταξαμένους χρῆ ¹¹ πρώτην μὲν τάξαι τὴν αἰτίαν τῆς τῶν ἀνθρώπων γενέσεως, τοῦτ' ἔστι τὴν τοῦ δημιουργήσαντος γνώμην καθ' ἣν ἐποίησεν ἄνθρωπον, ταύτῃ ¹² δὲ προσφυῶς ἐπισυνάψαι τὴν τῶν γενομένων ἀνθρώπων φύσιν, ¹³ οὐχ ὡς τῇ τάξει δευτερεύουσαν, διὰ δὲ τὸ μὴ δύνασθαι κατὰ ταῦτόν

ἔξωθεν κτλ. Excipiendi Par. 1. 3. Clar. 2 et editio Maranea, in quibus genuina lectio est quam textui inserui. In Par. 1 ineptae mutationes istae: ἢ διὰ pro Ἡ, tum ἢ ante ἀπόδειξις (Aet. in marg. ἐξέτασις), denique ἦτις — supra lineam scriptae sunt.

2. δεδομένων] Clar. 2 δεδομένων.

3. ἀκολουθίας] Par. 3 et Clar. 2 ἀκολουθείας. Sic iterum paullo post. — Ἡ φυσικὴ ἐννοία, naturalis intellectus (Nann.), naturales notionēs (Dechair.), naturalis ratio (Maran.), = ὁ φυσικὸς λόγος c. 25. Comp. c. 17..

4. ἐστὶ] Aet. ἐστὶ δὲ. Cf. n. 15.

5. καὶ τῆς ... τί τοῖς πρώτοις] Haec omnia in Arg. negligentia librarii, ob repetitum πρώτοις, exciderunt.

6. τὸ] Id ex Par. 1 pro vulg. τῷ reposui. Ἐπὶ cum dat. et acc. saepe commutatur: c. 12. n. 4. Pro ἦ, quod sequitur, Par. 3 et Clar. 2 μῆτε.

7. τῇ] Desideratur in Aet. Tum Arg. non συγγεῖν sed συγχορεῖν.

8. ἢ τὸν φ. εἰρμ.] Aet. καὶ τὴν φ. εἰρμ. Est ὁ φυσ. εἰρμός i. q. antea ἢ φυσικὴ ἀκολουθία.

9. χρῆναι] Arg. et Par. 3 χρῆν, sed illic superscriptum αἰ. Stephana-

argumentis dicta confirmet, non forinsecus alicunde deducitur, aut ex iis quae nonnulli opinantur aut opinati sunt, sed ex communi et naturali ratione aut posteriorum ex prioribus consecutione. Vel enim de primis principiis agitur, et tum sola opus est admonitione ad naturalem notionem excitandam, vel de iis quae secundum naturam ex primis consequuntur ac de naturali serie, et tum opus est his in rebus ordinem adhibere, demonstrando quid primis vel principem locum tenentibus vere cohaereat, ut nec veritas aut veritatis tuta demonstratio negligatur, nec quae naturâ ordinata et distincta sunt confundantur aut naturalis series distrahatur. Unde arbitror oportere ut qui aequum ad propositam quaestionem studium afferunt, atque prudenter diiudicare volunt utrum futura sit nec ne humanorum corporum resurrectio, prae caeteris attente considerent quam vim habeant quae ad huius rei demonstrationem valent, et quem quaeque locum teneant, et quidem quid inter ea [sit] primum quid secundum quid tertium quid denique postremum. Atque in his disponendis primo loco statuenda est creationis hominum causa, id est consilium quod intendit creator quum hominem fecit, huic deinde convenienter subnectenda est creatorum hominum natura, non quod ordine posterior sit, sed quod

nus non dubitat quin auctor scripserit ἦν, per parenthesin οἶμαι addens: „unde, opinor, par erat“ —, nisi forte quis legat minus belle ὄθεν οἶμαι εἶναι δίκαιον. Sic Nannius: „quamobrem convenire arbitror.“ At vero, ut iam Maranus contra monuit, necesse non est quidquam immutare, modo illud δίκαιον referamus ad ἐσπουδακότηας. Pari- ter alibi, e. g. c. 1: ὄθεν οἶμαι δεῖν κτλ.

10. εἰ δὲ] Arg. Par. 3. Clar. 2 ἦ.

11. πρώτη] Par. 3 πρώτον. De causa creationis exposuit c. 12

sq. Pro διαταξαμένους Aet. διαταξαμένον. Nannius τοῦτ' ἔστι (codd. msti), caeteri editt. τουτέστι.

12. δὲ] Morell. et Duc. mendose omiserunt: comparet in omnibus codd. mstis et respondet praegresso πρώτην (c. 1. p. 40 C). Tum supra γενομένων, id quod antecedenti τῆς τῶν ἀνθρώπων γένεσως respondet (Suppl. c. 4. n. 10), in Arg. alterum ἢ positum est (c. 13. n. 15).

13. οὐχ] Deest in Aet. (Par. 2?) et apud Nannium; iam Stephanus (ex Par. 3) reflexit.

ἀμφοτέρων γενέσθαι τὴν κρίσιν, ¹⁴ κἄν ὅτι μάλιστα συνυπάρ- C
 χωσιν ἀλλήλαις καὶ πρὸς τὸ προκείμενον τὴν ἴσιν παρέχονται
 δύναμιν. ¹⁵ Διὰ δὲ τούτων, ὡς πρώτων καὶ τὴν ἐκ δημιουρ-
 γίας ἔχοντων ἀρχὴν, ἐναργῶς δεικνυμένης τῆς ἀναστάσεως, οὐ-
 δὲν ἦττον καὶ διὰ τῶν τῆς προνοίας λόγων ἔστι λαβεῖν τὴν
 περὶ ταύτης πίστιν, λέγω δὲ διὰ τῆς ἐκάστῳ τῶν ἀνθρώπων
 ὀφειλομένης κατὰ δικαίαν κρίσιν τιμῆς ἢ δίκης καὶ τοῦ κατὰ
 τὸν ἀνθρώπινον βίον τέλους. Πολλοὶ γὰρ ¹⁶ τὸν τῆς ἀναστά-
 σεως λόγον διαλαμβάνοντες τῷ τρίτῳ μόνῳ τὴν πᾶσαν ἐπήρει- D
 σαν αἰτίαν, νομίσαντες τὴν αἰτίαν γίνεσθαι διὰ τὴν κρίσιν. Τοῦ-
 το δὲ περιφανῶς δεικνυται ψεῦδος ἐκ τοῦ ¹⁷ πάντας μὲν ἀνί-
 στασθαι τοὺς ἀποθνήσκοντας ἀνθρώπους, ¹⁸ μὴ πάντας δὲ κρί-
 νεσθαι τοὺς ἀναστάντας· εἰ γὰρ μόνον τὸ κατὰ τὴν κρίσιν δι-
 καιον τῆς ἀναστάσεως ἦν αἷτιον, ἐχρῆν δήπου τοὺς μηδὲν ἡμαρ-
 τηκότας ἢ κατορθώσαντας μηδ' ἀνίστασθαι, ¹⁹ τοῦτ' ἔστι τοὺς

14. κἄν ὅτι μάλιστα συνυπάρ-
 χωσιν ... παρέχονται] Nannius καὶ
 μάλιστα [Par. 2. Aet. Ms. Vall.
 καὶ ὅτι μάλιστα]. συνυπάρχου-
 σιν [Arg. συνυπάρχουσαν] ... πα-
 ρέχονται [Clar. 2 παρέχοντα]. Ve-
 ram lectionem Stephanus (cf. n. 13)
 reposuit.

15. Διὰ δὲ τούτων] H. c. 1^ο.
 διὰ τῆς αἰτίας τῆς τῶν ἀνθρώ-
 πων γενέσεως καὶ 2^ο. διὰ τῆς τῶν
 γενομένων ἀνθρώπων φύσεως.
 Cf. c. 11 fin. (n. 21) et c. 18 init.
 — Paulo post Arg. οὐδὲν δὲ ἦτ-
 τον. Cf. n. 4.

16. τὸν] Clar. 2 τὸ. Mox pro
 ἐπήρεισαν (ab ἐπερείδειν), quod
 in omnibus reperitur codd. mstis
 (excepto Par. 2), omnes cum Nan-
 nio editores praeter Ducaem et Ma-
 ranum inepte ἐπέειρησαν legunt.
 Tertium illud est iudicium dei
 super homines (c. 18 sqq.). Fue-
 runt qui solo hoc argumento resur-
 rectionem omnino suffultam esse

vellent. Quinam fuerint nescimus.
 Validissimum argumentum est Ter-
 tulliano, qui e. g. De resurr. carn.
 c. 14 dicit: „Haec erit tota caussa,
 imo necessitas resurrectionis, con-
 gruentissima scilicet deo destinatio
 iudicii: de cuius dispositione dispi-
 cias, an utrique substantiae huma-
 nae diiudicandae censura divina prae-
 sideat, tam animae quam et carni.“
 Cf. Semisch *Justin d. Märtr.* P. II.
 p. 136.

17. πάντας] Clar. 2 πάντα.

18. μὴ πάντας δὲ] Scil. τοὺς
 κομιδῇ νέους παῖδας. De infantibus
 prorsus recentibus iudicium non
 exerceri, neque remuneratorium ne-
 que condemnatorium, quia nihil un-
 quam boni aut mali perpetraverint.
 Hunc loci sensum non perspexerunt
 Rechenbergius et Dechairius,
 quibus Clarisse (De Athenag. p. 111.
 n. 23) accedit.

19. τοῦτ' ἔστι usque πάντας
 ἀνίστασθαι] Haec omnia in Aet. et

utrumque simul diiudicari non possit, etiamsi quam maxime simul existant et ad propositam quaestionem par momentum afferant. His argumentis, ut principibus et a creatione repetitis, clare demonstratam resurrectionem non minus etiam rationibus ex providentia deductis licet confirmare, id est ex debitis unicuique homini iusto iudicio praemiis aut poenis et proposito vitae humanae fine. Multi enim de resurrectione disputantes ei argumento quod tertium est soli causam omnem assignarunt, resurrectionem fieri propter iudicium arbitrati. Id vero manifeste falsum ex eo demonstratur, quod homines qui moriuntur omnes quidem resurgant, non tamen qui resurgunt omnes iudicentur: nam si sola iudicii aequitas resurrectionis causa esset, oporteret profecto ut neque ii resurgerent qui nec mali quidquam egerunt nec

Ms. Vall. nec non apud Nannium desunt; omissionis causa cernitur in repetito ἀνίστασθαι. Eiusmodi errores saepenumero (in hoc ipso opere, cf. e. g. n. 5) commiserunt librarii. Iam Stephanus illa verba in textu reposuit, ope Par. 3: et firmanantur caeteris codd. mslis. Satis inepte Dechairius, cui Gallandius videtur adstipulari, coniecit verba τουτέστι (sic vulgo legitur: cf. n. 11) τοὺς κομιδῆ νέους παιδας expungenda esse; quae sequuntur, τοὺς κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν τελ., καὶ αὐτοὶ (infantes), ad ista clare respiciunt. Tum Nannius τοὺς δὲ habet, non τοὺς τε, id quod omnes codd. msls (etiam Aet.) tuentur. Dein Aet. non τελευτήσαντας, sed τελευτήσαντες. Denique pro καὶ αὐτοὶ, quod in Par. 1 est, cui favent Par. 3 et Clar. 2 ubi legitur tantum αὐτοὶ, exhibent Par. 2 et Aet. ὃ (sic) καὶ αὐτοὶ, Aet. et Nannius οἱ (sic) καὶ

αὐτοὶ, Stephanus suo arbitratu οἱ (sic) καὶ αὐτοὶ, quam quidem scripturam reliqui editt. receperunt, praeter Maranum, qui καὶ αὐτοὶ scriptori reddidit. Δικαιοῦσιν = probant, Stephano monente; „δικαιώματα enim late aliquando pro quibusvis probationibus accipi, satis notum esse potest.“ Frustra idem vir doctus coniecit pro ἐξὸν δὲ legendum ἐξὸν δὴ aut γε. Prava quoque emendatione Io. A. Fabricius (Hist. crit. de la rép. des lettres T. IX. p. 138), quippe haud intelligens participium ἐξὸν absolute positum (Matthiae *Ausf. gr. Gramm.* ed. 2. p. 1111 et Pape *Lex. gr.* T. I. p. 714) et falsa lectione οἱ ante καὶ αὐτοὶ vexatus, locum attentavit: . . . παιδας· ἐξ ὧν δὲ . . . τελευτήσαντας οἴονται, αὐτοὶ δικαιοῦσιν κτλ.: transferens „siquidem autem omnes resurgere . . . existimant, (hoc ipso) ipsi (quoque) probant“ etc.

καμιδῆ νέους παῖδας· ἔξόν δὲ πάντας ἀνίστασθαι, τοὺς τε ἄλλους καὶ δὴ καὶ τοὺς κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν τελευτήσαντας, καὶ αὐτοὶ δικαιούσιν ὡς οὐ διὰ τὴν κρίσιν ἢ ἀνάστασις γίνεται κατὰ πρῶτον λόγον, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ δημιουργήσαντος γνώμην 56 καὶ τὴν τῶν δημιουργηθέντων φύσιν.

15. ¹ Ἀρκούσης δὲ καὶ μόνης τῆς ἐπὶ τῇ γενέσει τῶν ἀνθρώπων θεωρουμένης αἰτίας δεῖξαι τὴν ἀνάστασιν κατὰ φυσικὴν ἀκολουθίαν ἐπομένην τοῖς διαλυθεῖσι σώμασι, δίκαιον ἴσως πρὸς μηδὲν ἀποκνήσαι ² τῶν προτεθέντων, ἀκολουθῶς δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ τὰς ἐξ ἑκάστου τῶν ἐπομένων ἀφορμὰς ὑποδείξει τοῖς ἐξ αὐτῶν συνιδεῖν μὴ δυναμένοις, καὶ ³ πρὸ γε τῶν ἄλλων τὴν τῶν γενομένων ἀνθρώπων φύσιν, ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἄγουσαν ἔννοιαν καὶ τὴν ἴσην παρέχουσαν περὶ τῆς ἀναστάσεως ⁴ πίστιν. **B**
⁵ Εἰ γὰρ πᾶσα κοινῶς ἢ τῶν ἀνθρώπων φύσις ἐκ ψυχῆς ἀθανάτου καὶ τοῦ κατὰ τὴν γένεσιν αὐτῇ συναρμοσθέντος σώματος ἔχει τὴν σύστασιν, καὶ μήτε τῇ φύσει τῆς ψυχῆς καθ' ἑαυτὴν μήτε τῇ φύσει τοῦ σώματος χωρὶς ἀπεκλήρωσε ⁶ θεὸς τὴν τοιάνδε γένεσιν ἢ τὴν ζωὴν καὶ τὸν σύμπαντα βίον, ἀλλὰ τοῖς ἐκ τούτων ⁷ γενομένοις ἀνθρώποις, ἵν' ἐξ ὧν γεννῶνται καὶ ζῶσι διαβιώσαντες εἰς ἓν τι καὶ κοινὸν καταλήξωσι τέλος, ⁸ δεῖ πάντως ἐνὸς ὄντος ἐξ ἀμφοτέρων ζώου, ⁹ τοῦ καὶ πάσχοντος ὅποσα **C** πάθη ψυχῆς καὶ ὅποσα τοῦ σώματος, ἐνεργοῦντός τε καὶ πρᾶτοντος ὅποσα τῆς αἰσθητικῆς ἢ τῆς λογικῆς δεῖται κρίσεως,

1. Ἀρκούσης ... διαλ. σώμασι] Cf. c. 14.

2. τ. προτεθέντων] H. e. quae ad naturam hominum, iudicium dei super eos et finem vitae humanae pertinent.

3. πρὸ] Sic omnes codd. msti, atque Duc. Dech. Mar.; caeteri editt. πρὸς. Quaesnam τὰ ἄλλα sint, patet ex nota praegressa.

4. πίστιν] Aet. ὡς πίστιν. Illud ὡς ortum ex praecedenti syllaba; cf. c. 5. n. 6.

5. Εἰ γὰρ πᾶσα κτλ.] Scholion in marg. Par 1 et 2: "Οτι καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς τῶν ἀνθρώπων ὑπάξεως [= φύσεως] ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν τῆς ἀναστάσεως χειραγωγούμεθα. Εἰ γὰρ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ὑπέστη ἄνθρωπος, ψυχῆς μὲν νοεράς, σώματος δὲ ὑλικοῦ, καὶ οὔτε μόνη ψυχὴ ἄνθρωπος, οὐ σῶμα ψυχῆς ἔρημον, ἀλλὰ [Par. 2 ἀλλὰ καὶ] τὸ ἐξ ἀμφοῖν σύγκριμα, ἀναγκαίως τοῦ τῇ φθορᾷ ὑποκειμένου διεφθορότος ἀναλαμβάνειν τοῦτο [Par. 2 τουτέστι]

boni, id est teneri admodum infantes; sed quam resurrectio concedatur quum caeteris omnibus, tum sane iis etiam qui in prima aetate mortui sunt, etiam ipsi argumento sunt resurrectionem non propter iudicium fieri, si primaria causa spectetur, sed propter conditoris consilium et rerum conditarum naturam.

15. Quamvis autem spectata in hominum creatione causa demonstrare vel sola possit resurrectionem naturali serie sequi dissoluta corpora, aequum tamen [est] ut nullam ex propositis rationibus defugiamus, sed convenienter iis quae diximus, his qui per se perspicere non possunt, demonstramus quid unaquaeque res ex aliis consequens, inprimis autem quid hominum natura, quae in eandem notionem ducit nec minus valet ad adstruendam resurrectionem, habeat momenti. Nam si omnis communiter hominum natura ex anima immortali constat et corpore quod cum anima in creatione coniunctum fuit, ac neque naturae animae per seipsam aut corporis naturae separatim deus eiusmodi creationem aut vitam et totam vitae rationem destinavit, sed compositis ex utroque hominibus, ut, quibus ex rebus constant quum gignuntur et vivunt, cum iisdem ad unum aliquem et communem finem vitæ peractâ perveniant: necesse est omnino ut, quum unum sit ex utrisque animal, quod patitur quaecumque anima patitur et corpus, et quod operatur et perficit quaecumque sensuum aut rationis iudicio continentur, tota eiusmodi rerum

τὸν ἀνακαινισμόν, ἵνα μὴ ἐξ ἡμῶν
σειᾶς ἀλλ' ὁλόκληρος ἄνθρωπος
τὴν ἐξ οὗ προῆλθεν εἰς ἀτελεύτη-
τον λαμβάνοι διαμοσῆν. Eodem
argumento alii quoque patres usi
sunt, quos laudavi ad Iustini Mart.
De resurr. c. 8. n. 8 (Corp. Apoll.
Vol. III). p. 234.

6. Θεός] Clar. 2 ὁ Θεός.

7. γενομένοις] Arg. γεννωμέ-
νοις et supra lineam γενομένοις.
Frequens est utriusque vocabuli com-

mutatio: cf. c. 5. n. 2, c. 12. n. 15.
27, c. 13. n. 15. Nannius γενομέ-
νης. Mox in Arg. supra γεννώται
est γίν scriptum, ut γίνονται lega-
tur: id quod evidenter habetur in
ipso textu Par. 3 et Clar. 2.

8. δεῖ] Act. δεῖ.

9. τοῦ καὶ] Sic codd. msti et
Maranus. Tantummodo Act. et Nan-
nius τοῦ omiserunt. Editores cae-
teri καὶ τοῦ, transpositis errore
verbis.

πρὸς ἓν τι τέλος ἀναφέρεσθαι πάντα τὸν ἐκ τούτων εἰρμόν, ἵνα πάντα καὶ διὰ πάντων ¹⁰ συντρέχῃ πρὸς μίαν ἀρμονίαν καὶ τὴν αὐτὴν συμπάθειαν, ἀνθρώπου γένεσις, ἀνθρώπου ¹¹ φύσις, ἀνθρώπου ζωὴ, ἀνθρώπου πράξεις καὶ πάθη, καὶ βίος καὶ τὸ τῇ φύσει προσῆκον τέλος. Εἰ δὲ μία τις ἐστὶν ἀρμονία τοῦ ζώου παντός καὶ συμπάθεια, καὶ τῶν ἐκ ψυχῆς ^D φρυομένων καὶ τῶν διὰ τοῦ σώματος ἐπιτελουμένων, ἓν εἶναι δεῖ καὶ τὸ ἐπὶ πᾶσι ¹² τούτοις τέλος. Ἐν δὲ τέλος ἔσται κατ' ἀλήθειαν, τοῦ αὐτοῦ ζώου κατὰ τὴν ἑαυτοῦ σύστασιν ὄντος, οὐπὲρ ἔστι τέλος ¹³ τὸ τέλος. Τὸ αὐτὸ δὲ ζῶον ἔσται ¹⁴ καθαρῶς, τῶν αὐτῶν ὄντων πάντων ἐξ ὧν ¹⁵ ὡς μερῶν τὸ ζῶον. Τὰ αὐτὰ δὲ κατὰ τὴν ἰδιάζουσαν ἔνωσιν ἔσται, ¹⁶ τῶν διαλυθέντων πάλιν ἐνωθέντων πρὸς τὴν τοῦ ζώου σύστασιν. Ἡ δὲ τῶν αὐτῶν ἀνθρώπων σύστασις ἐξ ἀνάγκης ἐπομένην δείκνυσι τὴν τῶν νεκρωθέντων ¹⁷ καὶ διαλυθέντων σωμάτων ἀνάστασιν ταύτης γὰρ χωρὶς οὔτ' ἂν ἐνωθεῖν τὰ αὐτὰ μέρη κατὰ φύσιν ⁵⁷ ἀλλήλοις, οὔτ' ἂν συσταίῃ τῶν αὐτῶν ἀνθρώπων ἢ φύσις. ¹⁸ Εἰ δὲ καὶ νοῦς καὶ λόγος δέδοται τοῖς ἀνθρώποις πρὸς διάκρισιν νοητῶν, οὐκ οὐσιῶν μόνον ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ δόντος ἀγαθότητος καὶ σοφίας καὶ δικαιοσύνης, ἀνάγκη, διαμενόντων ὧν ἕνεκεν ἢ λογικῇ δέδοται κρίσις, καὶ αὐτὴν διαμένειν ¹⁹ τὴν ἐπὶ τούτοις δοθεῖσαν κρίσιν. Ταύτην δὲ διαμένειν ἀδύνατον, μὴ τῆς δεξαμένης αὐτὴν καὶ τῆς ἐν οἷς ἔστι διαμενούσης φύσεως. Ὁ δὲ καὶ νοῦν καὶ λόγον δεξάμενός ἐστιν ἄνθρωπος, ^B οὐ ψυχὴ καθ' ἑαυτήν. Ἄνθρωπον ἄρα δεῖ τὸν ἐξ ἀμφοτέρων ὄντα διαμένειν ²⁰ εἰς αἰεί. Τοῦτον δὲ ²¹ ἀδύνατον διαμένειν, μὴ

10. συντρέχῃ] Clar. 2 συντέχῃ, Aet. προτρέχῃ, Nann. προστρέχῃ.

11. φύσις, ἀνθρώπου] Haec in Aet. desunt; Nannius autem in cod. suo legit, eademque praebent pariter omnes caeteri editores ac codd. msl. In interpunctione equidem codd. mstos secutus sum (etiam Ms. Vall. hominis ortus, hominis natura, etc.); editores vero omnes

distinxerunt sic: συμπάθειαν ἀνθρώπου· γένεσις ἀνθρώπου, φύσις ἀ., ζωὴ ἀ., κτλ. Pro πράξεις Aet. et editt., praeter Maran., πράξις (Nann. πράξις).

12. τούτοις] Deest Clar. 2.

13. τὸ τέλος] A Clar. 1 exulant.

14. καθαρῶς] I. q. κατὰ τὴν ἑαυτοῦ σύστασιν.

series ad unum aliquem finem referatur, ut omnia et quidem in omnibus ad unum concentum eandemque omnium affectionum societatem concurrant, hominis creatio, hominis natura, hominis vita, hominis actiones et perpassiones, vitae ratio et naturae conveniens finis. Quodsi unus aliquis est totius animalis concentus rerumque omnium societas, sive ab anima proficiscantur sive corpore efficiantur, unum esse oportet his omnibus finem. Finis autem unus revera erit, si animal, cuius est ille finis, in sua idem exstet constitutione. Idem autem animal integre exstabit, si omnia, ex quibus tamquam partibus animal componitur, eadem exstent. Eadem autem secundum propriam coniunctionem exstabunt, si quae dissoluta sunt iterum ad animalis constitutionem coalescant. Eorundem autem hominum constitutio necessario consequentem mortuorum et dissolutorum corporum resurrectionem demonstrat; nam absque ea numquam inter se eadem partes secundum naturam coniungentur, neque eorundem hominum natura constiterit. Quodsi et mens et ratio hominibus datae sunt ad intelligentiam earum rerum quae mente percipiuntur, non substantiarum solum sed etiam illius qui [haec] dedit bonitatis et sapientiae et iustitiae, necesse est ut, iis permanentibus quorum causâ rationale iudicium concessum est, ipsum quoque permaneat iudicium ad haec [discernenda] concessum. Hoc autem permanere non poterit, naturâ quae id excipit et in qua residet non permanente. Qui autem et mentem et rationem suscipit est homo, non anima per se ipsa. Hominem ergo necesse est ex utroque constantem semper permanere. Is autem non potest permanere, nisi resurgat.

15. *ώς*] In editt. Mor. et Duc. mendose excidit.

16. *των*] Non exstat in Aet.

17. *καὶ διαλυθ.*] In Aet. Ms. Vall. et apud Nann. desiderantur.

18. *Εἰ δὲ* etc.] Cf. c. 12. n.

31. Quae sit notio *οὐσιῶν* quum per se patet tum ex c. 16 *μηδὲ τὰς*

οὐσίας τῶν κρείττωνων συνεξισούσθαι ταῖς καθ' ὑπόβασιν διαφορούσας, coll. Suppl. c. 5.

19. *τὴν*] Aet. non agnoscit.

20. *εἰς*] Clar. 2 *εἰς* (c. 5. n. 16. al.).

21. *ἀδύν. διαμ.*] Arg. Par. 3. Clar. 2 *διαμ. ἀδύν.*

ἀνιστάμενον. Ἀναστάσεως γὰρ μὴ ²² γινομένης, οὐκ ἂν ἦ τῶν ἀνθρώπων ὡς ἀνθρώπων διαμένοι φύσις. Τῆς δὲ τῶν ἀνθρώπων φύσεως μὴ διαμενούσης, μάτην μὲν ἡ ψυχὴ συνήρμωσται τῇ τοῦ σώματος ἐνδείᾳ καὶ τοῖς τούτου πάθεσι, μάτην δὲ τὸ σῶμα πεπέδηται πρὸς τὸ ²³ τυγχάνειν ὧν ὀρέγεται, ταῖς τῆς ψυχῆς ἡνίαις ὑπεῖκον καὶ χαλιναγωγούμενον, μάταιος δὲ ὁ νοῦς, C ματαία δὲ φρόνησις, καὶ δικαιοσύνης παρατήρησις, ²⁴ ἢ καὶ πάσης ἀρετῆς ἄσκησις, καὶ νόμων θέσις καὶ διάταξις, καὶ συνόλως εἰπεῖν πᾶν ²⁵ ὅτι περὶ ἐν ἀνθρώποις καὶ δι' ἀνθρώπους καλόν, ²⁶ μᾶλλον δὲ καὶ αὐτῇ τῶν ἀνθρώπων ἡ γένεσις τε καὶ φύσις. Εἰ δὲ πάντων καὶ πανταχόθεν ἀπελήλαται τῶν ἔργων τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ὑπ' ἐκείνου ²⁷ διδομένων δωρεῶν τὸ μάταιον, δεῖ πάντως τῷ τῆς ψυχῆς ἀτελευτήτῳ συνδιαιωρίζειν τὴν τοῦ σώματος διαμονὴν κατὰ τὴν οἰκίαν φύσιν.

16. Ξενιζέσθω δὲ μηδεὶς εἰ τὴν θανάτῳ καὶ φθορᾷ δια- D κοπτομένην ζωὴν ὀνομάζομεν διαμονήν, ¹ λογιζόμενος ὡς οὐχ εἰς τοῦ προσρήματος ὁ λόγος, οὐχ ἔν τῆς διαμονῆς τὸ μέτρον, ὅτι μηδὲ τῶν διαμενόντων ² φύσις μία. Εἶπερ γὰρ κατὰ τὴν

22. γινομ.] Arg. γινομένης. Cf. c. 6. n. 2.

23. τυγχάνειν] Aet. τυγχάνει. — Chrysostomus Homil. 30 (Opp. T. V) p. 183 animam, ut Rechenb. observavit, aurigae comparat: ὅπερ ἐστὶν ἡνίοχος ἄρματι καὶ κυβερνήτης πλοίῳ καὶ μουσικὸς ὄργανῳ, τοῦτο εἶναι τῷ γῆλῳ τούτῳ σκευῆ τὴν ψυχὴν ὁ πλάστης ἐνομοθέτησεν· αὕτη κατέχει τὰς ἡνίας κτλ.

24. ἢ] Abest in Aet. et apud Nann. Mox Aet. νόμον vice νόμων.

25. ὅτι περὶ ἐν ἀ.] Arg. ὅτι παρ' ἀ. Deinde pro ἀνθρώπους Aet ἀνθρώποις.

26. μᾶλλον ... γένεσις] Aet. et Nann. μᾶλλον δὲ καὶ ἡ τῶν ἀνθρώ-

πων γένεσις. Ms. Vall. quoque magis autem etiam ipse hominum ortus. Non apparet καὶ αὐτῇ in Par. 2.

27. διδομένων] Morell. Duc. Maran. δεδομένων (c. 13. n. 4), absque codd. mstorum auctoritate. Porro Stephan. et Rechenb. μάταιον falso cum δεῖ coniungere, comitate post δωρεῶν collocato. In fine cap. τ. οἰκίαν φ. (c. 16 al.) reposui ex Par. 1. 2. 3. Arg. Clar. 2 pro τ. ἰδίαν φ., id quod in Aet. (et Clar. 1?) sicut in editis exstat. Cf. c. 12. n. 9. — Scholion in marg. Par. 1 et 2: Ὅτι εἰ τὸ μάταιον ἀπελήλαται τῶν τοῦ θεοῦ ἔργων καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ δωρου-

Nam si nulla sit resurrectio, non sane hominum quatenus hominum permanserit natura. Hominum autem naturâ non permanente, frustra anima corporis indigentiae et perpessio- nibus sociata est, frustra corpus constrictum est quominus ea quae appetit consequatur, animae habenis obsequens et fraeno subiectum, inutilis [est] mens, inutilis prudentia, et iustitiae observatio, vel etiam omnis virtutis exercitatio, et legum institutio ac dispositio, atque, ut verbo dicam, inutile quidquid praeclari in hominibus et propter homines, vel po- tius inutilis ipsa etiam hominum creatio et natura. Quodsi in omnibus omnino operibus dei et donis quae ab eo dantur nihil est loci rebus inutilibus, necesse est omnino ut animae perpetuitati respondeat perpetua corporis secundum propriam naturam permansio.

16. Nemo autem admiretur quod vitam morte et corru- ptione interscissam appellemus permansionem, apud animum considerans non unam esse huius nominis sententiam, non unam permansionis mensuram, quia ne permanentium quidem una [est] natura. Nam si unumquodque eorum quae per-

μένων, δεῖ πάντως τῇ τῆς ψυχῆς ἀτελευτήτῳ ζωῇ συνδιαιωρίζειν καὶ τὴν τοῦ σώματος διαμονήν, καθὼς πέφυκεν. Ζωὴν δὲ φάσκοντες τὴν διακοπτομένην θανάτῳ ἀνθρώπων ζωὴν, καὶ διαμονήν, οὐχ οὕτω φάμεν διαμονήν ὡς ἐπὶ τῶν ἀφθάρτων οὐσιῶν, ἀλλὰ καθὼς πέφυκεν ἐκάστη φύσει· ὅτι μηδὲ ἐξι- σοῦται ἡ τῶν κρειτόνων διαμονὴ ταῖς καθ' ὑπόβασιν οὐσίαις, οὐδὲ ἡ [deest ἢ in Par. 2] ἐπὶ τούτων τῶν νοερῶν ὁμαλῇ καὶ ἀμετάβλη- τος διαμονῇ ἐξισοῦται, ἐξ οὐκ ἐξ ἀρχῆς ὑπέστησαν, τῇ κατὰ ψυ- χὴν μόνη οὐσία ἐχούσῃ τὴν διαμο- νήν, οὐκ ἔτι δὲ καὶ κατὰ σῶμα,

ὅπερ σῶμα ἐκ μεταβολῆς λαμβάνει τὴν ἀφθαρσίαν. Οὕτε οὖν τὴν διαμονήν τῶν νοερῶν ἐξισοῦμεν τῇ τῶν ἀνθρώπων διαμονῇ, οὐδὲ τὴν τελευτήν τῶν ἀνθρώπων τῇ τῶν κτηνῶν τελευτῇ, ἵνα μὴ ταύ- τη συνεξισωθῇ τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει καὶ ἡ τῶν κτηνῶν φύσις.

1. λογιζόμενος] Sic Par. 1. 3. Arg. Clar. 2, sic Duc. quoque et Mar. „Quae lectio placet, ut sit ξενιζέσθω μηδεὶς, λογιζόμενος ὡς etc.“ (Steph.). Caeteri codd. msti (Par. 2 ἢ ἡ λογιζόμενοι) et editi λογιζόμενοι. Antea Clar. 2 διακο- πομένην pro διακοπτομένην.

2. φύσις] Arg. ἔχει φύσις.

οἰκείαν φύσιν ἕκαστον τῶν διαμενόντων ἔχει τὴν διαμονήν, ³ οὐτ' ἐπὶ τῶν καθαρῶς ἀφθάρτων καὶ ἀθανάτων εὐροι τις ἂν ἰσάζουσιν τὴν διαμονήν, τῶ μὴδὲ τὰς οὐσίας τῶν κρείττωνων συνεξισοῦσθαι ταῖς καθ' ὑπόβασιν διαφεραύσαις, οὐτ' ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων τὴν ὁμαλήν ἐκείνην τὴν ἀμετάβλητον ἐπιζητεῖν ἄξιον, ἅτε δὴ ⁴ τῶν μὲν ἐξ ἀρχῆς γενομένων ἀθανάτων καὶ διαμενόντων μόνῃ τῇ γνώμῃ τοῦ ποιήσαντος ἀτελευτήτως, τῶν δὲ ἀν- 58 θρώπων κατὰ μὲν ⁵ τὴν ψυχὴν ἀπὸ γενέσεως ἔχόντων τὴν ἀμετάβλητον διαμονήν, ⁶ κατὰ δὲ τὸ σῶμα προσλαμβάνοντων ἐκ μεταβολῆς τὴν ἀφθαρσίαν· ὅπερ ὁ τῆς ἀναστάσεως ⁷ λόγος βούλεται· πρὸς ⁸ ἣν ἀποβλέποντες, τὴν τε διάλυσιν τοῦ σώματος, ὡς ἐπομένην τῇ μετ' ἐνδείας καὶ ⁹ φθορᾶς ζωῆς, περιμένομεν, καὶ μετὰ ταύτην τὴν μετ' ἀφθαρσίας ἐλπίζομεν διαμονήν, οὐτε τῇ ¹⁰ τῶν ἀλόγων τελευτῇ συνεξισοῦντες τὴν ἡμετέραν τελευτήν, οὐτε τῇ τῶν ἀθανάτων διαμονῇ τὴν τῶν ἀνθρώπων διαμονήν, ἵνα ¹¹ μὴ λάθωμεν ταύτη συνεξισοῦντες καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν καὶ ζωὴν ¹² οἷς μὴ προσῆκεν. ¹³ Οὐ τοίνυν ἐπὶ τούτῳ B δυσχεραίνειν ἄξιον, εἴ τις ἀνωμαλία θεωρεῖται περὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων διαμονήν, οὐδ' ἐπειδὴ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ τῶν τοῦ σώματος μερῶν καὶ μορίων διάλυσίς τὴν συνεχῆ διακόπτει ζωὴν,

3. οὐτ'] Id ope Par. 1. 3. Arg. Clar. (1?) 2. Ms. Vall. dedi pro vulg. οὐκ. Respondet οὐτ' quod sequitur.

4. τῶν μὲν] Nimirum καθαρῶς ἀφθάρτων καὶ ἀθανάτων. Athenagoras, quod quidem editores et interpretes fugit, de angelis cogitat, cf. n. 10. Etiam c. 10 naturas memorat intelligibiles praeter homines: videsis quae ibi n. 4 observavi. — Antea in Clar. 2 verba τῶν ἀνθρώπων τὴν ὁμαλήν ἐκείνην τὴν ἀμετάβλητον desunt, sed ab altera manu in marg. suppleta.

5. τὴν] Deest Clar. 2.

6. κατὰ ... ἀφθαρσίαν] Cf. 1 Cor. 15, 53 (comp. supra c. 12. n.

43). — Pro ἐκ μεταβ. Clar. 2 καὶ μεταβ., sed ἐκ ab altera manu in marg. adnotatum est.

7. λόγ. β.] Arg. Par. 3. Clar. 2 βούλεται λόγος (n. 16).

8. ἣν] Scil. ἀνάστασιν. Ael. τὴν.

9. φθορᾶς] Ael. διαφθορᾶς.

10. τῶν ἀλόγων ... τῶν ἀθανάτων] H. e. brutorum (Ael. τῶν λόγων) ... angelorum (cf. n. 4). Paullo ante Clar. 2 ἐλπίζομένην pro ἐλπίζομεν.

11. μὴ] In Arg. excidit.

12. οἷς μὴ προσῆκεν] Quibus non convenit adaequare, h. e. brutis et angelis.

manent secundum propriam naturam permanet: neque apud eos qui omnino incorruptibiles et immortales sunt quisquam istiusmodi permansionem inveniatur, quia praestantiores substantiae inferioribus minime adaequantur, neque in hominibus aequabilis illa et immutabilis [permansio] quaerenda est, quippe quum illi ab initio immortales facti sint et sola creatoris voluntate perpetuo permaneant, homines autem secundum animam quidem ab ortu immutabilem permansionem habeant, at secundum corpus ex immutatione incorruptionem assequantur: id enim resurrectionis ratio sibi vult; ad quam respicientes, et corporis dissolutionem, ut quae hanc vitam egestati et corruptioni obnoxiam consequatur, exspectamus, et post eam speramus corruptionis expertem permansionem, neque brutorum morti nostram mortem adaequantur, neque immortalium permansioni hominum permansionem, ne imprudentes hoc modo hominum naturam et vitam adaequemus substantiis disparibus. Non igitur hac in re moleste ferendum est, si qua inaequalitas in hominum perduratione appareat, nec quia animae e corporis membris discessio ac partium dissolutio continuam vitam interrumpit, idcirco de-

13. Οὐ τοίνυν κτλ.] Scholion in marg. Par. 1 et 2: "Ὅτι οὐ χρὴ ἀπιστεῖν τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀνάστασιν, καὶ ἀπὸ τῶν προειρημένων καὶ ἀπὸ τῆς ἐνθεωρουμένης ἀνωμαλίας τῆς τούτων ζωῆς. Οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος τὴν συνεχῆ διακόπτει ζωὴν, ἀπιστεῖν χρὴ τὴν ἀνάστασιν· ὅτι μηδὲ ἐπειδὴ ἢ κατὰ συναίσθησιν ζωὴ διακόπτεται παρέσεσιν καὶ ὕπνοις καὶ τρόπον τινὰ πάλιν [deest haec vox in Par. 2] ἀναλαμβάνει ζωὴν, τὴν αὐτὴν παραιτούμεθα λέγειν ἀναλαμβάνειν ζωὴν. Εἴπερ οὖν τὴν τοσοῦτον διακοπτομένην ἀπὸ γενέσεως ζωὴν μέχρι

λύσεως οὐ παραιτούμεθα τὴν αὐτὴν λέγειν ἀναλαμβάνεσθαι ζωὴν, οὐδὲ τὴν ἐπέκεινα τῆς διαλύσεως ζωὴν ἀπιστεῖν χρὴ, καὶ ἐπὶ ποσὸν διακόπτεται [Par. 1 διακόπτεται] θανάτῳ, οὕτως ὑπὸ τοῦ πεποιηκότος κατὰ γνώμην ἀνωμαλίαις [Par. 2 ἀνωμαλίαν] συγκεκληρωμένην. — Aet. et Nannius τούτων pro τούτῳ. Mox pro περὶ (Par. 1. 2. Arg. [Clar. 1?]) Aet. Ms. Vall.) habent editores praeter Nann. Duc. Mar. ἐπὶ (Par. 3. Clar. 2). Stephanus ἐπὶ τῆς τ. ἀ. διαμοσῆς censuit legendum esse. Discrimen μερῶν et μορίων c. 3. n. 14 expositum est.

διὰ ¹⁴ τοῦτ' ἀπογινώσκειν χρῆ τὴν ἀνάστασιν. Οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ τὴν κατὰ συναίσθησιν ζωὴν διακόπτειν δοκοῦσιν αἱ κατὰ τὸν ὕπνον φυσικῶς ἐγγινόμεναι ¹⁵ παρέσεις τῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν φυσικῶν δυνάμεων, ἰσομέτροις χρόνου διαστήμασιν ὑπνούντων τῶν ἀνθρώπων καὶ τρόπον τινὰ πάλιν ἀναβιωσκόντων, τὴν αὐτὴν παραιτούμεθα ¹⁶ ζωὴν λέγειν· παρ' ἣν αἰτίαν, οἶμαι, ¹⁷ τινὲς ἀδελφὸν C τοῦ θανάτου τὸν ὕπνον ὀνομάζουσιν, οὐχ ὡς ἐκ τῶν αὐτῶν ¹⁸ προγόνων ἢ πατέρων φύντας γενεαλογοῦντες, ἀλλ' ὡς τῶν ὁμοίων παθῶν τοῖς τε θανοῦσι καὶ ¹⁹ τοῖς ὑπνοῦσιν ἐγγινομένων, ἕνεκά γε τῆς ἡρεμίας καὶ ²⁰ τοῦ μηδενὸς ἐπαισθάνεσθαι τῶν παρόντων ἢ γινομένων, μᾶλλον δὲ μηδὲ τοῦ εἶναι καὶ τῆς ἰδίας ζωῆς. Εἶπερ οὖν τὴν τῶν ἀνθρώπων ζωὴν τοσαύτης ²¹ γέμουσαν ἀνωμαλίας ἀπὸ γενέσεως μέχρι διαλύσεως, καὶ διακοπτομένην πᾶσιν οἷς προείπομεν, οὐ παραιτούμεθα τὴν αὐτὴν λέγειν ζωὴν, οὐδὲ τὴν ἐπέκεινα τῆς διαλύσεως ζωὴν, ²² ἣτις D ἑαυτῇ συνεισάγει τὴν ἀνάστασιν, ἀπογινώσκειν ὀφείλομεν, κἄν ἐπὶ ποσὸν διακόπτηται τῷ χωρισμῷ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος.

17. Αὕτη γὰρ τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις, ἄνωθεν καὶ κατὰ γνώμην τοῦ ποιήσαντος συγκεκληρωμένην ἔχουσα τὴν ἀνωμαλίαν, ἀνώμαλον ἔχει τὴν ζωὴν καὶ τὴν διαμονήν, ποτὲ μὲν ὕπνω ποτὲ δὲ θανάτῳ διακοπτομένην καὶ ταῖς καθ' ἑκάστην ἡλικίαν μεταβολαῖς, οὐκ ἐμφαινομένων ἐναργῶς τοῖς πρώτοις τῶν ¹ ὕστε-59 ρον ἐπιγινομένων. ² Ἡ τίς ἂν ἐπίστευσεν, μὴ τῇ πείρᾳ διδι-

14. τοῦτ'] Aet. τούτων. Cf. c. 24. n. 11.

15. παρέσεις] Aet. πράξεις, Nann. προέσεις, Ms. Vall. electiones.

16. ζωὴν λέγ.] Arg. Par. 3. Clar. 2 λέγειν ζωὴν (n. 7). De formula quae sequitur παρ' ἣν αἰτίαν dixi ad Iustin. Mart. Dial. c. Tr. c. 88. n. 10.

17. τ. ἀδελφὸν τ. θανάτου τ. ὕπνον ὄν.] Consulas Supplic. c. 12. n. 12.

18. πρ. ἢ πατ.] Par. 3 et Clar. 2 πατ. ἢ πρ.

19. τοῖς] Deest in Aet. et ap. Nann.

20. τοῦ] Arg. non agnoscit. Particula γε restrictionem quamdam denotat: non usquequaque similia, sed in iis tantum quae ad quietem spectant. „Quatenus quidem ambo quiescunt et nihil sentiunt eorum quae adsunt et fiunt, immo nec seipsos esse et vivere.“ Ex hac imagine, qua nonnulli utebantur,

speranda est resurrectio. Neque enim quia solutiones sensuum et naturalium facultatum, quae naturaliter in somno fiunt, vitam in sensibus positam interrumpere videntur, dormientibus certo temporis intervallo hominibus et rursus quodammodo reviviscentibus, idcirco eandem dicere vitam refugimus; quam ob causam, opinor, nonnulli fratrem mortis dicunt somnum, non quod ex iisdem proavis et patribus genitos fingant, sed quod similia patiantur qui mortui sunt et qui dormiunt, quantum quidem attinet ad quietem et eorum oblivionem quae adsunt quaeque fiunt, vel potius sui ac propriae vitae. Si igitur hominum vitam, quae tanta ab ortu usque ad dissolutionem referta est inaequalitate iisque omnibus quae antea diximus interrumpitur, eandem tamen dicere vitam non refugimus: neque dissolutioni succedentem vitam, quae secum adiunctam habet resurrectionem, desperare debemus, quamvis aliquamdiu digressu animae e corpore interrumpatur.

17. Ipsa enim hominum natura, antiquitus et ex creatoris voluntate inaequalitatem sortita, inaequalem habet vitam et permansionem, nunc somno nunc morte et aetatis cuiusque immutationibus interruptam, non aperte exstantibus iis quae prioribus superveniunt. Aut quis crediderit, nisi experientiâ edoctus sit, in semine ex similibus partibus con-

noli imprudenter concludere Athenagoram ψυχοπαύσιον vel tale quid (Tatian. Or. ad Gr. c. 13. n. 1) docuisse. C. 18: „Corpus, postquam anima ab eo discessit, nihil iam ex pristina servat natura vel forma, nedum memoriam rerum actarum.“

21. γέμουσαν] Act. γεμούσας.

22. ἦτις ἐαυτῇ] Clar. 2 εἴ τις αὐτῇ.

1. ὕστερον] Clar. 2 ὕστερων.

2. Ἡ τις ἂν κτλ.] Scholion

in marg. Par. 1 et 2: "Ὅτι καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς πείρας διδασκόμεθα μὴ ἀπιστεῖν τὴν ἀνάστασιν· ἐν ὁμοιομερεῖ γὰρ καὶ διαπλαστῶ [sic: cf. n. 3] σπέρματι τοσαύτην ποικίαν μερῶν καὶ μελῶν ἀποτελουμένην ὁρῶντες μὴ πρότερον ἐγνωσμένην, καὶ πάλιν ἐν τοῖς νεότητις ἢ μηδὲν τῶν κατὰ συμπλοκὴν τῆς ἡλικίας ἐμφαινομένων καταλαμβάνοντες, ὅλον γενέων καὶ τῶν τοιούτων, ἢ φαινομένων μὲν ἀμυδρῶς δὲ καὶ ὡς διὰ τινοσ σκια-

δαγμένος, ἐν ὁμοιομερεῖ καὶ ³ διαπλάστῳ τῷ σπέρματι τοσοῦ-
των καὶ τηλικούτων ἀποκειῖσθαι ⁴ δυνάμεων ἢ τῶν ταύτη ἐπι-
συνισταμένων καὶ πηγνυμένων ὄγκων διαφορὰν, ὁστέων φημὶ
καὶ νεύρων καὶ ⁵ χόνδρων, ἔτι δὲ καὶ μυῶν καὶ σαρκῶν καὶ
σπλάγγνων καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ σώματος μερῶν; Οὔτε γὰρ ἐν
ύγροϊς ἔτι τοῖς σπέρμασι τούτων ἔστιν ἰδεῖν οὐδέν, οὔτε μὴν
τοῖς νηπίοις ἐμφαίνεται τι τῶν τοῖς τελείοις ⁶ ἐπιγινομένων, ἢ ^B
τῇ τῶν τελείων ἡλικίᾳ τὰ τῶν παρηβηκότων, ἢ τούτοις τὰ τῶν
γεγηρακώτων. Ἄλλὰ δὴ καίτοι τῶν εἰρημένων τινῶν μὲν οὔθ'
ὄλως τινῶν δὲ ἀμυδρῶς ἐμφαινόντων τὴν φυσικὴν ἀκολουθίαν
καὶ τὰς τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἐπιγινομένας μεταβολὰς, ὅμως
ἴσασιν ⁷ ὅσοι μὴ τυφλώττουσιν ὑπὸ κακίας ἢ ῥαθυμίας περὶ τὴν
τούτων κρίσιν, ὅτι δεῖ πρῶτον μὲν γενέσθαι τῶν σπερμάτων

γραφίας εἰς ὅπερ ἂν πρὸς τὸ τέλος
ἀφίκηται, τελειωθέντων δὲ αὐθις
ὑφῆσιν μέχρι γήρως τῶν φυσικῶν
δυνάμεων, εἶτα πεπονηκότων διά-
λυσιν. Ὡσπερ οὖν ἐπὶ τούτων οὐκ
ἐν τῷ σπέρματι διαδήλου οὔσης
τῆς διαμορφώσεως, οὐ τῆς μετὰ
ταῦτα ἀδρήσεως [sive ἀδρύνσεως:
codd. mslī ἀδρύνσεως], οὐ τῆς ζωῆς
τῆς εἰς τὰς πρώτας ἀρχὰς διαλύ-
σεως, ὅμως ἀνάγκη φύσεως διά-
δοσις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν πρὸς τὰ
μετ' αὐτὰς ἐπιγινομένα παρακο-
λουθεῖ, οὐδέ τινος ἐμποδῶν ἰστα-
μένου τῇ φυσικῇ ὁρμῇ, οὔτω πο-
λὺ μᾶλλον ἐκ τῆς φυσικῆς ἀκολου-
θίας ἀνιχνεύων ὁ λόγος πιστοῦται
τὴν ἀνάστασιν, ἀκριβέστερος ὢν
τῆς πείρας πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας
πίστωσιν τῶν πρώτων εἰς ἐξέτασιν
ἡμῖν προτεθέντων λόγων. Πάντες
μὲν γὰρ [cf. c. 18. n. 1] εἰσιν ὁμογε-
νεῖς, ἅς ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς φύν-
τες, τῆς δημιουργίας τῶν πρώτων
ἀνθρώπων· ἀλλ' οἱ μὲν ἐξ αὐτῆς
τῆς πρώτης ἀρχῆς κρατύνονται, οἱ

δὲ μετ' ἐκείνην ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ τοῦ
δημιουργοῦ ἀγαθότητος ἤρτηνται.
Ἄλλὰ μὴν καὶ τὸ πρὸς ἀνταπόδο-
σιν [Par. 2 ἀπόδοσιν] τῶν ἐκάστῳ
βεβιωμένων τὴν ἀνάστασιν ἡμῶν
ἀφορᾶν τῆς δικαιοσύνης ἐκκρέμα-
ται· ὡς γὰρ ἀγαθὸς ὁ ποιητῆς
ἡμῶν, οὔτω καὶ δίκαιος· ἀλόγι-
στος γὰρ ἢ ἄνευ δικαιοσύνης ἀγα-
θότης. — Ἡ codd. mslī et editi.
Ita interdum ἢ, non praegressa in-
terrogatione, invenitur cum prono-
mine interrogativo: vel, id si ali-
ter se haberet, quis etc. De-
chairius hoc non intellecto coniecit ἢ
circumflexum, „quod num aut utrum
significat.“ Pari modo Paulus (Komm.
über d. N. T. T. I. p. 600) haesit
in Matth. 7, 9 (ἢ τίς ἐστιν κτλ.)
ubi coniecit ἢ sit, ponamus, quod
foret εἶεν. Cf. Suppl. c. 19. n. 18.
Tum ἐπίστευσε Clar. 2, sine v. Cf.
Suppl. c. 1. n. 2. Pro δεδιδαγμένος
Aet. δεδιαδαγμένος, Nann. διδαγ-
μένος.

3. διαπλάστῳ] Interpretes (Nann.

stante formandique vi praedito tot et tantarum reposita esse facultatum vel quae istinc simul adsurgunt et compinguntur molium discrimina, ossium inquam et nervorum et cartilagineum, insuper et musculorum et carniarum et viscerum et caeterarum corporis partium? Neque enim in humidis adhuc seminibus horum quidquam videri potest, neque in infantibus quidquam eorum apparet quae adolescentibus superveniunt, aut in adolescentium aetate ea quae sunt virorum, aut in viris ea quae sunt senum apparent. Quamvis vero eorum quae diximus quaedam nullo prorsus modo ac quaedam obscure naturalem seriem et supervenientes hominum naturae mutationes exhibeant, sciunt tamen quicumque prae nequitia aut pigritia in his rebus diiudicandis non caecutiunt, primo semina spargenda esse, deinde his per singula membra et

Dech. Mar.) de *mollis semine* („weichem Saamen,“ interpr. Camp.) accipiunt. Solus Valla: „in similitudinem partium et diffinito saemine.“ Reiner.: „dans ce germe si simple et si uniforme en apparence.“ *Διαπλαστος*, quod nusquam alibi reperitur, admonente Steph. Thesaur. gr. ling. (ed. C. B. Hase) s. v. „idem videtur denotare quod *διαπλαστικός*, effingendi formandique vi praeditus.“ Vel legendum potius est *διαπλαστικῶ*, ita ut menda sit ex compendio scripturae non animadverso; huc quidem illud *διαπλαστικῶ* (c. circumfl.) in scholio, antea n. 2 allato, obvium inclinare videtur. Formandi vi semen praeditum est: ipsam quippe hominis formam, ut infra dicitur, semen *ἐγγεγραμμένην* („eingepägt“) non habet, h. e. nequit ipsa forma in semine oculis conspici, quamvis in eo lateat, ut *ὁ τῶν φυσικῶς γενομένων εἶδος* docet. Alia eaque haud contemnenda emendatio in Arg.

Corp. Apoll. Vol. VII.

suppeditatur, ubi *α* supra lineam praepositum est, *ἀδιαπλάστῳ* ut legeretur, h. e. *nondum formato sive adhuc informi*. Caeterum de sententia cf. Iustin. Mart. Apol. I. c. 10 et De resurr. c. 5 ibique (Corp. Apoll. Vol. I) p. 50. n. 1 et (Vol. III) p. 223. n. 15 observata.

4. *δυνάμεων*] Aet. *δυνάμεως*. Mox idem et Nann. *συνισταμένων*.

5. *χόνδρων*] Aet. *χόνδρων*. Particula *καὶ* ante *μυῶν* in Par. 3. Clar. 2. Aet. abest. Valla: *itemque*.

6. *ἐπιγενομένων*] Variat enim cum aetate hominis statura et totus adeo corporis habitus. *Rechenberg*. — Clar. 2 *ἐπιγενομένων*, Aet. *ἐπιγενομένοις*.

7. *ἴσοι*] Par. 3 et Clar. 2, item Morell. et Duc. *ἴσον*. Supra pro vulg. *οὐδ' ὅλως* expectaveris *οὐδ' ὅλως*: Iustin. Mart. Dial. c. Tr. c. 47. n. 12; adde Ps. — Iust. Quaest. Christi. ad Gent. I. Conf. c. 3. p. 164 B. Alibi Athenagoras dicit *μηδ' ὅλως*, ut cc. 2. 21. Suppl. cc. 1. 4.

καταβολήν, διαρθρωθέντων δὲ τούτων καθ' ἕκαστον ὁ μέρος καὶ ἑ-
 μόριον καὶ προελθόντων εἰς φῶς τῶν κυηθέντων ἐπιγίνεται μὲν
 ἢ κατὰ τὴν ὁ πρώτην ἡλικίαν αὔξεις, ἢ τε κατ' αὔξῃσιν τε-
 λείωσις, τελειωθέντων δὲ ὕφεις τῶν φυσικῶν δυνάμεων μέχρι
 γήρως, εἶτα πεπονηκότων τῶν σωμάτων ἢ διάλυσις. ¹⁰ Ὡσπερ
 οὖν ἐπὶ τούτῳ, οὔτε τοῦ σπέρματος ἐγγεγραμμένην ἔχοντος τὴν
 τῶν ἀνθρώπων ζωὴν ἢ μορφὴν οὔτε τῆς ζωῆς τὴν εἰς τὰς
 πρώτας ἀρχὰς διάλυσιν, ¹¹ ὁ τῶν φυσικῶς γενομένων εἰσὸς
 παρέχει τὴν πίστιν τοῖς οὐκ ἐξ αὐτῶν τῶν φαινομένων ἔχουσι

8. μέρος κ. μόριον] Cf. c. 3.
 n. 14.

9. πρώτην] Deest Arg. et Big.
 Respicit scriptor ad τοὺς νηπίους
 antea memoratos (νήπιος, puer non-
 dum adultus: Gal. 4, 1. 1 Cor. 13,
 11), et verbis quae sequuntur spe-
 ctat ad τελείους, qui sunt in ado-
 lescentia (τέλειος, vollkommen aus-
 gewachsen, reif: oppon. παιδίον
 νήπιον ap. Polyb. V. 29, 2), tum
 ad παρηβήκους, qui sunt in aetate
 virili (παρηβᾶν, über die Jugend-
 blüthe hinaussein: Thucyd. 2, 44),
 denique ad γεγηρακούς, qui sunt
 in senectute. Ad pueros pertinet
 αὔξεις, ad adolescentes τελείωσις
 (Reife), ad viros ὕφεις τ. φυσ.
 δυνάμεων, ad senes διάλυσις τ.
 σωμάτων.

10. Ὡσπερ οὖν κτλ.] Scho-
 lion in marg. Par. 1 (bis: fol. 361,
 b. in marg. super. a prima manu et
 in marg. infer. ab alia manu) et 2:
 Τὴν τῶν ἀνθρώπων ζωὴν ἢ μορ-
 φὴν οὐκ ἔστιν ἐν τῷ σπέρματι
 καταλαβεῖν. Τὴν ζωὴν μὲν· οὐ
 γὰρ ὕψος οὐσία καὶ ἀπαγωγῆς [Par.
 2 ἀπαγωγῆς] ἐμφαίνειν ἱκανὴ ὁποῖόν
 τι ζῶον τελεσφορήσει. Διὰ δὲ τοῦτο
 οὐδὲ τοῦτο τὸ ἀπλῶς ζῶον παρα-
 στησαι ἱκανή· οὐ μὴν [Par. 1 in

marg. inf. et 2 Διὰ δὲ τοῦτο οὐδὲ
 ἐκείνο ὃ τῷ ἀπλῶ συντέτακται
 (Par. 2 ὑποτέτακται) ἀνθρώπῳ ὃ
 καὶ τὸν (Par. 2 ὃς τὸν τινὰ pro
 ὃ καὶ τὸν) ἀνθρώπον παραστήσαι·
 οὐ μὴν] οὐδ' ὅτι τὸ μήπω σύσταν
 ζῶον διάλυσιν ἔξει [Par. 2 ἔξει].
 Τούτων μὲν οὖν οὐδὲν ἔστιν ἐν
 τῷ σπέρματι κατανοεῖν· ἐκ δὲ τῆς
 πείρας, οἷον ὅτι ἀνθρώπος, εἰ
 καὶ μὴ τοιοῦτος· τοῦτο γὰρ τῆς
 μορφῆς ἔστιν. Καὶ αὐτὰ [= quod
 ea attinet, Par. 1 in m. i. et 2 οὐ
 καὶ αὐτοῦ] οὐκ ἔστιν ἐν τῷ σπέρ-
 ματι γνῶσιν λαβεῖν, καὶ πάντ.
 Εἰ δὲ ἡ πείρα γνῶσιν τούτων
 [ll. cc. τούτων γνῶσιν] παρέχεται,
 πολὺ μᾶλλον ἀπὸ ταύτης τῆς φυσ-
 ικῆς ἀκολουθίας ὃ ἐν ἡμῖν λόγος
 λαβῶν τὸ ἐνδόσιμον καὶ ἀνιχνεύ-
 σαι εὐρίσκει τὴν ἀνάστασιν ἀσφα-
 λιστέραν πρὸς πίστιν τε καὶ ἀλη-
 θεσιτέραν. Ἀμφότεροι μὲν οὖν οἱ
 λόγοι, ὅτε ἀπὸ τῆς πείρας καὶ ὃ
 ἀπὸ [Par. 2 desunt ὃ ἀπὸ] τῆς ἀ-
 νιχνεύσεως τῆς ἀληθείας, τῆς φυσ-
 ικῆς ἤρτηται ἀκολουθίας [Par.
 1 in m. i. et 2 ἐννοίας], οἷον τινες
 ὁμογενεῖς ὄντες, ὃ μὲν ἀπὸ τῆς πεί-
 ρας τοὺς ἀρχηγέτας προβαλλόμε-
 νος τοῦ γένους, ὅτι ἀγαθότητι
 τοῦ πεποιηκότος ἐκ γῆς ὁ ἀνθρώ-

partes explicatis et foetibus in lucem editis supervenire primae aetatis incrementum, tum ex incremento perfectionem, porro ex perfectione remissionem facultatum naturalium usque ad senectutem, denique fatiscentium corporum dissolutionem. Quemadmodum igitur hac in re, quum nec semen vitam hominum aut formam nec vita dissolutionem in prima principia prae se ferat, naturalium eventuum series fidem eorum facit quorum argumenta oculis spectanda non tradun-

πος ὑπέστη ὁ πρῶτος [ll. cc. ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὑπέστη], ἀφ' οὗ οἱ καθ' ἑξῆς ἄνθρωποι ἐκ σπέρματος λαμβάνουσι τὴν εἰς τὸν βίον προαγωγήν. Ἐπεὶ δὲ ἔργον ὁ ἄνθρωπος θεοῦ καὶ οὐ [ll. cc. καὶ ἔργον οὐ] μάταιον, ὅτι μηδὲν μάταιον ἔργον σοφοῦ [ll. cc. ἔργον σοφοῦ μάταιον], εἰκότι λόγῳ τὸ τοσοῦτον ἔργον καὶ κηδεμονίας ἄξιον τυγχάνειν. Τὸ δὲ ἐστὶν παιδαγωγία [Par. 2 παιδαγωγίαν] ὑποβεβληθεῖν· τὸ δὲ ἐστὶ ῥυθμιζεσθαι πρὸς τὸ βέλτιον τὰς πράξεις. [Par. 1 in m. i. et 2 Παιδαγωγία (pro τὸ δὲ ἐστὶ κτλ.) δὲ τί ἂν ἄλλο εἴη ἢ τὸ πρὸς τὸ βέλτιον ῥυθμιζεσθαι τὰς αὐτοῦ (Par. 2 αὐτοῦ) πράξεις;] Τοῦτο δὲ οὐ πρὸς ἄλλο [ll. cc. additur τι] εἰ μὴ πρὸς ἔμμισθον ἀνταπόδοσιν ἀφορᾷ [Par. 2 ἀφορᾷ]. Ἐπεὶ δὲ οὐ μάταιον ἔργον ὁ ἄνθρωπος, ἢ γὰρ ἂν οὐδὲ τοσαύτης ἠξίωτο κηδεμονίας, οὐδὲ ὁ μισθὸς ἄρα μάταιος· θανάτῳ δὲ καταλυομένου, οὐ θανάσιον ἔργον ἀνάγκη συναφανίσεσθαι τῷ ἔργῳ καὶ τὸν μισθόν. Τὸ γὰρ παιδεύειν τὴν ψυχὴν μόνη τοῦ διαπεπονηκότος ἄνευ ἀπονέμεσθαι τὸν μισθὸν μὴ πρὸς τὸ ἀδίκῳ καὶ μάταιον ἢ; [Par. 1 in m. i. et 2 pro Ἐπεὶ δὲ κτλ. pra-

bent: *Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, οὐκ ἂν τοσαύτης ἀπέλαυε* (Par. 2 ἀπέλυσε) *κηδεμονίας. Οὐκοῦν οὐδὲ ὁ μισθὸς* (Par. 2 μισθοῦ) *μάταιος οὐδὲ ἐπιβραχεῖ τῷ παρόντι βίῳ σχεδιαζόμενος, ὅτι μηδὲ πρόσκαιρον ζῶον ἄνθρωπος θανάτῳ συναφανιζόμενῃν ἔχων καὶ τὴν ψυχὴν, ἀφ' οὗ καὶ ὁ μισθὸς ἐστὶ μάταιος. Τὸ γὰρ τοι λέγειν ψυχῇ μόνη παρῆχεσθαι* (Par. 2 παρῆχ. μόνη) *τὸν μισθὸν ἅτε ἀθανάτῳ, τοῦ συμπεπονηκότος αὐτῇ σώματος ἀφανισθέντος, μὴ πρὸς τῷ ἀδίκῳ καὶ μάταιον ἢ* (Par. 2 εἴη);] *Πῶς γὰρ οὐκ ἄδικον δύο κατὰ ταύτῳ διαπραξαμένων* [Par. 2 διαπραξέων] *τὸ μὲν ἀφειδεῖσθαι πρὸς ἀντίδοσιν, τὸ δὲ πολυρρῆσθαι; Τὸ δὲ αὐτὸ οἶμαι καὶ μάταιον ἐπ' ἀστόχοις ἐᾶσθαι ποιεῖν τὸν τοῦ ἔργου συλλήπτορα* [Par. 1 in m. i. et 2 κ. μάταιον, ὡς ἐπ' ἀστ. φωρᾶσθαι πεπονηκὸς τὸ τὸ ἔργον συνεπιφῶσαν]. — Par. 3 et Clar. 2 οὐν post ὡσπερ praetermiserunt.

11. ὁ τ. φυσ. γενομ. εἰρημός] *Respicit ad naturales illas hominis mutationes antea allatas. Pro φυσικῶς Act. φυσικῶν, pro γενομένων Arg. γενομένων (cl. c. 18. n. 9), pro εἰρημός Clar. 2 εἰρημός.*

τὸ πιστόν, ¹² πολὺ μᾶλλον ὁ λόγος ἐκ τῆς φυσικῆς ἀκολουθίας D ἀνιχνεύων τὴν ἀλήθειαν πιστοῦται τὴν ἀνάστασιν, ἀσφαλέστειρος ὢν καὶ κρείττων τῆς ¹³ πείρας πρὸς πίστωσιν ἀληθείας.

18. ¹ Τῶν πρώην ἡμῖν εἰς ἐξέτασιν προτεθέντων λόγων καὶ τὴν ἀνάστασιν πιστουμένων πάντες μὲν εἰσιν ² ὁμογενεῖς, ὡς ἐκ τῆς αὐτῆς φύντες ἀρχῆς· ἀρχὴ γὰρ αὐτοῖς ἢ τῶν πρώτων ἀνθρώπων ἐκ δημιουργίας γένεσις· ἀλλ' οἱ μὲν ³ ἐξ αὐτῆς κφρατύνονται τῆς πρώτης ἀρχῆς ἐξ ἧσπερ ἔφυσαν, οἱ δέ, παρεπόμενοι τῇ τε φύσει καὶ τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων, ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ περὶ ἡμᾶς προνοίας λαμβάνουσι τὴν πίστιν· ἢ μὲν γὰρ αἰτία, καθ' ἣν ⁴ καὶ δι' ἣν γέγονασιν ἄνθρωποι, συνεξευγμένη ⁵ τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων, ἐκ δημιουργίας ἔχει τὴν ἰσχύν, ὁ δὲ τῆς δικαιοσύνης λόγος, καθ' ὃν κρίνει θεὸς τοὺς εὖ ⁶ ἢ κακῶς βεβιωκῶτας ἀνθρώπους, ἐκ τοῦ τούτων τέλους· ⁷ φύονται μὲν γὰρ ἐκείθεν, ἤρτηνται δὲ μᾶλλον τῆς προνοίας. Δειδαιγμένων δὲ ἡμῖν ⁸ τῶν πρώτων ὡς οἶόν τε, καλῶς ἂν ἔχοι καὶ διὰ τῶν ὑστέρων δεῖξαι τὸ προκείμενον, λέγω δὲ διὰ τῆς ὀφειλομένης ἐκάστῳ τῶν ἀνθρώπων κατὰ δικαίαν κρίσιν τιμῆς ἢ δίκης καὶ τοῦ κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον τέλους, αὐτῶν δὲ τούτων προτάξαι τὸν κατὰ φύσιν ἡγούμενον, ⁹ καὶ πρώτον γε διασπέσασθαι τὸν περὶ τῆς κρίσεως λόγον· τοσοῦτον μόνον ὑπει- B

12. πολὺ] Par. 3 et Clar. 2 πολλῶ.

13. πείρας] Clar. 2 σπείρας et mox τῆς ἀληθείας.

1. Τῶν πρώην etc.] Codd. msti et edili inopte cum verbis praegressis copulant sic: ... πρὸς πίστωσιν ἀληθείας τῶν πρώην [Aet. πρώτην] ἡμῖν etc., et ante πάντες μὲν εἰσιν habent ὅτι. Excipiendi sunt tantummodo Par. 1 et Maranus, qui genuinam offerunt scripturam; in Par. 1 alia demum manus ὅτι adiecit. Illi εἰς ἐξέτασιν προτεθέντες λόγοι sunt ¹⁰. causa (αἰτία) creationis hominum (cc. 12—13) et

²⁰. natura (φύσις) hominum (cc. 14—17). Ait auctor c. 14: Διὰ δὲ τούτων [h. e. τ. αἰτίας creationis hominum et τ. φύσεως hominum], ὡς πρώτων καὶ τὴν ἐκ δημιουργίας ἐχόντων ἀρχὴν, ἐναργῶς δεικνυμένης τῆς ἀναστάσεως, οὐδὲν ἥττον καὶ διὰ τῶν τῆς προνοίας λόγων ἔστι λαβεῖν τὴν περὶ ταύτης πίστιν, λέγω δὲ διὰ τῆς ἐκάστῳ τῶν ἀνθρώπων ὀφειλομένης κατὰ δικαίαν κρίσιν τιμῆς ἢ δίκης [cc. 18—23] καὶ τοῦ κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον τέλους [cc. 24—25].

2. ὁμογενεῖς] Clar. 2 ὁμονογε-

tar: multo magis ratio, ex naturali serie veritatem investigans, fidem facit resurrectionis, quum tutior et praestantior sit experiētiā ad confirmationem veritatis.

18. Rationum momenta, modo a nobis ad investigandum proposita ac resurrectionem adstruentia, sunt quidem omnia eiusdem generis, ut ex eodem nata principio: principium enim iis est primorum hominum ex creatione origo; sed alia ex ipso confirmantur primo principio unde orta sunt, alia, naturae et vitae hominum consequentia, ex dei circa nos providentia fidem accipiunt: nam causa, secundum quam et propter quam nati sunt homines, cum natura hominum colligata, ex creatione vim deducit, iustitiae autem ratio, secundum quam deus homines qui bene vel male vixerunt iudicat, ex horum [hominum] fine; illinc enim nascuntur, sed magis pendent ex providentia. Iis autem quae primum locum tenent demonstratis quantum potuit fieri, preclarum sane fuerit etiam ex posterioribus demonstrare rem propositam, id est ex debito unicuique homini secundum iustum iudicium praemio aut poena et ex vitae humanae fine, atque ex ipsis illis id praemittere quod naturā princeps est, et a iudicii ratione initium considerandi facere: unum tan-

ταῖς, sed ab altera manu emendatum.

3. ἐξ ... τ. πρ. ἀρχῆς ἐξ ἧσπ. ἐφ.] = ἐκ δημιουργίας, ex creatione (n. 1).

4. καὶ δι' ἧν] Arg. et Act. omisere. Etiam c. 11: καθ' ἧν καὶ δι' ἧν ὁ πρῶτος γέγονεν ἄνθρωπος οὗ τε μετ' ἐκείνον.

5. ἦ] Sic omnes codd. msti; etiam Ms. Vall. bene aut male. Editi vero (exc. Mar.) καὶ.

6. φέρονται] Scilicet οἱ λόγοι qui 1°. iudicium (κρίσις) dei super homines et 2°. finem (τέλος)

vitae humanae spectant (n. 1). Nascuntur ἐκείθεν (Act. ἐκείθεν) h. e. ἐκ δημιουργίας.

7. τ. πρώτων] H. e. τῶν προτεθέντων λόγων, ad αἰτίαν et φύσιν spectantium (n. 1). Mox pro λόγοι Clar. 2 ἐχει.

8. καὶ πρῶτόν γε κτλ.] Scholion in marg. Par. 1: [Ὅτι ἀληθῆς ὁ περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγος δεικνύται] Ἀπὸ τῆς τοῦ ποιήσαντος κρίσεως, καθ' οὗς ἐξήσεν ἕκαστος χρόνους καὶ καθ' οὗς ἐπολιτεύσατο νόμους. Cf. c. 11 ibique n. 21 et c. 14. n. 16.

πόντας, φροντίδι τῆς προσηκούσης τοῖς προκειμένοις ἀρχῆς καὶ τάξει, ὅτι δεῖ τοὺς ποιητὴν τὸν θεὸν τοῦδε τοῦ παντός παραδεξαμένους τῇ τούτου σοφίᾳ καὶ δικαιοσύνῃ τὴν τῶν ὁγενομένων ἀπάντων ἀνατιθέναι φυλακὴν τε καὶ πρόνοιαν, εἴ γὰρ ταῖς ἰδίαις ἀρχαῖς ¹⁰ παραμένειν ἐθέλοιεν, ταῦτα δὲ περὶ τούτων φρονοῦντας μηδὲν ἠγεῖσθαι ¹¹ μήτε τῶν κατὰ γῆν μήτε τῶν κατ' οὐρανὸν ἀνεπιτρόπευτον μηδ' ἀπρονόητον, ἀλλ' ἐπὶ ¹² πᾶν ἀφανὲς ὁμοίως καὶ φαινόμενον, μικρόν ¹³ τε καὶ μείζον, διήκουσαν γινώσκειν τὴν ¹⁴ παρὰ τοῦ ποιήσαντος ἐπιμέλειαν. **C** Δεῖται γὰρ πάντα ¹⁵ τὰ γένομενα τῆς παρὰ τοῦ ποιήσαντος ἐπιμελείας, ἰδίως δὲ ἕκαστον καθ' ὃ πέφυκε καὶ πρὸς ὃ πέφυκεν. ¹⁶ ἀχρείου γὰρ οἶμαι φιλοτιμίας τὸ κατάγειν ἢ διαιρεῖν νῦν ἢ τὸ πρόσφορον ἑκάστη φύσει καταλέγειν ἐθέλειν. ¹⁷ **O** γε μὴν

9. γενομένων] Arg. γινομένων (c. 17. n. 11).

10. παραμένειν] Clar. 2 παραμένην.

11. μήτε τ. κ. γῆν] Desunt in Aet. In Par. 3 et Clar. 2 τῆν ante γῆν habetur. De re cf. Suppl. c. 24. n. 21.

12. πᾶν] Aet. πᾶς.

13. τε] Nann. δὲ.

14. παρὰ] Aet. et Nann. περὶ. Mox Aet. ἐπιμελείας.

15. τὰ] Hunc articulum, quem omnes codd. msti tuentur, excepto Aet., exprunxerunt Morell. Duc. et Maran., at caeteri editt. (iam Nannius) recte servarunt. — Scholion in marg. Par. 1: Ἄλλη ἀνθρώπων χρεῖα, ἄλλη κτηνῶν, ἄσάτως καὶ ἐπιμέλεια.

16. ἀχρείου] Codd. msti et editt hunc locum turpiter deformarunt sic: καὶ πρὸς ὃ πέφυκεν ἂ χρεῖ. οὐ γὰρ κτλ. Iam Stephanus, ex tribus vocibus ἂ χρεῖ οὐ unam componens

literis servatis (ἡ et εἰ saepe confunduntur: cf. e. g. n. 10, Suppl. c. 21. n. 21, c. 29. n. 10, alibi) earumque ordine, animadvertit legendum esse: καὶ πρὸς ὃ πέφυκεν· ἀχρείου γὰρ κτλ. = „inutilis (s. vanae) enim ambitionis esse puto velle“ etc., aut commutata forma loquendi: „inutiliter (s. intempestive) enim ambitiosi hominis fuerit velle“ etc. Cf. c. 23. p. 66 B. Caeterum γὰρ particulam ita explices ut aliquid adsumas cogitatione; Nunc de his creaturis, non propositum est dicere; nam etc. Cf. Justin. Mart. Dial. c. Tr. c. 19. n. 1 et Epist. ad Diogn. c. 2. n. 12. Deinde pro κατάγειν, quod omnibus firmatur codd. mstis (etiam Ms. Vall. deducere), praeter Big. ubi κατάγειν comparat, Nannius ac reliqui editores exhibent κατάνειν, quod nihil prorsus significat; unus Maranus κατάγειν reposuit, sed frangere transtulit, id quod nequaquam senat. Coniecit autem Stephanus legendum καταγνέειν, frangere, pro-

tum subiicientes, studio convenientis rebus propositis principii et ordinis, oportere ut, qui creatorem huiusce universi admittunt deum, huius sapientiae et iustitiae operum omnium custodiam et providentiam assignent, si quidem in suis principiis permanere velint, et ut, quum de his ita sentiant, nihil neque in coelo neque in terra gubernationis et providentiae expers existiment, sed ad omnia sive latentia sive in aperto exstantia, sive parva sive magna, procurationem creatoris permeare agnoscant. Egent enim omnes res creatae creatoris procuratione, peculiariter autem unaquaeque prout a natura instituta est et ad quod instituta est; atqui praeposteri studii esse arbitror [illas] inferre nunc aut dividere aut quid unicuique naturae conveniat recensere velle. Homo certe, de quo nunc

vocans ad Platonis Phaedrum [p. 265 E. ed. Steph.], ubi ait Socrates oportere in disputando de re qualibet τὸ κατ' εἶδη διατέμνειν κατ' ἄρθρα ἢ πέφυκε, καὶ μὴ ἐπιχειρεῖν καταγνῶναι μέρος μηδέν, κακοῦ μαγείρου τρόπῳ χρώμενον. Quem ad locum Cicero in libro De finibus II respiciens dicit: „Hoc est non dividere sed frangere rem.“ At vero melius ad sententiam Athenagorae quadrat illud instorum κατάγειν, idque procul dubio genuinum. Valet deducere a capite ad finem, res a prima usque ad ultimam (Steph. Thes. gr. ling. ed. C. B. Hase s. v.), vel adducere, inferre (Ast. Lex. Plat. s. v.). Plat. Men. p. 80 E: ὁρᾷς τοῦτον ὡς ἰριστικὸν λόγον κατάγεις; ubi Buttmannus παράγεις requirebat, quod tamen librariorum caret testimonio. Comp. nostri scriptoris Suppl. c. 1: θυσίας κατάγουσιν ὡς ἂν θέλωσιν ἄνθρωποι καὶ μυστήρια. Cum κατάγειν et διαίρειν subaudi animo πάντα τὰ γεγόμενα, omnes cre-

aturas (praeter hominem). Particula τῶν deest in Clar. 2.

17. Ὁ γε μὴν ἄνθρωπος κτλ.) Scholion in marg. Par. 1 et 2: Διεξοδικώτερον περὶ ἀναστάσεως, ὅτι ἀναγκαίως καὶ καταλλήλως τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἢ ἀναβίωσις ἀπόκειται αὐτῇ. Εἰ γὰρ ἀφάτῳ προμηθεῖα τοῦ πεποιηκότος ὑπέστη θεοῦ, καὶ δεῖ γε ταύτῃ τῆς ἀπὸ τοῦ πλάσαντος διηνεκοῦς ἐπιμελείας ἀξιούσθαι, ὥσπερ τροφῆς διὰ τὴν ζωὴν, διαδοχῆς διὰ τὴν τοῦ γένους διαμονήν, οὕτω καὶ δίκτης διὰ τὸ τῆς τροφῆς καὶ διαδοχῆς ἔννομον. Τούτων δὲ τῆς τροφῆς καὶ τῆς διαμονῆς ἐπὶ τὸ συναμφοτέρον φερομένων, ἐπὶ τοῦτου τοῦ συναμφοτέρου ψυχῇ καὶ σώματι καὶ τὴν δίκτην ἀπαρακοδίτως φέρεσθαι. Aliud scholion in Par. 1: Οὕτε γὰρ ἀλληλοφαγεῖν δίκαιον, οὐκ ἐκ τῆς ἐτέρων ἀρκαγῆς καὶ πλεονεξίας τὴν ἑαυτῶν ἐκπορίζειν τροφήν, ὡς οὐδὲ ἐκ τῶν ἀνοσίων γάμων τὴν τοῦ γένους ἀνευρίσκειν διαδοχὴν.

ἄνθρωπος, περὶ οὗ νῦν πρόκειται λέγειν, ὡς μὲν ἐνδεῆς δεῖται τροφῆς, ὡς δὲ θνητὸς διαδοχῆς, ὡς δὲ λογικὸς δίκης. Εἰ δὲ τῶν εἰρημένων ἕκαστόν ἐστιν ἄνθρωπος κατὰ φύσιν, καὶ δεῖται μὲν τροφῆς διὰ τὴν ζωὴν, δεῖται δὲ διαδοχῆς διὰ τὴν τοῦ γένους διαμονήν, δεῖται δὲ δίκης διὰ τὸ τῆς τροφῆς καὶ ¹⁸ τῆς διαδοχῆς ἔννομον, ἀνάγκη δὴπου, τῆς τροφῆς καὶ τῆς διαδοχῆς ^D ἐπὶ τὸ συναμφοτέρον φερομένης, ἐπὶ ¹⁹ τοῦτο φέρεσθαι καὶ τὴν δίκην, λέγω ²⁰ δὲ συναμφοτέρον τὸν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἄνθρωπον, καὶ τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον γίνεσθαι πάντων τῶν πεπραγμένων ὑπόδικον, τὴν τε ἐπὶ τούτοις δέχεσθαι τιμὴν ἢ τιμωρίαν. ²¹ Εἰ δὲ κατὰ τοῦ συναμφοτέρου φέρει τὴν ἐπὶ τοῖς εἰργασμένοις δίκην ἢ δικαία κρίσις, καὶ μήτε τὴν ψυχὴν μόνην ⁶¹ δεῖ κομίσασθαι τὰ ἐπίχειρα τῶν μετὰ τοῦ σώματος εἰργασμένων (ἀπροσπαθῆς γὰρ αὕτη καθ' ἑαυτὴν τῶν περὶ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ἢ τροφῆς καὶ θεραπείας γινομένων πλημμελημάτων) μήτε τὸ σῶμα μόνον (ἄκριτον γὰρ τοῦτο καθ' ἑαυτὸ νόμου καὶ δίκης), ὁ δὲ ἐκ τούτων ἄνθρωπος τὴν ἐφ' ²² ἕκαστῶ τῶν εἰργασμένων αὐτῷ δέχεται κρίσιν, τοῦτο δὲ οὔτε κατὰ τήνδε τὴν ζωὴν εὐρίσκει συμβαῖνον ὁ λόγος (οὐ γὰρ σώζεται τὸ ²³ κατ' ἀξίαν ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ²⁴ διὰ τὸ πολλοὺς μὲν ἀθέους καὶ πᾶσαν ἀνο- ^Bμίαν καὶ κακίαν ἐπιτηδεύοντας μέχρι τελευτῆς διατελεῖν κακῶν ²⁵ ἀπειράτους, καὶ τούναντίον τοὺς κατὰ πᾶσαν ἀρετὴν ²⁶ ἐξητασμένον τὸν ἑαυτῶν βίον ἐπιδειξαμένους ἐν ὀδύναϊς ζῆν, ἐν ἐπηρείαις, ἐν συκοφαντίαις, αἰκίαις τε καὶ παντοδαύτοις κακοπαθείαις) οὔτε δὲ μετὰ θάνατον (²⁷ οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἔτι τὸ συναμφοτέρον,

18. τῆς] Deest apud Nann. „Indiget autem iudicio, ut legitime ad victum prolisque productionem incumbat“ (Dech.). Scholion ad verba τῆς τροφῆς . . . φερομένης in marg. Par. 1: Οὐδὲ γὰρ ψυχὴ γυμνὴ δεῖται τροφῆς, οὐ σῶμα γυμνὸν ἐστερημένον ψυχῆς, ὡσαύτως οὐδ' ἀνὰ μέρος ἕκαστον τούτων τῆς διὰ τὸ γένος διαδοχῆς ἐφάπεται ἐργασίας.

19. τοῦτο] Scil. τὸ συναμφοτέρον. Nannius τοῦτον praebet, ut omnes quoque codd. msti. Iam Stephanus correxit errorem. Fortasse primitiva scriptura TATTON fuit.

20. δὲ] Par. 2 (Clar. 1?) Aet. (Big.?) et editi δη. Arg. λέγω δὲ συναμφοτέρον omisit.

21. Εἰ δὲ etc.] Hoc est initium prolixioris periodi, cuius apodosis incipit verbis εὐδηλον παντὶ etc.

propositum est dicere, quatenus indigus est eget alimento, quatenus mortalis est successione, quatenus rationalis est iudicio. Iam vero si horum unumquodque homini secundum naturam est, si alimento eget propter vitam, successione propter generis perpetuitatem, iudicio propter cibi et successionis legem: necesse est ut, quum alimentum et successio ad utrumque pertineant, iudicium quoque ad utrumque pertineat, id est in hominem ex corpore et anima constantem, et eiusmodi homo rationem actionum omnium reddat, ac pro iis praemium aut poenam accipiat. Quodsi iustum iudicium utrique retributionem actionum statuit, et aequum est ut neque anima sola rerum una cum corpore gestarum talionem referat (non enim haec per se movetur iis quae circa corporis voluptates et cibos et cultus peccantur) neque corpus solum (expers enim hoc per se est diiudicandae legis et iustitiae), homo autem ex utrisque compositus de unaquaque actionum suarum in iudicium vocatur, iam vero ratio reperit id neque in hac vita evenire (non enim ille pro meritis status in praesenti vita servatur, quum multi athei et iniquitati ac nequitiae omni dediti usque ad mortem expertes malorum permaneant, ii contra qui vitam suam ad omnem virtutem dirigunt in doloribus vivant, in iniuriis, in calumniis, cruciatibus et omnis generis calamitatibus) neque post mortem (neutiquam enim iam exstat utrumque, animam quidem

Ex tam longo et sinuoso hyperbato [?!] ut facile se expedire posset lector, diligenter parentheses notavi suis locis. *Stephanus*. Arg. τὸ συναμφοτέρον pro τοῦ συναμφοτέρου. Cf. c. 22. n. 24.

22. ἐκάστῳ] Par. 3 et Clar. 2 ἐκάστου.

23. κατ'] Editi κατὰ.

24. διὰ τὸ] Par. 2 (Clar. 1?) Aet. et editt. (exc. Mar.) διὰ δὲ τὸ.

25. ἀπειράτους] Arg. ἀπειράστους, a πειράζειν. Constat meliores scriptores dicere ἀπείρατος, a πειρᾶν.

26. ἐξητασμένον] Aet. ἐξητασμένων.

27. οὐδὲ] Clar. 2 οὐ. Cf. c. 24. n. 9 al. Mox Aet. χωριζομένοις, et δὲ post σχεδανν. reiecit. Postea ἦκου vulgo legitur, non ἦκου (c. 5. n. 10).

χωριζομένης μὲν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, σκεδαννύμενου δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ σώματος εἰς ἐκεῖνα πάλιν ἐξ ὧν συνεφορήθη, καὶ μηδὲν ἔτι σώζοντος τῆς προτέρας φυχῆς ἢ μορφῆς, ἢ πού γε τὴν μνήμην τῶν πεπραγμένων), εὐδηλον παντὶ τὸ λειπύμενον, ὅτι ²⁸ δεῖ κατὰ τὸν ἀπόστολον τὸ φθαρτὸν τοῦτο καὶ σκεδαστὸν ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, ἵνα, ²⁹ ζωοποιηθέντων ἐξ ἀναστάσεως τῶν νεκρωθέντων καὶ πάλιν ἐνωθέντων τῶν κεχωρισμένων ἢ καὶ πάντη διαλελυμένων, ἕκαστος κομίσηται δικαίως ἢ διὰ τοῦ σώματος ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὰ εἴτε κακὰ.

19. Πρὸς μὲν οὖν τοὺς ὁμολογοῦντας ¹ τὴν πρόνοιαν καὶ τὰς αὐτὰς ἡμῖν παραδεξαμένους ἀρχάς, εἴτα τῶν οἰκείων ὑποθέσεων οὐκ οἶδ' ὅπως ἐκπίπτοντας, τοιούτοις χρήσαιτ' ἂν τις λό- ^D γοις καὶ πολλῶ ² πλείοσι τούτων, εἴ γε πλατύνειν ἔθελοι τὰ συντόμως καὶ κατ' ἐπιδρομὴν εἰρημένα. ³ Πρὸς δέ γε τοὺς περὶ τῶν πρώτων διαφορομένους ἴσως ἂν ἔχοι καλῶς ἑτέραν ὑποθέσθαι ⁴ πρὸ τούτων ἀρχήν, συνδιαποροῦντας αὐτοῖς περὶ ὧν δοξάζουσι, καὶ ⁵ τοιαῦτα συνδιασκεπτομένους, ἄρα γε πάντη καθάπαξ ἢ τῶν ἀνθρώπων παρῶπται ζωὴ καὶ σύμπας ὁ βίος, ζόφος δέ τις βαθύς κατακέχυται τῆς γῆς, ἀγνοία καὶ σιγῇ κρύπτων αὐτούς τε τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰς τούτων πράξεις, ἢ πολὺ τούτων ἀσφαλέστερον τὸ δοξάζειν ὅτι τοῖς ἑαυτοῦ ποιήμασιν ἐφέστηκεν ὁ ποιήσας, πάντων τῶν ⁶ ὅπως οὖν ὄντων ἢ γι- 62

28. δεῖ ... ἀφθαρσίαν, ἵνα ... κακὰ] 1 Cor. 15, 53 et 2 Cor. 5, 10. — Par. 3 et Clar. 2 non agnoscunt verba καὶ σκεδαστὸν, quae Par. 1. Arg. Big. suppeditant. Editi omnes, ut etiam Par. 2 (Clar. 1?) Aet. (Ms. Vall. et dispersum), καὶ διασκεδαστὸν exhibent. Librariis placuit interdum δια praemittere: e. g. c. 11. n. 16. Pariter σκεδασθέν c. 25 dicitur. Opponitur ἀσκεδαστον c. 20.

29. ζωοποιηθέντων] Aet. ζωοποιημάτων.

1. τὴν] Nann. non habet.

2. πλείοσι] Clar. 2 πλοίοσι. Mox Aet. πλατύνειν.

3. Πρὸς δέ γε κτλ.] Scholion in marg. Par. 1 et 2: Πρὸς τοὺς αὐτοματίζοντας ἀθείους τὸν κόσμον· ὅτι καθὼς οὗτοι ληροῦσιν, ἐκεῖνα ἀκούσονται ὡς οὐχ οἶόν τε καθάπαξ τὴν τῶν ἀνθρώπων παρῶφθαι ζωὴν, οὐδὲ τὸ τηλικούτον ἔργον ἀνεπισκόπητον εἶναι, ἐπεὶ οὕτω γε οὐδὲν ἄνθρωπος διοίσει τῶν ἀλόγων, καὶ θηριώδης ὁ βίος ἔσται, καὶ ἡ ἀρετὴ ἄλλως ὄνομα, καὶ τὸ ἐμπαθῶς καὶ καθ' ἡδονὴν βιοῦν κεραιστού-

a corpore separatâ, corpore autem ipso in ea dissoluto ex quibus collectum fuerat, nihilque iam retinente prioris naturae vel formae, nedum memoriam rerum gestarum): id quod superest cuique perspicuum est, [nempe] oportere secundum apostolum *corruptibile hoc et dissipabile induere incorruptionem, ut, vivificatis ex resurrectione iis quae mortua erant et rursus coniunctis quae separata aut etiam omnino dissoluta erant, merito quisque referat quae per corpus gessit, sive bona sive mala.*

19. Igitur adversus eos qui providentiam confitentur et eadem ac nos admittunt principia, deinde propriis sententiis nescio quo pacto excidunt, his utatur aliquis sermonibus ac multo etiam pluribus, si quidem dilatare velit quae concise et cursim dicta sunt. Sed adversus eos qui de principiis dissident forte optimum fuerit aliud istis principium praemittere, simul cum iis dubitantes de quibus ipsi rebus opinantur, et ad hunc modum una [cum iis] disceptantes, num prorsus in perpetuum hominum vita et tota vitae ratio despiciatur, ac densa quaedam caligo terris diffusa sit, ignorantia et oblivione involvens tum ipsos homines tum eorum actiones, an multo tutius sit existimare suis operibus praeesse creatorem, omnium quaecumque sunt aut fiunt inspectorem,

δαστον· εἰ δὲ ἐστὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς πρὸς τὰ κτήνη διαφορά, πάντως τῇ ὑπαλλαγῇ τοῦ βίου καὶ τῇ τῶν ἐμφρουστέρων πρὸς τὰ κρείττονα μεταχειρίσει ἐστὶ τις καὶ ἀμοιβὴ τῶν σπουδαζομένων αὐτοῖς, ἢ κατὰ τὸν παρόντα βίον ἢ κατὰ τὸν [τὸν Par. 1 omisit] μέλλοντα, εἰ μὴ ὁμοίως τοῖς ἀλόγοις καὶ ἄνθρωπος συγκαταλύεται τῷ θανάτῳ καὶ τὴν ψυχὴν. Ἄλλὰ κατὰ τὸν παρόντα βίον οὐχ οἷόν τε τὴν μισθαποδοσίαν γενέσθαι, τῷ μὴ ὑποστέγειν τὰ κρείττονα καὶ τὰ φαῦλα τὴν πρὸς ἀξι-

αν τὸν θέοντα τοῦτον βίον ἀνταμοιβήν· κατὰ τὸν μέλλοντα δέ, εἰ μὴ καὶ τὸ συνεργὸν πρὸς τὰς πράξεις σῶμα συμπαρασταίη, ἄδικος ὁ ἐφ' ἐνὶ μόνῳ τὴν ἀνταπόδοσιν σχεδιάζειν ἐπανηρημένος.

4. πρὸ τούτων] Nempe τῶν πρώτων. Clar. 2 περὶ τούτων.

5. τοιαῦτα] Arg. ταῦτα. Post συνδιασκευτομένους editt. ante Mar. τελείαν στιγμήν notarunt.

6. ὁπσοῦν] Clar. 2 ὁπσοῦν. Tum γενομένων pro γινομένων. Utraque vox ssepe commutata a libraribus: c. 15. n. 22.

νομένων ἴφορος, ἔργων τε καὶ βουλευμάτων κριτής. Εἰ μὲν γὰρ μηδεμία μηδαμοῦ τῶν ἀνθρώποις πεπραγμένων ἔγνοιτο κρίσις, οὐδὲν ἔξουσι πλεῖον τῶν ἀλόγων ἄνθρωποι· μᾶλλον δὲ κακείνων πράξουσιν ἀθλιώτερον, οἱ τὰ πάθη ὁ δουλαγωγοῦντες καὶ φροντίζοντες εὐσεβείας καὶ δικαιοσύνης ἢ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, ὁ δὲ ὁ κτηνώδης βίος ἄριστος, ἀρετὴ δὲ ἀνόητος, δίκης δὲ ἀπειλή γέλωσ πλατύς, τὸ δὲ πᾶσαν θεραπεύειν ἡδονὴν ἰο ἀγαθὸν τὸ μέγιστον, δόγμα δὲ ἰο κοινὸν τούτων ἀπάντων καὶ Β νόμος εἰς τὸ τοῖς ἀκολάστοις καὶ λάγνοις φίλον ἰο Φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὖριον γὰρ ἀποθνήσκωμεν. Τοῦ γὰρ τοιούτου βίου τέλος οὐδὲ ἡδονὴ ἰο κατά τινος, ἀλλ' ἀναισθησία παντελής. Εἰ δὲ ἐστὶ τις τῶ ποιήσαντι τοὺς ἀνθρώπους τῶν ἰδίων ποιημάτων φροντὶς καὶ σώζεται που τῶν εὐ ἢ κακῶς βεβιωμένων ἢ διακρίσις, ἢτοι κατά τὸν παρόντα βίον, ζώντων ἰο ἔτι τῶν κατ' ἀρετὴν ἢ κακίαν βεβιωκότων, ἢ μετὰ θάνατον, ἐν χωρισμῶ καὶ διαλύσει τυγχανόντων. Ἀλλὰ κατ' οὐδέτερον τῶν εἰρημένων εὐρεῖν δυνατὸν ἰο σωζομένην τὴν δικαίαν κρίσιν· οὔτε γὰρ οἱ C σπουδαῖοι κατά τὴν παροῦσαν ζωὴν φέρονται τὰ τῆς ἀρετῆς ἐπίχειρα, οὔτε μὴν οἱ φαῦλοι τὰ τῆς κακίας. Παρίημι γὰρ λέγειν ὅτι, σωζομένης τῆς φύσεως ἰο ἐν ἢ νῦν ἐσμέν, οὔθ' ἢ θνητῇ φύσις ἐνεγκεῖν οἶά τε τὴν ἀσύμμετρον δίκην πλειόνων ἰο ἢ βαρυτέρων φερομένων πλημμελημάτων. Ὁ τε γὰρ μυρίους ἐπὶ μυρίοις ἀνελὼν ἀδίκως ληστής ἢ δυνάστης ἢ τύραννος οὐκ ἂν

7. γίνοιτο] Sic codd. msti omnes: editi γίγνοιτο. Cf. Suppl. c. 6. n. 19.

8. δουλαγωγοῦντες] Voce D. Pauli [1 Cor. 9, 27] elegantissima et significantissima utitur. Stephanus.

9. κτηνώδης βίος] Arg. Par. 3. Clar. 2. Ms. Vall. κτηνώδης ἢ θηριώδης βίος, Par. 2 (Clar. 1?) Aet. κτηνώδης (Aet. κτηνώδη) βίος καὶ θηριώδης, id quod exstat etiam in editis.

10. ἀγαθὸν] Arg. Par. 3. Clar.

2 ἀγαθῶν.

11. κοινὸν] Deest in Clar. 2. Idem postea λάγνσις pro λάγνοις. Cf. c. 2. n. 5.

12. Φάγωμεν . . . ἀποθνήσκωμεν] Ies. 22, 13. 1 Cor. 15, 32. Post Φάγωμεν vulgo δὲ legitur. W. A. van Hengel (Comment. in prioris P. ad Cor. Ep. c. XV, Sylv. Dac. 1851, p. 153) τε scribendum existimavit. Equidem vero illud δὲ expunxi, praesertim quum neque in aliquot codd. mstis (Par 1? 3. Clar. 2. Ms. Vall.) neque in Suppl. c. 12.

operum et cogitationum indicem. Nam si nullum omnino hominibus rerum gestarum iudicium datur, nihil homines amplius habebunt quam belluae; immo istis infelicius agent, ut qui perturbatos animi motus in servitutem redigant et pietatis et iustitiae virtutumque caeterarum curam gerant, belluarum vero vita optima [erit], virtus insipiens, iudicii minae res perridicula, voluptati omni indulgere maximum bonum, commune horum omnium decretum et una lex amicis illud intemperantibus et lascivis *Manducemus et bibamus, cras enim moriemur*. Talis enim vitae finis ne voluptas quidem, ut nonnulli opinantur, sed status omnis sensus expers. Quodsi hominum creatori aliqua operum suorum cura est ac bene aut male actae vitae discrimen alicubi servatur, [id erit] vel in praesenti vita, adhuc viventibus qui virtutem aut vitium sectantur, vel post mortem, iisdem in separatione et dissolutione versantibus. At in neutro servata iudicii aequitas reperiri potest; nam nec boni in praesenti vita virtutis praemia referunt, nec mali nequitiae. Id enim praetermitto, naturâ in qua nunc sumus servatâ, non posse naturam mortalem pares pluribus aut gravioribus peccatis poenas sustinere. Nam qui innumeros ex innumeris occidit iniuste latro vel princeps vel tyrannus, is sane una

p. 12 C, ubi idem locus affertur, exhibeatur; librario haec particula, quippe in praegressa oratione iterum ac saepius posita, hic quoque in calamum venit. Act. *πίσω* pro *πίω-μεν*.

13. *κατά τινος*] Respicit sine dubio Epicuri placitum, qui summum bonum vel in voluptate vel in indolentia collocavit. *Τὴν γὰρ ἀπαλλαγὴν τοῦ λυποῦντος ἡδονὴν εἶναι φησιν*. Nemes. De nat. hom. c. 18. Vid. Cicero De fin. bon. et mal. II. c. 19. Sed quod Cicero monet, dogma illud de indolentia ad Hiero-

nimum Rhodium tanquam eius peculiarem pertinet. *Rechenberg*.

14. *ἔτι*] Act. *ἐπὶ*.

15. *σωζομένην*] Clar. 2 *σωζομένην*, sed litera o superscripta.

16. *ἐν ᾗ*] Par. 3 et Clar. 2 *ἐν φ*, = *manente natura in quo nunc sumus statu*. Maranus: „Liberenter,“ inquit, „hunc sequeror lectionem, si faverent alii codices msti.“ Pro *οἷά τε* iidem duo codd. *δύναται*.

17. *ἢ βαρ*] Desunt in Clar. 2, sed ad marg. ab altera manu apposita sunt.

18 ἐνὶ θανάτῳ λύσει τὴν ἐπὶ τούτοις δίκην· ὃ τε μηδὲν περὶ
 θεοῦ δοξάζων ἀληθές, ὕβρει δὲ πάσῃ καὶ βλασφημίᾳ συζῶν, καὶ
 19 παρορῶν μὲν τὰ θεῖα, καταλύων δὲ νόμους, ὕβριδας δὲ κατὰ
 δας ὁμοῦ καὶ γυναῖκας, κατασκάψας δὲ πόλεις ἀδικῶς, ἐμπρή-
 σας δὲ οἴκους μετὰ τῶν ἐνοικούντων καὶ 20 δηϊώσας χώραν, καὶ
 τούτοις συναφανίσας δήμους καὶ λαοὺς ἢ καὶ σύμπαν ἔθνος,
 πῶς ἂν 21 ἐν τῷ φθαρετῷ σώματι πρὸς τὴν τούτοις σύμμετρον
 ἀρκέσειε δίκην, προλαμβάνοντος τοῦ θανάτου τὸ 22 κατ' ἀξίαν
 καὶ μηδὲ πρὸς ἓν τι τῶν ἐργασμένων τῆς θνητῆς ἐξαρκούσης
 φύσεως; Οὐτ' οὖν κατὰ τὴν παρούσαν ζωὴν ἢ κατ' ἀξίαν δεί-
 κνυται κρίσις οὔτε μετὰ θάνατον.

20. Ἦτοι γὰρ παντελής ἐστι σβέσις τῆς ζωῆς ὁ θάνατος,
 συνδιαλυομένης τῷ σώματι τῆς ψυχῆς καὶ συνδιαφθειρομένης,
 ἢ μένει μὲν 1 κατ' ἑαυτὴν ἄλυτος ἢ ψυχὴ, ἀσκέδαστος, ἀδιά-63
 φθορος, φθείρεται 2 δὲ καὶ διαλύεται τὸ σῶμα, οὐδεμίαν ἔτι σω-
 ζον οὔτε μνήμην τῶν ἐργασμένων οὔτ' αἰσθησιν τῶν ἐπ' αὐτῇ
 παθημάτων. 3 Σβεννυμένης μὲν γὰρ παντελῶς τῆς τῶν ἀνθρώ-
 πων ζωῆς, οὐδεμίαν φανήσεται τῶν ἀνθρώπων οὐ ζώντων φρον-
 τίς, οὐ τῶν κατ' ἀρετὴν ἢ κακίαν βεβιωκότων ἢ κρίσις, ἐπισ-
 κληθήσεται δὲ πάλιν τὰ τῆς ἀνόμου ζωῆς καὶ τῶν ταύτῃ συν-
 επομένων ἀτόπων τὸ σμῆνος, τό τε τῆς ἀνομίας ταύτης κεφά- B
 λαιον 4 ἀθιότητος. Εἰ δὲ φθείροιτο μὲν τὸ σῶμα καὶ χωροίη

18. ἐνὶ] Aet. ἐπὶ.

19. παρορῶν] Clar. 2 παρῶν.

20. δηϊώσας] Arg. Par. 3.
 Clar. 2 δηώσας. Mox Arg. ταύτῃ
 pro τούτοις. Caeterum voces δήμοι,
 λαοί, ἔθνος gradationem continent
 a minori ad maius. Interpr. Camp.
 transtulit: „und zugleich die Bewoh-
 ner von Städten und Bezirken oder
 sogar einen ganzen Volksstamm ver-
 tilgte.“ Pro σύμπαν Par. 2 et Aet.
 πάν.

21. ἐν τῷ φθ. σώμ.] Arg. Par.
 3. Clar. 2 ἐν φθ. τῷ σώμ.

22. κατ'] Editi κατὰ.

1. κ. ἐ. ἄλ. ἢ ψ.] Arg. Par. 3.

Clar. 2 ἢ ψυχὴ κ. ἐ. ἄλυτος.

2. δὲ] Omittit Aet.; mox idem
 τῷ pro τὸ.

3. Σβεννυμένης etc.] Dechai-
 rius perperam gloriatur quod per
 parenthesis ediderit: ... παθημά-
 των (σβεννυμένης μὲν ... ἀθιότης)
 εἰ δὲ φθείροιτο etc. Demonstrat
 Athenagoras nullam mercedem esse
 boni aut mali, si aut anima et
 corpus pereant aut solum cor-
 pus; respondet igitur ad prius ver-
 bis Σβεννυμένης μὲν usque ad ἀ-
 θιότητος, ad alterum verbis Εἰ δὲ

morte horum scelerum poenam non persolverit: et qui de deo nihil veri opinatus est, sed in omni convicio et blasphemia vixit, divina contempsit, leges infregit, stupra pueris aequo ac mulieribus intulit, urbes evertit iniuste, domos una cum inhabitantibus incendit et regionem vastavit, simulque incolas et populos aut etiam universam gentem exstinxit, quoniam is pacto in corpore corruptioni obnoxio suffecerit pari his sceleribus poenae, quum mors debitam meritis mercedem praeripiat ac ne uni quidem alicui facinorum mortalis natura sufficiat? Neque igitur in praesenti vita iudicium pro meritis demonstratur neque post mortem.

20. Vel enim mors est omnino vitae exstinctio, animam simul cum corpore dissolutam et corruptam, vel manet quidem anima per se indissolubilis, indissipabilis, incorruptibilis, corrumpitur autem et dissolvitur corpus, nullam iam retinens nec memoriam rerum gestarum nec sensum eorum quae ob animam toleravit. Si enim exstinguatur omnino hominum vita, nulla videbitur hominum non iam exstantium procuratio, nec eorum qui secundum virtutem aut vitium vixerunt iudicium, sed iterum advolvetur quidquid est ex legis vitae atque examen absurdorum ex ea consequentiam et, quod huius licentiae caput est, impietatis deum negantis. Si vero corrumpatur quidem corpus et partes

φθείροιτο etc. Particula μὲν (post Σβεννουμένης), cui δὲ ante φθείροιτο respondet, in Arg. est praetermissa. Σβενν. τῆς τῶν ἀνθρ. ζωῆς = συνδιαλυομένης τῷ σώματι τῆς ψυχῆς.

4. ἀθεότητος] Id Athenagorae ex Par. 1 et Big. reddidi. Ante me Morellus (qui codd. mstis non usus est) lectui tacite inseruit. Caeteri codd. msti et editi ἀθεότης habent. Illam autem lectionem difficiliorem eamque praefendam sic capias: τό τε, τῆς ἀνομίας ταύτης κεφάλαι-

ον, ἀθεότητος scil. σμῆνος, sive: καί, τὸ τῆς ἀν. τ. κεφάλαιον, τὸ σμῆνος ἀθεότητος. De part. τῆς adi Justin. Apol. I. c. 6. n. 3. Scholion in marg. Par. 1 et 2: Συνπακούεται τὸ σμῆνος ἰν' ἧ οὕτως τό τε [Par. 2 οὐ τό τε προοῦτως τό τε] κεφάλαιον ταύτης τῆς ἀθείας [Par. 2 transp. verb. τῆς ἀθείας ταύτης] τὸ σμῆνος. Notus est ille vocis σμῆνος (examen, turba) usus apud veteres; dixit e. c. Plato σμῆνος ἀρετῶν Men. p. 72 A, ἡδονῶν Reip. IX. p.

πρὸς τὸ συγγενὲς τῶν λελυμένων ἕκαστον, μένοι δὲ ἡ ψυχὴ καθ' ἑαυτὴν ὡς ἄφθαρτος, οὐδ' οὕτως ἔξει χώραν ἢ κατ' αὐτῆς κρίσις, μὴ προσούσης δικαιοσύνης· ⁵ ἐπειδὴ μηδὲ θεμετῶν ὑπολαμβάνειν ἐκ θεοῦ καὶ παρὰ θεοῦ γίνεσθαι τινα κρίσιν, ἢ μὴ πρόσεισι τὸ δίκαιον. ⁶ Οὐ πρόσεισι δὲ τῇ κρίσει τὸ δίκαιον, μὴ σωζομένου τοῦ διαπραξαμένου τὴν δικαιοσύνην ἢ τὴν ἀνομίαν· ὁ γὰρ διαπραξάμενος ἕκαστον τῶν κατὰ ⁷ τὸν βίον ἐφ' οἷς ἡ κρίσις ἄνθρωπος ἦν, οὐ ψυχὴ καθ' ἑαυτὴν. Τὸ δὲ C σύμπαν εἰπεῖν, ⁸ ὁ λόγος οὗτος ἐπ' οὐδενὸς φυλάξει τὸ δίκαιον.

21. Κατορθωμάτων ¹ τε γὰρ τιμωμένων, ἀδικηθήσεται τὸ σῶμα σαφῶς ἐκ τοῦ κοινωνῆσαι μὲν τῇ ψυχῇ τῶν ἐπὶ τρεῖς σπουδαζομένοις πόνων, μὴ κοινωνῆσαι δὲ τῆς ἐπὶ ² τοῖς κατορθωθεῖσι τιμῆς, καὶ συγγνώμης μὲν τυγχάνειν πολλάκις τὴν ψυχὴν ἐπὶ τινων πλημμελημάτων ³ διὰ τὴν τοῦ σώματος ἐνδειάν τε καὶ χρείαν, ἐκπίπτειν δὲ αὐτὸ τὸ σῶμα τῆς ἐπὶ τοῖς κατορθωθεῖσι κοινωνίας, ὑπὲρ ὧν τοὺς ἐν τῇ ζωῇ συνδιήνεγκε πόνους. Καὶ ⁴ μὴν καὶ πλημμελημάτων κρινομένων οὐ σώζεται D τῇ ψυχῇ τὸ δίκαιον, εἴ γε μόνη τίνοι δίκην ὑπὲρ ὧν ἐνοχλοῦντος τοῦ σώματος καὶ ⁵ πρὸς τὰς οἰκείας ὀρέξεις ἢ κινήσεις ἔλκοντος ἐπλημμέλησεν, ποτὲ μὲν ⁶ κατὰ συναρπαγὴν καὶ κλοπὴν, ποτὲ δὲ κατὰ τινα βιαιοτέραν ὀλκὴν, ⁷ ἄλλοτε δὲ κατὰ συνδρομὴν ἐν χάριτος μέρει καὶ θεραπείας τῆς τούτου συστάσεως. Ἡ πῶς οὐκ ἄδικον τὴν ψυχὴν κρίνεσθαι καθ' ἑαυτὴν ὑπὲρ ὧν οὐδ' ⁸ ἦντινοῦν ἔχει κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν οὐκ ὄρεξιν, οὐ κίνησιν,

574 D, σοφίας Cratyl. p. 401 E.

Coll. Tatian. Or. ad Gr. c. 22. n. 9.

5. ἐπειδὴ] Par. 2. 3. Arg. Clar. 2 ἐπει.

6. Οὐ πρ. δὲ τῇ κρ. τὸ δίκ.] Haec in Arg. omissa sunt.

7. τὸν] Clar. 2 τῶν.

8. ὁ λόγος οὗτος] Scholion in marg. Par. 1: Ποῖος λόγος ὁ τὴν ἀνάστασιν ἀθετῶν τῶν σωμάτων. Maran.: „haec iudicii ratio.“

1. τε γὰρ] Par. 3 et Clar. 2 μὲν γὰρ. Cf. Suppl. c. 8. n. 15;

adde Justin. De resurr. c. 6. n. 8

et Epist. ad Diogn. c. 4. n. 3.

Vid. Klotz. ad Devar. Vol. II. p. 749 sqq.

2. τοῖς] Clar. 2 τῆς, sed supra lineam oi. Πῶς κατορθωθεῖσι substituit κατορθώμασι. Verba quae sequuntur etiam a praegresso ἐκ τοῦ pendent. Vulgo autem in fine enumerationis, post συνδιήνεγκε πόνους, adduntur πῶς οὐκ ἄδικον; Quae solus Maranus eiecit, „quam desint in Regio [h. e. Par.] 1 et ils reci-

quaeque dissolutae ad congrua elementa migrent, anima autem per se utpote incorrupta maneat, ne sic quidem locum habebit animae iudicium, quippe quum iustitia desideretur: siquidem nefas est suspicari ullum ex deo aut a deo iudicium fieri, cui non adsit iustitia. Iudicio autem abest iustitia, non exstante eo qui iustitiam aut iniustitiam exercuit; nam qui unumquodque eorum, de quibus iudicium instituitur, in vita egit homo erat, non anima per se ipsa. Ut autem summatim dicam, istiusmodi ratio nulla in parte retinebit aequitatem.

21. Etenim si recte facta remunerentur, aperte fiet iniuria corpori eo quod laborum quidem in rebus praeclare gerendis susceptorum particeps fuerit, mercedis autem recte factorum particeps non sit, ac veniam quidem anima in quibusdam peccatis saepe habeat propter corporis indigentiam et usum, ipsum autem corpus excidat societate recte factorum, pro quibus simul labores in vita toleravit. Quin etiam, si peccata indicantur, non servatur animae iustitia, si quidem sola poenas eorum persolvat quae obstrepente corpore et ad proprios appetitus et motus trahente peccavit, nunc simul abrepta et velut furto abducta, nunc violentius tracta, interdum accommodatione gratiam et cultum impendens ad corporis conservationem. Aut quomodo non iniustum [est] animam de iis solam iudicari ad quae secundum suam ipsius naturam nullum habet omnino appetitum, nec motum, nec

sis malto facillius currat sententia.“

— Pro τυγχ. πολλάκις Par. 3 et Clar. 2 πολλάκις τυγχ.

3. διὰ τ. τ. σώμ. ἐνδ. τε καὶ χρ.] Scholion in marg. Par. 1: Οἶον ὅτε, παρὸν νηστεύειν, ἢ τοῦ σώματος ἀδρανία ὑφαιρεῖσθαι τι τῆς ἀκριβοῦς καταναγκάζῃ νηστείας.

4. μὴν] Aet. μῆ.
Corp. Apoll. Vol. VII.

5. πρὸς] Deest Arg.

6. κατὰ συναρκ.] Sic Par. 1. 3. Arg. Clar. 2 et Maran.; caett. codd. msti et editi κατὰ τὴν συναρκ. Antea μὲν in Aet. non apparet; postea idem βιοτέραν pro βιαιοτέραν.

7. ἄλλ. δὲ] Ita omnes codd. msti: editi δὲ omiserunt.

8. ἦντινοῦν] Arg. Par. 3. Clar. 2 ἦντινα οὔν (sic).

οὐχ ὀρμήν, οἷον ὁ λαγνείας ἢ βίας ἢ πλεονεξίας ἢ ἀδικίας καὶ 64
 τῶν ἐπὶ τούτοις ¹⁰ ἀδικημάτων; Εἰ γὰρ τὰ πλεῖστα τῶν τοιού-
 των γίνεται κακῶν ἐκ τοῦ μὴ κατακρατεῖν τοὺς ἀνθρώπους τῶν
 ἐνοχλούντων παθῶν, ἐνοχλοῦνται δὲ ὑπὸ τῆς τοῦ σώματος ἐν-
 δίας καὶ χρείας καὶ τῆς περὶ τοῦτο σπουδῆς καὶ θεραπείας
 (τούτων γὰρ ἔνεκεν πᾶσα ¹¹ ἢ κτήσις καὶ πρὸ ταύτης ἢ χρῆσις,
 ἔτι δὲ γάμος καὶ ὄσαι κατὰ τὸν βίον πράξεις, ἐν οἷς ¹² καὶ
 περὶ ἃ θεωρεῖται τό τε πλημμελὲς καὶ τὸ μὴ τοιοῦτον), ποῦ
 δίκαιον, ἐν οἷς πρωτοπαθεῖ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἔλκει πρὸς
 συμπάθειαν ¹³ καὶ κοινωνίαν τῶν ἐφ' ἃ δεῖται πράξεων, ¹⁴ αὐ-
 τὴν κρίνεσθαι μόνην, ¹⁵ καὶ τὰς μὲν ὀρέξεις καὶ τὰς ἡδονάς, B
 ἔτι δὲ φόβους καὶ λύπας, ἐφ' ὧν ¹⁶ πᾶν τὸ μὴ μέτριον ὑπό-
 δικον, ἀπὸ τοῦ σώματος ¹⁷ ἔχει τὴν κίνησιν, τὰς δὲ ἐκ τούτων
 ἀμαρτίας καὶ τὰς ἐπὶ ¹⁸ τοῖς ἡμαρτημένοις τιμωρίας ἐπὶ τὴν
 ψυχὴν φέρεσθαι μόνην, τὴν μήτε διομένην τοιοῦτου τινὸς μήτε
 ὀρεγομένην μήτε φοβουμένην ἢ πάσχουσαν ¹⁹ τι τοιοῦτον καθ'
 ἑαυτὴν οἷον πάσχειν πέφυκεν ἄνθρωπος; Ἀλλὰ πᾶν μὴ ²⁰ μόνου

9. λαγνείας] Clar. 2 λαγνοίας.
 Pro ἢ βίας Act. καὶ βίας.

10. ἀδικημάτων] Par. 3 et
 Clar. 2 ἀμαρτημάτων.

11. ἢ κτήσις] Arg. ἢ κτίσις.
 Scholion ad verba καὶ πρὸ ταύ-
 της [scil. τῆς κτήσεως] ἢ χρῆσις
 in marg. Par. 1 et 2: Εἰ προη-
 γεῖται τῆς χρήσεως ἢ κτήσις, πῶς
 εἶπε πρὸ τῆς κτήσεως τὴν χρῆ-
 σιν; Καὶ φαμεν ὅτι κατὰ τὸ προ-
 τιμότερον εἴρηκεν· οὐ γὰρ δι'
 ἑαυτὴν ἢ κτήσις, ἀλλὰ διὰ τὴν
 χρῆσιν. Πάντως δὲ τὸ ἔνεκα τοῦ
 χεῖρόν ἐστιν τοῦ οὐ ἔνεκα.

12. καὶ περὶ usque ad ποῦ δί-
 καιον, ἐν οἷς] Haec omnia in Act.
 negligentia librarii propter repeti-
 tum ἐν οἷς exciderunt. Clar. 2 τε
 post τό omisit.

13. καὶ κοινωνίαν] Desideran-
 tur in Act. et apud Nannium.

14. αὐτὴν] H. e. τὴν ψυχὴν.
 Act. αὐτόν.

15. καὶ τὰς ... τὴν κίνησιν]
 Etsi affectus sint animi, obiecta po-
 tissimum specie boni aut mali exci-
 tati, tamen cum per se sensus, qui
 in corpore sunt, excitentur, recte
 auctor illos a corpore τὴν κίνησιν
 habere tradit. Notum de affectu
 amoris illud Homeri [Il. 14, 294]:
 Ὡς δ' ἰδεῖν, ὧς μιν ἔρωσ πνεκινὰς
 φρένας ἔμφεκάλυψεν. Nam ut Pro-
 pertius habet: „Si nescis, oculi sunt
 in amore duces.“ Rechenberg. Με-
 τριοπάθειαν, sive affectus quidem
 esse intra terminos coercendos ac
 moderandos rite, docet Athenagoras
 (in affectibus πᾶν τὸ μὴ μέτριον
 ὑπόδικον), quod Peripatetici sole-
 bant contra Stoicos tueri, qui ἀπά-
 θειαν laudibus tollentes extirpari
 affectus debere, non temperari, iu-

impetum, ut de luxuria vel violentia vel avaritia vel iniustitia et inde nascentibus peccatis? Nam si eiusmodi mala inde pleraque oriuntur quod homines non comprimant tumultuantes animi motus, tumultuantur autem propter corporis indigentiam et usum et corporis fovendi studium et cultum (horum enim causâ [sunt] omnis possessio et lubentius usus, praeterea nuptiae et caeterae vitae actiones, in quibus et circa quas spectatur quid vitiosum sit et quid non): ubi [est] aequitas ut, quibus in rebus corpus primas sentiendi partes sustinet et animam trahit in mutuam consensionem actionumque ad ea quibus indiget societatem, ea sola indicetur, atque appetitus et voluptates, praeterea metus et dolores, in quibus omne non moderatum iudicio obnoxium [est], a corpore motionem habeant, consequentia autem ex iis peccata et ex peccatis supplicia in solam animam ferantur, nec indigentem cuiusquam eiusmodi rei nec appetentem nec metuentem aut quidquam eiusmodi patientem quod homo pati solet? Quam-

bebant. *I. I. Rau* De philosophia Iustini Mart. et Athenagorae, Ien. 1733, p. 75. Voluntas hominis libera in virtutibus aut vitiis amplectendis et utrumque in cuiusvis arbitrio situm est (Suppl. c. 24). Affectus autem maxime quidem in corpore se exserunt, ad animam tamen pariter adeoque totum hominem pertinent (De resurr. c. 21). Ex duabus enim partibus quum homo constet (c. 18. p. 60 D. coll. cc. 10. 13. 15. 25), leges quoque divinae ac poenae ad utrumque spectant. Corpus praeficitur per sensus, deinde animam trahit ad consortium eiusdem affectionis. Anima enim per appetitus inordinatos corporis nunc raptu nunc furto abducitur a recto et vitiis indulget (c. 21). Pleraque adeo mala inde proveniunt, quod homines non satis imperant tumul-

tuantibus affectibus, qui a corpore suam κίνησιν trahunt. In affectibus enim πάν τὸ μὴ μέτριον, „omne quod modum excedit,“ contra legem est. (Debet homo secundum τὸν ἐμφυτον νόμον καὶ λόγον vivere, nec bestiarum more rationali iudicio destitutarum, c. 24.) Finis enim animae et is est ut corporis moderetur affectibus (c. 12. p. 53 D). Peccatis autem, quae per voluptates corporales vel cibos vel cultus perpetrantur, anima per se non tangitur (c. 18. p. 61 A).

16. πάν] Aet. non habet.

17. ἔχειν] Par. 3. Clar. 2. Aet. ἔχει.

18. τοῖς] Aet. τῆς. Postea Nann. μόνον pro μόνην.

19. τι] Aet. τὸ.

20. μόνον] Arg. et Aet. μόνον.

τοῦ σώματος, ἀνθρώπου δὲ θῶμεν εἶναι τὰ πάθη, λέγοντες ὀρθῶς διὰ τὸ μίαν ἐξ ἀμφοτέρων εἶναι τὴν τούτου ζωὴν, οὐ δῆπου γε καὶ τῇ ψυχῇ ²¹ ταῦτα προσήκειν φήσομεν, ὅποταν καθαρῶς τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἐπισκοπῶμεν φύσιν. Εἰ γὰρ πάσης καθάπαξ τροφῆς ἐστὶν ἀνευδεής, οὐκ ἂν ὀρεχθείη ποτὲ τούτων ὧν ²² οὐδαμῶς δεῖται πρὸς τὸ εἶναι, οὔτ' ἂν ὀρμήσειεν ἐπὶ τι τούτων οἷς μηδ' ὄλως χρῆσθαι πέφυκεν· ἀλλ' οὐδ' ἂν λυπηθείη δι' ἀπορίαν χρημάτων ἢ κτημάτων, ὡς οὐδὲν αὐτῇ προσηκόντων. Εἰ δὲ ²³ καὶ φθορᾶς ἐστὶ κρείττων, οὐδὲν φοβεῖται τὸ παράπαν ὡς φθαρτικὸν ἑαυτῆς· οὐ γὰρ δέδοικεν οὐ λιμὸν, οὐ νόσον οὐ πῆρσιν οὐ λώβην οὐ πῦρ οὐ σίδηρον, ἐπεὶ ²⁴ μηδὲ παθεῖν ἐκ τούτων δύναται τι βλαβερόν οὔτ' ἀλγεινόν, οὐχ ἀπτομένων αὐτῆς τὸ παράπαν οὔτε σωμάτων οὔτε σωματικῶν δυνάμεων. Εἰ δὲ τὸ τὰ πάθη ταῖς ψυχαῖς ἰδιαζόντως προσάπτειν ἄτοπον, τὸ τὰς ²⁵ ἐκ τούτων ἁμαρτίας καὶ τὰς ἐπὶ ταύταις τιμωρίας ἐπὶ μόνας φέρειν τὰς ψυχὰς ὑπερβαλλόντως ἄδικον καὶ τῆς τοῦ θεοῦ κρίσεως ἀνάξιον.

22. Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις πῶς οὐκ ἄτοπον τὴν μὲν ἀρετὴν καὶ τὴν καλίαν ¹ μηδὲ νοηθῆναι δύνασθαι χωρὶς ² ἐπὶ τῆς ψυχῆς (ἀνθρώπου γὰρ ἀρετὰς ³ εἶναι γινώσκομεν τὰς ἀρετὰς,

21. ταῦτα προσήκ.] Clar. 2 προσήκ. ταῦτα. Mox Arg. ὅπότ' ἂν.

22. οὐδαμῶς] Aet. οὐκ οὐδαμῶς. Antea Clar. 2 ἐνδεής pro ἀνευδεής.

23. καὶ] Desideratur in Aet. et ap. Nann. Coll. Matth. 10, 28. Scholion in marg. Par. 1 et 2: Ψυχὴ μὲν καθ' ἑαυτὴν ἀθάνατος οὐσα οὐ δέδοικεν θάνατον, διὰ δὲ τὸν ἄφατον σύνδεσμον τὸν πρὸς τὸ ἐφόλκιον ἑαυτῆς καὶ τὴν κατάρσιν συμπάθειαν εὐλαβῶς ἔχει πρὸς τὴν ἀπὸ τούτου διάλυσιν.

24. μηδὲ] Clar. 2 μηδὲν (c. 22. n. 1 al.). I. I. Rau l. c. p. 77: „Recte ait Athenagoras [c. 18. p.

61 A, coll. supra n. 15]: anima καθ' ἑαυτὴν (per se) non tangitur corporalibus deliciis, quas corporis membra sentiunt, licet delectationem anima quoque percipiat. „„Nam solius corporis,““ ut ibi bene adnotavit Rechenbergius, „„nullae voluptates sunt propriae, etsi animae quaedam καθ' ἑαυτὴν competant, ut quae ex doctrina et cognitione rerum capiantur.““ Quando hinc Athenagoras nostro loco [c. 21] ait: anima nihil cladis ab igne, ferro et similibus accipere potest, quum nullum corpus aut corporeum ulla ex parte illam attingere valeat, minus ad rem spectat quando Rechenbergius ad h. l.

vis autem non solius corporis, sed hominis esse motus animi ponamus, id quod recte facimus quia una est ex duobus ipsius vita, non tamen haec animae convenire dicemus, si propriam eius naturam pure inspiciamus. Nam si nullius omnino alimenti eget, numquam ea profecto appetet quibus opus non habet ut existat, nec ad eorum quidquam rapietur quibus omnino uti non potest; immo neque dolebit propter penuriam pecuniarum aut possessionum, ut quae nihil ad eam pertineant. Si vero etiam corruptione superior est, nihil omnino metuit quod ei interitum possit afferre: non formidat famem, non morbum non membrorum abscissionem non insignem naevum non ignem non ferrum, quippe quum ex his neutiquam pati possit quidquam noxii aut molesti, quam omnino nec corpora attingunt nec corporum facultates. Quodsi vitiosos motus animabus proprie affingere absurdum [est], orta ex his peccata et ex peccatis supplicia in solas animas conferre longe iniquissimum [est] et dei iudicio indignum.

22. Ad haec quomodo non absurdum [est] virtutem et vitium ne cogitari quidem posse separatim in anima (virtutes enim esse hominis virtutes novimus, et oppositam iis

tribuit: „Corporis passiones animam quoque attingere experientia constat.“ Nam aliter vocem attingere sumsit Rechenbergius, aliter Athenagoras. Hic id voluisse videtur, animam, quam incorpoream esse saepe dicit, non posse a quodam corpore, ita ut manus manum, ignis ignem, unum corpus alterum tangit, affici, licet ideo a corporis passionibus animam quoque tangi seu delectari non neget. Sane anima nostra, cum sit extensionis et partium experta, quo pacto possit a corpore et materia tangi non adparet, licet hoc ceteroquin satis liqueat, propter animae et corporis ne-

xum arctissimum, animae quoque dolorem aut laetitiam plerumque, si corpus doleat aut laetetur, sequi.“

25. ἐκ] Non agnoscit Aet. Deinde τιμωρίας Nann. pro τιμωρίας.

1. μηδὲ] Aet. μηδὲν (c. 21. n. 24).

2. ἐπι] Mor. et Duc. omiserunt. Rechenberg.: „Virtutes et vitia primario quidem in anima quaeri debere tralatitium est; at vero cum exseri sine corporis commercio illa nequeant, recte Athenagoras toti homini illas tribuit (Rom. 6, 13. 19).“

3. εἶδαι γιν.] Par. 3 et Clar. 2 γιν. εἶναι. Aet. γινώσκουσιν τὰς

ὡσπεροῦν καὶ τὴν ταύταις ἀντικειμένην κακίαν οὐ ψυχῆς κεχω- 65
 ρισμένης τοῦ σώματος καὶ καθ' ἑαυτὴν οὔσης), τὴν δ' ἐπὶ τού-
 τοις τιμὴν ἢ τιμωρίαν ἐπὶ μόνῃς φέρεσθαι τῆς ψυχῆς; Ἡ πῶς
 ἂν τις καὶ νοήσειεν ἐπὶ ψυχῆς μόνῃς ἀνδρείαν ἢ καρτερίαν, οὐκ
 ἐχούσης οὐ θανάτου φόβον, οὐ τραύματος οὐ πηρώσεως οὐ
 ζημίας ⁴ οὐκ αἰκίας, οὐ τῶν ἐπὶ τούτοις ἀλγημάτων ἢ τῆς ἐκ
 τούτων κακοπαθείας; Πῶς δὲ ἐγκράτειαν καὶ σωφροσύνην, ⁵ οὐ-
 δεμιᾶς ἐλκούσης αὐτὴν ἐπιθυμίας πρὸς τροφήν ἢ μίξιν ἢ τὰς
 ἄλλας ἡδονὰς τε καὶ τέρψεις, οὐδ' ἄλλου τινὸς οὔτ' ἔσωθεν ἐνο-
 χλοῦντος οὔτ' ἔξωθεν ἐρεθίζοντος; Πῶς δὲ φρόνησιν, οὐχ ὑπο- B
 κειμένων αὐτῇ πρακτέων ⁶ καὶ μὴ πρακτέων, οὔθ' αἰρετῶν καὶ
 φευκτῶν, μᾶλλον δὲ μηδεμιᾶς ἐνούσης αὐτῇ κινήσεως τὸ παρά-
 παν ἢ φυσικῆς ὁρμῆς ἐπὶ τι τῶν πρακτέων; Πού δὲ ὅπως ⁷ ψυ-
 χαῖς ἢ πρὸς ἀλλήλας δικαιοσύνη προσφυῆς ἢ πρὸς ἄλλο τι τῶν
⁸ ὁμογενῶν ἢ ἑτερογενῶν, οὐκ ἐχούσαις οὔτε πόθεν οὔτε δι' ὧν
 οὔτε πῶς ἀπονείμωσι ⁹ τὸ κατ' ἀξίαν ἢ κατ' ἀναλογίαν ἴσον,
 ἐξηρημένης ¹⁰ τῆς εἰς θεὸν τιμῆς, οὐδ' ἄλλως ἐχούσαις ὁρμὴν ἢ
 κίνησιν πρὸς χρῆσιν ¹¹ ἰδίων ἢ πρὸς ἀποχὴν τῶν ἀλλοτριῶν, τῆς C
 μὲν χρήσεως τῶν κατὰ ¹² φύσιν ἢ τῆς ἀποχῆς ἐπὶ τῶν χρῆσθαι
 πεφυκότων θεωρουμένης, τῆς δὲ ψυχῆς μήτε δεομένης τινὸς

ἀρετὰς non suppeditat; idem ὡσπερ
 οὖν separatim. Gallandius (cum exem-
 plo Mar. Veneto) verba εἶναι γινώ-
 σκομεν τὰς ἀρετὰς mendose prae-
 termisit. Pro κεχωρισμένης Arg.
 χωρισμένης.

4. οὐκ αἰκίας] Arg. Par. 3.
 Clar. 2 (οὐκ αἰκίας) Aet. οὐ κακίας.
 Scholion ad hunc locum in marg.
 Par. 1 et 2: Καλλίστη καὶ κατα-
 ναγκαστικωτάτη μεταχείρησις [Par.
 2 μεταχείρησις].

5. οὐδεμιᾶς] Arg. οὐδὲ μιᾶς.
 Edili οὐδεμίας (sic) et deinceps
 (c. 23) μίξις (parox.).

6. καὶ μὴ πρακτέων] Ita omnes
 codd. msti (etiam Ms. Vall. et non

peragendis) et Maranus. Reliqui
 editt. omiserunt.

7. ψυχαῖς] Aet. ψυχᾶς.

8. ὁμογενῶν ἢ] Haec in Arg.
 et mox οὐκ ἐχούσαις in Aet. et sp.
 Nann. desiderantur. Deinde Clar. 2
 ἀπονείμωσι.

9. τὸ κατ' ἀξίαν ἢ κατ' ἀνα-
 λογίαν] Scholion in marg. Par.
 1: Τὸ κατ' ἀξίαν ἕτερον τοῦ κατ'
 ἀναλογίαν. Τὸ μὲν γὰρ κατ' ἀ-
 ξίαν, ὡς ὅταν λέγωμεν τοὺς
 κρείττονας κρειττόνων εἶναι γερωῶν
 ἀξίους, διόπερ καὶ τοὺς γυνεᾶς
 τὸ κρεῖττον ἀποφερομένους, ὡς
 παραιτίους τῆς εἰς τὸν βίον ἡμῶν
 εἰσόδου· τὸ δὲ κατ' ἀναλογίαν,

vitiositatem non animae a corpore separatae et per seipsam existentis), horum autem mercedem aut poenam in animam solam ferri? Aut quomodo aliquis fortitudinem et constantiam possit vel cogitare in sola anima, quae non mortis metum habet, non vulneris non abscissionis membrorum non damni non cruentorum verberum, non orti ex eiusmodi rebus doloris vel ex dolore miseriae? Quomodo continentiam et temperantiam, nulla eam cupiditate ad cibum aut coitum aut alias voluptates et oblectationes trahente, neque ulla re alia aut intrinsecus perturbante aut extrinsecus stimulante? Quomodo prudentiam, non subiectis ei agendis rebus aut non agendis, eligendis aut fugiendis, immo nulla omnino insita ei motione aut naturali ad aliquid faciendum impetu? Quomodo autem animabus omnino iustitia congruat erga se invicem vel erga aliud quidquam eiusdem aut diversi generis, quum non habeant nec unde nec per quae nec quomodo pro meritis aut pro rationum paritate aequa distribuant, excepta dei reverentia, quumque praeterea non habeant impetum vel motionem ad usum propriarum rerum aut ad abstinentiam alienarum, si quidem usus eorum quae sunt secundum naturam aut abstinentia in iis spectatur qui ita nati sunt ut possint uti, anima autem nec ulla re eget nec ita

ὡς ὅταν ἀξιῶμεν τὸν μέγαν ἄνδρα
 μεγάλοις ὄπλοις κοσμεῖσθαι, ὡς-
 αὐτως καὶ τὸν διδάσκαλον γονέων
 ἐνάμιλλον τιμᾶσθαι, ἵνα μὴ καὶ
 πλεῖον λέγω. Οἱ μὲν γὰρ γονεῖς
 τὸ ἀπλῶς εἶναι παρέσχον ἡμῖν, οἱ
 διδάσκαλοι δὲ τὸ εὖ εἶναι. Ἐξή-
 ρηται δὲ τούτων θεὸς καὶ ἡ εἰς
 τοῦτον τιμῆ, ὡς οὐ μόνον τοῦ
 εἶναι παραίτιος ὢν, ἀλλὰ καὶ τοῦ
 εὖ, καὶ δὴ καὶ τοῦ εἰς αἰεί. —
 Pro Ἰσων (codd. msti) Nann. Gesn.-
 Steph. Rechenb. Ἰσων ediderunt.

10. τῆς εἰς θεὸν τιμῆς] Artic.

τῆς in Aet. omissus. Follus: „Ex-
 cipit dei cultum, siquidem id unum
 anima sola expediri possit, Ioann.
 4, 24.“

11. ἰδίῳ] Arg. ἰδίαν. Mox
 ibidem τῶν ante ἀλλοτρ. excidit.
 Clar. 2 ἀλοτρίων.

12. φύσιν] Deest Aet. Pro ἡ
 τ. ἀπ. Arg. Par. 3. Clar. 2. Big.
 καὶ τ. ἀπ. (c. 23. n. 12). Dechair.:
 „siquidem usus rerum congruarum
 abstinentiaque in illis tantum Enti-
 bus cernatur quae a natura ad usum
 rerum comparata sunt.“

μήτε χρῆσθαι τισιν ἢ τινι πεφυκυίας, καὶ διὰ τοῦτο μήτε τῆς λεγομένης ¹³ ἰδιοπραγίας τῶν μερῶν ἐπὶ τῆς οὕτως ἐχούσης ¹⁴ ψυχῆς εὐρεθῆναι δυναμένης;

23. Καὶ ¹ μὴν κακεῖνο πάντων παραλογώτατον, τὸ τοὺς μὲν θεσπισθέντας νόμους ἐπ' ἀνθρώπους φέρειν, τῶν δὲ νομίμως ἢ παρανόμως πεπραγμένων τὴν δίκην ἐπὶ μόνως τρέπειν τὰς ψυχάς. ² Εἰ γὰρ ὁ τοὺς νόμους δεξάμενος ³ οὗτος δέξαιτ' ἂν δικαίως καὶ τῆς παρανομίας τὴν δίκην, ἐδέξατο δὲ τοὺς νό- D μους ἄνθρωπος, οὐ ψυχὴ καθ' ἑαυτήν, ἄνθρωπον δεῖ καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν ἡμαρτημένων ὑποσχεῖν δίκην, οὐ ψυχὴν καθ' ἑαυτήν· ἐπεὶ μὴ ψυχαῖς ἐθέσπισε θεὸς ἀπέχεσθαι τῶν οὐδὲν αὐταῖς προσηκόντων, οἷον ⁴ μοιχείας φόνου κλοπῆς ἀρπαγῆς τῆς κατὰ τῶν γεννησάντων ἀτιμίας, πάσης τε κοινῶς τῆς ἐπ' ἀδικίᾳ καὶ βλάβῃ τῶν πέλας γινομένης ἐπιθυμίας. Οὔτε γὰρ τὸ ⁵ Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου ψυχαῖς μόνον εὐάρμοστον, οὐ προσηκόντων αὐταῖς τῶν τοιούτων ὀνομάτων· οὐ γὰρ ψυχαὶ ψυχὰς γεννᾶσαι τὴν τοῦ πατρὸς ἢ τῆς μητέρος ⁶ οἰκειοῦνται προσ- 66 ηγορίαν, ἀλλ' ἀνθρώπους ἄνθρωποι· οὔτε οὖν τὸ ⁷ Οὐ μοιχεύσεις ἐπὶ ψυχῶν λεχθεῖη ποτ' ἂν ἢ νοηθεῖη δεόντως, οὐκ οὔσης

13. ἰδιοπραγίας] Par. 3 et Clar. 2 δικαιοπραγίας, quam quidem lectionem interpres Campid. secutus est. Cf. Steph. Thes. gr. ling., ed. C. B. Hase, Vol. IV. p. 511. Non muto.

14. ψυχῆς] Abest in Aet. et ap. Nann.

1. μὴν] Aet. τὴν, tum ἀπ' pro ἐπ', denique νομιμένων pro νομίμως.

2. Εἰ γὰρ κτλ.] Scholion in marg. Par. 1: Ὅτι καὶ ἀπὸ τῆς δόσεως τῶν νόμων ἀναγκάως ἢ τῶν σωμάτων ἀνάστασις ἀναφαίνεται. Οὐ γὰρ ψυχῇ μόνῃ ὁ νόμος δίδεται, ἀλλὰ ψυχῇ μετὰ σώματος· ὥστε, εἰ καὶ αἱ κατορθώ-

σεις καὶ αἱ διαμαρτίαι τῶν νόμων ἐξ ἀμφοῖν, ἀναγκάως καὶ αἱ μισθαποδοσίαι τῶ ἐξ ἀμφοῖν πλέγματι βραβευθήσονται.

3. οὗτος] Deest in Aet. et ap. Nann. De demonstrativo post articulum vide Talian. Or. ad Gr. c. 29. n. 20. Pro δέξαιτ' ἂν Par. 3 et Clar. 2 ἂν δέξαιτο.

4. μοιχείας φόνου κλοπῆς etc.] Exod. 20, 13—17: οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ φονεύσεις, . . . οὐκ ἐπιθυμήσεις etc. [Deuter. 5, 17—21 alio ordine: οὐ φον., οὐ μοιχ., οὐ κλέψ. etc., ut Matth. 19, 18.] Sed Athenagoras eodem affert ordine quem Lucas ev. 18, 20: μὴ

comparata est ut his aut illis uti possit, ac propterea nequam propria quae dicitur partium functio in anima sic constituta deprehendi potest?

23. Atque profecto illud omnium maxime a ratione alienum est, sancitas quidem leges conferre in homines, observatae autem aut violatae legis mercedem in solas vertere animas. Nam si qui leges recepit is etiam merito violatae legis poenam recipiat, leges autem recepit homo, non anima sola, hominem etiam oportet peccatorum poenam sustinere, non animam solam; siquidem non animabus praecepit deus ut abstineant rebus ad eas nihil attinentibus, velut adultério caede furto rapina ignominia in parentes, et omni generatim cupiditate quae iniuriam et damnum proximo infert. Neque enim illud *Honora patrem tuum et matrem tuam* animabus tantum convenit, quum iis eiusmodi nomina non conveniant: non enim animae ab animabus gignuntur ut patris et matris appellationem sibi adsciscant, sed homines ab hominibus; neque igitur illud *Non moechaberis* de animabus decenter dicatur aut cogitetur, quum inter eas non sit masculi et

μοιχεύσης, μή φονεύσης, μή κλέψης, μή ψευδομαρτυρήσης, τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου — et Paulus Rom. 13, 9: οὐ μοιχεύσεις, οὐ φον., οὐ κλέψ., οὐκ ἐπιθυμήσεις etc. servarunt. — Antea Par. 3 et Clar. 2 ἐθέσπισεν ὁ θεός. Aet. pro αὐταῖς προσηκ. habet αὐταῖς ἐν ταῖς προσηκ. Vides ἐν ταῖς natum esse ex praegresso αὐταῖς, cf. c. 15. n. 4. Vocem ἐπιθυμίας in fine enuntiationis Aet. non agnoscit.

5. Τίμα ... μητ. σου] Exod. 20, 12 (Luc. 18, 20). — Aet. et Nann. τὸ ante Τίμα et σου post μητέρα praetermiserunt; σου post μητέρα in reliquis quoque editt.

abest, sed recte Valla: *matrem tuam*.

6. οἰκειοῦνται] Clar. 2 οἰκοιοῦνται, Aet. οἰκοῦνται. Cum ἄνθρωποι subaudias γεννῶντες. „Denn nicht Seelen - zeugende Seelen eignen sich solche Namen an, sondern Menschen - zeugende Menschen.“ Homo nempe constat ex anima et corpore (c. 21. n. 15).

7. Οὐ μοιχεύσεις] Exod. 20, 13. — Illud Οὐ μοιχεύσεις ope Par. 1 et Arg. reflexi. Desideratur οὐ in Aet. Caeteri codd. msti οὐ μοιχεύσης, quae scriptura etiam in omnibus editis comparet. Verba ποτ' ἂν ἢ νοηθείη ap. Morell. et Duc. errore exciderunt; item μοχ κατά ante τὸ ἄρσεν.

ἐν αὐταῖς τῆς κατὰ τὸ ἄρσεν καὶ ⁸ θῆλυ διαφορᾶς οὐδὲ πρὸς μίξιν τινος ἐπιτηδειότητος ἢ πρὸς ταύτην ⁹ ὀρέξεως. Ὀρέξεως δὲ τοιαύτης οὐκ οὔσης, οὐδὲ μίξιν εἶναι δυνατόν· παρ' οἷς δὲ μίξις ¹⁰ οὐκ ἔστιν ὄλως, οὐδὲ ἐνθεσμος μίξις, ὅπερ ἔστιν ὁ γάμος· ἐννόμου δὲ μίξεως οὐκ οὔσης, οὐδὲ τὴν παράνομον καὶ τὴν ἐπ' ἀλλοτρίᾳ γυναικὶ γινομένην ὄρεξιν ἢ μίξιν ¹¹ εἶναι δυνατόν, τοῦτο γάρ ἐστι μοιχεία. Ἄλλ' οὐδὲ τὸ κλοπὴν ἀπαγορεύειν ¹² ἢ τὴν τοῦ πλείονος ἐπιθυμίαν ψυχαῖς προσφυές· οὐδὲ γὰρ δέονται τούτων, ὧν οἱ δεόμενοι διὰ ¹³ τὴν φυσικὴν ἐνδειαν ἢ χρεῖαν κλέπτειν εἰώθασιν ¹⁴ ἢ ληστεύειν, οἷον χρυσὸν ἢ ἄργυρον ἢ ζῶον ἢ ἄλλο τι τῶν πρὸς τροφήν ἢ σκέπην ἢ χρῆσιν ἐπιτηδείων· ἀχρεῖον γὰρ ἀθανάτῳ φύσει πᾶν ὅπόσον τοῖς ἐνδέεσιν ὀρεκτὸν ὡς χρήσιμον. Ἄλλ' ὁ μὲν ἐντελέστερος περὶ τούτων λόγος ἀφείσθω τοῖς σπουδαιότερον ἕκαστον σκοπεῖν βουλομένοις ἢ φιλοτιμότερον διαγωνίζεσθαι πρὸς τοὺς διαφορομένους. Ἡμῖν δὲ ἀρκούντων τῶν ἀρτίως εἰρημένων καὶ τῶν συμφώνως τού- C
-τοις τὴν ἀνάστασιν πιστουμένων, τὸ τοῖς αὐτοῖς ἐπὶ πλείον ἐνδιατρύβειν οὐκ ἔτ' ἂν ἔχοι καιρόν· ¹⁵ οὐ γὰρ τὸ μηδὲν παραλιπεῖν τῶν ἐνόντων εἰπεῖν πεποιήμεθα σκοπόν, ἀλλὰ τὸ κεφαλαιωδῶς ὑποδείξαι τοῖς συνελθοῦσιν ἃ χρὴ περὶ ἀναστάσεως φρονεῖν, καὶ τῇ δυνάμει τῶν παρόντων συμμετρῆσαι τὰς ἐπὶ τοῦτο φερούσας ἀφορμὰς.

24. ¹ Ἐξητασμένων δὲ ποσῶς τῶν προτεθέντων ὑπόλοιπον

8. θῆλυ] Par. 3 et Clar. 2 τὸ θῆλυ.

9. ὀρέξεως] Non comparat in Aet. Cf. Suppl. c. 14. n. 3.

10. οὐκ ἔστιν ὄλως] Arg. Par. 3. Clar. 2 ὄλως οὐκ ἔστιν. Ms. Vall. omnino non est. Editi ante Maran.: οὐκ ἔστιν, ὄλως οὐδὲ etc. Artic. ὁ ante γάμος in tribus illis codd. desideratur.

11. εἶναι] Deest Clar. 2.

12. ἢ] Aet. καὶ (n. 14, c. 22. n. 12, c. 24. n. 12). Non apparet τοῦ ante πλ. in Clar. 2.

13. τὴν] Deest Arg. Par. 3. Clar. 2. Mox Clar. 2 εἰώθασιν, sine v.

14. ἢ] Par. 3. Clar. 2. Ms. Vall. καὶ (n. 12).

15. οὐ γὰρ etc.] Clar. 1 et Aet. τῶν ἐνόντων ποιήμεθα (sic) σκοπόν pro τ. ἐν. εἰπεῖν πεπ. σκοπόν. Arg. Par. 3. Clar. 2 περὶ τῆς ἀναστάσεως pro περὶ ἀναστάσεως. Interpreteris τοῖς συνελθοῦσιν non de iis „qui ad librum legendum accedunt,” ut Clarisseo (De Athenag. p. 58. n. 10) placuit, sed de discipulis sive amicis, quibus

feminae discrimen nec ulla ad coitum habilitas aut appetitus. Nullus autem quum sit appetitus, neque coitus fieri potest; apud quos autem nullus est coitus, neque legitimus est coitus, quod est matrimonium; ubi autem nihil est loci legitimo coitui, neque illegitimus alienae uxoris appetitus et cum ea coitus locum obtinere potest, id enim est adulterium. Sed nec furtum aut cupido plura habendi quum interduntur, id animabus convenit: neutiquam enim indigentes sunt earum rerum, quae qui iis indigent propter naturalem indigentiam aut usum furari solent aut per vim rapere, velut aurum aut argentum aut animal aut aliud quidpiam eorum quae ad victum aut vestitum aut usum apta sunt; inutile enim est immortalis naturae quidquid ab indigentibus tamquam utile appetitur. Sed uberio rem de his rebus disputationem iis dimittamus qui singula diligentius considerare volunt aut vehementius dimicare cum adversariis. Nobis autem quum satis sint quae modo dicta sunt et quae his consentanea resurrectionem adstruunt, in iisdem diutius immorari non iam tempestivum sit; non enim nihil praetermittere ex iis quae dici possunt propositum nobis est, sed summatim his qui convenerunt indicare quid de resurrectione sentiendum sit, et argumenta quibus hoc dogma nititur accommodare ad praesentium facultatem.

24. Examnatis autem aliquatenus iis quae proposita

praesentibus tractatum praelegit Athenagoras; τῶν παρόντων non est genus neutrum (Nann. et editt. qui eius versionem repetierunt: „vi eorum quae iam in praesentia diximus“), sed masculinum, quo iidem indicantur quos modo dixit τοὺς συνελθόντας, ut Nourrius (Appar. ad Biblioth. Max. vett. Patr. P. I. p. 480: „ad eorum qui praesentes adstant ingenii vim accommodare“) et Io. A. Fabricius (Hist. crit. de la rép. des lettres T. IX.

p. 139: „capacitati eorum qui praesentes sunt accommodare“) cognoverunt. Quamquam haud equidem dubito quin Athenagoras voluerit hunc tractatum etiam legi ab aliis, potissimum ab adversariis doctrinae de resurrectione.

1. Ἐξητασμένων δὲ κτλ.] Scholion in marg. Par. 1 et 2: Ὅτι τῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς γενέσεως τῶν ἀνθρώπων εὐθυβόλως ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν καθορμισάντων ἀκόλουθον καὶ ἀ-

ἄν εἴη καὶ τὸν ἀπὸ τοῦ τέλους διασκέψασθαι λόγον, ἤδη μὲν τοῖς εἰρημένοις ἐμφαινόμενον, τσαύτης δὲ μόνον ἐπιστάσιος καὶ προσθήκης δεόμενον, ὡς μὴ ²δοκεῖν τι τῶν μικρῶς ἡμῖν εἰρη- D μένων ἀμνημόνευτον καταλιπεῖν καὶ παραβλάψαι τὴν ὑπόθεσιν ἢ τὴν ἐξ ἀρχῆς γενομένην διαίρεσιν. ³Τούτων τε οὖν ἕνεκεν καὶ τῶν ἐπὶ τούτοις ἐγκεισομένων καλῶς ἄν ἔχοι τοσοῦτον ἐπισημῆνασθαι μόνον, ὅτι δεῖ καὶ ⁴τῶν ἐκ φύσεως συνισταμένων καὶ τῶν κατὰ τέχνην γινομένων οἰκειῶν ἐκάστου τέλος εἶναι, ⁵τοῦτό που καὶ τῆς κοινῆς πάντων ἐννοίας ἐκδιδασκούσης ἡμᾶς καὶ τῶν ἐν ὀφθαλμοῖς στρεφομένων ἐπιμαρτυρούντων. ⁶Ἡ γὰρ οὐ ⁶⁷θεωροῦμεν ἕτερόν τι τοῖς γεωργοῦσιν, ἕτερον δὲ τοῖς ἰατρούου- σιν ὑποκείμενον τέλος, καὶ πάλιν ἄλλο μὲν τι τῶν ἐκ γῆς φυο- μένων, ἄλλο δὲ τῶν ἐπ' αὐτῆς τρεφομένων ζώων καὶ κατὰ τινα

πὸ τοῦ τέλους [c. 11. n. 21 et c. 18. n. 1] τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως τὸ πιστὸν παρασχεῖν. Ὡς γὰρ ἐπὶ τῆς γενέσεως καὶ ὁμοίως τοῖς ζώοις ἢ τοῦ ἀνθρώπου πρόοδος εἰς τὸν βίον, ἀλλ' ὅμως ἔχει τινα δια- στέλλοντα ταύτην κατιδιάζουσαν γνῶσιν ἐκείνων, ὡς τὴν ἀνατρο- φήν, ὡς τὴν τοῦ ἠθους εὐστάθει- αν καὶ τὴν τῶν φρενῶν πῆξιν, ἅπερ ἐξήρηται τῆς τῶν ἄλλων κοινότητος. Ἐπεὶ δὲ τοιαύτη ἡ γένεσις καὶ πρὸς τούτοις τὸ [Par. 2 τὸ omisit] νόμῳ φυθμίζεσθαι καὶ τέχναις, ὅσαι πρακτικαὶ καὶ ὅσαι θεωρητικαὶ καὶ ταύταις ἄν- θρωπος ἡλικίας ἀπτόμενος κατα- κοσμεῖται, ἐκόμενον ἤδη καὶ τὸ τέλος κατὰ πολὺ διάφορον ἐκείνων ἀνευρίσκειν. Διὰ γὰρ τὸ ψυχῆ λογικῆ χρῆσθαι, ὡς λόγος προῦ- πεστήσατο, διάφορον καὶ τὸ τέλος ἀπέληφεν, οὐ συγκαταλυομένην ἔχων τῷ σώματι καὶ τὴν ψυχὴν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο, κατηναγκασμένως τῇ ψυχῇ καὶ τὸ σῶμα συννυπάρξει τοῦ τῶν γερῶν πρὸς τοῦ βραβέως

τῶν κατ' ἀξίαν τυχεῖν. — Aet. προστεθέντων ὅ. ἄν εἴη καὶ τῶν ἀπὸ etc. Big. ἐν τοῖς εἰρημένοις.

2. δοκ. τι τῶν μικρῶς ἡμῖν εἰρ.] Ita Par. (1?) 3. Clar. 2 et (supra lineam: omisso τι) Arg. Ita Maran. quoque, nisi quod ἡμῖν post εἰρημ. collocavit. Caeteri editt. δοκ. τῶν μικρῶν εἰρ. ἡμῖν. In Arg. supra ἡμῖν εἰρημένων scriptum est πρόσθεν: supra enim, c. 18, hoc argumentum ex fine hominum ductum Athenagoras breviter (μικρῶς, parve, = σμικρῶς ap. Plat. Crit. p. 107 D) alligit. Clar. 1 et Aet. vocī ἀμνημόνευτον statim addunt γενομένην διαίρεσιν, caeteris cie- otis.

3. Τούτων] Nann.: „His de causis aliisque eodem pertinentibus pulchrum fuerit.“ At Maran.: „Intelligit Athenagoras τοὺς συνελθόν- τας sive παρόντας,“ c. 23. n. 15. Deest οὖν in Arg.

4. τ. ἐκ φύσ. ... τ. κατὰ τέχνη.] Scholion in marg. Par. 1: Τῶν ἐκ φύσεως ὡς ἐπὶ τῶν ζώων τῆς

erant superest ut et argumentum quod ex fine ducitur consideremus, iam quidem ex iis quae dicta sunt elucens, tantum vero considerationis et accessionis requirens, quantum opus est ut non videamur aliquid ex iis quae paucis a nobis dicta sunt immemoratum relinquere et materiam aut susceptam ab initio divisionem laedere. Horum igitur in gratiam et eorum qui has in res incumbunt praeclarum fuerit hoc tantummodo observare, [nempe] et eorum quae a natura constituta sunt et eorum quae arte fiunt proprium cuiusque finem esse debere: quod quidem et communis omnium notio nos docet et res ante oculos positae testantur. An non enim videmus alium esse agricolis, alium medicis propositum finem, ac rursus alium eorum quae ex terra nascuntur, alium vero animalium quae in terra victitant et naturali quadam

γενέσεως καὶ τῆς τῶν φυτῶν βλαστήσεως, τῶν κατὰ τέχνην ὡς ἐπισκορᾶς καὶ φυτείας. — Clar. 2 τὸν (pro τῶν) ἐκ φύσ.

5. τοῦτό που] Ita omnes codd. msti. Nannius imprudenter legit τοῦ τόπου (ut Valla: loco), unde reliqui editores τοῦ τρόπου stulte fecerunt. Solus Maranus veram auctori reddidit scripturam.

6. Ἡ] Par. 3 et Clar. 2 εἰ. Cl. c. 18. n. 16. Negatio οὐ in Arg. omissa. Aet. non ὑποκείμενον sed ἐπικείμενον. Scholion in marg. Par. 1: Τοῖς γεωργοῦσι τέλος ὁ ἄμητος, τοῖς ἰατροῦσιν ἡ ὑγία, τῶν ἐκ γῆς φυομένων ἡ ἀπάντων συλλογὴ τῶν ὠραίων καὶ τὸ ἀνανθέτα ἢ πρὸ παραδοθῆναι ἢ τινὲ χρεῖα εἰς σύστασιν οὐκίας ἢ νεὸς παραληφθῆναι. Rechenbergius: „Res omnes a deo creatae elegantissimo nexu ita sunt inter se complicatae, ut contemplantibus nobis earum finem scalam quasi, qua in deum ascendamus, ordi-

natissimam praebeant. Inserviunt enim elementa corporibus mixtis, et horum inanimata vivis, inter viva stirpes animalibus, inter animalia pecudes homini: atque sic cetera quidem universa sunt propter hominem, homo vero ipse propter deum, non quod carere numen ἀταρχέστατον opera nostra non possit, sed quod placuerit illi hominem, carissimum sibi animal, compendium quoddam universi et centrum, in quod omnes reliquorum corporum lineae coirent, ita disponere, ut quemadmodum axis rotam promovet sic ipse, cui soli inter has corporeas naturas intelligendi concessa facultas est, globum coeli pariter ac terrae secum volveret in gloriam summi artificis. Sapienter ergo Athenagoras, pulcherrimam finium consecutionem speculatus, ad ultimum hominis finem cognoscendum nos deducit, ac inde futuram eius vitam meliorem resurrectionem demonstrat.“ Cf. c. 25. n. 11.

φυσικὸν εἶρμὸν γεννωμένων; *Εἰ δὲ τοῦτ' ἔστιν ἐναργὲς καὶ δεῖ πάντως ταῖς φυσικαῖς ἢ τεχνικαῖς δυνάμει καὶ ταῖς ἑκ τούτων ἐνεργείαις τὸ κατὰ φύσιν ἔπυσθαι τέλος, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων τέλος, ὡς ἰδιαζούσης ὃν φύσεως, ἐξηρησθαι τῆς τῶν ἄλλων κοινότητος· ἐπεὶ ἢ μὴδὲ θεμιτὸν ταῦτόν ὑποθέσθαι τέλος τῶν τε λογικῆς κρίσεως ἀμοιρούντων καὶ τῶν κατὰ Β τὸν ἔμφυτον ¹⁰ νόμον καὶ λόγον ἐνεργούντων, ἔμφρονί τε ζωῆ καὶ δίκη χρωμένων. Οὐτ' οὖν τὸ ἄλυπον οἰκεῖον ¹¹ τούτοις ἂν εἴη τέλος, μετεῖη γὰρ ἂν τούτου καὶ τοῖς παντελοῦς ἀναισθητοῦσιν· ἀλλ' οὐδὲ τῶν τὸ σῶμα τρεφόντων ¹² ἢ τερπόντων ἀπόλαυσις καὶ πλῆθος ἡδονῶν· ἢ ¹³ πρῶτεύειν ἀνάγκη τὸν κτηνώδη βίον, ἀτελεῆ δὲ εἶναι τὸν κατ' ἀρετήν. Κτηνῶν γὰρ οἶμαι καὶ βοσκημάτων οἰκεῖον τοῦτο ¹⁴ τέλος, οὐκ ἀνθρώπων ἀθανάτου ψυχῆ καὶ C λογικῆ κρίσει χρωμένων.*

25. Οὐ μὴν οὐδὲ μακαριότης ψυχῆς ¹ κεχωρισμένης σώματος· οὐδὲ γὰρ τὴν θατέρου τούτων ἐξ ὧν συνέστηκεν ἄνθρωπος ἐσκοποῦμεν ζωὴν ἢ τέλος, ἀλλὰ τοῦ συνειστώτος ἐξ ἀμφοῖν· τοιοῦτος γὰρ πᾶς ὁ τόνδε ² τὸν βίον λαχὼν ἄνθρωπος, καὶ δεῖ τῆς τούτου ζωῆς εἶναι τι τέλος οἰκεῖον. ³ *Εἰ δὲ τοῦ συναμφοτέρου τὸ τέλος, τοῦτο δὲ οὔτε ⁴ ζώντων αὐτῶν ἔτι κατὰ τόνδε τὸν βίον εὐρεθῆναι δυνατὸν διὰ τὰς πολλάκις ἤδη δηθείσας αἰτίας, οὔτε μὴν ἐν χωρισμῷ τυγχανούσης τῆς ψυχῆς, τῷ μὴδὲ*

7. ἐκ] Deest Par. 3 et Clar. 2.

8. ὡς] Non est in Par. 3 et Clar. 2.

9. μὴδὲ] Arg. Par. 3. Clar. 2 μὴ. Valla: *quandoquidem fas non est.*

10. νόμον] Aet. *μόνον*. Cf. Suppl. c. 3. n. 8. Sunt, opinor, quibus facile persuadere possem Athenagoram scripsisse *νοῦν*. E. g. c. 15: *νοῦς καὶ λόγος δέδοται τοῖς ἀνθρώποις. Verum nihil muto.* Per chiasmum τῷ ἔμφυτῷ νόμῳ respondet δίκη, et ad τὸν (ἔμφ.) λό-

γον spectat ἔμφρων (= *νοῦν συν-επιφερομένη*, c. 25. n. 11) ζωῆ.

11. τούτοις] Ita Par. 1. 3. Clar. 2 et Maran. Caeteri codd. *msti et editi τοῦτ'*. Similem errorem c. 16. n. 14 notavi. Supra μετεῖη corrector in Arg. *μέτεστι* scripsit. In Arg. Par. 3. Clar. 2 ἂν ante τούτου abest.

12. ἢ] Par. 3 et Clar. 2 καὶ (c. 23. n. 14). Scholion in marg. Par. 1 et 2: *Τὸ τὸν ἐνήδοτον βίον ἐκ παντός μεταδιώκειν καὶ τοῦτο οἰεσθαι τέλος καὶ βίου μα-*

serie generantur? Quodsi id perspicuum est et omnino oportet ut potentias, quae naturâ aut arte continentur, earumque opera consentaneus naturae finis sequatur, necesse prorsus est ut hominum finis, ut singularis naturae finis, seceratur a caeterorum communitate: siquidem minime fas est eundem statuere finem eorum quae rationalis iudicii expertia sunt et eorum quae secundum insitam legem et rationem operantur; h. e. prudenti vita et iustitia utuntur. Non igitur indolentia proprius erit iis finis, communis enim esset iis etiam quae sensus expertia sunt: sed neque eorum quae corpus alunt aut oblectant perfructio et copia voluptatum; aut necesse est belluinam vitam primas obtinere, eam autem quae ad virtutem dirigitur nullam ad finem dirigi. Belluarum enim arbitror et pecudum esse proprium hunc finem, non hominum immortalis anima et rationali iudicio utentium.

25. Neque profecto beatitudo animae a corpore separatae; minime enim alterutrius eorum ex quibus constat homo vitam consideramus aut finem, sed illius qui ex utroque constat: talis enim est quisquis hancce vitam sortitus est homo, et illius vitae proprium aliquem esse finem oportet. Quodsi utriusque finis est, isque nec illis adhuc degentibus in hacce vita reperiri potest propter causas saepe allatas, nec in anima a corpore separata, eo quod talis homo minime

καριότητα, ὡς μετὰ τοῦτο οὐκ ἐτι
δύτων ἡμῶν.

13. πρωτεύειν] Act. πρωτεύει.
Mox Clar. 2 δ' εἶναι.

14. τέλος] Clar. 2 τὸ τέλος.
Pro ἀθανάτω Act. et Nann. ἀθα-
νάτων.

1. κειρισμένης] Clar. 2 κει-
ρισμένη. — Scholion in marg.
Par. 1 et 2: Εἰ γὰρ ἄνθρωπος
ἐκείνο τὸ ἐκ λογικῆς ψυχῆς καὶ
σώματος συγκείμενον ζῶον, οὐκ
δὲ ψυχὴ μόνη [Par. 2 μόνον], ὡς
οὐδὲ σῶμα ψυχῆς χηρεῖον, ἀνάγ-

κη πάντως, εἰ μῆλλοι ἄνθρωπος
τινῶν τῶν κατὰ τὸν παρόντα βίον
αὐτῷ πεπραγματευμένων [Par. 2
πεπραγμένων] ἐκαυρίσκειν, τέλειον
τούτων ἀλλ' οὐκ ἐξ ἡμισείας τυγ-
χάνειν.

2. τὸν βίον λαχῶν] Act. et
editi λαχῶν τὸν βίον.

3. Εἰ δὲ] Act. οὐδὲ. Mox
idem: τὸ τέλος τοῦτο δὲ τοῦ
συναμφοτέρου τέλος τοῦτο
δὲ etc.

4. ζώντων] Clar. 2 ζῶν τῶν.

συνεστάναι τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον διαλυθέντος ἢ καὶ ⁵πάν- D
τη σκεδασθέντος τοῦ σώματος, πᾶν ἢ ψυχὴ διαρένη καθ' ἑαυ-
τήν, ἀνάγκη πᾶσα κατ' ἄλλην τινὰ τοῦ συναμφοτέρου καὶ τοῦ
αὐτοῦ ζώου σύστασιν τὸ τῶν ἀνθρώπων φανῆναι τέλος. Τού-
του δ' ἐξ ἀνάγκης ἐπομένου, δεῖ πάντως γενέσθαι τῶν νεκρω-
θέντων ἢ καὶ ⁶πάντη διαλυθέντων σωμάτων ἀνάστασιν καὶ τοὺς
αὐτοὺς ἀνθρώπους συστήναι πάλιν· ἐπειδὴ γε τὸ μὲν τέλος οὐχ
ἀπλῶς, οὐδὲ τῶν ἐπιτυχόντων ἀνθρώπων, ὃ τῆς φύσεως τίθει-
ται νόμος, ἀλλ' αὐτῶν ἐκείνων τῶν κατὰ τὴν προλαβοῦσαν ζω-
ὴν βεβιωκότων, τοὺς δ' αὐτοὺς ἀνθρώπους συστήναι πάλιν ἀ-
μήχανον, μὴ τῶν αὐτῶν σωμάτων ⁷ταῖς αὐταῖς ψυχαῖς ἀποδο- 68
θέντων. Τὸ ⁸δ' αὐτὸ σῶμα τὴν αὐτὴν ψυχὴν ἀπολαβεῖν ἄλλως
μὲν ἀδύνατον, κατὰ μόνην δὲ τὴν ἀνάστασιν δυνατόν· ταύτης
γὰρ ⁹γενομένης καὶ τὸ τῆ φύσει τῶν ἀνθρώπων πρόσφορον
ἐπακολουθεῖ ¹⁰τέλος. Τέλος δὲ ¹¹ζωῆς ἔμφρονος καὶ λογικῆς

5. πάντη] Arg. παντός.

6. πάντη] Clar. 2 πάντων.

7. τ. αὐταῖς ψυχαῖς] Par. 2.
Aet. et Nann. τ. ψυχαῖς αὐταῖς.

8. δ' αὐτὸ] Par 2. δὲ αὐτὸ τὸ.
Athenagoras idem corpus contendit
eidem animae in resurrectione reddi.
Sed quale tum erit corpus? Dicit
— id quod Münscherus (*Handb. d.
christl. Dogmengesch.* ed. 2. T. II.
p. 487) caeterique historiae dogma-
tum scriptores non viderunt — ea
quae vere effecerint prius corpus (die
wahren Bestandtheile des ehemaligen
Körpers) in resurrectione coagmen-
tatum iri: h. e. nulla ex iis quae
aut humida et sicca aut calida et
frigida vocantur (in partibus corpo-
ris alimentum accipientibus) perman-
sura esse neque cum resurgentibus
resurrectura, nihil tum conferente
ad vitam sanguine sive pituita sive
bili sive spiritu (c. 7); insuper de-
clarat resuscitatum corpus corru-

plioni et perpressioni non fore ob-
noxium (c. 3. p. 43 C, c. 10. p. 50
B, c. 12. p. 53 B). C. 12: Εἶδος
γὰρ τι μεταβολῆς, καὶ πάντων
ἕστατον, ἢ ἀνάστασις ἢ τε τῶν
κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον περιόντων
ἔτι πρὸς τὸ κρεῖττον μεταβολή.
Coll. Suppl. c. 31. p. 35 D.

9. γενομένης] Sic Par. 1 et
Maran.; caeteri codd. msti et editi
γυνομένης (c. 15. n. 22).

10. τέλος] Deest Aet. (c. 23.
n. 9). Paulo ante Clar. 2 non ἀν-
θρώπων sed ἀνθρώπον (sic).

11. ζωῆς ἔμφρ. κ. λογ. κρ.]
I. q. νοῦν τε συνεπιφερομένης καὶ
λογικῆς κρίσεως μεμοιραμένης, c.
12. Ὁ φυσικὸς λόγος = ἡ (κοινή
καὶ) φυσικὴ ἔννοια c. 14, vel ὁ
ἔμφρονος λόγος c. 24, ita ut re-
spectus habeatur ζωῆς ἔμφρονος
καὶ λογικῆς κρίσεως. Rationa-
lis creaturae finis deum in
aeternum contemplari. Lo-

existat dissoluto aut prorsus etiam dissipato corpore, etiam-
 si anima per se permaneat: necesse est omnino in alia utri-
 usque et eiusdem animalis constitutione hominum reperiri fi-
 nem. Hoc autem quum necessario consequatur, necesse pror-
 sus est mortuorum aut omnino dissolutorum corporum fieri
 resurrectionem et eosdem homines rursus existere: siquidem
 finem non simpliciter, nec quorumlibet hominum, lex naturae
 constituit, sed ipsorum illorum qui anteactam vitam tradu-
 xerunt, iidem autem homines rursus existere non possunt,
 nisi eadem corpora iisdem animabus reddantur. Ut autem
 idem corpus eadem anima recipiat, aliter fieri non potest
 quam per resurrectionem: hac enim perfectâ conveniens
 naturae hominum consequitur finis. Vitae autem prudentiâ

cum non intellexerunt interpretes
 sed versione obscuraverunt; etiam
 Ritterus (*Gesch. d. chr. Philos.* T.
 I. p. 321) prorsus falso explicuit:
 „da soll alsdann der Mensch an der
 Seligkeit derer Theil haben, wel-
 chen vornehmlich und zuerst die
 natürliche Vernunft geeinigt ist, und
 in der Erkenntniss des Seienden
 und seiner Beschlüsse seinen Ruhm
 finden.“ Ego censeo verba τῆ τε
 θεωρίας τοῦ ὄντος (h. e. dei) καὶ
 τῶν ἐκείνω (h. e. τῶ ὄντι) δεδογ-
 μένων ἀκαύστως ἐκαγάλλεσθαι ap-
 posita esse ad ea quae praecedunt
 illustranda. Similis appositio c. 12.
 p. 53 B. invenitur. Haud opus di-
 cere voculam τε (quam Aet. et Nan-
 nius non agnoscunt), ut saepe, tra-
 iectam esse, h. e. pertinere ad τοῦ
 ὄντος (*Matthiae Ausf. gr. Gramm.*
 ed. 2. p. 1277 sq. et Herbst. ad
 Xenoph. Memor. Socr. IV. c. 2. §.
 40); sed, propter eius collocatio-
 nem post articulum, cum respon-
 dente καὶ subaudias τῆ θεωρία. Cf.

Corp. Apoll. Vol. VII.

Winer *Gramm. d. neutest. Spr.*
 ed. 6. p. 494. De sententia
 praeter c. 12 (n. 31) velim consu-
 las c. 13: *Ἐὶ τοίνυν ὁ τοῦδε τοῦ*
παντός δημιουργός ἐποίησεν ἄν-
θρωπον ἐπὶ τῷ ζωῆς ἔμφρονος
μετασχεῖν, καὶ γενόμενον θεωρὸν
τῆς τε μεγαλοκρεκείας αὐτοῦ καὶ
τῆς ἐπὶ πᾶσι σοφίας τῆ τούτων
συνδιαμένειν αἰεὶ θεωρία, κατὰ τὴν
ἐκείνου γνώμην καὶ καθ' ἣν εἰληξε
φύσιν, ἣ μὲν τῆς γενέσεως αἰτία
πιστοῦται τὴν εἰς αἰεὶ διαμονήν,
ἣ δὲ διαμονὴ τὴν ἀνάστασιν, ἧς
χωρὶς οὐκ ἂν διαμείνειεν ἄνθρω-
πος. Adde c. 15: Ἐὶ δὲ καὶ νοῦς
καὶ λόγος δέδοται τοῖς ἀνθρώποις
πρὸς διάκρισιν νοητῶν, . . . τῆς
τοῦ δόντος ἀγαθότητος καὶ σο-
φίας καὶ δικαιοσύνης, ἀνάγκη,
διαμενόντων ὧν ἕνεκεν ἡ λογικὴ
δέδοται κρίσις, καὶ αὐτὴν διαμέ-
νειν τὴν ἐπὶ τούτοις δοθεῖσαν
κρίσιν. Ταύτην δὲ διαμένειν ἄ-
δύνατον, μὴ τῆς δεξαμένης αὐ-
τὴν καὶ τῆς ἐν οἷς ἐστὶ διαμενού-

κρίσιως οὐκ ἂν ἁμάρτοι τις εἰπὼν τὸ τούτοις ἀπερισπάστως
 12 συνδιαιώνιζεν οἷς μάλιστα καὶ πρώτως ὁ φυσικὸς συνήρμο-
 σται λόγος, τῇ τε θεωρίᾳ 13 τοῦ ὄντος καὶ τῶν ἐκείνω δεδο-
 μένων ἀπαύστως 14 ἐπαγάλλεσθαι· καὶ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώ- B
 πων ἔμπαθέστερον καὶ σφοδρότερον 15 τοῖς τῆδε προσπεπονθότες
 ἄστοχοι τούτου διατελοῦσιν. Οὐ γὰρ ἀκυροῖ τὴν κοινὴν ἀπο-
 κλήρωσιν τὸ πλῆθος τῶν ἀποπιπτόντων τοῦ προσήκοντος· αὐ-
 τοῖς τέλους, ἰδιαζούσης τῆς ἐπὶ τούτοις ἐξετάσεως καὶ τῆς ἐκάστη
 συμμετρομένης ὑπὲρ τῶν εὖ ἢ κακῶς βεβιωμένων τιμῆς ἢ
 δίκης.

σης φύσεως. Ὁ δὲ καὶ νοῦν καὶ
 λόγον δεξάμενός ἐστιν ἄνθρωπος,
 οὐ ψυχὴ καθ' ἑαυτήν.

12. συνδιαιώνιζεν] Aet. συν-
 διαιώνιζει. De hoc verbo cf. c. 12.
 n. 31. Mox idem συνήρμοσθαι pro
 συνήρμοσται.

13. τοῦ ὄντος] Pag. 2. Arg.
 Aet. Big. Ms. Vall. τοῦ δόντος
 (sed Aet. in marg. ὄντος) habent:
 quae quidem scriptura huc translata
 est ex c. 15. p. 57 A (vid. supra
 n. 11), ubi ratione habita praegressi
 δέδοται usurpata est.

et rationali iudicio praeditae non erraverit si quis hunc finem esse dicat, in iis perpetuo sine interpellatione versari quibus maxime et primario congruit naturalis ratio, h. e. in contemplatione illius qui est et eius legis indesinenter gloriari: quamvis plerique homines terrenis rebus libidinose ac vehementer affecti hunc finem non assequantur. Non enim communem sortem evertit multitudo eorum qui congruente ipsis fine excidunt, quippe quum ad singulos pertineat eiusmodi rerum inquisitio et ad unumquemque accommodetur vitae bene aut male actae merces aut poena.

14. ἐπαγάλλ.] Aet. ἐπαγγέλλεσθαι. Idem καὶ pro καὶν.

15. τοῖς] Aet. τῆς. Pro προσπρονθότες, quod Gatakerus (ad Marci Anton. De rebus suis lib. XII. c. 3, Catabr. 1652. 4°, p. 421) monuit legendum atque Maranus ex

Clar. 2 in textu reposuit, caeteri editt. et codd. msti habent προσπρονθότες. Saepenumero confunduntur προ et προς: Suppl. c. 29. n. 10, De res. c. 2. n. 23, c. 15. n. 3; coll. c. 1. n. 22, c. 7. n. 12. 17, c. 24. n. 1.

INDICES.

- I. INDEX VERBORUM.
 - II. INDEX RERUM.
 - III. INDEX LOCORUM.
 - IV. INDEX SCRIPTORUM.
-

I. Index verborum.

Numerus paginam et n. notam designat.

- A.**
- άβασανίστως, sine examine, 120 B.
- άγαλματοφορεῖν τὸν ποιητὴν ἐν ἑαυτῷ 236. n. 31; cf. Epimetr. n. 4.
- άγειν καὶ ἀρκάζειν 8 D. άγ. τελετὰς κ. μυστήρια 4 B. άγ., gubernare, 60. n. 14. άγ. τινά, ducere i. e. aestimare (achten), agnoscere, 22. n. 14. άγ. τῇ δόξῃ, honore, 70. n. 5.
- άγένητος et άγέννητος 21. n. 10.
- άγορεύειν κακῶς τινα κ. διώκειν 22 C.
- Άγραυλος 5. n. 9.
- άγριος ὕλη orpos. ἡμερον σπέρμα 190 B.
- άδεια — ἐπ' άδειας, licentiose, 16. n. 4.
- άδελφός et άδελφή nomina amoris 169. n. 18.
- άδιακόσμητος ὕλη 198 B.
- άδιάφορος de venere promiscua 166 B.
- Άδράστεια — vide Έλένη.
- άθεότης 14 C (n. 1), coll. 19. n. 1; vide σμῆνος.
- Άθηλα Minerva 78. n. 22.
- άιδιος — μόνος άιδιος ὁ άγένητος θεός 158 C. coll. 108. n. 17. άγένητόν τι καὶ ἔστιν άιδιον 88 D.
- αἰθέριος — τὸ αἰθέριον = ὁ αἰθήρ 32. n. 17.
- αἰτία — αἰτίαν λαμβάνειν, accusari, 10 C.
- άκατάληπτος deus 44. n. 2.
- άκριβης — ἐπ' άκριβές, = άκριβῶς (50 B), 28 C. 94. n. 12. 116 B.
- άκριτος βλασφημία, temeraria calumnia, 162 B.
- Άλέξανδρος callidus quidam veterator (saec. 2) pro deo habitus 140. n. 12.
- άλλά — interrogans 41. n. 21; cum vi augmentativa 9. n. 22; in propositionibus conditionatis: εἰ δ' οἶδεν ... άλλ' ὡς γεν. οἶδεν 30 D.
- άλλος ἄλλοις χρῶνται 3. n. 3.
- άμητος 171. n. 2.
- άν c. fut. 164. n. 15.
- άναβάλλειν σπέρμα 60. n. 13.
- άναγκαῖα, τά, rudenda, 110. n. 26.
- άναίσθητεῖν τοῦ θεοῦ 68 A.
- άνάστασις νεκρῶν 186. n. 1.
- άνδριαντοποιητική 76 C.
- άνδροφονεῖν 180 C.
- άνδροφονία 178 B; cf. Epimetr. n. 4.
- άνειδεος ὕλη 198 B.
- άνευδιήγητος 44 B.
- άνεπιτρόπευτος 262 B.
- άνθρωπικός (in Supplic.) 42 C. 60 B. 168 B. 176 D. 178 A. In lib. De res. semper (sepe quinques) άνθρωπικος.
- άνθρωποβορία 178 B; cf. Epimetr. n. 4.
- άνθρωπος — vide χριστιανός.
- άντιδοξεῖν τινι 126 A.
- άνω καὶ κάτω 113. n. 38.
- άνωθεν, superne (coelitus) 82 D. antiquitus 254 D.
- άξια, ἡ, τοῦ θεοῦ 196 A. πρὸς

- ἀξίαν 6 B. 16 D. 160 D. κατ' ἀξ. et [κατ' ἀναλογίαν 278. n. 9. τὸ κατ' ἀξίαν 264 A. 270 D.
 ἀπαθής deus 44. n. 2.
 ἀπαλός — ἀπαλή ψυχή 142 D.
 ἀπαξιούν, γενεερε, 118 C.
 ἀπαράλλακτος ὁμοιότης 76 D.
 ἀπεικῆν τοῖς γρήμασιν, γενυντία-
 γε oribus, 8 A.
 ἀπαίρατος, exerts, 265. n. 25.
 ἀπερισκέπτως 196 C.
 ἀπεχθάνεσθαι τινι 6. n. 13.
 ἀπηροθριασμένος, imprudens, 178 B.
 ἄπιστος orros. σκουδαῖος 128 C.
 ἀπλῶς κ. μάτην 230 D. = ἀναι-
 τίως κ. μάτην 234 D.
 ἀπό de persona ansam praebente
 76. n. 15. οἱ ἀπό φιλοσοφίας,
 philosophi, 12 A. 116 B; sic οἱ
 ἀπό Ἀριστοτέλους 32 A, οἱ ἀπό
 τῆς στοᾶς 32 B. 90 A, οἱ ἀ. τ.
 περιπάτου 72 D. τὰ ἀπό τῆς
 φήμης 14 B.
 ἄποιος φύσις 46 D.
 ἀποκρίνειν — τὰ ἀπό τῆς ὕλης
 ἀποκρινόμενα 97. n. 30.
 ἀποκτείνειν πρόφθιζόν τινα 14 C;
 cf. Proll. p. L.
 ἀποκυντίζειν — γεννᾶν κ. ἀποκυν-
 τισθεῖν 120 B.
 ἀπολογεῖσθαι ὑπὲρ τινος 14. n. 21.
 ἀπολύεσθαι τὰς κατηγορίας sive
 διαβολάς 14. n. 25.
 ἀποπίπτειν, excidere s. non asse-
 qui, θεοῦ 112 B. τοῦ μεγέθους
 114 C.
 ἀπόπτυστος κ. θεοστυγής 156 D.
 ἀπόφθοια τ. θεοῦ spiritus 48 D.
 125. n. 7.
 ἀποσκευάζειν, —ζεσθαι, ἐπήρει-
 αν 10. n. 4.
 ἀποτέμνειν ἐν μόριον παιδείας 30.
 n. 8.
 ἀποχή, ἡ, abstinentia, 278 C.
 ἀπρονόητος, sine providentia, 134
 C. 262 B.
 ἀπροσπαθής 264 A.
 ἄπτεισθαι de cibis 16. n. 4. 176 D;
 cf. Epimetr. n. 4.
 ἀρά γε ... ἦ 266 D (n. 5).
 Ἄργος Cyclops 87. n. 34.
 Ἀρμενιακός titulus imperat. 2 A;
 cf. Proll. p. LXVIII sq.
 ἀρσενόθηλος 108 A.
 ἄρσην 94. n. 13. 110. n. 26.
 ἀσκέδαστος 270 A; cf. Epimetr.
 n. 4.
 ἄτε δή c. gen. abs. 252 D.
 ἀτιμοῦν 176 C.
 αὐ — ἀλλ' οὐκ αὐ 234. n. 21.
 αὐξή κ. ἐπίδοσις imperii 184. n. 6.
 αὐτοκοίητος 176 C.
 αὐτός — αὐτοῦ ubi ἑαυτοῦ 12. n.
 9. 23. n. 15. 36. n. 7. 50. n. 20,
 αὐτῷ ubi ἑαυτῷ 70. n. 6. 108. n.
 14. 181. n. 2, αὐτοῖς ubi ἑαυτοῖς
 65. n. 15. 137. n. 27. 142. n. 1.
 188. n. 10, αὐτούς ubi ἑαυτούς
 138. n. 8. 165. n. 18 exspecta-
 bas. Vide ἐκεῖνος et οὗτος.
 ἀφασία — ἐν ἀφασίᾳ ποιῆσαι 134
 C.
 ἀχώρητος deus 44. n. 2. Iuppiter
 97. n. 29.
 B.
 β scriptum per υ 235. n. 28.
 βιάζεσθαι, vim exercere, ví (non
 iure) agere 176 A.
 βλος et ζωή iuncta 238 B. 246 B.
 248 C. 266 D.
 βιότιον, τό, 133. n. 6.
 βουκολεῖν ἑαυτὸν ἐλπίζειν 238 A.
 βουλητός 226. n. 4.
 Γ.
 γάρ rationem reddit sententiae non
 expressae sed intellectae 262 n. 16.
 γε et τε commutata 124. n. 3. δέ
 γε 201. n. 1. καίτοι γε 15. n. 4.
 γελοῖος 3. n. 4.
 γενητός et γεννητός 21. n. 10.
 γέννημα πρῶτον logos 46 C.
 γίνεσθαι, non γίνεσθαι, 33. n.
 19. 268. n. 7. γινόμε. et γενόμε.
 commutata 267. n. 6. item γενό-
 μενος et γεννώμενος 204. n. 2.
 247. n. 7.
 γινώσκειν, non γιγνώσκειν, 60. n.
 10. 195. n. 15.
 γνώσις τ. θεοῦ 188. n. 8.
 γογγύλη, ἡ, 20. n. 5.
 Δ.
 Δ et Λ commutata 14. n. 25.
 δαί et δέ commutata 123. n. 1.
 δέ longius disiunctum a μέν cui re-
 spondet 127. n. 18. post partici-
 pia 176. n. 6. δέ γε 201. n. 1.
 Vide δαί et μέν.
 δεδίττεσθαι 161. n. 2.

- δει — τί δει λέγειν; 155. n. 14.
 δεικνύναι (De res.) 194 A. 198 A.
 216 A. 220 B. 248 D. δεικνύειν
 (Suppl.) 20 B. 28 B. 30 D. 116
 B, alibi. c. dupl. accus., zu etwas
 machen, 164 A.
 δείπνον — δ. Θυσία, quod vide.
 δεσπότης compell. imperat. 168. n.
 13.
 δημεύειν μυστήρια 20 A.
 δημιουργεῖν — δημιουργήσας κ. δι-
 οικῶν τὸ πᾶν deus 202 C.
 δημιουργία, creatio, 244 C. 260
 D. A.
 δημιουργός — vide ποιητής.
 δῆμος, λαός, ἔθνος 270. n. 20.
 δημός, οἱ δημοί, humores, 212
 B.
 δήπου γε 276 B. C.
 διαθρύπτειν εἰς πλήθος ζώων 200
 A. τὸ διατεθρυμμένον πλήθει
 ζώων 200 C.
 διαίρειν, distinguere, εἰς τι 117.
 n. 6; cf. Proll. p. L.
 διαλύεσθαι active 184 D.
 διανέμειν κ. διατάττειν 50 A.
 διάπλαστος de semine humano 256.
 n. 3; cf. Epimetr. n. 4.
 διαπόρησις, ἦ, 200 D.
 διαφορεῖν, verdiversen, 212 B.
 διήκειν δι' ὅλου τ. κόσμου 34 C.
 δικάζεσθαι τινι 8 D.
 δικαιοσύνη quid 168. n. 14.
 δικαιούν, probare, 245. n. 19.
 δίκη — δίκην ὑπέχειν, poenas sub-
 ire, 16 D. οἱ ἐπὶ τῇ δίκῃ (πε-
 ποιημένοι) ἔλεγχοι, probationes
 iudiciales h. e. quae in iudiciis
 requiri (dari) solent, 10 C.
 διφυής = ἀρσενόθηλος de Iove
 108. n. 16. δόγμα 192 A. δόγ-
 ματα 240 D; vivendi praecepta
 50. n. 3.
 δογματίζειν oppos. διαπορεῖν 24 D.
 δουλαγωγεῖν 268. n. 8.
 δύναμις, das (göttliche) Wesen,
 48. n. 16. 82. n. 9. δυνάμεις
 de angelis 125. n. 8. δυνάμεις τ.
 Θεοῦ, vergötterte Naturmächte,
 72. n. 14.
 δυσθάνατος, misere moriens, 200
 D.
 E.
 ἔγγονος et ἔκγονος commutata 233.
 n. 16.
 ἐγκόπτειν κ. ἐκτέμνειν 138 C.
 ἐγώ — μοι in interrog.: καὶ μὴ
 μοι γελοῖον —; 44 B. c. imper.
 σκέψασθέ μοι 58 B. 84 D.
 ἐδράζειν 60 B.
 ἐθέλειν et θέλειν 5. n. 10. 166. n.
 6. 190. n. 20.
 ἔθνος — vide δῆμος.
 εἰ in interrog. 38. n. 6; non seq.
 apodosi 193. n. 2. εἰ γε pro ἐπεὶ
 γε 215. n. 21. Vide H.
 εἰδέναι — οἶδα Θεοῦς 61. n. 2.
 εἶδος — εἶδη τ. ὕλης 69. n. 13.
 109. n. 20. 127. n. 19.
 εἰδωλομανής 142 C; cf. Epimetr.
 n. 4.
 εἶναι — ἐστίν subaud. c. participio
 193. n. 2.
 εἰπεῖν — τὸ δὲ συμπᾶν εἰπεῖν 272
 C; vide συναίρειν et συνόλωσ.
 εἰρμός, ὁ, φυσικός 242. n. 8. τῶν
 φυσικῶς γενομένων 259. n. 11.
 καθ' εἰρμόν ἐπόμενον 240 C.
 ἐφεξῆς κ. εἰρμ. ἐπόμενα 188 C.
 εἰς — καθ' ἕνα 10 B (n. 5).
 εἶτα in interrog. 54. n. 40.
 ἕαστοι τῶν πεφυσιολογημάτων
 110 A.
 ἐκβαίνειν — ὃ τὴν τοῦ τρέφειν
 ἐκβέβηκε δύναμιν 206 B.
 ἐκβόσκειν 200 A.
 ἔκγονος — vide ἔγγονος.
 ἐκείθεν de tempore 218. n. 10.
 ἐκεῖνος dictum de re sequenti 138
 D. iunctum cum αὐτός 201. n.
 16.
 ἐκθεσμος 216 B.
 ἐκλαγχάνειν — ὑπὸ τ. φύσεως ἐξαι-
 λεγμένος 214 C (n. 19).
 ἔκστασις 42. n. 4.
 ἐκτιθέναι τὸ γεννηθῆν 180 D. ὁ
 ἐκτιθεῖς, qui (infantem) exponit,
 180 D.
 ἐλαύνεσθαι κ. φέρεσθαι 8. n. 18.
 Ἐλένη Ἀδράστεια 4. n. 5.
 ἔμαντοῦ ubi plures innuuntur 163.
 n. 9.
 ἐμπαθής 290 B.
 ἐναποσφραγίζεσθαι 142 D; cf.
 Proll. p. L.
 ἐνδοξος 220. n. 10.
 ἐνέργεια τ. Θεοῦ 188. n. 8. Vide
 λογος.
 ἐνεργεῖν de spiritus sancti efficacia,
 τὸ ἐνεργοῦν τοῖς ἐκφανοῦσι
 προφητικῶς ἅγιον πνεῦμα 48 D.

- ἐνεργεῖσθαι τι : prophetae à ἐνεργουῦντο a spiritu divino ἐξερῶνθησαν 42 D.
- ἐνθεος — ἐνθ. πνεῦμα 36 B.
- ἐνθεσμος expl. per ἐννομος 282 A.
- ἐνιέναι — ἐνεῖναι 190. n. 18.
- ἐννοια φυσική 242. n. 3. in malam partem: μέχρις ἐννοίας κ. ἐπιθυμίας εἰθεῖν 172 A.
- ἐνοῦν 124 A. 126 B. 194 A. 196 C. 200 A. 204 D. 212 B. 216 B. 218 C. 248 D.
- ἐνοστασις τοῦ βίου 161. n. 3.
- ἐνοβρίζειν εἰς τινα, *desacnere, exasperari in aliquem*, 10 C. *absolnte* 129. n. 24.
- ἐξάκουστος 50 C.
- ἐξεῖναι — ἐξόν 245. n. 19.
- ἐξυβρίζειν εἰς τινα 220 A.
- ἐπεὶ, *quoniam*, c. indic., ita ut oratio addito οὖν recipiatur 42. n. 2.
- ἐπεισχυκλεῖν 270 A.
- ἐπεξέρχεσθαι τοῖς ἀδικήμασι 14 C.
- ἐπερείδειν 244. n. 16.
- ἐπέχειν, *innehalten s. einhalten*, ἕνα καὶ κοινὸν λόγον 136 B; inde ἐπέχ. τ. κόσμον, *mundum gubernari*, 40. n. 10. ὁ ἐπέχων (*der obwallende*) ἄρχων 136. n. 25.
- ἐπί c. gen. in Bezug auf 139. n. 11.
- ἐφ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ 10 C.
- c. dat. in Bezug auf 181. n. 1.
- ἐπί c. dat. et acc. saepe commutatum 240. n. 6. 242. n. 6.
- ἐπιβάλλειν τινι 35. n. 4.
- ἐπιβατεύειν c. dat. τοῖς ὀνόμασι 116 B, τοῖς νοήμασι 144 D.
- ἐπιγαμεῖν quid 173. n. 11.
- ἐπιδεικνύειν 28 C.
- ἐπιδιδόναι — vide ψυχή.
- ἐπιδρομή — συντόμως καὶ κατ' ἐπιδρομήν 266 D.
- ἐπικαλεῖν τινί τι, *crimini dare alicui aliquid*, 18 A. 58 A. 60 D. 64 B.
- ἐπιλείπειν — ἐπιλείπει με ἡ ἡμέρα 65. n. 14.
- ἐπινεύειν κεφαλήν 184 D.
- ἐπισπορά 228 B.
- ἐπίστασθαι, *agnoscere*, 4. n. 5.
- ἐπίστασία = ἐπίστασις 284 C; cf. Epimetr. n. 4.
- ἐπισυμεραννύναι, *immiscere*, — κραθεῖς 142 C; cf. Epimetr. n. 4.
- ἐπισυμβάλειν — τὰ ἐπισυμβεβηκότεα θεῶν, *attributa dei*, 120. n. 24; cf. Proll. p. L.
- ἐπισυνείρειν 202 B; cf. Epimetr. n. 4.
- ἐπιφύειν — σορ. II. ἐπεφύην 228 B.
- Ἐρεχθεὺς Ποσειδῶν 5. n. 8.
- ἕτεροί τε καὶ ἕτεροι 202 C.
- εὐεξέλεγκτος 193. n. 7.
- εὐθύνειν ἐπὶ τινος 12 D.
- εὐνουχία de caelibatu 172 A; cf. Proll. p. L.
- εὐσεβεία περὶ τὸ θεῖον 146 C.
- ἐπιστάται (scil. τ. γνώμην, *den Geist auf etwas richten*) περὶ τινος, *quaerere de aliqua re*, 22 C.
- ἔχειν — μὴ ὡς περὶ ἀθέων ἔχειν 50. n. 4. ἔχειν (*halten*) τι τῶν περὶ σκουδῆς 179. n. 10.

Z.

- ζάκορος, ὁ, *sacerdos*, 148. n. 25.
- Ζεὺς — κατὰ τὸ ζέον τῆς ὕλης secundum Stoicos 34. n. 21. ἡ ζέουσα οὐσία 108. n. 13.
- ζωή et βίος iuncta 238 B. 246 B. 248 C. 266 D. ζωὴ ἔμφρων καὶ λογικῆς κρίσεως 288. n. 11.
- ζῶον, *animal (Wesen)* 202 C. 238 C. 246 C. de deo 32. n. 16.

H.

- H et EI commutata 101. n. 21. 262. n. 16.
- ἦ — ἦ πῶς ἂν γένοιτο —; 91. n. 18. ἦ τίς ἂν ἐπίστευσεν —; 254 A. n. 2. ἦ et καὶ commutata 201. n. 2. 282. n. 12. Item ἦ, ἦ, ἦ, ἦ 102. n. 27. 204. n. 5.
- ἦ — ἦ γὰρ οὐ in interrog. 284 A. (n. 6).
- ἦδέως ἰδεῖν, *lascive intueri*, 166 B.
- ἦδη, *illico*, 102 D. ἦδη καὶ 102 D. 186 D.
- ἦμερον σπέρμα — vide ἄγριος.
- ἦνιοχεύειν τὰ ποιήματα 26 A.
- ἦρα κατὰ τὸν ἀέρα secundum Stoicos 34. n. 21; ὁ ἀήρ 108. n. 14.
- ἦρακλειωτικός 94. n. 16; cf. Proll. p. LI.
- ἦρεμος 184 A; cf. Epimetr. n. 4.

Θ.

- θαυμάζειν τι τινός 74 A.
- θέλειν — vide ἐθέλειν.

θεοδίδακτος 50 B. 168 C; cf. Proll. p. L.

θεολογῆν — οἱ θεολογοῦντες περὶ θεῶν 88 D. 92. n. 3 coll. 114. n. 44. θεολογεῖσθαι 49. n. 18. τὰ θεολογημένα, *numina quibus divinitas tribuitur*, 88. n. 1. θεολογία 49. n. 18.

θεολογικός — τὸ θεολ. μέρος 49. n. 18.

θεοποιεῖν 112 B (n. 40). τὰς τῶν στοιχείων τροπὰς 114 D. τοὺς μύθους 114 C.

θεοστυγής 156 D.

θεόφατος i. q. θέσφατος 50. n. 3; cf. Proll. p. L.

θηριόμορφος 98 C.

θύεσσεια δειπνα 15. n. 1. 160. n. 1. 202 B.

I.

ιδέα — vide λόγος.

ιδιαιζόντως 276 D; cf. Epimetr. n. 4.

ιδιοπραγία 280. n. 13.

ἴδιος et οἰκείος commulata 232. n. 9.

ιδρῆσθαι θεοῦς 62 D.

ἰνδαλματώδης, *imaginarius*, ἰνδ. κινήσεις 142 C (bis); cf. Proll. p. LI.

ἴσος — ἐπ' ἴσης τινί 197. n. 27.

ἴσχειν χώραν 218 C.

ἰχθύς — δίκην ἰχθύων ζῆν proverbium 176 D (n. 7).

K.

κάθαρσις κ. διάκρισις *alimentorum triplex* 207. n. 6.

καί, *et quidem*, 49. n. 19. *et tamen* 49. n. 18. *partic. illativa* 40. n. 18. *in comparatione* (69. n. 13): ὡς καὶ ... καὶ 129. n. 22. *in optione*: καὶ μὴ παρακρουσθῆτε 6 B (n. 13). καὶ μὴν καὶ 272 D. Vide ἦ. καιροί *quattuor anni tempestates* 110. n. 29.

καίτοι γε 15. n. 4.

κᾶν elliptice dictum 95. n. 20. κᾶν εἰ 126 A.

κανονίζειν — κανονίζεται ὁ βίος ὡς πρὸς στάθμην τὸν θεόν 162 C.

κατά — κατ' ἀξίαν et κατ' ἀναλογίαν 278. n. 9.

καταβάλλειν λῆρον, *nugas effundere*, 192 C.

κατάγειν, *peragere*, θυσίας κ. μυστήρια 4 A. *inferre* 262. n. 16.

καταλαγχάνειν 246 B.

κατασκεδάζειν, *effundere*, 9. n. 24; cf. Proll. p. LI.

κατηγορήματα κ. ἀξιώματα 52 C. κατορθοῦν absolute 30. n. 8.

κινεῖν πάντα λόγον, *scrutari*, 122 D.

κλέπτειν ἢ ληστεύειν 282 B.

κοινός — κατὰ κοινού *in schol. quid* 166. n. 6.

Κόρη *Minerva*, ἀπὸ τῆς κόρης, 94. n. 11. *auctor coroplathices* (?) 76. n. 11.

κοροπλαθική 76. n. 15; cf. Proll. p. LI.

κοσμεῖν — ποιεῖν κ. κοσμεῖν 39. n. 8.

Κόττυς *centimanus* 87. n. 33.

κρατεῖν θεόν, *animo tenere deum*, 30 A; cf. Proll. p. L.

κρατύνειν, *affirmare*, 34 C. τ. προλαβοῦσαν ζωὴν 236 B.

Κράτων *artifex* 76. n. 11.

κρείττων, *qui non superatur*, θυμοῦ 98 D. ἐπιθυμίας 154 C.

κρίνειν — κεκριμένος ἄνθρωπος 96. n. 23.

κριτήριον 207. n. 6.

κτηνώδης 268 A.

κυκλοφορητικῶς 32 B.

Λ.

Λ — vide Δ.

λαός — vide δῆμος.

λάγνος γυνή 156 D.

λῆρος πολὺς 182 B.

λόγος 1° *verbum*: ἐνὶ λόγῳ 4 A. ὡς λόγῳ εἰπεῖν, *ut ita dicam*, 74. n. 2. λόγοι γέλωτος, *verba risus digna*, 99. n. 1. λόγοι ὑπὲρ κ. περὶ ἀληθείας, vide περὶ. λόγος καταλείπεται, *dubitatio relinquitur*, 148 A. — 2°. *de religione (christiana)* 14. n. 21. — 3°. *ratio*: λόγος ἔμφυτος 286 B. φυσικός 288. n. 11. οὐ λόγον ἔχει, *rationi non est consentaneum*, 90 B. Vide νοῦς. — 4°. *logos divinus*: ὁ παρὰ θεοῦ λόγος 44. n. 4. λόγος ἐν ἰδέᾳ κ. ἐνεργείᾳ 45. n. 8.

λοιδορεῖσθαι τινά τι 176 D.

Μ.

μᾶλλον δέ 79. n. 22. 170. n. 23.

μέγας — μεγάλοι βασιλέων 3. n. 3;
cf. Proll. p. L.

μέλλειν — ἡμελλον 196. n. 24.

Μέμφις, dat. Μέμφι 145. n. 3.

μέν non seq. δέ 124. n. 6. 138. n. 6. seq. καί 180. n. 16. seq. καὶ τούναντιον 264 B. οἱ μὲν . . . ἡμεῖς δέ 34. n. 3. 167. n. 7. μὲν ὄν et μένων commutata 109. n. 22.

μέρος κ. μέρος quid 196. n. 19. 200. n. 14.

μέσος — τὸ διὰ μέσον, intervalum, 20. n. 9.

μετὰ θεοῦ καὶ σὺν θεῷ 164. n. 15.

μεταβάλλειν, mutare se (signific. media) 156 D.

Μετάνοια 62. n. 4.

μέτριος — τὸ μετριώτατον in appositione 52. n. 13. μετρίως εἰρηται 227. n. 6.

μέτρον, τό, d. rechte, volle Maass, δικαιοσύνης 168. n. 14.

μέχρις ὀνομασίας 10 A. μ. ὀνόματος 10 A. μ. τοῦ παιδοποιήσασθαι 170 A. μ. τῶν τῆς ψυχῆς ἡδῶν 170 D. μ. ἐννοίας εἰθεῖν 172 A. μ. ἐννοίας κριθήσεσθαι 168 B. μέχρι μήπω ἦσαν 74 C.

μηδέ — vide δλωσ.

Μηδικὴ τράπεζα 202. n. 13.

μικρῶς εἰρημένα 284. n. 2.

μίξις — μ. Οἰδιπόδαιοι, quod vide. μιξόθηρος 218 D.

μονόγαμος 176 D.

μόνος — οὐ μόνον . . . ἀλλὰ 8 D (n. 22). μὴ μόνον . . . δέ 20 A. Vide νόμος.

μονοφυής 120 A.

μόριον, τό — vide μέρος.

N.

ν ἐφαλκ. saepe (ap. Athenag.) ante consonantes 2. n. 2. 201. n. 1. 237. n. 32, alibi; cf. Epimetr. n. 4.

Νερυλλῖνος 139. n. 12.

νήπιος ὀρρος. τῷ τελείῳ 258. n. 9.

νοητός — νοηταὶ φύσεις angeli 222. n. 4.

νομίζεσθαι (pass.), üblich sein, 76. n. 10.

νόμος φύσεως de instinctu 16. n. 4. νόμος et μόνος commutata 286. n. 10.

νοῦς καὶ λόγος dei 46 C. 124 A.

hominum 20 B. 44 B. 248 A. B. ὡς ἔχει νοῦς ὀρρος. ἀνεπιστημότως 24. n. 5.

νῦν — δὴ νῦν 219. n. 2.

Ξ.

ξηνηλατεῖν 124 D.

ξόανον, τό, 20 B.

O.

ὀ artic. repetitus 137. n. 1. Vide μὲν.

οἰκῆσις — vide ἴδιος.

Οἰδιπόδαιοι μίξις 15. n. 1. 160. n. 1.

οἰκονομία θεῖα 102 D.

οἰκουμένη, ἡ, imperium romanum, 3. n. 3.

ὀλοκάντωσις, ἡ, 60 D.

ὄλωσ — μηδ' ὄλωσ 6 A. 20 B. 194 C. 276 C. οὐθ' ὄλωσ 256 B (n. 7).

ὀμόχρονος 188 C.

ὄναρ adverb. dictum 58. n. 2.

Ὀνήσιλος 65. n. 12.

ὄπου γε 216 A.

ὀρθότης βίου 162. n. 8.

ὀρμᾶν — ὀρμώμενος ἀπὸ φιλοσοφίας 12 C; cf. Proll. p. L.

ὀρός, serum (lactis), 57. n. 24.

ὄς — ON et ΘN commutata 56. n. 14.

ὄσον c. infin. 35. n. 6.

ὄτε initio enuntiationis 19. n. 1. scholiorum 186. n. 2.

οὐ μόνον . . . ἀλλὰ 9. n. 22.

οὐν videtur supervacaneum 6. n. 12.

οὐσία 248 A (n. 18).

οὐτε . . . ἀλλ' οὐδέ 286 B. Vide ὄλωσ.

οὐτος iunctum cum αὐτός 177. n. 10. in contemptum 124. n. 3. pleonastice post articulum 280. n. 3.

τοῦτο μὲν . . . τοῦτο δέ, partim . . . partim, 92. n. 3. ταυτη, hoc modo, 224. n. 18.

ὄχλος ἐγκλημάτων, multitudo criminum, 8 A.

ὄψις — ὄψει 26. n. 11.

Π.

παλαιοῦσθαι χρόνῳ 218 D.

πᾶν, τό, 196. n. 25.

πανδεχῆς — ἡ πανδ. ὕλη 67. n. 5.

παντελικός — παντ. τῶν ὄλων πρόνοια ὀρρος. πρόν. ἐπὶ μέρος 128 C; cf. Epimetr. n. 4.

- πάντη (καί) καθάπαξ 188 D. 266 D.
 παρά — ἢ παρά τοῦ ποιήσαντος ἐπιμέλεια 262 C. παρ' (propter) ἦν αἰτίαν 254. n. 16.
 παραθολοῦν 170 D; cf. Proll. p. LI.
 παρακρούεσθαι 7. n. 13.
 παραπέμπεσθαι ὑπό τινος, ad futuram vitam reduci, 55. n. 13.
 παραφθορά 228 B.
 πάρεργον adv. 165. n. 17.
 παρέρχεσθαι εἰς τὸν βίον 180 C.
 πάρεσις — παρέσεις τῶν αἰσθήσεων κ. τῶν φυσικῶν δυνάμεων 254 B.
 παρηβᾶν — οἱ παρηβηκότες (viri), diversi a τοῖς τελείοις (adolescentibus) et τοῖς γεγηρακόσι (senibus) 258. n. 9.
 παρθενία, ἡ, 172 A.
 παριστᾶν 52 A.
 πᾶς — ἐν πᾶσι (neutr.) 74. n. 3.
 περί οἱ ὑπέρ Proll. p. LXIV sq. λόγοι ὑπέρ καὶ περί ἀληθείας quomodo differunt 188 D (n. 11). 228 A. B (227. n. 8). τὰ περί σπουδῆς = τὰ περισπούδιστα 179. n. 10. οἱ περί τινα 138 C.
 περιέχειν, excellere, 69. n. 1.
 περινοῆσαι 35. n. 6.
 πιστεύειν — πιστευσάμενος (reflex.) τὴν διοίκησιν 127. n. 19.
 πλατύς — γέλως πλ., ein Lachen mit weit aufgerissenem Munde, 268 A.
 πλέον c. dat. 18. n. 12. οὐδὲν πλέον, nihil prodest, 114 D. τί πλέον, quid prodest, 26 A. 142 B. Semper in Supplic. πλέον, at De resurr. πλεῖον dicitur: 210. n. 21.
 πλέω — πλευσοῦμαι 116. n. 50.
 πληροῦσθαι τι τινός, implere aliquid aliqua re, 26 B.
 πνεῦμα, d. geistige, göttliche, Wesen 46. n. 9. πν. ὑλικόν et καθαρόν 142 C. ἄγιον 48 D. A. προφητικόν 46 D. θεῖον 42 D. τὸ παρά τοῦ θεοῦ 36 B.
 ποιητῆς καὶ δημιουργός deus 49. n. 19.
 πολύς — περί πολλοῦ ἡμῖν ἔστι 169. n. 18. πολύ γ' ἔτι μάλλον 212 B.
 πόρνη — ἡ κ. τὴν σάφρονα proverbum 175. n. 1.
 Ποσειδῶν ἡ πόσις 108. n. 15.
 ποτὲ μὲν ... ἄλλοτε δέ 212 B.
 προᾶγμα, τό, ποιῆσθαι τι 52 A.
 πρεσβεία, supplicatio, Bittschrift, περί Χρ. 2 A; cf. Proll. p. LXIII sq.
 προ εἰ προς commutata 291. n. 15.
 προανείργειν 226 D; cf. Epimetr. n. 4.
 προβαίνειν — προβεβηκώς, aetate provectior, 169. n. 16.
 προδιαλύειν 218 C.
 προκαθαίρειν, aor. I — κάθηρα 190. n. 19.
 πρόνοια, ἡ, ἄιδιος et ἐπὶ μέρος 135. n. 15. Vide παντελικός.
 πρόρρηξις — vide ἀποκτείνειν.
 πρὸς c. gen. significat id quod alicui convenit 11. n. 7. πρὸς αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ (τ. λόγον) πάντα ἐγένετο 45. n. 8. c. acc. quod attinet ad 27. n. 14. Vide προ.
 προσήκων λογισμός 44 A.
 προσιέναι τινί τι, offerre alicui aliquid, 80 C.
 προσκύνημα, salutatio, 170. n. 23.
 προσκυνητεῖον 70 B; cf. Epimetr. n. 4.
 πρόσμιξις 174. n. 15.
 πρόσοδος — προσόδους ἀναφέρειν 81. n. 4.
 προσπηλακίζειν κατὰ κόρρης, collarium infligere, 8 D (n. 23); cf. Proll. p. LI.
 προστίθεσθαι scil. ψῆφον 12 D.
 προστρίβειν τινί αἰτίαν 22 C.
 προσφωνεῖν Proll. p. LXIII.
 προτομή, ἡ, 93. n. 8.
 πρῶτον — resp. δέ 59. n. 6. 243. n. 12. πρ. μὲν ... δέ 256 B. 258 B. πρ. μὲν ... οὐχ ἦκιστα δέ 188 C.
 πρωτοπαθεῖν 274 A.
 πρωτοστατεῖν 190 A. 228 A.
 πῦρ τεχνικόν 32. n. 18.

Σ.

- σαρκοειδής 98 C. 100 A.
 Σαρματικός titulus imperat. 2 A; cf. Proll. p. LXX.
 Σαυρίας artifex 76. n. 11.
 σεμνοποιεῖν = σεμνοῦν 148 D. 160 D.
 σεμνός — τὸ σεμνόν ἢ χρηστόν 94 A. τὸ σ. τῆς καταγωγῆς, magi-

- ſcientia palatii*, 70 B. ἐπὶ τὸ σεμνότερον περί τινος ἱστορεῖν 160 D.
- σημαντικός — σημ. ὄνομα 122 C. σκαιοῦς 99. n. 7.
- σκεδαστός 266. n. 28.
- σμῆνος, τό, ἀθεότητος 271. n. 4.
- σπέρμα ἀναβάλλειν 60. n. 13. καταβάλλειν εἰς γῆν 170 A. εἰς μήτραν 110 C.
- σπερματικοὶ λόγοι 33. n. 19.
- σπουδαῖος ὀρρος. φαῦλος 268 C. et ἄπιστος quod vide. σπουδαῖόν τινι, *experiendum alicui*, 8 D.
- στέργειν τὰ πάτρια 2 A.
- στερέωμα 130 D.
- στοιχεῖα, *elementa*, 114 D; *sidera* 73. n. 15.
- στοργή, ἡ, 230 A.
- συγγίνεσθαι τοῖς παλαιοῖς 74 B.
- συγκαταπίπτειν 164 D; cf. Proll. p. L.
- συγκρίματα 106 D.
- συγχρώζειν 127. n. 16.
- συμβαίνειν — τὸ συμβεβηκὸς θεῶ, *attributum dei*, 126. n. 13.
- συμπάθεια, ἡ, τῆς παρὰ τ. θεοῦ πνοῆς 35. n. 4.
- συμπληροῦν — συμπληρούμενον ὄν 86 B.
- σὺν θεῶ et μετὰ θεοῦ 164. n. 15.
- συναίρειν — συνελόντα εἰπεῖν 81. n. 30.
- συναναίρειν 212 A.
- συναποφέρεσθαι 14 B; cf. Proll. p. L.
- συνάπτειν 149. n. 30.
- συναρκαγή 272 D.
- συνδιαίρειν 208 B; cf. Epimetr. n. 4.
- συνδιαιώνίζειν 236. n. 31; cf. Epimetr. n. 4.
- συνδιακλέκειν 208 D; cf. Epimetr. n. 4.
- συνδιασκέπτεσθαι 208 D. 266 D.
- συνδρομή, ἡ, 272 D.
- συνεκτίμλημι 214 C; cf. Epimetr. n. 4.
- συνεκφωνεῖν 108 A; cf. Proll. p. L.
- συνεξαλλάττειν 206 C; cf. Epimetr. n. 4.
- συνεξισοῦν 220 A. 252 D. A.
- συνεφελεύειν de cibis, zu sich nehmen, 208 A.
- συνόλωσ εἰπεῖν 250 C.
- συντήκειν in perf. activi intrans. dictum, *hinschmachten*, 115. n. 48.
- σύστασις 128. n. 20.
- συσφαιροῦν 60 B.
- σωτηρία metonym. *servatrix* 146 C (n. 15).
- σώφρων — vide πόρνη.

T.

- τάξις 12. n. 12.
- τε et γε commutata 124 n. 3. τε γάρ 40. n. 15. 272. n. 1.
- τεκνοκτονεῖν 94 D.
- τεκνοφαγία, ἡ, 202 B.
- τέλειος κόσμος deus 71. n. 6. τέλ. de adolescente 258. n. 9.
- τέλος — ἐπομένων τοῖς γινομ. τελῶν 120 B.
- τέμνειν, *distingueret*, εἰς τι 117. n. 6; cf. Proll. p. L.
- τέννης 4. n. 7.
- τέχνη, *artificium*, 72. n. 10.
- τηνάλλως 70. n. 4; cf. Proll. p. L.
- τοσοῦτος — ὀλίγος τοσοῦτος 78. n. 20.
- τριτός, *triplex*, 206. n. 2.
- Τυνδάρως 4 B.

T.

- Ἔλη quid 67. n. 5. Vide εἶδος.
- ὑπένδοσις 204 D; cf. Epimetr. n. 4.
- ὑπέρ τινος ἀπολογ. 14. n. 21; vide περί.
- ὑπερκύπτειν τῷ λόγῳ et εἰς τὰ ὑπερουράνια 115. n. 47.
- ὑπερφρονεῖν τινα συνέσει 162 C.
- ὑπέχειν δίκην, *proenas subire*, 16 D.
- ὑποδιαλλάσσειν 96 C; cf. Proll. p. LI.
- ὑπόστασις, ἡ, τῆς οὐσίας 129. n. 24.

Φ.

- φαινόμενα, τά, 26. n. 11. 126. n. 11.
- φάναι, *agnoscere*, 124. n. 5.
- φαρμακώδης, *venenatus*, 208 A (bis). φαρμ. ποιότητες 208 A.
- φέρειν, im Munde führen, *celebrare*, 62 A.
- Φερσεφόνη 93. n. 10.
- φεύγειν ἐπὶ μεγίστοις scil. ἀδικήμασι, de maximis sceleribus accusari, 12 D (n. 12).

φεικτός ορρος. αἰρετός 278 B.
φίλημα et προσκύνημα 170 D (n.
23).

Φιλονόη 4. n. 6.

Φιλόσοφος titulus imperat. 2 A; cf.
Proll. p. LXX sq.

φόβος δίκης, metus poenae, 2 A.
Φόρκος 120. n. 19.

X.

χαλιναγωγεῖν 250 C.

χαμᾶθεν 122. n. 38.

χείρ — τὴν χεῖρα τ. θεοῦ παρα-
βαίνειν 174. n. 13. χεῖρες de
artificio 80. n. 26 et Epimetr. n. 4.

χθῆς καὶ πρῶην 74. n. 2.

χριστιανός adiect. 2 A; cf. Proll.
p. LXIII. χριστιανός et ἄνθρω-
πος commutata 15. n. 3.

χορεία, ἡ, mundi 22. n. 13; cf. Proll.
p. L.

χυμός, ὁ, succus, 210 C. χ. μοχθη-
ροί 208 A.

χωρίς genitivo postpositum 240 C.
248 A.

Ψ.

ψυχή — ἐπιδιδόναι τ. ψυχὴν 18 A.

Ω.

ῶν — eius duas partes: τὸ κατὰ
κορυφήν et τὸ κατενεχθέν 86 B.

ὡς ... καί, quemadmodum ... ita
etiam 69. n. 13. ὡς καὶ ... καί
129. n. 22. inverso ordine καὶ ...
ὡς 165. n. 17. sic ὡς ... οὐδέ
115. n. 49. ὡς μὲν πρὸς ... ὡς
δὲ πρὸς 190. n. 17. ὡς ἐπὶ τὸ
πλεῖστον 34 C. ὡς et ὄν commu-
tata 36. n. 6. item ὡς et ὥστε
68. n. 13.

ὥσπεροῦν 205. n. 11.

II. Index rerum.

Numerus paginam et n. notam designat.

- A.**
- A** b ortum medicamentis promovero homicidium est 180. n. 15.
- A** chilles de vitae exitu ab Apolline non edoctus 104. n. 35.
- A** ctiones multo magis aversamus quorum cogitationes fugimus 172
- A.** Actionibus non sermonibus res christianae continentur 53. n. 19.
- A** d actiones Christianorum, non ad nomen, respiciendum 11. n. 8.
- V** ita Christianorum ad deum tamquam ad normam dirigitur 162. **C.**
- A** dmetus 104 **B.**
- A** drastea Helena apud Ilienses 4. n. 5.
- A** dultorium lascive intueri 166 **B.**
- D** ecorum adulterium secundae nuptiae 172. n. 9.
- A** egyptii aerem terram solem lunam deos putant 150 **B.** Colunt belluas 65. n. 18. Feles crocodilos serpentes aspides canes 6. n. 11.
- I** is mortuis capillos deponunt 66
- B.** In templis cum luctu eos sepeliunt 66 **B** (n. 18). Sacrificant defunctis ut diis 64 **B** (n. 16). Sacerdotes aegyptiaci tradiderunt homines fuisse quos pro diis Aegyptii colerent 145. n. 5. Ab Aegyptiis nomina deorum ad Graecos venerunt 146. n. 13.
- A** e r duplicis generis 108. n. 16.
- D** eus Aegyptiorum 150 **B.** Pluto 106 **C.**
- A** eschylus 104 **B.**
- A** esculapius deus ob artem 158
- A.** Eius simulacrum opus Phidiae 80. n. 29.
- A** ffectus ad totum hominem pertinent 274. n. 15.
- A** gamemno Iuppiter Lacedaemoniorum deus 4. n. 6.
- A** graulos apud Athenienses colitur 5. n. 9.
- A** gricola non serit nisi prius sylvestrem materiam evulserit 190
- B.** Iactis in terram seminibus messem exspectat 170 **A** (n. 2). [Alcman Medeam colens 62 **A.** n. 10.]
- A** lexander Magnus cum sacerdotibus aegyptiacis colloquitur 144
- A.** Eius epistola ad matrem 145. n. 2. 149. n. 30. — Alexander, callidus quidam saec. sec. veterator, Pariorum deus 140. n. 12.
- A** masis 141. n. 21.
- A** mathusii Onesilum colunt 64 **A** (n. 12).
- A** micitia et discordia duo principia 107. n. 7.
- A** mor erga inimicos 51. n. 8.
- A** mphiarus deus 154 **C.**
- A** ngeli agnoscuntur a Christianis 48 **A.** 124 **A** (n. 8). Pertinent ad doctrinam de numine divino 49. n. 18. Sunt spirituales naturae 222. n. 4. Sine fine perdurantes 252 **D.** **A.** Libero arbitrio instructi 128 **C.** Circa materiam principatum exercent 125. n. 9. Providentia specialis iis commissa 49. n. 19. 128. n. 21. Quidam

- ex iis, nempe circa primum hoc firmamentum constituti, de coelis lapsi sunt 130 D (n. 24). Inde circa aerem et terram versantur 130 A; cf. Epimetr. n. 4. Ex angelis lapsis nati gigantes i. q. daemones 130 A. 131. n. 1. 132. n. 3. Angeli mali motiones excitant cupiditatibus suis congruentes 132 B. Vid. *Daemones*.
- Angelio Delii et Dianae faber** 79. n. 25.
- Anima mundi** 31. n. 15. Anima et corpus hominem efficiunt 246 B. C. 248 B. 264 D. Anima in corporis membris 252 B. Immortalis 144 D. 246 B. Animae rationalis cognatio cum divino flatu 34 A (n. 6). Per se accommodata ad rationem movetur, sive futura praedicens sive praesentia curans 144 A. A corporis passionibus tangitur 276. n. 24. Proprium eius munus corporis appetitus regere 238 D (n. 40). Animae motus a ratione alieni trahunt imagines ex materia et sibi ipsis fingunt 142 C. D. Id maxime patitur anima quum spiritum materiae adsciscit 142 C. Anima peccata multa non nisi cooperante corpore perpetrat 264 A. Iniustum solam animam remunerari aut puniri, corpus quum bene et male factorum particeps fuerit 272 D (coll. n. 15). Finis, ad quem homo creatus, positus est in anima cum corpore iuncta, unde resurrectio hominis necessario sequitur 288 D.
- Animalia** — vid. *Belluae*.
- Antinous deus** 158. n. 16.
- Apollo Orus apud Aegyptios** 146 B. Bacchi (Osiridis) et Isidis filius 146 C. Mendax vates 104 B. Admeto pecus pascit 104 B. Aristaeus Apollo apud Ceos 63. n. 7. Simulacrum Pythii 79. n. 24. Delii 79. n. 25.
- Apoliodorus** „De diis“ 150 B.
- Aqua rerum omnium principium** 84 B. Nestis 106 C.
- Argus** 86 C.
- Aristaeus Iuppiter et Apollo apud Ceos** 62 (n. 7).
- Aristoteles de deo quid sentiat Corp. Apoll. Vol. VII.**
- 32 A (n. 16). Sublunaria negat subesse providentiae divinae 134 C.
- Armeniacus titulus imper.** 2 A; vid. Proll. LXVIII sq.
- Artifex operi anteponendus** 68 D. A.
- Aspides ab Aegyptiis coluntur** 6 A.
- Atheismus Christianis imputatus** 15. n. 1. 19. n. 1.
- Athola Minerva** 78. n. 22. Core vel Proserpina 94 C.
- Athenagoras Atheniensis** 2 A. 186 A; vid. Proll. XXII. n. **). Philosophus christianus 2 A. 186 A; vid. l. c. LXII sq. Eius „Supplicatio pro Christianis“ 2 A; vid. l. c. LXIII sqq. Marco Aurelio eiusque filio Commodo dicata 2 A; vid. l. c. LXV sqq. Anno 177 l. c. LXXIV sq. Coram imperatoribus libere causam christianam defendit 50 C. Sed prudenter l. c. LII. Eius liber „De resurrectione mortuorum“ 186 A. Videtur post Supplicationem scriptus 182 C. Praelectus auditoribus: cuius tamen lectione alii quoque edocerentur 282. n. 15. Plura scripsisse videtur; nam sermones pro veritate „nonnunquam“ praemittit sermonibus de veritate 190 B. Idem facere statuit in libro De resurrectione 190 C. Dicit in Supplicatione se nil sine testibus exponere sed quae a prophetis praedicata sunt 130 A. Resurrectionem philosophicis rationibus fulcit l. c. XLVIII. Cultum Christianorum non describit 175. n. 1.
- Athens s. Minerva** 78. n. 22. Eius simulacrum 78 A.
- Athenienses colunt Erechtheum Neptunum** 4. n. 8. Agraulum et Pandrosam 4. n. 9. Celeum et Metaniram 62 D (n. 4).
- Atropos** 86 B.
- B.
- Bacchus Iovis et Proserpinae filius** 95. n. 18. Aegyptiorum Osiris 146 B. Vinum 114 C.
- Barbari carne humana vescentes** 202. n. 14.
- Belluae generis sui belluis non vescuntur** 16 C. Solo procreantur

dae sobolis tempore miscentur 16
C. Beneficos in se agnoscunt 16
C. Rationis expertes 234 D. Iu-
 stitiae notionem non habent 222
 D (n. 15). Non aptae ad imperan-
 dum 234 D. Apud Aegyptios pro
 diis habitae 65. n. 18. Post re-
 surrectionem non erunt 222. n. 7.
Bonitas dei 126 B. 138 D.
Briareus 86 C.
Brontes 86 C.
Butacidus 64 A.

C.

Cabirea sacra a Diagora publicata
 20 A.
Caelibatus apud Christianos fre-
 quens 172. n. 3.
Callimachus irrisus 158 B.
Canes ab Aegyptiis coluntur 6 A.
Carthaginienses Hamilcarem
 pro deo colunt 64 A.
Castitas Christianorum 167. n. 7.
 168. B. C (n. 18).
Castor et Pollux 154 C.
Causa efficiens prior iis quae fiunt
 90 B. Causae duae secundum
 Stoicos 90 A.
Cei Aristaeum colunt 62. n. 7.
Coleus deus Atheniensium 62 D
 (n. 4).
Centimani 86 C. 92 C.
Ceres et Rhea commutatae 93.
 n. 7.
Christiani in falsam insimulatio-
 nem Atheismi, Thyestearum coe-
 narum et Oedipodeorum concubi-
 tum vocantur 15. n. 1. 19. n. 1.
 160. n. 1. 165. n. 1. 178. n. 1.
 Cur? 175. n. 1; 160 A. 162 A.
 Si vera haec crimina, Christianis
 imputata, nullum poenae genus
 deprecantur 16 D. Sed nemo tam
 impudens qui ista vidisse se dicat
 178 B. Crimina temere Christia-
 nis afficta 10. n. 3. Nil agunt
 mali 8 C. Nullus Christianus ma-
 lefacti convictus 10 B. Nullus
 Christianus improbus, nisi reli-
 gionem christianam simulate pro-
 fiteatur 12 A. Christiani adver-
 sariorum contumelias libenter su-
 stinent, quippe bene apud deum
 audientes 162 B.

Christiani propter confessionem
 nominis, non iuxta examinationem

criminis, poena afficiuntur 11. n.
 7. Nomen eorum odio est 6. n.
 13. Non debet esse exosum, sed
 ad actiones respiciendum 11. n. 8.
 Odio habentur et puniuntur quia
 Christiani dicuntur 12 D. Postu-
 lant ut non nisi criminum convicti
 puniantur 10. n. 1. Postulant iu-
 ris aequabilitatem 14 A. B. Pur-
 gat eos a calumniis doctrina de
 altera vita 164 D. Iis non licet
 quae certo cognoverunt docere,
 aliis licet quidquid lubet dicere
 et scribere 34 D. Iis non con-
 ceditur idem de deo et diis sen-
 tire ac philosophis et poetis 23.
 n. 1. 124. n. 3. Solis Christia-
 nis non conceditur religionis liber-
 tas 6 A. B. 8 C.

Christiani factis, non dictis, va-
 lent 53. n. 19. Indocti apud eos
 deprehenduntur qui utilitatem rei
 christianae, si verbis nequeunt de-
 monstrare, factis declarant 52 A
 (n. 17). Sunt veritatis studiosi
 18 A. Vitam pro veritate luben-
 ter profundunt 18 A (n. 13). Eo-
 rum mores 56 D. Moderatam et
 humanitatis plenam vitam sectan-
 tur 54 B. Eam ad deum omnia
 influentem tamquam ad normam
 dirigunt 162 C. Ne cogitationem
 quidem levissimi peccati admittunt
 162 C. Actiones multo magis aver-
 santur quorum cogitationes fugiunt
 172 A. Diligunt proximos 52 A.
 Se invicem 168 C. Inimicos 51.
 n. 8. Omnia ab his sustinent et
 beneficiis malefacta pensant 8. n.
 22. Verberati non reverberant 52
 A. 178 A. Eorum castitas 167.
 n. 7. 168 B. C (n. 18). Multi
 utriusque sexus apud eos per to-
 tam vitam caelibes 172. n. 3. Cae-
 teri semel tantum in matrimonium
 eunt 172. n. 9. Infantes exponere
 nefas putant 180. n. 17. Specta-
 culis nuntium remiserunt 180 C
 (n. 11). Vitae bona contemnunt
 8. n. 22. Omnium sanctissime de
 imperio romano sentiunt 8. n. 17.
 Pro imperatoribus precantur ut
 imperium eorum augeatur 184. n.
 6. Precantur ut imperium in fa-
 milia Antoninorum permaneat 184.
 n. 5.

- Christiana doctrina non humana sed a deo tradita 50 B. 168 C. Humana videri posset, si ratione tantum niteretur 42 C. Prophetarum vocibus Christiani argumenta sua confirmant 42 D. Utilitatem doctrinae non verbis sed factis demonstrant 53. n. 19.
- Chronus Hercules** 86 B.
- Cibus** cuique animali naturae congruens a deo datus 202 C. Alimentorum triplex expurgatio et secretio 205. n. 14. 207. n. 6. Alimentum illud vere dicitur quod cum partibus corporis coalescit 208 D. Non omnis cibus a deo datus id efficit 208 A. Sed ea tantum pars quae omni coctione expurgata fuerit 210 B. Cibus a natura alienus statim elicitur 210 C. Aut si diutius consistat, morbos gignit nec potest coalescere 210 C. De carne humana degustare teterrimum est 216 B (n. 9) Nullum animal eiusdem speciei animalibus ad vescendum addixit deus 14 C (n. 4). 216 A.
- Cilices** Nioben (Medeam?) colunt 64. n. 10.
- Citharae** non coronantur omissis citharaedis 72 D.
- Cleantes** Corinthius artifex 76. n. 11.
- Clotho** 86 B.
- Coelus** deus 86 B (n. 30). Cum Terra gignit Parcas 86 B (n. 31). Centimanos et Cyclopes 86 B. C. Filios in tartarum detrudit 94 D. Coelo irata Terra gignit Titanes 87. n. 36.
- Cogitationes** malas qui fugit, multo magis actiones aversatur 172 A. Cogitationes indicabuntur 166 B. Cogitatione si paululum inquinetur osculum, a vita aeterna excludit 170 D.
- Columbae** a Syris cultae 156 D.
- Commodus** imperator Marci Aurelii filius 2 A; vid. Proll. LXVII sqq.
- Core** Proserpina vel Athela 94 C. — Minerva a pupilla 94. D.
- Coroplathice** a puella Corinthia inventa 76 D (n. 11. 15. 16).
- Corpus** et anima hominem efficiunt 246 B. C. 248 B. 264 D. Utriusque coniunctio interrumpitur morte 252 B. 254 D. Corpora ex incorporeis constant 182 C. Corporibus antiquiora incorporea 182 B. Corpus resurgens quale 288. n. 8 Vid. *Anima*.
- Cottys** 86 C.
- Crato** Sicyonius graphicos inventor 76 D (n. 11).
- Cretenses** Iovem subripuere ne occideretur 123 D (n. 39).
- Crocodili** ab Aegyptiis culti 6 A.
- Ctesias** 156 D.
- Cultus** rationalis dei 60 D (n. 18). Cultus Christianorum ab Athena-gora non describitur 175. n. 1.
- Cyclopes** 86 C.
- D.
- Daedalus** statuarum inventor 77. n. 19.
- Daemones** quid Thaleti 117. n. 6. Quid Platoni 118 C. D. Quid Athenagorae 131. n. 1. 132. n. 3. Daemones (gigantes) circa mundum errabundi 132 B. Quemadmodum mali angeli, motiones excitant 132 B. Homines decipiunt 136 B. Sanguine victimarum delectantur 137. n. 1. 142 D. Dii qui in simulacris invocantur homines sucre 136 C. At daemones in haec nomina invaserunt 138 C. Hi homines ad simulacra trahunt 136 B. Ad ea quae sunt contra naturam impellunt 138 C. Animas hominum carnalium invadunt 142 D. Fraudem in sanandis morbis committunt 116. n. 3. 143. n. 13.
- Delius** Tectaei et Angelionis opus 79. n. 25.
- Democritus** ab urbe Abderitarum pulsus 162. n. 6.
- Denarius** apud Pythagoreos 29. n. 4.
- Derceto** 156. n. 2.
- Deus** unus ratione ac fide tenetur a Christianis 36 B. Argumentum pro dei unitate 37. n. 2. Unum deum agnoscunt philosophi et poetae 23. n. 1. 34 C. Sola mente cognosci potest 44. n. 2. Ex operibus agnoscitur 22. n. 13. Aeternus et infectus 20 B. 44. B. 108. n. 17. Solus aeternus est infectus 158 C. Infectus, quia quod est non fit sed quod non est

- 22 C. Omnipotens 198 A. B. C. Omniscius 60 C. 164 C. 196 C. Sapiens 232 B. Perfecte bonus 138 D. Ei bonum adiunctum ut color corpori 126 B. Quod deus facere potest id velle potest et vicissim 226. n. 4. Invisibilis 44 B. Impassibilis 44 B (n. 2). Perpe-
 sionis et divisionis expertus 38 D. Totus lumen 164 C (n. 14). Luce circumdatus 44. n. 3. Non constans ex partibus 38 D. Non versans in loco 40 B. Nequit tangi aut loco includi 44. n. 2. Omnia sibi ipse est deus: lumen inaccessum, mundus perfectus, spiritus, potentia, ratio 70 C (n. 6). Nulla re indigus 58 B. 232 C. Non mundo 70 C. Non sacrificiis 59. n. 7. Omnia creavit 42 C. 49. n. 19. Per logon 44. n. 4. 45. n. 8. Mundi conditor supra opera sua versatur, ad eorum providentiam advigilans 38 D. 40 A. Omnia omniscientia et arte gubernatrice conservat et inspicit 60 C. Omnium hominis operum et cogitationum iudex 268 A. Vid. *Trias*.
- Dii alii alibi coluntur** 60 D. 66. n. 19. **Dii Gentilium materia: lapides ligna aurum argentum** 66 C (n. 5). 80 C (n. 34). Saltem in simulacris [tamquam eorum habitaculis] coluntur 80 C (n. 1). Argumentum contra polytheismum 37. n. 2. **Dii non aeterni sunt sed nati** 84 A (n. 17) coll. 82. n. 9. **Eorum origo** 86 B. C. **Figurae et res gestae** 92. n. 3. **Generantur ut belluae** 96 B. **Id nequit fieri** 120 B. **Quae enim ortum habent ea consequitur finis** 120 B. **Deorum nomina invenerunt Orpheus et Homerus et Hesiodus** 74 C. **Ab Aegyptiis ad Graecos venerunt** 146 C (n. 13). **Dii habentur homines ex hominibus nudius tertius nati** 154 C. **Deos philosophi et poetae daemones esse dicunt, aut materiam aut homines** 124 D. **Deos faciunt elementorum mutationes** 114 D. **Potentias naturae** 72 D (n. 14). **Sidera** 74 A (73. n. 15). **Deos homines fuisse testantur poetae** 152. 154. **Alii propter imperium dii a suis appellati** 156 D. **Alii ob robur vel ob artem** 158 A. **Alii metu vel reverentia** 158 B. **Deorum historia nihil habet honesti** 95. n. 21. **Non meliores sunt hominibus** 45. n. 7. **Eorum affectiones** 98 (n. 1). 100. 102. **Serviant hominibus** 104 A. B. **Eorum sepulcra** 152 n. 49. **Deos ad fabulas revocare confirmatio est eorum quae contra deos dicuntur** 114. n. 45. **Frustra ad physiologiam revocantur** 105. n. 1. **De iis ridiculum alia credere, alia non credere** 160 D.
- Diabolus circa materiam a deo factus** 126 B. **Materiae eiusque specierum administrationi praefectus** 126 B (n. 19). 130 D. 132 B. **Libero arbitrio et munere commisso abusus est** 130 A. **Contrariam administrationem exercet** 132. n. 4. **Potestas deo inimica** 126 A (n. 13). **Variis modis agit homines** 136 A. B (n. 25). **Incitavit scriptores gentiles** 131. n. 27.
- Diagoras atheus** 19. n. 3.
- Diana vulnerat et incidit** 138 C (n. 5). **Taurica hospites necat** 138 C (n. 6). **Eius simulacrum Ephesi** 78 A.
- Diomedes Marte firmior** 100 B.
- Divinitas quibus tribuitur ea debent esse aeterna** 88 D.
- Dracaena facta Iovis mater Rhea** 94 D.
- Draco duorum capitum** 85. n. 27. **Deus volubilis** 92. n. 4. **Draco factus Iuppiter cum matre et filia concubuit** 94 D. A.
- E.**
- Elementa sine amicitia permanere non possunt** 106 D. **Sunt visu pulchra propter opificis artem** 72 A. **Non tamen a materiae natura discedunt** 72 A. **Nil amplius possunt quam quod iussa sunt** 72 A. **Sine opifice non movebuntur** 116 D.
- Eleusinia mysteria** 20 A.
- Empedocles** 104 C. **Eius principia** 107. n. 7. 126 A.
- Endoeus Daedali discipulus** 78 B (n. 23).

Ephesus gaudet Dianae simulacro 78 A.

Erechtheus Atheniensium deus 5. n. 8.

Eucharisticus cultus ab Athenagora non describitur 175. n. 1.

Eunuchi 176 D.

Euripides de falsis diis dubius 22 C. D. Unum esse declarat et a materia diversum 28 n. 15. De providentia divina haesitat 134 C.

Europa et Taurus 114 C.

Exponere infantes infanticidium est 180 n. 17.

Extasis prophetarum 42 D (n. 4).

Exustio mundi Stoica 90. n. 8. 109. n. 22.

F.

Fama mendax de Christianis 10 B (n. 3).

Felus ab Aegyptiis cultae 6 A.

Figlinum opus pluris non facimus quam figulum 68 D.

Filius dei — vid. *Logos*.

Finis cuiusque proprius 284 A. Nemo rationis compos frustra quidquam facit 230 A. Finis hominis utpote rationalis creaturae nequit esse voluptas aut indolentia 286 B. Sed in contemplatione dei eiusque legis perpetuo gloriari 288. n. 11. coll. 236. n. 31.

Foetus etiam animal est et deo curae 180 C.

Formae esse nequeunt sine materia et artifice 90 B.

Frater nomen amoris 169. n. 18.

G.

Gentiles de diis non consentiunt inter se 62 D. 64 A. Eorum libidines 176 C. D. Criminum acervum in Christianos effundunt 8 A. Iis Atheismum, Thyesteas coenas, Oedipodeos concubitus affingunt 15. n. 1. 19. n. 1. 160. n. 1. 165. n. 1. 178. n. 1. Cur? 175. n. 1; 160 A. 162 A. Eos vexantur 8 D. Immo vitis eorum insidiantur 8. n. 22. 52 D. Virtutem oderunt in suis, non modo in Christianis 162 A. B. Inimicos diligere non sciunt 52 D. Eorum disciplinae ars verborum, non demonstratio factorum 52 D. Eorum scriptores

veritatem ex parte cognoverunt 36 A (n. 6). 124 n. 3. 130 A (n. 27). Interdum a diabolo incitati 131. n. 27. Iis licet quidquid lubet dicere et scribere 34. n. 3.

Gigantes nati ex angelorum malorum cum virginibus commercio 130 A. Vid. *Daemones*.

Graeci deos suos ex Aegypto acceperunt 146 C (n. 13).

Gratia — Veritatem non invenerunt philosophi et poetae, quia de deo non ab ipso deo sed a se ipsis discere voluerunt 36 A (n. 6).

Gyges 86 C.

H.

Hamilcar Carthaginiensium deus 64 A.

Hector Iliensium deus 4. n. 5. 62. n. 6.

Helena apud Ilienses Adrastea 4. n. 5.

Heliopolis 144 A.

Heraclitus Epheso pulsus 162. n. 6.

Hercules Chronus 86 B. Genuit ovum 86. n. 28. Draco 92. n. 4. Deus ob robur 158 A. Eius furor 152 A. Se ipse combussit 152 A. Herculeus nodus 94. n. 16.

Herodotus 74 C. Fabulator 148 A. Sacerdotibus aegyptiacis in sermonem venit 144 A.

Heroes Thaleti sunt animae hominum a corpore separatae 118 C (n. 6).

Hesiodus deorum nomina invenit 74 C (n. 4). [Medeam colens 62 A. n. 10.]

Homerus deorum nomina invenit 74 C (n. 4). Orpheum imitatur, praecipue de diis 84 A (n. 24). Deorum originem ex aqua repetit 84 A.

Homicidia detestantur Christiani 178 A. B (n. 7).

Homo ex corpore et anima constat 224 A. 238 A. 246 B. C. 248 B. 264 D. Habet liberum arbitrium 128 C. Ratione utitur 234 D. Dei imaginem in seipso fert h. e. mente et ratione praeditus est 236. n. 31. Eius natura inaequalis 254 D. Homo immutabilem habet permansionem secun-

dum animam 252 A. Secundum corpus incorruptionem assequitur beneficio immutationis 252 A. Deus cum condidit propter seipsum, si latior causa spectetur 234 A. Si interior, propter ipsum hominem 234 A. Homo conditus ut sit et vitam sibi convenientem degat 236 C (n. 35). Ut sapientis vitae particeps sit et semper in dei magnificentia contemplanda permaneat 240 C (n. 6). Perpetuitate destinatus ut in dei cognitione eiusque lege ac iustitia in aeternum permaneat 236. n. 31. Ad hoc ei mens et ratio data 248 A (n. 18) 288 A. (n. 11). Debet iuxta insitam legem et rationem vivere 286 B. Vid. *Finis*. A daemoniaca motione varie agitur 136 D. B. Eius cognatio cum materia 142 C.

Homonyma 52 C.

Hyacinthus ab Apolline interfectus 104. n. 36.

I.

Idola quomodo miracula patrent 116 A. Opera dei si colere non licet, multo minus hominum 74 A. B. Vid. *Simulacra*.

Ieremias 42 D.

Iesaias 42 D.

Ignis aeternus 164 D.

Ilienses Hectorem et Helenam colentes 4. n. 5. 62. n. 6.

Imago divina quid 236. n. 31.

Imagines deorum recentiori tempore inventae 74 B. C.

Immortalitas hominis dispar angelicae 250 D. 252 A. B (n. 4. 10).

Incredulitas 192 C. D.

Indolentia finis hominis non est 286 B.

Infantes, quia nihil boni aut mali fecerunt, non iudicabuntur 244. n. 19. Vid. *Exponere*.

Inimici a Christianis dilecti 51. n. 8.

Ino post furorem dea Leucothea 155. n. 18.

Inspiratio — vid. *Prophetiae*.

Isis aevi natura ex qua omnia 112. n. 84. Eius mysteria 112 B.

Iudicium dei ad totum hominem,

ex corpore et anima constantem, pertinet 264 D. Id si non esset, nihil amplius haberent homines quam belluae 268 A. Est propter liberum hominum arbitrium 128 C. Id non effugient Minos et Rhadamanthus 54 C. Immo neque eorum pater 54 C (n. 9). Iudicium negant futurum qui resurrectionem non credunt 182 A. Christiani, in iudicio ne damnentur, sancte vivunt 56 A. In praesenti vita referunt nec boni debita praemia nec mali debitas poenas 264 A. 270 C. D. Nulla merces boni aut mali, si aut anima et corpus pereunt aut solum corpus 270. n. 3 274. n. 15. Totius vitae rationem deo reddemus 54 B. Ipsae cogitationes iudicabuntur 166 B. Non iudicabuntur infantes 244. n. 19. Nonnulli resurrectionem solo argumento a iudicio dei deducto volunt suffultam esse 244. n. 16.

Iuno terra 106 C. Aer 34. n. 21. 108 A (n. 14). Samia et Argiva Smilidis opus 80. n. 26.

Iuppiter in antro natus 158 C.

Patrem in tartarum detrussit 94 D.

Uxore usus est sorore 166. n. 4.

Matri Rheae vim intulit 94 D.

Item filiae Proserpinae 94 A. Ex

matre et filia liberos suscepit 166

A. Ut comprehendi non posset,

devoravit Phaeetem 96 B. C (n.

29). Posterior coelo et terra et

Cretensibus 122 D (n. 39). Eius

sepulcrum in Creta 158 B. Non

effugiet ultimum iudicium 54 C

(n. 9). Aristaeus Iuppiter apud

Ceos 63. n. 7. Agamemno Iup-

piter apud Lacedaemonios 4. n. 6.

Iuppiter est ignis 106 C. Fer-

vida essentia 34. n. 21. 108. n. 13.

Est ex Saturno natus aer 110 A.

Tempestas coelum serenans 108 A.

Mas et femina, aer biformis 108 A

(n. 16). Iovis cum Europa et

Leda coitus = terrae et aeris coi-

tus 114 C (n. 46).

Iustitiae est par pari referre

178 A. Ei convenit ut nemo

prius puniatur quam convictus est

10 C. Brutis est nulla iustitiae

notio 222 D (n. 15).

L.

Lacedaemonii Agamemnonem et Philonem deos colunt 4. n. 6. Etiam Menelaum 62. n. 5.
Lachesis 86 B.
Leda et Cycnus 114 C.
Lex insita hominibus 286 B.
Liberum arbitrium angelorum et hominum 128 C. Alloqui nec vitium esset nec virtus nec iustum iudicium 128 C.
Logos cum deo ante mundum, utpote ab aeterno λογικῶν 46 D. Mens et logos patris est filius dei 46 C, 124 A. Est filius non separabilis 84 D. Pater in filio et filius in patre, quia una in utroque natura divina 46 n. 9. Filius in idea et actu 45. n. 8. Prima patris progenies, quia prodiit ut omnium idea et actus foret 46 D (n. 12). Per logon omnia a deo creata, ornata, conservata 30 A. 44. n. 4. Secundum logon et per logon facta omnia, quum pater et filius unum sint 45. n. 8. Vid. *Trias*.
Ludi gladiatorum 178 B. Hos ludos Christianis spectare non licet 180 C.
Lupanaria Gentilium 176 C.
Lysander Samiorum deus 63. n. 9.
Lysis 28. n. 2.

M.

Marcus Aurelius 2 A. **Armeniacus Sarmaticus Philosophus** 2. n. 2. Summa eius eruditio, prudentia, lenitas, pietas in verum numen: Proll. LII sq. Non ignota ei prophetarum scripta 42 D. Solis Christianis non providet 8 C. Sub eo summa iudiciorum aequitas 12 D. Solis Christianis fit iniuria ob nomen 6 B. 12 D. Vetuit Christianos deferri 17. n. 10. Christiani sunt fido in imperatoriam domum animo 18 D. Precantur ut imperium in familia Antoniniana permaneat 184 D (n. 5).
Mars Iovis adversus Titanes auxiliator 100 B. Venerem vulnerat 100 B (n. 15). **Diomede** infirmior 100 B. **Caede inquinatus** et

perniciosus deus 100 B. **Adulter** 100 C.
Materia informis 198 B. **Creata a deo (per logon)** 20 B. 47. n. 12. **Corruptioni obnoxia** 20 B. **Magnum inter eam et deum discrimen** 20. n. 9. **Capax omnium formarum** 68 D. **Dei arti obsequitur** 68 D. **Sine opifice deo formam accipere non potuit** 68 D. **Est causa patiens** 90 A. **Non materiae sed deo tribuendus honor mundi descriptionis** 68 A. **Ab ea peti non debent quibus ipsa caret** 72 A. **Materiae species** 69. n. 13. 109. n. 20. 127. n. 19. **Si materiae species dii habentur, aeterno aequantur corruptibilia** 68 D.
Matrimonium ineunt Christiani secundum leges suas 170 D (n. 1). **Propter procreationem liberorum** 170 D (n. 1). **Secundum matrimonium improbant** 172 B (n. 9). 174 B. C (n. 15).
Medea dea 62 A (n. 10).
Medica mensa 202. n. 13.
Medicus pharmacum salutare non dat nisi prius vitiositatem expurgaverit 190 B.
Mel et serum quomodo probantur 56 A (n. 24).
Melicertes 155. n. 18.
Memphis 144 A.
Mendacium arguere minus est quam veritatem confirmare 228 A. **Mendacii** semper aliquid adnascitur veritati 186 B (n. 2).
Menelaus Lacedaemoniorum deus 62. n. 5.
Mercurii virga imago concubitus 94 A (n. 17). **Trismegistus** 148 A.
Meretrix pudicam proverbium 175. n. 1. **Meretrices** prostant apud Gentiles 176 C.
Metanira Atheniensium dea 62 D (n. 4).
Minerva dicitur Core a pupilla 94. n. 11. **Sive Athena [s. Athela]** 78. n. 22. **Mens per omnia dimanans** 112 B. **Eius simulacrum** 78 B.
Minos inferorum iudex 54 B.
Miracula simulacrorum Gentilium 82. n. 8. 116 A. 140 A. B.
Moralis doctrina Christianorum probat eos non esse atheos 50 B.

- Caeteras quoque criminationes ab iis propulsat 160 sqq.
- Mors** interrumpit corporis et animae coniunctionem 252 B. 254 D. Vitae egenae consequens 252 A. Mors nostra non comparanda bel-luarum morti 252 A. A Christianis contemnitur 19. n. 13. Mors et somnus gemelli 54 C (n. 12). Mortis frater somnus 254 C (n. 17).
- Moses** 42 D.
- Mundus** a deo per logon creatus, ornatus, conservatus 30 A. 44 B (n. 4). Spiritu dei continetur 31. n. 15. Eodem regitur 26 A. Magnitudine et dispositione praeclarus 68 B (n. 1). 136 A. Eius figura, ordo etc. sunt dei colendi pignora 22 C (n. 13). Eo non indiget deus 70 C. Sed indiget deo 262 C. Mundus perfectus ipse sibi est deus 70 C (n. 6). Eius exustio iuxta Stoicos 90. n. 8. 109. n. 22.
- Mysteria** passiones sunt deorum 150 B. C. 164 A. Eleusinia et Cabirorum 20 A. Ea nefas vulgare 20 A (n. 3).
- N.
- Natura** qualitatis expers 46 D. Potentiae naturae in deos relatae 72 D (n. 14).
- Neptunus** Erechtheus 4. n. 8. Potus 108. n. 15.
- Neryllinus** in Troade cultus 139. n. 12.
- Nestis** aqua 106 C.
- Niobe** [Medea?] Cilicum dea 64. n. 10.
- Nomen** nullum suâ sponte bonum aut malum 10 C. Nomina odio non digna sed prave facta 6 B. 12 C.
- Numerus** non enarrabilis deus 28 B. Denarius Pythagoreorum 29. n. 4.
- Nundinae** impudicitiae apud Gentiles 176 C.
- O.
- Oculi** ad quem usum creati 166 B.
- Oedipodei** concubitus Christianis imputati 15. n. 1. 160. n. 1. 165. n. 1. Cur? 169. n. 18.
- Olympia** 140 A.
- Onesilus** Amalhusiorum deus 66. n. 12.
- Opera** dei non colenda 74 B.
- Opifices** diversi a deo 220 A.
- Opsimus** 28. n. 2.
- Orpheus** deorum originem ex aqua repetit 84 A. Deorum nomina invenit 74 C (n. 4). 84 A. Eorum nascendi modos et res gestas dixit 84 A. 166 A. Eius theogonia 86 B. C. Eum imitatur Homerus 84 A. Eius caerimoniae a Diagora prolatae 20 A.
- Orus** Isis et Osiridis filius 112 B (n. 36). Apollo apud Graecos 146 B. Typhonem deiecit 146 B.
- Osculum** Christianorum 170. n. 22 et 23.
- Osiris** Bacchus apud Graecos 146 B. A Typhone occisus 112. n. 36. Eius sepulcrum apud Aegyptios 112 B. 152 C. Est frumenti satio 112 B (n. 41).
- Ovum** primogenitum 96. n. 27.
- P.
- Paederastia** Gentilium 176 D.
- Pandrosos** apud Athenienses colitur 5. n. 9.
- Parcae** 86 B (n. 31).
- Parium** habet statuas Alexandri et Protei 140 D.
- Pater** — vid. *Trias*.
- Pax** alta imperii romani 6 B (n. 15).
- Peccata** unde oriuntur 274. n. 15. Ea non committunt qui deum omnia intueri sciunt 164 C. Qui aliam vitam et iudicium exspectant 164 D. Et corpus cum anima punitum iri credunt 182 A. 264 A. 278 A. Cogitatio vel sola abducit a deo 172 A. Teneri infantes non peccant ideoque non iudicabuntur 244. n. 19. Vid. *Virtus*.
- Peripatetici** de mundo et anima quid statuunt 72. n. 11.
- Persæus** ob robur deus 158 A.
- Phanes** deorum primogenitus 96 B (n. 27).
- Phidias** Epidaurii Aesculapii faber 80. n. 29.
- Philippus**, Butacidae filius, Siculorum deus 65. n. 11.
- Philolaus** omnia a deo tamquam in carcere comprehendi docet 28 B.

- Philonoe**, Tyndari filia, dea Lacedaemoniorum 4. n. 6.
- Philosophus** titulus imper. 2 A; vid. Proll. LXX sq. Philosophorum studia inania 50 C. Ii de deo etc. inter se dissentiunt 36 A. Veritatem unius dei plene invenire non potuerunt quia non a deo sed a seipsis de deo discere voluerunt 36 A (n. 6). 124. n. 3. Non puniuntur 13. n. 18.
- Pictoriae** inventor 76 C. D.
- Pietas** non est ex multitudine sacrificiorum aestimanda 58 A.
- Pindarus** 152 A.
- Piscium** instar vivere proverbium 176. n. 7.
- Plastics** inventor 76 D. A.
- Plato** 72 A. 88 D. Aeternam mentem et deum contemplatur 120 A. Unum et aeternum deum admittit 30 D. Scit deos nec gigni posse nec gignere 120 B. De daemoneibus 118. 120. De mundo 72 D. Eius principiis non repugnat resurrectio 182 C. Sibyllam memorat 156. n. 6.
- Pluto** aer 106 C.
- Poena** non deprecatur a Christianis, si quis eos arguere potest criminis 10 A.
- Poetae** diis indigna tribuunt 44 B (n. 7). Veritatem unius dei tantum ex parte cognoverunt 36 A (n. 6). 124. n. 3. Veritatem ex parte praedicarunt 130 A (n. 27).
- Pollux** 154 C.
- Praxiteles** Veneris Cnidiae faber 80. n. 28.
- Proces** pro imperatore eiusque imperio 184 D. E (n. 6).
- Principium** aqua 84 B.
- Prophetae** Gentilibus non ignoti 42 D. Per spiritum sanctum tamquam instrumenta pulsati 36 B (n. 12). Mente extra se rapti impellente spiritu divino quae ipsis inspirabantur locuti sunt 42 D (n. 4. 6). 48 D.
- Proserpina** filia Iovis ex matre 92. n. 6. Monstrum 92 C (n. 8). Dicitur Core et Athela 94 C. Vim ei intulit Iuppiter in draconem versus. 94 A (n. 18).
- Proteus** se in ignem circa Olym-
- pium iniecit 140 A (n. 18). Partiorum deus 140. n. 12.
- Providentia** divina 42 B. C. 116 D. Iuxta Aristotelem 134. n. 13. A nonnullis negatur 136 A. Eam debent agnoscere qui creatorem agnoscunt 262 B. Ut navis sine gubernatore ita nec elementa sine providentia 114 D. Unaqueque creatura indiget providentia 262 C. Generalem deus omnium gerit, eam quae partes attingit angelis commisit 128 n. 21 (135. n. 15).
- Pythagoras** cum trecentis igne combustus 162. n. 6. Eius principiis non repugnat resurrectio 182 C. Pythagorei de deo quid sentiant 28 C (n. 5).
- Pythius** Theodori et Teleclis opus 79. n. 24.

Q.

- Qualitatum** expers natura 46 D.
- Quaternarius** Pythagoreorum 29. n. 4.

R.

- Ratio** tutior experientia ad confirmationem veritatis 260 D. Rationi serviendum, non imperandum 180 D (n. 18). Creaturae ratione praeditae finis 236. n. 31. 288. n. 11. Ratione utentia non debent rationis expertibus subiici 234 D.
- Reges** in praecipuo quodam dei praesidio sunt 83. n. 15. Coellitus regnum acceperunt 82 D.
- Regnum** coelitus datum 82 D.
- Religio** non potest cognosci sola ratione 36 A. Religio christiana posset humana videri, si ratione tantum niteretur 42 C. Non humana est sed a deo tradita 50 B. 168 C. Prophetarum vocibus confirmata 42 D. Eius utilitas non verbis sed factis demonstratur 53. n. 19. — Religionis libertas ab imperatoribus concessa populis imperio romano subiectis 2 A. 4 B. 6 A. Sed non Christianis 6 B. 8 C.
- Resurrectio** 288. n. 8. Etiam a philosophis agnoscitur 182 B. C. Non repugnat Platonis et Pythagorae principiis 183 n. 12. Est

- maximum incitamentum ad vitae pietatem 182 A. 264 A. 278 A. A multis omnino reicitur 190 C. Alii dubitant 190 C. Res ipsa nullam iis ansam suppeditat 192 C. Qui resurrectionem negant demonstrare debent vel non posse deum vel nolle mortuos resuscitare 194. n. 9. Deo, si resuscitare mortuos non posset, deneganda esset scientia et facultas 194 B. Utraque vero probatur ex opere creationis 196—200 (198 n. 1). Utraque defenditur contra obiectiones circa corpora humana vel a bestiis vel ab hominibus devorata 200—218 (199. n. 11. 214. n. 20. 218. n. 10). Et circa opera opificum contrita quae renovari nequeant 218—220. Deus, si resuscitare mortuos nollet, id nollet vel quia iniustum vel quia ipsi indignum 220 B. Sed non iniustum est: nam nulla fit iniuria angelis 222 C (n. 4). Neque brutis et inanimis 222 C. Neque hominum animae aut corpori 224 A. Non deo indignum est: nam si indignum ei non fuit corpus corruptibile facere, neque indignum ei erit incorruptibile corpus facere 224 B. Resurrectio probatur (229. n. 21. coll. 240 C. n. 1. 260. n. 1) ex causa ob quam homines creati 230 C. 230 (n. 1)—240. Ex communi hominum natura 230 C. 246 (n. 5)—260. Ex futuro creatoris iudicio super homines 230 C. D. 260 (n. 8)—282. Ex ultimo hominum fine 240 D. 282 (n. 1)—290. Animalia non resurgent 222. n. 7. Vid. Proll. LVII—LXI.
- Rhadamanthus** inferorum iudex 64 B.
- Rhea** et **Ceres** commutatae 93. n. 7. Cum ea concubuit Iuppiter 94 D. Virilia execat 138 C. (n. 4). Est terra 110 C.
- Romanum imperium** religionis libertatem concedit 2 A. Eius pax alta 6 B (n. 15). Christiani precantur ut augeatur 184. n. 6. Et in familia Antoniniana permaneat 184. n. 5.
- S.**
- Sacrificia** sanguine non vult deus 59. n. 7. Sacrificium ei carissimum si eum cognoscamus 60 B. Oportet ei incruentum sacrificium offerre h. e. rationalem cultum praestare 61. n. 18.
- Samii** Lysandrum colunt 63. n. 9.
- Sapientia** divina distat a mundana 130 A. Sapientiae et iustitiae dei operum omnium custodia et providentia assignanda 262 B. Sapientia filius dei 124 A (n. 7).
- Sarmaticus** titulus imper. 2 A; vid. Proll. LXX.
- Saturnus** verenda patris exsecuit eumque curru deiecit 94 D. Filios voravit 94 D. In tartarum destruitur 102 C. Saturnum tempus esse dicunt 110 C. Rhea terra ex eo concepit 110 C. Hinc devorat genita 110 C. Saturni virilium abscissio viri et mulieris concubitus 110 C. Furor temporis mutatio 110 C. Vincula et tartarus sunt tempus 110 D (n. 29). Saturni simulacrum 111. n. 30.
- Saurias** Samius sciagraphiae inventor 76. n. 11.
- Sciagraphia** a Sauria inventa 76 D.
- Scriptura** sacra — vid. *Prophetarum*.
- Semele** vitis 114 C. Fulmen solis aestus 114. n. 43.
- Semen** 256. n. 3.
- Semibelluae** 214 D (n. 21). 218 D.
- Semiramis**, filia Decretis, dea Syria 156. n. 2.
- Serpentes** ab Aegyptiis culti 6 A.
- Serum** 57. n. 24.
- Servi** sunt Christianis, aliis plures aliis pauciores 178 B.
- Sibylla** Platoni memorata 156. n. 6.
- Siculi** Philippum colunt 64 A (n. 11).
- Sidera** non ut dii colenda 74 A (73. n. 15).
- Simulacra** (statuae) ex materia confecta 66 C. Apollinis (Delii et Pythii), Dianae, Iunonis (Argivae et Samiae), Minervae (Athe-

- nae et sedentis) 78 A. B. Aesculapii, Veneris, aliorum 80 B. Neryllini 138 D. 140 A. B. Alexandri et Protei 140 D. A. B. Recentia 74 B. Nota non erant ante artes inventas 74 C. 76 C. Coluntur pro diis a Gentilibus 66 C. 80 C (n. 34). Aut dii saltem inhabitare simulacris putantur 80 C (n. 1). His simulacris efficacia (miraculosa) affingitur 82. n. 8. Multis in locis miracula sub nomine simulacrorum eduntur 116 A. 140 A. B. Animae motus a ratione alieni pariunt visa simulacrorum insaniae congruentia 142 C. Tum daemones superveniunt et perficiunt ut tamquam ex simulacris visa effluant 142 D.
- S**milis Iunonis Samiae et Argivae faber 80. n. 25 et 26.
- S**ocrates morte affectus 162 B.
- S**omnus — vid. *Mors*.
- S**ophistae tanguntur 51. n. 8. 52. n. 15.
- S**ophocles unum deum agnoscit 26 A.
- S**oror nomen amoris 169. n. 18.
- S**pectacula reiiciunt Christiani 180 C (n. 11).
- S**piritus sibi ipso est deus 70 C. Spiritu et potentia deus circumdatus 44 B. Spiritus sanctus dei effluvium 48 D. Effluvium ut lumen ab igne 124 A. Emanans et rediens ut radius solis 48 A. Spiritus dei mundum regit 26 A. Omnia continet 31. n. 15. In prophetis operatur 42 D (n. 4. 6). 48 D. Spiritus propheticus 46 D. Vid. *Trias*. Spiritus dei mundum s. materiam pervadens iuxta Stoicos 32 C (n. 20). 108 B (n. 19).
- S**tauae — vid. *Simulacra*.
- S**tatuariae artis inventor 76 D. A.
- S**teropes 86 C.
- S**toici deum nominibus multiplicant, revera unum agnoscunt 32 B (n. 17). Deum definiunt ignem artificiosum 32 B. Cuius spiritus mundum s. materiam pervadit 33. n. 20. 109. n. 19. Quid de Iove, Neptuno, Iunone statuunt 108 A. B. Spiritum dei pro variis materiae mutationibus aliter vocant 108 B. Docent exustionem mundi 90. n. 8. 109. n. 22.
- S**tuprum apud Gentiles 176 C.
- S**tyx in proelio occumbens 102 C.
- S**yri columbas et Semiramam colunt 156 D. Syria dea Semiramis 156. n. 2.
- T.**
- T**ectaeus Delii et Dianae faber 79. n. 25.
- T**elecles Pythii faber 79. n. 24.
- T**empli et sepulcri nomina interdum promiscue usurpata 150. n. 34.
- T**enedii Tennem colunt 4. n. 7.
- T**ennes Tenediorum deus 4. n. 7.
- T**erra instar centri stabilita 60 B. — Dea 86 B (n. 30). Eius filii et filiae 86 B. C.
- T**etractys Pythagorea 29. n. 4.
- T**hales dividit in deum daemones heroes 117. n. 6.
- T**hasii Theagenem colunt 62 A (n. 8).
- T**heagenes Thasiorum deus 62 A (n. 8).
- T**hebae 144 A.
- T**heodorus Milesius plasticus inventor 78. n. 19. Pythii faber 79. n. 24.
- T**heologia christiana patrem et filium eius et spiritum sanctum et angelos agnoscit 49. n. 19. 124 A. Theologia Gentilium absurda 90 B.
- T**hyestae coenae Christianis imputatae 15. n. 1. 160. n. 1. 178. n. 1. Cur? 175. n. 1.
- T**hyestes stupravit filiam 166 A. n. 6. Eius coenae tragicae 202 B.
- T**itanes 102 D. Cum Gigantibus commutatae 87. n. 36.
- T**rias — Christiani agnoscunt deum et filium eius et spiritum sanctum 124 A. 44 — 48. Unitos secundum divinitatem, distinctos ordine 124. n. 6. Trium unio et in unitate distinctio 48. n. 16. 56 D. Pater in filio et filius in patre, unitate et potentia spiritus 46. n. 9. Filii cum patre unio, patris cum filio communicatio 56 D. Logos vel Sapiencia filius patris 124 A. Spiritus effluvium patris ut radius solis (emanans et rediens) 48 A. Ut lumen ab igne 124 A.

Troas statuas Neryllini colit 138 D.
Tyndareus 4 B.
Typho Osiridis frater 112. n. 36.
 Eum Orus deiecit 146 B.

U.

Uxori quando misceri licet 170
 D. A.

V.

Venus vulnerata a Diomede 100 A.
 A Marte 100 B. Hetaera 80.
 n. 28. Est cupiditas 110 C. Cnidi-
 diae simulacrum 80 B.
Veritas ut confirmetur, ratio tu-
 tior experientiâ 260 D. Sermo
 pro veritate et de veritate 188 D
 (n. 11). 228 A. B (227. n. 8).
 Christiani vitam pro veritate lu-
 benter profundunt 18 A. n. 13.
 Vid. *Mendacium*.
Vipera a Phaneo genita 96 B.
Virginitas commendata 172 A
 (n. 3).
Virtus et vitium cogitari nequeunt

in sola anima 276 D. Vid. *Anima*.
 Recte et prave facta sunt corpori
 et animae communia 272 C. D.
 278 A. Nec virtus nec vitium est
 sine libero arbitrio 128 C. Vir-
 tus cum vitio pugnat 16 D (n. 8).
 160 A (n. 5). Vid. *Iudicium*.
Vita praesens parvi aestimanda 54
 C. Quia spem futurae habemus
 170 D. 238 A. 254 C. D. Futura
 melior 164 D. Vita aeterna cum
 deo extra omnem mutationem 164 D.
 Ad futuram vitam beatam perdu-
 cimur si deum eiusque legem
 cognoscamus 54 C (n. 13. 14).
 Item spiritum sanctum 56 D. Si
 puri ab omni delicto simus 56 D.
Vitium — vid. *Virtus*.
Voluptas finis esse hominis non
 potest 286 B.
Vulgus, quod fabulas adscivit, de-
 doceri nequit 120 B. Internoscere
 nequit quid materia sit et quid
 deus 66 C (n. 1).

15, 53.	De res. c. 16. n. 6.		Ad Colossenses.
—	— c. 18. n. 28.	3, 11.	Suppl. c. 16. n. 5.
	II. ad Corinthios.		I. ad Timotheum.
5, 10.	De res. c. 18. n. 28.	2, 2.	Suppl. c. 37. n. 9.
	Ad Galatas.	6, 16.	— c. 16. n. 6.
			Ad Hebraeos.
4, 9.	Suppl. c. 16. n. 12.	11, 11.	Suppl. c. 22. n. 27.

2. **Scriptorum profanorum.**

Orphei Fragm.		Suppl. c. 18. n. 24.
—	—	— c. 18. n. 37.
—	—	— c. 20. n. 25.
Homeri Odys. 8, 296—298.		— c. 21. n. 22.
— — 8, 308—309.		— c. 21. n. 16.
— — 21, 28—29.		— c. 29. n. 2.
— Iliad. 2, 820—821.		— c. 21. n. 26.
[— — 3, 39.		— c. 26. n. 20.]
— — 4, 23.		— c. 21. n. 3.
— — 4, 24.		— c. 21. n. 4.
— — 5, 31.		— c. 21. n. 20.
— — 5, 376.		— c. 21. n. 14.
— — 5, 858.		— c. 21. n. 17.
— — 9, 499—501.		— c. 13. n. 15.
— — 14, 201 (302).		— c. 18. n. 21.
— — 14, 246.		— c. 18. n. 24.
— — 14, 315—327.		— c. 21. n. 28.
— — 15, 605.		— c. 21. n. 19.
— — 16, 433—434.		— c. 21. n. 9.
— — 16, 522.		— c. 21. n. 11.
— — 16, 672.		— c. 12. n. 12.
— — 20, 131.		— c. 18. n. 6.
— — 22, 168—169.		— c. 21. n. 6.
Hesiodi Theog. 27.		— c. 24. n. 28.
[— — 961.		— c. 14. n. 10.]
— Oper. 277—278.		— c. 34. n. 7.
— Fragm.		— c. 29. n. 5.
Herodoti Histor. 2, 3.		— c. 28. n. 28.
— — 2, 41.		— c. 28. n. 18.
— — 2, 53.		— c. 17. n. 6.
— — 2, 61.		— c. 28. n. 36.
— — 2, 86.		— c. 28. n. 50.
— — 2, 144.		— c. 28. n. 5.
— — 2, 156.		— c. 28. n. 15.
— — 2, 170.		— c. 28. n. 42.
Pindari Pyth. 3, 54—58.		— c. 29. n. 6.
Aeschylis Fragm. inc. fab.		— c. 21. n. 37.
Sophoclis Fragm.		— c. 5. n. 13.
Euripidis Alcest. 1—2.		— c. 21. n. 32.
— — 8—9.		— c. 21. n. 33.
— Cycl. 332—333.		— c. 25. n. 14.
— Dan. s. Belleroph.		— c. 29. n. 11.

Euripidis Ino.	Suppl. c. 29. n. 17.
— Melan.	— c. 5. n. 8.
— Fragm. inc. fab.	— c. 5. n. 4.
— — —	— c. 5. n. 6.
— — —	— c. 25. n. 5.
— — —	— c. 25. n. 12.
Tragici inc. Fragm.	— c. 26. n. 9.
Empedoclis Fragm.	— c. 22. n. 3.
— — —	— c. 22. n. 7.
Platonis Gorg. p. 523.	— c. 12. n. 7.
— Tim. p. 27.	— c. 19. n. 5.
— — p. 28.	— c. 6. n. 10.
— — —	— c. 23. n. 37.
— — p. 40.	— c. 23. n. 12.
— — p. 41.	— c. 6. n. 13.
— Phaedr. p. 246.	— c. 23. n. 32.
— Ep. II. p. 312.	— c. 23. n. 26.
Callimachi in Iov. 8—9.	— c. 30. n. 18.
Sibyllin. Oracc. III. 108—113.	— c. 30. n. 7.
Proverbium vetus.	— c. 34. n. 1.
— — —	— c. 34. n. 7.

Locus quo usus est

Methodius ap. Epiphan. et Phot. **Suppl. c. 24. n. 17.**

Locus Aretae Caesariensis ἀνέκδοτος
de resurrectione. **De res. c. 5. n. 1.**

IV. Index scriptorum in Prolegomenis et Adnotationibus allegatorum.

Numeri designant paginas.

1. Scriptorum veterum.

Achilles Tat. 10. 62.	Dionysius Hal. 70.
Aelianus 2. 28. 55. 202.	Empedocles 88. 105. 107.
Aeneas Gaz. 223.	Epictetus 16.
Aeschylus 104. 233.	Epiphanius 65. 127.
Apollodorus 4. 5. 62. 87. 155.	Euripides 23. 24. 25. 104. 133. 134.
135. 154. 155. 214.
Apollonius Rhod. 93.	Eusebius LXV. LXXV. 5. 15. 20. 24.
31. 33. 49. 62. 63. 86. 92. 105.
106. 116. 119. 121. 126. 135. 143.
172. 179.
Aretas (ἀρέξδ.) 203.	Eustathius 78. 108. 138.
Aristophanes 16. 20.	Gellius 29.
Aristoteles 32. 57. 134.	Gregorius Naz. 22.
Arnobius 19. 80. 81. 82. 96.	Gregorius Nyss. 199.
Athenaeus 62. 76. 80.	Hadrianus 17.
Augustinus 66. 82. 199. 214.	Heracitus 70.
Basilius 187.	Hermas 172.
Callimachus 4. 159.	Herodotus 65. 75. 96. 113. 141. 145.
146. 147. 148. 150. 151. 152. 202.
Capitolinus LXVII. LXVIII. LXX.
LXXIII.	Hesiodus 55. 64. 87. 110. 131. 153.
176.
Celsus 81.	Hesychius 93. 99.
Chrysostomus 238. 250.	Hieronymus 174.
Cicero 5. 20. 22. 24. 25. 33. 71.
220. 228. 238. 263. 269.	Homerus 55. 60. 62. 82. 84. 85. 99.
100. 101. 102. 103. 131. 140. 153.
215. 274.
Claudianus 133.	Iamblichus 28. 86. 128.
Clemens Alex. 6. 19. 20. 24. 25.
31. 33. 37. 81. 98. 108. 119.
121. 126. 171. 174. 187. 234.
235 (em.).	Ioannes Dam. 16. 38. 194.
Constitutiones Apost. 174.	Iosephus 3.
Cyprianus 51. 53. 116. 144.	Irenaeus 58. 59. 72. 117.
Cyrillus Alex. 98.	Isocrates 2. 82.
Cyrillus Hieros. 199.	Iulianus 51.
Demosthenes 81. 214.	Iustinus Mart.: 1 ^o . Opera indubitata
(Apologia utraque et Dialogus =
Diodorus Sic. 5. 63. 64.	
Diogenes Laert. 20. 105. 202. Epi-
metr. n. 4.	

- Corp. Apoll. Vol. I—II) LII. LXIV.
8. 10. 11. 14. 15. 17. 19. 23. 30.
32. 36. 39. 40. 42. 44. 45. 46. 48.
51. 53. 54. 56. 66. 69. 73. 90. 121.
129. 130. 131. 132. 137. 139. 158.
160. 165. 167. 171. 172. 176. 179.
222. 257. 262. 271. — 2°. Dubia
(Vol. III) 9. 23. 25. 27. 30. 37.
45. 50. 51. 53. 59. 81. 84. 89.
104. 122. 139. 164. 180. 182. 198.
247. 257. 262. 272. — 3°. Sub-
diticia (Vol. IV—V) 190. 199.
232. 257.
- Iuvenalis 65.
Lactantius 20. 22. 59. 65. 81. 82.
113. 116. 138. 144. 187. 228.
Lampridius LXVIII. LXXIV. LXXV.
Leo Diac. 14.
Livius 62
Lucianus 24.
Lycophron 4. 5. 150.
Lycurgus 139.
Lysias 20.
Macarius 37.
Macrobius 71.
Melito 17.
Methodius 127.
Minucius Fel. 18. 19. 22. 34. 44.
53. 59. 65. 70. 71. 90. 96. 98.
116. 117. 137. 138. 144. 165. 168.
172. 173. 175. 178. 179. 180.
Nemesius 204. 206. 230. 269.
Origenes 31. 172.
Orpheus 85. 87. 93. 95. 96.
Ovidius 62. 138. 155.
Pausanias 4. 5. 28. 62. 79. 80.
Phaedrus 16.
Philippus Sid. XLVIII. LXIII. LXIV.
Philo LXV. 3. 236. Epimetr. n. 4.
Philostratus 4.
Photius LXIII. 127.
Phrynichus 190.
- Pindarus 120. 153.
Plato 3. 23. 30. 54. 60. 73. 89. 105.
118. 120. 122. 162. 193. 215.
222. 227. 263. 271. 284.
Plinius 16. 76. 77. 80. 95.
Plutarchus 5. 20. 24. 31. 34. 60. 63.
69. 78. 85. 86. 93. 98. 106. 112.
118. Epimetr. n. 4.
Polybius 62. 258.
Pomponius Mela 202.
Porphyrius 93. 96. 105. 128.
Proclus 10.
Propertius 274.
Prudentius 180. 185.
Seneca 154. 224.
Sextus Emp. 154.
Sibylla 156.
Sophocles 27. 60. 139. 171.
Sozomenus 51.
Stobaeus 24.
Strabo 5. 76.
Suidas 19.
Synesius 4. 16.
Tacitus 144.
Tatianus (Corp. Apoll. Vol. VI) 11.
19. 45. 46. 53. 73. 80. 84. 90. 93.
94. 105. 116. 131. 138. 142. 152.
159. 160. 164. 198. 219. 255. 272.
280.
Tertullianus 8. 12. 13. 17. 19. 22.
42. 46. 51. 53. 59. 66. 71. 96. 98.
111 (em.). 116. 131. 143. 157. 167.
171. 172. 175. 178. 180. 184. 244.
Themistius 27. 83.
Theodoretus 68. 115. 135.
Theognis 131.
Theophilus Ant. 37. 46. 98. 160.
166. 168. 173. 180.
Thucydides 60. 129. 258.
Tibullus 113.
Virgilius 63.
Xenophon LXV. 11. 139.

2. **Scriptorum recentiorum.**

- Anger 170.
Ast 59. 121. 161. 184. 227. 263.
Bähr 145. 146. 147. 151. Epimetr.
n. 4.
Bandini XXIX.
Baronius LXVI. LXXIV.
Basnage LXVI. LXXII. LXXIV.
Baumgarten, S. I., LXXIV.
Baumgarten - Crusius VII. XLIX.
LXIV. 31. 43. 49. 73. 125. 129.
132. Epimetr. n. 4.
Baur, F. C., 172.
Bayle LXVII.
Corp. Apoll. Vol. VII.
- Benseler 2.
Bergk 64.
Bernhardy 86.
de la Bigne XLVI.
Bigot XXVIII.
Bochart 63.
Boeckh 28. 196.
Boissonade 65.
Bornemann 171.
Bossert LIII.
Bretschneider 169.
Brunn VI. XIX. XXI.
Bünemann 20.

- Bullus XL.
 Bunsen cf. Epimetr. n. 6.
 Caillau XLVI.
 du Cange LXIV.
 Canter 167.
 Cave VII.
 Ceillier LIII. LXVII. LXXIV.
 Centuriatores Magd. VIII. LXIII.
 Clarisse XII. XXXI. XLIX. LIII.
 LXVII. 46. 47. 48. 73. 140. 142.
 170. 187. 226. 244. 282.
 Clericus LXVI. LXXIII. 46. 47.
 Cotsack 223.
 Cotelier 172.
 Coxe XVII. XXIII.
 Credner LXXIV. 186.
 Creuzer 10. 118.
 la Croze VII.
 Cudworth 29. 112.
 Cunitz VI. XV. Epimetr. n. 6.
 Daetzsch 48.
 Davis VI. XXVIII. Epimetr. n. 5.
 Dechair XXXIX.
 Dindorf 148.
 Dodwell LXIII. LXVI. LXX. LXXII.
 LXXIII. LXXIV.
 Dorner 46. 48. 56.
 le Duc XXXVI.
 Dunlop VII.
 Eckhel LXVIII. LXX. LXXIV.
 Eichstaedt LXVI.
 Erasmus 8. 58.
 Ernesti 159.
 Fabricius VII. XXXI. XL. XLVII. 18.
 26. 27. 36. 47. 54. 56. 60. 109.
 128. 138. 146. 149. 150. 164. 196.
 204. 224. 236. 245. 283.
 Faleti XLVI.
 Fell XXXVII.
 Ficinus XLIII.
 Friedlieb 169. 170.
 Fritzsche; C. F. A., 3. — O. F.,
 XXXII.
 Frotscher 6.
 Fuméo VII.
 Gallandi XLI.
 Galliccioli XLVI.
 Gataker 33. 291.
 Gaussart XLVII.
 Geel cf. Epimetr. n. 6.
 Gelenius XLIV.
 Gersdorf 224. Epimetr. n. 2.
 Gesner XXXI. LXXI.
 Gieseler LXXIV. 45. 47.
 von Goethe VI.
 Goettling 64. 153.
 de Gourcy LIII.
 Grimm 36.
 Grotius LXXIV. 218.
 Gruter LXVIII.
 Gude XXV.
 Guerike XXII. LXII. 56.
 Guillon XLVI.
 Halloix LXVI. LXXIV.
 Hammer-Purgstall 86.
 Hardt XXVII.
 Hartung 154. 155.
 Hase, C. B., V. VIII. XIV. XV. XXIV.
 XXV. XXVII. XXIX. LI. LXIII.
 14. 186. 207. 227.
 Heinichen 92. 135.
 Hemsterhusius 161. 193.
 van Hengel 176. 268. Epimetr. n. 6.
 Herbst 11. 30. 129. 139. 171. 215.
 234. 289.
 Hermann 105.
 Herold XXXIV.
 Heyne 7. 23. 63. 85.
 van Hoven LXVI. LXXIV.
 Huet 63.
 Humphreys XLVII.
 Jablonski 113. 145.
 Jacobs 2. 10. 62. 80. 165. 184.
 Kahnis 49.
 Kaiser VI. XXVI. 4. 9. 25. 35. 62.
 73. 134.
 Karsten 106.
 Kestner LXVI.
 Klotz 201. 272.
 Kontogones LXIII.
 Koppe cf. Epimetr. n. 4.
 Kortholt XXXVI. 150. 169.
 Krabinger VI. XXVII. 4. 184.
 Lachmann 39. 105. 173.
 Lange, I., XLIV. LIII. — S. G.,
 187.
 Lardner 169.
 Leyser VIII. LXVII. LXX. LXXIV.
 Lindner XLII. LXVI. LXVII.
 Lipsius 34.
 Lobeck 6. 16. 20. 85. 86. 92. 93. 94.
 96. 97. 123. 166. 190.
 Locherer 171.
 Lorentzen VI. XVI. XXII.
 Lücke 45.
 Lumper LIII. LXVII.
 Maran XL. LXVII. LXXIV. Epimetr.
 n. 4.
 Malthiae LXIV. 24. 25. 26. 36. 52.
 72. 76. 124. 129. 133. 152. 154.
 196. 234. 245. 289.
 Mediobarbus LXXII.
 Meerman XVI.
 Meineke 24.
 Meyer cf. Epimetr. n. 4.
 Menagius 162.

- Mettaire XLIII.**
Meursius 4. 5. 28. 123.
Miller XX. XXI.
Miraeus LXXIV.
Möhler XLIX. 49.
Mommsen LXVII. LXIX. LXXI.
Montfaucon XIV. XV. XXI.
Morellus, F., XXXVI.
Mosheim LXIII. LXVI. LXIX.
LXXIV. LXXV. 32. 140.
le Moyne LXVII.
Müller, Odofr., 64.
Münscher LIII. 71. 73. 288.
Mullach 206.
Nannius XXX. Epimetr. n. 4.
Nauck cf. Epimetr. n. 4.
Neander LXXIV. 175.
Nolte 14. 15. 81. Epimetr. n. 4.
le Nourry XXXVII. LIII. LXVII. 5.
28. 283.
Oberthür XLII.
Oehler 80. 111.
Olearius 56. 124. 125.
Orelli LXIX.
Orsi LXVII.
Ostertag 223.
Oudin XXXI. LXVI. LXXIV.
Pagi LXVI. LXX. LXXII. LXXIII.
Palseocappa, Const., XXIV.
Pape 11. 30. 59. 65. 76. 82. 100.
113. 115. 119. 168. 234. 245.
Paul cf. Epimetr. n. 2.
Paulus 256.
Pauly 93. 94.
Permaneder LIII.
Petavius 226. Epimetr. n. 4.
Petit 24. 57. 64.
Petri, Suffr., XLIV. LXII. LXXIV.
— G. E., XLIX.
Pfanner 23.
Phillipps, Sir Thom., XXVIII. Epi-
metr. n. 5.
du Pin XXXI. LXVI. LXXIV.
Pitra 172.
Porder XLVII.
Possevin XVIII.
Preller 4. 5. 97.
Pufendorf 217.
Rau XLVIII. 59. 275. 276.
Rechenberg XXXVIII. LXVI.
Redepenning XXIII.
Reiner XLVII.
Reinhold, phil. Ien., 106.
Reisig 16.
Reuss cf. Epimetr. n. 6.
Rheinwald 171.
Rhosus XXX.
Ritter, phil. Gott., XLVIII. XLIX.
LIII. 38. 47. 289.
Rössler XLVIII. 20. 48. 71. 126.
Rost 193.
Rothe, R., 175.
Routh 15.
Saccarelli LXVII.
Sainte-Croix 20.
Salmasius 57.
Scaliger LXVI.
Schäfer 70. 148.
Scheiner cf. Epimetr. n. 2. 4.
Schneider 3. 105.
Schöll VII.
Schroeckh LXXIV.
Schwartz 7.
Schwegler 43. 172.
Segaar 85.
Selden 156. 223.
Semisch LXXIV. 15. 244.
Semler 47. 124. 136.
Sillig 76. 77. 78. 79. 80.
Spanheim 4. 94.
Spitzner 171.
Stephanus XXXII sq. Epimetr. n. 4.
Stephanus-Hase LI. LXIV. 77. 81.
96. 120. 135. 190. 218. 257. 263.
280.
Stuhr 98.
Sypsomos XIV.
Teller 186.
Tentzel LXVI. LXXIV.
Thiersch, F. W., 79. — H., 132.
236.
Tillemont LXVI. LXIX. LXXIV. 140.
172.
Tischendorf 39.
Valckenarius 23. 24. 184.
Valesius cf. Epimetr. n. 4.
Valla, G., XXIX. XLIII. Epimetr.
n. 4.
Venema 46. 48. 56.
Voss 156.
Wagner 24. 105. 133. 139. 154.
Wahl 6. 36. 42. 62. 165. 169.
177.
Walch, C. W. F., 71.
Welcker 105.
Wesseling 79. 80. Epimetr. n. 4.
Wetstein cf. Epimetr. n. 4.
de Wette cf. Epimetr. n. 4.
Winer LXIV. 26. 58. 76. 119. 124.
127. 193. 289.
Wolf cf. Epimetr. n. 4.
Wytttenbach 171.
Zeller 45.
Zoega 86.

E p i m e t r u m.

1. De codice Neapolitano. 2. De editione Pauliana. 3. Emendanda. 4. Ad-
denda. 5. De duobus Claromontanis. 6. De Argentoratensi, contra Bunsenum.

1°. Supplicationis Athenagoreae exstat Neapoli in Regia Bibliotheca Borbonica codex gr. II. A. 13, partim membranaceus partim chartaceus in fol., saeculi XV, foliorum 23, cui titulus praefigitur: Ἀθηναγόρου ἀθηναίου φιλοσόφου χριστιανοῦ πρεσβεία περὶ χριστιανῶν. Hic codex concordat cum Sirletiano: in quo perinde ac in Neapolitano bis occurrunt verba δοκιμάζουσιν. ἐπεὶ δὲ [sic] οἱ πολλοὶ τῶν ἐπικαλούντων ἡμῖν κτλ. Cf. c. 7. n. 3 a me observata; coll. c. 13. n. 1 (c. 12. n. 25). Illa verba quum c. 7 alieno prorsus iaceant loco, nescio quis, existimans hoc loco sequentia cum praecedentibus non apte cohaerere, adscripserit in margine *λείπει*.

2°. Nuper, mense Octobri a. 1856, prodiit: „*ἈΘΗΝΑΓΟΡΟΥ Ἀθηναίου φιλοσόφου Χριστιανοῦ πρεσβεία περὶ Χριστιανῶν Ἀυτοκράτορσιν Μάρκῳ Ἀνρηλίῳ Ἀντωνίνῳ καὶ Λουκίῳ Ἀνρηλίῳ Κομμόδῳ [.] Ἀρμενιοῖς [sic, pro Ἀρμενιοῖς], Σαρματικοῖς, τὸ δὲ μέγιστον φιλοσόφοις. ATHENAGORAE Atheniensis philosophi Christiani supplicatio pro Christianis Imperatoribus M. Aurelio Antonino et L. Aurelio Commodo, Armeniacis [.] Sarmaticis, et quod maximum est, philosophis. Accedunt Latina versio, emendationes, variantes lectiones atque annotationes. Cura et studio Dr. Ludwig Paul. Halis, C. E. M. Pfeffer. 1856.*“ 8°. pp. VIII et 119. — Hic Supplicationis Athenagoreae editor, candidatus theologiae Vimariensis, novis codicum mstorum auxiliis non usus est; ad manus tantum habuit editiones Dechairii et Lindneri, ex quibus omnino pendet: prorsus incognita ei fuit Marani editio, quae praestantiâ illas longe superat. Quapropter non effecit ut Supplicatio legatur rectius meliusque intelligatur. Lectiones codicum (ex Dechairiana editione) non nisi potiores apposuit; multos locos, praesertim theologicos, intactos reliquit; sectiones (capita) Dechairianas, ut Lindnerus, retinuit; versionem latinam (Gesnero-) Dechairianam multis in locis mutatam repetiit. Sed, ut rem omnium gravissimam afferam, editio Pauliana tam multis scatet mendis typographicis ut vix ac ne vix quidem usui esse possit. Idem iudicarunt censores huius editionis in Scheineri „Zeitschrift für die gesammte

kathol. Theologie“ Tom. VIII. Fasc. 2 (Vindob. 1856) p. 285—288 et in Gersdorffii „Leipz. Repertor. der deutschen u. ausländ. Literatur“ 1857. Tom. I (Fasc. Ianuar.) p. 8—10.

3°. Hic solvo grates Viro erudito mihiq̄ amico Dr. Bernhardo Matthiae, clarissimi grammatici filio, qui maxima cum diligentia singulas meae editionis Athenagoreae (ut Iustinianae et Tatianae) plagulas a prelo madentes perlustraverit. Unde factum est ut errores typographici non deprehendantur nisi fere hi: P. XXXIV. v. 28 pro hoc lege hac. — P. XL. v. 18 p. republique l. république. — P. LIX. v. 16 p. perpetratur l. perpetrat. — P. 8. v. 5 p. μηνύσαι l. μηνῦσαι. — P. 29. n. 6. v. 12 p. οἶδα γὰρ ἀποτεινόμενοι l. οἶδα γὰρ ... ἀποτεινόμενοι. — P. 48. n. 13. v. 9 tolle comma post contendens. — P. 70. n. 2. v. 9 p. ων l. ὦν. — P. 95. v. 4 p. Sarturnus l. Saturnus. — P. 97. n. 29. v. 4 p. comprehensibilis l. incomprehensibilis. — P. 142. v. 11 p. Αἰ l. Αἰ. — P. 149. n. 30. v. 41 p. sibi ipsis etc. l. „sibi ipsis etc. — P. 164. v. 9 p. ἀλλ l. ἀλλ'. — P. 190. n. 18. v. 4 p. συνήμηι l. ἐνήμηι. — P. 203. n. 1. v. 2 p. Ἀρέθα l. Ἀρέθα. — P. 221. n. 1. v. 17 p. ὁ λουληρίαν l. ὀλουληρίαν. — P. 234. n. 21. v. 18 tolle punctum post Matthiae.

4°. Ad denda videntur haecce: P. XXVII sq. codicem Parisinum CDL (= Par. 3) quod attinet, nonnullas tantum eius lectiones Henr. Stephanus (in edit. Gesn.) partim in ipso textu graeco partim in notis (p. 200 sqq.) repraesentavit. Etiam Maranus non nisi paucas enotavit. Mihi autem contigit omnes codicis lectiones variantes accipere, quas in editione mea publici iuris facerem. — P. XXX sq. Nannii codex mstus maxime convenit cum Aetonensi. Rarissimam Nannii editionem, quae nulli editori praeter Stephanum ad manus erat, mihi Augustissima Bibliotheca Caesarea Vindobonensis suppeditavit. — P. XL. v. 3 adde: Sed scholia codicis Dechairius non omnia exhibuit, nempe tantummodo usque ad c. 6 libri De resurrectione. — P. XLIII. Vallae librum rarissimum editoribus ignotum eadem illa Bibliotheca Vindobonensis mihi ministravit. — P. L. v. 9 adde De res. c. 5 Ἡ γὰρ ἂν ἔγνωσαν ... τὸ πλησιάσαν εἰωθότος. Ibidem (v. 25) verbis parum usurpatis adde ex Suppl. ἀνθρωποφονία c. 35, εἰδωλομανής c. 27, ἤρεμος c. 37, παντελικός c. 24, προσκυνητέον c. 16, ex libro De res. ἀγαλματοφορεῖν c. 12, ἐπιστάσια (= ἐπίστασις) c. 24, ἐπισυνείρειν c. 4, ἰδιαζόντως c. 21, συνδιαρεῖν c. 6, συνδιαωνίζειν cc. 12, 15, 25, συνδιαπλέκειν c. 6, συνελλάττειν c. 6, ὑπένδοσις c. 5. — P. LI vocabulis ἄπαξ λεγομένοις adde ex Suppl. ἀνθρωποφορία c. 35 et ἐπισυγκεραννύναι c. 27, ex libro De res. ἀσκέδαστος c. 20, διάπλαστος c. 17, προανείργειν c. 11, συνεκπιμπλάναι c. 7. Ibidem v. 23 pro tyranni lege mali hominis. — P. LVII. v. 6 dele verba haud diu. — P. LXI p. tum resurgentes tum aliae creaturae l. creaturae cuiusvis generis. — P. 2 n. 2 adde: Sic etiam infra, in Suppl. et in libro De res., passim υ̅ ante consonantes habetur, ut suis locis notavi. — P. 6. n. 10. Coll. c. 32. n. 6 et De res. c. 1. n. 20. — P. 8. v. 12 pro verbis δέροντα οὐ μόνον

μη ἀντικαίειν ... ἡμᾶς μεμαθηκότες Nolte (Zeitschr. f. d. ges. kath. Theologie, ed. I. Scheiner, T. VIII. Vindob. 1856, p. 96) δέροντα (vel τὸν δέροντα) οὐ μόνον ἀντικαίειν ... ἡμᾶς μη μεμαθηκότες legit: quae mutandi ratio displicet. — P. 15. n. 1 adde: Sed cf. c. 31: Ἐτε δὲ καὶ τροφὰς καὶ μίξεις (opulas et concubitus) λογοποιούσιν ἀθείως καθ' ἡμῶν. Ergo non mutandum. — P. 16. n. 4. Etiam c. 34 legitur σαρκῶν ἄπτεισθαι. — P. 21. n. 10. Pariter γενόμενος et γινώμενος commutantur, cf. De res. c. 15. n. 7. — P. 22. v. 14 pro δ' Nauck (Tragg. gr. fragm. Lips. 1856. p. 510) δῆθεν legit. — P. 34. n. 3. Sic οἱ μὲν ... ἡμεῖς δὲ c. 32. — P. 37. v. 4 p. formis l. speciebus sc. materiae, cf. Ind. gr. s. v. εἶδος. — P. 44. n. 2. v. 11 adde ad ἀκατάλ. c. 8. p. 8 D „non constat ex partibus“, et v. 15 ad ἀχώφ. c. 8. p. 9 B „locus non est in quo versetur.“ — P. 49. n. 18 adde geminum de deo logo spiritu angelis locum c. 24: Ὡς γὰρ θεὸν φάμεν καὶ υἱὸν τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ πνεῦμα ἅγιον, ... οὕτως καὶ ἑτέρας εἶναι δυνάμεις (h. e. angelos) κατειλήμεθα. — P. 60. v. 17 pro verbis οἷς ἴσασι, quae quomodo expedienda sint p. 61. n. 2 dixi, Nolte (l. c. p. 94) temere θεοὺς πᾶσι, eosdem deos atque omnes, substituit. — P. 62. v. 1 pro μᾶτην, de quo vide quae n. 3 observavi (adde ibi De res. c. 5. n. 6 et c. 23. n. 4), Nolte (l. c. p. 95) ὀνομάτων censuit reponendum: id quod sententiarum nexui non convenit. — P. 75. n. 6. Cf. Baehrii Excursum ad haec verba, ed. 2. Vol. I. Lips. 1856, p. 855 sqq. — P. 80. v. 1 χειρὸς, in quo non offendimus quum interdum opera artificum designet (cf. n. 26: adde Wesseling. Probab. p. 97), Nolte (l. c. p. 94) frustra opinatur mutandum in χειρὸς, scil. ἔργον sive ἔργα. — P. 90. v. 4 pro vulg. διόσωθ' legerim διττοῦ, ut De res. c. 1. p. 40 D. — P. 91. n. 18 adde De res. c. 17. n. 2. — P. 125. v. 8 p. accepimus l. intelligimus. — P. 126. v. 8. pro συγκεχωσμένον (cf. n. 16) Nolte (l. c. p. 96) maluit συγκεχωσμένον. — P. 128. v. 2 (n. 21) ἔχη non post ὁ θεὸς (Method. ὁ θεὸς ἔχων) sed post ἵνα (Par. 2 et Bodl. 1 ἵνα ἦ) collocandum censeo, ergo scribendum ἵν' ἔχη. — P. 130. v. 17: οἱ ἄγγελοι ... περὶ τὸν ἀέρα ἔχοντες. Aerem esse stationem spirituum constans fuit ut veterum Pythagoreorum et Platonico-rum (cf. Plutarch. Quaest. Rom. I. p. 274, Diogen. Laert. VIII. 32, alios), sic etiam Iudaeorum (Lib. Sapient. 17, 10, Phil. De plantat. Vol. I. p. 331. De gigant. p. 263 sq., R. Bechai in Pentat. f. 90. I, Testam. Levi ap. Fabric. Cod. apocr. V. T. p. 547. — P. Epist. ad Ephes. 2, 2, 6, 12) opinio. Plura exempla collegerunt ad Epist. ad Ephes. 2, 2 Wolf, Welstein, Koppe, de Wette, Baumgarten-Crusius, Meyer (ed. 2. p. 76 sq.), et, patres quod attinet, Valesius ad Euseb. De laud. Const. p. 500 et Petavius in Dogmat. Theol. T. III (De Angelis) l. III. c. 8. p. 98. — P. 133. n. 5. Cf. Nauck l. c. p. 664. — P. 167. v. 8 p. dominus noster l. logos. Ibidem v. 12 p. iucundior aspectus l. lascive intueri. — P. 191. n. 22 adde: Quum προτάσσομεν ἔσθ' ὄρεσ dicat, conficere possis eum plures libros scripsisse quam Supplicationem et De resurrectione. — P. 205. n. 10. Cf. c. 18. n. 27.

5°. In Iustini Opp. Tom. III. P. I (= Corp. Apoll. Vol. IV) ed. 2. Proll. p. XVI de codice Claromontano LXXXIII dixi me nescire ubi hodie asservetur. Iam vero comperi Oxonii in Bibliotheca Bodleiana eum conditum esse. Plura videsis in Prolegomenis huic Athenagorae editioni praemissis p. XVI sq. Porro codicis Claromontani LXXXII (vid. Proll. p. XXVIII), qui, nunc (ut diligentissime investigando primus cognovi) in Anglia penes Illustrissimum Thomam Phillipps, maximi est momenti propterea quod, si Parisinum CDL exceperis, solus indubitata Iustini opera h. e. utramque Apologiam et Dialogum complectitur (Opp. Tom. I. P. I, = Corp. Apoll. Vol. I, ed. 2. Proll. p. XXI sq.), accuratissimam descriptionem atque collationem accepi, a Rev. Davisio in meum usum factam et in tertia Iustini editione publicandam.

6°. Hoc unum adiicio de egregio codice Argentoratensi: quem, a doctissimis theologis Argentoratensibus Cunitzio et Reussio in meam gratiam diligentissime descriptum et collatum, primus adhibui non tantum ad Athenagorae libros emendandos (Proll. p. XV), sed ad textum etiam operum Iustini dubiorum, praesertim Epistolae ad Diognetum, rectius constituendum. Cf. quae in Iustin. Opp. Tom. II (= Corp. Apoll. Vol. III) ed. 2. Proll. p. XIV—XVIII et in „Epist. ad Diognetum“ ed. 2. Lips. 1852. p. 3 sq. curatissime exposui. Scilicet vir summus Chr. Car. Iosias Bunsen, „Christianity and Mankind“ etc. Vol. V (etiam sub titulo: „Analecta Ante-Nicaena.“ Vol. I) Lond. 1854. p. 103—106, hunc codicem Argentoratensem, quem neque ipse inspexit neque ab alio inspiciendum curavit, opinatus est eundem esse quo Stephanus in sua Epistolae ad Diognetum editione usus sit. At vero neutiquam argumentis opinionem firmavit: iuxta quam Stephanus hercle nequissimus foret verbero, utpote qui saepenumero 1°. antiquo codici suo disertissime imputaret lacunas, ubi Argentoratensis primâ manu perspicue voces illic deficientes praebet, 2°. lectiones ex suo codice memoraret, quae valde differunt a lectionibus in Argentoratensi clarissime primâ manu exhibitis. Quid plura? Constat Stephanum mendaciis tam impudentibus decepsisse neminem. Porro Bunsenus contendit apographon Beureri hodie Lugduni asservari: id quod falsum est, siquidem fides est habenda testibus oculatis, viris praeclarissimis Iacobo Geel et W. A. van Hengel Lugduno-Batavis, quorum epistolas hac de re ad me datas ll. cc. (Iust. Opp. T. II. p. XXII sq. et Ep. ad Diogn. p. 4 sq.) publicavi. Neque hoc verum est quod Bunsenus dicit Beurerum „edidisse“ illum codicem. Iam verba, quibus Bunsenus ingreditur loqui (p. 103), vitiis scatent foedissimis: „Quam e codice anno 1560 e Novo Monasterio Aegatiae in bibliothecam Argentoratensem illato [Bunsenus debebat scribere „Quam e codice anno 1560 in Abbatiam Maurimonasteriensem, in Alsatia sitam, et inde, tempestate violentae Francici regni conversionis superiori saeculo factae (c. a. 1789), in Argentoratensium bibliothecam illato“] primus ediderat anno 1532 [debebat scribere „1592“] Henricus Stephanus epistola [! „epistolam“] ad Diognetum, postea ad fidem spographi Berneriani [debebat scribere „Beureriani“], ex eodem codice facti [debebat addere: „si conie-

